ISSN:1309-6826
e-ISSN:3150-0919

# TAAD

## TÜRKİYE ADALET AKADEMİSİ DERGİSİ

Ekim 2026 • Sayı 68 • Yıl:17

yayin.taa.gov.tr

68

# TAAD

## TÜRKİYE ADALET AKADEMİSİ DERGİSİ

*"Gelenekten Geleceğe Adalet Eğitimi"*

68

**YIL: 17 - SAYI: 68 - EKİM 2026**
**www.taad.taa.gov.tr**

ISSN: 1309-6826
e-ISSN: 3150-0919

**SAHİBİ / OWNER**
**Metin YILDIRIM**
Türkiye Adalet Akademisi Adına, Akademi Başkanı, Hâkim

**EDİTÖR / EDITOR**
**Dr. Onur ZORLUER /** HAMER Müdür Yardımcısı, Hâkim

**SORUMLU YAZI İŞLERİ MÜDÜRÜ / EDITOR IN CHIEF**
**Saniye Gizem OKUTAN /** Adalet Uzmanı

**YAYIN KURULU / EDITORIAL BOARD**
**Metin YILDIRIM**
Türkiye Adalet Akademisi Yayın Kurulu Başkanı, Hâkim

**Doç. Dr. Hasan Kadir YILMAZTEKİN**
Türkiye Adalet Akademisi Daire Başkanı, Hâkim

**Dr. Kadir BAĞCI**
Hukuk Araştırmaları Merkezi Müdürü, Hâkim

**Dr. Onur ZORLUER**
Türkiye Adalet Akademisi Dergisi Editörü / HAMER Müdür Yardımcısı, Hâkim

**Dr. Gökçen KAN**
Law and Justice Review Dergisi Editörü, HAMER Müdür Yardımcısı, Hâkim

**Furkan YILMAZ**
Akademi Kürsü Dergisi Editörü, Hâkim

**Saniye Gizem OKUTAN**
Sorumlu Yazı İşleri Müdürü, Adalet Uzmanı

**Prof. Dr. Neslihan KARATAŞ DURMUŞ**
Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dekanı

**Prof. Dr. Beşir Fatih DOĞAN**
Hacettepe Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dekanı

**Prof. Dr. Muharrem ÖZEN**
Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Öğretim Üyesi

**Prof. Dr. Süleyman YILMAZ**
Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Öğretim Üyesi

**Prof. Dr. Abdulkerim YILDIRIM**
Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi Hukuk Fakültesi Öğretim Üyesi

**YAYIN TASARIM / PUBLISHING DESIGN**
Hüseyin ÖZTÜRK, Büro Memuru

**YAYIN YÖNETİM MERKEZİ / PUBLICATION MANAGEMENT CENTER**
Türkiye Adalet Akademisi
Ahlatlıbel Mahallesi İncek Şehit Savcı Mehmet Selim Kiraz Bulvarı Çankaya/ANKARA
Tel: +90 (312) 489 81 80 • Faks: +90 (312) 489 81 01
**E-Posta:** bilimselmakale@taa.gov.tr - adaletakademisi.dergi@gmail.com
**Web:** www.taad.taa.gov.tr

**BASKI / PRINT**
Ankara Açık Ceza İnfaz Kurumu İş Yurdu Müdürlüğü Matbaası
İstanbul Yolu 13. Km. Ergazi-Şaşmaz/ANKARA

## YAZIM VE YAYIM KURALLARI

Türkiye Adalet Akademisi Dergisi yılda dört kez yayımlanan ulusal hakemli bir dergidir. Dergide yayımlanacak makalelerin aşağıda belirtilen yazım ve yayım kurallarına uygun olması gerekmektedir.

1. Dergide Türkçe ulusal hakemli makalelere yer verilmektedir. En az iki hakemin olumlu görüşünü alan makaleler yayımlanması talebi ile yayın kurulunun onayına sunulur.
2. Dergi, üç ayda bir (**Ocak, Nisan, Temmuz ve Ekim** aylarında) yayımlanmaktadır.
3. Dergiye gönderilen makaleler daha önce başka bir yerde yayımlanmamış veya yayımlanmak üzere gönderilmemiş olmalıdır. Eğer başka bir yerde yayınlanmışsa da, telif hakkı yazara ait olmalıdır.
4. Dergide yayımlanan makalelerin dil, bilim ve ileri sürülen görüşler bakımından sorumluluğu yazarlara aittir.
5. Dergimiz 15.11.2025 tarihinden itibaren sadece DERGİPARK sistemi üzerinden makale kabul etmektedir. Tüm yazar ve hakemlerimizin bu durumu dikkate alması önemle rica olunur. **Makale Bilgi Formu** ve **Taahhütname** formları DERGİPARK üzerinden iletilecektir. Makale gönderim formu ve taahhütname "**https://yayin.taa.gov.tr**" adresinden temin edilebilir.
6. Makaleler, uluslararası standartlardaki bilimsel yayın ve yazı formatlarına uygun olmalıdır.
7. Makalelerde 12 kelimeyi aşmayan "Başlık", **150-250** kelime arası "**Özet**" ve **5-8** kelime arası "Anahtar Kelimeler" bulunmalıdır. Makalelerde "**Başlık, Özet, Anahtar Kelimeler ile Giriş ve Sonuç**" kısımlarına numara verilmemelidir. "Başlık, Özet ve Anahtar Kelimeler"in yazılan yabancı dilin yanı sıra Türkçe ve İngilizce de yazılması zorunludur.
8. Metin içi alıntılama ve kaynak gösterme için **OSCOLA kaynak stilinin 4. Edisyonu** kullanılmalı ve dipnot atıf sistemi tercih edilmelidir.
9. Makalelerin ana bölümleri ve kaynakça 11, dipnotlar ise 9 punto ile yazılmalı, 1 satır aralığı ile "**Times New Roman**" karakteri kullanılmalı, metin iki yana yaslanmalı, sayfanın tüm kenarlarında 2,5 cm boşluk bırakılmalıdır.
10. Makaleler, kaynakça dâhil **3.000** kelimeden az, **12.000** kelimeden çok olmamalıdır.
11. Yazarın akademik unvanı, adı ve soyadı, baş harfleri büyük olmak üzere makale başlığının altında ortalı olarak yazılmalıdır. Yazarın çalıştığı yer ismi ile elektronik posta adresi, adı ve soyadına ilişkin dipnotta belirtilmelidir.
12. Makalelerin yayımlanıp yayımlanmayacağı, makale yazarına e-posta ile bildirilir.
13. Yayımlanmak üzere kabul edilen yazıların basılı ve elektronik tüm yayın hakları Türkiye Adalet Akademisine aittir. Yazarlar telif haklarını Akademiye devretmiş sayılır, ayrıca telif ücreti ödenmez. Telif ücreti ödenmeyeceği yazarlar tarafından kabul edilmiş sayılır.
14. Hakemlere ödenecek inceleme ücreti; Türkiye Adalet Akademisi Yayın Yönetmeliği'nin 23. maddesi uyarınca, 23/8/2006 tarihli ve 2006/10932 sayılı Bakanlar Kurulu Kararıyla yürürlüğe konulan Kamu Kurum ve Kuruluşlarınca Ödenecek Telif ve İşlenme Ücretleri Hakkında Yönetmelik'in 17. maddesine göre dergi yayınlandıktan sonra ödenir.
15. Dergide yazısı yayımlanmış yazarlara ücretsiz iki adet dergi gönderilmektedir.
16. Dergide yayımlanan tüm yazıların telif hakkı Türkiye Adalet Akademisine aittir. Makaleler, kaynak gösterilmeden başka bir yerde yayımlanamaz.
17. Dergilerin dijital versiyonuna "**https://yayin.taa.gov.tr**" adresinden ulaşılabilir.

## DANIŞMA KURULU/ADVISORY BOARD*

**Prof. Dr. Abdurrahman EREN**
İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi

**Prof. Dr. Ahmet BİLGİN**
Hasan Kalyoncu Üniversitesi Hukuk Fakültesi

**Prof. Dr. Ahmet GÖKÇEN**
Marmara Üniversitesi Hukuk Fakültesi

**Prof. Dr. Ahmet GÜRBÜZ**
Bingöl Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi

**Prof. Dr. Ahmet Hamdi TOPAL**
Ondokuz Mayıs Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi

**Prof. Dr. Ali Cengiz KÖSEOĞLU**
Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi Hukuk Fakültesi

**Prof. Dr. Arzu OĞUZ**
Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi

**Prof. Dr. Aydın BAŞBUĞ**
Nuh Naci Yazgan Üniversitesi Hukuk Fakültesi

**Prof. Dr. Aydın GÜLAN**
İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi

**Prof. Dr. Ayhan DÖNER**
Erzincan Binali Yıldırım Üniversitesi Hukuk Fakültesi

**Prof. Dr. Ayşe Füsun ARSAVA**
Atılım Üniversitesi Hukuk Fakültesi

**Prof. Dr. Ayşe NUHOĞLU**
İstanbul Medipol Üniversitesi Hukuk Fakültesi

**Prof. Dr. Bahri ÖZTÜRK**
İstanbul Kültür Üniversitesi Hukuk Fakültesi

**Prof. Dr. Bahtiyar AKYILMAZ**
Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi Hukuk Fakültesi

**Prof. Dr. Bilge ÖZTAN**
Çankaya Üniversitesi Hukuk Fakültesi

**Prof. Dr. Bülent KENT**
Ankara Sosyal Bilimler Üniversitesi Hukuk Fakültesi

**Prof. Dr. Cem BAYGIN**
Erzincan Binali Yıldırım Üniversitesi Hukuk Fakültesi

**Prof. Dr. Cemal ŞANLI**
İstanbul 29 Mayıs Üniversitesi Hukuk Fakültesi

**Prof. Dr. Cumhur ŞAHİN**
Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi Hukuk Fakültesi

**Prof. Dr. Çetin ARSLAN**
Hâkimler ve Savcılar Kurulu Üyesi

**Prof. Dr. Çiğdem KIRCA**
TOBB Ekonomi ve Teknoloji Üniversitesi Hukuk Fakültesi

**Prof. Dr. Doğan SOYASLAN**
Çankaya Üniversitesi Hukuk Fakültesi

**Prof. Dr. Durmuş TEZCAN**
İstanbul Kültür Üniversitesi Hukuk Fakültesi

**Prof. Dr. Ejder YILMAZ**
İhsan Doğramacı Bilkent Üniversitesi Hukuk Fakültesi

**Prof. Dr. Ekrem Buğra EKİNCİ**
Marmara Üniversitesi Hukuk Fakültesi

**Prof. Dr. Emine AKYÜZ**
Ufuk Üniversitesi Hukuk Fakültesi

**Prof. Dr. Ender Ethem ATAY**
Başkent Üniversitesi Hukuk Fakültesi

**Prof. Dr. Enver BOZKURT**
Hasan Kalyoncu Üniversitesi Hukuk Fakültesi

**Prof. Dr. Erkan KÜÇÜKGÜNGÖR**
Hacettepe Üniversitesi Hukuk Fakültesi

**Prof. Dr. Ersan ÖZ**
Pamukkale Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi

**Prof. Dr. Faruk TURHAN**
Süleyman Demirel Üniversitesi Hukuk Fakültesi

**Prof. Dr. Feridun YENİSEY**
Bahçeşehir Üniversitesi Hukuk Fakültesi

** Danışma Kurulu Üyelerinin sıralaması isme göre alfabetik olarak yapılmıştır.*

**Prof. Dr. Fethi GEDİKLİ**
İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi

**Prof. Dr. Fügen SARGIN**
TOBB Ekonomi ve Teknoloji Üniversitesi Hukuk Fakültesi

**Prof. Dr. Halil AKKANAT**
İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi

**Prof. Dr. Hamdi MOLLAMAHMUTOĞLU**
Çankaya Üniversitesi Hukuk Fakültesi

**Prof. Dr. Hamide ZAFER**
Doğuş Üniversitesi Hukuk Fakültesi

**Prof. Dr. Hasan AYRANCI**
Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi

**Prof. Dr. Hasan İŞGÜZAR**
Yozgat Bozok Üniversitesi Hukuk Fakültesi

**Prof. Dr. Hasan Tahsin FENDOĞLU**
Başkent Üniversitesi Hukuk Fakültesi

**Prof. Dr. Hasan TUNÇ**
Kıbrıs Aydın Üniversitesi Hukuk Fakültesi

**Prof. Dr. Hüseyin HATEMİ**
İstanbul Ticaret Üniversitesi Hukuk Fakültesi

**Prof. Dr. İbrahim AYDINLI**
Ankara Sosyal Bilimler Üniversitesi Hukuk Fakültesi

**Prof. Dr. İbrahim ÖZBAY**
Tokat Gaziosmanpaşa Üniversitesi Hukuk Fakültesi

**Prof. Dr. İhsan ERDOĞAN**
Başkent Üniversitesi Hukuk Fakültesi

**Prof. Dr. İlhan ÜZÜLMEZ**
Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi Hukuk Fakültesi

**Prof. Dr. İsmail KAYAR**
Fatih Sultan Mehmet Vakıf Üniversitesi Hukuk Fakültesi

**Prof. Dr. İsmail KIRCA**
TOBB Ekonomi ve Teknoloji Üniversitesi Hukuk Fakültesi

**Prof. Dr. İzzet ÖZGENÇ**
Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi Hukuk Fakültesi

**Prof. Dr. Kadir ARICI**
Ankara Bilim Üniversitesi Hukuk Fakültesi

**Prof. Dr. Kamil Ufuk BİLGİN**
Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi

**Prof. Dr. Kayıhan İÇEL**
İstanbul Ticaret Üniversitesi Hukuk Fakültesi

**Prof. Dr. Kemal ŞENOCAK**
Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi

**Prof. Dr. Kudret GÜVEN**
Başkent Üniversitesi Hukuk Fakültesi

**Prof. Dr. Mahmut KOCA**
İstanbul Medipol Üniversitesi Hukuk Fakültesi

**Prof. Dr. Mehmet Akif AYDIN**
İstanbul Medipol Üniversitesi Hukuk Fakültesi

**Prof. Dr. Mehmet DEMİR**
Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi

**Prof. Dr. Mehmet Emin ARTUK**
İstanbul Medipol Üniversitesi Hukuk Fakültesi

**Prof. Dr. Mehmet Emin BİLGE**
Ankara Sosyal Bilimler Üniversitesi Hukuk Fakültesi

**Prof. Dr. Mehmet HELVACI**
*İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi*

**Prof. Dr. Melikşah YASİN**
*İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi*

**Prof. Dr. Metin TOPÇUOĞLU**
Ankara Sosyal Bilimler Üniversitesi Hukuk Fakültesi

**Prof. Dr. M. Fatih UŞAN**
Ankara Medipol Üniversitesi Hukuk Fakültesi

**Prof. Dr. Muharrem KILIÇ**
Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi Hukuk Fakültesi

**Prof. Dr. Muharrem ÖZEN**
Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi

**Prof. Dr. Murat ATALI**
İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi

**Prof. Dr. Murat BATI**
Ondokuz Mayıs Üniversitesi Ali Fuad Başgil Hukuk Fakültesi

**Prof. Dr. Murat DOĞAN**
Erciyes Üniversitesi Hukuk Fakültesi

**Prof. Dr. Musa Kazım ARICAN**
Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi İnsan ve Toplum Bilimleri Fakültesi

**Prof. Dr. Mustafa AKKAYA**
Doğu Akdeniz Üniversitesi Hukuk Fakültesi

**Prof. Dr. Mustafa ATEŞ**
İstanbul Sabahattin Zaim Üniversitesi Hukuk Fakültesi

**Prof. Dr. Mustafa AVCI**
Ankara Sosyal Bilimler Üniversitesi Hukuk Fakültesi

**Prof. Dr. Mustafa ERDOĞAN**
Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi İnsan ve Toplum Bilimleri Fakültesi

**Prof. Dr. Mustafa Fadıl YILDIRIM**
Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi Hukuk Fakültesi

**Prof. Dr. Mustafa KOÇAK**
İstanbul Okan Üniversitesi Hukuk Fakültesi

**Prof. Dr. Nevzat KOÇ**
İstanbul Medipol Üniversitesi Hukuk Fakültesi

**Prof. Dr. Nihat BULUT**
İstanbul Medipol Üniversitesi Hukuk Fakültesi

**Prof. Dr. Nuray EKŞİ**
Özyeğin Üniversitesi Hukuk Fakültesi

**Prof. Dr. Oğuz SANCAKDAR**
Dokuz Eylül Üniversitesi Hukuk Fakültesi

**Prof. Dr. Osman DOĞRU**
Marmara Üniversitesi Hukuk Fakültesi

**Prof. Dr. Ömer ANAYURT**
Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi Hukuk Fakültesi

**Prof. Dr. Ramazan ÇAĞLAYAN**
Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi Hukuk Fakültesi

**Prof. Dr. Mehmet Refik KORKUSUZ**
Dokuz Eylül Üniversitesi Hukuk Fakültesi

**Prof. Dr. Selçuk ÖZTEK**
Fatih Sultan Mehmet Vakıf Üniversitesi Hukuk Fakültesi

**Prof. Dr. Sururi AKTAŞ**
Erzincan Binali Yıldırım Üniversitesi Hukuk Fakültesi

**Prof. Dr. Süha TANRIVER**
Çankaya Üniversitesi Hukuk Fakültesi

**Prof. Dr. Şafak Ertan ÇOMAKLI**
Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi

**Prof. Dr. Şafak NARBAY**
Sakarya Üniversitesi Hukuk Fakültesi

**Prof. Dr. Turan YILDIRIM**
Marmara Üniversitesi Hukuk Fakültesi

**Prof. Dr. Vahit DOĞAN**
İstanbul Aydın Üniversitesi Hukuk Fakültesi

**Prof. Dr. Veli Özer ÖZBEK**
İzmir Ekonomi Üniversitesi Hukuk Fakültesi

**Prof. Dr. Yaşar Hakan PEKCANITEZ**
İstanbul Kültür Üniversitesi Hukuk Fakültesi

**Prof. Dr. Yavuz ATAR**
İBN Haldun Üniversitesi Hukuk Fakültesi

**Prof. Dr. Yener ÜNVER**
Yeditepe Üniversitesi Hukuk Fakültesi

**Prof. Dr. Yılmaz ÇOLAK**
Polis Akademisi Başkanlığı Güvenlik Bilimleri Enstitüsü

**Prof. Dr. Yusuf KARAKOÇ**
Dokuz Eylül Üniversitesi Hukuk Fakültesi

**Prof. Dr. Yusuf Şevki HAKYEMEZ**
Anayasa Mahkemesi Üyesi

**Prof. Dr. Yusuf Ziya TAŞKAN**
Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi Hukuk Fakültesi

**Prof. Dr. Yücel OĞURLU**
Balıkesir Üniversitesi Hukuk Fakültesi

## İÇİNDEKİLER/CONTENTS

## ÇOCUK HUKUKU


Araştırma Makalesi/Research Article

**BİYOLOJİK OLARAK "EBEVEYN" HUKUKEN "ÜÇÜNCÜ KİŞİ": EVLAT EDİNME SONRASI GENETİK ANA BABANIN ÇOCUKLA KİŞİSEL İLİŞKİ KURMA HAKKI**

*Biologically a "Parent," Legally a "Third Party": The Biological Parents' Right of Contact with the Child Following Adoption*

**Doç. Dr. Derya ATEŞ ..... s. 1-36**

Araştırma Makalesi/Research Article

**BOŞANMA SONRASI ÇOCUKLA BİRLİKTE YER DEĞİŞTİRME VE YER DEĞİŞTİRMENİN EBEVEYN HAKLARINA ETKİSİ**

*Relocation with the Child Following Divorce and its Impact on Parental Rights*

**Doç. Dr. Yıldız ABİK; Arş. Gör. Seher BAGAÇ İÇEN ..... s. 37-68**

Araştırma Makalesi/Research Article

**DİJİTAL ORTAMDA ÇOCUKLARIN SİLAHLI GRUPLARA ALINMASI: "GÖNÜLLÜ" KATILIMIN HUKUKİ SINIRLARI**

*Recruitment of Children into Armed Groups in Digital Environments: The Legal Limits of "Voluntary" Participation*

**Doç. Dr. Perçem ARMAN ..... s. 69-88**

Araştırma Makalesi/Research Article

**ANA VE BABANIN BİRLİKTE TÜRK VATANDAŞLIĞINI KAZANMASININ ÇOCUKLARA ETKİSİ: "KAZANIR" İFADESİNİN BAĞLAYICILIĞI VE KARAR TARİHİ KRİTERİNİN ELEŞTİRİSİ**

*The Effect of the Joint Acquisition of Turkish Citizenship by Mother and Father on Children: The Mandatory Nature of the Expression "Shall Acquire" and A Critique of the Criterion of the Decision Date*

**Dr. Öğr. Üyesi Elif Hande ALTINTAŞ AÇIKGÖZ ..... s. 89-110**

Araştırma Makalesi/Research Article

**ÇOCUKLARIN SUÇA SÜRÜKLENMESİNİN ÖNLENMESİNDE KOLLUĞUN ROLÜ: GÜVENLİK VE ADALET DENGESİ**

*The Role of Law Enforcement in Preventing Children's Involvement in Crime: Balancing Security and Justice*

**Dr. Öğr. Üyesi Mehmet DEMİRBAŞ ..... s. 111-136**

Araştırma Makalesi/Research Article

**TÜRK MEDENİ KANUNU'NUN 338. MADDESİNE GÖRE ÜVEY EBEVEYNİN HAK VE YÜKÜMLÜLÜKLERİ**

*The Rights and Obligations of a Stepparent under Article 338 of the Turkish Civil Code*

**Dr. Öğr. Üyesi İmge Hazal YILMAZ TEKİN ..... s. 137-160**

Araştırma Makalesi/Research Article

**ANANIN GEBELİK VE DOĞUMDAN KAYNAKLANAN MALİ HAKLARINA İLİŞKİN UYUŞMAZLIKLARDA TÜRK MAHKEMELERİNİN MİLLETLERARASI YETKİSİ VE AŞKIN YETKİ SORUNU**

*The International Jurisdiction of Turkish Courts in Disputes Concerning the Mother's Financial Rights Resulting from Pregnancy and Childbirth and the Problem of Exorbitant Jurisdiction*

**Dr. Öğr. Üyesi Şule ARSLAN ..... s. 161-192**

Araştırma Makalesi/Research Article

**İÇERİK ÜRETİCİSİ ÇOCUKLARIN DİJİTAL GELİRLERİNİN ÇOCUK MALLARI REJİMİNDEKİ HUKUKÎ NİTELİĞİ VE KORUNMASI**

*The Legal Nature and Protection of Child Content Creators' Digital Income under the Child Property Regime*

**Dr. Öğr. Üyesi Azim ÖNCÜ ..... s. 193-228**

Araştırma Makalesi/Research Article

**YEREL YÖNETİMLERİN İNSAN HAKLARI YÜKÜMLÜLÜKLERİ BAĞLAMINDA ÇOCUĞUN KENT HAKKI**

*The Child's Right to the City in the Context of Local Governments' Human Rights Obligations*

**Dr. Öğr. Üyesi Anıl Güven YÜKSEL ..... s. 229-262**

Araştırma Makalesi/Research Article

**ÇOCUK DÜŞÜRTME SUÇUNUN ÇOCUK HAKLARI PERSPEKTİFİNDEN DEĞERLENDİRİLMESİ**

*An Assessment of the Crime of Abortion from the Perspective of Children's Rights*

**Dr. Öğr. Üyesi Murat Saltuk BİLGİLİ;**
**Mehmed Burak BİLGİLİ;**
**Av. Bahar ERDOĞDU BİLGİLİ ..... s. 263-292**

Araştırma Makalesi/Research Article

**ÖZEL HUKUK YARGILAMALARINDA ÇOCUĞUN BAĞIMSIZ TEMSİLİ: TÜRK HUKUKU İÇİN KARŞILAŞTIRMALI MODEL ÖNERİSİ**

*Independent Representation of the Child in Private Law Proceedings:A Comparative Model Proposal for Turkish Law*

**Dr. Öğr. Üyesi Yasemin MARAŞLI ..... s. 293-320**

Araştırma Makalesi/Research Article

**"ÇOCUĞUN AÇIK GELECEK HAKKI" VE TMK 339/3 ÇERÇEVESİNDE EBEVEYN YETKİLERİNİN SINIRLANDIRILMASI**

*Child's Right to an Open Future and Limiting Parental Authority Under TCC 339/3*

**Dr. Nesli Beril ÖZEN ÇOLAK ..... s. 321-348**

İnceleme Makalesi/Review Article

**VELAYET UYUŞMAZLIKLARINDA ÇOCUĞUN ÜSTÜN YARARININ GEREKÇELENDİRİLMESİ: RİSK–ÇOCUK SESİ–SOSYAL İNCELEME MATRİSİ**

*Justifying the Child's Best Interests in Custody Disputes: Risk–Child Voice–Social Investigation Matrix*

**Öğr. Gör. Dr. Murat ERKOYUNCU ..... s. 349-390**

Araştırma Makalesi/Research Article

**ÇOCUĞA İLİŞKİN UYUŞMAZLIKLARDA UZLAŞMA TEMELLİ MODELLER VE TÜRK HUKUKU BAKIMINDAN DEĞERLENDİRMELER**

*Settlement-Oriented Models in Child-Related Disputes and Evaluation Under Turkish Law*

**Dr. Arş. Gör. Zeynep ALBAYRAK AÇI ..... s. 391-430**

Araştırma Makalesi/Research Article

**DEMOKRATİK KATILIMIN YAŞ EŞİĞİ: ÇOCUĞUN KATILIM HAKKI İLE SEÇME HAKKININ ANAYASAL İKİLEMİ**

*The Age Threshold for Democratic Participation: The Constitutional Dilemma Between the Child's Right to Participate and the Right to Vote*

**Arş. Gör. Dr. Gizem GÜNER YAŞAR ..... s. 431-464**

Araştırma Makalesi/Research Article

**VERGİ HUKUKUNUN ÇOCUK İLE İMTİHANI: ÜSTÜN YARAR İLKESİNİN VERGİLENDİRMEDEKİ İŞLEVİ**

*Tax Law Tested by the Child: The Function of the Best Interests Principle in Taxation*

**Arş. Gör. Dr. Mehmet Emin TURAN ..... s. 465-498**

Araştırma Makalesi/Research Article

**ENGELLİ ÇOCUĞA BAKIM VEREN İŞÇİNİN ÇALIŞMA KOŞULLARININ UYARLANMASI VE BAKIM İZNİ**

*Adjusting Working Conditions for Employees and Care Leave for an Employee's Child with a Disability*

**Arş. Gör. Sena Berfin TUNÇ ..... s. 499-544**

Araştırma Makalesi/Research Article

**ÇOCUĞUN ÜSTÜN YARARI VE ANAYASAL DENETİMİ**

*The Best Interests of the Child and Constitutional Review*

**Osman Nuri GÜVEN ..... s. 545-574**

Araştırma Makalesi/Research Article

**ÇOCUK ADALETİNDE YÖNLENDİRME TEDBİRLERİ: HUKUKİ NİTELİK VE UYGULAMA REJİMİ**

*Guidance Measures in Juvenile Justice: Legal Nature and Implementation Regime*

**Coşkun GÖZAĞAÇ ..... s. 575-608**

## KAMU/ÖZEL HUKUK

Araştırma Makalesi/Research Article

**GERÇEĞE AYKIRI SERBEST DOLAŞIMA GİRİŞ BEYANNAMESİNİN BELGEDE SAHTECİLİK SUÇLARI BAĞLAMINDA DEĞERLENDİRİLMESİ**

*Assessment of Inaccurate Customs Declaration for Release for Free Circulation in the Context of the Crimes of Forgery of Documents*

**Doç. Dr. Hakan A. YAVUZ;**
**Arş. Gör. Dr. Ahmet KILIÇ ..... s. 611-632**

Araştırma Makalesi/Research Article

**BİLİŞİM SİSTEMLERİ VASITASIYLA İŞLENEN ISRARLI TAKİP SUÇU: TEKNOLOJİK SORUNLAR VE REFORM ÖNERİLERİ**

*The Stalking Crimes Committed Through Information Systems: Technological Problems and Reform Proposals*

**Dr. Öğr. Üyesi İbrahim KORKMAZ ..... s. 633-674**

Araştırma Makalesi/Research Article

**BÜYÜKŞEHİR BELEDİYELERİNİN UYGULAMA İMAR PLANLARINI REDDETME YETKİSİNİN SINIRLARI**

*The Limits on Metropolitan Municipalities' Authority to Reject Implementation Development Plan*

**Dr. Öğr. Üyesi Mahmut CEYLAN;**
**Arş. Gör. Dr. Bura Adem ATASOY;**
**Semih UZUN ..... s. 675-696**

Araştırma Makalesi/Research Article

**ÇEVRİMİÇİ SİYASİ KAMPANYALARDA SEÇMENİN KİŞİSEL VERİLERİNİN KULLANIMI VE HUKUKİ SINIRLAR**

*The Use of Voters' Personal Data in Online Political Campaigns and its Legal Limits*

**Öğr. Gör. Dr. Aysel DEMİRCİ ..... s. 697-738**

Araştırma Makalesi/Research Article

**KONUT EDİNMEYE YÖNELİK FİNANSAL KİRALAMA SÖZLEŞMELERİNDE KİRACININ "TÜKETİCİ", KİRALANANIN "KONUT" NİTELİĞİNİN TESPİTİ VE BUNUN HUKUKİ SONUÇLARI**

*Determining The Lessee's 'Consumer' Status and the Leased Good's 'Residential' Character in Financial Leasing Agreements for Housing Acquisition and Their Legal Consequences*

**Doç. Dr. Feride DEMİRBAŞ ..... s. 739-772**

Araştırma Makalesi/Research Article

**ÖZEL GÜVENLİK GÖREVLİSİ KİMLİK KARTI VE ÇALIŞMA İZNİNİN VALİLİKÇE İPTALİ NEDENİYLE İŞVERENİN FESİH HAKKI**

*Employer's Right to Terminate the Employment Contract Based on the Revocation of Private Security Certificate and Work Permit by the Governorship*

**Dr. Öğr. Üyesi Doğukan KÜÇÜK ..... s. 773-808**

*Türkiye Adalet Akademisi Dergisi;*

*Veri Tabanlarında Taranmaktadır.*

# ÇOCUK HUKUKU

TAAD Yıl 17 . Sayı 68 . Ekim 2026
ISSN 1309-6826 - E-ISSN 3150-0919
Araştırma Makalesi/Research Article DOI: 10.54049/taad.2013092

# BİYOLOJİK OLARAK "EBEVEYN" HUKUKEN "ÜÇÜNCÜ KİŞİ": EVLAT EDİNME SONRASI GENETİK ANA BABANIN ÇOCUKLA KİŞİSEL İLİŞKİ KURMA HAKKI

*Biologically a "Parent," Legally a "Third Party": The Biological Parents' Right of Contact with the Child Following Adoption*

**Derya ATEŞ***

## Öz

Evlat edinilen çocuğun genetik ana ve babasıyla kişisel ilişki kurup kuramayacağı, Türk aile hukukunda açık bir yasal düzenlemeye konu olmamakla birlikte hem doktrinde hem de yargı kararlarında giderek önem kazanan tartışmalı meselelerden biri halini almıştır. Bu tartışmanın temelinde, Türk Medeni Kanunu'nun benimsediği evlat edinme sisteminin kendine özgü yapısı bulunur. Zira İsviçre hukukunda kabul edilen tam evlat edinme sisteminin aksine, Türk Medeni Kanunu evlat edinme ile genetik ana ve baba ile çocuk arasındaki soybağını sona erdirmemekte; evlatlığın naklen geldiği aile kütüğü ile evlat edinenin aile kütüğü arasındaki hukuki bağın devamını öngörmektedir. Bu nedenle evlat edinme sonrasında genetik ebeveyn ile çocuk arasındaki kişisel ilişkinin hukuki akıbeti belirsizliğini korur. Bu çalışma, öncelikle evlat edinme sonrasında genetik ana ve babanın çocukla kişisel ilişki kurma hakkının devam edip etmediğini; bu hakkın kabulü halinde ise hukuki dayanağını, kapsamını ve kurulma şartlarını Türk ve İsviçre hukukları ile yargı kararları çerçevesinde incelemektedir. Çalışmada, mevcut Türk evlat edinme sisteminin bu konuda önemli sistematik sorunlar doğurduğu ortaya konulmakta ve çocuğun üstün yararını esas alan daha tutarlı bir yasal modele duyulan ihtiyaç değerlendirilmektedir.

**Anahtar Kelimeler:** Evlat edinme, çocuk, genetik anne ve baba, kişisel ilişki, çocuğun üstün yararı

## Abstract

Whether an adopted child may have contact with his or her biological parents has become one of the controversial issues that has gained increasing importance in both legal scholarship and judicial decisions, although it is not expressly regulated by Turkish family law. At the heart of this debate lies the distinctive structure of the adoption system adopted by the Turkish Civil Code. Unlike the full adoption system recognised under Swiss law, the Turkish Civil Code does not terminate the legal parent-child relationship between the biological parents and the child upon adoption; rather, it provides for the continuation of the legal link between the family register from which the adoptee originates and the family register of the adoptive parent(s). For this reason, the legal status of contact between the biological parent(s) and the child after adoption remains uncertain. This study first examines whether the biological parents' right of contact with the

- *Bu makale Etik Kurul iznine tabi değildir/This article is not subject to Ethics Committee permission.*
- *Makale Geliş Tarihi/Article Received Date: 21.7.2026*
- *Yayın Kurulu Kabul Tarihi/Editorial Board Acceptance Date: 23.10.2026*

* Doç. Dr., Hacettepe Üniversitesi/Hukuk Fakültesi, Özel Hukuk Bölümü, Medeni Hukuk Ana Bilim Dalı, Ankara/Türkiye, e-posta: deryaates@hacettepe.edu.tr, https://orcid.org/0000-0001-7895-9906.

child continues after adoption. If such a right is recognised, it further examines its legal basis, scope, and the conditions for its establishment within the framework of Turkish and Swiss law and judicial decisions. The study demonstrates that the current Turkish adoption system gives rise to significant systematic problems in this respect and evaluates the need for a more coherent legislative model based on the best interests of the child.

**Keywords:** Adoption, child, biological parents, the right of contact with the child, best interests of the child

## GİRİŞ

Sosyolojik olarak toplumsal bir varlık olan gerçek kişiler bakımından; kişiliğin başlangıç anındaki ilk hukuki ilişki genetik anne ve babası ile arasındaki *soybağıdır*[1]. Doğumla kendiliğinden meydana gelen doğal soybağı biyolojik olarak kan bağı ile doğrudan doğruya oluşurken[2] ana ve baba yönünden farklı esaslara tabidir. Buna göre anne yönünden doğumla baba yönünden ise anne ile evlilik, tanıma veya babalık davası sonucunda kurulabilir. (TMK m. 282)

Soybağının doğal ve biyolojik esaslara dayanması mutlak bir kural olmayıp hukuki bağ ile de soybağı yaratılabilmektedir. Bu itibarla evlatlık ile evlat edinen arasında mahkeme kararı ile meydana gelen soybağı yapay soybağı olarak adlandırılır ve Medeni Kanunumuz evlat edinmeyi düzenlerken küçüklerin evlat edinilmesi ile ergin veya kısıtlıların evlat edinilmesini farklı esaslara tabi tutar[3]. (TMK m. 305-302) Bu farklılığın temelinde ise hiç şüphesiz küçüklerin bakım ve yardıma, erginlere kıyasla daha çok muhtaç durumda bulunması yatar[4].

Kanun koyucu evlat edinme ile *"ana ve babaya ait olan haklar ile yükümlülüklerin evlat edinene geçeceğini"* açıkça ifade etmektedir. (TMK m. 314/I) Ancak evlat edinme halinde, ana ve babaya ait *velayet hakkının evlat edinene devri söz konusu değildir*. Zira velayet hakkının kişiye sıkı sıkıya bağlı hak niteliği devredilmesine engel teşkil eder. Bu sebeple evlat edinme ilişkisinin kurulmasıyla ana babanın velayet hakkı sona ermekte ve evlat edinenin velayet hakkı doğmaktadır[5].

Soybağının kurulma şekli ne olursa olsun, çocuğun doğduğu andan itibaren ana babasıyla olan ilişkisi hem temel hem de duygusal ihtiyaçları açısından hayati

---

1 Geniş anlamda üst soyla olan bağı ifade eden soybağı, TMK uyarınca dar anlamda yalnızca çocuk ile ana-baba arasındaki bağı kapsar. Hüseyin Hatemi, *Aile Hukuku* (7. Baskı, On İki Levha Yayıncılık 2019) 139; Turgut Akıntürk ve Derya Ateş, *Aile Hukuku* (25. Baskı, Beta Yayınları 2024) 321; Mustafa Dural, M. Tufan Öğüz ve M. Alper Gümüş, *Aile Hukuku* (20. Baskı, Filiz Kitabevi 2025) 294; Ahmet M. Kılıçoğlu, *Aile Hukuku* (7. Baskı, Turhan Kitabevi 2024) 407; Cem Baygın, *Soybağı Hukuku* (On İki Levha Yayıncılık 2010) 3; Emine Akyüz, *Çocuk Hukuku* (8. Baskı, Pegem Yayıncılık 2021) 133-134; Sevgi Usta, *Velayet Hukuku* (On İki Levha Yayıncılık 2016) 171; Kemal Akar, *Soybağı Tespiti* (Seçkin Yayınları 2015) 17.

2 Akıntürk ve Ateş (n 1) 326. Ayrıca bkz. S. Sulhi Tekinay, *Türk Aile Hukuku* (7. Baskı, Filiz Kitabevi 1990) 392. (Kemal Oğuzman ve Mustafa Dural, Aile Hukuku (2. Baskı, Filiz Kitabevi 1988) 195; Bülent Köprülü ve Selim Kaneti, Aile Hukuku (Özdem Kardeşler Matbaası 1985-1986) 204.

3 Akıntürk ve Ateş (n 1) 326.

4 Rona Serozan, *Çocuk Hukuku* (2. Baskı, Vedat Kitapçılık 2005) 223.

5 Dural, Öğüz ve Gümüş (n 1) 372-373.

önem taşır. Hukuk düzeninin soybağına özel sonuçlar bağlaması ve fiili ilişki kesintiye uğrasa dahi bağı koruma çabası da bundandır. Zira ana, baba ve çocuk arasındaki bu bağ, yalnızca hukuki bir statü olmayıp duygusal ve psikolojik boyutları ile bütüncül bir yapıdır ve *velayet hakkından bağımsız, özgün anlam taşır.*

Yanıtlanması gereken temel soru, evlat edinme ile kurulan yeni soybağı ve velayet ilişkisinin, çocuğun genetik ana ve babasıyla kişisel ilişki kurma imkanını bütünüyle ortadan kaldırıp kaldırmadığıdır. Gerçekten de evlat edinme kurumu, bir taraftan çocuğa güvenli ve sürekli bir aile ortamı sağlamayı hedeflerken, diğer taraftan velayete ilişkin hak ve yükümlülükleri biyolojik ebeveyn olarak evlat edinene devreder. Genetik ebeveyn ile çocuk arasındaki soybağı ilişkisinin hukuki akıbeti ve buna bağlı kişisel ilişkinin devam edip etmeyeceği sorusunun yanıtı ise doğrudan ilgili hukuk düzeninin benimsediği evlat edinme sistemi ile temelini oluşturan kanun koyucu iradesine bağlıdır. Evlat edinen ebeveynlerin çocuk üzerindeki mutlak velayet hakkı karşısında genetik ebeveynin kişisel ilişki talebinin değerlendirilebilmesi; ilgili evlat edinme sisteminin saptanmasının ardından, taraflar arasındaki ilişkinin hukuki niteliğinin doğru tespiti ile mümkündür.

Bu çerçevede aşağıda çocukla kişisel ilişki kurma hakkı; bu hakka hakim olan temel kavramlar, hakkın kapsamı, amacı ve hukuki niteliği teorik bir zemine oturtulduktan sonra kişisel ilişki kurma hakkına sahip ana-baba, üçüncü kişiler ve bizzat hak öznesi olan çocuk incelendikten sonra evlat edinme sistemleri ışığında genetik anne ve babanın çocukla kişisel ilişki kurma hakkı değerlendirilecektir. Bu kapsamda, Türk ve İsviçre hukuklarındaki uygulama ile yargı içtihatları karşılaştırmalı bir yaklaşımla ele alınacaktır.

Çalışmanın sınırlandırılmasına dair şu teorik hususu da ayrıca belirtmek gerekir: Türk Medeni Kanunu sistematiğinde olduğu gibi, karşılaştırmalı hukukta da çocuk kavramı soybağı ilişkisi bağlamında salt küçükleri değil, ergin bireyleri de kapsayabilen geniş bir anlama sahiptir. Ancak kural olarak, erginliğe ulaşarak tam fiil ehliyetini kazanan ve yasal temsilcinin otoritesinden çıkan her birey gerek üçüncü kişiler gerekse soybağı ilişkisi içinde bulunduklarıyla kişisel ilişki kurup kurmamaya özgür iradesiyle karar verebilir. Bu sebeple çalışmanın inceleme alanı kişisel ilişki kurumunun temel dinamiklerine uygun olarak sadece ergin olmayan çocuklar yani küçükler ile sınırlandırılmıştır.

## I. ÇOCUKLA KİŞİSEL İLİŞKİ KURMA HAKKI

### A. ÇOCUKLA KİŞİSEL İLİŞKİ KURMA HAKKINA HAKİM TEMEL KAVRAM VE İLKELER

Sözlük anlamıyla gelişmekte olan insan yavrusunu ifade eden *"çocuk"* kavramının tek ve mutlak bir tanımı bulunmamakta[6]; kavram çeşitli disiplinlerde ve

[6] Ali Naim İnan, *Çocuk Hukuku* (Ankara Üniversitesi Eğitim Fakültesi Yayınları 1968) 10; Oğuz Polat, *Çocuk Hakları* (Analiz Yayınları 1997) 7; Mediha Akarslan, *Ana Hatlarıyla Çocuk Hakları ve Çocuk Hakları Mevzuatı* (Alfa Yayıncılık 1998) 6; Ayrıca bkz. Türk Dil Kurumu Sözlükleri, 'çocuk' www.sozluk.gov.tr Erişim Tarihi 04.08.2026.

günlük dilde farklı anlamlar barındırmaktadır. Buna karşılık hukuk düzeninde çocuk kavramı, kural olarak yaş ölçütü esas alınarak ve kişinin hangi yaşa kadar yardıma ve korunmaya ihtiyaç duyduğu dikkate alınarak tanımlanır [7].

5237 sayılı Türk Ceza Kanunu'nun 6/1-b maddesi, 5395 sayılı Çocuk Koruma Kanunu'nun 3/1a maddesi ve Birleşmiş Milletler Çocuk Haklarına Dair Sözleşme'nin 1. maddesi uyarınca *"henüz on sekiz yaşını doldurmamış kişi"* çocuk olarak kabul edilirken medeni hukukta kavram çift anlamlı kullanım alanına sahiptir. Her ne kadar TMK'da kavrama ilişkin genel bir tanıma yer verilmemiş olsa da bir yandan yaş ölçütüne bağlı olarak *henüz ergin olmayan kişi (küçük)* anlamında diğer yandansa yaşa bağlı olmaksızın anne, baba ve çocuk arasındaki *soybağını* belirtmek amacıyla kullanılır[8]. Nitekim TMK sistematiğinde, on sekiz yaşının tamamlanmasıyla erginlik kazanılsa ve küçüklük sona erse de (m. 11), bireyler tüm yaşamları boyunca anne ve babalarının çocuğu olma statüsünü korumaya devam eder. Bu nedenle kanun, soybağına dayanan hısımlık ilişkilerini düzenlerken yaş unsurundan bağımsız geniş anlamıyla çocuk kavramını kullanmakta; velayet ve koruma hükümleri bakımından ise kural olarak küçük veya ergin olmayan çocuk'(m. 335) ifadelerine yer vermektedir. Türk hukukundaki bu kavramsal ayırım İsviçre Medeni Kanun'u (CC) sistematiğinde de birebir karşılık bulmaktadır. Nitekim çocuk (*l'enfant*) kavramı, yaş unsurundan bağımsız olarak soybağı ilişkisini; küçük veya ergin olmayan çocuk ise (*l'enfant mineur*), on sekiz yaşını doldurmamış ve velayet altında bulunan kişiyi ifade eder[9].

Çocukların, çeşitli hukuki veya fiili sebeplerle ayrı kaldıkları ana ve babaları ya da aralarında güçlü bir duygusal bağ bulunan üçüncü kişilerle kuracakları kişisel ilişkide esas alınan temel ilke *"çocuğun yararıdır"*. Aslında çocuk hukukunun her alanına hakim olan bu ilke, çocuğu ilgilendiren bütün hukuki, idari ve fiili faaliyetlerde hareket noktası olup adeta gidilmesi gereken hukuki yönü belirleyici en temel ve nihai düşüncedir. Çocuk hukukundaki merkezi konumuna rağmen gerek ulusal gerekse uluslararası pozitif hukuk metinlerinde temel ilke olarak kabul edilen kavramın yeknesak bir terminolojiyle ifade edilmediği görülür.

---

7 Akyüz (n 1) 67; Usta (n 1) 22.

8 Rona Serozan, Medeni Hukuk, Genel Bölüm Kişiler Hukuku (8. Baskı, Vedat Kitapçılık 2018) 422 vd.; Akıntürk ve Ateş (n 1) 112. Buna göre, her küçük, çocuk olmakla birlikte, her çocuk, küçük olmayabilir. Diğer bir deyişle, Medeni Kanunumuza göre, erginliğin kazanılması kişi bakımından artık çocuk sayılmayacağı anlamına gelmemektedir. Hüseyin Hatemi ve Rona Serozan, *Aile Hukuku* (Filiz Kitabevi 1993) 273.

9 Örneğin CC m. 273'ün kişisel ilişkiyi ergin olmayan çocukla sınırlandırması ve erginlerin evlat edinilmesini ayrı şartlara bağlaması, bireyin erginlik sonrasında da soybağı bakımından 'çocuk' sıfatını koruduğunu gösterir. Christiana Fountoulakis, Lucile Macheret ve Nicolas Paquier, 'Résumé des jurisprudences fédérales en droit de la famille / V.–VIII' içinde Christiana Fountoulakis ve Alexandra Jungo (eds), *Symposium en droit de la famille – Famille et argent* (Schulthess Éditions Romandes 2022) 283, 283.

Nitekim Birleşmiş Milletler Çocuk Haklarına Dair Sözleşme'de (BMÇHS) *"çocuğun yararı"* (m. .3/f.1), "*yüksek yararı"* (m.9/f.1, m.18/f.1), *"kendi yararı*" (m.20/f.1) ve *"esenliği"* (m.3/f.2, m.9/f.4, m.17/f.1/e) kavramlarına yer verilmekte; Çocuk Haklarının Kullanılmasına İlişkin Avrupa Sözleşmesi (ÇHKİAS m. 1, m. 6, m.10) ile Çocuklarla Kişisel İlişki Kurulmasına Dair Avrupa Sözleşmesi›nde (ÇKİKAS m. 4, m. 5, m. 6, m. 7, m. 8) istikrarlı biçimde "*çocuğun yüksek yararı/çıkarı"* ifadesi kullanılmaktadır. Benzer bir terminolojik çeşitlilik Türk hukukunda da bulunur. Anayasanın 41. maddesinde *"çocuğun yüksek yararı",* Türk Medeni Kanunu'nun çeşitli hükümlerinde *"küçüğün yararı"* (m. 305) ile *"çocuğun menfaati"* (m. 346) ve Çocuk Koruma Kanunu'nda (ÇKK m. 4) *"çocuğun yararı ve esenliği"* ifadeleri kullanılır. Öğretide de bu ilkeyi karşılamak üzere farklı terimler kullanılmakla birlikte[10]; Yargıtay içtihatlarında istikrarlı bir biçimde *"çocuğun üstün yararı"* kavramının benimsendiği görülür[11].

Benzer kavramsal çeşitliliğe İsviçre doktrininde ve yargı kararlarında da rastlanır. Öyle ki öğretide zaman zaman *çocuğun yararı* (*bien de l'enfant*) ile *çocuğun menfaati* (*l'intérêt supérieur de l'enfant*) terimlerinin birbirinden farklı olup olmadığı tartışma konusu yapılmış ve kimi yazarlarca çocuğun yararı kavramının çok daha idealize edilmiş, geniş bir anlama sahip olduğu ileri sürülmüştür[12]. Nitekim İsviçre Federal Mahkemesi içtihatları ve İsviçre Federal Konseyi'nin yaklaşımı da bu görüşü destekler nitelikte olup; uygulamada çocuğun yararı ile çocuğun menfaati terimleri maddi anlamda birbirine eşdeğer kabul edilmektedir [13].

---

10 *"Çocuğun güvenliği"* için İnan (n 6) 104; Akyüz (n 1) 84 vd.; Emine Akyüz, 'Velayet ve Çocuğun Korunması' içinde Mehmet Ünal, Veysel Başpınar, Hasan Seçkin Ozanoğlu ve Süleyman Yılmaz (eds), Prof. Dr. Ali Naim İnan'a Armağan (Seçkin Yayıncılık 2009) 111, 116; *"Çocuğun yüksek yararı"* için: Akyüz (n 1) 49; Hayrünnisa Özdemir ve Ahmet Cemal Ruhi, *Çocuk Hukuku* (1. Baskı, On İki Levha Yayıncılık 2016) 16; Hilal Karaca, *Velayetin Kapsamı ve Hükümleri* (Seçkin Yayıncılık 2015) 82 vd.; *"Çocuğun yararı/menfaati"* için: Serozan (n 4) 65 vd.; Selma Baktır Çetiner, *Velayet Hukuku* (Yetkin Yayıncılık 2000) 32 vd.; Bilge Öztan, *Aile Hukuku* (6. Baskı, Turhan Kitabevi 2015) 1137-1138; E. Gülçin Elçin-Grassinger, 'Çocuğun Menfaati Gereği Görüşünün Alınmaması Gereken Durumlar' içinde Prof. Dr. Rona Serozan'a Armağan, Cilt-I (On İki Levha Yayıncılık 2010) 51 vd.

11 Yargıtay 2. HD., E. 2024/7941 K. 2025/4846 T. 12.5.2025; Yargıtay 2. HD., E. 2022/8284 K. 2024/539 T. 6.2.2024 (www.lexpera.com.tr, Erişim Tarihi 12.07.2026).

12 Philippe Meier ve Martin Stettler, *Droit de la filiation* (6. Baskı, Schulthess 2019) 669; Michelle Cottier, 'Impulsions des instruments de protection des droits humains de l'ONU en matière d'égalité et de protection contre les discriminations pour le droit de la famille suisse' (2021) 140(II) *Revue de droit suisse* 119, 178. ; Audrey Leuba, Philippe Meier ve Marie-Laure Papaux van Delden, Droit du divorce: causes, effets, procédure (Stämpfli 2021) N 1378.; Marie-Laure Papaux van Delden, 'Autorité parentale conjointe : une réforme critiquée' (2014) 32(5) *Plaidoyer* 32, 32.

13 Karin Jordan, *Analyse critique de réformes choisies en droit de la famille du point de vue de l'égalité et de l'interdiction de la discrimination : autorité parentale et entretien de l'enfant* (Schulthess Verlag 2025) 517. Yazar, çocuğun yararı teriminin, BM Çocuk Hakları Sözleşmesi'nin Almanca metnindeki *Wohl des Kindes* ifadesine daha uygun olduğunu belirtse de öğretide her iki terimin aynı hukuki amaca hizmet ettiği ve katı bir terminolojik ayrım yapılmaması gerektiği savunulur.

Birleşmiş Milletler Çocuk Haklarına Dair Sözleşme'nin (BMÇHS) çocuğun yararı kavramını kesin ve soyut bir tanıma bağlamamış olması tesadüfi değildir. Bunun temel nedeni, kavramın hem farklı hukuk düzenlerinde ortak bir içerikle tanımlanmasının güç olması hem de her somut olayın kendine özgü koşullarına göre şekillenen esnek ve dinamik bir yapıya sahip bulunmasıdır[14]. Nitekim öğretide *Zermatten* bu ilkeyi salt dar bir hukuki terim olmaktan öteye taşıyarak; çocuğun maddi, fiziksel, eğitsel ve duygusal tüm temel ihtiyaçlarının tatmin edilmesini kapsayan ve *ulaşılması gereken bir ideal* olarak tanımlar[15]. İşte bu çok boyutlu ve idealize edilmiş yapısı gereği çocuğun üstün yararı; hakimin, ebeveynlerin sübjektif talep ve menfaatlerini bütünüyle ikinci planda tutarak, her somut uyuşmazlığın kendine özgü koşulları çerçevesinde içini doldurmak ve yorumlamakla mükellef olduğu normatif bir atıf hükmü niteliği taşır[16].

Çocuğun yaşına, olgunluğuna ve çevresine göre şekillenen göreceli bir kavram olan çocuğun üstün yararı, kanun koyucular ve uluslararası metinler tarafından her somut olaya uyarlanabilmesi amacıyla bilinçli olarak esnek bırakılmıştır. Çocuk hukukunun bu en üstün ilkesi karşısında ebeveynlerin subjektif menfaatleri tereddütsüz ikinci planda kalırken[17]; kavram yalnızca fiziksel ve zihinsel gelişimi değil, çocuğun söz sahibi olduğu istikrarlı bir psiko-sosyal çevreyi ve duygusal bağı da kapsar[18]. Kavramın sınırlarının kesin çizilmemiş olması, hakime *kural içi boşluk* yaratarak uyuşmazlığı bireyselleştirme, menfaat çatışmalarında adil bir denge kurma ve ebeveyn yetkilerine sınır çizme imkanı tanır; hakime tanınan bu geniş yetkinin en temel sınırı ise şüphesiz *dürüstlük kurallarıdır* (TMK m. 2).

Çalışmamızın da hareket noktasını oluşturan çocuğun yararı ilkesi, TMK m. 323 vd. uyarınca çocukla kişisel ilişki kurulup kurulmayacağı ve kurulacaksa kapsamını belirlemede esas alınan temel ölçüttür. Üçüncü kişilerle kişisel ilişkiyi düzenleyen TMK m. 325›in aksine, ana ve baba yönünden bu kavrama lafzen yer verilmemiş olsa da kişisel ilişkinin sınırlarını çizen TMK m. 324 hükmü, *çocuğun huzuru* ölçütünü merkeze alarak eksikliği gidermiş ve çocuğun yararının tehlikeye girmesi halinde hakkın ana baba veya üçüncü kişilerden alınabileceğini hükme bağlamıştır. Bu yasal sistematiğin doğal sonucu olarak, kişisel ilişkinin her aşamasında çocuğun menfaati, ebeveynlerin subjektif menfaatlerine mutlak

14 Meier ve Stettler (n 12) N 669; Jordan (n 13) N 510.

15 Jean Zermatten, *Droits de l'enfant* (Saint-Augustin 2004) 46.

16 İsviçre Federal Mahkemesinin 26 Mayıs 2015 tarihli 5A_46/2015, 4.4.2 kararı. Michelle Cottier, 'Art. 298' içinde Pascal Pichonnaz, Bénédict Foëx ve Christiana Fountoulakis (eds), Commentaire Romand Code Civil I (2. Baskı, Helbing Lichtenhahn 2023) N 16.

17 ATF 142 III 612, c. 4.2. Gaëlle Droz-Sauthier ve Jean Zermatten, 'L'enfant sujet de droit et droits des parents: conflits choisis' (2023) 4 *Revue de la protection des mineurs et des adultes*, 283.

18 Andrea Büchler ve Sandro Clausen, 'Fortpflanzungsmedizin und Kindeswohl! Kindeswohl und Fortpflanzungsmedizin?' (2014) 15 *FamPra.ch* 231, 237.

bir üstünlük sağlayacak ve uyuşmazlıkların çözümünde birincil ölçüt konumunda olacaktır[19].

Kanun koyucunun çocuğun menfaati için kesin ve statik bir yasal tanım öngörmemesi sebebiyle aile mahkemesi hakimi, TMK m. 4 kapsamında takdir yetkisini kullanırken *"çocuk eğer yetişkin biri olsaydı kendi yararı için nasıl bir karar verirdi"* [20] varsayımından yola çıkarak adeta farazi bir irade inşa etmeyecek doğrudan onun maddi ve manevi bütünlüğünü korumayı gaye edecektir. Zira modern hukuk düzeninde kişisel ilişki veya velayet gibi kurumlar, yetişkinlerin özlemlerini veya şefkat duygularını tatmin etme aracı değil; merkezinde bizzat çocuğun yer aldığı hukuki koruma kalkanlarıdır.

Bu kapsamda alınacak kararların *Maslow'un* ihtiyaçlar hiyerarşisinden yola çıkarak barınma, bakım gibi fizyolojik ihtiyaçları yanında çocuğun güvenliği, aidiyet ve sevgi ihtiyacı ile ona fiilen bakım sağlayan bağlanma figürleri ile arasındaki ilişkiler birlikte değerlendirilmelidir. Dolayısıyla inceleme salt dar bir hukuki zeminde yapılamaz; aksine pedagoji, psikoloji ve tıp gibi disiplinler arası bir yaklaşımla, çocuğun mevcut ve gelecekteki psiko-sosyal ihtiyaçları da gözetilerek şekillendirilmek zorundadır. Ayrıca doktrinde BMÇHS m. 3/1 hükmü uyarınca çocuğun üstün yararının belirlenmesinde üç somut adıma ihtiyaç duyulduğu da ifade edilmektedir. Bunlar: *çocuğun bireysel durumunun değerlendirilmesi, sorunun çözümü için olası tüm seçeneklerin araştırılması ve çocuğun uyumlu gelişimini en iyi destekleyecek çözümün seçilmesidir*[21].

İşte tam bu noktada, çocuğun üstün yararına uygun karar tesis edilebilmesi için, hakkında karar verilecek olan çocuğun görüşünün bizzat alınması ve bu görüşün karara esas teşkil etmesi gerekir. Nitekim BMÇHS (m. 12)[22] ve Çocuk Haklarının Kullanılmasına İlişkin Avrupa Sözleşmesi (m. 3, m. 6)[23] ile güvence altına alınan *"çocuğun dinlenme hakkı"* ayırt etme gücüne sahip olan çocuğun, kendisini ilgilendiren hukuki ve idari işlemlerde doğrudan veya uzman aracılığıyla dinlenilerek görüşlerini serbestçe ifade edebilmesini usuli bir temel hak olarak öngörür. Do-

---

19 Türk hukukundaki bu kavramsal ayrım İsviçre Medeni Kanunu'nda da mevcuttur (CC. m.274). Nitekim kişisel ilişkinin çocuğun gelişimi için tehlike oluşturması (*compromettent le développement de l'enfant*) veya ebeveynin yükümlülüklerini ihlal etmesi halinde kişisel ilişki hakkı reddedilebilir ya da kaldırılabilir. Michelle Cottier, 'Art. 274' içinde Pascal Pichonnaz, Bénédict Foëx ve Christiana Fountoulakis (eds), Commentaire Romand Code Civil I (2. Baskı, Helbing Lichtenhahn 2023) N 2.

20 Ebru Ceylan, *Türk ve İsviçre Hukukunda Velayet Hakkı ve Hukuki Sonuçları* (Leges Yayınevi 2019) 281.

21 Droz-Sauthier ve Zermatten (n 17) 283.

22 BMÇHS m. 12'de düzenlenen çocuğun katılım ve dinlenilme hakkı; öğretide m. 3/1'deki çocuğun üstün yararı ilkesini tamamlayan ve birlikte uygulanması gereken temel bir esas olarak kabul edilir. Droz-Sauthier ve Zermatten (n 17) 289-290.

23 Saibe Oktay Özdemir, 'Boşanma Davalarında Çocuklara İlişkin Kararlar Bakımından Çocuğun Dinlenme Hakkı' içinde *Prof. Dr. Hüseyin Hatemi'ye Armağan*, Cilt-II (Vedat Kitapçılık 2009) 1222.

layısıyla iç hukukta açık hüküm bulunmasa bile, Anayasa m. 90 gereğince taraf olduğumuz uluslararası sözleşmeler uyarınca; çocuğa dair her kararda çocuğun bilgilendirilmesi, bizzat dinlenmesi ve ayırt etme gücüne göre görüşlerine değer verilmesi zorunludur[24]. Nitekim yerleşik Yargıtay içtihatları da bu yöndedir[25].

Alınacak karardan birincil derecede etkilenecek olan bizzat çocuk olacağı için somut olayda üstün yararına en elverişli çözümün tespiti adına kendi bakış açısı ve görüşleri kritik öneme sahiptir. Dinlenen çocuğun beyanının hukuki etkisini ve değerini tespit edebilmek ise ancak hakim tarafından çocuğa ait öznel şartların bütün olarak değerlendirilmesi ile mümkündür[26]. Kendisini ilgilendiren meselelerde dinlenecek olan çocuğun görüşlerini sağlıklı biçimde oluşturabilmesi adına öncelikle ayırt etme gücüne ilk şart ayırt etme gücüne sahip olmasıdır. Gerçek kişilerde belirli bir psikolojik olgunluk seviyesini işaret eden ayırt etme gücü; bir kimsenin fiil ve işlemlerinin güdüsünü, kapsamını, olası sonuçlarını ve etkilerini öngörebilme ile bu kavrayışa uygun hareket edebilme yeteneğidir[27]. Dolayısıyla çocuğun hukuki süreçte görüş bildirebilmesi, somut durumu değerlendirebilecek bu psikolojik olgunluğa erişmiş olmasını gerektirir.

İsviçre Federal Mahkemesi içtihatları uyarınca, çocuğun dinlenilmesi usulünün ikili bir işlevi bulunur: Daha küçük yaştaki çocuklar yönünden bu kurum, öncelikle hakimin maddi gerçeği aydınlatmasına ve durumu bizzat takdir etmesine olanak tanıyan bir *ispat aracı* iken; belli bir olgunluğa erişmiş daha büyük çocuklar için bu katılım, doğrudan onların *kişilik haklarının* ayrılmaz bir parçasıdır[28]. Yaş sınırı bakımından; BMÇHS'de dinlenilme hakkının kullanımına ilişkin herhangi bir asgari yaş sınırı öngörülmemiş olmasına rağmen, Federal Mahkeme emsal kararı ile aile hukuku uyuşmazlıklarında kural olarak *altı yaşını* doldurmuş çocukların dinlenmesi gerektiğini içtihat ederek İsviçre uygulamasında standart bir sınır çizmeye çalışır[29].

---

[24] Rona Serozan, 'Çocuğun Kişi Varlığının Aile Hukuku Alanında Korunmasında Yetersizlikler' içinde *Prof. Dr. Kenan Tunçomağ'a Armağan* (İÜHF Eğitim, Öğretim ve Yardımlaşma Vakfı Yayını No 4, 1997) 391.

[25] YHGK, T. 22.01.2014, E. 2013/2085, K. 2014/30; YHGK, T. 16.03.2012, E. 2011/2-884, K. 2012/197, (www.lexpera.com, Erişim Tarihi 12.06.2026).

[26] Droz-Sauthier ve Zermatten (n 17) 290.

[27] Jale Akipek, Turgut Akıntürk ve Derya Ateş, *Kişiler Hukuku* (19. Baskı, Beta Yayıncılık 2024) 290.

[28] ATF 150 III 49, TF 5A_375/2023. Kararın değerlendirmesi için bkz. Gaëlle Droz-Sauthier, 'Autorité parentale, autodétermination de l'enfant et intervention de l'État : quelle juste mesure ? ; analyse de l'arrêt du Tribunal fédéral 5A_375/2023' Newsletter DroitMatrimonial.ch (Mart 2024), <www.droitdesfamilles.ch/familles/jurisprudence/analyse/560> Erişim Tarihi 05.08.2026. CC m. 268a bis uyarınca, çocuğun evlat edinme sürecinde dinlenilmesi hem katılım hakkını hem de üstün yararın somut olay bazında tespitini güvenceye alarak yetkili makamların takdir yetkisini bu bireysel değerlendirmeye dayandırır. TF, 10.9.2021, 5A_131/2021, c. 3.2.1 ; ATF 146 III 203, c. 3.3.2.

[29] ATF 131 III 553 JdT 2006 I 83. Droz-Sauthier (n 28) 33.

Karar verici mercilerin, çocuğun nesnel ve uzun vadeli yararını saptayabilmesi için çocuğun bizzat sürece katılması önem taşısa da elbette ki görüşünün alınması ve bu görüşe uygun karar verilmesi her zaman onun menfaatlerine uygun düşmeyebilir. Bu sebeple öncelikle görüşüne başvurulurken psikolojik açıdan değerlendirme yapılmalı ve çocuğa zarar vereceği açık olan durumlarda görüşüne başvurulmaktan kaçınılmalıdır[30]. Ayrıca bizzat dinlenilmiş olsa bile, çocuğun iradesi ile üstün yararı arasında bir çelişki doğması halinde hakim; çocuğun geleceğini riske atan öznel görüşü yerine, objektif menfaatini esas alarak karar vermelidir.[31]. Ancak böyle bir durumda hakimin çocuğu bizzat dinledikten sonra onunla özel bir görüşme gerçekleştirmesi ve talebinin hangi hukuki gerekçelerle reddedildiğini ona anlayabileceği bir dille izah etmesi gerekir. Esasen çocuğun dinlenme hakkının tamamlayıcı bir unsuru olarak; uyuşmazlığın sonucunda çocuğun beyanına ne ölçüde değer atfedildiğine ve bu görüşün karara nasıl etki ettiğine dair çocuğa her halükârda şeffaf bir geri bildirimde bulunulmalıdır[32]. Oysa İsviçre Federal Mahkemesi'nin son dönem içtihatlarında tartışma yaratan en güncel meselelerden biri, hakimin çocuğun dinlemesinin, kararın sonucunu etkilemeyeceği kanaatine vardığı hallerde, önceden delil değerlendirmesi yoluna başvurarak çocuğu dinlemekten vazgeçebileceğini kabul etmesi olmuştur[33]. Ancak bu yaklaşım, İsviçre öğretisinde yoğun biçimde eleştirilir. Zira hakim görüşe göre, çocuğun dinlenilmesi yalnızca maddi gerçeğin ortaya çıkarılmasına hizmet eden bir ispat aracı değil, aynı zamanda çocuğun bir hak öznesi olarak yargılamaya katılmasını sağlayan temel bir güvencedir[34].

---

30 "Çocuğun dinlenilmesi ruhsal gelişimini riske atacak ve yarardan çok zarar getirecekse, haklı sebeplere dayanılarak dinlenilmeyebilir. Ayrıntılı bilgi için bkz., Elçin-Grassinger (n 10) 840–841. Canan Yılmaz, 'Yargıtay Kararları Işığında Çocukla Kişisel İlişki Kurulması' (2015) 35(1) *Milletlerarası Hukuk ve Milletlerarası Özel Hukuk Bülteni* 103, 117.

31 Zira Federal Mahkemenin de isabetli olarak ifade ettiği üzere çocuğun beyan ettiği sübjektif iradesi her zaman objektif üstün yararına uygun düşmeyebilir ve böyle bir durumda irade ve yarar çelişkisi doğar. ATF 142 III 153. (www.bger.ch, Erişim Tarihi 12.07.2026) Aynı yönde Yargıtay; "İdrak çağındaki çocuğun görüşü, yüksek yararına açıkça aykırı değil ise önem taşır. Çocuğun ifade ettiği görüş menfaatine açıkça aykırı ise bu görüş dikkate alınamaz." Yargıtay 2.HD, T. 08.09.2014, E. 2014/ 16098, K. 2014/ 16787, (www.lexpera.com, Erişim Tarihi 12.07.2026)

32 Droz-Sauthier ve Zermatten (n 17) 290. Çocuğun dinlenme hakkının adli veya idari sürecin önemli bir unsuru olduğu; ancak çocuğun beyanının diğer menfaatler karşısında belirleyici olmadığı ve hatta bizzat dinlenen çocuğun menfaatine dahi aykırı düşebildiği pek çok durum mevcuttur. Ayrıca, çocuğun sübjektif isteğinin onun üstün yararı ile örtüşmediği durumların da göz önünde bulundurulması gerekir. Bu bağlamda Federal Mahkeme, çocuğun temsilcisinin işlevini incelerken ‹çocuğun iradesi ile yararı arasındaki çelişkinin kaçınılmaz paradoksundan bahsetmektedir. Nitekim Yüksek Mahkeme bir boşanma uyuşmazlığında; çocuğun yaşı ve somut olayın koşulları saklı kalmak kaydıyla, çocuğun objektif menfaatini saptama ve bunu hakime bildirme görevinin temsilciye ait olduğuna hükmetmiştir. Kanaatimizce bu iki unsur, uyuşmazlığı karara bağlayacak olan makamın re'sen araştırma yükümlülüğü çerçevesinde tespit etmesi gereken maddi vakıaların bir parçasını oluşturur. ATF 142 III 153, JdT 2017 II p. 202, 210.

33 ATF 146 III 203 (www.bger.ch, Erişim Tarihi12.07.2026)

34 Bu nedenle, sırf usul ekonomisi veya önceden delil değerlendirmesi gerekçesiyle çocuğun

## B. KİŞİSEL İLİŞKİ KURMA HAKKI KAVRAMI VE KAPSAMI

Türk hukukunda çocukla kişisel ilişki kurulması kavramının açık bir yasal tanımı bulunmasa da boşluk, taraf olduğumuz uluslararası hukuk normları ile doldurulmaktadır[35]. Nitekim Çocukla Kişisel İlişki Kurulmasına Dair Avrupa Sözleşmesi (ÇKKAS) m. 2/1-a uyarınca kavram; çocuğun birlikte yaşamadığı ebeveyni veya kendisiyle aile bağı bulunan diğer kişilerle görüşmesini, onlarla belirli bir süre kalmasını ve aralarındaki her türlü iletişimi ifade eder. Başta BMÇHS (m. 9/3) ve ÇKKAS (m. 4/1) olmak üzere uluslararası hukuk normları, bu kurumu sadece çocuk veya ebeveyn eksenli değil; üçüncü kişileri de kapsayacak şekilde çok yönlü olarak ele alır. Bunun sonucu olarak hem duygusal hem de psikolojik anlam atfedilen kişisel ilişki kurma hakkı, sadece çocuk yönünden değil diğer kişiler bakımından da *karşılıklılık* unsuru barındırır. Nitekim Sözleşme aile bağı bulunan kişiler kapsamının (m. 5) taraf devletlerce genişletilebileceğini belirterek üçüncü kişilerin de kişisel ilişki kurma hakkına sahip olabileceğini özel olarak vurgular. (m. 2/a, m. 3)

Belirlenen bu yasal ve evrensel çerçevelerden de anlaşılacağı üzere çocukla kişisel ilişki kurulması öncelikle anne, babaya ve belirli şartlarda üçüncü kişilere çocukla belirli gün ve saatlerde görüşmek, onunla nitelikli vakit geçirmek, hayatındaki gelişmelerden haberdar olmak ve sürekli iletişim halinde kalmak yetkisi veren bir haktır. Kavramsal özü itibarıyla hak sahibi ile çocuğun salt belirli gün ve saatlerde fiziksel olarak bir araya gelmesini değil, bütünüyle çocuğun üstün yararına hizmet edecek biçimde birbirlerinin yaşamına aktif olarak dahil olmasını, karşılıklı etkileşim yoluyla güçlü bir şefkat bağı inşa etmesini ve bu manevi aidiyeti sürdürülebilir kılmasını ifade eder[36]. Uygulamada sıklıkla ziyaret hakkı olarak anılsa da yalnızca yüz yüze görüşme ve birlikte vakit geçirme şeklinde fiziksel temas ile sınırlı değildir[37]. Bu hak; yazışma, telefon veya diğer iletişim araçlarıyla haberleşme ve çocuğun sağlık, eğitim ve gelişimine ilişkin bilgi edinme yetkisini de kapsar. Doğrudan görüşmenin çocuğun yaşı, sağlık durumu veya coğrafi uzaklık gibi sebeplerle mümkün olmadığı hallerde dahi, bilgi edinme ve uygun iletişim yollarının sürdürülmesi kişisel ilişki hakkının devamı niteliğindedir. Kişisel ilişki, tekrarlanan, düzenli aralıklarla devam eden bir ilişkidir. Bu nedenle, tarafların sokakta veya herhangi bir sosyal ortamda plansız şekilde bir

dinlenilmesinden vazgeçilmesi, BMÇHS 12. maddesinde güvence altına alınan katılım hakkıyla bağdaşmamakta ve çocuk hakları bakımından bir gerileme olarak nitelendirilmektedir. Droz-Sauthier ve Zermatten (n 17) 292-293.

35 Diğer uluslararası hukuk normları arasında şunlar sayılabilir: Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi (m. 8), Çocuk Haklarının Kullanılmasına İlişkin Avrupa Sözleşmesi (m. 1), Uluslararası Çocuk Kaçırmanın Hukuki Yönlerine Dair Lahey Sözleşmesi (m. 21).

36 Michelle Cottier, 'Art. 273' içinde Pascal Pichonnaz, Bénédict Foëx ve Christiana Fountoulakis (eds), Commentaire Romand Code Civil I (2. Baskı, Helbing Lichtenhahn 2023) N 4.

37 Öztan (n 10) 469.

araya geldiği tesadüfi karşılaşmalar, kişisel ilişki hakkının kullanımı kapsamında değerlendirilmemelidir[38].

### C. ÇOCUKLA KİŞİSEL İLİŞKİ KURMA HAKKININ AMACI

Hukuk düzeninin çocukla kişisel ilişki kurma hakkıyla korumayı hedeflediği temel menfaat; velayeti elinde bulundurmayan veya çocuktan fiilen ayrı düşen ebeveyn ile çocuk arasındaki duygusal ve manevi bağın inşa edilerek sürdürülmesidir. Hukuki veya fiili ayrılıklar neticesinde çocuktan uzak kalan ebeveynin, yetişmesine katkıda bulunduğu çocuğunun hayatındaki gelişmelerden haberdar olmasını, hısımlık ilişkilerinin korunmasını ve her iki tarafın karşılıklı sevgi, şefkat ve özlem giderme gereksinimlerinin tatmin edilmesini hedefler[39]. Doktrinde isabetle vurgulandığı üzere hak; sahibine çocuğun günlük yaşamına doğrudan müdahale yetkisi vermeyip, salt iletişim kurma ve şefkat bağını koruma imkanı tanıdığı için *velayet hakkının eksiği* olarak nitelendirilmektedir[40].

Kişisel ilişki kurma hakkı, her ne kadar ebeveynlerin analık ve babalık duygularının tatminine hizmet etse de kurumun özünde yatan asıl ve nihai amaç şüphesiz çocuğun üstün yararının tesis edilmesidir[41]. Çocuğun sağlıklı bir birey olarak gelişebilmesi ve boşanma veya ayrılık gibi travmatik süreçlerin yaratabileceği psikolojik sarsıntıları en aza indirebilmesi için ebeveynleriyle düzenli ve çatışmasız bir iletişim halinde kalması elzemdir[42]. Nitekim bu kurum, salt yetişkinlerin manevi arzularını doyurmayı değil; çocuğun bedensel, zihinsel ve ahlaki gelişimini çok yönlü olarak desteklemeyi hedefler. Ebeveynlerin beklentileri ile çocuğun menfaatlerinin çatışması halinde, hukukun evrensel prensibi gereği çocuğun yararına mutlak bir üstünlük tanınır[43]. Ne var ki bu mutlak üstünlük, ebeveyn menfaatlerinin bütünüyle dışlandığı anlamına gelmez; yalnızca olası bir çatışmada önceliğin kime ait olduğunu belirler. Esasen çoğu somut olayda çocuğun üstün yararı; onun ebeveyn şefkatinden mahrum kalmadan sağlıklı gelişimini sağlarken, aynı zamanda ebeveynlerin duygusal beklentilerini de karşılayarak yetişkin menfaatleriyle bütüncül bir uyum sergiler.

Üçüncü kişilere tanınan kişisel ilişki kurma hakkının özünde de benzer hukuki ve psikolojik temeller yatar. Bilhassa hısımlar ve çocuğun hayatında önem taşıyan diğer kişilerle kurulacak bu ilişkinin temel gayesi; çocuğun alıştığı sevgi,

---

38 İlknur Serdar, ‹Kişisel İlişki Kurma Hakkı› (2007) *Dokuz Eylül Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi* (Prof. Dr. Ünal Narmanlıoğlu'na Armağan Özel Sayısı) 739, 740; Aksi yönde bkz. Öztan (n 10) 1027.

39 Cottier (n 36) N 4, N 6.

40 Serozan (n 4) 241.

41 ATF 142 III 612 (www.bger.ch, Erişim Tarihi 12.07.2026)

42 Emine Akyüz, *Medeni Kanuna Göre Müşterek Hayatın Tatili, Ayrılık ve Boşanmada Çocuğun Korunması* (Ankara Üniversitesi Eğitim Fakültesi Yayınları 1983) 144.

43 ATF 111 II 408. (www.bger.ch, Erişim Tarihi 12.07.2026)

şefkat ve destekten mahrum kalarak duygusal bir boşluğa düşmesini engellemektir. Tıpkı ebeveynlerde olduğu gibi bu kurumda da yegâne belirleyici ölçüt çocuğun üstün yararı olup; asıl hedeflenen, çocuğun psiko-sosyal gelişimine olumlu katkı sağlayan ve aşağıda da ayrıca detaylandırılacak *sosyal ebeveynlik (parenté sociale*) niteliği taşıyan güçlü duygusal bağların hukuken tanınması ve sürdürülebilir kılınmasıdır.

## D. ÇOCUKLA KİŞİSEL İLİŞKİ KURMA HAKKININ HUKUKİ NİTELİĞİ

Velayet hakkının eksiği[44] olarak nitelendirilen ve hak sahibine çocuğun günlük yaşamına doğrudan müdahale yetkisi tanımaksızın salt özlem giderme ve duygusal bağı koruma imkanı veren kişisel ilişki kurma hakkının hukuki niteliği, doktrinde farklı yaklaşımlarla ele alınmaktadır. Klasik ve hakim görüşe göre; bu hak, kaynağını tabii hukuktan alan ve doğrudan doğruya kan hısımlığına dayanan bir kişilik hakkıdır[45]. Kişiye sıkı sıkıya bağlı, mutlak[46] ve vazgeçilmez niteliği gereği devredilemez, miras yoluyla intikal edemez ve feragate konu olamaz[47]. Bu emredici niteliğin doğal bir sonucu olarak, ana veya babadan birinin haktan

---

44 Serozan (n 4) 241.

45 Feyzi Necmeddin Feyzioğlu, *Aile Hukuku* (2. Baskı, Fakülteler Matbaası 1979) 434; Akıntürk ve Ateş (n 1) 404, 396; Köprülü ve Kaneti (n 2) 236; Fulya Erlüle, 'Çocuk İle Kişisel İlişki Kurulması' (2010) 16(1–2) *Marmara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Hukuk Araştırmaları Dergisi* 217, 219; Gül Doğan, 'Çocuk İle Kişisel İlişki Kurabilme Hakkı' içinde *Prof. Dr. Ergon A. Çetingil ve Prof. Dr. Rayegan Kender'e 50. Birlikte Çalışma Yılı Armağanı* (Çizgi Basım 2007) 529, 530; Yılmaz (n 30) 107; Serdar (n 38) 752; Tekinay (n 2) 278; Serdar Çelikel, *Boşanmanın Çocuklara İlişkin Hukuki Sonuçları* (Adalet Yayınevi 2012) 116; Dural, Öğüz ve Gümüş (n 1) 376; Bkz. ATF 89 II 2; 72 II 10 (www.bger.ch, Erişim Tarihi 12.07.2026) Hakkın ana ve baba yönünden nispi kişiye sıkı sıkıya bağlı nitelikte olması hakkında bkz. Elif Kara, *Aile Hukukunda Kişiye Sıkı Sıkıya Bağlı Haklar* (Yetkin Yayınları 2025) 154-155.

46 Çocukla kişisel ilişki kurma hakkının mutlak hak niteliğinde olup olmadığı öğretide tartışmalıdır. Bir görüş bu hakkı mutlak hak olarak kabul ederken (Hasibe Sena Akkışla, *Velayetin Tevdii* (Turhan Kitabevi 2017) 166), diğer görüş aksi kanaattedir (Öztan (n 10) 790, 1039; Karaca (n 10) 104). Kanaatimizce, kişisel ilişki kurma hakkı mutlak hak niteliğini ancak bu yönde kurulmuş bir mahkeme kararıyla kazanır. Zira karar öncesinde bu hak, TMK m. 326/3 uyarınca yalnızca velayet hakkı sahibinin veya çocuğun bırakıldığı kişinin rızasıyla kullanılabilmekte olup, mutlak hakların herkese karşı ileri sürülebilme özelliğini henüz taşımamaktadır (Serozan (n 4) 241; Serdar (n 38) 740).

47 Baskın görüş, hakkın devredilemez ve vazgeçilemez nitelikte olduğudur (H. Veldet Velidedeoğlu, *Türk Medeni Hukuku Aile Hukuku*, Cilt-II (5. Baskı, Nurgök Matbaası 1965) 270; Dural, Öğüz ve Gümüş (n 1) 388; Öztan (n 10) 1027-1028; Akıntürk ve Ateş (n 1) 404; Serozan (n 4) 241; Baygın (n 1) 105; Kılıçoğlu (n 1) 483; Serdar (n 38) 740-741; Ebru Ceylan, Türk ve İsviçre Hukukunda Boşanmanın Hukuki Sonuçları (Galatasaray Üniversitesi Yayınları, 2006) 165; Usta (n 1) 223; Nihat İnal, *Örnek Kararlarla Açıklamalı Nüfus, Babalık, Evlat Edinme, Yabancı Kararların Tenfizi, Velayet, Vesayet Davaları* (Adalet Yayınevi 2001) 416; Ömer Uğur Gençcan, *Boşanma Hukuku* (Yetkin Yayınları 2006) 954; Alper Keskin, Boşanma Davaları, Cilt-I (Seçkin Yayınları 2017) 113; Akkışla (n 46) 164; Erlüle (n 45) 219; Yılmaz (n 30) 107; Doğan (n 45) 530). Buna karşılık Akyüz, hakkın "talep hakkı" olarak düzenlediğini belirterek, kişisel ilişki hakkının devredilememekle birlikte kullanılmasından vazgeçilebileceğini savunmaktadır, Akyüz (n 1) 216.

vazgeçmesi sonucunu doğuran anlaşmalar hukuken kesin olarak geçersizdir[48]. Hakim görüşün İsviçre doktrinindeki ve kanunundaki tam karşılığı, hakkın hem bir kişilik hakkı hem de şahsa sıkı sıkıya bağlı hak olarak kabul edilmesidir[49]. Ancak İsviçre hukuku bu mutlaklık ve vazgeçilmezlik özelliğini bir adım daha ileri taşıyarak, kişisel ilişki kurmayı salt bir yetki olarak değil, feragat edilemez ve bölünemez *hak-ödev (droit-devoir)* olarak tanımlar[50]. Kan hısımlığına dayanan bu hak ve ödevden ebeveynlerin kendi aralarında yapacakları anlaşmayla vazgeçmeleri İsviçre uygulamasında da geçersiz kabul edilir.

Buna karşılık, Türk ve İsviçre hukuk öğretisinde giderek taraftar bulan modern yaklaşıma göre; kişisel ilişki kurma hakkı salt hukuki veya biyolojik bir soybağı temeline hapsedilemez. Hak aynı zamanda çocuğa şefkat göstermeyi, ona rehberlik etmeyi ve fiili bakım sağlamayı içeren *sosyal ebeveyn (parenté sociale)* olma olgusuna dayanır[51]. Bu görüşle öğretide geleneksel hukukun yalnızca *biyolojik ve hukuki bağ* ile *mali sorumluluğa* odaklanan katı tutumu eleştirilmekte; kişisel ilişki hakkının merkezinde çocuğun güven, aidiyet ve sevgi ihtiyacını karşılayan şefkatli bir bakım verenin (*caregiver*) yer alması gerektiği savunulmaktadır[52]. Zira yalnızca çocuğu dünyaya getirmiş olmak veya onunla biyolojik bağ taşımak, *sosyal ebeveynlik* sıfatının kazanılması için yeterli kabul edilmemektedir. Bu niteliğin kazanılması, kişinin çocuğu eğitme, sosyalleştirme ve bağımsız bir birey olarak topluma kazandırma yönündeki eğitsel ve duygusal ödevleri fiilen üstlenmesine yahut en azından bu doğrultuda samimi bir çaba göstermesine bağlıdır. O halde çocukla hiçbir zaman ilgilenmeyen ve bu duygusal, eğitsel görevleri hiç üstlenmeyen ebeveynin, yalnızca kan hısımlığına dayalı kişisel ilişki talebi hakkın özüyle bağdaşmaz[53]. Buna karşılık, çocuğu gerçekten eğiten, ona şefkat gösteren ve aralarında hukuken korunmaya değer psikolojik ve sosyal bir akrabalık (*parenté sociale*) doğan üçüncü kişilerin ilişki talepleri ise korunmaya değer kabul edilebilir.

---

48 Velidedeoğlu (n 47) 270; Akıntürk ve Ateş (n 1) 404. Nitekim Yargıtay; boşanma protokolünde velayet veya kişisel ilişkiye dair dava açılmayacağına ilişkin şartları, hak ehliyetinden feragat niteliğinde ve çocuğun üstün yararına aykırı sayarak protokolü geçersiz kabul etmektedir. Yargıtay 2. HD, T. 04.02.2014, E. 2013/ 11644, K. 2014/ 1866. (www.lexpera.com.tr, Erişim Tarihi 12.07.2026).

49 Cottier (n 36) N 7. ATF 142 III 502, c. 2.4.1; ATF 127 III 295, c. 4 ; ATF 123 III 445, c. 3b; TF, 29. 1. 2020, 5A_306/2019, c. 4.4; ATF 72 II 10. 25 ATF 120 Ia 369. (www.bger.ch, Erişim Tarihi 12.07.2026)

50 Cottier (n 36) N 7. TF,2 9. 1. 2020, 5A_306/2019, c. 4.4 ; TF, 8. 4. 2019, 5A_373/2018, c. 3.1 ; 3.2.

51 Droz-Sauthier ve Zermatten (n 17) 290; Michelle Cottier, 'Art. 274a' içinde Pascal Pichonnaz, Bénédict Foëx ve Christiana Fountoulakis (eds), Commentaire Romand Code Civil I (2. Baskı, Helbing Lichtenhahn 2023) N 5.

52 Nathalie Frogneux, 'The Weight of Truth in New Families' içinde Jehanne Sosson, Geoffrey Willems ve Gwendoline Motte (eds), *Adults and Children in Postmodern Societies: A Comparative Law and Multidisciplinary Handbook* (Intersentia 2019) 654.

53 Akyüz (n 1) 144.

Her ne kadar yasal düzenlemelerin lafzı çoğunlukla ebeveynlere odaklansa da kişisel ilişki kurma; salt yetişkinlere tanınmış tek taraflı bir hak olmanın ötesinde, çocuğun ana babasını tanımasını, onlarla iletişim kurmasını ve sevgi görmesini sağlayan, uluslararası sözleşmelerle de güvence altına alınmış temel bir kişilik hakkıdır. Çocuğun bedensel, zihinsel ve ahlaki gelişimini destekleme işlevi taşıyan bu kurum, doktrinde yetişkinler veya üçüncü kişiler yönünden çocuğu alıkoymamak, zamanında teslim etmek ve gelişimine aktif katkı sunmak gibi ödevleri içinde barındıran bir *hak-ödev (droit-devoir)* olarak nitelendirilir[54]. Ne var ki bu kurum, çocuk bakımından değerlendirildiğinde bir yükümlülük teşkil etmez; aksine, salt onun korunmasını, saygı görmesini ve idrak çağında ise bizzat rızasının alınmasını gerektiren anayasal bir kişilik hakkı statüsündedir.

## II. KİŞİSEL İLİŞKİ KURMA HAKKINA SAHİP OLANLAR

Soybağının hukuki sonuçlarının başında gelen çocukla kişisel ilişki kurma hakkı, Türk Medeni Kanunu'nun 323 ve devamı maddelerinde belirli bir yasal sistematiğe tabi tutularak düzenlenmiştir. Bu sistematiğe göre hak; TMK m. 323 ve 324 kapsamında ana ve baba; TMK m. 325 kapsamında ise olağanüstü hallerin varlığı şartıyla üçüncü kişiler yönünden metne alınır.

### A. ANA VE BABA

Çocukla kişisel ilişki kurulmasının temel gayesi; velayet hakkına sahip olmayan yahut fiilen kendisine bırakılmayan ebeveyn ile çocuk arasındaki ruhsal ve manevi bağın kesintisiz biçimde sürdürülmesidir. Bu hak, hukuki veya fiili nedenlerle ebeveyninden ayrı düşen çocuğun diğer ebeveynin hayatında yer almaya devam etmesini hukuki bir zemine oturtur. Nitekim hak sahibi ebeveyn, çocukla doğrudan görüşme ve ona şefkat gösterme hakkına sahip olduğu gibi; çocuğun zorlu yaşam evrelerinde ve günlük problemlerinde ona manevi destek sunmakla da yükümlüdür. Kurulacak bu ilişkinin kapsamı ve sınırları çocuğun pedagojik yapısına ve somut olayın koşullarına göre şekillenmekle birlikte; kurumun yegâne varlık sebebi ve mutlak sınırı tereddütsüz biçimde çocuğun üstün yararıdır[55].

TMK m. 323 uyarınca velayet hakkından yoksun olan (m. 182/II, 336/II, 348) veya çocuk fiilen kendisine bırakılmayan (m. 346, 347) her ebeveyn; kaynağını doğrudan kişilik hakkından alan ve evlilik içi, dışı veya evlatlık ayrımı gözetmeksizin tüm çocukları kapsayan 'uygun kişisel ilişki kurma' hakkına sahiptir[56]. Bu

---

[54] Çocuğun bedensel, zihinsel ve ahlaki gelişimini hedefleyen bu kurum; Türk, İsviçre ve Alman doktrininde bir yüküm-hak (*Pflichtrecht*), güncel İsviçre-Fransız doktrininde ise kişiye sıkı sıkıya bağlı ve bölünmez bir hak-ödev (*droit-devoir*) olarak nitelendirilmektedir. Cottier (n 36) N 7; Michelle Cottier, 'Art. 301' içinde Pascal Pichonnaz, Bénédict Foëx ve Christiana Fountoulakis (eds), Commentaire Romand Code Civil I (2. Baskı, Helbing Lichtenhahn 2023) N 2; Droz-Sauthier ve Zermatten (n 17) 283; Meier ve Stettler (n 12) N 968.

[55] Öztan (n 10) 605.

[56] Yargıtay, kişisel ilişkinin infazındaki hukuki yararı nedeniyle velayet hakkı sahibine de kişisel

fiili veya hukuki ayrılığın doğrudan kanundan (m. 335/II, 337/I) yahut bir mahkeme kararından kaynaklanmasının da hakkın doğumu üzerinde farkı bulunmaz. Zira velayet hakkının ebeveynler tarafından ortak kullanılamadığı durumlarda kişisel ilişki tesisi yasal bir zorunluluktur. Keza çocuğun bir koruyucu aileye veya kuruma yerleştirildiği (m. 347) koruma tedbirlerinde dahi, tedbirin amacını zedelememek kaydıyla ebeveynin yüz yüze veya mektup, e-posta, SMS, görüntülü konuşma gibi çeşitli iletişim araçlarıyla ilişki kurma imkânı hukuken korunur[57]. Öte yandan, haklı sebeple ortak hayata ara verilmesi (m. 197/1) veya boşanma/ayrılık davası açılmasıyla doğan ayrı yaşama sürecinde müşterek velayet kural olarak devam etse de çocuğun fiilen kimin yanında kalacağı ve diğer ebeveynle kişisel ilişkisi, uyuşmazlığın niteliğine göre talep üzerine (TMK m. 197/4) veya hâkim tarafından re'sen geçici önlem olarak düzenlenmek zorundadır.

TMK m. 323 kapsamında ebeveynin çocukla kişisel ilişki tesisini talep edebilmesi, kural olarak taraflar arasında hukuken geçerli bir soybağının kurulmuş olması şartına tabidir. Yasal soybağının kurulamadığı durumlarda biyolojik babanın doğrudan ebeveyn sıfatıyla talepte bulunma hakkı mevcut değilken; soybağının sonradan ortadan kalktığı hallerde de ebeveyne tanınan kişisel ilişki kurma hakkı kendiliğinden son erer. Ancak her iki ihtimalde de çocuğun üstün yararına hizmet etmek koşuluyla bu kişilerin kişisel ilişki talepleri TMK m. 325 çerçevesinde ve üçüncü kişi statüsünde değerlendirilmeye açıktır[58].

### B. ÜÇÜNCÜ KİŞİLER

Mülga Medeni Kanun'da açıkça düzenlenmeyen ana ve baba dışındaki üçüncü kişilerin çocukla kişisel ilişki kurma hakkı, Türk Medeni Kanunu'nun 325. maddesiyle, olağanüstü hallerin varlığı ve çocuğun menfaatine uygun düşmesi koşuluyla ana ve baba dışındaki kişileri kapsayacak şekilde genişletilmiştir. Her ne kadar kanun koyucu bu hakkı lafzen özellikle hısımlara tanımış gibi görünse de düzenleme salt kan veya kayın hısımlığıyla sınırlı değildir. Aksine bu kapsam, çocukla aralarında fiili ve güçlü bir duygusal bağ bulunan üvey ebeveynler, koruyucu aileler veya bakıcılar gibi diğer üçüncü kişileri de kapsar[59]. Öğretide de isabetle vurgulandığı üzere, üçüncü kişilere tanınan bu hakkın dogmatik temeli

ilişkinin düzenlenmesini talep etme hakkı tanımaktadır. Yargıtay 2. HD., 01.04.1976, E. 2582, K. 2858 (www.lexpera.com.tr, Erişim Tarihi 04.08.2026).

57 Cottier (n 36) N 3.

58 Öztan (n 10) 605. İsviçre hukukunda; yasal babalığı sona eren veya soybağı kurulamayan biyolojik babanın kişisel ilişki talepleri CC. m. 274a çerçevesinde ele alınır; burada hukuki statüye değil, çocukla mevcut fiili ve sosyal-duygusal bağa üstünlük tanınır. Cottier (n 51) N 2-3.

59 İsviçre hukukunda üçüncü kişi kavramı geniş yorumlanmakta; vaftiz babası, somut olaya göre süt anne veya kirve de bu kapsamda kabul edilebilmektedir (ATF 108 II 344). Aksi yönde Kılıçoğlu (n 1) 130; İhtiyatlı yorum için Dural, Öğüz ve Gümüş (n 1) 391. Hala yönünden örnek olarak bkz. YHGK., 11.03.2009, E. 2009/2-71, K. 2009/115 (www.lexpera.com.tr, Erişim Tarihi 04.08.2026).

salt hukuki bir soybağına değil; ağırlıklı olarak şefkat, koruma ve destek işlevlerini barındıran ve yukarıda da bahsedilen *sosyal ebeveynlik* olgusuna dayanır.

İlgili yasal düzenlemeden de açıkça anlaşıldığı üzere, üçüncü kişilerin çocukla kişisel ilişki kurabilmesinin *ilk şartı* ve yegâne belirleyici unsuru tıpkı ebeveynlerde olduğu gibi kurulacak bu ilişkinin *çocuğun yararına* hizmet etmesidir. Nitekim bu kurum aracılığıyla, çocuğun manevi ve psikolojik gelişimine temel oluşturan *sosyal ebeveynlik (parenté sociale*) niteliğindeki güçlü duygusal bağın hukuken tanınması ve desteklenmesi amaçlanır. Burada korunmaya değer olan; üçüncü kişilerin çocuk ile aralarındaki o güçlü ve psikososyal bağdır[60]. O kadar ki İsviçre Federal Mahkemesi bu fiili bağı üçüncü kişilere kişisel ilişki hakkı tanıyan *olağanüstü durumlar* kapsamında değerlendirmekte ve hatta yasal ebeveynlerin rızası bulunması dahi çocuğun yararı gerektiriyorsa kişisel ilişkinin kurulabileceğine hükmetmektedir[61].

Yukarıda da ele alındığı üzere, çocuk hukukunun temel taşı olan çocuğun üstün yararı ilkesi; çocuğun bağımsız bir hak öznesi olarak kabul edilmesini, kişiliğine saygı duyulmasını ve çok yönlü gelişiminin güvence altına alınmasını zorunlu kılar. Uygulama alanının genişliği, çocuğa yönelik tehlikelerin ve sonuçların farklılığı ile aile yapılarının ve çevresel koşulların değişkenliği sebebiyle genel-geçer ve statik bir tanımı yapılamayan bu kavram; bizzat çocuğun yaşına, olgunluğuna, yaşadığı çevreye ve sosyal şartlara göre şekillenen göreceli ve somut olaya özgü bir nitelik taşır[62].

Kişisel ilişki kurumunun yetişkinlerin özlemlerini tatmin etme aracı olmadığı yönündeki tespit, üçüncü kişilerin talepleri yönünden çok daha katı uygulanmakta, doğrudan doğruya çocuğun menfaati ön plana alınmaktadır[63]. Bu bağlamda çocuğun menfaati oldukça geniş bir perspektifle ele alınmalı; çocuğun yaşı, fiziksel ve ruhsal gelişimi, kişisel ilişki talebinde bulunan kişi ile geçmişe dayalı sosyal ve duygusal bağı titizlikle değerlendirilmelidir[64]. Şüphesiz bu değerlendirme yapılırken çocuğun dinlenmesi ve ayır etme gücüne sahip olduğu hallerde

---

60 Droz-Sauthier ve Zermatten (n 17) 283; Cottier (n 51) N 5.

61 Doktrindeyse çocuğun psiko-sosyal gelişiminin korunması amacıyla, hukuken yalnızca yasal ebeveynliğin değil, güven ve aidiyet ihtiyacını karşılayan *bakım veren* (*caregiver*) ile çocuk arasındaki fiili ilişkinin de korunması gerektiği savunulmaktadır. Güncel tartışmalar bkz. Droz-Sauthier ve Zermatten (n 17) 307-308; Hauser, s. 2-3; Cottier (n 51) N 2; TF 5A_576/2024 (Erişim Tarihi 26.06.2025)

62 Serdar (n 38) 163; Elçin-Grassinger (n 30) 58.

63 Hatta İsviçre Hukukunda CC m. 274a hükmü uyarınca talep edenin menfaati tamamen dışlanarak yalnızca çocuğun menfaati yegâne belirleyici kabul edilmekte; hatta *ilişkinin çocuğa sadece zarar vermemesi yeterli görülmeyerek; ilişkinin çocuğun gelişimine pozitif bir katkı sağlaması şartı da aranmaktadır.* ATF 5A_576/2024, 4.3. Yargıtay da anneanne ile küçük arasında kişisel ilişki tesisi yönünden çocuk yararı vurgusunda bulunur. Yargıtay 2. HD., 02.10.2007 T., E. 6959, K. 13091 (www.lexpera.com.tr, Erişim Tarihi 04.08.2026)

64 Elçin-Grassinger (n 30) 194.

isteği, ilişkinin çocuk menfaatine uygun olup olmadığı yönünden yapılacak olan değerlendirmede büyük önem taşır. Ancak fiili durum itibarıyla gereksiz bir kişisel ilişkinin tesisi, çocuğun menfaatlerine uygun olmayacaktır[65]. Dikkat edilecek olursa burada ebeveynlerin kişisel ilişki kurma hakkından farklı olarak, *çocuğun menfaatine hizmet etme olgusu bizzat ilişkinin varoluş sebebidir.* Nitekim çocuk bu kişilerle ilişkilerini sürdürme gereksinimi duyuyor, onlarla görüşmek çocukta bir güven duygusu oluşturuyor ve manevi gelişimini destekliyorsa, ilişkinin çocuğun menfaatine hizmet ettiği kabul edilir. Bu nedenle hakim, takdir yetkisini kullanırken kişisel ilişkinin çocuğun üstün yararına uygun olup olmadığını; kurulacak ilişkinin çocuğun fiziksel, duygusal ve sosyal ihtiyaçlarına sağlayacağı katkıyı, mevcut aile ilişkileri üzerindeki etkisini ve çocuğun istikrarlı yaşam düzenini zedeleyip zedelemeyeceğini bütüncül bir değerlendirmeye tabi tutmalıdır[66].

Üçüncü kişilerle kişisel ilişki tesis edilebilmesinin *ikinci şartı olağanüstü hallerin varlığı* iken usuli ön koşul ise bu yönde açık bir talebin bulunmasıdır[67]. Zira kanun lafzında *isteme hakkı* olarak nitelendirilen bu kurumda, hak sahibinin talebi olmaksızın hakimin re'sen harekete geçerek kişisel ilişki düzenlemesi hukuken mümkün değildir[68]. Somut olayın özgül koşulları etrafında hakimin takdir yetkisiyle belirlenecek olan olağanüstü hâl kavramı; esasen üçüncü kişinin çocukla olağan yollarla görüşme imkanından bütünüyle yoksun kalmasını ve aralarındaki sosyal ilişkinin fiilen kopmasını ifade eder.

Doktrinde haklı olarak belirtildiği üzere bu şartın gerçekleşmesi için üçüncü kişi ile çocuk arasında ebeveyn-çocuk bağı kadar yoğun bir ilişkinin varlığı mutlak surette aranmaz. Asıl olağanüstü hâl, üçüncü kişilerin çocuğu görüp sevme ve özlem giderme imkanından bütünüyle mahrum kaldığı *mutlak bir yoksunluk durumu* olmakla birlikte; bu halin temel göstergesi, çocuğun hayatında özel bir yer tutan kişilere içsel bir ihtiyaç duyması ve yokluklarının çocukta derin bir duygusal boşluk ile yalnızlık hissi yaratmasıdır[69].

---

65 Nitekim çocuğun babayla kişisel ilişki kurduğu sırada aynı evde yaşayan amca veya hala ile görüşmesi mümkünse, bu kişiler için ayrıca kişisel ilişki tesis edilmemelidir. Aksi takdirde çocuk, olağan çevresinden koparılarak farklı aile yapıları ve eğitim anlayışlarının çatışmasıyla karşı karşıya kalacaktır. Kılıçoğlu (n 1) 488-489.

66 Erlüle (n 45) 245.

67 Serdar (n 38) 755.

68 Çelikel (n 45) 129.

69 İsviçre Federal Mahkemesi kararlarında; ebeveynin ölümüyle hısımlık bağlarının kopmasını veya çocukla *'sosyal akrabalık'* kurmuş kişilerin ayrılığını, kişisel ilişki tesisini gerektiren *'olağanüstü haller'* saymaktadır. TF 5A_576/2024; Cottier (n 51) N 6. Yargıtaya göre, ana veya babadan biri çocukla kişisel ilişki kurma hakkını fiilen kullanıyorsa, aynı hak kural olarak üçüncü kişiler tarafından ileri sürülemez; üçüncü kişiler ancak TMK m. 325 anlamında "olağanüstü hal"in varlığını ileri sürebilirler (Akıntürk ve Ateş (n 1) 406; Yargıtay 2. HD., E. 2025/3498, K. 2025/7042, T. 10.09.2025; Yargıtay 2. HD., E. 2023/9245, K. 2024/42, T. 09.01.2024, www.lexpera.com.tr Erişim Tarihi 04.08.2026). Buna karşılık doktrinde haklı olarak; TMK m. 325 uyarınca önemli olan hususun ebeveynlerin hayatta bulunması veya hakkı fiilen kullanması değil, somut olayda kişisel ilişkiyi

Tüm bu değerlendirmeler yapılırken hakim tarafından dikkate alınması gereken en temel unsur, daha önce de detaylıca açıklandığı üzere, bizzat çocuğun kendi görüşünün alınmasıdır. Bu bağlamda mahkeme; bağımsız bir hak öznesi olan çocuğu yaşı ve olgunluk düzeyi elverdiği ölçüde dinlemek, beyanlarının gerçek ve özgür iradesini yansıtıp yansıtmadığını uzman pedagog ve psikologlar eşliğinde özenle değerlendirmek ve bu görüşleri kararına temel almakla mutlak surette yükümlüdür[70].

### C. ÇOCUK

Her ne kadar Türk Medeni Kanunu m. 323 hükmü, kişisel ilişki kurma hakkını lafzen yalnızca ana ve babaya tanınmış bir yetki gibi düzenlese de çağdaş hukuk dogmatiğinde bu kurum, salt ebeveyne ait tek taraflı bir yetki olmaktan çıkmış, doğrudan doğruya çocuğun da aktif tarafı olduğu karşılıklı bir hak niteliğini kazanmıştır[71]. Bu bağlamda, pasif bir hukuki nesne değil, bağımsız bir *hak öznesi* konumunda olan çocuk; ebeveynleriyle veya üçüncü kişilerle kişisel ilişki tesis edilmesini bizzat talep edebileceği gibi, değişen koşullar altında mevcut ilişkinin yeniden düzenlenmesini de mahkemeden doğrudan isteyebilme ehliyetine haizdir.

Nitekim Türkiye'nin de taraf olduğu BMÇHS çocuğun doğumdan itibaren ana ve babasını bilme ve onlar tarafından bakılma (m.7/1) ve üstün yararına aykırı olmadıkça ana ve babasının her biriyle düzenli ve doğrudan kişisel ilişki kurma hakkını güvence altına almakta (m. 9/3) ayrıca taraf devletlere bu hakka saygı gösterme yükümlülüğü yüklemektedir. Anayasa'nın 90. maddesi uyarınca iç hukukumuzun doğrudan uygulanabilir bir parçası olan bu düzenlemeler, kişisel ilişki hakkının bizzat çocuğa ait temel bir hak olduğunun en önemli uluslararası dayanağını oluşturur. Aynı anlayış, 2010 yılında Anayasa'nın 41. maddesine eklenen, *"Her çocuk, korunma ve bakımdan yararlanma, yüksek yararına açıkça aykırı olmadıkça ana ve babasıyla kişisel ve doğrudan ilişki kurma ve sürdürme hakkına sahiptir."* hükmüyle anayasal güvenceye de kavuşturulmuş ve Yargıtay da taraf devletlerin mutlak surette uymak zorunda olduğu bu uluslararası normları istikrarla uygulamaya başlamıştır[72].

Tüm bu anayasal ve uluslararası hukuki güvencelerin doğal bir neticesi olarak; evlat edinilen çocuğun genetik ana ve babasıyla kişisel ilişki kurma hakkı da salt

haklı kılan olağanüstü bir halin varlığı ve kurulacak ilişkinin çocuğun yararına uygunluğu olduğu kabul edilmektedir. (Serdar (n 38) 756).

70 Droz-Sauthier ve Zermatten (n 17) 283

71 Cottier (n 36) N 1; Öztan (n 10) 469; Serozan (n 4) 242.

72 "Anayasa m. 41'deki 2010 değişikliğinden önce de doktrin ve Yargıtay; çocuğu koruma nesnesi değil, hak süjesi olarak nitelendirmekteydi. Nitekim Yargıtay, TMK m. 322 ve 323 hükümleri ile BMÇHS'ni birlikte değerlendirerek kişisel ilişkinin çocuğun da temel hakkı olduğunu anayasal değişiklik öncesinde açıkça kabul etmekteydi. Yargıtay 2. HD., T. 16.05.2000, E. 2000/6094, K. 2000/6436 (www.hukukturk.com, Erişim Tarihi 04.08.2026)

yetişkinlerin talepleri üzerinden değil, bağımsız hak öznesi olan çocuğun üstün yararı perspektifinden titizlikle değerlendirilmesi gereken çok boyutlu bir meseledir. Modern hukukta karşılıklı ve vazgeçilmez bir kişilik hakkı olarak nitelendirilen bu kurumun evlat edinme hallerinde de çocuğun menfaatine hizmet ettiği ölçüde varlığını sürdürebileceği kabul edildiğinde; ilişkinin tesisi yönündeki talep hakkının yalnızca genetik ebeveynlere değil, mutlak surette çocuğun bizzat kendisine de tanınması hukuki ve sistematik bir zorunluluktur.[73]

## III. EVLAT EDİNMEDE GENETİK ANNE VE BABANIN ÇOCUKLA KİŞİSEL İLİŞKİ KURMA HAKKININ DEĞERLENDİRİLMESİ

### A. EVLAT EDİNME SİSTEMLERİ VE TÜRK HUKUKUNDAKİ DURUM

Evlat edinme, genetik soybağından bağımsız olarak *sosyal ebeveynliği* hukuken tanıyan ve bu suretle yapay bir soybağı ilişkisi kuran kendine özgü bir aile hukuku kurumudur[74]. Bu nedenle, farklı hukuk sistemlerinde benimsenen model, kuruluş usulü ve doğurduğu hukuki sonuçlar esas alınarak farklı sistemler altında incelenir[75]. Çalışmamız bakımından önem taşıyan temel ayrım ise, evlat edinmenin evlatlığın genetik ailesiyle olan hukuki bağlarına etkisini esas alan üçlü ayırımdır.

*Tam evlat edinme sistemi* (*adoption plénière*); evlat edinen ile evlatlık arasında tam ve eksiksiz hısımlık ilişkisi tesis ederken, evlatlığın genetik ana babasıyla olan nesep ve hısımlık bağını bütünüyle ortadan kaldıran bir modeldir. Sistemin temel gayesi; çocuğun biyolojik ailesinden tamamen koparılarak evlat edinen aileyi tam anlamıyla kabullenmesi ve taraflar arasında kan bağına eşdeğer, gerçek bir aile bağının kurulmasıdır. Bu mutlak kopuşun doğal sonucu olarak; evlatlığın genetik ailesiyle arasındaki velayet ve mirasçılık sıfatı da dahil olmak üzere tüm hukuki bağlar kesin olarak son bulur; geriye eski aileyle devam eden yegane hukuki ilişki olarak salt evlenme yasağına dair istisnai durumlar kalır[76]. Buna

---

[73] Türk hukukunda içtihat ve uluslararası sözleşmelerle kabul edilen bu 'karşılıklı hak' statüsü, İsviçre'de doğrudan kanun lafzında yer alır. CC. m.273'te 2000 yılında yapılan reformla, kişisel ilişkinin yalnızca ebeveyne ait bir yetki olmayıp çocuk ve ebeveyn tarafından 'karşılıklı olarak' talep edilebileceği açıkça düzenlenmiştir. Cottier (n 36) N 1, 2.

[74] Philippe Meier, 'Art 264' içinde Pascal Pichonnaz, Bénédict Foëx ve Christiana Fountoulakis (eds), *Commentaire Romand, Code Civil I* (2. Baskı, Helbing Lichtenhahn 2023) N 1.

[75] Evlat edinme sistemleri, kabul biçimine göre serbesti, yasaklama ve kısıtlama; kuruluş şekline göre ise sözleşme, karar, karma (muhtelit) ve tescil–ilan sistemleri olarak tasnif edilmektedir. Serbesti sistemi yaş sınırlaması öngörmezken, yasaklama sistemi evlat edinmeyi reddetmekte, kısıtlama sistemi ise belirli yaş veya kişi gruplarıyla sınırlandırmaktadır. Kuruluş bakımından evlat edinme tarafların iradesiyle, mahkeme veya yetkili makam kararıyla yahut her iki unsurun birlikte gerçekleşmesiyle kurulabilmektedir. Türk hukukunda ise tescil kurucu değil, bildirici niteliktedir.

[76] Bu yönde bkz. Cem Baygın, 'Evlat Edinmenin Sonuçları' (2003) 7(3–4) *Erzincan Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi* 627, 627-628; Emine Akyüz, 'Evlat Edinmeye İlişkin Uluslararası Sözleşmeler, Çağdaş Hukuk Sistemleri ve Türk Medeni Kanunu' içinde *Prof. Dr. Hamide Topçuoğlu'na Armağan* (Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Yayınları No 498, 1995) 155; Murat Aydoğdu, *Çağdaş Hukuki Gelişmeler Işığında Evlat Edinme* (2. Baskı, Adalet 2010) 68; Ali Er, *4721 Sayılı Türk*

karşılık, evlatlık yasal olarak evlat edinenin öz çocuğu statüsüne geçer ve onun akrabalarıyla da arasında hısımlık bağı kurulur[77]. Bu soybağı, tıpkı kan bağına dayanan nesepte olduğu gibi kural olarak *çözülmez* bir nitelik taşır; dolayısıyla ilişkinin sonradan tarafların talebi veya haklı nedenlerin varlığıyla dahi ortadan kaldırılması mümkün değildir[78].

*Sınırlı evlat edinme sistemi* (*adoption simple*), evlat edinenle evlatlık arasında yalnızca sınırlı bir hısımlık ilişkisi kuran ve evlatlığın genetik (biyolojik) ailesiyle arasındaki nesep ve hukuki bağları tamamen koparmayan esnek bir yapıdır[79]. Bu esnek ve sınırlı yapının en belirgin yansıması miras hukukunda kendini gösterir; zira sistemde kural olarak tek yönlü bir mirasçılık ilişkisi hakimdir. Ayrıca, tam evlat edinme sisteminin çözülmez yapısından farklı olarak bu modelde; tarafların karşılıklı anlaşması veya haklı sebeplerin varlığına dayanılarak evlatlık ilişkisinin ileriye etkili (*ex nunc*) olarak ortadan kaldırılması hukuken mümkündür[80]. Tarihsel kökeni Roma hukukuna uzanan bu kısmi yapı, 20. yüzyılın ikinci yarısında çocuk hukukunda yaşanan modernleşme eğilimlerinin bir sonucu olarak yavaş yavaş terk edilmiştir. Eski Alman, eski İsviçre ve 743 sayılı mülga Türk Kanunu Medenîsi dönemlerinde tatbik edilen bu sistem, modern hukukta yerini büyük ölçüde tam evlat edinme modeline bırakmış; yürürlükteki Türk Medeni Kanunu'na da özellikle evlatlığın kendi biyolojik ailesine mirasçılığının devam etmesi gibi boyutlarıyla kısmen entegre edilmiştir.

*Karma evlat edinme sisteminde* (*système mixte*); tam ve sınırlı evlat edinme rejimleri, evlat edinilenin küçük veya ergin olmasına bağlı olarak ikili bir yapıda birlikte tatbik edilmektedir. Bu sisteme göre; küçüklerin evlat edinilmesinde biyolojik aileyle bağları tamamen koparan tam evlat edinme hükümleri esas alınırken; erginlerin evlat edinilmesinde eski aileyle hukuki bağların korunduğu sınırlı evlat edinme kuralları uygulama alanı bulur[81]. Sistemin doğurduğu hukuki sonuçlar da doğrudan bu ikili yapıya göre şekillenir: Küçüklerin evlat edinilmesi neticesinde çocuğun genetik ailesiyle olan hısımlık bağı bütünüyle sona ererken; erginlerin

*Medeni Kanunu Hükümlerine Göre Küçüklerin Evlat Edinilmesi* (1. Baskı, Filiz Kitabevi 2020) 7; Gözde Çağlayan Aygün, *Karşılaştırmalı Hukuk Bakımından Evlat Edinme ve Sonuçları* (1. Baskı, Yetkin Yayınları 2020) 26; A. Cemal Ruhi, *Türk Hukukunda Evlat Edinme ve Evlat Edinme ile İlgili Yabancı Mahkeme Kararlarının Türkiye'de Tanınması* (1. Baskı, Seçkin Yayıncılık 2002) 21; Dilara Zorlutuna, İsviçre Medeni Kanun'u ile Karşılaştırmalı Olarak Türk Hukukunda Küçüklerin Evlat Edinilmesi (Seçkin 2024) 73.

77 Er (n 76) 8.

78 Baygın (n 1) 212.

79 Evlatlığın biyolojik ailesiyle olan hukuki bağlarını tamamen ortadan kaldırmaması sebebiyle bu sistem, öğretide "kısmi", "sınırlı", "gevşek", "zayıf" veya "basit evlat edinme sistemi" (*einfache Adoption*, *schwaches Adoptionssystem*) olarak da adlandırılmaktadır. Akyüz (n 76) 155; Baygın (n 76) 627-628; Ruhi (n 76) 21, 69; Aydoğdu (n 76) 62.

80 Akyüz (n 76) 155.

81 Çağlayan Aygün (n 76) 28; Er (n 76) 9.

evlat edinilmesinde biyolojik aileyle olan hısımlık ilişkisi, bilhassa miras hukuku bakımından mevcudiyetini sürdürmektedir[82]. Sistem modern çocuk ve aile hukukunda önemli bir yer tutar[83].

Türk Medeni Kanunu'ndaki evlat edinmeye ilişkin hükümler, büyük ölçüde mehaz İsviçre Medeni Kanunu'nun 1972 yılında kabul edilip 1973'te yürürlüğe giren hükümlerinden iktibas edilmiş olsa da İsviçre hukukunda bu alanda yaşanan güncel reformlar neticesinde her iki hukuk sistemi arasında belirgin farklılıklar doğmuştur. Buradaki en temel ayrım; Türk kanun koyucusunun, mehaz İsviçre hukukundaki o döneme ait katı tam evlat edinme (*adoption plénière*) sistemini mutlak bir biçimde benimsememesi örneğin evlatlığın biyolojik ailesine mirasçılığını koruması ve İsviçre'nin 2018 yılında geçiş yaptığı modern açık evlat edinme (*adoption ouverte*) modeline de henüz yabancı kalmasıdır[84]. Bu kanunlaştırma tercihlerinin doğal sonucu olarak evlat edinmenin hukuki sonuçları; bilhassa evlatlığın hukuki statüsü, genetik ailesiyle hısımlık bağının devamı ve fiili kişisel ilişkilerin tesisi gibi hususlarda her iki hukuk sistemi günümüzde birbirinden oldukça farklı rejimlere tabi hale gelmiştir.

Doktrinde, Türk hukukunun tamamen sınırlı evlat edinme sistemini benimsediği yönünde görüşler mevcut olsa da[85] baskın görüş; mehaz İsviçre hukukundan ayrılan mevcut düzenlemeleri ile kendine özgü (*sui generis*) özellikler taşıyan ve kısmen sınırlı evlat edinme esasına dayanan karma bir sistemin benimsendiği yönündedir[86].Kendi içinde barındırdığı dogmatik uyumsuzluklar nedeniyle bu *sui generis* yapı, her iki sistemin birbiriyle çelişen özelliklerini aynı anda bünyesinde barındırdığı için doktrinde haklı eleştirilere maruz kalmaktadır. Nitekim kanun koyucu; bir yandan TMK m. 282/3 hükmüyle evlat edinen ve hısımları ile

---

82 Er (n 76) 9.

83 Günümüzde başta Almanya olmak üzere Fransa, İtalya, Belçika, İspanya, gibi ülkelerin hukuklarında geniş bir uygulama alanı bulur. Cengiz Kaya, *Türk Hukukunda Evlat Edinme* (1. Baskı, Beta Yayıncılık 2009) 20; Ruhi (n 76) 22.

84 İsviçre'de tam evlat edinmenin biyolojik aileyle bağları tümüyle koparan yapısı, 1 Ocak 2018 tarihli reformla esnetilmiştir. Nitekim CC. m.268e uyarınca, evlat edinenler ile öz anne-baba arasında akdedilip resmi makamca onaylanan bir anlaşmayla, çocuk ile biyolojik ailesi arasında kişisel ilişki tesisine imkân sağlanmıştır. Ayrıntılı bilgi ve İsviçre hukukundaki tartışmalar için bkz. Cottier (n 19) N 17.

85 Çağlayan Aygün (n 76) 27; Ruhi (n 76) 69. Baygın ise, Türk Medeni Kanunu'nun esas itibarıyla sınırlı evlat edinme sistemini benimsediğini, ancak tam evlat edinmeye özgü bazı sonuçlara da yer verdiğini belirtmektedir (Baygın (n 76) 629). Kanaatimizce, özellikle evlat edinme ilişkisinin kural olarak sona erdirilememesi dikkate alındığında, Türk hukuku tam evlat edinmeye yakın kendine özgü (*sui generis*) bir karma sistem benimsenmektedir.

86 Aydoğdu (n 76) 77; Zorlutuna (n 76) 75. Aksi yönde Serozan, yabancı hukuk kurumlarının iktibasında sistem bütünlüğünün korunması gerektiğini, farklı sistemlere ait kuralların bir araya getirilmesiyle özgün bir sentez değil, *"derme çatma arabesk bir mozaik"in* ortaya çıkacağını belirterek Türk hukukunda *sui generis* bir sistemin oluştuğu görüşünü reddetmektedir. Rona Serozan, 'Yeni Medeni Kanun'un Çocuklara (Soybağı Hukukuna ve Çocuk Haklarına) İlişkin Düzenlemesi' içinde Arslan Kaya (ed), *Bilgi Toplumunda Hukuk: Ünal Tekinalp'e Armağan*, Cilt-II (Beta Yayınları 2003) 506.

evlatlık arasında tam bir soybağı kurarak tam evlat edinme sisteminin gereğini yerine getirirken, diğer yandan TMK m. 314/5 uyarınca evlatlığın genetik ailesiyle olan hısımlık ve miras bağını koparmayarak sınırlı evlat edinme rejiminin esaslarını yaşatmaktadır.

Türk kanun koyucusunun, modern hukuk sistemlerinde esas alınan küçükler için tam, erginler için sınırlı evlat edinme'sisteminin kabulü şeklindeki ikili ayrımı göz ardı ederek her iki sistemi birbirine entegre etmesi doktrinde yoğun şekilde eleştirilen bir diğer hususdur. Gerçekten de tam evlat edinme sisteminin ağırlıkta olduğu bir yapıda, genetik aile bağının devamı gibi sınırlı evlat edinmeye özgü niteliklerin korunması kurumun doğasına açıkça aykırıdır[87]. Biyolojik kökenle hukuki bağların bütünüyle kesilmediği bu çelişkili tercih; uygulamada çifte mirasçılık ve genetik aileyle kişisel ilişki çatışmaları gibi aşılması güç hukuki uyuşmazlıklara zemin hazırlar. Sistemdeki bu dogmatik karmaşayı en sert şekilde eleştiren *Serozan*; çağdaş tam evlat edinme sisteminin benimsenmesi gerekirken mevcut ikili yapının korunmasını, evlatlığın hem yeni hem de genetik ailesiyle çifte soybağına ve çifte mirasçılığa sahip kılınmasını *"çağ dışı bir yaklaşım"* olarak nitelemektedir[88]. Hukuki bağları kesin olarak koparmayan bu karmaşık yapı, ülkemizde evlat edinme kurumuna olumsuz bakılmasına ve bireylerin bu kurumdan uzaklaşmasına da yol açar[89].

## B. GENETİK ANA VE BABANIN ÇOCUKLA KİŞİSEL İLİŞKİ KURMA HAKKI

### 1. Türk ve İsviçre Hukuklarında Genetik Ana Babanın Kişisel İlişki Hakkı

Türk Hukuku yönünden genetik ana ve babanın evlat edinilen çocukla kişisel ilişki kurma hakkı incelenirken göz önünde bulundurulması gereken ilk husus; kanun koyucunun soybağı kurumunu sözü ve özüyle nasıl temellendirdiği ve bu alanın nasıl sınırlandırıldığıdır. Türk Medeni Kanunu'nun sistematiği içinde; kanun koyucunun hem ana ve baba (m. 323, 324) hem de üçüncü kişilerle (m. 325) kurulacak kişisel ilişkilere dair düzenlemeleri '*Velayet'* başlığı altında değil, bilinçli bir kanunlaştırma tercihiyle *'Soybağının Hükümleri'* ayrımında ele aldığı görülür. Bu isabetli sistematik tercih açıkça göstermektedir ki; kişisel ilişki kurma hakkı, velayet hakkının basit bir uzantısı veya doğrudan bir sonucu değildir. Aksine bu hak, kaynağını doğrudan doğruya soybağından alan, velayetten bütünüyle bağımsız ve özerk bir haktır. Kural olarak velayet kurumu doğrudan doğruya çocuğun bakım, eğitim ve korunmasına dair üstün yararını teminat altına almayı hedeflerken[90]; kişisel ilişki kurma hakkı, çocuk ile ebeveyni

87 Ruhi (n 76) 21-22 ve 69.

88 Serozan (n 4) 233, Aydoğdu (n 76) 69-70; Zorlutuna (n 76) 75-76.

89 Serozan (n 4) 233.

90 ATF 144 II 56, 5. 2 ; ATF 136 I 297, 8.2; Michelle Cottier, 'Art. 296' içinde Pascal Pichonnaz, Bénédict Foëx ve Christiana Fountoulakis (eds), Commentaire Romand Code Civil I (2. Baskı, Helbing Lichtenhahn 2023) N 7; Meier ve Stettler (n 12) N 32 ve 668; Papaux van Delden (n 12) 32.

arasındaki manevi ve içsel bağı tesis etme ve bu sosyal-duygusal bağı koruma amacına hizmet eder[91]. İşte bu temel dogmatik gerekçeyle kanun koyucu; velayet hakkına sahip olmayan veya velayeti kendisine bırakılmayan ana ve babadan her birinin, çocuk ile uygun kişisel ilişki kurulmasını isteme hakkını özel bir yasal güvenceye kavuşturmuştur. Kurulacak bu kişisel ilişkinin sınırları TMK m. 324 hükmüyle çizilmiş olup; madde gereğince genetik ana baba, evlat edinilen çocuğun gelişimine, eğitimine veya yeni ailesine uyum sürecine zarar verebilecek her türlü tutumdan imtina etmek zorundadır. Aksi halde, kişisel ilişkinin mahkemece reddedilmesi yahut tamamen sona erdirilmesi mümkündür[92].

Evlat edinme halinde genetik anne ve babanın çocukla kişisel ilişki kurmasına mutlak bir yasal engel getirmeyen Türk hukukunda bu hakkın tesisi, belirli koşullara tabidir. Bu koşulların ilki, kurulan yeni soybağının doğal bir neticesi olarak genetik ebeveyn ile çocuk arasındaki velayet ilişkisinin hukuken sona ermiş olması; ikincisi ise talep edilen kişisel ilişkinin mutlak surette çocuğun yararına hizmet etmesidir.

Kişisel ilişkinin tesisi konusunda karar verecek olan hakim, tarafların menfaatlerinin çatışması durumunda çocuğun yararını birincil planda değerlendirmekle yükümlüdür[93]. Ne var ki bu evrensel ilke, genetik ana babanın menfaatlerinin tamamen dışlanacağı veya yok sayılacağı anlamına gelmemekte; yalnızca menfaatler dengesinde çocuğun yüksek yararına her zaman öncelik tanınması gerektiğini ifade etmektedir.[94]. Menfaat çatışmasındaki bu dengeleme ilkesi AİHS m.8 bağlamında ebeveynin özel ve aile hayatına saygı hakkı ile çocuğun üstün yararı arasında kurulması gereken adil denge yükümlülüğünü de ifade eder[95]. Ancak İsviçre Federal Mahkemesi'nin ve doktrininin açıkça vurguladığı üzere, kişisel ilişkinin düzenlenmesinde birincil ölçüt çocuğun iyiliği olup bu denge arayışın-

---

91 Gerçekten de çocukla ana ve babası arasındaki genetik bağa özgü ilişki çocuğun doğumu anından itibaren başlar. Anne Reiser, 'Autorité parentale, garde, relations personnelles: comment obtenir l'exécution des jugements, de lege lata?' içinde Christiana Fountoulakis, Pascal Pichonnaz ve Alexandra Rumo-Jungo (eds.), *Droit de la famille et nouvelle procédure* (Schulthess, 2012) 199; Cottier (n 36) N 4, 5. Fiili bir aile hayatının kurulamamasının başvurucuya atfedilemeyeceği durumlarda AİHS m. 8'in sağladığı koruma hakkında bkz. William A Schabas, *The European Convention on Human Rights: A Commentary* (Oxford University Press 2016) 390. Konuya ilişkin temel AİHM içtihatları için özellikle bkz. AİHM, *Olsson v İsveç* Başvuru No 10465/83 (24.03.1988), § 59; AİHM, *Eriksson v İsveç* Başvuru No 11373/85 (23.05.1989), § 58; AİHM, *Scozzari ve Giunta v İtalya* Başvuru No 39221/98 ve 41963/98 (13.07.2000), § 169; AİHM, *Strand Lobben ve diğerleri v Norveç* [BD] Başvuru No 37283/13 (10.09.2019), § 202.

92 Ömer Uğur Gençcan, *Hısımlık Hukuku* (1. Baskı, Yetkin Yayınları 2018) 676; Serdar (n 38) 773, 774.

93 ATF 111 II 408. (www.bger.ch, Erişim Tarihi 12.07.2026)

94 Yılmaz (n 30) 111.

95 AİHM, *Callamand v Fransa* Başvuru No 2338/20 (07.04.2022), §§ 34–36; TF 5A_576/2024, 26 Haziran 2025, consid. 4.4.

da çocuğun üstün yararı her zaman ağır basar ve ebeveynlerin çıkarları zorunlu olarak ikinci planda kalır[96].

İsviçre hukukunda, çocuk ile ebeveynleri arasında bir menfaat çatışması doğduğunda ebeveynin temsil yetkisi kanun gereği (*ex lege*) ortadan kalkar (CC m. 306/3) ve çocuğun iradesini yargılamaya yansıtmak üzere bağımsız bir çocuk temsilcisi (CC m. 314abis) atanması hukuki zorunluluk teşkil eder.[97] Çocuğun yararını merkeze alan bu mekanizmanın Türk hukukundaki tam karşılığı ise; yasal temsilci ile küçük arasındaki menfaat çatışmalarını düzenleyen TMK m. 426/2 ve özel nitelikli TMK m. 342 hükümleri uyarınca atanabilecek olan temsil kayyımlığıdır.

Türk hukukunun aksine İsviçre hukukunda evlat edinilen çocuk ile genetik ebeveynler arasında yasal soybağı sona erdiğinden, kişisel ilişki hakkı da kural olarak ortadan kalkar. Ancak uluslararası gelişmeler ve bilhassa açık evlat edinme (*adoption ouverte*) sistemlerinin yaygınlaşması ile biyolojik kökenin korunmasına yönelik artan duyarlılık, İsviçre hukukunda bu katı yaklaşımın yumuşatılmasına zemin hazırlamıştır.[98] Nitekim 2018'de yürürlüğe giren evlat edinme hukuku reformuyla genetik aileyle ilişkinin tamamen kesilmesini esas alan mutlak anlayış terk edilmiş; evlat edinenler ile genetik ebeveynler arasında, çocuğun biyolojik ailesiyle belirli ölçüde kişisel ilişki kurmasına veya bilgi paylaşımına imkan tanıyan anlaşmaların yapılabileceği kabul edilmiştir (CC m. 268e). Taraflar arasında bu kapsamda bir anlaşmanın bulunmaması ihtimalinde ise evlat edinilen çocuk ile aralarında önceden gelen fiili ve güçlü sosyal-duygusal bağ (*lien socio-affectif / parenté sociale*) varsa, genetik ebeveynlerin CC m. 274a kapsamında kişisel ilişki kurulmasını talep edebilme imkanları bulunur[99]. Ancak bu talep evlat edinme kararıyla yasal soybağı kesilen ve ebeveynlik sıfatını kaybeden genetik ebeveyn yönünden; artık olağanüstü koşulların varlığı halinde ve bütünüyle çocuğun üstün yararının gerektirdiği ölçüde ancak üçüncü kişi sıfatı ile ileri sürülebilir[100].

Kanaatimizce burada önemle vurgulanması gereken husus, CC m. 268e hükmünün evlatlığın biyolojik ailesiyle kişisel ilişki kurmasına yönelik doğrudan

---

96 ATF 147 III 209, consid. 5.1; TF 5A_74/2024 du 16 Ocak 2025, consid. 8.2.2; Anaïs Hauser, 'Le critère de l'intérêt supérieur de l'enfant dans le cadre du droit aux relations personnelles du parent d'intention – respectivement du parent social – sur l'enfant de son ex-compagne' *Newsletter DroitMatrimonial.ch* (Eylül 2025) <www.droitdesfamilles.ch/familles/jurisprudence/analyse/642> Erişim Tarihi 04.08.2026.

97 Bu konuda bkz. Anaïs Hauser, 'Représentation de l'enfant devant le Tribunal fédéral dans le cadre de la procédure de séparation de ses parents: analyse de l'arrêt du Tribunal fédéral 5A_178/2024' *Newsletter DroitMatrimonial.ch* (Kasım 2024) <www.droitdesfamilles.ch/familles/jurisprudence/analyse/592> Erişim Tarihi 04.08.2026.

98 Cottier (n 19) N 17.

99 Cottier (n 51) N 2.

100 TF 5A_576/2024, 26 Haziran 2025, consid. 4.1 ve 4.2; ATF 127 III 295, 298, E. 4 (www.bger.ch, Erişim Tarihi12.07.2026).

bir hak tanımadığı; aksine sıkı şekil şartlarına ve münhasıran Çocuk Koruma Dairesi'nin *(Autorité de protection de l'enfant)* onayına bağlı istisnai bir temas mekanizması öngördüğüdür. Sürecin mutlak merkezinde çocuğun üstün yararı ve iradesi yer alır. Buna göre; kişisel ilişki tesisi için çocuğun bizzat dinlenmesi yasal bir zorunluluk olup, kural olarak on iki yaşını doldurmakla ayırt etme gücünü kazandığı kabul edilen çocuğun açık rızası olmaksızın genetik ebeveyni ile kişisel ilişkinin kurulması veya sürdürülmesi hukuken mümkün değildir[101]. Çocuk Koruma Dairesi'nin onayladığı bu sözleşme, taraflarca tek taraflı olarak ortadan kaldırılamaz veya değiştirilemez. Ancak çocuğun menfaatinin tehlikeye düşmesi veya uyuşmazlık çıkması halinde Daire, anlaşmayı bütünüyle iptal etmeye veya sınırlarını yeniden çizmeye yetkilidir (CC m. 268e/2). En önemlisi ise hükmün genetik ebeveynlere çocuk üzerinde mutlak ve bağımsız bir talep hakkı vermemesidir. Kanun koyucu, çocuğun genetik ailesiyle iletişimi reddetme hakkını her zaman saklı tutmuş ve güvence altına almıştır. Buna göre ayırt etme gücüne sahip çocuk biyolojik ailesiyle teması ve hakkındaki bilgilerin (karne, fotoğraf vb.) paylaşılmamasını isteme hakkına sahip olup; taraflar arasında geçerli bir anlaşma bulunsa dahi çocuğun bu yöndeki mutlak iradesinin hiçbir şekilde aşılamayacağı kabul edilmiştir (CC m. 268e/3).Tüm bu hususlar birlikte değerlendirildiğinde; İsviçre hukukunda CC m. 268e ile getirilen düzenlemenin biyolojik ebeveynlere doğrudan bir kişisel ilişki hakkı tanımaktan ziyade, bütünüyle çocuğun üstün yararına odaklanan, idari makamların denetimine tabi olan ve en nihayetinde çocuğun iradesiyle sınırlandırılmış *istisnai bir temas mekanizması* öngördüğü açıkça anlaşılmaktadır.

### 2. Türk Hukukunda Doktrin Görüşleri ve Yargıtay Uygulaması

Evlat edinme kararı, genetik ana ve baba ile çocuk arasındaki kişisel ilişkinin devam edip etmediği ve devam ediyorsa hangi hukuki temele dayanacağı sorularını gündeme getirir. Türk hukuku, tam evlat edinme sisteminden farklı olarak TMK m. 314/V ile soybağını koruyan karma bir model benimsediğinden; velayetin evlat edinene geçmesine rağmen soybağının sürmesi ve kanunda bu hususu düzenleyen açık bir hükmün bulunmaması, öğretide kişisel ilişki hakkının hukuki niteliği ve dayanağı konusunda iki farklı görüşün doğmasına yol açmıştır.

Doktrindeki birinci görüşe göre, ana ve babanın evlat edinmeye rıza göstermesi (m. 309), rızalarının aranmasını gerektirmeyen bir halin bulunması (m. 311-312) veya çocuğun evlat edindirilmek üzere bir kuruma yerleştirilmesi halinde, genetik ana ve babanın çocukla kişisel ilişki kurma hakkı kural olarak sona erer. Zira, kurumun asıl amacı, çocuğun yeni ailesine tam anlamıyla uyum sağlamasıdır. Hatta bu yöndeki bazı yazarlar, çocuğun yeni ailesine sorunsuz uyumunu güvence altına almak adına, genetik aile ile yapılacak bir anlaşma ile bu haktan

[101] ATF 131 III 553. (www.bger.ch, Erişim Tarihi 12.07.2026). Federal Mahkemesi'nin bu kök içtihadı değerlendirmesi için Droz-Sauthier ve Zermatten (n 17) 293.

vazgeçilebilmesinin de mümkün olduğunu savunur[102]. Dolayısıyla genetik ana ve baba istisnai haller dışında kişisel ilişki talep edemeyecek; ancak olağanüstü hallerin varlığında TMK m. 325 uyarınca üçüncü kişi sıfatıyla talepte bulunabilecektir. Nitekim *Öztan›a* göre, evlat edinmeye rıza gösteren ana ve baba, bu sırada kişisel ilişkiye ilişkin bir irade açıklamasında bulunmamışlarsa, evlat edinmeyle birlikte velayet ve kişisel ilişki haklarını kaybederler; buna karşılık, rıza beyanından önce TMK m. 325'in kıyasen uygulanmasını talep ederek kendilerine ziyaret hakkı tanınmasını güvence altına alabilirler. Aksi halde, evlat edinmeyle birlikte kişisel ilişki hakkı sona erer; zira aynı anda iki ana ve iki babanın hukuk düzenince tanınması mümkün değildir[103]

Doktrindeki hakim görüşe göre ise, evlat edinme ile velayet hakkı evlat edinene geçse de genetik ana ve babanın çocukla kişisel ilişki kurma hakkı sona ermez. Zira bu hak, velayetten değil, soybağı ilişkisinden kaynaklanan ve kişilik hakkı niteliği taşıyan bağımsız bir haktır[104]. Türk hukukunda evlat edinme, genetik aile ile çocuk arasındaki soybağını ortadan kaldırmadığından, velayetin kaybı kişisel ilişki hakkını da sona erdirmez. Bu nedenle, evlat edinmeye rıza gösterilmiş olması (m. 309), kişisel ilişki hakkından zımnen vazgeçildiği anlamına gelmeyeceği gibi, evlat edinenlerle bu haktan feragat edildiğine veya gelecekte kullanılmayacağına ilişkin yapılacak anlaşmalar da kişilik hakkının devredilmez ve vazgeçilmez niteliği gereği hukuken geçersizdir[105].

Kanaatimizce, TMK m. 311 ve 312'de öngörülen haller, kişisel ilişki hakkını kendiliğinden ortadan kaldıran sebepler olarak yorumlanamaz. Bu haller, hakkın varlığını değil, yalnızca TMK m. 324 uyarınca somut olayda sınırlandırılmasını veya kaldırılmasını haklı kılabilir. Bu nedenle evlat edinme sonrasında da genetik ana ve baba kural olarak kişisel ilişki hakkını korur; *ancak bu hakkın kullanılması ve kapsamı, her somut olayda münhasıran çocuğun üstün yararına göre* belirlenir. Genetik aileyle ilişkinin çocuğun ruhsal, duygusal ve pedagojik gelişimine katkı sağladığı ölçüde kişisel ilişkinin sürdürülmelidir.

Ayırt etme gücüne sahip küçüğün hakim tarafından resen ve bizzat dinlenerek görüşünün alınması; mahkemenin kişisel ilişkinin tesis edilip edilmeyeceğine ve kurulacak ilişkinin sınırlarına dair vereceği kararda kritik bir role sahiptir. Ancak belirtmek gerekir ki çocukların olgunluk düzeyi, her zaman biyolojik yaşlarıyla doğru orantılı olmayabilir. Bu nedenle her somut olay nezdinde ayrı

---

102 Bkz. Akyüz (n 1) 195; Öztan (n 10) 996.

103 Bu yönüyle evlat edinme boşanmadan farklılaşır. Boşanmada yasal soybağı tek bir anne-babaya dayandığından, velayeti almayan ebeveynle kişisel ilişki tesisi ebeveynin kişilik hakkını tatminden ziyade bütünüyle çocuğun yararına hizmet eder. Öztan (n 10) 997.

104 Akyüz (n 1) 194; Akıntürk ve Ateş (n 1) 386; Çağlayan Aygün (n 76) 142; Tekinay (n 2) 467; Yılmaz (n 30) 107; Baygın (n 1) 232; Ömer Uğur Gençcan, Aile Hukuku (Yetkin Yayıncılık 2011) 1283; Aydoğdu (n 76) 543; Özdemir ve Ruhi (n 10) 863. Serdar (n 38) 753-754.

105 Gençcan (n 104) 1435; Aydoğdu (n 76) 547; Baygın (n 1) 232; Er (77) 103; Erlüle (n 45) 219.

bir değerlendirme yapılması çocuğun üstün yararına daha uygun düşer[106]. Çocuğun dinlenmesinde ayırt etme gücü ve yaş sınırı hususunda Yargıtay içtihatları esas alınmakta olup[107], idrak çağına gelmiş çocukların bizzat uzmanlar eşliğinde dinlenerek görüşlerinin alınması gerektiği vurgulanır[108].

Yargıtay da genetik ana ve babanın kişisel ilişki talebini kategorik olarak reddetmemekte; ilişkinin kurulup kurulmayacağı değerlendirmesini münhasıran çocuğun üstün yararı ve somut olayın özellikleri ölçütlerine göre belirlemektedir. Bu doğrultuda Yüksek Mahkeme, öz annesiyle bağını bildiği ve ilişkinin sürdürülmesinin psikolojik gelişimine katkı sağlayacağı sosyal inceleme raporuyla ortaya konulan bir olayda, çocuk ile biyolojik annesi arasında uygun sürelerle kişisel ilişki kurulmasına karar vermiştir[109]. Yine küçüğün evlat edinilmeden önce genetik ailesiyle birlikte yaşamış olması veya kurum bakımında bulunduğu dönemde menfaatine aykırı olmadıkça onlar tarafından ziyaret edilmesi, taraflar arasında fiili bir kişisel ilişki doğurduğundan Yargıtay evlat edinme kararıyla velayet hakkı evlat edinene geçmiş olsa dahi, bu fiili ilişkiye dayanan kişisel ilişkinin kurulmasına imkân tanımıştır[110]. Bir diğer kararda ise Yargıtay *"...Küçüğün bir başka aile tarafından evlat edinilmiş olması, gerçek ana ve babanın çocuklarıyla kişisel ilinkisini keser ise de gerçek ailesi ile aralarındaki soybağının bir gereği olarak bu hakkı ilaniha-ye ortadan kaldırmaz. Koşullarının varlığı halinde ve küçüğün menfaatine uygun düştüğü ölçüde hakim kararıyla bu ilişki yeniden tesis edilebilir..."* ifadesiyle, çocuğun yararının bulunması kaydıyla bu ilişkinin kurulabileceğini ifade eder[111]. Buna karşılık Yargıtay bir kararında ise, koruma altındaki çocuğun hiç tanımadığı biyolojik anne, baba ve kardeşleriyle görüşmeye zorlanmasının huzur ve gelişimini olumsuz etkileyeceği gerekçesiyle kişisel ilişki talebini reddetmiştir[112].

---

106 Öztan (n 10) 1029; Dural, Öğüz ve Gümüş (n 1) 375-376.

107 İsviçre Federal Mahkemesi, çocuğun dinlenmesi bakımından kural olarak altı yaş sınırını benimsemekle birlikte, daha küçük yaştaki çocukların da somut olayda taraflar arasındaki ilişkinin niteliğini ortaya koyabilecekleri ölçüde dinlenebileceğini kabul etmektedir (ATF 131 III 553, E. 1.2.3). Yargıtay ise genel olarak on yaşını idrak yaşı olarak esas almakta; buna karşılık velayet uyuşmazlıklarında sekiz yaşındaki çocukların da yeterli idrak gücüne sahip olabileceğini kabul etmektedir (YHGK, 16.03.2012, E. 2011/2-884, K. 2012/197; YHGK, E. 2017/2-3117, K. 2018/1278; ayrıca bkz. Yargıtay 2. HD, 21.02.2017, E. 2016/22453, K. 2017/1771; 12.01.2017, E. 2016/24437, K. 2017/300). (www.lexpera.com, Erişim Tarihi 25.07.2026)

108 YHGK. T. 17.10.2012, E. 2012/2-401, K. 2012/723, (www.lexpera.com, Erişim Tarihi 25.07.2026)

109 Yargıtay 2. HD., 25.09.2012, E. 2012/2698, K. 2012/22458; Yargıtay 2. HD T. 13.05.1991, E.4151, K. 7800. (www.lexpera.com.tr, Erişim Tarihi 25.07.2026).

110 Erlüle (n 45) 181; Yılmaz (n 30) 105.

111 Akyüz (n 1) 208; Bahar Öcal Apaydın ve Selim Hışım, 'Türk Aile Hukukunda Çocuğun Katılım Hakkı' içinde Aslı Makaracı, Seda Öktem Çevik ve Gülen Sinem Tek (eds), Türk Medeni Kanunu Hükümlerinin Çocuk Hakları ile Uyumlaştırılması (1. Baskı, Seçkin Yayınevi 2021) 304, 305; Erlüle (n 45) 225 vd; Serdar (n 38) 748; Yılmaz (n 30) 110, 111.

112 Yargıtay 2.HD T. 24.10.2024, E. 2024/7036, K. 2024/7903 (www.lexpera.com, Erişim Tarihi 25.07.2026)

Her ne kadar Yargıtay'ın çocuğun üstün yararını esas alan bu yaklaşımı uygulamada isabetli sonuçlar doğursa da hukuki nitelendirme bakımından tartışmaya açıktır. Zira Yargıtay, evlat edinilen çocuğun genetik ana ve babasıyla kişisel ilişkisini TMK m. 323 kapsamında ana ve babaya tanınan bir hak olarak değil, TMK m. 325 uyarınca üçüncü kişilerin kişisel ilişki talebi çerçevesinde değerlendirmektedir[113]. Yüksek Mahkemeye göre, evlat edinme kural olarak çocuğun biyolojik ailesiyle kişisel ilişkisini sona erdirmekle birlikte, *'birinci derece kan hısımlığından kaynaklanan bağ'* tamamen ortadan kalkmamaktadır. Bu nedenle biyolojik ana ve babanın talep hakkı, *üçüncü kişi"* sıfatına dayandırılarak kişisel ilişkinin kurulabilmesi 'olağanüstü hallerin varlığı ve çocuğun üstün yararı' şartlarına bağlı kılınmaktadır[114].

Kanaatimizce uyuşmazlığın ve sorunun özü tam da bu noktada düğümlenmektedir. Yargıtay'ın bir yandan evlat edinmeyle biyolojik ebeveyn arasındaki yasal soybağının sona ermediğini kabul edip, diğer yandan bu kişileri TMK m. 323 anlamında *anne ve baba* saymayarak TMK m. 325 kapsamında *üçüncü kişi* yahut *birinci derece kan hısımı* statüsünde değerlendirmesi, kendi içinde açık ve ciddi bir çelişki barındırmaktadır. Her şeyden önce İsviçre hukukunun aksine Türk hukukunda evlat edinme kararı zaten genetik ana ve baba ile çocuk arasındaki soybağını ortadan kaldırmamakta (m. 314/V); yapay ve yeni bir soybağı kurulmasının yanında velayet hakkını evlat edinene devretmektedir. Bu nedenle genetik ana ve babanın hukuki statüsünün, soybağı devam ettiği halde üçüncü kişi olarak nitelendirilmesi, TMK'nın soybağı sistematiğiyle bağdaşmaz. Kaldı ki kanaatimizce Yargıtay'ın, genetik ana ve babanın TMK m. 325 kapsamında talep hakkını gerekçelendirebilmek adına yaptığı *"birinci derece kan hısımı"* tespiti de hukuki gerekçelendirme bakımından aynı çelişkiyi barındırır. Zira Türk medeni hukuk sistematiğinde yansoy hısımlığı zaten ikinci dereceden başlamakta olup; hukuken 'birinci derece' kan hısımlığı münhasıran ana, baba ve çocuk arasında kurulan *üstsoy-altsoy hısımlığını* ifade eder. Bu nedenle, soybağının devam ettiği bir hukuk düzeninde, genetik ana ve babanın TMK m. 325 anlamında 'üçüncü kişi' olarak nitelendirilmesi adına yapılan bu gerekçelendirme de bizce hukuki açıdan yerinde değildir.

Bu sebeple; evlat edinme sonrasında kişisel ilişki tesis edilip edilmeyeceği sorunu, TMK m. 325 kapsamında üçüncü kişilere tanınan istisnai bir hak olarak ele alınmamalıdır. Aksine bu uyuşmazlık TMK m. 323 uyarınca varlığını koruyan kişisel ilişki hakkının, çocuğun üstün yararı gerektirdiği ölçüde TMK m. 324 ve 326 hükümleri çerçevesinde sınırlandırılması yahut kaldırılması bir başka ifadeyle mutlak nitelikte olmayan bu hakkın sınırlarının çizilmesi amacı ile değerlendirilmelidir. Kurulacak kişisel ilişkide, TMK m. 324'te öngörülen yasal

[113] Yargıtay 2. HD, T. 20.10.2016, E.2014/533, K. 2016/331; T. 25.09.2012, E. 2012/ 2698, K. 2012/ 22458, (www.lexpera.com, Erişim Tarihi 25.07.2026)

[114] YHGK, T. 16.03.2016, E. 2014/2- 533, K. 2016/ 331, (www.lexpera.com, Erişim Tarihi 25.07.2026)

sınırlandırmalar ve yükümlülükler genetik ebeveynler bakımından da bütünüyle geçerliliğini korur. Bu bağlamda, genetik ana babanın kişisel ilişki sırasındaki temel yükümlülükleri; evlatlığın yeni ailesiyle olan kişisel ve duygusal ilişkisini zedelemekten, çocuğun yeni ailesi tarafından eğitilmesini ve yetiştirilmesini engellemekten yahut olumsuz yönde etkilemekten özenle kaçınmak şeklinde sıralanabilir[115]. Nitekim kişisel ilişkinin çocuğun huzurunu tehlikeye düşürmesi, biyolojik ebeveynlerin bu hakkı TMK m. 324'te öngörülen yükümlülüklere aykırı veya kötüye kullanmaları yahut çocukla yeterince ilgilenmediklerinin anlaşılması halinde hâkim; çocuğun üstün yararını esas alarak kişisel ilişki talebini reddedebilir, hakkı sınırlandırabilir veya tamamen kaldırabilir[116]. Ne var ki, devletin çocuk üzerindeki koruma yükümlülüğünden kaynaklanan bu müdahaleleri bütünüyle orantılılık ilkesine uygun olmalı ve hakkın tamamen kaldırılması ancak son çare (*ultima ratio*) olarak değerlendirilmelidir.

Bu yasal sistematik ve doktriner esaslar ışığında kanaatimizce; biyolojik anne ve babanın evlat edinmeye rızasının aranmadığı TMK m. 311 ve 312 hükümleri, biyolojik ailenin çocukla kişisel ilişki kurma hakkını peşinen ve mutlak biçimde ortadan kaldıran engeller olarak yorumlanamaz. Aksine rızanın aranmadığı bu istisnai durumlar, kişisel ilişkinin sınırlandırılması veya reddi sebeplerini düzenleyen TMK m. 324 çerçevesinde hâkim tarafından somut olayın kendine özgü koşulları içinde değerlendirilmesi gereken birer olgudur. Nitekim kişisel ilişkinin tesisinde ve sürdürülmesinde belirleyici olan tek ve en üstün ölçüt, istisnasız her somut olayda çocuğun üstün yararıdır. Dolayısıyla; biyolojik aile ile çocuk arasında mevcut ve devam eden ruhsal ve manevi bağın korunmasının çocuğun menfaatine hizmet edeceği ve onun psiko-sosyal gelişimini destekleyeceği uzman raporları ve somut tespitlerle sabit olduğu takdirde; evlat edinmeyle velayet bağı sona ermiş olsa dahi, çocuğun bu hakkı ve sosyal-duygusal ihtiyaçları merkeze alınarak kişisel ilişkinin devamına karar verilebilmelidir.

## SONUÇ

Türk Medeni Kanunu kapsamında benimsenen evlat edinme sistemi, modern sistemlere yaklaşma gayesi taşımasına rağmen, genetik aile ile hukuki bağların korunması ile evlat edinenlerle yeni bir soybağı kurulmasını eş zamanlı olarak öngören, kendine özgü karma bir yapı meydana getirir. Bu sistem, çocuğun aynı anda hem genetik ailesiyle hem de evlat edinen ebeveynleriyle soybağını sürdürmesi sonucunu doğurarak, fiilen iki ana ve iki babanın varlığına yol açmakta; bu durum ise çocuğun yeni ailesine aidiyet geliştirmesini güçleştirirken, evlat edinen aileler bakımından da kuruma duyulan hukuki güveni zedelemektedir. Dahası, mehaz İsviçre hukukundan sapılarak korunan bu çifte soybağı ve çifte mirasçılık

115 Gençcan (n 104) 1434.

116 Öztan (n 10) 1040; Yılmaz (n 30) 126 vd.

rejimi, doktrinde haklı olarak çağ dışı bulunarak eleştirilmekte ve uygulamada aşılması güç sistematik tutarsızlıklar ile ihtilaflara kapı aralamaktadır.

Yürürlükteki hukuk bakımından, TMK m. 314/V uyarınca evlat edinme genetik ana ve baba ile çocuk arasındaki soybağını ortadan kaldırmadığından, kişisel ilişki kurma hakkı da kural olarak varlığını sürdürmektedir. Hiç şüphe yoktur ki, insanlar tarafından yaratılan hukuk kuralları, doğanın kurduğu genetik bağı bütünüyle ortadan kaldıramaz. Bu nedenle söz konusu hak, velayet hakkının bir uzantısı değil; hukuken korunan soybağına dayalı, kişiye sıkı sıkıya bağlı, devredilemez ve feragat edilemez bir kişilik hakkıdır. Dolayısıyla genetik ebeveynler, velayet hakkını kaybetmiş olsalar dahi, kural olarak çocuklarıyla kişisel ilişki kurulmasını talep edebilirler. Asıl hukuki ihtilaf; evlat edinmeye rağmen hukuken kopmayan bu soybağı karşısında, genetik ebeveynin kişisel ilişki talebinin tıpkı aile dışı üçüncü kişilerde olduğu gibi kanuni bir 'olağanüstü hal' şartına tabi tutulup tutulmayacağı noktasında düğümlenir.

Yargıtay'ın yaklaşımı, uygulamada çocuğun üstün yararını gözetse de hukuki nitelendirme bakımından çelişkilidir. Yüksek Mahkeme, genetik aileyle kişisel ilişkiyi kabul etmekle birlikte, yasal soybağı devam eden genetik ana ve babayı TMK m. 323 kapsamında ana ve baba olarak değil, TMK m. 325 anlamında üçüncü kişi veya birinci derece kan hısmı olarak değerlendirerek hakkı olağanüstü hâl şartına bağlamaktadır. Oysa evlat edinmeye rağmen soybağının devam ettiği Türk hukukunda, genetik ana ve babanın kişisel ilişki talebinin olağanüstü hâl şartına değil, doğrudan ana-baba sıfatına ve TMK m.323 hükmüne dayandırılması hukukun ruhuna ve kanunun sistematiğine çok daha uygundur.

Genetik ana ve babanın soybağına dayanan kişisel ilişki hakkı, mutlak ve sınırsız değildir. TMK m. 326/III uyarınca kişisel ilişki ancak mahkeme kararıyla düzenlenebilir; evlat edinenlerin rızası bulunmadıkça fiilen kurulamaz. Bu ilişkinin tesisinde TMK m. 324'te öngörülen sınırlamalar da aynen uygulanır. Buna göre genetik ana ve baba, evlatlığın yeni ailesiyle kurduğu duygusal bağı, eğitim ve gelişimini olumsuz etkilemekten kaçınmakla yükümlüdür. Evlat edinmede ana babanın rızasının aranmadığı yasal haller dahi (m. 311, 312), hakkı peşinen ortadan kaldıran mutlak engeller olarak değil; ancak somut olayın özelliklerine göre kişisel ilişkinin sınırlandırılması kapsamında değerlendirilmelidir. Nitekim hakkın kötüye kullanılması ya da kişisel ilişkinin çocuğun üstün yararını zedelemesi halinde hakim, talebi reddedebilir veya mevcut kişisel ilişkiyi kaldırabilir (m. 324/II).

Mehaz İsviçre hukuku, bu meseleyi çok daha dengeli ve çağdaş bir yaklaşımla çözüme kavuşturmuştur: Evlat edinmeyle birlikte genetik aileyle soybağı ve miras ilişkisi kesin olarak sona ermekte (CC m. 267), böylece çocuğun yeni ailesine tam entegrasyonu güvence altına alınmakta; bununla birlikte, genetik aileyle kurulan fiili ve duygusal bağ tümüyle göz ardı edilmemektedir. Ancak bu bağ, Türk hukukundaki gibi soybağının korunmasıyla değil; *sosyal ebevenlik*

*(parenté sociale)* anlayışı çerçevesinde korunur. Bu kapsamda biyolojik aileyle kişisel ilişki, açık evlat edinme anlaşması (CC m. 268e) veya güçlü sosyal-duygusal bağın varlığı halinde istisnai olarak üçüncü kişi sıfatı ile (CC m. 274a) kurulabilmektedir. İsviçre hukukunda belirleyici olan, tarafların kan bağı veya hukuki statüsü değil, doğrudan doğruya çocuğun pedagojik menfaatine ve kimlik gelişimine hizmet eden 'sosyal-duygusal bağ'dır. Bu nedenle sistem, biyolojik ebeveynlerin yasal statülere dayanan hak iddiaları veya dayatmalarına değil; bağımsız bir 'hak öznesi' *olan çocuğun üstün yararı ile kendi geleceğini tayin etme iradesine* dayanır. Nitekim açık evlat edinmede ayırt etme gücüne sahip çocuk, biyolojik anne ve babasıyla kurulacak her türlü kişisel teması dilediği anda reddedebilir (CC m. 268e/3) benimsenen sistemde, sürecin kontrolü bütünüyle ayırt etme gücüne sahip çocuğa bırakılmış olup, çocuk biyolojik anne ve babasıyla kurulacak her türlü kişisel teması dilediği zaman, gerekçe göstermeksizin reddedebilir (CC m. 268e/3).

Evlat edinme kurumu, çocuksuz ailelerin çocuk sahibi olabilmeleri amacıyla değil, ana ve baba sevgisinden yoksun kalan çocuğa güvenli ve sürekli bir aile ortamı sağlamak adına kabul edilmiştir. Bu nedenle, genetik aileyle kişisel ilişkiye dair değerlendirmelerde esas alınması gereken, ebeveynlerin menfaatleri değil; *çocuğun biyolojik kökenini öğrenme, geçmişiyle bağını koruma ve kişiliğini sağlıklı biçimde geliştirme hakkı* ile *kişisel ilişkinin kendi gelişimine katkı sağlayacağı ölçütü üstün yararıdır*.

Tüm bu değerlendirmeler, Türk evlat edinme hukukunun çocuğun üstün yararı ilkesi ve karşılaştırmalı hukuktaki gelişmeler doğrultusunda kapsamlı bir reforma ihtiyaç duyduğunu göstermektedir. Bu kapsamda, kurumunun sosyal ve hukuki işlevselliğini artırmak, evlat edinen aileleri kurumdan uzaklaştıran yasal güvencesizlik hissini ortadan kaldırmak için çağdaş bir evlat edinme rejimi kabul edilerek evlat edinilenin genetik ailesiyle yasal soybağı ve miras ilişkisi sona erdirilmelidir. Böylece hem çocuğun evlat edinen ailesiyle tam ve kalıcı bir hukuki aidiyet kurması sağlanabilecek hem de genetik aileyle kişisel ilişki, yasal hısımlığa değil, çocuğun üstün yararı, iradesi ve sosyal-duygusal ihtiyaçları esas alınarak düzenlenebilecektir. Biyolojik kökenle bağın tamamen kopmasının çocuğun üstün yararını zedeleyeceği ve genetik aileyle sürdürülecek kontrollü kişisel ilişkinin gelişimine katkı sağlayacağı uzman raporları ve somut delillerle ortaya konulduğu istisnai hallerde, bu ilişki *biyolojik ebeveynlerin hak iddiası nedeniyle değil, doğrudan çocuğun üstün yararının gereği* olarak hukuk düzenince korunmalıdır. Sonuç olarak soybağı ilişkileri, hukuki nitelendirmeler ve ebeveynlerin menfaatleri ne yönde olursa olsun, evlat edinme hukukunda nihai ölçüt daima tek bir ilkedir: *çocuğun üstün yararı.*

**KAYNAKÇA**

Akar K, *Soybağı Tespiti* (Seçkin Yayınları 2015)

Akarslan M, *Ana Hatlarıyla Çocuk Hakları ve Çocuk Hakları Mevzuatı* (Alfa Yayıncılık 1998)

Akıntürk T ve Ateş D, *Aile Hukuku* (25. Baskı, Beta Yayınları 2024)

Akipek J, Akıntürk T ve Ateş D, *Kişiler Hukuku* (19. Baskı, Beta Yayıncılık 2024)

Akyüz E, 'Evlat Edinmeye İlişkin Uluslararası Sözleşmeler, Çağdaş Hukuk Sistemleri ve Türk Medeni Kanunu' içinde *Prof. Dr. Hamide Topçuoğlu'na Armağan* (Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Yayınları No 498, 1995) 153-169.

Akyüz E, 'Velayet ve Çocuğun Korunması' içinde Mehmet Ünal, Veysel Başpınar, Hasan Seçkin Ozanoğlu ve Süleyman Yılmaz (eds), *Prof Dr Ali Naim İnan'a Armağan* (Seçkin Yayıncılık 2009) 111-156.

Akyüz E, *Çocuk Hukuku* (8. Baskı, Pegem Yayıncılık 2021)

Akyüz E, *Medeni Kanuna Göre Müşterek Hayatın Tatili, Ayrılık ve Boşanmada Çocuğun* Korunması (Ankara Üniversitesi Eğitim Fakültesi Yayınları 1983)

Aydoğdu M, Çağdaş Hukuki Gelişmeler Işığında Evlat Edinme (2. Baskı, Adalet 2010)

Baktır Çetiner S, *Velayet Hukuku* (Yetkin Yayıncılık 2000)

Baygın C, 'Evlat Edinmenin Sonuçları' (2003) 7(3–4) *Erzincan Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi* 627-650.

Baygın C, *Soybağı Hukuku* (On İki Levha Yayıncılık 2010)

Büchler A ve Clausen S, 'Fortpflanzungsmedizin und Kindeswohl! Kindeswohl und Fortpflanzungsmedizin?' (2014) 15 *FamPra.ch* 231-273.

Ceylan E, *Türk ve İsviçre Hukukunda Boşanmanın Hukuki Sonuçları* (Galatasaray Üniversitesi Yayınları, 2006)

Ceylan, E, *Türk ve İsviçre Hukukunda Velayet Hakkı ve Hukuki Sonuçları* (Leges Yayınevi 2019)

Cottier M, 'Art. 273' içinde Pascal Pichonnaz, Bénédict Foëx ve Christiana Fountoulakis (eds), *Commentaire Romand Code Civil I* (2. Baskı, Helbing Lichtenhahn 2023)

Cottier M, 'Art. 274' içinde Pascal Pichonnaz, Bénédict Foëx ve Christiana Fountoulakis (eds), *Commentaire Romand Code Civil I* (2. Baskı, Helbing Lichtenhahn 2023)

Cottier M, 'Art. 274a' içinde Pascal Pichonnaz, Bénédict Foëx ve Christiana Fountoulakis (eds), *Commentaire Romand Code Civil I* (2. Baskı, Helbing Lichtenhahn 2023)

Cottier M, 'Art. 296' içinde Pascal Pichonnaz, Bénédict Foëx ve Christiana Fountoulakis (eds), *Commentaire Romand Code Civil I* (2. Baskı, Helbing Lichtenhahn 2023).

Cottier M, 'Art. 298' içinde Pascal Pichonnaz, Bénédict Foëx ve Christiana Fountoulakis (eds), *Commentaire Romand Code Civil I* (2. Baskı, Helbing Lichtenhahn 2023)

Cottier M, 'Art. 301' içinde Pascal Pichonnaz, Bénédict Foëx ve Christiana Fountoulakis (eds), *Commentaire Romand Code Civil I* (2. Baskı, Helbing Lichtenhahn 2023)

Cottier M, 'Impulsions des instruments de protection des droits humains de l'ONU en matière d'égalité et de protection contre les discriminations pour le droit de la famille suisse' (2021) 140(II) *Revue de droit suisse* 119-189.

Çağlayan Aygün G, *Karşılaştırmalı Hukuk Bakımından Evlat Edinme ve Sonuçları* (1. Baskı, Yetkin Yayınları 2020)

Çelikel S, *Boşanmanın Çocuklara İlişkin Hukuki Sonuçları* (Adalet Yayınevi 2012)

Doğan G, 'Çocuk İle Kişisel İlişki Kurabilme Hakkı' içinde *Prof. Dr. Ergon A. Çetingil ve Prof. Dr. Rayegan Kender'e 50. Birlikte Çalışma Yılı Armağanı* (Çizgi Basım 2007) 529-536

Droz-Sauthier G ve Zermatten J, 'L'enfant sujet de droit et droits des parents: conflits choisis' (2023) 4 *Revue de la protection des mineurs et des adultes* 283- 313

Droz-Sauthier G, 'Autorité parentale, autodétermination de l'enfant et intervention de l'État : quelle juste mesure ?; analyse de l'arrêt du Tribunal fédéral 5A_375/2023' *Newsletter DroitMatrimonial.ch* (Mart 2024) <www.droitdesfamilles.ch/familles/jurisprudence/analyse/560> Erişim Tarihi 04.08.2026

Dural M, Öğüz MT ve Gümüş MA, *Aile Hukuku* (20. Baskı, Filiz Kitabevi 2025)

Elçin-Grassinger EG, 'Çocuğun Menfaati Gereği Görüşünün Alınmaması Gereken Durumlar' içinde İlkay Engin (ed), *Prof. Dr. Rona Serozan'a Armağan*, Cilt I (On İki Levha Yayıncılık 2010) 823-847

Er A, *4721 Sayılı Türk Medeni Kanunu Hükümlerine Göre Küçüklerin Evlat Edinilmesi* (1. Baskı, Filiz Kitabevi 2020)

Erlüle F, 'Çocuk İle Kişisel İlişki Kurulması' (2010) 16(1–2) *Marmara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Hukuk Araştırmaları Dergisi* 217–248

Feyzioğlu FN, *Aile Hukuku* (2. Baskı, Fakülteler Matbaası 1979)

Fountoulakis C, Macheret L ve Paquier N, 'Résumé des jurisprudences fédérales en droit de la famille / V.–VIII' içinde Christiana Fountoulakis ve Alexandra Jungo (eds), *Symposium en droit de la famille – Famille et argent* (Schulthess Éditions Romandes 2022)

Frogneux N, 'The Weight of Truth in New Families' içinde Jehanne Sosson, Geoffrey Willems ve Gwendoline Motte (eds), *Adults and Children in Postmodern Societies: A Comparative Law and Multidisciplinary Handbook* (Intersentia 2019) 641-656

Gençcan ÖU, *Boşanma Hukuku* (Yetkin Yayınları 2006)

Gençcan ÖU, *Hısımlık Hukuku* (1. Baskı, Yetkin Yayınları 2018)

Gençcan ÖU, *Velayet Hukuku* (Yetkin Yayınları 2015)

Hatemi H ve Serozan R, *Aile Hukuku* (Filiz Kitabevi 1993)

Hatemi H, *Aile Hukuku* (7. Baskı, On İki Levha Yayıncılık 2019)

Hauser A, 'Le critère de l'intérêt supérieur de l'enfant dans le cadre du droit aux relations personnelles du parent d'intention – respectivement du parent social – sur l'enfant de son ex-compagne' *Newsletter DroitMatrimonial.ch* (Eylül 2025) <www.droitdesfamilles.ch/familles/jurisprudence/analyse/642> Erişim Tarihi 01.07.2026

Hauser A, 'Représentation de l'enfant devant le Tribunal fédéral dans le cadre de la procédure de séparation de ses parents: analyse de l'arrêt du Tribunal fédéral 5A_178/2024' *Newsletter DroitMatrimonial.ch* (Kasım 2024) <www.droitdesfamilles.ch/familles/jurisprudence/analyse/592> Erişim Tarihi 04.08.2026

İnal N, *Örnek Kararlarla Açıklamalı Nüfus, Babalık, Evlat Edinme, Yabancı Kararların Tenfizi, Velayet, Vesayet Davaları* (Adalet Yayınevi 2001)

İnan AN, *Çocuk Hukuku* (Ankara Üniversitesi Eğitim Fakültesi Yayınları 1968)

Jordan K, *Analyse critique de réformes choisies en droit de la famille du point de vue de l'égalité et de l'interdiction de la discrimination : autorité parentale et entretien de l'enfant* (Schulthess Verlag 2025).

Kara E, *Aile Hukukunda Kişiye Sıkı Sıkıya Bağlı Haklar* (Yetkin Yayınları 2025)

Karaca H, *Velayetin Kapsamı ve Hükümleri* (Seçkin Yayıncılık 2015)

Kaya C, *Türk Hukukunda Evlat Edinme* (1. Baskı, Beta Yayıncılık 2009)

Keskin A, *Boşanma Davaları,* Cilt-I (Seçkin Yayınları 2017)

Kılıçoğlu AM, *Aile Hukuku* (7. Baskı, Turhan Kitabevi 2024)

Köprülü B ve Kaneti S, Aile Hukuku (Özdem Kardeşler Matbaası 1985–1986)

Leuba A, Meier P ve Papaux van Delden ML, *Droit du divorce: causes, effets, procédure* (Stämpfli 2021)

Meier P ve Stettler M, *Droit de la filiation* (6. Baskı, Schulthess 2019)

Meier P, 'Art 264' içinde Pascal Pichonnaz, Bénédict Foëx ve Christiana Fountoulakis (eds), *Commentaire Romand, Code Civil I* (2. Baskı, Helbing Lichtenhahn 2023)

Oğuzman K ve Dural M, *Aile Hukuku* (2. Baskı, Filiz Kitabevi 1988)

Öcal Apaydın B ve Hışım S, ‹Türk Aile Hukukunda Çocuğun Katılım Hakkı› içinde Aslı Makaracı, Seda Öktem Çevik ve Gülen Sinem Tek (eds), *Türk Medeni Kanunu Hükümlerinin Çocuk Hakları ile Uyumlaştırılması* (1. Baskı, Seçkin Yayınevi 2021) 285-325

Özdemir H ve Ruhi AC, *Çocuk Hukuku* (1. Baskı, On İki Levha Yayıncılık 2016)

Özdemir SO, ‹Boşanma Davalarında Çocuklara İlişkin Kararlar Bakımından Çocuğun Dinlenme Hakkı› içinde *Prof. Dr. Hüseyin Hatemi'ye Armağan*, Cilt II (Vedat Kitapçılık 2009) 1219-1242

Öztan B, *Aile Hukuku* (6. Baskı, Turhan Kitabevi 2015)

Papaux van Delden ML, 'Autorité parentale conjointe : une réforme critiquée' (2014) 32(5) *Plaidoyer* 32-40.

Polat O, *Çocuk Hakları* (Analiz Yayınları 1997)

Reiser A, 'Autorité parentale, garde, relations personnelles: comment obtenir l'exécution des jugements, de lege lata?' içinde Christiana Fountoulakis, Pascal Pichonnaz ve Alexandra Rumo-Jungo (eds), *Droit de la famille et nouvelle procédure* (Schulthess 2012) 197-262

Ruhi AC, Türk Hukukunda Evlat Edinme ve Evlat Edinme ile İlgili Yabancı Mahkeme Kararlarının Türkiye'de Tanınması (1. Baskı, Seçkin Yayıncılık 2002)

Schabas WA, *The European Convention on Human Rights: A Commentary* (Oxford University Press 2016)

Serdar İ, 'Kişisel İlişki Kurma Hakkı' (2007) *Dokuz Eylül Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi* (Prof. Dr. Ünal Narmanlıoğlu'na Armağan Özel Sayısı) 739-781

Serozan R, 'Çocuğun Kişi Varlığının Aile Hukuku Alanında Korunmasında Yetersizlikler' içinde *Prof. Dr. Kenan Tunçomağ'a Armağan* (İÜHF Eğitim, Öğretim ve Yardımlaşma Vakfı Yayını No 4, 1997) 381-406

Serozan R, 'Yeni Medeni Kanunun Çocuklara (Soybağı Hukukuna ve Çocuk Haklarına) İlişkin Düzenlemesi' içinde Arslan Kaya (ed), *Bilgi Toplumunda Hukuk: Ünal Tekinalp'e Armağan*, Cilt II (Beta Yayınları 2003) 499-516.

Serozan R, *Çocuk Hukuku* (2. Baskı, Vedat Kitapçılık 2005)

Serozan R, *Medeni Hukuk: Genel Bölüm/Kişiler Hukuku* (8. Baskı, Vedat Kitapçılık 2018)

Tekinay SS, *Türk Aile Hukuku* (7. Baskı, Fakülteler Matbaası 1990).

Usta S, *Velayet Hukuku* (On İki Levha Yayıncılık 2016)

Velidedeoğlu HV, *Türk Medeni Hukuku Aile Hukuku*, Cilt-II (5. Baskı, Nurgök Matbaası 1965)

Yılmaz C, 'Yargıtay Kararları Işığında Çocukla Kişisel İlişki Kurulması' (2015) 35(1) *Milletlerarası Hukuk ve Milletlerarası Özel Hukuk Bülteni* 103- 141

Zermatten J, *Droits de l'enfant* (Saint-Augustin 2004)

Zorlutuna D, *İsviçre Medeni Kanunu ile Karşılaştırmalı Olarak Türk Hukukunda Küçüklerin Evlat Edinilmesi* (Seçkin 2024)

TAAD Yıl 17 . Sayı 68 . Ekim 2026
ISSN 1309-6826 - E-ISSN 3150-0919
Araştırma Makalesi/Research Article DOI: 10.54049/taad.2032710

# BOŞANMA SONRASI ÇOCUKLA BİRLİKTE YER DEĞİŞTİRME VE YER DEĞİŞTİRMENİN EBEVEYN HAKLARINA ETKİSİ

*Relocation with the Child Following Divorce and its Impact on Parental Rights*

**Yıldız ABİK***
**Seher BAGAÇ İÇEN****

## Özet

Boşanma sonrasında çocuğun ebeveynlerinden biriyle birlikte taşınması, uygulamada sıklıkla karşılaşılan ve ebeveynlerin velayet hakkı ile çocukla kişisel ilişki kurma hakkının kullanımını doğrudan etkileyebilen önemli bir hukuki sorundur. Bu durumda ebeveynin yerleşme ve seyahat özgürlüğü, taşınma sonrasında çocuğun üstün yararının korunması ve diğer ebeveynin haklarının gözetilmesi gerekmektedir. Dolayısıyla, söz konusu hak ve menfaatler arasında adil bir dengenin nasıl kurulacağı ve Türk hukukunda bu açıdan yeterli hukuki korumanın bulunup bulunmadığının incelenmesi gereken temel sorunları oluşturmaktadır. Bu amaçla çalışmada, boşanma sonrasında çocukla birlikte yer değiştirme meselesi ele alınmıştır. Bu kapsamda öncelikle yer değiştirme kavramıyla yakından ilgili yerleşim yeri ve oturma yeri kavramlarına ve İsviçre hukukunda benimsenen Aufenthaltsort kavramına değinilmiş; ardından karşılaştırmalı hukukta yer değişikliğine ilişkin olarak benimsenen sistemler kısaca incelenmiştir. Sonrasında Türk hukukundaki durum ile İsviçre kanun koyucusunun ZGB Art. 301a hükmünde benimsediği düzenleme ele alınarak Türk hukukunda meseleye ilişkin nasıl bir çözüm benimsenmesi gerektiği ortaya konulmuştur. Son olarak, taşınmanın velayet ve çocukla kişisel ilişki kurma hakkı üzerindeki etkileri ile her taşınmanın bu hukuki sonuçları doğurup doğurmadığı değerlendirilmiştir.

**Anahtar Kelimeler:** Yerleşim Yeri, Yer Değiştirme, Taşınma, Velayet, Kişisel İlişki, Oturma yeri (Aufenthaltsort)

## Abstract

The relocation of a child with one parent following divorce is a significant legal issue frequently encountered in practice, directly affecting both parental custody rights and the right to establish personal contact with the child. In such cases, the parent's freedom of residence and travel, the protection of the child's best interests after relocation, and the consideration of the other parent's rights are crucial. Therefore, how to strike a fair balance between these rights and interests, and whether Turkish law provides sufficient legal protection in this regard, constitute the fundamental issues that need to be examined. To this end, this study addresses relocation with a

➢ *Bu makale Etik Kurul iznine tabi değildir/This article is not subject to Ethics Committee permission.*
➢ *Makale Geliş Tarihi/Article Received Date: 3.9.2026*
➢ *Yayın Kurulu Kabul Tarihi/Editorial Board Acceptance Date: 23.10.2026*

* Doç. Dr., Ankara Üniversitesi, Hukuk Fakültesi, Özel Hukuk Bölümü, Medeni Hukuk Ana Bilim Dalı, Ankara/Türkiye, e-posta: abik@ankara.edu.tr, https://orcid.org/0000-0003-3121-141X.

** Arş. Gör., Sivas Cumhuriyet Üniversitesi, Hukuk Fakültesi, Özel Hukuk Bölümü, Medeni Hukuk Ana Bilim Dalı, e-posta: sbagac@ankara.edu.tr, https://orcid.org/0000-0002-6505-7644.

child following divorce. First, the concepts of domicile and residence, closely related to relocation, and the Aufenthaltsort concept adopted in Swiss law are discussed; then, the systems adopted in comparative law regarding relocation are briefly examined. Finally, the situation in Turkish law and the regulation adopted by the Swiss legislator in ZGB Art. 301a are considered, and the solution that should be adopted in Turkish law is presented. Finally, the effects of relocation on custody and the right to establish personal contact with the child, and whether every relocation gives rise to these legal consequences, were evaluated.

**Keywords:** Residence, Relocation, Moving, Custody, Personal Relationship, Place of Residence

## GİRİŞ

Türk Medeni Kanunu'na[1] göre evlilik birliği devam ettiği sürece velayet, kural olarak, ana ve baba tarafından birlikte kullanılır (TMK md. 336/I). Buna karşılık, ortak hayata son verilmesi veya ayrılık kararı alınması durumlarında, velayet ana veya babadan birine bırakılabilir (TMK md. 336/II). Ana ve babadan birinin ölümü halinde velayet sağ kalana, boşanmada ise velayet çocuk kendisine bırakılan tarafa[2] aittir (TMK md. 336/III). Ana ve babanın evli olmaması durumunda ise kural olarak velayet anaya aittir (TMK md. 337/I). Velayetin ana veya babadan yalnızca birine bırakılması halinde diğer ebeveynin çocukla kişisel ilişki kurma hakkı devam eder. Bununla birlikte, boşanma sonrasında velayetin yalnızca ana veya babadan birine bırakılması zorunlu değildir. Türk hukukunda uygulama, belirli koşullar altında velayetin ana ve baba tarafından birlikte kullanılmasına da imkân tanımaktadır[3]. Birlikte velayete ilişkin kararlarda çocuk fiilen ana veya babadan birine bırakılmakta, diğer ebeveynle kişisel ilişkinin nasıl sürdürüleceği ise ayrıca düzenlenmektedir[4].

---

1 4721 sayılı Türk Medeni Kanunu, RG, T. 08.12.2001, S. 24607.

2 TMK md. 336/III hükmünün, boşanma halinde çocuğun kendisine bırakıldığı tarafın velayet hakkına sahip olacağını öngördüğü ve bu yönüyle çocuğun bakım ve himayesi ile velayeti birbirinden ayrılmaksızın düzenlendiği yönünde bkz. Huriye Reyhan Demircioğlu, 'Boşanmada Ortak (Birlikte) Velayetin Kabulü Sonrası Türk Hukukundaki Durum Üzerine Eleştirel Bir Değerlendirme' (2024) 59 Türkiye Adalet Akademisi Dergisi 301, 325; ayrıca bkz. Özgün Çelebi, 'Cinsiyet Eşitliği ve Çocuğun Üstün Yararının Kesişim Noktası Olarak Boşanmada Velayetin Düzenlenmesi' (2021) 79(1) İstanbul Hukuk Mecmuası 27, 30; Özge Uzun-Kazmacı, 'Evlilik Dışında Velayetin Birlikte Kullanılması' (2018) 6(1) Kadir Has Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi 171, 176.

3 Türk hukukunda boşanma sonrasında birlikte velayetin mümkün olduğunun kabul edildiği ilk Yargıtay kararı olarak anılan Y. 2. HD, T. 20.02.2017, E. 2016/15771, K. 2017/1737 sayılı kararda, ortak velayetin Türk kamu düzenine açıkça aykırı olmadığı kabul edilmiştir. Yargıtay, bu sonuca ulaşırken özellikle Türkiye bakımından 25.03.2016 tarihinde yürürlüğe giren Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi'ne Ek 7 No'lu Protokol'ün 5. maddesinde yer alan, eşlerin evlilik sırasında ve evliliğin sona ermesi hâlinde çocuklarıyla olan ilişkilerinde özel hukuk niteliğindeki hak ve sorumluluklar bakımından eşitliğine ilişkin düzenlemeye dayanmıştır. (https://www.lexpera.com.tr). Kararın ardından boşanma sonrasında birlikte velayete hükmedilmesi Türk yargı uygulamasında kabul görmeye başlamıştır. Bkz. İzmir BAM 2. HD, T. 11.11.2020, E. 2020/836, K. 2020/1394 (https://www.lexpera.com.tr).

4 Birlikte velayetin yaygınlaşması halinde, çocukla kişisel ilişki kurma hakkının kullanılması yönündeki uyuşmazlıkların azalacağı yönünde bkz. Seda Gayretli-Aydın, '7343 Sayılı Kanun'un Çocuk Teslimi, Çocukla Kişisel İlişki Kurulmasına ve Velayetin Değiştirilmesine İlişkin Getirdiği

Velayet hakkı ile kişisel ilişki hakkının birbiriyle uyum içinde işlemesi, çocuğun boşanma sonrasındaki duygusal istikrarının korunmasına ve diğer ebeveynine yabancılaşmamasına katkı sağlar. Ancak ebeveynler arasında yaşanan uyuşmazlıklar, velayet ve kişisel ilişki haklarının kullanımını güçleştirip çocuğun diğer ebeveynle ilişkisinin sürdürülmesi bakımından çeşitli sorunlara yol açmaktadır[5]. Özellikle ebeveynlerden birinin çocukla birlikte başka bir yere taşınması bu sorunları daha belirgin hale getirebilir.

Ebeveynlerden birinin yer değiştirmesi, Anayasa'nın[6] 23. maddesinde güvence altına alınan yerleşme ve seyahat özgürlüğü kapsamındadır. Ancak ebeveynin çocukla birlikte taşınması, diğer ebeveynin çocukla kişisel ilişki kurma imkânını veya velayet haklarını etkileyebilir. Bu nedenle sorun, yalnızca ebeveynin taşınma özgürlüğü veya çocuğun yerleşim yerinin değiştirilmesi olarak değil, yer değişikliğinin çocukla diğer ebeveyn arasındaki ilişkinin sürdürülmesine etkisi bakımından ele alınmalıdır.

Boşanma sonrasında çocuğun ebeveynlerinden biriyle başka bir yere taşınması, karşılaştırmalı hukukta da bu etkileri bakımından özel olarak düzenlenmektedir. Bu düzenlemelerde, yer değişikliğinin diğer ebeveynin çocukla kişisel ilişkisini ve ebeveynlik işlevlerini ne ölçüde etkilediği dikkate alınmakta; önceden bildirim, diğer ebeveynin rızası veya yargısal izin gibi şartlar öngörülmektedir.

Bu çalışmada, boşanma sonrasında çocuğun ebeveynlerden biriyle birlikte başka bir yere taşınmasının diğer ebeveynin hakları üzerindeki etkisi incelenmektedir. Bu kapsamda öncelikle yerleşim yeri, oturma yeri ve çocuğun fiilen yaşadığı yer arasındaki ayrımlar ortaya konulacak; karşılaştırmalı hukukta çocukla birlikte yer değiştirmenin (*relocation*, *Aufenthaltsortwechsel*) nasıl düzenlendiği incelenecektir. Ardından yer değişikliği ile ilgili mevcut durum İsviçre Hukuku perspektifiyle ortaya konulacak ve son olarak değişikliğin kişisel ilişki hakkı veya velayet haklarına etkileri değerlendirilecektir.

## I. ÇOCUKLA YER DEĞİŞTİRMEDE KAVRAMSAL ÇERÇEVE

### A. Yerleşim Yeri

Yerleşim yeri, kişinin sürekli kalma niyetiyle oturduğu yerdir (TMK md. 19). Kişinin hayat faaliyetlerinin ve ilişkilerinin merkezi olan yerleşim yerinin belirlenmesinde objektif (oturma) ve sübjektif (yerleşme niyeti) unsurların bir arada

Yenilikler' (2022) 187 Terazi Hukuk Dergisi 15, 28; Tuba Birinci-Uzun, 'Türk Medenî Kanunu'na Göre Velâyetin Kullanılması ve Çocuğun Yüksek (Üstün) Yararı İlkesi Doğrultusunda Boşanmada ve Evlilik Dışı İlişkide Birlikte Velâyet Modeli' (2016) 6(1) Hacettepe Hukuk Fakültesi Dergisi 135, 150.

5 Çocukla kişisel ilişkinin engellenmesine ilişkin örnekler için bkz. Y. 2. HD, T. 22.02.2024, E. 2023/9546, K. 2024/1122 (https://www.lexpera.com.tr); Y. 2. HD, T. 13.04.2023, E. 2023/1593, K. 2023/1827 (https://www.lexpera.com.tr).

6 2709 sayılı Türkiye Cumhuriyeti Anayasası, RG, T. 09.11.1982, S. 17863 (Mükerrer).

bulunması gerekir[7]. Bu yönüyle yerleşim yeri kavramı konuttan farklı olarak kişinin yalnızca barınma ihtiyacını karşılayan fiziki bir mekânı değil, yaşam ilişkilerinin merkezinin bulunduğu ve hukuki olarak bağlı olduğu yeri ifade eder[8].

Türk hukukunda bir kimsenin birden fazla yerleşim yeri bulunamaz[9]. Birden fazla yerde bağlantısı bulunan kişinin yerleşim yeri, hiyerarşik bir değerlendirme yapılarak bağlantısının en sıkı olduğu yer olarak tespit edilir[10]. Bununla birlikte, kişi sürekli kalma niyetiyle hayat faaliyetlerinin ve ilişkilerinin merkezini başka bir yere taşıyarak yerleşim yerini değiştirebilir[11]. Kişiler yerleşim yerini seçmede ve değiştirmede yasal bir sınır bulunmadığı sürece özgürdür[12].

Yerleşim yeri zorunluluğu ilkesi gereği herkesin bir yerleşim yerine sahip olması gerekir[13]. İlkenin doğal bir sonucu olarak yerleşim yerinin sürekliliği ilkesi söz konusudur. Buna göre, bir kimse doğumundan ölümüne kadar bir yerleşim yerine sahip olmalıdır[14].

Yerleşim yeri, bağımsız yerleşim yeri (iradi), bağımsız olmayan (yasal) yerleşim yeri ve itibari (saymaca) yerleşim yeri şeklinde sınıflandırılmaktadır[15]. Çocuklar

---

7 Sürekli kalma niyetinin yalnızca kendi iradeleriyle yerleşim yeri seçebilen kişiler bakımından yerleşim yerinin bir unsuru olduğu; bağımsız yerleşim yeri kuramayan veya yasal yerleşim yerine tabi olan kişiler bakımından ise kanunda öngörülen yerin, sürekli kalma niyeti bulunmasa dahi yerleşim yeri sayılacağı yönünde bkz. Mustafa Dural/Tufan Öğüz, *Türk Özel Hukuku Cilt II: Kişiler Hukuku* (23. Baskı, Filiz Kitabevi 2022) N. 969, 970; Sürekli kalma niyetinin belirlenmesinde dikkate alınacak ölçütler ve Yargıtay'ın yaklaşımı için bkz. Eda Erdem, 'Yerleşim Yerine İlişkin Bazı Tespit ve Değerlendirmeler' (2023) 9(17) Beykent Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi 41, 52 ff.

8 Kemal Oğuzman/Özer Seliçi/Saibe Oktay-Özdemir, *Kişiler Hukuku (Gerçek ve Tüzel Kişiler)* (18. Baskı, Filiz Kitabevi 2019) N. 465; Bilge Öztan, *Kişiler Hukuku: Gerçek Kişiler* (11. Baskı, Yetkin Yayınları 2021), 453; İhsan Erdoğan/A Dilşad Keskin, *Türk Medeni Hukuku (Başlangıç Hükümleri Kişiler Hukuku)* (3. Baskı, Gazi Kitabevi 2020) 271.

9 Dural/Öğüz, (n 7) N. 971-974; Oğuzman/Seliçi/Oktay-Özdemir, (n 8) N. 505; Öztan, (n 8) 457; Turgut Akıntürk/Derya Ateş, *Medenî Hukuk* (28. Baskı, Beta 2024) 146; Karş. Alman Medeni Kanun'u (Bürgerliches Gesetzbuch, BGB), § 7/II; Söz konusu ilke dolayısıyla Türk Hukuku'nda birlikte velayette dönüşümlü bakım modelinin mümkün olmadığı yönünde değerlendirme için bkz. Özge Bölükbaşı, 'Karşılaştırmalı Hukuka Göre Birlikte Velayet Kararlarında Hakimin Dikkate Alabileceği Bazı Esaslar ve Türk Hukukunda Uygulanabilirliği' (2021) 157 Türkiye Barolar Birliği Dergisi 317, 352. Ancak çocuğun bakım ve himayesi söz konusu olduğunda dikkate alınması gereken kavramın çocuğun yerleşim yeri kavramı değil çocuğun bulunduğu yer kavramı olması gerektiği yönündeki bizim de katıldığımız görüş için bkz. Demircioğlu, (n 2) 329.

10 Dural/Öğüz, (n 7) N. 972; Öztan, (n 8), 457; Erdem, (n 7) 47.

11 Dural/Öğüz, (n 7) N. 979; Akıntürk/Ateş, (n 9) 45.

12 Nadi Günal/Erkan Küçükgüngör, 'Roma Hukukunda İkametgâh (Domicilium) Kavramı' (1997) 47(1) Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi 121, 123.

13 Öztan, (n 8) 458; Erdem, (n 7) 46; Yerleşim yerine sahip olmanın önemi için bkz. Gülşah Vardar-Hamamcıoğlu, *Türk Medeni Kanunu'na Göre Yerleşim Yeri* (İstanbul 2009), 50; Dural/Öğüz, (n 7) N. 976; Oğuzman/Seliçi/Oktay-Özdemir, (n 8) N. 467; Öztan, (n 8) 455.

14 Dural/Öğüz, (n 7) N. 979.

15 Oğuzman/Seliçi/ Oktay-Özdemir, (n 8) N. 470 ff.; Erdoğan/Keskin, (n 8) 273, 274; Akıntürk/Ateş,

bakımından önem taşıyan yasal yerleşim yeri TMK md. 21'de düzenlenmiştir. Buna göre velayet altındaki çocuğun yerleşim yeri, kural olarak velayet sahibi ana veya babanın yerleşim yeridir. Çalışmanın konusu bakımından önem taşıyan husus, bu düzenlemenin çocuğun ebeveynlerden biriyle birlikte yer değiştirmesi hâlinde doğuracağı sonuçlardır.

**B. Oturma Yeri**

Oturma yeri, kişinin fiilen hayat faaliyetlerini yürüttüğü yerdir[16]. Öğretide oturma yeri, mesken veya konut kavramlarıyla aynı anlamda kullanılmaktadır[17]. Türk Medeni Kanunu'nda bu kavrama, TMK md. 21'de çocuğun yerleşim yerinin belirlenmesine ilişkin olarak yer verilmiştir. Aynı düzenlemeyi karşılayan İsviçre Medeni Kanunu[18] (ZGB) Art. 25'te bulunma/oturma yeri (Aufenthaltsort) kavramı kullanılmaktadır.

Yerleşim yeri, kişinin hayat faaliyetlerinin merkezini oluşturan yer ile hukuki bağını ifade ederken, oturma yeri kişinin hayat faaliyetlerini yürüttüğü yer ile fiilî bağını ifade eder[19]. Yerleşim yeri bakımından söz konusu hukuki bağ, kişinin yerle kurduğu ve geçici olarak bir yerde bulunmanın ötesine geçen süreklilik arz eden bir ilişkiyi ifade eder[20]. Bu bağlamda, çoğu zaman yerleşim yeri ile oturma yeri aynı yerde bulunabilir, ancak bu durum her zaman zorunlu değildir[21]. Zira kişinin bir yerde oturması ve o yerde sürekli kalma niyetinin bulunması hâlinde, bu yer kişinin yerleşim yeridir[22]. Oturma yerinde yerleşme niyetinin bulunması zorunlu değildir. Bu nedenle, bir kimsenin birden fazla oturma yeri bulunabilmesine karşın, kural olarak yalnızca bir yerleşim yeri bulunmaktadır[23].

Bir kimsenin bir yerde fiilen oturmayı bırakması, o yerin oturma yeri olma niteliğini sona erdirir. Buna karşılık, yerleşim yerinin fiilen terk edilmesi, tek başına önceki yerleşim yerinin ortadan kalkması sonucunu doğurmaz; bunun için ayrıca yeni yerin yerleşim yeri olarak belirlenmesi gerekir[24].

---

(n 9) 143; Yerleşim yerinin bağımsız ve bağımsız olmayan yerleşim yeri olarak ikili ayrımı için bkz. Dural/Öğüz, (n 7) N. 980 ff.

16 Vardar-Hamamcıoğlu, (n 13) 11.

17 Oğuzman/Seliçi/Oktay-Özdemir (n 8) N. 474; Öztan (n 8) 454; M Erdem Aybay, *Medeni Hukukta Yerleşim Yeri* (Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, yayımlanmamış yüksek lisans tezi, İstanbul 2003) 6; Vardar-Hamamcıoğlu, (n 13) 149 11; Erdem, (n 7) 45.

18 Swiss Civil Code of 10 December 1907 (ZGB), SR 210.

19 Aybay, (n 17) 6; Erdem (n 7) 45.

20 Oğuzman/Seliçi/Oktay-Özdemir (n 8) N. 473.

21 Aybay, (n 17) 6; Vardar-Hamamcıoğlu, (n 13) 11.

22 Oğuzman/Seliçi/Oktay-Özdemir (n 8) N. 477; Vardar-Hamamcıoğlu, (n 13) 11.

23 Vardar-Hamamcıoğlu, (n 13) 11.

24 Aybay, (n 17) 6; Vardar-Hamamcıoğlu, (n 13) 12.

### C. Yer Değiştirmenin Yerleşim Yeri ve Oturma Yeri ile İlişkisi

İsviçre hukukunda 2014 revizyonuyla[25] ihdas edilen ve taşınma maddesi (Zügelartikel) olarak anılan[26] ZGB Art. 301a hükmünde yerleşim yeri (Wohnsitz) yerine oturma yeri (Aufenthaltsort) kavramı kullanılmıştır[27]. Hükümde geçen kavramın belirsiz bir hukuki kavram olduğu İsviçre öğretisinde kabul edilmekle[28] beraber, kavramın içeriğinden ne anlaşılması gerektiği ile ilgili farklı görüşler ileri sürülmüştür[29]. Öğretideki hâkim görüş "Aufenthaltsort" kavramından anlaşılması gerekenin çocuğun mutad meskeni (gewöhnlichen Aufenthaltsort)[30] yahut fiilî yaşam merkezi olduğu yönündedir[31]. Bu çerçevede Aufenthaltsort, çocuğun en sıkı kişisel ve sosyal bağlarla bağlı olduğu yerdir[32]. Kavramın anlamı belir-

---

[25] Bundesgesetz vom 21. Juni 2013 über die elterliche Sorge (AS 2014 357; BBl 2011 9077), in Kraft seit 1. Juli 2014.

[26] Bkz Thomas Geiser, 'Zum sogenannten "Zügelartikel" (Art. 301a ZGB)' (2017) Zeitschrift für Kindes- und Erwachsenenschutz 87, 87-103; Andrea Büchler/Sandro Clausen, 'Art. 301a' in Roland Fankhauser (ed), *FamKomm Scheidung*, 4th edn (Stämpfli Verlag 2022) 1032–1071, N.1; Nora Bertschi/Luca Maranta, '«Wir ziehen um?!» – wenn Eltern über den Aufenthaltsort des Kindes streiten' (2017) FamPra.ch 649, 650; Charlotte Christener-Trechsel/Christophe A Herzig, 'Arbeitskreis 10: Herausforderung Mobilität bei gemeinsamer elterlicher Sorge: Der sogenannte Zügelartikel – Versuch einer Auslegeordnung' in Roland Fankhauser and Andrea Büchler (eds), *Neunte Schweizer Familienrechtstage, 18./19. Januar 2018 in Basel*, FamPra.ch-Schriftenreihe zum Familienrecht, vol 25 (Stämpfli Verlag 2018) 229, 230.

[27] Geiser'e göre, yerleşim yeri değişikliği (Wohnsitzwechsel) çocuğun gelişimi açısından önemli bir mesele teşkil ettiğinden ZGB Art. 301'e dayandırılabilir ve dolayısıyla velayet hakkına sahip olan diğer ebeveynin de rızası aranır. Bunun için ZGB Art. 301a/II'de belirtilen koşulların gerçekleşmesi aranmaz. ZGB Art. 301a ise yerleşim yerinin korunmak istendiği, ancak çocuğun başka bir yerde o kadar uzun süre kaldığı ve diğer ebeveynin haklarını etkilediği durumları kapsar. Geiser, (n 26) 94, 95.

[28] Geiser, (n 26) 93, 94; Büchler/Clausen, Art. 301a (n 26) N. 4; Kurt Affolter-Fringeli/Urs Vogel, 'Art. 301a' in Heinz Hausheer/Hans Peter Walter (Hrsg.), *Die elterliche Sorge / der Kindesschutz, Art. 296–317 ZGB – Das Kindesvermögen, Art. 318–327 ZGB – Minderjährige unter Vormundschaft, Art. 327a–327c ZGB*, BK – Berner Kommentar (Stämpfli Verlag 2016) 221–242 N. 6 Christener-Trechsel/Herzig, (n 26) 238.

[29] Kavramdan, çocuğun ağırlıklı olarak bakıldığı yerin anlaşılması gerektiği yönünde bkz. Bertschi/Maranta, (n 26) 650; ZGB Art. 301a ile ZGB Art. 25 hükmünde geçen kavramların birebir aynı anlamı taşımadığı; zira her iki düzenlemenin amacının (ratio legis) farklı olduğu ve bu nedenle hukuki kavramların görecelliğinden söz edilmesi gerektiği, çocuk her iki ebeveyn tarafından kayda değer ölçüde bakılıyorsa ZGB Art. 301a anlamında çocuk bakımından iki ayrı oturma yerinin (Aufenthaltsort) varlığının kabul edilebileceği ve bu durumda ebeveynlerden birinin taşınmasının çocuk için o yerdeki fiili hayat merkezini kaybetmesi sonucunu doğuracağından rıza aranması gerektiği yönünde bkz. Christener-Trechsel/Herzig, (n 26) 244-246.

[30] Büchler/Clausen, Art. 301a (n 26) N. 4; Karin Meyer, 'Wegzug mit Kind' (2017) AJP 823, 824; Geiser'e göre çocuğun oturduğu yeri, ilgili zamanda ona bakan kişi belirler. Geiser, (n 26) 94.

[31] Geiser, (n 26) 94; Ingeborg Schwenzer/Michelle Cottier, 'Art. 301a' in Thomas Geiser/Christiana Fountoulakis (eds), *Basler Kommentar Zivilgesetzbuch I: Art. 1–456 ZGB* (6th edn, Helbing Lichtenhahn 2018) N. 7; Büchler/Clausen, Art. 301a (n 26) N. 4; Affolter-Fringeli/Vogel, Art. 301a (n 28) N. 6; Meyer, (n 30) 824; Bertschi/Maranta, (n 26) 650.

[32] Schwenzer/Cottier, Art. 301a (n 31) N. 7; Affolter-Fringeli/Vogel, BK, Art. 301a (n 28) N. 6; Meyer, (n 30) 824.

lenirken ZGB Art. 25/I (TMK md. 21) dikkate alınmalıdır. Zira bu hükümde de çocuğun oturduğu yer (Aufenthaltsort) kavramı kullanılmıştır[33]. Dolayısıyla çocuğun yerleşim yerinin ebeveynlere bağlı olarak belirlenmesi, onun fiilen oturduğu yerin farklı olabileceği gerçeğini ortadan kaldırmaz. Örneğin, çocuğun eğitim veya bakım amacıyla başka yerde bulunması gibi durumlarda, çocuğun yerleşim yeri ana ve babasının yerleşim yeri iken oturduğu yer (Aufenthaltsort) fiilen bulunduğu yerdir[34]. Buna karşılık çocuğun tatil, gezi ve kısa süreli konaklamaları oturma yeri değişikliği sayılamaz. Tatilin yurt dışında olması halinde de durum aynıdır[35]. Zira bu tür yer değişiklikleri ZGB Art. 301 Abs. 1bis kapsamında sayılan gündelik nitelikteki kararlardandır[36]. Fakat, tatil diğer ebeveynin velayet hakkını kullanması ya da kişisel ilişki kurmasını önemli derecede etkileyecek ölçüde uzunsa burada diğer ebeveynin rızası aranmalıdır[37].

İsviçre hukukunda Aufenthaltsort kavramına verilen bu anlam, Türk hukukunda çocukla birlikte gerçekleştirilen yer değişikliklerinin değerlendirilmesi bakımından dikkate alınabilecek bir yaklaşım sunmaktadır. Bizim de katıldığımız görüşe göre, ebeveynin çocukla yer değiştirmesinde yerleşim yeri ile oturma yeri kavramları birbirinden ayrılmalıdır[38]. Her yerleşim yeri değişikliği, çocuğun diğer ebeveyniyle arasındaki kişisel ilişkinin kurulması veya velayet hakkının kullanılması üzerinde önemli bir etki yaratmaz. Nitekim, iki farklı ilin sınırlarının yalnızca birkaç metrelik bir yol ile ayrıldığı ve kişilerin birkaç adım atarak başka bir ilin sınırlarına geçebildiği örnekler bulunmaktadır[39]. Bu durumda, caddenin karşısına taşınan ebeveynle birlikte çocuğun yerleşim yeri değişmekte; ancak sosyal çevresi büyük ölçüde aynı kalmakta, söz konusu değişikliğin çocuğun fiili yaşam çevresi üzerinde önemli bir etkisi olmamaktadır. Diğer yandan, yerleşim yeri değişmemiş

---

33 Schwenzer/Cottier, Art. 301a (n 31) N. 7.

34 Affolter-Fringeli/Vogel, BK, Art. 301a (n 28) N. 7.

35 Geiser, (n 26) 94; Büchler/Clausen, 301a (n 26) N. 4; Bertschi/Maranta, (n 26) 650.

36 Geiser, (n 26) 94.

37 Geiser, (n 26) 94; Christener-Trechsel/Herzig, (n 26) 244.

38 Demircioğlu, (n 2) 329-330; İlknur Serdar, 'Mukayeseli Hukuk Işığında Birlikte Velâyetin Kullanılmasının Değerlendirilmesi' (2020) 19(2) İstanbul Kültür Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi 267, 286; Farklı yönde bkz. Fulya Erlüle, *İsviçre Medeni Kanunu'nda Yapılan Değişiklikler Işığında Boşanmada Birlikte Velayet* (Yetkin 2019) 235; Bahar Öcal-Apaydın, 'İsviçre Medeni Kanunu'nun Velayete İlişkin Hükümlerinde Değişiklik Yapılması ve Ortak Velayetin Kural Olarak Benimsenmesi' (2016) 11(145–146) Bahçeşehir Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi 631, 652; Canan Yılmaz, *Velayet Hukuku (Özellikle İsviçre Medeni Kanunu'ndaki 01.07.2014 Tarihli "Velayet Hukuku Revizyonu" ile 01.01.2017 "Çocuk Nafakasına İlişkin Revizyon"lar Kapsamında)* (Seçkin 2023) 147-153; Kudret Güven, 'Türk Hukukunda Evliliğin Sona Ermesi Halinde ve Evlilik Dışı İlişkide Velayet Hakkının Geldiği Son Nokta: Ortak Velayet' (2018) 4(1) Başkent Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi 11, 18.

39 Samsun-Ordu örneği için bkz. "*Türkiye'nin En Kısa Şehirlerarası Yolculuğu: Birkaç Adım Yetiyor"* 23.04.2026 ( https://www.sozcu.com.tr/turkiye-nin-en-kisa-sehirlerarasi-yolculugu-birkac-adim-yetiyor-p313638 Erişim: 24.04.2026).

olsa bile çocuğun ebeveynle birlikte yerini değiştirmesinin fiili yaşam çevresi üzerinde önemli bir etki doğurduğu örnekler de olabilir. Sözgelimi, aynı il veya ilçe sınırları içinde gerçekleşen bir taşınma dahi, ulaşım süresi, ulaşım imkânları ve coğrafi koşullar dikkate alındığında çocuğun diğer ebeveyn ile kişisel ilişki kurmasını veya ebeveynin velayet hakkını kullanmasını önemli ölçüde güçleştirebilir ve kişisel ilişki veya velayet bakımından yeniden düzenleme yapılmasını gerektirebilir[40]. Hatta yerleşim yeri aynı kalmakla birlikte uzun süreli yurt dışında bulunma gibi durumlar da bu kapsamda düşünülebilir. Dolayısıyla bir ebeveynin çocukla birlikte yer değiştirmesinde yalnızca çocuğun yerleşim yeri açısından değil, ayrıca çocuğun oturduğu yer bakımından değerlendirme yapılmalı ve bu yer değişikliğinin çocuğun sosyal çevresi, eğitim hayatı, diğer ebeveyni ile olan kişisel ilişkisi ve velayet hakkı üzerindeki etkileri dikkate alınmalıdır.

## II. VELAYET HAKKINA SAHİP EBEVEYNİN ÇOCUKLA BİRLİKTE YER DEĞİŞTİRMESİ

### A. Karşılaştırmalı Hukukta Çocukla Yer Değiştirmeye İlişkin Düzenlemeler[41]

#### 1. Kıta Avrupası Hukuk Sistemleri

##### a. Alman Hukuku

Alman hukukunda BGB[42] §1687/I uyarınca, çocuğun gelişimi bakımından önemli sonuçlar doğuran konularda ebeveynlerin karşılıklı anlaşması gerekir. Çocuğun oturduğu yerin belirlenmesi (Aufenthaltsbestimmung), çocuğun taşınması (Umzug) ve yerleşim yerinin değiştirilmesi (Wohnortwechsel) ile yurt dışına taşınma, ebeveynlerin ortak karar vermesini gerektiren önemli konular arasında kabul edilmektedir[43]. Bu kapsamda yer değişikliğinin yalnızca çocuğun diğer ebeveynle kişisel ilişkisinin kurulmasını önemli ölçüde güçleştirdiği, örneğin yurt dışına göç edilmesi hâllerinde değil; yakın mesafedeki bir taşınma da ortak karar gerektiren önemli bir mesele olarak değerlendirilmektedir[44]. Ebeveynler anlaşa-

---

40 Devletin kişisel ilişki kurma hakkını değişen koşullara uyarlanması yükümlülüğü bulunduğu yönünde bkz. Fatih Alkan, 'Boşanma Sonrası Ortaya Çıkan Önemli Bir Sorun: Çocukla Kişisel İlişki Kurma (Kurabilme) Hakkı ve Devletin Pozitif Yükümlülükleri' (Uluslararası Ailenin Korunması Hakkı Sempozyumu, 29–30 Nisan 2019) 1, 2.

41 İsviçre hukuku, çalışmada özel olarak incelendiğinden burada ayrıca yer verilmemiştir.

42 Bürgerliches Gesetzbuch (BGB) vom 18.08.1896, RGBl. 1896, S. 195, in der Fassung der Bekanntmachung vom 02.01.2002, BGBl. I S. 42, 2909; 2003 I S. 738.

43 M Veit/J Fink, '§ 1687 Ausübung der gemeinsamen Sorge bei Getrenntleben' in W Hau and R Poseck (eds), *BeckOK BGB* (78th edn, CH Beck 2025, updated 1 August 2025) Rn. 17.2; C Rake, '§ 1687 Ausübung der gemeinsamen Sorge bei Getrenntleben' in P Henrich, G Althammer and others (eds), *Johannsen/Henrich/Althammer Familienrecht* (7th edn, CH Beck 2020) Rn. 9; C Hennemann, '§ 1687 Ausübung der gemeinsamen Sorge bei Getrenntleben' in FJ Säcker, R Rixecker, H Oetker and B Limperg (eds), *Münchener Kommentar zum Bürgerlichen Gesetzbuch*, vol 10 (9th edn, CH Beck 2024) Rn. 10, Güven, (n 38) 25; Çelebi, (n 2) 54; Serdar, (n 38) 295.

44 Rake, §1687 (n 43) Rn. 9; Hennemann, §1687 (n 43) Rn. 10.

mazsa, BGB § 1628 uyarınca mahkemeye başvurabilirler[45]. Bu gibi durumlarda taşınmanın diğer ebeveynin çocukla olan kişisel ilişkisi üzerindeki etkisi dikkate alınmalıdır. Ebeveynlerin uzlaşamamaları halinde mahkemenin vereceği kararın ebeveynin taşınmasını engellemek yönünde olmadığı; taşınmanın çocuğun üstün yararını tehlikeye düşürmesi halinde, gerekirse çocuğun diğer ebeveynin yanında kalmasına hükmedilebileceği belirtilmektedir[46].

**b. Fransız Hukuku**

Fransız hukukunda, 4 Mart 2002 tarihinde Code civil'de[47] yapılan değişiklikle ebeveynlerin karşılıklı anlaşması veya hâkim kararıyla çocuğun dönüşümlü olarak ikamet etmesine karar verilebilmesi kabul edilmiştir[48]. Dönüşümlü ikamet uygulamasında, çocuğun düzenli ve istikrarlı yaşaması bakımından, ebeveynlerin konutlarının birbirine yakın olması gerektiği kabul edilmektedir[49]. Ebeveynlerden birinin taşınması hâlinde ise, taşınmanın çocuğun yaşam düzeni, eğitimi ve diğer ebeveynle ilişkisi üzerindeki etkileri dikkate alınarak somut olayın koşullarına göre dönüşümlü ikamet uygulamasının sona erdirilmesine karar verilebilmektedir[50]. Kanun koyucu, CC 373-2'de ebeveynlerden birinin ikamet yerindeki değişikliğin, ebeveyn sorumluluğuna ilişkin hakların kullanılmasına ilişkin mevcut düzenlemeleri etkileyebileceğini dikkate alarak taşınmak isteyen ebeveyne önceden ve zamanında bildirim yükümlülüğü getirmiştir[51]. Bildirimden sonra, ebeveynler arasında yeni duruma ilişkin bir anlaşmazlık ortaya çıkması hâlinde, hâkimden çocuğun üstün yararına uygun olarak ebeveyn sorumluluğunun kullanımına, çocuğun ikametinin ve taşınma nedeniyle oluşacak seyahat masraflarının paylaşımına ilişkin karar vermesinin talep edilebileceği hüküm altına alınmıştır (CC 373-2/IV). Hükme sonradan eklenen son cümleyle, bildirim yükümlülüğünün diğer ebeveyne karşı bir koruma kararının varlığı hâlinde aranmayacağı belirtilmiştir (CC 373-2/IV).

---

45 L Budzikiewicz, '§ 1687 Ausübung der gemeinsamen Sorge bei Getrenntleben' in O Jauernig and others (eds), *Jauernig Bürgerliches Gesetzbuch* (19th edn, CH Beck 2023) Rn. 3.

46 Hennemann, §1687 (n 43) Rn. 10.

47 Fransa, Code Civil https://www.legifrance.gouv.fr/ (Erişim: 06.08.2026).

48 Dönüşümlü ikamet uygulamasına ilişkin taleplerin %80 gibi yüksek bir kısmının ebeveynler tarafından talep edildiği buna karşılık geri kalan kısmının da hâkim tarafından belirlendiği yönünde bkz. Frédérique Granet, 'Alternating Residence and Relocation: A View from France' (2008) 4(2) *Utrecht Law Review* 48, 51

49 Granet (n 48) 51-53.

50 Granet (n 48) 52.

51 Bu düzenlemenin amacının ebeveynlerden birinin çocuğu yanında tutarak diğer ebeveynden uzaklaştırmasının önlenmesi olduğu yönünde bkz. Granet (n 48) 52.

**c. İspanya Hukuku**

İspanya hukukunda[52], Código Civil Art. 158/3-c, çocuğun kaçırılmasını önlemek amacıyla, somut olayda gerekli görülmesi hâlinde çocuğun ikamet yerinin değiştirilmesini önceden hâkim iznine tâbi tutma imkânını düzenlemektedir. Böylece çocuğun adres değişikliği, özellikle diğer ebeveynden uzaklaştırılma veya çocuğun kaçırılması riski bulunan hâllerde yargısal denetime tâbidir.

**d. Norveç Hukuku**

Norveç hukukunda[53] Barnelova § 37, ortak ebeveyn sorumluluğu bulunmasına rağmen çocuğun yalnızca ebeveynlerden biriyle sürekli olarak yaşaması hâlinde, çocuğun birlikte yaşadığı ebeveyne çocuğun günlük yaşamının önemli unsurlarına ilişkin karar alma yetkisi tanımaktadır. Bu kapsamda çocuğun anaokuluna devam edip etmeyeceği ve ülke içinde nerede yaşayacağı gibi hususlarda karar verme yetkisi bu ebeveyne aittir. Buna karşılık Barnelova § 40 uyarınca, ebeveynlerin ortak ebeveyn sorumluluğuna sahip olmaları hâlinde çocuğun ülke dışına taşınması veya kısa süreli tatiller dışında yurt dışında kalması için her iki ebeveynin rızası gerekmektedir. Ayrıca § 42a uyarınca, ebeveynlerden birinin Norveç içinde veya dışında taşınmak istemesi ve kişisel ilişkiye ilişkin bir anlaşma veya karar bulunması hâlinde, taşınmak isteyen ebeveynin diğer ebeveyne en az üç ay önceden bildirimde bulunması ve anlaşmazlık hâlinde arabuluculuğa başvurması gerekmektedir.

**e. Danimarka Hukuku**

Danimarka hukukunda[54] Forældreansvarsloven § 3/1 uyarınca, ortak velayet hâlinde çocuğun durumuna ilişkin önemli kararların ebeveynlerin anlaşmasıyla alınması gerekirken, çocukla birlikte yaşayan ebeveyne çocuğun günlük yaşamına ilişkin genel konularda, çocuğun Danimarka içinde nerede ikamet edeceğinin belirlenmesi de dâhil olmak üzere, karar verme yetkisi tanınmıştır. § 3/2 uyarınca ise çocuğun ülke dışına çıkarılması veya yurt dışında, Grönland ya da Faroe Adaları'nda kararlaştırılan süreden daha uzun süre kalması için kural olarak her iki ebeveynin rızası gerekmektedir. Ebeveynlerin çocuğun hangi ebeveynle yaşayacağı konusunda anlaşamamaları hâlinde § 17/1 uyarınca bu konuda karar verilebilmekte ve çocuğun yurt dışında yaşayan veya yaşamak isteyen ebeveynle birlikte yaşamasına da karar verilebilmektedir. Ayrıca § 18 uyarınca ebeveynler-

---

52 Código Civil, Gaceta de Madrid, S. 206, 25.07.1889 https://www.boe.es/eli/es/rd/1889/07/24/(1)/con (Erişim: 07.08.2026).

53 Lov om barn og foreldre (barnelova) (İngilizce Versiyon: Act relating to Children and Parents (the Children Act) https://lovdata.no/dokument/NL/lov/1981-04-08-7 (Erişim: 07.08.2026).

54 06.06.2007 tarihli ve 499 sayılı Forældreansvarsloven (İngilizce: *The Danish Act on Parental Responsibility*) Danca metin için bkz. https://www.retsinformation.dk/eli/lta/2026/662 (Erişim: 07.08.2026). İngilizce metin için bkz. https://cdn.ast.dk/ankestyrelsen/Media/639076235942488696/danish_act_on_parental_responsibility_transl2021.pdf (Erişim: 07.08.2026).

den birinin kendisinin veya çocuğun ikamet yerini Danimarka içinde başka bir yere ya da yurt dışına taşıması hâlinde, diğer ebeveyne en geç altı hafta önceden bildirimde bulunma yükümlülüğü söz konusudur. Ortak ikamet hâli ise § 18a ile düzenlenmiş olup, bu durumda çocuğun günlük yaşamına ilişkin genel kararların da ebeveynlerin ortak mutabakatıyla alınması öngörülmüştür [55].

**2. Anglosakson (Common Law) Hukuk Sistemleri**

**a. Kanada Hukuku**

Kanada hukukunda çocukla birlikte yer değiştirme, 2021 yılında yürürlüğe giren Divorce Act[56] (DA) değişiklikleriyle ayrıntılı biçimde yeniden düzenlenmiştir. Kanun, öncelikle ikamet yerinin değiştirilmesi (change of residence) ile çocukla birlikte yer değiştirme (relocation)[57] kavramlarını birbirinden ayırmaktadır. Buna göre, relocation niteliği taşımayan yer değişikliklerinde, ebeveyn kendi yerleşim yerini ve çocuğun yerleşim yerini değiştirme kararını, aile içi şiddet söz konusu olmadığı sürece, ebeveynlik zamanı, karar verme sorumluluğu veya kişisel ilişki kurma hakkına sahip diğer ebeveyne yazılı olarak bildirmelidir. (DA s. 16.8). Buna karşılık, "relocation" olarak adlandırılan çocukla birlikte yer değiştirme durumlarında, planlanan taşınmadan en az altmış gün önce diğer ebeveyne yeni yerleşim yeri, taşınma tarihi ile ebeveynliğin nasıl kullanılacağına ilişkin öneri bildirilmelidir (DA s. 16.9). Bildirimin tebliğinden itibaren otuz gün içinde diğer ebeveynin itiraz etmemesi veya mahkemece yer değiştirmeye izin verilmesi hâlinde taşınma gerçekleştirilebilmektedir (DA s. 16.91). Yer değiştirme talebinin değerlendirilmesinde mahkeme, çocuğun üstün yararı ilkesini esas almakta; bunun yanında yer değiştirmenin gerekçesi, çocuk üzerindeki etkileri, ebeveynlerin çocukla kurdukları ilişkinin niteliği, bildirim yükümlülüğüne uyulup uyulmadığı, çocuğun ikamet edeceği coğrafi alanı belirleyen bir anlaşma veya mahkeme kararının bulunup bulunmadığı ile taşınma sonrasında ebeveynlik zamanının nasıl kullanılacağına ilişkin önerinin makullüğü gibi ölçütleri ayrıca dikkate almaktadır (DA s. 16.92)[58]. Ancak kanun koyucu, çocuğun taşınmasına izin verilmemesi halinde çocuğu ile birlikte taşınmayı planlayan ebeveynin taşınıp taşınmayacağını göz önünde bulundurmaz (DA s. 16. 92).

---

55 Bkz. Yildiz Maria Bérénos, 'Time to Move on? The International State of Affairs with Respect to Child Relocation Law' (2012) 8(1) *Utrecht Law Review* 1, 7-10.

56 Divorce Act, RSC 1985, c 3 (2nd Supp), as amended by SC 2019, c 16, ss 12–16. https://laws-lois.justice.gc.ca/eng/acts/d-3.4/FullText.html (Erişim: 14.08.2026).

57 Kanunun 2. maddesinde yer değiştirme (relocation), çocuğun ikamet yerinde meydana gelen ve çocuğun diğer ebeveynle olan ilişkisi üzerinde önemli bir etki yaratması muhtemel olan değişiklik olarak tanımlanmaktadır. Nicholas Bala/Yakin Ebsim, 'The 2021 Canadian Parenting Reforms: Is Shared Parenting the New Normal?' (2022) Queen's University Faculty of Law Research Paper Series 2022-001, 23.

58 Bala/Ebsim (n 58) 24.

**b. Amerika Birleşik Devletleri Hukuku**

Amerika Birleşik Devletleri'nde de çocuğun ebeveynlerinden biriyle birlikte yer değiştirmesine ilişkin farklı nitelikte düzenlemeler bulunmaktadır. Amerika Birleşik Devletleri'nde eyaletler arasında yeknesak bir düzenleme bulunmamakla birlikte, birçok eyalet çocukla birlikte yer değiştirmeye ilişkin özel hükümler kabul etmiştir. Amerikan hukukunda yer değiştirme uyuşmazlıkları bazı eyaletlerde içtihat hukuku, bazılarında ise genel velayet hükümleri veya çocukla birlikte yer değiştirmeye özgü kanuni düzenlemeler çerçevesinde çözümlenmektedir. Ayrıca bazı eyaletlerde çocukla birlikte yer değiştirme kavramının kapsamı, süre ve coğrafi mesafe ölçütleri esas alınarak belirlenmekte; birçok eyalette ise yer değiştirmeyi planlayan ebeveyne önceden bildirim yükümlülüğü getirilmektedir. Amerikan hukuku, çocukla birlikte yer değiştirme uyuşmazlıklarına ilişkin en kapsamlı düzenlemeleri içeren hukuk sistemlerinden biridir[59].

**c. Birleşik Krallık Hukuku**

Birleşik Krallık hukukunda, İngiltere ve Galler[60] bakımından Children Act 1989, s 13 uyarınca, hakkında çocuğun kiminle yaşayacağına veya çocuğun herhangi bir kişiyle ne zaman yaşayacağına ilişkin bir *child arrangements order* bulunan çocuğun Birleşik Krallık dışına çıkarılması, ebeveyn sorumluluğuna sahip kişilerin yazılı rızasına veya mahkemenin iznine tâbi tutulmuştur. Bununla birlikte, çocukla birlikte yaşamasına ilişkin karar verilen kişi, çocuğu bir aydan kısa süreyle yurt dışına çıkarabilmektedir. Mahkeme ayrıca *child arrangements order* verirken çocuğun yurt dışına çıkarılmasına genel veya belirli amaçlarla izin verebilmektedir.

İskoç hukukunda[61] ise Children (Scotland) Act 1995, s 2(1)(a) uyarınca ebeveynlik hakkına sahip ebeveyne, çocuğun kendisiyle birlikte yaşamasını sağlama veya çocuğun ikamet yerini başka şekilde belirleme hakkı tanınmıştır. Bununla birlikte, s 2(3) uyarınca, İskoçya'da mutat olarak ikamet eden bir çocuğun İskoçya'dan çıkarılması veya Birleşik Krallık dışında tutulması, s 2(6) kapsamında çocuğun ikameti veya kişisel ilişkileri üzerinde ebeveynlik hakkını fiilen kullanan kişinin rızasına bağlanmıştır. Her iki ebeveynin de bu kapsamda ebeveynlik hakkını kullanması hâlinde ise çocuğun ülke dışına çıkarılması veya Birleşik Krallık dışında tutulabilmesi için her iki ebeveynin rızası gerekmektedir.

---

59 Bérénos, (n 56), 3-5.

60 Children Act 1989 https://www.legislation.gov.uk/ukpga/1989/41/section/13 (Erişim: 24.08.2026).

61 Children (Scotland) Act 1995 https://www.legislation.gov.uk/ukpga/1995/36/section/2 (Erişim: 24.08.2026).

### 3. Avrupa Konseyi'nin Çocukla Birlikte Yer Değiştirmeye İlişkin Tavsiye Kararı[62]

Avrupa Konseyi 11.02.2015 tarihli Kararı'nın 2. maddesinde, çocukların yer değiştirmesine ilişkin uyuşmazlıklarda çocuğun menfaatlerinin öncelikli olarak gözetilmesi gerektiği; 3. maddesinde, çocuğun yer değiştirme konusunda bilgilendirilmesi, görüşünün alınması ve görüşlerine yaş ve olgunluk düzeyine uygun ağırlık verilmesi gerektiği tavsiye edilmiştir. 4. maddede, uyuşmazlıkların önlenmesi amacıyla önceden bildirim, süre ve coğrafi sınırlar belirlenmesi ile danışmanlık, rehberlik ve arabuluculuk hizmetlerinden yararlanılması; 5. maddede, alternatif uyuşmazlık çözüm yollarının teşvik edilmesi öngörülmüştür. 7. maddede, anlaşma sağlanamaması hâlinde çocuğun mutad meskeninin kural olarak yetkili makam kararı olmaksızın değiştirilemeyeceği belirtilmiştir. 8. maddede ise uyuşmazlığın çözümünde çocuğun üstün yararının esas alınması tavsiye edilmiştir. Bu tavsiye kararı çerçevesinde hazırlanan 2022 tarihli raporda[63] ise çocukla birlikte yer değiştirme olgusunun günümüz ekonomik koşulları ve uluslararası evlenmelerin çoğalması gibi sebeplerle giderek önem kazanacağı, bu nedenle henüz düzenleme yapmayan devletler bakımından Tavsiye Kararı'nın güncellenmesi, ulusal dillere çevrilmesi ve ilgili hukukçular arasında yaygınlaştırılması önerilmiştir.

## B. Türk ve İsviçre Hukuku Bakımından Velayet Altındaki Çocukla Yer Değiştirme

### 1. Tek Başına Velayet Halinde

Türk Medeni Kanunu md. 21/I'e göre "*Velayet altında bulunan çocuğun yerleşim yeri, ana ve babasının; ana ve babanın ortak yerleşim yeri yoksa, çocuğun kendisine bırakıldığı ana veya babanın yerleşim yeridir. Diğer hallerde çocuğun yaşadığı yer onun yerleşim yeri sayılır.".* Çocuğun bakım ve himayesinin velayeti altında bulunduğu ana ve babası tarafından gerçekleştirilmesi[64], çocuğun yerleşim yerinin velayete sahip ana ve babaya bağlanmasını zorunlu kılar[65].

---

62 CM/Rec (2015)4, 11.02.2015 https://search.coe.int/cm?i=09000016805c44a6 (Erişim: 24.08.2026).

63 Evaluation report on Recommendation CM/Rec(2015)4 of the Committee of Ministers to member States on preventing and resolving disputes on child relocation (full report) (Erişim: 24.08.2026).

64 Bakım ve himayenin Türk hukukunda istisnai olarak velayet hakkından ayrıldığı ancak ortak velayetin benimsenmesinden sonra bakım ve himaye ile velayet kavramları arasındaki ayrımın öneminin arttığı, zira ortak velayetin benimsenmesi ile en azından bir ebeveyn için çocuğun velayeti ile bakım ve himayesinin birbirinden ayrılmasının söz konusu olacağı yönünde bkz. Demircioğlu (n 2) 313; Uzun-Kazmacı (n 2) 176; İsviçre'de ise zamanla fiilen bakım ve himaye (Obhut) ile velayet (ebeveyn sorumluluğu) (elterliche Sorge) kavramlarının birbirinden ayrıldığı yönünde bkz. Öcal-Apaydın (n 38) 652.

65 Oğuzman/Seliçi/Oktay-Özdemir (n 8) N. 494; Sevgi Usta, 'Çocuğun Yerleşim Yeri Edinme Hakkı ve "Bir İstisna"' (2012) 1 Ankara Barosu Dergisi 87, 90; Demircioğlu (n 2) 329; Ayşe Ziyan, *Velayet İlişkisi Bağlamında Çocuğun Ebeveyni Tarafından Temsili* (On İki Levha 2019) 67; Dural/Öğüz (n 7) 206; Bilge Öztan, *Aile Hukuku*, 6. Bası (Turhan Kitabevi 2015) 1019; Gülçin Elçin-Grassinger, *Türk Medeni Kanununda Yer Alan Velâyet Hükümleri Kapsamında Küçüğün Kişi Varlığının Korunması*

Boşanma veya evliliğin butlan sebebiyle iptali durumlarında, eşlerin artık ortak bir yerleşim yeri kalmadığından, velayet hakkına sahip olan ana veya babanın yerleşim yeri, çocuğun yerleşim yeri sayılır[66]. Ana veya babadan biri velayet hakkını tek başına kullanmakta ise, bu ebeveyn tek başına çocuğun yerleşim yerini veya çocuğun oturduğu yeri belirlemeye yetkilidir[67]. Yeni yerin yurt içinde veya yurt dışında bulunması, Türk hukukunda bu yetkinin varlığı bakımından farklılık yaratmamaktadır. Bu yetki, bir yandan velayet hakkının çocuğun kişi varlığına ilişkin doğal bir sonucu niteliğinde olup, diğer yandan velayet sahibi ebeveyn bakımından Anayasa'da güvence altına alınan yerleşme ve seyahat özgürlüğünün (AY md. 23) bir yansımasıdır[68]. Bununla birlikte, söz konusu yetki mutlak olmayıp çocuğun üstün yararı ile sınırlıdır. Zira, çocuğun üstün yararı ile ana ve babanın yararının çatıştığı hallerde her zaman çocuğun yararı üstün tutulur[69]. Çocuğun eğitim hayatı, sosyal çevresi, psikolojik uyumu ve güvenliği gibi unsurlar çocuğun fiilen bulunduğu yerin belirlenmesinde dikkate alınması gereken temel ölçütlerdir[70].

Çocuğun oturduğu yerin değiştirilmesi, özellikle mesafenin artması veya yurt dışına taşınma hallerinde, velayet hakkına sahip olmayan ebeveynin çocukla kişisel ilişki kurma imkânını doğrudan etkileyebilecek niteliktedir. Bu durumda, söz konusu yetkinin kullanılmasının sınırlandırılıp sınırlandırılamayacağı gündeme

*İçin Alınacak Tedbirler* (On İki Levha 2009) 24; Gülşah Vardar-Hamamcıoğlu, 'Çocuğun Yerleşim Yeri' (2015) 1 Maltepe Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi 39, 41. Çocuğun yerleşim yerinin ana ve babasına bağlı kılınmış olmasının çocuğun üstün yararı ile bağdaşmayacağı hususunda bkz. Rona Serozan, *Medeni Hukuk Genel Bölüm/Kişiler Hukuku* (6. Baskı, Vedat Kitapçılık 2015) 484.

66 Öztan (n 65) 1019; Vardar-Hamamcıoğlu, (n 13) 81, 82; Turgut Akıntürk/Derya Ateş, *Türk Medeni Hukuku C. II Aile Hukuku* (25. Baskı, Beta 2024), 420; Emine Akyüz, *Çocuk Hukuku: Çocukların Korunması ve Hakları* (9. Baskı, Pegem Akademi 2024), 125.

67 Ebru Akduman, 'Uluslararası Çocuk Kaçırmanın Hukuki Yönlerine Dair Lahey Sözleşmesi Uyarınca Koruma ve Ziyaret Hakkı' (2020) 40(2) Public and Private International Law Bulletin 1373, 1392; Ziyan, (n 65) 67; Büchler/Clausen, Art. 301a, (n 26) N. 21; Bertschi/Maranta, (n 26) 656.

68 Öztan, (n 65) 1033; Akduman, (n 67) 1392; Vardar-Hamamcıoğlu, (n 13) 80; Elçin-Grassinger, (n 65) 24; Usta, (n 65) 90; Demircioğlu (n 2) 329; Birinci-Uzun (n 4) 138; *"Müşterek çocuğun anne tarafından yurt dışına kaçırılabileceği endişesiyle yurt dışına küçüğün çıkışının yasaklanması, anneye ait olan velayet görevini aksatması yanında sürekliliği itibariyle de 1982 Anayasası'nda düzenlenen ve temel hak niteliğinde olan seyahat özgürlüğüne aykırıdır (m.23). Temel hak ve hürriyetler, özlerine dokunulmaksızın yalnızca Anayasanın ilgili maddelerinde belirtilen sebeplere bağlı olarak ve ancak kanunla belirli bir süre ile sınırlanabilir(m.13) . Anayasa'nın 23.maddesine göre, ilke olarak seyahat özgürlüğünün sürekli olarak sınırlandırılması mümkün değildir. Bu özgürlük ancak, çocuğun korunması amacıyla tedbiren geçici bir süre sınırlandırılabilir."* YHGK, T. 20.03.2013, E. 2012/799, K. 2013/389.(https://www.lexpera.com.tr).

69 Mustafa Dural/Tufan Öğüz/Mustafa Alper Gümüş, *Türk Özel Hukuku C. III Aile Hukuku* (20. Baskı, Filiz Kitabevi 2025) 387; Fulya Erlüle, 'Çocukla Kişisel İlişki Kurulması' (2010) 16(3–4) *Marmara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Hukuk 6Araştırmaları Dergisi* 217, 225; Cem Baygın, *Soybağı Hukuku* (On İki Levha 2010) 110; Canan Yılmaz, 'Yargıtay Kararları Işığında Çocukla Kişisel İlişki Kurulması' (2015) 35(1) Public and Private International Law Bulletin 103, 111.

70 Bölükbaşı, (n 9) 348-349.

gelmektedir. Hemen belirtmek gerekir ki, çocuğun oturduğu yerin değiştirilmesinin diğer ebeveynin rızasına veya mahkeme kararına bağlanması isabetli bir çözüm olarak nitelendirilemez. Zira velayet hakkına sahip olmayan ebeveynin bu konuda karar verme yetkisi bulunmadığı gibi, böyle bir zorunluluk velayet sahibi ebeveynin yerleşme ve seyahat özgürlüğünü ölçüsüz biçimde sınırlayabilir. Bununla birlikte uygulamada, özellikle çocuğun yerleşim yerinin yurt dışı olarak belirlenmesi halinde, vize, pasaport ve benzeri idari işlemler sırasında her iki ebeveynin muvafakatinin arandığı görülmektedir[71]. Bu nedenle uygulamada velayet sahibi ebeveynler, aile mahkemelerine başvurarak diğer ebeveynin muvafakatinin aranmasına gerek olmadığının tespitini veya çocuğun yurt dışına götürülmesine izin verilmesini talep etmektedir[72]. Öğretide ise, velayet kararları verilirken ayrıca çocuğun yurt dışına çıkarılmasının diğer ebeveynin rızasına bağlı olmadığının açıkça belirtilmesinin pratik bir çözüm olacağı ileri sürülmektedir[73]. Yargıtay'ın bu konuda yeknesak bir yaklaşım geliştiremediği görülmektedir. Nitekim, bir kararda, velayet hakkının doğal sonucu olarak velayet sahibi ebeveynin çocuğu yurt dışına götürme yetkisine sahip olduğu ve bu nedenle muvafakat aranmadığının tespitine yönelik davada "hukuki yarar" bulunmadığı kabul edilirken[74]; başka bir kararda, Bölge Adliye Mahkemesinin, velayet hakkı kendisinde bulunan ebeveynin, bu hakkın doğal sonucu olarak ortak çocuğu yurt dışına çıkarmasının kural olarak diğer ebeveynin muvafakatine bağlı olmadığı, çocuğun yurt dışına çıkmasının güvenliğini veya üstün yararını zedeleyecek bir olgunun da ispatlanmadığı gerekçesiyle istinaf başvurusunun esastan reddine ilişkin kararını onamıştır[75]. Bu durum, uygulamada "hukuki yarar" unsurunun değerlendirilmesi bakımından belirsizliğin devam ettiğini göstermektedir.

Öte yandan, rıza veya mahkeme kararı yerine, yer değişikliğinin diğer ebeveyne bildirilmesi yükümlülüğünün kabulü, haklar arasında dengeyi sağlayabilecek

---

71 Akduman, (n 67) 1391; Schengen vizesi için aranan şartlar için bkz. (https://schengenvisainfo.com/requirements/#required-all-minors Erişim: 17.12.2025).

72 İstanbul BAM, 10. HD. T. 06.03.2019, E. 2018/2949, K. 2019/355; Konya BAM, 2. HD. T. 15.10.2020, E. 2020/1091, K. 2020/1142 (https://www.lexpera.com.tr).

73 Akduman, (n 67) 1392.

74 Y. 2. HD, T. 10.5.2023, E. 2023/694 K. 2023/2329. (https://www.lexpera.com.tr).

75 Y. 2. HD, T. 11.4.2023, E. 2023/1718 K. 2023/1736. (https://www.lexpera.com.tr); benzer şekilde, ilk derece mahkemesinin hukuki yarar nitelendirmesi yaptığı kararı onaylayan Bölge Adliye Mahkemesi kararının Yargıtay tarafından onandığı bir başka karar için bkz. Y. 2. HD, T. 04.07.2024, E. 2024/3491 K. 2024/5336 (https://www.lexpera.com.tr); Ayrıca bkz. *"...ilk derece mahkemesince, velayet hakkının doğal sonucu olarak annenin bu hakkı kullanabileceğinden annenin dava açmakta hukuki yararının bulunmaması nedeniyle davanın usulden reddine ilişkin verilen karar isabetli görülmemiş, bu itibarla, mevcut fiili durum nedeniyle esas alınması gereken küçüğün üstün yararları, annenin velayet hakkı ile Anayasal güvenceye alınan seyahat özgürlüğü gereği davacının istinaf talebi ve gösterilen istinaf nedenleri yerinde görülerek talebin kabulü ile kararın kaldırılmasına,..."* İstanbul BAM, 38. HD, T. 09.12.2019, E. 2019/1458 K. 2019/1824 (https://www.lexpera.com.tr).

bir çözüm olarak ortaya çıkmaktadır. Zira kişisel ilişki hakkı, çocuğun belirli zamanlarda ebeveyniyle fiziksel temas kurmasının yanında, velayet hakkına sahip olmayan ebeveynin çocuğun yaşamına ilişkin temel hususlarda bilgi sahibi olmasını ve çocukla iletişim kurmasını da kapsayan bir haktır[76]. Nitekim kişisel ilişki hakkı sahibine bilgi aktarımı, Çocuklarla Kişisel İlişki Kurulmasına Dair Avrupa Sözleşmesi[77] md. 2 bent a-iii'de kişisel ilişkinin anlamları arasında sayılmıştır. Öğretide, kişisel ilişki hakkının kapsamındaki bilgi edinme yetkisinin dayanaklarından birinin de TMK md. 322 hükmünün olduğu ileri sürülmektedir[78]. Anılan hüküm uyarınca ana, baba ve çocuk, ailenin huzur ve bütünlüğünün gerektirdiği şekilde birbirlerine yardım etmek, saygı ve anlayış göstermek ve aile onurunu gözetmekle yükümlüdürler. Bu düzenleme, aile bireyleri arasındaki karşılıklı sadakat ve iş birliği yükümlülüğünü ortaya koyan genel bir norm niteliğindedir. Kanaatimizce de bu genel yükümlülük, kişisel ilişki hakkına sahip ebeveynin çocuğun yaşamına ilişkin önemli gelişmeler hakkında bilgilendirilmesine dayanak olabilir. Zira TMK md. 323 ile güvence altına alınan kişisel ilişki hakkının amacına uygun ve etkin biçimde kullanılabilmesi, velayet hakkına sahip olmayan ebeveynin çocuğun yaşamına ilişkin temel hususlardan haberdar olmasına bağlıdır. Bu nedenle, çocuğun nerede yaşadığı, hangi sosyal ve kültürel çevrede bulunduğu, eğitimine nerede devam ettiği, sağlık durumu gibi hususlar, velayet hakkına sahip olmayan ebeveynin bilgi edinme hakkının kapsamına dahildir. Özellikle çocuğun oturduğu yerin değiştirilmesi, bu unsurları doğrudan etkilediğinden, diğer ebeveynin bu değişiklikten zamanında ve açıkça bilgilendirilmesi zorunludur. Aksi yöndeki bir davranış, yalnızca kişisel ilişki hakkının etkin kullanımını güçleştirmekle kalmayacak, aynı zamanda TMK md. 324'te düzenlenen ebeveynlerin, birbirlerinin çocukla kişisel ilişkisini zedelemekten kaçınma yükümlülüğünün ihlalini de oluşturacaktır. Kanaatimizce, çocuğun oturduğu yerin diğer ebeveyne bildirilmeksizin değiştirilmesi ve bu suretle kişisel ilişkinin kurulmasının veya sürdürülmesinin güçleştirilmesi de TMK md. 324 anlamında kişisel ilişki düzenlemesinin gereklerine aykırılık teşkil edebilir. Bu itibarla, çocuğun oturduğu yerdeki değişikliğin diğer ebeveyne bildirilmesi yükümlülüğü, başta Çocuklarla Kişisel İlişki Kurulmasına Dair Avrupa Sözleşmesi md. 2 hükmü olmak üzere,

[76] Rona Serozan, *Çocuk Hukuku* (2. basıdan tıpkı bası, Vedat Kitapçılık 2017) 241; Öztan, (n 65) 1027; Yılmaz, (n 69) 118; Erlüle, (n 69) 227; İlknur Serdar, 'Kişisel İlişki Kurma Hakkı' (2007) 9 *Dokuz Eylül Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi* (Özel Sayı) 739, 740; Baygın, (n 69) 106; Türk hukukunda çocukla kişisel ilişki kuran ebeveynin bilgi alma hakkı ile ilgili açık bir düzenleme bulunmamaktadır. Buna karşılık İsviçre Medeni Kanunu ZGB art. 275a hükmünde ve Alman Medeni Kanunu BGB §1686'da bu hak açıkça düzenlenmiştir. Bkz. Ebru Ceylan, *Türk İsviçre Hukukunda Boşanmanın Hukuki Sonuçları* (Galatasaray Üniversitesi Yayınları 2006), 173; Burcu Yağcıoğlu, 'İsviçre ve Alman Hukuku ile Karşılaştırmalı Olarak Anne-Babanın Kendisine Bırakılmayan Çocuk Hakkında Bilgilendirilme ve Bilgi Alma Hakkı' (2026) 75(2) Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi 1333 ff.

[77] RG. T. 17.11.2011 S. 28115.

[78] Erlüle, (n 69) 228.

TMK md. 322'deki genel hüküm ile TMK md. 323 ve md. 324 hükümlerinin birlikte değerlendirilmesinden doğan bir yükümlülük olarak kabul edilebilir[79].

İsviçre hukukunda ise bildirim yükümlülüğü açıkça benimsenmiştir. Kural olarak velayet sahibi ebeveyn, çocuğun yerleşim yerini veya oturduğu yeri, diğer ebeveynin rızası veya yetkili makamın onayına ihtiyaç duymadan değiştirebilir; ancak ZGB Art. 301a/III'e göre söz konusu değişikliği ebeveyne zamanında bildirmekle yükümlüdür[80]. Bu yükümlülük, taşınmanın mesafesinden bağımsız olarak her türlü yer değişikliğini kapsayacak şekilde düzenlenmiştir. Bu yönüyle, genel nitelikteki bilgi alma hakkının (ZGB Art. 275a) özel bir uygulaması niteliğinde olup taşınma, önemli bir nitelik taşımasa bile, bildirim zorunlu kılınmıştır[81]. Bildirimin zamanında (rechtzeitig) yapılması gerektiği öngörülmüştür. Öğretide zamanında ifadesinden çocuğun oturduğu yerin değiştirilmesinden önce[82], diğer ebeveynin duruma uyum sağlamasına ve gerekiyorsa çocukla ilgili diğer hususların (kişisel ilişki, nafaka) uyarlanması için harekete geçmesine imkân verecek bir sürenin anlaşılması gerektiği ileri sürülmüştür[83]. Bildirim yükümlülüğü, velayet sahibi ebeveynin kişilik haklarını korumak amacıyla (örneğin, aile içi şiddet, tehdit veya takip riski gibi durumlarda) sınırlandırılabilecektir[84]. Ayrıca öğretide kabul edilen bir görüşe göre, bildirim yükümlülüğü ancak çocukla diğer ebeveyn arasında fiilen bir ilişki varsa anlamlıdır. Aksi halde bildirim yapılmaması dürüstlük kuralına aykırılık teşkil etmeyebilir[85].

Kanun koyucu, bildirim yükümlülüğünün ihlali hâlinde doğrudan bir yaptırım öngörmemiştir. Bu bağlamda, sırf bildirim yapılmamış olması nedeniyle gerçekleşmiş bir taşınma geri alınamaz. Zira karar verme yetkisi velayet sahibindedir[86]. Fakat bildirimin yapılmaması ya da geç yapılması, taşınma sonrası düzenlemelerin yeniden yapılması sürecinde ebeveynin işbirliğine yatkın olmaması olarak aleyhine değerlendirilebilir[87].

İsviçre hukukundaki bu düzenleme velayet sahibi ebeveynin yerleşim yerini belirleme özgürlüğünü korurken, diğer ebeveynin kişisel ilişki hakkını da gü-

---

79 Buna karşılık, bilgi edinme hakkının kişisel ilişki hakkından bağımsız olarak Türk hukukunda düzenlenmesi gerektiği yönünde bkz. Ceylan (n 76) 174; Yağcıoğlu, (n 76), 1388 ff.

80 Bertschi/Maranta, (n 26) 656

81 Affolter-Fringeli/Vogel, Art. 301a, (n 28) N. 31.

82 Affolter-Fringeli/Vogel, Art. 301a, (n 28) N. 31

83 Geiser, (n 26) 99; Büchler/Clausen, Art. 301a, (n 26) N. 21

84 Affolter-Fringeli/Vogel, Art. 301a, (n 28) N. 32; Türk hukukunda kişisel ilişki hakkına sahip olan kişinin çocuğa veya velayet hakkı sahibine karşı şiddet eylemleri bakımından koruyucu tedbirler için bkz. Mehmet Günay, '6284 Sayılı Kanuna Göre Koruyucu ve Önleyici Tedbirler' (2012) 3(10) *Türkiye Adalet Akademisi Dergisi* 647, 666 ff.

85 Geiser, (n 26) 101.

86 Affolter-Fringeli/Vogel, Art. 301a, (n 28) N. 34

87 Geiser, (n 26) 100.

vence altına alan dengeli bir model sunmaktadır. Türk hukukunda da benzer şekilde, rıza veya izin şartı yerine etkili bir bildirim yükümlülüğünün kabulü hem anayasal özgürlüklerin korunması hem de çocuğun üstün yararının sağlanması bakımından isabetli bir çözüm olarak değerlendirilebilir.

**2. Birlikte Velayet Halinde**

Birlikte velayet hâlinde çocuğun nerede yaşayacağına ilişkin farklı modeller bulunmaktadır[88]. Tek konut modelinde çocuk ebeveynlerden biriyle birlikte yaşamakta ve çocuğun yerleşim yeri, birlikte yaşadığı ebeveynin yerleşim yerine göre belirlenmektedir[89]. Değişken veya yuva modelinde ise çocuğun yerleşim yerinin birlikte velayete sahip ebeveynlerin ortak kararıyla belirlenmesi gerektiği kabul edilmektedir[90]. Ebeveynlerin bu hususta anlaşamamaları hâlinde, çocuğun üstün yararına uygun olarak hâkim tarafından çocuğun yerleşim yerine karar verilmesi gerekir[91].

Türk hukukunda uygulamada çoğunlukla çocuk, tek konut modeline uygun olarak tek başına velayete benzer esaslar ve üstün yararı dikkate alınarak ana veya babadan birine bırakılmakta; böylece çocuğun bakım ve himayesi ile yerleşim yeri de bu ebeveyne göre belirlenmektedir[92]. Söz konusu uygulama, Türk hukukunda birlikte velayetin uygulandığı hâllerde, açık bir düzenleme olmaması sebebiyle TMK md. 21 hükmü çerçevesinde değerlendirildiğinde isabetli görünmektedir[93].

---

88 Birlikte velayette çocuğun yerleşim yerinin neresi olacağı yönünde uygulanan tek konut modeli, değişken model ve yuva modeli hakkında ayrıntılı bilgi için bkz. Nurten İnce, 'Karşılaştırmalı Hukukta ve Türk Hukukunda Evlilik Birliğinin Boşanma ile Sona Ermesi Durumunda Birlikte Velâyet' (2018) 9(34) Türkiye Adalet Akademisi Dergisi 189, 209-212. Ayrıca bu modellerin tek yerleşim yerli model, değişimli/dönüşümlü model, genel değişimli ve özel değişimli model ayrımı ile yuva modeli ve serbest erişim modeli sınıflandırması bakımından ayrıntılı bilgi için bkz. Bilge Öztan/Fırat Öztan, 'Boşanmada Birlikte Velâyet ve Birlikte Velâyetin Uygulanmasına İlişkin Modeller' (2020) 5(1) Çankaya Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi 2569, 2587 ff.

89 Vardar-Hamamcıoğlu, (n 13) 88; Güven (n 38) 22; Öztan/Öztan, (n 88), 2589; İstanbul BAM, 38. HD, T. 30.12.2020, E. 2020/1605 K. 2020/1809 (https://www.lexpera.com.tr).

90 Leyla Müjde Kurt, 'Boşanma Durumunda Birlikte (Ortak) Velâyet' (2018) 9(2) İnönü Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi 157, 159, İnce (n 88) 208; Birlikte velayet hakkının eşit olarak kullanılması hâlinde, çocuğun yerleşim yerinin kesin olarak tespit edilmesinin hemen hemen hiç mümkün olmadığı yönünde bkz. Öztan (n 8), 468; Ebeveynlerin anlaşarak çocuğun yerleşim yerine karar vermesinin mümkün olmadığı TMK md. 19-21 hükümleri çerçevesinde çocuğun yerleşim yerinin kanun koyucu tarafından belirlendiği, ebeveynlerin çocuğun hangi ebeveynle yaşayacağını yani çocuğun oturma yerini belirleyerek ancak dolaylı olarak çocuğun yerleşim yerine karar verdiği yönünde bkz. Serdar (n 38) 286.

91 Uzun-Kazmacı (n 2) 180; Andrea Büchler/Sandro Clausen, 'Die elterliche Sorge – Entwicklungen in Lehre und Rechtsprechung' [2018] FamPra.ch 1, 14-15; Thomas Geiser, 'Umsetzung der gemeinsamen elterlichen Sorge durch die Gerichte' (2015) *AJP* 1099, 1105; Öztan/Öztan (n 88) 2598; Bölükbaşı (n 9) 348; Serdar, (n 38) 287.

92 Demircioğlu (n 2) 329;

93 Demircioğlu (n 2) 330.

İsviçre hukukunda ise bu konuda 2014 revizyonuyla önemli bir değişiklik yapılmıştır. Bu değişiklikten önce Federal Mahkeme, bakım ve himaye hakkına (Obhut) sahip olan ebeveynin, hakkın kötüye kullanılması teşkil etmemek kaydıyla, diğer ebeveynin rızası olmadan çocukla birlikte yurt dışına dahi taşınabileceğini kabul etmekteydi[94]. 2014 yılında yürürlüğe giren düzenleme ile çocuğun oturduğu yeri belirleme yetkisinin ebeveyn sorumluluğu kapsamında olduğu açıkça hükme bağlanmıştır (ZGB Art. 301a/I)[95]. Bu düzenlemenin amacının ebeveynlerden birinin yerleşme veya seyahat etme özgürlüğünü ortadan kaldırmak olmadığı, bilakis taşınmadan sonra da çocuğun menfaatlerinin yeterince korunup korunmadığının denetlenmesi ile çocuk ve diğer ebeveynin hakları üzerindeki etkilerini denetlemek olduğu ifade edilmiştir[96]. Bu nedenle, çocuğun oturduğu yerin değiştirilmesine ilişkin olarak kanun koyucu diğer ebeveynin rızasını belli hallerle sınırlı olarak aramıştır. Ebeveynlerden birinin çocukla yurt dışına taşınması, her durumda diğer ebeveynin rızasına veya yetkili makamın (mahkeme veya Çocuk Koruma Makamının (Kindesschutzbehörde, KESB)[97] kararına bağlı tutulurken[98], İsviçre sınırları içinde gerçekleşen taşınmalar bakımından rıza şartı, ancak bu değişikliğin diğer ebeveynin velayet haklarını kullanması veya[99] çocukla olan kişisel ilişkisi üzerinde "önemli etkiler"[100] (erhebliche Auswirkungen)

---

94 BGE 136 III 353.

95 Büchler/Clausen, 301a (n 26) N. 5; Affolter-Fringeli/Vogel, Art. 301a, (n 28) N. 4; Obhut kavramının artık eski anlamını yitirdiği yönünde bkz. Geiser (n 26) 93; Christener-Trechsel/Herzig (n 26) 247-248; Mahkemenin artık çocuğun oturduğu yere karar verme yetkisini birlikte velayet durumunda ebeveynlerden birine bırakamayacağı yönünde bkz. Schwenzer/Cottier, Art. 301a (n 31) N. 4; Mahkemenin, birlikte velayet halinde çocuğun oturduğu yeri belirleme hakkını açıkça gerekçelendirilmesi ve bunun istisna olarak kalması koşuluyla bir ebeveyne verebileceği yönünde bkz. BGer 5A_714/2015, 28.04.2016, E. 4.3.20 (FamPra.ch 2016, 766-772); Büchler/Clausen, Art. 301a, (n 26) N.5; Affolter-Fringeli/Vogel, Art. 301a, (n 28) N. 12; Bertschi/Maranta, (n 26) 659, 660.

96 Federal Konsey Üyesi Sommaruga Simonetta'nın görüşü için bkz. AB 2013 S 14; Büchler/Clausen, Art. 301a, (n 26) N. 2; Christener-Trechsel/Herzig, (n 26) 233; Meyer, (n 30) 824; Affolter-Fringeli/Vogel, Art. 301a, (n 28) N. 19, 24; BGE 142 III 481 E. 2.4.

97 Linus Cantineni/Yvo Biderbost, 'Reform der elterlichen Sorge aus Sicht der Kindes- und Erwachsenenschutzbehörde (KESB) – erste Erfahrungen und Klippen' (2015) *Die Praxis des Familienrechts (FamPra.ch)* 771, 791.

98 Büchler/Clausen, Art. 301a, (n 26) N. 7; Affolter-Fringeli/Vogel, Art. 301a, (n 28) N. 16.

99 Kanun metninde, "velayet ve kişisel ilişki (Sorge und persönlichen Verkehr)" ifadesi kullanılmış olsa da öğretide ve uygulamada hâkim görüş, hükmün amacına uygun olarak yorumlanması gerektiği ve buradan velayet hakkının kullanımı veya kişisel ilişki düzeni üzerinde önemli etki doğması halinde rıza şartının aranması gerektiği yönündedir. Büchler/Clausen, Art. 301a, (n 26) N. 10; Affolter-Fringeli/Vogel, Art. 301a, (n 28) N. 17.

100 Taşınmanın önemli bir etki yaratıp yaratmadığı somut olayın özelliğine göre belirlenir. Geiser, (n 26) 95; Büchler/Clausen, Art. 301a, (n 26) N. 9; Meyer, (n 30) 824; Öğretide, mevcut bakım modelinin yeniden düzenlenmesinin gerekmesi, bakım modelinin taşınma sonrasında sürdürülememesi, tereddüt halinde taşınmanın önemli sayılabileceği kabul edilmektedir. Buna karşılık, mevcut model eşdeğer bir modelle ikame edilebiliyorsa rıza gerekmeyebileceği ileri sürülmüştür. Bertschi/Maranta, (n 26) 653; Karşı görüş için bkz. Affolter-Fringeli/Vogel, Art. 301a, (n 28) N. 17; Federal Mahkeme ise velayetin kullanımı üzerinde önemli etkilerin öncelikle taşınma öncesinde fiilen uygulanmakta

doğurması halinde kabul edilmiştir[101]. Bu düzenlemenin temelinde, çocuğun yurt dışına taşınmasının İsviçre yargı yetkisinin sona ermesine ve çocuğun yabancı bir hukuk düzenine tabi olmasına yol açması, böylelikle İsviçre'de verilmiş olan velayet veya kişisel ilişki kararlarının icrasını güçleştirme ihtimalinin varlığı yatmaktadır[102]. Bu nedenle, taşınmanın mesafesi veya çocuğun yaşamı üzerindeki somut etkileri ayrıca değerlendirilmeksizin, yurt dışına her taşınma rıza şartına bağlanmıştır.

Kanaatimizce Türk hukukunda birlikte velayete ilişkin kapsamlı bir düzenlemenin bulunmaması, çocuğun oturduğu yerin veya yerleşim yerinin değiştirilmesine ilişkin kararların hangi ebeveyn tarafından ve hangi usulle alınacağı konusunda belirsizlik yaratmaktadır. Öğretide, ebeveynlerin boşanma protokolünde çocuğun yerleşim yerinin değiştirilmesine ilişkin yetkinin kullanımını belirli koşullara bağlayabilecekleri kabul edilmektedir. Bu kapsamda söz konusu yetkinin çocuğun yanında bırakıldığı ebeveyne tanınması veya belirli bir mesafeyi aşan taşınmalarda ortak karar verileceğinin öngörülmesi mümkündür[103]. Ancak tarafların boşanma protokolünde bu konuda bir düzenleme yapmamış olmaları veya hâkim tarafından yetkinin nasıl kullanılacağına ilişkin bir belirleme yapılmamış olması hâlinde, ebeveynlerden birinin tek başına karar verebileceği kabul edilemeyeceği gibi, her durumda ortak karar aranması da uygun değildir. Zira ilk yaklaşım diğer ebeveynin velayet hakkından doğan yetkilerini önemli ölçüde sınırlarken, ikinci yaklaşımda taşınmak isteyen ebeveynin yerleşme ve seyahat özgürlüğü aşırı ölçüde sınırlanır. Bu nedenle, İsviçre hukukunda benimsenen sisteme benzer şekilde, taraflar arasındaki menfaat dengesini gözeten açık ve sistematik bir düzenlemenin Türk hukukunda da kabul edilmesi gerekmektedir. İsviçre kanun koyucusunun yurt dışı bakımından her zaman rıza araması yerinde bir düzenlemedir. Zira çocuğun, diğer ebeveynin rızası olmaksızın yurt dışına götürülmesi ve bu süreçte yürütülen iade mekanizmalarının çocuğu ve diğer ebeveyni korumada yetersiz kalması, bu çözümü gerektirmektedir. Yurt içi taşınmalar bakımından ise İsviçre hukukundaki "önemli etkiler" kriterinin benimsenmesi isabetli olacaktır. Yapılacak düzenlemede, rıza aranmayan taşınmalar açısından ayrıca bildirim yükümlülüğünün öngörülmesi de yerinde olacaktır.

olan bakım modeline bağlı olarak değerlendirilmesi gerektiğini belirtmiştir. Örneğin, teorik olarak neredeyse eşit bakımın uygulandığı dönüşümlü velayet modelinde taşınmanın mesafesi kısa olsa dahi önemli etki eşiği kolaylıkla aşılabilir. Bununla birlikte, ebeveynler arasındaki bakım paylarının dengesiz olduğu durumlarda da çocuğun kreş veya okuldan alınıp okula bırakılması gibi yükümlülükler söz konusu olduğunda, velayet hakkının kullanımı üzerindeki önemli etkiler eşiğine kolaylıkla ulaşılabilir. BGE 142 III 502 E.2.4.1. Federal mahkemenin yaklaşımı ile ilgili ayrıntılı bilgi için bkz. Büchler/Clausen, Art. 301a, (n 26) N. 8, 9, 10; Meyer, (n 30) 824.

101 Büchler/Clausen, Art. 301a, (n 26) N. 8; Affolter-Fringeli/Vogel, Art. 301a, (n 28) N. 17.

102 Büchler/Clausen, Art. 301a, (n 26) N. 7; Affolter-Fringeli/Vogel, Art. 301a, (n 28) N. 16; ayrıca bu hususta Federal Konsey Üyesi Sommaruga'nın açıklaması için bkz. AB 2012 N. 1654.

103 Öztan/Öztan (n 88) 2592.

## III. ÇOCUKLA BİRLİKTE YER DEĞİŞTİRMENİN VELAYET HAKKI VE KİŞİSEL İLİŞKİ HAKKI ÜZERİNDEKİ ETKİLERİ

### 1. Velayet Hakkı Üzerindeki Etkileri

#### a. Velayetin Değiştirilmesi

Velayete ilişkin düzenlemeler, değişen koşullara bağlı olarak her zaman yeniden değerlendirilebilir[104]. TMK md. 183 hükmünde, velayetin değiştirilmesini gerektirebilecek bazı olgular örnekleme yoluyla sayılmıştır. Hükme göre, "*ana veya babanın başkasıyla evlenmesi, başka bir yere gitmesi veya ölmesi gibi yeni olguların zorunlu kılması hâlinde"* hâkimin gerekli önlemleri alabileceği düzenlenmiştir. Velayetin değiştirilmesi de hâkimin alabileceği önlemlerden biri olarak kabul edilmektedir[105]. Hükümde sayılan hâller sınırlı değildir; çocuğun üstün yararını etkileyen benzer yeni olgular da hâkimin müdahalesini gerektirebilir[106]. Velayet sahibi ebeveynin çocukla birlikte taşınması da hükümde geçen "başka bir yere gitme" olgusu kapsamındaki ihtimallerdendir[107]. Bu nedenle, taşınmanın koşulları velayetin değiştirilmesini gerektirecek nitelikteyse TMK md. 183 uyarınca velayetin değiştirilmesi talep edilebilir[108]. Bununla birlikte, velayet hakkına sahip ebeveynin çocukla birlikte yer değiştirmesi tek başına velayetin değiştirilmesi için yeterli değildir[109]. Yer değişikliğinin çocuk üzerindeki etkisi hâkim tarafından somut olayın özelliklerine göre değerlendirilmelidir[110]. Özellikle taşınmanın çocuğun eğitimini, sosyal çevresini, sağlık durumunu veya psikolojik

---

104 Baygın, (n 69) 373; Yeliz Yücel, *Türk Medeni Hukukunda Boşanma Hâlinde Velayet, Çocukla Kişisel İlişki Kurulması ve Çocuğun Soyadı* (On İki Levha 2018), 107; Özden Özer-Taşkın, 'Velayet Hakkının Kullanılması, Velayetin Değiştirilmesi' (2020) 6(1) *Anadolu Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi* 239, 249; Caner Taşatan, 'Velayetin Değiştirilmesi' (2022) 28(1) *Marmara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Hukuk Araştırmaları Dergisi* 387, 389.

105 Mehmet Akçaal, 'Velâyetin Değiştirilmesi' (2022) 13(1) *İnönü Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi* 190, 193.

106 Öztan, (n 65) 788; Akıntürk/Ateş, (n 66) 322; Özer-Taşkın, (n 104) 250; Yücel, (n 104) 109; Gayretli-Aydın, (n 4) 29.

107 Taşatan, (n 104) 397; Çocuğun sürekli ihtiyaç duyduğu tedavisini sürdürmesinin imkânsız olacağı bir yere gitmek zorunda kalması halinde hâkim velayetin değiştirilmesine karar verebilir. Bkz. Akçaal, (n 105) 196; Velayet sahibi ebeveynin tamamen farklı kültüre sahip olan yere taşınmasının ve çocuğun bu yerden olumsuz etkilenmesinin TMK md. 183'te sayılan hallere benzer durumlara örnek olarak verilebileceği yönünde bkz. Gayretli-Aydın, (n 4) 29.

108 Uygulamada en çok karşılaşılan velayetin değiştirilmesi sebebinin başka yere gitme olduğu yönünde bkz. Baygın, (n 69) 375.

109 Güven, (n 38) 51; Y. 2. HD, T. 24.10.2011, E. 2011/3677, K. 2011/16615 (https://www.lexpera.com.tr); Y. 2. HD, T. 14.11.2013, E. 2013/7123, K. 2013/26501 (https://www.lexpera.com.tr); *"...salt başka bir şehre taşınmanın günümüz ulaşım imkanları düşünüldüğünde velayet değişikliği nedeni olarak kabul edilemeyeceği, aldırılan SİR 'ler müşterek çocuğun beyanı ve üstün yararı, tüm dosya kapsamı dikkate alınarak velayet değişikliğini gerektirir bir durum olmadığı anlaşılmakla verilen ret kararı yerinde olup başvurunun esastan reddine dair aşağıdaki hüküm kurulmuştur."* Konya BAM, 2. HD, T. 01.07.2020, E. 2020/482, K. 2020/736 (https://www.lexpera.com.tr).

110 Öztan, (n 65) 789.

gelişimini olumsuz etkilemesi, çocuğun sürekli yer değiştirmesi nedeniyle istikrarlı bir çevrede büyüyememesi ya da diğer ebeveynle kişisel ilişki kurulmasını fiilen imkânsız hâle getirmesi gibi durumlar önem taşır[111]. Bununla birlikte, velayet hakkına sahip olmayan ebeveynin çocukla kişisel ilişki kurmakta zorlanması tek başına velayetin değiştirilmesi için yeterli bir sebep değildir[112]. Velayetin değiştirilmesi için çocuğun oturduğu yerin değiştirilmesinin velayetin değiştirilmesini zorunlu kılacak bir etkiye sahip olması, bu etkinin sürekli nitelikte olması ve velayetin değiştirilmesinin çocuğun üstün yararına uygun olması gerekir[113]. Bu değerlendirmede ayırt etme gücüne sahip çocuğun görüşünün alınması gerekir[114].

Özellikle yer değişikliğinin diğer ebeveynin çocukla kişisel ilişki kurmasını engellemek amacıyla yapılması, velayet hakkının kötüye kullanılması niteliğindedir. Yargıtay, çocuğun velayet hakkına sahip olmayan ebeveynle kişisel ilişki kurmasının sürekli olarak engellenmesini velayetin değiştirilmesi sebepleri arasında kabul etmektedir[115]. Bu kabul, 7343 sayılı Kanun'la[116] TMK md. 182 ve TMK md. 324'te yapılan değişikliklerle açıkça düzenlenmiştir. Buna göre, velayet kendisine bırakılan ebeveynin kişisel ilişki düzenlemesinin gereklerini yerine getirmemesi hâlinde, çocuğun üstün yararına aykırı olmamak kaydıyla velayetin değiştirilmesine karar verilebileceği hüküm altına alınmıştır. Böylece, kişisel ilişki hakkının kullanılmasını engelleyen veya güçleştiren davranışlara karşı velayetin değiştirilmesi öngörülerek, kişisel ilişki hakkının etkin biçimde korunması amaçlanmıştır[117]. Kişisel ilişkiyi sistematik biçimde engelleyen yer-

---

111 Ahmet M Kılıçoğlu, *Aile Hukuku* (8. Baskı, Turhan Kitabevi 2025), 194; Özer-Taşkın, (n 104) 251.

112 Öztan, (n 65) 789.

113 Akçaal, (n 105) 193; Taşatan, (n 104) 396 ve 397; Yücel, (n 104), 110; *"...vurgulamak gerekir ki, kendisine velayet tevdi edilmiş eşin, evlenmiş bulunması veya yeni eşinin görevi nedeniyle başka bir yere gitmiş olması MK.nun 149. maddesi uygulanarak, velayetin kendisinden alınıp diğer tarafa tevdii için başlıbaşına yeterli bir neden değildir. Bu yeni oluşumların, çocuk için maddi ve manevi zararlar vereceğini gösteren çok ciddi belirtiler bulunmalıdır."* YHGK, T. 15.04.1992, E. 1992/140 K. 1992/248 (https://www.lexpera.com.tr); *"...boşanma ile düzenlenen velayetin değiştirilebilmesi için velayet kendisine verilen tarafın ya da velayete konu çocuğun durumunda boşanma hükmünden sonra esaslı değişikliklerin olması şart olup, ayrıca esaslı değişikliğin önemli ve sürekli olması da gerekmektedir."* YHGK, T. 22.01.2014, E. 2013/2085, K. 2014/30 (https://www.lexpera.com.tr).

114 YHGK, T. 21.02.2019, E. 2018/1072 K. 2019/185 (https://www.lexpera.com.tr), İstanbul BAM, 10. HD, T. 22.12.2020, E. 2020/1523 K. 2020/1646 (https://www.lexpera.com.tr).

115 *"...çocukla kişisel ilişki kurulmasının engellenmesi, çocuğun fiilen velayet hakkı olmayan annede ya da babada bırakılması veyahut çocuğun üçüncü kişinin yanında bırakılması, çocuğun menfaatinin gerektirdiği nedenler (örneğin sağlık, eğitim, ahlâk, güvenlik), velayeti kendisinde bulunan annenin ya da babanın yeniden evlenmesi, velayet hakkı kendisine verilen tarafın bir başka yere gitmesi, ölüm veya velayet görevinin kullanılmasının engellenmesi velayetin değiştirilmesi sebepleri olarak sayılabilir."* YHGK, T. 30.05.2018, E. 2017/2486, K. 2018/1148 (https://www.lexpera.com.tr); Ayrıca bkz. Özer-Taşkın, (n 104) 252, dpn. 76.

116 RG. T. 30.11.2021 S. 31675.

117 Levent Börü/Şafak Parlak Börü, 'Çocuk Teslimi ve Çocukla Kişisel İlişki Kurulmasına İlişkin Mahkeme Kararlarının Yerine Getirilmesi: Karşılaştırmalı Hukuk ve 7343 Sayılı Kanun'un Getirdiği Değişiklikler Çerçevesinde Değerlendirmeler' (2022) 71(3) *Ankara Üniversitesi Hukuk*

leşim yeri değişikliği, bu hükmün tipik bir uygulama alanı oluşturmaktadır. Bununla birlikte, kişisel ilişkinin engellenmesi tek başına velayetin değiştirilmesini zorunlu kılmaz; velayetin diğer ebeveyne verilmesinin çocuğun üstün yararına uygun olması gerekir[118]. Hâkim, koşullara göre velayetin değiştirilmesi yerine gerekli diğer koruyucu önlemleri de alabilir. Yer değişikliği sebebiyle velayetin değiştirilmesi ana veya babanın istemiyle yapılabileceği gibi TMK md. 183 uyarınca hâkimin re'sen harekete geçmesi de mümkündür[119].

**b. Velayetin Kaldırılması**

Velayetin kaldırılması çocuğun üstün yararı bakımından alınabilecek tedbirlerden en ağırı olup son çare olarak başvurulabilecek bir yoldur[120]. Bu nedenle, alınacak diğer önlemlerin etkisiz kalması ya da bu önlemlerin yetersiz kalacağının açıkça anlaşılması hâlinde uygulanması gerekir[121]. TMK md. 348'de ana ve babanın deneyimsizliği, hastalığı, başka bir yerde bulunması veya benzeri sebeplerden biriyle velayet görevini yerine getirememesi gibi hâllerde çocuğun üstün yararına uygun olarak velayetin kaldırılabileceği düzenlenmiştir. Hükümde sayılan hâllerle sınırlı olmayıp benzer olgular da velayetin kaldırılmasını gerektirebilir[122]. Ana veya babanın "başka bir yerde bulunması" yalnızca fizikî olarak çocuktan uzakta bulunmayı ifade etmez. Bu hâlin velayetin kaldırılmasını gerektirebilmesi için uzaklığın, ebeveynin çocuğa gerekli sevgi ve özeni göstermesini, çocuğu temsil etmesini veya bakım ve eğitimiyle ilgilenmesini fiilen engellemesi gerekir[123]. Dolayısıyla çocuğun ebeveynle birlikte başka bir yere taşınması, tek başına TMK md. 348 kapsamında velayetin kaldırılmasını gerektirmez; belirleyici olan, yer değişikliğinin velayet görevlerinin gereği gibi yerine getirilmesini engelleyip engellemediğidir.

**2. Kişisel İlişki Hakkı Üzerindeki Etkileri**

Çocuğun oturduğu yerin değiştirilmesi özellikle velayet hakkına sahip olmayan ebeveynle kişisel ilişki kurulmasını doğrudan etkileyen bir unsurdur[124]. Nitekim, velayet hakkına sahip ebeveynin yerleşim yerini değiştirmesi sonucu, kişisel ilişki hakkına sahip olan ebeveyn ya yeni koşullara uyum sağlamak ya da

*Fakültesi Dergisi* 1227, 1235-1236; Gayretli-Aydın (n 4) 29, Akçaal, (n 105) 197; Taşatan, (n 104) 400; Gerekçe için bkz. (https://www5.tbmm.gov.tr/tutanaklar/TUTANAK/TBMM/d27/c082/tbmm27082018ss0285.pdf Erişim: 01.05.2026).

118 Akçaal, (n 105) 198.

119 Akçaal, (n 105) 193; Özer-Taşkın, (n 104) 250; Taşatan, (n 104) 389.

120 Serozan, (n 76); Akyüz, (n 66) 292; Elçin-Grassinger, (n 65), 162; Taşatan, (n 104) 398

121 Özer-Taşkın, (n 104) 253.

122 Özer-Taşkın, (n 104) 256; Elçin-Grassinger, (n 65) 169.

123 Özer-Taşkın, (n 104) 255.

124 Geiser, (n 26) 89; Çocuğun yerleşim yerini seçerken onun psikolojik durumunun dikkate alınarak belli bir süreklilik gösterecek yaşam şeklinin belirlenmesi gerektiği hususunda bkz. Elçin-Grassinger, (n 65) 24.

hâkimden çocuğun üstün yararına uygun olarak velayetin değiştirilmesi veya kişisel ilişkinin yeniden düzenlenmesini talep etmek zorunda kalmaktadır[125]. Hâkim yeni bir düzenleme yapana kadar, kişisel ilişki hakkına sahip ebeveyn yeni yerin getirdiği zorluklara katlanmak durumunda kalmaktadır. Bu zorluklardan biri de kişisel ilişkinin kurulması için yapılması gereken masraflardır. Zira öğretide[126] ve uygulamada[127] genel olarak kabul edilen görüş bu masrafların kişisel ilişki hakkı sahibi tarafından karşılanması gerektiğidir. Söz konusu zorluklardan bir diğeri ise mesafenin artması sebebiyle kişisel ilişki kurmak amacıyla çocuğun sıklıkla bu seyahatlere zorlanamamasıdır. Uygulamada genel kabul gören görüş kişisel ilişki hakkına sahip olan tarafın konutunda ziyaret hakkının kullanılmasının çocuğun yararına daha uygun olduğudur[128].

Çocukla kişisel ilişki kurulmasına yönelik kararlar maddi anlamda kesin hüküm teşkil etmez ve değişen koşullara göre her zaman düzenlenebilir. TMK md. 183 uyarınca "başka bir yere gitme" gibi yeni olguların zorunlu kılması halinde hâkimin alabileceği önlemlerden biri de kişisel ilişkinin yeniden düzenlenmesidir. Velayet sahibi ebeveynin yerleşim yerini değiştirmesi, hükümdeki "başka bir yere gitme" olgusunun tipik bir örneğini oluşturur ve kişisel ilişkiyi zedelediği ölçüde re'sen veya talep üzerine yeniden düzenlemeyi gerekli kılar[129]. Çocuğun ruhsal, duygusal ve sosyal gelişimini zedeleyen veya kişisel ilişkiyi fiilen imkânsız hâle getiren bir yer değişikliği hâkim tarafından denetlenebilir; gerektiğinde kişisel ilişkinin yeniden düzenlenmesine karar verilebilir[130]. Söz konusu düzenlemede, yerleşim yerindeki değişikliğin kişisel ilişki üzerindeki etkisinin çocuğun üstün yararı ilkesi[131] çerçevesinde yeniden değerlendirilmesi gerekir[132].

---

125 Geiser, (n 26) 89

126 Baygın (n 69) 115; Yılmaz, (n 69) 119; Serdar, (n 76) 768; Yücel (n 104) s. 177; Fulya Erlüle, 'Yargıtay Kararları Çerçevesinde Velayetin Kullanılması Kendisine Bırakılmayan Tarafın Çocuğu Ziyaret Hakkı' (2018) 9(2) *İnönü Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi* 259, 266.

127 Y. 2 HD. T. 10.05.2023, E. 2022/11227 K. 2023/2324 (https://www.lexpera.com.tr).

128 Serdar, (n 76) 767; "…*anne evinden alınarak anne evine teslim edilmek suretiyle kişisel ilişki tesisi olacak şekilde değiştirilmesine*." Söz konusu düzenlemenin yapıldığı ilk derece mahkemesinin kişisel ilişki kararı için bkz. Ankara BAM 2. HD T. 29.09.2020, E. 2019/2390 K. 2020/1034 (https://www.lexpera.com.tr).

129 Baygın, (n 69) 117; Yücel (n 104), 182; *"…İstek, kişisel ilişkinin değişen duruma göre yeniden düzenlenmesini de ihtiva etmektedir. Gerçekleşen yeni olgular karşısında tarafların ayrı ülkelerde ikamet ettikleri de gözetilerek, davacı ile çocuğun kişisel ilişkisinin, çocuğun menfaatine uygun düşecek şekilde yeniden düzenlenmesi gerekirken, bu hususun gözetilmemesi doğru bulunmamıştır."* Y. 2. HD, T. 20.04.2010, E. 2010/1020, K. 2010/7787 (https://www.lexpera.com.tr); Ayrıca yurt içinde gerçekleşen taşınma sebebiyle kişisel ilişkinin yeniden düzenlenmesine ilişkin karar için bkz. Adana BAM 2. HD, T. 06.01.2020, E. 2019/391 K. 2020/37 (https://www.lexpera.com.tr).

130 Baygın, (n 69) 117; Serdar, (n 76) 759.

131 Kişisel ilişki kurulmasında çocuğun üstün yararının önemine ilişkin ayrıntılı inceleme için bkz. Yılmaz, (n 69) 110-113; Serdar, (n 76) 744-748.

132 Kılıçoğlu, (n 111) 194.

Son olarak, TMK md. 323, ana ve babadan her birinin, velayeti altında bulunmayan veya kendisine bırakılmayan çocukla "uygun nitelikte" kişisel ilişki kurulmasını talep etme hakkına sahip olduğunu düzenlemektedir. Bu hüküm, kişisel ilişki hakkının niteliğini belirlemekle kalmayıp, ilişkinin niteliğinin zaman içinde değişebileceğini de kabul etmektedir[133]. Dolayısıyla, çocukla kurulan kişisel ilişkinin taşınma sebebiyle mesafenin artması gibi sonradan ortaya çıkan olgular nedeniyle artık "uygun" nitelik taşımadığı, başka bir ifadeyle çocuğun üstün yararını karşılamadığı durumlarda, TMK md. 323'e dayanılarak kişisel ilişkinin yeniden düzenlenmesi talep edilebilir[134].

Hâkim kişisel ilişkiyi düzenlerken çocuğun yaşını, sağlığını, gelişimini, eğitim sürecini, ebeveynlerin yerleşim yerleri arasındaki mesafeyi, ulaşım imkânlarını dikkate alır[135]. Ana ve babanın yararları ile çocuğun yararlarının çatışmasında çocuğun yararına üstünlük tanıyarak kişisel ilişkiyi düzenler[136]. Bu düzenlemede, ayırt etme gücünü haiz olan çocuğun görüşü alınır[137]. Böylece çocuğun ebeveynleriyle bağının korunması ve üstün yararının sağlanması hedeflenir[138].

## SONUÇ

Boşanma sonrasında ebeveynin çocukla birlikte taşınması, ebeveynin yerleşme ve seyahat özgürlüğünün yanı sıra çocuğun üstün yararı ile diğer ebeveyn ile çocuk arasındaki ilişkinin sürdürülmesi üzerinde de etkiler doğuran bir durumdur. Bu nedenle çocukla birlikte yer değiştirme, yalnızca çocuğun yerleşim yerinin değiştirilmesi bakımından ele alınmamalı, ayrıca çocuğun fiilen bulunduğu çevrenin değişmesi ve diğer ebeveynle çocuk arasındaki ilişkinin devamlılığı bakımından da değerlendirilmelidir. Bu çerçevede çalışmada ulaşılan ilk sonuç, yer değişikliğinin hukuki sonuçlarının belirlenmesinde ve belirli koşullara tâbi tutulmasında temel ölçütün yalnızca yerleşim yerinin değişmesi olmadığıdır. Yer değişikliğinin çocuğun fiilî yaşam merkezinde meydana getirdiği değişiklik ve bunun diğer ebeveynin hakları üzerindeki somut etkileri de dikkate alınmalıdır. Bu nedenle yerleşim yeri ile oturma yeri, İsviçre hukukunda olduğu gibi yer değiştirme bakımından birbirinden ayrılmalıdır.

---

133 Erlüle, (n 126) 266.

134 Serdar, (n 76) 777; Baygın (n 69) 117; *"... Eskişehir'de yaşayan davalı annenin Mersin'e taşındığı, ortak çocuk ile birlikte Mersin'de yaşadığı, davacı babanın ise Eskişehir'de ikamet ettiği anlaşılmaktadır. Velayeti davacı anneye bırakılan müşterek çocuk ile baba arasında daha önce düzenlenen kişisel ilişki gelinen bu safhada bundan beklenen amacı gerçekleştirecek nitelikte değildir. Baba ile müşterek çocuk arasında babalık duygularını tatmin edecek şekilde yeniden kişisel ilişki tesisi gerekirken talebin reddi doğru olmamıştır"* Ankara BAM 2. HD, 25.12.2019, E. 2019/2783 K. 2019/3945.

135 Yılmaz, (n 69) 112.

136 Yılmaz, (n 69) 111; Serdar, (n 76) 744-748.

137 Yılmaz, (n 69) 114; Serdar, (n 76) 748-751. Erlüle, (n 126) 269.

138 Erlüle, (n 126) 268

Karşılaştırmalı hukuk incelemesi, farklı düzenlemeler benimsenmiş olmakla birlikte, çocuğun diğer ebeveynle olan ilişkisini ve bu ebeveynin haklarını önemli ölçüde etkileyebilecek yer değiştirme kararının tek başına bir ebeveynin takdirine bırakılmaması yönünde bir eğilim bulunduğunu göstermektedir. Birlikte velayetin modern hukuk sistemlerinde benimsenmesi sonucunda çocukla birlikte yer değiştirmenin giderek daha önemli bir hukuki sorun teşkil edeceği açıktır.

Türk hukukunda tek başına velayet hâlinde velayet hakkına sahip ebeveyn, çocuğun yerleşim yerini veya oturduğu yeri tek başına belirleme yetkisini haizdir. Bu yetki, velayet hakkının doğal bir sonucu olmakla birlikte çocuğun üstün yararı ve hakkın kötüye kullanılması yasağı çerçevesinde sınırlandırılabilir. Bununla birlikte, yer değiştirme kararının diğer ebeveynin rızasına veya mahkeme kararına bağlanması, velayet sahibi ebeveynin yerleşme ve seyahat özgürlüğünü ölçüsüz biçimde sınırlayacaktır. Bu nedenle tek başına velayet hâlinde, aile içi şiddet nedeniyle yerin gizlenmesi hâli saklı kalmak üzere, diğer ebeveynin çocukla kişisel ilişki kurma hakkının korunması amacıyla bildirim yükümlülüğünün öngörülmesi gerektiği kanaatindeyiz. Her ne kadar bu yükümlülüğün mevcut hukuki düzenlemelerden çıkarılması mümkün olsa da açık bir düzenleme yapılması ebeveynler arasında ortaya çıkabilecek uyuşmazlıkların önlenmesine katkı sağlayacaktır. İsviçre hukukunda tek başına velayet hâlinde bildirim yükümlülüğünün açıkça öngörülmüş olması da bu görüşümüzü desteklemektedir.

Birlikte velayet bakımından ise Türk hukukundaki belirsizlik daha da belirginleşmektedir. Uygulamada çoğunlukla çocuğun ebeveynlerden birinin yanında yaşadığı tek konut modeli benimsenmekte ve çocuğun yerleşim yeri fiilen yanında bulunduğu ebeveynin yerleşim yerine göre belirlenmektedir. Ancak birlikte velayetin niteliği gereği çocuğun oturduğu yerin değiştirilmesine ilişkin kararın nasıl alınacağı konusunda açık bir düzenleme bulunmaması önemli bir eksikliktir. Bu nedenle Türk hukukunda, İsviçre hukukunda olduğu gibi, en azından diğer ebeveynin velayet veya kişisel ilişki hakkı üzerinde önemli etkisi olan yer değiştirmelerde ortak karar alma koşulu aranmalıdır. Yurt dışına taşınmalar ise çocuğun kaçırılması ihtimali, yargı çevresinin değişmesi ve çocuğun üstün yararının zarar görmesi ihtimalinin yüksekliği gibi nedenlerle, taşınmanın diğer ebeveynin hakları üzerinde önemli bir etki doğurup doğurmadığına bakılmaksızın ortak karar alma koşuluna bağlanmalıdır. Ebeveynlerin bu hususta anlaşamaması hâlinde hâkimin müdahalesine imkân tanınmalıdır. Ayrıca rıza gerektirmeyen taşınmalar bakımından bildirim yükümlülüğünün öngörülmesi yerinde olacaktır.

Velayete ve kişisel ilişkiye ilişkin kararlar, yeni olguların ortaya çıkması hâlinde yeniden düzenlenebilir. Bununla birlikte, yer değişikliği tek başına velayetin değiştirilmesi veya kaldırılması sonucunu doğurmaz. TMK md. 183 kapsamında yer değişikliğinin velayetin değiştirilmesini gerektirmesi, özellikle çocuğun eğitimi, sosyal çevresi, sağlık durumu veya psikolojik gelişimi bakımından esaslı ve sürekli bir değişikliğe neden olmasına ve velayetin değiştirilmesinin çocuğun

üstün yararına uygun bulunmasına bağlıdır. Bunun yanında, yer değişikliğinin diğer ebeveynle çocuk arasındaki kişisel ilişkiyi kasten engellemek amacıyla gerçekleştirilmesi, velayet hakkının kötüye kullanılması olarak değerlendirilebilir. Öte yandan, yer değişikliğinin mevcut kişisel ilişki düzeninin uygulanmasını güçleştirmesi veya etkisiz kılması, çocuğun üstün yararı gözetilerek kişisel ilişkinin yeni koşullara uygun şekilde düzenlenmesini gerektirir.

Sonuç olarak, çocukla birlikte yer değiştirme uyuşmazlıklarında ne velayet sahibi ebeveynin yerleşme ve seyahat özgürlüğünün mutlak biçimde üstün tutulması ne de diğer ebeveynin kişisel ilişki veya velayet hakkının korunması amacıyla taşınma özgürlüğünün tam olarak sınırlandırılması isabetlidir. Esas alınması gereken, somut olayın özellikleri çerçevesinde çocuğun üstün yararı, çocuğun istikrarlı yaşam düzeninin korunması ve çocuk ile her iki ebeveyn arasındaki ilişkinin mümkün olduğunca sürdürülmesidir.

## KAYNAKÇA

Affolter-Fringeli K/ Vogel U, 'Art. 301a' in Hausheer H and Walter HP (eds), *Die elterliche Sorge / der Kindesschutz, Art. 296–317 ZGB – Das Kindesvermögen, Art. 318–327 ZGB – Minderjährige unter Vormundschaft, Art. 327a–327c ZGB*, BK – Berner Kommentar (Stämpfli Verlag 2016) 221–242.

Akçaal M, 'Velâyetin Değiştirilmesi' (2022) 13(1) İnönü Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi 190.

Akduman E, 'Uluslararası Çocuk Kaçırmanın Hukuki Yönlerine Dair Lahey Sözleşmesi Uyarınca Koruma ve Ziyaret Hakkı' (2020) 40(2) Public and Private International Law Bulletin 1373.

Akıntürk T/Ateş D, *Türk Medeni Hukuku C. II Aile Hukuku* (25. Baskı, Beta 2024).

Akıntürk T/Ateş D, *Medenî Hukuk* (28. Baskı, Beta 2024).

Akyüz E, *Çocuk Hukuku: Çocukların Korunması ve Hakları* (9. Baskı, Pegem Akademi 2024).

Alkan F, 'Boşanma Sonrası Ortaya Çıkan Önemli Bir Sorun: Çocukla Kişisel İlişki Kurma (Kurabilme) Hakkı ve Devletin Pozitif Yükümlülükleri' (Uluslararası Ailenin Korunması Hakkı Sempozyumu, 29–30 Nisan 2019) 1.

Aybay ME, *Medeni Hukukta Yerleşim Yeri* (Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, yayımlanmamış yüksek lisans tezi, İstanbul 2003)

Bala N/Ebsim Y, 'The 2021 Canadian Parenting Reforms: Is Shared Parenting the New Normal?' (2022) Queen's University Faculty of Law Research Paper Series 2022-001.

Baygın C, *Soybağı Hukuku* (On İki Levha 2010).

Bérénos YM, 'Time to Move on? The International State of Affairs with Respect to Child Relocation Law' (2012) 8(1) Utrecht Law Review 1.

Bertschi N/Maranta L, '«Wir ziehen um?!» – wenn Eltern über den Aufenthaltsort des Kindes streiten' (2017) FamPra.ch 649.

Birinci-Uzun T, 'Türk Medenî Kanunu'na Göre Velâyetin Kullanılması ve Çocuğun Yüksek (Üstün) Yararı İlkesi Doğrultusunda Boşanmada ve Evlilik Dışı İlişkide Birlikte Velâyet Modeli' (2016) 6(1) Hacettepe Hukuk Fakültesi Dergisi 135.

Bölükbaşı Ö, 'Karşılaştırmalı Hukuka Göre Birlikte Velayet Kararlarında Hakimin Dikkate Alabileceği Bazı Esaslar ve Türk Hukukunda Uygulanabilirliği' (2021) 157 Türkiye Barolar Birliği Dergisi 317.

Börü L/Parlak-Börü Ş, 'Çocuk Teslimi ve Çocukla Kişisel İlişki Kurulmasına İlişkin Mahkeme Kararlarının Yerine Getirilmesi: Karşılaştırmalı Hukuk ve 7343 Sayılı Kanun'un Getirdiği Değişiklikler Çerçevesinde Değerlendirmeler' (2022) 71(3) Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi 1227.

Budzikiewicz L, '§ 1687 Ausübung der gemeinsamen Sorge bei Getrenntleben' in Jauernig O and others (eds), *Jauernig Bürgerliches Gesetzbuch* (19th edn, CH Beck 2023).

Büchler A/Clausen S, 'Die elterliche Sorge – Entwicklungen in Lehre und Rechtsprechung' [2018] FamPra.ch 1.

Büchler A/Clausen S, 'Art. 301a' in Fankhauser R (ed), *FamKomm Scheidung*, vol I: ZGB (4th edn, Stämpfli Verlag 2022) 1032–1071.

Cantineni L/Biderbost Y, 'Reform der elterlichen Sorge aus Sicht der Kindes- und Erwachsenenschutzbehörde (KESB) – erste Erfahrungen und Klippen' (2015) Die Praxis des Familienrechts (FamPra.ch) 771.

Ceylan E, *Türk İsviçre Hukukunda Boşanmanın Hukuki Sonuçları* (Galatasaray Üniversitesi Yayınları 2006).

Christener-Trechsel C/ Herzig CA, 'Arbeitskreis 10: Herausforderung Mobilität bei gemeinsamer elterlicher Sorge: Der sogenannte Zügelartikel – Versuch einer Auslegeordnung' in Fankhauser R and Büchler A (eds), Neunte Schweizer Familienrechtstage, 18./19. Januar 2018 in Basel, FamPra.ch-Schriftenreihe zum Familienrecht, vol 25 (Stämpfli Verlag 2018) 229.

Çelebi Ö, 'Cinsiyet Eşitliği ve Çocuğun Üstün Yararının Kesişim Noktası Olarak Boşanmada Velayetin Düzenlenmesi' (2021) 79(1) İstanbul Hukuk Mecmuası 27.

Demircioğlu HR, 'Boşanmada Ortak (Birlikte) Velayetin Kabulü Sonrası Türk Hukukundaki Durum Üzerine Eleştirel Bir Değerlendirme' (2024) 59 Türkiye Adalet Akademisi Dergisi 301.

Dural M/Öğüz T, *Türk Özel Hukuku Cilt II: Kişiler Hukuku* (23. Baskı, Filiz Kitabevi 2022)

Dural M/Öğüz T/Gümüş MA, *Türk Özel Hukuku C. III Aile Hukuku* (20. Baskı, Filiz Kitabevi 2025).

Elçin-Grassinger G, *Türk Medeni Kanununda Yer Alan Velâyet Hükümleri Kapsamında Küçüğün Kişi Varlığının Korunması İçin Alınacak Tedbirler* (On İki Levha 2009).

Erdem E, 'Yerleşim Yerine İlişkin Bazı Tespit ve Değerlendirmeler' (2023) 9(17) Beykent Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi 41.

Erdoğan İ/Keskin AD, *Türk Medeni Hukuku (Başlangıç Hükümleri Kişiler Hukuku)* (3. Baskı, Gazi Kitabevi 2020)

Erlüle F, 'Çocukla Kişisel İlişki Kurulması' (2010) 16(3–4) Marmara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Hukuk Araştırmaları Dergisi 217.

Erlüle F, 'Yargıtay Kararları Çerçevesinde Velayetin Kullanılması Kendisine Bırakılmayan Tarafın Çocuğu Ziyaret Hakkı' (2018) 9(2) İnönü Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi 259.

Erlüle F, *İsviçre Medeni Kanunu'nda Yapılan Değişiklikler Işığında Boşanmada Birlikte Velayet* (Yetkin 2019).

Gayretli-Aydın S, '7343 Sayılı Kanun'un Çocuk Teslimi, Çocukla Kişisel İlişki Kurulmasına ve Velayetin Değiştirilmesine İlişkin Getirdiği Yenilikler' (2022) 187 Terazi Hukuk Dergisi 15.

Geiser T, 'Umsetzung der gemeinsamen elterlichen Sorge durch die Gerichte' (2015) AJP 1099.

Geiser T, 'Zum sogenannten "Zügelartikel" (Art. 301a ZGB)' (2017) Zeitschrift für Kindes- und Erwachsenenschutz 87.

Günal N/Küçükgüngör E, 'Roma Hukukunda İkametgâh (Domicilium) Kavramı' (1997) 47(1) Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi 121.

Günay M, '6284 Sayılı Kanuna Göre Koruyucu ve Önleyici Tedbirler' (2012) 3(10) Türkiye Adalet Akademisi Dergisi 647.

Güven K, 'Türk Hukukunda Evliliğin Sona Ermesi Halinde ve Evlilik Dışı İlişkide Velayet Hakkının Geldiği Son Nokta: Ortak Velayet' (2018) 4(1) Başkent Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi 11

Hennemann C, '§ 1687 Ausübung der gemeinsamen Sorge bei Getrenntleben' in Säcker FJ, Rixecker R, Oetker H and Limperg B (eds), Münchener Kommentar zum Bürgerlichen Gesetzbuch, vol 10 (9th edn, CH Beck 2024).

İnce N, 'Karşılaştırmalı Hukukta ve Türk Hukukunda Evlilik Birliğinin Boşanma ile Sona Ermesi Durumunda Birlikte Velâyet' (2018) 9(34) Türkiye Adalet Akademisi Dergisi 189.

Kılıçoğlu AM, *Aile Hukuku* (8. Baskı, Turhan Kitabevi 2025).

Kurt LM, 'Boşanma Durumunda Birlikte (Ortak) Velâyet' (2018) 9(2) İnönü Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi 15.

Meyer K, 'Wegzug mit Kind' (2017) AJP 823

Oğuzman K/Seliçi Ö/Oktay-Özdemir S, *Kişiler Hukuku (Gerçek ve Tüzel Kişiler)* (18. Baskı, Filiz Kitabevi 2019).

Öcal-Apaydın B, 'İsviçre Medeni Kanunu'nun Velayete İlişkin Hükümlerinde Değişiklik Yapılması ve Ortak Velayetin Kural Olarak Benimsenmesi' (2016) 11(145–146) Bahçeşehir Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi 631

Özer-Taşkın Ö, 'Velayet Hakkının Kullanılması, Velayetin Değiştirilmesi' (2020) 6(1) Anadolu Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi 239.

Öztan B, *Aile Hukuku* (6. Baskı, Turhan Kitabevi 2015).

Öztan B, *Kişiler Hukuku: Gerçek Kişiler* (11. Baskı, Yetkin Yayınları 2021).

Öztan B/Öztan F, 'Boşanmada Birlikte Velâyet ve Birlikte Velâyetin Uygulanmasına İlişkin Modeller' (2020) 5(1) Çankaya Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi 2569.

Rake C, '§ 1687 Ausübung der gemeinsamen Sorge bei Getrenntleben' in Henrich P, Althammer G and others (eds), *Johannsen/Henrich/Althammer Familienrecht* (7th edn, CH Beck 2020)

Schwenzer I/Cottier M, 'Art. 301a' in Geiser T/Fountoulakis C (eds), *Basler Kommentar Zivilgesetzbuch I: Art. 1–456 ZGB* (6th edn, Helbing Lichtenhahn 2018).

Serdar İ, 'Kişisel İlişki Kurma Hakkı' (2007) 9 Dokuz Eylül Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi (Özel Sayı) 739).

Serdar İ, 'Mukayeseli Hukuk Işığında Birlikte Velâyetin Kullanılmasının Değerlendirilmesi' (2020) 19(2) İstanbul Kültür Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi 267–307.

Serozan R, *Çocuk Hukuku* (2. Basıdan Tıpkı Bası, Vedat Kitapçılık 2017).

Serozan R, *Medeni Hukuk Genel Bölüm/Kişiler Hukuku* (6. Baskı, Vedat Kitapçılık 2015).

Taşatan C, 'Velayetin Değiştirilmesi' (2022) 28(1) Marmara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Hukuk Araştırmaları Dergisi 387.

Usta S, 'Çocuğun Yerleşim Yeri Edinme Hakkı ve "Bir İstisna"' (2012) 1 Ankara Barosu Dergisi 87.

Uzun-Kazmacı Ö, 'Evlilik Dışında Velayetin Birlikte Kullanılması' (2018) 6(1) Kadir Has Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi 171.

Vardar-Hamamcıoğlu G, *Türk Medeni Kanunu'na Göre Yerleşim Yeri* (İstanbul 2009).

Vardar-Hamamcıoğlu G, 'Çocuğun Yerleşim Yeri' (2015) 1 Maltepe Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi 39.

Veit M/Fink J, '§ 1687 Ausübung der gemeinsamen Sorge bei Getrenntleben' in Hau W and Poseck R (eds), BeckOK BGB (78th edn, CH Beck 2025, updated 1 August 2025).

Yağcıoğlu B, 'İsviçre ve Alman Hukuku ile Karşılaştırmalı Olarak Anne-Babanın Kendisine Bırakılmayan Çocuk Hakkında Bilgilendirilme ve Bilgi Alma Hakkı' (2026) 75(2) Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi 1333–1400.

Yılmaz C, 'Yargıtay Kararları Işığında Çocukla Kişisel İlişki Kurulması' (2015) 35(1) Public and Private International Law Bulletin 103.

Yılmaz C, *Velayet Hukuku (Özellikle İsviçre Medeni Kanunu'ndaki 01.07.2014 Tarihli "Velayet Hukuku Revizyonu" ile 01.01.2017 "Çocuk Nafakasına İlişkin Revizyon"lar Kapsamında)* (Seçkin 2023).

Yücel Y, *Türk Medeni Hukukunda Boşanma Hâlinde Velayet, Çocukla Kişisel İlişki Kurulması ve Çocuğun Soyadı* (On İki Levha 2018).

Ziyan A, *Velayet İlişkisi Bağlamında Çocuğun Ebeveyni Tarafından Temsili* (On İki Levha 2019).

TAAD Yıl 17 . Sayı 68 . Ekim 2026
ISSN 1309-6826 - E-ISSN 3150-0919
Araştırma Makalesi/Research Article DOI: 10.54049/taad.2038500

# DİJİTAL ORTAMDA ÇOCUKLARIN SİLAHLI GRUPLARA ALINMASI: "GÖNÜLLÜ" KATILIMIN HUKUKİ SINIRLARI

*Recruitment of Children into Armed Groups in Digital Environments: The Legal Limits of "Voluntary" Participation*

**Perçem ARMAN***

## Özet

Dijital iletişim araçlarının yaygınlaşması, çocukların silahlı gruplara alınmasında kullanılan yöntemleri dönüştürmekte ve görünürde gönüllü katılımın hukuki değerlendirilmesini güçleştirmektedir. Sosyal medya platformları, özel mesajlaşma sistemleri ve çevrim içi oyun ortamları, silahlı grupların çocuklara fiziksel temas kurmadan ulaşmasına, propaganda ve kişiselleştirilmiş iletişim yoluyla onları etkilemesine ve katılım süreçlerini kolaylaştırmasına imkan sağlamaktadır. Bu çalışma, dijital ortamın görünürde gönüllü katılım ile silahlı grubun çocuğu gruba alma davranışı arasındaki çizgiyi nasıl etkilediğini uluslararası insancıl hukuk çerçevesinde incelemektedir. Çalışmada, dijital ortamın yeni ve bağımsız bir silahlı gruba alma biçimi yaratmadığı; buna karşılık mevcut hukuki kuralların uygulandığı olgusal süreci dönüştürdüğü ileri sürülmektedir. Genel nitelikteki çevrim içi propaganda veya temas tek başına silahlı gruba alma olarak nitelendirilemez. İletişimin bireyselleşmesi, çocuğa yönelik ikna, vaat, yönlendirme ve lojistik kolaylaştırma ise silahlı gruba alma sürecinin somutlaşmasında önem taşımaktadır. Bununla birlikte gönüllü katılma bakımından belirleyici hukuki eşik, çocuğun silahlı kuvvet veya gruba dahil olmasıdır. Çocuğun ilk teması kendisinin kurması veya katılma isteğini açıklaması, görünürde gönüllülüğün göstergesi olabilmekle birlikte, çocuklara sağlanan hukuki korumayı ortadan kaldırmamaktadır. Bu nedenle dijital ortamda gönüllülük, çocuğun katılım iradesinin oluştuğu çevrim içi ve çevrim dışı koşulların bütünü içinde değerlendirilmelidir.

**Anahtar Kelimeler:** Çocuk Askerler, Çocukların Silahlı Gruplara Alınması, Gönüllü Katılım, Dijital Silahlı Gruba Alma, Uluslararası İnsancıl Hukuk

## Abstract

The growing use of digital communication technologies is transforming the methods through which children are recruited into armed groups and complicating the legal assessment of apparently voluntary participation. Social media platforms, private messaging services and online gaming environments enable armed groups to reach children without physical contact, influence them through propaganda and personalized communication, and facilitate processes leading to their participation. This article examines, within the framework of international humanitarian law, how the digital environment affects the boundary between apparently voluntary participation and conduct by an armed group aimed at recruiting a child. It argues that the digital environment does not create a new and independent form of recruitment; rather, it transforms the factual

➢ *Bu makale Etik Kurul iznine tabi değildir/This article is not subject to Ethics Committee permission.*

➢ *Makale Geliş Tarihi/Article Received Date: 28.8.2026*

➢ *Yayın Kurulu Kabul Tarihi/Editorial Board Acceptance Date: 23.10.2026*

* Doç. Dr., Yakın Doğu Üniversitesi Hukuk Fakültesi Uluslararası Hukuk Anabilim Dalı, Lefkoşa/KKTC, e-posta: percem.arman@neu.edu.tr, https://orcid.org/0000-0003-1622-3009.

process to which existing legal rules apply. General online propaganda or contact cannot, by itself, be characterized as recruitment. The individualization of communication, persuasion, promises, guidance and logistical facilitation directed at a child may, however, indicate that the recruitment process has become more concrete. Nevertheless, the decisive legal threshold for voluntary enlistment remains the child's incorporation into an armed force or group. A child's initiation of contact or expressed willingness to join may indicate apparent voluntariness but does not remove the legal protection afforded to children. Voluntariness in digital environments should therefore be assessed in light of the totality of online and offline circumstances in which the child's decision to participate was formed.

**Keywords:** Child Soldiers, Recruitment of Children, Voluntary Enlistment, Digital Recruitment, International Humanitarian Law

## GİRİŞ

Çocukların silahlı kuvvetlere ve silahlı gruplara alınması yeni bir olgu olmamakla birlikte, bu sürecin gerçekleştiği ortam ve kullanılan yöntemler önemli bir dönüşüm geçirmektedir. Geleneksel olarak kaçırma, fiziksel zorlama, tehdit, aile ve akran baskısı, yoksulluk veya temel ihtiyaçlara erişememe gibi koşullarla ilişkilendirilen çocukların silahlı gruplara alınması, günümüzde dijital platformların da bu sürecin bir parçası haline gelmesiyle yeni bir görünüm kazanmıştır. Nitekim çocukların silahlı gruplara katılımında fiziksel zorlamanın her zaman mevcut olmadığı, gerçek anlamda gönüllülük ile görünürde gönüllü katılım arasında bir gri alan bulunduğu ve yoksulluk, gıda ve barınma ihtiyacı, aile ve akran baskısı ile güvenlik arayışının çocukların katılım kararını etkileyebildiği uzun süredir ortaya konulmaktadır. Dijital ortam ise bu yapısal kırılganlıkları ortadan kaldırmamakta; aksine silahlı grupların çocuklara ulaşabileceği, onlarla etkileşim kurabileceği ve katılımı cazip gösterebileceği yeni araçlar sağlamaktadır[1].

Dijital araçların çocukların silahlı gruplara alınmasında kullanılması güncel uygulamada da somut biçimde gözlemlenmektedir. İnsan Hakları İzleme Örgütü tarafından 2026 yılında yayımlanan Kolombiya raporunda, silahlı grupların sosyal medya üzerinden çocuklarla iletişim kurduğu ve 2025 yılında silahlı gruplara alınan çocukların yüzde 44'ünün sosyal medya aracılığıyla silahlı gruplara alındığına ilişkin verilere yer verilmiştir[2]. Çocuk Hakları Komitesi de 2026 tarihli Kolombiya'ya ilişkin sonuç gözlemlerinde, devlet dışı silahlı grupların çocukları silahlı gruplara alma amacıyla dijital platformlar ve sosyal medyayı artan ve sistematik biçimde kullanmasını açıkça bir endişe konusu olarak belirlemiştir[3].

---

1 Elijah Oluwatoyin Okebukola, 'Training Children for Armed Conflict – Where Does the Law Stand?' (2014) 14 *International Criminal Law Review* 588-618, 592-593.

2 Human Rights Watch, '*I Thought I'd Never See My Mom Again': Recruitment and Use of Children by Colombian Armed Groups'* (Human Rights Watch 2026) 32 < https://www.hrw.org/report/2026/08/24/i-thought-id-never-see-my-mom-again/recruitment-and-use-of-children-by-colombian> erişim tarihi 12 Eylül 2026.

3 Committee on the Rights of the Child, '*Concluding Observations on the Combined Sixth and Seventh Periodic Reports of Colombia*' UN Doc CRC/C/COL/CO/6-7 (27 February 2026) para. 55(i).

Bu gelişmeler, dijital ortamda başlayan bir ilişkinin çocuk asker alınmasına ilişkin mevcut uluslararası hukuk kuralları bakımından nasıl nitelendirileceği sorununu gündeme getirmektedir. Sorun yalnızca silahlı grupların çocuklara ulaşmak için yeni iletişim araçlarından yararlanması değildir. Daha güç olan mesele, propaganda, kişiselleştirilmiş içerik, doğrudan mesaj, ekonomik vaat, statü ve güç imgeleri veya yanıltıcı iş tekliflerinin etkisi altında bir çocuğun kendisinin silahlı grupla iletişim kurması ve katılmak istediğini belirtmesi halinde ortaya çıkmaktadır. Böyle bir durumda çocuğun görünürde kendi inisiyatifiyle hareket etmesi, katılımın hukuken gönüllü kabul edilmesi için yeterli midir? Yoksa dijital etkileşim öncesinde ve sırasında silahlı grup tarafından gerçekleştirilen davranışlar ile çocuğun içinde bulunduğu kırılgan koşullar birlikte değerlendirilerek, görünürde gönüllü olan bu katılımın daha geniş bir silahlı gruba alınma sürecinin parçası olduğu mu kabul edilmelidir?

Bu soru, özellikle uluslararası ceza hukukunda zorla silahlı gruba alma ile gönüllü silahlı gruba katılma arasında yapılan ayrım bakımından önem taşımaktadır. Uluslararası Ceza Mahkemesi (UCM), *Ntaganda* kararında her iki kavramı da kişinin silahlı kuvvet veya gruba dahil edilmesi sonucunu doğuran silahlı gruba alınma biçimleri olarak tanımlamış; zorla silahlı gruba almayı cebir veya zorlamaya, gönüllü katılımı ise görünürde gönüllü bir temele dayanan dahil olmaya ilişkin bir kavram olarak ele almıştır. Mahkeme aynı zamanda on beş yaşından küçük çocuklar bakımından gönüllü ve zorla silahlı gruba alınma arasındaki ayrımın yapılmasının güç olabileceğini ve çocuğun rızasının gönüllü katılmaya ilişkin suçlama karşısında geçerli bir savunma oluşturmadığını teyit etmiştir[4]. *Lubanga* kararında da çocuğun silahlı kuvvet veya gruba alınmaya rızasının geçerli bir savunma olmadığı kabul edilmiş; zorla silahlı gruba alma ve gönüllü katılma suçlarının, on beş yaşından küçük çocuğun silahlı kuvvet veya gruba kaydedildiği ya da katıldığı anda gerçekleştiği belirtilmiştir[5]. Bununla birlikte, bu yaklaşım çocukların hiçbir koşulda irade veya karar verme kapasitesine sahip olmadığı şeklinde anlaşılmamalıdır. Mahkemenin kullandığı ifade, on beş yaşından küçük çocukların gerçek ve bilgilendirilmiş rıza gösterememesinin her durumda değil, sıklıkla söz konusu olacağını kabul etmekte; buna karşılık böyle bir rızanın varlığı halinde dahi bunun sanık bakımından savunma oluşturmayacağını ortaya koymaktadır[6].

---

4 *Prosecutor v Bosco Ntaganda* (Trial Judgment) ICC-01/04-02/06-2359 (8 July 2019) para. 1105-1107.

5 *Prosecutor v Thomas Lubanga Dyilo* (Judgment pursuant to Article 74 of the Statute) ICC-01/04-01/06-2842 (14 March 2012) para. 617-618.

6 Isabel Maravall-Buckwalter, 'The Inconsistencies of Age-Related Incapacity Thresholds in International Law: Child Rape Victims at a Disadvantage' (2022) 22 *Human Rights Law Review* 1-21, 10.

Dijital ortamda çocukların silahlı gruplara alınması, bu nedenle mevcut yasağın kapsamından bütünüyle farklı yeni bir hukuki kategori yaratmaktan ziyade, silahlı gruba alma davranışının hangi aşamada hukuken ilgili eşiğe ulaştığının belirlenmesini güçleştirmektedir. Uluslararası hukuk ve insani yardım uygulamasında kullanılan silahlı gruba alma kavramlarının kapsamı her zaman örtüşmemektedir. İnsani koruma amacıyla kullanılan tanımlar, silahlı kuvvet veya gruplarla herhangi bir biçimde ilişkilendirilen çocukları koruma kapsamına alabilmek için daha geniş tutulurken, hukuki sorumluluğun belirlenmesinde kullanılan tanımlar daha dar koşullara dayanmaktadır[7]. Uluslararası ceza hukuku bakımından ise çocuğun silahlı kuvvet veya gruba dahil edilmesi belirleyici önem taşımaktadır. Silahlı gruba almanın, çocuğun silahlı kuvvet veya gruba alınmasını ya da dahil edilmesini ifade ettiği ve bu sürecin mutlaka resmi veya törensel bir işlem gerektirmediği kabul edilmekle birlikte, failin davranışı ile çocuğun gruba katılması arasında doğrudan bir bağın bulunması gerektiği de belirtilmektedir[8]. Bu çerçevede genel nitelikteki çevrim içi propaganda ile belirli bir çocuğa yöneltilen iletişim, ikna, vaat, yönlendirme ve katılımın kolaylaştırılması arasında hukuki açıdan anlamlı bir ayrım yapılması gerekmektedir.

Çocukların silahlı kuvvetlere veya silahlı gruplara alınmasına ilişkin hukuki koruma, uluslararası insancıl hukuk kurallarıyla sınırlı değildir. Uluslararası insan hakları hukuku da çocukların silahlı çatışmalara katılımının ve silahlı birliklere alınmasının önlenmesine yönelik tamamlayıcı bir normatif çerçeve oluşturmaktadır. 1989 tarihli Birleşmiş Milletler Çocuk Hakları Sözleşmesi'nin 38. maddesi, taraf devletlerin on beş yaşından küçük çocukların çatışmalara doğrudan katılmamaları için uygun olan tüm önlemleri almalarını ve bu kişileri silahlı kuvvetlerine almaktan kaçınmalarını öngörmektedir[9]. Bu koruma, 2000 tarihli Çocuk Hakları Sözleşmesi'ne Ek Çocukların Silahlı Çatışmalara Dahil Olmaları Konusundaki Seçmeli Protokol ile geliştirilmiş; Protokol devletlerin silahlı kuvvetleri bakımından zorunlu ve gönüllü alıma ilişkin daha yüksek yaş standartları ve güvenceler getirirken, 4. maddesinde devletlerin silahlı kuvvetlerinden farklı silahlı grupların on sekiz yaşın altındaki kişileri hiçbir koşulda silahlı birliklerine almamaları veya düşmanca eylemlerde kullanmamaları gerektiğini düzenlemiştir[10]. Bu nedenle çocukların silahlı birliklere alınmasına ilişkin uluslararası hukuki çerçeve, uluslararası insancıl hukuk kurallarının yanı sıra, özellikle çocukların yaşı, gönüllü ve zorunlu alım ile devlet dışı silahlı gruplar bakımından özel

---

7 Michelle Legassicke, Dustin Johnson and Catherine Gribbin, 'Definitions of Child Recruitment and Use in Armed Conflict: Challenges for Early Warning' (2024) 26(3) *Civil Wars* 430-454, 431.

8 Okebukola (n 1) 593.

9 20 Kasım 1989 tarihli *Birleşmiş Milletler Çocuk Hakları Sözleşmesi*, madde 38(2)-(3); Perçem Arman, *Çocuk Savaşçıların Uluslararası Hukuktaki Statüsü* (Yetkin Yayınları 2021) 102-105.

10 25 Mayıs 2000 tarihli *Çocuk Hakları Sözleşmesi'ne Ek Çocukların Silahlı Çatışmalara Dahil Olmaları Konusundaki Seçmeli Protokol*, madde 2-4; Arman (n 9) 105-114.

koruma standartları getiren uluslararası insan hakları hukuku düzenlemelerini de içermektedir[11].

Bu geniş uluslararası hukuki çerçeve içinde, çalışma özellikle dijital ortamın çocukların silahlı gruplara alınmasında görünürde gönüllü katılım ile silahlı grubun çocuğu gruba alma davranışı arasındaki çizgiyi nasıl etkilediğine odaklanmakta ve meseleyi uluslararası insancıl hukuk bağlamında ve çocukların silahlı gruplara alınmasına ilişkin kurallar çerçevesinde incelemektedir. Çalışmanın temel savı, dijital ortamın çocukların silahlı gruplara alınmasında yeni ve bağımsız bir suç tipi yaratmadığı; buna karşılık zor kullanmaya dayalı klasik silahlı gruba alma biçiminden, çocuğun görünürde kendi inisiyatifiyle hareket ettiği katılım biçimlerine geçişi kolaylaştırdığıdır. Bu nedenle dijital propaganda veya temasın tek başına tamamlanmış gönüllü katılma fiili ile özdeşleştirilmesi yerine, çevrim içi etkileşimin niteliği, bireyselleşme düzeyi, çocuğa yöneltilen vaat veya yönlendirmeler, silahlı grubun davranışı ile çocuğun gruba katılması arasındaki bağlantı ve nihayet çocuğun gruba fiilen dahil olup olmadığı birlikte değerlendirilmelidir. Bu amaçla çalışma öncelikle çocukların silahlı gruplara alınmasında gönüllülük sorununu uluslararası insancıl hukuk çerçevesinde ele alacak; ardından dijital ortamın çocukların silahlı gruplara alınmasında yeni bir alan olarak ortaya çıkışını inceleyecektir. Sonraki bölümde dijital etkileşimin hangi koşullarda gönüllü katılma fiiliyle hukuken ilişkilendirilebileceği, ilgili uluslararası ceza yargısı kararlarından da yararlanılarak değerlendirilecek ve son olarak görünürde gönüllü dijital katılımın hukuki sonuçları tartışılacaktır.

## I. ÇOCUKLARIN SİLAHLI GRUPLARA ALINMASINDA GÖNÜLLÜLÜK SORUNU

Çocukların silahlı kuvvetlere veya silahlı gruplara alınmasına ilişkin uluslararası insancıl hukuk kuralları, 1949 tarihli Cenevre Sözleşmeleri ile 1977 tarihli Ek Protokollerinde farklı kapsam ve çatışma türleri bakımından düzenlenmiştir. IV No.lu Cenevre Sözleşmesi'nin 50(2). maddesi, işgalci devletin çocukları kendisine bağlı oluşum veya örgütlere alamayacağını öngörmekte; ancak bu hüküm işgal bağlamıyla sınırlı bir koruma sağlamaktadır[12]. Çocukların silahlı kuvvetlere alınmasına ilişkin daha açık ve genel düzenleme ise I No.lu Ek Protokol'ün 77(2). maddesinde yer almakta; hüküm, on beş yaşından küçük çocukların doğrudan çatışmalara katılmaması için çatışmanın taraflarının mümkün olan bütün tedbirleri almasını ve özellikle bu çocukları silahlı kuvvetlerine almaktan kaçınmasını öngörmektedir[13]. Uluslararası olmayan silahlı çatışmalar bakımından II No.lu

---

11 Arman (n 9) 99-114.

12 *12 Ağustos 1949 tarihli Savaş Zamanında Sivil Kişilerin Korunmasına İlişkin Cenevre Sözleşmesi* (IV No.lu Cenevre Sözleşmesi), madde 50(2).

13 *12 Ağustos 1949 tarihli Cenevre Sözleşmeleri'ne Ek Uluslararası Silahlı Çatışmaların Mağdurlarının Korunmasına İlişkin Protokol*, 8 Haziran 1977 (I No.lu Ek Protokol), madde 77(2).

Ek Protokol'ün 4(3)(c) maddesi daha kesin bir ifade kullanarak, on beş yaşından küçük çocukların silahlı kuvvetlere veya silahlı gruplara alınamayacağını ve çatışmalara katılmalarına izin verilemeyeceğini düzenlemektedir[14]. Çocukların silahlı kuvvetlere veya silahlı gruplara alınmaması ayrıca uluslararası teamül hukukunda da kabul edilmekte ve Uluslararası Kızılhaç Komitesi tarafından Kural 136 kapsamında hem uluslararası hem de uluslararası olmayan silahlı çatışmalarda uygulanabilir bir kural olarak belirlenmektedir[15].

Bununla birlikte, Ek Protokollerde kullanılan "silahlı gruba alma" kavramının gönüllü katılımı ne ölçüde kapsadığı öğretide tartışmasız değildir. I No.lu Ek Protokol'ün 77(2). maddesinin hazırlık çalışmalarında "gönüllü katılımın kabul edilmesi" yönündeki ifadenin metinden çıkarılmış olması, silahlı gruba alma ile gönüllü katılım arasındaki ilişkinin farklı yorumlanmasına yol açmıştır. Bu çerçevede, silahlı gruba alma davranışının silahlı kuvvet veya grubun daha aktif bir davranışını gerektirdiği; gönüllü katılımın ise çocuğun gruba dahil edilmesinde daha pasif bir kabul biçimini ifade edebileceği ileri sürülmektedir[16].

İnsani koruma alanında kullanılan Paris İlkeleri (*Paris Principles*) de silahlı gruba alma kavramını yalnızca zor kullanılarak gerçekleştirilen katılımla sınırlandırmamakta; "silahlı gruba alma"yı çocukların herhangi bir silahlı kuvvet veya silahlı gruba zorunlu, zorla veya gönüllü biçimde alınmasını kapsayan geniş bir kavram olarak tanımlamaktadır[17]. Çocukların silahlı gruplara alınmasında gönüllülük, fiziksel zorlama ile özgür iradeye dayanan katılım arasında kesin bir ayrım yapılmasına elverişli değildir. Bir çocuğun kaçırılmamış, tehdit edilmemiş veya fiziksel olarak zorlanmamış olması, silahlı gruba katılma kararının zorlayıcı koşullardan bağımsız biçimde oluştuğunu göstermemektedir. Nitekim çocukların görünürde gönüllü katılımı bakımından gerçek anlamda gönüllü rıza ile görünürde gönüllü rıza arasında bir gri alan bulunduğu; aşırı yoksulluk, temel ihtiyaçlara erişim, güvenlik arayışı, aile ve akran baskısı gibi koşulların çocuğun silahlı gruba katılma kararını şekillendirebildiği belirtilmektedir[18]. Bu nedenle gönüllülüğün yalnızca fiziksel cebrin bulunup bulunmadığına göre değerlendirilmesi, çocuğun kararının oluştuğu koşulları göz ardı etme riski taşımaktadır. Nitekim Uluslararası Kızılhaç Komitesi de çocukların silahlı kuvvetlere veya silahlı gruplara katılım biçimlerinin tek tip olmadığını; bazı çocukların bu yapılara katılmayı aktif biçimde aradığını, bazılarının ise kaçırılarak veya zorlanarak dahil edildiğini belirtmektedir. Komite ayrıca

---

14 *12 Ağustos 1949 tarihli Cenevre Sözleşmeleri'ne Ek Uluslararası Olmayan Silahlı Çatışmaların Mağdurlarının Korunmasına İlişkin Protokol*, 8 Haziran 1977 (II No.lu Ek Protokol), madde 4(3)(c).

15 International Committee of the Red Cross (ICRC), *Customary International Humanitarian Law Database*, Rule 136, 'Recruitment of Child Soldiers'.

16 Gus Waschefort, *International Law and Child Soldiers* (Hart Publishing 2015) 69-70.

17 *The Paris Principles: Principles and Guidelines on Children Associated with Armed Forces or Armed Groups* (February 2007) para 2.4

18 Okebukola (n 1) 592-593.

yoksulluk, aileden kopma, korunma ihtiyacı, sosyal statü arayışı ve akranlarla birlikte olma isteği gibi koşulların çocukların silahlı gruplara yönelmesinde etkili olabileceğine dikkat çekmektedir[19].

Bu sorun, çocukların kendi katılımlarını gönüllü olarak tanımlayabildiği durumlarda daha belirgin hale gelmektedir. Nepal'de eski çocuk askerlerle gerçekleştirilen bir araştırmada katılımcıların yaklaşık yüzde 80'i silahlı gruba gönüllü olarak katıldığını belirtmiştir[20]. Bununla birlikte, çocuğun katılımını gönüllü olarak tanımlaması, bu kararın ekonomik ve sosyal koşullardan bağımsız olduğu anlamına gelmemektedir. Çatışma deneyimleri, ekonomik ve sosyal güvensizlik, aile ilişkilerinin zayıflaması, aidiyet ihtiyacı ve akran etkisi çocukların silahlı gruplara yönelmesinde etkili olabilmektedir[21]. Bu faktörlerin bir arada bulunması, zorla katılım ile görünürde gönüllü katılım arasındaki ayrımın yalnızca çocuğun katılma iradesini açıklamasına dayanılarak kurulamayacağını göstermektedir.

Bu noktada çocuğun karar verme kapasitesi ile bu kararın hukuki sonuçları birbirinden ayrılmalıdır. Çocuğun silahlı gruba katılmak yönünde bir irade ortaya koyabilmesi, bu iradenin hukuken serbest ve bilgilendirilmiş bir seçim olarak kabul edilmesini zorunlu kılmamaktadır. Aynı şekilde, çocuğun silahlı gruba katılma yönünde bir karar verebilmesi, bu kararın ekonomik güçlükler, sosyal baskılar ve güvenlik ihtiyacı gibi koşullardan bağımsız biçimde oluştuğu anlamına gelmemektedir. Çocukların gönüllü katılımında asıl mesele, iradenin mevcut olup olmadığından ziyade, bu iradenin hangi koşullarda oluştuğunun değerlendirilmesidir[22]. Sierra Leone Özel Mahkemesinin *AFRC* kararında da gönüllü katılma, silahlı kuvvet veya gruba gönüllü olarak katılmak isteyen kişilerin kabul edilmesi ve kaydedilmesi olarak tanımlanmıştır[23].

---

19 International Committee of the Red Cross, *Children Associated with Armed Forces or Armed Groups* (ICRC June 2017) 2-3 < https://www.icrc.org/en/publication/0824-children-associated-armed-forces-or-armed-groups > erişim tarihi 12 Eylül 2026.

20 Brandon A Kohrt, Minyoung Yang, Sauharda Rai, Anvita Bhardwaj, Wietse A Tol and Mark J D Jordans, 'Recruitment of Child Soldiers in Nepal: Mental Health Status and Risk Factors for Voluntary Participation of Youth in Armed Groups' (2016) 22(3) *Peace and Conflict: Journal of Peace Psychology* 208–216, 208.

21 Alexandra H Blackwell, Yvonne Agengo, Daniel Ozoukou, Julia Ulrike Wendt, Alice Nigane, Paradis Goana, Bertin Kanani and Kathryn Falb, 'Drivers of "Voluntary" Recruitment and Challenges for Families with Adolescents Engaged with Armed Groups: Qualitative Insights from Central African Republic and Democratic Republic of the Congo' (2023) 3(5) *PLOS Global Public Health* e0001265, 1-25, 10, 19; Line Baagø-Rasmussen, Carin Atterby and Laurent Dutordoir, 'Building the Case for a Social and Behaviour Change Approach to Prevent and Respond to the Recruitment and Use of Children by Armed Forces and Armed Groups' (2023) 105(924) *International Review of the Red Cross* 1729-1757, 1756.

22 Arman (n 9) 32-33.

23 *Prosecutor v Alex Tamba Brima, Brima Bazzy Kamara and Santigie Borbor Kanu* (Trial Judgment) SCSL-04-16-T (20 June 2007) para 735.

Uluslararası ceza yargısı kararları da bu ayrımın açıklığa kavuşturulmasında yorumlayıcı bir işlev görmektedir. *Ntaganda* kararında UCM, zorla silahlı gruba alma ile gönüllü katılmayı silahlı kuvvet veya gruba dahil olmanın farklı biçimleri olarak ele almış; on beş yaşından küçük çocuklar bakımından gönüllü ve zorla katılım arasında ayrım yapmanın güç olabileceğine dikkat çekmiştir. Mahkeme, bu çocukların gerçek ve bilgilendirilmiş rıza gösterme imkanının sınırlı olabileceğini belirtirken, çocuğun rızasının gönüllü katılmaya ilişkin suçlama karşısında savunma oluşturmadığını da açıkça kabul etmiştir[24].

*Lubanga* kararındaki yaklaşım da çocuğun iradesinin varlığı ile bu iradeye bağlanabilecek hukuki sonucu birbirinden ayırmaktadır. Mahkeme, çocukların silahlı kuvvet veya gruba hangi biçimde alındıklarının değerlendirilmesinde zorlama veya görünürde gönüllülüğün olgusal önem taşıyabileceğini kabul etmekle birlikte, on beş yaşından küçük çocuğun rızasının hukuki korumayı ortadan kaldıran bir savunma oluşturmadığını belirtmiştir[25]. Bu yaklaşım, çocuğun iradesini bütünüyle yok saymamakta; ancak görünürde gönüllü bir katılımın varlığından hareketle çocuğa sağlanan korumanın bertaraf edilmesini engellemektedir.

Dolayısıyla çocukların silahlı gruplara alınmasında gönüllülük, "çocuk katılmak istedi mi?" sorusuna indirgenemez. Katılma iradesinin hangi koşullarda ortaya çıktığı, çocuğun önündeki gerçek seçenekler, silahlı grubun bu kararın oluşumundaki etkisi ve çocuğun içinde bulunduğu kırılganlıklar birlikte değerlendirilmelidir. Bu yaklaşım dijital ortam bakımından özellikle önem kazanmaktadır. Çocuğun bir silahlı grupla çevrim içi ortamda kendisinin iletişim kurması veya katılmak istediğini kendisinin ifade etmesi mümkün olmakla birlikte, bu görünürdeki inisiyatif, kararın öncesinde gerçekleşen propaganda, ikna, vaat veya diğer yönlendirme biçimlerini kendiliğinden önemsiz hale getirmemektedir. Bu nedenle dijital ortamın gönüllülük üzerindeki etkisinin değerlendirilmesi, öncelikle bu ortamın çocuk ile silahlı grup arasındaki ilişkiyi nasıl dönüştürdüğünün incelenmesini gerektirmektedir.

## II. DİJİTAL ORTAMIN YENİ BİR SİLAHLI GRUBA ALMA ALANI OLARAK ORTAYA ÇIKIŞI

Dijital iletişim araçlarının yaygınlaşması, çocukların silahlı gruplara alınmasında kullanılan geleneksel yöntemleri bütünüyle ortadan kaldırmamakla birlikte, silahlı grupların çocuklara ulaşabileceği alanı önemli ölçüde genişletmiştir. Çocuk ile silahlı grup arasındaki ilk temasın artık aynı fiziksel mekanda gerçekleşmesi gerekmemekte; sosyal medya platformları ve diğer çevrim içi iletişim araçları, propaganda ve yönlendirmenin coğrafi mesafeden bağımsız biçimde yürütülmesine imkan vermektedir. Paris İlkeleri Uygulama El Kitabı (*Paris Principles Operational Handbook*), sosyal medyanın yaygın kullanımının silahlı grupların çocukları

[24] *Prosecutor v Bosco Ntaganda* (n 4) para. 1105-1107.

[25] *Prosecutor v Thomas Lubanga Dyilo* (n 5) para. 617.

telkin etmesi, manipüle etmesi ve ardından gruba alması bakımından yeni yollar oluşturduğunu ve sınır ötesi silahlı gruba almayı da kolaylaştırdığını belirtmektedir[26]. Dijital teknolojilerin çocukların silahlı çatışmalarla ilişkisini dönüştürdüğü daha önceki çalışmalarda da gündeme getirilmiş; bilgi ve iletişim teknolojilerinin çocukların çatışmaya fiziksel yakınlık olmaksızın dahil olmasını mümkün hale getirdiği ve dijital ortamda çocukların gönüllü, gönülsüz veya farkında olmaksızın çatışmayla bağlantılı süreçlere çekilebileceği belirtilmiştir[27].

Dijital ortamın ayırt edici yönü yalnızca iletişimin çevrim içi hale gelmesi değildir. Dijital teknolojiler, silahlı gruplara belirli çocuklara ulaşma, onların çevrim içi davranışlarından veya kişisel verilerinden hareketle kırılganlıklarını belirleme ve iletişimi bu özelliklere göre şekillendirme imkanı da sağlayabilmektedir. Çocukların veri profilleri ile iletişim çevrelerinin silahlı aktörler tarafından kullanılabilmesi, kırılgan durumdaki çocuklara erişimi kolaylaştırabilmekte; viral video propagandası, kimliğe bürünme, duygusal hedefleme ve çevrim içi grup baskısı da çocukların silahlı gruplara yöneltilmesinde kullanılabilmektedir. Algoritmaların çocukların çevrim içi davranışlarını ve sosyal etkileşimlerini biçimlendirme kapasitesinin, silahlı çatışmalarda siyasi etki ve silahlı gruba alma amacıyla da kullanılabileceği dikkat çekmektedir[28].

Bu dönüşüm güncel uygulamada özellikle Kolombiya örneğinde açık biçimde görülmektedir. İnsan Hakları İzleme Örgütü'nün (*Human Rights Watch*) 2026 tarihli raporuna göre, 2025 yılında silahlı gruplara alınan çocukların yüzde 44'ünün sosyal medya aracılığıyla silahlı gruplara alındığı bildirilmiştir. Raporda TikTok ve Facebook üzerinden silahlı grup yaşamını cazip gösteren içeriklerin yayıldığı, yanıltıcı iş tekliflerinin kullanıldığı ve çocuklarla hem açık sohbet alanlarında hem de özel mesajlaşma yoluyla iletişim kurulduğu belirtilmektedir. Silahlı gruplarla bağlantılı bazı Facebook hesaplarının katılmak isteyen kişileri özel iletişime yönlendirdiği ve gruba katılmaya istekli kişilere ulaşım sağlamayı teklif ettiği de tespit edilmiştir[29].

Sosyal medya platformlarının işleyişi, silahlı gruba alma sürecinde çocuğun yalnızca doğrudan bir mesajın pasif alıcısı olmadığı daha karmaşık bir etkileşim modeli ortaya çıkarmaktadır. İnsan Hakları İzleme Örgütü'nün araştırmasında, silahlı gruplarla bağlantılı içerikleri görüntüleyen araştırma hesabına benzer içerik

---

26 UNICEF and Save the Children, *Paris Principles Operational Handbook* (2022) 48 < https://www.unicef.org/documents/paris-principles-operational-handbook > erişim tarihi 12 Eylül 2026.

27 Ben O'Bright, 'Child Soldiery in the Information Age' (2017) 2 *Allons-y* 53-70, 63-64.

28 Eleonore Pauwels, *Protecting Children in Cyberconflicts* (UNICEF Office of Global Insight and Policy 2022) 12-13 <https://www.unicef.org/innocenti/reports/protecting-children-cyberconflicts> erişim tarihi 12 Eylül 2026. Ayrıca genel olarak bkz. Arthur van Coller, 'Artificial Intelligence, Targeted Communication, and the Recruitment of Children in Armed Conflict' (2025) 50 *South African Yearbook of International Law* 1-47.

29 Human Rights Watch (n 2) 32-34.

ve hesapların platform tarafından önerilmeye başlandığı gözlemlenmiştir. Raporda ayrıca silah, para, üniforma ve askeri yaşam imgelerini sergileyen içeriklerin silahlı grup üyeliğini cazip gösterebildiği; "silahlı grup etkileyicileri" (*armed influencers*) olarak nitelendirilen kişilerin para ve silah sergileyerek grubun gücünü görünür kıldığı ve çocuklar dahil yeni katılımcıları çekmeye çalıştığı belirtilmektedir. Facebook üzerinden çocuklara doğrudan mesaj gönderilerek gruba katılma "fırsatı" sunulduğuna ilişkin vakalar da kaydedilmiştir[30].

Çocuklara erişim sosyal medya platformlarıyla da sınırlı değildir. Aynı raporda, çevrim içi çok oyunculu oyunların ve nişancı oyunlarının da silahlı gruplar tarafından çocuklarla temas kurmak ve onların becerilerini belirlemek amacıyla kullanıldığına ilişkin bilgiler yer almaktadır[31]. Sohbet ve mesajlaşma özellikleri içeren çevrim içi oyun platformlarının genç kullanıcılarla propaganda ve bireysel iletişim kurulmasına elverişli alanlara dönüşebildiği belirtilmektedir[32]. Nitekim çevrim içi oyun ortamlarında silahlı grupların çocuklarla ortak oyun deneyimi üzerinden temas kurabildiği, güven ilişkisi geliştirdikten sonra iletişimi daha özel alanlara taşıyabildiği, paylaşılan içeriğin niteliğini giderek yoğunlaştırabildiği ve çocuğun gruba dahil olmasına yönelik doğrudan davranışlar talep edebildiği belirtilmektedir[33]. Bu durum, dijital silahlı gruba alma bakımından sosyal medya, oyun platformları ve özel mesajlaşma sistemleri arasında kesin sınırlar çizmenin güçleştiğini göstermektedir.

Dijital araçların kullanılması, bununla birlikte, çocukların silahlı gruplara katılmasına yol açan ekonomik ve sosyal koşulların önemini ortadan kaldırmamaktadır. Ekonomik güçlükler, aidiyet arayışı ve akran baskısı gibi faktörlerin çocukların silahlı gruplara yönelmesinde etkili olmaya devam ettiği ortaya konulmaktadır[34]. Dijital ortamın getirdiği yenilik, bu kırılganlıkların yerine geçmesinden ziyade, silahlı grupların bunlara daha doğrudan ve sürekli biçimde erişebilmesini sağlamasıdır. Ekonomik vaat, statü ve güç imgeleri veya bir gruba ait olma duygusu, çevrim içi içerik ve kişiselleştirilmiş iletişim yoluyla çocuğa ulaştırılabilmektedir[35]. Bu nedenle dijital silahlı gruba alma, çevrim dışı kırılganlıklardan bağımsız bir olgu olarak değil, mevcut itici ve çekici faktörlerin yeni iletişim araçları üzerinden işletilebildiği bir süreç olarak değerlendirilmelidir[36]. Paris İlkeleri

---

30 Human Rights Watch (n 2) 33-34, 38.

31 Human Rights Watch (n 2) 40.

32 Pauwels (n 25) 13.

33 Galen Lamphere-Englund, *Protecting Children in Online Gaming: Mitigating Risks from Organized Violence* (UNICEF Innocenti – Global Office of Research and Foresight, Working Paper, October 2025) 13 <https://www.unicef.org/innocenti/reports/protecting-children-online-gaming> erişim tarihi 12 Eylül 2026.

34 Rasmussen, Atterby and Dutordoir (n 18) 1756.

35 Pauwels (n 25) 12-13.

36 Rasmussen, Atterby and Dutordoir (n 18) 1756.

Uygulama El Kitabı da çocukların silahlı gruplara katılma nedenlerinin açık kaçırmadan ekonomik zorunluluk nedeniyle katılmaya kadar uzanan bir zorlama sürekliliği üzerinde yer aldığını; sosyal medyadaki kitlesel kampanyaların ise çocukları manipüle ederek silahlı gruplara çekmenin güçlü bir aracına dönüştüğünü belirtmektedir[37]. Dijital ortamın dönüştürücü etkisi yalnızca bu kırılganlıklara erişimi kolaylaştırmasıyla sınırlı değildir. Çevrim içi alan, silahlı grupla kurulan ilişkinin fiziksel yakınlığa bağlı olmaksızın gelişebilmesini sağlamakta ve gruba alınma ile silahlı grupla ilişkilendirilme arasındaki sınırları daha gayriresmi ve akışkan hale getirebilmektedir[38].

Bu olgunun uluslararası düzeyde de görünür hale geldiği görülmektedir. Çocuk Hakları Komitesi 2026 tarihli Kolombiya'ya ilişkin sonuç gözlemlerinde, devlet dışı silahlı gruplar ile suç örgütlerinin dijital platformları ve sosyal medyayı çocukların silahlı gruplara alınması, kullanılması ve cinsel sömürüsü amacıyla artan ve sistematik biçimde kullanmasını özel bir endişe konusu olarak kaydetmiştir[39]. Her ne kadar bu tespit bu çalışmada insan hakları hukuku bakımından ayrıca incelenmeyecek olsa da, dijital araçların çocukların silahlı gruplara alınmasında münferit bir yöntem olmaktan çıkıp güncel uygulamanın belirgin unsurlarından biri haline geldiğini ortaya koyan olgusal bir gösterge niteliğindedir.

Dijital ortam böylece silahlı gruba alma sürecinin başlangıç noktasını ve izlediği yolu değiştirebilmektedir. Çocuk önce genel nitelikte propaganda içeriğiyle karşılaşabilir, algoritmik öneriler yoluyla benzer içeriklere tekrar tekrar maruz kalabilir, daha sonra belirli bir hesap veya kişiyle etkileşime geçebilir ve bu ilişki özel mesajlaşma, vaat, ikna veya fiziksel katılımın kolaylaştırılması aşamasına ilerleyebilir. Ancak dijital etkileşimin bu farklı biçimlerinin, çocuğun silahlı gruba alınması bakımından hukuken aynı şekilde değerlendirilmesi mümkün değildir. Bu noktada belirleyici sorun, genel nitelikteki propaganda faaliyetlerinin hangi aşamada belirli bir çocuğun silahlı gruba alınmasına yönelik davranışa dönüştüğünün tespitidir. Bu nedenle, çevrim içi etkileşimin hangi aşamada çocuğun silahlı gruba gönüllü katılmasıyla hukuken ilişkilendirilebileceğinin belirlenmesi, bir sonraki bölümün temel inceleme konusunu oluşturmaktadır.

## III. DİJİTAL ETKİLEŞİMDEN GÖNÜLLÜ KATILMAYA: HUKUKİ EŞİĞİN BELİRLENMESİ

Dijital ortamda gerçekleşen her temasın çocuğun silahlı gruba alınmasıyla hukuken ilişkilendirilmesi mümkün değildir. Bir silahlı grubun sosyal medya

---

37 UNICEF and Save the Children (n 23) 44-45.

38 Melissa Hollobon, David Hughes and Panthea Pourmalek, 'Children and Cyberconflict: (Re)assessing Harm and the Capacity of Legal Instruments to Protect' in Christelle Molima Bameka, Jastine C Barrett, Mohamed Kamara, Karl Hanson and Mark A Drumbl (eds), *Children and Violence: Agency, Experience, and Representation in and beyond Armed Conflict* (Routledge 2025) 105-124, 112.

39 Committee on the Rights of the Child (n 3) para. 55(i).

üzerinden genel nitelikte propaganda yayımlaması veya silahlı grup yaşamını cazip gösteren içerikler paylaşması ile belirli bir çocukla iletişim kurarak onun gruba katılmasını sağlamaya yönelik davranışlarda bulunması arasında ayrım yapılması gerekir. Bu ayrımın belirlenmesinde hareket noktası, silahlı gruba alma kavramının çocuğun silahlı kuvvet veya gruba dahil edilmesiyle bağlantılı olmasıdır. Nitekim UCM, zorla silahlı gruba alma ile gönüllü katılmayı, kişinin silahlı kuvvet veya gruba dahil edilmesi sonucunu doğuran silahlı gruba alma biçimleri olarak tanımlamaktadır[40].

Bu yaklaşım, dijital ortam bakımından genel nitelikteki etkileşim ile belirli bir çocuğun gruba katılmasına yönelen davranışların birbirinden ayrılmasını gerektirmektedir. Çocuğun propaganda, ideolojik içerik veya silahlı grup yaşamını cazip gösteren paylaşımlarla karşılaşması, daha sonraki katılma kararının oluşumunda etkili olabilir. Bununla birlikte, bu tür içeriklere maruz kalınması tek başına çocuğun silahlı gruba dahil edildiğini göstermemektedir. Buna karşılık iletişimin belirli bir çocuğa yönelmesi; çocuğun katılma isteğine cevap verilmesi, kendisine vaatlerde bulunulması, yönlendirilmesi veya gruba ulaşmasının kolaylaştırılması, genel propaganda faaliyetinden farklı bir değerlendirmeyi gerektirir. Ancak bu davranışların da tek başına tamamlanmış bir silahlı gruba alma fiiliyle özdeşleştirilmemesi gerekir. Belirleyici olan, söz konusu davranışlar ile çocuğun silahlı kuvvet veya gruba dahil olması arasında bağlantı kurulabilmesidir[41].

Bu ayrım, silahlı gruba alma sürecinde gerçekleştirilen hazırlayıcı davranışlar bakımından da önem taşımaktadır. Çocukların silahlı çatışma için eğitilmesine ilişkin değerlendirmelerde, eğitimin çocuğun silahlı kuvvet veya gruba katılmasından sonra gerçekleşmesi halinde tek başına gönüllü katılma kapsamında değerlendirilemeyeceği belirtilmektedir. Buna karşılık çocuğun silahlı kuvvet veya gruba kabul edilmesini sağlayan davranışlar, gönüllü katılmanın daha geniş anlamı içinde değerlendirilebilmektedir[42]. Bu ayrım dijital ortam bakımından da işlevseldir. Çevrim içi propaganda, mesajlaşma, ikna veya yönlendirme, yalnızca gerçekleşmiş olmaları nedeniyle gönüllü katılma olarak nitelendirilemez; bu davranışların çocuğun gruba dahil olmasıyla bağlantısı ayrıca değerlendirilmelidir.

Dijital etkileşimin hukuken silahlı gruba alma süreciyle ilişkilendirilebilmesinde iletişimin bireyselleşme düzeyi ve çocuğun gruba katılımını somutlaştıran davranışlar önem kazanmaktadır. Belirli bir çocuğun katılma isteğine cevap verilmesi, özel mesajlaşmaya yönlendirilmesi, kendisine gruba katılım konusunda açık bir teklif sunulması veya ulaşım gibi katılımı fiilen mümkün kılan lojistik desteğin sağlanması, genel nitelikteki propagandadan farklı bir aşamaya işaret

40 *Prosecutor v Bosco Ntaganda* (n 4) para. 1105.

41 Okebukola (n 1) 593.

42 Okebukola (n 1) 603-604; Prosecutor v Moinina Fofana and Allieu Kondewa (Appeal Judgment) SCSL-04-14-A (28 May 2008) para. 144-145.

etmektedir[43]. Nitekim güncel uygulamada, silahlı gruplarla bağlantılı sosyal medya hesaplarının katılmak isteyen kişilerle doğrudan iletişim kurduğu ve ulaşım masraflarını karşılamayı teklif ettiği vakalar kaydedilmiştir[44]. Bununla birlikte, bu tür davranışların hukuki önemi, yalnızca çevrim içi ortamda gerçekleşmiş olmalarından değil, çocuğun silahlı kuvvet veya gruba dahil olmasıyla kurdukları bağlantıdan kaynaklanmaktadır. Dolayısıyla dijital ortamda silahlı gruba alma bakımından belirleyici eşik, iletişimin teknik biçiminden ziyade, çocuğun gruba dahil edilmesine yönelen sürecin ne ölçüde somutlaştığıdır.

Çocuğun silahlı grupla ilk teması kendisinin kurması da bu değerlendirmeyi tek başına değiştirmemektedir. Dijital ortamda çocuk, propaganda veya silahlı grup yaşamını cazip gösteren içeriklerle karşılaştıktan sonra gruba nasıl katılabileceğini sorabilir veya doğrudan iletişim kurabilir. Güncel uygulamada da kullanıcıların sosyal medya paylaşımlarının altında silahlı gruplara nasıl katılabileceklerini sordukları ve bunun ardından özel mesajlaşmaya yönlendirildikleri örneklere rastlanmaktadır[45]. Bununla birlikte, çocuğun iletişimi başlatmış olması, sonraki sürecin silahlı grup tarafından yönlendirilmediği veya çocuğun gruba dahil edilmesine yönelik davranışların bulunmadığı anlamına gelmemektedir. Gönüllü katılmanın da silahlı gruba alma biçimlerinden biri olarak kabul edilmesi karşısında, belirleyici olan ilk mesajın kim tarafından gönderildiği değil, çocuğun silahlı kuvvet veya gruba dahil olmasıyla sonuçlanan sürecin niteliğidir[46]. Bu nedenle dijital ortamda çocuğun görünürde kendi inisiyatifiyle hareket etmesi, silahlı grubun daha önceki propaganda faaliyetleri ile sonraki bireyselleştirilmiş iletişim, ikna, vaat veya lojistik destek davranışlarının hukuki değerlendirme dışında bırakılmasını gerektirmez.

Çevrim içi ilişkinin tamamlanmış gönüllü katılma olarak değerlendirilebilmesi bakımından belirleyici eşik, çocuğun silahlı kuvvet veya gruba dahil olduğu andır. UCM, gönüllü katılmanın çocuğun silahlı kuvvet veya gruba kaydedildiği ya da gruba katıldığı anda gerçekleştiğini kabul etmektedir[47]. Bu nedenle, yalnızca propaganda içeriğinin görülmesi, silahlı grupla mesajlaşılması, katılma isteğinin açıklanması veya gruba ulaşmaya yönelik hazırlık yapılması, çocuğun henüz silahlı kuvvet veya grubun parçası haline gelmediği durumlarda tamamlanmış gönüllü katılma ile özdeşleştirilemez[48]. Buna karşılık çevrim içi iletişimin ardından çocuğun grup tarafından kabul edilmesi ve silahlı kuvvet veya grubun bir parçası haline gelmesiyle hukuken ilgili eşik aşılmış olur[49]. Bu bakımdan dijital ortam,

---

43 *Prosecutor v Bosco Ntaganda* (n 4) para. 1105; Okebukola (n 1) 603-604.

44 Human Rights Watch (n 2) 36-37.

45 Human Rights Watch (n 2) 36.

46 *Prosecutor v Bosco Ntaganda* (n 4) para. 1105, 1107.

47 *Prosecutor v Thomas Lubanga Dyilo* (n 5) para. 618.

48 *Prosecutor v Thomas Lubanga Dyilo* (n 5) para. 618; Okebukola (n 1) 603-604.

49 *Prosecutor v Thomas Lubanga Dyilo* (n 5) para. 618; *Prosecutor v Bosco Ntaganda* (n 4) para. 1105.

gönüllü katılmanın hukuki unsurunu değiştirmemekte; esas olarak bu sonuca götüren sürecin daha erken, daha uzaktan ve daha az görünür biçimde başlamasına imkan sağlamaktadır[50].

Sonuç olarak dijital ortam bakımından hukuki değerlendirme, çevrim içi etkileşimin varlığından ziyade bu etkileşimin çocuğun silahlı kuvvet veya gruba dahil olmasıyla kurduğu bağlantı üzerinde yoğunlaşmalıdır. Genel nitelikteki propaganda, bireyselleştirilmiş iletişim, ikna, vaat veya lojistik kolaylaştırma, silahlı gruba alma sürecinin parçaları veya göstergeleri olabilir; ancak gönüllü katılmanın hukuki eşiği çocuğun silahlı kuvvet veya gruba dahil olmasıyla aşılmaktadır. Bu eşik aşıldıktan sonra ise çocuğun dijital ortamda ilk teması kendisinin kurmuş olması, katılma isteğini açıkça ifade etmesi veya sürecin görünürde gönüllü biçimde ilerlemesi ayrı bir hukuki sorunu gündeme getirmektedir: bu görünürdeki gönüllülüğe çocukların silahlı gruplara alınmasına ilişkin koruyucu kurallar bakımından hangi hukuki sonuç bağlanacağı[51].

## IV. GÖRÜNÜRDE GÖNÜLLÜ DİJİTAL KATILIMIN HUKUKİ SONUÇLARI

Dijital ortamda çocuğun görünürde gönüllü biçimde silahlı gruba katılması, çocukların silahlı gruplara alınmasına ilişkin koruyucu kuralların uygulanmasını ortadan kaldırmamaktadır. Uluslararası insancıl hukuk bakımından on beş yaşından küçük çocukların silahlı kuvvetlere veya silahlı gruplara alınmasına ilişkin koruma, çocuğun katılım iradesinin bulunup bulunmamasına göre kurulmuş değildir. I No.lu Ek Protokol'ün 77(2). maddesi, çatışmanın taraflarının on beş yaşından küçük çocukları silahlı kuvvetlerine almaktan kaçınmasını öngörürken; II No.lu Ek Protokol'ün 4(3)(c) maddesi, on beş yaşından küçük çocukların silahlı kuvvetlere veya silahlı gruplara alınamayacağını düzenlemektedir. Çocukların silahlı kuvvetlere veya silahlı gruplara alınmaması ayrıca uluslararası teamül hukukunda Kural 136 kapsamında hem uluslararası hem de uluslararası olmayan silahlı çatışmalar bakımından kabul edilmektedir[52].

Uluslararası ceza yargısı kararları da bu koruyucu yaklaşımın yorumlanmasında, çocuğun görünürde gönüllü hareket etmesinin korumayı ortadan kaldırmadığını göstermektedir. UCM, *Ntaganda* kararında on beş yaşından küçük çocuklar bakımından gönüllü ve zorla silahlı gruba alınma arasındaki ayrımın yapılmasının güç olabileceğini ve çocuğun rızasının gönüllü katılmaya ilişkin suçlama karşısında geçerli bir savunma oluşturmadığını belirtmiştir. *Lubanga* kararında da çocuğun silahlı kuvvet veya gruba alınmaya rızasının bu sonucu değiştirmediği kabul

50 Pauwels (n 25) 12-13; UNICEF and Save the Children (n 23) 48.

51 *Prosecutor v Thomas Lubanga Dyilo* (n 5) para. 617-618; *Prosecutor v Bosco Ntaganda* (n 4) para. 1105, 1107.

52 I No.lu Ek Protokol, madde 77(2); II No.lu Ek Protokol, madde 4(3)(c); ICRC, *Customary International Humanitarian Law Database,* Rule 136, 'Recruitment of Child Soldiers'.

edilmiştir[53]. Dolayısıyla dijital ortamda çocuğun gruba katılmak istediğini açıkça belirtmesi, ilk teması kendisinin kurması veya gruba ulaşmak için aktif davranışlarda bulunması, görünürde gönüllülüğün olgusal göstergeleri olmakla birlikte, on beş yaşından küçük çocuk bakımından silahlı gruba alınmaya ilişkin korumayı ortadan kaldıran bir hukuki sonuç doğurmamaktadır.

Bununla birlikte, rızanın korumayı ortadan kaldırmaması, çocuğun kararının oluştuğu koşulların hukuken önemsiz olduğu anlamına gelmemektedir. Aksine dijital ortamda görünürde gönüllü katılımın değerlendirilmesinde, çocuğun katılma iradesinin hangi süreç sonunda ortaya çıktığı ayrıca önem taşımaktadır. Algoritmik olarak tekrarlanan içerikler, silahlı grup yaşamını cazip gösteren paylaşımlar, ekonomik vaatler, aidiyet ve statü imgeleri, bireyselleştirilmiş mesajlaşma ve çocuğun mevcut kırılganlıklarına yönelen iletişim biçimleri, fiziksel cebir içermeksizin katılma kararının oluştuğu çevreyi şekillendirebilmektedir[54]. Bu nedenle dijital ortam bakımından gönüllülük, yalnızca çocuğun nihai olarak "katılmak istiyorum" şeklinde bir irade açıklamasında bulunup bulunmadığı üzerinden değil, bu iradenin oluşmasına yol açan çevrim içi ve çevrim dışı koşulların bütünü içinde değerlendirilmelidir[55].

Dijital ortamın hukuki önemi de bu noktada ortaya çıkmaktadır. Geleneksel silahlı gruba alma biçimlerinde zorlama veya yönlendirme, kaçırma, tehdit, aile ya da akran baskısı gibi daha görünür davranışlar üzerinden gerçekleşebilirken, dijital ortam çocuğun kararının oluşumuna etki eden süreci daha dolaylı hale getirebilmektedir. Çocuğun belirli içeriklerle tekrar tekrar karşılaşması, silahlı grup yaşamının para, güç veya aidiyet imgeleri üzerinden sunulması ve ardından bireyselleştirilmiş iletişime geçilmesi, nihai katılma iradesinin görünürde çocuğun kendisinden kaynaklandığı bir süreç yaratabilmektedir[56]. Bu durum, dijital ortamda gönüllülüğün değerlendirilmesinde yalnızca son aşamadaki irade açıklamasına odaklanılmasının, silahlı grubun bu iradenin oluşumundaki rolünü görünmez kılma riskini beraberinde getirmektedir.

Bununla birlikte, dijital etkileşimin çocuğun kararının oluşumunda etkili olması, görünürde gönüllü her dijital katılımın zorla silahlı gruba alma olarak nitelendirilmesini gerektirmez. Ntaganda kararında UCM, zorla silahlı gruba alma ile gönüllü katılma arasındaki ayrımın cebir veya zorlama unsuruna dayandığını; zorlama kavramının fiziksel güçle sınırlı olmayıp psikolojik baskıyı da kapsayabileceğini belirtmiştir[57]. Dolayısıyla propaganda, algoritmik yönlendirme, ekonomik vaat veya ikna gibi dijital

---

53 *Prosecutor v Bosco Ntaganda* (n 4) para. 1107; *Prosecutor v Thomas Lubanga Dyilo* (n 5) para. 617.

54 Pauwels (n 25) 12-13; Human Rights Watch (n 2) 32-34, 38.

55 Arman (n 9) 32-33; Okebukola (n 1) 592-593.

56 Pauwels (n 25) 12-13; Human Rights Watch (n 2) 33-34, 38. Ayrıca genel olarak bkz. van Coller (n 25).

57 *Prosecutor v Bosco Ntaganda* (n 4) para. 1106.

etkilerin varlığı, tek başına gönüllü katılımı zorla silahlı gruba almaya dönüştüren bir ölçüt olarak kullanılamaz. Nitekim UCM, *Ongwen* kararında da zorla silahlı gruba alma ile gönüllü katılma arasındaki ayrımın zorlayıcılık unsuruna bağlı olduğunu ve bu unsurun değerlendirilmesinde fiziksel güç veya güç tehdidinin yanı sıra psikolojik baskının da dikkate alınabileceğini kabul etmiştir[58]. Bunların önemi, çocuğun katılma iradesinin hangi koşullarda oluştuğunu ve görünürdeki gönüllülüğün niteliğini değerlendirmede ortaya çıkmaktadır.

Bu çerçevede dijital ortamın ortaya çıkardığı hukuki sorun, çocukların silahlı gruplara alınmasına ilişkin mevcut kuralların yetersizliğinden ziyade, bu kuralların dijital ortamda gerçekleşen süreçlere nasıl uygulanacağının belirlenmesidir. Çocuğun çevrim içi propaganda ile karşılaşması veya silahlı grupla iletişim kurması tek başına silahlı gruba alınma sonucunu doğurmadığı gibi, çocuğun görünürde gönüllü biçimde gruba katılması da mevcut korumanın uygulanmasını engellememektedir. Bu iki nokta birlikte değerlendirildiğinde, dijital ortam bakımından hukuki incelemenin iki ayrı aşamada yürütülmesi gerekir: öncelikle çevrim içi davranışlar ile çocuğun silahlı kuvvet veya gruba dahil olması arasındaki bağlantı belirlenmeli; bu bağlantının kurulabildiği durumlarda ise çocuğun görünürde gönüllü hareket etmiş olması, katılımın gerçekleştiği koşullar çerçevesinde değerlendirilmelidir[59].

Böyle bir yaklaşım, dijital ortamın hukuki önemini ne olduğundan fazla ne de az değerlendirmeyi mümkün kılmaktadır. Dijital araçların kullanılması, genel propaganda veya çevrim içi temasın kendiliğinden silahlı gruba alma olarak nitelendirilmesini gerektirmemekte; buna karşılık çocuğun ilk teması kurmuş veya katılma isteğini açıklamış olmasını da silahlı grubun süreçteki davranışlarını hukuken önemsiz hale getiren bir olguya dönüştürmemektedir. Dijital ortamın ayırt edici etkisi, silahlı grubun çocuğun kararının oluşmasına etki edebildiği süreç ile çocuğun görünürde kendi inisiyatifiyle gruba katıldığı an arasındaki mesafeyi daha az görünür hale getirmesidir. Bu nedenle çocukların dijital ortamda silahlı gruplara alınmasında görünürde gönüllülük, tek başına belirleyici bir hukuki ölçüt olarak değil, çocuğun gruba dahil olmasına götüren sürecin bütünü içinde değerlendirilmesi gereken bir unsur olarak ele alınmalıdır.

## SONUÇ

Çocukların silahlı gruplara alınmasında dijital araçların kullanılması, uluslararası insancıl hukuk bakımından bütünüyle yeni bir hukuki sorun yaratmamakta; mevcut silahlı gruba alma yasağının uygulandığı olgusal ortamı dönüştürmektedir. Sosyal medya platformları, özel mesajlaşma sistemleri ve çevrim içi oyun ortamları, silahlı grupların çocuklara fiziksel temastan önce ve coğrafi mesafeden bağımsız

[58] *Prosecutor v Dominic Ongwen* (Trial Judgment) ICC-02/04-01/15-1762-Red (4 February 2021) para. 2769.

[59] *Prosecutor v Bosco Ntaganda* (n 4) para. 1105-1107; *Prosecutor v Thomas Lubanga Dyilo* (n 5) para. 617-618; Okebukola (n 1) 592-593.

biçimde ulaşabilmesine imkan vermektedir. Bunun sonucunda silahlı gruba alma süreci, kaçırma veya fiziksel zorlama gibi görünür davranışlardan önce başlayabilmekte ve çocuğun görünürde kendi inisiyatifiyle hareket ettiği bir süreç biçimini alabilmektedir.

Bununla birlikte, dijital ortamda gerçekleşen her etkileşimin hukuken silahlı gruba alma olarak nitelendirilmesi mümkün değildir. Genel nitelikteki propaganda, algoritmik olarak önerilen içerikler veya silahlı grup yaşamını cazip gösteren paylaşımlar, çocuğun daha sonraki katılma kararını etkileyebilmekle birlikte, tek başına çocuğun silahlı kuvvet veya gruba dahil edildiğini göstermemektedir. Dijital etkileşimin bireyselleşmesi, çocuğa yönelik doğrudan iletişim, ikna, vaat, yönlendirme veya lojistik kolaylaştırma silahlı gruba alma sürecinin somutlaştığını gösterebilir; ancak gönüllü katılma bakımından belirleyici hukuki eşik, çocuğun silahlı kuvvet veya grubun parçası haline gelmesidir.

Çocuğun çevrim içi ortamda ilk teması kendisinin kurması veya silahlı gruba katılmak istediğini açıkça ifade etmesi de bu değerlendirmeyi değiştirmemektedir. On beş yaşından küçük çocuk bakımından görünürde gönüllü katılım, çocukların silahlı kuvvetlere veya silahlı gruplara alınmasına ilişkin korumayı ortadan kaldırmamaktadır. Bununla birlikte, rızanın korumayı bertaraf etmemesi, çocuğun kararının oluştuğu koşulların hukuken önemsiz olduğu anlamına da gelmemektedir. Algoritmik yönlendirme, ekonomik vaatler, aidiyet ve statü imgeleri, bireyselleştirilmiş iletişim ve çocuğun mevcut kırılganlıkları, görünürde gönüllü iradenin oluştuğu koşulların değerlendirilmesinde dikkate alınmalıdır. Ancak bu unsurların varlığı da tek başına gönüllü katılımın zorla silahlı gruba alma olarak nitelendirilmesi sonucunu doğurmamalıdır.

Bu çalışma bakımından dijital ortamın asıl hukuki önemi, yeni bir silahlı gruba alma biçimi yaratmasından değil, silahlı grubun davranışı ile çocuğun görünürde kendi iradesiyle gerçekleştirdiği katılım arasındaki sınırı daha az görünür hale getirmesinden kaynaklanmaktadır. Bu nedenle dijital ortamda çocukların silahlı gruplara alınmasının değerlendirilmesinde iki aşamalı bir yaklaşım benimsenmelidir: ilk olarak çevrim içi davranışlar ile çocuğun silahlı kuvvet veya gruba dahil olması arasındaki bağlantı belirlenmeli; ikinci olarak, bu eşik aşıldığında çocuğun görünürde gönüllü hareket etmiş olması, katılım iradesinin oluştuğu koşulların bütünü içinde değerlendirilmelidir. Böyle bir yaklaşım, bir yandan genel çevrim içi propaganda veya temasın silahlı gruba alma kavramını gereksiz biçimde genişletmesini önlerken, diğer yandan dijital ortamın yarattığı görünürde gönüllülüğün çocuklara sağlanan korumayı zayıflatmasının önüne geçmektedir.

## KAYNAKÇA

*12 Ağustos 1949 tarihli Savaş Zamanında Sivil Kişilerin Korunmasına İlişkin Cenevre Sözleşmesi (IV No.lu Cenevre Sözleşmesi)*

*12 Ağustos 1949 tarihli Cenevre Sözleşmeleri'ne Ek Uluslararası Silahlı Çatışmaların Mağdurlarının Korunmasına İlişkin Protokol, 8 Haziran 1977 (I No.lu Ek Protokol)*

*12 Ağustos 1949 tarihli Cenevre Sözleşmeleri'ne Ek Uluslararası Olmayan Silahlı Çatışmaların Mağdurlarının Korunmasına İlişkin Protokol, 8 Haziran 1977 (II No.lu Ek Protokol)*

*20 Kasım 1989 tarihli Birleşmiş Milletler Çocuk Hakları Sözleşmesi*

*25 Mayıs 2000 tarihli Çocuk Hakları Sözleşmesi'ne Ek Çocukların Silahlı Çatışmalara Dahil Olmaları Konusundaki Seçmeli Protokol*

Arman P, *Çocuk Savaşçıların Uluslararası Hukuktaki Statüsü* (Yetkin Yayınları 2021)

Blackwell AH, Agengo Y, Ozoukou D, Wendt JU, Nigane A, Goana P, Kanani B and Falb K, 'Drivers of "Voluntary" Recruitment and Challenges for Families with Adolescents Engaged with Armed Groups: Qualitative Insights from Central African Republic and Democratic Republic of the Congo' (2023) 3(5) *PLOS Global Public Health* e0001265, 1-25

Committee on the Rights of the Child, 'Concluding Observations on the Combined Sixth and Seventh Periodic Reports of Colombia' UN Doc CRC/C/COL/CO/6-7 (27 February 2026)

Hollobon M, Hughes D and Pourmalek P, 'Children and Cyberconflict: (Re) assessing Harm and the Capacity of Legal Instruments to Protect' in Bameka CM, Barrett JC, Kamara M, Hanson K and Drumbl MA (eds), *Children and Violence: Agency, Experience, and Representation in and beyond Armed Conflict* (Routledge 2025) 105-124

Human Rights Watch, *'I Thought I'd Never See My Mom Again': Recruitment and Use of Children by Colombian Armed Groups* (Human Rights Watch 2026)

International Committee of the Red Cross, *Children Associated with Armed Forces or Armed Groups* (ICRC June 2017)

International Committee of the Red Cross (ICRC), *Customary International Humanitarian Law Database*, Rule 136, 'Recruitment of Child Soldiers'

Kohrt BA, Yang M, Rai S, Bhardwaj A, Tol WA and Jordans MJD, 'Recruitment of Child Soldiers in Nepal: Mental Health Status and Risk Factors for Voluntary Participation of Youth in Armed Groups' (2016) 22(3) *Peace and Conflict: Journal of Peace Psychology* 208-216

Lamphere-Englund G, *Protecting Children in Online Gaming: Mitigating Risks from Organized Violence* (UNICEF Innocenti – Global Office of Research and Foresight, Working Paper, October 2025)

Legassicke M, Johnson D and Gribbin C, 'Definitions of Child Recruitment and Use in Armed Conflict: Challenges for Early Warning' (2024) 26(3) *Civil Wars* 430-454

Maravall-Buckwalter I, 'The Inconsistencies of Age-Related Incapacity Thresholds in International Law: Child Rape Victims at a Disadvantage' (2022) 22 *Human Rights Law Review* 1-21

O'Bright B, 'Child Soldiery in the Information Age' (2017) 2 *Allons-y* 53-70

Okebukola EO, 'Training Children for Armed Conflict – Where Does the Law Stand?' (2014) 14 *International Criminal Law Review* 588-618

Pauwels E, *Protecting Children in Cyberconflicts* (UNICEF Office of Global Insight and Policy 2022)

*Prosecutor v Alex Tamba Brima, Brima Bazzy Kamara and Santigie Borbor Kanu* (Trial Judgment) SCSL-04-16-T (20 June 2007)

*Prosecutor v Bosco Ntaganda* (Trial Judgment) ICC-01/04-02/06-2359 (8 July 2019)

*Prosecutor v Dominic Ongwen* (Trial Judgment) ICC-02/04-01/15-1762-Red (4 February 2021)

*Prosecutor v Moinina Fofana and Allieu Kondewa* (Appeal Judgment) SCSL-04-14-A (28 May 2008)

*Prosecutor v Thomas Lubanga Dyilo* (Judgment pursuant to Article 74 of the Statute) ICC-01/04-01/06-2842 (14 March 2012)

Rasmussen LB, Atterby C and Dutordoir L, 'Building the Case for a Social and Behaviour Change Approach to Prevent and Respond to the Recruitment and Use of Children by Armed Forces and Armed Groups' (2023) 105(924) *International Review of the Red Cross* 1729-1757

*The Paris Principles: Principles and Guidelines on Children Associated with Armed Forces or Armed Groups* (February 2007)

UNICEF and Save the Children, *Paris Principles Operational Handbook* (2022)

van Coller A, 'Artificial Intelligence, Targeted Communication, and the Recruitment of Children in Armed Conflict' (2025) 50 *South African Yearbook of International Law* 1-47

Waschefort G, *International Law and Child Soldiers* (Hart Publishing 2015)

TAAD Yıl 17 . Sayı 68 . Ekim 2026
ISSN 1309-6826 - E-ISSN 3150-0919
Araştırma Makalesi/Research Article DOI: 10.54049/taad.1984262

# ANA VE BABANIN BİRLİKTE TÜRK VATANDAŞLIĞINI KAZANMASININ ÇOCUKLARA ETKİSİ: "KAZANIR" İFADESİNİN BAĞLAYICILIĞI VE KARAR TARİHİ KRİTERİNİN ELEŞTİRİSİ

*The Effect of the Joint Acquisition of Turkish Citizenship by Mother and Father on Children: The Mandatory Nature of the Expression "Shall Acquire" and A Critique of the Criterion of the Decision Date*

**Elif Hande ALTINTAŞ AÇIKGÖZ***

## Özet

Çalışma, 5901 sayılı Türk Vatandaşlığı Kanunu'nun 20'nci maddesinin ikinci fıkrasının son cümlesinde yer alan "*Türk vatandaşlığını birlikte kazanan ana ve babanın çocukları da Türk vatandaşlığını kazanır.*" ifadesini incelemektedir. *İdari uygulamada, ebeveynleriyle birlikte vatandaşlık başvurusunda bulunan ve başvuru tarihinde küçük olan çocukların, idari karar sürecinde* ergin hale gelmeleri durumunda bu çocukların ebeveynlerine bağlı vatandaşlık kazanamayacağı kabul edilmektedir. Daha açık bir ifadeyle vatandaşlık başvurularının yapıldığı tarih ile idari kararların tesis edildiği tarih arasında geçen süre, özellikle başvuru anında çocuk statüsünde olan bireylerin erginleşmesi durumunda ciddi bir belirsizlik yaratmaktadır. Bu durum hukuki bir tartışmayı da beraberinde getirmektedir. Nitekim Ankara Bölge İdare Mahkemesi'nin son dönem içtihatları incelendiğinde konu hakkında farklı yönde kararlar verildiği görülmektedir. Çalışma kapsamında öncelikle, söz konusu yargı kararları ve uygulamadaki sorunlar analiz edilerek öğretideki mevcut görüşler ortaya konulacaktır. Ardından ilgili kanun hükmünün lafzi niteliği; hukuk devleti ilkesinin alt unsurları olan hukuki güvenlik ve haklı beklenti ilkeleri ile anayasal ve uluslararası düzenlemelerde güvence altına alınan aile birliğine saygı hakkı çerçevesinde incelenecektir. Bu kapsamda çalışmada TVK m. 20/2 hükmünün emredici bir niteliğe sahip olup olmadığı ve idarenin uygulamasının yerindeliği değerlendirilecektir.

**Anahtar Kelimeler:** Türk Vatandaşlığı Kanunu m. 20/2, aile birliğine saygı hakkı, Türk vatandaşlığının kazanılması, anne ve babaya bağlı vatandaşlık kazanımı

## Abstract

This study examines the expression "The children of a mother and father who acquire Turkish citizenship together also acquire Turkish citizenship," which is located in the last sentence of Article 20, paragraph 2 of the Turkish Citizenship Law No. 5901.In administrative practice, if children who apply for citizenship together with their parents are minors on the application date but become adults during the decision-making process, it is accepted that these children cannot acquire citizenship based on their parents. In other words, the period between the application

➢ *Bu makale Etik Kurul iznine tabi değildir/This article is not subject to Ethics Committee permission.*

➢ *Makale Geliş Tarihi/Article Received Date: 3.6.2026*

➢ *Yayın Kurulu Kabul Tarihi/Editorial Board Acceptance Date: 23.10.2026*

* Dr. Öğr. Üyesi, Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi Hukuk Fakültesi, Milletlerarası Özel Hukuk Ana Bilim Dalı, e-posta: elifhandealtintasacikgoz@aybu.edu.tr, https://orcid.org/0000-0002-0060-7094, Ror: https://ror.org/05ryemn72.

date and the issuance of administrative decisions creates a serious uncertainty, particularly when individuals who have the status of a child at the time of application attain majority. This situation brings a serious legal debate. Indeed, an examination of the recent jurisprudence of the Ankara Regional Administrative Court reveals that conflicting decisions have been rendered on this matter. Within the scope of this study, first, the relevant court decisions and practical problems will be analyzed, and the current views in the doctrine will be presented. Subsequently, the literal nature of the relevant statutory provision will be examined within the framework of the principles of legal certainty and legitimate expectation, which are sub-elements of the rule of law, as well as the right to respect for family life guaranteed by constitutional and international regulations. In this context, the study will evaluate whether the provision of Article 20/2 of the Turkish Citizenship Law possesses a mandatory nature and whether the administrative practice is appropriate.

**Keywords:** Turkish Citizenship Law Art. 20/2, right to respect for family life, acquisition of Turkish citizenship, derivative acquisition of citizenship

## GİRİŞ

Türk vatandaşlığı doğumla kazanılabildiği gibi sonradan da kazanılabilir. Türk vatandaşlığının doğumla kazanılması, soy bağı ve doğum yeri esasına göre olabilecekken sonradan kazanılması, doğumdan sonra ve doğumdan başka sebeplerledir[1]. Türk Vatandaşlığı Kanunu[2] (TVK) madde 9 hükmüne göre Türk vatandaşlığının sonradan kazanılması, yetkili makam kararıyla kazanma (TVK m. 10, 11), evlat edinilme (TVK m. 17)[3] ve seçme hakkı yoluyla (TVK m. 21) gerçekleşir. Yetkili makam kararı ile Türk vatandaşlığının kazanılması ise genel olarak vatandaşlığa alınma (TVK m.11), istisnai yoldan vatandaşlığın kazanılması (TVK m. 12), Türk vatandaşlığının yeniden kazanılması (TVK m. 13, 14, 43), Türk vatandaşlığının evlenme yoluyla kazanılması (TVK m. 16) ve evlat edinilme yolu ile Türk vatandaşlığının kazanılması şeklinde gerçekleşir.

Yetkili makam kararıyla Türk vatandaşlığının kazanılması, ilgili kişinin Türk vatandaşlığını kazanma iradesi ve yetkili makamın kararıyla gerçekleşen Türk vatandaşlığının sonradan kazanılması halidir[4]. TVK m. 20 hükmünde yetkili makam kararıyla Türk vatandaşlığının kazanılmasının geçerliliği ve sonuçları düzenlenmiştir. Hükme göre

"(*1) Türk vatandaşlığının kazanılmasına ilişkin kararlar, karar tarihinden itibaren hüküm ifade eder.*

---

1 Gülin Güngör, *Tâbiiyet Hukuku: Gerçek Kişiler-Tüzel Kişiler-Şeyler* (13th edn, Yetkin 2025) 79; Vahit Doğan, Alper Çağrı Yılmaz ve Lale Ayhan İzmirli, *Türk Vatandaşlık Hukuku* (20th edn, Seçkin 2025) 47; B Bahadır Erdem, *Türk Vatandaşlık Hukuku* (9th edn, Beta 2020) 115, 116.

2 Türk Vatandaşlığı Kanunu, Kanun No 5901, Resmî Gazete, 12 Haziran 2009, Sayı 27256.

3 Her ne kadar 5901 sayılı TVK'nın tasarısının TBMM İçişleri Komisyonunca görüşülmesi sırasında evlat edinilme yoluyla Türk vatandaşlığının kazanılması yetkili makam kararıyla Türk vatandaşlığının kazanılması hallerine dahil edilmişse de TVK m. 9 hükümde bu yönde bir değişiklik yapılması unutulmuştur: Doğan, Yılmaz ve Ayhan İzmirli (n 1) 70.

4 Güngör (n 1) 101; Rona Aybay, Nimet Özbek ve Gizem Ersen Perçin, *Vatandaşlık Hukuku* (1st edn, Siyasal Kitabevi 2019) 105, 106; Doğan, Yılmaz ve Ayhan İzmirli (n 1) 70; Erdem (n 1) 115.

*(2) Yetkili makam kararı ile Türk vatandaşlığının kazanılması eşin vatandaşlığına tesir etmez. Ana veya babanın velayeti kendisinde bulunan çocukları, diğer eşin muvafakat etmesi halinde Türk vatandaşlığını kazanır. Muvafakat verilmemesi halinde ana veya babanın mutad meskeninin bulunduğu ülkedeki hakim kararına göre işlem yapılır. Türk vatandaşlığını birlikte kazanan ana ve babanın çocukları da Türk vatandaşlığını kazanır.*

*(3) Ana veya babanın Türk vatandaşlığını kazandığı tarihte kendileri ile birlikte* işlem görmeyen çocukları, ergin olduktan sonra Türk vatandaşlığını kazanmak üzere başvurdukları takdirde haklarında 11 inci madde hükümleri uygulanır."

Bu noktada çalışma konumuz bakımında önem arz eden husus, TVK m. 20/2 hükmünün son cümlesi olan "*Türk vatandaşlığını birlikte kazanan ana ve babanın çocukları da Türk vatandaşlığını kazanır*." ifadesidir.

Yargı kararlarından anlaşılabildiği üzere idare, uygulamada, yetkili makam kararıyla Türk vatandaşlığının kazanılmasına ilişkin başvurularda, ebeveynlerin vatandaşlığa alınmasına karar verilen tarihte, on sekiz yaşını doldurmuş olan çocukların, anne ve babalarıyla birlikte Türk vatandaşlığını kazanmasına izin vermemektedir. Bu yaklaşım uyarınca, başvuru tarihinde henüz on sekiz yaşını doldurmamış çocuğun, idarenin karar verme süreci içerisinde ergin hâle gelmesi, anne ve babasıyla birlikte vatandaşlık kazanımını engelleyen bir unsur olarak kabul edilmektedir. İdarenin bu uygulamasından hareketle çalışmamızda TVK m. 20/2 hükmünün son cümlesi olan "*Türk vatandaşlığını birlikte kazanan ana ve babanın çocukları da Türk vatandaşlığını kazanır*." ifadesinin emredici bir niteliğe sahip olup olmadığı ve idarenin uygulamasının yerindeliği değerlendirilecektir. Farklı bir anlatımla çalışmamızda TVK m. 20/2 hükmünün son cümlesinin idareye takdir yetkisi bırakmayan emredici bir hüküm olup olmadığı incelenecektir.

## I. UYGULAMADAKİ SORUNLAR VE YARGI İÇTİHATLARININ ANALİZİ

Anne ve babası birlikte Türk vatandaşlığını kazanan çocuğun, ebeveynlerine bağlı vatandaşlık kazanabilmesi bakımından uygulamada farklı yönde kararlar verildiği görülmektedir. Ankara Bölge İdare Mahkemesi (BİM)'nin 2020 yılında verdiği bir kararda[5] TVK m. 12/1-b hükmü uyarınca Türk vatandaşlığına alınan ebeveynlerine bağlı vatandaşlık kazanma talebinde bulunulan çocuğun vatandaşlık talebi, idare tarafından zımnen reddedilmiştir. Zımnî ret kararının sonrasında kararın iptaline ilişkin açılan davada Ankara 16. İdare Mahkemesi davayı "*davacının vatandaşlık başvurusuna ilişkin işlemler devam ederken reşit olması nedeniyle vatandaşlık işlemlerinin 12. maddenin (b) bendinde sayılan vatandaşlık başvurusunda bulunan yabancının ergin olmayan çocuğu kapsamında sonuçlandırılamadığı, ancak davacının artık reşit olduğu için ebeveynlerinden bağımsız*

[5] Ankara Bölge İdare Mahkemesi (10 İDD), E 2020/2923, K 2020/2523, 19 Kasım 2020.

*olarak vatandaşlık başvurusunda bulunabileceği"* gerekçesiyle reddetmiştir. Kararın istinaf edilmesi üzerine BİM "*Uyuşmazlık konusu olayda, 15.07.2001 doğumlu olan davacının ailesi ile birlikte Türk vatandaşlığına alınma talebinde bulunduğu 06/03/2019 tarihinde henüz reşit olmadığı, işlemlerin tamamlanarak Cumhurbaşkanlığının 22/07/2019 tarihli ve 1353 sayılı kararının verildiği tarih itibariyle reşit olduğu görülmektedir… ailesinin Türk vatandaşlığına alınmasında bir sakınca görülmeyerek Türk vatandaşlığına kabul edilmiş oldukları dikkate alındığında davacının başvuru tarihindeki yaşının dikkate alınarak işlem tesis edilmesinin hukuk ve hakkaniyete uygun olacağı sonuç ve kanaatine varılmıştır. Kaldı ki, başvuru sonrası yürütülen iş ve işlemlerin ne kadar sürede tamamlanacağı belli olmadığından, işlemlerdeki uzamanın ilgililer aleyhine sonuç doğurması da hukuken kabul edilebilir değildir."* ifadeleriyle ailesiyle Türk vatandaşlığına alınma talebinde bulunduğu 06/03/2019 tarihinde henüz ergin olmayan, işlemlerin tamamlanarak Cumhurbaşkanı kararının verildiği 22/07/2019 tarihinde ergin olan davacının, istinaf istemini kabul etmiştir. Bu noktada BİM, ebeveynlerine bağlı vatandaşlığa alınma talebinde bulunulan çocuğun vatandaşlığa alınmasında, karar tarihini değil, Türk vatandaşlığına alınmak adına başvurunun yapıldığı tarihi esas almıştır.

Ankara BİM, 2024 tarihli kararında[6] da aynı yönde hüküm kurmuştur. Ürdün Haşimi Krallığı vatandaşı olan 24/04/2001 doğumlu davacının babası; kendisi, eşi ve davacının da dahil olduğu ergin olmayan üç çocuğu için TVK'nın m. 12/1-b hükmü gereğince istisnai olarak Türk vatandaşlığını kazanmak için 16/04/2019 tarihinde başvuruda bulunmuştur. Başvuru sonunda Cumhurbaşkanlığı'nın 22/07/2019 tarih ve 1353 sayılı kararı ile davacının annesi, babası ve iki kardeşi 22/07/2019 tarihinde Türk vatandaşlığını kazanmıştır. Davacı ise bu dosya kapsamında vatandaşlığa alınmamıştır. BİM söz konusu kararda TVK m. 20/2 son hükmündeki anne veya babasıyla birlikte Türk vatandaşlığı kazanabilme hakkına sahip ergin olmayan çocuğun "ergin olmama" şartını başvuru aşamasında mı, yoksa anne veya babanın vatandaşlığa kabul edildiği tarih itibariyle mi sağlaması gerektiği konusunu tartışmış ve "*Buna göre, 20. maddenin (2)'nci* fıkrasında anne veya babasıyla birlikte Türk vatandaşlığı kazanabilme hakkına sahip ergin olmayan çocuğun «ergin olmama» şartını başvuru aşamasında mı, yoksa anne veya babanın vatandaşlığa kabul edildiği tarih itibariyle mi sağlaması gerektiği konusunda herhangi bir düzenlemeye yer verilmediği görülmek birlikte, aynı maddenin (3)üncü fıkrasında anne veya babası ile birlikte işlem görmeyen çocuklara ancak ergin olduktan sonra 11 inci madde kapsamında başvurma hakkının tanındığı, başka bir ifadeyle eğer yabancı anne veya baba tarafından ergin olmayan çocuk için de vatandaşlık başvurusunda bulunulmamış ise, anne veya babanın vatandaşlık başvurusu kabul edildikten sonra ergin olmayan çocuk için ikinci fıkra kapsamında vatandaşlık başvurusunda bulunulamayacağı, bu gibile-

[6] Ankara Bölge İdare Mahkemesi (10 İDD), E 2024/2076, K 2024/2717, 29 Nisan 2024.

rin ancak ergin olduktan sonra doğrudan kendileri tarafından genel hükümlere göre vatandaşlık başvurusunda bulunulabileceği, dolayısıyla anne veya babasıyla birlikte işlem gören çocuklar için ikinci fıkra hükümlerine göre işlem yapılması gerekirken anne veya babasıyla işlem görmeyen çocuklar için üçüncü fıkra hükümlerinin uygulanması gerektiğinden, ikinci fıkrada aranan «ergin olmama şartının» anne veya babanın vatandaşlık başvurusu yaptığı tarih itibariyle sağlanıyor olması gerekmektedir." ifadeleriyle "ergin olmama şartının" anne veya babanın vatandaşlık başvurusu yaptığı tarih olarak kabul edilmesi gerektiğine hükmetmiştir. Bu anlamda BİM anne ve babanın vatandaşlığa alınma başvurusu yaptığı tarihte ergin olamayan çocuğun, vatandaşlığa alınma kararının verildiği tarihte ergin olsa bile TVK m.20/2 son hükmü uyarınca Türk vatandaşı olması gerektiğine "*Türk vatandaşlığının kazanılması kapsamında yapılan başvuruda henüz ergin olmayan davacı için de 5901 sayılı Yasa'nın 20. maddesinin (2)'nci* fıkrasında kapsamında vatandaşlık talebinde bulunulduğu, dolayısıyla davacının başvuru tarihi itibariyle ergin olmadığı göz önüne alınarak 5901 sayılı Yasa›nın 20. maddesinin (2)›*nci* fıkrası hükümleri uygulanmak suretiyle vatandaşlık başvurusu hakkında bir karar verilmesi gerekirken, baba ve annesinin Türk vatandaşlığına kabul edildiği tarih itibariyle 18 yaşını *doldurduğundan bahisle 5901 sayılı Yasa'nın 20. maddesinin (3) üncü fıkrası uygulanmak suretiyle tesis edildiği anlaşılan dava konusu işlemde hukuka uyarlık bulunmamaktadır."* ifadeleriyle hükmetmiştir.

Ankara BİM, 2024 tarihli bir başka kararında[7] ise tam aksi yönde bir hüküm tesis etmiştir. Somut olayda Polonya uyruklu başvurucu için 08/04/2022 tarihinde anne ve babasıyla birlikte vatandaşlık kazanma başvurusu yapılmıştır. Davacı, vatandaşlık başvurusunun yapıldığı sırada henüz ergin değildir. Ancak anne ve babanın vatandaşlığa alındığı karar tarihi itibarıyla ergin olması nedeniyle vatandaşlık başvurusuyla ilgili işlemleri sonuçlandırılmamış ve bu kapsamda Türk vatandaşlığını kazanamadığına hükmedilmiştir. Görüldüğü gibi mahkeme, somut olayda önceki kararlarının aksine, anne ve babasına bağlı vatandaşlık kazanacak çocuğun ergin olmama şartı bakımından başvuru tarihini değil vatandaşlığa alınma tarihini esas almıştır. Ankara BİM, 2024 yılında verdiği başka bir kararda ise yine vatandaşlığa alınma karar tarihi üzerinden hüküm tesis etmiştir[8].

Özetle uygulama incelendiğinde, Türk vatandaşlığını iktisap etmek isteyen ana ve babaların, başvuru tarihinde henüz erginliğe erişmemiş çocukları adına da bu yönde talepte bulundukları görülmektedir. Söz konusu kararlarda 2020 ve

---

7 Ankara Bölge İdare Mahkemesi (10 İDD), E 2025/4600, K 2025/5719, 14 Mayıs 2025.

8 Ankara Bölge İdare Mahkemesi (10 İDD), E 2024/6337, K 2024/8779, 24 Aralık 2024. Benzer şekilde 2025 yılında verdiği bir kararda da Rusya Federasyonu vatandaşı olan ve babasına bağlı istisnai yoldan Türk vatandaşlığının kazanılması başvurusunda bulunan ve başvuru sırasında henüz ergin olmayan davacı için de aynı yönde karar vermiştir: Ankara Bölge İdare Mahkemesi (10 İDD), E 2025/4390, K 2025/5720, 14 Mayıs 2025.

2024 tarihlerinde iki kez TVK m. 20/2 son hükmündeki ergin olma şartı bakımından başvuru tarihi esas alınmıştır. Hatta Ankara BİM'in 29.04.2024 tarihli ve E. 2024/2076 sayılı kararında, ergin olma şartı bakımından başvuru tarihinin mi karar tarihinin mi esas alınacağı tartışmasına girilmiş ve TVK m. 20/3 hükmündeki "birlikte işlem görmeyen" lafzından hareketle TVK m.20/2 son hükmü bakımından başvuru tarihinin esas alınacağına karar verilmiştir. Ancak bu iki kararın aksine BİM 2024 ve 2025 yıllarında verdiği kararlarında ebeveynlerine bağlı olarak vatandaşlığa alınması talebinde bulunulan çocuğun ergin olma şartı bakımından vatandaşlığa alınma karar tarihinin esas alınacağına hükmetmiştir[9]. Bu noktada konu hakkındaki görüşümüzü açıklamadan öğretideki görüşlerin açıklanmasına geçilmesi uygun olacaktır.

## II. ÖĞRETİDEKİ GÖRÜŞLER IŞIĞINDA EBEVEYNE BAĞLI KAZANIM

Yetkili makam kararıyla vatandaşlığın kazanılmasında vatandaşlığın kazanılma anı bakımından TVK m. 20/1 hükmü dikkate alınmaktadır. Hüküm uyarınca "*Türk vatandaşlığının kazanılmasına ilişkin kararlar, karar tarihinden itibaren hüküm ifade eder*." Öğretide, TVK m. 20/2 son cümlesinde yer alan "*Türk vatandaşlığını birlikte kazanan ana ve babanın çocukları da Türk vatandaşlığını kazanır"* ifadesine ilişkin açık bir değerlendirmeye yer verilmese de yazarların ifadelerinden hareketle, TVK m. 20/2 son cümlesi bakımından da Türk vatandaşlığının kazanılması anının belirlenmesinde, karar tarihinin dikkate alınacağı sonucuna varılabilir. Örneğin. *Erdem*'e göre TVK'nın düzenlemesinden anlaşılacağı üzere anne ve babanın vatandaşlığı kazandığı tarihte velayeti altında bulunmayan ergin çocukları Türk vatandaşlığını kazanamayacaktır. Yazarın bu ifadesinden *Erdem*'in çocuğun ergin olup olmadığının tespiti bakımından vatandaşlığın kazanıldığı tarihi esas aldığı anlaşılabilmektedir[10]. Yine *Doğan/Yılmaz/Ayhan* İzmirli'ye göre de anne ve babanın Türk vatandaşlığını kazandığı anda ergin olan çocukları, anne ve babanın Türk vatandaşlığını kazanmasından etkilenmeyecektir. Zira yazarlar çocuğun küçük olup olmadığının tespitinde Kanunda

---

9 Konu hakkında tespit edilen bir Danıştay kararında ise sorunun cevapsız bırakıldığı görülmektedir. Somut uyuşmazlıkta Yemen Cumhuriyeti vatandaşı olan baba; kendisinin, eşinin ve ergin olmayan 03/04/2001 doğumlu ikiz çocukları ve başvuru tarihinde ergin olmayan diğer iki çocuğunun TVK'nın 12. maddesinin 1. fıkrasının (b) bendi uyarınca Türk vatandaşlığını kazanması amacıyla 04/03/2019 tarihinde başvuru yapmıştır. Anne, baba ve iki çocuk 09.05.2019 tarihli Cumhurbaşkanı Kararıyla istisnai yoldan Türk vatandaşlığını kazanmışsa da ikiz çocukların karar tarihi itibarıyla on sekiz yaşını ikmal etmelerinden bahisle Türk vatandaşlığını kazanma başvuruları reddedilmiştir. İkiz çocukların başvurusunun reddi üzerine Cumhurbaşkanı kararının iptali istemiyle açılan davada Danıştay, çocukların daha sonra TVK'nın 12. maddesinin 1. fıkrasının (c) bendi uyarınca Türk vatandaşlığını kazanması sebebiyle davanın esastan incelenmesine olanak kalmadığı ve dava hakkında karar verilmesine hukuken olanak bulunmadığına karar vermiştir: Danıştay (10 Daire), E 2019/10085, K 2024/1953, 15 Mayıs 2024.

10 Erdem (n 1) 197.

açıkça "*Ana veya babanın Türk vatandaşlığını kazandığı tarih*"ten bahsedildiğini ifade etmektedir[11]. Güngör ise TVK m. 20/1 hükmü uyarınca Türk vatandaşlığının karar tarihinden itibaren kazanılacağını ifade etmiş ve Türk vatandaşlığının ana ya da babaya bağlı kazanılmasının da aynı şartlar dahilinde geçekleşeceğini belirtmiştir[12]. Kanaatimizce yazarın ana ya da babaya bağlı kazanımlarda da TVK m. 20/1 hükmünü uygulamayı kabul etmesi, yine karar tarihini dikkate almamız gerektiği şeklinde yorumlanabilecektir.

Vatandaşlığın kazanılma anı bakımından karar tarihi dikkate alındığında, anne ve babanın Türk vatandaşlığını kazanma başvurusu yaptığı anda on sekiz yaşını doldurmamış çocuğun, anne ve babanın vatandaşlığı kazanma tarihinde ergin olması durumunda Türk vatandaşlığını kazanamayacağı sonucuna varılacaktır. Böylece başvuru tarihinde henüz on sekiz yaşını doldurmamış çocuğun, idarenin karar verme süreci içerisinde ergin hâle gelmesi, anne ve babaya bağlı olarak vatandaşlık iktisap etmesinin önünde bir engel teşkil edecektir. Nitekim öğretide savunulan bu yaklaşım, yargının son dönemde tesis ettiği kararlarla da tam bir uyum içerisindedir. Çalışmanın bundan sonraki bölümünde ulaşılan bu sonucun, TVK m. 20/2 son cümlesinin hukuki niteliğiyle olan uyumu incelenecektir.

## III. TVK M. 20/2 HÜKMÜNÜN HUKUKİ NİTELİĞİ VE AİLE BİRLİĞİ İLKESİ ÇERÇEVESİNDE DEĞERLENDİRİLMESİ

### A. Hükmün Lafzi Yorumu Bakımından "Kazanır" İfadesinin Bağlayıcılığı

Bir konu hakkında idareye takdir yetkisinin verilip verilmediği kanunda yer alan açık düzenlemelerden anlaşılır[13]. İdarenin yetkisine ilişkin düzenlemelerde emredici ifadelerin yer almasından ziyade yetki verilen makama bir yapma ya da yapmama imkânı tanıyan "verebilir", "edilebilir", "atayabilir", "görevlendirebilir" gibi ifadelerin kullanıldığı hallerde idareye takdir yetkisi tanındığı kabul edilir[14].

---

11 Doğan, Yılmaz ve Ayhan İzmirli (n 1) 127.

12 Güngör (n 1) 186.

13 İdareye takdir yetkisi, mevzuatta (kanunda) açık düzenlemeler yapılması, belirsiz kavramların kullanılması ve idareye bir değerlendirme imkânının tanınması ile gerçekleşir: Cemre Tüysüz, "Türk Vatandaşlığının Sonradan Kazanılmasında İdarenin Takdir Yetkisi" (2022) 13(1) İnönü Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi 48, 51.

14 Esasen idare, anayasaya aykırı olmamak şartıyla her konuyu kanunla düzenleyebilir. Bu anlamda kanun koyucu dilediği takdirde idarenin faaliyetlerini en ince ayrıntısına kadar düzenleyip idareyi, bağlı yetki ile sınırlayabilir. Ancak modern toplumlarda idari faaliyetlerin kanun koyucu tarafından önceden ayrıntılı olarak düzenlemesi düşünülemez. Bu bakımdan hukuk kurallarının idareye belirli bir takdir yetkisi tanıması hem mantığa uygun hem de gereklidir: Bahtiyar Akyılmaz, Murat Sezginer ve Cemil Kaya, *Türk İdare Hukuku*, (19th edn, Seçkin 2025) 148. İdarenin nerede ve nasıl bir tasarrufta bulunacağının hukuk kuralları ile önceden kesin bir şekilde belirlenmediği durumlarda, idarenin birden fazla karar arasında tercih imkanı verildiği hallerde, takdir yetkisinin varlığı kabul edilir. Hukuk kurallarında yer alan "yapılabilir, atanabilir, gerekli tedbirleri alır, karar verebilir, gerekli işlemleri yapar, tesis edebilir, uygulayabilir, sevk edebilir, kılabilir" gibi ifadeler idareye takdir yetkisinin verildiğini gösterir: Ramazan Çağlayan, *İdare Hukuku Dersleri* (12 th edn,

Yetkili makam kararıyla Türk vatandaşlığının kazanılmasını düzenleyen TVK m. 20 hükmünün çocuklar bakımından etkisini ele alan ikinci fıkrasının son cümlesinde "*Türk vatandaşlığını birlikte kazanan ana ve babanın çocukları da Türk vatandaşlığını kazanır."* ifadesine yer verilmiştir. TVK m. 10 hükmünde ise "*… bu Kanunda belirtilen şartları taşıması halinde yetkili makam kararı ile Türk vatandaşlığını kazanabilir*" ifadesine yine vatandaşlığın kazanılmasında istisnai halleri düzenleyen TVK m. 12/1 hükmünde "*Millî güvenlik ve kamu düzeni bakımından engel teşkil edecek bir hali bulunmamak şartıyla Cumhurbaşkanı kararı ile aşağıda belirtilen yabancılar Türk vatandaşlığını kazanabilirler*." ifadesine yer verilmiştir. Benzer şekilde Türk vatandaşlığının ikamet şartı aranmaksızın yeniden kazanılmasını düzenleyen TVK m. 13 hükmünde, Türk vatandaşlığının ikamet şartına bağlı olarak yeniden kazanılmasını düzenleyen TVK m. 14 hükmünde, Türk vatandaşlığının evlat edinilme ile kazanılmasını düzenleyen TVK m. 17 hükümlerinde "*kazanabilirler"* ifadesine yer verilmiştir. TVK m. 10, 12, 13, 14 ve 17 hükümlerinde yer alan "kazanabilir" ifadesi idareye bir takdir yetkisi verildiğini göstermektedir. Ancak TVK m. 20 hükmünün çocuklar bakımından etkisini ele alan ikinci fıkrasının son cümlesinde "kazanır" ifadesine yer verilmiş ve bu emredici ifadeyle kanaatimizce idareye bir takdir hakkı tanınmamıştır.

Öğretide *Nomer*'e göre vatandaşlığın kazanılma halleri, Türk vatandaşlığını kazanacak kişinin istek ve iradesine bağlı olacak şekilde bir ayrıma tabi tutulabilir. Yazara göre Türk vatandaşlığının kazanılma halleri, vatandaşlığın söz konusu kişinin istek ve iradesine bağlı olmaksızın kanunda belirlenmiş şartların gerçekleşmesiyle kendiliğinden kazanılması (soybağı ve doğum yeri esası ile evlat edinilme) hali ya da ilgili kişinin istek ve talebine bağlı olarak yetkili makamın kararı ya da tespiti ile elde edilmesi şeklinde tasnif edilebilir[15]. Esasen kanun koyucu TVK m. 20 hükmünün çocuklar bakımından etkisini ele alan ikinci fıkrasının son cümlesindeki "*kazanır*" ifadesiyle vatandaşlığın kendiliğinden kazanıldığı bir hali düzenlemiştir. Öğretide de anne ve baba beraber Türk vatandaşlığını kazanıyorsa küçük çocukların da onlara bağlı ve kanun hükmü gereği Türk vatandaşlığını kazanacağı ifade edilmiştir[16]. Bu anlamda söz konusu hükümde, emredici bir ifadeyle, Türk vatandaşlığını birlikte kazanan ebeveynlerin çocuğunun da Türk

Adalet 2025) 417; Kemal Gözler ve Gürsel Kaplan, *İdare Hukuku Dersleri* (27 th edn, Ekin 2025) 331;Tüysüz (n 13) 5. *Gözler* ve *Kaplan*'a göre takdir yetkisi, idarenin belirli bir konuda karar alıp almama veya birden fazla karar arasında seçim yapma imkanıdır: Kemal ve Kaplan (n 14) 328; Akyılmaz, Sezginer ve Kaya (n 14) 148, 149. İdarenin takdir yetkisi konusunda ayrıca bkz. Sinan Seçkin ve Gül Üstün, "İdari İşlemlerde Takdir Yetkisi ve Gerekçe İlkesi" (2015) 21(2) *Marmara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Hukuk Araştırması Dergisi,* 509*;* Necip Fazil, Akburakci, "Yapay Zekânın İdarenin Takdir Yetkisi ve Karar Alma Mekanizmalarına Etkisi" (2021) 20 *İdare Hukuku ve İlimleri Dergisi,* 77, 82 vd; Ramazan Çağlayan, "Türk Hukukunda İdarenin Takdir Yetkisinin Yargısal Denetimi" 2003 (VII)2-4, *AÜHFD,*171, 173 vd.

15 Ergin Nomer, *Türk Vatandaşlık Hukuku* (33rd edn, Filiz 2025) 67.

16 Doğan, Yılmaz ve Ayhan İzmirli (n 1) 125.

vatandaşlığını kanun hükmü gereği kazanacağı düzenlenmiştir. Sonuç olarak, anne ve baba birlikte Türk vatandaşlığına başvurduğunda ebeveynler hakkında vatandaşlığa alınma kararı verildiği an, çocuk yönünden idarenin takdir yetkisi[17] ortadan kalmakta ve idare, bağlı yetki[18] ile ergin olmayan çocuğu da Türk vatan-

[17] Devletin vatandaşını tayin etmesi onun mahfuz yetkisi olup onun, ülkesi üzerinde sahip olduğu hakimiyet ve egemenlik hakkıyla ilgilidir: Güngör (n 1) 101; Işıl Özkan, *Göç ve Vatandaşlık Hukuku* (2nd edn, Seçkin 2025) 52–53; Erdem (n 1) 119; Tüysüz (n 13) 54. Her ne kadar TVK m. 10 hükmü uyarınca Kanundaki şartları taşımak kişiye Türk vatandaşlığını kazanmak noktasında mutlak bir hak tanımasa da idarenin bu noktadaki takdir yetkisi sınırsız ve keyfi değildir: Doğan, Yılmaz ve Ayhan İzmirli (n 1) 70; Aybay, Özbek ve Ersen Perçin (n 4) 112; Erdem (n 1) 121; Mustafa Erkan, "Türk Vatandaşlığı Kanununda 7039 Sayılı Kanun ile Yapılan Değişikliklerin İncelenmesi" (2019) 39(2) *Public and Private International Law Bulletin* 415, 425. Zira idarenin takdir yetkisini hukuka uygun kullanılıp kullanmadığı hususu yargı organlarınca denetlenebilir: Güngör (n 1) 102; Cemil Kaya, İdarenin Takdir Yetkisi ve Yargısal Denetimi (3rd edn, On İki Levha 2021) 118; Erdem (n 1) 120. İdarenin takdir yetkisinin yargısal denetiminin varlığı, bireylerin haklarının korunmasını sağlar: Kaya (n 17) 121. Kamu hizmetlerini yürütmekle yükümlü idarenin bu hizmetleri yürütürken hukuka bağlı kalıp kalmadığının tespiti için idari yargı organlarınca yapılan denetim, hukukilik denetimidir: Kaya (n 17) 127. Bu noktada idare, işlemin Anayasaya, kanun hükümlerine, Cumhurbaşkanı kararlarına, düzenleyici işlemlere, hukukun genel ilkelerine ve mahkeme kararlarına uygun olup olmadığının denetlenmesini gerçekleştirir: Kaya (n 17) 127; Erkan (n 17) 425. Bu noktada idare takdir yetkisini kanunların çizdiği sınırlar kapsamında kullanırken, kamu yararı ve kamu görevinin gereklerini de dikkate alır: Erdem (n 1) 121. Ancak yargı organı bu yetkisini kullanırken yerindelik denetimi yapamaz. Yerindelik, idarenin karşılaştığı soruna en uygun çözümü bulması, ulaşmak istediği amaca elverişli aracı bulmasıdır. Bir diğer ifadeyle yerindelik denetimi işlemin ihtiyaca uygun olup olmadığının denetimidir ve bu denetim yargı organlarınca yapılamaz. İdarenin tesisi ettiği işlemin, olumlu ya da olumsuz hareketin ihtiyaca uygunluğunun tayin ve tespiti meselesi idareye aittir: Kaya (n 17) 175, 176. İdarenin takdir yetkisi her ne kadar sınırsız ve keyfi olmasa da başvuruları değerlendirirken kullandığı takdir yetkisinin sınırlarının dar olmadığı da ifade edilmelidir. TVK m. 10/2 hükmünde ifade edildiği gibi sonradan Türk vatandaşlığının kazanılmasında uygulanacak temel ilke ve esaslar, ilgili kamu kurum ve kuruluşlarının görüşleri alınmak suretiyle İçişleri Bakanlığınca belirlenir. Bu kapsamda başvuran kişinin kişisel özellikleri ya da Türkiye'nin başvuranın vatandaşı olduğu devletle ilişkileri dikkate alınabilecek hususlar arasındadır. Türk soyundan olan yabancıların vatandaşlığa alınmaması yönünde zaman zaman uygulanan uluslararası nüfus politikaları buna örnek olarak verilebilir. İlgili hükmün düzenleniş amacı her ne kadar günün değişen ve gelişen şartları doğrultusunda sonradan Türk vatandaşlığının kazanılmasında uygulanacak temel ilke ve esasların Bakanlıkça belirlenmesi olsa da hüküm kanunilik ilkesi açısından öğretide eleştirilmektedir: Erkan (n 17) 421, 422; Esra Gül Dardağan Kibar, "Türk Vatandaşlık Mevzuatı ve Güncel Gelişmeler Işığında Vatandaşlığın Kanuniliği İlkesi" in Vahit Doğan, Alper Çağrı Yılmaz ve Lale Ayhan İzmirli (eds), *Milletlerarası Özel Hukukta Güncel Meseleler* (Savaş 2019) 3, 14. Esasen bu noktada takdir yetkisine sahip makam İçişleri Bakanlığıdır. Ancak bu yetki istisnai vatandaşlığa alınma (TVK m. 12) ile ikamet şartlı yeniden vatandaşlığa alınma hallerinde (TVK m. 14) Cumhurbaşkanına aittir. *Erkan*, Cumhurbaşkanı'na verilen takdir yetkisi bağlamında düzenlenecek temel ilke ve esasların Bakanlıkça belirlenmesinin Cumhurbaşkanı'nın yetkinin sınırlanması sonucunu doğuracağını ve bu sebeple İçişleri Bakanlığı'nın temel ilke ve esasları ortaya koyarken Cumhurbaşkanı tarafından gelen görüşleri dikkate almasının uygun olacağını ifade etmiştir: Erkan (n 17) 427.

[18] Bir idari işlemin unsurlarının, özellikle de sebep ve konu unsurlarının hukuk kurallarınca önceden belirlenerek idareye belirli bir yönde hareket etme yönünde bir tercih imkânının bulunmaması ya da hukuk kuralı ile idareye belirli bir tasarrufta bulunmasının kesin olarak emredilmesi bağlı yetkidir. Bağlı yetki takdir yetkisinin zıddı olup, bağlı yetkinin bulunduğu durumda takdir yetkisinden bahsedilmez: Çağlayan, İdare Hukuku (n 14) 415, 416. Daha kısa bir ifadeyle bağlı yetki, kanunun belirli bir durumda idarenin belirli bir kararı almasını emrettiği hallerdir: Gözler ve Kaplan, (n

daşlığına kabul etmelidir. Bu doğrultuda, ebeveynlerin vatandaşlığı kazandığı an, şartları taşıyan çocuk yönünden idarenin kurucu bir işlem tesis etme yetkisi ortadan kalkmakta; işlem yalnızca mevcut hukuki statüyü tescil eden açıklayıcı bir niteliğe bürünmektedir.

**B. Hükmün Aile Birliğine Saygı Hakkı Kapsamında Değerlendirilmesi**

Esasen çocuğun anne ve babasına bağlı olarak kanun hükmü gereğince Türk vatandaşlığını kazanıyor olması, aile birliğine saygı hakkı ile yakın ilişkilidir. Aile ideal olarak anne, baba ve en az bir çocuktan oluşan çekirdek bir ünitedir[19]. Toplumun en küçük ögesi ancak en temel yapı taşıdır[20]. İnsan Hakları Evrensel Beyannamesi[21]'nin 16/3 hükmünde de aile, toplumun tabii ve genel unsuru olarak kabul edilmiş ve devlet tarafından korunacağı ifade edilmiştir. Benzer şekilde Çocuk Haklarına Dair Sözleşme[22]'nin ön sözünde de toplumun temel birimi olan aileye çocukların gelişim ve esenlikleri için gerekli koruma ve yardımın verilmesi gerektiği belirtilmiştir. Yine Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi[23] (AİHS)'nin 8/1 maddesinde herkesin aile hayatına saygı gösterilmesi hakkını haiz olduğu açıklanmıştır. Benzer düzenlemelere Anayasamızda da yer verilmiştir. Anayasa[24]'m. 41 hükmünde ailenin, Türk toplumunun temeli olduğu, her çocuğun korunma ve bakımdan yararlanma, yüksek yararına açıkça aykırı olmadıkça anne ve babasıyla kişisel ve doğrudan ilişki kurma ve sürdürme hakkına sahip olduğu ifade edilerek aile birliği vurgulanmıştır. Keza Anayasa m. 20/1'de AİHS'deki gibi herkesin aile hayatına saygı gösterilmesini isteme hakkına sahip olduğu kabul edilmiştir.

AİHS'e göre aile hayatına saygı hakkına kamu makamının müdahalesi*, "ancak müdahalenin yasayla öngörülmüş ve demokratik bir toplumda ulusal güvenlik,*

14) 327. İdare hukukunda bağlı yetki, idarenin kanuniliği ilkesinin özel bir uygulama şeklidir ve idarenin yetkisinin sınırını çizer. Bağlı yetki, kamu hizmetinden yararlananlara bu yetki ile idareye yüklenen yükümlülüklerin yerine getirilmesini isteme hakkı tanır. İdare yapmakla yükümlü olduğu işlem ve eylemleri yapmaz ya da o yönde hareket etmez ya da eylemi yapmazsa sorumlu olur: Akyılmaz, Sezginer ve Kaya (n 14) 148, 149.

19 Saliha Hallaç ve Fatma Öz, "Aile Kavramına Kuramsal Bir Bakış" (2014) 6(2) *Psikiyatride Güncel Yaklaşımlar* 142; Mustafa Cin, "Uluslararası Sözleşmeler Çerçevesinde Yabancıların (Göçmen İşçilerin) Aile Birleşimi Hakkı" (2014) 20(1) *Marmara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Hukuk Araştırmaları Dergisi* 263, 268.

20 Musa Aygül ve Ranegül Camız, "Türk Vatandaşı Çocukların Yabancı Ebeveynlerinin Aile Hayatına Saygı Hakkı Kapsamında Türkiye'de İkameti" (2021) 6(2) *Yıldırım Beyazıt Hukuk Dergisi* 373, 376.

21 İnsan Hakları Evrensel Beyannamesi, UNGA Res 217 A(III) (10 December 1948) art 16(3) <https://www.ohchr.org/en/human-rights/universal-declaration/translations/turkish-turkce> erişim tarihi 30 Aralık 2025.

22 Çocuk Haklarına Dair Sözleşme, <https://www.unicef.org/turkiye/çocuk-haklarına-dair-sözleşme> erişim tarihi 2 Ocak 2026.

23 Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi, Resmî Gazete, 19 Mart 1954, Sayı 8662.

24 Türkiye Cumhuriyeti Anayasası, Kanun No 2709, Resmî Gazete, 9 Kasım 1982, Sayı 17863.

*kamu güvenliği, ülkenin ekonomik refahı, düzenin korunması, suç işlenmesinin önlenmesi, sağlığın veya ahlakın veya başkalarının hak ve özgürlüklerinin korunması için gerekli bir tedbir olması durumunda"* mümkündür (AİHS m. 8/2). Esasen AİHS'de aile hayatına saygı hakkına müdahalenin sınırlandırılmasıyla aile bireylerinin birbiriyle ilişkileri koruma altına alınmıştır[25]. Anayasa Mahkemesi de verdiği bir kararında "*Aile yaşamına saygı hakkı, Anayasa'nın 20. maddesinin birinci fıkrasında güvence altına alınmıştır. Madde gerekçesi de dikkate alındığında resmî makamların özel hayata ve aile hayatına müdahale edememesi ile kişinin ferdî ve aile hayatını kendi anladığı gibi düzenleyip yaşayabilmesi gereğine işaret edildiği görülmekte olup söz konusu düzenleme Sözleşme'nin 8. maddesi çerçevesinde korunan aile yaşamına saygı hakkının Anayasa'daki karşılığını oluşturmaktadır. Ayrıca Anayasa'nın 41. maddesinin, Anayasa'nın bütünselliği ilkesi gereği, özellikle aile yaşamına saygı hakkına ilişkin pozitif yükümlülüklerin değerlendirilmesi bağlamında göz önünde bulundurulması gerektiği açıktır*."[26] ifadeleriyle resmî makamların özel hayata ve aile hayatına müdahale edememesine ve kişinin ferdî ve aile hayatını kendi anladığı gibi düzenleyip yaşayabileceğine karar vermiştir.

Yapılan bu açıklamalardan da anlaşılacağı üzere aile hayatına saygı hakkı ya da aile birliği çocuğun anne ve babasıyla bir arada bulunmasını gerektirir. Zira ailenin varlığı, birbiriyle birlikte yaşamak, ekonomik bağ ya da sıkı ilişki gibi çeşitli bağları bir arada bulundurmakla ilişkilidir. Çoğu aile teorisyeni aile kavramının, yakınlık, birbiriyle ortak yaşam ve bir mekanı paylaşma, iki veya daha fazla bireyi içerme, bazı duygusal bağlantıların kurulumu, birbiriyle ilgili sosyal durumlar, roller ve görevlerin üstlenilmesi, sevgi, ait olma duygularının paylaşılması konusunu içerdiği noktasında hemfikirdir[27]. Anayasa Mahkemesi de aile birliğinin sağlanabilmesi için çocuğun anne ve babasıyla bir arada bulunması gerektiğini verdiği bir kararında "*…her çocuğun yüksek yararına aykırı olmadıkça anne ve babasıyla kişisel ve doğrudan ilişki kurma ve ilişkiyi sürdürme hakkına sahip olduğu açıkça belirtilmektedir. Söz konusu yükümlülüğün uluslararası sözleşmelerde de yer bulduğu görülmektedir (bkz. § 26). Bu noktada anne ve baba ile düzenli bir kişisel ilişki sürdürülmesinde çocuğun üstün menfaatinin bulunduğu da gözardı edilmemelidir*."[28] ifadeleriyle açıklamıştır. Çocuk Haklarına Dair Sözleşme m. 9 hükmünde "*Yetkili makamlar uygulanabilir yasa ve usullere göre ve temyiz yolu açık olarak, ayrılığın çocuğun yüksek yararına olduğu yolunda karar vermedikçe, Taraf Devletler, çocuğun; ana–babasından, onların rızası dışında ayrılmamasını güvence altına alırlar*." ifadesine yer vererek çocuğun ebeveynleriyle kişisel ilişkisini sürdürebilme ve onlarla doğrudan teması korun-

[25] Aygül ve Camız (n 20) 387.

[26] *Serpil Toros Başvurusu*, B No 2013/6382 (AYM, 9 Mart 2016) para 64.

[27] Hallaç ve Öz (n 19) 142; Cin (n 19) 266.

[28] *Selim Adıyaman Başvurusu*, B No 2013/8846 (AYM, 9 Mart 2016) para 45.

muştur[29]. Yine Sözleşme m. 16 hükmünde hiçbir çocuğun özel yaşantısına, aile, konut ve iletişimine keyfi ya da haksız bir biçimde müdahale yapılamayacağı gibi, onur ve itibarına da haksız olarak saldırılamayacağı hüküm altına alınmıştır. Bu anlamda aile birliği ilkesinin çocuğun anne ve babasıyla birlikteliğini içerdiği açıkça görülebilmektedir.

Her ne kadar aile hayatına saygı hakkı ya da aile birliği bir temel hak olarak hukuk metinlerinde yer alsa da devletler aile birliği konusunu aynı zamanda egemenlik hakkı kapsamında görmektedir[30]. Zira devletleri yabancı bir kişiyi vatandaşlığa almaya zorlayan bir kural olmadığı gibi aile birleşimini sağlama adına yabancıyı ülkeye kabul zorunluluğu yükleyen bir kural da yoktur[31]. Dolayısıyla devletin kişiyi vatandaşlığa alırken bir takdir yetkisine sahip olduğu kesindir. Ancak bu takdir yetkisi, bir kez kullanıldığında sona erecektir. Ebeveynler vatandaşlığa alındıktan sonra çocuklar, kanun gereği vatandaşlığa alınacağından, idarenin çocukları vatandaşlığa almama yönünde bir takdir yetkisinden bahsedilemeyecektir. Ebeveynlerin vatandaşlığa alınmasının bir sonucu olarak çocukların da aynı statüyü kazanması, TVK m. 20/2 hükmünün bir gereği olduğu gibi ailenin birliğinin de bir gereğidir. Bu anlayış, aile hayatına saygı hakkı ya da aile birliği kapsamında çocuğun anne ve babasıyla bir arada bulunması gereğini de karşılayacaktır. Daha evvel ifade edildiği üzere aile birliği hakkı uyarınca devletlerin aile hayatına müdahalesi ancak yasayla öngörülmüş olması kaydıyla ulusal güvenlik, kamu güvenliği, ülkenin ekonomik refahı, düzenin korunması, suç işlenmesinin önlenmesi, sağlığın veya ahlakın veya başkalarının hak ve özgürlüklerinin korunmasının gerekli olduğu durumunda mümkündür. Ancak anne ve babası idarenin değerlendirmesinden geçerek vatandaşlığa alınmış bir çocuğun, devletin aile birliği hakkına müdahale edebileceği ölçüde haklı ve meşru bir sebep oluşturabilmesi oldukça güçtür. Dolayısıyla anne ve babasıyla kişisel ve doğrudan ilişki kurma ve ilişkiyi sürdürme hakkına sahip bir çocuğun anne ve babasıyla birlikte Türk vatandaşlığını kazanma hakkından mahrum bırakılması aile birliği hakkının ihlali sonucunu doğuracağı gibi Anayasa ve uluslararası sözleşmelerle korunan çocuğun üstün yararı ilkesine de aykırılık teşkil edecektir.

Son olarak ifade edilmelidir ki TVK m. 20/2 son cümlesinin gerekçesi "*Evlilik birliği içerisinde doğan çocukların velayetinin ana ve babada bulunması, genel bir hukuk kuralıdır. Maddede bu hüküm kapalı şekilde ifade edildiğinden uygulamada aksaklıklara sebebiyet verebilecektir. "Türk vatandaşlığını birlikte kazanan ana ve babanın çocukları da Türk vatandaşlığını kazanır" şeklinde açıkça ifade edilmek suretiyle yaşanabilecek muhtemel sorunların giderilmesi*

[29] Aygül ve Camız (n 20) 388.

[30] Cin (n 19) 264.

[31] ibid.

*amaçlanmıştır*." şeklindedir[32]. Gerekçe uyarınca hüküm, çocuğun anne ve babanın vatandaşlık kazanmasından nasıl etkileneceğini doğrudan göstererek ebeveynlerin birlikte Türk vatandaşlığını kazanması durumunda, çocukların da Türk vatandaşlığını kazanacağını açıkça ifade etmektedir. Dolayısıyla hüküm, ailenin bütünlüğünü açık bir şekilde korumuş ve aile birliğine saygı ilkesiyle uyumlu bir sonuç ortaya çıkarmıştır.

## IV. EBEVEYNLERLE BİRLİKTE TÜRK VATANDAŞLIĞININ KAZANILMASINDA ÇOCUK KAVRAMI VE ESAS ALINACAK ZAMAN DİLİMİ

### A. Çocuk Kavramı

Ebeveynlerle birlikte Türk vatandaşlığının kazanılmasında esas alınacak zaman diliminin tespiti meselesine geçilmeden önce, TVK m. 20/2 son cümlesinde bahsi geçen "çocuk" kavramının da üzerinde durulması gerekir. Çocuk kavramının tanımı TVK'da yer almaz. Kavram, Türk Vatandaşlığı Kanununun Uygulanmasına İlişkin Yönetmeliğin[33] (TVKUY) m. 3/1-c hükmünde, on sekiz yaşını tamamlamamış kişi olarak tanımlanmıştır. Öğretide ise "çocuk", TVK'nın çeşitli hükümlerinde ergin olma ifadesiyle birlikte kullanıldığından TVKUY'deki tanımıyla değil kendi milli hukukuna göre ergin olmama şeklinde anlaşılmaktadır[34]. Yargıtay ise konu hakkındaki kararlarında "çocuk" ifadesini on sekiz yaşını doldurmamış birey olarak TVKUY m. 3/1-c hükmüyle uyumlu bir şekilde tanımlamıştır[35]. Kanaatimizce çocuk kavramı, öğreti ve TVK'nın diğer maddelerinin yorumuyla uyumlu olacak şekilde kendi milli hukukuna göre ergin olmamış kişi şeklinde tanımlanmalıdır. Bu anlamda, kendi millî hukukuna göre başvuru anında ergin olmamakla birlikte, idari sürecin uzaması nedeniyle karar tarihinde on sekiz yaşını doldurmuş ya da ergin olmuş; ancak ebeveynine fiilen/ekonomik olarak

---

32 Hükmün gerekçesi için bkz. TBMM Tutanak Dergisi (Dönem 23, Cilt 45, Yasama Yılı 3, 95'inci Birleşim, 28 Mayıs 2009) 87-88 https://www.tbmm.gov.tr/Tutanaklar/Tutanak?Id=2099f97d-d466-4259-bebf-0185ceac7204&BaslangicSayfa=86&BitisSayfa=86 erişim tarihi 26 Ağustos 2026.

33 Türk Vatandaşlığı Kanununun Uygulanmasına İlişkin Yönetmelik, Resmî Gazete, 6 Nisan 2010, Sayı 27544.

34 Çocuğun tanımına TVK'da yer verilmemiş ancak Yönetmelik m. 3(c) hükmünde on sekiz yaşını tamamlamamış kişi olarak ifade edilmiştir. Öğretide Türk vatandaşları için Yönetmelikteki tanımın dikkate alınacağı ancak yabancı kişi için Yönetmelik m. 15(a) hükmü gereği kendi milli hukukuna göre ergin olma kavramının dikkate alınacağı ifade edilmiştir. Bu sebeple TVK m. 20 hükmünde geçen çocuk kavramının da on sekiz yaşını tamamlamamış kişi olarak değil, milli hukukuna göre ergin olmamış kişi olarak yorumlanması gerektiği ifade edilmiştir: Faruk Kerem Giray, "5901 Sayılı Türk Vatandaşlığı Kanunu Hakkında Değerlendirme" (2011) 10(1) *Galatasaray Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi* 321, 382. Ayrıca bkz Feriha Bilge Tanrıbilir, "Türk Vatandaşlığı Kanunu Tasarısının Vatandaşlığın Kazanılmasına İlişkin Hükümleri" (2008) 75 *Türkiye Barolar Birliği Dergisi* 27, 52. Aynı yönde bkz Neşe Baran Çelik, "Güncel Gelişmeler Işığında Türk Vatandaşlığının İstisnai Haller Kapsamında Kazanılması" (2017) 130 *Türkiye Barolar Birliği Dergisi* 357, 401–02.

35 Bkz "Uygulamadaki Sorunlar ve Yargı İçtihatlarının Analizi" başlığı.

bağımlılığı devam eden genç yetişkinler, TVK m. 20/2 son cümlesi uyarınca anne ve babasıyla birlikte Türk vatandaşlığını kazanmalıdır.

**B. Vatandaşlığın Birlikte Kazanılmasında Esas Alınacak Zamanın Belirlenmesi**

Daha önce açıklandığı üzere anne ve babası birlikte vatandaşlık kazanacak çocukların Türk vatandaşlığını kazanma anı hakkında öğreti, TVK m. 20/1 hükmü uyarınca anne ve babanın Türk vatandaşlığını "kazandığı tarihi" dikkate alır. Nitekim savunulan bu yaklaşım uyarınca; başvuru anında ergin olmayan çocuğun karar tarihinde erginliğe erişmesi, onun ebeveynleriyle birlikte Türk vatandaşlığını kazanmasının önünde bir engeldir. Benzer şekilde görüş, hukuki güvenlik ya da idarenin işleyişindeki gecikmeler sebebiyle aile birliğinin dağılması gibi bazı olumsuz sonuçlar doğurabilmektedir.

Öncelikle kamusal yetkilerin, öngörülemez bir şekilde kullanılabilmesi, hukuk devleti ilkesinin alt unsurları olan hukuki belirlilik ve hukuki güvenlik ilkeleriyle bağdaşmaz. Türk hukuk sisteminde hukuki güvenliğin sağlanmasının bir yolu, kanunların öngörülebilir olmasıdır[36]. Bireylerin geleceğe yönelik planlamalar yapabilmesi de hukuki güvenlik ilkesi ile ilişkilidir[37]. Dolayısıyla hukuki güvenlik ilkesi, kişilerin hukuki statülerinin öngörülebilir olmasını, geleceğe yönelik planlarını bu öngörülebilirlik içinde yapabilmelerini gerektirir. Başvuru anında mevzuatın aradığı şartları taşıyan bireyler yönünden, idari sürecin (güvenlik soruşturması, arşiv araştırması veya bürokratik yazışmalar gibi) ne zaman tamamlanacağının belirsizliği ve idarenin iç işleyişindeki yavaşlık nedeniyle bireyin vatandaşlık başvurusunun reddedilmesi, hukuki belirlilik ilkesini zedeler. Öğretinin karar tarihi görüşü de idarenin iç işleyişinden kaynaklanan gecikmeler nedeniyle, kanun metninin hukuki güvenlik ilkesini sağlamaya yetecek düzeyde açık ve öngörülebilir olmasını engellemektedir. Zira bu durum, başvuru anında ergin olmayan bir bireyin, idari karar tarihini tahmin edebilmesini ve dolayısıyla Türk vatandaşlığını kazanıp kazanamayacağını öngörebilmesini zorlaştırmaktadır. Daha açık bir ifadeyle; TVK m. 20/1 hükmünde vatandaşlığın iktisabında karar tarihinin esas alınacağı belirtilmişse de ebeveynine bağlı vatandaşlık kazanacak çocuklar yönünden aynı kriterin uygulanması, idari sürecin ne zaman sonuçlanacağının belirsizliği karşısında, çocuğun hukuki statüsünü öngörülemez hale getirecektir. Nitekim normların açık ve belirli olmasını gerektiren hukuki güvenlik ilkesi[38], bireyin sisteme duyduğu güven temelinde, onun geleceğe yönelik haklı

---

[36] Eylem Çakmaz, "Hukuk Devleti Çerçevesinde Hukuki Güvenlik İlkesi: Anayasa Mahkemesi Kararları Üzerine Bir İnceleme" (2025) 15(1) *Süleyman Demirel Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi* 1, 8.

[37] Şebnem Ekeryılmaz ve Temel Gürdal, "Hukuki Güvenlik ve Unsurları Üzerinde Bir İnceleme" (2023) 4 *Kapanaltı Dergisi* 1, 2.

[38] Elvin Evrim Dalkılıç, "Pandemi Sürecinde İdari İstikrar ve Meşru Beklentilerin Korunması" in Didem Yılmaz, Uğur Orhan ve Ece Göztepe (eds), *Türkiye'de ve Dünyada Hukuk Devletinde Aşınma: Hukukun Araçsallaştırılması-Belirsizleştirilmesi* (On İki Levha 2022) 197.

beklentilerini de hukuken koruma altına alır. Bu yönüyle konu, hukuki güvenlik ilkesi yanında haklı beklenti ilkesi ile de sıkı ilişkilidir[39]. Haklı beklenti, kamusal yetki ve ayrıcalıkların kullanılmasının zaman bakımından öngörülebilir olmasıdır[40]. Türk hukukunda haklı beklenti ilkesi, hukuk sistemine duyulan güvenden kaynaklanan durumların korunması için başvurulan bir ilkedir[41]. Vatandaşlık başvurusu yapan ebeveynlerin ve henüz ergin olmamış çocuğun hukuk sistemine duyduğu güvenden kaynaklanan bir haklı beklentisinin olduğu da açıktır. Bu noktada idari sürecin gecikmesi kişilerin bu haklı beklentisini de ortadan kaldırmamalıdır.

İkinci olarak, karar tarihinin dikkate alınması vatandaşlık başvurusunun yapıldığı tarihte mevcut olan hukuki durumun idarenin işlem tesisindeki gecikmesi nedeniyle (güvenlik soruşturması, arşiv araştırması vb) çocuk aleyhine sonuçlanmasına yol açmaktadır. Bir başka deyişle idarenin kendi işleyişinden kaynaklanan gecikmeler, çocuğun ebeveynlerine bağlı vatandaşlık kazanamamasına ve onun aile hayatı ve vatandaşlığı üzerinde ciddi sonuçların doğmasına yol açmaktadır. İdarenin yavaş işleyen bürokratik yapısının olumsuz sonuçlarını başvuru yapan bireylere yüklemesi kanaatimizce adil değildir.

Gerek TVK m. 20/2 son cümlesi hükmünün niteliği ve lafzı gerekse aile hayatına saygı hakkının korunması adına çocuğun ebeveynleriyle birlikte vatandaşlık kazanabilmesi bakımından, anne ve babanın Türk vatandaşlığına başvurduğu tarihin esas alınması hukuken en isabetli yaklaşımdır. Bu tarihte çocuğun küçük olması ise yeterlidir. Zira hüküm, lafzındaki "kazanır" ifadesiyle emredici biçimde, anne ve babası Türk vatandaşı olan çocuğun da ebeveynleriyle birlikte Türk vatandaşlığını kazanacağını düzenlemiştir. Vatandaşlığın kazanıldığı tarihin dikkate alınması ise kanunun lafzının aksine, çocuğun ebeveynleriyle birlikte Türk vatandaşlığını kazanabilmesini engelleyebilmektedir.

Yine başvuru anının dikkate alınması, AİHS, Çocuk Hakları Sözleşmesi gibi evrensel düzenlemelerde ve Anayasada da güvence altına alınan aile birliğine saygı hakkıyla da uyumludur. Esasen başvuru anında çocuk henüz on sekiz yaşını doldurmamış ve henüz ergin değildir. Bu anlamda aile başvuru anında hukuken ve fiilen bir bütündür ve çocuk hala aileye bağımlıdır. Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi (AİHM) de, aile birliği bakımından katı bir yaş sınırından ziyade fiili ya da ekonomik bağımlılık ilişkisini dikkate alır. Örneğin, Mahkeme, *Bouchelkia v. France* kararında 25 Şubat 1970 doğumlu başvurucu hakkında 11 Haziran 1990 tarihinde tesis edilen ve 9 Temmuz 1990'da uygulanan sınır dışı etme işlemini incelemiştir. Mahkeme, işlem tarihinde başvurucunun bekar olması, çocuğunun bulunmaması ve halen ebeveynleriyle birlikte yaşaması olgularını dikkate alarak,

---

39 Haklı beklenti ilkesi ve hukuki güvenlik ilkesi Avrupa Birliği Adalet Divanı kararlarında tek bir ilke gibi görülerek kullanılmaya başlanmıştır: Dalkılıç (n 38) 198.

40 Dalkılıç (n 38) 197.

41 Engin Saygın, "Haklı Beklentilerin Korunması İlkesine Yönelik Türk ve İngiliz İdare Hukuku Yaklaşımı Üzerine Karşılaştırmalı Bir Analiz" (2016) 126 *Türkiye Barolar Birliği Dergisi* 211, 231.

söz konusu sınır dışı kararının ilgilinin özel ve aile hayatına saygı hakkını ihlal ettiği sonucuna varmıştır[42]. Yine *Maslov v. Austria* kararında Mahkeme, ülkeye giriş yasağı kararının verildiği tarihte küçük olan başvurucunun, kararın kesinleştiği aşamada ergin olduğuna işaret etmiş; ancak henüz kendi ailesini kurmamış genç yetişkinlerin ebeveynleriyle olan bağlarının da aile hayatı teşkil ettiğini belirterek, halen anne ve babasıyla birlikte yaşayan başvurucu yönünden sınırdışı kararının, aile birliğine saygı hakkını ihlal ettiğine hükmetmiştir[43]. Kararlardan da anlaşılabileceği üzere başvurunun yapıldığı anda ebeveynine bağımlı olan, eğitimi devam eden veya ailesiyle birlikte yaşayan bir çocuğun, ergin olması bu bağımlılık ilişkisini bir anda koparamayacaktır. Esasen bu gerçeği ailenin, başvuru anında birlikte başvuruda bulunarak aile birliğini korumak adına ortak bir hukuki statü talebinde bulunması da açıkça gösterebilmektedir. Tüm bu gerekçelerle anne ve babası birlikte Türk vatandaşlığını kazanan çocuğun ebeveynleriyle birlikte Türk vatandaşlığını kazanması bakımından, başvuru anının dikkate alınması aile birliğine saygı hakkıyla da uyum içerisinde olduğu kanaatindeyiz.

Son olarak belirtmek gerekir ki uygulamada, birlikte vatandaşlık başvurusunda bulunan ebeveynlerin çocuklarının, idari süreç içinde ergin olması sebebiyle vatandaşlığa alınmadığı hallerde bu çocukların, TVK m. 12/1-c hükmü kapsamında, "vatandaşlığa alınması zaruri görünen kişi" olarak istisnai yoldan vatandaşlığa alındığı görülür[44]. Esasen idarenin böyle bir alternatife başvurması, kendi bürokratik gecikmesiyle ergin hale gelen çocuğun aile birliğinden kopmasının yaratacağı hukuka aykırılığı ve mağduriyeti sezmesine ve bu mağduriyeti m. 12/1-c maddesiyle gidermeye çalıştığını da göstermektedir. Oysa Kanunun amacına, lafzına ve aile birliği hakkına uyan bir yorumla çocuğun başvuru anındaki durumunun dikkate alınması yaşanan tüm hukuki sorunun giderilmesini sağlayacaktır.

## V. HÜKMÜN KAPSAMINDAKİ ÇOCUKLAR

Çalışma konumuz kapsamında ele alınması gereken diğer bir husus ise Türk vatandaşlığını birlikte kazanan ebeveynlerin çocuklarının, başvuru dosyasına eklenmesinin gerekli olup olmadığıdır. Kanaatimizce, TVK m. 20/2'nin son cüm-

42 *Bouchelkia v France* B No 23078/93 (ECtHR, 29 Ocak 1997) para 41.

43 *Maslov v Austria* [GC] B No 1638/03 (ECtHR, 23 Haziran 2008) para 62.

44 Somut uyuşmazlıkta Yemen Cumhuriyeti vatandaşı olan baba; kendisinin, eşinin ve ergin olmayan 03/04/2001 doğumlu ikiz çocukları ve başvuru tarihinde ergin olmayan diğer iki çocuğunun TVK'nın 12. maddesinin 1. fıkrasının (b) bendi uyarınca Türk vatandaşlığını kazanması amacıyla 04/03/2019 tarihinde başvuru yapmıştır. Anne, baba ve iki çocuk 09.05.2019 tarihli Cumhurbaşkanı Kararıyla istisnai yoldan Türk vatandaşlığını kazanmışsa da ikiz çocukların karar tarihi itibarıyla on sekiz yaşını ikmal etmelerinden bahisle Türk vatandaşlığını kazanma başvuruları reddedilmiştir. İkiz çocukların başvurusunun reddi üzerine Cumhurbaşkanı kararının iptali istemiyle açılan davada Danıştay, çocukların daha sonra TVK'nın 12. maddesinin 1. fıkrasının (c) bendi uyarınca Türk vatandaşlığını kazanması sebebiyle davanın esastan incelenmesine olanak kalmadığı ve dava hakkında karar verilmesine hukuken olanak bulunmadığına karar vermiştir: Danıştay (10 Daire), E 2019/10085, K 2024/1953 (n 9).

lesi emredici nitelikte olduğundan, Türk vatandaşlığını birlikte kazanan anne ve babanın vatandaşlık başvurusunda çocuğun isminin dosyaya eklenmesi, zorunlu bir şart değildir. Dolayısıyla bu eksiklik vatandaşlığın kanun gereği kazanılmasına da engel teşkil etmeyecektir. Bu durum, TVK m. 20/2 hükmü son cümlesi ile TVK m. 20/3 hükmü arasındaki farkı da ortaya koymaktadır. TVK m. 20/3 hükmünde "*Ana veya babanın Türk vatandaşlığını kazandığı tarihte kendileri ile birlikte* işlem görmeyen çocukları, ergin olduktan sonra Türk vatandaşlığını kazanmak üzere başvurdukları takdirde haklarında 11 inci madde hükümleri uygulanır." ifadeleriyle anne veya babasının vatandaşlık kazandığı tarihte anne veya babasıyla birlikte vatandaşlık kazanması adına işlem görmemiş çocukların, ergin olduktan sonra Türk vatandaşlığını kazanmak için başvuruda bulunabilecekleri düzenlenmiştir.

BİM, verdiği bir kararında[45] "*5901 sayılı Yasa'nın 20. maddesinin (3)'üncü fıkrasında ise; Ana veya babanın Türk vatandaşlığını kazandığı tarihte kendileri ile birlikte işlem görmeyen çocuklarının, ergin olduktan sonra Türk vatandaşlığını kazanmak üzere başvurdukları takdirde haklarında 11 inci madde hükümlerinin uygulanacağının kurala bağlandığı, buna göre ana veya babanın Türk vatandaşlığının kazandığı tarihte kendileri ile birlikte işlem görmeyen çocuklarının ancak ergin olduktan sonra genel hükümlere göre başvurması halinde durumunun değerlendirilebileceği, bu nedenle maddede yer alan "kendileri ile birlikte işlem görmeyen" ibaresinin açıklığa kavuşturulması gerektiği, bu kapsamda kanun koyucunun "Türk vatandaşlığını kazanamamış" veya bu anlama gelebilecek bir ifade yerine "kendileri ile birlikte işlem görmeyen" ifadesini kullanmış olmasının, bu ifade ile; anne veya baba tarafından yapılan vatandaşlık başvurusunda ergin olmayan çocuk yönünden vatandaşlık talebinde bulunulmamış olması halinin kastedilmek istendiği anlaşılmaktadır*." ifadeleriyle TVK m. 20/3 hükmünde geçen "kendileri ile birlikte işlem görmeyen çocukları" ibaresinin, anne veya baba tarafından yapılan vatandaşlık başvurusunda ergin olmayan çocuk yönünden açıkça bir vatandaşlık talebinde bulunulmamış olması durumunu kastettiğine hükmetmiştir.

Görüldüğü üzere TVK m. 20/3 hükmü bakımından, anne ve babanın Türk vatandaşlığını kazanmak için birlikte başvuru yapması gereği aranmaz. Anne ya da babadan birisinin Türk vatandaşlığını kazanması yeterlidir. Dolayısıyla TVK m. 20/3 kapsamına giren çocuk, anne veya babasından birisi Türk vatandaşlığını kazanma başvurusu yapan ancak kendisi bu başvuruya dahil edilmeyen çocuktur. TVK m. 20/2 hükmünün son cümlesinde ise anne ve babanın Türk vatandaşlığını birlikte kazanması şartı aranmaktadır. Dolayısıyla, TVK m. 20/2 son cümlesinin emredici yapısı gereği, ebeveynlerin birlikte yaptığı başvuruda, aile nüfus kay-

[45] Ankara Bölge İdare Mahkemesi (10 İDD), E 2024/2076, K 2024/2717 (n 6).

dında[46] yer alan ergin olmayan çocuklar yönünden ayrıca ve bağımsız bir formla vatandaşlık talebinde bulunulmaması, idarenin bağlı yetkisini ortadan kaldırmaz[47]. İdare, kanun lafzı ve aile birliği ilkesi gereği bu çocukları re'sen dikkate almalıdır. Ebeveynleri birlikte Türk vatandaşlığı kazanan ancak başvuru dosyasında bulunmaması sebebiyle işlem görmeyen çocuk, kanaatimizce ilerleyen süreçte ayrıca vatandaşlık başvurusunda bulunmaksızın, ebeveynlerinin Türk vatandaşlığını kazanmasıyla birlikte Türk vatandaşlığını kazandığını ileri sürerek idari yollara başvurabilir[48]. Kanaatimizce kanun lafzının emredici niteliği gereğince,

---

46 Aile nüfus kaydında yer alan çocuk ibaresiyle ifade edilmek istenen, anne ve babanın velayeti altında bulunan veya anne ve babanın velayeti altında olduğu bir şekilde anlaşılabilen çocuktur.

47 Hüküm, anne ve babası Türk vatandaşlığını kazanabilmek için birlikte başvuran ve başvuru anında henüz ergin olmayan çocuğun anne ve babasına bağlı vatandaşlığa alınmasını düzenlemektedir. Hükümde, TVK m. 20/2 son cümle kapsamındaki çocukların vatandaşlığa alınması bakımından herhangi bir şart öngörülmemiştir. Dolayısıyla hükmün kapsamındaki çocuklar, milli güvenlik ve kamu düzenine engel teşkil etmemek şartı da dahil olmak üzere vatandaşlığa alınırken herhangi bir denetime tabi tutulmayacaklardır. Zira bu noktada kanunun koyucunun amacı, anne ve babasının velayeti altındaki çocuğun anne ve babasıyla birlikte hareket etmesi ve aile birliğinin korunmasıdır. Ancak belirli bir bilinç seviyesine ulaşmış çocuklar bakımından en azından milli güvenlik ve kamu düzenine engel teşkil etmeme şartı getirilebilir. Zira 16, 17 yaşında olup anne ve babasının velayeti altında bulunan bir çocuğun da milli güvenlik ve kamu düzeni bakımından engel teşkil edebilecek bir halinin bulunabilmesi olasıdır. Bu anlamda hükümde bir değişikliğe gidilerek en azından Türk hukukundaki cezai sorumluluk yaşıyla paralel olarak, 12 yaş ve üzerindeki çocukların milli güvenlik ve kamu düzeni bakımından engel teşkil eden bir halinin bulunmaması kaydıyla anne ve babaya bağlı vatandaşlık kazanabilmelerinin mümkün olduğunun düzenlenmesinin daha uygun olacağı kanaatindeyiz. Benzer şekilde AİHM kararlarında da görülebildiği gibi aile kavramının içerisine bağımlı çocuklar da dahil edilebilmektedir. Bu anlamda özellikle ailesine fiilen bağımlı çocuklar göz önünde bulundurularak ergin ve bağımlı çocukların da milli güvenlik ve kamu düzeni bakımından vatandaşlık kazanımına engel teşkil edecek herhangi bir halinin bulunmaması şartıyla anne ve babalarıyla birlikte vatandaşlığa alınabilmelerine imkan tanınmasının uygun olacağı kanaatindeyiz.

48 Yaptığımız açıklamalar TVK m. 20/2 son cümle hükmüne ilişkin olmakla birlikte öğretide TVK m. 20/3 hükmünde belirtilen anne veya babanın Türk vatandaşlığını kazandığı tarihte kendileri ile birlikte işlem görmeyen çocuklar için de çeşitli görüşler ileri sürülmüştür. Hükme göre anne veya babanın Türk vatandaşlığını kazandığı anda kendileriyle birlikte işlem görmeyen çocukları, ergin olduktan sonra, ancak genel hükümler çerçevesinde Türk vatandaşı olabileceklerdir (TVK m. 20/3). *Doğan/Yılmaz/Ayhan* İzmirli'ye göre böyle bir hüküm olmasaydı dahi söz konusu çocuklar herhangi bir yabancı gibi Kanundaki şartları taşımak kaydıyla genel olarak vatandaşlığa alınmadan yararlanabileceklerdi. Yazarlara göre TVK m. 20/3 hükmüyle anne ve babanın Türk vatandaşı olmasının çocuklar bakımından bir istisna yaratmayacağı vurgulanmıştır. Bu kişilerin anne ve babasının Türk vatandaşı olmasının dışında başka bir istisnai hali yoksa genel olarak Türk vatandaşlığını kazanma başvurusunda bulabileceği, Türk vatandaşı ile evlenme, Türkiye'ye sanayi tesisi getirme gibi daha özel bir şartın bulunması halinde ise bu imkânlardan yararlanarak vatandaşlığa alınma başvurusunda bulunabileceğini ifade etmişlerdir: Doğan, Yılmaz ve Ayhan İzmirli (n 1) 127. *Erdem* de aynı yönde bir görüş ileri sürerek, anne veya babanın yetkili makam kararıyla Türk vatandaşlığını kazandığı tarihte onlarla birlikte işlem göremeyen küçük çocuklarının ergin oldukları tarihte genel olarak Türk vatandaşlığını kazanmak için başvurabileceklerini ifade etmiştir: Erdem (n 1) 197, 198. *Güngör*'e göre ise anne veya babasına bağlı olarak yetkili makam kararıyla Türk vatandaşlığını kazanamamış çocukların ergin olduktan sonra genel olarak Türk vatandaşlığını kazanma yoluna başvurmasını gerekli kılan TVK m. 20/3 hükmü, bu çocukların Türk vatandaşı olmasını güçleştirmektedir. Zira evlenme yoluyla ya da istisnaî haller kapsamında Türk vatandaşlığını kazanabilme ihtimali bulunan bu kişilerin Türk vatandaşlığını kazanma imkânı

çifte vatandaşlığı kabul etmeyen bir devletin vatandaşlığını haiz olup Türk vatandaşlığını kazanması halinde söz konusu devletin vatandaşlığını kaybedecek olan çocukların veya herhangi bir sebeple Türk vatandaşı olmak istemeyen çocukların, anne ve babalarına bağlı olarak Türk vatandaşlığına alınmak istemediklerini ya da anne ve babalarıyla birlikte işlem görmek istemediklerini açıkça beyan etmeleri gerekmektedir.

Son olarak belirtilmelidir ki, TVK m. 20/2 son cümlesi, TBMM'ye sunulan kanun tasarısının içerisinde yer almamış, Genel Kurul görüşmeleri esnasında verilen bir önergeyle metne eklenmiştir[49]. Esasen sonradan eklenen bu ifade TVK m. 20/2 ve 3 hükümleri arasındaki iç uyumu da sağlamıştır. TVK m. 20/2'nin ikinci cümlesinde, eşlerden sadece birinin vatandaşlık kazanması halinde çocuğun durumu, diğer eşin muvafakati ya da hakim kararına bırakılmıştır. Bir sonraki fıkrada düzenlenen TVK m. 20/3 hükmünde ise anne ya da babasından birisiyle birlikte işlem görmeyen çocukların ergin olduktan sonra TVK m. 11 hükmündeki genel şartlar uyarınca Türk vatandaşı olabilecekleri düzenlenmiştir. Böylece anne ve babasıyla birlikte işlem gören çocukların idarenin karar alma sürecinde ergin hale gelmesi durumunda TVK m. 20/3 hükmü kapsamına alınması da engellenmiştir. Önergeyle Kanuna eklenen TVK m. 20/2 son cümlesi, vatandaşlığa alınma başvurusunu birlikte yapan anne ve babanın aile birliğini korumayı hedeflemiş ve hükmün kapsamına; onların çocukları da dahil edilmiştir. Anne ya da babasından birisi Türk vatandaşlığına başvurmuş çocuklar bakımından ise TVK m. 20/3 hükmü ile TVK m. 20/2 cümle 2 ve 3 hükümleri uygulama alanı bulacaktır. Özetle TVK m. 20/2 son cümlesi, fıkralar arasındaki mantık bütünlüğü ve kanunun sistematiğini sağlamakla kalmamış, idari sürecin işleyişinden kaynaklanan gecikmelerin aile birliği aleyhine sonuç doğurmasını engelleyecek koruyucu bir işlev de üstlenmiştir.

---

sınırlandırılmaktadır: Güngör (n 1) 189. *Tanrıbilir*'e göre ise çocuklar şayet vatandaşlık kazanan anne ve babanın velayeti altında değillerse zaten Türk vatandaşlığını kazanamayacaklardır. Ayrıca TVK m. 20/3 hükmünde anne veya babasına bağlı olarak yetkili makam kararıyla Türk vatandaşlığını kazanamamış çocuklar için bir kolaylık sağlanması da söz konusu değildir. Dolayısıyla yazara göre böyle bir hükme zaten gerek yoktur: Tanrıbilir (n 34) 52. *Aybay/Özbek/Ersen Perçin*'e göre de çocuklar açısından kolay yoldan Türk vatandaşlığına geçiş imkânı sağlanmamıştır ancak bu çocuklar istisnai yoldan vatandaşlığın kazanılmasını düzenleyen TVK m. 12 hükmünde yer alan "vatandaşlığa alınması zaruri görünenler" kapsamında değerlendirilebileceklerdir: Aybay, Özbek ve Ersen Perçin (n 4) 128. *Erten*'e göre ise kişinin genel olarak Türk vatandaşlığını kazanabilmesi için anne ya da babasının daha önce Türk vatandaşı olmasının ya da çocuğun onlara bağlı vatandaşlık kazamamasının bir önemi yoktur. Hüküm bu haliyle özellikleri belirtilen çocukların başka yollarla vatandaşlığa alınma başvurusunda bulunamayacakları anlamına gelmektedir: Rifat Erten, "Türk Vatandaşlığı Kanunu Tasarısı'nın Türk Vatandaşlığının Kazanılmasına İlişkin Hükümleri Hakkında Değerlendirmeler" (2008) 66(4) *Ankara Barosu Dergisi* 36, 57.

49 Bkz. TBMM Tutanak Dergisi (Dönem 23, Cilt 45, Yasama Yılı 3, 95'inci Birleşim, 28 Mayıs 2009) 87-88 https://www.tbmm.gov.tr/Tutanaklar/Tutanak?Id=2099f97d-d466-4259-bebf-0185ceac7204&BaslangicSayfa=86&BitisSayfa=86 erişim tarihi 26 Ağustos 2026. Ayrıca yukarıda bkz. "B. Hükmün Aile Birliğine Saygı Hakkı Kapsamında Değerlendirilmesi" başlığı.

## SONUÇ

TVK m. 20/2 son cümlesi anne ve babası birlikte Türk vatandaşı olan çocukların ebeveynleriyle birlikte Türk vatandaşlığını kazanacağını kesin ve emredici bir dille düzenlemiştir. Kanun koyucunun TVK m. 10, 12, 13, 14, 17 hükümlerinde yer alan "kazanabilir" ifadesi yerine TVK m.20/2 son cümlesinde "kazanır" ibaresini tercih etmiş olması, idareye takdir yetkisinin tanımadığını ve bir bağlı yetki kuralı getirildiğini göstermektedir. Bu doğrultuda ebeveynlerin vatandaşlığı kazandığı an, çocuk yönünden idarenin takdir yetkisi ortadan kalmakta ve idare bağlı yetki ile vatandaşlığa aldığı ebeveynlerin çocuklarını da Türk vatandaşlığına kabul etmektedir. Bu anlamda TVK m. 20/2 son cümlesinde geçen çocuk ifadesinin öğreti ve TVK'nın diğer maddelerinin yorumuyla uyumlu olacak şekilde kendi milli hukukuna göre ergin olmamış kişi şeklinde tanımlanması uygun olacaktır. Dolayısıyla ebeveynleri birlikte Türk vatandaşlığına başvuran çocuk; ancak ergin olmaması şartıyla anne ve babasıyla birlikte Türk vatandaşlığını kazanacaktır. Esasen öğreti ve yargı kararları, TVK m. 20/1 hükmündeki vatandaşlık kazanma anından hareket ederek anne ve babanın vatandaşlık kazandığı tarihte çocuğun ergin olması ihtimalinde onun vatandaşlık kazanamayacağı ifade etmiştir. Ancak TVK m. 20/2 son cümlesinin emredici niteliği ve AİHS m. 8 ile Anayasa m. 41'de güvence altına alınan aile birliğine saygı hakkının hayata geçirilebilmesi için, çocukların ergin olup olmadığının tespitinde vatandaşlığa başvuru anı esas alınmalıdır. Anne ve babanın vatandaşlığı kazandığı tarihte çocuğun ergin olmuş olması sonucu değiştirmeyecektir. Nitekim AİHM de *Bouchelkia v. Fransa ve Maslov v. Avusturya* gibi yerleşik içtihatlarında, aile hayatının korunmasında on sekiz yaş sınırından ziyade, taraflar arasındaki fiili ve ekonomik bağımlılığı esas almıştır. Yine hükmün emredici yapısı gereğince ebeveynlerine bağlı vatandaşlık kazanacak çocuğun anne ve babasının başvuru dosyasına eklenmiş olması da şart değildir.

Sonuç olarak; başvuru anında ergin olmayan çocuğun, ebeveynlerin başvuru dosyasına ayrı bir formla dahil edilip edilmediğine bakılmaksızın, bağlı yetki uyarınca ebeveynleriyle birlikte Türk vatandaşlığını kazanması Kanun amaç ve lafzı yanında Anayasa ve uluslararası hukukta da korunun aile hayatına saygı hakkıyla da uyumlu olacaktır.

## KAYNAKÇA

Akburakci NF, "Yapay Zekânın İdarenin Takdir Yetkisi ve Karar Alma Mekanizmalarına Etkisi" (2021) 20 *İdare Hukuku ve İlimleri Dergisi* 77

Akyılmaz B, Sezginer M ve Kaya C, *Türk İdare Hukuku* (19th edn, Seçkin 2025)

Aybay R, Özbek N ve Ersen Perçin G, *Vatandaşlık Hukuku* (1st edn, Siyasal Kitabevi 2019)

Aygül M ve Camız R, "Türk Vatandaşı Çocukların Yabancı Ebeveynlerinin Aile Hayatına Saygı Hakkı Kapsamında Türkiye'de İkameti" (2021) 6(2) *Yıldırım Beyazıt Hukuk Dergisi* 373

Baran Çelik N, "Güncel Gelişmeler Işığında Türk Vatandaşlığının İstisnai Haller Kapsamında Kazanılması" (2017) 130 *Türkiye Barolar Birliği Dergisi* 357

Cin M, "Uluslararası Sözleşmeler Çerçevesinde Yabancıların (Göçmen İşçilerin) Aile Birleşimi Hakkı" (2014) 20(1) *Marmara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Hukuk Araştırmaları Dergisi* 263

Çağlayan R, "Türk Hukukunda İdarenin Takdir Yetkisinin Yargısal Denetimi" 2003 (VII)2-4, *AÜHFD* 171

Çağlayan R, *İdare Hukuku Dersleri* (12 th edn, Adalet 2025)

Çakmaz E, "Hukuk Devleti Çerçevesinde Hukuki Güvenlik İlkesi: Anayasa Mahkemesi Kararları Üzerine Bir İnceleme" (2025) 15(1) *Süleyman Demirel Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi* 1

Dalkılıç EE, "Pandemi Sürecinde İdari İstikrar ve Meşru Beklentilerin Korunması" in Yılmaz D, Orhan U ve Göztepe E (eds), *Türkiye'de ve Dünyada Hukuk Devletinde Aşınma: Hukukun Araçsallaştırılması-Belirsizleştirilmesi* (On İki Levha 2022)

Dardağan Kibar EG, "Türk Vatandaşlık Mevzuatı ve Güncel Gelişmeler Işığında Vatandaşlığın Kanuniliği İlkesi" in Doğan V, Yılmaz AÇ ve Ayhan İzmirli L (eds), *Milletlerarası Özel Hukukta Güncel Meseleler* (Savaş 2019)

Doğan V, Yılmaz AÇ ve Ayhan İzmirli L, *Türk Vatandaşlık Hukuku* (20th edn, Seçkin 2025)

Ekeryılmaz Ş ve Gürdal T, "Hukuki Güvenlik ve Unsurları Üzerinde Bir İnceleme" (2023) 4 *Kapanaltı Dergisi* 1

Erdem BB, *Türk Vatandaşlık Hukuku* (9th edn, Beta 2020)

Erkan M, "Türk Vatandaşlığı Kanununda 7039 Sayılı Kanun ile Yapılan Değişikliklerin İncelenmesi" (2019) 39(2) *Public and Private International Law Bulletin* 415

Erten R, "Türk Vatandaşlığı Kanunu Tasarısı'nın Türk Vatandaşlığının Kazanılmasına İlişkin Hükümleri Hakkında Değerlendirmeler" (2008) 66(4) *Ankara Barosu Dergisi* 36

Giray FK, "5901 Sayılı Türk Vatandaşlığı Kanunu Hakkında Değerlendirme" (2011) 10(1) *Galatasaray Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi* 321

Gözler K ve Kaplan G, *İdare Hukuku Dersleri* (27 th edn, Ekin 2025)

Güngör G, *Tâbiiyet Hukuku: Gerçek Kişiler-Tüzel Kişiler-Şeyler* (13th edn, Yetkin 2025)

Hallaç S ve Öz F, "Aile Kavramına Kuramsal Bir Bakış" (2014) 6(2) *Psikiyatride Güncel Yaklaşımlar* 142

Kaya C, İdarenin Takdir Yetkisi ve Yargısal Denetimi (3rd edn, On İki Levha 2021)

Nomer E, *Türk Vatandaşlık Hukuku* (33rd edn, Filiz 2025)

Özkan I, *Göç ve Vatandaşlık Hukuku* (2nd edn, Seçkin 2025)

Saygın E, "Haklı Beklentilerin Korunması İlkesine Yönelik Türk ve İngiliz İdare Hukuku Yaklaşımı Üzerine Karşılaştırmalı Bir Analiz" (2016) 126 *Türkiye Barolar Birliği Dergisi* 211

Seçkin S ve Üstün G, "İdari İşlemlerde Takdir Yetkisi ve Gerekçe İlkesi" (2015) 21(2) *Marmara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Hukuk Araştırması Dergisi* 509

Tanrıbilir FB, "Türk Vatandaşlığı Kanunu Tasarısının Vatandaşlığın Kazanılmasına İlişkin Hükümleri" (2008) 75 *Türkiye Barolar Birliği Dergisi* 27

Tüysüz C, "Türk Vatandaşlığının Sonradan Kazanılmasında İdarenin Takdir Yetkisi" (2022) 13(1) İnönü Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi 48

TAAD Yıl 17 . Sayı 68 . Ekim 2026
ISSN 1309-6826 - E-ISSN 3150-0919
Araştırma Makalesi/Research Article DOI: 10.54049/taad.2016333

# ÇOCUKLARIN SUÇA SÜRÜKLENMESİNİN ÖNLENMESİNDE KOLLUĞUN ROLÜ: GÜVENLİK VE ADALET DENGESİ

*The Role of Law Enforcement in Preventing Children's Involvement in Crime: Balancing Security and Justice*

**Mehmet DEMİRBAŞ***

## Özet

Bu çalışmada, çocukların suça sürüklenmesinin önlenmesinde kolluğun rolü güvenlik ve adalet dengesi çerçevesinde incelenmektedir. Araştırmada, TÜİK'in güvenlik birimlerine gelen veya getirilen çocuklara ilişkin 2015–2025 dönemi tabloları betimsel eğilim analiziyle değerlendirilmiştir. Adalet istatistiklerinden tamamlayıcı biçimde yararlanılmıştır. Türk mevzuatı, ulusal politika belgeleri, uluslararası standartlar ve ilgili araştırmalar ise nitel doküman incelemesine tabi tutulmuştur. Bulgular, suça sürüklenme nedeniyle kaydedilen olay sayısının 2015'te 133.829 iken 2025'te 196.308'e ulaştığını göstermektedir. Dönem genelindeki artış yüzde 46,7 olarak hesaplanmıştır. 2025 yılında ise bir önceki yıla göre yüzde 3,2 azalma kaydedilmiştir. Olayların ağırlıklı olarak 15–17 yaş grubunda ve erkek çocuklarda yoğunlaştığı tespit edilmiştir. Yaralama, hırsızlık ve uyuşturucu veya uyarıcı madde suçları öne çıkan kategorileri oluşturmaktadır. Verilerin olay sayısını göstermesi nedeniyle bulgular tekil çocuk sayısı veya nedensel etki şeklinde yorumlanmamıştır. Mevzuat ve literatür birlikte değerlendirildiğinde, kolluğun ilk temas aşamasındaki uzmanlaşmış ve çocuk dostu yaklaşımının önleyici kapasite bakımından önem taşıdığı sonucuna ulaşılmıştır. Usul adaletine dayalı iletişim, çocuğun ihtiyaç duyduğu koruyucu ve destekleyici hizmetlere erişiminin kolaylaştırılması ve kurumlar arası koordinasyon bu kapasitenin temel unsurlarını oluşturmaktadır. Sonuç olarak hizmete erişim, bildirim ile hizmetin başlaması arasında geçen süre ve geliş nedenine göre yeniden temas gibi göstergelerin mevcut veri sistemlerine eklenmesi önerilmektedir.

**Anahtar Kelimeler:** Suça sürüklenen çocuk, kolluk stratejileri, suç önleme, çocuk adaleti, diversiyon

## Abstract

This study examines the role of law enforcement in preventing children's involvement in crime within the framework of balancing security and justice. Tables published by the Turkish Statistical Institute on children received by or brought to security units between 2015 and 2025 were evaluated through descriptive trend analysis. Judicial statistics were used as complementary material. Turkish legislation, national policy documents, international standards, and relevant studies were examined through qualitative document analysis. The findings show that the number of incidents recorded due to alleged offending increased from 133,829 in 2015 to 196,308 in

- *Bu makale Etik Kurul iznine tabi değildir/This article is not subject to Ethics Committee permission.*
- *Makale Geliş Tarihi/Article Received Date: 12.8.2026*
- *Yayın Kurulu Kabul Tarihi/Editorial Board Acceptance Date: 23.10.2026*

* Dr. Öğr. Üyesi, Polis Akademisi, Güvenlik Bilimleri Enstitüsü, Güvenlik Stratejileri ve Yönetimi Ana Bilim Dalı, Ankara/Türkiye, e-posta: mehmetdemirbas88@gmail.com, https://orcid.org/0000-0002-9760-1130.

2025. The overall increase during the period was 46.7 per cent. In 2025, however, a 3.2 per cent decline was recorded compared with the previous year. Incidents were concentrated among boys aged 15–17. Assault, theft, and drug-related offences constituted the leading categories. Since the data measure incidents, the findings were not interpreted as the number of unique children or as evidence of causal effects. A joint assessment of the legal framework and the literature indicates that a specialized and child-friendly approach during initial law enforcement contact is important for preventive capacity. Communication based on procedural justice, facilitating children's access to the protective and supportive services they need, and inter-agency coordination constitute the principal elements of this capacity. It is therefore recommended that indicators measuring access to services, the time between notification and the start of service provision, and repeat contact classified by reason be incorporated into existing data systems.

**Keywords:** Child in conflict with the law, law enforcement strategies, crime prevention, child justice, diversion

## GİRİŞ

Çocukların suça sürüklenmesi, kamu güvenliğinin sağlanmasının yanı sıra çocuğun gelişimi ve toplumsal bütünleşmesiyle bağlantılı bir alandır. Çocukluk döneminin gelişimsel özellikleri, çocuğa isnat edilen fiillere verilecek hukuki karşılığın ve uygulanacak tedbirlerin yetişkinlerden farklı esaslara dayanmasını gerektirmektedir. Bu nedenle müdahale, somut olayın gerektirdiği adli işlemler yürütülürken çocuğun yeniden suça sürüklenme riskinin azaltılmasını ve güvenli gelişiminin desteklenmesini amaçlamaktadır. Güvenlik ile adalet bu çerçevede birbirini tamamlayan iki kamusal sorumluluk olarak ele alınmaktadır.

Güvenlik ve adalet arasındaki denge, çocukla ilgili işlemlerin sonuçlarının olay anının ötesinde değerlendirilmesini gerektirmektedir. Kolluğun kamu güvenliğini sağlamaya yönelik faaliyetlerinde çocuğun saygınlığının korunması, gelişimsel ihtiyaçlarının gözetilmesi ve toplumsal bütünleşmesinin desteklenmesi önem taşımaktadır. Çocuk haklarına uygun işlem yürütülmesi, kolluğun güvenliği sağlama görevine gelişimsel ve önleyici bir boyut kazandırmaktadır. Kısa vadeli riskin yönetilmesi ile uzun vadeli suç önleme hedefi böylece aynı kurumsal sürecin parçaları hâline gelmektedir.

Türkiye'de suça sürüklenen çocuklara ilişkin akademik yazın giderek genişlemektedir. Doğrudan önleyici müdahaleyi ve kolluğun bu süreçteki konumunu ele alan çalışmalar, bu yazın içinde gelişmeye açık bir alan oluşturmaktadır. Suça sürüklenen çocuklara ilişkin 225 lisansüstü tezi inceleyen güncel bir bibliyometrik araştırmada, tezlerin 81'inin suça sürüklenmenin nedenlerini belirlemeye odaklandığı görülmüştür. Çocukların eğitimini konu alan tezler ile koruyucu ve önleyici tedbirleri inceleyen tezlerin sayısının her iki grupta da 7 olduğu belirlenmiştir. Bu dağılım, lisansüstü tez yazınında nedenleri açıklayan çalışmalar ile müdahalenin tasarımını inceleyen çalışmalar arasında belirgin bir ağırlık farkı bulunduğuna işaret etmektedir.[1]

[1] Burak Can Korkmaz and Mahmut Hüdayi Ödemiş, 'Türkiye'de Yürütülmüş Olan Suça Sürüklenen Çocuk Konulu Lisansüstü Tezlerin İncelenmesi: Bibliyometrik Analiz' (2026) 37(2) *Toplum ve Sosyal Hizmet* 555, 566, 569–70.

Bu çalışma, çocukların suça sürüklenmesinin önlenmesinde kolluğun rolünü güvenlik ve adalet dengesi çerçevesinde incelemeyi amaçlamaktadır. Bu doğrultuda TÜİK kayıtlarında suça sürüklenme nedeniyle yer alan olayların sayısındaki değişim ile isnat edilen suçların bileşimi incelenmektedir. Kolluğun önleyici rolünün ulusal mevzuat ve politika belgelerinde hangi araçlarla yapılandırıldığı da değerlendirilmektedir. Usul adaletine uygun ilk temas, çocuğun ihtiyaç duyduğu hizmetlere erişiminin desteklenmesi ve kurumlar arası koordinasyon, güvenlik ve adalet dengesinin uygulamaya yansıyan temel unsurları olarak ele alınmaktadır.

Resmî istatistikler, çocukların güvenlik birimleriyle temasının büyüklüğünü ve isnat edilen suçların dağılımını izlemeye elverişli bir temel sağlamaktadır. Bu tablolarda temasın niteliği, çocuğun hangi hizmete eriştiği ve sunulan desteğin sonraki temasla ilişkisi hakkında bilgi bulunmamaktadır. Çalışmanın özgün katkısı, sayısal eğilimleri hukuk, politika belgeleri ve araştırma bulgularıyla birlikte değerlendirerek resmî istatistiklerin açıklayamadığı uygulama boyutlarını görünür kılmasında yatmaktadır. Ayrıca mevcut resmî veri üretiminin sağladığı güçlü temeli sonuç odaklı izleme anlayışıyla tamamlayabilecek göstergeler önerilmektedir.

Çalışmada kolluk uygulamalarının nedensel etkisinin ölçülmesi amaçlanmamıştır. Kamuya açık verilerin sınırları içinde betimsel eğilimler ortaya konulmaktadır. Mevcut durum, mevzuat, politika belgeleri ve araştırma bulguları birlikte değerlendirilerek incelenmekte ve uygulamaya yönelik öneriler geliştirilmektedir. İzlenen yöntem ikinci bölümde açıklanmaktadır. Veriler ile bunlara ilişkin değerlendirmeler üçüncü bölümde sunulmaktadır. Çalışma, somut politika önerileriyle tamamlanmaktadır.

## A. KAVRAMSAL VE HUKUKİ ÇERÇEVE

Çocukların suça sürüklenmesi kavramı, bu çalışmada çocuğun suçla ilişkilendirilen davranışlarını ve bu davranışların ortaya çıkmasında etkili olan bireysel ve toplumsal koşulları ele almak amacıyla kullanılmaktadır. Hukuki statüye ilişkin açıklamalarda ise güncel mevzuattaki "adli süreçteki çocuk" ifadesi esas alınmaktadır. 7593 sayılı Kanun ile Çocuk Koruma Kanunu'nun tanımlar dahil ilgili hükümlerinde bu yönde terminolojik değişiklik yapılmıştır. Kanuni tanım, bir fiili işlediği iddiasıyla hakkında soruşturma veya kovuşturma yürütülen çocukları da kapsamaktadır. Bu nedenle çocuğun adli süreçte bulunması, isnat edilen suçu işlediğinin kesinleştiği anlamına gelmemektedir. "Suça sürüklenen" nitelemesinin suçun işlendiğine ilişkin bir ön kabul doğurabilmesi, masumiyet karinesi bakımından kullanılan dilin özenle seçilmesini gerektirmektedir. Birleşmiş Milletler Çocuk Hakları Komitesinin damgalayıcı olmayan dil kullanılması yönündeki yaklaşımı da bu değişiklikleri desteklemektedir. Çalışmada resmî istatistiklerin kategori adları ve kaynakların özgün ifadeleri korunurken, çocuğun

hukuki durumuna ilişkin değerlendirmelerde suç isnadı ile kesinleşmiş mahkûmiyet arasındaki ayrım gözetilmektedir.[2]

**1. Suç Önleme ve Kolluğun Rolü**

Suça sürüklenme, tek bir nedene indirgenemeyen ve zaman içinde şekillenen bir süreçtir. Çocuğun bireysel özellikleri ile aile ortamı bu süreçte karşılıklı etkileşim içerisindedir. Okul yaşantısı ve akran ilişkileri de gelişim sürecine yön verebilmektedir. Yaşanılan çevrenin sosyal ve fiziksel özellikleri ise risklerin etkisini artırabilmekte veya sınırlandırabilmektedir. Koruyucu faktörleri inceleyen araştırmalar, en az bir ebeveynle kurulan yakın ilişkinin ve güçlü okul bağlılığının önemini ortaya koymaktadır. Olumlu akran ilişkileri ile şiddetten uzak ve destekleyici çevre koşulları da çocuğun dayanıklılığını güçlendirmektedir. Birden çok koruyucu faktörün birlikte bulunması, tekil faktörlere göre daha güçlü bir etki meydana getirebilmektedir. Bu nedenle önleme stratejisinin çocuğun bütün yaşam çevresini dikkate alan çok düzeyli bir yapıda kurulması gerekmektedir.[3]

Bu bulgulardan hareketle risk ve koruyucu faktör yaklaşımı, dinamik bir değerlendirme çerçevesi olarak ele alınmalıdır. Bu çerçeve, erken desteğe ihtiyaç duyulan alanların sistemli biçimde belirlenmesine yardımcı olmaktadır. Aynı risk göstergesi, aile desteği veya okul bağlılığı gibi koruyucu koşulların varlığına göre farklı sonuçlar doğurabilmektedir. Bu nedenle veri temelli önleme çalışmalarında risk göstergeleri, mesleki değerlendirme ve düzenli izlemle birlikte ele alınmalıdır. Çocuğun gelişen kapasitesi ile güncel ihtiyaçlarının belirli aralıklarla yeniden değerlendirilmesi, müdahalenin ölçülü kalmasına katkı sağlamaktadır.[4]

Suç önleme kavramı, bu çalışmada müdahalenin zamanı ve hedef kitlesi bakımından geniş bir çerçevede kullanılmaktadır. Birincil önleme, bütün çocukların güvenli gelişimini destekleyen okul ve toplum programlarını kapsamaktadır. İkincil önleme, risk göstergeleri belirginleşen çocuklara ve ailelerine erken destek sunulmasına yönelmektedir. Üçüncül önleme ise güvenlik veya adalet sistemiyle temas etmiş çocukların yeniden suça sürüklenmesini önlemeye yönelik hizmetleri içermektedir. Birleşmiş Milletler Çocuk Hakları Komitesi, aileyi destekleyen toplum temelli programlara, okul bağının korunmasına ve çocuğun ihtiyaçlarını belirleyen disiplinler arası değerlendirmeye özel önem vermektedir.[5]

---

2 Çocuk Koruma Kanunu, Kanun No 5395, RG 15 Temmuz 2005/25876, m. 3(1)(a)(2). Terminoloji değişikliği için bkz. Çocuk Koruma Kanunu ile Bazı Kanunlarda Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun, Kanun No 7593, RG 18 Ağustos 2026/33344, m. 15(3)(c) ve 16(b). Ayrıca bkz. BM Çocuk Hakları Komitesi, 'Çocuk Adalet Sisteminde Çocuk Haklarına İlişkin 24 No'lu Genel Yorum' (18 Eylül 2019) UN Doc CRC/C/GC/24, paras 3 ve 7.

3 Friedrich Lösel and David P Farrington, 'Direct Protective and Buffering Protective Factors in the Development of Youth Violence' (2012) 43(2S1) *American Journal of Preventive Medicine* S8, S8–S10, S14–S19.

4 Lösel and Farrington (n 3) S8–S10, S17–S19.

5 Paul J Brantingham and Frederic L Faust, 'A Conceptual Model of Crime Prevention' (1976) 22(3)

Bu ayrım, önleyici kolluk stratejisinin kapsamının belirlenmesi bakımından da önem taşımaktadır. Bu çalışmada önleyici kolluk stratejisi, yürürlükteki yetkiler ve usul güvenceleri çerçevesinde ele alınmaktadır. Stratejinin kapsamı, koruma ihtiyacının erken fark edilmesini ve durumun yetkili kurumlara zamanında bildirilmesini içermektedir. Güvenli okul ve toplum ortamlarının geliştirilmesine katkı sunan çalışmalar da bu kapsamda değerlendirilmektedir. Eğitim, sağlık ve sosyal hizmet alanlarında uzmanlık gerektiren görevler ilgili kurumlar tarafından yürütülmektedir. Kolluk ise riskin fark edilmesi, çocuğun güvenliğinin sağlanması ve yetkili kurumlarla zamanında bağlantı kurulması aşamalarına katkı sunmaktadır. Bu görev paylaşımı, çocuğun ihtiyaçlarına uygun desteğe gecikmeden erişmesini kolaylaştırmaktadır.

Kolluk, bu önleme zincirinde kendine özgü bir konuma sahiptir. Çocukla ilk kurumsal temas noktalarından birini oluşturması, olayın adli boyutunun yanında korunma ve destek ihtiyacının da erken aşamada fark edilmesine imkân vermektedir. Kolluğun somut olayın özelliklerini değerlendirme kapasitesi, koruma ihtiyacının belirlenmesi ve gerekli acil güvenlik tedbirlerinin alınması bakımından işlev kazanmaktadır. Durumun adli mercilere ve ilgili hizmet birimlerine zamanında bildirilmesi de koruyucu sürecin başlamasını sağlamaktadır. Örneğin, ABD Adalet Bakanlığı Genç Suçluluğu ve Suçu Önleme Ofisi (Office of Juvenile Justice and Delinquency Prevention, OJJDP) tarafından derlenen literatürde kolluğun çocuk adalet sistemine girişte önemli bir temas noktası oluşturduğu belirtilmektedir. Aynı derlemede okul ve toplum temelli önleme programları ile çocukların toplum temelli destek programlarına erişimini kolaylaştıran kolluk uygulamaları incelenmektedir. Toplum destekli yaklaşım, kolluk ile çocuklar arasındaki ilişkiyi olay sonrasında kurulan temasın ötesine taşımaktadır. Yerel ihtiyaçların belirlenmesi, okul çevresinde koruyucu çalışmalar yürütülmesi ve ailelerin uygun hizmetler hakkında bilgilendirilmesi bu yaklaşım içinde değerlendirilebilmektedir. Problem odaklı çalışma ise tekrar eden olay örüntülerinin incelenmesini ve müdahalenin yerel ihtiyaçlara göre geliştirilmesini kolaylaştırmaktadır. Bu programların sonuçlarının faaliyet sayılarıyla birlikte yeniden temas, hizmetlere erişim ve güven göstergeleri üzerinden değerlendirilmesi önem taşımaktadır.[6]

İlk temasın niteliği, sonraki müdahalenin kabulü ve çocuğun hukuk düzeniyle kuracağı ilişki bakımından önem taşımaktadır. Beijing Kuralları, kolluk temasının çocuğun hukuki statüsüne saygı gösteren, esenliğini destekleyen ve zarar görmesini önleyen bir anlayışla yürütülmesini öngörmektedir. Aynı belge, çocuklarla düzenli biçimde çalışan veya çocukların suça sürüklenmesinin önlenmesinde görev alan kolluk personelinin özel eğitim almasını gerekli görmektedir. Böylece uzmanlaşma, işlemlerin usule uygun biçimde yürütülmesini ve çocukla

*Crime & Delinquency* 284, 284–86; BM Çocuk Hakları Komitesi (n 2) paras 9–12.

6 Development Services Group, Inc, *Interactions Between Youth and Law Enforcement: A Literature Review* (Office of Juvenile Justice and Delinquency Prevention, January 2018) 1, 5–6, 9, 14, 21–23.

gelişim özelliklerine uygun iletişim kurulmasını desteklemektedir. İhtiyaç duyulan durumlarda ilgili kurumlarla zamanında bağlantı kurulması da uzmanlaşmış kolluk hizmetinin koruyucu işlevini güçlendirmektedir.[7]

Bu noktada usul adaleti, güvenlik ve adalet dengesini uygulamaya aktaran temel araçlardan biri olarak öne çıkmaktadır. Çocuğa görüşünü açıklama imkânı verilmesi ve işlemin nedeninin anlayabileceği biçimde açıklanması, sürecin adil algılanmasına katkı sağlamaktadır. Tarafsız değerlendirme ve saygılı muamele de bu algıyı güçlendirmektedir.

Çocuklar ve ergenler üzerinde yürütülen araştırmalar, polisle kurulan temasın adilliğine ilişkin değerlendirmeler ile hukuki otoritenin meşruiyeti arasında ilişki bulunduğunu göstermektedir. Güncel bir kapsam belirleme çalışmasında da iletişim becerilerini geliştiren eğitimlerin ve sosyal hizmet uzmanlarıyla kurulan iş birliğinin çocuklara yönelik kolluk hizmetlerini destekleyebileceği değerlendirilmektedir. Usul adaletinin çocuk bakımından taşıdığı önem, hukuki sosyalleşme süreciyle de açıklanmaktadır. Çocuk, hukuk kuralları ve kamusal otorite hakkındaki değerlendirmelerini kişisel deneyimlerinin yanında ailesinden, akranlarından ve çevresinden edindiği izlenimlerle geliştirmektedir. Kolluk görevlisinin çocuğu dinlemesi, işlemin nedenini yaşına uygun bir dille açıklaması ve saygılı iletişim kurması, temasın etkisini işlem anının ötesine taşıyabilmektedir. Bu yönüyle kollukla kurulan ilk temas, çocuğun hukuka ve kamu kurumlarına yönelik uzun vadeli tutumunun şekillenmesine katkıda bulunabilecek önemli bir aşamadır.[8]

## 2. Diversiyon ve Türk Hukukundaki Düzenlemeler

Çocuğun eğitim, sağlık ve sosyal hizmetlere erişiminin sağlanması ile hakkında yürütülen ceza muhakemesine alternatif bir mekanizmanın işletilmesi, amaçları ve hukuki sonuçları bakımından ayrı değerlendirilmelidir. Uluslararası çocuk adaleti literatüründe diversiyon (diversion), suç işlediği ileri sürülen çocuğa ilişkin olayın, yetkili makamlarca olağan ceza yargılaması dışında ele alınmasını sağlayan mekanizmaları ifade etmektedir. Bu mekanizmalar, çocuğun adli sistemle temasını sınırlandırarak gelişimini ve toplumsal bütünleşmesini desteklemeyi amaçlamaktadır. Eğitim, danışmanlık veya aile desteği bu süreçte sunulabilecek hizmetler arasındadır. Bununla birlikte, çocuğun bu hizmetlerden yararlanması tek başına diversiyon uygulandığı anlamına gelmemektedir. Türk hukukunda koruyucu ve destekleyici tedbirler ile 7593 sayılı Kanun'la getirilen yönlendirme tedbirlerinin kendilerine özgü uygulanma koşulları ve hukuki sonuçları bulunmaktadır. Bu nedenle çalışmada uluslararası literatürdeki alternatif

---

7 *United Nations Standard Minimum Rules for the Administration of Juvenile Justice (The Beijing Rules),* UNGA Res 40/33 (29 November 1985) UN Doc A/RES/40/33, rules 10.3 and 12.1.

8 Jeffrey Fagan and Tom R Tyler, 'Legal Socialization of Children and Adolescents' (2005) 18(3) *Social Justice Research* 217, 221–23, 231–34; Jessica CM Li and others, 'Police Legitimacy and Procedural Justice for Children and Youth: A Scoping Review of Definitions, Determinants, and Consequences' (2024) 9 *Frontiers in Sociology* 1409080, 14–16.

mekanizmalar için "diversiyon" terimi kullanılmaktadır. Çocukların olağan ceza yargılaması sürecine alınmasının etkilerini inceleyen araştırmalar, müdahalenin yoğunluğunun çocuğun durumuna göre belirlenmesinin önemini göstermektedir. Kontrollü araştırmaları bir araya getiren sistematik incelemede, olağan adli işlemlerin sonraki suç davranışını azaltan genel bir etkisinin bulunmadığı ve bazı örneklemlerde artırıcı sonuçlarla karşılaşıldığı bildirilmiştir. Wilson ve Hoge'un meta-analizinde, diversiyon programlarına katılan çocuklarda yeniden suça karışma oranlarının olağan ceza yargılaması sürecindeki çocuklara göre genel olarak daha düşük olduğu bildirilmiştir. Ancak araştırma deseni daha güçlü çalışmalarda etki büyüklüğünün azalması, bu sonucun ihtiyatla değerlendirilmesini gerektirmektedir.[9]

Diversiyon mekanizmalarına başvurulurken olayın niteliği ile çocuğun yaşı, risk ve ihtiyaç düzeyi birlikte değerlendirilmelidir. Programın içeriği danışmanlık, eğitim desteği veya aileyle yürütülecek çalışmalar gibi uygulamaları kapsayabilmektedir. Çocuğun uygulamanın içeriği ve sonuçları hakkında anlayabileceği biçimde bilgilendirilmesi, özgür iradesiyle katılımının sağlanması ve hukuki yardımdan yararlanabilmesi temel güvenceler arasındadır. Yetkili makamın kararının gözden geçirilebilmesi ve kayıtların gizliliğinin korunması da önem taşımaktadır. Ayrıca programların kapsamı belirlenirken, olağan koşullarda hakkında resmî işlem yürütülmeyecek çocukların ek yükümlülüklere tabi tutulması ihtimali gözetilmelidir. Literatürde "ağ genişlemesi" olarak adlandırılan bu durum, alternatif mekanizmaların daha fazla çocuğu adli denetim kapsamına alması riskini ifade etmektedir.[10]

Türk ceza muhakemesinde uzlaştırma, alternatif çözüm yöntemleri ile onarıcı adalet arasındaki ilişkinin açıklanması bakımından önem taşımaktadır. Onarıcı adalet, suçun meydana getirdiği zararın giderilmesine, mağdurun ihtiyaçlarının gözetilmesine ve failin sorumluluk üstlenerek toplumsal bütünleşmesinin desteklenmesine odaklanan bir yaklaşımdır. Uzlaştırma ise bu yaklaşımın Türk hukukundaki uygu-

---

9 BM Çocuk Hakları Komitesi (n 2) paras 8, 13–18; The Beijing Rules (n 7) rules 11.1–11.4. Türk hukukundaki koruyucu ve destekleyici tedbirler ile yönlendirme tedbirleri için bkz. Çocuk Koruma Kanunu (n 2) m. 5, 5/A ve 23(2); Çocuk Koruma Kanunu ile Bazı Kanunlarda Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun (n 2) m. 9 ve 12. Olağan adli işlemlerin ve diversiyon programlarının etkilerine ilişkin araştırmalar için bkz. Anthony Petrosino, Carolyn Turpin-Petrosino and Sarah Guckenburg, Formal System Processing of Juveniles: Effects on Delinquency (Campbell Systematic Reviews 2010:1, The Campbell Collaboration 2010) 5–6, 35–39; Holly A Wilson and Robert D Hoge, 'The Effect of Youth Diversion Programs on Recidivism: A Meta-Analytic Review' (2013) 40(5) Criminal Justice and Behavior 497, 509–14.

10 BM Çocuk Hakları Komitesi (n 2) paras 15–18; The Beijing Rules (n 7) rules 11.1–11.4; Anthony Petrosino, Carolyn Turpin-Petrosino and Sarah Guckenburg, Formal System Processing of Juveniles: Effects on Delinquency (Campbell Systematic Reviews 2010:1, The Campbell Collaboration 2010) 5–6, 36–39; Holly A Wilson and Robert D Hoge, 'The Effect of Youth Diversion Programs on Recidivism: A Meta-Analytic Review' (2013) 40(5) Criminal Justice and Behavior 497, 497–99, 509–14.

lama biçimlerinden biridir. Modern onarıcı adaletin gelişiminde gençlere yönelik uygulamalar da etkili olmuştur. Erbaş'ın aktardığı Kanada örneğinde, iki gencin cezaevine gönderilmesi yerine toplum içinde kendileriyle görüşülmesine dayanan uygulama, bu yaklaşımın gelişimine katkı sağlayan deneyimler arasında yer almaktadır. Erbaş'ın incelemesinde, uzlaştırmanın kabulüne ilişkin kanun gerekçesinde zararın giderilmesinin yanında fail ile mağdur arasındaki ilişkinin onarılmasına ve failin toplumla yeniden bütünleşmesine önem verildiği gösterilmektedir. Çalışmada uzlaştırmanın hukuki niteliği, ceza muhakemesiyle ilişkisi ve doğurduğu sonuçlar bakımından öğretide farklı görüşlerin bulunduğu da açıklanmaktadır. Bu çerçevede onarıcı adalet, diversiyon ve uzlaştırma arasındaki bağlantı kurulurken her birinin kapsamı ve işlevi gözetilmelidir. Çocuk adaletine yönelik önerilerde de uzlaştırmanın mevcut hukuki çerçevesi ile çocuğun korunmasını ve desteklenmesini amaçlayan hizmetlerin ilişkisi açıklığa kavuşturulmalıdır.[11]

Türkiye'de çocuk adaletine ilişkin hukuki çerçeve, kolluğun koruyucu ve önleyici rolüne dayanak sağlamaktadır. Çocuk Koruma Kanunu'nda çocuğun yarar ve esenliğinin gözetilmesi, çocuk ile ailesinin karar sürecine katılımının sağlanması ve ilgili kurumların iş birliği içinde çalışması temel ilkeler arasında sayılmaktadır. Özgürlüğü kısıtlayıcı tedbirlere ve hapis cezasına son çare olarak başvurulması benimsenmiştir. Kanun'un 5'inci maddesinde danışmanlık, eğitim, bakım, sağlık ve barınma alanlarında koruyucu ve destekleyici tedbirler düzenlenmiştir. 7593 sayılı Kanun'la eklenen 5/A maddesinde ise sosyal ve toplumsal hizmetler, dijital risklerden korunma, kitap ve kütüphane, çevreye saygı ve çevre temizliği ile bağımlılıklara ilişkin yönlendirme tedbirlerine yer verilmiştir. Bu tedbirler, ceza sorumluluğu bulunmayan adli süreçteki çocuklar bakımından çocuklara özgü güvenlik tedbiri niteliğindedir. Kanun'un 23'üncü maddesi uyarınca hükmün açıklanmasının geri bırakılması kararı verilen çocuklar hakkında da uygun görülen yönlendirme tedbirleri denetimli serbestlik tedbiri olarak uygulanmaktadır. Ayrıca çocuk hakkında kamu davası açıldığında, gerekli idari tedbirlerin alınması amacıyla durumun Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı ile Milli Eğitim Bakanlığının il veya ilçe müdürlüklerine bildirilmesi öngörülmüştür. Çocuklarla ilgili kolluk görevinin öncelikle çocuk birimlerince yerine getirilmesi, gerekli bildirimlerin yapılması ve personelin çocuk hukuku, çocuk gelişimi ve suçun önlenmesi alanlarında eğitilmesi de bu yapının temel unsurlarıdır. Çocuk Şube Müdürlüğü/Büro Amirliği Yönetmeliği, önleyici çalışmaların ilgili kurumlar, okul yönetimleri ve ailelerle birlikte yürütülmesine ilişkin görevleri ayrıntılandırmaktadır.[12]

---

[11] Rahime Erbaş, 'Modern Onarıcı Adalet Programlarının Temel Esasları Açısından Türk Ceza Muhakemesi Hukukundaki Uzlaştırmanın Değerlendirilmesi' (2023) 2 Galatasaray Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi 1179, 1181 dn 2, 1198–1205.

[12] Çocuk Koruma Kanunu (n 2) m. 4–5, 5/A, 15(4), 23(2) ve 31; 7593 sayılı Kanun (n 2) m. 9, 11 ve 12; Emniyet Genel Müdürlüğü Çocuk Şube Müdürlüğü/Büro Amirliği Kuruluş, Görev ve Çalışma Yönetmeliği, RG 13 Nisan 2001/24372, m. 7, 14 ve 18–19.

Ulusal politika belgeleri de bu hukuki çerçeveyi tamamlayan hedefler içermektedir. On İkinci Kalkınma Planı, çocuk adaleti sisteminin çocuğun üstün yararı ve onarıcı adalet yaklaşımı temelinde yapılandırılmasının sürdürülmesini öngörmektedir. Planda ayrıca toplum destekli kolluk yaklaşımının güçlendirilmesi ve koruyucu ve önleyici güvenlik hizmetlerinin etkinliğinin artırılması amaçlanmaktadır. 2023–2028 Türkiye Çocuk Hakları Strateji Belgesi ve Eylem Planı'nda çocuk şube müdürlüklerinin yaygınlaştırılması ve bu birimlerde görev yapan sosyal çalışma görevlilerinin sayısının artırılması hedeflenmektedir. Belgede riskin farklı kurumların ortak çalışmasıyla belirlenmesine ve çocuklara özgü tedbirlerin uygulanmasının izlenmesine yönelik faaliyetlere de yer verilmektedir. Kurumlar arasındaki bilgi paylaşımını destekleyecek altyapının güçlendirilmesi de belirlenen hedefler arasındadır. Bu politika yönelimi, kolluğun çocukların korunmasına ve suçun önlenmesine yönelik görevlerinin kurumlar arası iş birliği içinde yürütülmesini desteklemektedir.[13]

## B. YÖNTEM VE KULLANILAN VERİ KAYNAKLARI

Bu çalışma, doküman incelemesi ile betimsel nicel analizin birlikte kullanıldığı iki aşamalı bir araştırma tasarımına dayanmaktadır. Araştırmada, çocukların suça sürüklenmesinin önlenmesinde kolluğa tanınan görevlerin hukuki ve kurumsal çerçevesi ile 2015–2025 döneminde resmî kayıtlara yansıyan eğilimlerin aynı bağlam içerisinde değerlendirilmesi amaçlanmıştır. Bu kapsamda önce mevzuat, politika belgeleri ve ilgili literatür incelenmiştir. Ardından, idari kayıtlardan derlenen verilerin 2015–2025 yılları arasındaki değişimi incelenmiştir. Değerlendirme sürecinde çocuğun üstün yararı ile ölçülülük ilkeleri temel alınmıştır. İlk temasın niteliği, usul adaletinin gerekleri ve kurumlar arası iş birliğinin önleyici kapasiteye katkısı da inceleme çerçevesine dahil edilmiştir.

Doküman incelemesinin ulusal hukuk boyutunda 5395 sayılı Çocuk Koruma Kanunu ile bu Kanun'a dayalı yönetmelikler ele alınmıştır. Kolluğun çocuklara yönelik teşkilatlanmasını ve görevlerini düzenleyen ikincil mevzuat ayrıca değerlendirilmiştir. On İkinci Kalkınma Planı ile çocuk haklarına ilişkin ulusal strateji belgeleri, önleyici güvenlik politikalarının yöneldiği hedeflerin belirlenmesinde kullanılmıştır. Uluslararası çerçeve ise Birleşmiş Milletler Çocuk Hakları Komitesinin 24 No.lu Genel Yorumu, Beijing Kuralları ve Avrupa Konseyinin Çocuk Dostu Adalet Rehberi üzerinden oluşturulmuştur. Akademik literatür, çocukların kollukla ilk temasını ve bu temasın hukuki sosyalleşme üzerindeki etkisini açıklayan çalışmalar arasından amaçlı olarak seçilmiştir.

---

[13] Cumhurbaşkanlığı Strateji ve Bütçe Başkanlığı, *On İkinci Kalkınma Planı (2024–2028)* (TBMM Kararı No 1396, 31 Ekim 2023) 175, politika 735; 228, politika 935; Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı, *2023–2028 Türkiye Çocuk Hakları Strateji Belgesi ve Eylem Planı* (2023) 84, 86 ve 117.

Dokümanlardan elde edilen bilgiler normatif dayanak, kurumsal yönelim ve ampirik bulgu bakımından ayrı ayrı sınıflandırılmıştır. Mevzuat hükümleri kolluğun görev alanı ile çocuklara tanınan güvencelerin belirlenmesinde kullanılmıştır. Politika belgelerinde yer alan hedefler, tamamlanmış uygulama sonuçları olarak kabul edilmeden kurumsal gelişim yönünü gösteren metinler biçiminde değerlendirilmiştir. Akademik çalışmalarda ise araştırma desenleri ile yazarlar tarafından belirtilen sınırlılıklar dikkate alınmıştır. Yabancı literatürden elde edilen bulguların Türkiye bağlamına aktarılabilirliği, ulusal hukuk düzeni ve kurumsal yapı gözetilerek ele alınmıştır.

Nicel incelemenin temel veri kaynağını Türkiye İstatistik Kurumu tarafından yayımlanan Güvenlik Birimine Gelen veya Getirilen Çocuk İstatistikleri oluşturmaktadır. Bu veri setinden geliş nedeni, yaş grubu, cinsiyet ve isnat edilen suç türü değişkenlerine ilişkin tablolar kullanılmıştır.[14] İnceleme dönemi 2015–2025 olarak belirlenmiştir. Suça sürüklenme nedeniyle kaydedilen olayların yıllık sayıları hesaplanmış ve 2015 yılı başlangıç değeri kabul edilerek değişim eğilimi izlenmiştir. Çocuk nüfusundaki dönemsel değişimin sonuçlara yansıtılabilmesi amacıyla olay sayıları, aynı yıla ait 0–17 yaş nüfusuna oranlanarak yüz bin çocuk başına olay göstergesi de üretilmiştir.[15] Ayrıca 2025 yılı için yaş ve cinsiyet dağılımları ile başlıca suç türlerinin toplam içindeki payları hesaplanmıştır. Analiz, resmî kayıtlarda yer alan sayı ve oranların betimsel olarak değerlendirilmesiyle sınırlandırılmıştır.

Adalet Bakanlığının *Adalet İstatistikleri 2025* yayını, güvenlik biriminde başlayan temasın soruşturma ve kovuşturma evrelerindeki görünümünü tamamlayıcı biçimde değerlendirmek amacıyla kullanılmıştır.[16] Başsavcılık ve ceza mahkemesi tablolarında dosya, çocuk ve suç sayıları farklı istatistik birimleri olarak sunulmaktadır. Aynı çocuk, bulunduğu dosya veya karar türüne bağlı olarak birden fazla kez sayılabilmektedir.[17] Bu nedenle TÜİK ile Adalet Bakanlığı verileri aynı çocuk grubunu aşamalar boyunca izleyen bütünleşik bir veri seti olarak ele alınmamıştır. Kurumlar tarafından yayımlanan göstergeler kendi tanım ve sayım esasları içerisinde yorumlanmıştır.

Verilerin çözümlenmesinde betimsel eğilim analizi kullanılmıştır. Yıllar arasındaki değişimler, kolluk stratejilerinin tek başına ortaya çıkardığı sonuçlar

---

14 Türkiye İstatistik Kurumu, 'Geliş Nedeni ve Cinsiyete Göre Güvenlik Birimine Gelen veya Getirilen Çocukların Karıştığı Olay Sayısı, 2015–2025' (veri tablosu, 2026); Türkiye İstatistik Kurumu, 'Geliş Nedeni, Yaş Grubu ve Cinsiyete Göre Güvenlik Birimine Gelen veya Getirilen Çocukların Karıştığı Olay Sayısı, 2025' (veri tablosu, 2026); Türkiye İstatistik Kurumu, 'İsnat Edilen Suç Türü ve Cinsiyete Göre Güvenlik Birimine Gelen veya Getirilen Çocukların Karıştığı Olay Sayısı, 2015–2025' (veri tablosu, 2026).

15 Türkiye İstatistik Kurumu, *İstatistiklerle Çocuk 2025* (Yayın No 4816, Nisan 2026) 1, tablo 1.1.

16 Adalet Bakanlığı Adli Sicil ve İstatistik Genel Müdürlüğü, *Adalet İstatistikleri 2025* (Yayın No 20, Mart 2026) xxxviii–xxxix.

17 Adalet Bakanlığı Adli Sicil ve İstatistik Genel Müdürlüğü (n 16) 90, tablolar 1.13–1.14; 119, tablolar 2.21–2.23.

şeklinde değerlendirilmemiştir. İdari kayıtlardaki hareketliliğin çocuk nüfusu, kayıt uygulamaları ve toplumsal koşullarla birlikte şekillendiği kabul edilmiştir. TÜİK tarafından 2015–2023 dönemindeki bazı suç gruplarında gerçekleştirilen ana revizyon da karşılaştırmalar sırasında dikkate alınmıştır.[18] Çalışmada kişisel veri kullanılmamış; bütün değerlendirmeler kamuya açık ve toplulaştırılmış istatistikler üzerinden gerçekleştirilmiştir.

## C. 2015–2025 DÖNEMİNDEKİ EĞİLİMLER VE SUÇ BİLEŞİMİ

Türkiye İstatistik Kurumu verilerine göre güvenlik birimlerine gelen veya getirilen çocukların karıştığı olay sayısı 2015 yılında 447.575 iken 2025 yılında 609.959'a ulaşmıştır. Aynı dönemde suça sürüklenme nedeniyle kaydedilen olay sayısı 133.829'dan 196.308'e yükselmiştir. Bu değişim, toplam olay sayısında %36,3; suça sürüklenme nedeniyle kaydedilen olaylarda ise %46,7 oranında artışa karşılık gelmektedir. TÜİK tablolarında sayım birimi, çocukların karıştığı olaydır. Bu nedenle aynı çocuk, farklı zamanlarda birden fazla olaya karışması hâlinde kayıtlarda birden fazla kez yer alabilmektedir.[19]

Tablo 1. Suça Sürüklenme Nedeniyle Güvenlik Birimine
Gelen veya Getirilen Çocukların Karıştığı Olaylar, 2015–2025

| Yıl | Toplam güvenlik olayı | Suça sürüklenme olayı | Toplam içindeki payı (%) | Yüz bin çocuk başına olay |
|---|---|---|---|---|
| 2015 | 447.575 | 133.829 | 29,9 | 585,2 |
| 2016 | 472.670 | 148.642 | 31,4 | 649,3 |
| 2017 | 453.853 | 141.022 | 31,1 | 616,3 |
| 2018 | 489.603 | 152.415 | 31,1 | 665,0 |
| 2019 | 519.919 | 168.799 | 32,5 | 737,9 |
| 2020 | 458.260 | 112.162 | 24,5 | 493,0 |
| 2021 | 509.596 | 132.104 | 25,9 | 581,0 |
| 2022 | 615.538 | 206.943 | 33,6 | 916,6 |
| 2023 | 557.891 | 179.019 | 32,1 | 806,2 |
| 2024 | 612.651 | 202.785 | 33,1 | 929,5 |
| 2025 | 609.959 | 196.308 | 32,2 | 918,4 |

Kaynak: TÜİK verilerinden yararlanılarak yazar tarafından hesaplanmıştır.

Suça sürüklenme nedeniyle kaydedilen olay sayısı, 2015–2025 döneminde yıldan yıla değişen bir seyir izlemiştir. 2015–2019 yılları arasında genel olarak artan olay sayısı, 2019 yılında 168.799'a ulaşmıştır. Bu sayı 2020 yılında 112.162'ye gerilemiş, 2021 yılında yeniden artmıştır. Dönemin en yüksek değeri 206.943

[18] Türkiye İstatistik Kurumu, *Güvenlik Birimine Gelen veya Getirilen Çocuk İstatistikleri, 2025 Haber Bülteninde Yapılan Ana Revizyona İlişkin Metodolojik Doküman* (2025) 1–2.

[19] Türkiye İstatistik Kurumu, 'Geliş Nedeni ve Cinsiyete Göre Güvenlik Birimine Gelen veya Getirilen Çocukların Karıştığı Olay Sayısı, 2015–2025' (n 14).

olayla 2022 yılında kaydedilmiştir. 2023 yılındaki düşüşün ardından olay sayısı 2024 yılında 202.785'e yükselmiştir. 2025 yılında kaydedilen 196.308 olay, bir önceki yıla göre %3,2 oranında azalış göstermektedir. 2020 yılındaki keskin düşüşün COVID-19 salgını dönemine rastlaması olarak yorumlanabilir. Ayrıca, mevcut veriler, yıllar arasındaki değişimin nedenlerini tek başına açıklamaya elverişli değildir.[20]

Olay sayılarının çocuk nüfusuna oranlanması, yıllar içindeki değişimin nüfus büyüklüğü dikkate alınarak değerlendirilmesine imkân vermektedir. Türkiye'de 0–17 yaş grubundaki çocuk nüfus 2015 yılında 22.870.683 iken 2025 yılında 21.375.930'a gerilemiştir. Yüz bin çocuk başına düşen suça sürüklenme olayı sayısı aynı yıllarda sırasıyla 585,2 ve 918,4 olarak hesaplanmıştır. Bu gösterge dönem genelinde %56,9 oranında artmıştır. Yüz bin çocuk başına düşen olay sayısı 2024 yılında 929,5 iken 2025 yılında 918,4'e gerilemiştir. Son yıldaki azalış %1,2 düzeyindedir. Bu görünüm, dönem genelinde yükselişe ve son yılda sınırlı bir düşüşe işaret etmektedir.[21]

Suça sürüklenme nedeniyle kaydedilen olayların toplam olay sayısı içindeki payı da yıllar içinde değişmiştir. Bu oran 2015 yılında %29,9 iken 2019 yılında %32,5'e ulaşmıştır. Oran, 2020 ve 2021 yıllarında sırasıyla %24,5 ve %25,9 olarak gerçekleşmiştir. 2022 yılında %33,6'ya yükselen oran, 2025 yılında %32,2 olarak kaydedilmiştir. Bu oranlar, çocukların güvenlik birimlerine mağduriyet ve kayıp gibi farklı nedenlerle de geldiğini veya getirildiğini göstermektedir. Suça sürüklenme nedeniyle kaydedilen olaylar, incelenen dönemde toplam olayların yaklaşık dörtte biri ile üçte biri arasında değişen bir bölümünü oluşturmuştur.[22]

2025 yılı kayıtları, suça sürüklenme nedeniyle kaydedilen olayların erkek çocuklarda ve 15–17 yaş grubunda yoğunlaştığını göstermektedir. Toplam 196.308 olayın 161.518'i erkek, 34.790'ı kız çocuklarıyla ilgilidir. Olayların %82,3'ü erkek, %17,7'si kız çocuklarıyla ilişkilidir. Yaş grupları incelendiğinde olayların %72,1'inin 15–17, %26,2'sinin 12–14 ve %1,6'sının 0–11 yaş grubunda kaydedildiği görülmektedir. Yaşı bilinmeyen 189 olay ise toplamın %0,1'ini oluşturmaktadır. 0–11 yaş grubuna ilişkin 3.130 olayın tabloda yer alması, bu çocukların ceza sorumluluğu bulunduğu anlamına gelmemektedir. Bu sayı, güvenlik birimine geliş nedenine göre oluşturulan kayıt sınıflandırmasını yansıtmaktadır.[23]

---

20 ibid.

21 Türkiye İstatistik Kurumu (n 15) 1, tablo 1.1. Yüz bin çocuk başına düşen olay sayıları, bu tablodaki çocuk nüfusu ile TÜİK'in güvenlik birimi verileri kullanılarak yazar tarafından hesaplanmıştır.

22 Türkiye İstatistik Kurumu, 'Geliş Nedeni ve Cinsiyete Göre Güvenlik Birimine Gelen veya Getirilen Çocukların Karıştığı Olay Sayısı, 2015–2025' (n 14).

23 Türkiye İstatistik Kurumu, 'Geliş Nedeni, Yaş Grubu ve Cinsiyete Göre Güvenlik Birimine Gelen veya Getirilen Çocukların Karıştığı Olay Sayısı, 2025' (n 14); Türk Ceza Kanunu, Kanun No 5237, RG 12 Ekim 2004/25611, m. 31(1). Cinsiyet ve yaş grubu oranları tablodaki olay sayıları kullanılarak yazar tarafından hesaplanmıştır.

İsnat edilen suç türleri incelendiğinde 2025 yılındaki olayların önemli bir bölümünün yaralama, hırsızlık ve uyuşturucu veya uyarıcı madde kullanma, satma ya da satın alma suçlarında toplandığı görülmektedir. Bu üç suç grubu, toplam olayların %66,1'ini oluşturmaktadır. Yaralama, 81.675 olay ve %41,6 payla ilk sırada yer almaktadır. Hırsızlık 28.910 olayla ikinci sıradadır. Bu suç türünü 19.097 olayla uyuşturucu veya uyarıcı madde kullanma, satma ya da satın alma suçları izlemektedir.[24]

Tablo 2. Seçilmiş Suç Türlerine Göre Suça Sürüklenme Olayları, 2015 ve 2025

| İsnat edilen suç türü | 2015 | 2025 | Değişim (%) | 2025 içindeki payı (%) |
|---|---|---|---|---|
| Yaralama | 45.850 | 81.675 | 78,1 | 41,6 |
| Hırsızlık | 36.942 | 28.910 | –21,7 | 14,7 |
| Uyuşturucu veya uyarıcı madde | 7.545 | 19.097 | 153,1 | 9,7 |
| Tehdit | 4.938 | 9.914 | 100,8 | 5,1 |
| Genel tehlike yaratan suçlar | 2.986 | 9.539 | 219,5 | 4,9 |
| Mala zarar verme | 4.954 | 7.969 | 60,9 | 4,1 |
| Cinsel suçlar | 3.416 | 6.522 | 90,9 | 3,3 |
| Bilişim suçları | 416 | 990 | 138,0 | 0,5 |

Kaynak: TÜİK verilerinden yararlanılarak yazar tarafından hesaplanmıştır.

2015–2025 karşılaştırması, isnat edilen suç türlerinin dağılımının da değiştiğini göstermektedir. Yaralama olayları 45.850'den 81.675'e yükselmiş ve %78,1 oranında artmıştır. Hırsızlık olayları ise 36.942'den 28.910'a gerileyerek %21,7 oranında azalmıştır. Uyuşturucu veya uyarıcı madde kullanma, satma ya da satın alma suçlarıyla ilgili olay sayısı 7.545'ten 19.097'ye yükselmiş ve %153,1 oranında artmıştır. Genel tehlike yaratan suçlar 2.986'dan 9.539'a, bilişim suçları ise 416'dan 990'a yükselmiştir. Kategorilerin başlangıçtaki olay sayıları birbirinden farklı olduğu için yüzde değişimlerin olay sayılarıyla birlikte değerlendirilmesi gerekmektedir. TÜİK, 2015–2023 dönemindeki uyuşturucu veya uyarıcı madde suçları ile kamu sağlığına karşı suçlara ilişkin kayıtları Türk Ceza Kanunu'ndaki tanımları esas alarak yeniden değerlendirmiş ve güncellemiştir. Bu çalışmadaki karşılaştırmalarda TÜİK tarafından yayımlanan güncellenmiş seri kullanılmıştır.[25]

Adalet Bakanlığı verileri, suça sürüklenen çocuklara ilişkin soruşturma ve dava kayıtlarının 2025 yılındaki sayısal görünümünü ortaya koymaktadır. Cumhuriyet başsavcılıklarında yıl içinde çocuk suçlarından 207.562 soruşturma dosyası açılmıştır. Bu dosyalarda 187.300 suça sürüklenen çocuk kaydı ve 412.775 suç

[24] Türkiye İstatistik Kurumu, 'İsnat Edilen Suç Türü ve Cinsiyete Göre Güvenlik Birimine Gelen veya Getirilen Çocukların Karıştığı Olay Sayısı, 2015–2025' (n 14).

[25] Türkiye İstatistik Kurumu, 'İsnat Edilen Suç Türü ve Cinsiyete Göre Güvenlik Birimine Gelen veya Getirilen Çocukların Karıştığı Olay Sayısı, 2015–2025' (n 14); Türkiye İstatistik Kurumu (n 18) 1–2. Yüzde değişimler tablodaki değerler kullanılarak yazar tarafından hesaplanmıştır.

kaydı bulunmaktadır. Aynı yıl karara bağlanan soruşturmalarda 125.251 çocuk kaydı kovuşturmaya yer olmadığı, 86.424 çocuk kaydı ise kamu davası açılması kararıyla ilişkilendirilmiştir. Aynı çocuk yıl içinde birden fazla karar türünde ayrı ayrı sayılabildiği için bu verilerden çocukların ne kadarının hakkında kamu davası açıldığına ilişkin bir oran hesaplanmamıştır.[26]

Ceza mahkemelerinde yıl içinde çocuk suçlarından açılan 102.171 davada 87.314 suça sürüklenen çocuk kaydı ve 193.726 suç kaydı yer almaktadır. Suça ilişkin karar türleri incelendiğinde 32.248 çocuk kaydının mahkûmiyet, 21.206 çocuk kaydının beraat ve 36.834 çocuk kaydının hükmün açıklanmasının geri bırakılması kararıyla ilişkilendirildiği görülmektedir. Bu tablolarda da aynı çocuk, hakkında verilen farklı karar türlerinde ayrı ayrı sayılabilmektedir. Güvenlik birimi, başsavcılık ve mahkeme istatistikleri farklı aşamaları ve farklı sayım birimlerini göstermektedir. Bu nedenle söz konusu veri kaynakları arasında doğrudan oranlama yapılmamıştır.[27]

Bu veriler, güvenlik birimlerine suça sürüklenme nedeniyle yansıyan olay sayısının 2015 yılına göre arttığını ve olayların büyük ölçüde 15–17 yaş grubunda toplandığını göstermektedir. İsnat edilen suç türleri arasında yaralama ilk sırada yer almakta, uyuşturucu veya uyarıcı maddeyle ilgili kayıtlarda da dönem başına göre artış görülmektedir. Resmî istatistikler, olay sayılarının ve suç türlerinin yıllar içindeki değişiminin izlenmesini sağlamaktadır. Gelecekte bu istatistiklerin kollukla ilk temasın nasıl gerçekleştiğini, çocuğun ihtiyaç duyduğu hizmetler için ilgili kamu kurum ve kuruluşlarına bildirim yapılıp yapılmadığın ve çocuğun güvenlik birimleriyle yeniden temas edip etmediğini gösteren bilgilerle desteklenmesi, önleyici kolluk stratejilerinin sonuçlarının daha kapsamlı biçimde değerlendirilmesine katkı sağlayacaktır.

### 1. Güvenlik ve Adalet Dengesi: İlk Temas, Usul Adaleti ve Diversiyon

Çocukların suça sürüklenmesinin önlenmesinde güvenlik ve adalet arasındaki denge, kolluğun kamu güvenliğini sağlamaya yönelik görevleri ile çocuğa tanınan hukuki güvencelerin birlikte gözetilmesini gerektirmektedir. Güvenliğin sağlanması amacıyla çocuğun hak ve özgürlüklerine müdahale edilmesini gerektiren durumlarda, müdahalenin kanuni dayanağı, ölçülülüğü ve çocuğa özgü usul güvencelerine uygunluğu gözetilmelidir. Çocukla kurulan ilk temas, olayın güvenli biçimde yönetilmesine ve çocuğun korunma ihtiyacının belirlenmesine imkân veren önemli bir aşamadır. Gerekli hâllerde ilgili kamu kurum ve kuruluşlarının desteği de bu aşamada harekete geçirilebilmektedir. Çocuk ile adalet sistemi arasındaki ilk kurumsal temas noktalarından biri olan kolluk, gerekli bildirimlerin yapılması ve ilgili mercilerin sürece katılması bakımından önemli bir konuma

[26] Adalet Bakanlığı Adli Sicil ve İstatistik Genel Müdürlüğü (n 16) 90, tablolar 1.13–1.14.

[27] Adalet Bakanlığı Adli Sicil ve İstatistik Genel Müdürlüğü (n 16) 119, tablolar 2.21–2.23.

sahiptir.[28] Bu konum, ilk temasın çocuğun hukuka ve kamu kurumlarına yönelik uzun vadeli tutumunun şekillenmesinde de önem taşıdığını göstermektedir.

Bu ilişkinin açıklanmasında usul adaleti yaklaşımı öne çıkmaktadır. Usul adaleti, kararın sonucu kadar kararın alınma sürecinin de adil olarak algılanmasına odaklanmaktadır. Çocuğun görüşünü açıklayabilmesi, işlemlerin tarafsız yürütülmesi ve kendisine saygılı davranılması bu yaklaşımın temel unsurlarını oluşturmaktadır. Yetkili makamların güvenilir ve çocuğun yararını gözeten bir tutum sergilemesi de sürecin meşruiyetini güçlendirmektedir. Fagan ve Tyler'ın çocuklar ve ergenler üzerinde yürüttüğü çalışma, adil ve saygılı muamele algısının polis ve mahkemelere yönelik meşruiyet değerlendirmeleriyle ilişkili olduğunu göstermiştir. Araştırmada daha düşük meşruiyet değerlendirmeleri ile öz bildirime dayalı suça karışma davranışları arasında da ilişki belirlenmiştir. Çalışmanın iki yerleşim bölgesinden elde edilen kesitsel verilere dayanması nedeniyle bulguların ilişkisel düzeyde yorumlanması gerekmektedir.[29]

İlk temasın çocuk üzerindeki etkisinin anlaşılmasında, temas sırasında edinilen deneyim önem teşkil etmektedir. Geller ve Fagan'ın 3.001 genç üzerinde gerçekleştirdiği araştırmada, kişisel ve dolaylı polis temasları ile hukuki sinizm arasındaki ilişki incelenmiştir. Hukuki sinizm, kişinin hukuk kurallarının ve bu kuralları uygulayan makamların meşruiyetine yönelik kuşku ve güvensizliğini ifade etmektedir. Araştırmada, müdahaleci unsurlar içeren temasların daha yüksek hukuki sinizm düzeyiyle, usul adaletine daha uygun olduğu değerlendirilen temasların ise daha düşük hukuki sinizm düzeyiyle ilişkili olduğu belirlenmiştir. Bununla birlikte, gençlerin temas öncesindeki hukuki sinizm düzeyleri ölçülmediğinden, ilişkinin yönü kesin olarak belirlenememiştir. Hukuka yönelik önceden var olan tutumların polisle temasın gerçekleşmesini veya bu temasın değerlendirilmesini etkilemiş olması da mümkündür. Ters nedensellik olarak adlandırılan bu ihtimal, araştırmada sonuç olarak ele alınan tutumun, incelenen deneyimi etkileyen bir unsur olabileceğini göstermektedir. Bu nedenle bulgular, polis temasının hukuki sinizme doğrudan neden olduğunu ortaya koyan bir sonuç olarak yorumlanmamalıdır.[30]

Çocuklar ve gençler bakımından polis meşruiyeti ile usul adaletini ele alan güncel bir kapsam incelemesi de benzer sonuçlara ulaşmıştır. 47 araştırmanın değerlendirildiği incelemede usul adaleti algısının polis meşruiyeti, iş birliği ve hukuka gönüllü uyumla genel olarak olumlu yönde ilişkili olduğu belirlenmiştir. Bulgular, çocuklarla iletişimde etkin dinleme ve empatik anlayışın önemini göstermektedir. Kolluk personeline verilen eğitimin kurumsal uygulamalarla

---

28 Çocuk Koruma Kanunu (n 2) m. 4, 6 ve 31; Development Services Group, Inc (n 6) 1, 5–6; BM Çocuk Hakları Komitesi (n 2) paras 2–4.

29 Fagan and Tyler (n 8) 221–23, 231–37.

30 Amanda Geller and Jeffrey Fagan, 'Police Contact and the Legal Socialization of Urban Teens' (2019) 5(1) RSF: The Russell Sage Foundation Journal of the Social Sciences 26, 31, 39–41.

desteklenmesi ve ihtiyaç hâlinde sosyal hizmet uzmanlarının sürece katılması önerilmektedir.[31]

Resmî adalet sistemiyle kurulan temasın kapsamı ve yoğunluğu, güvenlik–adalet dengesinin ikinci boyutunu oluşturmaktadır. Edinburgh Gençlik Geçişleri ve Suç Araştırması verilerini kullanan McAra ve McVie, sistem temasının suç davranışından uzaklaşma üzerindeki muhtemel etkilerini incelemiştir. Çalışmada benzer özelliklere sahip çocuk grupları istatistiksel eşleştirme yoluyla karşılaştırılmıştır. Sınırlı temas yaşayan çocukların ciddi suç davranışından uzaklaşma eğiliminin daha belirgin olduğu, resmî müdahalenin en ileri aşamasına ulaşan grupta ise bu eğilimin daha zayıf kaldığı görülmüştür.[32]

Petrosino, Turpin-Petrosino ve Guckenburg tarafından gerçekleştirilen sistematik inceleme, bu tartışmaya deneysel araştırmalardan elde edilen daha geniş bir taban sağlamaktadır. Toplam 7.304 çocuğu kapsayan 29 rastgele veya yarı rastgele kontrollü araştırmanın sentezinde, çocukların olağan ceza yargılaması sürecine tabi tutulmasının sonraki suç davranışını azaltan genel bir etki oluşturmadığı belirlenmiştir. İncelemede bu süreç, diversiyon programları veya ek bir resmî işlem uygulanmadan sürecin sonlandırılmasıyla karşılaştırılmıştır. Sonuçların araştırmalar arasında bütünüyle aynı yönde olmadığı ve uygulamaların içeriğine ilişkin bilgilerin sınırlı kaldığı belirtilmiştir. Bu nedenle adli müdahalenin etkisi, olayın ve çocuğun özellikleri gözetilerek değerlendirilmelidir. Bulgular, hakkında adli işlem yürütülmesi öngörülen çocuklar bakımından daha ölçülü seçeneklerin de değerlendirilmesini desteklemektedir.[33]

Diversiyon programlarına ilişkin meta-analizler, müdahalenin çocuğun risk ve ihtiyaç düzeyine göre farklılaştırılmasının önemine işaret etmektedir. Wilson ve Hoge tarafından 45 çalışma kapsamında değerlendirilen 73 programın meta-analizinde, diversiyon programlarının olağan ceza yargılaması sürecine kıyasla yeniden suça karışma oranları bakımından genel olarak daha olumlu sonuçlarla ilişkili olduğu belirlenmiştir. Bununla birlikte, araştırma deseni daha güçlü çalışmalarda etki büyüklüğünün azaldığı görülmüştür. Bu durum, sonuçların dikkatli yorumlanmasını gerektirmektedir. Düşük risk düzeyindeki çocuklar bakımından erken aşamada uygulanan ve kurumsal teması sınırlı tutan programların daha olumlu sonuçlarla ilişkili olduğu belirlenmiştir. Orta veya yüksek risk grubundaki çocukların ise daha kapsamlı müdahale ve destek içeren programlardan yarar sağlayabileceği belirtilmiştir. Bu bulgular, müdahalenin kapsamı ve yoğunluğu belirlenirken çocuğun ihtiyaçlarının dikkate alınmasını desteklemektedir.[34]

---

31 Li and others (n 8) 1, 15.

32 Lesley McAra and Susan McVie, 'Youth Justice? The Impact of System Contact on Patterns of Desistance from Offending' (2007) 4(3) *European Journal of Criminology* 315, 331–34, 337–40.

33 Petrosino, Turpin-Petrosino and Guckenburg (n 9) 5–6, 35–39.

34 Wilson and Hoge (n 9) 504–14.

Uluslararası çocuk hukuku standartları, önleme, erken müdahale ve diversiyon arasında kademeli bir yapı öngörmektedir. Birleşmiş Milletler Çocuk Hakları Komitesinin 24 No'lu Genel Yorumu, aile ve toplum temelli önleme programlarının geliştirilmesini teşvik etmektedir. Çocuğun ihtiyaçlarının disiplinler arası biçimde değerlendirilmesi ve uygun durumlarda olağan ceza yargılamasına alternatif mekanizmaların değerlendirilmesi önerilmektedir. Bu süreçte çocuğun özgür ve gönüllü rızasının alınması gerekmektedir. Hukuki yardıma erişim ve yetkili makam tarafından gözden geçirilme güvencelerinin de sağlanması öngörülmektedir.[35] Beijing Kuralları, kollukla ilk temasın çocuğun hukuki statüsüne saygı gösterecek, esenliğini destekleyecek ve zarar görmesini önleyecek biçimde yürütülmesini öngörmektedir. Aynı kurallar, çocuklarla çalışan kolluk personelinin özel eğitim almasını ve uygun durumlarda olağan ceza yargılamasına alternatif seçeneklerin değerlendirilmesini öngörmektedir. Avrupa Konseyinin çocuk dostu adalet yaklaşımı ise bilgilendirilme, katılım, temsil ve insan onuruna saygı ilkelerinin sürecin tamamında gözetilmesini gerekli görmektedir.[36]

Bu çerçevede güvenlik ve adalet dengesi, müdahalenin kapsamı ile yoğunluğunun olayın niteliğine ve çocuğun risk ve ihtiyaç düzeyine göre belirlenmesini gerektirmektedir. İlk temas sırasında çocuğun dinlenmesi ve süreç hakkında anlayabileceği bir dille bilgilendirilmesi, kurumsal meşruiyeti desteklemektedir. Koruyucu veya destekleyici hizmetlere ihtiyaç duyulduğunun belirlenmesi hâlinde ilgili kurumlara gerekli bildirimlerin yapılması, erken müdahalenin zamanında işletilmesine katkı sağlamaktadır. Ciddi güvenlik riski taşıyan olaylarda gerekli tedbirler uygulanırken çocuğa özgü usul güvencelerinin korunması, müdahalenin hukuki meşruiyetini ve toplumsal kabulünü güçlendirmektedir. Böylece önleyici kolluk stratejisi, kamu güvenliğini gözeten ve çocuğun sağlıklı gelişimini destekleyen bütüncül bir yapıya kavuşmaktadır.

### 2. Türkiye'de Kolluğun Önleyici Rolü ve Kurumlar Arası Koordinasyon

Türkiye'de çocuklara yönelik kolluk hizmetlerinin hukuki zemini, güvenliğin sağlanması ile çocuğun korunmasını aynı sistem içinde ele almaktadır. 5395 sayılı Çocuk Koruma Kanunu'nun amacı, korunma ihtiyacı olan veya adli süreçteki çocukların korunmasına ve hakları ile esenliklerinin güvence altına alınmasına ilişkin usul ve esasları düzenlemek olarak belirlenmiştir. Kanunda çocuğun yarar ve esenliğinin gözetilmesi, kendisinin ve ailesinin karar sürecine katılımının sağlanması ve ilgili kurumların iş birliği içinde çalışması temel ilkeler arasında sayılmaktadır. Koruyucu ve destekleyici tedbirler de danışmanlık, eğitim, bakım, sağlık ve barınma alanlarını kapsayacak biçimde düzenlenmiştir.

---

35 BM Çocuk Hakları Komitesi (n 2) paras 9–11, 13–18.

36 *The Beijing Rules* (n 7) rules 10.3, 11.1–11.4 and 12.1*;* Council of Europe Committee of Ministers*, Guidelines of the Committee of Ministers of the Council of Europe on Child-Friendly Justice (adopted 17 November 2010,* Council of Europe Publishing 2011) 9–15, guidelines I.3, III.A–C, IV.A.1–5, IV.B.24–26, IV.C.27–33 and IV.D.37–47.

Bu düzenlemeler, kolluğun önleyici rolünün riskin fark edilmesi ve ilgili kurumlara bildirim yapılması yoluyla koruma sürecine katkı sağlayacak biçimde ele alındığını göstermektedir.[37]

Kanun'un 31'inci maddesi bu yaklaşımı kolluk teşkilatı bakımından somutlaştırmaktadır. Çocuklarla ilgili kolluk görevinin öncelikle çocuk birimlerince yerine getirilmesi öngörülmektedir. İşleme başlandığında durumun çocuğun veli, vasi veya bakımını üstlenen kişiye bildirilmesi gerekmektedir. Baroya ve yetkili sosyal hizmet kurumuna da bildirim yapılması hükme bağlanmıştır. Çocuğu suça azmettirdiğinden veya istismar ettiğinden şüphelenilen yakınlara bilgi verilmemesi ayrıca düzenlenmiştir. Çocuk birimi personeline çocuk hukuku, çocuk gelişimi ve psikolojisi, sosyal hizmet ve çocuk suçluluğunun önlenmesi konularında eğitim verilmesi öngörülmektedir. Korunma ihtiyacının tespit edildiği acil durumlarda çocuğun güvenliğinin sağlanması ve mümkün olan en kısa sürede yetkili sosyal hizmet kurumuna teslim edilmesi de kolluğun görevleri arasında bulunmaktadır. Uygulama Yönetmeliği bildirim, güvenli teslim ve kurumlarla iş birliğine ilişkin süreci ayrıntılandırmaktadır. Bu düzenlemeler çocuk birimini, çocuklarla ilgili kolluk görevlerini yerine getiren ve koruma sisteminin zamanında harekete geçmesine katkı sağlayan bir ihtisas birimi olarak konumlandırmaktadır.[38]

7593 sayılı Kanun'la yapılan değişiklikler, kolluğun çocukların korunmasına ilişkin görevlerini tedbirlerin uygulanması bakımından da tamamlamaktadır. Çocuk Koruma Kanunu'nun 45'inci maddesinde, koruyucu ve destekleyici tedbirlerin ilgili kurum veya kuruluş tarafından yerine getirilmesi sırasında gerektiğinde kolluktan yardım istenebileceği düzenlenmiştir. Kanun'un 5/A maddesindeki yönlendirme tedbirlerinin uygulanmasında da bu yardım ve kurumlar arası koordinasyon hükümleri geçerlidir. Ayrıca 7593 sayılı Kanun'un 10'uncu maddesiyle Çocuk Koruma Kanunu'nun 9'uncu maddesine eklenen hükümler, sağlık kuruluşlarında yürütülen acil korunma sürecinde kolluktan yardım istenmesini düzenlemektedir. Bu kapsamda, çocuğun sağlık kuruluşuna gelmesi veya getirilmesinden hâkim kararının kuruluşa tebliğine kadar geçen tıbbi müdahale ve tedavi sürecinde ihtiyaç duyulması hâlinde kolluk desteğine başvurulabilmektedir. Kolluk, yardım taleplerini kanunla kendisine tanınan yetkiler çerçevesinde yerine getirmektedir.[39]

İlk temasın niteliği, bu kurumsal bağlantının etkili biçimde işletilmesi bakımından önem taşımaktadır. Adli süreçteki çocuk hakkındaki soruşturmanın çocuk bürosunda görevli Cumhuriyet savcısı tarafından bizzat yürütülmesi özel bir usul güvencesi oluşturmaktadır. Çocuğun ifadesinin alınması veya hakkındaki

---

37 Çocuk Koruma Kanunu (n 2) m. 1 ve 4–6.

38 Çocuk Koruma Kanunu (n 2) m. 31; Çocuk Koruma Kanununun Uygulanmasına İlişkin Usûl ve Esaslar Hakkında Yönetmelik, RG 24 Aralık 2006/26386, m. 16(1), (3) –(7).

39 7593 sayılı Kanun (n 2) m. 9–10 ve 14; Çocuk Koruma Kanunu (n 2) m. 5/A, 9(4)–(6) ve 45(3)–(4).

diğer işlemlerin gerçekleştirilmesi sırasında sosyal çalışma görevlisi bulundurulabilmektedir. Gözaltına alınan çocuğun yetişkinlerden ayrı tutulması da açıkça hükme bağlanmıştır. Yakalama, Gözaltına Alma ve İfade Alma Yönetmeliği'nde müdafi yardımının zorunlu tutulması ve çocuğun ana-babası veya vasisine bildirim yapılması öngörülmektedir. Çocuğun kimliğinin ve eylemlerinin gizli tutulması ile işlemlerin mümkün olduğu ölçüde sivil kıyafetli görevliler tarafından gerçekleştirilmesi de bu çerçeveyi tamamlamaktadır. Bu güvenceler, önceki başlıkta incelenen usul adaleti yaklaşımının Türk hukukundaki karşılığını oluşturmakta ve kolluk temasının çocuğun sisteme duyduğu güveni desteklemeye elverişli biçimde yürütülmesine imkân sağlamaktadır.[40]

Emniyet teşkilatı bakımından önleyici görevin kurumsal ayrıntıları, 2001 tarihli Çocuk Şube Müdürlüğü/Büro Amirliği Yönetmeliği'nde düzenlenmiştir. Yönetmelikte araştırma ve program geliştirilmesi, ilgili kuruluşlarla koordinasyon sağlanması ve personelin hizmet içi eğitimi merkez teşkilatının görevleri arasında sayılmaktadır. Çocuk birimlerinin yapılanması içerisinde sosyal hizmet ve suç önleme bürolarına yer verilmiştir. Okul çevrelerinde koruyucu devriye yürütülmesi ve risk grubundaki çocukların okul yönetimi ile ailelerin katılımıyla desteklenmesi öngörülmektedir. Bağımlılık yapıcı madde kullandığı değerlendirilen çocukların sağlık kuruluşlarına veya rehabilitasyon merkezlerine ulaştırılması da suç önleme bürolarının görevleri arasında bulunmaktadır. Sosyal çalışmacının çocuğun durumunu iyileştirmek amacıyla aile, okul, sosyal hizmet ve sağlık kuruluşlarıyla iş birliği yapması görev modelinin bir parçasıdır. Gizlilik, uzmanlaşma ve ekip çalışması ilkeleri bu yapılanmayı tamamlamaktadır. Yönetmelikte yer alan bazı kurum adları ile mevzuat atıflarının güncel hukuk düzeni doğrultusunda gözden geçirilmesi, oluşturulan ayrıntılı görev modelinin güncel mevzuat içerisindeki açıklığını daha da güçlendirecektir.[41]

Kurumlar arası koordinasyon, koruyucu ve destekleyici tedbirlerin uygulanmasına ilişkin düzenlemelerde somut bir işleyişe bağlanmıştır. 7593 sayılı Kanun'un 14'üncü maddesiyle Çocuk Koruma Kanunu'nun 45'inci maddesine eklenen hükme göre koordinasyon, merkezde Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı tarafından sağlanmaktadır. İl ve ilçelerde kurumların koordinasyonu ile takibi vali ve kaymakam tarafından yürütülmekte, sekretarya hizmetleri aile ve sosyal hizmetler il müdürlüklerince yerine getirilmektedir. Hâkim veya mahkemenin verdiği koruyucu ve destekleyici tedbir kararları, uygulanmak üzere ilgili kurum veya kuruluşa gönderilmektedir. Tedbirlerin uygulanmasına ilişkin Yönetmelik uyarınca hazırlanacak uygulama planında ise sorumlu kişi, iş birliği yapılacak kurumlar, sunulacak hizmetler, ulaşılmak istenen amaçlar ve ilerlemenin nasıl

---

40 Çocuk Koruma Kanunu (n 2) m. 15–16; Yakalama, Gözaltına Alma ve İfade Alma Yönetmeliği, RG 1 Haziran 2005/25832, m. 19(b)(1)–(3), (5), (7) ve (9).

41 Emniyet Genel Müdürlüğü Çocuk Şube Müdürlüğü/Büro Amirliği Kuruluş, Görev ve Çalışma Yönetmeliği (n 12) m. 3, 5–7, 10, 13–14, 17–19, 21 ve 23–24.

ölçüleceği belirtilmektedir. İl düzeyindeki koordinasyon yapısında emniyet ve jandarma temsilcileriyle birlikte eğitim, sağlık, sosyal hizmet, adalet ve yerel yönetim birimleri yer almaktadır. Bu yapı, kolluğun bildirim ve yardım görevlerinin, ilgili kurumların hizmet sunumu ve tedbirleri izleme sorumluluklarıyla birlikte yürütülmesine hukuki zemin sağlamaktadır.[42]

On İkinci Kalkınma Planı'nda çocuk adalet sisteminin çocuğun üstün yararı ve onarıcı adalet yaklaşımı temelinde yapılandırılmasının sürdürülmesi hedeflenmektedir. Risk altındaki çocuklara psikolojik destek sunulması, çocuklara özgü tedbirlerin izlenmesi ve çocuk dostu uygulamaların artırılması bu hedefin alt bileşenleri arasında yer almaktadır. Planın güvenlik hizmetlerine ilişkin bölümünde ise toplum destekli kolluk yaklaşımının güçlendirilmesi, önleyici güvenlik tedbirlerinin artırılması ve güvenlik hizmetlerine erişimin kolaylaştırılması öngörülmektedir. Çocuk politikası ile güvenlik politikasındaki bu yönelimler, önleyici kolluk anlayışının güven ve koruma ekseninde geliştirilmesine yönelik resmî politika çerçevesini oluşturmaktadır.[43]

Çocuk Özel İhtisas Komisyonu Raporu, bu çerçevenin kurumsal uygulamalardaki karşılığına ilişkin önemli bilgiler sunmaktadır. Raporda çocuk şubelerinin okullar ve çevresinde yürüttüğü çalışmalar ile çocukların ve gençlerin korunmasına yönelik eş zamanlı uygulamalar açıklanmaktadır. Okul kolluk görevlileri ve güvenli eğitim koordinasyon görevlileri aracılığıyla yürütülen çalışmalar hakkında da bilgi verilmektedir. Jandarma sorumluluk bölgesindeki okul güvenliği, koruyucu devriye ve hizmet içi eğitim uygulamaları ise 2022–2023 dönemine ait faaliyet bilgileriyle gösterilmektedir.[44] Bu veriler, mevcut kurumsal kapasiteyi görünür kılmaktadır. Faaliyet göstergelerinin ilgili kurumlara yapılan bildirimler sonucunda desteğe ulaşan çocuk sayısı, eğitime devam durumundaki değişim ve güvenlik birimleriyle yeniden temas gibi sonuç göstergeleriyle tamamlanması, önleyici etkinin daha kapsamlı biçimde değerlendirilmesini sağlayacaktır.

2023–2028 Türkiye Çocuk Hakları Strateji Belgesi ve Eylem Planı da benzer hedefler ortaya koymaktadır. Belgede 5395 sayılı Kanun kapsamındaki uygulamaların etki analizinin yapılması, emniyet birimlerinin teknik ve fiziksel yapısının özel gereksinimli çocukların erişimine uygun hâle getirilmesi ve polis akademisi ile polis okullarının müfredatında çocuk hukuku ve çocuk psikolojisine yer verilmesi hedeflenmiştir. Çocuk şube müdürlüklerinin yaygınlaştırılması, sosyal çalışma görevlisi sayısının artırılması ve riskin çok sektörlü tespitine yönelik

---

42 7593 sayılı Kanun (n 2) m. 14; Çocuk Koruma Kanunu (n 2) m. 45(3)–(4); Çocuk Koruma Kanununa Göre Verilen Koruyucu ve Destekleyici Tedbir Kararlarının Uygulanması Hakkında Yönetmelik, RG 24 Aralık 2006/26386, m. 18(1)–(4), 19–21 ve 25.

43 Cumhurbaşkanlığı Strateji ve Bütçe Başkanlığı (n 13) 175, politika 735–735.4; 228, politika 935–935.4.

44 Cumhurbaşkanlığı Strateji ve Bütçe Başkanlığı, *On İkinci Kalkınma Planı (2024–2028): Çocuk Özel İhtisas Komisyonu Raporu* (Ankara 2023) 114–16.

standart bilgi paylaşım usullerinin geliştirilmesi de planlanan faaliyetler arasındadır. Tedbir kararlarının izlenmesine yönelik bilgi işlem altyapısının güçlendirilmesi, kurumlar arası vaka takibinin sürekliliğini destekleyebilecek niteliktedir. Bu faaliyetler, 2023–2028 dönemi için belirlenen resmî hedefler ve performans göstergeleri niteliğindedir.[45]

Ulusal literatür, bu politika yöneliminin disiplinler arası boyutunu desteklemektedir. Çocuk polisi yapılanmasını ele alan literatür incelemesinde, çocuk birimlerinde polis ile sosyal hizmet uzmanlarının ekip anlayışı içinde çalışmasının önemi vurgulanmıştır. Aile, okul, sağlık ve sosyal hizmet kurumlarıyla düzenli iş birliği kurulması da bu yaklaşımın bir parçası olarak değerlendirilmiştir. 5 ilde 20 çocuk ve 25 yetişkin katılımcıyla yürütülen nitel araştırmada ise kurumlar arası bilgi paylaşımının geliştirilmesine ve vaka yönetiminin güçlendirilmesine duyulan ihtiyaç dile getirilmiştir. Araştırmanın amaçlı seçilmiş ve sınırlı bir çalışma grubuna dayanması, bulguların araştırma kapsamı içinde değerlendirilmesini gerektirmektedir. Bulgular, resmî politika belgelerinde yer alan koordinasyon ve izleme hedefleriyle aynı doğrultuda bir değerlendirme imkânı sunmaktadır.[46]

Bu çerçevede önleyici kolluk modeli, riskin erken fark edilmesiyle başlayan ve ilgili kurumlara bildirim, tedbirlerin izlenmesi ve geri bildirim aşamalarıyla devam eden bütüncül bir süreç olarak ele alınabilir. Kolluk, ilk temas ile koruma hizmetleri arasındaki bağlantının kurulmasında önemli bir konum üstlenmektedir. Danışmanlık, eğitim, bakım ve sağlık hizmetlerinin içeriği ise sorumlu kurumların görev ve uzmanlık alanları içinde yürütülmektedir. Standart bildirim ve kurumlar arası bilgi aktarım formlarının kullanılması, çocukla ilgili kayıtların gizlilik ve erişim yetkileri gözetilerek ilişkilendirilmesi ve sonuçların kişisel verilerden arındırılmış göstergeler üzerinden izlenmesi, mevcut hukuki ve kurumsal yapının ölçülebilirliğini artıracaktır. Böyle bir işleyiş, güvenlik ihtiyacının karşılanmasını çocuğun korunması ve topluma sağlıklı katılımının desteklenmesiyle aynı eksende buluşturmaktadır.

## SONUÇ

Bu çalışmada çocukların suça sürüklenmesinin önlenmesinde kolluğun rolü, güvenlik ihtiyacı ile çocuk adalet sisteminin temel ilkeleri arasındaki ilişki üzerinden incelenmiştir. TÜİK ve Adalet Bakanlığı verileri, ulusal mevzuat, politika belgeleri ve konuya ilişkin araştırmalar birlikte değerlendirildiğinde, önleyici kolluk stratejisinin riskin erken fark edilmesi, usul güvencelerinin gözetilmesi ve

---

45 Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı (n 13) 81, 83, 85–86, 117.

46 Kasım Karataş, Harun Aslan and Adem Kılıç, 'Türkiye'de Çocuk Polisinin Yapılanması ve Görevleri Çerçevesinde Sosyal Hizmetin Yeri ve Önemi' (2019) 30(1) *Toplum ve Sosyal Hizmet* 166, 179–81; Zeki Karataş and Aliye Mavili, 'Çocuk Adalet Sisteminde Suça Sürüklenen Çocuklara Yönelik Uygulamalarda Karşılaşılan Sorunlar' (2019) 19(45) *Sosyal Politika Çalışmaları Dergisi* 1013, 1020–23, 1030–32, 1035–36.

ilgili kamu kurumlarıyla iş birliği üzerine kurulması gerektiği anlaşılmaktadır. Bu yaklaşımda güvenlik ve adalet birbirini tamamlayan iki unsur hâline gelmektedir. Güvenlik boyutu riskin zamanında belirlenmesini ve gerekli tedbirlerin alınmasını sağlamaktadır. Adalet boyutu ise temasın çocuğun yaşı, gelişim özellikleri ve ihtiyaçları gözetilerek yürütülmesini gerektirmektedir.

TÜİK verilerine göre suça sürüklenme nedeniyle güvenlik birimine gelen veya getirilen çocukların karıştığı olay sayısı, 2015 yılında 133.829 iken 2025 yılında 196.308'e ulaşmıştır. Bu değişim, 2015–2025 döneminde yüzde 46,7 oranında artışa karşılık gelmektedir. 2025 yılında kaydedilen olay sayısı ise 2024 yılına göre yüzde 3,2 azalmıştır. 2025 yılındaki olayların yüzde 72,1'i 15–17 yaş grubunda toplanmıştır. Yaralama, hırsızlık ve uyuşturucu veya uyarıcı maddeyle ilgili suçlar toplam olayların yaklaşık yüzde 66,1'ini oluşturmuştur. Ortaya çıkan tablo, önleme çalışmalarının ergenlik döneminin ihtiyaçları ve öne çıkan suç türlerinin özellikleri gözetilerek geliştirilmesi gerektiğine işaret etmektedir.[47]

Bu sonuçların yorumlanmasında idari kayıtların yapısal sınırları gözetilmelidir. TÜİK tabloları tekil çocuk sayısını veya çocuklar arasındaki suç yaygınlığını göstermemekte, güvenlik birimlerine yansıyan olayları saymaktadır. Adalet Bakanlığı istatistiklerinde ise dosya ve çocuk sayılarıyla suç ve karar sayıları farklı sayım esaslarına göre oluşturulmaktadır. Bu nedenle güvenlik birimine gelen çocukların ne kadarının yargılandığına veya mahkûm edildiğine ilişkin bir dönüşüm oranının iki veri kaynağından doğrudan hesaplanması mümkün değildir. Yıllık değişimler değerlendirilirken çocuk nüfusundaki değişim, olayların idari kayıtlara yansıma düzeyi ve sınıflandırmalarda yapılan düzenlemeler birlikte dikkate alınmalıdır. Veriler, dönemsel eğilimin yönünü ve kurumlara yansıyan iş yükünü ortaya koymaktadır. Belirli bir kolluk uygulamasının nedensel etkisini ölçmek için ise farklı araştırma yöntemlerine ve daha ayrıntılı göstergelere ihtiyaç bulunmaktadır.[48]

Bu doğrultuda ilk politika önerisi, çocuklarla ilgili kolluk hizmetlerinin sonuçlarını izlemek üzere açıkça tanımlanmış göstergeler geliştirilmesidir. Koruyucu veya destekleyici hizmet ihtiyacı belirlenerek ilgili kuruma bildirilen çocukların ne kadarının hizmetten yararlanmaya başladığı, bildirim ile hizmetin başlaması arasında geçen süre ve planlanan desteğin tamamlanma durumu bu kapsamda izlenebilir. İlk temastan sonraki altı veya on iki ay içinde güvenlik birimleriyle yeniden temasın gerçekleşip gerçekleşmediği de değerlendirilebilir. Yeniden

---

47 Türkiye İstatistik Kurumu, 'Geliş Nedeni ve Cinsiyete Göre Güvenlik Birimine Gelen veya Getirilen Çocukların Karıştığı Olay Sayısı, 2015–2025' (n 14); Türkiye İstatistik Kurumu, 'Geliş Nedeni, Yaş Grubu ve Cinsiyete Göre Güvenlik Birimine Gelen veya Getirilen Çocukların Karıştığı Olay Sayısı, 2025' (n 14); Türkiye İstatistik Kurumu, 'İsnat Edilen Suç Türü ve Cinsiyete Göre Güvenlik Birimine Gelen veya Getirilen Çocukların Karıştığı Olay Sayısı, 2015–2025' (n 14).

48 Türkiye İstatistik Kurumu (n 18) 1–2; Adalet Bakanlığı Adli Sicil ve İstatistik Genel Müdürlüğü (n 16) xxxviii–xxxix, 90, 119.

temas kayıtlarında mağduriyet, kayıp veya suç isnadı gibi geliş nedenleri ayrı tutulmalıdır. Böylece her yeni kayıt, çocuğun yeniden suç işlediği şeklinde yorumlanmadan temasın niteliği belirlenebilir. Çocuk ve ailesinden alınacak geri bildirimler ise işlemler hakkında yapılan açıklamaların anlaşılırlığını ve ihtiyaç duyulan hizmetlere erişimde yaşanan güçlükleri değerlendirmeye yardımcı olabilir. Bu göstergelerin ilgili kurumların görev alanları ve kişisel verilerin korunmasına ilişkin kurallar gözetilerek izlenmesi, bildirimden hizmete erişime kadar geçen süreçte geliştirilmesi gereken aşamaların belirlenmesini sağlayacaktır.

Önerilen ikinci politika, çocuk birimlerindeki uzmanlaşmanın kurumsal süreklilik içinde desteklenmesidir. Çocuk hukuku, çocuk gelişimi, iletişim ve usul adaleti alanlarında verilen hizmet içi eğitimlerin belirli aralıklarla yenilenmesi yararlı olacaktır. Katılımcı sayısına ilişkin verilerin, vaka uygulamalarındaki yeterlilik ve çocukla iletişim becerilerini ölçen değerlendirmelerle tamamlanması, eğitim sonuçlarının daha işlevsel biçimde izlenmesini sağlayacaktır. Çocuk birimlerinde sosyal çalışma görevlilerinin bulunması, riskin sosyal ve ailevi boyutlarının erken aşamada değerlendirilmesine imkân vermektedir. Personel planlamasında ihtisasın korunması, farklı meslek gruplarının ekip çalışmasını sürdürebileceği bir görev düzeniyle desteklenmelidir. Böyle bir yapı, çocuk odaklı kolluk hizmetlerinin kurumsal kapasitesini güçlendirecektir.[49]

Üçüncü politika önerisi, kolluğun ilgili kurumlara yaptığı bildirimlerin ardından kurumlar arası vaka takibinin sürdürülmesidir. İlk temas sırasında belirlenen eğitim, sağlık, bakım veya danışmanlık ihtiyacının yetkili kuruma bildirilmesi, koruyucu sürecin başlangıcını oluşturmaktadır. Yetkili kurumların hizmete erişim ve uygulamanın ilerleyişi hakkında mevzuatın izin verdiği ölçüde koordinasyon mekanizmasına geri bildirim sunması, koruma sürecinin izlenmesine katkı sağlayacaktır. İl ve ilçe koordinasyon mekanizmalarında kişisel verilerden arındırılmış ve toplulaştırılmış bilgilerin düzenli biçimde ele alınması, yerel risklerin ve hizmet ihtiyaçlarının belirlenmesini kolaylaştırabilir. Ortak veri standartlarının geliştirilmesi ve erişim yetkilerinin kurumların görev alanlarına göre belirlenmesi, izleme kapasitesinin çocukların mahremiyetiyle uyumlu biçimde geliştirilmesini sağlayacaktır. Bu öneri, ulusal strateji belgelerinde yer verilen standart bilgi paylaşımı ve tedbir izleme altyapısının güçlendirilmesi hedefiyle örtüşmektedir.[50]

Dördüncü öneri ise, Türk hukukunda mevcut alternatif çözüm mekanizmalarının çocukların ihtiyaçları gözetilerek uygulanmasının geliştirilmesidir. Uzlaştırma ve kamu davasının açılmasının ertelenmesi gibi kurumların kanuni koşullarının bulunduğu durumlarda, çocuğun hukuki güvenceleri korunarak bu

---

[49] Çocuk Koruma Kanunu (n 2) m. 31; Emniyet Genel Müdürlüğü Çocuk Şube Müdürlüğü/Büro Amirliği Kuruluş, Görev ve Çalışma Yönetmeliği (n 12) m. 17–18 ve 23–25; Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı (n 13) 85–86.

[50] Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı (n 13) 117; Çocuk Koruma Kanununa Göre Verilen Koruyucu ve Destekleyici Tedbir Kararlarının Uygulanması Hakkında Yönetmelik (n 42) m. 18–21.

imkânların değerlendirilmesi önem taşımaktadır. Uzlaştırmanın onarıcı adaletle ilişkisi, mağdurun zararının giderilmesi ve çocuğun toplumsal bütünleşmesinin desteklenmesi bakımından dikkate alınmalıdır. Çocuğun danışmanlık, eğitim, sağlık veya aile desteğine ihtiyaç duyması hâlinde ise ilgili hizmetlerle bağlantı kurulmalıdır. Bu hizmetlere erişim ile ceza muhakemesine alternatif bir mekanizmanın uygulanması, her birinin hukuki koşulları çerçevesinde değerlendirilmelidir. Alternatif mekanizmalar hakkında çocuğa anlayabileceği biçimde bilgi verilmesi, hukuki yardıma erişiminin sağlanması ve katılım iradesinin arandığı işlemlerde özgür iradesinin korunması gerekmektedir. Uygulamaların kapsamı belirlenirken, olağan koşullarda hakkında adli işlem yürütülmeyecek çocukların ek yükümlülüklere tabi tutulmasına yol açılmaması da gözetilmelidir.[51]

Ayrıca, önleyici faaliyetlerin okul, aile ve toplum temelli hizmetlerle ilişkilendirilmesi bir diğer uygulama alanını oluşturmaktadır. Okul çevresinde yürütülen güvenlik çalışmaları devamsızlık, akran şiddeti, madde kullanımı ve aile desteği ihtiyacına yönelik erken uyarı mekanizmalarıyla tamamlanabilir. Toplum destekli kolluk yaklaşımı kapsamında çocukların, ailelerin ve eğitim kurumlarının güvenlik birimleriyle iletişimini kolaylaştıran yerel programlar geliştirilebilir. Yeni uygulamaların önce sınırlı sayıda il veya ilçede pilot olarak yürütülmesi, sonuç göstergeleriyle değerlendirilmesi ve etkili bulunan modellerin yaygınlaştırılması kaynakların verimli kullanılmasını sağlayacaktır.

Bu önerilerin uygulanmasında kurumların görev ve yetki sınırlarının gözetilmesi önem taşımaktadır. Alternatif çözüm mekanizmalarına ilişkin kararlar, kanunun yetkilendirdiği adli merciler tarafından verilmektedir. Kolluk, Cumhuriyet savcısının talimatları doğrultusunda gerekli bilgilerin sunulmasına, çocuğa ilişkin işlemlerin hukuki güvencelere uygun yürütülmesine ve ihtiyaç duyulan koruma hizmetleriyle bağlantı kurulmasına katkı sağlamaktadır. Önleyici kapasitenin geliştirilmesi, bu görevlerin eğitim, sağlık ve sosyal hizmet kurumlarının çalışmalarıyla düzenli biçimde ilişkilendirilmesine bağlıdır.[52]

## KAYNAKÇA

Brantingham PJ and Faust FL, 'A Conceptual Model of Crime Prevention' (1976) 22(3) *Crime & Delinquency* 284–96

Erbaş R, 'Modern Onarıcı Adalet Programlarının Temel Esasları Açısından Türk Ceza Muhakemesi Hukukundaki Uzlaştırmanın Değerlendirilmesi' (2023) 2 *Galatasaray Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi* 1179–1234

[51] Çocuk Koruma Kanunu (n 2) m. 5, 19 ve 24; Ceza Muhakemesi Kanunu, Kanun No 5271, RG 17 Aralık 2004/25673, m. 171 ve 253–254; Erbaş (n 11) 1198–1201; BM Çocuk Hakları Komitesi (n 2) paras 13–18; Petrosino, Turpin-Petrosino and Guckenburg (n 9) 36–39; Wilson and Hoge (n 9) 509–14.

[52] Çocuk Koruma Kanunu (n 2) m. 15, 19 ve 31; Ceza Muhakemesi Kanunu (n 51) m. 171.

Fagan J and Tyler TR, 'Legal Socialization of Children and Adolescents' (2005) 18(3) *Social Justice Research* 217–41

Geller A and Fagan J, 'Police Contact and the Legal Socialization of Urban Teens' (2019) 5(1) *RSF: The Russell Sage Foundation Journal of the Social Sciences* 26–49

Karataş K, Aslan H and Kılıç A, 'Türkiye'de Çocuk Polisinin Yapılanması ve Görevleri Çerçevesinde Sosyal Hizmetin Yeri ve Önemi' (2019) 30(1) *Toplum ve Sosyal Hizmet* 166–86

Karataş Z and Mavili A, 'Çocuk Adalet Sisteminde Suça Sürüklenen Çocuklara Yönelik Uygulamalarda Karşılaşılan Sorunlar' (2019) 19(45) *Sosyal Politika Çalışmaları Dergisi* 1013–44

Korkmaz BC and Ödemiş MH, 'Türkiye'de Yürütülmüş Olan Suça Sürüklenen Çocuk Konulu Lisansüstü Tezlerin İncelenmesi: Bibliyometrik Analiz' (2026) 37(2) *Toplum ve Sosyal Hizmet* 555–74

Li JCM, Zhang SY, Sun IY and Ho ASK, 'Police Legitimacy and Procedural Justice for Children and Youth: A Scoping Review of Definitions, Determinants, and Consequences' (2024) 9 *Frontiers in Sociology* 1409080

Lösel F and Farrington DP, 'Direct Protective and Buffering Protective Factors in the Development of Youth Violence' (2012) 43(2S1) *American Journal of Preventive Medicine* S8–S23

McAra L and McVie S, 'Youth Justice? The Impact of System Contact on Patterns of Desistance from Offending' (2007) 4(3) *European Journal of Criminology* 315–45

Petrosino A, Turpin-Petrosino C and Guckenburg S, *Formal System Processing of Juveniles: Effects on Delinquency* (Campbell Systematic Reviews 2010:1, The Campbell Collaboration 2010)

Wilson HA and Hoge RD, 'The Effect of Youth Diversion Programs on Recidivism: A Meta-Analytic Review' (2013) 40(5) *Criminal Justice and Behavior* 497–518

Adalet Bakanlığı Adli Sicil ve İstatistik Genel Müdürlüğü, *Adalet İstatistikleri 2025* (Yayın No 20, Mart 2026)

Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı, *2023–2028 Türkiye Çocuk Hakları Strateji Belgesi ve Eylem Planı* (2023)

Cumhurbaşkanlığı Strateji ve Bütçe Başkanlığı, *On İkinci Kalkınma Planı (2024–2028)* (TBMM Kararı No 1396, 31 Ekim 2023)

Cumhurbaşkanlığı Strateji ve Bütçe Başkanlığı, *On İkinci Kalkınma Planı (2024–2028): Çocuk Özel İhtisas Komisyonu Raporu* (Ankara 2023)

Development Services Group, Inc, *Interactions Between Youth and Law Enforcement: A Literature Review* (Office of Juvenile Justice and Delinquency Prevention, January 2018)

Türkiye İstatistik Kurumu, *Güvenlik Birimine Gelen veya Getirilen Çocuk İstatistikleri, 2025 Haber Bülteninde Yapılan Ana Revizyona İlişkin Metodolojik Doküman* (2025)

Türkiye İstatistik Kurumu, 'Geliş Nedeni ve Cinsiyete Göre Güvenlik Birimine Gelen veya Getirilen Çocukların Karıştığı Olay Sayısı, 2015–2025' (veri tablosu, 2026)

Türkiye İstatistik Kurumu, 'Geliş Nedeni, Yaş Grubu ve Cinsiyete Göre Güvenlik Birimine Gelen veya Getirilen Çocukların Karıştığı Olay Sayısı, 2025' (veri tablosu, 2026)

Türkiye İstatistik Kurumu, 'İsnat Edilen Suç Türü ve Cinsiyete Göre Güvenlik Birimine Gelen veya Getirilen Çocukların Karıştığı Olay Sayısı, 2015–2025' (veri tablosu, 2026)

Türkiye İstatistik Kurumu, *İstatistiklerle Çocuk 2025* (Yayın No 4816, Nisan 2026)

**Uluslararası Belgeler**

BM Çocuk Hakları Komitesi, 'Çocuk Adalet Sisteminde Çocuk Haklarına İlişkin 24 No'lu Genel Yorum' (18 Eylül 2019) UN Doc CRC/C/GC/24

Council of Europe Committee of Ministers, *Guidelines of the Committee of Ministers of the Council of Europe on Child-Friendly Justice* (adopted 17 November 2010, Council of Europe Publishing 2011)

*United Nations Standard Minimum Rules for the Administration of Juvenile Justice (The Beijing Rules)*, UNGA Res 40/33 (29 November 1985) UN Doc A/RES/40/33

**Mevzuat**

Ceza Muhakemesi Kanunu, Kanun No 5271, RG 17 Aralık 2004/25673

Çocuk Koruma Kanunu, Kanun No 5395, RG 15 Temmuz 2005/25876

Çocuk Koruma Kanunu ile Bazı Kanunlarda Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun, Kanun No 7593, RG 18 Ağustos 2026/33344

Çocuk Koruma Kanununa Göre Verilen Koruyucu ve Destekleyici Tedbir Kararlarının Uygulanması Hakkında Yönetmelik, RG 24 Aralık 2006/26386

Çocuk Koruma Kanununun Uygulanmasına İlişkin Usûl ve Esaslar Hakkında Yönetmelik, RG 24 Aralık 2006/26386

Emniyet Genel Müdürlüğü Çocuk Şube Müdürlüğü/Büro Amirliği Kuruluş, Görev ve Çalışma Yönetmeliği, RG 13 Nisan 2001/24372

Türk Ceza Kanunu, Kanun No 5237, RG 12 Ekim 2004/25611

Yakalama, Gözaltına Alma ve İfade Alma Yönetmeliği, RG 1 Haziran 2005/25832

TAAD Yıl 17 . Sayı 68 . Ekim 2026
ISSN 1309-6826 - E-ISSN 3150-0919
Araştırma Makalesi/Research Article DOI: 10.54049/taad.2020253

# TÜRK MEDENİ KANUNU'NUN 338. MADDESİNE GÖRE ÜVEY EBEVEYNİN HAK VE YÜKÜMLÜLÜKLERİ

*The Rights and Obligations of a Stepparent under Article 338 of the Turkish Civil Code*

**İmge Hazal YILMAZ TEKİN***

## Özet

Toplumsal yapının değişmesinin ve özellikle boşanmaların artışının ardından üvey ebeveyn ile çocuk ilişkisinin önemi her geçen gün artmıştır. Zira yeniden evlenen kişilerin daha önceden sahip olduğu çocuklarının yeni aileye katılımıyla üvey ebeveyn-çocuk ilişkisi kurulmakta ve bu ilişkinin yapısı hem çocuk bakımından hem de ailenin huzuru bakımından önem taşımaktadır. Üvey ebeveyn ile çocuk arasındaki ilişkiyi açıkça ortaya koyan tek düzenleme ise 4721 sayılı Türk Medeni Kanunu'nun (TMK) velayete ilişkin hükümlerinden m. 338'de yer almaktadır. "*Üvey çocuklar*" başlığını taşıyan bu hükümden üvey ebeveynin çocuğa ilişkin hak ve yükümlülüklerine ulaşılmaktadır. Bununla birlikte, esasen hüküm temelini evlilik birliğinde eşlerin birbirine yardım yükümlülüğünden alır. Bu kapsamda üvey ebeveynin eşin velayet hakkını kullanmasına yardımcı olması, çocuğa gerekli ilgi ve özeni göstermesi, zorunlu hallerde de çocuğun ihtiyaçları için onu temsil etmesi gerekmektedir. Çalışmamızın amacı, çocuğun menfaatini gözetme esasıyla TMK m. 338 uyarınca üvey ebeveynin hak ve yükümlülüklerini ayrıntılı ele almaktır. Bu kapsamda öncelikle üvey ebeveyn ile çocuk arasındaki ilişkinin hukuki niteliği, TMK m. 338'in amacı ve diğer eşin çocuğunun evlat edinilmesinden farkına da yer verilerek ortaya koyulmaktadır. Ardından TMK m. 338 düzenlemesinin kapsamı çeşitli başlıklar altında ayrıntılı şekilde incelenmektedir. Son olarak üvey ebeveyn-çocuk ilişkisinin sona ermesi neden ve sonuçlarıyla açıklanmaktadır.

**Anahtar Kelimeler:** Üvey çocuk, Üvey ebeveyn, Yardım yükümlülüğü, TMK m. 338

## Abstract

Changing social dynamics and, particularly, the increase in divorce rates have made the relationship between stepparents and children increasingly important. As individuals who remarry bring their children from previous marriages into their new families, a stepparent-child relationship is established, and the nature of this relationship is important not only for the child but also for the well-being and stability of the family. The only legal provision that explicitly regulates the relationship between a stepparent and a child is contained in Article 338 of the Turkish Civil Code No. 4721 (TCC), among the provisions regarding custody. This provision is entitled "Stepchildren" and it addresses the rights and obligations of a stepparent in relation to the child. However, the

- *Bu makale Etik Kurul iznine tabi değildir/This article is not subject to Ethics Committee permission.*
- *Makale Geliş Tarihi/Article Received Date: 17.8.2026*
- *Yayın Kurulu Kabul Tarihi/Editorial Board Acceptance Date: 23.10.2026*

* Dr. Öğr. Üyesi, Hacettepe Üniversitesi Hukuk Fakültesi, Özel Hukuk Bölümü, Medeni Hukuk Ana Bilim Dalı, Ankara/Türkiye, e-posta: imgehazalyilmaz@hacettepe.edu.tr, https://orcid.org/0000-0001-7890-9650.

provision is essentially grounded in the spouses' obligation to assist one another within the marriage. In this context, the stepparent is required to assist the spouse in exercising parental authority, to provide the child with the necessary care and attention, and, where necessary, to represent the spouse in matters relating to the child's needs. This study aims to examine in detail the rights and obligations of a stepparent under Art. 338 of TCC in light of the best interests of the child. In this context, the legal nature of the relationship between the stepparent and the child is first examined, together with the purpose of Art. 338 of the TCC and its distinction from the adoption of the other spouse's child. Subsequently, the scope of Art. 338 of the TCC is examined in detail under different headings. Finally, the reasons for and consequences of the termination of the stepparent-child relationship are discussed.

**Keywords:** Stepchild, Stepparent, Obligation to support, Art. 338 of the TCC

## GİRİŞ

Çocuklardan ve onların korunmasından söz edildiğinde ilk akla gelen hukuki kurumlardan biri velayettir. Velayet, kural olarak küçüklerin, istisnai hallerde ergin ve kısıtlıların kişiliğine, mallarına gerekli özenin gösterilmesi ve onların temsili için ana babaya yüklenen görevler ile bunların çocuğun üstün menfaatine uygun şekilde yerine getirilmesini sağlamaya yönelik yetkilerden oluşan ve çocuğu koruma amacı güden hukuki bir kurumdur[1]. Velayet tarihsel olarak değişime uğramış ve bugün çocuğun özelliklerine uygun olarak iyi bir şekilde yetişmesi ve geleceğe hazır olabilmesi için ana babasına yüklenen, çocuğun üstün yararına uygun hak ve ödevler halini almıştır[2].

Çocuğun korunması ve gelişimi bakımından oldukça önemli olan velayete sahip kişiler ise sınırlıdır. Bu kişiler ancak kendileriyle hukuken soybağı kurulmuş olan ana ve/veya baba ya da evlat edinen/ler olabilir[3]. Zira velayet çok geniş yetki ve yükümlülükler tanımakta; bunların kullanımının ve dolayısıyla küçüğün menfaatinin güvence altına alınması ise velayet hakkına sahip olabilecek kişilerin kısıtlanmasıyla sağlanmaktadır[4]. Bunun yanında, çocuğu en iyi koruyacak ve onun gelişimine en olumlu katkıyı sunacak kişilerin anne ve babası olacağı düşüncesi

---

1 Emine Akyüz, *Çocuk Hukuku* (10. Baskı, Pegem Akademi 2025) 222; Mustafa Dural, Tufan Öğüz ve Mustafa Alper Gümüş, *Türk Özel Hukuku Cilt III Aile Hukuku* (19. Baskı, Filiz Kitabevi 2024) 383; Bilge Öztan, *Aile Hukuku* (6. Baskı, Turhan Kitabevi 2015) 1074; Canan Yılmaz, *Velayet Hukuku* (Seçkin Yayıncılık 2023) 22; Sera Reyhani Yüksel, *Velayet Hakkı ve Anayasal Sınırları* (Legal Yayıncılık 2020) 23; Turgut Akıntürk ve Derya Ateş, *Aile Hukuku* (25. Baskı, Beta Yayıncılık 2024) 415; Cem Baygın ve Ahmet Nar, *Medeni Hukuk Dersleri-II Aile Hukuku* (Yetkin Yayınları 2025) 518; Caner Taşatan, *Çocuk Hukuku* (On İki Levha Yayıncılık 2025) 122; Canan Ruhi ve Ahmet Cemal Ruhi, *Velayet Hukuku* (Seçkin Yayıncılık 2017) 21.

2 Sevgi Usta, *Velayet Hukuku* (On İki Levha Yayıncılık 2016) 21; Bugün velayet, "yüküm-hak" niteliğinde olup hem hak hem de yükümlülükler içermektedir, bkz. Rona Serozan, *Çocuk Hukuku* (2. Baskı, Vedat Kitapçılık 2017) 250; Tarihsel sürece ilişkin ayrıntılı açıklama için bkz. Akyüz (n 1) 222-223, Usta (n 2) 28 vd. ve Reyhani Yüksel (n 1) 35 vd.

3 Yılmaz (n 1) 27; Emine Akyüz, *Çocuğun Haklarının ve Güvenliğinin Korunması* (MEB Yayınları 2000) 239; Öztan (n 1) 1085; Taşatan (n 1) 123; Akyüz (n 1) 226; Akıntürk ve Ateş (n 1) 415-416; Baygın ve Nar (n 1) 519; Reyhani Yüksel (n 1) 45-46.

4 Usta (n 2) 103-104; Reyhani Yüksel (n 1) 46.

de velayete kural olarak sadece ana ve/veya babanın sahip olabileceği kabulünün nedenidir[5].

Değişen toplumsal yapı, boşanmalar sonrası yeniden kurulan evlilikler üvey çocukların bulunduğu aileleri ortaya çıkarmıştır[6]. Bekar bir ebeveyn[7], çocuğunun ebeveyninden farklı biriyle evlendiği takdirde evlendiği kişi çocuğunun üvey ebeveyni olur[8]. Üvey ebeveyn-çocuk ilişkisi, 4721 sayılı Türk Medeni Kanunu[9] (TMK) m. 338'de üvey çocuğun evlilik birliğindeki yerini hukuki açıdan belirlemek ve böylece yasal olarak da çocuğa koruma sağlamak amacıyla düzenlenmektedir[10]. Hükümde üvey ebeveynin, diğer eşin çocuğuna ilişkin yükümlülükleri öngörülmüş olmakla birlikte, üvey ebeveyn ile çocuk arasında hukuki olarak ebeveyn-çocuk ilişkisi bulunmadığından üvey ebeveyne velayet hakkı tanınmamıştır[11]. Ancak

---

5 Reyhani Yüksel (n 1) 46.

6 Bu aile yapısı "*yamalı bohça, kolaj veya patchwork aile*" olarak ifade edilebilmektedir, bkz. Rona Serozan, Başak Başoğlu ve Berk Kapancı, 'Aile Hukukunun Özellikleri, İlkeleri ve Gelişimi' (2016) 15 (2-2) (Özel Sayı) İstanbul Kültür Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi 531, 537. *Patchwork* ailenin ortaya çıkabileceği farklı ihtimaller için bkz. Gökçe Canarslan 'Üvey Çocuklara Özen ve İlgili Gösterilmesi Yükümlülüğü ile Üvey Çocukların Temsili' (2025) 83 (3) İstanbul Hukuk Mecmuası 892, 894.

7 Bu ebeveynliğin kaynağı, bir başka ifadeyle soybağının nasıl kurulduğunun (kan bağıyla veya evlat edinme yoluyla) önemli olmadığına ilişkin bkz. Tuba Kutoğlu, *Üvey Ailede Hukuki İlişkiler* (Seçkin Yayıncılık 2018) 50, 83.

8 Tanja Coskun-Ivanovic, *Fortsetzungsfamilien im Recht - Recht auf Fortsetzung der Familie?* (Schulthess Juristische Medien AG 2023) 16; İsmail Dede, *Çocuğun Velayet İlişkisinden Doğan Kişi Varlığı Zararlarının Tazmini* (On İki Levha Yayıncılık 2019) 42; Taşatan (n 1) 131; Üvey aile yapısı için evlilik birliğinin kurulması gerekir, bkz. Kutoğlu (n 7) 48; Üvey çocuk ise "*aile içinde birlikte yaşadığı kadın veya erkekten biri öz anası veya babası olmayan çocuk*" şeklinde tanımlanabilir (Serozan (n 2) 221). Üvey çocuk ifadesi yerine, üvey ebeveyn teriminin kullanımının daha yerinde olacağına ilişkin bkz. Kutoğlu (n 7) 49. TMK m. 338'de her ne kadar "*üvey çocuklar*" ifadesinin kullanımı tercih edilmişse de amacımız konuya çocuk odaklı yaklaşmak olduğundan, biz de çalışmamızda olabildiğince üvey ebeveyn ifadesini kullanmayı tercih ettiğimizi belirtmek isteriz. Çalışma başlığının seçimi ve konunun ele alınışında özellikle üvey ebeveynin yükümlülükleri üzerinden yapılan değerlendirmeler de bu yaklaşımımızdan kaynaklanmaktadır.; "Sosyal ebeveyn" kavramı ve bunun en yaygın örneğinin üvey ebeveyn olduğuna ilişkin bkz. Coskun-Ivanovic (n 8) 19.

9 Resmî Gazete Tarih: 08.12.2001, Sayı: 24608.

10 Asena Sinanoğlu, *Türk Medeni Kanunu'na Göre Çocuk ile Kişisel İlişki Kurma Hakkı* (On İki Levha Yayıncılık 2020) 62; Üvey çocuğa ilişkin sorunlara dikkat çekme gerekliliğine ilişkin bkz. Serozan, Başoğlu ve Kapancı (n 6) 537-538.

11 Cyril Hegnauer, *Grundriss des Kindesrechts* (Stämpfli Verlag 1999) 181; Peter Breitschmid, 'ZGB Art. 299' içinde: Ruth Arnet, Peter Breitschmid ve Alexandra Jungo (ed.), *Personen- und Familienrecht Art. 1–456 ZGB - Partnerschaftsgeset CHK - Handkommentar zum Schweizer Privatrecht* (Schulthess Juristische Medien AG 2023) 1046; Kurt Affolter-Fringeli ve Urs Vogel, 'ZGB Art. 299' içinde: Heinz Hausheer ve Hans Peter Walter (ed.), *Die elterliche Sorge / der Kindesschutz, Art. 296-317 ZGB - Das Kindesvermögen, Art. 318-327 ZGB - Minderjährige unter Vormundschaft, Art. 327a-327c ZGB Schweizerisches Zivilgesetzbuch BK - Berner Kommentar* (Stämpfli Verlag AG 2016) 138; Serozan (n 2) 254; Akyüz (n 3) 239; Luca Maranta, 'ZGB Art. 299' içinde: Jolanta Kren Kostkiewicz, Stephan Wolf, Marc Amstutz ve Roland Fankhauser (ed.), *ZGB Kommentar Schweizerisches Zivilgesetzbuch OFK - Orell Füssli Kommentar* (Orell Füssli Verlag AG 2021) 685; Sera Reyhani Yüksel, 'Çocuğun Vücut Bütünlüğünün Velayet Hakkı Sahibi

üvey ebeveynin velayet hakkına sahip olmaması çocuğa yönelik yükümlülükleri bulunmadığı anlamına gelmez. Üvey ebeveynden beklenen aynı aile birliği içinde birlikte yaşadığı çocuğa gerekli özeni göstermesi ve velayet hakkına sahip olan eşinin velayeti kullanmasına yardımcı olmasıdır[12]. Bununla birlikte bu yardım, eşlerin velayet hakkını birlikte kullanmasında olduğu gibi geniş kapsamlı ve sınırsız değildir. Bir başka ifadeyle, üvey ebeveynden velayet hakkı bulunan ebeveyn ölçüsünde hareket etmesi beklenemez[13].

Çalışmamızın konusu, TMK m. 338 uyarınca üvey ebeveynin hak ve yükümlülükleridir. Çalışma kapsamında konuya ilişkin olabildiğince detaylı bir inceleme yapılması amaçlanmıştır. Zira TMK m. 338'in yargı kararlarına genellikle boşanma davalarında konu olduğu, bunun ötesinde pek de uyuşmazlık konusu edilmediği görülmüştür. Ancak bekar ebeveynlerin evlenerek yeni eşleri ve çocuklarıyla birlikte yeni bir aile kurması 21. yüzyılda oldukça yaygındır. Kurulan bu yeni aile ortamında üvey çocuğun menfaatinin korunması önem arz eder.

## I. ÜVEY EBEVEYN-ÇOCUK İLİŞKİSİ

### A. HUKUKİ NİTELİĞİ

743 sayılı mülga Kanun'da[14] karşılığı bulunmayan TMK m. 338 eşlerden birinin diğer eşin çocuğu ile ilişkisini açıkça düzenleyen tek hükümdür[15]. Bir başka ifadeyle, TMK'da eşlerden birinin üvey çocuğuyla hukuki ilişkisini ortaya koyan, kapsam ve sınırlarını belirleyen başka bir hüküm bulunmamaktadır. Bununla birlikte, eşlerin TMK m. 185/2-3 ve m. 186/3 uyarınca evlilik birliği sebebiyle birbirlerine yardım yükümlülüğü bulunmaktadır[16]. Her ne kadar TMK m. 338 düzenlemesi ile

Anne ve/veya Babaya Karşı Korunması' içinde: Sibel Özel, Hatice Selin Pürselim, Özlem Karaman Coşgun ve Hanife Doğrusöz Koşut (ed.), *Özel Hukukun Güncel Sorunları ve Anayasa'nın Özel Hukuka Etkisi* (On İki Levha Yayıncılık 2022) 105; Akyüz (n 1) 226; Ebru Karaman, *Velayet Hakkı Bağlamında Çocuğun Üstün Yararı İlkesinin Anayasal Değerlendirmesi* (On İki Levha Yayıncılık 2023) 98; Tuba Kutoğlu, 'Ana Baba Olmanın Hukuki Sorumluluğu' (2025) 11 (1) BÜHFD 113, 147; Dede (n 8) 42; Sinanoğlu (n 10) 62; Safa Koçoğlu, *Boşanmanın Çocuk Açısından Sonuçları* (Beta Basım Yayım 2018) 45; Taşatan (n 1) 131.

12 Çocuk ile üvey ebeveyn arasındaki ilişki süresine ve yoğunluğuna göre değişse de aralarındaki bağın kalıcı hale gelmesinin genelde üç ila beş yıl sürdüğü, çoğu zaman çocuğun aynı aile ortamında birlikte yaşaması sebebiyle aynı evde bulunmadığı biyolojik ebeveynine göre üvey ebeveyni ile daha fazla vakit geçirdiğine ilişkin açıklamalar için bkz. Coskun-Ivanovic (n 8) 4-6.

13 Akyüz (n 3) 239.

14 Resmî Gazete Tarih: 04.04.1926, Sayı: 339.

15 TMK m. 338'in gerekçesinde hem bu hususa hem de hükmün amacına yer verilmiştir. Gerekçe için bkz. https://www.lexpera.com.tr/mevzuat/gerekceler/turk-medeni-kanunu-madde-gerekceleri/1, E.T.: 07.07.2026.

16 TMK m. 338'in, eşlerin karşılıklı yardım yükümlülüğü ilkesini üvey çocuklar bakımından somutlaştırdığına ilişkin bkz. Affolter-Fringeli ve Vogel (n 11) 138; TMK m. 338 hükmünün övülmeye değer bir düzenleme olduğuna ilişkin bkz. Akıntürk ve Ateş (n 1) 418; Hükmün üvey çocukları etkin bir şekilde korumak için yeterli olmadığı, ancak bir başlangıç olduğuna ilişkin bkz. Ahmet M. Kılıçoğlu, *Aile Hukuku* (8. Baskı, Turhan Kitabevi 2025) 635.

üvey çocuklar bakımından diğer eşin sunacağı katkı düzenlenmişse de bu hükmün bulunmaması ihtimalinde de evlilik birliğinden doğan yükümlülükler kapsamında eşin yardımcı olması beklenirdi[17]. Bir diğer ifadeyle, üvey ebeveyn konumundaki eşin, eşine çocuğuna yönelik aile hukukunda doğan yükümlülüklerini yerine getirirken kural olarak evlilik birliğinden doğan yükümlülükleri kapsamında destek olması gerekmektedir[18].

Türk Medeni Kanunu m. 338, velayete ilişkin hükümler kapsamında yer almaktadır. Bununla birlikte, ilgili hüküm kapsamında bir velayet ilişkisi doğmadığından, üvey ebeveyn velayet hakkına sahip olmaz[19]. Ancak, ilgili hüküm uyarınca üvey ebeveyn, velayet hakkına sahip eşin bunu kullanmasına yardımcı olmakta, bu kapsamda hem bir yükümlülüğü hem de hakkı bulunmaktadır[20]. Hatta velayet hakkını eski eşlerin (çocuğun iki ebeveyninin) birlikte kullandığı durumlarda, yine üvey ebeveyn, velayet hakkının kullanımında başta eşi olmak üzere, gerekli hallerde çocuğun diğer ebeveynine de yardımcı olmalıdır[21]. Zira burada esas alınan, çocuğun üstün yararı olup, buna uygun olarak hareket edilmesi, üvey ebeveynin velayet hakkına sahip eski eşin haklarına saygılı ve onunla iş birliği halinde olması, gerekiyorsa kendisiyle iletişim kurma yoluyla eşine yardımcı olması gerekir[22]. Kaldı ki, hayatın olağan akışı da velayet hakkına sahip ana veya baba ile evli olan eşin üvey çocuğun bakım ve eğitimine az ya da çok katılımını mecburi kılar[23].

---

17 Hegnauer (n 11) 181; Akıntürk ve Ateş (n 1) 114; Baygın ve Nar (n 1) 140; Üvey çocuk bakımından diğer eşin yardımcı olmasına yönelik bir düzenleme (ZGB Art. 299) bulunmadığında dahi diğer eşin üvey çocuğuna yönelik yükümlülükleri olduğuna ve içtihatlarda da buna yer verildiğine ilişkin bkz. Affolter-Fringeli ve Vogel (n 11) 138.

18 Maranta (n 11) 684; Yargıtay'ın konuyu boşanmayı isteme hakkı bakımından değerlendirdiği bir kararı için bkz. Yargıtay 2. HD., E. 2011/3801 K. 2011/23605 T. 26.12.2011 "*Eşler, ergin olmayan üvey çocuklarına da özen ve ilgi göstermekle yükümlüdürler (TMK.m.338). Davalının önceki eşinden olan ve velayeti kendisinde bulunan ergin olmayan çocuklarının ortak konutta taraflarla birlikte kalmaları, davacıya boşanmayı isteme hakkı vermez.*" (www.lexpera.com.tr; E.T.: 07.07.2026).

19 Hegnauer (n 11) 181; Ingeborg Schwenzer ve Michelle Cottier, 'ZGB Art. 299' içinde: Thomas Geiser ve Christiana Fountoulakis (ed.), *Basler Kommentar Zivilgesetzbuch I* (Helbing Lichtenhahn Verlag 2022) Art. 299 N. 1; Breitschmid (n 11) 1046; Affolter-Fringeli ve Vogel (n 11) 138; Coskun-Ivanovic (n 8) 36, 49; Serozan (n 2) 254; Öztan (n 1) 1078, 1085; Akyüz (n 3) 239; Maranta (n 11) 685; Yılmaz (n 1) 28; Reyhani Yüksel (n 1) 45; Reyhani Yüksel (n 11) 105; Akyüz (n 1) 226; Karaman (n 11) 98; Kutoğlu (n 11) 147; Dede (n 8) 42; Sinanoğlu (n 10) 62; Koçoğlu (n 11) 45; Baygın ve Nar (n 1) 519; Ruhi ve Ruhi (n 1) 41.

20 Affolter-Fringeli ve Vogel (n 11) 138; Schwenzer ve Cottier (n 19) Art. 299 N. 1; Reyhani Yüksel (n 11) 105; Serozan, üvey ebeveynin diğer eşin ergin olmayan çocuklarına "*adeta eksik dozda bir veli gibi özen ve ilgi göstermekle ve onları zorunlu oldukça temsil etmekle yükümlü*" olduğunu ifade etmektedir, (n 2) 254.

21 Affolter-Fringeli ve Vogel (n 11) 139; Schwenzer ve Cottier (n 19) Art. 299, N. 1.

22 Affolter-Fringeli ve Vogel (n 11) 139.

23 Affolter-Fringeli ve Vogel (n 11) 138; Coskun-Ivanovic (n 8) 4; Hatta bazı durumlarda çocuğa ilişkin kararlarda eşiyle birlikte üvey ebeveynin diğer biyolojik ebeveynden daha fazla etkiye sahip olduğuna ilişkin bkz. Coskun-Ivanovic (n 8) 58.

Zira aynı aile birliği kapsamında süren bir ilişki bulunmaktadır[24]. Üvey ebeveynin, çocuk ve ebeveyni ile sürdürdüğü ortak hayat da onun aslında çocuğu da etkileyen birçok karara katılmasına sebep olur[25]. Hatta bu durumun bir sonucu olarak üvey ebeveyn çocuk ile çoğu zaman birlikte yaşamayan ebeveyninden daha fazla zaman geçirir[26]. Bunun yanında, eş velayet hakkına sahip olmasa bile geçici olarak çocukla kişisel ilişki kurulması anlarında da diğer eşin (üvey ebeveynin) yine TMK m. 338'e uygun hareket etmesi gerekir[27]. Zira üvey ebeveynin çocuğa ilişkin yükümlülükleri TMK m. 338'de düzenlenmekteyse de evlilik birliğinden doğan hak ve yükümlülüklerden (TMK m. 185) kaynaklanmaktadır[28]. Esasen üvey ebeveyn her ne kadar velayet hakkına sahip değilse de çocuğa ilişkin olarak gerekli ilgi ve özeni gösterme ve gerekli hallerde temsil ile görevlidir[29]. Vurgulamak isteriz ki TMK m. 338 ergin olmayan çocuklarla, yani küçük ile sınırlandırılmıştır[30]. Bununla birlikte, kısıtlanan ergin çocuklar bakımından velayetin devamı söz konusu olduğunda, TMK m. 338 uyarınca üvey ebeveynin yükümlülüklerinin de devam ettiğinin kabulü gerekir[31].

### B. TMK M. 338'İN AMACI

Türk Medeni Kanunu m. 338'de yer alan üvey çocuklara ilişkin hükmün amacı esasen çocuğun üstün yararını ve aile birliğini korumaktır[32]. Hükmün gerekçesinde

---

[24] Çocuğun bu aile yapısına dahil edilmesinin evlilik birliği kapsamında eşlerin karşılıklı yardım yükümlülüğünün bir sonucu olduğuna ilişkin açıklamalar için bkz. Affolter-Fringeli ve Vogel (n 11) 139; Esasen TMK m. 367 vd.'daki ev düzenine ilişkin hükümler de burada uygulama alanı bulabilir ve TMK m. 369 uyarınca üvey çocuğun davranışlarından dolayı ev başkanının sorumluluğu da gündeme gelebilir, bkz. Coskun-Ivanovic (n 8) 40.

[25] Coskun-Ivanovic (n 8) 33.

[26] Coskun-Ivanovic (n 8) 4.

[27] Kutoğlu (n 7) 51, 111; Baygın ve Nar (n 1) 141; Canarslan (n 6) 897; Üvey ebeveynin kocasının önceki evliliğinden olan ve velayeti annede bulunan kızını evinde istememesinin boşanma davasında kusur olarak yüklenmesine ilişkin bkz. Yargıtay 2. HD., E. 2022/10588 K. 2023/1439 T. 29.3.2023. Benzer bir kusur değerlendirmesi için bkz. Yargıtay 2. HD., E. 2012/12520 K. 2013/8719 T. 29.3.2013, Yargıtay 2. HD., E. 2008/17454 K. 2009/21400 T. 10.12.2009, Yargıtay 2. HD., E. 2010/5208 K. 2011/5736 T. 31.03.2011, Yargıtay 2. HD., E. 2012/24691 K. 2013/10970 T. 18.4.2013, Yargıtay 2. HD., E. 2009/7708 K. 2009/11298 T. 10.6.2009 (www.lexpera.com.tr; E.T.: 15.07.2026).

[28] Canarslan (n 6) 901.

[29] Karaman (n 11) 98; Canarslan (n 6) 901.

[30] Ahmet Türkmen, 'Eğitim Nafakası (TMK m. 328/III)' (2013) 8 (Özel Sayı) Yaşar Üniversitesi Dergisi Prof. Dr. Aydın Zevkliler'e Armağan 2707, 2749; Samet Güzel, *Eğitim Nafakası* (On İki Levha Yayıncılık 2023) 160; Canarslan (n 6) 894; TMK m. 338'deki ifadelere uygun olarak, üvey ebeveynin özen ve ilgi gösterme yükümlülüğünün ancak ergin olmayan çocuklar bakımından söz konusu olduğuna ilişkin bkz. Adana BAM, 2. HD., E. 2018/2625 K. 2020/1185 T. 11.9.2020, Yargıtay HGK., E. 2019/162 K. 2022/499 T. 7.4.2022 (www.lexpera.com.tr; E.T.: 15.07.2026).

[31] Kutoğlu (n 7) 131.

[32] Hükmün bir tavsiye hükmü olmadığına, emredici nitelikte olduğuna ilişkin bkz. Kılıçoğlu (n 16) 636; Hükmün çocuk hukukuna değil, evlilik hukukunda eşlerin evlilik birliği içinde karşılıklı yardım yükümlülüğüne dayandığına ilişkin vurgu için bkz. Canarslan (n 6) 894.

de bir sosyal ahlak gerekliliğinin Medeni Kanun'da yer alan bir özel hukuk kuralı düzeyine çıkarılması maksadıyla getirilen bir düzenleme olduğu belirtilmektedir[33]. Hükmün amacı, aynı aile ortamında (geçici veya sürekli) bir arada bulunan kişiler arasında destek sağlamaktır[34]. Böylece eşlerin aile ortamında iş birliği ve uyum içinde hareket etmesiyle çocuğun sağlıklı şekilde yetiştirilmesi hedeflenmektedir[35].

Eşlerden velayet hakkına sahip olan ebeveynin gerekli işlemleri yapabileceği açık olmakla birlikte, TMK m. 338 düzenlemesi özellikle derhal harekete geçilmesi gereken ve velayet hakkı sahibine zamanında ulaşılmasının mümkün olmadığı durumlarda üvey ebeveyn tarafından harekete geçilmesi gerekliliğine yöneliktir[36].

## C. DİĞER EŞİN ÇOCUĞUNUN (ÜVEY ÇOCUĞUN) EVLAT EDİNİLMESİNDEN FARKI

Türk Medeni Kanunu'nda diğer eşin çocuğundan (üvey çocuktan) bahsedilen önemli bir düzenleme de TMK m. 306/3'tür. Hükme göre, "[e]*şlerden biri, en az iki yıldan beri evli olmaları veya kendisinin otuz yaşını doldurmuş bulunması koşuluyla diğerinin çocuğunu evlât edinebilir.*"[37] Evlat edinmeyle birlikte ise evlat edinen üvey ebeveyn veli sıfatına sahip olacaktır. Zira TMK m. 314/1'de evlat edinene geçeceği ifade edilen hak ve yükümlülüklerin başında velayet hakkı gelmektedir[38]. Bu ihtimalde, evlat edinmeye ilişkin mahkeme kararıyla birlikte evlat edinen üvey ebeveyn ile çocuk arasında soybağı ilişkisi de velayet ilişkisi de kurulmaktadır. Bununla birlikte TMK m. 338'de bahsi geçen durumda ise evlat edinmeden farklı olarak, üvey ebeveyn ile çocuk arasında soybağı ilişkisi kurulmadığından, üvey ebeveynin velayet hakkı da bulunmaz[39]. Bir başka ifadeyle,

---

33 Gerekçe için bkz. https://www.lexpera.com.tr/mevzuat/gerekceler/turk-medeni-kanunu-madde-gerekceleri/1 (E.T.: 15.07.2026); Hükmün üvey çocuklara yapılan kötü muamelelere ve kendilerine yapılanlara, işkencelere, acılara katlanamadığı için intihar eden üvey çocuklara ilişkin basına yansıyan haberler sebebiyle üvey çocuklar bakımından korumanın yetersiz olduğunun ortaya koyulmasından sonra kabul edildiğine ilişkin bkz. Kılıçoğlu (n 16) 635.

34 Affolter-Fringeli ve Vogel (n 11) 140.

35 Akyüz (n 3) 239; Karaman (n 11) 98; Hükmün amacının çocuğun haklarını korumak değil, eşler arasındaki yardımlaşma yükümlülüğünü ortaya koymak olduğuna ilişkin bkz. Kutoğlu (n 7) 48-49. Benzer bir değerlendirme için bkz. Canarslan (n 6) 894.

36 Maranta (n 11) 685.

37 Hükmün amacının üvey çocuklu ailelerin bütünleşmesini sağlamak olduğuna ilişkin bkz. Dural, Öğüz ve Gümüş (n 1) 343 ve Mehmet Erdem ve Aslı Makaracı Başak, *Aile Hukuku* (2. Baskı, Seçkin Yayıncılık 2024) 385.

38 Ana ve babaya ait hak ve yükümlülüklerin evlat edinene geçeceği ifade edilmekteyse de açıktır ki amaçlanan velayetin çocuğun aynı evde birlikte yaşadığı ebeveyninden alınarak onu evlat edinen üvey ebeveynine verilmesi değil, her ikisinin birlikte veli sıfatına sahip olmasıdır. Dolayısıyla eşin, üvey çocuğunu evlat edinmesi halinde eşler birlikte velayete sahip olur. Bu yönde bkz. Dural, Öğüz ve Gümüş (n 1) 362. Karş. Serozan (n 2) 221. Yazar bu durumda çarpık bir velayet tablosunun ortaya çıkacağını ifade etmektedir. Benzer bir değerlendirme için bkz. Öztan (n 1) 959.

39 Affolter-Fringeli ve Vogel (n 11) 138.

üvey ebeveynin, eşinin çocuğunu evlat edinmesiyle artık (üvey) çocukla soybağı ilişkisi kurulduğundan zaten TMK m. 338'in uygulanması söz konusu olmayacak, (üvey) ebeveyn ile çocuk arasında velayet hükümleri uygulama alanı bulacaktır[40].

## II. TMK M. 338'İN KAPSAMI

### A. GENEL OLARAK

Türk Medeni Kanunu m. 338 hükmü esasen velayet hakkına sahip ebeveynin yeniden evlenmiş olması ihtimalinde, çocuk ile üvey ebeveyni arasındaki hukuki ilişkiyi, üvey ebeveynin çocuğa yönelik yapması gerekenleri ve velayeti kullanan eşe nasıl yardımcı olacağını ortaya koyar. Hükmün lafzına bakıldığında velayeti kullanan eşten bahsedilmesi sebebiyle velayet hakkına sahip olmayan ancak çocukla kişisel ilişki kurma hakkı bulunan eşle çocuğun görüşmesi kapsamında üvey ebeveyn bakımından TMK m. 338'in uygulama alanı bulmayacağı değerlendirilebilir. Zira ilgili hükümden görüldüğü üzere esas olarak velayetin eşe bırakıldığı çocuklar bakımından üvey ebeveynin yükümlülükleri düzenlenmiştir[41]. Bununla birlikte, hükmün kapsamına üvey ebeveyn ile aynı aile birliğinde (aynı evde) sadece daima yaşayan çocukların değil, aynı zamanda biyolojik ebeveyni ile kişisel ilişki kurulması sebebiyle belirli zamanlarda ziyarete gelen ve ziyarete geldiğinde üvey ebeveyni ile birlikte kalan çocuklar da dahil edilmelidir[42]. Zira hükmün amacı, bir şekilde aynı aile ortamında (geçici veya sürekli) bir arada bulunan kişiler arasında bir destek sağlamaktır[43]. Bu yorumun uluslararası bir ilke olan çocuğun üstün yararının korunmasına da uygun olduğu açıktır. Zaten TMK m. 338'in uygulanması ve kapsamının ele alınmasında da bu ilkeden hareket edilmekte, üvey ebeveyn tarafından eşinin velayeti kullanmasına yönelik desteğin çocuğun üstün yararına uygun olarak gerçekleştirilmesi beklenmektedir[44]. TMK m. 338'de üvey ebeveyne yükümlülük yüklenmişse de üvey ebeveynin buna aykırı hareket etmesi ihtimalinin yaratacağı sonuçlara yer verilmemiştir. Ancak, eş üvey çocuğunun üstün yararına uygun hareket etmezse TMK m. 185 uyarınca eşlerin evlilik birliğinden kaynaklanan yükümlülüklerine aykırı davranmış olur. Bir başka ifadeyle, üvey çocuğa yönelik öngörülen yükümlülüklerin hiç veya gereği gibi yerine getirilmemesi evlilik birliği kapsamında eşlerin karşılıklı sahip olduğu yükümlülüklerin ihlali anlamına gelir[45]. TMK m. 338'e genellikle boşanmaya

---

40 Canarslan (n 6) 900.

41 Hüküm kapsamında üvey ebeveyne hem hak hem de yükümlülük yüklenmiştir (Maranta (n 11) 685).

42 Affolter-Fringeli ve Vogel (n 11) 140.

43 Affolter-Fringeli ve Vogel (n 11) 140; TMK m. 338'de öngörülen yardım yükümlülüğünün daha çok çocuğun eğitimine yardım olarak düşünüldüğüne ilişkin bkz. Akyüz (n 3) 239 ve Akyüz (n 1) 226.

44 Affolter-Fringeli ve Vogel (n 11) 141.

45 Affolter-Fringeli ve Vogel (n 11) 141; Öztan (n 1) 204; Dural, Öğüz ve Gümüş (n 1) 386; Taşatan (n 1)

ilişkin yargı kararlarında kusur atfına ilişkin değerlendirmelerde tesadüf edilmesi de bunu desteklemektedir[46]. Ayrıca üvey ebeveynin çocuğa ilişkin yükümlülüklerini ihlalinden dolayı velayet hakkına sahip olan ebeveyne karşı çocuğun korunmasına ilişkin önlemlerin alınması ve gerekirse velayetin kaldırılması yoluna gidilmesi de mümkündür[47]. Bununla birlikte, şayet üvey ebeveynin davranışı bir haksız fiil niteliğindeyse çocuğun uğradığı zararların tazmini de talep edilebilir[48].

Türk Medeni Kanunu m. 338 kapsamındaki üvey çocuğun kim olduğuna ilişkin bir belirleme bulunmamaktadır. Bununla birlikte doktrinde ağırlıklı olarak, hükmün kapsamına evlilik birliğinden önce veya evlilik birliği esnasında doğması fark etmeksizin eşlerin ortak olmayan çocuklarının dahil olduğu kabul edilmektedir[49].

### B. ÖZEN VE İLGİ GÖSTERME YÜKÜMLÜLÜĞÜ

Türk Medeni Kanunu m. 338/1'de açıkça eşlerin "*ergin olmayan üvey çocuklarına da özen ve ilgi göstermekle*" yükümlü olduklarına yer verilmiştir. Hüküm TMK m. 185/2'deki düzenlemenin üvey çocuklar bakımından vurgulandığı özel halidir. Zira eşler sadece ortak çocuklarına değil, aynı zamanda üvey çocuklarına da gerekli ilgiyi ve özeni göstermekle yükümlüdür[50].

---

131, dn. 324; Canarslan (n 6) 894, 897; TMK m. 338'e aykırılığın aynı zamanda Türk Ceza Kanunu m. 233/1 uyarınca suç oluşmasına da sebep olabileceğine ilişkin açıklamalar için bkz. Kılıçoğlu (n 16) 636; TMK m. 338'de yer alan yükümlülüklerin yerine getirilmemesi halinde uygulanabilecek bir yaptırımın olmadığına ilişkin bkz. Usta (n 2) 105 ve Koçoğlu (n 11) 45. Kanaatimizce TMK m. 338'in mevcut halinde doğrudan üvey ebeveyne yönelik bir yaptırımın yer alması zordur. Zira hüküm üvey ebeveyn ile çocuk arasındaki ilişkiyi eş üzerinden kurmakta ve evlilik birliğinden doğan yükümlülüklere dayandırmaktadır. Bu nedenle, TMK m. 338'e aykırı davranmanın belki yaptırımı olarak nitelendirilebilecek durumlar da eşler arasındaki ilişki (boşanma davasında kusurun belirlenmesi) ve çocuğun ebeveynlerine karşı korunması üzerinden sonuçlanmaktadır. Şayet üvey ebeveyn ile diğer eşin çocuğu arasındaki ilişki doğrudan karşılıklı hak ve yükümlülükler üzerinden kurulursa, bu ihtimalde doğrudan üvey ebeveyne yönelen yaptırım da söz konusu olabilir. Bununla birlikte yukarıda da yer verildiği üzere, üvey ebeveynin davranışı haksız fiil niteliğindeyse genel hükümlere başvurulması ve buna ilişkin yaptırımların söz konusu olması her zaman mümkündür.

46 Yargıtay 2. HD., E. 2012/12520 K. 2013/8719 T. 29.3.2013, Yargıtay 2. HD., E. 2008/17454 K. 2009/21400 T. 10.12.2009, Yargıtay 2. HD., E. 2010/5208 K. 2011/5736 T. 31.03.2011, Yargıtay 2. HD., E. 2012/24691 K. 2013/10970 T. 18.4.2013, Yargıtay 2. HD., E. 2009/7708 K. 2009/11298 T. 10.6.2009 (www.lexpera.com.tr; E.T.: 15.07.2026).

47 Akyüz (n 1) 283, 299; Dural, Öğüz ve Gümüş (n 1) 386; Öztan (n 1) 1094, 1155; Erdem ve Makaracı Başak (n 37) 454; Kılıçoğlu (n 16) 636; Yılmaz (n 1) 296; Baygın ve Nar (n 1) 568.

48 Üvey ebeveynin üzerine düşen yükümlülükleri yerine getirmemesinden dolayı çocuğun zarara uğraması halinde bu zararı tazmin ile yükümlü olduğuna ilişkin açıklamalar için bkz. Dede (n 8) 42; Üvey ebeveynin TMK m. 338'deki yükümlülüklerini ihlali halinde haksız fiilin söz konusu olduğu ve bundan kaynaklı manevi tazminat taleplerine ilişkin davada hangi mahkemenin görevli olduğuna ilişkin bkz. Kayseri BAM, 3. HD., E. 2020/1231 K. 2020/841 T. 4.11.2020 (www.lexpera.com.tr; E.T.: 15.07.2026).

49 Schwenzer ve Cottier (n 19) Art. 299 N. 2; Maranta (n 11) 685; Öztan (n 1) 1086; Evlilik birliği içinde doğan üvey çocuk bakımından eşler arasındaki sadakat yükümlülüğünün ihlali de gündeme gelebilir. Konuyla ilgili tartışmalar için bkz. Affolter-Fringeli ve Vogel (n 11) 139. Ayrıca bkz. Canarslan (n 6) 901-902.

50 TMK m. 185/2'de bahsi geçen çocuklar eşlerin ortak olan ve olmayan bütün çocuklarını kapsar,

Gösterilmesi gereken özen ve ilgi, üvey çocuğa ilişkin esasen her şeyi kapsamakta ve buna göre çocuğun sağlığı, eğitimi, bakımı, beslenmesi gibi konulara eşin dikkat etmesi ve ortaya çıkan sorunları çözmeye yardımcı olması gerekmektedir[51]. Bir başka ifadeyle, eşten beklenen kendi öz çocuğuna göstereceği özen ve ilgiliyi üvey çocuğuna da göstermesidir[52].

### C. YARDIM YÜKÜMLÜLÜĞÜ

Üvey ebeveynin yardım yükümlülüğü, maddi ve gayri maddi olarak ayrılabilir[53]. TMK m. 338/2'de üvey ebeveynin gayri maddi yükümlülüğü özellikle diğer eşin velayeti kullanımına yardımcı olma bakımından düzenlenmektedir[54]. Zira hüküm uyarınca üvey ebeveynin, çocuğun ebeveynine velayet hakkını kullanırken, daha açık bir ifadeyle çocuğa karşı sahip olduğu hak ve yükümlülükleri kullanırken uygun şekilde yardımcı olması gerekmektedir[55]. Üvey ebeveyn, çocuğun ebeveyninin velayeti kullanmasına ikincil ve tamamlayıcı olarak destek olmaktadır[56]. İkincil olmasıyla kastedilen, üvey ebeveynin ancak velayet hakkı sahibi ebeveyn doğrudan bu hakkı kullanamayacağında velayeti kullanmasına yardımcı olmasıyken, tamamlayıcı olmasıyla velayet hakkı sahibinin eksik kaldığı durumlarda devreye girmesi anlaşılmaktadır[57].

Üvey ebeveynin, velayet hakkı sahibine uygun şekilde yardımcı olması gerekir. Ancak bu uygun şeklin ne olduğu TMK'da somutlaştırılmamıştır[58]. Bu nedenle uygun yardımın belirlenmesinde esasen eşler arasındaki görev paylaşımı dikkate alınarak değerlendirme yapılmalıdır[59]. Zira her ne kadar velayet hakkına bir eş sahip olsa da eşlerin evlilik birliği kapsamında sahip olduğu yükümlülüklere bağlı olarak süreci birlikte yürütmesi ve kural olarak da eşlerin iş birliği içinde birlikte karar alması gerekmektedir[60]. Dolayısıyla hukuken velayet hakkına sahip

Öztan (n 1) 197, 204. Aksi yönde bkz. Kılıçoğlu (n 16) 201. Yazar TMK m. 185'teki çocukların kural olarak eşlerin müşterek çocukları olduğunu ifade etmekte; ancak bu hükmün TMK m. 338 hükmüyle birlikte değerlendirilmesi gerektiğini belirtmektedir.

51 Kılıçoğlu (n 16) 635-636.

52 Kılıçoğlu (n 16) 635-636.

53 Affolter-Fringeli ve Vogel (n 11) 140; Semih Yünlü, 'Nafaka Yükümlülüklerinin Çatışması' (2025) 16 (64) TAAD 1, 5; Kutoğlu (n 7) 109; Canarslan (n 6) 903.

54 Affolter-Fringeli ve Vogel (n 11) 140; Hüküm kaynağını TMK m. 185/3'teki evlilik hukukundan doğan yardım yükümlülüğünden alır, Schwenzer ve Cottier (n 19) Art. 299 N. 2.

55 Affolter-Fringeli ve Vogel (n 11) 140; Maranta (n 11) 685.

56 Affolter-Fringeli ve Vogel (n 11) 140; Schwenzer ve Cottier (n 19) Art. 299 N. 2; Akyüz (n 3) 239; Tamamlayıcı olduğuna ilişkin bkz. Akyüz (n 1) 226 ve Karaman (n 11) 98.

57 Affolter-Fringeli ve Vogel (n 11) 140.

58 Uygunluk ölçütünün soyut ve belirsiz olduğuna ilişkin ayrıca bkz. Kutoğlu (n 11) 145; Yardım görevinin kanunda belirtilen sınırlar içinde yerine getirileceğine ilişkin bkz. Karaman (n 11) 98.

59 Coskun-Ivanovic (n 8) 39; Affolter-Fringeli ve Vogel (n 11) 140.

60 Affolter-Fringeli ve Vogel (n 11) 140.

olan kararları veriyor ve velayet hakkını o kullanıyor olsa da evlilik birliğinin ve ailenin korunması bakımından eşlerin birlikte ve uyum içinde hareket etmesi önemli olduğundan kararları birlikte almaları gerekir[61]. Böylece üvey ebeveyn hem velayetin kullanılmasının getirdiği sorumluluğun alınmasına destek olmakta hem de eşine manevi destek olarak yardımını fiili olarak salt yetiştirme ve bakımın ötesine taşımaktadır[62]. Hatta eşler arasındaki görev paylaşımına bağlı olarak çocuğun günlük eğitim ve bakımını büyük ölçüde üvey ebeveynin üstlenmesi de ihtimal dahilindedir[63].

Üvey ebeveynin, eşinin velayet hakkını kullanmasına çocuğun üstün yararını gözeterek ve uygun şekilde yardımcı olmasının, bir başka sınırı ise üvey ebeveynin fiziksel ve duygusal özellikleri ile mali gücüdür[64]. Zira, üvey ebeveynden ancak kendi özelliklerine ve gücüne uygun olan, makul bir yardım beklenebilir. Dolayısıyla üvey ebeveynden beklenemeyecek boyutta, onun özelliklerine uygun olmayan bir yardımın yerine getirilmemesi, üvey ebeveynin bu yükümlülüğünü (TMK m. 338 uyarınca) veya evlilik birliğinden doğan yükümlülüğünü (TMK m. 185) yerine getirmemesi olarak nitelendirilmemelidir[65].

Üvey ebeveynin çocuğa yönelik yerine getirdiklerine karşın çocuğun da yapması gerekenler bulunmaktadır. Bu kapsamda, üvey ebeveyni ana veya babasının velayet hakkını kullanmasına yardımcı olan çocuk, ona karşı tıpkı velayet hakkını kullanan ebeveyniymiş gibi davranmalı, bir başka ifadeyle ebeveyninin sözünü dinlediği, ona saygı gösterdiği gibi üvey ebeveynine de aynı şekilde davranmalıdır[66]. Zira her ne kadar üvey ebeveyn ile çocuk arasında hukuki olarak bir soybağı veya velayet ilişkisi bulunmasa da üvey ebeveyn genellikle çocuğun ebeveynine benzer bir konuma sahiptir[67].

### D. TEMSİL YÜKÜMLÜLÜĞÜ

Türk Medeni Kanunu m. 338'de üvey çocuk bakımından diğer eşin sadece velayetin kullanımına yardım etme ve özen yükümlülüğü değil, aynı zamanda gerekli hallerde temsil yetkisi ve hatta temsil yükümlülüğü de bulunmaktadır. Temsil edilen kişi, üvey çocuk değil, üvey çocuğun ihtiyacı için eştir[68]. Zaten bu temsil kaynağını evlilik birliğinden alır[69]. TMK m. 338/2'de kapsamı belirlenen

---

61 Affolter-Fringeli ve Vogel (n 11) 140; Coskun-Ivanovic (n 8) 58.

62 Affolter-Fringeli ve Vogel (n 11) 140.

63 Coskun-Ivanovic (n 8) 33.

64 Affolter-Fringeli ve Vogel (n 11) 141.

65 Affolter-Fringeli ve Vogel (n 11) 141; Canarslan (n 6) 897.

66 Affolter-Fringeli ve Vogel (n 11) 141; Coskun-Ivanovic (n 8) 63-64; Canarslan (n 6) 897; Karş. Öztan (n 1) 1022.

67 Coskun-Ivanovic (n 8) 33.

68 Akyüz (n 3) 240; Kılıçoğlu (n 16) 636; Kutoğlu (n 11) 147; Coskun-Ivanovic (n 8) 50.

69 Coskun-Ivanovic (n 8) 50; Canarslan (n 6) 899.

bu temsil yetkisi, kanundan doğan bir temsil yetkisidir[70]. Bununla birlikte, hüküm uyarınca hukuki işlemlerin gerçekleştirilmesi bakımından 6098 sayılı Türk Borçlar Kanunu[71] (TBK) m. 40 vd.'daki temsile ilişkin genel hükümlerin uygulama alanı bulması mümkündür[72].

Üvey ebeveynin temsil yetkisinin sınırlarının belirlenmesinde, TMK m. 338/2'deki "*durum ve koşullar zorunlu kıldığı ölçüde çocuğun ihtiyaçları için*" ifadesinden hareket edilir. Bu kapsamda üvey ebeveynin temsil yetkisinin sınırları somut olayın özelliklerine göre belirlenmelidir. Bununla birlikte, üvey ebeveynin yardım yükümlülüğünde olduğu gibi temsil yetkisinin belirlenmesinde de üvey ebeveynin özellikleri önem taşımaktadır. Ayrıca eşlerin yapmış olduğu görev paylaşımı da temsil yetkisinin belirlenmesinde işleve sahip olabilir[73].

Açıktır ki, velayetin kime ait olduğu, ortak velayetin söz konusu olup olmadığı sorularının cevabı da üvey ebeveynin temsil yetkisini etkileyecektir. Zira üvey ebeveynin temsil yetkisini kullanmasının gerekmediği durumlar söz konusu olabileceği gibi, bu yetkiye sahip olduğu ve kullandığı, ancak oldukça sınırlı kalan örnekler de olabilir[74]. Örneğin ortak velayetin söz konusu olduğu bir durumda kural olarak velayet hakkına sahip ebeveynler zaten gerekli işlemlerin yapılmasında birbirine destek olacaktır. Böylece üvey ebeveynin temsil yükümlülüğü de söz konusu olmayabilir[75]. Bununla birlikte, velayet hakkına sahip iki ebeveyne de ulaşılamayan acil bir durum söz konusuysa üvey ebeveynin eşi adına çocuğun ihtiyaçları için karar alması ve harekete geçmesi gerekebilir[76].

Üvey ebeveyn bakımından sağlanan temsil yükümlülüğü, özellikle velayet hakkı sahibinin iş, hastalık gibi nedenlerle orada bulunmadığı, ancak acil olarak harekete geçilmesi gereken durumlarda önem taşır[77]. Zira diğer hallerde, zaten velayet hakkı

---

70 Affolter-Fringeli ve Vogel (n 11) 141; Taşatan (n 1) 131; Kanundan doğan bu temsil yetkisi haricinde, üvey ebeveynin çocuğu temsil etmek üzere yetkilendirilebileceği veya acil durumlarda vekaletsiz iş görme hükümleri uyarınca hareket etmesinin de söz konusu olabileceğine ilişkin bkz. Coskun-Ivanovic (n 8) 51-53.

71 Resmî Gazete Tarih: 04.02.2011, Sayı: 27836.

72 Affolter-Fringeli ve Vogel (n 11) 141.

73 Schwenzer ve Cottier (n 19) Art. 299 N. 3; Affolter-Fringeli ve Vogel (n 11) 141; Öztan (n 1) 1086; Reyhani Yüksel (n 1) 46; Reyhani Yüksel (n 11) 105.

74 Affolter-Fringeli ve Vogel (n 11) 141.

75 Affolter-Fringeli ve Vogel (n 11) 141; Çalışmamızda, her ne kadar TMK'da açık hüküm bulunmasa da uluslararası sözleşmeler, TMK'da bir yasak olmaması ve çocuğun üstün yararının esas olması ile yargı kararları da dikkate alınarak boşanan ebeveynlerin ortak velayete sahip olmasının mümkün olduğu kabulü ile açıklamalarda bulunulmuştur. Bununla birlikte, çalışmanın odak noktası dikkate alınarak, oldukça kapsamlı olan ortak velayete ilişkin değerlendirmelerin ayrıntıları bilinçli olarak çalışmanın kapsamı dışında bırakılmıştır.

76 Coskun-Ivanovic (n 8) 60; Canarslan (n 6) 898.

77 Hegnauer (n 11) 182; Schwenzer ve Cottier (n 19) Art. 299 N. 4; Breitschmid (n 11) 1046; Maranta (n 11) 685; Affolter-Fringeli ve Vogel (n 11) 141; Coskun-Ivanovic (n 8) 41; Öztan (n 1) 1078; Akyüz (n 3) 240; Usta (n 2) 104; Taşatan (n 1) 131; Ruhi ve Ruhi (n 1) 41.

sahibi de bizzat gerekli fiilleri, hukuki işlemleri yerine getirebilecektir. Bununla birlikte, velayet hakkı sahibinin velayet hakkını sürekli olarak kullanmasının mümkün olmadığı hallerde, üvey ebeveynin temsili de geçerli olmayacak, bu durumda ya velayet değiştirilecek ya da velayet kaldırılarak çocuk vesayet altına alınacaktır[78]. Zira üvey ebeveynin temsil yetkisi, velayet hakkına sahip ebeveynin temsil yetkisine bağlıdır[79]. Bununla birlikte, küçük vesayet altına alınırsa vasi olarak üvey ebeveyninin belirlenmesine engel yoktur[80].

Üvey ebeveyn temsil yetkisi kapsamında, kural olarak eşinin velayetten doğan bütün yükümlülüklerini yerine getirebilir[81]. Ancak bu durum temsil yetkisinin velayet hakkına sahip ebeveynden üvey ebeveyne geçmesi anlamına gelmez; zira üvey ebeveyn sadece eşinin velayet hakkını kullanmasına yardımcı olarak zorunlu bir durumda çocuğun temsilini sağlamaktadır[82]. Zaten temsil yetkisini kullanma ve kapsamını belirleme konusunda üvey ebeveyn serbest değildir[83]. TMK'da açıkça ifade edildiği üzere temsil çocuğun ihtiyaçlarıyla sınırlıdır. Ayrıca üvey ebeveynin temsil yetkisini kullanmasında ve bu yetkinin sınırlarının tespitinde belirleyici olan, kendisini temsil ettiği velayet hakkı sahibi ebeveynin iradesidir[84]. Bu irade açıkça ortaya koyulmuş olabileceği gibi, varsayılan bir irade de olabilir[85]. Önemli olan üvey ebeveynin temsil yetkisini bu iradeye uygun kullanmasıdır[86]. Şayet bir görüş ayrılığı söz konusu olursa çocuğun üstün yararı göz ardı edilmeksizin çocuğun ebeveyninin iradesi esas alınmalıdır[87]. Zira üvey ebeveynin temsil yetkisi

---

78 Hegnauer (n 11) 182; Affolter-Fringeli ve Vogel (n 11) 142; Maranta (n 11) 685; Öztan (n 1) 1079; Usta (n 2) 104.

79 Maranta (n 11) 685; Hegnauer (n 11) 182.

80 Breitschmid (n 11) 1046; Hegnauer (n 11) 182; Affolter-Fringeli ve Vogel (n 11) 143; Maranta (n 11) 685; Öztan (n 1) 1079, 1086; Usta (n 2) 104.

81 Bu kapsamda uygulamada sıklıkla karşılaşılan çeşitli örnekler için bkz. Affolter-Fringeli ve Vogel (n 11) 142; Bu kapsamda kişinin eşinin çocuğu için alacak tahsil etmesinin, borç ödemesinin, bir sözleşme akdetmesinin mümkün olduğuna ilişkin bkz. Kılıçoğlu (n 16) 636.

82 Canarslan (n 6) 899.

83 Affolter-Fringeli ve Vogel (n 11) 142; Canarslan (n 6) 901; Eşin sahip olduğu velayet hakkının sağladığı temsil yetkisinin ötesinde bir yetkiye üvey ebeveyn zaten sahip olamayacağı için velinin temsil yetkisinin sınırlarına çalışmada yer verilmemiş; üvey ebeveynin temsil yetkisinin özellik arz ettiği sınırlamalara değinmekle yetinilmiştir.

84 Breitschmid (n 11) 1046; Schwenzer ve Cottier (n 19) Art. 299 N. 5; Affolter-Fringeli ve Vogel (n 11) 142; Karaman (n 11) 99; Coskun-Ivanovic (n 8) 51; Ruhi ve Ruhi (n 1) 41; Canarslan (n 6) 899.

85 Maranta (n 11) 685; Schwenzer ve Cottier (n 19) Art. 299 N. 5; Breitschmid (n 11) 1046; Affolter-Fringeli ve Vogel (n 11) 142; Coskun-Ivanovic (n 8) 42.

86 Breitschmid (n 11) 1046; Öztan (n 1) 1078; Üvey ebeveynin bu iradeye uygun hareket etmemesine karşın, çocuğun üstün yararı tehlikeye düşmüyorsa bir yaptırımın olmadığına ilişkin bkz. Coskun-Ivanovic (n 8) 60.

87 Hegnauer (n 11) 182; Schwenzer ve Cottier (n 19) Art. 299 N. 5; Breitschmid (n 11) 1046; Coskun-Ivanovic (n 8) 42; Reyhani Yüksel (n 11) 105; Öztan (n 1) 1086.

eşiyle olan ilişkisinden ve eşinin çocuğu temsilinden kaynaklanan bir yetkidir[88]. Temsilin uygun olması gereken iradenin, ortak velayetin söz konusu olduğu durumlarda mümkün olduğu ölçüde her iki velinin de iradeleri olduğu açıktır. Bir başka ifadeyle, ortak velayet söz konusuysa üvey ebeveyn temsil yetkisini kullanırken imkân olduğu ölçüde diğer ebeveynin iradesini de dikkate almalı, ona da danışmalıdır[89]. Ayrıca diğer ebeveynin velayet hakkına sahip olmadığı durumlarda, önemli konularda ona bilgi verilmesi ve onun görüşünün de alınması gerekir. Bununla birlikte, asıl karar verme yetkisi kural olarak velayet hakkına sahip ebeveyndedir[90].

Üvey ebeveynin temsil yetkisini kullanması durumun zorunlu kıldığı ölçüyle sınırlı olduğundan, kanunun açıkça ebeveyn veya yasal temsilcinin rızasını aradığı durumlarda üvey ebeveyn tarafından rıza verilemeyeceği açıktır[91]. Bu kapsamda örneğin, ayırt etme gücüne sahip küçüğü borç altına sokan bir işlem söz konusuysa TMK m. 16 uyarınca yasal temsilcinin rızası arandığından, üvey ebeveynin hukuki işleme rıza göstermesi o işlemi geçerli kılmaz[92]. Yine üvey ebeveyn tarafından rıza verilemeyeceği durumlara örnek olarak, TMK m. 126'da küçüğün evlenmesinde yasal temsilcinin izninin aranması ve TMK m. 309/1 uyarınca evlat edinilecek küçüğün ana ve babasının rızasının gerekliliği gösterilebilir.

### E. NAFAKA YÜKÜMLÜLÜĞÜ

Türk Medeni Kanunu m. 338/2'nin ilk kısmında "[k]*endi çocuğu üzerinde velâyeti kullanan eşe diğer eş uygun bir şekilde yardımcı olur*" ifadeleriyle yardımın ölçüsü belirlenmiştir[93]. Uygun bir şekilde gerçekleşmesi gereken bu yardımın niteliğine ise hükümde açıkça yer verilmemiştir. Bununla birlikte hem manevi bir desteğin hem de maddi yardımın bu kapsamda olduğu kabul edilir. Belirtmek gerekir ki, maddi olarak sağlanan bu yardım m. 186/3'ün bir gereğidir[94]. Zira üvey ebeveynin nafaka yükümlülüğü esasen evlilik birliğinden kaynaklı olarak diğer eşe yardım niteliğinde olup, çocuğun üvey ebeveyne karşı doğrudan bir talep hakkı yoktur[95]. Bir başka ifadeyle, üvey ebeveynin çocuğa yönelik doğrudan bir nafaka yükümlülüğü bulunmamaktadır[96].

---

88 Coskun-Ivanovic (n 8) 51.

89 Affolter-Fringeli ve Vogel (n 11) 142.

90 Affolter-Fringeli ve Vogel (n 11) 142.

91 Hegnauer (n 11) 182; Schwenzer ve Cottier (n 19) Art. 299 N. 6; Breitschmid (n 11) 1046; Maranta (n 11) 685; Affolter-Fringeli ve Vogel (n 11) 142; Öztan (n 1) 1079; Coskun-Ivanovic (n 8) 44; Akyüz (n 3) 239; Karaman (n 11) 99; Canarslan (n 6) 900.

92 Affolter-Fringeli ve Vogel (n 11) 142.

93 İsviçre Medeni Kanunu m. 278/2'de üvey ebeveyn bakımından nafaka yükümlülüğü düzenlenmiştir.

94 Dural, Öğüz ve Gümüş (n 1) 175; Öztan (n 1) 1050; Aksi yönde bkz. Kutoğlu (n 7) 109.

95 Affolter-Fringeli ve Vogel (n 11) 143; Öztan (n 1) 204, 1050; Akyüz (n 1) 201; Yünlü (n 53) 5; Eda Şahin Şengül, *Fiili Ayrılık Nedeniyle Boşanma* (On İki Levha Yayıncılık 2022) 128; Kutoğlu (n 7) 125; Baygın ve Nar (n 1) 141; Canarslan (n 6) 903.

96 Breitschmid (n 11) 1046; Şahin Şengül (n 95) 128; Canarslan (n 6) 903; Eğitim nafakası yönünden

Üvey ebeveynin nafaka yükümlülüğü tamamlayıcı ve ikincil bir yükümlülük olup, velayeti kullanan eşin nafaka yükümlülüğünden bağımsız değildir ve birçok mali talepten sonra gelir[97]. Bununla birlikte, üvey ebeveynin nafaka yükümlülüğünün TMK m. 364 vd.'daki akrabaların yardım nafakası yükümlülüğünden önce geldiği kabul edilmektedir[98]. Zira veli olan eşin evlilik birliği kapsamında diğer eşin yardımıyla çocuğuna yönelik nafaka yükümlülüğünü yerine getirebilir duruma gelmesi öncelikli ve mümkün olup, bu durumda yardım nafakasına başvurulması gerekmeyecektir[99].

Belirtmek gerekir ki, esas itibarıyla üvey ebeveynin nafaka yükümlülüğü velayet hakkına sahip eşin nafaka yükümlülüğüne destek niteliğindedir. Daha açık bir ifadeyle, velayet hakkına sahip ebeveynin ödemesi çocuğun ihtiyaçlarını karşılamaya yetmiyorsa çocuğun velisiyle evli üvey ebeveyn bu farkı karşılamaktadır[100]. Ayrıca bu nafakanın sağlanamaması riskini de üvey ebeveyn taşımakta ve gerekli hallerde kendisi ile aynı aile düzeninde yaşayan üvey çocuğunun ihtiyaçlarını karşılaması gerekmektedir[101]. Bu nedenle, üvey ebeveynin nafaka yükümlülüğü, dolaylı nafaka yükümlülüğü olarak ifade edilir[102]. Vurgulamak gerekir ki, üvey ebeveynin nafaka yükümlülüğü, ancak onunla birlikte aynı aile düzeni içinde yaşayan üvey çocuk bakımından geçerlidir. Zira evlilik birliğinin giderlerinin kapsamında aile ortamında bulunan üvey çocuğun masraf ve giderleri de yer alır[103]. Buna karşın, çocuğun üvey ebeveyni ile aynı evde yaşamadığı durumda üvey ebeveynin, ana-babanın çocuğa yönelik kişisel borcu olan nafaka bakımından bir yükümlülüğü bulunmaz. Ancak üvey ebeveynin eşi, çocuğuna yönelik kişisel

---

değerlendirme için bkz. Türkmen (n 30) 2748-2749; Çocuğun ana veya babasının ölümü, gaipliğine karar verilmesi gibi durumlarda ya da çocuk küçükken üvey ebeveynin yükümlülüklerini yerine getirmesi ve erginlikten sonra eşin bakım ve eğitim yükümlülüğünü tek başına karşılayamayacağı durumda eşler arasındaki dayanışma yükümlülüğü temel alınarak üvey ebeveynden de eğitim desteği talep edilebileceği yönünde bkz. Türkmen (n 30) 2749 ve Derya Ateş 'İsviçre Hukukundaki Gelişmeler Işığında Ana Babanın Ergin Çocuğun Bakım ve Eğitim Giderlerini Karşılama Yükümlülüğü' (2021) 12 (47) TAAD 179, 205. Aksi yönde bkz. Güzel (n 30) 160. Yazar TMK m. 338'de sınırın çizildiğini ve üvey ebeveyn ile çocuk arasında soybağı ilişkisi bulunmamasına karşın böyle bir yükümlülüğün yüklenmesinin isabetli olmayacağını belirtmektedir.

97 Affolter-Fringeli ve Vogel (n 11) 143; Schwenzer ve Cottier (n 19) Art. 299 N. 2; Canarslan (n 6) 903.

98 Affolter-Fringeli ve Vogel (n 11) 143; TMK m. 364'ün üvey çocuklar bakımından uygulama alanı bulmayacağı yönünde bkz. Öztan (n 1) 1206.

99 Affolter-Fringeli ve Vogel (n 11) 143.

100 Affolter-Fringeli ve Vogel (n 11) 143; Akyüz (n 1) 201; Canarslan (n 6) 904.

101 Affolter-Fringeli ve Vogel (n 11) 143; Öztan (n 1) 1050; Akyüz (n 1) 201; Baygın ve Nar (n 1) 141.

102 Affolter-Fringeli ve Vogel (n 11) 143; Öztan (n 1) 1050.

103 Affolter-Fringeli ve Vogel (n 11) 144; TBK m. 350 ve m. 351 uyarınca kiralananın belirli kişilerin gereksinimi sebebiyle tahliyesi kapsamında üvey çocuğun bakmakla yükümlü kişiler arasına girmediği ve bu nedenle de üvey çocuğun gereksinimi sebebiyle tahliye istenemeyeceği yönünde bkz. H. Kübra Ganbari, *Konut ve Çatılı İşyeri Kiralarında Yeniden Kiralama Yasağı (TBK m. 355)* (On İki Levha Yayıncılık 2024) 43 ve Kutoğlu (n 7) 161, 197.

olarak nafaka yükümlüsü olabilir ve fakat bu durum, üvey ebeveynin kendi evlilik birlikleri bakımından daha fazla mali katkıda bulunmasını gerektirebilir[104]. Daha açık bir ifadeyle, eşin çocuğuna yönelik nafaka yükümlülüğü sebebiyle evlilik birliği giderlerine yeterince katılamaması söz konusu olabilir ve bu durumda üvey ebeveynin evlilik birliği giderlerine daha fazla katkıda bulunması, böylece dolaylı olarak eşinin nafaka yükümlülüğüne yardım etmesi söz konusu olabilir[105].

Nafaka yükümlülüğü esasen somut duruma göre belirlenir. Eşler arasında evlilik birliğinde görevlerin paylaşımı, ev düzeni ile ilgili belirlemeler de nafaka yükümlülüğünün kapsamını ve desteğin niteliğini etkiler[106]. Örneğin, üvey ebeveyn mali katkıdan çok ev işlerini üstlenmişse velayet hakkına sahip eşine üvey çocuğu ile ilgili desteğini daha çok çocuğun bakımına yardımcı olarak yerine getirir[107].

## III. ÜVEY EBEVEYN-ÇOCUK İLİŞKİSİNİN SONA ERMESİ

### A. SONA ERME NEDENLERİ

Eşin, diğer eşin çocuğu ile olan üvey ebeveyn-çocuk ilişkisi çeşitli şekillerde sona erebilir. Bunların başında en doğal sona erme şekillerinden birinin üvey ebeveyn veya üvey çocuğun ölümü olduğu açıktır. Bunun yanında velayet hakkına sahip eşin ölmesi ihtimalinde, çocuğun durumu değerlendirilerek üstün yararının gereğine göre ya velayet diğer biyolojik ebeveynine verilir ya da çocuğa vasi atanır[108]. Çocuğa üvey ebeveynin vasi olarak atanmasında hukuken herhangi bir engel bulunmamaktadır[109]. Ayrıca çocuğun velisinin ölümüyle birlikte, şayet çocuğun bakımı ile güvenliği tehlikeye düşüyorsa, çocuğun yasal temsilcisi belirlenene veya çocuk koruma altına alınana kadar, üvey ebeveynin çocuğa yönelik yükümlülüklerinin velinin ölümünden sonra da bir süre devam ettiğinin kabulü çocuğun üstün yararına daha uygun olur[110]. Zaten TMK m. 338'deki ifadeler ve özellikle de "*koşullar zorunlu kıldığı ölçüde*" ifadesi gerekli hallerde üvey çocuğa ilişkin yükümlülüklerin devamını destekler şekilde yorumlamayı mümkün kılar[111]. Hatta çocuğun uzun süredir üvey ebeveyni ile birlikte yaşaması, ona alıştığı ve

---

104 Affolter-Fringeli ve Vogel (n 11) 144.

105 Benzer bir değerlendirme için bkz. Türkmen (n 30) 2749.

106 Affolter-Fringeli ve Vogel (n 11) 144.

107 Affolter-Fringeli ve Vogel (n 11) 144.

108 Breitschmid (n 11) 1046; Affolter-Fringeli ve Vogel (n 11) 146; Schwenzer ve Cottier (n 19) Art. 299 N. 8.

109 Breitschmid (n 11) 1046; Akyüz (n 1) 316-317; Üvey ebeveynin çocuğa vasi atanmasına engel bulunmasa da bunun çok nadiren tercih edildiğine ilişkin bkz. Schwenzer ve Cottier (n 19) Art. 299 N. 8.

110 Affolter-Fringeli ve Vogel (n 11) 146.

111 Affolter-Fringeli ve Vogel (n 11) 146; Çocuğu korumaya yönelik bir sistem devreye girene kadar üvey ebeveynin adeta bir garantör olarak hukuki sorumluluğu olduğuna ilişkin bkz. Affolter-Fringeli ve Vogel (n 11) 147.

ondan kopmasının çocuğa zarar vereceği bir ortamın bulunması ihtimallerinde gerekirse çocuğun üvey ebeveyni ile yaşamını sürdürmesine de imkân tanınması gerektiği, yine çocuğun üstün yararının gözetilmesinin bir gereği olarak ileri sürülmektedir[112]. Mevcut yasal düzenlemeler uyarınca bunu sağlamaya en uygun hukuki kurumun ise üvey ebeveynin vasi olarak tayini olacağı kanaatindeyiz[113].

Ortak velayet söz konusuyken, üvey ebeveyn ile evli olan veli eşin ölmesi halinde ise velayeti kullanan diğer eş artık tek başına veli olur. Bu ihtimalde de çocuğun üvey ebeveyni ile alıştığı ortamda kalması her ne kadar menfaatine olabilirse de esas olan çocuğun velisiyle bir aile ortamında yaşamasıdır[114]. Bununla birlikte, çocuğun ebeveynlerine karşı da korunmasının gerektiği hallerde TMK m. 346 vd. hükümleri uyarınca hâkimin kendiliğinden koruma önlemine başvurması mümkün olduğundan, somut durumun değerlendirilmesi ile farklı önlemlerin alınması da mümkün olacaktır.

Üvey ebeveyn-çocuk ilişkisinin sona ereceği diğer bir durum ise evlilik birliğinin sona ermesidir[115]. Zira üvey ebeveyn ile çocuk arasında kurulan ilişkinin temeli esasen çocuğun ana veya babası ile kurulan evliliktir[116]. Dolayısıyla evliliğin sona ermesiyle birlikte, TMK m. 338 uyarınca eşin, üvey çocuğuna yönelik yükümlülükleri de sona erer. Bu kapsamda boşanmanın kesinleşmesiyle eşin, diğer eşe destek olma yükümlülüğü ve üvey çocuğuna ilişkin yükümlülükleri sona ermiş olur[117]. Boşanma davasında her ne kadar çocuklara ilişkin hususlar gündeme gelip, velayet, nafaka gibi konularda belirlemeler yapılmaktaysa da üvey çocuk bakımından bu konular gündeme gelmeyecektir. Zira boşanma davasında yapılan belirleme ortak çocuklara ilişkindir[118]. Burada bahsi geçen çocuk açısından ise üvey ebeveyni ile hukuki açıdan soybağı ilişkisi bulunmadığından, onun açısından velayet ve nafakanın belirlenmesi söz konusu olmaz[119].

Türk Medeni Kanunu m. 338'de "*ergin olmayan*" çocuktan bahsedildiği için çocuğun erginliğinin de kural olarak bu ilişkiyi sona erdirdiği kabul edilebilir. Bununla birlikte, çocuğun ergin ve kısıtlı olması ihtimalinde velayetin devamı söz konusuysa TMK m. 338 uyarınca üvey ebeveynin yükümlülüklerinin ve aralarındaki üvey ebeveyn-çocuk ilişkisinin devam ettiği kabul edilmelidir[120].

---

112 Affolter-Fringeli ve Vogel (n 11) 147.

113 Şu an için buna imkân bulunmasa da böyle bir durumda esasen üvey ana veya babanın velayet hakkının değerlendirilebileceğine ilişkin bkz. Canarslan (n 6) 907.

114 Affolter-Fringeli ve Vogel (n 11) 147.

115 Breitschmid (n 11) 1046; Canarslan (n 6) 900.

116 Evlenmenin gerçekleşmediği durumlar hakkında bkz. Canarslan (n 6) 905-906.

117 Maranta (n 11) 685; Schwenzer ve Cottier (n 19) Art. 299 N. 7; Öztan (n 1) 1086.

118 Schwenzer ve Cottier (n 19) Art. 299 N. 7; Affolter-Fringeli ve Vogel (n 11) 146.

119 Maranta (n 11) 685.

120 Kutoğlu (n 7) 131.

Son olarak eklemek isteriz ki, üvey ebeveyn tarafından diğer eşin çocuğunun evlat edinilmesi, çocuk ile üvey ebeveyn arasında mahkeme kararıyla soybağı ilişkisinin kurulmasını sağlayacağından bu da üvey ebeveyn-çocuk ilişkisinin sona erdiği bir durum olarak değerlendirilebilir.

## B. İLİŞKİNİN SONA ERMESİNİN SONUÇLARI

### 1. Evlenme Yasağı

Üvey ebeveyn ile çocuk arasında kurulan hukuki ilişki, evlilik birliğinin kurulmasından doğan bir ilişkidir. Bu nedenle evlilik birliğinin sona ermesi halinde ortadan kalkacak olan bu ilişki, yasal düzenlemelerde kayın hısımlığının ortadan kalkmasına rağmen geçerli olacağı belirtilen kurallardan etkilenir. TMK m. 129'da düzenlenen evlenme engellerinin ikinci bendinde "[k]*ayın hısımlığı meydana getirmiş olan evlilik sona ermiş olsa bile, eşlerden biri ile diğerinin üstsoyu veya altsoyu arasında*"[121] evlenme yasağı bulunduğuna yer verilmiş olup, üvey ebeveyn ile diğer eşin çocuğu bakımından da bu yasak, evliliğin sona ermesinin ardından söz konusu olur[122]. Hükmün temelinde evlilik ile birlikte eşlerin bazı hısımları ile yakın ilişki kurulması sebebiyle evliliğin sona ermesinin ardından bu kişilerle evlenmenin ahlaken de hoş karşılanmayacağı düşüncesi yer almaktadır[123]. Bu nedenle yasak, evlilik birliği süresince var olan altsoyu kapsamakta olup, evlilik birliği ortadan kalktıktan sonra doğan çocuk bakımından artık kayın hısımlığı oluşması mümkün olmadığından evlenme engeli de söz konusu olmaz[124].

### 2. Kişisel İlişki Kurulması

Çocuk ile kişisel ilişki kurma soybağının velayete bağlı olmayan hükümleri arasında TMK m. 323 vd. hükümlerinde düzenlenmektedir. TMK m. 323'te ana ve baba ile kişisel ilişkinin kurulması düzenlenmekte ve m. 324'te ise bu ilişkinin sınırlarına yer verilmektedir[125]. Her ne kadar temel olarak kişisel ilişki kurulması düşünülen kişi velayet hakkına sahip olmayan veya çocuğun kendisine bırakılmadığı ana ya da baba olsa da kanun koyucu aynı zamanda üçüncü kişilere de belirli durumlarda çocuk ile kişisel ilişki kurma hakkını TMK m. 325'te tanımıştır[126]. Hükme göre "[o]*lağanüstü hâller mevcutsa, çocuğun menfaatine uygun düştüğü ölçüde çocuk ile kişisel ilişki kurulmasını isteme hakkı diğer kişilere, özellikle*

---

121 Mevcut evlilik zaten evlenme engeli olduğundan, hükümdeki "*evlilik sona ermiş olsa bile*" ifadesi yerinde değildir, bkz. Erdem ve Makaracı Başak (n 37) 58 ve Akıntürk ve Ateş (n 1) 75.

122 Öztan (n 1) 592; İsviçre hukuku bakımından konuya ilişkin durum değerlendirmesi için bkz. Canarslan (n 6) 909.

123 Erdem ve Makaracı Başak (n 37) 59; Değerlendirme için bkz. Öztan (n 1) 151.

124 Öztan (n 1) 151; Erdem ve Makaracı Başak (n 37) 59; Kutoğlu (n 7) 104; Canarslan (n 6) 909.

125 Çocuk ile kişisel ilişki kurma hakkına ilişkin ayrıntılı bilgi için bkz. İlknur Serdar, 'Kişisel İlişki Kurma Hakkı' (2007) 9 (Özel Sayı) Dokuz Eylül Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi 739 vd.

126 Hangi hallerde kişisel ilişki kurma hakkının söz konusu olacağına ilişkin ayrıntılı bilgi için bkz. Sinanoğlu (n 10) 71-72.

*hısımlarına da tanınabilir. Ana ve baba için öngörülen sınırlamalar üçüncü kişiler için kıyas yoluyla uygulanır*."

Çocuk ile hukuken soybağı ilişkisi bulunmayan üvey ebeveyn bakımından TMK m. 325'in uygulanması ve çocuk ile kişisel ilişki kurulması mümkündür. Zaten çocuk ile üvey ebeveyn uzun süre bir aile düzeninde birlikte yaşamış ve aralarında güçlü bir manevi bağ kurulmuşsa, çocuğun menfaatinin kişisel ilişkinin tesisini gerektireceği açıktır[127]. Kişisel ilişkinin fiili olarak gerçekleşmesinde sorun yaşanan durumlarda, TMK m. 325 hükmü uyarınca üvey ebeveyn kişisel ilişki kurma hakkı tanınmasını isteyebilir. Zira hükümde bahsi geçen üçüncü kişiler kapsamına, çocuk ile uzun zaman aile olarak bir hayat sürmüş üvey ebeveynin dahil olması doğaldır[128]. Bununla birlikte açıktır ki, üvey ebeveynin sadece talebi ve uzun yıllar çocuk ile birlikte bir aile olarak yaşamış olmaları yeterli bulunmamakta, asıl olarak çocuğun menfaatinin bu kişisel ilişkinin kurulmasını gerektirmesi aranmaktadır[129]. Dolayısıyla üvey ebeveyn tarafından kişisel ilişki kurulmasına ilişkin her ne kadar bir talep olsa da çocuk ile ilişkisinin devamı çocuğun menfaatine uygun düşmüyorsa kişisel ilişki kurulmasına izin verilmeyecektir[130]. Zaten ilgili hükümde kişisel ilişki kurulabilmesi için olağanüstü durumun varlığı ile çocuğun menfaatine uygun olma şartlarının aranacağı ifade edildiğinden[131], sadece üvey ebeveynin bu yöndeki bir talebinin ve/veya uzun süre aynı aile birliği içinde yaşamanın çocuk ile üvey ebeveyni arasında kişisel ilişki kurulması bakımından yeterli olmayacağı sonucuna rahatlıkla ulaşılabilmektedir[132].

Kurulacak kişisel ilişki bakımından sınırların belirlenmesinde ise TMK m. 325/2'deki atıf sebebiyle TMK m. 324 uygulama alanı bulur. Böylece üvey ebeveyn, kurulan kişisel ilişki sebebiyle çocuğun ana ve babasıyla olan ilişkisini zedelemekten, çocuğun eğitim ve yetişmesini engellemekten ve çocuğun huzurunun tehlikeye düşmesinden kaçınmalıdır. Aksi halde üvey ebeveynin kişisel ilişki kurma talebi reddedilebileceği gibi, kurulmuş kişisel ilişki duruma göre sınırlandırılabilecek veya tamamen kaldırılacaktır[133].

---

127 Affolter-Fringeli ve Vogel (n 11) 148; Coskun-Ivanovic (n 8) 218-219; Maranta (n 11) 685; Erdem ve Makaracı Başak (n 37) 432; Öztan (n 1) 794, 1032, 1086; Aynı aile ortamında yaşamanın, aralarında sürekli gerçekleşen sosyal etkileşimin bir sonucu olarak çoğu zaman üvey ebeveyn ile çocuk arasında bir ailenin parçası olma şeklinde bağ kurduğuna ilişkin bkz. Coskun-Ivanovic (n 8) 4-5.

128 Affolter-Fringeli ve Vogel (n 11) 148.

129 Coskun-Ivanovic (n 8) 220; Affolter-Fringeli ve Vogel (n 11) 148.

130 Affolter-Fringeli ve Vogel (n 11) 148.

131 Konuya ilişkin ayrıntılı bilgi için bkz. Serdar (n 125) 755-756 ve Sinanoğlu (n 10) 105 vd.

132 Canarslan (n 6) 908.

133 Bu ihtimaller bakımından değerlendirmeler için bkz. Serdar (n 125) 777-778 ve Sinanoğlu (n 10) 113-115.

## SONUÇ

Türk Medeni Kanunu m. 338, çocuğun ve aile birliğinin korunması bakımından önemli bir hükümdür. Zira 743 sayılı mülga Kanun'da bulunmayan, ancak ortaya çıkan ihtiyaçlar sonucunda sosyal ahlak gerekliliğinin hukuk kuralı düzeyine çıkarılması amacıyla getirilen bu düzenlemeye bugünkü aile yapılarında ihtiyaç artmıştır. TMK m. 338'de üvey ebeveyne, temeli evlilik birliği gereğince eşlerin birbirine yardım yükümlülüğüne dayanan, diğer eşin ergin olmayan çocuğuna özen ve ilgi gösterme yükümlülüğü, velayeti kullanan eşe uygun şekilde yardım etme yükümlülüğü ve zorunlu hallerde çocuğun ihtiyaçları için eşi temsil yükümlülüğü yüklenmiştir. Bu kapsamda üvey ebeveynin diğer eşin çocuğuna, çocuğun sağlığı, eğitimi, bakımı gibi her konuda kendi çocuğuna göstereceği özen ve ilgiyi göstermesi gerekmektedir. Ayrıca velayeti kullanan eşe hem maddi hem de manevi açıdan yardımcı olması gerekmekte, ancak yardımın kapsam ve içeriği TMK m. 338'de açıkça düzenlenmemektedir. Hükümde üvey ebeveynin "uygun bir şekilde" yardımcı olacağına yer verilmekle yetinilmiş, yardımın ölçüsü somutlaştırılmamıştır. Ancak yardımın uygun bir şekilde olmasından anlaşılması gereken hem üvey ebeveynin fiziksel ve duygusal özellikleri ile mali gücüne uygun makul bir yardım olması hem de eşler arasındaki iş bölümüne göre yardımın ölçüsünün belirlenmesidir. Gerekli hallerde eşe yapılacak bu yardım nafakayı da içerebilir. TMK m. 338'de üvey ebeveyne durum ve koşulların zorunlu kıldığı ölçüde çocuğun ihtiyaçları için yüklenen temsil yükümlülüğü özellikle acil durumlarda devreye girmesi bakımından oldukça önemlidir. Zira velinin o an orada bulunamadığı ancak acil olarak harekete geçilmesi gereken hallerde çocuk açısından önemli ve ivedi işlemleri üvey ebeveyn yapacaktır. Bununla birlikte, üvey ebeveynin bu hak ve yükümlülüklerinin bir velayet hakkı niteliğinde olmadığı, bir başka ifadeyle üvey ebeveyne velayet hakkı tanınmadığı açıktır. Özellikle üvey ebeveyne verilen yetkilerin oldukça sınırlandırılmış olması, üvey ebeveynin yapacağı işlemlerin velayeti kullanan eşin iradesine bağlı olması ve genellikle acil durumları kapsaması vb. üvey ebeveynin hak ve yükümlülüklerinin velayetin kullanılmasından farklı olduğunu ortaya koymaktadır. Ayrıca üvey ebeveyn ile çocuk arasında doğrudan bir ilişki kurulmaması, kurulan ilişkinin evlilik birliğinden kaynaklanan ve eş üzerinden gerçekleşen yapısı da aslında her şeyin velinin iradesine bağlı olduğunu göstermektedir. Bununla birlikte, üvey ebeveyn ile çocuk arasındaki ilişkiye yönelik veli konumundaki eşten bağımsız yapılacak düzenlemeler belki de çocuğun menfaatini korumak açısından daha faydalı olabilecektir. Zira TMK m. 338 hükmü yargı kararlarına genellikle boşanma davalarında konu olmakta, ancak kanaatimizce hüküm kökenini aldığı evlilik birliğine ilişkin düzenlemelerin ötesinde üvey çocukların menfaatini güvence altına almayı amaçlamaktadır.

Üvey ebeveyn ile çocuk arasında kurulan ilişkinin temeli eşlerin evlilik birliği olduğundan evlilik birliğinin sona ermesi üvey ebeveyn-çocuk ilişkisinin de sona

ermesi anlamına gelmektedir. Bunun yanında çocuğun ölümü gibi ihtimallerin de bu ilişkiyi sona erdirdiği açıktır. Ancak bu ilişkinin sona ermesinin etkileri farklı şekillerde ortaya çıkmaktadır. Bu kapsamda, eşler arasındaki evlilik birliği sona erdikten sonra TMK m. 129 uyarınca üvey ebeveyn ile çocuk arasında evlenme yasağı söz konusu olmaktadır. Ayrıca üvey ebeveyn ile çocuk arasında bir aile olarak birlikte yaşadıkları süreçte kurulmuş olma ihtimali bulunan iyi ilişkilerin etkisiyle TMK m. 325'e göre kişisel ilişki kurulması mümkündür. Bunun için olağanüstü durumun varlığı ve kişisel ilişkinin çocuğun menfaatine olması gerekmekte, salt üvey ebeveynin talebi ve uzun süre bir aile ortamında yaşamış olmaları yeterli olmamaktadır.

Duyulan ihtiyaç üzerine TMK m. 338 düzenlemesi kabul edildiğinde, doktrinde övülmeye değer bir düzenleme ve yeterli olmamakla birlikte bir başlangıç olarak değerlendirilmişken, bugün üvey ebeveyn-çocuk ilişkisinin arttığı da göz önüne alındığında; düzenlemenin daha ileriye taşınması gerektiği açıktır. Zira aile birliği içinde yaşayan kişiler arasındaki uyum, saygı, sevgi ile karşılıklı hak ve yükümlülüklerin belirliliği hem aile birliğinin korunmasını hem de çocuğun huzurlu ortamda sağlıklı şekilde yetişmesini sağlar. TMK m. 338 başta üvey çocuk olmak üzere aile birliğini de korumayı amaçlamakla birlikte, üvey ebeveyn ile çocuk arasındaki ilişkinin velayet hakkına sahip eş üzerinden değil de doğrudan ikisi (üvey ebeveyn ile çocuk) arasında ele alındığı bir düzenlemenin, karşılıklı hak ve yükümlülükleri güvence altına alması ve doğrudan talep hakkı sağlayabilecek olması sebebiyle hem çocuğun menfaatinin hem de ailenin korunması bakımından daha fazla fayda sağlayabileceği kanaatindeyiz.

## KAYNAKÇA

Affolter-Fringeli K ve Vogel U, 'ZGB Art. 299' içinde: Heinz Hausheer ve Hans Peter Walter (ed.), *Die elterliche Sorge / der Kindesschutz, Art. 296-317 ZGB - Das Kindesvermögen, Art. 318-327 ZGB - Minderjährige unter Vormundschaft, Art. 327a-327c ZGB Schweizerisches Zivilgesetzbuch BK - Berner Kommentar* (Stämpfli Verlag AG 2016)

Akıntürk T ve Ateş D, *Aile Hukuku* (25. Baskı, Beta Yayıncılık 2024)

Akyüz E, *Çocuğun Haklarının ve Güvenliğinin Korunması* (MEB Yayınları 2000)

Akyüz E, *Çocuk Hukuku* (10. Baskı, Pegem Akademi 2025)

Ateş D, 'İsviçre Hukukundaki Gelişmeler Işığında Ana Babanın Ergin Çocuğun Bakım ve Eğitim Giderlerini Karşılama Yükümlülüğü' (2021) 12 (47) TAAD 179-214

Baygın C ve Nar A, *Medeni Hukuk Dersleri-II Aile Hukuku* (Yetkin Yayınları 2025)

Breitschmid P, 'ZGB Art. 299' içinde: Ruth Arnet, Peter Breitschmid ve Alexandra Jungo (ed.), *Personen- und Familienrecht Art. 1–456 ZGB - Partnerschaftsgeset CHK - Handkommentar zum Schweizer Privatrecht* (Schulthess Juristische Medien AG 2023)

Canarslan G, 'Üvey Çocuklara Özen ve İlgili Gösterilmesi Yükümlülüğü ile Üvey Çocukların Temsili' (2025) 83 (3) İstanbul Hukuk Mecmuası 892-912

Coskun-Ivanovic T, *Fortsetzungsfamilien im Recht - Recht auf Fortsetzung der Familie?* (Schulthess Juristische Medien AG 2023)

Dede İ, *Çocuğun Velayet İlişkisinden Doğan Kişi Varlığı Zararlarının Tazmini* (On İki Levha Yayıncılık 2019)

Dural M, Öğüz T ve Gümüş MA, *Türk Özel Hukuku Cilt III Aile Hukuku* (19. Baskı, Filiz Kitabevi 2024)

Erdem M ve Makaracı Başak A, *Aile Hukuku* (2. Baskı, Seçkin Yayıncılık 2024)

Ganbari HK, *Konut ve Çatılı İşyeri Kiralarında Yeniden Kiralama Yasağı (TBK m. 355)* (On İki Levha Yayıncılık 2024)

Güzel S, *Eğitim Nafakası* (On İki Levha Yayıncılık 2023)

Hegnauer C, *Grundriss des Kindesrechts* (Stämpfli Verlag 1999)

Karaman E, *Velayet Hakkı Bağlamında Çocuğun Üstün Yararı İlkesinin Anayasal Değerlendirmesi* (On İki Levha Yayıncılık 2023)

Kılıçoğlu AM, *Aile Hukuku* (8. Baskı, Turhan Kitabevi 2025)

Koçoğlu S, *Boşanmanın Çocuk Açısından Sonuçları* (Beta Basım Yayım 2018)

Kutoğlu T, *Üvey Ailede Hukuki İlişkiler* (Seçkin Yayıncılık 2018)

Kutoğlu T, 'Ana Baba Olmanın Hukuki Sorumluluğu' (2025) 11 (1) BÜHFD 113-175

Maranta L, 'ZGB Art. 299' içinde: Jolanta Kren Kostkiewicz, Stephan Wolf, Marc Amstutz ve Roland Fankhauser (ed.), *ZGB Kommentar Schweizerisches Zivilgesetzbuch OFK - Orell Füssli Kommentar* (Orell Füssli Verlag AG 2021)

Öztan B, *Aile Hukuku* (6. Baskı, Turhan Kitabevi 2015)

Reyhani Yüksel S, *Velayet Hakkı ve Anayasal Sınırları* (Legal Yayıncılık 2020)

Reyhani Yüksel S, 'Çocuğun Vücut Bütünlüğünün Velayet Hakkı Sahibi Anne ve/veya Babaya Karşı Korunması' içinde: Sibel Özel, Hatice Selin Pürselim, Özlem Karaman Coşgun ve Hanife Doğrusöz Koşut (ed.), *Özel Hukukun Güncel Sorunları ve Anayasa'nın Özel Hukuka Etkisi* (On İki Levha Yayıncılık 2022)

Ruhi C ve Ruhi AC, *Velayet Hukuku* (Seçkin Yayıncılık 2017)

Schwenzer I ve Cottier M, 'ZGB Art. 299' içinde: Thomas Geiser ve Christiana Fountoulakis (ed.), *Basler Kommentar Zivilgesetzbuch I* (Helbing Lichtenhahn Verlag 2022)

Serdar İ, 'Kişisel İlişki Kurma Hakkı' (2007) 9 (Özel Sayı) Dokuz Eylül Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi 739-781

Serozan R, *Çocuk Hukuku* (2. Baskı, Vedat Kitapçılık 2017)

Serozan R, Başoğlu B ve Kapancı B, 'Aile Hukukunun Özellikleri, İlkeleri ve Gelişimi' (2016) 15 (2-2) (Özel Sayı) İstanbul Kültür Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi 531-560

Sinanoğlu A, *Türk Medeni Kanunu'na Göre Çocuk ile Kişisel İlişki Kurma Hakkı* (On İki Levha Yayıncılık 2020)

Şahin Şengül E, *Fiili Ayrılık Nedeniyle Boşanma* (On İki Levha Yayıncılık 2022)

Taşatan C, *Çocuk Hukuku* (On İki Levha Yayıncılık 2025)

Türkmen A, 'Eğitim Nafakası (TMK m. 328/III)' (2013) 8 (Özel Sayı) Yaşar Üniversitesi Dergisi Prof. Dr. Aydın Zevkliler'e Armağan 2707-2764

Usta S, *Velayet Hukuku* (On İki Levha Yayıncılık 2016)

Yılmaz C, *Velayet Hukuku* (Seçkin Yayıncılık 2023)

Yünlü S, 'Nafaka Yükümlülüklerinin Çatışması' (2025) 16 (64) TAAD 1-30

TAAD Yıl 17 . Sayı 68 . Ekim 2026
ISSN 1309-6826 - E-ISSN 3150-0919
Araştırma Makalesi/Research Article DOI: 10.54049/taad.2026322

# ANANIN GEBELİK VE DOĞUMDAN KAYNAKLANAN MALİ HAKLARINA İLİŞKİN UYUŞMAZLIKLARDA TÜRK MAHKEMELERİNİN MİLLETLERARASI YETKİSİ VE AŞKIN YETKİ SORUNU

*The International Jurisdiction of Turkish Courts in Disputes Concerning the Mother's Financial Rights Resulting from Pregnancy and Childbirth and the Problem of Exorbitant Jurisdiction*

**Şule ARSLAN***

## Özet

Soy bağı, kişinin ana ve babası ile arasındaki hukuki bağı ifade etmektedir. Türk hukukunda soy bağı; ana ile doğumla, baba ile evlilik, tanıma veya hâkim hükmüyle, ayrıca evlat edinme yoluyla kurulmaktadır. Soy bağının özellikle evlilik dışındaki yollarla kurulması hâlinde ana, Türk Medeni Kanunu m. 304 uyarınca gebelik ve doğum nedeniyle katlandığı belirli giderleri baba veya mirasçılarından talep edebilmektedir. Çalışmada öncelikle babanın çocuğa karşı Türk Medeni Kanunu'nda düzenlenen bakım yükümlülüğü ile ananın m. 304 kapsamındaki mali taleplerinin hukuki niteliği, kapsamı ve tabi olduğu süre rejimi incelenmektedir. Daha sonra, ananın mali haklarına ilişkin uyuşmazlığın yabancı unsur taşıması hâlinde Türk mahkemelerinin milletlerarası yetkisi, Milletlerarası Özel Hukuk ve Usul Hukuku Hakkında Kanun m. 40 ve m. 41 hükümleri çerçevesinde ele alınmaktadır. Bu kapsamda, ananın mali taleplerinin kişi hâllerine ilişkin dava niteliğinde olup olmadığı ve bu nitelendirmenin Türk mahkemelerinin milletlerarası yetkisinin belirlenmesine etkisi değerlendirilmektedir. Çalışmada ayrıca, m. 41'in geniş yorumlanmasının ananın mali haklarına ilişkin yabancı unsurlu uyuşmazlıklarda doğurabileceği aşkın yetki sorunu ele alınmaktadır.

**Anahtar Kelimeler:** Soy Bağı, Ananın Mali Hakları, Babalık Davası, Milletlerarası Yetki, Aşkın Yetki, Kişi Hâllerinde Yetki

## Abstract

Filiation refers to the legal relationship between a person and his or her mother and father. Under Turkish law, filiation is established with the mother by birth and with the father through marriage, acknowledgment, or a court judgment; it may also be established by adoption. Where filiation is established by means other than marriage, the mother may claim from the father or his heirs certain expenses incurred due to pregnancy and childbirth pursuant to Article 304 of the Turkish Civil Code. This study first examines the father's maintenance obligation toward the child under the Turkish Civil Code, as well as the legal nature, scope, and limitation regime applicable to the

➢ *Bu makale Etik Kurul iznine tabi değildir/This article is not subject to Ethics Committee permission.*

➢ *Makale Geliş Tarihi/Article Received Date: 17.8.2026*

➢ *Yayın Kurulu Kabul Tarihi/Editorial Board Acceptance Date: 23.10.2026*

* Dr. Öğr. Üyesi, Yozgat Bozok Üniversitesi, Hukuk Fakültesi, Özel Hukuk Bölümü, Milletlerarası Özel Hukuk Ana Bilim Dalı, Yozgat/Türkiye, e-posta: sule.arslan@bozok.edu.tr, https://orcid.org/0000-0001-7769-3851.

mother's financial claims arising from pregnancy and childbirth. It then addresses the international jurisdiction of Turkish courts where a dispute concerning the mother's financial claims arising from pregnancy contains a foreign element, within the framework of Articles 40 and 41 of the Act on Private International and Procedural Law. In this context, the study evaluates whether the mother's financial claims constitute actions relating to personal status and examines the effect of such characterization on the determination of the international jurisdiction of Turkish courts. The study further examines the problem of exorbitant jurisdiction that may arise from a broad interpretation of Article 41 in cross-border disputes concerning the mother's financial claims arising from pregnancy.

**Keywords:** Filiation, Mother's Financial Claims, Paternity Action, International Jurisdiction, Exorbitant Jurisdiction, Jurisdiction in Personal Status Matters

## GİRİŞ

Soy bağı çocuk ile ana ve babası arasındaki hukuki bağı ifade etmektedir[1]. Türk Medeni Kanunu[2] (TMK) m. 282 uyarınca çocuk ile ana arasında soy bağı doğumla; çocuk ile baba arasında ise ana ile evlilik[3], tanıma[4] veya hâkim hükmüyle[5] kurulmakta ayrıca evlat edinme[6] yoluyla da soy bağı tesis edilmektedir.

Çocuk ile baba arasında soy bağının kurulması talebiyle ana veya çocuk tarafından babalık davası açılması hâlinde bu davayla birlikte veya ayrı olarak; ana, baba veya mirasçılarından TMK m. 304 kapsamında gebelikten kaynaklanan bazı giderlerinin karşılanmasını talep edebilmektedir. Bu kapsamda açılacak davalarda görevli mahkeme aile mahkemesidir. Yetkili mahkeme ise, TMK m. 283 "*soybağına ilişkin davalar, taraflardan birinin dava veya doğum sırasındaki yerleşim yeri mahkemesinde açılır"* hükmü uyarınca tespit edilmektedir. Ancak uyuşmazlığın yabancı unsur taşıması hâlinde, Türk mahkemelerinin milletlerarası yetkisinin

1 Cem Baygın, *Soybağı Hukuku* (On İki Levha Yayıncılık 2010) 3.

2 Türk Medeni Kanunu. Bundan böyle *TMK* olarak anılacaktır. RG: 08.12.2001, S. 24607.

3 Çocuğun baba ile soy bağının ana ile evlilik gerekçesiyle kurulması, çocuğun doğduğu veya ana rahmine düştüğü sırada ana ile evli olmasına -babalık karinesi- dayanmaktadır (TMK m. 285). Konu hakkında ayrıntılı bilgi için bakınız: Cem Baygın, 'Kan Bağına Dayanan Soybağı' (2002) 6 Erzincan Binali Yıldırım Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi 255, 258 vd.; Şirin Aydıncık Midyat, 'Genetik Babanın Türk Soybağı Hukukundaki Yeri' (2004) 80 İstanbul Hukuk Mecmuası 455, 463 vd.

4 Tanıma beyanı, karşı tarafa yöneltilmesi gerekli olmayan ve tek taraflı bir hukuki işlemdir. Konu hakkında ayrıntılı bilgi için bakınız: Aydıncık Midyat (n 3) 469 vd.; Arzu Genç Arıdemir, 'Tanıma Yolu Ile Kurulan Soybağı' in Hüseyin Hatemi, Hasan Erman and Rona Serozan (eds), *Prof. Dr. Zahit İmre'ye Armağan* (Der Yayınları 2009) 7, 22–23.

5 Bir dava sonucunda verilen hâkim kararıyla baba ile çocuk arasında soy bağının kurulması babalık davası olarak adlandırılmaktadır. Davanın amacı evlilik dışı doğan çocuğu kendi rızası ile tanımaktan kaçınan yahut ölmüş olması sebebiyle fiilen tanıyamayan genetik babanın belirlenmesidir. Konu hakkında ayrıntılı bilgi için bakınız: Tuba Kutoğlu, 'Türk Mevzuatında ve İçtihatlarında Babalık Hükmü' (2010) 12 Dokuz Eylül Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi 945, 952 vd.; Ekin Şentürk, 'Türk Hukukunun Babalık Hükmünün Sonuçları' (2023) 27 Erzincan Binali Yıldırım Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi 351, 353 vd.

6 Evlat edinme, evlat edinilenle evlat edinen arasında mahkeme kararıyla kurulan soy bağını ifade etmektedir (TMK m. 315). Konu hakkında ayrıntılı bilgi için bakınız: Süheyla Balkar, 'Türk Hukukunda Evlat Edinme' (2002) 1 Galatasaray Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi 235, 235 vd.

belirlenmesi bakımından iç hukuktaki yer itibarıyla yetki kurallarının uygulanması tek başına yeterli değildir. Öncelikle uyuşmazlığın MÖHUK bakımından hukuki niteliğinin belirlenmesi ve hangi milletlerarası yetki kuralının uygulanacağının tespit edilmesi gerekmektedir. Bu noktada ananın mali haklarına ilişkin yabancı unsurlu uyuşmazlığın vasıflandırılması -kişi hâlleri kapsamında yer alıp almadığı hususu- milletlerarası yetkinin belirlenmesi bakımından gereklidir. Genel yetki kuralının uygulanması halinde yetkili mahkeme, Milletlerarası Özel Hukuk ve Usul Hukuku Hakkında Kanun[7] (MÖHUK) m. 40 "*Türk mahkemelerinin milletlerarası yetkisini, iç hukukun yer itibariyle yetki kuralları tayin eder*" hükmünün göndermesiyle TMK m. 283 uyarınca tespit edilecektir. Ancak Türk vatandaşlarının kişi hâllerine ilişkin davalarda yetki hususunda MÖHUK m. 41'de özel hüküm yer almaktadır[8]. Uyuşmazlık bu kapsamda nitelendirilirse özel yetki kuralı uygulanacaktır. Buna göre, "*Türk vatandaşlarının kişi hâllerine ilişkin davaları, yabancı ülke mahkemelerinde açılmadığı veya açılamadığı takdirde Türkiye'de yer itibariyle yetkili mahkemede, bulunmaması hâlinde ilgilinin sâkin olduğu yer, Türkiye'de sâkin değilse Türkiye'deki son yerleşim yeri mahkemesinde, o da bulunmadığı takdirde Ankara, İstanbul veya İzmir mahkemelerinden birinde görülür*."

Çalışmada, öncelikle konunun maddi hukuk boyutunun anlaşılması bakımından ananın gebelik ve doğumdan kaynaklanan mali taleplerin niteliği, babalık davasıyla ilişkisi ve bu taleplerin bağımsız dava konusu yapılıp yapılamayacağı üzerinde durulacaktır. Daha sonra, uyuşmazlığın yabancı unsurlu olması hâlinde ananın mali haklarına ilişkin taleplerinin kişi hâllerine ilişkin dava kapsamında değerlendirilip değerlendirilemeyeceği ve buna bağlı olarak Türk mahkemelerinin milletlerarası yetkisinin nasıl belirleneceği incelenecektir. Bu inceleme yapılırken özellikle MÖHUK m. 41'in geniş yorumlanmasının aşkın yetki sorununa yol açıp açmayacağı üzerinde durulacaktır.

## I. EBEVEYNLERİN ÇOCUĞA KARŞI MALİ YÜKÜMLÜLÜKLERİ VE ANANIN MALİ HAKLARI

Soy bağının kurulması, ana ve baba bakımından çocukla kurulan hukuki ilişkinin doğal sonucu olarak birtakım mali hak ve yükümlülükleri de beraberinde getirmektedir. Bu kapsamda ebeveynlerin çocuğun bakım, eğitim ve korunmasına

---

7 RG: 12.12.2007, S. 26728.

8 Ergin Nomer, *Devletler Hususî Hukuku* (23rd edn, Beta Basım Yayım 2021) 475 vd.; Aysel Çelikel and B Bahadır Erdem, *Milletlerarası Özel Hukuk* (17th edn, Beta Basım Yayım 2021) 618 vd.; Gülören Tekinalp, *Milletlerarası Özel Hukuk, Bağlama ve Usul Hukuku Kuralları* (13th edn, Vedat Kitapçılık 2020) 409; Cemal Şanlı, Emre Esen and İnci Ataman Figanmeşe, *Milletlerarası Özel Hukuk* (12th edn, Beta Basım Yayım 2025) 514; Vahit Doğan, Alper Çağrı Yılmaz and Lale Ayhan İzmirli, *Milletlerarası Özel Hukuk* (12th edn, Seçkin Yayıncılık 2025) 60; Sibel Özel and others, *Milletlerarası Özel Hukuk* (3rd edn, On İki Levha Yayıncılık 2023) 603 vd.; Hacı Can and Ekin Tuna, *Milletlerarası Usul Hukuku* (3rd edn, Adalet Yayınevi 2022) 117 vd.; Gülin Güngör, *Türk Milletlerarası Özel Hukuku* (6th edn, Yetkin Yayıncılık 2026) 273.

ilişkin yükümlülükleri ön plana çıkmakta; buna karşılık kanun koyucu, gebelik ve doğum sebebiyle ananın katlandığı belirli giderler bakımından ayrıca anaya özgü mali haklar da tanımaktadır. Her ne kadar bu mali sonuçlar aynı hukuki ilişkiden kaynaklansa da hak sahipleri, hukuki nitelikleri ve korudukları menfaat bakımından birbirinden ayrılmaktadır. Bu nedenle, ananın gebelikten kaynaklanan mali haklarının hukuki niteliğinin ortaya konulabilmesi için öncelikle ebeveynlerin çocuğa karşı mali yükümlülüklerinin, ardından ananın mali haklarının incelenmesi gerekmektedir.

### A. Çocuğun Bakımı, Eğitimi ve Korunmasına İlişkin Giderler

Ananın, çocukla soy bağı kurulan babaya karşı, çocukla ilgili maddi konulara dayanan talep hakkı bulunmaktadır. İlk olarak çocuk ile soy bağı kurulan baba, çocuğun bakım ve eğitim giderlerini anayla birlikte karşılamakla yükümlüdür. TMK m. 327/I uyarınca, "*Çocuğun bakımı, eğitimi ve korunması için gerekli giderler ana ve baba tarafından karşılanır."* Baba çocuğun bakımı, eğitimi ve korunmasına ilişkin giderlerden doğrudan çocuğa karşı mali yükümlülük altındadır. Bu yükümlülük ana veya babanın velayet hakkına sahip olmasından bağımsız olup velayetin kaldırılması ve bazı koşulların bulunması hâlinde çocuğun ergin olmasından sonra da devam etmektedir[9]. Söz konusu yükümlülük soy bağının kurulmasıyla kanun uyarınca kendiliğinden doğmaktadır. Ana ve babanın bu yükümlülüğü, Kanun'da *evliliğin genel hükümleri* başlığı altında düzenlenmektedir. TMK m. 185/II uyarınca, "*Eşler, bu birliğin mutluluğunu elbirliğiyle sağlamak ve çocukların bakımına, eğitim ve gözetimine beraberce özen göstermekle yükümlüdürler*."

Ananın çocuğun eğitimi, bakımı ve korunmasına ilişkin yükümlülüğü, soy bağı doğumla kurulduğu için doğumdan itibaren başlamaktadır. Çocuğun soy bağının babayla sonradan kurulması durumunda soy bağı kurulana kadar ana tarafından kendisine düşen paydan fazla harcama yapılmaktadır. TMK m. 327 ana ve baba bakımından müteselsil sorumluluk doğurduğu için ana, fazlaya ilişkin yapılan giderleri babadan talep edebilmektedir[10]. Bu talep TMK m. 304'te düzenlenen

[9] Mustafa Dural, Tufan Öğüz and Mustafa Alper Gümüş, *Türk Özel Hukuku Cilt III Aile Hukuku* (14th edn, On İki Levha Yayıncılık 2019) 354 N. 1674. TMK m. 350 uyarınca, "*Velâyetin kaldırılması hâlinde ana ve babanın çocuklarının bakım ve eğitim giderlerini karşılama yükümlülükleri devam eder*." Yükümlülüğün süresi kanunda açık olarak düzenlenmektedir. TMK m. 328 uyarınca, "*Ana ve babanın bakım borcu, çocuğun ergin olmasına kadar devam eder. Çocuk ergin olduğu hâlde eğitimi devam ediyorsa, ana ve baba durum ve koşullara göre kendilerinden beklenebilecek ölçüde olmak üzere, eğitimi sona erinceye kadar çocuğa bakmakla yükümlüdürler*". Konu hakkında ayrıntılı bilgi için bakınız: Derya Ateş, 'İsviçre Hukukundaki Gelişmeler Işığında Ana Babanın Ergin Çocuğun Bakım ve Eğitim Giderlerini Karşılama Yükümlülüğü' (2021) 12 Türkiye Adalet Akademisi Dergisi 179, 181 vd.; Esma Kıraç Adır, 'Ana Babanın Engelli Çocuğa Karşı Eğitim ve Bakım Yükümlülüğü: Türk Medeni Kanunu Hükümleri Çerçevesinde Bir İnceleme' (2025) 16 Türkiye Adalet Akademisi Dergisi 95, 101 vd.; Özkan Özyakışır, 'Türk-İsviçre Hukukunda Ana ve Babanın Eğitimi Devam Eden Ergin Çocuğa Karşı Nafaka Yükümlülüğünde Çocuğun Bakım ve Eğitim Masraflarının Karşılanmasının Ana Babadan Beklenebilir Olması Koşuluna Eleştirel Bir Bakış' (2025) 83 İstanbul Hukuk Mecmuası 576, 579 vd.

[10] Bilge Öztan, *Aile Hukuku* (6th edn, Turhan 2015) 1047.

ananın mali haklarından farklı olup çocuğun bakım ve eğitim giderlerinden kaynaklanan bir rücu talebidir. Burada dikkat edilecek husus bu talebin "çocuğa karşı bakım ve eğitim giderlerine" ilişkin olması ve ananın talebi çocuğu temsilen değil kendi adına ileri sürmesidir[11].

### B. Ananın Gebelikten Kaynaklanan Mali Hakları

#### 1. Hukuki Niteliği ve Kapsamı

Babanın anaya karşı mali yükümlülüğünün kapsamına TMK m. 304 uyarınca ileri sürülebilecek "mali haklar" girmektedir[12]. Bu hükme dayanarak ana, "çocuğa gebe kalmasından kaynaklanan" masraf kalemlerini babadan talep edebilmektedir. Bu masraf kalemlerine ilişkin talebin hukuki niteliği doktrinde tartışmalıdır. Birinci görüş, TMK m. 304 uyarınca ileri sürülecek taleplerin maddi tazminat talebinden farklı olduğunu savunmaktadır[13]. İkinci görüş ananın mali taleplerinin tazminat talebi olduğunu savunmaktadır[14]. Doktrindeki bu görüş ayrılığı, TMK m. 304 kapsamında ileri sürülen taleplerin hangi hukuki sebebe dayandığı sorusunu da beraberinde getirmektedir. Bu nedenle, söz konusu taleplerin borçlar hukuku sistematiği içinde hangi borç kaynağına dayandığının belirlenmesi gerekmektedir.

Alacak ilişkisi, sözleşmeden, haksız fiilden, sebepsiz zenginleşmeden veya kanundan doğabilir[15]. Ananın mali haklarında talep hakkı taraflar arasındaki bir sözleşmeden veya haksız fiilden doğmadığı gibi sebepsiz zenginleşmeye de dayanmamaktadır. TMK m. 304 kapsamında ileri sürülen taleplerin, aile hukukundan kaynaklanan ve kanun tarafından özel olarak düzenlenmiş alacak hakkı niteliğinde olduğu kanaatindeyiz. Yargıtay kararlarında TMK m. 304 kapsamında ileri sürülebilecek talepler ile genel hükümlere dayanan maddi ve manevi tazminat talepleri birbirinden ayrılmakta ve babanın haksız fiil niteliğindeki diğer eylemlerinden

---

11 Caner Taşatan, 'Tanıyanın Mali Yükümlülüğü' (2018) 76 İstanbul Hukuk Mecmuası 309, 312.

12 TMK m. 304'e göre, "(1) *Ana, babalık davası ile birlikte veya ayrı olarak baba veya mirasçılarından aşağıdaki giderlerin karşılanmasını isteyebilir: 1. Doğum giderleri, 2. Doğumdan önceki ve sonraki altışar haftalık geçim giderleri, 3. Gebelik ve doğumun gerektirdiği diğer giderler. (2) Çocuk ölü doğmuş olsa bile hâkim, bu giderlerin karşılanmasına karar verebilir. (3) Üçüncü kişiler veya sosyal güvenlik kuruluşlarınca anaya yapılan ödemeler, hakkaniyet ölçüsünde tazminattan indirilir."*

13 Abdülkerim Yıldırım, *Türk Aile Hukuku* (Savaş Yayınevi 2014) 133–134.

14 Feyzi Necmettin Feyzioğlu, Cumhur Özakman and M Enis Sarıal, *Aile Hukuku* (3rd edn, Filiz Kitabevi 1986) 563; Turgut Akıntürk and Derya Ateş, *Aile Hukuku* (20th edn, Beta Basım Yayım 2017) 368; Baygın (n 1) 94.

15 Türk Borçlar Kanunu'nun (TBK, RG 04.02.11, S. 27836) sistematiğinde borç ilişkisinin kaynakları; sözleşmeden doğan borç ilişkileri, haksız fiilden doğan borç ilişkileri ve sebepsiz zenginleşmeden doğan borç ilişkileri olarak düzenlenmiştir. Bununla birlikte öğretide, bu üçlü ayrım dışında kanundan doğan borçlar da borç kaynağı olarak kabul edilmektedir. Konu hakkında ayrıntılı bilgi için bakınız: Fikret Eren, *Borçlar Hukuku Genel Hükümler* (25th edn, Yetkin Yayıncılık 2020) 120; M Kemal Oğuzman and Turgut Öz, *Borçlar Hukuku Genel Hükümler C. I* (19th edn, Vedat Kitapçılık 2021) 36.

kaynaklanan zararların TMK m. 304 kapsamında değerlendirilemeyeceği kabul edilmektedir[16].

TMK m. 304 uyarınca ananın mali talepleri babalık davasıyla birlikte veya ayrı olarak ileri sürülebilmekte; ayrıca çocuk ölü doğmuş olsa bile hâkimin bu giderlerin karşılanmasına karar verebileceği düzenlenmektedir. Bu düzenleme, ananın mali haklarının babalık davasının açılmasına veya çocuğun sağ doğmuş olmasına değil, çocuk ile baba arasında soy bağının kurulmasına bağlı olduğunu göstermektedir. Bu nedenle, ananın mali haklarının yalnızca babalık davası sonucunda kurulan soy bağı ilişkilerinde değil, tanıma yoluyla kurulan soy bağı ilişkilerinde de uygulanıp uygulanamayacağı ayrıca değerlendirilmelidir. Doktrinde bir görüş, ananın mali haklarının İsviçre Medeni Kanunu (*Schweizerisches Zivilgesetzbuch*/ ZGB)[17] Art. 295'te ana ve babanın çocuğa bakma yükümlülüğüne ilişkin hükümler arasında düzenlendiğini, hükmün çocuğun ölü doğması hâlinde dahi uygulanabilir olduğunu bu nedenle tanıma bakımından da uygulanacağını savunmaktadır[18]. Türk hukuku bakımından hükmün düzenleniş amacından hareket etmek gerekmektedir. Zira hüküm babayla soy bağı kurulan çocuğa gebe kalan ananın gebelikten kaynaklanan masraflarının giderilmesini amaçlamaktadır. Bu nedenle hükmün uygulanması bakımından soy bağının hangi yolla kurulduğundan ziyade soy bağının kurulmuş olması önem taşımaktadır. Hükmün lafzında talebin yalnızca babalık hükmüne bağlı olduğuna ilişkin bir sınırlama bulunmamaktadır. Kanun koyucu talebin babalık davasıyla birlikte veya ayrı olarak ileri sürülebileceğini düzenlemiştir. Bu bakımdan TMK m. 304 kapsamındaki taleplerin, soy bağının tanıma yoluyla kurulduğu hâllerde de ileri sürülebileceği kanaatindeyiz[19].

Ananın gebelik ve doğumdan kaynaklanan giderlerine, doğum gideri olarak evde veya hastanede gerçekleşen bakım masrafları, doktor ve ebe ücretleri, ilaçlar ve hastaneye ulaşım masrafları örnek olarak verilmektedir[20]. Ana, doğumdan önceki

---

16 "*Babanın maddi tazminatı gerektirir başkaca eylemleri, sözgelimi bir haksız fiili bulunuyorsa ana ayrıca maddi tazminat talebinde bulunabilir. Bunun TMK m. 304 hükmünden kaynaklanmadığında tereddüt yoktur. Fakat bu durum TMK m. 304 hükmünün de bir maddi tazminat hükmü olduğu gerçeğini değiştirmez."* Yargıtay 2. HD, T. 15.09.2008, E. 2007/12186, K. 2008/11753; Yargıtay 2. HD, T. 20.02.2012, E. 2010/19321, K. 2012/3119, Yargıtay 2. HD, T. 13.12.2010, E. 2009/18998, K. 2010/20875; Yargıtay 2. HD, T. 28.11.2023, E. 2023/5480, K. 2023/5699. www.lexpera.com.tr Erişim Tarihi 19.06.2026.

17 Kanun'un İngilizce metni için bakınız: https://www.fedlex.admin.ch/eli/cc/24/233_245_233/en Erişim Tarihi 10.04.2026.

18 Taşatan (n 11) 312–313.

19 Yargıtay, ana tarafından açılan babalık davası sonrasında babanın çocuğu tanıdığı ve soy bağının tanıma yoluyla kurulduğu bir uyuşmazlıkta, ananın TMK m. 304 kapsamında doğum, geçim ve gebelik giderlerine ilişkin taleplerini incelemiş ve söz konusu taleplerin TMK m. 304 kapsamında değerlendirilmesi gerektiğini kabul etmiştir. Yargıtay 8. HD, T. 11.05.2017, E. 2017/3011, K. 2017/6908, www.lexpera.com.tr Erişim Tarihi 16.06.2026.

20 Cyril Hegnauer, *Berner Kommentar. Kommentar zum schweizerischen Privatrecht: Kommentar zu Art. 270-295 ZGB*, ed. A. Meier-Hayoz, with Hermann Becker (Stämpfli Verlag, 2020), Art. 295 N. 14; Peter Breitsschmid, "Kommentar zu Art. 131-134, 144-147, 264-269c, 276-295, 307-327

ve sonraki altışar haftalık geçim giderlerini de talep edebilmektedir. Doktrinde bir görüş, ananın kendi geçimini sağlayabilecek olması hâlinde dahi geçim giderleri için babadan talepte bulunabileceğini savunmaktadır[21].

Hükümde gebelik ve doğumun gerektirdiği "diğer giderlerin" talep edilebileceği kaleme alınmıştır. Bunlara doğumla nedensellik bağı kurulabilecek doğum öncesi muayene masrafları, kıyafetler, doğum sonrası tedavi, gebeliğin sonlandırılmasına ilişkin masraflar ve ananın yeni bir yerleşim yeri veya iş bulması için harcanan masraflar örnek olarak verilebilir[22].

TMK m. 304 kapsamında talep edilebilecek giderler, kural olarak ananın gebelik ve doğum nedeniyle katlandığı giderlerle sınırlıdır. Nitekim Yargıtay, doğumdan dava tarihine kadar çocuğun iaşesi için yapılan harcamaların ananın mali hakları kapsamında değerlendirilemeyeceğini kabul etmektedir[23]. Bu yönüyle hüküm, çocuğun bakım ve eğitim giderlerinden ziyade ananın gebelik ve doğum nedeniyle katlandığı giderlerin karşılanmasını amaçlamaktadır. Bu noktada ananın doğum sebebiyle uğradığı "kazanç kaybının" giderler kapsamında yer alıp almadığı sorusu akla gelmektedir. Doktrinde birinci görüş, bu kaybı giderler kapsamında ele almaktadır[24]. Benzer yönde bir görüşe göre, "*... gebelik ve doğumun gerektirdiği diğer giderler...*" ifadesi hükmü kapsam bakımından sınırlı olmaktan çıkarmaktadır[25]. Doktrinde farklı yönde ikinci görüş, kazanç kaybının bu kapsamda yer almadığını savunmaktadır[26]. Hükmün kapsamının sınırlı olmadığı görüşüne katılmaktayız. Kanaatimizce kazanç kaybı gebelik ve doğumla ilgili olmak kaydıyla talep edilebilmelidir. Talep edilebilecek masrafların makul bir düzeyde olması gerekmekte olup[27] hâkim, takdir yetkisi kapsamında her iki tarafın sosyal ve ekonomik durumlarını değerlendirerek bir karar vermelidir[28]. Bununla birlikte, TMK m. 304 kapsamında yer almayan başkaca zararların ortaya çıkması da mümkündür. Bu nedenle doktrinde bir görüş, ananın gebe kaldığı

ZGB", içinde *Basler Kommentar Zivilgesetzbuch I: Art. 1-456 ZGB*, 4. bs., ed. Heinrich Honsell vd. (Helbing Lichtenhahn, 2011), Art. 295 N. 4; Roelli Bruno, "Art. 295", içinde *Personen- und Familienrecht – Partnerschaftsgesetz Art. 1–456 ZGB–PartG*, 3. bs., CHK – Handkommentar zum Schweizer Privatrecht. (Schulthess, 2016), Art. 295, N. 3. (Taşatan (n 11) 317 dn. 36'dan naklen).

21 Dural, Öğüz and Gümüş (n 9) N. 1512.

22 Hegnauer (n 20) Art. 295, N. 18; Breitsschmid (n 20) Art. 295, N. 4; Bruno (n 20) Art. 295, N. 3 (Taşatan (n 11) 318 dn. 40'tan naklen).; M Kemal Oğuzman and Mustafa Dural, *Aile Hukuku* (2nd edn, Filiz Kitabevi 1998) 353.

23 Yargıtay 2. HD, T. 01.10.2024, E. 2024/6959, K. 2024/6669 www.lexpera.com.tr Erişim Tarihi 19.06.2026.

24 Dural, Öğüz and Gümüş (n 9) N. 1513; Baygın (n 1) 95.

25 Taşatan (n 11) 318.

26 Roelli (n 20) Art. 295, N. 3. (Taşatan (n 11) 318 dn. 41'den naklen).

27 Hegnauer (n 20) Art. 295, N. 4; Dural, Öğüz and Gümüş (n 9) N. 1511. (Taşatan (n 11) 318 dn. 42'den naklen).

28 Taşatan (n 11) 318.

ilişki nedeniyle cinsel yolla bulaşan bir hastalığa yakalanması ve buna bağlı tedavi giderlerine katlanması hâlinde, bu zararların TMK m. 304 kapsamında değil, genel hükümlere göre açılacak ayrı bir maddi tazminat davasında talep edilebileceğini savunmaktadır[29].

TMK m. 304 kapsamında düzenlenen talepler bakımından hak sahibi çocuğun anasıdır. Talep hakkı doğrudan anaya ait olup çocuğun malvarlığına dâhil değildir. Ananın ölümü hâlinde bu talepler mirasçılarına geçer. Giderlerin borçlusu ise çocukla soy bağı kurulan baba olup babanın ölümü hâlinde talep mirasçılarına yöneltilebilir. Kanun koyucu hükümde talebin baba veya mirasçılarına karşı ileri sürülebileceğini açıkça düzenlemiştir.

**2. Zamanaşımı ve Hak Düşürücü Süre Sorunu**

İsviçre hukukunda ananın mali hakkına ilişkin talepler doğumdan itibaren bir yıllık hak düşürücü süreye tabi tutulmuştur[30]. TMK m. 304'te ise hak düşürücü süre veya zamanaşımı süresi düzenlenmemektedir[31]. Bu taleplere ilişkin süre konusunda doktrinde tartışma bulunmaktadır. Birinci görüş bu taleplerin babalık davası açılabileceği süreyle sınırlı olarak ileri sürülebileceğini savunmaktadır[32]. İkinci görüşe göre ise, ananın mali haklarına ilişkin talep babalık davasından bağımsız olarak da ileri sürülebildiğinden, babalık davasına ilişkin hak düşürücü sürenin bu talepler bakımından uygulanması mümkün değildir. Bu nedenle, söz konusu talepler hakkında on yıllık genel zamanaşımı süresinin uygulanması gerekir[33]. Nitekim Yargıtay Hukuk Genel Kurulu kararında, TMK m. 304 kapsamında düzenlenen mali hakların baba veya mirasçılarından babalık davasıyla birlikte yahut ayrı olarak talep edilebileceği ve Kanun'da bu hakların ne zaman istenebileceğine ilişkin herhangi bir süre şartının öngörülmediği ifade edilmiştir[34]. Kanaatimizce TMK

---

29 Selahattin Sulhi Tekinay, *Türk Aile Hukuku* (7th edn, Filiz Kitabevi 1990) 568; Oğuzman and Dural (n 22) 353.

30 Hegnauer (n 20) Art. 295, N. 30. (Taşatan (n 11) 318 dn. 43'ten naklen).

31 Hak düşürücü süre ile zamanaşımı süresi hakkında ayrıntılı bilgi için bakınız: Selahattin Sulhi Tekinay and others, *Tekinay Borçlar Hukuku Genel Hükümler* (7th edn, Filiz Kitabevi 1993) 1032; Necip Kocayusufpaşaoğlu, *Borçlar Hukuku Genel Bölüm, C. I* (4th edn, Filiz Kitabevi 2008) 52–53, Nr. 12; Oğuzman and Öz (n 15) 625 Nr. 1902, 626 Nr. 1903; Eren (n 15) 1419 Nr. 4049; Nedim Meriç, 'Zamanaşımı Def'ine İlişkin Bazı Medeni Yargılama Hukuku Meseleleri' *Halûk Konuralp Anısına Armağan C. I* (Yetkin Yayıncılık 2009) 679,690; Serkan Ayan, *Zamanaşımının Durması ve Zamanaşımının Kesilmesi* (Adalet Yayınevi 2020) 25.

32 Öztan (n 10) 947. Bu noktada babalık davası açma süresine kısaca yer vermekte fayda vardır. TMK m. 303 uyarınca babalık davası çocuğun doğumundan önce veya sonra açılabilir. Ananın davacı sıfatıyla davayı açma hakkı doğumdan başlayarak bir yıl geçmekle düşer. Çocuğun açacağı babalık davası bakımından ise TMK m. 303/II'de öngörülen bir yıllık hak düşürücü süre, Anayasa Mahkemesinin (27.10.2011 tarihli ve E. 2010/71, K. 2011/143 sayılı) kararıyla iptal edilmiş olup günümüzde çocuk yönünden hak düşürücü süre bulunmamaktadır. Konu hakkında ayrıntılı bilgi için bakınız: Şentürk (n 5) 382–383.

33 Dural, Öğüz and Gümüş (n 9) N. 1514; Taşatan (n 11) 318.

34 Yargıtay HGK, T. 29.05.2024, E. 2023/383, K. 2024/294. www.lexpera.com.tr Erişim Tarihi 14.08.2026.

m. 304 kapsamında ileri sürülen talepler bakımından babalık davasına ilişkin hak düşürücü sürenin kıyasen uygulanması isabetli değildir. Zira TMK m. 304 hükmü, anaya babalık davasından bağımsız olarak da ileri sürülebilen müstakil bir talep hakkı tanımaktadır. Ayrıca çocuk ile baba arasındaki soybağı yalnızca babalık hükmüyle değil, tanıma yoluyla da kurulabilmektedir. Bunun yanı sıra kanun koyucu, hükümde bu talepler bakımından herhangi bir hak düşürücü süre veya özel bir zamanaşımı süresi öngörmemiştir. Zamanaşımı ve hak düşürücü süreler istisnai nitelikte olup kanuni dayanaklarının açık olması gerekir. Bu nedenle mehaz hukukta yer alan bir sürenin veya babalık davasına ilişkin hak düşürücü sürenin yorum ya da kıyas yoluyla TMK m. 304 kapsamındaki taleplere uygulanması mümkün değildir. Ayrıca söz konusu talepler haksız fiil, sebepsiz zenginleşme veya kanunda özel zamanaşımı süresi öngörülen başka bir borç ilişkisine de dayanmamaktadır. Bu sebeple, TMK m. 304 kapsamında ileri sürülen talepler bakımından TBK m. 146'da düzenlenen on yıllık genel zamanaşımı süresinin uygulanması gerektiği kanaatindeyiz.

Ananın mali haklarında zamanaşımı süresinin tespitinden sonra sürenin başlama anı konusuna da değinmek gerekmektedir. Konu hakkında doktrinde tartışma bulunmaktadır. Birinci görüş, TMK m. 304'teki her bir giderin yapıldığı anda muaccel olduğunu ve kural olarak babaya yapılan ihtarla, ihtar yapılmamışsa en geç dava tarihinden itibaren söz konusu taleplere temerrüt faizi işleyeceğini savunmaktadır[35]. İkinci görüş, hükümde düzenlenen alacak kalemlerinin birden fazla değil, tek birer kalem olarak hesaplanması, bu nedenle de ilgili sürenin çocuğun doğum tarihi veya sağ doğmamış çocuklarda gebeliğin sonlandırıldığı tarih olarak belirlenmesi gerektiğini savunmaktadır[36]. Kanaatimizce TMK m. 304 kapsamında düzenlenen talepler bakımından zamanaşımı süresinin başlangıcı, her bir gider kaleminin ayrı ayrı yapıldığı tarih olarak kabul edilmemelidir. Zira hükümde düzenlenen giderler farklı kalemlerden oluşmakla birlikte, bunların tamamı gebelik ve doğum olgusundan kaynaklanan tek bir talep hakkının unsurlarını oluşturmaktadır. Özellikle gebelik ve doğum sürecine yayılan çok sayıda gider bakımından farklı başlangıç anlarının kabul edilmesi hem hukuki belirliliği zedeleyecek hem de uygulamada talep edilebilecek alacak miktarının tespitini güçleştirecektir. Bu sebeple zamanaşımı süresinin, çocuğun doğduğu tarihten; çocuk sağ doğmamışsa gebeliğin sona erdiği tarihten itibaren işlemeye başlaması gerektiği kanaatindeyiz.

### 3. Davada Görevli ve Yetkili Mahkeme

Ana tarafından yöneltilecek taleplere ilişkin 4787 sayılı Aile Mahkemelerinin Kuruluş, Görev ve Yargılama Usullerine Dair Kanun'un[37] *Aile mahkemelerinin görevleri* başlıklı 4. maddesinin ilk fıkrası hükmü gereğince görevli mahkeme aile

35 Dural, Öğüz and Gümüş (n 9) N. 1514; Oğuzman and Dural (n 22) 353.

36 Taşatan (n 11) 318.

37 RG 18.01.2003, S. 24997.

mahkemeleridir. Ananın babalık davasında TMK m. 304 kapsamındaki mali hakları dışında kalan genel hükümlere dayalı maddi ve manevi tazminat taleplerinde ise aile mahkemesi görevli değildir[38]. Yetkili mahkeme bakımından babalık davasıyla birlikte ve fer'î nitelikte açılan davalar bakımından TMK m. 283'te yer alan özel yetki kuralı uygulanır. Babalık davasından ayrı açılan ve TMK m. 304'e dayanan davalar bakımından talebin TMK'de soy bağının kurulmasına ilişkin hükümler arasında düzenlenmiş olması -soy bağının hukuki bir sonucu olması- sebebiyle TMK m. 283 hükmü uygulanacaktır.

## II. ANANIN MALİ HAKLARINA İLİŞKİN YABANCI UNSURLU UYUŞMAZLIKLARDA TÜRK MAHKEMELERİNİN YETKİSİ

### A. Yabancılık Unsurunun Tespiti ve Vasıflandırma

Özel hukuka ilişkin işlem ve ilişkilerin yabancı unsurlu olması, hukuki olay veya ilişkinin hâkimin hukuk düzeni dışında bir veya birden fazla hukuk düzeniyle ilişkili olmasını ifade etmektedir[39]. Yabancı unsur içeren uyuşmazlık, yabancı unsurun temas ettiği hukuk düzenleriyle bağlantılı hâle gelmektedir[40]. Kanun'da yabancılık unsurunun tanımı bulunmamakla birlikte kavram, vatandaşlık, yerleşim yeri, mutad meskenin, hukuki işlemin yapıldığı yerin, tarafların işyerinin, borcun konusunun bulunduğu yerin, borcun ifa yerinin yabancı bir devletle ilişkisinin bulunması üzerinden açıklanmaktadır. Tarafların yabancı bir devlet vatandaşı olması, yabancı bir ülkede ikamet etmeleri veya uyuşmazlık konusu olayın yabancı bir ülkede gerçekleşmesi aile hukuku uyuşmazlıklarında en sık karşılaşılan yabancılık unsurudur. Örneğin, ananın mali haklarına ilişkin bir davada ana veya babanın Alman vatandaşı olması veya Almanya'da ikamet etmesi uygulamada karşılaşabileceğimiz yabancılık unsurlarına örnektir.

Uyuşmazlıkların çözümünde hâkim esasa ilişkin incelemeden[41] önce davayı usulden incelemektedir. Usule ilişkin olarak uyuşmazlık konusunda yetkili

---

38 Bu yönde bakınız: Yargıtay 2. HD, T. 17.08.2011, E. 2010/310, K. 2011/833, www.ictihatlar.com.tr Erişim Tarihi 14.08.2026.

39 MÖHUK m. 1 uyarınca Türk mahkemelerinin milletlerarası yetkisinin belirlenebilmesi için uyuşmazlığın yabancı unsur taşıması gerekir. Yabancılık unsuru hakkında ayrıntılı bilgi için bakınız: Nomer (n 8) 2; Tekinalp (n 8) 20; Çelikel and Erdem (n 8) 10; Şanlı, Esen and Ataman Figanmeşe (n 8) 5; Doğan, Yılmaz and Ayhan İzmirli (n 8) 6; Vahit Doğan, *Milletlerarası Ticaret Hukuku* (Savaş Yayınevi 2020) 177; Ziya Akıncı, *Milletlerarası Özel Hukuk (Ders Kitabı)* (Vedat Kitapçılık 2020) 4; Özel and others (n 8) 9; Gülören Tekinalp and Ayfer Uyanık Çavuşoğlu, *Milletlerarası Özel Hukuk Bağlama Kuralları* (11th edn, On İki Levha Yayıncılık 2011) 354; Hacı Can and Ekin Tuna, *Milletlerarası Özel Hukuk ve Usul Hukuku* (2nd edn, Adalet Yayınevi 2022) 42; Güngör (n 8) 31.

40 Mesut Aygün, 'Yabancılık Unsurunun Mahiyeti ve Yargılamadaki Rolü' (2014) 16 Dokuz Eylül Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, Prof. Dr. Hakan Pekcanıtez'e Armağan 1025, 1028.

41 Esasa uygulanacak hukuk bakımından uyuşmazlık konusu ilişkinin, hangi hukuki kategori (sözleşme, haksız fiil, nişanlanma vb.) içinde yer aldığının tespiti vasıflandırma kurumuna ilişkindir. Hâkimin vasıflandırma yaparken dikkate alacağı hukuk konusunda farklı görüşler bulunmaktadır. Vasıflandırma

mahkemenin tespit edilmesi gerekmektedir. Uyuşmazlığın hangi milletlerarası yetki kuralının kapsamına girdiğinin belirlenmesi amacıyla hukuki nitelendirme yapılacaktır. Milletlerarası usul hukukuna ilişkin kurallarda *lex fori* esas alındığından nitelendirme Türk hukuku kurallarına tabidir[42]. Bu çerçevede ananın mali haklarına ilişkin taleplerin, MÖHUK m. 41'de yer alan "Türklerin kişi hâllerine ilişkin davalar" ibaresinin kapsamında olup olmadığı değerlendirilecektir[43].

"Ananın mali hakları", Türk hukukunda TMK'nin *Aile Hukuku* kitabının *Hısımlık* kısmında, soy bağının kurulmasından kaynaklanmaktadır. Bu taleplerin babalık davasıyla birlikte veya ayrı olarak ileri sürülmesi mümkündür. Hükmün sistematik yeri dikkate alındığında uyuşmazlığın aile hukuku ve soy bağının kurulmasına ilişkin bir uyuşmazlık olarak vasıflandırılması mümkündür. Bununla birlikte, ananın gebelik ve doğumdan kaynaklanan mali taleplerinin mali nitelikte bağımsız alacak talepleri içermesi, uyuşmazlığın klasik anlamda kişi hâline ilişkin bir uyuşmazlık olarak değerlendirilip değerlendirilemeyeceği hususunda tartışma doğurmaktadır. Bu nedenle uyuşmazlığın vasıflandırılması, uygulanacak hukukun ve Türk mahkemelerinin milletlerarası yetkisinin tespiti bakımından önem taşımaktadır.

### B. Türk Mahkemelerinin Yetkisinin Tespiti

#### 1. Genel Yetki Kuralı

Medeni usul hukukunda yetki, bir uyuşmazlığa ilişkin davanın hangi yerdeki görevli mahkemede görüleceğine ilişkindir[44]. Milletlerarası yetki ise devletin yargı yetkisi kapsamında, yabancı unsurlu uyuşmazlıklar hakkında kendi mahkemelerinin yetkisini tayin etmesidir[45]. Yabancı unsurlu hukuki işlem ve ilişkilerden doğan

hakkında ayrıntılı bilgi için bakınız: Arthur Robertson, *Characterisation in the Conflict of Laws* (Harvard University Press 1940) 59; Nomer (n 8) 97; John O'Brien, *Conflict of Laws* (2nd edn, Cavendish Publishing 1999) 20; Gülören Tekinalp, *Milletlerarası Özel Hukuk Bağlama ve Usul Hukuku Kuralları* (13th edn, 2020) 85; Doğan, Yılmaz and Ayhan İzmirli (n 8) 220; Şanlı, Esen and Ataman Figanmeşe (n 8) 58 vd.; Gülin Güngör, *Milletlerarası Özel Hukuk* (Yetkin Yayıncılık 2021) 48; Özel and others (n 8) 85.

42 Nomer (n 8) 396 vd.; Özel and others (n 8) 549.

43 Bilgin Tiryakioğlu, 'Türklerin Kişi Hallerine İlişkin Davalarda Türk Mahkemelerinin Milletlerarası Yetkisi' in Bilgin Tiryakioğlu and Gülin Güngör (eds), *Prof. Dr. Tuğrul Arat'a Armağan* (Yetkin Yayıncılık 2012) 1145; Şanlı, Esen and Ataman Figanmeşe (n 8) 518; Rıfat Erten, *Türklerin Kişi Hâllerine İlişkin Davalarda Türk Mahkemelerinin Milletlerarası Yetkisi* (Yetkin Yayıncılık 2017) 95.

44 Saim Üstündağ, *Medeni Yargılama Hukuku* (7th edn, Nesil Matbaacılık 2000) 194; Abdurrahim Karslı, *Medeni Muhakeme Hukuku* (3rd edn, Alternatif 2013) 263; Hakan Pekcanıtez, Oğuz Atalay and Muhammet Özekes, *Medeni Usul Hukuku* (9th edn, On İki Levha Yayıncılık 2021) 72.

45 Nomer (n 8) 427; Doğan, Yılmaz and Ayhan İzmirli (n 8) 38; Şanlı, Esen and Ataman Figanmeşe (n 8) 472; Güngör (n 41) 231. Milletlerarası yetki, bir devletin kendi hukuk düzeninin kişi ve durumlar bakımından erişim alanını ve bu hukuk düzeninin uygulanabilmesi için devlet ile kişi veya durum arasında bulunması gereken bağlantıyı ifade eden bir kavram olarak açıklanmaktadır:

uyuşmazlıklarda Türk mahkemelerinin milletlerarası yetkisine ilişkin kurallarda genellikle dava tarafları veya dava konusuyla ülke arasında bir bağlantının bulunması beklenmektedir. Aksi hâlde mahkeme yetkisiz kabul edilmektedir.

Yabancı unsurlu bir uyuşmazlıkta Türk mahkemelerinin milletlerarası yetkisinin tayininde öncelikle uyuşmazlığın özel yetki kurallarının kapsamına girip girmediği incelenmekte eğer uyuşmazlık özel yetki kurallarının kapsamına girmiyorsa[46] Türk mahkemelerinin yetkisine ilişkin -genel hüküm- MÖHUK m. 40 uyarınca yetkili mahkeme tespit edilmektedir. Buna göre, "*Türk mahkemelerinin milletlerarası yetkisini iç hukukun yer itibariyle yetki kuralları tayin eder*". Bu hüküm uyarınca Türk mahkemelerinin yetkili olup olmadığının tespitinde HMK ve diğer kanunlarda düzenlenen yetkiye ilişkin hükümler uygulanmaktadır. Türkiye'de yer itibarıyla yetkili bir mahkemenin varlığı, uyuşmazlık bakımından Türk mahkemelerinin milletlerarası yetkisini tesis etmektedir. Ananın mali haklarına ilişkin uyuşmazlığın yabancı unsurlu olması hâlinde, Türk mahkemelerinin milletlerarası yetkisinin tespitinde, öncelikle bu uyuşmazlığın MÖHUK m. 41 uyarınca kişi hâlleri kapsamında yer alıp almadığı değerlendirilmelidir. Zira ananın gebelik ve doğumdan kaynaklanan mali talepleri kişi hâlleri dışında mali nitelikte bağımsız alacak veya tazminat talepleri olarak nitelendirilirse MÖHUK m. 40'ın göndermesiyle iç hukukun yer itibarıyla yetki kuralları uygulanacaktır. Bu yaklaşım benimsendiğinde, Türk mahkemelerinin milletlerarası yetkisinin tespitinde MÖHUK m. 41'de düzenlenen kişi hâllerine ilişkin özel yetki kuralı değil, MÖHUK m. 40 göndermesiyle yer itibarıyla yetki kurallarının uygulanması gerekecektir. Bu durumda MÖHUK m. 40 uyarınca Türk mahkemelerinin milletlerarası yetkisi, iç hukukun yer itibarıyla yetki kurallarına göre belirlenecektir. Ananın gebelik ve doğumdan kaynaklanan mali talepleri, babalık davasıyla birlikte ileri sürüldüğünde babalık davasına bağlı

Cedric Ryngaert, 'The Concept of Jurisdiction in International Law' in Alexander Orakhelashvili (ed), *Research Handbook on Jurisdiction and Immunities in International Law* (Edward Elgar Publishing 2015) 50–52. Yetki kavramının bir yandan devletin hukuk kurallarını belirleme ve uygulama gücünü, diğer yandan bu gücün sınırlandırılması ve devletler arasında dağıtılması fikrini içerdiği; çağdaş milletlerarası yetki teorisinin de belirli bir ulusal yetki iddiasının milletlerarası açıdan meşru kabul edilip edilemeyeceğini belirleyecek ölçütlere dayanması gerektiği yönünde bakınız: Joseph Halpern, 'Exorbitant Jurisdiction and the Brussels Convention: Toward a Theory of Restraint' (1983) 9 The Yale Journal of World Public Order 369, 369–370.

[46] MÖHUK m. 41 ilâ 46. arasında özel yetki kuralları düzenlenmekte olup kanun sistematiği esas alındığında özel yetki kurallarının kapsamına giren bir uyuşmazlık söz konusu ise öncelikle ve sadece ilgili özel yetki kuralının uygulanmalıdır: Şanlı, Esen and Ataman Figanmeşe (n 8) 514; Mine Tan Dehmen, 'Türk Vatandaşlarının Kişi Hallerine İlişkin Davalar Bakımından 5718 Sayılı MÖHUK'ta Kabul Edilen Yetki Kuralı' (2013) 33 Milletlerarası Hukuk ve Milletlerarası Özel Hukuk Bülteni 169, 171,188. MÖHUK m. 41 ilâ 46 arasında genel yetki kuralından farklı olarak belirli dava türlerine özgü özel milletlerarası yetki kurallarına yer verilmiştir: Ebru Akduman, 'Türk Mahkemelerinin Münhasır Yetkisi' (2020) 15 Terazi Hukuk Dergisi 466, 479. Özel yetki hükmü uyarınca bir mahkemenin bulunmaması hâlinde Türk mahkemelerinin yetkisinin olmadığı sonucuna varılmaktadır: Şanlı, Esen and Ataman Figanmeşe (n 8) 514; Doğan, Yılmaz and Ayhan İzmirli (n 8) 75.

olarak; babalık davasından ayrı ileri sürüldüğünde ise soy bağının kurulmasına ilişkin hükümler arasında düzenlenmiş mali bir sonuç olmaları sebebiyle TMK m. 283'teki özel yetki kuralına tabi olacaktır. Buna göre Türk mahkemelerinin milletlerarası yetkisi, ancak taraflardan birinin dava veya çocuğun doğumu sırasındaki yerleşim yerinin Türkiye'de bulunması hâlinde kabul edilebilecektir. Bu bağlantılardan hiçbirinin Türkiye'de bulunmaması hâlinde, yalnızca ananın Türk vatandaşı olmasına dayanılarak MÖHUK m. 40 üzerinden Türk mahkemelerinin milletlerarası yetkisinin tesis edilmesi mümkün olmayacaktır.

### 2. Kişi Hâllerine İlişkin Yetki Kuralı

#### a. Kapsam Bakımından Değerlendirme

Yabancılık unsuru içeren Türk vatandaşlarının kişi hâllerine ilişkin uyuşmazlıklarda Türk mahkemelerinin yetkisinin tespitinde MÖHUK m. 41 uygulanmaktadır[47]. Hüküm iç hukukun yer itibarıyla yetki kurallarına bağlı kalmaksızın Türk mahkemelerinin milletlerarası yetkisine ilişkin özel bir yetki kuralıdır. Hükmün amacı, Türk vatandaşlarının kişi hâllerine ilişkin davalarının Türkiye'de görülebilmesini sağlayacak yetkili bir Türk mahkemesinin bulunmasını temin etmektir[48].

Ananın gebelik ve doğumdan kaynaklanan mali taleplerinin, soy bağının kurulmasına ilişkin hükümler arasında düzenlenmiş olması sebebiyle kişi hâllerine ilişkin olduğu kabul edilirse[49], ananın Türk vatandaşı[50] olması koşuluyla MÖHUK

---

47 Hükme göre, "*Türk vatandaşlarının kişi hâllerine ilişkin davaları, yabancı ülke mahkemelerinde açılmadığı veya açılamadığı takdirde Türkiye'de yer itibariyle yetkili mahkemede, bulunmaması hâlinde ilgilinin sâkin olduğu yer, Türkiye'de sâkin değilse Türkiye'deki son yerleşim yeri mahkemesinde, o da bulunmadığı takdirde Ankara, İstanbul veya İzmir mahkemelerinden birinde görülür*."

48 Nomer (n 8) 475; Çelikel and Erdem (n 8) 622; Şanlı, Esen and Ataman Figanmeşe (n 8) 517; Doğan, Yılmaz and Ayhan İzmirli (n 8) 60; Fügen Sargın, *Türk Milletlerarası Usûl Hukuku* (Yetkin Yayıncılık 2024) 66. Bu yetki kuralı mülga 2675 sayılı Milletlerarası Özel Hukuk ve Usul Hukuku Hakkında Kanun'un (RG 22.05.1982, S. 17701) 28. maddesinde düzenlenmekteydi. 5718 sayılı MÖHUK m. 41'de, 2675 sayılı MÖHUK m. 28'den farklı olarak davacının Türkiye'de yerleşim yerinin bulunmaması ve davanın tarafların ikamet ettiği ülke mahkemesinde açılmamış olması yönündeki sınırlamalar kaldırılmıştır. Madde gerekçesinde bu değişikliklerin, kişi hâllerine ilişkin davaların Türkiye'de açılmasını gereksiz biçimde sınırlandıran koşulların giderilmesi, dava ekonomisi ve hukuki güvenliğin sağlanması ile yurt dışında yaşayan Türk vatandaşlarının sayısı dikkate alınarak yapıldığı belirtilmektedir. Yapılan değişiklikler hakkında ayrıntılı bilgi için bakınız: Erten (n 43) 68 vd.

49 Dural, Öğüz and Gümüş (n 9) 311.

50 MÖHUK m. 41'in uygulama alanı bulması için uyuşmazlığın "Türk vatandaşlarının" kişi hâllerine ilişkin olması gerekmektedir (Şanlı vd., *Milletlerarası Özel Hukuk*, 516, dn. 160). Türk vatandaşlığının tespiti Türk Vatandaşlığı Kanunu (TVK-RG 12.06.2009, S. 27256) uyarınca yapılacaktır. Yurt dışında yaşayan Türk vatandaşlarının aynı zamanda bir veya birden fazla yabancı devlet vatandaşlığına sahip olmaları mümkündür. Bu nedenle MÖHUK m. 41'in çok vatandaşlık hâllerindeki uygulama alanının ayrıca değerlendirilmesi gerekir. Hükümde bu konuda herhangi bir sınırlamaya yer verilmediğinden, kişinin vatandaşlıklarından birinin Türk vatandaşlığı olması hükmün uygulanması bakımından yeterlidir. Türk vatandaşlığının doğumla veya sonradan kazanılmış olması ya da kişinin sahip olduğu diğer vatandaşlıkların sayısı ve kazanılma biçimi bu bakımdan önemli değildir.

m. 41 uygulanacaktır[51]. Hükmün uygulanabilmesi için öncelikle davanın yabancı ülke mahkemelerinde açılmamış[52] veya açılamamış olması gerekmektedir. İkinci olarak ise uyuşmazlığın Türk vatandaşlarının kişi hâllerine ilişkin olması gerekir. Bu nedenle kişi hâlleri kavramının kapsamının belirlenmesi önem arz etmektedir.

Kişi hâlleri[53], kişinin şahsî statüsünü belirleyen hukuki hâlleri ifade etmekte olup[54] şahsın hukuku ile aile hukukuna ilişkin meseleleri kapsamaktadır[55]. Kişi hâllerinin kapsamına ilişkin olarak doktrinde birinci görüş, geniş yorum yapmakta ve şahsi kanunlarına tabi kılınan bütün hususların bu kapsamda yer aldığını[56]; aile hukukuna bağlı bulunan vasiyet ve miras konularının (taşınır mallara ilişkin olanlar) kişi hâllerinden sayıldığını[57] savunmaktadır[58]. İkinci görüş, şahsın hukuku ve aile hukukunda düzenlenmiş olmakla birlikte niteliği bakımından kişinin şahsi statüsünü belirlemeyen uyuşmazlıkların kişi hâlleri kavramına dâhil olmadığını ve

---

51 Türk mahkemesinin milletlerarası yetkisinin MÖHUK m. 41'e göre belirlenmesine ilişkin şartlar hakkında ayrıntılı bilgi için bakınız: Erten (n 43) 78 vd.

52 Milletlerarası derdestlik, aynı uyuşmazlık hakkında birden fazla ülke mahkemesinin yargılama yürütmesi hâlinde ortaya çıkan mesele olarak tanımlanmaktadır. Türk hukukunda aynı uyuşmazlığın hem Türk mahkemesi hem de yabancı mahkeme önünde görülmesi hâlinde ne yapılacağına ilişkin genel bir düzenleme bulunmadığı, MÖHUK m. 41 bakımından yabancı derdestliğin dikkate alınmasının öngörüldüğü yönünde ayrıntılı bilgi için bakınız: Nomer (n 8) 462; Şanlı, Esen and Ataman Figanmeşe (n 8) 521; Doğan, Yılmaz and Ayhan İzmirli (n 8) 61; Ersin Erdoğan, 'Milletlerarası Derdestlik (Lis Alibi Pendens)' (2015) 16 Dokuz Eylül Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, Prof. Dr. Hakan Pekcanıtez'e Armağan 1857, 1857–1862; Gülüm Bayraktaroğlu Özçelik, *Milletlerarası Usûl Hukukunda Paralel Davalar* (Yetkin Yayıncılık 2016) 321. MÖHUK m. 41'in esasen Türk mahkemelerinin milletlerarası yetkisine ilişkin bir düzenleme olduğu; ancak maddede belirtilen Türk mahkemelerinin yetkisinin, davanın yabancı ülke mahkemelerinde açılmamış veya açılamamış olması şartına bağlandığı, bu nedenle hükümde milletlerarası derdestlik ve milletlerarası yetki kavramlarının birlikte düzenlendiği yönünde bakınız: Tan Dehmen (n 46) 179; Özel and others (n 8) 610 vd.; Sargın (n 48) 101. Aynı davanın yabancı mahkemede daha önce açılmış olması hâlinde bunun milletlerarası yetki itirazına imkân vereceği yönünde ayrıca bakınız: Nomer (n 8) 475; Tan Dehmen (n 46) 185–186; Güngör (n 8) 275; Özlem Canbeldek Akın, 'Türk Milletlerarası Usul Hukukunda Boşanma Davalarında Milletlerarası Derdestlik' (2019) 14 Bahçeşehir Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi 1335, 1336–1337; Can and Tuna (n 8) 213.

53 "Kişi hâllerine" ilişkin ayrıntılı bilgi için bakınız: Erten (n 43) 95 vd.

54 Kemaleddin Birsen, *Medenî Hukuk Dersleri (Umumî Esaslar-Şahsın Hukuku- Aile Hukuku)* (İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi Yayınları 1954) 181.

55 ibid; Nomer (n 8) 476; Erten (n 43) 100; Tiryakioğlu (n 43) 1145; Doğan, Yılmaz and Ayhan İzmirli (n 8) 72–73.

56 Mustafa Raşit Belgesay, *Teorik ve Pratik Adliye Hukuku IV, Devletler Hususî Hukukunda Adliye (2. Kısım)* (İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi Yayınları 1938) 103.

57 Muammer Raşit Seviğ, *Türkiye Cumhuriyeti Kanunlar İhtilâfı Kaidelerinin Sentezi* (İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi Yayınları 1941) 51; Muammer Raşit Seviğ and Vedat Raşit Seviğ, *Devletler Hususî Hukuku* (3rd edn, İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi Yayınları 1962) 365, 441.

58 Sargın (n 48) 75. Bu görüş, mali sonuçlara ilişkin olsa da bu taleplerin ancak şahsi statünün değişimine bağlı olarak ileri sürülebildiği ya da etkinin hukuki sonucu olarak gündeme gelebilen tali nitelikli talepler olduklarını; bu taleplerin kişinin hukuku ve aile hukuku alanına ait bir hukuki ilişki yoksa talep edilemeyeceğini savunmaktadır.

doğum sebebi kişi hâllerine ilişkin olsa dahi maddi ve manevi tazminat davaları, evlilikte mal rejimine ait davalar ve nafaka davalarının kişi hâllerine ilişkin olmadığını savunmaktadır[59]. Benzer yönde bir diğer görüş şahsın hukuku ve aile hukukunun kapsamında olup da kişinin şahsi statüsünü belirlemeyen mali yönlere ilişkin davaların tek başına ikame edilmeleri hâlinde MÖHUK m. 41 kapsamında değerlendirilmemesini[60]; şahsın statüsünü belirleyen davalarla birlikte ikame edilmeleri durumunda ise MÖHUK m. 41 kapsamında değerlendirilmesini savunmaktadır[61].

Yargıtay uygulamasında MÖHUK m. 41'de geçen kişi hâlleri kavramı geniş yorumlanmaktadır. Bu kapsamda Yargıtay, iştirak nafakasına[62] ilişkin uyuşmazlıkları kişi hâllerine ilişkin kabul ederek MÖHUK m. 41'i uygulamış; bunun yanında küçüğün mallarının korunması[63], nüfus kaydının düzeltilmesi[64] ile kısıtlının yerleşim yerinin değiştirilmesine izin verilmesine[65] ilişkin çekişmesiz yargı işlerini de bu kapsamda değerlendirmiştir. Ayrıca Yargıtay, mirasın reddi[66] ile terekenin korunmasına ilişkin taleplerde[67] de MÖHUK m. 41'i uygulamıştır. Bu yaklaşım, hükmün uygulama alanını amacıyla bağdaşmayacak ölçüde genişletmektedir. Doktrinde bir görüş, Yargıtayın şahsın hukuku ve aile hukukuna giren talepleri geniş biçimde kişi hâlleri kapsamında değerlendirmesinde MÖHUK m. 41'de yer

---

59 Aysel Çelikel, *Ahkamı Şahsiye Konusundaki Yabancı Mahkeme Kararlarının Tanınması (Türk Hukukuna Göre)* (Fakülteler Matbaası 1963) 44; Nomer (n 8) 476.; Ergin Nomer, *Devletler Hususî Hukukunda Nafaka* (İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi Yayınları 1967) 26 vd.; Nihal Uluocak, *Kanunlar İhtilâfı (Yasama Yetkisi Kuralları)* (İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi Yayınları 1971) 10; Tan Dehmen (n 46) 175.

60 Tiryakioğlu (n 43) 1145; Tan Dehmen (n 46) 175; Zeynep Derya Tarman, 'The International Jurisdiction of the Turkish Courts on Personal Status of Turkish Nationals' [2013] Yearbook of Private International Law 477, 480; Hümeyra Zeynep Nalçacıoğlu Erden, 'Yabancıların Kişi Hallerine İlişkin Davalarda Türk Mahkemelerinin Milletlerarası Yetkisi' (2022) 12 Hacettepe Hukuk Fakültesi Dergisi 898, 944.

61 Şanlı, Esen and Ataman Figanmeşe (n 8) 519; Özel and others (n 8) 606.

62 Yargıtay 3. HD, T. 06.06.2016 E. 2016/1960 K.2016/9078 www.yargitay.gov.tr Erişim Tarihi 05.08.2026.

63 Yargıtay 20. HD, T. 17.12.2015 E. 2015/14472 K. 2015/12779 www.yargitay.gov.tr Erişim Tarihi 05.08.2026; Yargıtay 20. HD, T. 17.09.2018, E. 2018/4296, K. 2018/5680 www.lexpera.com.tr Erişim Tarihi 05.08.2026.

64 Yargıtay 20. HD, T. 26.11.2018, E. 2018/5565, K. 2018/7548 www.lexpera.com.tr Erişim Tarihi 05.08.2026. Benzer şekilde Yargıtay, Mavi Kartlılar Kütüğünde kayıtlı kişinin isim değişikliği istemine ilişkin davayı da kişi hâllerine ilişkin kabul ederek MÖHUK m. 41 uyarınca yetkili mahkemeyi belirlemiştir. Yargıtay 20. HD, T. 27.02.2020, E. 2020/429, K. 2020/1074 www.lexpera.com.tr Erişim Tarihi 05.08.2026.

65 Yargıtay 20. HD, T. 14.01.2016 E. 2015/15325 K. 2016/218 www.kazanci.com.tr Erişim Tarihi 05.06.2026.

66 Yargıtay 20. HD, T. 30.05.2016 E. 2016/3863 K. 2016/5917 www.yargitay.gov.tr Erişim Tarihi 05.08.2026.

67 Yargıtay 20. HD, T. 20.09.2016 E. 2016/6872 K. 2016/8019; Yargıtay 20. HD, T. 07.11.2016, E. 2016/9470, K. 2016/10239 www.yargitay.gov.tr Erişim Tarihi 05.08.2026.

alan "ilişkin" ibaresinin etkili olduğu ileri sürülmektedir. Bu görüşe göre, söz konusu ibare, yalnızca kişi hâllerinin çekirdek alanına giren uyuşmazlıkları değil, bunlarla bağlantılı mali talepleri de hükmün kapsamına dâhil etmeye elverişli geniş bir anlam taşımaktadır[68]. Yargıtay'ın, MÖHUK m. 41 hükmünde yer alan "*ilişkin*" ibaresinden hareketle kişi hâlleri kavramını geniş yorumlayarak şahıs ve aile hukukundan doğan uyuşmazlıkları da bu kapsamda değerlendirmesi, kanaatimizce hükmün konuluş amacıyla tam olarak bağdaşmamaktadır. Zira hükmün amacı, Türk vatandaşlarının şahsi statülerine ilişkin davalarda yetkili bir Türk mahkemesinin bulunmasını güvence altına almak olup; kişisel statünün tespiti sonucunu doğurmayan, esas itibarıyla mali nitelikteki taleplerin de bu kapsamda değerlendirilmesi hükmün uygulama alanını olması gerekenden daha geniş hâle getirmektedir.

Kanaatimizce, ananın gebelik ve doğumdan kaynaklanan mali talepleri, her ne kadar soy bağının kurulmasına ilişkin hükümler arasında düzenlenmiş olsa da nitelik itibarıyla kişisel statünün belirlenmesine değil, gebelik ve doğum sebebiyle ortaya çıkan mali kayıpların giderilmesine yöneliktir[69]. Bu nedenle söz konusu taleplerin, özellikle babalık davasından bağımsız olarak ileri sürüldükleri hâllerde, soy bağına veya kişi hâllerine ilişkin bir uyuşmazlık olarak değil; kanundan doğan mali nitelikte bir alacak uyuşmazlığı olarak değerlendirilmesi daha isabetlidir.

Ananın gebelik ve doğumdan kaynaklanan mali taleplerinin kişi hâllerine ilişkin olduğu kabul edildiği takdirde, MÖHUK m. 41'de öngörülen basamaklı yetki sistemi uygulanacaktır. Hükmün ilk basamağında iç hukukun yer itibarıyla yetki kurallarına gönderme yapılmaktadır. Ananın mali haklarına ilişkin taleplerin babalık davasıyla birlikte veya ayrı ileri sürülmesi hâlinde uygulanacak yer itibarıyla yetki kuralı TMK m. 283'tür. Buna göre, "*Soybağına ilişkin davalar, taraflardan birinin dava veya doğum sırasındaki yerleşim yeri mahkemesinde açılır*." Taraflardan birinin dava veya doğum sırasında Türkiye'de yerleşim yerinin bulunmaması hâlinde, öncelikle ilgilinin Türkiye'de sakin olduğu yer mahkemesi; bu da bulunmuyorsa Türkiye'deki son yerleşim yeri mahkemesi; onun da bulunmaması hâlinde Ankara, İstanbul veya İzmir mahkemelerinden biri yetkili olacaktır.

**b. Aşkın Yetki Bakımından Değerlendirme**

Milletlerarası yetki kurallarının temel amacı, yabancılık unsuru taşıyan uyuşmazlıkların, uyuşmazlıkla en yakın ve gerçek bağlantıya sahip devlet mahkemesinde görülmesini sağlamaktır[70]. Milletlerarası yetkinin uyuşmazlık

[68] Erten (n 43) 105.

[69] Bakınız: Başlık I. B. 1.

[70] Yetkinin devlet egemenliğinin bir görünümü olduğu; bununla birlikte yetki kurallarının devletler arasındaki yetki alanlarını sınırlandıran temel kurallar olarak işlev gördüğü yönünde bakınız: Ryngaert (n 45) 50–51. Milletlerarası yetkiye ilişkin kuralların temel işlevinin, devletlerin yalnızca

ile forum devleti arasında makul, gerçek ve objektif bir bağlantıya dayanması, milletlerarası usul hukukunun temel ilkelerinden biri olarak kabul edilmektedir. Devletin kendi hukuk düzeniyle zayıf, geçici veya tesadüfi bağlantısı bulunan, hatta bazı durumlarda herhangi bir gerçek bağlantısı bulunmayan uyuşmazlıklarda dahi kendi mahkemelerini milletlerarası yetkili kabul etmesi ise milletlerarası usul hukukunda aşkın yetkiyi[71] (*exorbitant jurisdiction*) ifade etmektedir[72].

kendileriyle yeterince yakın bağlantısı bulunan konularda yetki kullanmasını sağlamak ve bu yolla diğer devletlerin iç işleri, bağımsızlığı ve egemenliğini korumak olduğu yönünde bakınız: Péter D Szigeti, 'Post-Jurisdiction (The Erosion of Jurisdiction Doctrine)' (2026) 39 Leiden Journal of International Law 31, 31.

71 Kavram hakkında ayrıntılı bilgi için bakınız: Nuray Ekşi, *Türk Mahkemelerinin Milletlerarası Yetkisi* (2nd edn, Beta Basım Yayın 2000) 50 vd.; Nomer (n 8) 528 vd.; Çelikel and Erdem (n 8) 578, 755; Tekinalp (n 41) 402; Şanlı, Esen and Ataman Figanmeşe (n 8) 485, 703, 711; Doğan, Yılmaz and Ayhan İzmirli (n 8) 124; Esra Dardağan, *Milletlerarası Usûl Hukukunda "Aşkın Yetki" Kavramı* (Siyasal Kitabevi 2005) 118–119. Medeni davalarda aşkın yetki, mahkemenin kendi hukukuna göre geçerli biçimde kullanılmasına rağmen, egemen devlet ile taraflar veya uyuşmazlık arasında anlamlı bir bağlantı bulunmaması nedeniyle davalı bakımından adil olmayan yetki hâllerini ifade etmektedir: Kevin M Clermont and John RB Palmer, 'Exorbitant Jurisdiction' (2006) 58 Maine Law Review 474, 474. Bir yetki kuralının aşkın nitelikte olup olmadığı değerlendirilirken uyuşmazlık ile forum devleti arasındaki bağlantının son derece zayıf veya tamamen mevcut olmaması, yetki kuralının taraflardan biri lehine ölçüsüz bir forum avantajı yaratması ve uluslararası ölçekte makul kabul edilemeyecek derecede geniş bir milletlerarası yetki alanı oluşturması başlıca göstergeler olarak dikkate alınabilir. Milletlerarası yetki kurallarının devletler hukukunun esaslarıyla uyumlu olması gerektiği yönünde bakınız: Friedrich Alexander Mann, 'The Doctrine of Jurisdiction in International Law' *Recueil des Cours de l'Académie de Droit International de La Haye*, vol 111 (Martinus Nijhoff / Brill 1964) 73–76. Bu yaklaşımın mevcut uygulamayı yansıtmaktan ziyade ideal nitelikte olduğu yönündeki değerlendirme için ayrıca bakınız: Clermont and Palmer 475–476. Bu yaklaşımın "*genuine connection*" ölçütüyle ilişkilendirilmesi ve uygulamada ülkesellik ilkesinin zayıf bağlantılar üzerinden genişletilebildiği yönünde bakınız: Nico Krisch, 'Jurisdiction Unbound: (Extra) Territorial Regulation as Global Governance' (2022) 33 European Journal of International Law 481, 484–485.

72 Nuray Ekşi, 'Devletler Özel Hukukunda Aşırı Yetki Kuralları' *Selahattin Sulhi Tekinay'ın Hatırasına Armağan* (Beta Basım 1999) 249 vd. Uyuşmazlık ile forum devleti arasında makul bir bağlantı bulunmaksızın milletlerarası yetki tanınması, doğal hâkim ilkesi ve adil yargılanma hakkı bakımından da tartışma yaratabilmektedir. Uyuşmazlıkla yeterli bağlantısı bulunmayan bir mahkemenin yetkili kabul edilmesi, davacıya kendisi bakımından en elverişli forumu seçme imkânı sağlarken davalının doğal hâkiminden uzaklaşmasına, yabancı bir hukuk düzeninde ve yabancı usul kuralları çerçevesinde savunma yapmak zorunda kalmasına, yargılama giderlerinin artmasına ve delillere erişimin güçleşmesine neden olabilir. Bu durum taraflar arasındaki usulî dengeyi de bozabilir (ibid.). Aşkın yetki hâllerinde davalının yabancı bir devlet mahkemesinde dava edilmesi nedeniyle ya gıyap riskini üstlenmek ya da yabancı mahkemede savunma yapmak için önemli zahmet ve masrafa katlanmak zorunda kalabileceği; milletlerarası davalarda dil, delillerin toplanması, uygulanacak hukuk ve yabancı mahkemede yargılama yapılması gibi unsurların taraflar bakımından ek güçlükler doğurmaktadır (De Winter, "Excessive Jurisdiction in Private International Law", 708, 716). Bununla birlikte bir yetki kuralının aşkın nitelik taşıyıp taşımadığı yalnızca kuralın soyut içeriğine göre değil, uygulandığı somut uyuşmazlığın niteliği ve forum devletiyle kurduğu bağlantı dikkate alınarak değerlendirilmelidir. Bu nedenle aynı yetki ölçütü bazı uyuşmazlıklar bakımından makul kabul edilebilirken, uyuşmazlıkla yeterli bağlantı kurmadığı başka durumlarda aşkın yetki sonucunu doğurabilir.

Karşılaştırmalı hukukta aşkın yetki tartışmaları, vatandaşlık, forum devletinde bulunan malvarlığı veya davalının forum devletinde geçici olarak bulunması gibi bağlantı noktaları etrafında şekillenmektedir. Kıta Avrupası[73] ve *common law*[74] hukuk sistemlerinde görülen bu tür ulusal yetki kuralları, bazı hâllerde uyuşmazlık ile forum devleti arasında gerçek ve yeterli bağlantı bulunmasa dahi mahkemenin milletlerarası yetkisini tesis edebilmektedir. Buna karşılık Avrupa Birliği hukukunda Brüksel Konvansiyonu[75] ile başlayan ve Brüksel I Tüzüğü[76] ile devam edip günümüzde Brüksel I Recast Tüzüğü[77] ile sürdürülen sistem, üye devletlerin ulusal hukuklarında yer alan bu tür geniş yetki kurallarının uygulanmasını sınırlayarak uyuşmazlık ile mahkeme arasında daha objektif bağlantı kuran ortak yetki esasları benimsemiştir[78].

---

73 Fransız Medeni Kanunu m. 14 ve 15'in vatandaşlığa dayalı yetki kuralı, Alman ZPO § 23'ün malvarlığına dayalı yetki kuralı ve İngiliz hukukunda geçici bulunma sırasında tebligata dayalı yetki kuralı hakkında bakınız: Ekşi, 'Devletler Özel Hukukunda Aşırı Yetki Kuralları' (n 72) 250–253.Fransız hukukunda davacının vatandaşlığına dayalı yetkinin, dava konusu olayların Fransa ile bağlantısı ve davalının Fransa ile ilişkisi bulunmasa dahi Fransız mahkemelerinin yetkisini tesis edebilmesi ve bu nedenle *forum shopping* potansiyeli taşıması hakkında bakınız: Clermont and Palmer (n 71) 483–486. Alman hukukunda ZPO § 23'ün Almanya'da bulunan malvarlığına dayanarak yalnızca malvarlığı üzerinde değil, davalının şahsı üzerinde de yetki kurulmasına imkân verdiği yönünde bakınız: ibid 503–504. Alman hukukunda ZPO § 23'ün lafzının genişliğine rağmen Alman Federal Mahkemesi'nin uyuşmazlık ile Almanya arasında yeterli bağlantı aradığı karar için ayrıca bakınız: Ekşi, 'Devletler Özel Hukukunda Aşırı Yetki Kuralları' (n 72) 253.

74 Amerikan hukukunda davalının forum ülkesinde geçici olarak bulunması, davalıya ait malvarlığının forum ülkesinde bulunması veya uyuşmazlıkla bağlantılı olmayan yoğun ticari faaliyetlere dayalı genel yetkinin aşkın yetki örnekleri arasında değerlendirildiği yönünde bakınız: Clermont and Palmer (n 71) 474, 477–478. İngiliz hukukunda davalının İngiltere'de geçici olarak bulunduğu sırada kendisine dava dilekçesinin tebliğ edilmesinin milletlerarası yetkiyi tesis etmesine örnek olarak *Maharanee of Baroda v Wildenstein* kararına değinilebilir: *Maharanee of Baroda v Wildenstein* [1972] 2 QB 283. Geçici bulunma sırasında tebligata dayalı yetki ve bunun aşkın yetki tartışmaları içindeki yeri hakkında bakınız: Alex Mills, 'Private Interests and Private Law Regulation in Public International Law Jurisdiction' in Stephen Allen and others (eds), *The Oxford Handbook of Jurisdiction in International Law* (Oxford University Press 2019) 344–345.

75 Convention on Jurisdiction and the Enforcement of Judgments in Civil and Commercial Matters, OJ L 299, 31.12.1972, p. 32-42. Brüksel Konvansiyonu m. 3 kapsamında yasaklanan ulusal yetki sebepleri arasında davacının vatandaşlığı, yerleşim yeri veya mutad meskeni; davalının forum devletinde geçici olarak bulunduğu sırada kendisine tebligat yapılması ve davalının malvarlığının forum devletinde bulunması veya haczedilmesi gibi bağlantı noktalarının yer almaktaydı. Konu hakkında ayrıntılı bilgi için bakınız: Halpern (n 45) 375–376.

76 Council Regulation (EC) No 44/2001 of 22 December 2000 on Jurisdiction and the Recognition and Enforcement of Judgments in Civil and Commercial Matters, OJ L 12, 16.01.2001, p. 1–23.

77 Regulation (EU) No 1215/2012 of the European Parliament and of the Council of 12 December 2012 on Jurisdiction and the Recognition and Enforcement of Judgments in Civil and Commercial Matters (Recast), OJ L 351, 20.12.2012, p. 1–32. Güncel Brüksel I Recast Tüzüğü'nde ise üye devlette yerleşik kişilerin başka bir üye devlet mahkemesinde ancak Tüzük'te öngörülen ortak yetki kurallarına göre dava edilebileceği ve üye devletlerin Komisyona bildirdiği ulusal yetki kurallarının bu kişiler bakımından uygulanamayacağı düzenlenmektedir: Regulation (EU) No 1215/2012, m. 5/1-2, m. 76/1-a.

78 De Winter (n 72) 708, 713.

Türk milletlerarası usul hukukunda MÖHUK m. 54/1-b'de yabancı mahkeme kararlarının tanınması ve tenfizi bakımından aşkın yetkiye ilişkin bir denetim mekanizması öngörülmüşken[79] MÖHUK'ta Türk mahkemelerinin milletlerarası yetkisinin uyuşmazlıkla yeterli veya gerçek bir bağlantı bulunması şartına bağlı olduğunu öngören yahut iç hukuktan kaynaklanan aşkın yetki ihtimalini bertaraf eden genel veya özel yetki kurallarında bir düzenleme bulunmamaktadır[80]. MÖHUK m. 40, Türk mahkemelerinin milletlerarası yetkisini belirlerken iç hukukun yer itibarıyla yetki kurallarına gönderme yapmaktadır. Ancak bu gönderme yapılırken, iç hukukta yer alan yetki kurallarının yabancı unsurlu uyuşmazlık bakımından gerçek ve yeterli bağlantı sağlayıp sağlamadığına ilişkin ayrıca bir sınırlama öngörülmediği kanaatindeyiz[81]. Bu nedenle iç hukuk bakımından makul ve işlevsel görülebilecek bir yer itibarıyla yetki kuralı, yabancı unsurlu bir uyuşmazlıkta

[79] İç hukukta kabul edilen aşırı/aşkın yetki sebepleri tamamen ortadan kaldırılmasa bile, bu yetki sebeplerine dayalı kararların yabancı ülkelerde tanıma ve tenfiz yoluyla etki doğurmasının sınırlandırılabildiği yönünde bakınız: ibid 714–715. Aşkın yetki teorisinin, klasik yetki anlayışına yöneltilen eleştirilerin yanı sıra, belirli aşırı ulusal yetki iddialarına dayalı kararların tenfizinin reddedilmesine verilen bir cevap olarak geliştiği yönünde bakınız: Halpern (n 45) 378. Türk hukukunda kanun koyucu, yabancı mahkemelerin aşkın yetkisini yabancı mahkeme kararlarının Türkiye'de tanınması ve tenfizi bakımından açıkça dikkate almıştır. MÖHUK m. 54/1-b uyarınca, dava konusu veya taraflarla gerçek bir ilişkisi bulunmadığı hâlde kendisine yetki tanıyan bir devlet mahkemesi tarafından verilen yabancı ilâm, davalının itirazı üzerine tanınmayacak ve tenfiz edilmeyecektir. Hükmün gerekçesinde de uyuşmazlıkla hiçbir gerçek ilişkisi bulunmayan veya hukuk devletlerinde kabul edilmeyecek ölçüde zayıf bağlantılara dayanan yetki kurallarından hareketle kendilerini yetkili kabul eden yabancı mahkemelerin kararlarının Türkiye'de sonuç doğurmasının sakıncalı olduğu belirtilmiştir. (MÖHUK, m. 54 gerekçesi, www.lexpera.com.tr Erişim Tarihi 10.08.2026).

[80] Nuray Ekşi, 'Yabancı Mahkemenin "Aşırı" Yetkisinin Tenfiz Mahkemesi Tarafından Denetlenmesi (5718 Sayılı MÖHUK Md. 54/b)' (2010) 9 İstanbul Kültür Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi 25, 65.

[81] *Forum non conveniens* doktrini, milletlerarası yetkiyi haiz mahkemenin, uyuşmazlıkla daha sıkı ilişkili başka bir ülke mahkemesinin bulunması sebebiyle davayı görmeyi reddetmesi anlamına gelmektedir: Ekin Sökmen Güler, 'Forum Non Conveniens Doktrini ve Uluslararası Paralel Davalar' (2019) 21 Dokuz Eylül Üniversitesi Dergisi, Prof. Dr. Durmuş Tezcan'a Armağan 2629, 2631–2632. Türk hukukunda *forum non conveniens* doktrininin kabul edilmediği; MÖHUK m. 40'ın yaptığı atıf gereğince milletlerarası yetkinin sabit yetki kurallarıyla belirlendiği ve hâkime bu alanda neredeyse hiç takdir yetkisi tanınmadığı yönünde bakınız: ibid 2634. *Forum non conveniens* kurumu veya yargısal yorum yoluyla, şeklen mevcut olan milletlerarası yetkinin uyuşmazlıkla yeterli bağlantı bulunmadığı hâllerde sınırlandırılması mümkün olabilmektedir. İngiliz hukukunda, davalının İngiltere'de geçici olarak bulunduğu sırada kendisine dava dilekçesinin tebliğ edilmesi geleneksel olarak milletlerarası yetkiyi kurabilmekle birlikte, mahkeme *forum non conveniens* itirazı üzerine davaya bakmaktan kaçınabilmektedir. Nitekim *Muduroglu Ltd. v T.C. Ziraat Bankası* davasında, Ziraat Bankası'nın Londra'daki şubesine tebligat yapılmış olmasına rağmen, davalı banka uyuşmazlığın İngiltere ile yeterli bağlantısının bulunmadığını ve davanın Türkiye'de görülmesi gerektiğini ileri sürmüş; İngiliz mahkemesi de *forum non conveniens* itirazını kabul etmiştir. *Muduroglu Ltd. v T.C. Ziraat Bankası*, Court of Appeal, 3 July 1986, [1986] 3 WLR 606; [1986] QB 1225–1269. Mills (n 74) 345–346; Ekşi, 'Yabancı Mahkemenin "Aşırı" Yetkisinin Tenfiz Mahkemesi Tarafından Denetlenmesi (5718 Sayılı MÖHUK Md. 54/b)' (n 80) 41 vd. Bu karşılaştırmalı örnekler, milletlerarası yetkinin yalnızca kanunda öngörülen soyut bir bağlantı noktasına değil, somut uyuşmazlık ile forum devleti arasındaki gerçek ve makul bağlantıya dayanması gerektiğini göstermektedir.

da doğrudan milletlerarası yetki kuralı olarak uygulanabildiği kanaatindeyiz. Oysa iç hukuk bakımından makul olan bir bağlantı noktası, yabancı unsurlu bir uyuşmazlıkta forum devleti ile uyuşmazlık arasında milletlerarası yetkiyi haklı kılacak ölçüde gerçek ve yeterli bağlantı sağlamayabilir. Bu nedenle MÖHUK m. 40 sistemi, bazı durumlarda uyuşmazlık ile Türkiye arasındaki bağ oldukça zayıf olmasına rağmen Türk mahkemelerinin milletlerarası yetkili hâle gelmesi sonucunu doğurabilir.

Ananın gebelik ve doğumdan kaynaklanan mali taleplerinden doğan yabancı unsurlu uyuşmazlıklarda aşkın yetki sorunu, yukarıda açıklanan esaslar çerçevesinde özel bir önem taşımaktadır. Sorunun nasıl ortaya çıkabileceği şu varsayımla somutlaştırılabilir: Türk vatandaşı olan bir ananın, Almanya'da yaşayan Alman babadan, Almanya'da doğmuş ve soy bağı daha sonra hükmen kurulmuş çocuğa ilişkin gebelik ve doğumdan kaynaklanan mali talepleri doğumdan sekiz yıl sonra Türkiye'de ileri sürdüğünü varsayalım. Bu talepler MÖHUK m. 41 anlamında Türk vatandaşlarının kişi hâllerine ilişkin davaları kapsamında kabul edildiğinde ve davanın yabancı ülke mahkemelerinde açılmadığı veya açılamadığı varsayıldığında[82], MÖHUK m. 41 uyarınca, Türk mahkemelerinin milletlerarası yetkisinin tesis edilmesi mümkün olabilecektir. Oysa varsayımda çocuk Almanya'da doğmuş, baba Almanya'da yerleşmiş; gebelik, doğum ve bunlara ilişkin giderlerin tamamı Almanya'da gerçekleşmiştir. Uyuşmazlığın Türkiye ile bağlantısı esas itibarıyla yalnızca ananın Türk vatandaşlığına dayanmaktadır. Böyle bir durumda Türk mahkemelerinin milletlerarası yetkisinin tesis edilmesi, uyuşmazlık ile Türkiye arasındaki maddi bağın son derece zayıf olması nedeniyle aşkın yetki tartışmasına konu olabilecektir.

Nitekim birçok devlet hukukunda, yabancı ülke mahkemelerinden verilen kararların tanınması ve tenfizi için kararın verildiği mahkemenin kendi hukukuna göre yetkili olması ve/veya aşkın yetki ile yetki tesis etmemiş olması şartı aranmaktadır. Verdiğimiz bu örnekte uyuşmazlığın ağırlık merkezinin Almanya'da bulunması ve babanın Almanya'da yerleşik olması nedeniyle, Türk mahkemesince verilen mali hükmün fiilen Almanya'da icra edilmesinin gerekmesi muhtemeldir[83]. Alman

[82] Yabancı mahkemenin zayıf, tesadüfi veya yapay bağlantılara dayanarak yetkili sayıldığı hâllerde, Türk mahkemesinin bu aşkın yetkiyi dikkate almasına imkân veren ve "açılmadığı" şartını bertaraf eden açık bir düzenlemenin bulunmaması doktrinde hükmün önemli bir eksikliği olarak değerlendirilmektedir: Erten (n 43) 75; Tiryakioğlu (n 43) 1151. Kanaatimizce yabancı mahkemenin zayıf, tesadüfi veya yapay bağlantılara dayanarak milletlerarası yetkili sayıldığı hâllerde, Türk mahkemesinin bu durumu dikkate almasına imkân veren açık bir düzenlemenin bulunmaması önemli bir eksikliktir. Aksi hâlde, gerçekte milletlerarası yetkili olmayan yabancı bir mahkemenin uyuşmazlığı esastan incelemiş olması, Türk mahkemesinin MÖHUK m. 41 uyarınca davaya bakmasını engelleyebilecektir.

[83] Medeni yargı alanında mahkeme, ülkesinde bulunmayan davalı hakkında yargılama yetkisi kullanabilse de icra yetkisi kural olarak ülkeseldir. Bu nedenle kararın davalının veya malvarlığının bulunduğu yabancı devlette etki doğurabilmesi çoğu zaman yabancı mahkemelerin tanıma ve tenfiz iş birliğine bağlıdır. Aşkın yetkiye dayalı kararların ise yabancı mahkemelerce tanınmaması veya tenfiz edilmemesi mümkündür: De Winter (n 72) 709; Clermont and Palmer (n 71) 475; Mills (n 74) 346.

hukukunda yabancı mahkeme kararlarının icrası Alman Medeni Usul Kanunu'nun (*Zivilprozessordnung*–ZPO)[84] §§ 722 ve 723 hükümlerinde düzenlenmiştir. ZPO § 722[85] uyarınca, yabancı bir mahkeme kararına dayanılarak Almanya'da cebrî icraya başvurulabilmesi, yabancı kararın icra edilebilirliğinin Alman mahkemesince verilecek bir tenfiz hükmüyle kabul edilmesine bağlıdır. ZPO § 723 uyarınca, tenfiz mahkemesi yabancı mahkeme kararının hukuka uygunluğunu esastan inceleyemez. Bununla birlikte tenfiz hükmünün verilebilmesi için yabancı kararın, kararı veren mahkemenin hukukuna göre kesinleşmiş olması ve ZPO § 328'de[86] düzenlenen tanıma engellerinden birinin bulunmaması gerekir.

Somut varsayım bakımından ZPO § 328/I-1[87] önem taşımaktadır. Bu hüküm uyarınca yabancı mahkemenin ait olduğu devletin mahkemeleri, Alman hukukuna göre milletlerarası yetkili değilse yabancı karar Almanya'da tanınmaz. Alman mahkemesi bu değerlendirmeyi yaparken Türk mahkemesinin yetkisini doğrudan Türk milletlerarası usul hukukuna göre incelemeyecek; Alman milletlerarası yetki kurallarını yabancı uyuşmazlığa yansıtarak Türk mahkemesinin milletlerarası yetkisinin Alman hukuku bakımından kabul edilip edilemeyeceğini dolaylı biçimde değerlendirecektir[88]. Bu değerlendirme sonucunda Türk mahkemesinin

---

84 Alman Medeni Usul Kanunu (Zivilprozessordnung) 05.12.2005 tarihli yeniden yayımlanmış metin, BGBl. I, s. 3202. Bundan böyle ZPO olarak anılacaktır.

85 ZPO § 722 Abs. 1 *"Aus dem Urteil eines ausländischen Gerichts findet die Zwangsvollstreckung nur statt, wenn ihre Zulässigkeit durch ein Vollstreckungsurteil ausgesprochen ist*". Hüküm uyarınca, "*Yabancı bir mahkeme kararına dayanılarak cebrî icraya ancak, bunun mümkün olduğu bir tenfiz kararı ile hüküm altına alınmışsa başvurulabilir*."

86 ZPO § 723 Abs. 2, *Das Vollstreckungsurteil ist erst zu erlassen, wenn das Urteil des ausländischen Gerichts nach dem für dieses Gericht geltenden Recht die Rechtskraft erlangt hat. Es ist nicht zu erlassen, wenn die Anerkennung des Urteils nach § 328 ausgeschlossen ist."* Hüküm uyarınca, "*Tenfiz hükmü, ancak yabancı mahkeme kararının o mahkemenin hukukuna göre kesinleşmiş olması ve kararın § 328 uyarınca tanınmasının engellenmemiş bulunması hâlinde verilebilir*."

87 ZPO § 328 Abs. 1 Nr. 1 "Die Anerkennung des Urteils eines ausländischen Gerichts ist ausgeschlossen: wenn die Gerichte des Staates, dem das ausländische Gericht angehört, nach den deutschen Gesetzen nicht zuständig sind…" Hüküm uyarınca, "*Yabancı bir mahkeme kararı aşağıdaki hâllerde tanınmaz:1. Yabancı mahkemenin ait olduğu devletin mahkemeleri, Alman kanunlarına göre yetkili değilse*…"

88 Alman hukukunda TMK m. 304'e birebir karşılık gelen bir düzenleme bulunmamaktadır. Bununla birlikte, Alman Medeni Kanunu'nun (Bürgerliches Gesetzbuch-BGB) §. 16151/l, ananın doğum sebebiyle babaya karşı ileri sürebileceği bakım ve gider talepleri bakımından benzer niteliktedir. Hüküm, "*doğum sebebiyle ana ve babanın bakım/nafaka talebi*" başlığını taşımakta; § 1615l/1'de babanın anneye doğumdan önceki altı hafta ve doğumdan sonraki sekiz hafta için bakım sağlamakla yükümlü olduğu düzenlenmektedir. Dolayısıyla TMK m. 304'e dayalı ananın doğum ve gebelik giderlerine ilişkin yabancı mahkeme kararı, Alman hukuku bakımından, kişisel statünün tespitine ilişkin bir karar olmaktan ziyade doğum sebebiyle ileri sürülen aile hukukundan kaynaklı mali talep olarak değerlendirilebilir. Bu nitelendirme, Alman mahkemesinin ZPO § 328/I-1 uyarınca yapacağı dolaylı milletlerarası yetki incelemesi bakımından önem taşır. Zira Alman mahkemesi, yabancı mahkemenin yetkisini değerlendirirken uyuşmazlığı Alman hukukundaki karşılığı çerçevesinde ele alacak; bakım/nafaka yükümlülüklerine ilişkin milletlerarası yetkiyi düzenleyen 18.12.2008 tarihli ve 4/2009 sayılı AB Nafaka Tüzüğü m. 3'te yer alan bağlantı noktalarının karar devleti

Alman hukuku bakımından milletlerarası yetkili kabul edilmemesi hâlinde ZPO § 328/I-1'deki tanıma engeli gerçekleşmiş olacak; buna bağlı olarak ZPO § 723 uyarınca tenfiz hükmü verilemeyecek ve Türk mahkemesi kararı Almanya'da cebrî icraya konu edilemeyecektir[89].

Bu ihtimal, ananın gebelik ve doğumdan kaynaklanan mali taleplerinin MÖHUK m. 41 içerisinde değerlendirilip değerlendirilemeyeceği meselesini aşkın yetki bakımından ayrıca önemli hâle getirmektedir. MÖHUK m. 41'in amacı, Türk vatandaşlarının kişi hâllerine ilişkin davalarında yetkili bir Türk mahkemesinin bulunmasını güvence altına almaktır. Buna karşılık bu kapsamındaki talepler, kişisel statünün belirlenmesine değil, gebelik ve doğum nedeniyle ananın malvarlığında ortaya çıkan kayıpların giderilmesine yönelen mali nitelikte kanuni alacak talepleridir[90]. Bu nedenle söz konusu talepler, soy bağının kurulmasına ilişkin hükümler arasında düzenlenmiş olmalarına rağmen, özellikle babalık

mahkemeleri bakımından mevcut olup olmadığını inceleyecektir. Anılan hükümde yetki, *davalının mutad meskeni, nafaka alacaklısının mutad meskeni veya talebin kişi hâli yahut velayet davasına fer'î olması* hâlinde bu davaya bakan mahkeme esaslarına bağlanmış; *fer'î yetki bakımından* yalnızca taraflardan birinin vatandaşlığına dayanan yetki bağlantısı yeterli görülmemiştir. Bu değerlendirme sonucunda karar devleti mahkemesinin Alman hukuku bakımından milletlerarası yetkili kabul edilmemesi hâlinde ZPO § 328/I-1'deki tanıma engeli gündeme gelecek; buna bağlı olarak ZPO § 723 Abs. 2 uyarınca tenfiz hükmü verilmesi mümkün olmayacaktır. BGB metni için bakınız: www.gesetze-im-internet.de Erişim Tarihi 20.08.2026. Council Regulation (EC) No 4/2009 of 18 December 2008 on jurisdiction, applicable law, recognition and enforcement of decisions and cooperation in matters relating to maintenance obligations, OJ L 7, 10.01.2009, p. 1-79, m. 3.

89 İsviçre hukukunda TMK m. 304'ün mehaz karşılığı ZGB Art. 295 olduğuna değinilmişti. ZGB Art. 295, soy bağı veya babalık davasına ilişkin hükümler arasında değil, ana ve babanın çocuğa bakma yükümlülüğünü düzenleyen hükümler arasında yer almaktadır. İsviçre hukukunda annenin doğumla bağlantılı bakım alacağı ve giderlerin iadesine ilişkin talepler bakımından İsviçre Milletlerarası Özel Hukuk Kanunu'nun (*Bundesgesetz über das Internationale Privatrecht* – IPRG) Art. 81 hükmü özel bir milletlerarası yetki düzenlemesi getirmekte ve Art. 79-80'deki yetki esaslarına göndermede bulunmaktadır. Buna göre yetki, esas itibarıyla çocuğun mutad meskeni veya davalı ebeveynin yerleşim yeri ya da mutad meskeni bağlantısına dayanmaktadır. Söz konusu talepler, annenin baba veya mirasçılarına karşı kendi adına ileri sürdüğü mali talepler olmakla birlikte, IPRG sistematiğinde ana-baba ile çocuk arasındaki ilişkinin etkileri kapsamında düzenlenmiştir. Bu sebeple bu taleplere ilişkin yabancı kararların tanınması bakımından IPRG Art. 84 uygulanmaktadır. Anılan hüküm uyarınca kararın İsviçre'de tanınabilmesi için kararın çocuğun mutad meskeni devletinde veya davalı ebeveynin yerleşim yeri ya da mutad meskeni devletinde verilmiş olması gerekir. Bununla birlikte, Art. 84 tek başına yeterli olmayıp, yabancı kararların tanınmasına ilişkin genel şartlar da uygulanmaktadır. Nitekim IPRG Art. 25/a uyarınca karar devleti mahkemesinin yetkili olması genel tanıma şartlarından biridir. Yabancı mahkemenin bu anlamda yetkili sayılıp sayılmayacağı ise IPRG Art. 26 çerçevesinde belirlenmektedir. Bu nedenle İsviçre mahkemesi, ananın mali haklarına ilişkin bir Türk mahkemesi kararının tanınması aşamasında Türk mahkemesinin yetkisini IPRG'de öngörülen dolaylı yetki bağlantıları çerçevesinde değerlendirecektir. Bu çerçevede, kararın yalnızca ananın Türk vatandaşlığına dayalı bir yetki bağlantısıyla verilmesi hâlinde, kararın İsviçre'de tanınması bakımından yetki yönünden tereddüt doğabilecektir. Kararın İsviçre'de tanınmaması hâlinde ise IPRG Art. 28 uyarınca tenfiz edilebilir ilan edilmesi de mümkün olmayacak; dolayısıyla Türk mahkemesi kararı İsviçre'de cebrî icraya konu edilemeyecektir. IPRG metni için bakınız: www.fedlex.admin.ch. Erişim Tarihi: 20.08.2026.

90 Bakınız: Başlık I. B. 1.

davasından bağımsız olarak ileri sürüldüklerinde klasik anlamda kişi hâli davası niteliği taşımamaktadır. MÖHUK m. 41'in bu talepleri de kapsayacak biçimde geniş yorumlanması, uyuşmazlıkla Türkiye arasındaki maddi bağlantının son derece zayıf olduğu hâllerde dahi Türk mahkemelerinin milletlerarası yetkisinin tesis edilmesine yol açabilir.

Doktrinde bir görüş, MÖHUK m. 41'in bütünüyle aşkın yetki niteliğinde bir düzenleme olarak değerlendirilemeyeceğini; bununla birlikte hükmün son basamağında yer alan Ankara, İstanbul veya İzmir mahkemelerinin, uyuşmazlıkla bu yerler arasında herhangi bir bağlantı bulunmaksızın yetkili hâle gelebilmesinin aşkın yetki niteliği taşıdığını belirtmektedir[91]. Bu görüşe göre, aşkın yetki sorunu esas itibarıyla MÖHUK m. 41'deki basamaklı yetki sisteminin son aşamasında ortaya çıkmaktadır. Kanaatimizce MÖHUK m. 41 bakımından aşkın yetki sorunu yalnızca Ankara, İstanbul ve İzmir mahkemelerine ilişkin son basamak yetki kuralıyla sınırlı değildir. Ananın gebelik ve doğumdan kaynaklanan mali taleplerinin kişi hâllerine ilişkin dava olarak kabul edilmesi hâlinde, m. 41'in uygulanma şartları mevcut olduktan sonra, milletlerarası uyuşmazlığın Türkiye ile maddi bağlantısı yalnızca vatandaşlık düzeyinde kalabilir[92]. Böyle bir ihtimalde sorun, Türkiye içerisinde yer itibarıyla Ankara, İstanbul veya İzmir mahkemelerinden hangisinin yetkili olduğundan önce, Türk mahkemelerinin milletlerarası yetkisinin hangi bağlantı noktasına dayanılarak kurulmuş olduğudur. Dolayısıyla MÖHUK m. 41 bakımından aşkın yetki tartışmasının yalnızca hükmün son basamağındaki yedek yetki kuralı bakımından değil, hükmün uygulanmasına imkân veren bağlantı noktalarının somut uyuşmazlık bakımından milletlerarası yetkiyi haklı kılacak ölçüde gerçek ve yeterli olup olmadığı çerçevesinde yapılması gerektiği kanaatindeyiz.

Ananın gebelik ve doğumdan kaynaklanan mali taleplerinin kişi hâllerine ilişkin olmadığının kabul edilmesi hâlinde ise Türk mahkemelerinin milletlerarası yetkisi MÖHUK m. 40'ın göndermesiyle iç hukukun yer itibarıyla yetki kurallarına göre belirlenecektir. Ananın mali haklarına ilişkin taleplerin soy bağının kurulmasına ilişkin hükümler arasında düzenlenmesi ve soy bağı ilişkisinin mali sonuçlarından doğması sebebiyle bu davalarda TMK m. 283'te yer alan özel yetki kuralının

---

91 Bu görüş, 2675 sayılı mülga MÖHUK'un 28. maddesi esas alınarak ileri sürülmüştür. Bununla birlikte, MÖHUK m. 41'in aynı sistematiği büyük ölçüde koruması nedeniyle değerlendirme güncelliğini sürdürmektedir. Bakınız: Ekşi, 'Devletler Özel Hukukunda Aşırı Yetki Kuralları' (n 72) 257. Benzer yönde bir görüş, bu maddenin uygulanabilirliğinin davacının Türk vatandaş olmasına bağlandığını, Türk mahkemelerinin münhasıran yetkili kılınarak yabancı mahkeme kararlarının tanınması ve tenfizinin engellenmediğini ve davanın yabancı mahkeme önünde açılmamış – açılamamış olması ihtimalinin dikkate alındığını belirtmekte ve aşkın yetkinin varlığından bahsedilemeyeceğini savunmaktadır: Tiryakioğlu (n 43) 1160–1161. Bir diğer görüş, aşkın yetkinin tespitinin mahkemeyle bağlantıyı sağlayan yetki unsurunun tesadüfi, uzak bir ilişkiyi yansıtmasının ya da yeterli bir bağlantıya işaret etmesinin yanı sıra somut olayın şartları dahilinde yapılacak bir değerlendirmeye tabi olması gerektiğini belirtmektedir: Sargın (n 48) 68.

92 Davacının yalnızca mahkemenin bulunduğu devletin vatandaşı olmasına dayanan yetki sebepleri bakımından haklı bir gerekçe bulunamayacağı yönünde bakınız: De Winter (n 72) 717.

uygulanması gerektiği kanaatindeyiz. TMK m. 283 uyarınca taraflardan birinin dava veya çocuğun doğumu sırasında Türkiye'de yerleşim yerinin bulunması hâlinde Türk mahkemelerinin milletlerarası yetkisi tesis edilebilecektir. Bu ihtimalde Türk mahkemelerinin milletlerarası yetkisi, yalnızca vatandaşlık gibi kişisel bir bağlantıya değil, taraflardan birinin uyuşmazlık bakımından anlamlı bir zaman diliminde Türkiye'de yerleşim yerinin bulunması şeklindeki daha somut bir bağlantıya dayanmış olacaktır[93]. Bu sonuç, MÖHUK m. 41'in uygulanmasından doğabilecek aşkın yetki ihtimalini de önemli ölçüde azaltacaktır. Buna karşılık MÖHUK m. 41'in bu kapsamdaki mali talepleri de içine alacak biçimde uygulanması, yalnızca ananın Türk vatandaşlığı bağından hareketle, uyuşmazlığın maddi unsurlarının tamamına yakınının yabancı bir devlette gerçekleştiği durumlarda dahi Türk mahkemelerinin milletlerarası yetkili kabul edilmesine yol açabilecektir. Bu durum, Türk mahkemelerince verilen kararların yabancı ülkelerde tanınması ve tenfizini güçleştirebilir; yabancı davalının savunma hakkının zedelendiğine ilişkin itirazlara yol açabilir. Nitekim MÖHUK m. 41'in davacı Türk vatandaşına yabancı mahkemede veya Türkiye'de dava açma imkânı tanıması, gerçek bağlantının zayıf olduğu uyuşmazlıklarda Türkiye'nin *forum shopping* bakımından elverişli bir forum olarak kullanılmasına yol açabilecek niteliktedir[94].

Bu çerçevede ananın gebelik ve doğumdan kaynaklanan mali taleplerinin kişisel statünün belirlenmesine değil, gebelik ve doğum sebebiyle ortaya çıkan mali kayıpların giderilmesine yönelik olduğu dikkate alınarak, MÖHUK m. 41'in uygulama alanının kişisel statünün belirlenmesi sonucunu doğurmayan bu tür bağımsız mali talepleri kapsamayacak biçimde yorumlanması isabetli olacaktır[95]. Ananın gebelik ve doğumdan kaynaklanan mali taleplerinin kişi hâllerine ilişkin olmadığı kabul edildiğinde Türk mahkemelerinin milletlerarası yetkisi MÖHUK m. 40'ın göndermesiyle TMK m. 283 uyarınca belirlenecek ve taraflardan birinin dava veya doğum sırasında Türkiye'de yerleşim yerinin bulunmadığı hâllerde Türk mahkemelerinin milletlerarası yetkisi tesis edilemeyecektir. Bu sonucun uyuşmazlık ile Türkiye arasında gerçek ve makul bir bağlantının bulunmasını sağlaması bakımından milletlerarası usul hukukunun temel ilkeleriyle daha uyumlu olduğu kanaatindeyiz.

---

93 Milletlerarası yargılama yetkisinde genel yetkinin forum ile kişi arasındaki ilişkiye, özel yetkinin ise forum ile uyuşmazlığın temelindeki hukuki ilişki arasındaki bağlantıya dayanması gerektiği; bu bakımdan davanın doğduğu hukuki ilişkiyle yakın bağlantı içindeki özel yetki kurallarının daha dengeli bir çözüm sunduğu yönünde bakınız: ibid 718–719.

94 Faruk Kerem Giray, 'Forum Shopping - Forum Non Conveniens Kavramları İle Anti-Suit Injunction Kararlarının Türk Milletlerarası Usul Hukukundaki Görünümleri' in Sercan Gürler (ed), *Adalete Yönelmiş Bir Toplumsal Düzen Olarak Hukuk: Prof. Dr. Yasemin Işıktaç Armağanı* (Sümer Kitabevi 2020) 871–872.

95 Bakınız: Başlık II.B.2.a.

## SONUÇ

Ananın mali hakları, Türk hukukunda soy bağının kurulmasına ilişkin hükümler arasında düzenlenmekle birlikte aile hukuku ile borçlar hukuku arasında yer alan kendine özgü bir kurum niteliği taşımaktadır. TMK m. 327 vd. hükümleri çerçevesinde babanın çocuğa karşı bakım, eğitim ve koruma giderlerine katılma yükümlülüğü, soy bağı ilişkisinin sonucu olarak ortaya çıkarken TMK m. 304 hükmü çocuğun doğumu ve gebelik süreci sebebiyle bizzat ananın katlandığı belirli gider kalemlerinin baba veya mirasçılarından talep edilmesine imkân tanımaktadır. Bu yönüyle ananın mali hakları, çocuğun bakımına ilişkin yükümlülüklerden ayrılmaktadır.

Ananın gebelik ve doğumdan kaynaklanan mali taleplerinin hukuki niteliği doktrinde tartışmalıdır. Bu taleplerin maddi tazminat niteliğinde olduğunu savunan görüş bulunmakla birlikte kanaatimizce bu talepler klasik anlamda haksız fiil tazminatı, sebepsiz zenginleşme veya sözleşmeden doğan bir alacak olarak nitelendirilemez. Talep hakkı, doğrudan kanundan kaynaklanmakta olup hüküm ile aile hukukuna ilişkin bir ilişki içinde, gebelik ve doğum sebebiyle ananın malvarlığında ortaya çıkan giderlerin karşılanması amaçlanmaktadır. Yargıtay'ın TMK m. 304 kapsamındaki talepler ile genel hükümlere dayanan maddi ve manevi tazminat taleplerini birbirinden ayıran yaklaşımı hükmün özel yapısını ortaya koymaktadır.

Ananın mali haklarına ilişkin taleplerin yalnızca babalık davası sonucunda kurulan soy bağı ilişkileriyle sınırlı olmadığı kanaatindeyiz. Hükmün lafzında bu yönde bir sınırlama bulunmadığı gibi, kanun koyucu bu taleplerin babalık davasıyla birlikte veya ayrı olarak ileri sürülebileceğini açıkça düzenlemiştir. Bu nedenle, soy bağının tanıma yoluyla kurulması hâlinde de ananın, gebelik ve doğumdan kaynaklanan mali taleplerini ileri sürebileceği kabul edilmelidir. Hükmün uygulanması bakımından belirleyici olan husus, soy bağının hangi yolla kurulduğu değil, çocukla baba arasında soy bağının kurulmuş olması ve ananın gebelik ve doğum sebebiyle giderlere katlanmış bulunmasıdır.

Kanun kapsamında talep edilebilecek giderler, kural olarak ananın gebelik ve doğum nedeniyle katlandığı giderlerle sınırlıdır. Doğum giderleri, doğumdan önceki ve sonraki altışar haftalık geçim giderleri ile gebelik ve doğumun gerektirdiği diğer giderler bu kapsamda yer almaktadır. Bununla birlikte "*diğer giderler*" ibaresi, hükmün kapsamının belirlenmesi bakımından yoruma açıktır. Kanaatimizce hükmün kapsamı dar yorumlanmamalı; gebelik ve doğumla uygun illiyet bağı bulunan makul giderler bu kapsamda değerlendirilmelidir. Bu çerçevede, ananın gebelik ve doğum sebebiyle uğradığı kazanç kaybının şartları bulunduğu ölçüde TMK m. 304 kapsamında talep edilebilmesi mümkündür. Buna karşılık, gebelik ve doğumla doğrudan bağlantılı olmayan veya babanın haksız fiil niteliğindeki

başka eylemlerinden kaynaklanan zararlar TMK m. 304 kapsamında değil, genel hükümlere göre ileri sürülmelidir.

Türk mahkemelerinin milletlerarası yetkisinin tespiti bakımından ananın gebelik ve doğumdan kaynaklanan mali taleplerinden doğan yabancı unsurlu uyuşmazlıkların kişi hâllerine ilişkin olarak nitelendirilmemesi gerekmektedir. Her ne kadar TMK m. 304 soy bağının kurulmasına ilişkin hükümler arasında yer alsa da bu talepler kişisel statünün belirlenmesine değil, gebelik ve doğum nedeniyle ortaya çıkan mali kayıpların giderilmesine yöneliktir. Bu nedenle özellikle babalık davasından bağımsız olarak ileri sürülen ve gebelik ve doğumdan kaynaklanan mali taleplerin kişi hâllerine ilişkin dava kapsamında değerlendirilmesinin ve MÖHUK m. 41'in uygulanmasının hükmün amacıyla bağdaşmadığı kanaatindeyiz. Bu nedenle ananın mali haklarına ilişkin yabancı unsurlu uyuşmazlıklarda Türk mahkemelerinin milletlerarası yetkisi MÖHUK m. 41'e göre değil, MÖHUK m. 40'ın göndermesiyle iç hukukun yer itibarıyla yetki kurallarına göre belirlenmelidir. Bu çerçevede uygulanacak iç hukuk yetki kuralı TMK m. 283'tür. Buna göre Türk mahkemelerinin milletlerarası yetkisi, taraflardan birinin dava veya çocuğun doğumu sırasındaki yerleşim yerinin Türkiye'de bulunması hâlinde kabul edilebilecektir. Bu bağlantılardan hiçbirinin Türkiye'de bulunmadığı hâllerde, yalnızca ananın Türk vatandaşı olmasına dayanılarak Türk mahkemelerinin milletlerarası yetkisinin tesis edilmesi mümkün olmamalıdır.

MÖHUK m. 41'in bağımsız mali talepleri içerecek biçimde geniş yorumlanması, uyuşmazlık ile Türkiye arasındaki maddi bağlantının son derece zayıf olduğu hâllerde dahi Türk mahkemelerinin milletlerarası yetkili kabul edilmesine yol açacaktır. Bu durum yalnızca hükmün son basamağında Ankara, İstanbul veya İzmir mahkemelerinin yetkili hâle gelmesiyle sınırlı bir aşkın yetki sorunu doğurmaz. Asıl sorun, uyuşmazlığın Türkiye ile gerçek ve yeterli bağlantısı bulunmadığı hâllerde, yalnızca vatandaşlık bağlantısından hareketle Türk mahkemelerinin milletlerarası yetkisinin tesis edilmesidir. Bu nedenle MÖHUK m. 41 bakımından aşkın yetki tartışması, sadece hükmün son basamağı bakımından değil, hükmün uygulanmasına imkân veren bağlantı noktalarının somut uyuşmazlık bakımından milletlerarası yetkiyi haklı kılacak ölçüde gerçek ve yeterli olup olmadığı çerçevesinde yapılmalıdır.

Bu yaklaşımın tanıma ve tenfiz bakımından da önemli sonuçları bulunmaktadır. Uyuşmazlıkla Türkiye arasında gerçek ve yeterli bağlantı bulunmaksızın verilen Türk mahkemesi kararları, yabancı devlet mahkemelerinde "dolaylı milletlerarası yetki denetimi" sonucunda tenfiz edilmeyebilir. Almanya veya İsviçre örneklerinde görüldüğü üzere, yabancı mahkeme kararlarının tanınması ve tenfizi bakımından karar devleti mahkemesinin yetkisinin ilgili hukuk düzeni tarafından kabul edilebilir bağlantılara dayanması aranmaktadır. Bu nedenle yalnızca vatandaşlığa dayalı bir yetki bağlantısıyla verilen kararların yabancı ülkelerde tanınması ve tenfizi mümkün olmayabilir. Bu ihtimal, gebelik ve doğumdan kaynaklanan mali taleplerin

MÖHUK m. 41 kapsamında değerlendirilmemesi gerektiği yönündeki kanaati güçlendirmektedir.

Sonuç olarak, gebelik ve doğumdan kaynaklanan mali taleplerin maddi hukuk bakımından anaya tanınan, kanundan doğan özel nitelikli mali alacak hakları olduğu; milletlerarası usul hukuku bakımından ise kişisel statünün belirlenmesine ilişkin davalarla aynı kategoride değerlendirilmemesi gerektiği kabul edilmelidir. Bu taleplerin MÖHUK m. 40'ın göndermesiyle TMK m. 283 uyarınca yetkilendirilen mahkemelerde ileri sürülmesi, uyuşmazlık ile Türkiye arasında daha somut ve objektif bir bağlantı kurulmasını sağlayacaktır. Böylece hem ananın korunmasına yönelik sosyal amaç zayıflatılmayacak hem de Türk mahkemelerince verilen kararların yabancı ülkelerde tanınması ve tenfizi bakımından ortaya çıkabilecek tereddütler azaltılacaktır.

Bu sebeple *de lege ferenda*, ananın gebelik ve doğumdan kaynaklanan mali taleplerinin hukuki niteliği, kapsamı ve bu taleplerin ileri sürülmesine ilişkin süre sınırı açık biçimde düzenlenmelidir. Özellikle hükümde öngörülen "*diğer giderler*" ibaresinin kapsamı, kazanç kaybının talep edilip edilemeyeceği ve zamanaşımı süresinin başlangıcı bakımından açıklık sağlanması isabetli olacaktır. Bunun yanında MÖHUK m. 41'in uygulama alanının, kişisel statünün belirlenmesi sonucunu doğuran davalarla sınırlı olduğunun açıklığa kavuşturulmasının, Türk hukukunda milletlerarası yetkinin belirlenmesine ilişkin tereddütleri gidereceği ve aşkın yetki tartışmalarını önemli ölçüde azaltacağı kanaatindeyiz.

## KAYNAKÇA

Akduman E, 'Türk Mahkemelerinin Münhasır Yetkisi' (2020) 15 Terazi Hukuk Dergisi 466

Akıncı Z, *Milletlerarası Özel Hukuk (Ders Kitabı)* (Vedat Kitapçılık 2020)

Akıntürk T and Ateş D, *Aile Hukuku* (20th edn, Beta Basım Yayım 2017)

Ateş D, 'İsviçre Hukukundaki Gelişmeler Işığında Ana Babanın Ergin Çocuğun Bakım ve Eğitim Giderlerini Karşılama Yükümlülüğü' (2021) 12 Türkiye Adalet Akademisi Dergisi 179

Ayan S, *Zamanaşımının Durması ve Zamanaşımının Kesilmesi* (Adalet Yayınevi 2020)

Aydıncık Midyat Ş, 'Genetik Babanın Türk Soybağı Hukukundaki Yeri' (2004) 80 İstanbul Hukuk Mecmuası 455

Aygün M, 'Yabancılık Unsurunun Mahiyeti ve Yargılamadaki Rolü' (2014) 16 Dokuz Eylül Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, Prof. Dr. Hakan Pekcanıtez'e Armağan 1025

Balkar S, 'Türk Hukukunda Evlat Edinme' (2002) 1 Galatasaray Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi 235

Baygın C, 'Kan Bağına Dayanan Soybağı' (2002) 6 Erzincan Binali Yıldırım Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi 255

Baygın C, *Soybağı Hukuku* (On İki Levha Yayıncılık 2010)

Bayraktaroğlu Özçelik G, *Milletlerarası Usûl Hukukunda Paralel Davalar* (Yetkin Yayıncılık 2016)

Belgesay MR, *Teorik ve Pratik Adliye Hukuku IV, Devletler Hususî Hukukunda Adliye (2. Kısım)* (İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi Yayınları 1938)

Birsen K, *Medenî Hukuk Dersleri (Umumî Esaslar-Şahsın Hukuku- Aile Hukuku)* (İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi Yayınları 1954)

Breitsschmid P, 'Kommentar Zu Art. 131-134, 144-147, 264-269c, 276-295, 307-327 ZGB' in Heinrich Honsell, Nedim Peter Vogt and Thomas Geiser (eds), *Basler Kommentar Zivilgesetzbuch I: Art. 1-456 ZGB* (4th edn, Helbing Lichtenhahn 2011)

Can H and Tuna E, *Milletlerarası Özel Hukuk ve Usul Hukuku* (2nd edn, Adalet Yayınevi 2022)

Can H and Tuna E, *Milletlerarası Usul Hukuku* (3rd edn, Adalet Yayınevi 2022)

Canbeldek Akın Ö, 'Türk Milletlerarası Usul Hukukunda Boşanma Davalarında Milletlerarası Derdestlik' (2019) 14 Bahçeşehir Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi 1335

Çelikel A, *Ahkamı Şahsiye Konusundaki Yabancı Mahkeme Kararlarının Tanınması (Türk Hukukuna Göre)* (Fakülteler Matbaası 1963)

Çelikel A and Erdem BB, *Milletlerarası Özel Hukuk* (17th edn, Beta Basım Yayım 2021)

Clermont KM and Palmer JRB, 'Exorbitant Jurisdiction' (2006) 58 Maine Law Review 474

Dardağan E, *Milletlerarası Usûl Hukukunda "Aşkın Yetki" Kavramı* (Siyasal Kitabevi 2005)

De Winter LI, 'Excessive Jurisdiction in Private International Law' (1968) 17 The International and Comparative Law Quarterly 706

Doğan V, *Milletlerarası Ticaret Hukuku* (Savaş Yayınevi 2020)

Doğan V, Yılmaz AÇ and Ayhan İzmirli L, *Milletlerarası Özel Hukuk* (12th edn, Seçkin Yayıncılık 2025)

Dural M, Öğüz T and Gümüş MA, *Türk Özel Hukuku Cilt III Aile Hukuku* (14th edn, On İki Levha Yayıncılık 2019)

Ekşi N, 'Devletler Özel Hukukunda Aşırı Yetki Kuralları' *Selahattin Sulhi Tekinay'ın Hatırasına Armağan* (Beta Basım 1999)

Ekşi N, *Türk Mahkemelerinin Milletlerarası Yetkisi* (2nd edn, Beta Basım Yayın 2000)

Ekşi N, 'Yabancı Mahkemenin "Aşırı" Yetkisinin Tenfiz Mahkemesi Tarafından Denetlenmesi (5718 Sayılı MÖHUK Md. 54/b)' (2010) 9 İstanbul Kültür Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi 25

Erdoğan E, 'Milletlerarası Derdestlik (Lis Alibi Pendens)' (2015) 16 Dokuz Eylül Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, Prof. Dr. Hakan Pekcanıtez'e Armağan 1857

Eren F, *Borçlar Hukuku Genel Hükümler* (25th edn, Yetkin Yayıncılık 2020)

Erten R, *Türklerin Kişi Hâllerine İlişkin Davalarda Türk Mahkemelerinin Milletlerarası Yetkisi* (Yetkin Yayıncılık 2017)

Feyzioğlu FN, Özakman C and Sarıal ME, *Aile Hukuku* (3rd edn, Filiz Kitabevi 1986)

Genç Arıdemir A, 'Tanıma Yolu Ile Kurulan Soybağı' in Hüseyin Hatemi, Hasan Erman and Rona Serozan (eds), *Prof. Dr. Zahit İmre'ye Armağan* (Der Yayınları 2009)

Giray FK, 'Forum Shopping - Forum Non Conveniens Kavramları Ile Anti-Suit Injunction Kararlarının Türk Milletlerarası Usul Hukukundaki Görünümleri' in Sercan Gürler (ed), *Adalete Yönelmiş Bir Toplumsal Düzen Olarak Hukuk: Prof. Dr. Yasemin Işıktaç Armağanı* (Sümer Kitabevi 2020)

Güngör G, *Milletlerarası Özel Hukuk* (Yetkin Yayıncılık 2021)

Güngör G, *Türk Milletlerarası Özel Hukuku* (6th edn, Yetkin Yayıncılık 2026)

Halpern J, 'Exorbitant Jurisdiction and the Brussels Convention: Toward a Theory of Restraint' (1983) 9 The Yale Journal of World Public Order 369

Hegnauer C, *Berner Kommentar. Kommentar Zum Schweizerischen Privatrecht: Kommentar Zu Art. 270-295 ZGB* (A Meier-Hayoz ed, Stämpfli Verlag 2020)

Karslı A, *Medeni Muhakeme Hukuku* (3rd edn, Alternatif 2013)

Kıraç Adır E, 'Ana Babanın Engelli Çocuğa Karşı Eğitim ve Bakım Yükümlülüğü: Türk Medeni Kanunu Hükümleri Çerçevesinde Bir İnceleme' (2025) 16 Türkiye Adalet Akademisi Dergisi 95

Kocayusufpaşaoğlu N, *Borçlar Hukuku Genel Bölüm, C. I* (4th edn, Filiz Kitabevi 2008)

Krisch N, 'Jurisdiction Unbound: (Extra) Territorial Regulation as Global Governance' (2022) 33 European Journal of International Law 481

Kutoğlu T, 'Türk Mevzuatında ve İçtihatlarında Babalık Hükmü' (2010) 12 Dokuz Eylül Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi 945

Mann FA, 'The Doctrine of Jurisdiction in International Law' *Recueil des Cours de l'Académie de Droit International de La Haye*, vol 111 (Martinus Nijhoff / Brill 1964)

Meriç N, 'Zamanaşımı Def'ine İlişkin Bazı Medeni Yargılama Hukuku Meseleleri' *Halûk Konuralp Anısına Armağan C. I* (Yetkin Yayıncılık 2009)

Mills A, 'Private Interests and Private Law Regulation in Public International Law Jurisdiction' in Stephen Allen and others (eds), *The Oxford Handbook of Jurisdiction in International Law* (Oxford University Press 2019)

Nalçacıoğlu Erden HZ, 'Yabancıların Kişi Hallerine İlişkin Davalarda Türk Mahkemelerinin Milletlerarası Yetkisi' (2022) 12 Hacettepe Hukuk Fakültesi Dergisi 898

Nomer E, *Devletler Hususî Hukukunda Nafaka* (İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi Yayınları 1967)

Nomer E, *Devletler Hususî Hukuku* (23rd edn, Beta Basım Yayım 2021)

O'Brien J, *Conflict of Laws* (2nd edn, Cavendish Publishing 1999)

Oğuzman MK and Dural M, *Aile Hukuku* (2nd edn, Filiz Kitabevi 1998)

Oğuzman MK and Öz T, *Borçlar Hukuku Genel Hükümler C. I* (19th edn, Vedat Kitapçılık 2021)

Özel S and others, *Milletlerarası Özel Hukuk* (3rd edn, On İki Levha Yayıncılık 2023)

Öztan B, *Aile Hukuku* (6th edn, Turhan 2015)

Özyakışır Ö, 'Türk-İsviçre Hukukunda Ana ve Babanın Eğitimi Devam Eden Ergin Çocuğa Karşı Nafaka Yükümlülüğünde Çocuğun Bakım ve Eğitim Masraflarının Karşılanmasının Ana Babadan Beklenebilir Olması Koşuluna Eleştirel Bir Bakış' (2025) 83 İstanbul Hukuk Mecmuası 576

Pekcanıtez H, Atalay O and Özekes M, *Medeni Usul Hukuku* (9th edn, On İki Levha Yayıncılık 2021)

Robertson A, *Characterisation in the Conflict of Laws* (Harvard University Press 1940)

Roelli B, 'Art. 295' *Personen- und Familienrecht – Partnerschaftsgesetz Art. 1–456 ZGB–PartG* (3rd edn, Schulthess 2016)

Ryngaert C, 'The Concept of Jurisdiction in International Law' in Alexander Orakhelashvili (ed), *Research Handbook on Jurisdiction and Immunities in International Law* (Edward Elgar Publishing 2015)

Şanlı C, Esen E and Ataman Figanmeşe İ, *Milletlerarası Özel Hukuk* (12th edn, Beta Basım Yayım 2025)

Sargın F, *Türk Milletlerarası Usûl Hukuku* (Yetkin Yayıncılık 2024)

Şentürk E, 'Türk Hukukunun Babalık Hükmünün Sonuçları' (2023) 27 Erzincan Binali Yıldırım Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi 351

Seviğ MR, *Türkiye Cumhuriyeti Kanunlar İhtilâfı Kaidelerinin Sentezi* (İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi Yayınları 1941)

Seviğ MR and Seviğ VR, *Devletler Hususî Hukuku* (3rd edn, İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi Yayınları 1962)

Sökmen Güler E, 'Forum Non Conveniens Doktrini ve Uluslararası Paralel Davalar' (2019) 21 Dokuz Eylül Üniversitesi Dergisi, Prof. Dr. Durmuş Tezcan'a Armağan 2629

Szigeti PD, 'Post-Jurisdiction (The Erosion of Jurisdiction Doctrine)' (2026) 39 Leiden Journal of International Law 31

Tan Dehmen M, 'Türk Vatandaşlarının Kişi Hallerine İlişkin Davalar Bakımından 5718 Sayılı MÖHUK'ta Kabul Edilen Yetki Kuralı' (2013) 33 Milletlerarası Hukuk ve Milletlerarası Özel Hukuk Bülteni 169

Tarman ZD, 'The International Jurisdiction of the Turkish Courts on Personal Status of Turkish Nationals' [2013] Yearbook of Private International Law 477

Taşatan C, 'Tanıyanın Mali Yükümlülüğü' (2018) 76 İstanbul Hukuk Mecmuası 309

Tekinalp G, *Milletlerarası Özel Hukuk, Bağlama ve Usul Hukuku Kuralları* (13th edn, Vedat Kitapçılık 2020)

Tekinalp G and Uyanık Çavuşoğlu A, *Milletlerarası Özel Hukuk Bağlama Kuralları* (11th edn, On İki Levha Yayıncılık 2011)

Tekinay SS, *Türk Aile Hukuku* (7th edn, Filiz Kitabevi 1990)

Tekinay SS, *Tekinay Borçlar Hukuku Genel Hükümler* (7th edn, Filiz Kitabevi 1993)

Tiryakioğlu B, 'Türklerin Kişi Hallerine İlişkin Davalarda Türk Mahkemelerinin Milletlerarası Yetkisi' in Bilgin Tiryakioğlu and Gülin Güngör (eds), *Prof. Dr. Tuğrul Arat'a Armağan* (Yetkin Yayıncılık 2012)

Uluocak N, *Kanunlar İhtilâfı (Yasama Yetkisi Kuralları)* (İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi Yayınları 1971)

Üstündağ S, *Medeni Yargılama Hukuku* (7th edn, Nesil Matbaacılık 2000)

Yıldırım A, *Türk Aile Hukuku* (Savaş Yayınevi 2014)

TAAD Yıl 17 . Sayı 68 . Ekim 2026
ISSN 1309-6826 - E-ISSN 3150-0919
Araştırma Makalesi/Research Article DOI: 10.54049/taad.2039766

# İÇERİK ÜRETİCİSİ ÇOCUKLARIN DİJİTAL GELİRLERİNİN ÇOCUK MALLARI REJİMİNDEKİ HUKUKÎ NİTELİĞİ VE KORUNMASI

*The Legal Nature and Protection of Child Content Creators' Digital Income under the Child Property Regime*

**Azim ÖNCÜ***

## Özet

İçerik üreticisi çocukların dijital platformlardaki faaliyetlerinden elde ettikleri gelirler, çocuk malları rejimi bakımından kendine özgü nitelendirme ve koruma sorunları ortaya çıkarmaktadır. Çalışma, bu gelirlerin Türk Medenî Kanunu bakımından hangi rejime tâbi olduğunu ve nasıl korunacağını incelemektedir. Kişisel kazanç nitelendirmesinde, kazancın dayandığı sözleşme tipinden ziyade çocuğun kişisel faaliyeti ile kazanç arasındaki doğrudan ve yeterli bağlantının esas alınması önerilmektedir. Aktif içerik üretimi ve karma faaliyetler bu ölçüt çerçevesinde değerlendirilirken, pasif görünürlük hâllerinde ekonomik menfaatin çocuğa aidiyeti ile kişisel kazanç niteliği birbirinden ayrılmaktadır. Çalışmada ayrıca, kişisel kazanç niteliğinin tek başına fiilî korumayı sağlamadığı belirtilmekte; hukukî yetki ile fiilî kontrol arasındaki ayrımın koruyucu müdahaleye etkisi incelenmektedir. Dijital gelirlerle sınırlı yönetim kayyımlığı, korunacak değerin hukukî niteliği, yönetim yetkisi ve somut tehlike gözetilerek TMK m. 361 çerçevesinde ele alınmaktadır. Ana ve babanın kanunî yönetimine tâbi dijital gelirler bakımından TMK m. 362–363'teki devir, hesap ve sorumluluk hükümleri incelenmekte; kişisel kazanç üzerindeki fiilî kontrolden kaynaklanan taleplerin hukukî dayanağının ayrıca belirlenmesi gerektiği vurgulanmaktadır. Gelirlerin geçmişe dönük tespiti ve ispatındaki güçlükler karşısında, TMK m. 6 ve HMK m. 190/I'deki genel ispat kurallarının, uygulanabildiği ölçüde TMK m. 362'deki hesap verme yükümlülüğü ile HMK m. 219–221'deki belge ibrazı hükümleri gözetilerek uygulanması gerektiği sonucuna varılmaktadır. Son olarak, çocuğa ait dijital gelirleri fiilen tahsil veya kontrol eden ana veya baba bakımından kayıt tutma, saklama, hesap verme ve ilgili belgeleri sunma yükümlülüklerinin açıkça düzenlenmesi önerilmektedir.

**Anahtar Kelimeler:** İçerik üreticisi çocuk, dijital gelir, çocuk malları, kişisel kazanç, yönetim kayyımlığı, ispat yükü

## Abstract

Income generated by child content creators on digital platforms raises distinctive issues of classification and protection under the child property regime. This study examines the legal regime applicable to such income under the Turkish Civil Code. It argues that classification

- *Bu makale Etik Kurul iznine tabi değildir/This article is not subject to Ethics Committee permission.*
- *Makale Geliş Tarihi/Article Received Date: 14.9.2026*
- *Yayın Kurulu Kabul Tarihi/Editorial Board Acceptance Date: 23.10.2026*

* Dr. Öğr. Üyesi, İnönü Üniversitesi, Hukuk Fakültesi, Özel Hukuk Bölümü, Medeni Hukuk Ana Bilim Dalı, Malatya/Türkiye, e-posta: azim.oncu@inonu.edu.tr, https://orcid.org/0000-0001-6043-1054.

as personal earnings should depend not on the underlying contract type, but on the direct and sufficient connection between the child's personal activity and the resulting economic value. Active content creation and mixed activities are assessed under this criterion, while passive visibility is examined separately to distinguish whether income belongs to the child from whether it qualifies as personal earnings. The study also emphasizes that legal classification alone does not ensure effective protection, since legal authority and factual control may diverge. Accordingly, protective measures under Articles 360–361, including a management curatorship limited to digital income, are examined. For income subject to parental management, Articles 362–363 on transfer, accounting, and liability are considered together with evidentiary difficulties arising from retrospective identification of digital income. The burden of proof is assessed under Article 6 of the Turkish Civil Code and Article 190(1) of the Code of Civil Procedure, together with the rules on accounting and production of documents. Finally, the study proposes express record-keeping, accounting, and document-production duties for parents who actually collect or control the child's digital income.

**Keywords:** Child content creator, digital income, child property, personal earnings, management curatorship, burden of proof

## GİRİŞ

Dijital teknolojilerin ve sosyal medya platformlarının yaygınlaşması, çocukların dijital ortamla kurdukları ilişkiyi dönüştürmüş; çocuklar içeriklerin yalnızca izleyicisi veya konusu olmaktan çıkarak ekonomik değer yaratan içerik üretim süreçlerine katılmaya başlamıştır. Görüntüsü, sesi, performansı, yaratıcılığı veya tanınırlığı üzerinden gelir elde eden içerik üreticisi çocukların artışı, bu gelirlerin hukukî statüsünün ve korunmasının Türk hukuku bakımından ayrıca değerlendirilmesini gerekli kılmaktadır.

Türk Medenî Kanunu'nun çocuk mallarına ilişkin hükümleri (m. 352–363), ana ve babanın yönetimine tâbi çocuk malları ile TMK m. 359'da düzenlenen kişisel kazanç arasında farklı rejimler öngörmektedir. Dijital gelirlerin hangi rejime tâbi olduğu ise kazancın ortaya çıkış biçimi ve çocuğun ekonomik değerin oluşumundaki katkısına göre belirlenmelidir.

Çalışmanın temel sorusu, dijital gelirlerin hangi ölçütlerle TMK m. 359/I anlamında kişisel kazanç veya ana ve babanın yönetimine tâbi çocuk malı olarak nitelendirileceği ve bu nitelendirmenin korunma ile yönetimin sona ermesine ilişkin sonuçlarının ne olacağıdır. Nitelendirmede kazancın dayandığı sözleşme tipinden ziyade ekonomik değerin kaynağı ile çocuğun kişisel faaliyeti arasındaki doğrudan ve yeterli bağlantı esas alınmaktadır.

Dijital gelirlerin hukukî niteliği, fiilî korunma sorunundan bağımsız değildir. Özellikle küçük yaştaki çocuklarda hesapların yönetimi, ödemelerin tahsili ve gelirlerin muhafazası çoğu zaman ana ve babanın fiilî hâkimiyet alanında gerçekleşmektedir. Bu nedenle çalışma, hukukî yetki ile fiilî kontrol ayrımını, TMK m. 360–361 kapsamındaki koruyucu müdahaleyi ve belirli şartlarda dijital gelirlerle sınırlı yönetim kayyımlığını da incelemektedir. Yönetimin sona ermesinde ortaya çıkan tespit ve ispat sorunları ise TMK m. 6, HMK m. 190/I, TMK m. 362 ve HMK m. 219–221 çerçevesinde değerlendirilmektedir.

Çalışma, içerik üreticisi çocukların dijital faaliyetlerinden doğan ekonomik değerlerin çocuk malları rejimi bakımından hukukî niteliği ve korunmasıyla sınırlıdır. Çalışma üç bölümden oluşmakta; ilk bölümde temel kavramlar, ikinci bölümde dijital gelirlerin nitelendirilmesi, üçüncü bölümde ise koruma, yönetimin sona ermesi ve ispat sorunları incelenmektedir.

## I. İÇERİK ÜRETİCİSİ ÇOCUK VE DİJİTAL GELİR KAVRAMLARI

Çocukların kendi adlarına veya ana ve babalarının kontrolündeki hesaplar üzerinden içerik üretmeleri ve bu faaliyetlerin ekonomik değer yaratması, elde edilen gelirlerin çocuk malları rejimindeki hukukî statüsünün belirlenmesini gerekli kılmaktadır. Özellikle çocuğun kişisel faaliyeti, görüntüsü, sesi, performansı veya tanınırlığı üzerinden ekonomik değer yaratılan hâller, bu gelirlerin hangi hükümlere tâbi olacağı sorununu gündeme getirmektedir. Bu nedenle öncelikle "içerik üreticisi çocuk" ve "dijital gelir" kavramlarının çalışma bakımından taşıdığı anlam ve sınırlar belirlenmelidir.

### A. İçerik Üreticisi Çocuk Kavramı

#### 1. Dijital İçerik Üretimi ve Çocuğun Ekonomik Faaliyete Katılımı

Dijital platformların gelişmesiyle birlikte çocuklar, yalnızca dijital içeriklerin izleyicisi veya konusu olmaktan çıkarak içerik üretim süreçlerine doğrudan katılan kişiler hâline gelmiştir. YouTube, Instagram ve TikTok gibi platformlarda çocukların görüntüsü, sesi, performansı, yaratıcılığı veya tanınırlığı ekonomik değer taşıyabilmekte; bu değer reklam, sponsorluk, ticari iş birliği, platform ödemeleri ve kullanıcı katkıları gibi farklı gelir kaynaklarına dönüşebilmektedir[1]. Dijital içerik üretimi bu yönüyle, çocuğun malvarlığına giren ekonomik değer ile çocuğun kişisel faaliyeti arasında doğrudan bir bağlantının kurulabildiği yeni bir gelir alanı ortaya çıkarmaktadır.

Çocuğun dijital içerik üretimine katılımı farklı biçimlerde gerçekleşebilir. Çocuk kimi zaman içeriği bizzat üretmekte, kamera karşısında belirli bir performans sergilemekte veya ürün ve hizmetlerin tanıtımında aktif rol üstlenmektedir[2]. Kimi zaman ise içerik ana ve baba tarafından hazırlanmakta ve çocuk yalnızca görüntüsü, günlük yaşamı veya kişisel özellikleriyle bu içeriğin bir unsuru hâline

---

1 Pınar Aktaş Avcı, 'Çocuk Influencer'ların Haklarının Korunması' in Bülent Kent, Münire Kevser Baş ve Mahmut Samar (eds), *İnternet Hukukunda Çocuğun Korunması ve Mahremiyeti* (Adalet 2023) 74–76; Kemal Atasoy, 'Sosyal Medyada Gelir Elde Eden Çocuk Influencer'ların Malvarlığının ve Ekonomik Haklarının Korunması' in Baki İlkay Engin ve Zeynep Rana Demir (eds), *Modern Dünyada Çocuk Hakları* (On İki Levha 2025) 453 vd. Günhan Gönül Koşar, *Çocuğun Kişilik Hakkının Anne Baba Tarafından Sosyal Medya Yoluyla İhlali ve Hukuki Korunma Yolları* (On İki Levha Yayıncılık 2025) 65–68.

2 Ayşe Dilşad Keskin, 'Influencer Sözleşmesi' (2022) 13(1) *İNÜHFD* 129, 133–134; Ceyhun Serçemeli, 'Kidfluencer'lar ve Çocuk İşçiliği: İş ve Sosyal Güvenlik Hukuku Perspektifinden Nitel Bir Araştırma' (2026) 29 Sosyal Güvence Dergisi 2172, 2177–2179.

gelmektedir[3]. Bu farklılık, çocuğun dijital ortamda görünür olmasının her durumda aynı nitelikte bir ekonomik faaliyet olarak değerlendirilemeyeceğini göstermektedir.

Dijital içerik üretimine çocuğun katılımı, iş hukuku ve çocuk hakları bakımından çocuk emeği ve ekonomik sömürü gibi farklı sorunları da gündeme getirebilir[4]. Bununla birlikte çalışmamız bakımından belirleyici mesele, çocuğun dijital faaliyetinden veya kişiliğinin ekonomik değerinden kaynaklanan gelirlerin çocuk malları rejimi içerisindeki hukukî statüsüdür. Özellikle ekonomik değerin meydana gelmesinde çocuğun kişisel faaliyeti, bu gelirlerin ana ve babanın yönetimine tâbi genel çocuk malları kapsamında mı, yoksa TMK m. 359/I anlamında çocuğun kişisel kazancı olarak mı değerlendirileceği bakımından önem taşımaktadır. Bu nedenle dijital içerik üretimine katılımın hukukî değerlendirilmesinde öncelikle çocuğun içerik üretim sürecindeki rolünün belirlenmesi gerekir.

### 2. Aktif İçerik Üretimi ile Pasif Görünürlük Ayrımı

Çocuğun dijital mecradaki varlığı ve bu varlıkla bağlantılı olarak elde edilen gelirlerin hukukî niteliği değerlendirilirken, birbirinden ayrılması gereken iki farklı görünüm biçimi bulunmaktadır: çocuğun ebeveyn tarafından oluşturulan içeriklerde yer aldığı pasif görünürlük ile çocuğun içerik üretim sürecine kişisel faaliyetiyle katıldığı aktif içerik üretimi. Bu ayrım, çocuğun dijital içerikte yalnızca görünür olması ile ekonomik değerin meydana gelmesine kişisel faaliyetiyle katılması arasındaki farkın ortaya konulması bakımından önem taşımaktadır.

Pasif görünürlük, özellikle *sharenting* olarak adlandırılan ve ana ve babanın kendi sosyal medya hesaplarında çocuğun günlük yaşamına, gelişim sürecine veya aile içindeki hâllerine ilişkin görüntüleri paylaşması biçiminde ortaya çıkmaktadır[5]. Bu modelde içerik üretme ve paylaşma iradesi esas itibarıyla ana ve babaya ait olup çocuk, çoğunlukla kişisel bir içerik üretme faaliyetinden ziyade görüntüsü, günlük yaşamı veya kişiliğiyle paylaşımın konusu hâline gelmektedir[6]. Bununla birlikte

---

3 Nesli Beril Özen Çolak, 'Ebeveynlerin Sosyal Medyada Çocukları Üzerinden Elde Ettikleri Kazancın Çocuk Malları Kapsamında İncelenmesi' (2025) 61 TAAD 531, 537–538; Türkay Türkan Ünlü ve Elif Karakoç Keskin, 'Bu Hesapta Çocuk Var!' Türk Televizyon Dizilerindeki Çocuk Oyuncuların Instagram Hesaplarının Kidfluencer Kavramı Bağlamında İncelenmesi' (2023) 8(2) İNİF E-Dergi 275, 296–297; Gönül Koşar (n 1) 68–71.

4 Hatice Duygu Özer ve Fatma Nazlıcan Alpsoy, 'Çocuk İşçiliğinin Yeni Görünümü: Kidfluencer' (2024) 11(1) *İstanbul Medipol Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi* 241, 241–243, 253, 260; Serçemeli (n 2) 2174–2178; Atasoy (n 1) 457–458; Ece Tosun ve Şadiye Deniz, 'YouTube'da Çocuğun Tüketim Odaklı Sömürüsü: Kidfluencerlar Üzerine Bir Araştırma' (2023) 14(2) *Gümüşhane Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi* 595, 596, 615. Ayrıca bkz. Ezgi Sivrikaya, 'Çocukların Çalıştırılma Yasağı Kapsamında "Kidfluencer"ların Hukuki Durumu' in Baki İlkay Engin and Zeynep Rana Demir (eds), *Modern Dünyada Çocuk Hakları* (On İki Levha 2025) 437–440.

5 Nazira Omuralieva, Seldağ Güneş Peschke ve Lutz Peschke, 'Anne ve Babanın Sosyal Medyada Çocukları ile İlgili Paylaşımlarına (Sharenting) İlişkin Hukuki Bir Değerlendirme' (2024) 7(3) *Necmettin Erbakan Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi* 861, 865; Özer ve Alpsoy (n 4) 245.

6 Omuralieva, Güneş Peschke ve Peschke (n 5) 865, 868; Özer ve Alpsoy (n 4) 245. Çocuğun görüntüsü veya bilgilerinin ana ve baba tarafından sosyal medyada hukuka aykırı biçimde kullanılması

bu tür paylaşımların zaman içerisinde ticarileşmesi ve reklam veya sponsorluk gelirlerine kaynaklık etmesi de mümkündür. Böyle bir durumda çocuğun pasif konumda bulunması, elde edilen ekonomik değerin çocukla bağlantısını kendiliğinden ortadan kaldırmaz; ancak bu bağlantının TMK m. 359/I anlamında kişisel kazanç oluşturup oluşturmadığı ayrıca değerlendirilmelidir.

Aktif içerik üretiminde ise çocuk, içeriğin meydana getirilmesine kişisel faaliyetiyle katılmaktadır. Çocuğun kamera karşısında belirli bir performans sergilemesi, bir ürün veya hizmetin tanıtımında rol alması, oyun, anlatım, canlandırma veya benzeri bir faaliyet gerçekleştirmesi bu kapsamda değerlendirilebilir. Bu hâllerde çocuğun görüntüsü veya kişiliğinin yanı sıra, bizzat gerçekleştirdiği faaliyet de içeriğin ve buna bağlı ekonomik değerin meydana gelmesinde rol oynamaktadır. Dolayısıyla aktif içerik üretimini pasif görünürlükten ayıran temel unsur, çocuğun yalnızca içeriğin konusu olması değil, içeriğin meydana getirilmesine kişisel faaliyetiyle katılmasıdır.

Yukarıda bahsedilen ayrım, dijital gelirlerin çocuk malları rejimindeki hukukî niteliğinin belirlenmesi bakımından önem taşımaktadır. Bununla birlikte aktif içerik üretimi ile pasif görünürlük arasındaki ayrım, gelirin hukukî niteliğini tek başına belirleyen kategorik bir ölçüt olarak anlaşılmamalıdır. Çocuğun içerik üretim sürecindeki rolü, ekonomik değerin kaynağının ve çocuğun kişisel faaliyeti ile kazanç arasındaki bağlantının belirlenmesinde dikkate alınacak unsurlardan biridir. Bu ayrımın TMK m. 359/I'deki kişisel kazanç kavramı bakımından doğuracağı sonuçlar ise çalışmanın ikinci bölümünde ayrıca incelenmektedir.

### 3. Çalışmada Esas Alınan İçerik Üreticisi Çocuk Kavramı

Bu çalışmada içerik üreticisi çocuk, dijital platformlarda yayımlanan ve ekonomik değer doğuran içeriklerin meydana getirilmesine kişisel faaliyetiyle katılan velâyet altındaki ergin olmayan çocuğu ifade etmektedir. Çocuğun kamera karşısında performans sergilemesi, anlatımda bulunması, oyun oynaması veya başka bir yaratıcı faaliyette bulunması bu kapsamda değerlendirilebilir. Katılımın sürekli olması zorunlu değildir; tek seferlik bir faaliyet de ekonomik değer doğurabilir. Bu nedenle tesadüfî görünürlük ile tek seferlik gelir getirici faaliyet birbirinden ayrılmalıdır.

Çocuğun kişisel bir faaliyette bulunmaksızın yalnızca görüntüsü veya kişiliğiyle içeriğin konusu olduğu hâller, burada benimsenen dar anlamdaki içerik üreticisi çocuk kavramının dışında kalmaktadır. Bununla birlikte pasif görünürlük, kişisel kazanç nitelendirmesinin sınırlarını belirlemek amacıyla çalışmada ayrıca ele alınmaktadır. Bu hâllerin dar tanımın dışında tutulması, ortaya çıkan ekonomik menfaatlerin çocuğa aidiyeti veya çocuk mallarının korunması bakımından hukukî sonuç doğurmayacağı anlamına gelmez.

---

suretiyle kazanç elde edilmesi hâlinde, TMK m. 25/III uyarınca vekâletsiz işgörme hükümlerine dayalı kazanç devri talebinin ayrıca gündeme gelebileceği yönünde bkz. Gönül Koşar (n 1) 266.

**B. Dijital Gelir Kavramı ve Başlıca Gelir Kaynakları**

İçerik üreticisi çocukların dijital faaliyetlerinden kaynaklanan ekonomik değerler, çocuk malları rejimindeki klasik gelir türlerinden farklı kaynaklara ve elde edilme biçimlerine sahip olabilmektedir. Bu çalışmada dijital gelir, velâyet altındaki çocuğun dijital platformlardaki kişisel faaliyeti, performansı, görüntüsü, sesi veya tanınırlığıyla bağlantılı olarak doğrudan ya da dolaylı biçimde elde edilen nakdî ödemeler ile ekonomik değeri bulunan aynî menfaatleri ifade etmektedir. Bu kavram, gelirin elde edilmesine aracılık eden platform veya sözleşme türünden bağımsız olarak, ekonomik değerin çocuğun dijital içerik üretimiyle bağlantısını esas almaktadır.

Dijital içerik üretiminden doğan gelirler tek bir kaynağa dayanmamakta; platformların gelir paylaşım modellerinden reklam ve sponsorluk ilişkilerine, kullanıcılar tarafından sağlanan ekonomik menfaatlerden diğer ticari iş birliklerine kadar farklı biçimlerde ortaya çıkabilmektedir[7]. Bununla birlikte bu çalışmanın amacı dijital gelir modellerini ayrıntılı biçimde sınıflandırmak değil, çocuğun kişisel faaliyeti ile ekonomik değer arasındaki bağlantının hukukî nitelendirmeye etkisini ortaya koymaktır. Bu nedenle dijital gelir kaynakları, çalışmanın amacıyla sınırlı olarak aşağıda iki ana grup altında incelenmektedir.

**1. Reklam, Sponsorluk ve Ticari İş Birliği Gelirleri**

İçerik üreticisi çocukların dijital faaliyetlerinden doğan önemli gelir kaynaklarından birini reklam, sponsorluk ve diğer ticari iş birlikleri oluşturmaktadır. Bu ilişkilerde ekonomik değer, bir ürün veya hizmetin tanıtılması, belirli bir markanın içerikte görünür hâle getirilmesi veya çocuğun görüntüsü, performansı ya da tanınırlığının ticari iletişimde kullanılması karşılığında ortaya çıkabilmektedir[8]. Gelirin dayandığı hukukî ilişki somut olayın özelliklerine göre farklı sözleşme tiplerinin unsurlarını taşıyabilmekle birlikte, bu çalışma bakımından belirleyici olan sözleşmenin hukukî tipi değil, elde edilen ekonomik değer ile çocuğun kişisel faaliyeti arasındaki bağlantıdır.

Reklam ve sponsorluk ilişkilerinden sağlanan menfaatler nakdî veya aynî nitelikte olabilir. Nakdî gelirler; belirli bir içeriğin yayımlanması, ürün veya hizmetin tanıtılması ya da daha uzun süreli bir ticari iş birliği karşılığında kararlaştırılan sabit veya değişken ödemelerden oluşabilir. Bunun yanında ürünlerin bedelsiz verilmesi, konaklama veya seyahat imkânı sağlanması ve ekonomik değeri bulunan diğer menfaatlerin sunulması da söz konusu olabilir[9]. Bu tür aynî menfaatlerin dijital gelir kapsamında değerlendirilebilmesi için ise, menfaatin çocuğun dijital

---

7 Tosun ve Deniz (n 4) 599–600; Özer ve Alpsoy (n 4) 244–246.

8 Keskin (n 2) 133, 138–139; Özer ve Alpsoy (n 4) 246.

9 Keskin (n 2) 133–134, 136; Özen Çolak (n 3) 538; Ayça Zorluoğlu Yılmaz ve Aylin Yıldırım Dindar, 'Influencer Sözleşmesi' (2024) 73(1) *Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi* 477, 486–487, 494.

faaliyetiyle bağlantılı olarak elde edilmesi ve ekonomik bakımdan çocuğa ait olduğunun belirlenebilmesi gerekir[10].

**2. Platform ve Kullanıcı Kaynaklı Gelirler**

İçerik üreticisi çocukların dijital faaliyetlerinden doğan gelirler, reklam verenlerle doğrudan kurulan ticari ilişkilerin yanı sıra, platformların gelir paylaşım sistemleri ve kullanıcıların doğrudan katkıları üzerinden de elde edilebilmektedir. Platform kaynaklı gelirler, içeriğin izlenmesi, reklam gösterimleri, kullanıcı etkileşimi veya platform tarafından belirlenen diğer ölçütlere bağlı olarak içerik üreticisine yapılan ödemelerden oluşmaktadır[11]. Bu gelirlerde kazancın miktarı ve oluşumu, reklam verenle içerik üreticisi arasında doğrudan kurulan bir sözleşme ilişkisinden ziyade, içeriğin platform üzerindeki izlenme, erişim ve etkileşim performansına bağlı olarak şekillenmektedir[12].

Kullanıcı kaynaklı gelirler ise canlı yayınlar veya diğer platform özellikleri aracılığıyla gönderilen sanal hediyeler, ücretli üyelikler ve benzeri ekonomik katkılar biçiminde gerçekleşebilmektedir[13]. Bu ödemeler doğrudan kullanıcılar tarafından gerçekleştirilmekle birlikte, çoğunlukla platformun aracılık ettiği ödeme ve komisyon sistemi üzerinden içerik üreticisine aktarılmaktadır[14]. Ayrıca içerikte kullanılan yönlendirme bağlantıları veya indirim kodları üzerinden gerçekleştirilen satışlardan elde edilen komisyonlar gibi gelirler de çocuğun dijital faaliyetiyle bağlantılı ekonomik değerler arasında yer alabilir[15].

Bahsedilen gelir modellerinin önemli bir bölümünde, kazancın miktarı önceden belirlenmiş sabit bir bedelden ziyade içeriğin izlenmesi, etkileşim düzeyi,

---

10 Özen Çolak (n 3) 538.

11 Atasoy (n 1) 455–456; Tosun ve Deniz (n 4) 599, 611–615.

12 Platform kaynaklı gelirlerin, reklam verenle içerik üreticisi arasında doğrudan kurulan klasik bir reklam ilişkisinden farklı olarak izlenme, erişim, tıklanma ve benzeri performans ölçütlerine bağlı biçimde oluşabilmesi bakımından bkz. Kübra Gözen Bozdoğan ve Selçuk Bayramoğlu, 'Türkiye'de Sosyal Medya Fenomenlerinin ve Youtuber'ların Kazançlarının Vergilendirilmesine Dair Bir Değerlendirme' (2022) 19(2) *Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi* 825, 830, 834; Charlotte Yates, 'Influencing "Kidfluencing": Protecting Children by Limiting the Right to Profit from "Sharenting"' (2023) 25 *Vanderbilt Journal of Entertainment & Technology Law* 845, 864–865.

13 Kullanıcıların içerik üreticisine doğrudan ekonomik katkı sağlayabildiği abonelik ve canlı yayın ödemeleri bakımından bkz. Yates (n 12) 865; ayrıca aboneliğe dayalı destek modelleri bakımından bkz. Aysun Dukul Öztürk, 'Dijital Medyada Kültürel İçerik Üreticiliğinin Ekonomik Sermayeye Dönüşümünde Patreon Modeli İncelemesi' (2024) 6(1) *Düşünce ve Toplum Sosyal Bilimler Dergisi* 1, 7–8.

14 Dukul Öztürk (n 13) 5, 8.

15 Yönlendirme bağlantıları veya kişiye özgü bağlantılar üzerinden gerçekleştirilen satışlardan etkileyiciye komisyon ödenebilmesi bakımından bkz. Meltem Karatepe Kaya, 'Sosyal Medya Etkileyicileri Tarafından İnternet Aracılığıyla Yapılan Reklamlara İlişkin Hukuki Düzenlemelerin Değerlendirilmesi' (2021) 70(3) *Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi* 667, 677, 683; Keskin (n 2) 145 dn 95; Zorluoğlu Yılmaz ve Yıldırım Dindar (n 9) 487.

kullanıcı katkıları veya gerçekleşen satışlar gibi değişken unsurlara bağlı olarak şekillenebilmektedir[16]. Bununla birlikte gelir kaynağının platform, kullanıcı veya satış ortaklığı sistemi olması, çocuk malları rejimi bakımından tek başına belirleyici değildir. Hukukî nitelendirme bakımından esas mesele, elde edilen ekonomik değerin kaynağında çocuğun kişisel faaliyetinin bulunup bulunmadığı ve bu faaliyet ile kazanç arasında yeterli bağlantının kurulup kurulamadığıdır.

### 3. Dijital Gelirlerin Çocuk Malları Bakımından Ayırt Edici Özellikleri

İçerik üreticisi çocukların dijital faaliyetlerinden elde edilen gelirler, ortaya çıkış biçimleri, gelir akışının yapısı ve çocuğun kişisel faaliyetiyle olan bağlantıları bakımından çocuk malvarlığında yer alan klasik malvarlığı değerlerinden farklı özellikler göstermektedir. Bu farklılıklar, söz konusu gelirlerin çocuk malları rejimi içerisindeki hukukî statüsünün belirlenmesi ve korunması bakımından ayrıca değerlendirilmesini gerekli kılmaktadır.

İlk olarak dijital gelirler, çoğu zaman süreklilik gösteren ve değişken bir gelir akışı niteliğindedir. Reklam, sponsorluk, platform ödemeleri ve kullanıcı katkılarından sağlanan ekonomik değerlerin miktarı; içeriğin izlenmesi, etkileşim düzeyi, gerçekleştirilen ticari iş birlikleri ve benzeri değişkenlere bağlı olarak farklılaşabilmektedir[17]. Bu özellik, dijital gelirlerin belirli bir anda mevcut olan malvarlığı unsurlarından farklı olarak sürekli takip edilmesini ve gelir hareketlerinin ayrıca belirlenmesini gerektirebilir.

İkinci olarak dijital gelirler ile çocuğun kişisel faaliyeti arasında yakın bir bağlantı bulunabilir. Özellikle çocuğun bizzat içerik ürettiği, performans sergilediği veya görüntüsü, sesi, yaratıcılığı ve tanınırlığıyla içeriğin ekonomik değerinin oluşumuna belirleyici biçimde katıldığı hâllerde, elde edilen kazanç klasik anlamda bir malvarlığı unsurunun getirisi olmaktan farklılaşmaktadır. Bu farklılık, dijital gelirlerin TMK m. 359/I hükmünde düzenlenen kişisel kazanç kapsamında değerlendirilip değerlendirilemeyeceği sorusunu doğurmaktadır.

Üçüncü olarak dijital gelirler, tespit ve izlenebilirlik bakımından güçlükler gösterebilmektedir. Gelirlerin birden fazla platformdan sağlanması, sponsorluk ilişkilerinin farklı biçimlerde kurulabilmesi ve nakdî ödemelerin yanında aynî veya diğer ekonomik menfaatlerin de söz konusu olabilmesi, çocuğa ait ekonomik değerlerin kapsamının sonradan belirlenmesini güçleştirebilir. Özellikle gelirlerin

---

[16] Platform ödemelerinin çeşitli performans ölçütlerine, kullanıcı kaynaklı gelirlerin ise abonelik ve doğrudan kullanıcı katkılarına bağlı olarak değişebilmesi bakımından bkz. Yates (n 12) 864–865.

[17] Dijital içerik üretiminde bazı gelir modellerinin aylık ve süreklilik gösteren destek akışına dayanabilmesi bakımından bkz. Dukul Öztürk (n 13) 7–8. Influencer faaliyetlerinin ticari iş birlikleri çerçevesinde ücretli hâle gelmesi ve etkinliğinin etkileşim, tıklama ve gerçek satış verileri üzerinden değerlendirilebilmesi bakımından ayrıca bkz. Gözde Baycur ve Hüseyin Sami Karaca, 'Reklamlardaki Ünlülerden Sosyal Medyadaki Fenomenlere: Influencer Pazarlamasına Bütüncül Bir Bakış' (2022) 15(1) *Pazarlama ve Pazarlama Araştırmaları Dergisi* 271, 276, 301, 303. Ayrıca bkz. Zorluoğlu Yılmaz ve Yıldırım Dindar (n 9) 499.

ana veya babaya ait hesaplar üzerinden tahsil edildiği durumlarda, çocuğa ait malvarlığı değerleri ile ebeveynin şahsî malvarlığı arasındaki ayrımın korunması ayrıca önem kazanmaktadır.

Son olarak, çocuğun yaşı ve kullanılan platformun veya ödeme sisteminin koşulları nedeniyle, platform hesabının işletilmesi, reklam ve sponsorluk ilişkilerinin yürütülmesi veya ödemelerin tahsil edilmesi sürecinde ana ve babanın fiilen belirleyici konumda bulunması mümkündür[18].

Yukarıda belirtilen özellikler birlikte değerlendirildiğinde, dijital gelirlerin çocuk malları bakımından ortaya çıkardığı temel sorun iki aşamalıdır: öncelikle bu gelirlerin çocuk malları rejimi içerisindeki hukukî niteliğinin belirlenmesi, ardından belirlenen hukukî statüye uygun biçimde fiilen korunmasının sağlanması gerekir. Bu nedenle öncelikle dijital gelirlerin özellikle TMK m. 359/I'deki kişisel kazanç kavramı karşısındaki durumu incelenmekte; ardından bu gelirlerin korunmasına ilişkin sorunlar ayrıca ele alınmaktadır.

## II. DİJİTAL GELİRLERİN ÇOCUK MALLARI REJİMİ İÇİNDEKİ HUKUKÎ NİTELİĞİ

### A. Nitelendirme Sorununun Çocuk Malları Sistemindeki Yeri

Çocuk mallarına ilişkin TMK hükümleri, velâyet altındaki çocuğun malvarlığının yönetimi, kullanılması, gelirlerinin sarfı ve korunmasına ilişkin farklı hukukî rejimler öngörmektedir[19]. Bu sistem içinde uygulanacak hükümlerin belirlenmesi, öncelikle söz konusu malvarlığı değerinin hangi kategoriye dâhil olduğunun tespitine bağlıdır. Özellikle TMK m. 352 vd. hükümleri uyarınca ana ve babanın yönetimine tâbi çocuk malları ile TMK m. 359 kapsamında yönetimi ve bundan yararlanma hakkı çocuğa ait olan kişisel kazanç arasında önemli bir rejim farklılığı bulunmaktadır[20].

---

18 Özellikle platformların yaş sınırlamaları nedeniyle kidfluencer hesaplarının ebeveynler tarafından yönetilebilmesi ve içerik üzerindeki fiilî kontrolün ebeveynlerde bulunabilmesi bakımından bkz. Ünlü ve Karakoç Keskin (n 3) 297; Yates (n 12) 857. Çocuk adına reklam ilişkilerinin ebeveyn tarafından yürütülebilmesi ve reklam gelirlerinin ebeveyn kontrolündeki hesaplar üzerinden tahsil edilebilmesi bakımından ayrıca bkz. Aktaş Avcı (n 1) 71, 77; Özer ve Alpsoy (n 4) 243, 253.

19 Çocuk mallarının yönetimi, kullanılması, gelirlerinin ve malların sarfı ile korunmasına ilişkin farklı kanunî düzenlemeler bakımından bkz. Hayrunnisa Özdemir, 'Çocuk Mallarının Yönetimi, Kullanılması, Harcanması ve Korunması' (2013) 17(3) *Gazi Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi* 81, 83–85; Ömer Çınar, 'Ana ve Babanın Çocuk Mallarını Kullanma Hakkı' (2013) 71(1) *İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi Mecmuası* 1355, 1355–1356; Cem Baygın ve Murat Doğan, 'Çocuk Mallarının Yönetimi, Kullanılması ve Sarfı' (2005) 9(1–2) *Atatürk Üniversitesi Erzincan Hukuk Fakültesi Dergisi* 379, 379–380.

20 Ana ve babanın yönetimine tâbi çocuk malları ile yönetimi ve bundan yararlanma hakkı çocuğa ait serbest mallar arasındaki ayrım bakımından bkz. Özdemir (n 19) 83–86; Süleyman Albayrak, 'Çocuğun Serbest Malları' (2018) 26(2) *Selçuk Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi* 443, 446–448, 464–465; Gökçe Canarslan, 'Velayet Altındaki Çocuğun, Mallarını Kendisinin Yönetmesi (Çocuğun Serbest Malları)' (2025) Özel Sayı 3 *Ombudsman Akademik* 115, 116–117, 127–128.

İçerik üreticisi çocukların dijital platformlardan elde ettikleri gelirler bakımından da temel sorun bu noktada ortaya çıkmaktadır. Reklam, sponsorluk ve platform gelirlerinin çocuğa ait bir malvarlığı değeri olduğu kabul edildiğinde dahi, bu tespit tek başına uygulanacak hukukî rejimi belirlemeye yeterli değildir. Söz konusu gelirlerin ana ve babanın yönetimine tâbi genel çocuk malı mı, yoksa TMK m. 359/I anlamında çocuğun kişisel kazancı mı olduğu ayrıca belirlenmelidir. Zira yapılacak nitelendirme, ana ve babanın yönetim, kullanma ve sarf yetkilerinin kapsamını doğrudan etkilemektedir.

Aşağıda öncelikle ana ve babanın yönetimine tâbi çocuk mallarına ilişkin genel esaslar ile kullanma ve sarf yetkileri, yalnızca dijital gelirlerin nitelendirilmesine sağlayacakları katkı ölçüsünde ele alınmakta; ardından TMK m. 359'da kişisel kazanç için öngörülen özel rejim ortaya konulmaktadır.

### 1. Ana ve Babanın Yönetimine Tâbi Çocuk Malları (TMK m. 352)

Ana ve baba, velâyetleri devam ettiği sürece, TMK m. 352/I uyarınca çocuğun mallarını yönetme hakkına sahip ve bununla yükümlüdür[21]. Hüküm, ana ve babaya çocuk malları üzerinde yalnızca bir yetki tanımamakta, aynı zamanda bu yetkinin çocuğun malvarlığının korunması ve uygun biçimde idare edilmesi amacıyla kullanılmasını gerektiren bir yükümlülük öngörmektedir[22]. Velâyet devam ettiği sürece ana ve babanın çocuk mallarını kural olarak önceden hâkim iznine ihtiyaç duymaksızın yönetebilmeleri ve hesap veya güvence verme yükümlülüğü altında bulunmamaları, yönetim yetkisinin sınırsız olduğu anlamına gelmez[23]. Yönetim hakkı, ana ve babaya çocuğun malvarlığını kendi menfaatleri doğrultusunda serbestçe kullanabilecekleri bir hâkimiyet alanı sağlamaz; velâyet ilişkisinden kaynaklanan ve çocuğun yararıyla sınırlı bir yönetim görevi niteliği taşır[24]. Dijital gelirler

---

21 Emine Akyüz, *Çocuk Hukuku: Çocukların Hakları ve Korunması* (10. Baskı, Pegem Akademi 2025) 260; Ahmet Kılıçoğlu, *Aile Hukuku* (Turhan Kitabevi 2022) 518; Süleyman Yılmaz, *Aile Hukuku* (Yetkin Yayınları 2023) 548; Mehmet Erdem ve Aslı Makaracı Başak, *Aile Hukuku* (Seçkin Yayıncılık 2024) 479; Mehmet Altunkaya, 'Çocuğun Mallarının Yönetimi ve Kullanma Hakkı' in *Prof. Dr. Fikret Eren'e Armağan* (Yetkin Yayıncılık 2006) 113; Gökçe Canarslan, *Çocuk Malları* (Filiz Kitabevi 2024) 45. Yönetim yetkisinin kapsamına, TMK m. 357–360'ta öngörülen ayrık durumlar saklı kalmak üzere, çocuğun gerek doğumunda malvarlığında bulunan gerekse velâyet devam ederken edindiği malvarlığı değerleri girer. Bkz. Mustafa Dural, Tufan Öğüz ve Mustafa Alper Gümüş, *Türk Özel Hukuku, Cilt III: Aile Hukuku* (Filiz 2024) 390; Bilge Öztan, *Aile Hukuku* (6. Bası, Turhan Kitabevi 2015) 1161; Andrea Büchler and Rolf Vetterli, *Ehe Partnerschaft Kinder: Eine Einführung in das Familienrecht der Schweiz* (Stämpfli Verlag 2018) 254; Stephan Wolf and Yannick Minnig, *Familienrecht* (Helbing Lichtenhahn 2021) 278.

22 Kanun koyucu aynı hükmün ikinci fıkrasında, "*ana ve babanın yükümlülüklerini yerine getirmedikleri durumlarda hâkim müdahale eder*" demek suretiyle öngörülen yükümlülüğün ihlaline bağlanan sonucu da göstermektedir (bkz. TMK m. 352/II).

23 Bkz. Özdemir (n 19) 88–89; Baygın ve Doğan (n 19) 388; Öztan (n 21) 1166; Akyüz (n 21) 261; Özen Çolak (n 3) 546.

24 Ana ve babanın yönetim yetkisinin çocuğun menfaatiyle sınırlı olduğu, yönetimin sadakat ve özenle yerine getirilmesi ve çocuk mallarının "iyi bir yönetici gibi" korunup değerlendirilmesi gerektiği bakımından bkz. Özdemir (n 19) 88; Baygın ve Doğan (n 19) 388; Canarslan (n 21) 35-37.

bakımından TMK m. 352'nin önemi, bu gelirlerin ana ve babanın yönetimine tâbi genel çocuk malvarlığı içerisinde değerlendirilmesi ihtimalinde ortaya çıkmaktadır.

Dijital gelirin çocuğa ait olduğunun kabul edilmesi, onun zorunlu olarak TMK m. 359/I anlamında kişisel kazanç sayılmasını gerektirmez. Şayet gelir kişisel kazanç niteliğinde değilse, özel bir düzenleme bulunmadığı ölçüde TMK m. 352'deki genel yönetim rejiminin uygulanması ve ana ve babanın bu malvarlığı değeri üzerinde yönetim hakkına sahip ve bununla yükümlü olması gündeme gelecektir. Buna karşılık gelirin TMK m. 359/I kapsamında kişisel kazanç olarak nitelendirilmesi hâlinde, yönetim ve yararlanma hakkının çocuğa ait olmasını öngören özel hüküm uygulanacaktır. Dolayısıyla TMK m. 352'nin dijital gelirler bakımından uygulanabilirliği, doğrudan doğruya bunların hukukî nitelendirilmesine bağlıdır.

Bir başka husus, dijital gelirlerin TMK m. 352 uyarınca ana ve babanın yönetimine tâbi çocuk malları kapsamında değerlendirilmesi hâlinde dahi, bu gelirlerin özelliklerinden kaynaklanan bazı güçlüklerin ortadan kalkmamasıdır. Özellikle gelirlerin ana veya baba adına açılmış banka ya da platform hesapları üzerinden tahsil edilmesi, çocuğa ait malvarlığı değerleri ile ebeveynin kişisel malvarlığı arasındaki ayrımın izlenmesini güçleştirebilir[25]. Ancak ana ve babanın gelir üzerinde fiilî kontrol sahibi olması, gelirin hukukî statüsünü kendiliğinden belirlemez. Başka bir ifadeyle, gelirin ebeveyn tarafından tahsil edilmesi veya fiilen yönetilmesi, tek başına onun TMK m. 352 kapsamında ana ve babanın yönetimine tâbi bir çocuk malı olduğu sonucunu doğurmaz.

Ana ve babanın, TMK m. 352/I uyarınca kural olarak hesap ve güvence vermekle yükümlü tutulmamış olması da dijital gelirlerin yönetimi bakımından dikkate alınması gereken bir husustur. Ayrıca TMK m. 353'te öngörülen malvarlığı dökümünün hâkime sunulması ve önemli değişikliklerin bildirilmesi yükümlülüğünün evliliğin sona ermesi ve velâyetin eşlerden birinde kalması hâline özgülenmiş olması, evlilik birliği devam ederken çocuk malları bakımından sürekli ve kendiliğinden işleyen bir kayıt ve bildirim yükümlülüğünün öngörülmediğini göstermektedir[26]. Bununla birlikte bu denetim meselesi, dijital gelirlerin hukukî nitelendirilmesinden sonraki bir sorundur. Öncelikle belirlenmesi gereken, söz konusu gelirin ana ve babanın TMK m. 352'den kaynaklanan yönetim yetkisinin kapsamına girip girmediğidir.

---

[25] Çocuk içerik üreticilerinin sosyal medya hesaplarının yaş sınırlamaları nedeniyle ebeveyn adına açılabilmesi, ebeveynin platformla kurulan kullanıcı ilişkisinde taraf hâline gelmesi ve çocuğun reklam, tıklanma ve izlenme gelirleri üzerinde fiilî hâkimiyet kurabilmesi bakımından bkz. Atasoy (n 1) 455-456; Aktaş Avcı (n 1) 71, 77.

[26] TMK m. 352/I uyarınca ana ve babanın kural olarak hesap ve güvence verme yükümlülüğü altında bulunmaması ve TMK m. 353'teki malvarlığı dökümü ile önemli değişiklikleri bildirme yükümlülüğünün evliliğin sona ermesi hâline bağlanmış olması bakımından bkz. Özen Çolak (n 3) 546–547; Özdemir (n 19) 89.

Sonuç olarak TMK m. 352, dijital gelirlerin hukukî niteliğini doğrudan belirleyen bir hüküm olmaktan ziyade, yapılacak nitelendirmenin sonuçlarından birini ortaya koymaktadır. Dijital gelirin ana ve babanın yönetimine tâbi çocuk malları kapsamında kaldığı sonucuna varılırsa yönetim yetkisi kural olarak ana ve babaya ait olacak; TMK m. 359/I anlamında kişisel kazanç olarak nitelendirilmesi hâlinde ise bu genel düzenlemenin yerini kişisel kazanca ilişkin özel yönetim rejimi alacaktır. Bu ayrım, aynı zamanda ana ve babanın çocuk mallarını kullanma ve bunların gelirlerini sarf etme yetkilerinin dijital gelirler bakımından uygulanıp uygulanamayacağının belirlenmesi açısından da önem taşımaktadır.

**2. Kullanma ve Sarf Yetkilerinin Nitelendirmeye Bağlılığı (TMK m. 354–356)**

Ana ve babanın çocuk malları üzerindeki yetkileri yönetimle sınırlı değildir. TMK m. 354–356 hükümleri, belirli şartlar altında çocuk mallarının kullanılmasına, bunlardan elde edilen gelirlerin sarfına ve sermaye niteliğindeki malvarlığı değerlerinin kısmen kullanılmasına veya çocuğun diğer mallarına başvurulmasına da imkân tanımaktadır[27]. Bununla birlikte bu yetkilerin dijital gelirler bakımından uygulanıp uygulanamayacağı, öncelikle söz konusu gelirlerin ana ve babanın yönetimine tâbi genel çocuk malı mı, yoksa TMK m. 359/I kapsamında kişisel kazanç mı olduğunun belirlenmesine bağlıdır.

Ana ve babaya çocuk malları üzerinde, velâyetin kusurlarına bağlı olarak kaldırılmamış olması şartıyla bir kullanma hakkı tanınmaktadır (TMK m. 354). Tanınan bu hakkın dijital gelirler bakımından doğrudan uygulanabileceğini kabul etmek güçtür. Zira reklam, sponsorluk veya platform faaliyetlerinden elde edilen ekonomik değerlerin ana ve babanın kullanma hakkına tâbi olup olmadığı, bunların öncelikle hangi malvarlığı rejimine dâhil olduğunun belirlenmesini gerektirir. Gelirin TMK m. 359/I anlamında kişisel kazanç niteliğinde olması hâlinde, yönetim ve bundan yararlanma hakkının çocuğa ait olduğunu öngören özel düzenleme karşısında TMK m. 354'teki genel kullanma hakkının uygulanması söz konusu olmayacaktır[28]. Buna karşılık dijital gelirin ana ve babanın yönetimine tâbi çocuk malları kapsamında kaldığı kabul edilirse, TMK m. 354'ün uygulanabilirliği gündeme gelebilecektir.

Benzer bir ayrım TMK m. 355 bakımından daha belirgin biçimde ortaya çıkmaktadır. Bu hükme göre ana ve baba, çocuk mallarının gelirlerini öncelikle çocuğun bakımı, yetiştirilmesi ve eğitimi için; hakkaniyete uygun düştüğü ölçüde ise aile ihtiyaçlarının karşılanması amacıyla sarf edebilir ve gelir fazlasını çocuk mallarına katar[29]. Dijital gelirlerin ana ve babanın yönetimine tâbi çocuk malları

---

27 Ana ve babanın çocuk mallarını kullanma hakkı, çocuk mallarının gelirlerinin sarfı ve belirli şartlarla çocuğun malvarlığının sermaye kısmına başvurulabilmesi bakımından bkz. Çınar (n 19) 1356, 1359–1361; Özdemir (n 19) 94–97; Baygın ve Doğan (n 19) 407 vd; Canarslan (n 21) 144 vd.

28 Çınar (n 19) 1360–1361; Canarslan (n 21) 122.

29 TMK m. 355 uyarınca çocuk mallarının gelirlerinin öncelikle çocuğun bakımı, yetiştirilmesi ve eğitimi için, ancak hakkaniyete uygun düştüğü ölçüde aile ihtiyaçları için sarf edilebilmesi ve gelir fazlasının çocuk mallarına katılması bakımından bkz. Baygın ve Doğan (n 19) 414; Canarslan (n

kapsamında kaldığının kabul edilmesi hâlinde, bu kazançların aynı zamanda TMK m. 355 anlamında "çocuk mallarının geliri" niteliğinde olup olmadığı ayrıca belirlenmelidir. Özellikle içerik üreticisi çocuğun kişisel faaliyeti sonucunda elde edilen yüksek tutarlı kazançların aile ihtiyaçlarının karşılanmasında kullanılabilmesi, hükümdeki hakkaniyet ölçütünün sınırlarını daha önemli hâle getirmektedir. Çocuğun faaliyetine dayanan dijital kazançların aile bütçesine aktarılması ile klasik bir çocuk malından elde edilen kira veya faiz gelirinin aile ihtiyaçları için kullanılması, ekonomik değerin kaynağı ve çocuğun menfaati bakımından aynı nitelikte değildir. Bu nedenle TMK m. 355'in uygulanabileceği sonucuna varılsa dahi, hükümdeki hakkaniyet ölçütünün dijital gelirin kaynağı ve miktarı gözetilerek değerlendirilmesi gerekir.

TMK m. 356 ise olağan ihtiyaçların gerektirdiği ölçüde sermaye biçimindeki ödemelerin çocuğun bakımı için kullanılmasına, zorunluluk hâlinde hâkim kararıyla çocuğun diğer mallarına da başvurulmasına imkân tanımaktadır[30]. Bu hüküm dijital gelirler bakımından ikinci bir nitelendirme sorununu gündeme getirmektedir. Dijital platformlardan düzenli biçimde elde edilen kazançlar ilk bakışta "gelir" niteliğinde görünmekle birlikte, bunların çocuğun kişisel emeği, performansı ve kişiliğinin ekonomik değerinden doğması, klasik anlamdaki malvarlığı unsuru ile onun getirisi arasındaki ayrımın dijital gelirler bakımından doğrudan uygulanmasını güçleştirmektedir. Dolayısıyla dijital kazancın ana ve babanın yönetimine tâbi çocuk malları kapsamında kaldığı sonucuna ulaşılması dahi, bunun TMK m. 355 anlamında sarf edilebilir bir gelir mi, yoksa TMK m. 356 çerçevesinde daha sıkı koşullarla başvurulabilecek bir malvarlığı değeri mi olduğuna ilişkin sorunu bütünüyle çözmemektedir.

Sonuç olarak TMK m. 354–356 hükümleri dijital gelirlerin hukukî niteliğini belirleyen değil, yapılacak nitelendirmeye bağlı olarak uygulanması gündeme gelebilecek hükümlerdir. Dijital gelirin genel çocuk malı olarak kabul edilmesi, ana ve babanın kullanma ve sarf yetkilerinin değerlendirilmesini gerektirirken; TMK m. 359/I anlamında kişisel kazanç olarak nitelendirilmesi, yönetim ve yararlanma hakkını çocuğa bırakan özel rejimin uygulanmasını gerektirecektir. Bu nedenle dijital gelirlerin hangi ölçüde ana ve babanın ekonomik yetkilerine tâbi olacağının belirlenebilmesi için, TMK m. 359'da kişisel kazanç bakımından öngörülen özel rejimin ayrıca incelenmesi gerekir.

---

21) 124–125. Hakkaniyet ölçütünün ailenin sosyal ve ekonomik durumu ile çocuğun aileye getirdiği ekonomik yük gibi unsurlar gözetilerek belirlenmesi gerektiği bakımından ayrıca bkz. Özdemir (n 19) 96. Çocuk mallarının gelirlerinin aile ihtiyaçlarına sarf edilmesinin hakkaniyet sınırıyla bağlı olduğu ve bu sınırın aşılmasının hâkim müdahalesini gündeme getirebileceği yönünde bkz. Albayrak (n 20) 451–452.

30 TMK m. 356'da sermaye biçimindeki ödemelerin kullanımı ile diğer çocuk mallarına başvurma şartları bakımından bkz. Özdemir (n 19) 90–91. Ayrıca, sosyal medya reklamı karşılığında elde edilen ücretin çocuk malı sayılması hâlinde TMK m. 356 kapsamında değerlendirilebileceği, buna karşılık bu tutarın bankaya yatırılmasından doğan faizin TMK m. 355 anlamında çocuk malının geliri niteliğinde olacağı hakkında bkz. Özen Çolak (n 3) 556.

### 3. Kişisel Kazancın Özel Rejimi (TMK m. 359)

Ana ve babanın çocuk malları üzerindeki yönetim yetkisinin önemli istisnalarından biri, TMK m. 359'da düzenlenen kişisel kazançtır. TMK m. 359/I uyarınca, "*Ana ve baba tarafından bir meslek veya sanat ile uğraşması için çocuğa kendi malından verilen kısmın veya kendi kişisel kazancının yönetimi ve bunlardan yararlanma hakkı, çocuğa aittir.*" Böylece kişisel kazanç, ana ve babanın yönetimine tâbi çocuk mallarından ayrılarak özel bir hukukî statüye bağlanmıştır[31].

Dijital gelirler bakımından önem taşıyan husus, çocuğa ait olduğu kabul edilen bir gelirin bu özel statü kapsamında değerlendirilip değerlendirilemeyeceğidir. Bunun belirlenmesi ise TMK m. 359/I hükmünde yer alan "*kişisel kazanç*" kavramının anlam ve kapsamının ortaya konulmasını gerektirmektedir.

## B. TMK m. 359/I Anlamında "Kişisel Kazanç" Kavramının Belirlenmesi

Dijital gelirlerin TMK m. 359/I kapsamında değerlendirilip değerlendirilemeyeceği, kişisel kazanç kavramının hangi ölçütlere göre belirleneceğine bağlıdır. Bu nedenle öncelikle hükmün lafzı ve sistematik konumu ele alınmakta; ardından kişisel kazancın meslek veya belirli bir sözleşme tipine bağlı olup olmadığı, ekonomik değerin kaynağı ve çocuğun kişisel faaliyeti ile kazanç arasında bulunması gereken bağlantı incelenmektedir.

### 1. Hükmün Lafzı ve Sistematik Konumu

"*Kişisel kazanç*" kavramı TMK m. 359/I'de tanımlanmadığı gibi, bu kazancın hangi hukukî ilişki veya faaliyetlerden doğması gerektiğine ilişkin açık bir sınırlamaya da yer verilmemiştir[32]. Hükümde bir taraftan ana ve baba tarafından "*bir meslek veya sanat ile uğraşması için*" çocuğa verilen malvarlığı değerlerinden, diğer taraftan ise çocuğun "*kendi kişisel kazancı*"ndan söz edilmektedir. Bu lafzî ayrım, "*meslek veya sanat*" ibaresinin doğrudan kişisel kazancı niteleyip nitelemediğinin ve dolayısıyla kavramın kapsamını sınırlayıcı bir işlev taşıyıp taşımadığının belirlenmesini gerekli kılmaktadır.

Hükmün çocuk malları sistemi içerisindeki konumu da bu bakımdan önemlidir. TMK m. 359, kişisel kazancı genel çocuk malları rejiminden ayırarak özel bir hukukî statüye tâbi tutmaktadır[33]. Bu sistematik tercih, kişisel kazanç kavramının belirlenmesinde kazancın çocuğun kişisel faaliyetiyle olan bağlantısının dikkate

---

31 Kişisel kazancın, ana ve babanın yönetimi dışında kalan serbest mallardan biri olduğu ve yönetim ile yararlanma hakkının çocuğa ait bulunduğu bakımından bkz. Peter Breitschmid, 'Art 323 ZGB' in Thomas Geiser and Christiana Fountoulakis (eds), *Basler Kommentar Zivilgesetzbuch I* (7th edn, Helbing Lichtenhahn 2022) N 1–2; Canarslan (n 21) 91–92; Çınar (n 19) 1360–1361; Albayrak (n 20) 464–465; Vildan Gökkaya, 'Ana ve Babanın Çocuk Malları Üzerindeki Kullanma Hakkı' (2017) 30(133) *Türkiye Barolar Birliği Dergisi* 325, 338. Serbest malların ayrıca düzenlenmiş olmasından hareketle, serbest mallar dışında kalan çocuk mallarının dar anlamda çocuk malları olarak değerlendirildiği yönünde bkz. Erdem ve Makaracı Başak (n 21) 479; Canarslan (n 21) 81.

32 Özen Çolak (n 3) 541–542; Albayrak (n 20) 464.

33 Breitschmid 'Art 323 ZGB' (n 31) N 1–2.

alınmasını gerektirmektedir[34]. Bununla birlikte sistematik konum, kişisel kazancın yalnızca belirli bir meslek, çalışma ilişkisi veya sözleşme tipi çerçevesinde elde edilen değerlerle sınırlı olup olmadığı sorununu tek başına çözmemektedir.

Dijital içerik üretiminin klasik çalışma ilişkilerinden farklı hukukî ve ekonomik modeller çerçevesinde yürütülebilmesi, kişisel kazanç kavramının kapsamının ayrıca değerlendirilmesini gerektirmektedir. Bu nedenle öncelikle, kişisel kazancın belirli bir meslek veya sözleşme tipine bağlı olarak anlaşılmasının gerekli olup olmadığı incelenmelidir.

**2. Kişisel Kazancın Meslek ve Sözleşme Tipinden Bağımsızlaştırılması**

İncelenen hükmün lafzından, "*kişisel kazanç*"ın mutlaka belirli bir meslek veya sanat faaliyeti çerçevesinde elde edilmesi gerektiği sonucu çıkmamaktadır. Bu hükümde, ana ve baba tarafından bir meslek veya sanatla uğraşması için çocuğa verilen malvarlığı değerleri ile çocuğun "*kendi kişisel kazancı*" ayrı ayrı zikredilmiştir. "*Meslek veya sanat*" unsurunun kişisel kazancın zorunlu bir unsuru olarak kabul edilmesi, hükmün lafzıyla desteklenmemektedir.

Kişisel kazancın belirli bir sözleşme tipine, özellikle hizmet sözleşmesine bağlı olarak anlaşılması isabetli değildir. Öğretide, TMK m. 359/I'deki "*meslek veya sanat*" ibaresinin bağımsız faaliyetle, "*kişisel kazanç*" ibaresinin ise bağımlı çalışma sonucu elde edilen ücretle ilişkilendirildiği yönünde bir ayrım yapılmaktadır[35]. Bu yaklaşım, dijital içerik üretiminden elde edilen kazançlar bakımından da benimsenmiş; influencer sözleşmesinin hizmet sözleşmesi niteliğinde olmamasından hareketle çocuğun bu faaliyetten elde ettiği gelirin TMK m. 359/I kapsamında serbest mal niteliğinde sayılamayacağı ileri sürülmüştür[36]. Ancak kişisel kazanç niteliğinin sözleşmenin hukukî tipine veya faaliyetin bağımlı ya da bağımsız olarak yürütülmesine bağlanması, ekonomik bakımdan aynı veya benzer kişisel faaliyetten doğan kazançların yalnızca hukukî yapılarındaki farklılık nedeniyle farklı çocuk malları rejimlerine tâbi tutulmasına yol açabilir. Nitekim dijital içerik üretimi, farklı hukukî ilişkiler çerçevesinde gerçekleştirilebilen ve tek bir sözleşme tipine indirgenemeyen bir faaliyet niteliğindedir[37]. Bu nedenle kişisel kazancın

---

34 Kişisel kazancın, çocuğun bedenî veya fikrî bir iş görme faaliyeti sonucu elde ettiği kazanımlar olarak tanımlanması bakımından bkz. Albayrak (n 20) 464.

35 "*Meslek veya sanat*" faaliyetinin bağımsız çalışma, "*kişisel kazanç*"ın ise bağımlı çalışma sonucu elde edilen ücretle ilişkilendirilmesi yönündeki ayrım için bkz. Albayrak (n 20) 462, 465. Buna karşılık kişisel kazancın çocuğun çeşitli işgörme faaliyetlerinden doğan, bedenî veya fikrî emeğinin ürünü olan kazanımlar ve bunların yerine geçen değerler şeklinde daha geniş ele alınması yönünde bkz. Canarslan (n 21) 93. İsviçre hukukunda Art. 323 ZGB kapsamındaki çalışma kazancının, ebeveyn izniyle kurulan iş sözleşmesinden doğan kazancın yanı sıra öğrencinin ebeveyn izni gerektirmeyen tatil işi kazancını da kapsayabileceği yönünde bkz. Breitschmid 'Art 323 ZGB' (n 31) N 2.

36 Influencer sözleşmesinin hizmet sözleşmesi niteliğinde olmamasından hareketle bu sözleşmeden doğan gelirin serbest mal niteliğinde sayılamayacağı yönünde bkz. Aktaş Avcı (n 1) 81–82; Özen Çolak (n 3) 543.

37 Influencer sözleşmesinin somut ilişkinin özelliklerine göre eser veya vekâlet sözleşmesi niteliği taşıyabilmekle birlikte kural olarak isimsiz bir sözleşme olduğu yönünde bkz. Keskin (n 2) 140–141; Zorluoğlu Yılmaz ve Yıldırım Dindar (n 9) 522–523.

belirlenmesinde sözleşmenin hukukî tipinden ziyade, elde edilen ekonomik değerin kaynağının esas alınması gerekir.

Kişisel kazanç nitelendirmesinde, kazancın belirli bir meslek çerçevesinde elde edilmesi veya belirli bir sözleşme tipine dayanması tek başına belirleyici kabul edilmemelidir. Belirleyici ölçüt, ekonomik değerin hangi faaliyetten ve kimin kişisel katkısından kaynaklandığıdır. Kişisel kazancın tespiti, böylece kazancın şeklî hukukî kaynağından ziyade ekonomik değerin maddî kaynağının araştırılmasını gerekli kılmaktadır.

### 3. Ekonomik Değerin Kaynağı Ölçütü

Kişisel kazancın belirli bir meslek veya sözleşme tipiyle sınırlandırılmaması, TMK m. 359/I kapsamındaki nitelendirmede ekonomik değerin kaynağını ön plana çıkarmaktadır. Kişisel kazancın belirlenmesinde, kazancın hangi sözleşme ilişkisi çerçevesinde elde edildiğinden ziyade, ekonomik değerin esas itibarıyla çocuğun hangi faaliyeti veya kişisel katkısı sayesinde ortaya çıktığı esas alınmalıdır.

Dijital içerik üretiminde ekonomik değer; çocuğun görüntüsü, sesi, performansı, yaratıcılığı, tanınırlığı veya içerik üretimine yönelik kişisel faaliyeti etrafında oluşabilir[38]. Reklam verenin, sponsorun veya platformun ekonomik karşılık sağlamasında çocuğun kişisel faaliyeti belirleyici rol oynuyorsa, kazancın ekonomik kaynağının çocuğun şahsı ve faaliyetiyle bağlantılı olduğu kabul edilebilir. Hesabın ana veya baba tarafından yönetilmesi, sözleşmenin onlar tarafından kurulması ya da ödemenin ebeveyne ait bir hesaba yapılması, ekonomik değerin kaynağının belirlenmesinde tek başına belirleyici değildir.

Çocuğun içerikte herhangi bir şekilde yer alması, kazancın ekonomik kaynağının çocuğun kişisel faaliyeti olduğu sonucuna ulaşmak için tek başına yeterli değildir. Bu nedenle kişisel kazanç nitelendirmesinde, çocuğun faaliyeti ile elde edilen kazanç arasındaki bağlantının ayrıca değerlendirilmesi gerekir.

### 4. Kişisel Faaliyet ile Kazanç Arasındaki Yeterli Bağlantı

Öğretide kişisel kazanç, çocuğun bedenî veya fikrî işgörme faaliyeti sonucunda elde ettiği edinimler üzerinden açıklanmaktadır[39]. Bu çalışmada, söz konusu açıklamadan hareketle, dijital gelirlerin kişisel kazanç olarak nitelendirilmesinde

---

[38] Influencer pazarlamasında ekonomik değerin tanınırlık, kişisel marka, içerik niteliği ve etkileşim gibi unsurlarla bağlantılı olarak oluşması bakımından bkz. Baycur ve Karaca (n 17) 290 vd.; influencer faaliyetinde kişisel performans, içerik üretimi ve ticari iş birliği unsurları bakımından Keskin (n 2) 133 vd.; çocuk üzerinden elde edilen reklam ve benzeri ekonomik değerlerin çocuğun görüntüsü ve kişisel özellikleriyle bağlantısı bakımından Özen Çolak (n 3) 537–538; çocuğun görüntüsü ve işgücünün sosyal medya üzerinden gelir elde edilmesinde ekonomik değer taşıyabilmesi bakımından Canarslan (n 21) 17–18.

[39] Kişisel kazancın çocuğun bedenî veya fikrî işgörme faaliyeti sonucu elde edilen edinimler olarak tanımlanması bakımından bkz. Özdemir (n 19) 91; Baygın ve Doğan (n 19) 398, 413; Albayrak (n 20) 464–465.

çocuğun kişisel faaliyeti ile elde edilen kazanç arasında doğrudan ve yeterli bir bağlantının esas alınması önerilmektedir. Bu bağlantının değerlendirilmesinde öncelikle çocuğun kazanca kaynaklık eden kişisel faaliyeti belirlenmeli; ardından bu faaliyetin ekonomik karşılığın oluşumundaki ağırlığı ve gelir sağlayan kişi veya platform bakımından taşıdığı önem incelenmelidir.

Çocuğun performansı, anlatımı veya diğer kişisel faaliyetlerinin kazancın elde edilmesindeki rolü, bağlantının yeterliliğinin değerlendirilmesinde dikkate alınabilir. Çocuğun görüntüsü, sesi veya tanınırlığı bu faaliyetin ekonomik değerini artırabilir; ancak bu özelliklerin ekonomik değer taşıması, kişisel faaliyetin varlığını tek başına göstermez. Bu nedenle çocuğun içerikten çıkarılması hâlinde aynı ekonomik değerin ortaya çıkmayacak olması da tek başına yeterli bir ölçüt değildir. Aynı durum, çocuğun kişisel bir faaliyette bulunmaksızın yalnızca görüntüsüyle içeriğin konusu olduğu hâllerde de söz konusu olabilir. Esas olan, kazancın çocuğun salt varlığıyla değil, belirlenebilir kişisel faaliyetiyle bağlantısının kurulmasıdır.

Faaliyetin tek seferlik olması, kazançla doğrudan ve yeterli bağlantı kurulmasını engellemez; çocuğun içerikte sürekli görünmesi de kişisel faaliyetin varlığını kendiliğinden ortaya koymaz. Bu nedenle katılımın sıklığı ile faaliyetin kazancın oluşumundaki rolü birbirinden ayrılmalıdır. Bu yaklaşım, aktif içerik üretimi ve karma faaliyetlerde çocuğun kişisel faaliyetinden doğan kazancın belirlenmesine, pasif görünürlük hâllerinde ise ekonomik değerin çocuğa aidiyeti ile kişisel kazanç niteliğinin ayrı değerlendirilmesine imkân vermektedir.

### C. Dijital Gelirlerin Nitelendirilmesinde Başlıca İhtimaller

Yukarıda ortaya konulan ölçütlerin dijital gelirlere uygulanması, somut olayın özelliklerine göre farklı nitelendirme sonuçlarına yol açabilir. Bu çerçevede dijital gelirin TMK m. 359/I anlamında kişisel kazanç veya ana ve babanın yönetimine tâbi çocuk malları kapsamında değerlendirilmesi; ana-baba ile çocuğun birlikte katkıda bulunduğu faaliyetlerde ise katkıların niteliği ve ağırlığının ayrıca göz önünde bulundurulması gerekir.

#### 1. Kişisel Kazanç Olarak Nitelendirme

Dijital gelirin ekonomik kaynağının çocuğun kişisel faaliyetine dayanması ve bu faaliyet ile kazanç arasında yeterli bağlantının bulunması hâlinde, gelir TMK m. 359/I anlamında kişisel kazanç olarak nitelendirilebilir. Çocuğun bizzat içerik ürettiği veya performansı, anlatımı ya da diğer kişisel faaliyetleriyle ekonomik değerin oluşumuna katıldığı durumlar bu kapsamda değerlendirilebilir[40].

Kişisel kazanç nitelendirmesinin kabulü hâlinde dijital gelir, ana ve babanın yönetimine tâbi çocuk mallarından ayrılarak TMK m. 359'daki özel rejime tâbi

[40] Kişisel kazancın çocuğun çeşitli işgörme faaliyetleri sonucunda elde ettiği, bedenî veya fikrî emeğinin ürünü olan kazanımları kapsadığı yönünde bkz. Canarslan (n 21) 93; ayrıca İsviçre hukukunda Art. 323 ZGB kapsamındaki çalışma kazancına ilişkin bkz. Breitschmid 'Art 323 ZGB' (n 31) N 1–2.

olur. Gelirin yönetimi ve bundan yararlanma hakkı çocuğa ait olduğundan, ana ve babanın TMK m. 352'den kaynaklanan yönetim yetkisi ile TMK m. 355'te çocuk mallarının gelirleri bakımından öngörülen sarf yetkisinin bu kazançlar üzerinde uygulanması söz konusu olmaz. Çocuğun ana ve babasıyla birlikte yaşaması hâlinde ise TMK m. 359/II uyarınca çocuktan kendi bakımı için uygun bir katkıda bulunması istenebilir[41].

Çocuğun ekonomik değerin oluşumundaki rolünün tali kaldığı veya gelirin esas itibarıyla ana ve babanın faaliyetinden kaynaklandığı hâllerde, kişisel kazanç nitelendirmesinden farklı bir sonuca ulaşılması gerekir. Çocuğun ve ana-babanın ekonomik değerin meydana gelmesine birlikte katkıda bulunduğu hâller ise karma faaliyetler bakımından ayrıca değerlendirilmelidir.

**2. Ana ve Babanın Yönetimine Tâbi Çocuk Malı Olarak Nitelendirme**

Gelirin çocuğa ait olduğunun belirlenmesi koşuluyla, dijital gelirlerin nitelendirilmesinde ikinci ihtimal, TMK m. 359/I anlamında kişisel kazanç niteliği taşımayan ekonomik değerin ana ve babanın yönetimine tâbi çocuk malları kapsamında değerlendirilmesidir. Bu sonuç özellikle, çocuğun kişisel faaliyetinin ekonomik değerin ortaya çıkmasında belirleyici olmadığı veya faaliyet ile kazanç arasında yeterli bağlantının kurulamadığı hâllerde gündeme gelir.

Çocuğun içerikteki rolünün tali kaldığı ve ekonomik değerin esas itibarıyla ana ve babanın içerik üretimi, hesap yönetimi veya ticari organizasyonundan doğduğu hâllerde, gelirin TMK m. 359/I anlamında kişisel kazanç olarak nitelendirilmesi güçtür. Benzer şekilde, kazancın çocuğun kişisel faaliyetinden ziyade hesabın genel erişimi, içerik konsepti veya ana ve babanın bağımsız faaliyeti sayesinde ortaya çıktığı durumlarda, gelirin ana ve babanın yönetimine tâbi çocuk malları kapsamında değerlendirilmesi gündeme gelebilir.

Ana ve babanın yönetimine tâbi çocuk malı olarak nitelendirme, gelirin çocuğa aidiyetinden ziyade, tâbi olacağı yönetim rejimi bakımından önem taşır. Gelir çocuğa ait olmakla birlikte TMK m. 359/I'in şartlarını taşımıyorsa, TMK m. 352 vd. hükümleri uygulama alanı bulur ve ana ve baba söz konusu malvarlığı değeri üzerinde yönetim hakkına sahip ve bununla yükümlü olur[42].

Ana ve babanın yönetimine tâbi çocuk malı olarak nitelendirme, kullanma ve sarf yetkilerinin kapsamını kendiliğinden belirlemez. Kişisel kazanç niteliğinin reddedilmesi hâlinde dahi, dijital değerin TMK m. 355 anlamında gelir mi, yoksa TMK m. 356 kapsamında daha sıkı koşullarla başvurulabilecek bir malvarlığı değeri mi olduğunun ayrıca belirlenmesi gerekir.

---

41 Çocuğun kişisel kazancının kendisine ait olduğu, ancak ana ve babasıyla birlikte yaşaması hâlinde TMK m. 359/II uyarınca kendi bakımı için uygun bir katkıda bulunmasının istenebileceği yönünde bkz. Çınar (n 19) 1360–1361; Albayrak (n 20) 465; Canarslan (n 21) 102.

42 Baygın ve Doğan (n 19) 383–385; Özdemir (n 19) 84–88; Albayrak (n 20) 447–450.

### 3. Karma Faaliyetlerde Katkıya Dayalı Nitelendirme

Dijital içerik üretiminde ekonomik değerin her zaman yalnızca çocuğun veya yalnızca ana ve babanın faaliyetine dayanması gerekmez. Özellikle aile tarafından yönetilen sosyal medya hesaplarında içeriğin hazırlanması ve çekimi, hesap yönetimi ve reklam verenlerle ilişkiler ana ve baba tarafından yürütülürken, çocuğun görüntüsü, kişiliği veya performansı da ekonomik değerin oluşumunda esaslı rol oynayabilir[43].

Ortak içerik üretimi hâllerinde, öncelikle ekonomik değerin oluşumunda çocuğun kişisel faaliyeti ile ana ve babanın ekonomik veya organizasyonel katkılarından hangisinin baskın olduğu belirlenmelidir. Öğretide, sosyal medya faaliyetinden elde edilen gelirde çocuğun yanı sıra ana ve babanın da emek harcadığı hâllerde, ana ve babanın sağladıkları katkıya uygun bir pay almaları gerektiği ileri sürülmektedir[44]. Bununla birlikte, ana ve babanın faaliyete katkıda bulunması tek başına gelirin matematiksel olarak paylaştırılmasını gerektirmemelidir. Katkıların objektif olarak ayrıştırılabildiği durumlarda, çocuğun kişisel faaliyetine karşılık gelen ekonomik değerin TMK m. 359/I anlamında kişisel kazanç olarak değerlendirilmesi; ana ve babanın bundan bağımsız ve ayrıca ekonomik değer taşıyan katkısına karşılık gelen kısmın ise bu nitelendirmenin dışında tutulması mümkün olabilir. Katkıların ayrıştırılmasının mümkün olmadığı hâllerde ise ekonomik değerin baskın kaynağı esas alınmalıdır.

Katkıların ayrıştırılması önemli uygulama güçlükleri taşımaktadır. Bir reklam veya sponsorluk bedelinin hangi kısmının çocuğun kişisel faaliyetinden, hangi kısmının ana ve babanın teknik veya organizasyonel katkısından kaynaklandığının objektif biçimde belirlenmesi çoğu durumda mümkün olmayabilir. Gelir akışının ve ilgili hukukî ilişkilerin çoğunlukla ana ve babanın kontrolünde bulunması, katkıların kimden ve ne ölçüde kaynaklandığının belirlenmesini güçleştirmekte ve bu tespiti ispat bakımından da sorunlu hâle getirmektedir. Bu nedenle kısmî nitelendirmeye ancak çocuğun kişisel faaliyetinin ekonomik değerin oluşumundaki payının güvenilir ve denetlenebilir verilerle ortaya konulabildiği hâllerde başvurulmalıdır.

### D. Benimsenen Çözüm

Yukarıdaki değerlendirmeler doğrultusunda, içerik üreticisi çocukların dijital faaliyetlerinden elde ettikleri gelirlerin hukukî niteliği, kazancın dayandığı sözleşmenin tipine göre değil, ekonomik değerin kaynağı ve bu değerin çocuğun kişisel faaliyetiyle olan bağlantısı esas alınarak belirlenmelidir. Bu çerçevede,

---

43 Aile tarafından yönetilen çocuk içerik kanallarında hesap yönetimi, çekim ve reklam veren ilişkilerinin ebeveynler tarafından yürütülürken çocuğun görüntü ve kişiliğinin içeriğin merkezinde kalmaya devam ettiği yönünde, somut örneklerle bkz. Atasoy (n 1) 457–458.

44 Sosyal medya faaliyetinden elde edilen gelirde çocuğun yanı sıra ana ve babanın da emek harcadığı hâllerde, ana ve babanın sağladıkları katkıya uygun bir pay almaları gerektiği yönünde bkz. Canarslan (n 21) 17–18.

çocuğun kişisel faaliyetinin ekonomik değerin oluşumunda belirleyici olması ve faaliyet ile kazanç arasında yeterli bağlantının bulunması, TMK m. 359/I anlamında kişisel kazanç nitelendirmesinin temelini oluşturur.

**1. Aktif İçerik Üretiminde Kişisel Kazanç Yönündeki Başlangıç Noktası**

Çocuğun içerik üretimine aktif ve belirleyici biçimde katıldığı hâllerde, elde edilen dijital gelirin TMK m. 359/I anlamında kişisel kazanç olarak nitelendirilmesi başlangıç noktası olmalıdır. Bununla birlikte aktif katılım tek başına yeterli olmayıp, çocuğun kişisel faaliyetinin ekonomik değerin oluşumunda belirleyici bir rol taşıması gerekir.

"Başlangıç noktası" ifadesi, teknik anlamda bir kanunî karineyi değil; TMK m. 359/I'in yorumuna dayanan ve çocuğun aktif ve belirleyici katılımını kişisel kazanç nitelendirmesi lehine güçlü bir ölçüt olarak kabul eden yaklaşımı ifade etmektedir.

**2. Pasif Görünürlük Hâllerinin Ayrıştırılması**

Çocuğun kişisel bir faaliyette bulunmaksızın yalnızca ana veya babanın gerçekleştirdiği paylaşımlarda görüntüsü veya kişiliğiyle yer aldığı hâllerde, ekonomik menfaatin çocuğa aidiyeti ile kişisel kazanç niteliği ayrı değerlendirilmelidir. Çocuğun görüntüsünün veya tanınırlığının ekonomik değerin oluşumunda belirleyici olması, bu menfaatin çocuğa aidiyetinin araştırılmasında dikkate alınabilir; ancak kişisel faaliyetin varlığını tek başına göstermez. Bu nedenle çalışmada benimsenen yaklaşım uyarınca, salt pasif görünürlük TMK m. 359/I anlamında kişisel kazanç nitelendirmesi için yeterli kabul edilmemektedir.

Öte yandan, içeriğin yayımlandığı sırada çocuğun yeni bir faaliyette bulunmaması, kazancın kişisel faaliyetle bağlantısının bulunmadığı anlamına gelmez. Çocuğun daha önce gerçekleştirdiği bir performansın kaydının yeniden yayımlanması veya kullanılması hâlinde, elde edilen kazancın önceki kişisel faaliyetle bağlantısı değerlendirilmelidir. Bu ihtimal, çocuğun herhangi bir kişisel faaliyeti bulunmaksızın yalnızca görüntüsünün ekonomik değer taşıdığı hâllerden ayrılmalıdır.

Kişisel kazanç niteliğinin kabul edilmemesi, ekonomik menfaatin ana ve babaya ait olduğu sonucunu doğurmaz. Menfaatin çocuğa aidiyeti ilgili hukukî ilişki çerçevesinde ayrıca belirlenmeli; çocuğa ait olduğu sonucuna ulaşılması hâlinde, kişisel kazanç dışındaki çocuk malları bakımından uygulanacak yönetim ve koruma hükümleri değerlendirilmelidir.

**3. Karma Faaliyetlerde Çocuğun Katkısının Belirlenmesi**

Çocuğun kişisel faaliyeti ile ana ve babanın teknik, organizasyonel veya yönetimsel katkılarının bir arada bulunduğu karma içerik üretimi modellerinde, gelirin matematiksel oranlama yoluyla paylaştırılması genel bir çözüm olarak benimsenmemelidir. Bu hâllerde öncelikle ekonomik değerin oluşumunda hangi katkının baskın olduğu belirlenmeli; ancak katkıların güvenilir ve denetlenebilir

verilerle ayrıştırılabildiği durumlarda kısmî nitelendirmeye başvurulmalıdır. Öğretide, sosyal medya faaliyetinden elde edilen gelirde çocuğun yanı sıra ana ve babanın da emek harcadığı hâllerde, ana ve babanın sağladıkları katkıya uygun bir pay almaları gerektiği ileri sürülmektedir[45]. Burada benimsenen yaklaşım ise ana ve babanın katkısının varlığını tek başına gelirin paylaştırılması için yeterli görmemekte; öncelikle ekonomik değerin baskın kaynağının belirlenmesini esas almaktadır.

Ekonomik değerin esas itibarıyla çocuğun kişisel faaliyetinden kaynaklandığı ve ana ve babanın katkısının bu faaliyetin teknik veya organizasyonel olarak gerçekleştirilmesine hizmet ettiği durumlarda, gelirin TMK m. 359/I anlamında kişisel kazanç olarak nitelendirilmesi esas alınmalıdır. Buna karşılık, ana ve babanın çocuğun kişisel faaliyetinden bağımsız ve ayrıca ekonomik değer taşıyan bir katkısının bulunduğunun ortaya konulması hâlinde, bu katkının hukukî niteliği somut olayın özelliklerine göre ayrıca değerlendirilmelidir.

#### 4. Nitelendirmenin Uygulanacak Çocuk Malları Rejimine Etkisi

Dijital gelirin TMK m. 359/I anlamında kişisel kazanç olarak nitelendirilmesi hâlinde, yönetim ve yararlanma hakkı bakımından bu hükümde öngörülen özel rejim uygulanır. Gelirin ana ve babanın yönetimine tâbi çocuk malları kapsamında kaldığı hâllerde ise TMK m. 352 vd. hükümleri uygulama alanı bulur; kullanma ve sarf yetkileri bakımından TMK m. 354–356 hükümlerinin uygulanma şartlarının ayrıca değerlendirilmesi gerekir.

Dijital gelirin hukukî statüsünün belirlenmesi, çocuğun malvarlığının fiilen korunması sorununu tek başına çözmemektedir. Hukukî yetki ile fiilî kontrol arasındaki farklılık ve bunun çocuk malvarlığının korunması bakımından doğurduğu sonuçlar aşağıda ayrıca ele alınmaktadır.

## III. DİJİTAL GELİRLERİN KORUNMASI VE YÖNETİMİN SONA ERMESİNİN SONUÇLARI

### A. Hukukî Yetki ile Fiilî Kontrol Arasındaki Ayrım

Dijital gelirin TMK m. 359/I anlamında kişisel kazanç olarak nitelendirilmesi, yönetim ve yararlanma hakkının çocuğa ait olması sonucunu doğurur; ancak bu hukukî statü, gelirin fiilen çocuğun kontrolünde bulunmasını kendiliğinden sağlamaz[46]. Özellikle küçük yaştaki içerik üreticisi çocuklarda platform hesaplarının yönetimi, reklam ve sponsorluk ilişkilerinin yürütülmesi ve gelirlerin tahsili çoğu zaman ana ve babanın fiilî hâkimiyet alanında gerçekleşmektedir.

---

[45] Sosyal medya paylaşımlarından elde edilen gelirlerde, çocuğun katkısının yanı sıra ana ve babanın içerik üretimi için harcadıkları emeğin de dikkate alınması ve ana ve babaya sağladıkları katkıya uygun bir pay verilmesi gerektiği yönünde bkz. Canarslan (n 21) 17–18.

[46] Atasoy (n 1) 455, 457–458.

Hukukî yetki ile fiilî kontrol arasındaki farklılık, dijital gelirlerin korunması bakımından özellikle önemlidir. TMK m. 359/I kişisel kazanç üzerindeki yönetim ve yararlanma hakkının kime ait olduğunu belirlemekle birlikte, platform hesaplarına erişim, gelirlerin tahsil edildiği hesapların kullanılması ve ekonomik değerler üzerinde fiilen tasarrufta bulunulması ayrı bir düzlemde ortaya çıkmaktadır. Gelirlerin ana veya baba tarafından kontrol edilen hesaplarda tutulması, çocuğa ait malvarlığı değerleri ile ana ve babanın malvarlığının birbirine karışması veya kazançların çocuğun yararı dışında kullanılması, kişisel kazanç için öngörülen özel rejimin fiilen etkisiz kalmasına yol açabilir[47]. Bu nedenle kişisel kazanç olarak nitelendirme, uygulanacak rejimi belirlemekle birlikte fiilî korumayı tek başına sağlamaz.

Ana ve babanın fiilî kontrolünün çocuğun malvarlığı bakımından tehlike oluşturduğu hâllerde, çocuk mallarının korunmasına ilişkin hükümlerin uygulanması gündeme gelir[48]. Bununla birlikte, kişisel kazanç niteliğindeki dijital gelirlerin ana ve baba tarafından fiilen tahsil veya kontrol edilmesi, bu gelirler üzerindeki kanunî yönetim yetkisinin onlara ait olduğu anlamına gelmez. Yönetimi TMK m. 359/I uyarınca çocuğa ait olan bu değerlerin korunmasında, yönetimi ana ve babaya ait olmayan çocuk mallarına ilişkin TMK m. 361/II dikkate alınmalıdır[49]. Bu çerçevede, TMK m. 360–361 kapsamındaki koruyucu müdahale ile dijital gelirlerin yönetimine veya fiilî kontrolüne bağlı devir, hesap ve sorumluluk yükümlülükleri ayrı ayrı incelenmeli; TMK m. 362–363'ün uygulanma alanı da bu ayrım gözetilerek belirlenmelidir.

### B. TMK m. 360–361 Kapsamında Dijital Gelirlerin Korunması

#### 1. Koruyucu Müdahalenin Şartları ve Kademeliliği

TMK m. 360 ve 361, çocuğun malvarlığının korunmasına yönelik olarak hâkimin müdahalesine imkân veren ve kademeli bir koruma sistemi oluşturan hükümler içermektedir[50]. TMK m. 360/I uyarınca, ana ve babanın çocuğun mallarını

---

47 Atasoy (n 1) 455, 457–458; Aktaş Avcı (n 1) 71, 77.

48 Dural, Öğüz ve Gümüş (n 21) 394; Özen Çolak (n 3) 556–558; Atasoy (n 1) 475–476. Karş. çocuk hesaplarının yönetimine hâkimin ancak özensiz yönetim hâlinde müdahale edebileceği yönünde bkz. Gençer Özdemir, 'Velinin Çocuğun Banka Hesabı Üzerindeki Kullanma ve Yönetim Hakkı' (2021) 16(178) *Terazi Hukuk Dergisi* 1134, 1142 ve orada anılan Yargıtay 2. HD kararı.

49 Ana ve babanın yönetimine tâbi olmayan çocuk mallarının korunması bakımından bkz. Canarslan (n 21) 196. İsviçre hukukunda çocuğun kendi yönetimindeki kazançlara yönelik koruyucu müdahale hakkında bkz. Peter Breitschmid, 'Art 324/325 ZGB' in Thomas Geiser and Christiana Fountoulakis (eds), *Basler Kommentar Zivilgesetzbuch I* (7th edn, Helbing Lichtenhahn 2022) N 15; Kurt Affolter-Fringeli and Urs Vogel, 'Art. 324/325 ZGB' in Heinz Hausheer and Hans Peter Walter (eds), *Die elterliche Sorge / der Kindesschutz, Art. 296–317 ZGB – Das Kindesvermögen, Art. 318–327 ZGB – Minderjährige unter Vormundschaft, Art. 327a–327c ZGB* (Berner Kommentar, Stämpfli Verlag AG 2016) N 19, 55.

50 TMK m. 361'in, m. 360'ta öngörülen önlemlerin yetersiz kalması hâlinde devreye giren "yedek" hüküm niteliği bakımından bkz. Özdemir (n 19) 97; TMK m. 360–361 arasındaki kademeli koruma

yönetmekte yeterince özen göstermemeleri hâlinde hâkim, malların korunması için uygun önlemleri alır. Hükmün uygulanması için ana ve babanın kusurlu davranmış olması gerekmez; çocuk mallarının tehlikeye düşürülmesi yeterlidir[51].

Hâkimin müdahalesinde çocuğun malvarlığını tehdit eden durumun niteliği ve ağırlığı dikkate alınmalı; uygulanacak tedbir mevcut tehlikeyle orantılı olmalıdır[52]. TMK m. 360 kapsamında hâkim, ana ve babaya malların yönetimi konusunda talimat verebilir, belirli zamanlarda bilgi ve hesap sunmalarını isteyebilir ve gerektiğinde malvarlığının korunmasına yönelik diğer uygun tedbirlere başvurabilir. Koruyucu müdahalenin kapsamı, çocuğun malvarlığının korunması için gerekli olanla sınırlı tutulmalıdır[53].

TMK m. 360 ve 361 arasındaki ilişki, koruyucu müdahalenin kademeli ve ölçülü biçimde gerçekleştirilmesini gerektirir[54]. İki hükmün uygulanma şartları, öngördükleri koruyucu müdahalenin ağırlığına göre farklılaşmaktadır. TMK m. 360'ın uygulanmasında ana ve babanın çocuk mallarının yönetiminde gerekli özeni göstermemesi esas alınırken, TMK m. 361/I kapsamında yönetimin ana ve babadan alınabilmesi için çocuk mallarının tehlikeye düşmesi ve bu tehlikenin başka şekilde önlenememesi gerekir[55]. Kademelilik ilkesi ise TMK m. 360

ilişkisi bakımından Baygın and Doğan (n 19) 391–392. İsviçre hukukunda çocuk malvarlığının korunmasında daha hafif tedbirlerin önceliği ve yönetimin kayyıma devrinin tali nitelikte olduğu yönünde bkz. Breitschmid, 'Art. 324/325 ZGB' (n 49) N 2, 14. Ayrıca çocuğun kişi varlığının korunmasına ilişkin TMK m. 346 vd. bakımından koruyucu önlemlerin hafiften ağıra doğru kademeli biçimde uygulanması yönünde bkz. Gönül Koşar (n 1) 295–296.

51 TMK m. 360/I'in uygulanması için ana ve babanın kusurlu davranmasının aranmadığı, çocuk mallarının tehlikeye düşürülmüş olmasının yeterli olduğu yönünde bkz. Dural, Öğüz ve Gümüş (n 21) 394; Baygın ve Doğan (n 19) 391.

52 Çocuk malvarlığının korunmasına yönelik müdahalelerde ölçülülük ilkesinin uygulanması ve tedbirin izlenen amaçla orantılı olması gerektiği yönünde bkz. Affolter-Fringeli and Vogel, 'Art. 324/325 ZGB' (n 49) N 12; ayrıca genel çocuk koruma tedbirlerinde ölçülülük ilkesi bakımından Affolter-Fringeli and Vogel, 'Art. 307 ZGB' in Heinz Hausheer and Hans Peter Walter (eds), *Die elterliche Sorge / der Kindesschutz, Art. 296–317 ZGB – Das Kindesvermögen, Art. 318–327 ZGB – Minderjährige unter Vormundschaft, Art. 327a–327c ZGB* (Berner Kommentar, Stämpfli Verlag AG 2016) N 26; Breitschmid 'Art. 324/325 ZGB' (n 49) N 2. Ayrıca bkz. Rona Serozan, 'Çocuğun Kişi Varlığının Aile Hukuku Alanında Korunmasında Yetersizlikler' in *Prof Dr Kenan Tunçomağ'a Armağan* (İstanbul 1997) 381, 397; Ali Naim İnan, 'Özel (Medeni) Hukuk Bakımından Ana-Baba ile Çocuk İlişkileri ve Çocukların Ana-Babaya Karşı Korunması' in *Prof Dr Hamide Topçuoğlu'na Armağan* (Ankara 1995) 17, 19; Emine Akyüz, 'Velayet ve Çocuğun Korunması' in *Prof Dr Ali Naim İnan'a Armağan* (Ankara 2009) 111, 135.

53 Alınacak tedbirlerin talilik ve orantılılık ilkeleriyle sınırlılığı bakımından bkz. Affolter-Fringeli and Vogel 'Art. 324/325 ZGB' (n 49) N 12; Breitschmid 'Art. 324/325 ZGB' (n 49) N 2. Bu tedbirlerin yönetim yetkisini kaldırmaması bakımından Dural, Öğüz ve Gümüş (n 21) 395; Akyüz (n 52) 135.

54 İsviçre hukukunda çocuk malvarlığının korunmasında daha hafif önlemlerin önceliği ve yönetimin kayyıma devrinin tali nitelikte olması bakımından ayrıca bkz. Breitschmid 'Art. 324/325 ZGB' (n 49) N 2, 14. Ayrıca çocuğun kişi varlığının korunmasına ilişkin TMK m. 346 vd. kapsamındaki koruyucu önlemlerin kademeli biçimde uygulanması bakımından bkz. Gönül Koşar (n 1) 295–296.

55 TMK m. 360 kapsamında ana ve babanın çocuk mallarının yönetiminde gerekli özeni göstermemesi hâlinde hâkimin gerekli koruyucu önlemleri alabileceği; TMK m. 361 uyarınca yönetimin kayyıma

kapsamındaki tedbirlerin her durumda tüketilmesini gerektiren mutlak bir sıra olarak anlaşılmamalıdır. Somut olayda daha hafif tedbirlerin yetersiz kalacağının baştan anlaşılması hâlinde, ölçülülük ilkesi çerçevesinde daha etkili bir koruyucu müdahaleye doğrudan başvurulması mümkün olmalıdır[56].

**2. Dijital Gelirler Bakımından Tehlike ve Kuşku Ölçütünün Somutlaştırılması**

Dijital gelirlerin farklı platform ve hukukî ilişkilerden doğabilmesi, gelir akışının çoğu zaman ana ve babanın kontrolündeki hesaplar üzerinden gerçekleşmesi ve nakdî gelirlerin yanında aynî ekonomik menfaatlerin de bulunabilmesi, TMK m. 360–361 kapsamında yapılacak değerlendirmede dijital faaliyete özgü olguların dikkate alınmasını gerektirmektedir. Ana ve babanın dijital gelirler üzerinde fiilî kontrol sahibi olması ise tek başına çocuğun malvarlığının tehlikeye düştüğünü veya gelirlerin hukuka uygun biçimde yönetileceği ya da sarf edileceği konusunda kuşku bulunduğunu göstermez. Özellikle küçük yaştaki çocuklarda böyle bir kontrol, dijital faaliyetin yürütülmesinin fiilî bir sonucu olabilir. Hukukî bakımdan belirleyici olan, çocuğun malvarlığına yönelik tehlikenin objektif olarak belirlenebilir ve gerekçelendirilebilir olması; fiilî kontrolün malvarlığının değer veya özünün korunmaması, çocuğa ait gelirlerin başka amaçlarla kullanılması, çocuğun malvarlığı ile ana ve babanın malvarlığının birbirine karıştırılması veya hesap verme yükümlülüğünden kaçınılması gibi somut olgularla birlikte ortaya çıkmasıdır[57].

Çocuğa ait dijital gelirlerin sürekli olarak ana veya babanın şahsî hesabında tutulması ve diğer aile gelirlerinden ayrıştırılmaması, tek başına hukuka aykırı bir kullanımı kanıtlamasa da malvarlığının izlenmesini güçleştirmesi ve usulsüz kullanım riskini artırması nedeniyle dikkate alınabilecek bir göstergedir. Gelirlerin kaynağı, miktarı veya kullanım amacı belirlenemiyor ya da çocuğa ait malvarlığı değerleri ebeveynin malvarlığı içinde izlenemez hâle geliyorsa, çocuk malvarlığının korunması bakımından müdahaleyi gerektirebilecek bir tehlike ortaya çıkabilir[58].

---

bırakılabilmesi için ise tehlikenin m. 360 kapsamındaki önlemlerle önlenmesinin mümkün olmaması gerektiği yönünde bkz. Canan Yılmaz, 'Güncel Yargıtay Kararları Işığında Çocuk Mallarının Yönetimi: Çocuk Mallarının Korunması' in *Prof. Dr. Serap Helvacı'ya Armağan* (On İki Levha Yayıncılık 2024) 985, 988; Canarslan (n 21) 173, 194; Özdemir (n 19) 97; Albayrak (n 20) 466; Breitschmid 'Art. 324/325 ZGB' (n 49) N 7, 14.

56 Koruma tedbirlerinde kademeliliğin mutlak bir tüketme sırası değil, somut olayda gerekli ve yeterli müdahalenin seçilmesini gerektiren ölçülülük ilkesi çerçevesinde değerlendirilmesi bakımından bkz. Affolter-Fringeli and Vogel 'Art. 324/325 ZGB' (n 49) N 47; Breitschmid 'Art. 324/325 ZGB' (n 49) N 14.

57 Çocuk malvarlığının korunması bakımından tehlikenin objektif olarak belirlenebilir ve gerekçelendirilebilir olması; yalnızca uzak bir zarar ihtimalinin yeterli görülmemesi ve malvarlığının değer veya özünün korunmaması, çocuğa ait gelirlerin başka amaçlarla kullanılması, çocuk malvarlığı ile ebeveyn malvarlığının karıştırılması veya hesap vermekten kaçınılması gibi olguların tehlike göstergesi sayılması bakımından bkz. Affolter-Fringeli and Vogel Art. 324/325 ZGB (n 49) N 21–25.

58 Çocuk malvarlığı ile ana ve babanın malvarlığının karıştırılmasının, izlenebilirliği güçleştirmesi ve usulsüz kullanım riskini artırması bakımından bir tehlike göstergesi oluşturduğu yönünde bkz. Affolter-Fringeli and Vogel 'Art. 324/325 ZGB' (n 49) N 23.

TMK m. 359/I kapsamında kişisel kazanç niteliğindeki gelirlerin TMK m. 355'e dayanılarak aile ihtiyaçlarının karşılanmasına tahsis edilmesi de kişisel kazanç için öngörülen özel rejimle bağdaşmaz[59]. Çocuğun geliri kullanılarak çocuğun yararıyla bağlantısı bulunmaksızın ebeveynin veya aile malvarlığının artırılması, gelirin çocuğun yararıyla ilgisi bulunmayan amaçlara yöneltilmesi yahut kullanımın kapsam ve amacı hakkında makul bir açıklama getirilememesi, koruyucu müdahale bakımından önem taşıyan göstergeler arasında değerlendirilebilir[60].

Dijital gelirlere ilişkin kayıtlardaki belirgin ve açıklanamayan uyumsuzluklar da malvarlığının gereği gibi yönetilmediğine ilişkin kuşku doğurabilir. Platformlardan, reklam ve sponsorluk ilişkilerinden veya kullanıcı katkılarından kaynaklanan gelirleri gösteren kayıtlarla banka hesaplarına intikal eden ya da çocuk adına muhafaza edildiği belirtilen tutarlar arasında önemli farklılıkların bulunması bu kapsamda dikkate alınabilir. Platform kayıtlarının her zaman tahsil edilen net geliri göstermeyebileceği göz önünde bulundurularak, salt rakamsal farklılıktan ziyade açıklanamayan ve süreklilik gösteren uyumsuzluklara önem verilmelidir[61].

Koruma ihtiyacı yalnızca nakdî ödemeler bakımından ortaya çıkmaz. Reklam ve sponsorluk ilişkilerinde çocuğun faaliyeti karşılığında sağlanan aynî edimlerin ve diğer ekonomik menfaatlerin kayıt dışında tutulması veya bunlardan fiilen yalnızca ana ve babanın yararlanması da değerlendirmeye dâhil edilmelidir. Çocuğun faaliyeti karşılığında sağlanan bu tür menfaatlerin kime ait olduğunun veya ne şekilde kullanıldığının belirlenememesi, çocuk malvarlığının korunması bakımından tehlikeye işaret eden bir olgu oluşturabilir[62].

Çocuğun dijital faaliyetinin gelir elde etme amacıyla giderek yoğunlaştırılması ile malvarlığının yönetim biçimi arasında da bağlantı kurulabilir. Ana ve babanın ekonomik menfaatlerini çocuğun yararının önüne geçirerek içerik üretimini sürdürmesi ve elde edilen geliri esas itibarıyla kendi menfaatleri doğrultusunda kullanması, yalnızca çocuğun kişilik ve korunma hakları bakımından değil, çocuk mallarının yönetimi bakımından da değerlendirilmelidir[63]. Çalışma, çocuğun malvarlığının korunmasına odaklandığından, çalışma koşulları ile kişilik ve eğitim hakkına ilişkin sorunlar ancak malvarlığının yönetimine yönelik tehlikenin değerlendirilmesi bakımından önem taşıdıkları ölçüde ele alınmaktadır.

---

59 Bkz. yukarıda dn. 40–41.

60 Affolter-Fringeli and Vogel 'Art. 324/325 ZGB' (n 49) N 23.

61 Çocuk malvarlığının tehlikeye düştüğünün kabulü için yönetim yükümlülüğünün gereği gibi yerine getirilmediğini gösteren ek ve açık emarelerin bulunması gerektiği yönünde bkz. Affolter-Fringeli and Vogel 'Art. 324/325 ZGB' (n 49) N 22.

62 Influencer faaliyeti karşılığında sağlanan bedelin nakdî veya aynî olabileceği ve bu kapsamda sağlanan tüketilebilir ürünlerin de çocuk malı niteliğinde değerlendirilebileceği yönünde bkz. Özen Çolak (n 3) 538; influencer sözleşmesinde ücret yerine başka bir ekonomik menfaat sağlanmasının da mümkün olduğu yönünde Keskin (n 2) 133–134.

63 Çocuğun ekonomik sömürüye maruz kalma riskinin yalnızca kişilik hakları değil, malvarlığının korunması bakımından da dikkate alınması gerektiği yönünde bkz. Atasoy (n 1) 477.

Yukarıda ifade edilen her bir gösterge somut olayın koşulları içinde değerlendirilmelidir. Hâkim; gelirin miktarı ve sürekliliğini, kayıtların tutulma biçimini, ana ve babanın gelirlerin kullanımına ilişkin açıklamalarını, çocuğun malvarlığının aile malvarlığından ayrıştırılıp ayrıştırılmadığını ve mevcut durumun çocuğun ekonomik menfaatleri bakımından doğurduğu riski bir bütün olarak değerlendirmelidir. Daha hafif koruyucu önlemlerin yeterli olmayacağının anlaşılması hâlinde, çocuk mallarının tamamı veya belirli bir kısmı üzerindeki yönetimin ana ve babadan alınarak kayyıma devredilmesi gündeme gelebilir[64].

### 3. TMK m. 361 Kapsamında Dijital Gelirlerle Sınırlı Yönetim Kayyımlığı

Çocuk mallarının yönetiminin kayyıma bırakılmasını düzenleyen TMK m. 361'in uygulanmasında, korunacak malvarlığı değerinin hukukî niteliği ve yönetim yetkisinin kime ait olduğu dikkate alınmalıdır. Dijital faaliyet karşılığında elde edilen kazançların ekonomik anlamda gelir olarak adlandırılması, bunların her durumda çocuk mallarının geliri sayılmasını gerektirmez. Bu nedenle dijital gelirlerle sınırlı yönetim kayyımlığının hukukî dayanağı, yalnızca müdahalenin kapsamından hareketle belirlenemez.

Ana ve babanın yönetimine tâbi olan dijital gelirler bakımından, malvarlığına yönelik tehlikenin başka şekilde önlenememesi hâlinde TMK m. 361/I uyarınca yönetimin kayyıma devri gündeme gelebilir. Bu müdahalenin çocuğun bütün malvarlığını kapsaması zorunlu değildir. Somut tehlikenin yalnızca belirli dijital gelirlerle ilgili olduğu hâllerde, yönetimin devri de bu malvarlığı değerleriyle sınırlandırılabilir[65].

TMK m. 359/I anlamında kişisel kazanç niteliğindeki dijital gelirlerde ise yönetim yetkisinin çocuğa ait olması dikkate alınmalıdır. Ana ve babanın bu gelirleri fiilen tahsil etmesi veya kendi kontrolündeki hesaplarda tutması, kendilerine kanunî yönetim yetkisi kazandırmaz. Yönetimi ana ve babaya ait olmayan bu değerlerin tehlikeye düşmesi hâlinde, TMK m. 361/II uyarınca koruyucu müdahale değerlendirilmelidir. Bu durumda kayyım görevlendirilmesi, ana ve babaya ait bir yönetim yetkisinin kaldırılması şeklinde açıklanmamalıdır[66].

---

64 TMK m. 361/I uyarınca çocuk mallarının tehlikeye düşmesi ve tehlikenin başka şekilde önlenememesi hâlinde yönetimin ana ve babadan alınarak kayyıma devredilebileceği; kayyımın malvarlığının tamamı veya belirli bir kısmı bakımından görevlendirilebileceği yönünde bkz. Özdemir (n 19) 98; Özgür Güvenç, 'Çocuk Mallarının Yönetimi' in Ersin Erdoğan, Belkıs Vural Çelenk and Özgün Özyüksel (eds), *Türk Hukukunda Çocuk* (Yetkin Yayıncılık 2022) 457, 496-497.

65 Yönetimin malvarlığının yalnızca bir kısmı bakımından kayyıma bırakılabilmesi hakkında İsviçre hukukundaki paralel düzenleme için bkz. Breitschmid, 'Art. 324/325 ZGB' (n 49) N 14; Affolter-Fringeli and Vogel, 'Art. 324/325 ZGB' (n 49) N 48.

66 Ana ve babanın yönetimine tâbi olmayan çocuk mallarının korunması bakımından bkz. Canarslan (n 21) 196. İsviçre hukukunda çocuğun kendi yönettiği kazançlara müdahale bakımından bkz. Breitschmid, 'Art. 324/325 ZGB' (n 49) N 15; Affolter-Fringeli and Vogel, 'Art. 324/325 ZGB' (n 49) N 55.

TMK m. 361/III ise çocuk mallarının gelirlerinin veya bu mallardan ayrılmış belirli miktarların kanuna uygun biçimde sarf edileceğinden kuşku duyulmasına ilişkindir. Dolayısıyla bu fıkra, dijital gelirlerin tamamına sırf gelir olarak adlandırılmaları nedeniyle uygulanamaz. Korunacak değerin hükümde belirtilen gelir veya ayrılmış miktar niteliğini taşıması ve sarfına ilişkin kuşkunun bulunması gerekir. Bu şartların gerçekleştiği hâllerde, söz konusu değerlerin yönetimi kayyıma bırakılabilir[67].

Nihayet, dijital gelirlerle sınırlı yönetim kayyımlığı, TMK m. 361'deki koruma imkânlarının dijital faaliyetten doğan belirli malvarlığı değerlerine uygulanması olarak ele alınmaktadır. Uygulanacak fıkra, korunacak değerin niteliği, yönetim yetkisi ve tehlikenin özelliklerine göre belirlenmeli; müdahalenin kapsamı ise somut korunma ihtiyacını aşmamalıdır. Kayyımın görev alanı kararda açıkça gösterilmeli; kendisine bırakılan değerlerin ayrı biçimde izlenmesi, çocuğun malvarlığında korunması ve ana ve babanın malvarlığıyla karışmasının önlenmesi sağlanmalıdır.

### C. Yönetimin Sona Ermesi ve Ana ve Babanın Sorumluluğu

#### 1. TMK m. 362–363 Çerçevesinde Devir ve Hesap

Ana ve babanın çocuk malları üzerindeki kanunî yönetim hakkının sona ermesi, bu kapsamda yönettikleri malvarlığı değerlerini hak sahibine veya yönetimi üstlenen kişiye devretmelerini gerektirir[68]. TMK m. 362 uyarınca ana ve baba, velâyetleri veya yönetim hakları sona erdiğinde çocuğun mallarını hesabıyla birlikte ergin çocuğa, vasiye veya kayyıma devretmekle yükümlüdür. Devir yükümlülüğü, yalnızca yönetimin sonunda mevcut bulunan malvarlığı değerlerinin teslimini değil, yönetim süresince çocuğa ait malların ne şekilde yönetildiğinin hesap yoluyla ortaya konulmasını da kapsar[69].

Ana ve babanın kanunî yönetimine tâbi dijital gelirler bakımından bu yükümlülük, gelirlerin farklı platform ve hukukî ilişkilerden doğabilmesi nedeniyle özel önem taşımaktadır. Yönetimin sonunda hazırlanacak hesap, gelir ve gider hareketlerinin belirlenmesini gerektirir; banka ekstreleri ve benzeri kayıtlar bu amaçla kullanılabilir[70]. Dijital gelirlerin ana ve babanın kontrolündeki hesaplar üzerinden tahsil edildiği

---

67 Çocuk mallarının gelirlerinin veya bu mallardan ayrılmış belirli miktarların yönetiminin kayyıma bırakılması hakkında bkz. Canarslan (n 21) 198. İsviçre hukukundaki paralel düzenlemenin kapsamı ve genel yönetimden alma tedbiriyle ilişkisi için bkz. Affolter-Fringeli and Vogel, 'Art. 324/325 ZGB' (n 49) N 56–57.

68 Ana ve babanın velâyetlerinin veya yönetim haklarının sona ermesi hâlinde çocuk mallarını hesabıyla birlikte ergin çocuğa, vasiye veya kayyıma devretmekle yükümlü oldukları yönünde bkz. Özdemir (n 19) 90; Baygın ve Doğan (n 19) 403; Canarslan (n 21) 200.

69 TMK m. 362'de öngörülen devir yükümlülüğünün çocuk mallarının hesapla birlikte teslimini gerektirdiği yönünde bkz. Baygın ve Doğan (n 19) 403–404; Canarslan (n 21) 201–202.

70 Devir yükümlülüğü kapsamında gelir ve gider hareketlerinin hesap cetvelinde gösterilmesi bakımından bkz. Baygın ve Doğan (n 19) 404; banka ekstreleri ve benzeri kayıtların bu amaçla kullanılabilmesi hakkında bkz. Canarslan (n 21) 202.

hâllerde, çocuğa ait tutarların diğer hesap hareketlerinden ayrıştırılması da gerekir. Gelirlerin ayrı biçimde izlenmemesi, yönetim sonunda mevcut malvarlığı değerlerinin ve yönetim süresince yapılan harcamaların tespitini güçleştirebilir.

Ana ve babanın kanunî yönetim yetkisi kapsamında yönettikleri çocuk mallarının geri verilmesinden doğan sorumluluğu TMK m. 363 çerçevesinde belirlenir. Hüküm, ana ve babanın çocuk mallarının geri verilmesinde vekil gibi sorumlu olduklarını öngörmektedir[71]. Ana ve baba, dürüstlük kuralına uygun olarak başkasına devrettikleri malların yerine yalnızca aldıkları karşılığı geri vermekle yükümlü olup, kanuna uygun olarak çocuk veya aile için yaptıkları harcamalardan dolayı tazminatla yükümlü tutulamazlar[72]. Bu nedenle yönetim süresince meydana gelen her malvarlığı azalması kendiliğinden ana ve babanın sorumluluğunu doğurmaz; tasarrufun hukukî dayanağı ve çocuk mallarına ilişkin hükümlere uygunluğu ayrıca değerlendirilmelidir.

Kişisel kazanç niteliğindeki dijital gelirlerde kanunî yönetim yetkisi ile fiilî kontrol ayrımı korunmalıdır. TMK m. 359/I uyarınca yönetim ve yararlanma hakkı çocuğa ait olduğundan, ana ve babanın bu gelirleri tahsil veya kontrol etmesi tek başına kanunî yönetim rejiminin uygulanmasını gerektirmez. Hesap, iade ve sorumluluk taleplerinin hukukî dayanağı, ana ve babanın gelir üzerindeki işlemlerine göre ayrıca belirlenmelidir. Bu nedenle TMK m. 362–363'e ilişkin açıklamalar kanunî yönetime tâbi mallarla sınırlıdır. Bununla birlikte, kişisel kazançlarda da tahsil edilen tutarların, yapılan harcamaların ve elde kalan değerlerin belirlenmesi gerektiğinden, aşağıda incelenen tespit ve belgelendirme güçlükleri bu talepler bakımından da ortaya çıkabilir.

### 2. Dijital Gelirlerin Tespiti ve Belgelendirilmesi

Dijital gelirler bakımından karşılaşılabilecek temel güçlüklerden biri, çocuğa ait malvarlığı değerlerinin geçmişe dönük olarak belirlenmesidir. İçerik üretiminin uzun yıllara yayılması ve gelirlerin farklı platformlar ile reklam, sponsorluk ve kullanıcı katkılarına dayalı hukukî ilişkilerden doğması, yönetimin sona erdiği tarihte çocuğa ait dijital gelirlerin kapsam ve miktarının tespitini güçleştirebilir.

İçerik üretiminin küçük yaşlarda başladığı hâllerde bu güçlük daha belirgin hâle gelir. Çocuğun geçmişte hangi platformlardan gelir elde edildiğini, hangi reklam veya sponsorluk ilişkilerinin kurulduğunu, bu ilişkiler kapsamında hangi nakdî veya aynî menfaatlerin sağlandığını ve elde edilen değerlerin ne şekilde kullanıldığını bilmesi çoğu durumda beklenemez. Sözleşmeler, banka hareketleri,

---

71 Ana ve babanın çocuk mallarının geri verilmesinde vekil gibi sorumlu oldukları ve bu sorumluluğun yönetim hakkının sona ermesiyle gündeme geldiği yönünde bkz. Özdemir (n 19) 91; Baygın ve Doğan (n 19) 404; Canarslan (n 21) 206–207.

72 TMK m. 363/II–III uyarınca ana ve babanın dürüstlük kuralına uygun olarak başkasına devrettikleri malların yerine yalnızca aldıkları karşılığı geri vermekle yükümlü oldukları ve kanuna uygun olarak çocuk veya aile için yaptıkları harcamalardan dolayı tazminatla yükümlü tutulamayacakları yönünde bkz. Özdemir (n 19) 91; Baygın ve Doğan (n 19) 407; Canarslan (n 21) 206.

platform ödeme kayıtları, vergi ve muhasebe belgeleri ile reklam veya sponsorluk ilişkilerine ilişkin diğer kayıtlar ise esas itibarıyla ana ve babanın veya ilgili platform, ajans ve diğer üçüncü kişilerin hâkimiyet alanında bulunabilir.

Dijital gelirlerin tespitinde yalnızca banka hesaplarına intikal eden tutarların esas alınması yeterli değildir. Platform gelirlerinin yanı sıra doğrudan reklam verenlerden yapılan ödemelerin, sponsorluk bedellerinin, kullanıcılar tarafından sağlanan ekonomik değerlerin ve çocuğun faaliyeti karşılığında verilen aynî menfaatlerin de dikkate alınması gerekir[73]. Aynî edimler bakımından, menfaatin çocuğun faaliyeti karşılığında sağlanıp sağlanmadığının belirlenmesinin yanı sıra ekonomik değerinin tespiti de ayrıca güçlük doğurabilir.

Gelirlerin kapsam ve miktarının belirlenmesi, farklı kaynaklardaki kayıtların birlikte değerlendirilmesini gerektirir. Platform ödeme ve işlem kayıtları, banka hareketleri, reklam ve sponsorluk sözleşmeleri, fatura ve diğer muhasebe belgeleri ile gerektiğinde üçüncü kişilerden temin edilebilecek kayıtlar birbirini tamamlayıcı nitelik taşıyabilir[74].

Bilgi ve belgelerin önemli bir bölümünün çocuğun fiilî erişim alanı dışında bulunması, gelirlerin belirlenmesine ilişkin güçlüğü aynı zamanda bir ispat sorununa dönüştürmektedir. İspata konu vakıalara ilişkin delillerin büyük ölçüde ana ve babanın veya üçüncü kişilerin hâkimiyet alanında bulunması karşısında, genel ispat kurallarının dijital gelir uyuşmazlıklarında nasıl uygulanacağı ayrıca belirlenmelidir. Gelirlerin tespitinden ayrılması gereken bu mesele, ispat yükünün taraflar arasında nasıl dağıtılacağı ve delillere erişimdeki güçlüğün ispat faaliyetine ne ölçüde etki edeceği çerçevesinde aşağıda incelenmektedir.

### 3. Dijital Gelirlere İlişkin Uyuşmazlıklarda İspat Yükünün Dağılımı

Dijital gelirlerin geçmişe dönük olarak belirlenmesindeki güçlükler, bu gelirlere ilişkin uyuşmazlıklarda ispat yükünün dağılımını önemli hâle getirmektedir. TMK m. 6 ve HMK m. 190/I uyarınca, özel bir düzenleme bulunmadıkça ispat yükü, ileri sürülen vakıanın hukukî sonucundan kendi lehine hak çıkaran tarafa aittir. Bu nedenle ispat yükü, talebin hukukî dayanağı ve tarafların dayandıkları vakıalar bakımından ayrı ayrı belirlenmelidir. Gelirin elde edilmesi, çocuğa aidiyeti ve ana veya baba tarafından tahsil edilmesi ile çocuğa teslim edildiği veya hukuka uygun biçimde kullanıldığı savunmaları aynı ispat sorununu oluşturmaz. İlgili kayıtların bir tarafın hâkimiyet alanında bulunması da tek başına ispat yükünün o tarafa geçmesini gerektirmez. Bununla birlikte, TMK m. 363/I'deki "vekil gibi sorumluluk" hükmüne dayanan taleplerde ana ve babanın özen yükümlülüğüne

---

73 Dijital içerik üretimi karşılığında sağlanan ekonomik menfaatlerin nakdî veya aynî nitelikte olabileceği bakımından bkz. yukarıda dn 62.

74 Yönetimin sona ermesinde hazırlanacak hesap cetvelinde mallardan elde edilen gelir ve giderlere yer verilmesi ve bunların banka ekstreleri ile diğer belgeler üzerinden ortaya konulması gerektiği yönünde bkz. Canarslan (n 21) 202.

ilişkin ispatın ayrıca değerlendirilmesi gerekir. Öğretide, vekâlet sözleşmesine ilişkin sorumluluk esaslarından hareketle ana ve babanın özen yükümlülüğüne aykırı davranmadıklarını veya yükümlülüğün ihlali ile zarar arasında nedensellik bağı bulunmadığını ispatlamaları gerektiği savunulmaktadır[75].

İspat edilememenin sonuçlarının hangi tarafça taşınacağı ile delillerin ortaya konulması birbirinden ayrılmalıdır[76]. Çocuğun küçüklüğü dönemindeki gelir getirici dijital faaliyetine ilişkin kamuya açık içerikler, reklam ve marka iş birlikleri ile ücretli tanıtımlar, gelirlerin varlığı ve kapsamının araştırılmasında önem taşıyabilir. Bununla birlikte izlenme veya takipçi sayıları tek başına gelir elde edildiğini, gelirin miktarını veya tamamının çocuğa ait olduğunu göstermez. Bu veriler, gelirin dayandığı hukukî ilişki ve diğer delillerle birlikte değerlendirilmelidir.

Kayıtların ana ve babanın kontrolünde tutulması, çocuğun delillere erişimini güçleştirebilir. Ana ve babanın kanunî yönetimine tâbi dijital gelirler bakımından TMK m. 362'deki hesap verme yükümlülüğü bu nedenle ayrıca önem taşır. Yönetim dönemindeki gelir ve giderlerin hesap cetvelinde gösterilmesi ve ilgili belgelerle açıklanması, çocuğun malvarlığının akıbetinin belirlenmesine hizmet eder[77]. Kişisel kazanç üzerindeki fiilî kontrolden kaynaklanan taleplerde ise hesap ve iade yükümlülüğünün hukukî dayanağı ayrıca belirlenmelidir.

Belgelere erişim bakımından HMK m. 219–221'deki düzenlemelerden yararlanılabilir. HMK m. 219, tarafların kendilerinin veya karşı tarafın delil olarak dayandığı ve ellerinde bulunan belgeleri ibrazını öngörmektedir. İbrazdan kaçınmanın sonucu ise HMK m. 220'de öngörülen şart ve usule bağlıdır. Verilen kesin sürede belgenin sunulmaması ve aynı sürede delilleriyle birlikte kabul edilebilir bir mazeret gösterilmemesi yahut belgenin elde bulunduğunun inkârı üzerine teklif edilen yeminin kabul veya icra edilmemesi hâlinde mahkeme, belgenin içeriği hakkında diğer tarafın beyanını duruma göre kabul edebilir. Bu sonuç otomatik olmayıp hâkimin somut olayın özelliklerini ve diğer delilleri birlikte değerlendirmesini gerektirir; dolayısıyla belge ibrazından kaçınılması, çocuğun

---

75 İsviçre hukukunda delile yakınlığın genel bir ispat yükü dağıtım ilkesi olarak kabul edilmesine yönelik sınırlamalar ve delil değerlendirmesindeki düzeltici işlevi hakkında bkz. Hans Peter Walter, 'Art. 8 ZGB' in Heinz Hausheer and Hans Peter Walter (eds), *Schweizerisches Zivilgesetzbuch, Einleitung und Personenrecht, Einleitung, Art. 1–9 ZGB* (Berner Kommentar I/1, Stämpfli Verlag AG 2012) N 219. TMK m. 363/I'de ana ve babanın çocuk mallarının geri verilmesinde "vekil gibi" sorumlu tutulmasından hareketle, ana ve babanın özen yükümlülüğüne aykırı davranmadıklarını veya yükümlülüğün ihlali ile zarar arasında nedensellik bağı bulunmadığını ispatlamaları gerektiği görüşü için bkz. Canarslan (n 21) 210–211.

76 Objektif ispat yükünün ispat edilememenin sonuçlarını, sübjektif ispat yükünün ise tarafın delil gösterme ve ispat faaliyetinde bulunma yükünü ifade etmesi bakımından bkz. Walter, 'Art. 8 ZGB' (n 75) N 171, 176. Delil gösterme yükü ile kanundan doğan belge ibrazı yükümlülüğü birbirinden ayrılmalıdır.

77 Baygın ve Doğan (n 19) 404; yönetimin sona ermesinde hazırlanacak hesap cetvelinde malvarlığı değerlerinin yanı sıra bunlardan elde edilen gelir ve giderlere yer verilmesi ve banka ekstreleri ile diğer belgelerden yararlanılması gerektiği bakımından bkz. Canarslan (n 21) 201–202.

bütün iddialarının kendiliğinden ispatlanmış sayılması sonucunu doğurmaz. Uyuşmazlığın tarafı olmayan banka, platform, ajans veya diğer üçüncü kişilerin elindeki belgelerin ibrazı ise HMK m. 221 kapsamında değerlendirilmelidir[78].

İsviçre öğretisinde de ispat güçlüğünün kural olarak ispat yükünü tersine çevirmediği; buna karşılık ispata ilişkin bilgi ve belgelerin esas itibarıyla karşı tarafın hâkimiyet alanında bulunması nedeniyle bu taraftan tamamlayıcı açıklamalar beklenebileceği ve iş birliğinden kaçınmanın delil değerlendirmesinde dikkate alınabileceği belirtilmektedir. Bununla birlikte sıradan ispat güçlüğü, ispatın hukuka aykırı ve kusurlu biçimde engellenmesinden ayrılmaktadır. Özellikle mahkemenin bilgi veya hesap verme kararına rağmen yükümlülüğün yerine getirilmemesi, daha ağır ispat sonuçlarının tartışıldığı bir durumdur[79]. Bu açıklamalar, Türk hukukunda belge sunmamanın sonuçlarını HMK m. 219–221'den bağımsız biçimde belirlemek için değil, hesap verme yükümlülüğü ile ispat faaliyeti arasındaki ilişkinin değerlendirilmesinde karşılaştırmalı destek olarak kullanılmalıdır.

Mevcut belge ibrazı mekanizmaları, hiç tutulmamış veya artık mevcut olmayan kayıtları sonradan ortaya çıkaramaz. Bu nedenle uzun yıllara yayılan dijital faaliyetlerde gelirlerin miktarı ve kullanım biçimi belirsiz kalabilir. De lege ferenda, çocuğa ait dijital gelirleri fiilen tahsil veya kontrol eden ana veya babanın, bu gelirlerin kaynaklarını, miktarını ve kullanımını gösteren kayıtları tutma ve saklama, talep üzerine hesap verme ve ilgili belgeleri sunma yükümlülüğünün açıkça düzenlenmesi önerilmektedir. Bu yükümlülük, kanunî yönetim yetkisinin bulunmasından bağımsız olarak fiilî tahsil veya kontrole bağlanmalıdır. Öneri, gelirin çocuğa aidiyetine ilişkin bir karine oluşturmayı, ispat ölçüsünü düşürmeyi veya objektif ispat yükünü genel olarak ana ve babaya geçirmeyi amaçlamamaktadır. Gelirin varlığı, aidiyeti, miktarı ve tahsili ile teslim veya hukuka uygun kullanım savunmasına ilişkin ispat yükü, ilgili maddî hukuk hükümlerine göre ayrı ayrı belirlenmeye devam edecektir. Yükümlülüğün ihlali hâlinde hesap ve belge

---

78 HMK m. 219, 220/I–III ve 221/I–III. Tarafların ellerinde bulunan ve uyuşmazlığın ispatı bakımından önem taşıyan belgeleri ibraz yükümlülüğü bakımından bkz. Güray Erdönmez, 'Deliller' in Hakan Pekcanıtez, Muhammet Özekes, Mine Akkan, Hülya Taş Korkmaz, Cemil Simil and Efe Derenisa (eds), *Pekcanıtez Usûl: Medenî Usûl Hukuku, Cilt III* (16th edn, On İki Levha 2025) 2837–2838; HMK m. 220 uyarınca ibrazdan kaçınmanın şartları ve mahkemenin belgenin içeriği hakkında diğer tarafın beyanını duruma göre kabul edebilmesi bakımından 2845–2849; üçüncü kişilerin elindeki belgelerin HMK m. 221 uyarınca ibrazı bakımından 2857–2860. Karşılaştırmalı olarak, İsviçre hukukunda ispat güçlüğünün kural olarak ispat yükünü tersine çevirmemesi, karşı tarafın olayın aydınlatılmasına katılması ve iş birliğinden kaçınmanın delil değerlendirmesine etkisi hakkında bkz. Flavio Lardelli and Meinrad Vetter, 'Art. 8 ZGB' in Thomas Geiser and Christiana Fountoulakis (eds), *Zivilgesetzbuch I* (Basler Kommentar, 7th edn, Helbing Lichtenhahn 2022) N 71.

79 İspata ilişkin bilgi ve belgelerin esas itibarıyla karşı tarafın hâkimiyet alanında bulunması nedeniyle bu taraftan, kendisinden beklenebilir olduğu ölçüde tamamlayıcı açıklamalar ve içeriği somutlaştırılmış bir inkâr beklenebilmesi hakkında bkz. Walter, 'Art. 8 ZGB' (n 75) N 192. Kademeli dava kapsamında verilen bilgi veya hesap verme kararına rağmen yükümlülüğün yerine getirilmemesi bakımından bkz. Lardelli and Vetter, 'Art. 8 ZGB' (n 78) N 73; ispatın engellenmesi ve buna bağlanan sonuçlara ilişkin farklı yaklaşımlar için aynı eser N 81.

sunulması talep edilebilmeli; yargılama sırasında belge ibrazından kaçınmanın sonuçları ise HMK m. 220'deki koşullar çerçevesinde değerlendirilmelidir. Önerinin amacı, özellikle kanunî yönetim yetkisi bulunmaksızın gerçekleştirilen fiilî tahsil ve kontrol bakımından kayıt ve hesap yükümlülüklerini açıklaştırarak, ispat güçlüğünü uyuşmazlık doğmadan önce azaltmaktır[80].

## SONUÇ

Çalışmada, içerik üreticisi çocukların dijital faaliyetlerinden elde edilen gelirlerin çocuk malları rejimindeki hukukî niteliği ve korunması incelenmiştir. Ulaşılan temel sonuç, nitelendirme ile koruma sorunlarının birbirinden bağımsız ele alınamayacağıdır.

Dijital gelirlerin TMK m. 359/I anlamında kişisel kazanç sayılıp sayılmayacağı, kazancın dayandığı sözleşme tipine göre değil, ekonomik değerin kaynağı ile çocuğun kişisel faaliyeti arasındaki doğrudan ve yeterli bağlantıya göre belirlenmelidir. Çocuğun aktif ve belirleyici katılımı kişisel kazanç yönünde güçlü bir başlangıç noktası oluştururken, salt pasif görünürlük kişisel kazanç nitelendirmesi için yeterli değildir; bu hâllerde ekonomik menfaatin çocuğa aidiyeti ayrıca belirlenmelidir. Karma faaliyetlerde ise katkıların somut olayın özelliklerine göre değerlendirilmesi gerekir.

Kişisel kazanç nitelendirmesi, yönetim ve yararlanma hakkını çocuğa bırakmakla birlikte fiilî korumayı tek başına sağlamaz. Özellikle küçük yaştaki çocuklarda gelirlerin tahsili ve kontrolü ana ve babanın elinde bulunabilir. Bu nedenle hukukî yetki ile fiilî kontrol ayrımı önem taşımaktadır. Çocuğun malvarlığının tehlikeye düştüğü hâllerde TMK m. 360–361'deki koruyucu müdahale araçları kademelilik ve ölçülülük ilkeleri çerçevesinde uygulanmalı; korunma ihtiyacının yalnızca dijital gelirlerle sınırlı olduğu durumlarda, korunacak değerin niteliği ve yönetim yetkisi gözetilerek TMK m. 361'in ilgili fıkrası uyarınca bu gelirlerle sınırlı yönetim kayyımlığına başvurulabilmelidir.

Ana ve babanın kanunî yönetimine tâbi dijital gelirlerde, yönetimin sona ermesi üzerine TMK m. 362–363 hükümleri, bu gelirlerin geçmişe dönük tespiti ve belgelendirilmesi bakımından özel önem taşır. İspat yükü, TMK m. 6 ve HMK m. 190/I uyarınca talebin hukukî dayanağı ve ispata konu vakıalar bakımından ayrı ayrı belirlenmeli; delillerin ana ve babanın hâkimiyet alanında bulunması tek başına ispat yükünün tersine çevrilmesi sonucunu doğurmamalıdır. Bununla birlikte TMK m. 362'deki hesap verme yükümlülüğü, TMK m. 363/I'deki sorumluluk rejimi ve HMK m. 219–221'deki belge ibrazı hükümleri birlikte değerlendirilmelidir.

[80] Burada önerilen kayıt tutma, saklama, hesap verme ve belge sunma yükümlülükleri, objektif ispat yükünün değiştirilmesinden ayrılmaktadır. İsviçre hukukunda ispat güçlüğünün kural olarak ispat yükünü tersine çevirmemesi hakkında bkz. Lardelli and Vetter, 'Art. 8 ZGB' (n 78) N 71. Dijital gelirlerin fiilen tahsil veya kontrol edilmesine bağlanan özel yükümlülükler önerisi bu çalışmaya aittir.

Çocuğa ait dijital gelirleri fiilen tahsil veya kontrol eden ana veya baba bakımından, bu gelirlerin kaynaklarını, miktarını ve kullanımını gösteren kayıtları tutma ve saklama, talep üzerine hesap verme ve ilgili belgeleri sunma yükümlülüğünün açık bir kanunî düzenlemeye kavuşturulması uygun olacaktır. Bu yükümlülüğün kanunî yönetim yetkisinden bağımsız olarak fiilî tahsil veya kontrole bağlanması, objektif ispat yükünü genel olarak değiştirmeden dijital gelirlere ilişkin ispat güçlüklerini azaltabilir.

## KAYNAKÇA

Affolter-Fringeli K and Vogel U, 'Art. 307 ZGB' in Hausheer H and Walter HP (eds), *Die elterliche Sorge / der Kindesschutz, Art. 296–317 ZGB – Das Kindesvermögen, Art. 318–327 ZGB – Minderjährige unter Vormundschaft, Art. 327a–327c ZGB* (Berner Kommentar, Stämpfli Verlag AG 2016)

Affolter-Fringeli K and Vogel U, 'Art. 324/325 ZGB' in Hausheer H and Walter HP (eds), *Die elterliche Sorge / der Kindesschutz, Art. 296–317 ZGB – Das Kindesvermögen, Art. 318–327 ZGB – Minderjährige unter Vormundschaft, Art. 327a–327c ZGB* (Berner Kommentar, Stämpfli Verlag AG 2016)

Aktaş Avcı P, 'Çocuk Influencer'ların Haklarının Korunması' in Bülent Kent, Münire Kevser Baş and Mahmut Samar (eds), *İnternet Hukukunda Çocuğun Korunması ve Mahremiyeti* (Adalet 2023)

Akyüz E, 'Velayet ve Çocuğun Korunması' in M Ünal, V Başpınar, HS Ozanoğlu and S Yılmaz (eds), *Prof Dr Ali Naim İnan'a Armağan* (Seçkin 2009) 111

Akyüz E, *Çocuk Hukuku: Çocukların Hakları ve Korunması* (10. Baskı, Pegem Akademi 2025)

Albayrak S, 'Çocuğun Serbest Malları' (2018) 26(2) *Selçuk Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi* 443

Altunkaya M, 'Çocuğun Mallarının Yönetimi ve Kullanma Hakkı' in *Prof. Dr. Fikret Eren'e Armağan* (Yetkin Yayıncılık 2006)

Atasoy K, 'Sosyal Medyada Gelir Elde Eden Çocuk Influencer'ların Malvarlığının ve Ekonomik Haklarının Korunması' in Baki İlkay Engin and Zeynep Rana Demir (eds), *Modern Dünyada Çocuk Hakları* (On İki Levha 2025)

Baycur G and Karaca HS, 'Reklamlardaki Ünlülerden Sosyal Medyadaki Fenomenlere: Influencer Pazarlamasına Bütüncül Bir Bakış' (2022) 15(1) *Pazarlama ve Pazarlama Araştırmaları Dergisi* 271

Baygın C and Doğan M, 'Çocuk Mallarının Yönetimi, Kullanılması ve Sarfı' (2005) 9(1–2) *Atatürk Üniversitesi Erzincan Hukuk Fakültesi Dergisi* 379

Breitschmid P, 'Art 323 ZGB' in Geiser T and Fountoulakis C (eds), *Basler Kommentar Zivilgesetzbuch I* (7th edn, Helbing Lichtenhahn 2022)

Breitschmid P, 'Art 324/325 ZGB' in Geiser T and Fountoulakis C (eds), *Basler Kommentar Zivilgesetzbuch I* (7th edn, Helbing Lichtenhahn 2022)

Büchler A and Vetterli R, *Ehe Partnerschaft Kinder: Eine Einführung in das Familienrecht der Schweiz* (Stämpfli Verlag 2018)

Canarslan G, *Çocuk Malları* (Filiz Kitabevi 2024)

Canarslan G, 'Velayet Altındaki Çocuğun, Mallarını Kendisinin Yönetmesi (Çocuğun Serbest Malları)' (2025) Özel Sayı 3 *Ombudsman Akademik* 115

Çınar Ö, 'Ana ve Babanın Çocuk Mallarını Kullanma Hakkı' (2013) 71(1) *İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi Mecmuası* 1355

Dukul Öztürk A, 'Dijital Medyada Kültürel İçerik Üreticiliğinin Ekonomik Sermayeye Dönüşümünde Patreon Modeli İncelemesi' (2024) 6(1) *Düşünce ve Toplum Sosyal Bilimler Dergisi* 1

Dural M, Öğüz T and Gümüş MA, *Türk Özel Hukuku, Cilt III: Aile Hukuku* (Filiz 2024)

Erdem M ve Makaracı Başak A, *Aile Hukuku* (Seçkin Yayıncılık 2024)

Erdönmez G, 'Deliller' in H Pekcanıtez, M Özekes, M Akkan, HT Korkmaz, C Simil and E Derenisa (eds), *Pekcanıtez Usûl: Medenî Usûl Hukuku*, Cilt III (16th edn, On İki Levha 2025)

Gökkaya V, 'Ana ve Babanın Çocuk Malları Üzerindeki Kullanma Hakkı' (2017) 30(133) *Türkiye Barolar Birliği Dergisi* 325

Gönül Koşar G, *Çocuğun Kişilik Hakkının Anne Baba Tarafından Sosyal Medya Yoluyla İhlali ve Hukuki Korunma Yolları* (On İki Levha Yayıncılık 2025)

Gözen Bozdoğan K and Bayramoğlu S, 'Türkiye'de Sosyal Medya Fenomenlerinin ve Youtuber'ların Kazançlarının Vergilendirilmesine Dair Bir Değerlendirme' (2022) 19(2) *Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi* 825

Güvenç Ö, 'Çocuk Mallarının Yönetimi' in Ersin Erdoğan, Belkıs Vural Çelenk and Özgün Özyüksel (eds), *Türk Hukukunda Çocuk* (Yetkin Yayıncılık 2022)

İnan AN, 'Özel (Medeni) Hukuk Bakımından Ana-Baba ile Çocuk İlişkileri ve Çocukların Ana-Babaya Karşı Korunması' in *Prof Dr Hamide Topçuoğlu'na Armağan* (Ankara 1995) 17

Karatepe Kaya M, 'Sosyal Medya Etkileyicileri Tarafından İnternet Aracılığıyla Yapılan Reklamlara İlişkin Hukuki Düzenlemelerin Değerlendirilmesi' (2021) 70(3) *Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi* 667

Keskin AD, 'Influencer Sözleşmesi' (2022) 13(1) *İnönü Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi* 129

Kılıçoğlu A, *Aile Hukuku* (Turhan Kitabevi 2022)

Lardelli F and Vetter M, 'Art. 8 ZGB' in Geiser T and Fountoulakis C (eds), *Zivilgesetzbuch I* (Basler Kommentar, 7th edn, Helbing Lichtenhahn 2022)

Omuralieva N, Güneş Peschke S and Peschke L, 'Anne ve Babanın Sosyal Medyada Çocukları ile İlgili Paylaşımlarına (Sharenting) İlişkin Hukuki Bir Değerlendirme' (2024) 7(3) *Necmettin Erbakan Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi* 861

Özen Çolak NB, 'Ebeveynlerin Sosyal Medyada Çocukları Üzerinden Elde Ettikleri Kazancın Çocuk Malları Kapsamında İncelenmesi' (2025) 61 *Türkiye Adalet Akademisi Dergisi* 531

Özer HD and Alpsoy FN, 'Çocuk İşçiliğinin Yeni Görünümü: Kidfluencer' (2024) 11(1) *İstanbul Medipol Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi* 241

Özdemir G, 'Velinin Çocuğun Banka Hesabı Üzerindeki Kullanma ve Yönetim Hakkı' (2021) 16(178) *Terazi Hukuk Dergisi* 1134

Özdemir H, 'Çocuk Mallarının Yönetimi, Kullanılması, Harcanması ve Korunması' (2013) 17(3) *Gazi Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi* 81

Öztan B, *Aile Hukuku* (6. Bası, Turhan Kitabevi 2015)

Serçemeli C, 'Kidfluencer'lar ve Çocuk İşçiliği: İş ve Sosyal Güvenlik Hukuku Perspektifinden Nitel Bir Araştırma' (2026) 29 *Sosyal Güvence Dergisi* 2172

Serozan R, 'Çocuğun Kişi Varlığının Aile Hukuku Alanında Korunmasında Yetersizlikler' in *Prof Dr Kenan Tunçomağ'a Armağan* (İstanbul 1997) 381

Sivrikaya E, 'Çocukların Çalıştırılma Yasağı Kapsamında "Kidfluencer"ların Hukuki Durumu' in Baki İlkay Engin and Zeynep Rana Demir (eds), *Modern Dünyada Çocuk Hakları* (On İki Levha 2025) 433

Tosun E and Deniz Ş, 'YouTube'da Çocuğun Tüketim Odaklı Sömürüsü: Kidfluencerlar Üzerine Bir Araştırma' (2023) 14(2) *Gümüşhane Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi* 595

Ünlü TT and Karakoç Keskin E, '"Bu Hesapta Çocuk Var!" Türk Televizyon Dizilerindeki Çocuk Oyuncuların Instagram Hesaplarının Kidfluencer Kavramı Bağlamında İncelenmesi' (2023) 8(2) *İNİF E-Dergi* 275

Walter HP, 'Art. 8 ZGB' in Heinz Hausheer and Hans Peter Walter (eds), *Schweizerisches Zivilgesetzbuch, Einleitung und Personenrecht, Einleitung, Art. 1–9 ZGB* (Berner Kommentar I/1, Stämpfli Verlag AG 2012)

Wolf S and Minnig Y, *Familienrecht* (Helbing Lichtenhahn 2021)

Yates C, 'Influencing "Kidfluencing": Protecting Children by Limiting the Right to Profit from "Sharenting"' (2023) 25 *Vanderbilt Journal of Entertainment & Technology Law* 845

Yılmaz C, 'Güncel Yargıtay Kararları Işığında Çocuk Mallarının Yönetimi: Çocuk Mallarının Korunması' in *Prof. Dr. Serap Helvacı'ya Armağan* (On İki Levha Yayıncılık 2024)

Yılmaz S, *Aile Hukuku* (Yetkin Yayınları 2023)

Zorluoğlu Yılmaz A and Yıldırım Dindar A, 'Influencer Sözleşmesi' (2024) 73(1) *Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi* 477.

TAAD Yıl 17 . Sayı 68 . Ekim 2026
ISSN 1309-6826 - E-ISSN 3150-0919
Araştırma Makalesi/Research Article DOI: 10.54049/taad.2040861

# YEREL YÖNETİMLERİN İNSAN HAKLARI YÜKÜMLÜLÜKLERİ BAĞLAMINDA ÇOCUĞUN KENT HAKKI

*The Child's Right to the City in the Context of Local Governments' Human Rights Obligations*

**Anıl Güven YÜKSEL***

## Özet

Kent, çocukların gündelik yaşamlarının, gelişimlerinin ve haklardan fiilen yararlanmalarının önemli ölçüde şekillendiği başlıca mekânsal ve yönetsel alanlardan biridir. Buna paralel olarak yerel yönetimlerin insan haklarının korunması ve gerçekleştirilmesindeki rolü giderek daha görünür hâle gelmiş; katılım, kentsel planlama, hizmetlere erişim, eşitlik ve sosyal adalet gibi alanlarda hak temelli yerel yönetim anlayışı güç kazanmıştır. Bu çalışma, Türk hukuk literatüründe sınırlı biçimde ele alınan "çocuğun kent hakkı" kavramını, yerel yönetimlerin insan hakları yükümlülükleriyle ilişkisi içerisinde kavramsal, normatif ve işlevsel yönleriyle incelemektedir. Çalışmada öncelikle kent hakkının insan haklarıyla ilişkisi, çocuğun kent hakkının kavramsallaştırılması ve yerel yönetimlerin çocuk haklarının korunmasındaki rolü ele alınmaktadır. Ardından kavram; çocukların yerel karar alma süreçlerine katılımı, kentsel planlama ve mekânın çocuk bakımından düzenlenmesi ile kentsel hizmetlere erişim eksenlerinde değerlendirilmektedir. Çalışma, çocuğun kent hakkının bağımsız bir sübjektif haktan ziyade, mevcut çocuk haklarının kentsel ve yerel düzeyde birbiriyle ilişkisini ve yerel kamusal gücün bu haklar karşısındaki konumunu görünür kılan hak temelli bir çerçeve olarak değerlendirilmesinin daha isabetli olduğu sonucuna ulaşmaktadır. Bu çerçevenin potansiyeli, normatif belirsizlik, yetki dağılımı, mali kapasite ve uygulanabilirlikten kaynaklanan sınırlarla birlikte değerlendirilmektedir.

**Anahtar Kelimeler:** Çocuğun kent hakkı, çocuk hakları, yerel yönetimler, kent hakkı, insan hakları yükümlülükleri, çocuk dostu kentler

## Abstract

The city constitutes a central spatial and administrative setting in which children's everyday lives, development, and effective enjoyment of rights are substantially shaped. In parallel, the role of local governments in the protection and realization of human rights has become increasingly visible, while rights-based local governance has gained importance in areas such as participation, urban planning, access to services, equality, and social justice. This article examines the relatively underexplored concept of the "child's right to the city" in relation to the human rights obligations of local governments from conceptual, normative, and functional perspectives. It first considers

➢ *Bu makale Etik Kurul iznine tabi değildir/This article is not subject to Ethics Committee permission.*

➢ *Makale Geliş Tarihi/Article Received Date: 15.9.2026*

➢ *Yayın Kurulu Kabul Tarihi/Editorial Board Acceptance Date: 23.10.2026*

* Dr. Öğr. Üyesi, Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi/Hukuk Fakültesi, Kamu Hukuku Bölümü, Genel Kamu Hukuku Ana Bilim Dalı, Ankara/Türkiye, E-Posta: agyuksel@aybu.edu.tr, https://orcid.org/0000-0002-0408-8199.

the relationship between the right to the city and human rights, the conceptualization of the child's right to the city, and the role of local governments in protecting children's rights. It then assesses the concept through children's participation in local decision-making, urban planning and the organization of space from a child-rights perspective, and access to urban services. The article concludes that the child's right to the city is more appropriately understood not as a new and independent subjective right, but as a rights-based framework that renders visible the interrelationship of existing children's rights at the urban and local levels and the position of local public authority in relation to them. Its potential is assessed alongside limitations arising from normative uncertainty, the allocation of competences, financial capacity, and implementation.

**Keywords:** child's right to the city, children's rights, local governments, right to the city, human rights obligations, child-friendly cities

## GİRİŞ

Çocukların insan haklarından yararlanması yalnızca bu hakların ulusal veya uluslararası metinlerde tanınmasına değil, gündelik yaşam içerisinde hangi koşullarda kullanılabildiğine de bağlıdır. Bu bakımdan kent, çocukların eğitim, sağlık, oyun, dinlenme, kültürel yaşama katılma, güvenli bir çevrede yaşama ve kendilerini ilgilendiren karar süreçlerine dâhil olma imkânlarının önemli ölçüde şekillendiği bir alan oluşturmaktadır. Kentsel mekânın nasıl planlandığı, kamusal alanların kimler dikkate alınarak tasarlandığı, hizmetlere erişimin hangi esaslara göre örgütlendiği veya yerel karar alma mekanizmalarının çocukların görüşlerine ne ölçüde açık olduğu, çocuk haklarının fiilen kullanılabilmesi üzerinde doğrudan sonuçlar doğurabilmektedir. Bu durum, insan haklarının korunması ve gerçekleştirilmesinde devletin merkezî kurumlarının yanında yerel yönetimlerin konumuna ilişkin daha genel bir dönüşümle de kesişmektedir. İnsan hakları uzun süre ağırlıklı olarak devlet ile birey arasındaki dikey ilişki üzerinden ele alınmış olmakla birlikte, hakların gündelik hayattaki karşılığının önemli bir bölümünün yerel düzeyde ortaya çıkması, yerel yönetimlerin insan hakları alanındaki rolünü giderek daha görünür hâle getirmiştir. İnsan hakları kentleri, hak temelli yerel yönetim ve çocuk dostu kent gibi yaklaşımların yaygınlaşması da bu gelişimin farklı görünümlerini oluşturmaktadır.

Bu bağlamda "çocuğun kent hakkı" kavramı özel bir incelemeyi hak etmektedir. Kent hakkının teorik kökenleri daha eskiye uzanmakla birlikte, kavramın çocuk haklarıyla ilişkilendirilmesi hem kent hakkının öznesi hem de çocukların haklarının gerçekleştirildiği mekânsal ve kurumsal koşullar bakımından yeni sorular ortaya çıkarmaktadır. Çocuğun kent hakkından söz edilmesi; çocukların kente ve kamusal mekâna erişiminden yaşadıkları çevrenin biçimlendirilmesine katılmalarına, oyun ve hareket imkânlarından hizmetlere erişime kadar uzanan geniş bir ilgi ve araştırma alanını gündeme getirmektedir. Bu araştırma alanı, aynı zamanda çocuğun üstün yararı, katılım ve dinlenilme hakkı gibi çocuk hakları hukukunun yerleşik ilkeleri ile çocukların yetişkinlerle ilişkilerindeki eşitsizlikleri sorgulayan yetişkin merkezcilik (*adultism*) ve çocuklara yönelik yapısal ayrımcılık (*childism*) tartışmalarının kentsel düzlemde nasıl karşılık bulduğu sorusunu da doğurmaktadır.

Buna karşılık "çocuğun kent hakkı" ifadesinin hukuki niteliği ve insan hakları hukuku bakımından nasıl bir içeriğe sahip olduğu yeterince açık değildir. Bu kavram ve adlandırma, bağımsız ve belirlenebilir bir hakkı mı ifade etmektedir? Mevcut çocuk haklarını kentsel düzlemde birlikte değerlendirmeyi sağlayan bir kategori veya kavramsal çerçeve mi sunmaktadır? Yoksa çocuk dostu kent ve benzeri yönetişim modellerinin hak diliyle yeniden ifade edilmesinden mi ibarettir?

Çalışmanın temel araştırma sorusu bu belirsizlikten hareket etmektedir: Çocuğun kent hakkı kavramsallaştırması, yerel yönetimlerin insan haklarının korunması ve gerçekleştirilmesine ilişkin yükümlülüklerinin anlaşılması, geliştirilmesi ve yerine getirilmesi bakımından ne anlam ifade edebilir? Bu soru, kavramın içeriğinin yanı sıra yerel yönetimlerin insan hakları hukukundaki konumunun da birlikte değerlendirilmesini gerektirmektedir. Bu noktada, özellikle üç bağlantı alanı öne çıkmaktadır. İlki, çocukların yerel karar alma süreçlerine katılımının yalnızca bir çocuk hakkı meselesi değil, aynı zamanda yerel demokrasi, temsil, yakınlık ve anlamlı katılım bakımından ne ifade ettiğidir. İkincisi, oyun, hareketlilik, güvenlik, kamusal alan, çevresel kalite ve yeşil alan gibi unsurların kentsel planlama ile çocuk hakları arasındaki ilişkiyi nasıl dönüştürdüğüdür. Üçüncüsü ise eğitim, sağlık, sosyal hizmetler, bakım, ulaşım ve benzeri hizmetlere erişimin, yerel yönetimlerin farklı hukuk sistemlerinde değişen yetkileri de dikkate alınarak, sosyal adalet ve ekonomik ve sosyal haklar perspektifinden nasıl değerlendirilmesi gerektiğidir. Bu üç alanın aynı kavram altında buluşturulmasının gerçekten ilave bir hukuki ve analitik değer üretip üretmediği ya da böyle bir potansiyele sahip olup olmadığı ise ayrıca sorgulanmalıdır.

Çalışma bu nedenle "çocuğun kent hakkı"nın bağımsız varlığını veya belirli hukuki niteliklere sahip olduğunu başlangıçta varsayarak yola çıkmamaktadır. Kavramın genişliği bir yandan farklı çocuk haklarını aynı kentsel bağlam içerisinde ilişkilendirme imkânı sunarken, diğer yandan içeriğin belirsizleşmesi, hak sahibi ile yükümlünün tespitinin güçleşmesi, merkezî ve yerel yönetimler arasındaki yetki ve kaynak dağılımının farklılaşması veya politika hedefleri ile hukuki yükümlülüklerin birbirine karışması gibi sorunlar doğurabilir. Dolayısıyla araştırılması gereken yalnızca çocuğun kent hakkının hangi hak unsurlarını ve özgürlük alanlarını kapsayabileceği değil, bu kavramsallaştırmanın insan hakları hukukuna gerçekten ne eklediği ve bu doğrultuda hangi sınırlarla karşı karşıya kalabileceğidir.

Bu amaçla çalışmada öncelikle kent hakkına ilişkin teorik literatür, çocuk hakları hukuku ve insan haklarının yerelleşmesine ilişkin yaklaşımlar birlikte ele alınmakta; başta Birleşmiş Milletler Çocuk Haklarına Dair Sözleşme olmak üzere ilgili uluslararası insan hakları belgeleri, uluslararası kuruluşların çalışmaları ve hak temelli yerel yönetime ilişkin çerçeveler kavramsal ve normatif olarak incelenmektedir. İlk bölümde kent hakkının ortaya çıkışı ve insan haklarıyla ilişkisi, çocuğun kent hakkının kavramsallaştırılması ve yerel yönetimlerin çocuk haklarının korunmasındaki rolü ele alınmaktadır. İkinci bölümde ise kavram sırasıyla yerel

karar alma süreçlerine katılım, kentsel planlama ve mekânın çocuk bakımından düzenlenmesi ile kentsel hizmetlere erişim perspektiflerinden incelenmektedir. Son olarak bu üç alanın ortaya çıkardığı bağlantılar üzerinden çocuğun kent hakkının işlevi, potansiyeli ve sınırları tartışılmakta; böylece kavramın insan hakları hukuku içerisinde nasıl anlamlandırılabileceği sorusuna cevap aranmaktadır.

## I. ÇOCUK HAKLARI, KENT VE YEREL YÖNETİMLER: İNSAN HAKLARI HUKUKU BAKIMINDAN KAVRAMSAL VE NORMATİF ÇERÇEVE

### A. Kent Hakkı Kavramının Ortaya Çıkışı, Gelişimi ve İnsan Haklarıyla İlişkisi

Bu çalışmada "kent hakkı" olarak anılan kavramın ve buna bağlı tartışmaların kuramsal başlangıç noktası, Henri Lefebvre'in 1968 yılında yayımlanan *Le Droit à la ville* adlı eserinde geliştirdiği şehir hakkı düşüncesine dayanmaktadır[1]. Bununla birlikte Lefebvre'in şehir ve kentsel yaşam üzerine yaklaşımının izleri Türkçeye Gündelik Hayatın Eleştirisi olarak çevrilen, üç cilt halinde yayınlanmış *Critique de la vie quotidienne* adlı daha önceki çalışmasında da görülebilir[2]. Modernitenin yarattığı yabancılaşmayı şehir ile kır arasındaki dönüşen ilişki üzerinden ele alan Lefebvre açısından şehir, teknik ve toplumsal değişimin yoğunlaştığı, fakat aynı zamanda modern toplumun çelişkilerinin belirginleştiği başlıca mekânlardan biridir[3]. Şehir bu anlamda bir taraftan kapitalist toplumsal ilişkilerin bireyleri atomize ettiği ve yabancılaşmayı derinleştirdiği bir alan oluştururken, diğer taraftan farklı gündelik yaşam biçimlerinin, ihtiyaçların ve dayanışma ilişkilerinin ortaya çıkmasına ve mevcut toplumsal düzene karşı yeni birlikteliklerin şekillenmesine imkân vermektedir[4]. Bu ikili karakteri yansıtan şehir hakkı yaklaşımı bakımından Lefebvre, birey ve grupların içinde yaşadıkları koşulları sahiplenmelerini yalnızca konuta veya fiziksel bir yaşam alanına erişimle sınırlı görmemekte; gündelik hayatın

---

1 Henri Lefebvre, *Şehir Hakkı* (Işık Ergüden tr, Sel Yayıncılık 2016). Öner ve Osmanoğlulları, terminolojik olarak Lefebvre'in *ville* (şehir) ile *l'urbain* (kent/kentsel) arasında teorik bir ayrım yaptığını – çevirmen Işık Ergüden'in *Le Droit à la ville* başlığını Türkçeye bu nedenle *Şehir Hakkı* olarak çevirdiğini hatırlatarak – belirtir. Yazarlara göre bu ayrım özellikle Lefebvreci kavramın özgün anlamıyla kullanıldığı çalışmalar bakımından önem taşımaktadır. Bununla birlikte şehir hakkının Lefebvre sonrasında geçirdiği dönüşüm ve farklı okumaları dikkate alınarak, Lefebvreci okumayla sınırlı olmayan bu çalışmada Türkçe literatürde yaygın biçimde kullanılan "kent hakkı" terimi tercih edilmiştir. *Bkz.* Recep Volkan Öner ve Fırat Osmanoğulları, 'Kentli Haklarına Karşı Şehir Hakkı: Farklılıklar, Benzerlikler ve Eğilimler' (2017) 8(11) *Emek Araştırma Dergisi (GEAD)* 75, 80–82.

2 I. Cilt için *bkz.* Henri Lefebvre, *Gündelik Hayatın Eleştirisi*, Cilt 1 (Işık Ergüden tr, Sel Yayıncılık 2015)

3 Recep Volkan Öner, *Henri Lefebvre'in İzinde: Felsefeden Şehir Hakkına Diyalektik Bir Yolculuk* (Ütopya Yayınevi 2025) 120–124.

4 Lefebvre (n 2) 237.

bütününü ve yaşam mekânının şekillendirilmesini bu sahiplenmenin bir parçası olarak değerlendirmektedir[5]. Dolayısıyla şehir hakkı, mevcut kentsel imkânlardan yararlanma talebinin ötesinde, gündelik yaşamın ve mekânın üretimine müdahil olabilmeyi ve bunları farklı toplumsal ihtiyaçlar doğrultusunda dönüştürebilmeyi içeren daha geniş bir iddia olarak ortaya çıkmaktadır. Bu nedenle kavramın Lefebvre'de klasik hukuki anlamda sınırları, hak sahibi ve yükümlüsü önceden belirlenmiş bir sübjektif hak biçiminde doğduğunu söylemek güçtür. Bununla birlikte Lefebvre'in mekân, hukuk ve devlet iktidarı arasındaki ilişkiye yönelik yaklaşımı, hukukun ve kamusal iktidarın mekânın kullanımına ilişkin toplumsal ve siyasal mücadelelerden bağımsız düşünülemeyeceğini göstermesi ve yeni mekânsal yurttaşlık biçimlerinin tartışılmasına imkân vermesi bakımından hukuk teorisi açısından da önem taşımaktadır[6].

Lefebvre sonrasında şehir hakkının birbirinden farklı kuramsal, siyasal ve toplumsal bağlamlarda yeniden yorumlanması, kavramın etki alanını genişletirken anlamını da çoğullaştırmıştır. Marcuse'ün dikkat çektiği üzere, "şehir hakkı" zaman içerisinde Lefebvreci okumadan stratejik, mekânsal veya daha reformist yorumlara kadar birbirinden önemli ölçüde ayrılan ve kimi zaman birbiriyle çelişebilen taleplerin ortak ifadesi hâline gelmiştir[7]. Bu çoğulluk, öncelikle hakkın öznesinin belirlenmesinde ortaya çıkmaktadır. Kent hakkı, evsizler, yoksullar, etnik azınlıklar ve kentsel kaynaklardan dışlanan diğer grupların eşitsiz konumunu gidermeyi hedefleyen ve bu nedenle dezavantajlı gruplara öncelik tanıyan dönüştürücü bir talep olarak anlaşılabileceği gibi, kentte yaşayan herkesin kentin kaynaklarına ve sunduğu fırsatlara erişimini kapsayan daha genel bir hak olarak da yorumlanabilmektedir[8]. Benzer bir belirsizlik hakkın içeriği bakımından söz konusudur: barınma ve ulaşımdan ortak kaynaklara ve kamusal mekâna erişime, hatta kentsel mekânın nasıl örgütleneceğine ilişkin karar süreçlerinde söz sahibi olmaya kadar oldukça farklı talepler kent hakkı içerisinde ifade edilebilmektedir[9]. Harvey'in kent hakkını kentin sunduğu kaynaklara erişmenin ötesinde, kenti değiştirme ve yeniden kurma imkânı olarak değerlendirmesi ve bunu bireysel olmaktan ziyade kentleşme süreçleri üzerinde kolektif bir güç kullanılmasını gerektiren bir hak biçiminde ele alması, kavramın Lefebvreci dönüştürücü yönünü sürdüren önemli yorumlardan birini oluşturmaktadır[10]. Bununla birlikte

---

5 Lefebvre (n 1) 37.

6 Chris Butler, *Henri Lefebvre: Spatial Politics, Everyday Life and the Right to the City* (Routledge-Cavendish 2012) 11-18.

7 Peter Marcuse, 'Reading the Right to the City' (2014) 18(1) *City* 4, 4–9.

8 Camila Rodrigues, 'On the Right to the City' (2015) 8 *Revista de Geografia e Ordenamento do Território* 217, 219.

9 *ibid* 219.

10 David Harvey, *Asi Şehirler: Şehir Hakkından Kentsel Devrime Doğru* (Ayşe Deniz Temiz tr, Metis Yayınları 2013) 44.

bu genişlik, farklı kişilerin ve toplumsal grupların kent üzerindeki taleplerinin çatışması hâlinde hangi talebin önceleneceği ve bu önceliğin hangi ölçütlere göre belirleneceği sorununu da beraberinde getirmektedir[11]. Böylece kavramın farklı kentsel eşitsizlik biçimlerini ve bunlara yönelik talepleri aynı çerçevede ilişkilendirebilme kapasitesi, aynı zamanda onun hukuki içeriğinin belirlenmesini güçleştiren özelliklerinden biri hâline gelmektedir.

Bu durum kent hakkının insan hakları hukukundaki konumu bakımından özellikle önemlidir. Lefebvreci şehir hakkının kuramsal niteliği, onun pozitif hukukta tanınmış tekil bir insan hakkıyla özdeşleştirilmesini doğal olarak güçleştirmektedir. Bununla birlikte kavram; barınma, sağlık, eğitim ve sosyal güvenlik gibi sosyal haklardan ifade, toplantı ve katılım haklarına, eşitlik ve ayrımcılık yasağından kamusal alana erişime kadar farklı hak alanlarıyla doğrudan temas etmektedir. Bu nedenle şehir hakkının farklı kuşaklara ve kategorilere dâhil edilen insan haklarını kentsel yaşamın koşulları içerisinde birlikte düşünmeye imkân verdiği, ancak kuramsal düzeydeki şehir hakkı talebi ile hukuken daha belirli taleplere karşılık gelen kentli veya kentsel hakların birbirinden ayrılması gerektiği ileri sürülmektedir[12]. Kamusal mekân üzerindeki kullanım ve denetim mücadelelerini sosyal adalet tartışmasının merkezine yerleştiren çalışmalar da kentsel mekânın hakların yalnızca kullanıldığı nötr bir alan olmadığını; mekânın düzenlenme biçiminin belirli grupların haklardan yararlanma imkânlarını genişletebildiğini veya sınırlandırabildiğini göstermektedir[13]. Bu çerçevede kent hakkının özellikle dezavantajlı kesimlerin kentsel yaşamdan dışlanmasını görünür kılması ve kent politikalarının ortaya çıkardığı eşitsizliklerin giderilmesine yönelmesi, kavram ile sosyal ve mekânsal adalet arasındaki bağı güçlendirmektedir[14]. Bununla beraber bütün bu kesişim noktaları, kent hakkının başlı başına bağımsız bir insan hakkı olarak kabul edilmesini kendiliğinden gerektirmemektedir. Kavramın insan hakları hukuku bakımından esas meselesi de bu noktada ortaya çıkmaktadır: Kent hakkının mevcut haklardan ayrı bir hak, farklı hakların kentsel düzlemde bir araya geldiği bir haklar bütünü veya bu haklar arasındaki bağlantıları görünür kılan daha geniş bir normatif çerçeve olarak mı anlaşılması gerektiği açık bir tartışma alanı oluşturmaktadır.

Kent hakkının insan hakları söylemiyle yakınlaşması, insan haklarının gerçekleştirilmesinde kentlerin ve yerel yönetimlerin rolünün daha fazla görünür hâle gelmesiyle yeni bir boyut kazanmıştır. Özellikle 1990'lardan itibaren gelişen insan hakları kentleri hareketi, uluslararası insan hakları standartlarının yerel toplulukların

---

11 Rodrigues (n 8) 219.

12 A Aslı Şimşek and Recep Volkan Öner, 'Sosyal Haklardan Şehir Hakkına: Barış Bıçakçı Eserleri Üzerine Bir İnceleme' (2019) 74(1) *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi* 135, 145.

13 Don Mitchell, *The Right to the City: Social Justice and the Fight for Public Space* (Guilford Press 2003) 30–32.

14 Rodrigues (n 8) 221.

gündelik yaşamına ve kentsel yönetişim süreçlerine nasıl aktarılabileceğine ilişkin daha somut bir uygulama alanı ortaya çıkarmıştır[15]. İnsan hakları kenti hareketinin 1993 Viyana Dünya İnsan Hakları Konferansı sonrasında gelişmesi ve 1997'de Rosario'nun kendisini ilk insan hakları kenti olarak ilan etmesi, bu yönelimin kurumsallaşmasında önemli aşamalar olarak değerlendirilmektedir[16]. Bununla bağlantılı olarak "insan hakları kenti", "kentte insan hakları" ve "kent hakkı" kavramları farklı kuramsal köken ve içeriklere sahip olmakla birlikte, kentin insan haklarının gerçekleştirilmesindeki yerini yeniden düşünmeleri bakımından birbirine yaklaşan üç ayrı yönelimi ifade etmektedir[17]. Kentlerin toplumsal ve çevresel sorunların çözümüne ve bireylerin güçlenmesine katkı sağlama potansiyeli, aynı zamanda farklı geçmişlere ve ihtiyaçlara sahip kent sakinleri arasında ortak bir referans çerçevesinin nasıl oluşturulabileceği sorununu da gündeme getirmektedir; insan hakları dili bu açıdan kent ile sakinleri arasındaki karşılıklı beklentilerin ifade edilebileceği normatif kaynaklardan biri hâline gelmiştir[18]. Bununla birlikte insan haklarının kent düzeyinde uygulanmasını merkeze alan yaklaşım ile kentsel mekânın ve kentin üretim ilişkilerinin dönüştürülmesine yönelen kent hakkı aynı paradigma değildir ve iki kavramın birbirinin yerine kullanılması, aralarındaki kuramsal ve normatif farklılıkların gözden kaçırılmasına yol açabilir[19]. Buna karşılık her iki yaklaşım da hakların kent ölçeğinde nasıl anlam kazandığı, kentin sakinlerinin yalnızca hizmetlerden yararlanan kişiler olarak mı yoksa kentsel yaşamın şekillenmesine katılan hak özneleri olarak mı ele alınacağı ve yerel yönetimin bu ilişkide nasıl bir konum üstleneceği sorularını gündeme taşımaktadır. Bu soruların belirli bir hak sahibi grubu bakımından ele alınması ise kent hakkının anlamına yeni bir boyut eklemektedir. Çocukların hem gündelik yaşamlarının önemli bir bölümünü kentte sürdüren hem de kendileri üzerinde doğrudan sonuç doğuran mekânsal ve yönetsel kararların alınmasında geleneksel olarak sınırlı bir konuma sahip bulunan hak özneleri olmaları, "çocuğun kent hakkı" şeklindeki kavramsallaştırmanın ayrıca incelenmesini gerekli kılmaktadır.

---

15 Barbara Oomen, Martha F Davis ve Michele Grigolo, 'Introduction: The Promise and Challenges of Human Rights Cities' in Barbara Oomen, Martha F Davis ve Michele Grigolo (eds), *Global Urban Justice: The Rise of Human Rights Cities* (Cambridge University Press 2016) 1–22.

16 Tamar Ezer, 'Localizing Human Rights in Cities' (2022) 31(1) *Southern California Review of Law and Social Justice* 67, 69–71.

17 *ibid* 69–70.

18 Barbara Oomen ve Moritz Baumgärtel, 'Human Rights Cities', Anja Mihr and Mark Gibney (eds), *The SAGE Handbook of Human Rights* içinde (SAGE 2014) 709, 712.

19 Eva García Chueca, 'Human Rights in the City and the Right to the City: Two Different Paradigms Confronting Urbanisation', Barbara Oomen, Martha F Davis ve Michele Grigolo (eds), *Global Urban Justice: The Rise of Human Rights Cities* içinde (Cambridge University Press 2016) 103–120.

**B. Çocuğun Kent Hakkının Kavramsal ve Kuramsal Temelleri**

Kent hakkının öznesinin çocuk olarak belirlenmesi, önceki başlıkta ele alınan tartışmaya yalnızca yeni bir hak sahibi grubunun eklenmesi anlamına gelmemektedir. Dünya nüfusunun giderek artan bölümünün kentlerde yaşamasıyla birlikte çocukların gündelik yaşamlarının kentsel mekân, hizmetler ve yönetsel kararlarla kurduğu ilişki daha görünür hâle gelmiş; araştırmalar ve yerel politikalar da çocukların kentte karşılaştıkları özgül sorunlara ve kentsel yaşamın sunduğu olanaklara daha fazla yönelmeye başlamıştır[20]. Çocukların kentte yaşaması ile kentin çocukların hakları gözetilerek örgütlenmesi ise, şüphesiz ki, aynı şeyi ifade etmemektedir. Kentler eğitim, sağlık, kültür ve sosyal etkileşim bakımından önemli imkânlar sunabilse de bu genel kentsel avantaj, kent içindeki ekonomik, sosyal ve mekânsal eşitsizlikleri ortadan kaldırmamakta; çocukların güvenli ve yeşil kamusal alanlara, hizmetlere ve kendilerini etkileyen karar süreçlerine erişimi yaşadıkları çevreye ve toplumsal koşullara göre önemli ölçüde farklılaşabilmektedir[21]. Çocuğun kent hakkı bu nedenle gelişme, sağlık, eğitim, oyun ve dinlenme, katılım, ayrımcılığa uğramama ve görüşlerinin dikkate alınması gibi Çocuk Haklarına Dair Sözleşme'de güvence altına alınan hakların yalnızca kent ölçeğine aktarılmasından ibaret değildir. Çocukların ihtiyaçlarının anlaşılması ve görüşlerinin kent planlaması ile tasarım süreçlerine dâhil edilmesi, daha adil ve kapsayıcı bir kentsel düzenin koşullarından biri olarak görülmekte; böylelikle, çocuk ile kent arasındaki ilişki, hizmetlere erişimin yanında çocuğun yaşadığı çevrenin nasıl kullanılacağına, düzenleneceğine ve dönüştürüleceğine ilişkin süreçlerdeki konumunu da kapsamaktadır[22]. Bu yaklaşım çocuğu kentin pasif kullanıcısı veya yalnızca korunması gereken bir nüfus grubu olmaktan çıkararak, kentsel yaşamın biçimlenmesine katkı sunabilen toplumsal ve siyasal bir hak öznesi olarak ele almayı gerektirmektedir[23].

Çocuğun bu biçimde hak öznesi olarak konumlandırılması, çocuk hukukunda çocuk ile yetişkin arasındaki ilişkinin dönüşümüyle de bağlantılıdır. Çocuk Haklarına Dair Sözleşme'nin temel ilkelerinden olan çocuğun üstün yararı, çocukları ilgilendiren bütün işlem ve kararlarda onların yararının öncelikli biçimde dikkate alınmasını gerektirmekte; Çocuk Hakları Komitesi bu ilkeyi maddi bir hak, temel bir yorum ilkesi ve usul kuralı olmak üzere üç yönlü bir kavram olarak değerlendirmektedir[24]. İlkenin belirli bir çocuğa ilişkin bireysel kararlarla sınırlı olmayıp çocuk gruplarını ve genel olarak çocukları etkileyen yasama, politika ve

---

20 Rhian Powell, 'Child-Friendly Cities and Communities: Opportunities and Challenges' (2024) 22(5) *Children's Geographies* 716, 716–719.

21 Diogo Guedes Vidal ve Eunice Castro Seixas, 'Children's Green Infrastructure: Children and Their Rights to Nature and the City' (2022) 7 *Frontiers in Sociology* 804535, 1.

22 *ibid* 8.

23 *ibid* 8.

24 BM Çocuk Hakları Komitesi, *Çocuğun Üstün Yararının Birincil Düzeyde Gözetilmesi Hakkına İlişkin 14 No'lu Genel Yorum (2013)*, CRC/C/GC/14, 29 Mayıs 2013, para 6.

idari kararları da kapsaması, üstün yararı kentsel planlama, hizmetlerin örgütlenmesi ve yerel politika oluşturulması bakımından da önemli hâle getirmektedir[25]. Üstün yarar ayrıca çocuğa ait farklı hakların kendi aralarında, çocuğun hakları ile başka kişilerin hakları arasında veya çocuk hakları ile kamusal menfaatler arasında ortaya çıkabilecek çatışmaların değerlendirilmesinde de önemli bir işlev görmektedir[26]. Bu yönüyle ilke, örneğin kamusal alanın kullanımı, güvenlik, ulaşım, kaynak tahsisi veya planlama tercihleri gibi birbirinden farklı hak ve menfaatlerin karşı karşıya gelebildiği yerel kararların çocuk üzerindeki etkisinin ayrıca hesaba katılmasını gerektirebilir. Öte yandan, üstün yararın usulî bir yükümlülük olarak anlaşılmasına yönelik yaklaşım da, birbirinden farklı sorunlara uygulanabilme kapasitesi hesaba katıldığında, bu ilkenin usuli anlamının, maddi bir hak olarak ele alınmasından kaynaklanan problemleri telafi etme potansiyeline dikkat çekmektedir[27]. Bununla beraber çağdaş çocuk hakları tartışmaları, çocukların yararının yetişkinler tarafından belirlenmesine ilişkin gelişme ve önerilerle sınırlı kalmayarak, çocuklar ile yetişkinler arasındaki yapısal güç ilişkilerini de sorgulamaktadır. Türkçeye yetişkin merkezcilik şeklinde çevrilebilecek olan *adultism* kavramı, bu anlamda, çocukların yaşları nedeniyle yetişkin otoritesine tabi kılınmasını ve yetişkin deneyimi ile ihtiyaçlarının kurumlarda varsayılan ölçü hâline gelmesini eleştirmek için kullanılmakta; güncel yaklaşımlar bunun kişiler arası ilişkilerin yanı sıra kurumsal ve yapısal biçimler kazanabileceğini vurgulamaktadır[28]. Öte yandan, Adami'nin ele aldığı biçimiyle – çocuklara yönelik yapısal ayrımcılığa işaret eden – *childism* tartışması ise çocukların yetişkinlere atfedilen yetilerden yoksunlukları üzerinden tanımlanmasının onları aşağı bir konuma yerleştiren önyargı ve yapısal ayrımcılığa dönüşebilmesine dikkat çekmektedir[29]. Çocuk ile yetişkin arasındaki eşitlik bu bakımdan farklı ihtiyaçların veya çocuklara özgü korumanın reddedilmesi değil, çocukların da yetişkinlerle eşit insan onuruna ve haklara sahip olduğunun kabulünü gerektirmektedir[30]. Kentsel mekânın, ulaşım

---

25 *ibid* para 6

26 Zeynep Hazar, 'İnsan Hakları Çatışmalarının Çözümlenmesinde Çocuğun Üstün Yararı İlkesinin İşlevi: Türk Anayasa Mahkemesi Kararları Çerçevesinde Bir Değerlendirme' (2022) 26(2) *Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi* 647, 648.

27 Milka Sormunen, 'Understanding the Best Interests of the Child as a Procedural Obligation: The Example of the European Court of Human Rights' (2020) 20(4) *Human Rights Law Review* 745, 745–768.

28 Manfred Liebel ve Philip Meade, 'Adultism, Children's Political Participation and Voting Rights', Manfred Liebel ve diğerleri, *Childhoods of the Global South: Children's Rights and Resistance* içinde (Policy Press 2023) 98–114.

29 Rebecca Adami, 'Childism – on Adult Resistance to Children's Rights', Rebecca Adami, Anna Kaldal ve Margareta Aspán (ed), *The Rights of the Child: Legal, Political and Ethical Challenges* içinde (Brill Nijhoff 2023) 127, 132.

30 Harry Shier, *What Does 'Equality' Mean for Children in Relation to Adults?* (Global Thematic Consultation on Addressing Inequalities, 2012) 10 https://www.harryshier.net/docs/Shier-What_Does_Equality_Mean_for_Children.pdf son erişim tarihi 15 Eylül 2026.

sistemlerinin, kamusal alanların ve karar alma süreçlerinin esas olarak yetişkinlerin hareketlilik biçimleri, ihtiyaçları ve tercihleri esas alınarak düzenlenmesi de bu tartışmanın mekânsal bir görünümünü oluşturabilir. Çocuğun kent hakkı bu nedenle yalnızca çocuklara sunulan imkânların artırılmasına değil, kentin tasarımında ve yönetiminde çocukların deneyim ve taleplerinin hangi ölçüde dikkate alındığının sorgulanmasına da yönelmektedir.

Çocuk haklarının kentsel düzeyde bu şekilde ele alınmasının en belirgin uygulama alanlarından birini çocuk dostu kent yaklaşımı oluşturmaktadır. Özellikle 1996 Habitat II Konferansı sonrasında UNICEF öncülüğünde gelişen Çocuk Dostu Kentler Girişimi, Çocuk Haklarına Dair Sözleşme'nin yerel yönetim ve politika süreçlerinde somutlaştırılmasına yönelik bir çerçeve sunmuştur[31]. UNICEF çocuk dostu kenti, kendi yetki alanındaki çocukların Sözleşme'de tanınan haklarını gerçekleştirmeyi taahhüt eden ve çocukların sesleri, ihtiyaçları, öncelikleri ve haklarının kamusal politika, program ve kararlarda dikkate alındığı bir kent, topluluk veya yerel yönetim sistemi olarak tanımlamaktadır[32]. Literatürde de çocuk dostu kent yaklaşımının temel özelliği, çocukların medeni, siyasal, ekonomik, sosyal ve kültürel haklarının kendilerini etkileyen yerel karar ve hizmetlerin bütününe yerleştirilmesi arayışı olarak gösterilmektedir[33]. Bu yönelim, çocukların kent içerisindeki konumunu yalnızca korunma veya sosyal hizmet ihtiyacı üzerinden okumak yerine katılım, ayrımcılık yasağı, güvenli ve temiz çevre, oyun, gelişim ve kamusal mekâna erişim gibi farklı boyutları birlikte dikkate almaktadır. Çocuk dostu kent uygulamalarının kamusal alan bakımından taşıdığı önem de burada ortaya çıkmaktadır: çocukların kentte karşılaşabileceği riskleri azaltmak kadar kamusal mekânı kullanabilmeleri, bağımsız hareket edebilmeleri ve yaşadıkları çevrenin biçimlendirilmesine katılabilmeleri de tartışmanın parçası hâline gelmektedir[34]. Bununla birlikte çocuk dostu kent ile çocuğun kent hakkını özdeşleştirmemek gerekir. Çocuk dostu kent, Çocuk Haklarına Dair Sözleşme'nin yerel düzeyde uygulanmasını destekleyen ilkeler, süreçler ve değerlendirme araçları üzerine kurulu bir politika ve yönetişim modelidir.[35] Çocuğun kent hakkı ise çocuk ile

---

31 M Kayğusuz Akbay, 'Çocuk Dostu Kentler, Çocuk Hakları ve Pandemi' (2022) 33(1) *Toplum ve Sosyal Hizmet* 245, 246–247.

32 UNICEF, 'What is a Child Friendly City?' https://www.childfriendlycities.org/what-is-a-child-friendly-city son erişim tarihi 15 Eylül 2026.

33 Powell (n 20) 716–729.

34 Carolyn Whitzman, Megan Worthington ve Dana Mizrachi, 'The Journey and the Destination Matter: Child-Friendly Cities and Children's Right to the City' (2010) 36(4) *Built Environment* 474, 474–486. Ayrıca *bkz* Vidal ve Castro Seixas (n 21) 2-7.

35 Burada yönetişim kavramı konunun uluslararası hukuktaki ağırlığı ve katılımcı politikalar üzerinde yoğunlaşan yapısı sebebiyle uluslararası belgelerin kavrama verdiği anlam dikkate alınarak nötr bir yaklaşımla kullanılmaktadır. Ancak yönetişimin, Özdemir ve diğerlerinin yaptığı gibi neoliberal politikalar kapsamında özel sermayeye ilişkin menfaatlerin kamusal alanda yoğunlaşmasına sağladığı katkı bakımından değerlendirilmesi de onun çeşitli devlet kuramları kapsamında kamu yönetimi, özelleştirme ve küreselleşme gibi kavramlar eşliğinde anlaşılmasına ve kent yaşamının

kentsel mekân arasındaki ilişkiyi hak temelli bir perspektiften ele alarak, çocuğun kent içerisindeki konumunun yalnızca iyi yönetim ve hizmet kalitesi açısından değil, hak sahipliği ve karar süreçlerine katılım bakımından da değerlendirilmesine imkân veren daha geniş bir tartışmaya işaret etmektedir. Nitekim çocuk dostu kentlerin çocukların kamusal mekân üzerindeki haklarına odaklanması bu iki yaklaşım arasında önemli bir bağ kurmakta; ancak hak perspektifinin sunduğu imkânların kurumsal bir çocuk dostu kent modelinin sınırlarıyla tüketilmesi gerekmemektedir[36]. Bu ayrım, yerel yönetimlerin insan haklarının korunması ve gerçekleştirilmesinde üstlendikleri rolün incelenmesini ve çocuğun kent hakkının bu dönüşen rol bakımından nasıl bir anlam taşıyabileceğinin ayrıca değerlendirilmesini gerekli kılmaktadır.

### C. Yerel Yönetimlerin İnsan Haklarının Korunmasındaki Rolü ve Çocuk Hakları

İnsan hakları hukukunda yükümlülüklerin birincil muhatabı devlet olmakla birlikte, bu yükümlülüklerin kapsamı ve yerine getirilme biçimleri insan haklarının tarihsel gelişimi içerisinde önemli ölçüde dönüşmüştür[37]. Devletin haklara müdahale etmemesine dayanan klasik yaklaşım, özellikle sosyal hakların gelişmesiyle birlikte hakların etkili biçimde kullanılabilmesi için kamusal gücün aktif önlemler almasını gerektiren bir anlayışla tamamlanmış[38]; böylece özgürlüklerin korunması ile onların kullanılmasını mümkün kılan ekonomik ve toplumsal koşulların oluşturulması arasındaki ilişki daha belirgin hâle gelmiştir. İnsan hakları yükümlülüklerinin saygı gösterme, koruma ve yerine getirme biçiminde ifade edilen üçlü tipolojisi[39], devletin yalnızca müdahaleden kaçınmasını değil, üçüncü kişilerden kaynaklanan ihlallere karşı koruma sağlamasını ve hakların gerçekleşmesi için gerekli kurumsal ve maddi koşulları oluşturmasını da gerektiren bu genişlemeyi yansıtmaktadır. Aynı süreç, insan hakları alanında şirketler gibi devlet dışı aktörlerin taşıdığı sorumlulukların ayrıca tartışılmasına da yol açmıştır[40]. Devlet dışı aktörlerden farklı olarak, devletin ülke içindeki örgütlenmesinin ve dolayısıyla kamu gücünün kullanılmasının bir parçası olarak yerel yönetimler ise, elbette, bu tartışma içinde

bu doğrultudaki anlamının daha iyi kavranmasına katkı sunacağı açıktır. Bkz. Ali Murat Özdemir ve diğerleri, *Genel Kamu Hukuku: Kuramsal Yaklaşım* (2. bs, İmge Kitabevi Yayınları 2020) 403, 404. Yönetişim kavramının bu yönde incelendiği daha detaylı bir değerlendirme için bkz. *ibid* 400-420.

36 *Bkz.* Whitzman, Worthington ve Mizrachi (n 34) 474.

37 Bülent Algan, *Muhalefet Hakkı ve Türkiye'deki Görünümü* (Adalet Yayınevi 2015) 115.

38 Mehmet Akad, Bihterin Vural Dinçkol ve Nihat Bulut, *Genel Kamu Hukuku* (19. bs, Der Yayınları 2023) 292 vd.

39 Bülent Algan, *Ekonomik, Sosyal ve Kültürel Hakların Korunması* (Seçkin Yayıncılık 2007) 83.

40 Devlet dışındaki aktörlere yönelen insan hakları sorumluluğu tartışmalarının şirketler bakımından değerlendirilmesi için bkz Özge Yücel Dericiler, 'Şirketlerin İnsan Haklarına İlişkin Yükümlülüklerinin Niteliği ve Temellendirilmesi Sorunu: Saygı Gösterme Sorumluluğu Ne Yükler?' (2018) 6(11) *Antalya Bilim Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi* 59–82.

farklı bir yere konumlanmaktadır. Her ne kadar insan hakları hukukunun uluslararası alandaki ağırlığı ve özel anlamı, yükümlülükler meselesinin, daha çok, uluslararası arenada ve ulusüstü mekanizmalardaki yansımaları bakımından ön plana çıkmasına sebep olsa da; uluslararası insan hakları yükümlülüklerinin doğrudan devletlere yöneltilmesi, şüphesiz ki, bu yükümlülüklerin uygulanmasının yalnızca merkezi idare tarafından gerçekleştirileceği anlamına gelmez. Nitekim BM İnsan Hakları Konseyi Danışma Komitesi de zamanla bu durumu vurgulama ihtiyacı duymuş, yerel makamların insan hakları yükümlülüklerini yerine getirmemesinin iç hukuk bakımından sonuç doğurabileceğini hatırlatarak, uluslararası sorumluluğun ise bir bütün olarak devlete ait olmaya devam edeceğini belirtmiştir.[41] Dolayısıyla yerel yönetimlerin insan hakları alanındaki rolü, devletin uluslararası sorumluluğuna alternatif yeni bir yükümlülük sistemi oluşturmaktan ziyade, bu yükümlülüklerin çok katmanlı devlet yapısı içerisinde hangi makamlar ve araçlar vasıtasıyla hayata geçirildiği sorusuyla ilgilidir. Bu anlamda yerel yönetimlerin ayrışan rolünün, merkezi iktidarla bağları eskiye göre esnetilirken küresel politikalarla kurulan daha yakın bir ilişki eğiliminin de etkisiyle görülür kılındığını, bu eğilimin küresel ekonomi politikaları ile buna bağlı daha büyük ölçekli tartışmalar üzerindeki etkilerini dikkate alarak, belirtmek gerekir[42].

Yerel yönetimlerin bu süreçte giderek daha fazla önem kazanmasının başlıca nedenlerinden biri, insan haklarının gündelik koşulları ile yerel kamusal kararlar arasındaki yakınlıktır. Bahsi geçen BM İnsan Hakları Konseyi Danışma Komitesi raporuna göre yerel yönetimler, kamu yönetimini tabana yaklaştırarak kişilerin günlük yaşamlarını etkileyen kararlara katılımını kolaylaştırmakta ve yerel ihtiyaçlar ile öncelikler hakkında bilgi gerektiren konularda merkezi yönetime göre elverişli bir konumda bulunmaktadır[43]. Bu yakınlık, yalnızca demokratik katılım bakımından değil, hakların maddi koşullarının belirlenmesi açısından da önem taşır. Konut, sağlık, eğitim, çevre ve kamu düzeni gibi alanlarda alınan yerel kararlar, kişilerin insan haklarından fiilen yararlanma imkânlarını güçlendirebildiği gibi sınırlandırabilmektedir[44]. Bu doğrultuda, insan haklarının yerel düzeydeki anlamı üzerine gelişen literatürde de kimi zaman, kentler, yalnızca merkezî düzeyde belirlenmiş standartların uygulayıcısı olarak değil, hakların yerel koşullar içerisinde yorumlandığı, somutlaştırıldığı ve kurumsallaştırıldığı kamusal alanlar olarak ele alınmaktadır.[45]. *İnsan hakları kenti* gibi çoğu zaman bağlayıcı olmayan

---

41 BM İnsan Hakları Konseyi Danışma Komitesi, *Role of Local Government in the Promotion and Protection of Human Rights – Final Report of the Human Rights Council Advisory Committee* (7 Ağustos 2015) UN Doc A/HRC/30/49, para 25.

42 Özdemir ve diğerleri (n 35) 427.

43 BM İnsan Hakları Konseyi Danışma Komitesi (n 41) para 8.

44 *ibid* para 26.

45 Gerd Oberleitner ve Klaus Starl, 'Understanding Human Rights at the Local Level', Michael Stohl ve Alison Brysk (ed), *A Research Agenda for Human Rights* içinde (Edward Elgar 2020) 173–186;

yerel taahhütlere dayanan girişimlerin dahi kurumsal yapıların oluşturulması, kaynak tahsisi, hesap verebilirlik ve hak temelli savunuculuk bakımından etkiler yaratabilmesi bu açıdan önemlidir[46]. Bununla birlikte yerelleşme, insan hakları açısından kendiliğinden olumlu sonuçlar doğuran bir süreç olarak görülmemelidir. Yerel makamların yetki ve mali kaynaklarının sınırlılığı yükümlülüklerin hayata geçirilmesini güçleştirebileceği gibi, yerel politikaların kendileri de ayrımcılığı veya dışlanmayı yeniden üretebilir[47]. Bu nedenle Avrupa Konseyi Yerel ve Bölgesel Yönetimler Kongresinin de vurguladığı üzere insan hakları perspektifinin yerel yönetim bakımından taşıdığı değer, farklı çıkarlar arasında yapılacak tercihlerin ayrımcı olmayan, şeffaf ve kapsayıcı süreçler içerisinde gerçekleştirilmesini ve dezavantajlı grupların durumunun özellikle gözetilmesini sağlamasında görülmektedir[48]. Yerel düzey, böylece insan hakları standartlarının gündelik ihtiyaçlarla, bütçe ve kaynak tercihleriyle, hizmetlerin örgütlenmesiyle, mekânsal planlamayla ve katılımcı karar alma süreçleriyle doğrudan ilişkilendirildiği bir uygulama alanına dönüşmektedir.

Bu özellikler çocuk hakları bakımından daha belirgin bir önem taşımaktadır. Çocukların haklardan yararlanma koşulları, yaşadıkları mahallenin niteliğinden kamusal alanların düzenlenmesine, ulaşım ve sosyal hizmetlerden oyun imkânlarına, çevresel koşullardan kendilerini ilgilendiren kararlara katılma kanallarına kadar büyük ölçüde yerel ölçekte alınan kararlarla şekillenmektedir. Bu nedenle çocuk haklarının yerel düzeyde gerçekleştirilmesi yalnızca çocuklara özgülenmiş hizmetlerin varlığına değil; genel bütçe, planlama, ulaşım, çevre, güvenlik ve kamusal alan politikalarının çocuklar üzerindeki etkisinin hesaba katılmasına da bağlıdır. Bu hususu özel olarak ve ayrıntılı biçimde inceleyen *Cities for Children* başlıklı çalışma da, aynı doğrultuda, yerel makamların çocuk haklarına ilişkin rolünü konut, mahalle, sağlık, eğitim, bakım ve kamusal hizmetler gibi birbirinden farklı alanları kapsayan bir yönetim meselesi olarak ele almakta; sınırlı kaynaklar ve birbiriyle yarışan ihtiyaçlar içerisinde çocuk haklarının yerel yönetimin kurumsal yapısı, politikaları ve uygulamalarına nasıl aktarılabileceği sorununa odaklanmaktadır[49]. Benzer biçimde Türk sosyal bilimler literatüründe çocuk dostu kent yaklaşımının yalnızca belirli

Cynthia Soohoo, 'Human Rights Cities: Challenges and Possibilities', Barbara Oomen, Martha F Davis ve Michele Grigolo (ed), *Global Urban Justice: The Rise of Human Rights Cities* içinde (Cambridge University Press 2016) 257, 258.

46 Ezer (n 16) 83.

47 BM İnsan Hakları Konseyi Danışma Komitesi (n 39) para 22; Michele Grigolo, 'Local Governments and Human Rights: Some Critical Reflections' (2017) 49(1) *Columbia Human Rights Law Review* 67, 91–98.

48 Council of Europe Congress of Local and Regional Authorities, *Promoting Human Rights at Local and Regional Level: The Human Rights Dimension of the Activities of the Congress of Local and Regional Authorities – Compendium of Texts* (Council of Europe 2016) para 17.

49 Sheridan Bartlett, Roger Hart, David Satterthwaite, Ximena de la Barra ve Alfredo Missair, *Cities for Children: Children's Rights, Poverty and Urban Management* (Earthscan 1999) 22.

çocuk hizmetlerinden ibaret olmadığı; çocukların yaşadıkları çevrenin, sokakların ve kamusal alanların onlar bakımından yaşanabilir hâle getirilmesi ve çocukların kenti etkileyebilen aktörler olarak görülmesiyle ilişkilendirildiği belirtilmektedir[50]. Bu noktada yerel yönetimlerin yakınlık, yerel ihtiyaçları belirleyebilme ve katılım kanalları oluşturabilme avantajları, çocukların yetişkinlere kıyasla kamusal karar alma süreçlerine erişimde karşılaştıkları yapısal sınırlılıklar düşünüldüğünde ayrıca değer kazanmaktadır. Ancak aynı yakınlık, yerel makamların yetki, kaynak ve kurumsal kapasite farklılıklarını da görünür hâle getirmektedir. Çocuk haklarının yerel düzeyde gerçekleştirilmesi bu nedenle yalnızca hangi hakların tanındığıyla değil, önceliklerin nasıl belirlendiği, bütçelerin nasıl dağıtıldığı, farklı yönetim kademeleri arasında nasıl bir eşgüdüm kurulduğu ve çocukların bu süreçlerde hangi konuma sahip olduğu ile birlikte değerlendirilmelidir. Bu çerçeve, izleyen bölümde *çocuğun kent hakkı* adlandırmasının yerel yönetimlerin mevcut insan hakları rolünü belirleme, sistematikleştirme ve geliştirme bakımından ne tür bir katkı sağlayabileceği sorusunun daha somut boyutlar üzerinden incelenmesine imkân vermektedir.

## II. ÇOCUĞUN KENT HAKKININ YEREL YÖNETİMLER ÜZERİNDE YANSIMALARI: İŞLEV VE SINIRLAR

### A. Çocuğun Yerel Karar Alma Süreçlerine Katılımı

Çocuğun yerel karar alma süreçlerine katılımı, bu kavramın lafzi anlamının ötesinde, çocuğun kendisini etkileyen meselelerde görüşünün alınmasından daha geniş bir anlam taşımaktadır. Çocuk Haklarına Dair Sözleşme'nin 12. maddesi, görüş oluşturma yeteneğine sahip çocuğun kendisini ilgilendiren bütün konularda görüşlerini serbestçe ifade edebilmesini ve bu görüşlere yaşı ve olgunluğu doğrultusunda gereken ağırlığın verilmesini güvence altına almaktadır[51]. Çocuk Hakları Komitesi, bu hakkın etkili biçimde kullanılmasını tek seferlik bir danışma faaliyeti olarak değil, çocukların karar süreçlerine gerçek anlamda dâhil olmasını sağlayan devamlı bir süreç olarak ele almakta; katılımın *şeffaf ve bilgilendirici, gönüllü, saygılı, çocuğun yaşamıyla ilgili, çocuk dostu, kapsayıcı, eğitimle desteklenen, güvenli* ve *hesap verebilir* nitelikte olması gerektiğini belirtmektedir[52]. Bu ölçütler özellikle yerel yönetimler bakımından önemlidir; zira katılımın anlamlı olabilmesi, çocuklara yalnızca görüş bildirme fırsatı verilmesini değil, hangi konuda ve ne ölçüde etkili olabileceklerini bilmelerini, kendi gündemlerini ortaya koyabilmelerini ve görüşlerinin karar üzerinde nasıl bir sonuç doğurduğuna ilişkin

---

50 Şafak Kaypak ve Armağan Uçar, 'Çocuk Haklarının Gerçekleşmesi Açısından Çocuk Dostu Kentler' (2018) 4(18) *International Journal of Academic Value Studies* 17, 22.

51 Birleşmiş Milletler, *Çocuk Haklarına Dair Sözleşme* (kabul tarihi 20 Kasım 1989, yürürlük tarihi 2 Eylül 1990) 1577 UNTS 3, m 12.

52 BM Çocuk Hakları Komitesi, *Çocuğun Dinlenilme Hakkına İlişkin 12 No'lu Genel Yorum (2009)*, CRC/C/GC/12, 20 Temmuz 2009, para 133–134.

geri bildirim alabilmelerini de gerektirir[53]. Bu yönüyle katılım hakkı, çocukların yetişkinler tarafından belirlenmiş konularda danışılan kişiler olmalarının ötesinde, kendilerini doğrudan veya dolaylı olarak ilgilendiren kararları etkileyebilecek hak özneleri olarak kabul edilmelerini gerektirmektedir. UNICEF de anlamlı çocuk katılımını, aynı doğrultuda, çocukların görüş oluşturup ifade etmelerine ve kendilerini ilgilendiren konuları etkileyebilmelerine imkân sağlayan; bu anlamda karar alma gücünün yetişkinlerden çocuklara belirli ölçüde aktarımını da içeren bir süreç olarak tanımlamaktadır[54]. Kent hakkı bakımından bu yaklaşım ayrıca önem taşımaktadır. Zira kenti kullanmak kadar onun nasıl şekilleneceğine ilişkin süreçlere katılmak da kent hakkı düşüncesinin temel unsurlarından biridir; ilgili kısımda daha önce de vurgulandığı gibi, insan haklarının yerelleşmesine ilişkin çalışmalar katılımı hem insan hakları temelli yönetişimin hem de hakların demokratikleşmesinin merkezî unsurlarından biri olarak değerlendirmektedir[55]. Çocuğun yerel katılımı bu nedenle yalnızca gelecekteki yurttaşlık rolleri için bir eğitim alanı olarak değil[56], yurttaşlığın anlamının, mekânsal boyutunun ve farklı bağlamlarda nasıl biçimlendiğinin yeniden düşünülmesine imkân veren bir alan olarak ele alınmalıdır[57].

Bu hakkın yerel düzeyde somutlaştırılması, farklı yoğunluk ve kurumsallık düzeylerine sahip katılım araçları aracılığıyla mümkündür. Çocuk ve gençlik meclisleri veya konseyleri, danışma kurulları, odak grup görüşmeleri, anketler, okul ve mahalle temelli toplantılar, katılımcı planlama ve bütçeleme süreçleri bunların başlıca örneklerini oluşturmaktadır. Çocuk Hakları Komitesi de yerel gençlik parlamentoları ve belediyeler düzeyinde yerel çocuk meclislerinin yaygınlaşmasını olumlu karşılamakla birlikte bunların 12. maddenin yerel düzeyde uygulanmasının yalnızca araçlarından biri olduğunu; çocukların okul, oyun alanı, park, kültür ve eğlence tesisleri, sağlık hizmetleri ve yerel ulaşım gibi doğrudan gündelik yaşamlarını etkileyen alanların tasarımına da katılmaları gerektiğini vurgulamaktadır[58]. Driskell'in katılımcı kent planlamasına ilişkin yaklaşımı da benzer biçimde, mekânın kullanıcılarının yararının planlamada belirleyici olması,

---

53 *ibid* para 133-134.

54 UNICEF, *Child Participation in Local Governance: A UNICEF Guidance Note* (UNICEF 2017) 2. UNICEF anlamlı katılımda güç transferi *(a transfer of power)* hususunda Lansdown'a da referans vermektedir. Referans eser için *bkz.* Gerison Lansdown, 'The Realisation of Children's Participation Rights', Barry Percy-Smith ve Nigel Thomas (ed), *A Handbook of Children and Young People's Participation: Perspectives from Theory and Practice* içinde (Routledge 2009) 13.

55 Ezer (n 16) 85-87.

56 Çocukların yerel politika süreçlerine çoğunlukla geleceğin yetişkinleri olarak hazırlanma perspektifinden dâhil edildiği tespiti için *bkz.* Elizabeth F Cohen, 'Neither Seen nor Heard: Children's Citizenship in Contemporary Democracies' (2005) 9(2) *Citizenship Studies* 221–240.

57 Jon Anderson, Kye Askins, Ian Cook, Luke Desforges, James Evans, M Fannin, D Fuller ve diğerleri, 'What Is Geography's Contribution to Making Citizens?' (2008) 93(1) *Geography* 34, 39.

58 BM Çocuk Hakları Komitesi (n 52) para 127–130.

çocukların yaşadıkları çevreye ilişkin özgül bilgilerinin dikkate alınması ve bir kararın kişileri etkileme derecesi arttıkça o karara katılım imkânlarının da güçlendirilmesi gerektiği düşüncesine dayanmaktadır[59]. Uygulamada çocuk meclisleri ve gençlik konseyleri bu ilişkiyi kurmak için önemli kanallar yaratabilmektedir; nitekim çocukların kent hakkına ilişkin literatürde gençlik konseyleri yerel yönetime katılmanın kurumsal araçlarından biri olarak ele alınmaktadır[60]. Türkiye'deki çocuk dostu kent uygulamalarında da çocuk meclislerinin oluşturulması veya mevcut meclislerin güçlendirilmesi, çocukların ihtiyaçlarının ve taleplerinin yerel yönetime aktarılmasının yollarından biri olmuştur[61]. Bununla birlikte yinelemek gerekir ki, bir katılım mekanizmasının kurulmuş olması, tek başına anlamlı katılımın gerçekleştiğini göstermemektedir. Powell'ın farklı kentlerdeki çocuk dostu kent uygulamalarına ilişkin incelemesi, anket ve odak gruplarından gençlik parlamentolarına kadar çeşitli araçların çocukların görüşlerini görünür kılabildiğini; fakat gündemin çoğunlukla yetişkinler tarafından belirlenmesinin çocukların yalnızca "çocuklara özgü" görülen konularda dinlenebilir kabul edilmelerine, konut, sağlık veya genel kamu hizmetleri gibi yaş kategorilerini aşan politika alanlarının ise yetişkinlere bırakılmasına yol açabildiğini göstermektedir[62]. Temsil kabiliyeti, dezavantajlı çocukların mekanizmalara erişimi, *yetişkin merkezcilik* ve sembolik katılım tehlikesi de bu yapıların demokratik değerinin kendiliğinden varsayılamayacağını ortaya koymaktadır[63]. Katılımın çocuğun kent hakkının bir unsuru olması, bu nedenle yalnızca daha fazla danışma organı oluşturmayı değil, çocukların hangi konularda, hangi aşamada ve ne ölçüde kararları etkileyebildiğinin sorgulanmasını gerektirir.

Yerel yönetimler açısından bu katılım biçimlerinin önemi, birinci bölümde değinilen fiziki yakınlık ile insan haklarının yerel düzeyde gerçekleştirilmesi arasındaki ilişkiyi çocuklar bakımından somutlaştırmasında ortaya çıkmaktadır. BM İnsan Hakları Konseyi Danışma Komitesi'nin belirttiği üzere yerel yönetimin temel avantajlarından biri kamu yönetimini tabana yaklaştırması ve kişilerin gündelik yaşamlarını etkileyen kararların oluşturulmasına etkili biçimde katılabilmelerini kolaylaştırmasıdır[64]. Ezer de yerel yönetimlerin topluluklara

---

59 David Driskell, *Creating Better Cities with Children and Youth: A Manual for Participation* (Earthscan 2002) 32–34.

60 Debra Flanders Cushing ve Willem van Vliet, 'Children's Right to the City: The Emergence of Youth Councils in the United States' (2017) 15(3) *Children's Geographies* 319, 319–321.

61 Mehtap Kayğusuz Akbay, 'Çocuk Dostu Kentler, Çocuk Hakları ve Pandemi' (2022) 33(1) *Toplum ve Sosyal Hizmet* 245, 248–249.

62 Powell (n 20) 726–727.

63 *ibid* 719, 726–728. Ayrıca yerel katılımın kent çocukları bakımından taşıyabileceği potansiyel eşitsizlik meseleleri için *bkz.* Carolyn Stephens, 'Urban Inequities; Urban Rights: A Conceptual Analysis and Review of Impacts on Children, and Policies to Address Them' (2012) 89(3) *Journal of Urban Health* 464, 474–475.

64 BM İnsan Hakları Konseyi Danışma Komitesi (n 39) para 8.

yakınlığının katılım için daha fazla ve daha sürekli imkân yaratabileceğini; bu doğrultuda insan hakları yaklaşımının ise katılımı vatandaşlık statüsünün ötesine taşıyarak kentte yaşayanların tamamını kapsayabilecek bir yönelim sağladığını belirtmektedir[65]. Bu özellik çocuklar bakımından daha da önemlidir. Zira ulusal düzeyde sürekli katılım; fiziksel mesafe, kurumsal erişim ve gündemin çocukların günlük ihtiyaçlarından uzaklaşması gibi nedenlerle daha güçken, yerel süreçler çocukların yaşadıkları sorunlarla karar mercileri arasında daha doğrudan bir bağ kurabilmektedir; bu doğrultuda UNICEF de yerel katılımın daha sürdürülebilir olabileceğini ve çocukların önceliklerinin hizmetlere, yerel planlara ve bütçe tercihlerine yansımasını sağlayabileceğini vurgulamaktadır[66]. Bu açıdan çocuk katılımı, yerel demokrasinin yalnızca yetişkin seçmenlerin tercihleri üzerinden tanımlanmasını aşarak, oy hakkına sahip olmayan fakat yerel kararların sonuçlarına doğrudan bağlı olan bir toplumsal grup olarak çocukların ihtiyaç ve bilgisinin karar sürecine taşınmasını sağlar. Çocukların kentsel mekânı yalnızca kullanan değil, onu yaşayan, üreten ve yeniden şekillendiren aktörler olduğunun kabulü de bu demokratik gerekçeyi güçlendirmektedir[67]. Bununla birlikte, daha önce ortaya konduğu üzere yerel düzeyin sağladığı yakınlık, anlamlı katılımı kendiliğinden garanti etmeyeceğine göre; çocukların görüşlerini dinlemekle yetinilip karar alma gücünün bütünüyle yetişkinlerde tutulması veya yalnızca belirli sosyal gruplardan çocukların seslerinin duyulması, mevcut eşitsizlikleri katılımcı bir görünüm altında yeniden üretebilir[68]. Yerel yönetimlerin insan hakları yükümlülükleri bakımından çocuğun katılımının değeri bu nedenle, çocuk meclisi veya danışma mekanizmasının varlığından çok, karar süreçlerinin kapsayıcılık, eşitlik, bilgiye erişim, geri bildirim ve etkili olabilme ölçütleri doğrultusunda dönüştürülmesinde yatmaktadır. Böyle bir dönüşüm, çocukların ihtiyaçlarının daha doğru tespit edilmesine katkı sunduğu kadar yerel kararların demokratik meşruiyetini ve hesap verebilirliğini de güçlendirebilir; çocuğun kent hakkı ise bu talepleri ayrıksı çocuk politikaları olmaktan çıkarıp kentin yönetimine ilişkin daha genel bir insan hakları ve demokrasi meselesi içerisinde görünür kılmaktadır.

### B. Kentsel Planlama ve Mekânın Çocuk Bakımından Düzenlenmesi: Oyun, Kamusal Alan ve Çevre

Çocuğun kentle kurduğu ilişkinin önemli bir bölümü, gündelik yaşamını sürdürdüğü fiziksel çevrenin niteliği üzerinden şekillenmektedir.[69] Konut çevresi,

---

65 Ezer (n 16) 85–87.

66 UNICEF (n 54) 3.

67 F Kübra Aytaç, 'Children's Right to the City: The Case of Street Children' (2021) 36(4) *International Sociology* 605, 605–606.

68 Powell (n 20) 719, 726–728; UNICEF (n 54) 1–3.

69 Okşan Tandoğan, 'Çocuk İçin Daha Yaşanılır Bir Kentsel Mekân: Dünyada Gerçekleştirilen Uygulamalar' (2014) 9(1) *Megaron* 19, 20.

sokak, okul, park, ulaşım ağı ve diğer kamusal alanlar çocuk bakımından yalnızca hareket edilen veya belirli hizmetlerin sunulduğu mekânlar değil, güvenlik, aidiyet, sosyalleşme, özerklik ve gelişme ihtiyaçlarının karşılandığı yaşam alanlarıdır; dolayısıyla çocukların kentsel mekânlarla ilişkisi biyolojik gereksinimlerin yanı sıra güvenlik, ait olma, sosyalleşme ve kendini geliştirme ihtiyaçları üzerinden açıklanmaktadır[70]. Tüm bu hareketlilik ve gereklilikler içinde *oyun,* çocuk bakımından bu ihtiyaçların tümüyle bağlantılı temel bir eylem olarak vurgulamakta; çocuğun çevresiyle iletişim kurmasının başlıca yollarından birinin oyun olması ise, bu faaliyetin gerçekleşebileceği mekânların niteliğini doğrudan bir çocuk hakları meselesine dönüştürmektedir[71]. Nitekim Çocuk Haklarına Dair Sözleşme'nin 31. maddesi dinlenme, boş zaman ve oyun hakkını güvence altına alırken, Çocuk Hakları Komitesi bu hakkın gerçekleştirilmesini güvenli hareketlilik, erişilebilir kamusal alan, doğayla temas, trafik ve kirlilikten korunma gibi fiziksel çevre koşullarıyla birlikte değerlendirmektedir[72]. Oyun böylece yalnızca gelişimsel veya pedagojik bir faaliyet olmaktan çıkmakta; çocuğun kentte bulunabilmesi, mekânı deneyimleyebilmesi ve ona aidiyet geliştirebilmesinin araçlarından biri hâline gelmektedir. Bu çerçevede oyun hakkının, pedagojik bir gerekliliğin ötesinde, çocuğun gelişimi, insan onuru ve kentsel yaşama erişimiyle bağlantılı bir *çocuk hakkı* ve *kent hakkı* meselesi olarak değerlendirilmesi gerektiği söylenir[73]. UNICEF UK'nin *yapılı çevre*ye *(built environment)* ilişkin yaklaşımı da aynı ilişkiyi daha geniş bir çerçevede kurmakta; kamusal alanların niteliği ve güvenliği ile çocuğun oyun, sağlık, gelişme ve dinlenme hakları arasındaki doğrudan bağlantıya dikkat çekmektedir[74]. Bu çerçevede çocuğun kent hakkı bakımından oyun alanı, yalnızca belirlenmiş bir park veya çocuk bahçesi olarak değil; çocuğun bağımsız hareket edebildiği, doğayla ilişki kurabildiği ve gündelik yaşam içerisinde kamusal mekânı kullanabildiği daha geniş bir kentsel çevrenin parçası olarak düşünülmelidir.

---

70 *ibid* 20.

71 Sena Işıklar Bengi ve Nazan Kırcı, 'Çocukların Kentsel Mekâna Katılım Hakkı' (1st International Mediterranean Science and Engineering Congress, Adana, 26–28 Ekim 2016) 4.

72 Birleşmiş Milletler, *Çocuk Haklarına Dair Sözleşme* (n 48) m 31; BM Çocuk Hakları Komitesi, *Çocuğun Dinlenme, Boş Zaman, Oyun, Eğlence Etkinlikleri, Kültürel Yaşam ve Sanata Katılma Hakkına İlişkin 17 No'lu Genel Yorum (2013)*, CRC/C/GC/17, 17 Nisan 2013, para 32–37. Komite özellikle kirlilik ve trafik gibi fiziksel tehlikelerden yeterince arındırılmış çevreyi, erişilebilir oyun mekânlarını, bağımsız hareketliliği ve doğayla temas imkânını 31. maddenin etkili kullanımının koşulları arasında saymaktadır.

73 Asmin Kavas, Yağmur Uzunırmak, Ege Sevinçli, Derya İyikul ve Beyza Gürdoğan, *Kentte Çocuk Olmak: Türkiye'de Parklar, Politikalar ve Uluslararası Deneyimler* (Toplum Çalışmaları Enstitüsü 2025) 12.

74 UNICEF UK, *Play and the Built Environment* (Mayıs 2022) https://www.unicef.org.uk/child-friendly-cities/play-built-environment/ son erişim tarihi 15 Eylül 2026. *Built environment* ilgili Türkçe literatürde yaygın olarak yapılı çevre olarak çevrilmektedir. Örnek olarak *bkz.* İlhan Tekeli ve Anlı Ataöv, *Sürdürülebilir Toplum ve Yapılı Çevre: Stratejiler Yelpazesi* (İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları 2017).

Bu yaklaşım, kentsel planlamanın çocuk üzerindeki sonuçlarını güvenlik ile özgürlük arasında kurulması gereken daha karmaşık bir denge içinde değerlendirmeyi gerektirir. Tranter ve Sharpe, çocukların kamusal alandaki varlığını sınırlayan ebeveyn kaygılarının önemli bir bölümünü trafik tehlikesi ve yabancılardan kaynaklanan tehlike algılarıyla ilişkilendirmektedir[75]. Bu risklere karşı koruma gerekli olmakla birlikte, çocukların kamusal alandan bütünüyle çekilmesi fiziksel hareketliliğin azalması, toplumsal ilişkilerin zayıflaması ve çocuk ile yaşadığı çevre arasındaki bağın kopması gibi başka sonuçlar yaratabilmektedir[76]. Oyun bu açıdan çocuğun yalnızca fiziksel ve sosyal gelişimini destekleyen değil, kendi kapasitesini geliştirmesine, karar verme deneyimi kazanmasına ve çevresindeki dünyayı keşfedip onunla ilişki kurmasına imkân sağlayan bir faaliyet niteliğindedir.[77]. Çocuk Hakları Komitesi güvenliğin, çocukların bağımsız hareketliliğini ortadan kaldıracak biçimde yorumlanmaması gerektiğini; trafik, kirlilik ve şiddet gibi kabul edilemez risklerin azaltılmasıyla çocukların belirli ölçülerde risk alma, keşfetme ve bağımsız oyun olanaklarının korunması arasında denge kurulması zorunluluğunu vurgulamaktadır[78]. Dolayısıyla çocuklar bakımından yaşanabilir kent tasarımı, şehrin muhtelif yerlerine daha fazla oyun ekipmanı yerleştirilmesine indirgenmemelidir. Çocuğun sokakta güvenli biçimde hareket edebilmesi, toplu taşıma imkânlarından yararlanabilmesi ve yeşil, açık ve oyun amaçlı kamusal alanlara erişebilmesi, çocuk haklarına duyarlı kentsel planlamanın birbirini tamamlayan unsurlarıdır[79]. Çocukların mekânsal deneyimlerinin toplumsal güç ilişkileri ve çocukluğa ilişkin normatif kabuller tarafından biçimlendiğini gösteren genç coğrafyası literatürü de mekânı nötr bir fiziksel zemin olarak değerlendirmeyi güçleştirmektedir[80]. Özellikle dezavantajlı çocukların kent planlamasına dâhil edilmesine ilişkin çalışmalar, toplumsal anlamda sağlıklı kentsel mekânların çocukları yalnızca barındırmakla kalmayıp onların deneyim ve taleplerini tasarım süreçlerine taşıması gerektiğini ortaya koymaktadır[81]. Böylece oyun alanlarına, yeşil mekânlara ve güvenli ulaşıma erişimde mahalleler veya çocuk grupları

---

75 Paul Tranter ve Scott Sharpe, 'Children and Peak Oil: An Opportunity in Crisis' (2007) 15(1) *The International Journal of Children's Rights* 181, 186.

76 *ibid* 186.

77 BM Çocuk Hakları Komitesi (n 72) para 9

78 *ibid* para 32–37.

79 *ibid* para 32–37, 58(c)–(f).

80 *Bkz.* Stuart C Aitken, *Geographies of Young People: The Morally Contested Spaces of Identity* (Routledge 2001) 1–26. Literatüre ilişkin genel bilginin yanında, çocukları da içeren kapsamlı "gençlik" tanımı ile yazarın terminolojik tercihleri için ayrıca bkz. *ibid* 5-8.

81 Victoria Derr, Louise Chawla, Mara Mintzer, Debra Flanders Cushing ve Willem van Vliet, 'A City for All Citizens: Integrating Children and Youth from Marginalized Populations into City Planning' (2013) 3(3) *Buildings* 482, 482–484.

arasında ortaya çıkan farklılıklar, altyapı eksikliğinin ötesinde mekânsal adalet – ve bununla bağlantılı olarak *eşitlik* – sorunu hâline gelmektedir[82].

Yerel yönetimlerin planlama, ulaşım, çevre ve kamusal alanlara ilişkin yetkileri bu nedenle çocuk haklarının gerçekleştirilmesiyle doğrudan temas etmektedir. Buradaki eşitlik talebi yalnızca çocukların yetişkinlerle eşit hak sahibi olarak görülmesini değil, çocukların kendi aralarındaki farklılıkların da hesaba katılmasını gerektirir. Shier'in çocuk ile yetişkin arasındaki ilişkiyi eşit insan onuru ve hak sahipliği üzerinden kuran ve bu anlamda araçlardan çok sonuçlara yönelen yaklaşımı bu tartışmanın bir boyutunu oluştururken[83], Adami'nin çocuk haklarının uygulanmasında her çocuğun özgül koşullarına duyarlı bir eşitlik anlayışına yaptığı vurgu, mekânsal planlamada standart bir "çocuk" varsayımının yetersizliğini göstermektedir[84]. Çocukların yaşları, engellilik durumları, gelir düzeyleri veya yaşadıkları mahalleler nedeniyle yeşil alana, güvenli ulaşıma ve nitelikli kamusal mekâna farklı ölçülerde erişebilmeleri bu nedenle yerel politikanın *dağılımsal*[85] sonuçlarının ayrıca değerlendirilmesini gerektirir. Bunun yanında, Vidal ve Castro Seixas'ın çocuklara özgü yeşil altyapı yaklaşımı, kentlerin daha sağlıklı ve dirençli hâle getirilebilmesi için, çocukları dışarıda bırakan bölgesel yeşillendirme girişimlerinden ziyade, çocukların yaşadığı, öğrendiği ve oynadığı gündelik alanlarda doğayla doğrudan bağ kurabilmesini mümkün kılan program ve uygulamalara gereksinim duyulduğunu göstermektedir[86].

Benzer biçimde Barselona ve Utrecht'teki yeşil oyun alanlarını inceleyen Jeanroy ve ekibi, *dağıtımsal adalet*, *usulî adalet* ve *tanınma adaleti* gibi farklı adalet anlayışlarının bağlantı noktaları ortaya konularak birlikte ele alınmasını önerirken; çocukların ortak üretime katılabilen aktörler olarak planlama süreçlerine dâhil edilmelerini bu bağlantının bir sonucu olarak görmekte, kuşaklararası adalet anlayışının ise bu bağlantıyı uzun vadeli etkileri de gözeterek bir adım öteye taşıdığına dikkat çekmektedir[87]. Her ne kadar dağıtıcı adalet ile tanınma adaleti farklı adaletsizlik biçimlerine ve bunlara verilecek karşılıklara ilişkin farklı yaklaşımlara dayansa da, fayda ve külfetlerin dağılımına odaklanan dağıtıcı

---

82 Mekanın, oyun, haklar ve adalet arasındaki bağlantı noktalarıyla konu edildiği tartışma için *bkz.* Aitken (n 80) 169 vd. Eşitlik kavramına ilişkin ekleme ve vurgu bana aittir.

83 Shier (n 30) 10.

84 Adami (n 29) 135–136.

85 Clara Jeanroy, Romina Rodela, Corina Basnou, Kayin Venner ve Arjen Buijs, 'Inclusive Urban Planning for and with Children: Planning Green Playgrounds in Barcelona and Utrecht' (2025) 33(12) *European Planning Studies* 2164, 2167. Burada yazarlar kentsel yeşil alanların faydalarının eşitsiz dağıldığını ve planlama süreçlerinin belirli grupları orantısız biçimde avantajlı kılabildiğini açıkça tartışmakta; bunu bir dağıtımsal adalet *(distributional justive)* meselesi olarak kurmaktadır. *Distributive / distributional* farkı gözetilerek *dağıtıcı adalet* yerine *dağıtımsal adalet* çevirisi tercih edilmiştir.

86 Vidal ve Castro Seixas (n 21) 1,5 ve 8.

87 Jeanroy ve diğerleri (n 80) 2167.

paradigmanın adalet tartışmalarında belirgin bir ağırlık kazandığı söylenebilir[88]. Preston ve Carr'ın dikkat çektiği bu durum, tanınma adaletinin dağıtımın ötesinde kimlik, farklılık ve toplumsal konumların yarattığı adaletsizlikleri görünür kılan tamamlayıcı işlevini önemli hâle getirmektedir. Bununla birlikte, Fraser'ın daha önce ve sistematik biçimde ortaya koyduğu üzere, tanınmaya dayalı kimlik taleplerinin sosyoekonomik eşitsizlikleri gölgelemesi riskini bertaraf edebilmek için tanınma adaletinin yeniden dağıtım anlayışıyla birlikte düşünülmesi ve uygulanması gerektiğine ilişkin güçlü bir teorik yaklaşım zaten geliştirilmiştir[89]. Bu bakımdan Jeanroy ve ekibinin söz konusu tartışmayı çocuk ve kent bağlamında yeniden gündeme getirmesi; farklı adalet anlayışları arasındaki bağlantıya, çocukların planlama süreçlerine anlamlı katılımını ve planlama kararlarının uzun vadeli etkilerini dikkate alan kuşaklararası adalet boyutunu da eklemesi bakımından özellikle anlamlıdır.

Çocuk Hakları Komitesinin 17 No'lu Genel Yorumu ise bu bağlantıları doğrudan yerel yönetimlere taşımakta; belediyelerin oyun ve dinlenme imkânlarını bütün çocukların eşit erişimi bakımından değerlendirmelerini, güvenli ve erişilebilir parklar ile yeşil alanlar sağlamalarını, ulaşım ve trafik tedbirleri almalarını ve planlamada çocuk etkisini gözetmelerini gerekli görmektedir[90]. Mekân ve planlamayla bu anlamda doğrudan bağlantılı olan çevresel boyut ise Komitenin 26 No'lu Genel Yorumu ile daha da belirginleşmiştir: temiz, sağlıklı ve sürdürülebilir çevre hakkı yaşam, hayatta kalma ve gelişme hakkıyla doğrudan ilişkilendirilirken; çevresel zararların çocuk grupları üzerindeki eşitsiz etkilerinin önlenmesi ve çevresel kararların çocuk hakları bakımından değerlendirilmesi yükümlülüğü vurgulanmaktadır[91]. Bu çerçeve, aynı zamanda, yerel planlama faaliyetlerinin yalnızca teknik ve yönetsel tercihlerden ibaret görülmesini de güçleştirir. Çocuk hakları üzerindeki etkilerin önceden değerlendirilmesi, kararların eşitlik ve üstün yarar ölçütleriyle gerekçelendirilmesi ve uygulamaların izlenebilmesi, yerel yönetimin insan hakları yükümlülükleri ile hukuk devleti ve hesap verebilirlik arasındaki bağı somutlaştırır. Çocuğun kent hakkı bu bakımdan, park, ulaşım, çevre veya güvenlik gibi dağınık görünen yerel politika alanlarının çocuk üzerindeki sonuçlarını aynı hak temelli mekânsal perspektif içinde değerlendirmeye imkân verir.

### C. Çocuğun Gelişimi ve Kentsel Hizmetlere Erişimi

88 Christopher Preston ve Wylie Carr, 'Recognitional Justice, Climate Engineering, and the Care Approach' (2018) 21(3) *Ethics, Policy & Environment* 308, 310.

89 Nancy Fraser, *Justice Interruptus: Critical Reflections on the "Postsocialist" Condition* (Routledge 1997) 11–39.

90 BM Çocuk Hakları Komitesi (n 72) para 58(c)–(f). Komite özellikle merkezi, bölgesel ve belediye düzeyindeki makamlar arasında iş birliğini; eşit erişim, bütçe, evrensel tasarım ve belediye planlamasını 31. maddenin gerçekleştirilmesine ilişkin yükümlülüklerin parçaları olarak ele almaktadır.

91 BM Çocuk Hakları Komitesi, *Çocuk Hakları ve Çevreye İlişkin, İklim Değişikliğine Özel Vurgu Yapan 26 No'lu Genel Yorum (2023)*, CRC/C/GC/26, 22 Ağustos 2023, para 14–25, 63–72.

Çocuğun gelişimi bakımından kentsel hizmetlere erişim, ekonomik ve sosyal hakların kent ölçeğinde hangi koşullarda gerçekleştirilebildiği sorusuyla doğrudan bağlantılıdır. Çocukların ekonomik ve sosyal hakları uzun süre çocuk hakları literatüründe görece sınırlı biçimde incelenmiş olmakla birlikte, özellikle 2000'li yıllardan itibaren bu haklara ilişkin hukuki ve disiplinlerarası çalışmalar belirgin biçimde artmış; sağlık, eğitim ve sosyal güvenlik gibi alanlarda çocukların kendine özgü hak sahipliği daha görünür hâle gelmiştir[92]. Buna karşılık çocuk yoksulluğu ile çocukların ekonomik ve sosyal hakları arasındaki kavramsal ilişkinin aynı ölçüde gelişmediği ve iki çalışma alanı arasındaki bağın hâlen yeterince kurulamadığı belirtilmektedir[93]. Bu eksiklik kent bakımından ayrıca önemlidir; zira, tıpkı bu çalışmanın teori ile pratik ikiliğine ilişkin önceki tartışmalarında görüldüğü gibi, çocuğun bir hizmet bağlamında hukuken hak sahibi olması ile o hizmete fiilen, eşit ve nitelikli biçimde erişebilmesi aynı şeyi ifade etmemektedir. Bu nedenle yerel yönetimlerin rolü de eğitim, sağlık veya sosyal güvenlik gibi hakların tamamının doğrudan sağlayıcısı olmaları üzerinden değil; kendi yetki alanları içerisinde erişimi kolaylaştırmaları, altyapıyı geliştirmeleri, yerel eşitsizlikleri tespit etmeleri, hizmetlerin eşgüdümünü sağlamaları ve çocukların ihtiyaçlarını planlama süreçlerine yerleştirmeleri üzerinden değerlendirilmelidir. Bu doğrultuda, UNICEF'in çocuk dostu yerel yönetime ilişkin yaklaşımı yerel yönetimlerden bütün hizmetleri üstlenmelerini değil, yatay ve dikey koordinasyon mekanizmalarını güçlendirmelerini, hizmetlere erişim ve hizmet kalitesindeki eşitsizlikleri azaltmalarını ve kamu, özel sektör ile toplumsal aktörlerin çocuk haklarının gerçekleştirilmesine yönelik faaliyetlerini desteklemelerini beklemektedir[94]. Bu çok aktörlü yapı aynı zamanda çocuk haklarının eğitim, sağlık, sosyal hizmetler, konut, güvenlik, spor ve benzeri birbirinden farklı kurumsal alanlarda uygulanmasını gerektirdiğinden, çocuklar bakımından eşitliğin ne anlama geldiğine ilişkin ortak bir yaklaşım geliştirilmesini de zorunlu kılmaktadır[95]. Dolayısıyla kentsel hizmetlere erişim, salt belirli hizmetlerin mevcudiyetine değil, bu hizmetlerin çocukların farklılaşan ihtiyaçlarını dikkate alarak birbirleriyle bağlantılı ve erişilebilir bir biçimde örgütlenmesine ilişkin bir insan hakları meselesidir.

Bu yaklaşım, hizmetlerin çocuğun bugünkü refahına olduğu kadar gelecekteki gelişim imkânlarına etkisini de dikkate almayı gerektirir. Çocuk hakları bağlamında kullanılan *açık gelecek*[96] düşüncesi, çocukluk dönemindeki hak ve hizmetlerin çocuğun

---

92 Aoife Nolan ve Kirrily Pells, 'Children's Economic and Social Rights and Child Poverty: The State of Play' (2020) 28(1) *The International Journal of Children's Rights* 111, 115–116.

93 *ibid* 122.

94 UNICEF, *The Child Friendly Cities Initiative: Guidance Note* (UNICEF 2022) 10.

95 Adami (n 29) 135–136.

96 Joel Feinberg tarafından kavramsallaştırılan "Çocuğun Açık Bir Geleceğe Sahip Olma Hakkı"için *bkz.* Joel Feinberg, 'The Child's Right to an Open Future', William Aiken ve Hugh LaFollette (ed), *Whose Child? Parental Rights, Parental Authority and State Power* içinde (Rowman & Littlefield

yetişkinliğe sağlıklı biçimde ve mümkün olduğunca geniş yaşam seçeneklerini koruyarak ulaşmasına imkân vermesi gerektiğini vurgulamaktadır[97]. Eğitim ve sağlık hizmetlerinden kültür, spor, ulaşım ve barınma koşullarına kadar farklı alanlar bu nedenle birbirinden yalıtılmış hizmet kategorileri olarak görülmemelidir. Öte yandan, kentin bu hizmetlere fiziksel yakınlık ve altyapı bakımından sağladığı olanaklar da çocuklar arasında kendiliğinden eşit bir sonuç yaratmamaktadır. Çalışmanın ilk bölümünde bahsi geçen ve UNICEF'in "kentsel avantaj" olarak adlandırdığı olguya göre kentlerde yaşayan çocuklar ortalama olarak sağlık, eğitim, su ve sanitasyon gibi temel hizmetlere kırsal alandaki çocuklardan daha kolay erişebilmekle birlikte, kent içindeki gelir ve yaşam koşulları farklılıkları bu ortalamaların arkasında çok büyük eşitsizlikleri gizleyebilmektedir[98]. Nitekim en yoksul kentli çocukların kimi göstergelerde kırsal alandaki akranlarından dahi daha kötü durumda bulunabilmesi, hizmetlere coğrafi yakınlığın gerçek erişimle özdeşleştirilemeyeceğini göstermektedir[99]. Bu nedenle yerel düzeyde çocukların durumuna ilişkin ayrıştırılmış verilerin üretilmesi, hizmet ve haklara erişimdeki açıkların farklı çocuk grupları ve dezavantajlı topluluklar bakımından belirlenmesi ve çocukların ihtiyaçlarının yerel planlarla ilişkilendirilmesi önem taşımaktadır. UNICEF'in yerel yönetişim modeli, bu anlamda, eşit hizmet sunumu, çocuklara ilişkin verilerin karar süreçlerinde kullanılması ve kurumlar arası koordinasyonu çocuk haklarının yerel düzeyde gerçekleştirilmesinin temel unsurları arasında göstermektedir[100]. Böylece çocuğun kent hakkının hizmet boyutu, çocuklara özgü birtakım belediye faaliyetlerinin toplamından ziyade, kentsel yaşamın sunduğu kamusal olanaklara erişimin çocukların gelişimini destekleyecek şekilde örgütlenmesine ilişkin daha geniş bir çerçeveye işaret etmektedir.

Bu çerçevenin yerel yönetimlerin insan hakları yükümlülükleri bakımından en belirgin sonuçlarından biri, kaynak tahsisi ile hakların gerçekleştirilmesi arasındaki ilişkinin görünür hâle gelmesidir. Ekonomik ve sosyal haklar bakımından kamusal hizmetlerin kapsamı, niteliği ve erişilebilirliği bütçe tercihleriyle doğrudan bağlantılı olduğundan, çocuk haklarının gerçekleştirilmesi yalnızca programların varlığıyla değil, bu programlara ayrılan kaynakların dağılımıyla da değerlendirilmelidir. Çocukların ekonomik ve sosyal haklarına ilişkin yükümlülüklerin sağlık, eğitim, sosyal hizmet, kalkınma ve kentsel planlama gibi farklı disiplinlerde giderek daha fazla tartışılması da hakların gerçekleştirilmesinin tek bir idari alanla sınırlandırılamayacağını

1980) 124–153.

97 Jonathan Herring, 'Adultism and the Rights of Children' (Oxford Law Blogs, 16 Kasım 2023) https://blogs.law.ox.ac.uk/family-and-medical-law/blog-post/2023/11/adultism-and-rights-children son erişim tarihi 15 Eylül 2026.

98 UNICEF, *Advantage or Paradox? The Challenge for Children and Young People of Growing Up Urban* (UNICEF 2018) 2–3.

99 *ibid* 13-15.

100 UNICEF (n 94) 10.

göstermektedir[101]. Üstelik yoksulluk ve sosyal hizmetlerdeki daralmaların etkileri, *yaş*, *ekonomik durum*, *engellilik*, *toplumsal cinsiyet* ve diğer eşitsizlik biçimlerinin kesişimi nedeniyle bütün çocuklar bakımından aynı değildir; bu nedenle çocukların farklı deneyimlerinin sosyal adaletsizliğin hangi alanlarda yoğunlaştığını belirlemede ayrıca dikkate alınması gerekir[102]. Çocuk odaklı kamu maliyesi ya da *çocuklara duyarlı bütçeleme* gibi yaklaşımlar bu noktada önemli bir kavramsal ve teknik araç sunmaktadır[103]. Bu yaklaşım çocuklar için ayrı bir bütçe oluşturulmasından ziyade, kamu bütçesinin çocuk haklarının gerçekleştirilmesi üzerindeki etkisinin ve çocuklara yönelik kaynak tahsisinin görünür hâle getirilmesini amaçlamakta; ihtiyaçların önceliklendirilmesi, planlama, uygulama ve bütçe süreçlerinin çocuk hakları ölçütleriyle değerlendirilmesini öngörmektedir[104]. Yerel uygulama ise bu normatif beklentinin kurumsal ve mali kapasiteyle sınırlarını da ortaya koymaktadır. Türkiye'de çocuk dostu kent uygulamalarını inceleyen bir alan araştırmasında, görüşülen belediyelerde yalnızca çocuk dostu kent çalışmalarından sorumlu ayrı birimlerin ve bağımsız çocuk bütçelerinin bulunmadığı, çocuklara yönelik harcamaların çoğunlukla daha geniş kültür ve sosyal hizmet bütçeleri içinde yer aldığı tespit edilmiştir[105]. Daha genel karşılaştırmalı bulgular da yerel yönetimlerin çocuk haklarını tanıma ve hizmetlerin bazı sonuçlarını iyileştirme konusunda adım atabilmelerine karşın ekonomik eşitsizliğin yapısal nedenleri veya gelirin yeniden dağıtımı gibi meselelerin çoğu zaman kendi yetki alanlarının dışında kaldığını göstermektedir[106]. Bu sınır, yerel yönetimlerin insan haklarının korunması ve gerçekleştirilmesindeki rolünü önemsizleştirmemekte; tersine merkezi ve yerel yönetim arasında yetki, kaynak ve koordinasyon ilişkilerinin çocuk hakları bakımından neden belirleyici olduğunu ortaya koymaktadır. Dolayısıyla çocuğun kent hakkı bakımından hizmetlere erişim, pozitif yükümlülükleri yerel düzeyde görünür kılarken aynı zamanda bu yükümlülüklerin yerine getirilmesinin mali kapasite, yetki dağılımı ve sosyal politika tercihleriyle kurduğu bağı da açığa çıkarmaktadır.

### D. Yerel Yönetimlerin Kapasitesi Karşısında Çocuğun Kent Hakkının İşlevi ve Sınırları

Önceki başlıklarda incelenen katılım, kentsel mekân ve hizmetlere erişim boyutları, çocuğun kent hakkının tek bir hak alanıyla açıklanamayacağını; buna

---

101 Nolan ve Pells (n 92) 115–116.

102 Adami (n 29) 143.

103 "Çocuklara duyarlı bütçeleme kavramı" için *bkz.* Gonca Güngör Göksu, 'Çocuk Dostu Şehirlerin Kurulmasında Çocuklara Duyarlı Bütçelemenin Önemi ve Rolü' (2018) 110 *Sayıştay Dergisi* 157

104 *ibid* 161–162, 166.

105 Şebnem Salim Çelikkalkan, *Küreselleşme Sürecinde Çocuk Dostu Kentler: Antalya Örneği* (Doktora tezi, Akdeniz Üniversitesi 2024) 162.

106 Powell (n 20) 723.

karşılık birbirinden bağımsız görünen farklı sorunların ortak bir kentsel bağlam içerisinde ele alınmasına imkân verdiğini göstermektedir. Çocuğun güvenli bir çevrede yaşaması, iklim değişikliğinin etkilerinden korunması, yeşil alanlara erişmesi, yoksulluk ve sosyal dışlanmanın kentsel sonuçlarından orantısız biçimde etkilenmemesi, nitelikli hizmetlere ulaşabilmesi ve yaşadığı kentin geleceğine ilişkin kararlarda söz sahibi olması farklı insan haklarıyla ilişkilidir. Bunların "çocuğun kent hakkı" altında düşünülmesinin değeri, yeni bir haklar listesi yaratmasından ziyade, bu sorunların aynı mekân içerisinde birbirini nasıl etkilediğini görünür kılabilmesindedir. Kent hakkının zaman içerisinde ulaşım, temel hizmetler, kamusal alan, çevresel kalite ve siyasal katılım gibi farklı taleplerle ilişkilendirilmesi ve güncel kent hakkı yaklaşımlarının eşitlik ile sosyal adalet bakımından kent nüfusunun çeşitliliğine daha fazla önem vermesi de kavramın bu birleştirici kapasitesini göstermektedir[107]. Çocuk bakımından söz konusu kapasite daha özel bir anlam kazanır. Örneğin iklim değişikliği yalnız çevre hakkını, yoksulluk yalnız sosyal hakları veya güvenli olmayan kamusal alan yalnız fiziksel güvenliği ilgilendiren ayrı meseleler değildir; bunların her biri çocuğun kentsel yaşamı deneyimleme, gelişme ve kentin imkânlarından yararlanma koşullarını birlikte belirlemektedir. Dolayısıyla çocuğun kent hakkının kapsayıcılığı, farklı hakları kendisinde eriten yeni ve sınırsız bir hak yaratmakta değil, çocukların gündelik yaşamında zaten birbirine bağlı bulunan hak sorunlarının mekânsal anlamını ve kimi zaman bağımlılığını açığa çıkarmakta aranmalıdır.

Kavramın yerel yönetimlerin insan hakları yükümlülükleri bakımından sağlayabileceği esas katma değer de bu noktada ortaya çıkmaktadır. Yerel yönetimin ulaşımdan çevreye, planlamadan sosyal hizmetlere ve bütçeden katılım mekanizmalarına uzanan faaliyetleri klasik idare hukuku bakımından farklı görev ve yetki alanları içerisinde değerlendirilebilir; insan hakları bakımından ise bunların aynı hak sahibinin yaşamı üzerindeki birleşik sonuçlarının görülmesi gerekir. İnsan hakları temelli yönetişim yaklaşımının yerel program, bütçe ve hizmet sunumuna uygulanabileceğini vurgulayan Ezer'in değerlendirmesi bu açıdan önemlidir[108]. Benzer biçimde kent hakkı literatürünün son döneminde yerel yönetimlerin çeşitlilik ve eşitliğe ilişkin sorunlara hak politikalarıyla cevap vermesi ile kent sakinlerinin yalnız hizmetlerden yararlanan kişiler değil, kentsel yaşamın siyasal aktörleri ve hak sahipleri olarak tanınması arasında bağ kurulmaktadır[109]. Çocuğun kent hakkı bu yaklaşımı çocuklar bakımından bir adım ileri taşıyabilir. Kavram, çocuğu belediyenin koruduğu veya kendisine hizmet sunduğu özel bir grup olmaktan çıkararak planlama, kaynak tahsisi ve yönetişim tercihlerinin hak sahibi muhatabı olarak görünür kılmaktadır. Böylece çocuk

---

107 Eva Garcia-Chueca ve Lorenzo Vidal, 'Introduction', Eva Garcia-Chueca ve Lorenzo Vidal (ed), *Advancing Urban Rights: Equality and Diversity in the City* içinde (CIDOB 2019) 11–12.

108 Ezer (n 16) 85.

109 Garcia-Chueca ve Vidal (n 107) 12.

parkı yapılması, ulaşımın düzenlenmesi, sosyal hizmet sunulması veya çocuk meclisi kurulması yalnızca "çocuk dostu" iyi uygulamalar olarak değil; eşitlik, katılım, gelişme ve ayrımcılık yasağı gibi insan haklarına ilişkin kavram ve ölçütler bakımından değerlendirilebilecek kamusal tercihler hâline gelir. Bunun önemli yansımalarından biri, yerel politika dilinin hak, yükümlülük ve hesap verebilirlik kavramlarıyla ilişkilendirilmesidir. Kavramın özgün potansiyeli bu nedenle yeni talepler üretmesinden çok, mevcut kamusal faaliyetleri çocuk hakları perspektifinden yeniden okunabilir ve sorgulanabilir kılmasında yatar.

Ancak aynı genişlik, çocuğun kent hakkının en önemli zayıflığını da oluşturmaktadır. Kent hakkına farklılık ve belirli ölçüde çeşitlilik perspektifinden yaklaşan Grigolo, kentsel eşitsizliklerin toplumsal sınıf, cinsiyet, etnik köken, engellilik gibi farklılıklar üzerinden mekânı biçimlendirdiğine ve bu farklılıkların kentin yeniden örgütlenmesinde dikkate alınması gerektiğine işaret etmektedir[110]. Çocukluk da benzer biçimde kentsel imkânlara erişimi ve karar süreçlerindeki konumu etkileyen bir farklılık ekseni olarak düşünülebilir. Bununla birlikte kavramın barınmadan çevreye, katılımdan hizmetlere, güvenlikten yoksulluğa kadar çocuk yaşamını etkileyen hemen her meseleyi kapsaması durumunda, "çocuğun kent hakkı"nın diğer çocuk haklarından ayrı olarak ne söylediği sorusu kaçınılmaz hâle gelir. Kent hakkı bakımından Borja'nın yaptığı uyarı burada özellikle anlamlıdır: hak kataloglarının veya listelerinin soyut ve belirsiz biçimde ilan edilmiş olması, bunları hayata geçirecek hukuki ve mali çerçeveler bulunmadığında gerçek bir hak sahipliği üretmeyebilir[111]. Çocuk bakımından da "hak" adlandırması; hangi makamın hangi yükümlülüğü taşıdığı, yükümlülüğün içeriğinin ne olduğu ve yerine getirilmemesinin hangi hukuki sonucu doğurduğu sorularına tek başına cevap vermez. Yerel yönetimlerin görev ve mali kapasitelerinin ülkeden ülkeye, hatta aynı ülkedeki belediyeler arasında farklılaşması; sağlık, eğitim, sosyal politika ve çevre gibi alanlarda yetkilerin farklı yönetim kademelerine dağılmış olması bu belirsizliği daha da artırmaktadır. Dahası Kuymulu'nun kent hakkı bakımından dikkat çektiği üzere, kavramın çok farklı siyasal projeleri aynı başlık altında toplayan bir "kavramsal girdap" hâline gelmesi, içerdiği talepler arasındaki normatif farklılıkları görünmez kılma tehlikesi taşımaktadır[112]. Çocuk dostu kent, sürdürülebilir kent veya güvenli kent gibi politika hedeflerinin doğrudan hak kategorilerine dönüştürülmesi de benzer biçimde yumuşak hukuk (*soft-*

[110] Michele Grigolo, 'Understanding the Right to the City as the Right to Difference', Eva Garcia-Chueca ve Lorenzo Vidal (ed), *Advancing Urban Rights: Equality and Diversity in the City* içinde (CIDOB 2019) 23, 25.

[111] Jordi Borja, 'The Right to the City: From the Street to Globalisation', Eva Garcia-Chueca ve Lorenzo Vidal (ed), *Advancing Urban Rights: Equality and Diversity in the City* içinde (CIDOB 2019) 33, 36.

[112] Mehmet Barış Kuymulu, 'The Vortex of Rights: "Right to the City" at a Crossroads' (2013) 37(3) *International Journal of Urban and Regional Research* 923, 924.

*law*) standartları, yönetişim tercihleri ve hukuken ileri sürülebilir yükümlülükler arasındaki sınırları bulanıklaştırabilir.

Bu sorunlar, çocuğun kent hakkından vazgeçilmesini değil, kavramın hukuki iddiasının daha dikkatli kurulmasını gerektirmektedir. Nitekim çocuk ile kent arasındaki ilişkinin içeriği de evrensel ve tek biçimli değildir. Vidal ve Castro Seixas, çocukların kent, doğa ve oyunla ilişkili haklarının coğrafi, tarihsel, kültürel ve sosyoekonomik bağlama göre farklı görünüşler kazanabileceğini; örneğin bazı kentlerde doğayla temas ve serbest oyun imkânı öne çıkarken başka bağlamlarda derin yoksulluk, çocuk emeği veya silahlı çatışma gibi sorunların çocukluğun kendisini tehdit edebildiğini vurgulamaktadır[113]. Bu bağlamsallık, tek ve ayrıntılı bir "çocuğun kent hakkı" içeriğinin evrensel düzeyde belirlenmesini güçleştirirken kavramın çerçeveleyici işlevini daha anlamlı kılmaktadır. Bu çalışma bakımından çocuğun kent hakkının, Çocuk Haklarına Dair Sözleşme'de ve diğer insan hakları kaynaklarında yer alan hakların yanında yeni ve bağımsız bir sübjektif hak olarak ileri sürülmesinden ziyade, mevcut çocuk haklarının kentsel ve yerel düzeyde birbirleriyle bağlantılı biçimde gerçekleştirilmesini görünür kılan hak temelli bir *çerçeve kavram* veya *kategori* olarak anlaşılması daha isabetli görünmektedir. Böyle bir nitelendirme, kavramın normatif temelini mevcut insan haklarından koparmadığı gibi, yerel yönetimlerin her konuda tek ve nihai yükümlü olduğu sonucunu da doğurmaz. Buna karşılık çocuğun gündelik yaşamını şekillendiren yerel kararların farklı haklar üzerindeki birleşik etkisini sorgulamaya, çocukların kentsel politikaların yalnız yararlanıcısı değil hak sahibi öznesi olduğunu vurgulamaya ve merkezi–yerel görev paylaşımını çocuk haklarının gerçekleşmesi bakımından değerlendirmeye imkân verir. Kavramın gücü böylece kendi başına yeni bir hak yaratmasında değil, mevcut hakların kentte nasıl birlikte yaşadığını ve yerel kamusal gücün bu haklar karşısındaki konumunu görünür kılmasında aranabilir.

## SONUÇ

Kent hakkının geçirdiği dönüşüm ile insan haklarının yerel düzeyde gerçekleştirilmesine yönelik artan ilgi, son yıllarda çocukların kent içerisindeki konumunun da hak temelli bir perspektiften yeniden düşünülmesini beraberinde getirmiştir. İnsan hakları kentleri ve çocuk dostu kentler gibi yaklaşımların yaygınlaşması; yerel yönetimlerin çeşitli taahhütler, kurumsal mekanizmalar ve uygulamalar aracılığıyla insan hakları standartlarını kentsel yönetime aktarmaya yönelmesi bu gelişimin önemli görünümlerini oluşturmaktadır. Bununla eş zamanlı olarak çocuk hakları hukukunda çocuğun üstün yararı, katılım ve dinlenilme hakkı gibi yerleşik ilkelerin kapsamının genişlemesi; çocukların yalnızca korunmaya ihtiyaç duyan kişiler değil, eşit insan onuruna sahip hak özneleri olarak konumlandırılması ve *yetişkin merkezcilik* ile *çocuklara yönelik ayrımcılık* gibi yaklaşımlar üzerinden

[113] Vidal ve Castro Seixas (n 21) 8.

çocuk–yetişkin ilişkilerindeki yapısal eşitsizliklerin daha görünür hâle gelmesi, kentsel yaşamın çocuk bakımından yeniden değerlendirilmesini gerekli kılmıştır. Çalışma neticesinde ilk olarak, "çocuğun kent hakkı" kavramının bu farklı gelişmeleri hukuki bir zeminde birbiriyle ilişkilendirmeye elverişli olduğu görülmüştür. Kavram, çocuğun kentte sahip olduğu hakların yalnızca belirli hizmetlerden yararlanmasıyla sınırlı olmadığını; yaşadığı mekânın nasıl biçimlendirildiği, hangi imkânlara erişebildiği ve kendisini etkileyen kentsel kararların alınmasında nasıl bir konuma sahip olduğu sorularını da çocuk hakları tartışmasının içine taşımaktadır. Böylece çocuğun kent hakkı, kent hakkının genel kuramsal mirası ile Çocuk Haklarına Dair Sözleşme'nin çocuk merkezli normatif yapısı arasında kurulabilecek ilişkinin değerlendirilmesine imkân veren güncel bir hukuki tartışma alanı olarak ortaya çıkmaktadır.

Bu ilişkinin yerel yönetimlerin insan hakları yükümlülükleri bakımından incelenmesi ise kavramın işlevini daha belirgin hâle getirmiştir. İnsan hakları yükümlülüklerinin birincil muhatabı devlet olmaya devam etmekle birlikte, hakların gündelik yaşam içerisinde gerçekleştirilmesinin önemli bir bölümünün yerel yönetimlerin karar, hizmet ve politika alanlarıyla doğrudan ilişkili oluşu, devlet örgütlenmesinin bu yükümlülüğün paylaştırılmasındaki rolünü gündeme getirmektedir. Çocuğun kent hakkı bu doğrudan ilişkiyi üç temel eksende görünür kılmaktadır. İlk olarak katılım bakımından kavram, çocuğun yerel yönetimin sunduğu hizmetlerin pasif yararlanıcısı olarak değil, yaşadığı kente ilişkin kararların demokratik öznesi olarak değerlendirilmesini gerektirmektedir. Çocukların görüşlerinin alınması ancak bilgiye erişim, kapsayıcılık, geri bildirim ve karar üzerinde gerçek bir etki yaratabilme imkânlarıyla birleştiğinde anlamlı hâle gelmekte; böylece çocuğun katılımı, yerel demokrasinin niteliği ve yönetimin yurttaşa yakınlığıyla doğrudan bağlantı kurmaktadır. İkinci olarak kentsel mekânın düzenlenmesi bakımından oyun, hareketlilik, güvenlik, ulaşım, yeşil alan ve çevresel kaliteye ilişkin kararların çocuk hakları üzerindeki birleşik ve bütüncül etkisi, planlama faaliyetlerinin yalnızca teknik tercihler olarak görülemeyeceğini ortaya koymaktadır. Hangi çocukların hangi kalitedeki kentsel çevreye erişebildiği sorusu, güvenlik kadar eşitlik ve mekânsal adalet; çevresel risklerin çocuklar üzerindeki sonuçları ise yaşam, gelişme ve sağlıklı çevre hakları bakımından değerlendirme yapılmasını gerektirmektedir. Üçüncü olarak hizmetlere erişim, çocukların ekonomik ve sosyal haklarının yerel düzeyde gerçekleşmesiyle sosyal adalet arasındaki bağı açığa çıkarmaktadır. Eğitim, sağlık ve sosyal koruma gibi hak ve güvencelerin doğrudan sunulmasına ilişkin yetki dağılımı hukuk sistemlerine ve devletin örgütlenme biçimine göre değişse de yerel yönetimlerin erişimin kolaylaştırılması, altyapı, eşgüdüm, ayrımcılığın azaltılması, yerel ihtiyaçların belirlenmesi ve çocuklara duyarlı kaynak tahsisi bakımından üstlenebileceği işlevler bulunmaktadır. Bu üç alan birlikte değerlendirildiğinde, yerel yönetimlerden insan haklarının gerçekleştirilmesi bakımından beklenen yakınlık, katılım, eşitlik, kapsayıcılık,

hizmetlerin erişilebilirliği ve hesap verebilirlik gibi unsurlarla çocuğun kent hakkı kavramsallaştırmasının yöneldiği hedefler arasında önemli bir örtüşme bulunduğu sonucuna ulaşılmıştır.

Bununla birlikte çalışmanın vardığı sonuç, "çocuğun kent hakkı"nı mevcut insan haklarına eklenen yeni ve bağımsız bir sübjektif hak olarak nitelendirmek değildir. Kavramın katılım, oyun, çevre, güvenlik, hizmetlere erişim, yoksulluk, eşitsizlik ve sürdürülebilirlik gibi çok farklı alanları içine alabilmesi önemli bir kapsama kapasitesi yaratırken, aynı genişlik onun hukuki içeriğinin, yükümlüsünün ve ileri sürülebilirliğinin belirsizleşmesi riskini de taşımaktadır. Yerel yönetimlerin yetki ve mali kapasitelerinin farklılığı, merkezi ve yerel idare arasındaki görev dağılımı ve çocuk dostu kent gibi politika ve yönetişim modellerinin doğrudan hukuki haklarla özdeşleştirilmesi ihtimali bu sınırlılıkları daha da belirginleştirmektedir. Bu nedenle çocuğun kent hakkının daha işlevsel hukuki karşılığı, mevcut çocuk haklarının kentsel ve yerel düzeyde birbirleriyle olan ilişkisini görünür kılan hak temelli bir çerçeve kavram veya kategori olarak değerlendirilmesinde bulunmaktadır. Böyle bir yaklaşım, kavramın normatif dayanağını mevcut insan haklarından koparmadan, çocuğun gündelik yaşamını şekillendiren farklı kamu politikalarının aynı hak sahibi üzerindeki çoklu etkisini sorgulamaya imkân verir. Aynı zamanda yerel yönetimin çocuk karşısındaki konumunun yalnızca hizmet sunumu üzerinden değil, haklara saygı, koruma, gerçekleştirme, katılım ve hesap verebilirlik boyutlarıyla birlikte değerlendirilmesini sağlar. Bu çalışmada geliştirilen yaklaşımın, çocukların kentte karşılaştıkları hak sorunlarını ve bu sorunların merkezi ve yerel kamusal güçler arasındaki dağılımını daha görünür hâle getirerek yasa koyucuların, merkezi ve yerel yönetimlerin ve uygulayıcıların mevcut eksiklikleri daha bütüncül biçimde tespit etmelerine ve iş birliği içerisinde gidermelerine katkı sunması beklenmektedir. Çalışmanın bu yöndeki temel önerisi, mevcut çocuk haklarının kentte nasıl birlikte yaşadığını ve kamusal gücün bu haklar karşısında nasıl konumlanması gerektiğini ortaya koyan hak temelli ve bütüncül bir değerlendirme çerçevesinin geliştirilmesidir.

## KAYNAKÇA

Adami R, 'Childism – on Adult Resistance to Children's Rights', Adami R, Kaldal A ve Aspán M (ed), *The Rights of the Child: Legal, Political and Ethical Challenges* içinde (Brill Nijhoff 2023)

Aitken SC, *Geographies of Young People: The Morally Contested Spaces of Identity* (Routledge 2001)

Akad M, Vural Dinçkol B ve Bulut N, *Genel Kamu Hukuku* (19. bs, Der Yayınları 2023)

Algan B, *Ekonomik, Sosyal ve Kültürel Hakların Korunması* (Seçkin Yayıncılık 2007)

Algan B, *Muhalefet Hakkı ve Türkiye'deki Görünümü* (Adalet Yayınevi 2015)

Anderson J, Askins K, Cook I, Desforges L, Evans J, Fannin M, Fuller D ve diğerleri, 'What Is Geography's Contribution to Making Citizens?' (2008) 93(1) *Geography* 34

Aytaç FK, 'Children's Right to the City: The Case of Street Children' (2021) 36(4) *International Sociology* 605

Bartlett S, Hart R, Satterthwaite D, de la Barra X ve Missair A, *Cities for Children: Children's Rights, Poverty and Urban Management* (Earthscan 1999)

BM Çocuk Hakları Komitesi, *Çocuğun Üstün Yararının Birincil Düzeyde Gözetilmesi Hakkına İlişkin 14 No'lu Genel Yorum (2013)*, CRC/C/GC/14, 29 Mayıs 2013 https://docs.un.org/en/CRC/C/GC/14 son erişim tarihi 22 Ekim 2026.

BM Çocuk Hakları Komitesi, *Çocuğun Dinlenilme Hakkına İlişkin 12 No'lu Genel Yorum (2009)*, CRC/C/GC/12, 20 Temmuz 2009 https://docs.un.org/en/CRC/C/GC/12 son erişim tarihi 22 Ekim 2026.

BM Çocuk Hakları Komitesi, *Çocuğun Dinlenme, Boş Zaman, Oyun, Eğlence Etkinlikleri, Kültürel Yaşam ve Sanata Katılma Hakkına İlişkin 17 No'lu Genel Yorum (2013)*, CRC/C/GC/17, 17 Nisan 2013 https://docs.un.org/en/CRC/C/GC/17 son erişim tarihi 22 Ekim 2026.

BM Çocuk Hakları Komitesi, *Çocuk Hakları ve Çevreye İlişkin, İklim Değişikliğine Özel Vurgu Yapan 26 No'lu Genel Yorum (2023)*, CRC/C/GC/26, 22 Ağustos 2023 https://docs.un.org/en/CRC/C/GC/26 son erişim tarihi 22 Ekim 2026.

BM İnsan Hakları Konseyi Danışma Komitesi, *Role of Local Government in the Promotion and Protection of Human Rights – Final Report of the Human Rights Council Advisory Committee* (7 Ağustos 2015) UN Doc A/HRC/30/49

Borja J, 'The Right to the City: From the Street to Globalisation', Garcia-Chueca E ve Vidal L (ed), *Advancing Urban Rights: Equality and Diversity in the City* içinde (CIDOB 2019)

Butler C, *Henri Lefebvre: Spatial Politics, Everyday Life and the Right to the City* (Routledge-Cavendish 2012)

Cohen EF, 'Neither Seen nor Heard: Children's Citizenship in Contemporary Democracies' (2005) 9(2) *Citizenship Studies* 221

Council of Europe Congress of Local and Regional Authorities, *Promoting Human Rights at Local and Regional Level: The Human Rights Dimension of the Activities of the Congress of Local and Regional Authorities – Compendium of Texts* (Council of Europe 2016)

Cushing DF ve van Vliet W, 'Children's Right to the City: The Emergence of Youth Councils in the United States' (2017) 15(3) *Children's Geographies* 319

Çelikkalkan ŞS, *Küreselleşme Sürecinde Çocuk Dostu Kentler: Antalya Örneği* (Doktora tezi, Akdeniz Üniversitesi 2024)

Derr V, Chawla L, Mintzer M, Cushing DF ve van Vliet W, 'A City for All Citizens: Integrating Children and Youth from Marginalized Populations into City Planning' (2013) 3(3) *Buildings* 482

Driskell D, *Creating Better Cities with Children and Youth: A Manual for Participation* (Earthscan 2002)

Ezer T, 'Localizing Human Rights in Cities' (2022) 31(1) *Southern California Review of Law and Social Justice* 67

Feinberg J, 'The Child's Right to an Open Future', Aiken W ve LaFollette H (ed), *Whose Child? Parental Rights, Parental Authority and State Power* içinde (Rowman & Littlefield 1980)

Fraser N, *Justice Interruptus: Critical Reflections on the "Postsocialist" Condition* (Routledge 1997)

García Chueca E, 'Human Rights in the City and the Right to the City: Two Different Paradigms Confronting Urbanisation', Oomen B, Davis MF and Grigolo M (eds), *Global Urban Justice: The Rise of Human Rights Cities* içinde (Cambridge University Press 2016)

Garcia-Chueca E ve Vidal L, 'Introduction', Garcia-Chueca E ve Vidal L (ed), *Advancing Urban Rights: Equality and Diversity in the City* içinde (CIDOB 2019)

Grigolo M, 'Local Governments and Human Rights: Some Critical Reflections' (2017) 49(1) *Columbia Human Rights Law Review* 67

Grigolo M, 'Understanding the Right to the City as the Right to Difference', Garcia-Chueca E ve Vidal L (ed), *Advancing Urban Rights: Equality and Diversity in the City* içinde (CIDOB 2019)

Güngör Göksu G, 'Çocuk Dostu Şehirlerin Kurulmasında Çocuklara Duyarlı Bütçelemenin Önemi ve Rolü' (2018) 110 *Sayıştay Dergisi* 157

Harvey D, *Asi Şehirler: Şehir Hakkından Kentsel Devrime Doğru* (Ayşe Deniz Temiz tr, Metis Yayınları 2013)

Hazar Z, 'İnsan Hakları Çatışmalarının Çözümlenmesinde Çocuğun Üstün Yararı İlkesinin İşlevi: Türk Anayasa Mahkemesi Kararları Çerçevesinde Bir Değerlendirme' (2022) 26(2) *Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi* 647

Herring J, 'Adultism and the Rights of Children' (Oxford Law Blogs, 16 Kasım 2023) https://blogs.law.ox.ac.uk/family-and-medical-law/blog-post/2023/11/adultism-and-rights-children son erişim tarihi 15 Eylül 2026

Işıklar Bengi S ve Kırcı N, 'Çocukların Kentsel Mekâna Katılım Hakkı' (1st International Mediterranean Science and Engineering Congress, Adana, 26–28 Ekim 2016)

Jeanroy C, Rodela R, Basnou C, Venner K ve Buijs A, 'Inclusive Urban Planning for and with Children: Planning Green Playgrounds in Barcelona and Utrecht' (2025) 33(12) *European Planning Studies* 2164

Kavas A, Uzunırmak Y, Sevinçli E, İyikul D ve Gürdoğan B, *Kentte Çocuk Olmak: Türkiye'de Parklar, Politikalar ve Uluslararası Deneyimler* (Toplum Çalışmaları Enstitüsü 2025)

Kayğusuz Akbay M, 'Çocuk Dostu Kentler, Çocuk Hakları ve Pandemi' (2022) 33(1) *Toplum ve Sosyal Hizmet* 245

Kaypak Ş ve Uçar A, 'Çocuk Haklarının Gerçekleşmesi Açısından Çocuk Dostu Kentler' (2018) 4(18) *International Journal of Academic Value Studies* 17

Kuymulu MB, 'The Vortex of Rights: "Right to the City" at a Crossroads' (2013) 37(3) *International Journal of Urban and Regional Research* 923

Lansdown G, 'The Realisation of Children's Participation Rights', Percy-Smith B ve Thomas N (ed), *A Handbook of Children and Young People's Participation: Perspectives from Theory and Practice* içinde (Routledge 2009)

Lefebvre H, *Gündelik Hayatın Eleştirisi*, Cilt 1 (Işık Ergüden tr, Sel Yayıncılık 2015)

Lefebvre H, *Şehir Hakkı* (Işık Ergüden tr, Sel Yayıncılık 2016)

Liebel M ve Meade P, 'Adultism, Children's Political Participation and Voting Rights' in Liebel M ve diğerleri, *Childhoods of the Global South: Children's Rights and Resistance* (Policy Press 2023)

Marcuse P, 'Reading the Right to the City' (2014) 18(1) *City* 4

Mitchell D, *The Right to the City: Social Justice and the Fight for Public Space* (Guilford Press 2003)

Nolan A ve Pells K, 'Children's Economic and Social Rights and Child Poverty: The State of Play' (2020) 28(1) *The International Journal of Children's Rights* 111

Oberleitner G ve Starl K, 'Understanding Human Rights at the Local Level' in Stohl M ve Brysk A (ed), *A Research Agenda for Human Rights* (Edward Elgar 2020)

Oomen B and Baumgärtel M, 'Human Rights Cities', Mihr A and Gibney M (eds), *The SAGE Handbook of Human Rights* içinde (SAGE 2014)

Oomen B, Davis MF and Grigolo M, 'Introduction: The Promise and Challenges of Human Rights Cities', Oomen B, Davis MF and Grigolo M (eds), *Global Urban Justice: The Rise of Human Rights Cities* içinde (Cambridge University Press 2016)

Öner RV, *Henri Lefebvre'in İzinde: Felsefeden Şehir Hakkına Diyalektik Bir Yolculuk* (Ütopya Yayınevi 2025)

Öner RV ve Osmanoğulları F, 'Kentli Haklarına Karşı Şehir Hakkı: Farklılıklar, Benzerlikler ve Eğilimler' (2017) 8(11) *Emek Araştırma Dergisi (GEAD)* 75

Özdemir AM ve diğerleri, *Genel Kamu Hukuku: Kuramsal Yaklaşım* (2. bs, İmge Kitabevi Yayınları 2020)

Preston C ve Carr W, 'Recognitional Justice, Climate Engineering, and the Care Approach' (2018) 21(3) *Ethics, Policy & Environment* 308

Powell R, 'Child-Friendly Cities and Communities: Opportunities and Challenges' (2024) 22(5) *Children's Geographies* 716

Rodrigues C, 'On the Right to the City' (2015) 8 *Revista de Geografia e Ordenamento do Território* 217

Shier H, *What Does 'Equality' Mean for Children in Relation to Adults?* (Global Thematic Consultation on Addressing Inequalities, 2012) https://www.harryshier.net/docs/Shier-What_Does_Equality_Mean_for_Children.pdf son erişim tarihi 15 Eylül 2026

Soohoo C, 'Human Rights Cities: Challenges and Possibilities', Oomen B, Davis MF ve Grigolo M (ed), *Global Urban Justice: The Rise of Human Rights Cities* içinde (Cambridge University Press 2016)

Sormunen M, 'Understanding the Best Interests of the Child as a Procedural Obligation: The Example of the European Court of Human Rights' (2020) 20(4) *Human Rights Law Review* 745

Stephens C, 'Urban Inequities; Urban Rights: A Conceptual Analysis and Review of Impacts on Children, and Policies to Address Them' (2012) 89(3) *Journal of Urban Health* 464

Şimşek AA and Öner RV, 'Sosyal Haklardan Şehir Hakkına: Barış Bıçakçı Eserleri Üzerine Bir İnceleme' (2019) 74(1) *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi* 135

Tandoğan O, 'Çocuk İçin Daha Yaşanılır Bir Kentsel Mekân: Dünyada Gerçekleştirilen Uygulamalar' (2014) 9(1) *Megaron* 19

Tekeli İ ve Ataöv A, *Sürdürülebilir Toplum ve Yapılı Çevre: Stratejiler Yelpazesi* (İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları 2017)

Tranter P ve Sharpe S, 'Children and Peak Oil: An Opportunity in Crisis' (2007) 15(1) *The International Journal of Children's Rights* 181

UNICEF, *Child Participation in Local Governance: A UNICEF Guidance Note* (UNICEF 2017) https://www.unicef.org/media/59041/file son erişim tarihi 22 Ekim 2026.

UNICEF, *Advantage or Paradox? The Challenge for Children and Young People of Growing Up Urban* (UNICEF 2018) https://www.unicef.org/reports/advantage-or-paradox son erişim tarihi 22 Ekim 2026.

UNICEF, *The Child Friendly Cities Initiative: Guidance Note* (UNICEF 2022) https://www.unicef.org/documents/local-governance-programming son erişim tarihi 22 Ekim 2026.

UNICEF, 'What is a Child Friendly City?' https://www.childfriendlycities.org/what-is-a-child-friendly-city son erişim tarihi 15 Eylül 2026

UNICEF UK, *Play and the Built Environment* (Mayıs 2022) https://www.unicef.org.uk/child-friendly-cities/play-built-environment/ son erişim tarihi 15 Eylül 2026

Vidal DG ve Castro Seixas E, 'Children's Green Infrastructure: Children and Their Rights to Nature and the City' (2022) 7 *Frontiers in Sociology* 804535

Whitzman C, Worthington M ve Mizrachi D, 'The Journey and the Destination Matter: Child-Friendly Cities and Children's Right to the City' (2010) 36(4) *Built Environment* 474

Yücel Dericiler Ö, 'Şirketlerin İnsan Haklarına İlişkin Yükümlülüklerinin Niteliği ve Temellendirilmesi Sorunu: Saygı Gösterme Sorumluluğu Ne Yükler?' (2018) 6(11) *Antalya Bilim Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi* 59

TAAD Yıl 17 . Sayı 68 . Ekim 2026
ISSN 1309-6826 - E-ISSN 3150-0919
Araştırma Makalesi/Research Article DOI: 10.54049/taad.2034322

# ÇOCUK DÜŞÜRTME SUÇUNUN ÇOCUK HAKLARI PERSPEKTİFİNDEN DEĞERLENDİRİLMESİ

*An Assessment of the Crime of Abortion from the Perspective of Children's Rights*

**Murat Saltuk BİLGİLİ***
**Mehmed Burak BİLGİLİ****
**Bahar ERDOĞDU BİLGİLİ*****

## Özet

Çocuk düşürtme suçu; doğum öncesi yaşamın korunması ile gebe kişinin sağlığı ve bedeni üzerinde tasarruf hakkının korunması ile rıza, yetki ve gebelik süresi gibi hukuki koşullar arasında hassas bir denge kuran düzenlemelerden biridir. Çalışma kapsamında, Türk Ceza Kanunu'nun (TCK) 99. maddesinde düzenlenen çocuk düşürtme suçu suç teorisinin temel ilkeleri çerçevesinde incelenmiş ve özellikle gebe kişinin çocuk olduğu durumlarda ortaya çıkan sorunlar çocuk hakları bakımından değerlendirilmiştir. Bu çerçevede suçun düzenlenme şekli, korunan hukuki değer, suçun unsurları ve özel görünüş biçimleri ele alınmış; TCK m. 99 hükümleri Nüfus Planlaması Hakkında Kanun ve ilgili mevzuatla birlikte incelenmiştir. Çalışmada ayrıca suç sonucu oluşan gebeliklerin sonlandırılmasını düzenleyen TCK m. 99/6'nın hukuki niteliği ve uygulanmasında ortaya çıkan sorunlar üzerinde durulmuştur. Özellikle suç sonucu gebe kalan çocuk bakımından rıza ve yasal temsil sorunu, çocuğun görüşünün dikkate alınması, yirmi haftalık süre ve gebeliğin sonlandırılmasına ilişkin usuldeki belirsizlikler çocuk hakları çerçevesinde değerlendirilmiştir. Çalışma sonucunda, ayırt etme gücüne sahip çocuğun gebeliğin devamı veya sonlandırılmasına ilişkin iradesine öncelik tanınması ve ayrıca yasal temsilcisinin rızasının aranmaması gerektiği sonucuna ulaşılmıştır. Bunun yanında TCK m. 99/6'nın uygulanmasında izlenecek usulün açıkça düzenlenmesi, başvuru ve karar sürecinin yirmi haftalık sürenin geçirilmesine yol açmayacak şekilde yürütülmesi ve çocuk mağdurların süreç boyunca hukuki ve psikososyal destekten yararlanmasının sağlanması gerektiği değerlendirilmiştir.

**Anahtar Kelimeler:** Çocuk düşürtme suçu, Çocuk hakları, Gebeliğin sonlandırılması, Cenin, Rıza

## Abstract

The crime of abortion is one of the legal regulations that establishes a delicate balance between the protection of prenatal life, the protection of a pregnant person's right to autonomy over her own body and health, and legal conditions such as consent, authority, and the stage of pregnancy.

- *Bu makale Etik Kurul iznine tabi değildir/This article is not subject to Ethics Committee permission.*
- *Makale Geliş Tarihi/Article Received Date: 8.9.2026*
- *Yayın Kurulu Kabul Tarihi/Editorial Board Acceptance Date: 23.10.2026*

* Dr. Öğr. Üyesi, Bayburt Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi Bölümü, Hukuk Bilimleri Ana Bilim Dalı, Bayburt/Türkiye, E-Posta: mbilgili@bayburt.edu.tr, https://orcid.org/0000-0002-7764-0896.

** Tetkik Hâkimi, Adalet Bakanlığı, Ankara/Türkiye, E-Posta: mehmed.burak.bilgili@gmail.com, https://orcid.org/0009-0004-8945-6764.

*** Avukat, Ankara Barosu, Ankara/Türkiye, E-Posta: baharerdogdu93@gmail.com, https://orcid.org/0000-0003-4587-4097.

Within the scope of this study, the crime of abortion, as regulated in Article 99 of the Turkish Criminal Code (TCC), was examined within the framework of the fundamental principles of criminal theory, and the issues arising particularly when the pregnant person is a child were evaluated from the perspective of children's rights. In this context, the legal framework of the offence, the protected legal interests, the elements of the offence, and its special forms of appearance are examined, while Article 99 of the TCC is considered together with the Law on Population Planning and other relevant legislation. The study also addresses the legal nature of Article 99/6 of the TCC, which regulates the termination of pregnancies resulting from a crime, and the issues arising in its application. Particular attention is given to consent and legal representation in cases involving pregnant children, the consideration of the child's views, the twenty-week time limit, and procedural uncertainties concerning the termination of pregnancy. The study concludes that priority should be given to the wishes of a child with sufficient capacity to understand and decide regarding the continuation or termination of pregnancy and that the additional consent of the child's legal representative should not be required. It further concludes that the procedure for applying Article 99/6 of the TCC should be clearly regulated, that applications and decisions should be handled without causing the twenty-week time limit to expire, and that child victims should have access to legal and psychosocial support throughout the process.

**Keywords:** Crime of Abortion, Children's Rights, Termination of Pregnancy, Fetus, Consent

## GİRİŞ

Çocuk haklarının kapsamı günümüz hukuk sistemlerinde yalnızca doğum sonrasıyla kısıtlı tutulmayıp, ceninin yaşam hakkının korunması bakımından da hukuk politikalarının temel tartışma eksenlerinden birini teşkil etmektedir.[1] Yaşam hakkının korunması, kadının sağlığı ve bedeni üzerinde tasarruf hakkı, çocuğun üstün yararı ilkesi ile devletin yaşamı koruma yükümlülüğü, gebeliğin sonlandırılmasına ilişkin hukuki düzenlemelerin esasını oluşturan ve birbiriyle çatışabilen başlıca temel hukuki değerleri temsil etmektedir.[2] Bu nedenle çocuk düşürtme suçu, tek başına ceza hukuku içerisinde incelenebilecek bir suç tipi olmaktan öte; tıp hukuku, insan hakları hukuku ve çocuk hakları alanlarını da ilgilendiren çok yönlü bir hukuki mesele niteliği taşımaktadır. Bununla birlikte, doğum öncesi yaşamın hukuk düzeni tarafından korunması ile ceninin çocuk haklarının doğrudan öznesi olarak kabul edilmesi birbirinden ayrılması gereken meselelerdir. Bu ayrım, özellikle gebe kişinin çocuk olduğu durumlarda önem kazanmaktadır.

Çocuk haklarının korunmasına ilişkin temel belgelerden biri olan Birleşmiş Milletler Çocuk Haklarına Dair Sözleşme (ÇHDS) başta olmak üzere çocuk haklarına yönelik uluslararası düzenlemeler, çocuğun yaşama ve gelişme hakkını vazgeçilmez bir unsur olarak değerlendirmekte ve devletlere bu hakkın fiilen

[1] Burcu Dönmez, 'TCK'da Çocuk Düşürtme Suçu Mukayeseli Hukuk ve AİHM'nin Bakış Açısıyla Ceninin Yaşama Hakkının Sınırlandırılması' (2007) 9(2) Dokuz Eylül Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi 99, 102–108.

[2] Alper Uyumaz ve Yasemin Avcı, 'Türk Hukuku'nda Gebeliğin Sonlandırılması' (2016) 7(1) İnönü Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi 579, 582–583, 594–595; Tülay Kitapçıoğlu, 'Türk Ceza Kanunu'nda Çocuk Düşürtme Suçu' (2012) 18(1) Marmara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Hukuk Araştırmaları Dergisi 297, 301–302.

korunmasını temin edecek pozitif ödevler yüklemektedir.[3] Bununla birlikte Sözleşme'nin başlangıç kısmında doğum öncesi döneme ilişkin korumaya yapılan vurgudan, ceninin Sözleşme anlamında bağımsız bir hak öznesi haline geldiği veya Sözleşme'de düzenlenen tüm hakların doğrudan taşıyıcısı olduğu sonucu çıkarılamaz. Ancak gebeliğin sona erdirilmesi, ceninin hukuki konumu ile kadının bedeni üzerindeki tasarruf yetkisinin kesiştiği bir alana karşılık geldiğinden ulusal hukuk sistemlerinde ortak bir çözüm modeli ortaya konulamamıştır. Bu durum, her bir devletin kendi anayasal değerleri, taraf olduğu uluslararası sözleşmeler ve sosyo-kültürel gerçeklikleri ışığında farklı hukuki düzenlemeler yapmalarına yol açmıştır. Türk ceza hukukunda çocuk düşürtme suçuna ilişkin düzenleme de benzer şekilde, temel hak ve özgürlükler ile kamu yararı arasında bir denge kurma arayışının ürünü olarak biçimlenmiştir.

Türk hukukunda gebeliğin sonlandırılmasına ilişkin düzenlemeler zaman içerisinde değişiklik göstermiştir. Cumhuriyetin ilk yıllarında savaş dolayısıyla azalan insan gücünü artırmak amacıyla, nüfus politikalarında gebeliğin sonlandırılması hususunda sınırlayıcı bir yaklaşım benimsenmiştir.[4] Bu doğrultuda Türkiye'de 1965 yılına kadar gebeliğin sona erdirilmesi müessesesine izin verilmemiştir. Tıp alanındaki gelişmeler ve ihtiyaçlara binaen 557 sayılı Nüfus Planlaması Hakkında Kanun ile belli koşullar altında gebeliğin sonlandırılabilmesine imkân tanınmıştır. Daha sonra 1983 yılında kabul edilen Nüfus Planlaması Hakkında Kanun 557 sayılı Kanunu yürürlükten kaldırarak, gebeliğin belli koşullar altında isteğe bağlı olarak sonlandırılmasına olanak veren hükümler ihdas etmiştir.

Günümüzde çocuk düşürtme suçu 5237 sayılı Türk Ceza Kanunu'nun "Kişilere Karşı Suçlar" başlıklı ikinci kısmının "Çocuk düşürtme, Düşürme veya Kısırlaştırma" başlıklı beşinci bölümünde 99. madde ile düzenlenmiştir. Bu düzenleme ile kanun koyucu gebeliğin sona erdirilmesini her durumda suç kabul etmemiş; süre, rıza ve yetki gibi farklı koşulları göz önüne alarak suçun kapsamını belirlemiştir. Kanun maddesi bir yandan ceninin gelecekteki yaşam hakkı ile gebe kadının sağlığını korumayı hedeflerken, diğer yandan özellikle gebe çocukların ve bir suç sonucu gebe kalan mağdur çocukların hakları bakımından birtakım belirsizlikler taşımaktadır. Bunun yanında, düzenlemede yer alan birtakım hükümler gerek doktrinde gerekse uygulamada farklı değerlendirmelere konu olmaktadır.

Türk hukukunda çocuk düşürtme suçu, genel olarak suçun unsurları, ceninin yaşam hakkı ve kadının özgürlüğü gibi çeşitli başlıklar üzerinden değerlendirilmiştir.[5]

---

3 UNICEF Türkiye, 'Çocuk Haklarına Dair Sözleşme' https://www.unicef.org/turkiye/%C3%A7ocuk-haklar%C4%B1na-dair-s%C3%B6zle%C5%9Fme (Erişim Tarihi: 20 Ağustos 2026).

4 Uyumaz ve Avcı (n 2) 594–596.

5 Dönmez (n 1); Kitapçıoğlu (n 2); Serap Keskin Kiziroğlu, 'Türk Ceza Hukukunda Çocuk Düşürtme, Düşürme ve Kısırlaştırma Suçları' (2013) 19(2) Marmara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Hukuk Araştırmaları Dergisi 165; Dilek Özge Erdem, 'Çocuk Düşürtme Düzenlemesi' (2016) 65(4) Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi 1637.

Ne var ki özellikle gebe kişinin çocuk olduğu durumlarda, çocuk düşürtme suçuna ilişkin düzenlemelerin çocuk hakları bakımından ne gibi sonuçlar doğurduğu ayrıca değerlendirilmesi gereken bir sorun alanı oluşturmaktadır. Bu doğrultuda çalışmanın temel sorusu, TCK m. 99 ve ilgili mevzuat hükümlerinin, özellikle suç sonucu gebe kalan çocuk bakımından çocuğun üstün yararı, görüşünün dikkate alınması ve sağlık ve gelişim hakkı çerçevesinde nasıl değerlendirilmesi gerektiğidir. Çalışmanın amacı, çocuk düşürtme suçunun hukuki yapısını ortaya koymakla birlikte, düzenlemenin gebe çocuk bakımından ortaya çıkardığı sorunları çocuk hakları perspektifinden incelemek ve bu sorunlara yönelik çözüm önerileri geliştirmektir. Bu kapsamda suçun yapısına ilişkin temel meselelerin yanı sıra, özellikle gebe çocuğun gebeliğin sonlandırılmasına ilişkin rızasının hukuki değeri ve yasal temsil sorunu, suç sonucu oluşan gebeliklerde TCK m. 99/6 hükmünün uygulanması, yirmi haftalık sürenin sağlık hizmetine etkili ve zamanında erişim bakımından doğurduğu sonuçlar ile başvuru ve karar usulünde ortaya çıkan sorunlar değerlendirilecektir.

## I. ÇOCUK DÜŞÜRTME SUÇUNUN DÜZENLEME ŞEKLİ

Çocuk düşürtme suçu 5237 sayılı TCK'nın özel ceza hükümlerinin yer aldığı İkinci Kitabının Kişilere Karşı Suçlar başlıklı İkinci Kısmının "Çocuk Düşürtme, Düşürme veya Kısırlaştırma" başlıklı Beşinci Bölümünde, 99. maddede düzenleme altına alınmıştır.

Maddenin birinci fıkrasında, rızası olmaksızın bir kadının çocuğunun düşürtülmesi; ikinci fıkrasında, tıbbi bir zorunluluk bulunmamasına rağmen rızası bulunsa dahi gebelik süresi on haftayı geçen bir kadının çocuğunun düşürtülmesi; beşinci fıkrasının birinci cümlesinde, rızayla olsa dahi gebelik süresi on haftayı doldurmamış olan bir kadının çocuğunun yetkili olmayan bir kişi tarafından düşürtülmesi suç olarak tanımlanmıştır.

Maddenin üçüncü ve dördüncü fıkraları, ilgili fıkra hükümlerine atıfla neticesi sebebiyle ağırlaşmış hâlleri düzenleme altına almış; beşinci fıkranın ikinci cümlesinde diğer fıkralarda belirtilen fiillerin yetkili olmayan bir kimse tarafından gerçekleştirilmesi hali daha fazla cezayı gerektiren nitelikli bir hal olarak gösterilmiş; altıncı fıkra hükmünde ise suç sonucu oluşan gebeliklerin belirli koşullar altında sonlandırılmasına ilişkin özel bir hükme yer verilmiştir.

Madde gerekçesinde, çocuk düşürtme suçunun düzenlenmesinde 24.05.1983 tarih ve 2827 sayılı Nüfus Planlaması Hakkında Kanunda (NPHK) yer alan hükümlerin esas alındığı belirtilmiştir. Gebeliğin sonlandırılması sözü edilen Kanun'da rahim tahliyesi olarak ifade edilmiştir. Terminolojik bütünlüğün sağlanması amacıyla çalışmada "rahim tahliyesi" yerine "gebeliğin sonlandırılması" ifadesi tercih edilmiştir.

Bu çerçevede NPHK m. 5'te, gebeliğin onuncu haftası doluncaya kadar annenin sağlığı açısından tıbbi sakınca bulunmaması hâlinde gebeliğin istek üzerine

sonlandırılabileceği; on haftayı aşan gebeliklerde ise gebeliğin annenin hayatını tehdit etmesi veya doğacak çocuk ya da onu takip edecek nesiller bakımından ağır maluliyete neden olabilecek hâllerin bulunması durumunda, Kanunda öngörülen tıbbi koşullar çerçevesinde gebeliğin sonlandırılabileceği düzenlenmiştir.

NPHK m. 5'in üçüncü fıkrasında, derhal müdahale edilmemesi hâlinde kadının hayatını veya hayati organlarından birini tehdit eden acil durumlarda gebeliğin yetkili hekim tarafından sonlandırılabileceği ve müdahaleyi gerçekleştiren hekimin bildirim yükümlülüğü bulunduğu düzenlenmiştir. Maddenin dördüncü fıkrasında ise özellikle acil müdahale hallerinin nelerden ibaret olduğu ve diğer ilgili hususların yönetmelik ile düzenleneceği hükmüne yer verildiği görülmektedir. 02.07.2018 tarihli ve 700 sayılı Kanun Hükmünde Kararname'nin 73. maddesiyle bu düzenlemede değişiklik yapılarak metnin önceki halinde yer alan "tüzükte" ibaresi "yönetmelikte" şeklinde değiştirilmiştir. Ancak konuya ilişkin yönetmelik henüz çıkarılmamış olup söz konusu düzenlemeler 18.12.1983 tarih ve 18255 sayılı Resmî Gazete'de yayımlanan Rahim Tahliyesi ve Sterilizasyon Hizmetlerinin Yürütülmesi ve Denetlenmesine İlişkin Tüzükte (Tüzük) yer almaktadır.[6]

6. madde hükmüne göre, gebeliğin sona erdirilmesi, temel şart olarak gebe kadının rızasını gerekli kılmaktadır. Kişinin ehliyet durumuna göre rıza mekanizması değişkenlik göstermekte; küçüklerde velinin, vesayet altındaki mümeyyiz olmayan kişilerde ise vasi ile birlikte sulh hukuk hâkiminin izni aranmaktadır. Akıl maluliyeti nedeniyle irade beyanında bulunma yetisi olmayan kadınlarda kendi rızasının aranmayacağı öngörülmüş; yasal on haftalık süre içinde gebeliğini kendi iradesiyle sonlandırmak isteyen evli kadınlar bakımından ise eşin muvafakati tamamlayıcı bir koşul olarak düzenlenmiştir. Gebe kadının küçük olması hâlinde, kendi rızasının yanında veli izninin de aranması, küçüğün gebeliğin sonlandırılmasına ilişkin karar üzerindeki iradesinin ne ölçüde dikkate alınacağı sorununu da beraberinde getirmektedir.

Anılan maddenin son fıkrasında, küçük veya kısıtlılar bakımından veli yahut sulh hukuk hâkiminden izin alınmasının zaman alacağı ve gecikmenin hayatı ya da hayati organlardan birini tehlikeye sokacağı acil durumlarda izin şartının aranmayacağı hükme bağlanmıştır. Ancak bu düzenlemede öngörülen tehlike hâli genel hükümler çerçevesinde kınanabilirliği ortadan kaldıran bir durum yaratacağından söz konusu düzenlemenin yapılmış olması hukuk alemine bir yenilik katmamıştır.

Öte yandan, kanun koyucu suç tanımında "çocuk" kavramını kullanmayı tercih etmiştir. TCK'nın "Tanımlar" kenar başlıklı 6. maddesinin (b) bendinde

---

[6] Rahim Tahliyesi ve Sterilizasyon Hizmetlerinin Yürütülmesi ve Denetlenmesine İlişkin Tüzük, RG 18.12.1983/18255. Tüzük m. 8'de rahim tahliyesini gerektiren acil hâller; servikal internal os kapalı olsa dahi kadının yaşamını tehlikeye sokacak ölçüde vajinal kanamanın bulunması, servikal internal osun açık olması, uterustaki gebelik ürününün bir bölümünün düşmesine rağmen kanamanın devam etmesi veya enfeksiyon tehlikesinin bulunması şeklinde belirtilmiştir.

çocuk, henüz on sekiz yaşını doldurmamış kişi olarak tanımlanmaktadır. Ancak burada tanımlarda yer alan çocuk kavramından ayrılmak gerekecektir. Bir diğer ifadeyle TCK m. 99'da kullanılan "çocuk" kavramı, TCK m. 6/1-b'deki teknik anlamından farklı değerlendirilmelidir. Zira TCK m. 99'da kullanılan "çocuk" ifadesi, döllenme ile ana rahmine yerleşip doğuma kadar burada bulunan varlığı[7], yani cenini işaret etmektedir. Kanun koyucunun "cenin" yerine "çocuk" ifadesini tercih etmesinin nedeni, günlük dilde "çocuk düşürtme" ifadesinin yaygın kullanımı olduğu belirtilmektedir.[8]

Diğer taraftan, ceninin canlı bir organizma olarak hukukun koruduğu alana dahil olabilmesi için, tanımından da anlaşıldığı üzere, döllenme neticesinde ana rahmine yerleşmesi gerekmektedir. Bu husus çocuk düşürtme suçunun yasal unsurları itibarıyla oluşup oluşmayacağı yönündeki belirlemelerde de önemli bir yere sahip olacaktır. Ceninin ana rahmine yerleşip tutunmasına nidasyon adı verilmektedir.[9]

## II. SUÇLA KORUNAN HUKUKİ DEĞER

Kanunda tanımlanan her suç en az bir değeri hukuken koruma altına almaktadır. Soyut ve manevi nitelik taşıyan bu değer, suçun işlenmesi ile ihlal edilmiş olur.[10] Ayrıca suçla korunan hukuki değer, pozitif ceza normlarının belirlenmesinde de göz önünde bulundurulmaktadır.[11] Bu bağlamda, çocuk düşürtme suçunda korunan hukuki değer için ilk zikredilmesi gereken husus da bu suç ile birden fazla hukuki değerin koruma altına alınmış olmasıdır. Kanuni düzenleme dikkate alındığında, çocuk düşürtme suçuyla korunan hukuki değerler kadının yaşam hakkı, anne olma hakkı, vücut bütünlüğünün korunması, ceninin gelecekteki yaşam hakkı[12], sağlık hakkı ve üreme özgürlüğü ile birlikte devletin nüfus politikasının ve nesillerin geleceğinin de korunması şeklinde sıralanabilir. Bununla birlikte ceninin gelecekteki yaşam hakkı şeklindeki kullanım, ceninin hukuken çocuk olarak kabul edildiği veya çocuklara tanınan hakların doğrudan öznesi olduğu anlamına gelmemektedir.

Çocuk düşürtme suçuyla korunan hukuki değerlerin çeşitliliği, suçun kanuni düzenleniş biçimine de yansımaktadır. Örneğin TCK m.99/1 ve m.99/5 hükümleri göz önüne alındığında, gebelik süresi on haftanın altında olan kadının çocuğunun düşürtülmesi fiilini gerçekleştiren fail, bu işlemi yapmaya yetkili bir kimse olup

---

7 Hakan Hakeri, *Tıp Ceza Hukuku* (5. Baskı, Seçkin Yayıncılık 2024) 261.

8 Keskin Kiziroğlu (n 5) 172.

9 Türk Dil Kurumu, 'Güncel Türkçe Sözlük' www.sozluk.gov.tr (Erişim Tarihi: 15 Aralık 2024).

10 İzzet Özgenç, *Türk Ceza Hukuku Genel Hükümler* (20. Bası, Seçkin Yayıncılık 2024) 178.

11 Yener Ünver, 'Ceza Hukukunda Hukuksal Değer' (çev Barış Erman) (2003) 8 Hukuk Felsefesi ve Sosyolojisi Arkivi 113, 116.

12 Veli Özer Özbek, Koray Doğan ve Pınar Bacaksız, *Türk Ceza Hukuku Özel Hükümler* (19. Baskı, Seçkin Yayıncılık 2024) 311; Keskin Kiziroğlu (n 5) 171.

olmadığına göre ayrı ayrı değerlendirmeye tabi tutulmuştur. Burada kadının sağlık hakkının da korunduğu gözetilerek yetkili bir kimse tarafından işlemin yapılması miktar itibarıyla daha hafif bir yaptırıma bağlanmıştır.[13] Benzer biçimde, gebeliğin onuncu haftası dolmadan kadının rızasıyla sonlandırılması suç olarak görülmemişken, gebeliğin onuncu haftasının tamamlanmasından sonra[14] ise ceninin gelecekteki yaşam hakkı korunarak, gebeliğin sonlandırılması cezai müeyyideye bağlanmıştır. Bu düzenleme, kadının kendi bedeni üzerindeki özerkliği ile ceninin gelecekteki yaşamının korunmasının birlikte gözetildiğini göstermektedir.

Çocuk düşürtme suçuyla korunan hukuki değerlerin birden fazla olması, bu değerler arasında bir denge kurulmasını gerekli kılmaktadır. Bu noktada ceninin korunmasının yanı sıra gebe kadının yaşamı, sağlığı, vücut bütünlüğü ve gebeliğin devamına ilişkin iradesi de göz önünde bulundurulmalıdır. Konu çocuk hakları yönünden ele alındığında ise ceninin korunması ile hukuki anlamda çocuk kavramının birbirinden ayrılması gerekir. Doğum öncesi yaşamın korunması, ceninin doğrudan çocuk olarak kabul edildiği anlamına gelmemektedir.[15] Bununla birlikte, gebe kişinin çocuk olması hâlinde konu farklı bir boyut kazanmaktadır. Böyle bir durumda küçüğün yaşamı ve sağlığının yanında üstün yararının gözetilmesi, görüşlerini serbestçe ifade etmesine imkân tanınması ve bu görüşlerin yaşı ve olgunluk derecesine uygun olarak dikkate alınması gerekir.[16]

## III. SUÇUN MADDİ UNSURLARI

### A. Fiil, Netice ve Nedensellik Bağı

TCK m. 99'da çocuğun düşürtülmesine yönelik fiilin gerçekleştirilme biçimi bakımından herhangi bir sınırlama öngörülmediğinden çocuk düşürtme suçu serbest hareketli bir suçtur.[17] Bu kapsamda gebeliğin sonlandırılmasına yönelik her türlü davranış suçun fiil unsurunu oluşturabilir. Buna karşılık, nidasyon gerçekleşmeden önce gebeliği önlemeye yönelik fiiller ile yardımla üreme yöntemleri kapsamında vücut dışında bulunan embriyonun canlılığını sona erdirmeye yönelik müdahaleler çocuk düşürtme suçunu oluşturmaz.[18] Suçun kural olarak

---

13 Mustafa Ruhan Erdem, Durmuş Tezcan ve Rıfat Murat Önok, *Teorik ve Pratik Ceza Özel Hukuku* (21. Baskı, Seçkin Yayıncılık 2023) 299.

14 Uyumaz ve Avcı (n 2) 591.

15 Dönmez (n 1) 102–108.

16 Birleşmiş Milletler Çocuk Hakları Komitesi, *Çocuğun Dinlenilme Hakkına İlişkin 12 No.lu Genel Yorum* (2009) CRC/C/GC/12; Birleşmiş Milletler Çocuk Hakları Komitesi, *Çocuk Haklarının Ergenlik Döneminde Uygulanmasına İlişkin 20 No.lu Genel Yorum* (2016) CRC/C/GC/20.

17 Özgenç (n 10) 187–188; İlhan Üzülmez ve Mahmut Koca, *Türk Ceza Hukuku Genel Hükümler* (17. Baskı, Seçkin Yayıncılık 2024) 171–172.

18 Keskin Kiziroğlu (n 5) 173; Fatma Umay Genç, 'Yardımla Üreme Yöntemleri ve Ceza Sorumluluğu' (Yayımlanmamış Doktora Tezi, Hacı Bayram Veli Üniversitesi 2020) 539–540.

icrai davranışla gerçekleştirilebileceği ifade edilmekle birlikte,[19] doktrinde, gebe kadına yönelik gerekli tıbbi müdahalenin yükümlü sağlık personeli tarafından kasten ihmal edilmesi sonucunda ceninin yaşamının sona ermesi hâlinde suçun ihmali davranışla da işlenebileceği belirtilmektedir.[20]

Suçun neticesi, ceninin gebe kadınla olan yaşamsal bağının sona ermesi veya ceninin ölmesidir. Ceninin ölümü müdahale sonucunda anne karnında gerçekleşebileceği gibi, rahimden ayrılmasından sonra da meydana gelebilir; belirleyici olan, canlı cenine yönelik müdahale sonucunda yaşamsal fonksiyonlarının sona ermesidir.[21] Neticeli bir suç olması nedeniyle failin meydana gelen neticeden sorumlu tutulabilmesi için gerçekleştirilen fiil ile ceninin yaşamının sona ermesi arasında nedensellik bağının bulunması gerekir.

**B. Fail**

TCK m. 99/1'de düzenlenen, rızası olmaksızın bir kadının çocuğunun düşürtülmesi ile m. 99/2'de düzenlenen, tıbbi bir zorunluluk bulunmamasına rağmen gebelik süresi on haftayı geçen bir kadının çocuğunun düşürtülmesi suçlarının faili, gebe kadın dışında herkes olabilir. Bu nedenle söz konusu suçlar özgü suç niteliğinde değildir.[22] TCK m. 99/5 bakımından ise rızaya dayalı olsa dahi gebelik süresi on haftayı doldurmamış bir kadının çocuğunun yetkili olmayan kişi tarafından düşürtülmesi suç olarak düzenlendiğinden, failin belirlenmesi "yetkili kişi" kavramının tespitini gerektirmektedir.

TCK m. 99'da gebeliği sonlandırmaya yetkili kişilerin kimler olduğu açıkça belirtilmediğinden, bu hususun NPHK ve ilgili mevzuat hükümleri birlikte değerlendirilerek belirlenmesi gerekir. NPHK'nın gebeliğin sona erdirilmesini düzenleyen 5. maddesinde, gebeliğin onuncu haftası doluncaya kadar annenin sağlığı açısından tıbbi sakınca olmadığı takdirde istek üzerine gebeliğe son verileceği belirtilmiş, ancak bu işlemi gerçekleştirmeye yetkili kişilerin kimler olduğu düzenlenmemiştir. Gebelik süresinin on haftayı aşması hâlinde ise gerekli şartlar sağlanmak kaydıyla gebeliğin sonlandırılmasına ilişkin olarak doğum ve kadın hastalıkları uzmanı ile ilgili daldan bir uzmanın gerekçeli raporları aranmaktadır. Derhal müdahale edilmesi gereken acil hâllerde ise gebeliğin, durumu tespit eden yetkili hekim tarafından sonlandırılabileceği hükme bağlanmıştır.

Gebeliğin sonlandırılmasında yetkili kişilerin belirlenmesi bakımından NPHK m. 5 hükmü tek başına yeterli olmadığından belirsizliğin giderilebilmesi ancak Tüzük hükümlerinin incelenmesi ile mümkündür. Zira Tüzük, gebeliğin süresi ve

---

19 Hakeri (n 7) 266.

20 Candan Yılmaz, 'Çocuk Düşürtme ve Düşürme Suçları' (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi 2019) 84–85.

21 Özbek, Doğan ve Bacaksız (n 12) 313–314; Hakeri (n 7) 267; Keskin Kiziroğlu (n 5) 174.

22 Aksi yönde görüş için bkz Keskin Kiziroğlu (n 5) 171, 178.

uygulanacak yönteme göre müdahaleyi gerçekleştirebilecek sağlık personeline ilişkin ayrıntılı düzenlemelere yer vermektedir. Bu kapsamda Tüzüğün "On haftayı geçmeyen gebeliklerde rahim tahliyesi" kenar başlıklı 3. maddesi uyarınca, gebeliğin onuncu haftası doluncaya kadar kadın hastalıkları ve doğum uzmanları tarafından kadının sağlığı açısından tıbbi sakınca olmadığı takdirde, istek üzerine, gebelik sonlandırılabilecektir. Bununla birlikte, Sağlık Bakanlığı'nca açılan eğitim merkezlerinde kurs görerek yeterlik belgesi almış pratisyen hekimler de kadın hastalıkları ve doğum uzmanının denetim ve gözetiminde, vakum aspirasyon yönteminin kullanıldığı küçük cerrahi müdahale yöntemiyle gebeliği sonlandırmaya yetkili kılınmıştır.

Tüzüğün "On haftayı geçen gebelikte rahim tahliyesi" kenar başlıklı 5. maddesinde, gebelik süresinin on haftayı geçmesi halinde gebeliğe son verilemeyeceği belirtilerek on haftadan fazla gebelik durumu varsa ancak Tüzüğe ekli (2) sayılı listede sayılan hastalıklardan birinin bulunması halinde, kadın hastalıkları ve doğum uzmanı tarafından rahim tahliyesi yapılabileceği hükmüne yer verilmiştir. Ekli listede sayılan hastalıkların tespitinin ise kadın hastalıkları ve doğum uzmanıyla söz konusu hastalıkla ilgili uzmanlık dalından bir hekimin birlikte hazırlayacakları, kesin klinik ve laboratuvar bulgulara dayanan, gerekçeli raporlarla saptanması gerekecektir.

Tüzüğün "Acil hallerde rahim tahliyesi" kenar başlıklı 7. maddesinde de, derhal müdahale edilmediği takdirde kadının hayatını ya da hayati organlarından birini tehdit eden acil hallerde kadın hastalıkları ve doğum uzmanlarınca gebeliğin sonlandırılacağı hükmüne yer verildiği görülmektedir.

Bu itibarla, yetkili kimsenin kim olduğu sorusuna gebeliğin süresi ve gebelikten kaynaklanan özellikler dikkate alınarak Tüzük hükümlerine göre cevap vermek mümkündür. Dolayısıyla yukarıda bahsi geçen düzenlemeler birlikte değerlendirildiğinde, TCK m. 99/5 bakımından "yetkili kişi" kavramının yalnızca kişinin hekim olup olmamasına göre belirlenemeyeceği anlaşılmaktadır. Gebeliğin süresi, müdahaleyi gerçekleştiren kişinin uzmanlığı veya sahip olduğu yeterlik belgesi, uygulanacak yöntem ve işlemin gerçekleştirildiği yer, kişinin müdahaleye yetkili olup olmadığının belirlenmesinde birlikte dikkate alınmalıdır.

### C. Konu

Çocuk düşürtme suçunun konusu, düşürtülen cenin ve gebeliği sonlandırılan kadındır.[23] Suçun oluşabilmesi için müdahale sırasında ceninin canlı ve gebe kadının hayatta olması gerekir. Bu nedenle yaşamsal fonksiyonu bulunmayan cenin veya hayatta olmayan gebe kadın üzerinde çocuk düşürtme suçunun işlenmesi

[23] Özbek, Doğan ve Bacaksız (n 12) 312; Keskin Kiziroğlu (n 5) 172. Suçun konusunun sadece düşürtülen çocuk olduğu yönündeki görüş için bkz Zeki Hafızoğulları ve Muharrem Özen, *Türk Ceza Hukuku Özel Hükümler: Kişilere Karşı Suçlar* (US-A Yayıncılık 2022) 119.

mümkün değildir. Ceninin anne ile olan yaşamsal bağının sona ermesi veya ölmesi nedeniyle çocuk düşürtme suçu zarar suçu niteliğindedir.

Cenin sıfatı, ceninin ölmesi veya doğumun gerçekleşmesiyle sona ermektedir. Nidasyondan doğuma kadar canlılığını sürdüren cenin bakımından doğumun erken gerçekleşmesi veya çocuğun engelli olarak dünyaya gelmesi suçun konusu bakımından belirleyici değildir. Doğum neticesinde dünyaya gelen çocuğun yaşamsal fonksiyonlarını devam ettirme kabiliyeti bulunmasına rağmen gerçekleştirilen bir müdahaleyle bu fonksiyonların sona erdirilmesi, öldürme suçlarını gündeme getirebilecektir.[24]

Doğumun hangi aşamasından itibaren cenin sıfatının sona erdiği ve insan yaşamına karşı suçların korumasının başladığı konusunda doktrinde farklı görüşler bulunmaktadır. Bir görüş, doğumun başlamasıyla birlikte artık ceninden değil insandan söz edilmesi gerektiğini ve bu aşamadan sonra yaşama yönelik fiillerin öldürme suçları kapsamında değerlendirilmesi gerektiğini kabul etmektedir. Diğer görüşe göre ise cenin niteliği canlı doğumun gerçekleşmesiyle sona ermektedir.[25] Bu iki yaklaşım arasındaki farklılık, özellikle doğum sürecinde gerçekleştirilen fiillerin çocuk düşürtme suçu mu yoksa öldürme suçu mu oluşturacağının belirlenmesi bakımından önem taşımaktadır.

Kanaatimizce çocuk düşürtme suçu ile öldürme suçları arasındaki sınırın belirlenmesinde doğumun başlaması değil, canlı doğumun gerçekleşmesi esas alınmalıdır. Bu bakımdan doğum, çocuğun anne bedeninden tamamen ayrılması ve bu ayrılmanın ardından yaşam belirtisi göstermesiyle gerçekleşmiş kabul edilmelidir. Dolayısıyla doğal doğumda yalnızca doğum sancılarının başlaması veya çocuğun doğum kanalına girmesi, sezaryen doğumda ise ameliyata başlanması, karın veya rahim duvarının açılması tek başına cenin sıfatını sona erdirmez. Her iki doğum yönteminde de belirleyici ölçüt, çocuğun anne bedeninden tamamen ayrılarak canlı olarak dünyaya gelmesidir. Bu nedenle doğal doğum ile sezaryen doğum arasında ceza hukuku bakımından farklı bir ölçütün benimsenmesine gerek bulunmamaktadır. Böyle bir yaklaşım, çocuk düşürtme suçu ile öldürme suçları arasındaki sınırın doğum yöntemine bağlı olarak değişmesini önlediği gibi suçta ve cezada kanunilik ilkesi bakımından da daha belirli bir ölçüt sağlamaktadır.

Doktrinde doğumun hangi aşamasından itibaren cenin sıfatının sona erdiği konusunda farklı görüşler bulunmakla birlikte, doğmuş bir yaşamın söz konusu olduğu durumda artık çocuk düşürtme suçundan değil, fiilin niteliğine göre kişiye karşı diğer suçlardan söz edilecektir.[26]

---

[24] Hakeri (n 7) 263.

[25] Ömer Çelen, 'Ölüm Yardımı Açısından Hekimin Sorumluluğu' (2007) 2(3–4) Erciyes Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi 51, 54.

[26] Keskin Kiziroğlu (n 5) 172–173; Eda Duran ve Müslüm Turan, 'Embriyonun Hukuki Durumuna Genel Bir Bakış' (2025) 61 Türkiye Adalet Akademisi Dergisi 587, 616–617.

**D. Mağdur**

Ceza hukuku bakımından mağdur, suçun maddi unsurlarından biri olmakla birlikte suçun konusu ile aynı kavram değildir. Dar anlamda mağdur, suçun konusunun kendisine ait olduğu canlı gerçek kişi; geniş anlamda ise toplumu oluşturan bireyler olarak ifade edilmektedir.[27] Mağdur kavramı suçun konusu ile ilişkilendirilerek açıklansa da suçla korunan hukuki değerle de irtibatlıdır.[28] Nitekim mağdurun belirlenmesinde suçla korunan hukuki değerin tespiti önem taşımakta ve bu değer veya menfaatin ait olduğu kişi mağdur olarak kabul edilmektedir.[29] Bu bağlamda suçun konusu, korunan hukuki değer ve mağdur birbirinden ayrılmalı; hukuken korunan varlık veya menfaatin ihlali de fiilin dış dünyada meydana getirdiği doğal neticeyle özdeşleştirilmemelidir.[30]

Doktrinde çocuk düşürtme suçunun mağdurunun cenin olduğunu savunan görüşler[31] bulunmakla birlikte, kanaatimizce bu suçun mağduru gebe kadın ve sınırlı bir durumda toplumu oluşturan bireyler olabilecektir. Nitekim 4721 sayılı Türk Medeni Kanunu'nun 28. maddesi uyarınca kişilik, çocuğun tam ve sağ doğumuyla başlamaktadır. Bu nedenle cenin çocuk düşürtme suçunun konusunu oluşturmakla birlikte suçun mağduru olarak nitelendirilmemelidir. Bununla birlikte, ceninin suçun mağduru olarak kabul edilmemesi, doğum öncesi yaşamın hukuk düzeni tarafından korunmadığı anlamına gelmemektedir.[32]

Çocuk düşürtme suçunun mağdurunun cenin olduğu yönündeki görüşlerin temel noktalarından birisi de, TCK'nın 99/2. maddesinde yer alan tıbbi zorunluluk bulunmaksızın on haftadan fazla olan gebeliğin sonlandırılmasına rıza gösteren kadının cezalandırılmasıdır. Ancak bu düzenlemenin tek başına ceninin mağdur olduğu sonucunu doğurduğu kanaatinde değiliz. Yukarıda suçla korunan hukuki değere ilişkin yapılan açıklamalar da dikkate alındığında, bu durumda korunan hukuki değerlerden birinin toplumun ve nesillerin geleceği olduğu, buna bağlı olarak mağdurun da toplumu oluşturan bireyler olarak değerlendirilebileceği kanaatindeyiz. Böylece TCK m. 99/2 bakımından gebeliğin sonlandırılmasına rıza gösteren kadın fail konumunda bulunurken, fail ve mağdur sıfatlarının aynı kişide birleştiği sonucuna varılması da gerekmemektedir.

---

27 Özgenç (n 10) 226; Üzülmez ve Koca (n 17) 115; Cumhur Şahin ve Neslihan Göktürk, *Ceza Muhakemesi Hukuku* (15. Bası, Seçkin Yayıncılık 2024) 148.

28 Murat Aydın, *Ceza Hukukunda Mağdur Kavramı, Mağdur Hakları ve Mağdurların Korunması* (On İki Levha Yayıncılık 2023) 51.

29 Enes Yılmaz, *Ceza ve Ceza Muhakemesi Hukukunda Mağdur* (Adalet Yayınevi 2024) 253-254.

30 Yaprak Öntan, *Ceza Hukukunda Davranış ve Netice* (Doktora Tezi, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü 2020) 314, 342.

31 Erdem, Tezcan ve Önok (n 13) 300; Keskin Kiziroğlu (n 5) 186.

32 Eda Gülsüm Karasaç, 'Ceninin Yaşama Hakkı' (2022) 71(3) Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi 1051, 1063–1065; Duran ve Turan (n 26) 616–617.

Taşıyıcı annelik bakımından ise suçun gebe kadının vücut bütünlüğü ve gebeliğin devamına ilişkin iradesiyle bağlantısı dikkate alındığında, mağdurun gebeliği fiilen taşıyan kadın olduğu ve biyolojik annenin suçun mağduru olarak kabul edilemeyeceği belirtilmektedir.[33] Bununla birlikte Türk hukuk sisteminde taşıyıcı annelik müessesesi kabul görmemektedir.[34]

## IV. SUÇUN MANEVİ UNSURU

Çocuk düşürtme suçu ancak kasten işlenebilir. Suçun taksirli şekli kanunda ayrıca düzenlenmediğinden, temel fiilin taksirle gerçekleştirilmesi TCK m. 99 kapsamında cezalandırılmaz.[35] Suçun doğrudan kastla işlenmesi mümkün olduğu gibi olası kastla işlenmesi de mümkündür. Bu bağlamda, ilk olarak failin kadının gebe olduğunu bilmesi gerekir. Bunun yanında kast, suçun kanuni tanımında yer alan diğer unsurları da kapsamalıdır. Bu doğrultuda failin TCK m. 99/1 bakımından kadının rızasının bulunmadığını; TCK m. 99/2 bakımından gebelik süresinin on haftadan fazla olduğunu ve gebeliğin sonlandırılmasını gerektiren tıbbi bir zorunluluğun bulunmadığını bilmesi gerekir. TCK m. 99/5 kapsamında ise failin gebelik süresine ilişkin koşulları bilmesi ve gebeliğin sonlandırılması konusunda yetkili olmadığının farkında olması gerekir. Ayrıca fail, sergilediği davranışlarla gebeliği sona erdirebileceğini öngörmüş olmalıdır.

Diğer taraftan fail, rızası olmaksızın kadının gebeliğini sonlandırırken ya da tıbbi zorunluluk bulunmadığı halde gebelik süresi on haftadan fazla olan kadının gebeliğini sonlandırırken mağdur beden veya ruh sağlığı bakımından bir zarara uğramışsa ya da mağdurun ölümüne sebebiyet vermişse fail neticesi sebebiyle ağırlaşmış suç hükümlerinden (TCK m. 99/3-4) sorumlu tutulacaktır. Failin meydana gelen ağır neticeden sorumlu tutulabilmesi için TCK m. 23 kapsamında en azından taksirle hareket etmiş olması gerekir.[36]

## V. HUKUKA AYKIRILIK

TCK m. 99 kapsamında kadının gebeliğin sonlandırılmasına ilişkin rızası, bir hukuka uygunluk nedeni olmaktan ziyade suçun tipikliğine ilişkin bir unsur olarak değerlendirilmektedir.[37] Bu nedenle rızanın varlığı veya yokluğu suçun oluşumunu doğrudan etkilemekte; kanuni düzenlemenin rızaya hukuki sonuç

---

33 Erdem, Tezcan ve Önok (n 13) 300; Genç (n 18) 541; Sahir Erman ve Çetin Özek, *Ceza Hukuku Özel Bölüm: Kişilere Karşı İşlenen Suçlar* (Dünya Yayınevi 1994) 192.

34 Didem Kayalı, 'Milletlerarası Taşıyıcı Annelik Sonucu Doğan Çocuğun Soybağına Uygulanacak Hukuk' (2024) 44(1) Public and Private International Law Bulletin 221, 224.

35 Keskin Kiziroğlu (n 5) 175.

36 Özgenç (n 10) 298.

37 Oğuz Erdoğan, *Rızanın Ceza Hukuku Sorumluluğu Üzerindeki Etkisi* (Seçkin Yayıncılık 2021) 217; Keskin Kiziroğlu (n 5) 173.

bağladığı hâllerde geçerli rızanın bulunması tipikliği ortadan kaldırmaktadır.[38] Bununla birlikte, gebelik süresinin on haftayı aşması hâlinde kadının rızası tek başına yeterli olmayıp gebeliğin sonlandırılabilmesi için kanunda öngörülen diğer koşulların da bulunması gerekir.

Bu noktada, gebeliğin sonlandırılmasına ilişkin rızanın kim tarafından ve hangi koşullarda açıklanabileceğinin NPHK hükümleri çerçevesinde ayrıca değerlendirilmesi gerekmektedir.

Gebeliğin sonlandırılmasına ilişkin rızanın kim tarafından açıklanacağı konusunda doktrinde farklı görüşler bulunmaktadır. Bir görüşe göre rıza, kişiye sıkı sıkıya bağlı bir hak olduğundan, kişinin algılama yeteneğine sahip bir küçük veya kısıtlı olması durumunda dahi rıza açıklamasını kendisinin yapabilmesi gerekir. Aynı görüş doğrultusunda, kadın evli ise eşinin muvafakatinin aranmasına da gerek bulunmamakta; ancak algılama yeteneği olmayan kimseler yönünden yasal temsilcinin bu kimselerin yararını gözetme yükümlülüğü bulunmaktadır.[39] Buna karşılık diğer görüş, rıza açıklaması yönünden NPHK hükümlerinin göz önüne alınması gerektiğini kabul etmektedir.[40]

Görüşler arasındaki farklılık, evli kadının gebeliğinin sonlandırılması bakımından daha açık biçimde ortaya çıkmaktadır. Örneğin dokuz haftalık gebe bir kadının, eşinin muvafakati bulunmaksızın gebeliğini sonlandırmak üzere yetkili bir hekime başvurması hâlinde, rızanın kişiye sıkı sıkıya bağlı bir hakkın kullanılması olduğu yönündeki görüş benimsendiğinde kadının kendi rızası yeterli kabul edilecektir. Buna karşılık NPHK m. 6 hükümlerinin uygulanması gerektiği kabul edildiğinde, evli kadının gebeliğinin sonlandırılabilmesi için eşinin muvafakatinin de bulunması gerekmektedir.

NPHK'da evli kadın bakımından eş muvafakati açıkça öngörülmüş olmakla birlikte, gebeliğin kadının bedeni ve sağlığı üzerindeki doğrudan etkisi dikkate alındığında bu koşul tartışmaya açıktır. Gebeliğin devam ettirilmesi veya sonlandırılmasına ilişkin karar, öncelikle gebe kadının vücut bütünlüğü ve kişisel özerkliği ile bağlantılıdır. Bu nedenle eşin muvafakatinin, kadının gebeliğin sonlandırılmasına ilişkin iradesinin hukuki sonuç doğurması bakımından belirleyici hâle gelmesinin, kişiye sıkı sıkıya bağlı hakların niteliğiyle bağdaştırılması güçtür.[41]

Gebe kadının çocuk olması hâlinde rızaya ilişkin değerlendirme ayrıca önem kazanmaktadır. NPHK m. 6'da küçüklerde gebeliğin sonlandırılabilmesi için küçüğün rızasının yanında velinin izni de aranmaktadır. Bununla birlikte, gebeliğin devamı veya sonlandırılması doğrudan küçüğün bedeni ve sağlığı üzerinde sonuç doğurduğundan, küçüğün bu konudaki iradesinin de ayrıca dikkate alınması gerekir.

---

38 Özbek, Doğan ve Bacaksız (n 12) 317.

39 Keskin Kiziroğlu (n 5) 173–174; Özbek, Doğan ve Bacaksız (n 12) 317.

40 Özgenç (n 10) 374–375; Erdoğan (n 37) 217.

41 Uyumaz ve Avcı (n 2) 629.

Küçüğün rızasına ilişkin bu sorun, gebeliğin bir suç sonucunda meydana gelmesi hâlinde daha da önem kazanmaktadır. TCK m. 99/6'da, kadının mağduru olduğu bir suç sonucu gebe kalması durumunda, gebelik süresi yirmi haftadan fazla olmamak ve kadının rızası bulunmak koşuluyla gebeliğin sona erdirilmesi cezalandırılmamıştır. Bu düzenleme bakımından gebe kadının çocuk olması hâlinde, çocuğun kendi rızasının hukuki değeri ve bu rızanın yanında yasal temsilcinin izninin aranıp aranmayacağı ayrıca değerlendirilmelidir.

TCK m. 99/6'da gebeliğin sonlandırılması bakımından kadının rızası aranmakla birlikte, gebe kadının çocuk olması hâlinde yasal temsilcinin izninin gerekip gerekmediğine ilişkin açık bir düzenlemeye yer verilmemiştir. Bu durumda NPHK m. 6'da küçükler bakımından öngörülen veli izni şartının TCK m. 99/6 kapsamında da uygulanıp uygulanmayacağı tartışmalıdır. Sorun, özellikle suç sonucu gebe kalan ve gebeliği TCK m. 99/6'da öngörülen yirmi haftalık süreye yaklaşmış bir çocuk bakımından daha belirgin hâle gelmektedir. Böyle bir durumda yasal temsilcinin izin vermemesi nedeniyle ortaya çıkabilecek gecikme, yirmi haftalık sürenin geçirilmesine ve küçüğün kanunun tanıdığı imkândan fiilen yararlanamamasına yol açabilecektir. Ancak suç sonucu oluşan bir gebelikte, ayırt etme gücüne sahip küçüğün gebeliğin devamına veya sonlandırılmasına ilişkin iradesinin öncelikle dikkate alınması gerekir. Aksi yöndeki bir yaklaşım, küçüğün kendi bedeni ve sağlığı üzerinde doğrudan sonuç doğuran bir konuda iradesinin yasal temsilcinin kararına bağlı hâle gelmesine neden olacaktır.

Bu çerçevede, TCK m. 99/6 kapsamında gebe küçüğün ayırt etme gücüne sahip olması hâlinde, gebeliğin sonlandırılmasına ilişkin kendi iradesine öncelik tanınması gerektiği kanaatindeyiz. Nitekim söz konusu hükümde gebeliğin sonlandırılması için "kadının rızası" açıkça aranmış, küçükler bakımından ayrıca yasal temsilcinin iznine ilişkin bir koşula yer verilmemiştir. Suç sonucu oluşan gebeliğin doğrudan çocuğun bedeni, sağlığı ve gelişimi üzerinde sonuç doğurması ile çocuğun görüşünün yaşı ve olgunluk düzeyine uygun biçimde dikkate alınması gereği birlikte değerlendirildiğinde, yasal temsilcinin iradesinin ayırt etme gücüne sahip çocuğun iradesinin önüne geçirilmesi uygun değildir. Bu nedenle TCK m. 99/6 kapsamında ayırt etme gücüne sahip çocuğun gebeliğin sonlandırılmasına rıza göstermesi hâlinde ayrıca yasal temsilcinin izninin aranmaması gerektiği kanaatindeyiz.[42]

## VI. KUSURLULUK VE HATA

TCK m. 99 bakımından gebeliğin sonlandırılmasını gerektiren tıbbi zorunluluğun bulunup bulunmadığının somut olayın koşullarına göre belirlenmesi gerekir. Nitekim madde gerekçesinde de tıbbi zorunluluğun varlığının tıp biliminin verilerine göre tespit edileceği belirtilmiştir. Doktrinde ayrıca, tıbbi zorunluluğun

[42] Meral Ekici ve Özlem Çelik Başbozkurt, 'Suç Sonucu Oluşan Gebeliğin Sonlandırılmasına İlişkin Düzenlemenin (TCK m. 99/6) Belirsizliği ve Yarattığı Sorunlar' (2025) 63 Türkiye Adalet Akademisi Dergisi 97, 125–126.

değerlendirilmesinde tıbbi deontoloji kuralları ile kadın ve ceninin sağlığının ayrı ayrı gözetilmesi gerektiği ifade edilmektedir.[43]

NPHK ve ilgili mevzuatta tıbbi zorunluluğa işaret eden düzenlemeler bu değerlendirmede yol gösterici olmakla birlikte,[44] özellikle Tüzüğe ekli cetvelde yer alan, kadının hayatını veya hayati organlarından birini tehdit eden ya da çocuk bakımından tehlike oluşturan hastalık ve durumların bütün olasılıkları tükettiği kabul edilmemelidir.

NPHK m. 6/3'te ise rızanın alınmasının zaman gerektirdiği ve derhal müdahale edilmemesi hâlinde gebe kadının hayatının veya hayati organlarından birinin tehdit altında bulunduğu acil durumlarda izin şartı aranmamaktadır. Doktrinde bu düzenleme varsayılan rızanın kanuna yansıması olarak değerlendirilmektedir.[45] Bununla birlikte, bu hüküm kusurluluğu ortadan kaldıran genel bir hâl olarak değil, acil tıbbi müdahalelerde rıza ve izin koşullarının uygulanmasına ilişkin özel bir düzenleme olarak ele alınmalıdır.

TCK m. 99/6'da suç sonucu oluşan gebeliğin belirli koşullar altında sonlandırılmasının cezalandırılmayacağı öngörülmüş olmakla birlikte, hükmün hukuki niteliğinin doğrudan "kusurluluğu ortadan kaldıran özel bir zorunluluk hâli" olarak kabul edilmesi isabetli değildir. Hükmün suç sonucu gebe kalan kişi, özellikle de gebe çocuk bakımından doğurduğu sonuçlar ile hukuki niteliği, aşağıda TCK m. 99/6'ya ilişkin değerlendirmeler kapsamında ayrıca ele alınacaktır.

Çocuk düşürtme suçu bakımından hata, özellikle kadının gebe olması, gebelik süresi veya rızasının bulunup bulunmadığı gibi suçun kanuni tanımında yer alan maddi unsurlara ilişkin olabilir. Failin bu unsurlardan birini bilmemesi hâlinde TCK m. 30/1 uyarınca kasten hareket ettiği kabul edilemez. Bunun yanında, gebeliğin sonlandırılmasını gerektiren tıbbi zorunluluğun bulunduğu konusunda kaçınılmaz bir hataya düşülmesi hâlinde TCK m. 30/3 hükümleri uygulanacaktır.

## VII. SUÇUN ÖZEL GÖRÜNÜŞ BİÇİMLERİ

### A. Teşebbüs

Çocuk düşürtme suçu neticeli bir suç olduğundan teşebbüse elverişlidir. Gebeliğin sonlandırılmasına yönelik elverişli hareketlerin doğrudan icrasına başlanmasına rağmen, failin elinde olmayan nedenlerle ceninin gebe kadınla yaşamsal bağının sona ermemesi veya ceninin ölmemesi hâlinde suç teşebbüs aşamasında kalır.

Gebeliğin sonlandırılması amacıyla ilaç temin edilmesi, doktorla görüşülmesi veya hastaneye yatış yapılması gibi davranışlar hazırlık hareketi olarak değerlendirilirken,

---

43 Özgenç (n 10) 376.

44 Yener Ünver, 'Türk Ceza Hukuku Açısından Çocuk Düşürtme ve Düşürme Suçları' (2009) 6(2) Yeditepe Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi 173, 191–192; Keskin Kiziroğlu (n 5) 181.

45 Hakeri (n 7) 273.

kadının gebeliğin sonlandırılmasına yönelik müdahaleye hazırlanması icra hareketlerinin başlangıcı olarak kabul edilebilir. [46]

Çocuk düşürtme suçuna teşebbüsten söz edilebilmesi için failin kastının gebeliğin sonlandırılmasını da kapsaması gerekir. Bu husus özellikle gebe kadına yönelik kasten yaralama fiillerinde önem taşımaktadır. Failin kastının ceninin düşürtülmesine yönelik olup olmadığı somut olayın koşullarına göre belirlenmeli; bu kastın bulunmadığı hâllerde fiilin TCK m. 87'de düzenlenen neticesi sebebiyle ağırlaşmış yaralama hükümleri kapsamında değerlendirilip değerlendirilemeyeceği ayrıca incelenmelidir.[47]

### B. İştirak

Çocuk düşürtme suçunda iştirak bakımından genel hükümler uygulanmakla birlikte, TCK m. 99/2'de gebe kadın yönünden özel bir düzenlemeye yer verilmiştir. Tıbbi bir zorunluluk bulunmamasına rağmen on haftadan fazla olan gebeliğin kadının rızasıyla sonlandırılması hâlinde gebe kadın da aynı fıkra uyarınca cezalandırılmaktadır. Bu nedenle gebe kadın, gebeliğin sonlandırılmasına rıza göstermesi nedeniyle azmettiren olarak değil, TCK m. 99/2'de kendisi bakımından öngörülen özel hüküm çerçevesinde sorumlu tutulacaktır.[48]

### C. İçtima

Toplumu oluşturan bireylerin mağduru olduğu suçlarda işlenen fiilin bir gerçek kişinin mağduriyetine yol açması halinde gerçek içtima hükümlerinin uygulanması gerekir.[49] Bu doğrultuda suçun mağduru gebe bir kadın ve toplumu oluşturan bireyler olduğu durumda tek bir fiille birden fazla gebe kadına karşı çocuk düşürtme suçunun işlenmesi hâlinde zincirleme suç hükümleri uygulanmamalıdır. Ancak TCK m. 99/2 kapsamında rızaya dayalı çocuk düşürtme suçunda suçun mağdurunun sadece toplumu oluşturan bireyler olduğu durumda ve tek bir fiil ile birden fazla gebe kadına karşı çocuk düşürtme suçunun işlenmesi halinde, TCK m. 43/1'de belirtilen mağduru belli olamayan suçlarda zincirleme suç hükümlerinin uygulanabileceği hükmünün göz önünde bulundurulması gerekmektedir.

Çocuk düşürtme fiilinin yetkili olmayan bir kişi tarafından gerçekleştirilmesi hâlinde 1219 sayılı Kanun m. 25 ile TCK m. 99 arasındaki ilişkinin de belirlenmesi gerekir. TCK m. 99'da yetkili olmayan kişinin çocuk düşürtmesi ayrıca düzenlendiğinden, bu hüküm 1219 sayılı Kanun m. 25 karşısında özel norm niteliğindedir. Bu nedenle

---

46 Keskin Kiziroğlu (n 5) 175.

47 Yargıtay 9. Ceza Dairesi, E 2023/11407, K 2023/8711, 20 Aralık 2023. Kararda, sanığın mağdureyi çocuk düşürme kastıyla yaraladığı hususunda şüphe bulunduğu belirtilerek, ilk derece mahkemesince çocuk düşürtme suçuna teşebbüsten kurulan hükmün bozulmasına karar verilmiştir.

48 Sibel Can, 'Çocuk Düşürtme Suçunun Suç Sonucu Oluşan Gebelikler Açısından Değerlendirilmesi' (2015) 1 Ankara Barosu Dergisi 81, 93–94.

49 Üzülmez ve Koca (n 17) 541.

söz konusu durumda ayrıca yetkisiz hekimlik suçundan sorumluluk doğmayacağı kabul edilmektedir.[50]

İçtima bakımından üzerinde durulması gereken bir diğer konu, TCK m. 87/2-e ile TCK m. 99 arasındaki ilişkidir. Gebe bir kadına yönelik kasten yaralama fiili sonucunda gebeliğin sona ermesi durumunda uygulanacak hükmün belirlenmesi failin kastına bağlıdır. Fail yalnızca kadını yaralama kastıyla hareket etmiş ancak yaralama sonucunda gebelik sona ermişse TCK m. 87/2-e hükmü uygulanacaktır.[51] Buna karşılık failin kastı gebeliğin sonlandırılmasını da kapsıyorsa fiilin TCK m. 99 kapsamında değerlendirilmesi gerekir. Bu nedenle gebeliğin sona erdiği durumlarda failin neye yönelik kastla hareket ettiğinin somut olayın özelliklerine göre belirlenmesi gerekir.

TCK m. 82/1-f hükmü 2022 yılında 7406 sayılı Kanun'la değiştirilmiş ve "gebe olduğu bilinen kadına karşı" ibaresinin yerine "kadına karşı" ibaresi getirilmiştir. Böylece kadının gebe olması ve failin gebeliği bilmesi nitelikli hâlin uygulanması bakımından önemini kaybetmiştir. Bununla birlikte TCK m. 87/2-e'de kasten yaralama sonucunda çocuğun düşmesi ayrıca düzenlenmişken, kasten öldürme bakımından gebeliğin sona ermesine ilişkin benzer bir düzenlemeye yer verilmemiştir. Kanaatimizce bu farklılık, ceninin ceza hukuku kapsamında korunması bakımından isabetli görünmemektedir. Zira gebe kadının öldürülmesiyle birlikte gebeliğin de sona ermesi hâlinde, cenine yönelik hukuki korumanın ihlali mevcut düzenlemede ayrıca karşılık bulmamaktadır.

## VIII. SUÇ SONUCU OLUŞAN GEBELİKLERDE TCK M. 99/6 VE UYGULAMA SORUNLARI

### A. TCK m. 99/6'nın Uygulanma Koşulları ve Hukuki Niteliği

TCK m. 99/6'da, kadının mağduru olduğu bir suç sonucu gebe kalması hâlinde gebeliğin sonlandırılmasına ilişkin özel bir düzenlemeye yer verilmiştir. Hükmün uygulanabilmesi için gebeliğin bir suç sonucu meydana gelmiş olması, gebelik süresinin yirmi haftadan fazla olmaması, kadının rızasının bulunması ve gebeliğin uzman hekimler tarafından hastane ortamında sonlandırılması gerekmektedir. Bu şartların birlikte gerçekleşmesi hâlinde gebeliği sonlandıran kişiye ceza verilmez.

Yargıtay 14. Ceza Dairesi de suç sonucu oluşan gebeliklerde TCK m. 99/6'nın uygulanması gerektiğine işaret etmiştir. On beş yaşından küçük bir çocuğun cinsel istismar sonucu gebe kaldığı ve gebeliğin on beşinci haftada sonlandırıldığı olayda Daire, suç sonucu oluşan gebeliğe ilişkin koşullar dikkate alınarak TCK

---

50 Emre Dizdar, 'Yetkisiz Hekimlik Suçu (1219 Sayılı Kanun m. 25)' (2019) 38 Türkiye Adalet Akademisi Dergisi 295, 306–307.

51 Cengiz Topel Çiftçioğlu, 'Türk Ceza Kanunu'nda Çocuk Düşürtme ve Düşürme Suçu' (2024) 172 Türkiye Barolar Birliği Dergisi 67, 91; Dönmez (n 1) 131.

m. 99/6'nın uygulanmasının değerlendirilmemesini bozma nedeni saymıştır.[52] Bu karar, özellikle çocuk mağdurlar bakımından gebeliğin oluşumuna neden olan suçun ve gebelik süresinin tespitinin, TCK m. 99/6'nın uygulanmasında taşıdığı önemi göstermektedir.

TCK m. 99/6'da yer alan düzenleme doktrinde "suç endikasyonu" olarak da adlandırılmaktadır.[53] Hükmün hukuki niteliği bakımından ise düzenlemenin özel bir zorunluluk hâli oluşturduğu ve suç sonucu gebe kalan kadının içinde bulunduğu zorunluluk durumundan gebeliği sonlandıran uzman hekimin de yararlanacağı ifade edilmektedir.[54] Bununla birlikte, hükmün hukuki niteliğinin doğrudan kusurluluğu ortadan kaldıran özel bir zorunluluk hâli olarak kabul edilmesi tartışmaya açıktır. Nitekim TCK m. 99/6'nın hukuki niteliği konusunda doktrinde, zorunluluk hâli görüşünün yanı sıra hukuka uygunluk nedeni ve cezasızlık nedeni kapsamında farklı değerlendirmeler bulunmaktadır.[55] Bu nedenle hükmün hukuki niteliğinin belirlenmesinde, düzenlemenin lafzı ve amacı ile suç sonucu gebe kalan kişinin içinde bulunduğu özel durumun birlikte değerlendirilmesi gerekir.

Kadının mağduru olduğu bir suç sebebiyle gebe olması durumunda kadının gebeliğine sebebiyet verebilecek her türlü suç bu hüküm kapsamında değerlendirilebilir.[56] Bir suç sınırlaması yapılması isabetli değildir.[57] Düzenlemenin temelinde, suç sonucu oluşan gebeliğin devamının mağdur üzerinde ağır psikolojik ve sosyal sonuçlar doğurabileceği düşüncesi bulunmaktadır. Mağdurun, kendisine karşı işlenen suç sonucunda meydana gelen gebeliği sürdürmek zorunda kalmasının, yaşadığı olumsuzlukların devamına ve suçun etkilerinin sürekli olarak hatırlanmasına neden olabileceği ifade edilmektedir.[58] Özellikle mağdurun çocuk olması hâlinde, suç sonucu oluşan gebeliğin beraberinde getirdiği psikolojik ve sosyal yükün daha ağır sonuçlar doğurabileceği göz ardı edilmemelidir.[59]

### B. Suç Sonucu Gebe Kalan Çocuğun Rızası ve Yasal Temsil Sorunu

TCK m. 99/6 kapsamında mağdurun çocuk olması hâlinde üzerinde durulması gereken temel sorunlardan biri, gebeliğin sonlandırılmasına ilişkin rızanın kim

---

52 Yargıtay 14. Ceza Dairesi, E 2014/6532, K 2017/965, 27 Şubat 2017.

53 Hakeri (n 7) 287.

54 Özgenç (n 10) 375.

55 Ekici ve Çelik Başbozkurt (n 42) 107.

56 Ünver (n 44) 206; Hakeri (n 7) 290.

57 Hakeri, 2238 sayılı Organ ve Doku Alınması, Saklanması, Aşılanması ve Nakli Hakkında Kanun'un 15/2. maddesinde düzenlenen kanuna aykırı üreme hücresi aşılama suçu sonucunda meydana gelen gebeliklerde, kadının söz konusu suçun mağduru olmadığı gerekçesiyle TCK m. 99/6 hükmünün uygulanamayacağı görüşündedir. Bkz Hakeri (n 7) 290.

58 Recep Gülşen, 'Suç Sonucu Oluşan Gebeliğin Sona Erdirilmesi (TCK m. 99/son)' in *Tıp Ceza Hukukunun Güncel Sorunları: V. Türk-Alman Tıp Hukuku Sempozyumu (28 Şubat–1 Mart 2008)* (Türkiye Barolar Birliği Yayınları 2008) 1217.

59 Hakeri (n 7) 290.

tarafından açıklanacağıdır. Hükümde gebeliğin sonlandırılması için kadının rızası aranmakla birlikte, gebe kişinin çocuk olması hâlinde bu rızanın hukuki değeri ve yasal temsilcinin karar sürecindeki rolü ayrıca düzenlenmemiştir. Bu nedenle suç sonucu gebe kalan çocuk bakımından rıza ve yasal temsil ilişkisinin ayrıca değerlendirilmesi gerekmektedir.

ÇHDS'nin 5. maddesi uyarınca çocuğa yönlendirme ve rehberlik sağlanırken çocuğun yaşı ve olgunluk düzeyinin dikkate alınması; 12. maddesi uyarınca ise kendisini ilgilendiren konularda görüşlerini serbestçe ifade etmesine imkân tanınması ve bu görüşlere yaşı ve olgunluk derecesine uygun ağırlığın verilmesi gerekmektedir. Çocuk Hakları Komitesi de sağlık hizmetlerine ilişkin karar süreçlerinde çocukların gelişen kapasitelerine uygun biçimde sürece dâhil edilmesi gerektiğini belirtmektedir.[60] Özellikle ergenlik dönemine ilişkin 20 No.lu Genel Yorum'da, ergenlerin kendilerini ilgilendiren karar süreçlerine yaşları ve olgunluk düzeyleri doğrultusunda katılma yetkinliklerinin dikkate alınması gerektiği vurgulanmış; gebeliğin sonlandırılmasına ilişkin kararlar bakımından ise gebe ergenlerin üstün yararının gözetilmesi ve görüşlerinin her zaman dinlenerek dikkate alınması gerektiği açıkça ifade edilmiştir.[61] Bu ilkelerden yola çıkarak, suç sonucu gebe kalan çocuğun gebeliğin devamına veya sonlandırılmasına ilişkin iradesinin yalnızca yasal temsilcisinin iradesine bağlı olarak değerlendirilmemesi gerektiği söylenebilir.

Çocuğun karar sürecine katılımı bakımından ceza muhakemesinde benimsenen yaş ölçütü de bu noktada değerlendirilmelidir. Yargıtay Ceza Genel Kurulu, ceza muhakemesinde davaya katılma bakımından herhangi bir malullüğü bulunmayan on beş yaşından küçük çocukların ayırt etme gücüne sahip olmadığını, on beş yaşından büyük çocukların ise kural olarak bu yeteneğe sahip olduğunu kabul etmektedir.[62] Bununla birlikte bu ölçütün, gebeliğin sonlandırılması gibi doğrudan çocuğun bedeni ve sağlığı üzerinde sonuç doğuran bir müdahaleye rıza bakımından doğrudan uygulanmasının isabetli olmadığı kanaatindeyiz. Nitekim ayırt etme gücü bakımından belirleyici olan yalnızca kronolojik yaş değil, çocuğun somut müdahalenin anlam ve sonuçlarını kavrayabilme yeteneğidir. Bu nedenle çocuğun yaşı, olgunluk düzeyi ve ayırt etme gücü birlikte değerlendirilerek iradesine uygun ağırlık verilmelidir.

Bu değerlendirmeler doğrultusunda, kanaatimizce ayırt etme gücüne sahip çocuğun gebeliğin sonlandırılmasına ilişkin iradesine öncelik tanınmalı ve ayrıca yasal temsilcisinin rızası aranmamalıdır.[63] Çocuğun yaşı ve olgunluk düzeyi

---

60 Birleşmiş Milletler Çocuk Hakları Komitesi, 12 No.lu Genel Yorum (n 16) paras 98-100.

61 Birleşmiş Milletler Çocuk Hakları Komitesi, 20 No.lu Genel Yorum (n 16) paras 18, 39, 60.

62 Yargıtay CGK, E 2015/136, K 2018/98, 13 Mart 2018.

63 Benzer yöndeki görüş için bkz Yargıtay 14. Ceza Dairesi, E 2017/968, K 2021/3117, 21 Nisan 2021.

doğrultusunda karar sürecine katılma yetkinliğinin dikkate alınması, gebeliğin çocuğun bedeni, sağlığı ve geleceği üzerinde doğurabileceği sonuçlar bakımından ayrıca önem taşımaktadır. Yasal temsilcinin rızasının ayrıca aranması, özellikle hükümde öngörülen yirmi haftalık süre dikkate alındığında, suç sonucu gebe kalan çocuğun TCK m. 99/6 ile tanınan imkândan zamanında yararlanmasını güçleştirebilecektir.

### C. TCK m. 99/6'nın Uygulanmasında Usul, Süre ve Etkili Erişim Sorunları

TCK m. 99/6 bakımından üzerinde durulması gereken temel sorunlardan biri, hükmün uygulanmasında izlenecek usuldür. Mevzuatta, suç sonucu oluşan gebeliğin sonlandırılmasına ilişkin başvurunun hangi makama yapılacağı, hükümde öngörülen koşulların kim tarafından tespit edileceği ve gebeliğin sonlandırılması için ayrıca bir hâkim kararının gerekip gerekmediği açıkça düzenlenmemiştir. Uygulamada ise suç sonucu gebe kalan kişinin gebeliğin sonlandırılmasını talep etmesi hâlinde, Cumhuriyet savcısı tarafından gerekli soruşturma işlemleri yürütülmekte; gebelik süresinin tespiti amacıyla hekim raporu alınmakta ve CMK m. 162 kapsamında sulh ceza hâkimliğinden karar talep edilebilmektedir. Sulh ceza hâkimliği tarafından yapılan değerlendirmede, gebeliğin yirmi haftayı aşmamış olması, mağdurun gebeliğin sonlandırılmasına rıza göstermesi ve bu yönde talebinin bulunması gibi hususlar dikkate alınarak işlemin hastane ortamında uzman hekimler tarafından gerçekleştirilmesine karar verilebilmektedir. Bununla birlikte, bu uygulamanın TCK m. 99/6'nın uygulanması bakımından zorunlu bir usul olup olmadığı ayrıca değerlendirilmelidir.

Gebeliğin sonlandırılması sürecinde ceza soruşturması bakımından önem taşıyan delillerin korunması da gerekmektedir. Özellikle cenin ile şüpheli arasındaki biyolojik bağın belirlenebilmesi için ilgililerden ve ceninden biyolojik örnekler alınarak moleküler genetik inceleme yapılması gerekebilir. Bu örneklerin incelenmesi ve karşılaştırılması, gebeliğe neden olan kişinin belirlenmesi ve maddi gerçeğin ortaya çıkarılması bakımından önem taşımaktadır. Bu nedenle gebeliğin sonlandırılması sırasında biyolojik örneklerin usulüne uygun olarak alınması ve gerekli incelemelerin yapılması da göz önünde bulundurulmalıdır. Bununla birlikte, delillerin elde edilmesi ve korunmasına yönelik işlemler, TCK m. 99/6'da öngörülen yirmi haftalık süre içerisinde gebeliğin sonlandırılması imkânından yararlanılmasını geciktirecek veya fiilen imkânsız hâle getirecek şekilde yürütülmemelidir.

Konuya ilişkin farklı görüşler[64] bulunsa da, kanaatimizce uygulamanın bu yönde ilerlemesi, özellikle hükümde öngörülen koşulların tespiti ve ceza soruşturması bakımından gerekli delillerin korunması açısından hem soruşturmanın selameti hem

[64] Barış Işık, 'Suç Sonucu Meydana Gelen Gebeliğin Sonlandırılmaması Pratiği Olarak Anayasa Mahkemesinin R.G. ve C.Ö. Kararları' (2025) 14(27) Anayasa Hukuku Dergisi 195, 205.

de mağdur ve şüphelinin haklarının korunabilmesi için yerindedir. Bununla birlikte, kanunda suç sonucu oluşan gebeliğin sonlandırılmasına ilişkin izlenecek usulün açıkça düzenlenmemiş olması uygulamada önemli sorunlara yol açabilmektedir. Özellikle TCK m. 99/6'da öngörülen yirmi haftalık süre dikkate alındığında, başvuru ve karar sürecinde yaşanan gecikmeler hükümle tanınan imkândan fiilen yararlanılamaması sonucunu doğurabilir. Nitekim Anayasa Mahkemesi'ne yapılan bireysel başvurularda da suç sonucu oluşan gebeliğin sonlandırılması sürecinde yaşanan gecikme ve aksaklıkların temel haklar bakımından doğurduğu sonuçlar inceleme konusu olmuştur.[65]

Bu konuya ilişkin açıklığa kavuşturulması gereken diğer bir husus, gebeliğin bir suç sonucu meydana geldiğinin kim tarafından ve hangi aşamada değerlendirileceğidir. TCK m. 99/6'nın uygulanmasının yirmi haftalık gebelik süresiyle sınırlı olması, başvuru üzerine gerekli işlemlerin gecikmeksizin yürütülmesini gerekli kılmaktadır. Mağdurun hekime bir suç sonucunda gebe kaldığını bildirerek başvurması durumunda, TCK'nın 280. maddesi hükmü de nazara alınarak hekimin gecikmeksizin Cumhuriyet başsavcılığınca gerekli soruşturma işlemlerine başlanabilmesi için bildirimde bulunması gerekmektedir. Diğer taraftan mağdurun doğrudan Cumhuriyet başsavcılığına başvurması hâlinde ise gerekli soruşturma işlemlerine başlanabilecektir.

TCK m. 99/6 hükmünün uygulanmasında izlenecek usul bağlamında farklı değerlendirmeler bulunmakla birlikte,[66] özellikle gebeliğin bir suç sonucu meydana geldiğine ilişkin yeterli şüphenin ve hükümde öngörülen diğer koşulların bulunup bulunmadığının denetlenmesi bakımından sürecin daha güvenceli biçimde yürütülmesine katkı sağlayabilir. Bununla birlikte hâkim kararının TCK m. 99/6'da açıkça öngörülmediği gözden kaçırılmamalıdır. Bu nedenle söz konusu usul, hükümde öngörülen yirmi haftalık süre dikkate alınarak süratle işletilmeli ve gebeliğin sonlandırılmasını geciktiren bir sürece dönüşmemelidir. Nihayetinde maddi gerçeğin ortaya çıkarılması faaliyetinin bu kısa süre zarfında tamamlanmasını beklemek gerçekçi olmayacağı gibi[67], mağdurun bu durumu istismar etmesi durumunda şartları varsa zaten ceza hukuku sorumluluğuna gidilebilecektir.

---

65 AYM, *R.G. Başvurusu*, B No 2017/31619, 23 Temmuz 2020; AYM, *C.Ö. Başvurusu*, B No 2020/26150, 2 Kasım 2023, (https://kararlarbilgibankasi.anayasa.gov.tr/BB/2020/26150) (Erişim Tarihi: 20 Ağustos 2026).

66 Hakeri, uygulamada Cumhuriyet savcısından alınan bir yazı üzerine hekimler tarafından gebeliğin sonlandırıldığı durumların bulunduğunu belirtmekte ve bu işlem için hâkim kararı alınmasının gerekli olmadığı görüşünü savunmaktadır. Bkz Hakeri (n 7) 294–295. Yargıtay ise konuya ilişkin bir kararında, gebeliğin adli soruşturma kapsamında sonlandırılmış olması yönünde bir şart aramamıştır. Kararda, reşit olmayanla cinsel ilişki suçu sonucu gebe kalan mağdurun on üç haftalık gebeliğinin kadın hastalıkları ve doğum uzmanının özel muayenehanesinde sonlandırılması TCK m. 99/6 kapsamında değerlendirilmiştir. Yargıtay 9. Ceza Dairesi, E 2021/14225, K 2023/902, 23 Şubat 2023.

67 Keskin Kiziroğlu (n 5) 183.

Hakkın peşinen kötü kullanılacağı varsayımı ile hareket etmek gerçek mağduriyetin giderilebilmesi imkânını ortadan kaldıracaktır.

TCK m. 99/6'nın uygulanmasında usulün açık biçimde düzenlenmemesinin doğurabileceği sorunlar Anayasa Mahkemesinin R.G. kararında somut olarak ortaya çıkmıştır. Olay tarihinde on sekiz yaşından küçük olan başvurucunun suç sonucu oluştuğunu belirttiği gebeliğinin sonlandırılması talebi, farklı yargı mercileri arasında yaşanan görev ve usule ilişkin sorunlar nedeniyle zamanında sonuçlandırılamamıştır. Anayasa Mahkemesi, zaman faktörünün kritik önem taşıdığı böyle bir durumda mümkün olan en kısa sürede verilmesi gereken kararın yaklaşık iki aylık süre içerisinde verilememesi nedeniyle başvurucunun gebeliğin sonlandırılması imkânına erişemediğini belirlemiştir. Mahkemeye göre, kanunla tanınan gebeliğin sonlandırılması imkânına erişimi imkânsızlaştıran veya zorlaştıran uygulamalar, kişinin maddi ve manevi varlığının korunması ve geliştirilmesi hakkına yapılan müdahaleyi orantısız hâle getirebilir. Bu doğrultuda Mahkeme, somut olayda Anayasa'nın 17. maddesinde güvence altına alınan kişinin maddi ve manevi varlığının korunması ve geliştirilmesi hakkının ihlal edildiğine karar vermiştir.[68]

Benzer bir sorun Anayasa Mahkemesinin C.Ö. kararında da ortaya çıkmıştır. Olay tarihinde on altı yaşında olan başvurucunun suç sonucu oluştuğu ileri sürülen gebeliğinin sonlandırılmasına ilişkin süreçte, yasal temsil ve rızaya ilişkin değerlendirmeler talebin sonuçlandırılmasında belirleyici olmuştur. Anayasa Mahkemesi, kamu makamlarınca başvurucunun vasisi tarafından başvurulması, vesayet altında olduğuna ilişkin bir kararın ve gebeliğin sonlandırılmasına yönelik rızasının bulunmaması gibi gerekçelerle talebin reddedildiğini; buna karşılık başvurucunun ve babasının daha sonra birlikte yaptıkları gebeliğin sonlandırılması talebinin değerlendirilmediğini tespit etmiştir. Mahkeme, yargı makamlarının bu yaklaşımının başvurucunun gebeliğin sonlandırılması imkânına erişmesini engellediğini ve başvurucuya aşırı bir külfet yüklediğini belirterek kişinin maddi ve manevi varlığının korunması ve geliştirilmesi hakkının ihlal edildiğine karar vermiştir.[69] Bu karar, özellikle suç sonucu gebe kalan çocuğun rızasının ve yasal temsil ilişkisinin değerlendirilmesindeki belirsizliklerin, TCK m. 99/6 ile tanınan imkâna zamanında ve etkili biçimde erişilmesini doğrudan etkileyebileceğini göstermektedir.

R.G. ve C.Ö. kararları birlikte değerlendirildiğinde, TCK m. 99/6'nın uygulanmasındaki asıl sorunun usule ilişkin belirsizliklerden kaynaklandığı görülmektedir. Başvuru ve karar sürecinin açık biçimde düzenlenmemiş olması, özellikle mağdurun çocuk olduğu durumlarda rıza ve yasal temsil konusunda tereddütlere ve gecikmelere yol açabilmektedir. Yirmi haftalık süre dikkate alındığında bu gecikmeler, gebeliğin sonlandırılması imkânının fiilen kullanılamaması sonucunu

[68] Anayasa Mahkemesi, *R.G.* (n 65).

[69] Anayasa Mahkemesi, *C.Ö.* (n 65).

doğurabilir. Bu nedenle sürecin, özellikle çocuk mağdurlar bakımından hızlı ve açık bir şekilde yürütülmesi gerekir.

Suç sonucu gebe kalan kişinin çocuk olması hâlinde Çocuk Koruma Kanunu hükümlerinin de göz önünde bulundurulması gerekir. Kanunda yer alan sağlık, danışmanlık ve gerektiğinde bakım tedbirleri, çocuğun bu dönemde fiziksel ve ruhsal olarak desteklenmesine katkı sağlayabilir. Ancak bu tedbirlerin uygulanması, TCK m. 99/6 uyarınca gebeliğin sonlandırılması talebinin değerlendirilmesini geciktirmemelidir.

TCK m. 99/6'nın uygulanmasında yaşanan sorunların giderilebilmesi için gebeliğin sonlandırılmasına ilişkin usulün kanunda açıkça düzenlenmesi yerinde olacaktır. Bu düzenlemede başvurunun yapılacağı makam, karar vermeye yetkili merci ve kararın verileceği süre açıkça belirlenmelidir. Özellikle mağdurun çocuk olduğu durumlarda başvurunun gecikmeksizin değerlendirilmesi, çocuğun görüşünün alınması ve kişisel bilgilerinin gizliliğinin korunması gerekir. Ayrıca çocuk, süreç boyunca hukuki ve psikososyal destekten yararlanabilmelidir.

Gebeliğin sonlandırılması talebinin reddedilmesi hâlinde, bu karara karşı başvurulabilecek etkili bir itiraz yolunun bulunması da önemlidir. Ancak itiraz sürecinin uzaması, yirmi haftalık sürenin dolmasına ve daha sonra verilecek olumlu bir kararın anlamını yitirmesine neden olabilir. Bu nedenle başvuru ve itirazların kısa süre içinde sonuçlandırılmasını sağlayacak sürelerin kanunda açıkça düzenlenmesi gerekir. Aksi hâlde TCK m. 99/6 ile tanınan imkân, usul işlemlerindeki gecikmeler nedeniyle fiilen kullanılamaz hâle gelebilir.

## IX. ÇOCUK HAKLARI BAKIMINDAN GENEL DEĞERLENDİRME

Çocuk düşürtme suçunun çocuk hakları yönünden ele alınabilmesi için öncelikle cenin ile çocuk kavramları arasındaki ayrımın ortaya konulması gerekir. Doğum öncesi yaşamın hukuk düzeni tarafından korunuyor olması, ceninin hukuken çocuk olarak kabul edildiği anlamına gelmemektedir. Bu ayrım dikkate alındığında, çocuk hakları bakımından üzerinde durulması gereken asıl meselelerden biri, gebe çocuğun gebeliğin devamı veya sonlandırılması sürecindeki haklarının korunmasıdır. Bu değerlendirmede çocuğun üstün yararı, sağlık ve gelişim hakkı ile kendisini ilgilendiren konularda görüşünü açıklama hakkı birlikte göz önünde bulundurulmalıdır.[70]

Gebeliğin devamı veya sonlandırılmasına ilişkin süreçte gebe çocuk, yalnızca korunması gereken bir kişi olarak görülmemeli, aynı zamanda hak sahibi olduğu da göz önünde bulundurulmalıdır. Çocuğun yaşı ve olgunluk düzeyi dikkate

[70] Dönmez (n 1) 107; Birleşmiş Milletler Çocuk Hakları Komitesi, 12 No.lu Genel Yorum (n 16) paras 70–74.

alınarak görüşünü açıklamasına imkân tanınmalı ve bu görüş karar sürecinde dikkate alınmalıdır.[71]

TCK m. 99/6 ile NPHK m. 6 hükümleri birlikte değerlendirildiğinde ise özellikle çocuk mağdurlar yönünden bazı sorunlar ortaya çıkmaktadır. NPHK m. 6'da küçüğün gebeliğinin sonlandırılabilmesi için kendi rızasının yanında velinin izni de aranırken, TCK m. 99/6'da suç sonucu oluşan gebeliğin sonlandırılması bakımından yalnızca kadının rızasından söz edilmektedir. Suç sonucu gebe kalan ve ayırt etme gücüne sahip çocuğun iradesinin yasal temsilcisinin kararına bağlı tutulması, yukarıda ifade edildiği üzere, kendisini doğrudan ilgilendiren bir konuda söz sahibi olmasını sınırlandırabilecektir. Bunun yanında yasal temsilcinin izin vermemesi veya iznin alınmasında yaşanabilecek gecikmeler, TCK m. 99/6'da öngörülen yirmi haftalık sürenin geçirilmesine ve hükmün uygulanma imkânının ortadan kalkmasına yol açabilir. Kanaatimizce suç sonucu oluşan gebeliğin sonlandırılmasında çocuğun yaşı, olgunluk düzeyi ve ayırt etme gücü dikkate alınmalı; ayırt etme gücüne sahip çocuğun iradesine öncelik tanınmalıdır. Bu bakımdan gebeliğin sonlandırılması mağdur çocuğu koruyucu ve destekleyici bir tedbir olarak kabul edilmelidir.[72]

Çocuk düşürtme suçunun çocuk hakları bakımından değerlendirilmesinde yalnızca suç sonucu oluşan gebeliklerin sonlandırılması değil, gebe çocuğun TCK m. 99 kapsamında karşılaşabileceği cezai sorumluluk da dikkate alınmalıdır. Nitekim TCK m. 99/2'de, tıbbi bir zorunluluk bulunmaksızın on haftadan fazla olan gebeliğin sonlandırılmasına rıza gösteren kadının cezalandırılması öngörülmüş;[73] gebe kişinin çocuk olması bakımından ayrı bir düzenlemeye yer verilmemiştir. Madde metninde yalnızca kadın kelimesinin kullanılması dil bakımından önemli bir sorundur. Zira mağduru olduğu suç sonucu gebe kalanların bir kısmı çocuktur.[74] Bu durumda cezai sorumluluğun belirlenmesinde TCK'nın çocuklara ilişkin genel hükümleri uygulanacak olmakla birlikte, meselenin yalnızca yaş küçüklüğünün ceza sorumluluğuna etkisiyle sınırlı değerlendirilmemesi gerekir. Özellikle çocuğun gebeliğin sonlandırılmasına ilişkin kararının hangi koşullarda oluştuğu, aile veya çevre baskısına maruz kalıp kalmadığı ve sağlık hizmetlerine erişim imkânları da çocuk hakları bakımından önem taşımaktadır. Bu nedenle TCK m. 99/2'nin gebe çocuklar yönünden uygulanması, yalnızca cezai sorumluluğun koşullarının belirlenmesini değil, çocuğun içinde bulunduğu koşulların ve korunma ihtiyacının da değerlendirilmesini gerektirmektedir.

---

71 Ekici ve Çelik Başbozkurt (n 42) 125–126.

72 Işık (n 64) 203.

73 Fulya Korkmaz, 'Çocuk Düşürme Suçunda Mağdurun Kim Olduğu Sorunu ve Ceninin Hukuki Niteliği' (2024) 59 Türkiye Adalet Akademisi Dergisi 273, 274.

74 Yasemin Baba, 'Suç Sonucu Oluşan Gebeliğin Sonlandırılması Sürecine İlişkin Sorunlar ve Anayasa Mahkemesi Kararlarına Yansıyan Örnekleri' (2026) 32(1) Marmara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Hukuk Araştırmaları Dergisi 213, 220.

Çocuğun üstün yararı ilkesinin gebeliğin sonlandırılmasına ilişkin uyuşmazlıklarda uygulanması, bu ilkenin yalnızca genel bir koruma gerekçesi olarak ileri sürülmesiyle sınırlı kalmamalıdır. Çocuğun üstün yararının belirlenmesinde gebeliğin devamının veya sonlandırılmasının çocuğun fiziksel ve ruhsal sağlığı, eğitimi, gelişimi ve gelecekteki yaşamı üzerindeki muhtemel etkileri somut olayın özelliklerine göre değerlendirilmelidir. Bunun yanında çocuğun görüşü, yalnızca usulen alınması gereken bir beyan olarak değil, kararın oluşturulmasında ağırlık taşıyan bir unsur olarak ele alınmalıdır. Çocuğun üstün yararı ile açıkladığı iradenin farklı yönlere işaret ettiği durumlarda ise çocuğun görüşünden neden ayrılındığının somut gerekçelerle ortaya konulması gerekir. Aksi hâlde üstün yarar ilkesinin, çocuğun iradesinin yerine yetişkinlerin değerlendirmesinin geçirilmesini haklılaştıran soyut bir gerekçeye dönüşmesi tehlikesi bulunmaktadır.

Çocuk hakları bakımından bir diğer önemli husus, gebeliğin sonlandırılmasına ilişkin hukuki imkânlara fiilen erişilebilmesidir. Bilgi eksikliği, aile baskısı, mahremiyet kaygısı ve usule ilişkin belirsizlikler, gebe çocukların sağlık hizmetlerinden yararlanmasını güçleştirebilir. Bu nedenle çocuğun uygun biçimde bilgilendirilmesi, görüşünü serbestçe açıklayabilmesi ve sağlık hizmetlerine zamanında erişebilmesi sağlanmalıdır. Çocuk Hakları Komitesinin 20 No.lu Genel Yorumunda da ergenlerin üreme sağlığı hizmetlerine erişimindeki engellerin kaldırılması ve gebeliğin sonlandırılmasına ilişkin kararlarda görüşlerinin dikkate alınması gerektiği vurgulanmaktadır.[75] Bu bakımdan TCK m. 99, gebe çocukların haklarını kullanmaları üzerindeki etkileri yönünden de değerlendirilmelidir.

Sonuç olarak, gebe kişinin çocuk olduğu durumlarda TCK m. 99'un uygulanmasında çocuk haklarının da göz önünde bulundurulması gerekir. Özellikle suç sonucu oluşan gebeliklerde çocuğun üstün yararı ve kendi geleceğini doğrudan etkileyen bu konudaki görüşü önem taşımaktadır. Bu nedenle çocuğun yaşı ve olgunluk düzeyi dikkate alınmalı ve gebeliğin devamı veya sonlandırılması konusunda açıkladığı irade mümkün olduğunca karar sürecine yansıtılmalıdır. Çocuğun yalnızca korunması gereken bir kişi olarak görülmesi ve kendi bedeni ve sağlığı üzerinde doğrudan sonuç doğuran bir konuda kararın bütünüyle başkalarının iradesine bırakılması, çocuk haklarının temel yaklaşımıyla bağdaşmayacaktır.

## SONUÇ

Çocuk düşürtme suçu, gebeliğin sonlandırılmasına ilişkin koşullar ile doğum öncesi yaşamın korunması arasında kurulan hukuki dengenin ceza hukuku alanındaki karşılığını oluşturmaktadır. TCK m. 99'da gebeliğin süresi, kadının rızası, tıbbi zorunluluk ve müdahaleyi gerçekleştiren kişinin yetkisi esas alınarak farklı sorumluluk hâlleri düzenlenmiştir. Bununla birlikte suçun değerlendirilmesi yalnızca maddede sayılan koşulların tespitiyle sınırlı değildir. Ceninin hukuki konumu, gebe kadının

[75] Birleşmiş Milletler Çocuk Hakları Komitesi, 20 No.lu Genel Yorum (n 16) paras 59-60.

rızasının kapsamı ve suç sonucu oluşan gebeliklerin sonlandırılması hem teoride hem de uygulamada tartışılmaya devam etmektedir. Özellikle gebe kişinin çocuk olduğu durumlarda, çocuk haklarına ilişkin ilkelerin de değerlendirmeye dâhil edilmesi gerekmektedir. Suçun tıp ve ceza hukukunun kesişiminde yer alması da bu sorunların değerlendirilmesinde disiplinler arası bir yaklaşımı gerekli kılmaktadır.

Çocuk düşürtme suçunda cenin ve gebe kadın suçun konusunu oluşturmakla birlikte, ceninin ayrıca suçun mağduru olarak kabul edilmesi kanaatimizce isabetli değildir. Doğum öncesi yaşamın hukuk düzeni tarafından korunması, ceninin hukuken çocuk olarak kabul edilmesini veya çocuklara tanınan hakların doğrudan öznesi olmasını gerektirmemektedir. Bu nedenle çocuk düşürtme suçunda mağdur, kural olarak gebeliği taşıyan kadın olmakla birlikte, TCK m. 99/2 kapsamında mağdurun toplumu oluşturan bireyler olduğu kanaatindeyiz. Kadının gebeliğin sonlandırılmasına gösterdiği rıza ise TCK m. 99 bakımından bir hukuka uygunluk nedeni değil, suçun tipikliğini etkileyen bir unsurdur. Rızanın kim tarafından açıklanacağı, özellikle gebe kadının çocuk veya evli olması hâlinde TCK ile NPHK hükümleri arasındaki ilişkiyi tartışmalı hâle getirmektedir. Gebeliğin devamı veya sonlandırılması doğrudan gebe kişinin bedeni ve sağlığı üzerinde sonuç doğurduğundan, ayırt etme gücüne sahip kişinin bu konudaki iradesine öncelik verilmesi gerektiği kanaatindeyiz.

Doktrinde çocuk düşürtme suçuna yöneltilen eleştirilerin bir kısmı kanun koyucunun kullandığı terminoloji ve bunun uygulamada doğurduğu belirsizlikler üzerinde yoğunlaşmaktadır. Tıp ve ceza hukukunun kesişiminde yer alan bu suç bakımından her iki alanda kullanılan kavramların mümkün olduğu ölçüde birbiriyle uyumlu hâle getirilmesi gerekir. Tıp alanındaki gelişmelerin de ceza hukuku bakımından yakından izlenmesi önemlidir. Nitekim yaşamın başlangıcının ve sona ermesinin belirlenmesinde bugün kabul edilen tıbbi ölçütlerde zaman içinde meydana gelebilecek değişiklikler, suçun unsurlarına ilişkin hukuki değerlendirmeleri de etkileyebilecektir.

TCK m. 99/2 bakımından ayrıca üzerinde durulması gereken husus, tıbbi bir zorunluluk bulunmaksızın on haftadan fazla olan gebeliğin sonlandırılmasına rıza gösteren kadının cezai sorumluluğudur. Kanaatimizce bu durumda suçla korunan hukuki değerler ve geniş anlamda mağdur kavramı birlikte değerlendirildiğinde, toplumu oluşturan bireylerin mağdur olarak kabul edilmesi mümkündür. Böylece gebeliğin sonlandırılmasına rıza gösteren kadın fail olarak sorumlu tutulurken, fail ve mağdur sıfatlarının aynı kişide birleştiği sonucuna varılması gerekmemektedir.

TCK m. 99/6, suç sonucu oluşan gebeliğin yirmi haftayı aşmaması koşuluyla sonlandırılmasına imkân vermektedir. Bununla birlikte hükümde başvurunun hangi makama yapılacağı, hükümdeki koşulların kim tarafından değerlendirileceği ve gebeliğin sonlandırılması için ayrıca bir karar gerekip gerekmediği açıkça düzenlenmemiştir. Bu belirsizlik uygulamada gecikmelere yol açabilmekte ve yirmi haftalık sürenin geçirilmesi hâlinde hükümle tanınan imkân fiilen kullanılamaz hâle

gelebilmektedir. R.G. ve C.Ö. kararları da özellikle çocuk mağdurlar bakımından başvuru ve karar sürecindeki gecikmelerin doğurabileceği sonuçları göstermektedir. Bu nedenle suç sonucu oluşan gebeliğin sonlandırılmasında izlenecek usulün kanunda açıkça düzenlenmesi; başvurunun yapılacağı makamın, karar vermeye yetkili merciin ve başvuru ile itirazların sonuçlandırılacağı sürelerin tereddüde yer bırakmayacak şekilde belirlenmesi gerekir.

Mağdurun çocuk olması hâlinde rızanın kim tarafından açıklanacağı sorunu daha da önem kazanmaktadır. TCK m. 99/6'da suç sonucu oluşan gebeliğin sonlandırılması için kadının rızası aranırken, NPHK m. 6 küçükler yönünden velinin iznini de gerekli görmektedir. Ancak suç sonucu gebe kalan ve ayırt etme gücüne sahip çocuğun gebeliğin devamına veya sonlandırılmasına ilişkin iradesinin yasal temsilcisinin kararına bağlı tutulması kanaatimizce isabetli değildir. Çocuğun yaşı ve olgunluk düzeyi dikkate alınmalı, görüşü alınmalı ve bu görüşe uygun ağırlık verilmelidir. Bu nedenle ayırt etme gücüne sahip çocuğun gebeliğin sonlandırılmasına ilişkin iradesine öncelik tanınmalı ve ayrıca yasal temsilcisinin rızası aranmamalıdır. Aksi yöndeki bir uygulama, özellikle yirmi haftalık süre dikkate alındığında, çocuğun TCK m. 99/6 ile tanınan imkândan zamanında yararlanmasını engelleyebilir.

Mağdurun korunması yalnızca ceza soruşturması ve kovuşturmasının yürütülmesiyle de sınırlı tutulmamalıdır. Sosyal hukuk devleti ilkesi gereğince mağdurun ihtiyaç duyduğu destek mekanizmalarına erişiminin sağlanması gerekir. Suç sonucu oluşan bir gebelik veya kadının rızası dışında gebeliğinin sonlandırılması, mağdur üzerinde ciddi psikolojik ve sosyal sonuçlar doğurabilir. Mağdurun çocuk olması hâlinde Çocuk Koruma Kanunu'nda öngörülen sağlık, danışmanlık ve gerektiğinde bakım tedbirlerinden yararlanılması da değerlendirilmelidir. Ancak bu tedbirlerin uygulanması, TCK m. 99/6 kapsamında yapılacak başvurunun değerlendirilmesini geciktirmemelidir. Konunun yalnızca ceza muhakemesi süreci içinde ele alınması, mağdurun yaşadığı olayın etkileriyle toplumsal yaşamına devam edeceği gerçeğinin gözden kaçırılmasına neden olacaktır. Bu nedenle mağdura sunulacak psikososyal desteğin kapsamının ve bu desteği sağlayacak mekanizmaların açık biçimde belirlenmesi gerekir.

Sonuç olarak çocuk düşürtme suçuna ilişkin hükümlerin uygulanmasında, doğum öncesi yaşamın korunması ile gebe kadının hakları arasındaki dengenin gözetilmesi gerekir. Ancak gebe kişinin çocuk olduğu durumlarda bu değerlendirme yapılırken çocuğun üstün yararı, sağlık ve gelişim hakkı ile kendisini doğrudan ilgilendiren konularda görüşünü açıklama hakkı da göz ardı edilmemelidir. Mevcut düzenlemelerin özellikle suç sonucu oluşan gebeliklerin sonlandırılması ve çocuk mağdurlar bakımından ortaya çıkardığı belirsizliklerin giderilmesi, hem TCK m. 99'un daha öngörülebilir biçimde uygulanmasını hem de mağdurun haklarının daha etkili korunmasını sağlayacaktır.

## KAYNAKÇA

Aydın M, *Ceza Hukukunda Mağdur Kavramı, Mağdur Hakları ve Mağdurların Korunması* (On İki Levha Yayıncılık 2023)

Baba Y, 'Suç Sonucu Oluşan Gebeliğin Sonlandırılması Sürecine İlişkin Sorunlar ve Anayasa Mahkemesi Kararlarına Yansıyan Örnekleri' (2026) 32(1) Marmara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Hukuk Araştırmaları Dergisi 213

Can S, 'Çocuk Düşürtme Suçunun Suç Sonucu Oluşan Gebelikler Açısından Değerlendirilmesi' (2015) 1 Ankara Barosu Dergisi 81

Çelen Ö, 'Ölüm Yardımı Açısından Hekimin Sorumluluğu' (2007) 2(3-4) *Erciyes Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi* 51

Çiftçioğlu CT, 'Türk Ceza Kanunu'nda Çocuk Düşürtme ve Düşürme Suçu' (2024) 172 Türkiye Barolar Birliği Dergisi 67

Dizdar E, 'Yetkisiz Hekimlik Suçu (1219 Sayılı Kanun m. 25)' (2019) 38 Türkiye Adalet Akademisi Dergisi 295

Dönmez B, 'TCK'da Çocuk Düşürtme Suçu Mukayeseli Hukuk ve AİHM'nin Bakış Açısıyla Ceninin Yaşama Hakkının Sınırlandırılması' (2007) 9(2) Dokuz Eylül Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi 99

Duran E ve Turan M, 'Embriyonun Hukuki Durumuna Genel Bir Bakış' (2025) 61 Türkiye Adalet Akademisi Dergisi 587

Ekici M ve Çelik Başbozkurt Ö, 'Suç Sonucu Oluşan Gebeliğin Sonlandırılmasına İlişkin Düzenlemenin (TCK m. 99/6) Belirsizliği ve Yarattığı Sorunlar' (2025) 63 Türkiye Adalet Akademisi Dergisi 97

Erdem DÖ, 'Çocuk Düşürtme Düzenlemesi' (2016) 65(4) Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi 1637

Erdem MR, Tezcan D ve Önok RM, Teorik ve Pratik Ceza Özel Hukuku (21. Baskı, Seçkin Yayıncılık 2023)

Erdoğan O, *Rızanın Ceza Hukuku Sorumluluğu Üzerindeki Etkisi* (Seçkin Yayıncılık 2021)

Erman S ve Özek Ç, *Ceza Hukuku Özel Bölüm: Kişilere Karşı İşlenen Suçlar* (Dünya Yayınevi 1994)

Genç FU, 'Yardımla Üreme Yöntemleri ve Ceza Sorumluluğu' (Yayımlanmamış Doktora Tezi, Hacı Bayram Veli Üniversitesi 2020)

Gülşen R, 'Suç Sonucu Oluşan Gebeliğin Sona Erdirilmesi (TCK m. 99/son)' in *Tıp Ceza Hukukunun Güncel Sorunları: V. Türk-Alman Tıp Hukuku Sempozyumu (28 Şubat–1 Mart 2008)* (Türkiye Barolar Birliği Yayınları 2008)

Hafızoğulları Z ve Özen M, *Türk Ceza Hukuku Özel Hükümler: Kişilere Karşı Suçlar* (US–A Yayıncılık 2022)

Hakeri H, *Tıp Ceza Hukuku* (5. Baskı, Seçkin Yayıncılık 2024)

Işık B, 'Suç Sonucu Meydana Gelen Gebeliğin Sonlandırılmaması Pratiği Olarak Anayasa Mahkemesinin R.G ve C.Ö Kararları' (2025) 14(27) Anayasa Hukuku Dergisi 195

Karasaç EG, 'Ceninin Yaşama Hakkı' (2022) 71(3) Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi 1051

Kayalı D, 'Milletlerarası Taşıyıcı Annelik Sonucu Doğan Çocuğun Soybağına Uygulanacak Hukuk' (2024) 44(1) Public and Private International Law Bulletin 221

Keskin Kiziroğlu S, 'Türk Ceza Hukukunda Çocuk Düşürtme, Düşürme ve Kısırlaştırma Suçları' (2013) 19(2) Marmara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Hukuk Araştırmaları Dergisi 165

Kitapçıoğlu T, 'Türk Ceza Kanunu'nda Çocuk Düşürtme Suçu' (2012) 18(1) Marmara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Hukuk Araştırmaları Dergisi 297

Korkmaz F, 'Çocuk Düşürme Suçunda Mağdurun Kim Olduğu Sorunu ve Ceninin Hukuki Niteliği' (2024) 59 Türkiye Adalet Akademisi Dergisi 273

Öntan Y, *Ceza Hukukunda Davranış ve Netice* (Doktora Tezi, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü 2020)

Özbek VÖ, Doğan K ve Bacaksız P, Türk Ceza Hukuku Özel Hükümler (19. Baskı, Seçkin Yayıncılık 2024)

Özgenç İ, *Türk Ceza Hukuku Genel Hükümler* (20. Bası, Seçkin Yayıncılık 2024)

Şahin C ve Göktürk N, *Ceza Muhakemesi Hukuku* (15. Bası, Seçkin Yayıncılık 2024)

Türk Dil Kurumu, 'Güncel Türkçe Sözlük' www.sozluk.gov.tr (Erişim Tarihi: 15 Aralık 2024)

Uyumaz A ve Avcı Y, 'Türk Hukuku'nda Gebeliğin Sonlandırılması' (2016) 7(1) İnönü Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi 579

Ünver Y, 'Ceza Hukukunda Hukuksal Değer' (çev Barış Erman) (2003) 8 Hukuk Felsefesi ve Sosyolojisi Arkivi 113

Ünver Y, 'Türk Ceza Hukuku Açısından Çocuk Düşürtme ve Düşürme Suçları' (2009) 6(2) Yeditepe Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi 173

Üzülmez İ ve Koca M, *Türk Ceza Hukuku Genel Hükümler* (17. Baskı, Seçkin Yayıncılık 2024)

Yılmaz C, 'Çocuk Düşürtme ve Düşürme Suçları' (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi 2019)

Yılmaz E, *Ceza ve Ceza Muhakemesi Hukukunda Mağdur* (Adalet Yayınevi 2024)

**Mevzuat**

7406 sayılı Türk Ceza Kanunu ve Bazı Kanunlarda Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun, RG 27 Mayıs 2022/31848

Ceza Muhakemesi Kanunu, Kanun No 5271

Çocuk Koruma Kanunu, Kanun No 5395

Nüfus Planlaması Hakkında Kanun, Kanun No 2827

Organ ve Doku Alınması, Saklanması, Aşılanması ve Nakli Hakkında Kanun, Kanun No 2238

Türk Ceza Kanunu, Kanun No 5237

Türk Medeni Kanunu, Kanun No 4721

Rahim Tahliyesi ve Sterilizasyon Hizmetlerinin Yürütülmesi ve Denetlenmesine İlişkin Tüzük, RG 18.12.1983/18255

**Kararlar**

AYM, C.Ö. Başvurusu, B No 2020/26150, 2 Kasım 2023

AYM, R.G. Başvurusu, B No 2017/31619, 23 Temmuz 2020

Yargıtay CGK, E 2015/136, K 2018/98, 13 Mart 2018

Yargıtay 9. Ceza Dairesi, E 2021/14225, K 2023/902, 23 Şubat 2023

Yargıtay 9. Ceza Dairesi, E 2023/11407, K 2023/8711, 20 Aralık 2023

Yargıtay 14. Ceza Dairesi, E 2014/6532, K 2017/965, 27 Şubat 2017

Yargıtay 14. Ceza Dairesi, E 2017/968, K 2021/3117, 21 Nisan 2021

**Uluslararası Belgeler**

Birleşmiş Milletler Çocuk Hakları Komitesi, Çocuğun Dinlenilme Hakkına İlişkin 12 No.lu Genel Yorum (2009) CRC/C/GC/12

Birleşmiş Milletler Çocuk Hakları Komitesi, Çocuk Haklarının Ergenlik Döneminde Uygulanmasına İlişkin 20 No.lu Genel Yorum (2016) CRC/C/GC/20

UNICEF Türkiye, 'Çocuk Haklarına Dair Sözleşme' https://www.unicef.org/turkiye/%C3%A7ocuk-haklar%C4%B1na-dair-s%C3%B6zle%C5%9Fme (Erişim Tarihi: 20 Ağustos 2026)

TAAD Yıl 17 . Sayı 68 . Ekim 2026
ISSN 1309-6826 - E-ISSN 3150-0919
Araştırma Makalesi/Research Article DOI: 10.54049/taad.2036658

# ÖZEL HUKUK YARGILAMALARINDA ÇOCUĞUN BAĞIMSIZ TEMSİLİ: TÜRK HUKUKU İÇİN KARŞILAŞTIRMALI MODEL ÖNERİSİ

*Independent Representation of the Child in Private Law Proceedings: A Comparative Model Proposal for Turkish Law*

**Yasemin MARAŞLI***

## Özet

Türk ceza hukuku sisteminde on sekiz yaşından küçükler bakımından zorunlu müdafi atanması öngörülmüş ve böylece çocuğun ceza yargılamasında etkin bir şekilde korunmasını sağlayan önemli bir güvence oluşturulmuştur. Buna karşılık çocuğun üstün yararını ve kişisel yaşamını doğrudan etkileyen velâyet, kişisel ilişki kurulması veya nafaka gibi özel hukuk uyuşmazlıklarında benzer bir güvenceye rastlanılmamaktadır. Oysa bu uyuşmazlıkların sonuçlarından doğrudan etkilenen ve korunması gereken hakların öznesi çocuktur. Mevcut hukuk sistemimizde çocuğun görüş ve menfaatlerinin yargılamaya yansıtılması uygulamada çoğunlukla sosyal inceleme raporları ve uygun hâllerde hâkimin çocuğu dinlemesi yoluyla gerçekleştirilmeye çalışılmaktadır. Çocuk, kendisini doğrudan ilgilendiren bir davada bağımsız hukukî temsilciye sahip olmaksızın adeta nesne hâline gelmektedir. Bu çalışma, Birleşmiş Milletler Çocuk Haklarına Dair Sözleşme (BMÇHS) m. 3'te düzenlenen çocuğun üstün yararının gözetilmesi ilkesi ile m. 12'de güvence altına alınan çocuğun görüşünün alınması ilkesini temel alarak, Almanya, İngiltere ve Amerika hukuk sistemlerindeki çocuk temsili modellerini incelemekte; Türk hukukundaki mevcut durumun eksikliklerini ortaya koymakta ve çocuğun kendisini ilgilendiren özel hukuk uyuşmazlıklarında çocuğun bağımsız temsilini sağlayacak bir model önerisi sunmaktadır.

**Anahtar Kelimeler:** Çocuğun Temsili, Çocuğun Üstün Yararı, Çocuğun Katılım Hakkı, Çocuğun Dinlenilme Hakkı

## Abstract

Under the Turkish criminal justice system, the appointment of mandatory defence counsel is required for persons under the age of eighteen, thereby providing an important safeguard for the effective protection of children in criminal proceedings. By contrast, Turkish law provides no comparable safeguard in private law disputes—such as custody, contact, and maintenance proceedings—that directly affect the child's best interests and personal life. Although the child is

- *Bu makale Etik Kurul iznine tabi değildir/This article is not subject to Ethics Committee permission.*
- *Makale Geliş Tarihi/Article Received Date: 10.9.2026*
- *Yayın Kurulu Kabul Tarihi/Editorial Board Acceptance Date: 23.10.2026*

* Dr. Öğr. Üyesi, Tokat Gaziosmanpaşa Üniversitesi, Hukuk Fakültesi, Özel Hukuk Bölümü, Medeni Hukuk Ana Bilim Dalı, Tokat/Türkiye, e-posta: yasemin.marasli@gop.edu.tr, https://orcid.org/0000-0001-5528-0220.

both directly affected by the outcome of such proceedings and the holder of the rights requiring protection, the child's views and interests are generally conveyed to the court through social inquiry reports and, where appropriate, by judicial hearing. In the absence of independent legal representation, however, the child risks being treated merely as an object rather than as a rights-holder and participant in proceedings directly concerning them. Against this background, this study takes as its normative framework the principle of the best interests of the child enshrined in Article 3 of the United Nations Convention on the Rights of the Child and the child's right to be heard guaranteed under Article 12. It comparatively examines child-representation models in Germany, England, and the United States, identifies deficiencies in the existing Turkish legal framework, and proposes a model designed to ensure the child's independent representation in private law proceedings concerning them.

**Keywords:** Child Representation, The Best Interests of the Child, The Child's Right to Participate, The Right of the Child to Be Heard

## GİRİŞ

Boşanma, velâyet, kişisel ilişki kurulması veya iştirak nafakası davalarında çoğunlukla yalnızca davanın taraflarının -ana ve babanın- menfaatleri değil, davanın "konusunu" oluşturan çocuğun menfaatleri de doğrudan etkilenmektedir.[1] Oysa çocuğun hayatını doğrudan etkileyen bu tür davalarda usul hukuku bakımından çocuk, çoğu zaman taraf dahi değildir. Örneğin, velâyet ya da kişisel ilişkinin kurulması davası, anne ile baba arasında görülür, onlar arasında tartışılır ve sonuçta hâkim tarafından karara bağlanır. Çocuğun dava sürecindeki varlığı ise çoğunlukla sosyal inceleme raporu (SİR) ve bazen de hâkimin bizzat çocuğu dinlemesi şeklinde görülmektedir.

Ceza muhakemesi hukukuna bakıldığında ise durum tam tersidir. 5271 sayılı Ceza Muhakemesi Kanunu (CMK)[2] m. 150/2'de[3] on sekiz yaşından küçük bütün şüpheli veya sanıklar bakımından,[4] ayrıca bir alt yaş sınırı aranmaksızın zorunlu müdafilik uygulaması öngörülmüş, çocuk hakkında bir ceza soruşturması veya kovuşturması yürütüldüğü takdirde, çocuk kendisi istemese dahi müdafi görevlendirilmesi zorunlu tutulmuştur. Burada çocuğun kendini yeterince savunamayacağı düşüncesiyle süreç boyunca hukukî yardım sağlayan bir avukatın çocuğa hukuken yardım etmesi amaçlanmıştır.[5]

---

1 Charlotte Mol, 'Children's Representation in Family Law Proceedings: A Comparative Evaluation in Light of Article 12 of the United Nations Convention on the Rights of the Child' (2019) 27 The International Journal of Children's Rights 66, 67.

2 04.12.2004 kabul tarihli 5271 sayılı Kanun için bkz. 17.12.2004 tarihli ve 25673 sayılı Resmî Gazete.

3 "*Müdafii bulunmayan şüpheli veya sanık; çocuk, kendisini savunamayacak derecede malul veya sağır ve dilsiz ise, istemi aranmaksızın bir müdafi görevlendirilir*".

4 08.08.2026 tarihli ve 7593 sayılı Kanun'un 15. maddesiyle Çocuk Koruma Kanunu'nda yer alan ve hukuk sistemimizde yerleşik hâle gelen "suça sürüklenen çocuk" terimi yerine "adli süreçteki çocuk" terimi benimsenmiştir.

5 Hakan Taş, 'Yargı Kararları Işığında Müdafiden Yararlanma Hakkı ve Zorunlu Müdafiliği Gerektiren Haller' (2022) 5 Selçuk Üniversitesi Adalet Meslek Yüksekokulu Dergisi 71, 85–87.

Ceza hukukunda yeterince temsil edilmemenin yarattığı sonuçlarla özel hukuktaki etkilerin aynı derecede olmadığı düşüncesi burada bir sebep olarak ileri sürülebilir. Ancak örneğin bir velâyet davasının sonucunun çocuğun hayatı üzerindeki etkisinin ceza yargılamasının neden olacağı etkiden daha az olduğunu söylemek her zaman mümkün değildir. Buna karşılık mevcut hukuk sistemimizde çocuğun geleceği üzerinde önemli sonuçları olabilecek bu tür uyuşmazlıklarda çocuk, yetişkinlerin arasında kalan bir nesne hâline gelmiştir.

Çalışmanın temel düşüncesi, Almanya, İngiltere ve Galler ile Amerika Birleşik Devletleri'ndeki düzenlemeler incelenerek zorunlu müdafilik kurumuna benzer bir yapının özel hukuk bakımından gerekli olup olmadığının belirlenmesidir. Bu inceleme, Birleşmiş Milletler Çocuk Haklarına Dair Sözleşme (BMÇHS) m. 3 ve m. 12'nin öngördüğü yükümlülükler ile Türk hukukundaki mevcut düzenlemeler birlikte değerlendirilerek yapılacaktır.

## I. KAVRAMSAL VE NORMATİF ÇERÇEVE

### A. Çocuğun Korunması, Katılım Hakkı ve Temsili

Çocuğun korunması, çocuğun katılım hakkı ve temsiliyle yakından ilişkili olmakla birlikte bunlardan farklı bir kavramdır. UNICEF, çocuğun korunmasını, çocuklara yönelik şiddet, istismar, ihmal, sömürü ve zararlı uygulamaların önlenmesi ile bu durumlara karşılık verilmesi olarak tanımlamaktadır.[6] Bu anlamda koruma, yalnızca çocuk zarar gördükten sonra başvurulan müdahaleleri değil, zararın ortaya çıkmasını önlemeye, riskleri belirlemeye ve çocuğun fiziksel, zihinsel, duygusal ve sosyal gelişimini güvence altına almaya yönelik hukukî, idarî ve sosyal tedbirlerin bütününü kapsamaktadır.[7]

Katılım hakkı ise,[8] çocuğun kendi hayatını etkileyen ya da etkileyebilecek kararların oluşumunda söz sahibi olmasıdır.[9] Bu hak çocuğun yalnızca bir kez dinlenmesinden ibaret değildir. BM Çocuk Hakları Komitesine göre katılım, tek seferlik bir işlem değil; çocuk ile yetişkinler arasında karşılıklı bilgi paylaşımına ve

---

6 United Nations Children's Fund (UNICEF), 'UNICEF Child Protection Strategy (2021–2030)' (United Nations Children's Fund (UNICEF) 2021) Strategy 6.

7 Özkan Bilgin, 'Çocuk Koruma Hizmetlerinde Çocuk İhbar ve Bildirimlerinin Değerlendirilmesi' (2020) 4 Türkiye Sosyal Hizmet Araştırmaları Dergisi 26, 27.

8 Katılım hakkının yargılamadaki yansıması, hukukî dinlenilme hakkıdır. Bkz. Zeynep Bahadır, 'BM Çocuk Haklarına Dair Sözleşme Çerçevesinde Medenî Usûl Hukuku Bakımından Çocuğun Katılım Hakkı' (2023) 70 Adalet Dergisi 213, 216; İdil Tuncer Kazancı, 'Hukukî Dinlenilme Hakkı ve Çocuğun Katılma Hakkı Bağlamında Yargılamada Çocuğun Dinlenilmesi' (2023) 9 Anadolu Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi 57, 61.

9 *The State of the World's Children* (Special Edition, Unisef) 15. Bu hak ayrıca, "*kendini etkileyecek kararlara dahil olması için çocuğun güçlendirilmesi ve kapasitesinin artırılmasını teşvik eden bir süreç*" olarak da tanımlanmaktadır. Ercüment Erbay, 'Çocukların Katılım Hakkı Üzerine Bir Türkiye Değerlendirmesi' (2013) 2 İnsan ve Toplum Bilimleri Araştırmaları Dergisi 38, 39.

diyaloğa dayanan devamlı bir süreçtir.[10] Bu hakkın etkili biçimde kullanılabilmesi için çocuğa görüşünü serbestçe oluşturup açıklayabileceği güvenli, destekleyici ve teşvik edici bir ortam sağlanmalıdır.[11] Çocuk, ele alınan konu, mevcut seçenekler, verilebilecek kararlar ve bunların muhtemel sonuçları hakkında anlayabileceği şekilde bilgilendirilmeli, görüşünü açıklayıp açıklamama konusunda herhangi bir baskıya maruz bırakılmamalıdır. Çocuğun görüşü karar vermeye yetkili makama doğru biçimde aktarılmalı ve süreç sonunda verilen karar ile görüşüne ne ölçüde ağırlık tanındığı kendisine açıklanmalıdır.[12]

Çocuğun temsili ise katılım hakkını daha kullanılabilir ve etkili hâle getiren usulî bir araçtır.[13] Temsilcinin temel işlevi, çocuğu süreç hakkında bilgilendirmek, görüşünü baskı olmaksızın oluşturmasına yardımcı olmak, oluşan bu görüşü gerekli makamlara bildirmek ve yargılama süreci boyunca çocuğun hak ve menfaatlerinin etkili bir şekilde korunmasını sağlamaktır.[14]

Çocuğun doğrudan dinlenilmesi ile bağımsız temsili birbirini dışlamamaktadır.[15] Nitekim çocuğun doğrudan veya temsil yoluyla dinlenilmesini farklı katılım biçimleri olarak sayan BMÇHS m. 12/2'de[16] çocuğa, kendisini etkileyen her türlü adlî veya idarî yargılamada doğrudan doğruya ya da temsilci veya uygun makam aracılığıyla dinlenilme fırsatının verilmesi gerekliliği ifade edilmiştir. BM Çocuk Hakları Komitesi, temsil yoluna başvurulduğunda temsilcinin çocuğun görüşlerini doğru biçimde aktarması, çocuğun menfaatleriyle çatışan başka menfaatlerden bağımsız hareket etmesi ve temsilin çocuğun katılımını güçlendirmesi gerektiğini

---

10 United Nations Committee on the Rights of the Child, 'General Comment No. 12 (2009): The Right of the Child to Be Heard' (United Nations 2009) General Comment CRC/C/GC/12 para 3. Komite, katılım kavramının çocuğun sürece dâhil edilmesini "anlık bir işlem" olmaktan çıkararak çocuklar ile yetişkinler arasında, çocukların yaşamlarını ilgilendiren politika, program ve tedbirlerin geliştirilmesine yönelik yoğun bir fikir alışverişinin başlangıcı hâline getirdiğini belirtmektedir. Bkz. ibid 13.

11 Paul McCafferty, 'Implementing Article 12 of the United Nations Convention on the Rights of the Child in Child Protection Decision-Making: A Critical Analysis of the Challenges and Opportunities for Social Work' (2017) 23 Child Care in Practice 327, 334–335.

12 United Nations Committee on the Rights of the Child (n 10) paras 22–25, 40–45. Komiteye göre etkili ve anlamlı katılım; şeffaf ve bilgilendirici, gönüllü, saygılı, ilgili, çocuk dostu, kapsayıcı, eğitimle desteklenen, güvenli ve hesap verebilir olmalıdır. Bkz. ibid 134. Ayrıca bkz. Lothar Krappmann, 'The Weight of the Child's View (Article 12 of the Convention on the Rights of the Child)' (2010) 18 The International Journal of Children's Rights 501, 506.

13 Mol (n 1) 70. Aile hukukuna ilişkin benzeri tespit için bkz. Nicholas Bala, Rachel Birnbaum and Lorne Bertrand, 'Controversy About the Role of Children's Lawyers: Advocate or Best Interests Guardian? Comparing Practices in Two Canadian Jurisdictions with Different Policies for Lawyers' (2013) 51 Family Court Review 681, 681.

14 Frøydis Lønborg Haarberg, 'Informing the Norwegian Debate on Children's Representation in Child Protection: Report to a Scoping Review' (Centre for Research on Discretion and Paternalism, Department of Government, University of Bergen 2024) Research Report 5.

15 Mol (n 1) 70.

16 Haarberg (n 14) 6.

vurgulamaktadır.[17] Avrupa Konseyi Çocuk Dostu Adalete İlişkin Rehber İlkeler de çocuk ile ebeveynleri veya yargılamadaki diğer kişiler arasında mevcut ya da muhtemel bir menfaat çatışması bulunduğunda çocuğun kendi adına hukukî danışmanlık ve temsilden yararlanması gerektiğini kabul etmektedir.[18]

Temsile ilişkin karşılaştırmalı hukukta, çocuğun görüşünü ve ulaşmak istediği hukukî sonucu savunan "çocuk avukatı" (*Child's Attorney*) ile çocuğun üstün yararına ilişkin değerlendirmeyi bağımsız bir şekilde yaparak mahkemeye öneride bulunan "üstün yarar temsilcisi" (*Best Interests Attorney*) arasında ayrım yapıldığı da görülmektedir.[19] Örneğin Amerikan Barolar Birliği'nin (*American Bar Association*) velâyet uyuşmazlıklarında çocukların temsiline ilişkin standartlarda çocuk avukatının, temsilin amaçlarını belirleyebilecek durumda olan çocuğun talimatı doğrultusunda hareket etmesi ve klasik avukat-müvekkil ilişkisinden doğan sadakat ve sır saklama yükümlülüklerine tabi olması öngörülmektedir.[20] Üstün yarar temsilcisi ise yine çocuğun görüşünü de mahkemeye bildirmekle beraber bu görüşle bağlı olmayıp, çocuğun üstün yararına olacak farklı bir değerlendirme de yapabilir.[21] Bu durumda şayet çocuğun üstün yararı ile açıkladığı görüş arasında esaslı bir çatışma çıkarsa, çocuğun görüşünün etkisizleşmesi ve temsil ilişkisinin güvenilirliğinin zedelenmesi riski doğmaktadır.[22] Bu nedenle Amerikan hukukunda geliştirilen temsil modellerinden biri olan çocuk avukatı ile ayrı üstün yarar temsilcisi modelinde (*Attorney Plus Separate Guardian Ad Litem*), çocuğun

---

17 United Nations Committee on the Rights of the Child (n 10) paras 36–37. Temsilci ebeveyn, avukat veya başka bir kişi olabilirse de çocuk ile temsilci arasında menfaat çatışması bulunmamalı; temsilci çocuğun görüşlerini karar merciine doğru biçimde aktarmalıdır. Bkz. ibid 12.

18 Avrupa Konseyi, 'Avrupa Konseyi Bakanlar Komitesi Çocuk Dostu Adalete İlişkin Rehber' (Avrupa Konseyi 2013) Rehber ve Açıklayıcı Belge 27. Rehber, çocuk ile ebeveynleri veya diğer taraflar arasında menfaat çatışması bulunan veya bulunabilecek yargılamalarda çocuğun kendi adına hukukî danışmanlık ve temsile erişebilmesini öngörmektedir.

19 American Bar Association, Section of Family Law, 'Standards of Practice for Lawyers Representing Children in Custody Cases' (2003) 37 *Family Law Quarterly* 131, 133. Bu standartlar doğrultusunda geliştirilen, model bir kanun niteliğinde olan "Representation of Children Act"'ta (Representation of Children in Abuse, Neglect, and Custody Proceedings Act) "çocuk avukatı" ve "üstün yarar temsilcisi" kavramları benimsenmiştir. Ayrıca bkz. Ann M Haralambie and Kari L Nysse-Carris, 'Children's Legal Representation in Civil Litigation' in Bette L Bottoms, Margaret Bull Kovera and Bradley D McAuliff (eds), *Children, Social Science, and the Law* (Cambridge University Press 2002) 107.

20 American Bar Association, Section of Family Law (n 19) 133. Ayrıca bkz. Ann M Haralambie, 'The Role of the Child's Attorney in Protecting the Child throughout the Litigation Process' (1995) 71 North Dakota Law Review 939, 942–943; Haralambie and Nysse-Carris (n 19) 113. Kanada hukukundaki *instructional advocate* modelinde avukat-müvekkil ilişkisi yetişkin müvekkiller için geçerli meslekî ve etik esaslara dayanmaktadır. Bkz. Bala, Birnbaum and Bertrand (n 13) 683.

21 American Bar Association, Section of Family Law (n 19) 133. Dava vasisi olarak görev yapan avukat (*Attorney as Guardian Ad Litem*), çocuğun en yüksek yararını korumakla görevlendirilen ve kararları çocuğun açıkça ifade ettiği istekleriyle bağlı olmayan bir görevli olduğu yönünde bkz. Haralambie and Nysse-Carris (n 19) 115.

22 Bkz. In re Marriage of Hartley, 886 P.2d 665, 679–80 (Colorado Yüksek Mahkemesi, 1994), Yargıç Lohr'un kısmen katılma ve karşı oy görüşü.

açıkladığı görüşün savunulması ile üstün yararının bağımsız olarak değerlendirilmesi işlevlerinin farklı temsilciler tarafından yerine getirilmesi önerilmektedir.[23]

### B. Çocuğun Üstün Yararı İlkesi

Çocuğun üstün yararı ilkesi, çocuğu ilgilendiren bütün işlem ve kararlarda çocuğun gelişimi ve esenliğinin öncelikli olarak dikkate alınmasını ifade eder.[24] BMÇHS m. 3'e göre; "*(1) Kamusal ya da özel sosyal yardım kuruluşları, mahkemeler, idari makamlar veya yasama organları tarafından yapılan ve çocukları ilgilendiren bütün faaliyetlerde, çocuğun yararı temel düşüncedir. (2) Taraf Devletler, çocuğun ana–babasının, vasilerinin ya da kendisinden hukuken sorumlu olan diğer kişilerin hak ve ödevlerini de gözönünde tutarak, esenliği için gerekli bakım ve korumayı sağlamayı üstlenirler ve bu amaçla tüm uygun yasal ve idari önlemleri alırlar. (3) Taraf Devletler, çocukların bakımı veya korunmasından sorumlu kurumların, hizmet ve faaliyetlerin özellikle güvenlik, sağlık, personel sayısı ve uygunluğu ve yönetimin yeterliliği açısından, yetkili makamlarca konulan ölçülere uymalarını taahhüt ederler.*" Söz konusu düzenleme çocuğun üstün yararı ilkesinin yalnızca yargısal kararlar bakımından değil, çocukları etkileyen tüm işlemler bakımından uygulanmasını gerektirmektedir.

Çocuklara öncelik verilmesi düşüncesi, 1990 yılında New York'ta gerçekleştirilen Dünya Çocuk Zirvesi'nde kabul edilen "çocuklara birinci öncelik" yaklaşımında da benimsenmiştir. Bu yaklaşım, çocukların temel ihtiyaçlarına hem aile içinde hem de ulusal ve uluslararası düzeylerde kaynak tahsis edilirken yüksek derecede öncelik tanınmasını gerektirmektedir.[25] Çocuğun büyüme ve gelişme sürecinin hassas niteliği ve bu dönemde meydana gelen zararların sonradan giderilmesinin zorluğu karşısında, çocuğun korunması ve yararının gözetilmesi ikincil nitelikte bir konu olarak değerlendirilmemelidir.[26]

Birleşmiş Milletler Çocuk Hakları Komitesi, 14 No'lu Genel Yorum'da çocuğun üstün yararının üç yönlü bir kavram olduğunu belirtmektedir.[27] Buna göre öncelikle bu ilke maddî bir hak olup, kamusal ya da özel alanda çocuğu, belirli bir grup çocuğu veya genel olarak çocukları ilgilendiren kararlarda üstün yararın öncelikli olarak değerlendirilmesini güvence altına alan, Devletler bakımından doğrudan

---

23 Haralambie and Nysse-Carris (n 19) 116.

24 Caner Taşatan, *Çocuk Hukuku* (On İki Levha Yayıncılık 2025) 21; Hayrunnisa Özdemir and Ahmet Cemal Ruhi, *Çocuk Hukuku (Ders Kitabı)* (7. Baskı, On İki Levha Yayıncılık 2024) 5.

25 Özdemir and Ruhi (n 24) 5; UNICEF, 'First Call for Children: World Declaration and Plan of Action from the World Summit for Children; Convention on the Rights of the Child' (1990) Declaration and Plan of Action 24.

26 Özdemir and Ruhi (n 24) 5–6.

27 Committee on the Rights of the Child, 'General Comment No. 14 (2013) on the Right of the Child to Have His or Her Best Interests Taken as a Primary Consideration (Art. 3, Para. 1)' (United Nations 2013) General Comment CRC/C/GC/14 para 6.

uygulanabilir ve yargı mercileri önünde ileri sürülebilir nitelikte asli bir yükümlülük doğurmaktadır. İkinci olarak, temel ve yorumlayıcı bir hukuk ilkesi niteliğindedir; bir hukukî hükmün birden fazla anlama gelebildiği durumlarda, çocuğun üstün yararına en etkili şekilde hizmet eden seçeneğin esas alınmasını gerekli kılar. Üçüncü olarak ise bir usul kuralıdır; çocukları etkileyebilecek her türlü karar alma sürecinde kararın olası olumlu ve olumsuz etkilerinin değerlendirilmesini, usulî güvencelerin sağlanmasını ve verilen kararın gerekçesinde çocuğun üstün yararının nasıl tartıldığının açıkça gösterilmesini gerektirir. Dolayısıyla çocuğun üstün yararı ilkesi sadece sonuç ile ilgilenmemekte, bu sonuca hangi usul izlenerek ulaşıldığını da belirlemektedir.

Çocuğun üstün yararı ilkesini net ve değişmez kurallar biçiminde her çocuğa uygulanabilecek kriterlere bağlamak mümkün değildir. Zira her çocuğun yaşı, olgunluk seviyesi, aile ilişkileri ile yaşadığı çevre vb. farklılıklar, somut olay bakımından farklı ölçütlerin uygulanmasını gerektirmektedir.[28] Bu nedenle her olay bakımından çocuğun bedensel, zihinsel, duygusal ve sosyal gelişimi ile sağlık, eğitim ve bakım ihtiyaçları gözetilmelidir.[29] Bu incelemede yalnızca mevcut durum değil, bunun yanında, kararın çocuğun gelecekteki gelişimi ve yaşam koşulları üzerindeki muhtemel etkileri de dikkate alınmalıdır.[30]

Çocuğun üstün yararıyla çatışan başka menfaatlerin bulunması hâlinde, çocuğun korunma ihtiyacı nedeniyle onun yararına ağırlık verilmelidir. Üstün yararın temel düşünce olması, çocuğun yararının diğer bütün menfaatleri her durumda kendiliğinden bertaraf etmesi anlamına gelmemekte, bu yararın diğer menfaatlerle aynı düzeyde değerlendirilmemesini gerektirir.[31] Özellikle çocuğun yararı ile ana, baba veya üçüncü kişilerin menfaatleri çatıştığında, çocuğun yararının neden ve nasıl korunduğu kararın gerekçesinde açıklanmalıdır.[32] Bu konu özellikle velâyet ve kişisel ilişki kurulmasına ilişkin davalarda önem taşımaktadır. Bu davalarda ana ve babanın istekleri ile çocuğun yararı her zaman örtüşmeyebilir. Bu gibi hâllerde hâkim, taraflar anlaşmış olsalar dahi onların istek ve anlaşmalarıyla bağlı olmaksızın, çocuğun güvenliğinin ve sağlıklı gelişiminin hangi kararla daha iyi korunacağını araştırarak karar vermelidir.[33] Aksi durumda çocuk, ana ve

---

28 Krappmann (n 12) 507; Committee on the Rights of the Child (n 27) paras 32, 48–49.

29 Krappmann (n 12) 507; Committee on the Rights of the Child (n 27) paras 52–79. Komite bu unsurları sınırlı olmayan bir liste biçiminde ele almaktadır.

30 Committee on the Rights of the Child (n 27) paras 16, 84.

31 ibid 36–40.

32 ibid 97.

33 Taşatan (n 24) 22. Ayrıca Anayasa Mahkemesi, velâyet davalarında çocuğun üstün yararının belirlenmesini ve gerektiğinde uzman görüşünden yararlanılmasını kamusal makamların yükümlülükleri kapsamında değerlendirmektedir: AYM (Ş.T. [1. B.], B. No: 2021/28259, 6/3/2024).

baba arasında görülmekte olan davanın hak sahibi bir öznesi olmaktan çıkarak uyuşmazlığın nesnesi hâline gelmektedir.[34]

Çocuğun üstün yararı belirlenirken çocuğun duygu, düşünce ve istekleri de dikkate alınmalıdır. Bu nedenle BMÇHS m. 3 ile m. 12 arasında sıkı bir ilişki bulunmaktadır.[35] BMÇHS m. 3 çocuğun üstün yararını vurgularken m. 12, bu yararın belirlenebilmesi için çocuğun görüşünün öğrenilmesi ve karar sürecine dâhil edilmesi gerekliliğinden bahsetmektedir. BM Çocuk Hakları Komitesine göre bu iki hüküm birbirini tamamlamaktadır: m. 3 çocuğun üstün yararının gerçekleştirilmesini amaçlarken m. 12, çocuğun görüşünün dinlenmesi ve değerlendirmeye dâhil edilmesi için izlenecek yöntemi ortaya koymaktadır.[36] Bu nedenle çocuğun üstün yararının belirlenmesi, onun görüşlerinin gereği gibi alınmasını ve değerlendirilmesini de gerekli kılmaktadır.[37]

Çocuğun görüşü, üstün yararın belirlenmesinde dikkate alınacak tek kriter değildir. Ayrıca her durumda uyuşmazlığın sonucunu belirleyen mutlak bir unsur olarak da ifade etmek mümkün değildir.[38] Çocuğun görüşünün onun üstün yararına uygun olmadığı sonucuna varılırsa, görüşün neden belirleyici kabul edilmediği ve hangi gerekçelerle farklı bir seçeneğin çocuğun yararına olduğu kararda açıklanmalıdır.[39]

Çocuğun üstün yararının etkili biçimde korunması yalnızca çocuk için en uygun kararın verilmesine değil, kararın oluşturulması sırasında uygun usulî yöntemlerin uygulanmasına da bağlıdır. Çocuğun bilgilendirilmesi, görüşünün serbestçe alınması, gerektiğinde uzman incelemesine başvurulması ve kararın çocuk üzerindeki etkilerinin araştırılması bunlar arasındadır.[40] Ancak çocuğun ana ve babası arasındaki uyuşmazlığın yoğunlaştığı veya çocuk ile yasal temsilcileri arasında menfaat çatışmasının bulunduğu hâllerde, çocuğun yalnızca hâkim tarafından

---

34 Mark Henaghan, 'Article 12 of the UN Convention on the Rights of Children: Where Have We Come from, Where Are We Now and Where to from Here?' (2017) 25 The International Journal of Children's Rights 537, 541; Krappmann (n 12) 502. Temsil kurumunun çocuğun katılımını güçlendirmek yerine çocuğun yetersiz ve korunmaya muhtaç olduğu varsayımını güçlendiren paternalist bir mekanizmaya dönüşme riski hakkında detaylı bkz. Haarberg (n 14) 7–8.

35 David Archard and Marit Skivenes, 'Balancing a Child's Best Interests and a Child's Views' (2009) 17 International Journal of Children's Rights 1, 1–2.

36 Committee on the Rights of the Child (n 27) paras 43–45; United Nations Committee on the Rights of the Child (n 10) paras 70–74.

37 Henaghan (n 34) 541–542.

38 Marie-Françoise Lucker-Babel, 'The Right of the Child to Express Views and to Be Heard: An Attempt to Interpret Article 12 of the UN Convention on the Rights of the Child' (1995) 3 International Journal of Children's Rights 391, 399; Krappmann (n 12) 507–508; Henaghan (n 34) 541; Archard and Skivenes (n 35) 1, 17–20.

39 Committee on the Rights of the Child (n 27) para 97. Öğretide, velâyet ve kişisel ilişki kurulması uyuşmazlıklarında çocuğun üstün yararı gereğince çocuğun iradesinin aksi yönünde bir karar verilebileceği ifade edilmektedir. Bkz. Lucker-Babel (n 38) 400.

40 Committee on the Rights of the Child (n 27) paras 85–99. Çocuğun bilgilendirilmesi bakımından ayrıca bkz. United Nations Committee on the Rights of the Child (n 10) para 25.

dinlenmesi ya da hakkında SİR düzenlenmesi yeterli olmayabilir.[41] Bu husus özellikle nafaka, velâyet, kişisel ilişki kurulması gibi uyuşmazlıklarda önem taşımaktadır. Zira bu tür uyuşmazlıklarda esasen davanın tarafları taleplerini ileri sürmektedir. Bu nedenle yargılama sırasında çocuğun görüşünün doğru bir şekilde aktarılması önem taşımaktadır. Bu durum, çocuğun kendisini ilgilendiren uyuşmazlıklarda bağımsız bir hukukî temsilciden yararlanmasının, üstün yararın etkili biçimde belirlenmesi bakımından gerekli olup olmadığı sorusunu ortaya çıkarmaktadır.[42]

### C. Çocuğun Bağımsız Hukukî Temsil Hakkının Normatif Temelleri

Çocuğun kendisini doğrudan veya dolaylı bir biçimde etkileyen özel hukuk uyuşmazlıklarında bağımsız temsilciden yararlanması, BMÇHS'de açıkça düzenlenmemiştir. Buna karşılık bu gereklilik, çocuğun üstün yararının gözetilmesi, görüşünün etkin bir şekilde alınması ve haklarının korunmasına ilişkin düzenlemeler birlikte değerlendirildiğinde ortaya çıkmaktadır. Bu bakımdan çocuğun bağımsız hukukî temsilinin, yalnızca çocuğun görüşlerini mahkemeye aktarmaya hizmet eden aracılık faaliyeti değil, çocuğun yargılama sürecine etkin bir şekilde katılımını sağlayan usulî bir güvence olduğunu söylemek mümkündür.

Bağımsız hukukî temsilin dayanaklarından biri olan BMÇHS m. 12'ye göre; "*(1) Taraf Devletler, görüşlerini oluşturma yeteneğine sahip çocuğun kendini ilgilendiren her konuda görüşlerini serbestçe ifade etme hakkını bu görüşlere çocuğun yaşı ve olgunluk derecesine uygun olarak, gereken özen gösterilmek suretiyle tanırlar. (2) Bu amaçla, çocuğu etkileyen herhangi bir adli veya idari kovuşturmada çocuğun ya doğrudan doğruya veya bir temsilci ya da uygun bir makam yoluyla dinlenilmesi fırsatı, ulusal yasanın usule ilişkin kurallarına uygun olarak çocuğa, özellikle sağlanacaktır.*" Söz konusu hüküm, çocuğun temsil yoluyla yargılamaya katılmasını, katılım hakkının gerçekleştirilme şekillerinden biri olarak düzenlemiştir.

Temsilcinin yalnızca görevlendirilmesi, BMÇHS m. 12'de güvence altına alınan hakkın gereği gibi kullanılması için yeterli değildir. Temsilci çocuğu süreç hakkında onun anlayabileceği bir şekilde bilgilendirmeli, çocuk ile güvenli bir

---

41 Committee on the Rights of the Child (n 27) paras 90, 96. Özellikle paragraf 96, çocuk ile onu temsil eden kişiler arasında menfaat çatışması bulunması hâlinde çocuğa vasi veya temsilci atanması gereğini belirtmektedir.

42 ibid 96. Menfaat çatışması ihtimali nedeniyle çocuğa temsil kayyımı atanmasına ilişkin değerlendirme için bkz. AYM, *Dalga Eda Yıldırım ve Özgün Yıldırım* [1. B.], B. No: 2014/5974, 26/12/2017, § 66: "*Diğer taraftan BM Çocuk Hakları Komitesinin 14 numaralı Genel Yorumu'nda da değinildiği üzere çocuğun üstün yararı çerçevesinde hukuk davalarında çocuğun doğrudan veya bir temsilci aracılığıyla savunulması öngörülmelidir. Çünkü boşanma işlemleri; velayet, kişisel ilişki ya da somut olaydaki soy bağının reddi gibi çocuğun hayatı ve gelişiminde önemli etkisi olan diğer konularda çocuğun yargılama sürecinden etkilenebilmesi söz konusudur. Somut olayda da çocuğun yaşı dikkate alınarak ve yasal temsilcileriyle menfaatinin çelişki içinde olabileceği gözetilerek çocuğa temsil kayyımı atanmıştır. Buna göre çocuğun üstün yararı gözetilerek, açılacak soy bağının reddi davası için temsil kayyımı atanmasının özel hayata ve aile hayatına saygı hakkı yönünden bir ihlale yol açmadığı açıktır*."

ortamın kurulmasını sağlamalı ve bu doğrultuda onun görüşlerini baskı veya zorlama olmaksızın belirledikten sonra bu görüşleri mahkemeye aktarmalıdır.[43]

Bağımsız hukukî temsilin bir diğer normatif dayanağı BMÇHS m. 3'te düzenlenen çocuğun üstün yararı ilkesidir. Zira yukarıda da ifade edildiği üzere çocuğun üstün yararı sadece ulaşılan sonuç bakımından değil, çocuğu etkileyen her bir olayda karar aşamasına gelinceye kadarki her aşamada gözetilmelidir. Çocuk ile ana ve babanın menfaatlerinin çatıştığı durumlarda bağımsız hukukî temsilci, çocuğun görüşlerinin, ihtiyaçlarının ve haklarının ayrı biçimde ortaya konulmasını sağlayabilir.

Türk hukukunda çocuğun temsilinin hukukî temellerini Anayasa'da bulmak mümkündür. Ay. m. 10'da, çocuklar lehine alınacak tedbirlerin eşitlik ilkesine aykırı sayılmayacağı düzenlenmiştir. Ay. m. 36'da yer alan hak arama hürriyeti ise çocukların da kendilerini ilgilendiren yargılamalarda iddia ve savunmalarını etkili bir şekilde ileri sürebilmelerini gerektirir. Diğer yandan Ay. m. 41/1'de Devlet'in çocukların korunması için gerekli tedbirleri alması öngörülmüştür. Bu hükümler birlikte değerlendirildiğinde çocuğun temel haklarının etkili bir şekilde korunmasına ilişkin pozitif bir yükümlülük öngörüldüğü görülmektedir.

Çocuğun bağımsız temsiline olan ihtiyaç Türk Medeni Kanunu'nda (TMK) karşılık bulmuş, TMK m. 426'da bir işte yasal temsilcinin menfaati ile küçüğün menfaatinin çatışması hâlinde, vesayet makamınca ilgilinin talebi üzerine veya resen temsil kayyımı atanması öngörülmüştür. Ancak temsil kayyımlığı her uyuşmazlıkta uygulanan genel bir temsil ilişkisi değildir. Öte yandan kayyımın görevi genellikle belirli bir iş veya uyuşmazlıkla sınırlı olduğundan çocuğun bilgilendirilmesi, görüşünün alınması ve yargılama boyunca çocuk ile iletişim hâlinde olunması gibi işlevleri her durumda içermemektedir.

Sosyal inceleme raporu veya çocuğun hâkim tarafından dinlenmesi de bağımsız hukukî temsil ile amaçlanan işlevleri yerine getirmeye her zaman uygun değildir.[44] Zira sosyal inceleme görevlisi çocuğun psikolojik ve sosyal durumunu değerlendirerek mahkemeye uzman görüşünü sunmakta iken[45] hukukî temsilci, çocuğun yargılama sürecinde haklarını korumakta ve aynı zamanda görüşlerini usulüne uygun biçimde ileri sürmesine yardımcı olmaktadır. Hâkimin çocuğu dinlemesi ise çocuğun katılım hakkının gerçekleşmesine hizmet eden bir usul işlemidir.[46] Oysa temsil, sadece

---

43 BM Çocuk Hakları Komitesi, temsilcinin yalnızca çocuğun menfaatlerini temsil etmesi ve ebeveynler, kurumlar veya diğer kişilerin menfaatlerinden bağımsız hareket etmesi gerektiğini ve ayrıca çocuğun görüşlerini temsil eden kişiler için meslek ve davranış kuralları oluşturulmasını önermektedir. Bkz. United Nations Committee on the Rights of the Child (n 10) para 37.

44 Aile hukuku yargılamalarında çocuğun hâkim tarafından doğrudan dinlenmesi, uzman raporu, üstün yarar temsili veya ayrı hukukî temsil birbirinden farklı katılım şekilleridir. Bkz. Mol (n 1) 67.

45 4787 sayılı Aile Mahkemelerinin Kuruluş, Görev ve Yargılama Usullerine Dair Kanun m. 5; Adli Destek ve Mağdur Hizmetleri Yönetmeliği m. 36/1-a, c ve d.

46 Tuncer Kazancı (n 8) 61.

yargılama sürecinde değil yargılama aşamasından önce de çocuğun bilgilendirilmesini, süreç boyunca çocuğun hukukî bakımdan desteklenmesini ve çocuğun taleplerinin sunulmasını da kapsayan sürekli bir süreçtir.

Sonuç itibariyle çocuğun bağımsız hukukî temsilinin normatif temelleri çocuğun üstün yararı, katılım hakkı, hak arama hürriyeti ile çocuk ile yetişkinlerin menfaatinin çatıştığı hâllerde çocuğun bağımsız temsil edilme gerekliliğinde yatmaktadır. Ancak Türk hukukunda mevcut kanunî düzenlemeler ayrı ayrı yer almakla beraber bu ilkeler çocuğun bağımsız temsiline ilişkin ayrı bir mekanizma şeklinde düzenlenmemiştir. Bu nedenle karşılaştırmalı hukukta benimsenen çocuğun bağımsız temsili modelleri incelendikten sonra Türk hukuku bakımından konu değerlendirilecektir.

## II. KARŞILAŞTIRMALI HUKUKTA ÇOCUĞUN TEMSİLİ

### A. Alman Hukukunda Çocuğun Temsili

Alman hukukunda aile mahkemesinde görülen ve çocuğun kişiliğini ilgilendiren uyuşmazlıklarda çocuğun menfaatinin bağımsız olarak temsili için çocuk usul kayyımı (*Verfahrensbeistand*)[47] kurumu kabul edilmiştir.[48] Usul kayyımı, teknik anlamda çocuğun avukatı veya kanunî temsilcisi olmayıp,[49] çocuğun kişisel menfaatlerini belirleyerek bunları yargılama sürecinde etkili bir biçimde ileri sürmekle yükümlü olan ve aile mahkemesi tarafından görevlendirilen bağımsız bir kişidir.[50] Bu kişinin görevi, başvurunun geri çekilmesi, çocuğun erginliğe erişmesi

---

47 *Verfahrensbeistand*'ın "dava kayyımı" şeklindeki çevirisi için bkz. Burcu Yağcıoğlu, 'İsviçre ve Alman Hukuku Ile Karşılaştırmalı Olarak Anne-Babanın Kendisine Bırakılmayan Çocuk Hakkında Bilgilendirilme ve Bilgi Alma Hakkı' (2026) 75 Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi 1333, 1382.

48 Manuela Stotzel and Jörg M Fegert, 'The Representation of the Legal Interests of Children and Adolescents in Germany: A Study of the Children's Guardian from a Child's Perspective' (2006) 20 International Journal of Law, Policy and the Family 201, 201–202; Martin Menne, 'Neues Recht Für Die Verfahrensbeistandschaft: Zur Reform Des § 158 FamFG Durch Den Regierungsentwurf Eines Gesetzes Zur Bekämpfung Sexualisierter Gewalt Gegen Kinder' (2020) 7 NZFam 1033, 1033.

49 Alman Federal Yüksek Mahkemesi, usul kayyımı ile çocuk adına görevlendirilen avukatın görev ve yetkilerini birbirinden ayırmakta, usul kayyımının çocuğu kanunen temsil etme yetkisinin bulunmadığını, ancak sahip olduğu yetkilerle çocuğun hak ve menfaatlerini etkili biçimde koruyabildiği durumlarda ayrıca bir avukat görevlendirilmesine gerek olmadığını belirtmektedir. BGH, Beschl. v. 27.06.2018 – XII ZB 46/18, n 12-15.

50 Çocuğun davada bir avukat tarafından temsil edilmesinin usul kayyımı atanmasını gereksiz kılacağı yönündeki eski FamFG § 158 Abs. 5 hükmü, 1 Temmuz 2021 tarihi itibarıyla yürürlükten kaldırılmıştır. Yeni düzenleme uyarınca (FamFG § 158a), gerekli ek uzmanlık eğitimlerini almamış bir avukat, usul bakımından çocuğun meslekî anlamda yeterli menfaat temsilcisi sayılmamaktadır. Federal Anayasa Mahkemesi (BVerfG) kararlarında da vurgulandığı üzere usul kayyımı, avukattan farklı olarak "kendine özgü bir temsilci" (*Vertreter eigener Art*) konumundadır. Bu nedenle çocuk bir avukatla temsil edilse dahi mahkemece ayrıca bir usul kayyımı atanması gerekliliği her zaman değerlendirilmelidir. Bkz. Eva Schumann, 'Kommentierung Zu § 158 FamFG: Verfahrensbeistand' in Thomas Rauscher (ed), *Münchener Kommentar zum FamFG, Band 1: §§ 1–270* (4th edn, CH Beck 2025) n 12.

veya esas hakkındaki uyuşmazlığın konusuz kalması nedeniyle zamanından önce sona ermediği sürece,[51] görevinin mahkeme tarafından kaldırılması[52] saklı kalmak kaydıyla, yargılamayı sona erdiren kararın kesinleşmesiyle ya da yargılamanın başka bir şekilde sonuçlandırılmasına kadar devam eder (FamFG § 158/4).

Federal Anayasa Mahkemesi'ne göre ana ve babanın menfaatleri ile çocuğun menfaatleri arasında ciddi bir çatışma bulunduğunda, çocuğun menfaatlerinin yargılamada bağımsız şekilde ileri sürülmesini sağlayacak usulî tedbirlerin alınması gerekir.[53] Bu kapsamda, 1998 tarihli Çocuk Hukuku Reformu Kanunu (Kindschaftsrechtsreformgesetz) ile Çekişmesiz Yargı İşleri Kanunu'nun (FGG) 50. maddesinde yargılama kayyımı (*Verfahrenspfleger*) olarak düzenlenen kurum; 1 Eylül 2009 tarihinde Aile Mahkemeleri Yargılama Usulü Kanunu'nun (FamFG) yürürlüğe girmesiyle birlikte çocuk usul kayyımı (*Verfahrensbeistand*) adı altında yeniden düzenlenmiştir.[54] Federal Anayasa Mahkemesi de günümüzde FamFG § 158 kapsamında usul kayyımı tarafından yerine getirilen görevlerin, aile hukukundaki eski yargılama kayyımı kurumunun devamı niteliğinde olduğunu belirtmektedir.[55]

Çocuk usul kayyımı kurumu, FamFG § 158 vd.'da düzenlenmiştir. § 158/1'e göre; mahkeme, çocuğun şahsını ilgilendiren davalarda[56], küçüğün menfaatlerinin korunması için gerekli olduğu ölçüde, çocuğa meslekî ve kişisel bakımdan uygun bir çocuk usul kayyımı atar. Usul kayyımı mümkün olan en erken aşamada atanmalıdır.

Usul kayyımı görevlendirilmesi bazı hâllerde zorunlu tutulmuştur. Bu hâller FamFG § 158/2'de üç başlıkta sayılmıştır: BGB § 1666 ve 1666a maddeleri uyarınca velâyet hakkının kısmen veya tamamen kaldırılması, BGB § 1684

---

51 ibid 33.

52 Bu durum özellikle temsilcinin hastalık nedeniyle görevini sürdürememesi, görevini ciddi biçimde yetersiz veya güvenilmez şekilde yerine getirmesi ya da çocuğun menfaatlerini açıkça ve önemli ölçüde göz ardı etmesi hâllerinde söz konusu olabilir. Ancak kaldırma şartları dar yorumlanmalıdır. Bkz. ibid 36.

53 BVerfGE 55, 171 (182); BVerfG, 03.02.2017 - 1 BvR 2569/16, n 51-52. Aktaran: Jakob Beaucamp, 'Prüfungsumfang Und Eingriffsintensität – Eine Analyse Kindschaftsrechtlicher Entscheidungen' *Das Bundesverfassungsgericht als kindschaftsrechtliche Superberufungsinstanz?* (Duncker & Humblot 2023) 77, 146–148. Ayrıca bkz. Stotzel and Fegert (n 48) 202.

54 Schumann (n 50) nn 1–5; Michael J Zimmermann, 'Die Novelle Zur Verfahrensbeistandschaft' (2020) 7 NZFam 1001, 1002; Katrin Lack and Ludwig Salgo, 'Entwicklung Der Verfahrensbeistandschaft Seit Inkrafttreten Des FamFG: Empirische Grundlagen, Rechte Und Pflichten Des Verfahrensbeistands' (2012) 18 FPR 353, 353 vd.; Stotzel and Fegert (n 48) 201–202. § 50 FGG, 16.12.1997 tarihli Kindschaftsrechtsreformgesetz ile kabul edilmiş ve 1.7.1998 tarihinde yürürlüğe girmiştir.

55 Bkz. BVerfG, Beschl. v. 15.12.2020 – 1 BvR 1395/19, n 24.

56 FamFG § 151 gereğince aile mahkemesinde görülen işler "Kindschaftssachen" terimi ile ifade edilmektedir. Bu hâllerin neler olduğu söz konusu maddede sayılmıştır. FamFG yürürlüğe girmeden önce yürürlükte olan Zivilprozessordnung § 640/2' de "Kindschaftssachen" ile soybağının tespiti veya reddine ilişkin davalar ifade edilmekteydi. Bkz. Forschungsstelle Anwaltsrecht der Westfälischen Wilhelms-Universität Münster, 'Das Neue Verfahren in Familiensachen – von FGG Und ZPO Zum FamFG' (Michaela Mroß ed, Westfälische Wilhelms-Universität Münster, Rechtswissenschaftliche Fakultät 2009) Veranstaltungsbericht 3.

uyarınca kişisel ilişki kurma hakkının kaldırılması ya da BGB § 1632/4 veya § 1682 uyarınca çocuğun bulunduğu yerde kalmaya devam etmesine ilişkin karar verilmesi. Dolayısıyla Alman hukukunda bu tür yargılama işlerinde bağımsız temsilin gerekliliği hususunda mahkemeye takdir hakkı tanınmamıştır.

Zorunlu olmamakla beraber usul kayyımı görevlendirilmesinin "kural" olduğu durumlar FamFG § 158/3'te ifade edilmiştir. Söz konusu hükme göre; çocuğun menfaati ile yasal temsilcilerinin menfaatleri arasında önemli bir çatışma bulunduğu, çocuğun, bakım ve gözetimi altında bulunduğu kişiden ayrılmasının söz konusu olduğu, yargılamanın konusunun çocuğun teslim edilmesi olduğu ya da çocukla kişisel ilişki kurma hakkının önemli ölçüde sınırlandırılmasının gündeme geldiği hâllerde temsilci atanması kuraldır. Söz konusu hükümde ayrıca, mahkemenin usul kayyımı görevlendirmediği durumlarda bunun gerekçesini nihaî kararında açıklamak zorunda olduğu ifade edilmiştir.

Görevlendirmenin yalnızca hükümde açıkça sayılan hâllerle sınırlı olmadığına dikkat edilmelidir. Zira FamFG § 158/1, çocuğa ilişkin davalarda[57] gerektiği ölçüde usul kayyımı görevlendirilmesini öngören genel bir hüküm niteliğindedir.[58] Bu çerçevede örneğin velâyetin kime bırakılacağı, kişisel ilişkinin kapsamı gibi meseleler söz konusu hüküm kapsamında değerlendirilebilir.[59] Öte yandan, FamFG § 174 uyarınca soybağı davalarında ve FamFG § 191 uyarınca evlat edinme davalarında çocuğun menfaatlerinin korunması için gerekli olması hâlinde bir usul kayyımı atanacağı düzenlenmiş olup; FamFG § 158–158c hükümleri söz konusu maddelerdeki açık atıflar gereğince bu davalara da kıyasen uygulanır. Buna karşılık malvarlığına ilişkin davalarda çocuğun menfaati ile ana babanın menfaati arasında önemli bir çatışma bulunuyorsa usul kayyımı değil, tamamlayıcı (munzam) kayyım (*Ergänzungspfleger*) görevlendirilmelidir.[60]

---

57 Bu davalar FamFG § 151'de sayılmıştır.

58 Birgit Schäder, 'Kommentierung Zu § 158 FamFG: Verfahrensbeistand' in Sternal Werner (ed), *FamFG: Gesetz über das Verfahren in Familiensachen und in den Angelegenheiten der freiwilligen Gerichtsbarkeit – Kommentar* (22nd edn, CH Beck 2025) n 4; Zimmermann (n 54) 1002. FamFG § 158/1'deki genel kural uygulanırken her aile içi uyuşmazlıkta otomatik olarak atama yapılmaz, somut olay incelenmelidir. Bkz. Schumann (n 50) n 11.

59 Schäder (n 58) n 5.

60 Zimmermann (n 54) 1002. Bu durum, temsilcinin faaliyetinin sadece küçüğün usulî çıkarlarını korumakla sınırlı kalacak olması, atanmasının velâyet hakkının kısmen kaldırılması anlamına gelmesi ve ayrı bir yargılamayla yapılıp itiraza tabi olması sebebiyle sürecin uzamasına yol açabileceği gerekçesiyle öğretide eleştirilmektedir. Bkz. Schäder (n 58) n 7. Ana ve babanın kanun gereği çocuğu temsil etmekten yasaklandığı bir konuda çocuk için tamamlayıcı kayyım atanmışsa, kural olarak ayrıca yargılama temsilcisi atanması gerekli değildir. Özellikle çocuğun menfaatinin tamamlayıcı kayyımın atanmasına ilişkin kararı etkileyecek nitelikte olmadığı hâllerde bu sonuca varılır. Buna karşılık, kimin tamamlayıcı kayyım olarak atanacağı konusunda uyuşmazlık bulunması ve çocuğun atanacak kişiye ilişkin isteklerini açıklamış olması hâlinde, bu istek ve menfaatlerin yargılamada temsil edilmesi amacıyla çocuğa bir yargılama temsilcisi atanması gerekebilir. Bkz. Schumann (n 50) n 13.

Usul kayyımı olarak görevlendirilecek kişinin nitelikleri FamFG § 158a'da ayrıntılı biçimde düzenlenmiştir.[61] Görevlinin aile hukuku, özellikle çocuk hukuku, çocuk hukukuna ilişkin usul hukuku ile çocuk ve gençlik yardımı hukuku alanlarında temel bilgiye; ayrıca çocuğun gelişim psikolojisi ve çocukla iletişime uygun görüşme teknikleri konusunda yeterliliğe sahip olması gerekir. Pedagoji, hukuk veya psikoloji alanındaki meslekî nitelik ile usul kayyımlığı görevine özgü ek uzmanlık eğitimi, bu yeterliliğin ispatında dikkate alınabilecek unsurlardandır. Görevli, en az iki yılda bir meslek içi gelişim eğitimine katılmak ve bu durumu talep hâlinde mahkemeye belgelemek zorundadır (FamFG §158a/1). Bu niteliklerin yanı sıra kültürel ve etnik özellikler ile dil becerileri de usul kayyımı görevlendirilirken dikkate alınabilir.[62]

Usul kayyımının görevleri ve hukukî konumu FamFG § 158b'de düzenlenmiştir. Görevlinin temel yükümlülüğü çocuğun menfaatini tespit etmek ve bunu yargılama sürecinde ileri sürmektir. Bu amaçla kural olarak mahkemeye yazılı bir görüş sunması gerekir. Ayrıca çocuğu yargılamanın konusu, seyri ve muhtemel sonuçları hakkında uygun bir şekilde bilgilendirmek, gerekli olması durumunda anne, baba ve çocuğun diğer yakınlarıyla görüşmeler yapmak, uygun vakalarda uyuşmazlık konusu üzerinde uzlaşmacı bir çözüme varılmasına katkıda bulunmak ve yargılama nihai kararla sona ermişse verilen kararı çocukla değerlendirmekle yükümlüdür. Görevli, atanmasıyla birlikte davaya ilgili sıfatıyla dâhil olur ve çocuğun menfaatine olmak üzere kanun yollarına başvurma yetkisine sahiptir. Ancak çocuğun yasal temsilcisi konumunda değildir.[63]

Usul kayyımı görevlendirilmiş olması, çocuğun hâkim tarafından bizzat dinlenilmesini ortadan kaldırmaz. FamFG § 159 gereğince mahkeme kural olarak çocuğu şahsen dinlemeli ve çocuk hakkında görüş edinmelidir (FamFG § 159/1 ve 4). Dolayısıyla Alman hukuku bakımından usul kayyımı görevlendirilmesi ile çocuğun doğrudan dinlenilmesinin birbirinin alternatifi değil, çocuğun şahsını

---

61 Kurumun önceki düzenlemesinde görevlendirilecek kişinin niteliklerine ilişkin açıkça belirleme olmaması nedeniyle hukuk ve psikososyal alanlarda çalışanların, hatta uzman olmayan kişilerin dahi bu göreve uygun kabul edilmesi nedeniyle bu dönemde uygulamada farklılıklar ortaya çıkmıştır. Bkz. Stotzel and Fegert (n 48) 202, 209–210.

62 Schumann (n 50) n 28. Atanacak temsilcinin belirli kültürel çevrelere aşinalığı ve engelli çocuklarla çalışma deneyimi gibi somut olaya özgü becerilerinin dikkate alınması gerektiği yönünde bkz. Menne (n 48) 1046.

63 Kanun koyucu, FamFG § 158b uyarınca usul kayyımının görev alanını «asli görev alanı» (*originärer Aufgabenbereich*, Abs. 1) ve "genişletilmiş görev alanı" (*erweiterter Aufgabenbereich*, Abs. 2) şeklinde ikiye ayırmıştır. Görevlinin ebeveynlerle ve çocuğun diğer yakınlarıyla görüşmeler yapması ve taraflar arasında uzlaşmacı bir çözüme katkı sağlaması "genişletilmiş görev alanı"na dâhildir. Bu ek görevin verilebilmesi, mahkemenin somut olayın koşullarını resen inceleyerek atama kararında bu hususu açıkça ve gerekçeli olarak belirtmesine bağlıdır; görevli bu yetkiyi kendiliğinden genişletemez. Schumann (n 50) n 29.

ilgilendiren davalara etkin katılımını sağlayan güvenceler olduğunu söylemek mümkündür.

Sonuç olarak Alman hukukundaki usul kayyımı modelinin, çocuğun kendisini ilgilendiren aile hukukuna ilişkin yargılamalarda yalnızca dinlenen bir kişi ya da nesne olmasının ötesinde özne olarak değerlendirilmesini sağladığı söylenebilir.[64] Usul kayyımının yargılamanın erken aşamasında görevlendirilmesi, çocukla süreç boyunca iletişim kurması, çocuğun görüşlerini mahkemeye iletmesi, usul işlemlerinde bulunabilmesi ve gerektiğinde kanun yoluna başvurabilmesi çocuğun etkin katılımını sağlamaya yardımcı araçlardandır.

### B. İngiltere ve Galler Hukukunda Çocuğun Temsili

İngiltere ve Galler hukukunda çocukların kamu hukuku kapsamındaki başta koruma ve evlat edinme yargılamalarında bağımsız temsili, 1980 tarihli Çocuk Bakım Kanunu'na (Child Care Act) dayanmakta; ancak bu Kanun 1984 yılına kadar uygulanmamıştır.[65] Çocukların bu tür yargılamalarda bağımsız bir şekilde temsil edilmesi ihtiyacının kabul edilmesindeki en büyük kırılma noktası, kurumlar tarafından defalarca ziyaret edilmesine ve vücudundaki yaralanmaların kaydedilmesine rağmen kendi yaşadıkları hakkında görüşüne yeterince başvurulmayan altı yaşındaki Maria Colwell'in üvey babası tarafından tekmelenerek ve dövülerek öldürülmesi vakası ve sonrasındaki soruşturma raporu olmuştur.[66] Çocukları kararların edilgen bir nesnesi olmaktan çıkaran ve daha çocuk odaklı bir yaklaşım benimseyen bu süreç, nihayet 1989 Çocuk Kanunu (Children Act 1989) ile yasal bir zorunluluk hâline getirilmiştir.[67]

İngiltere ve Galler hukukunda çocuğun aile yargılamalarındaki konumu, uyuşmazlığın kamu hukuku veya özel hukuk alanında bulunmasına göre farklılaşmaktadır.[68] Yerel idarenin çocuk hakkında bakım ya da gözetim kararı verilmesini talep ettiği kamu hukuku yargılamalarında (*public law proceedings*) çocuk, kural olarak yargılamanın tarafıdır ve kural olarak bağımsız temsil güvencelerinden yararlanır.[69] Buna karşılık özel hukuk uyuşmazlıklarında çocuk

---

64 Stotzel and Fegert (n 48) 202.

65 Helen James and David Lane, 'The Child's Guardian: Listening and Giving Weight to Children's Views' (2018) 26 International Journal of Children's Rights 117, 120.

66 ibid.

67 ibid.

68 Family Procedure Rules (FPR) 2010, r. 12.2. Düzenlemede kamu hukuku nitelikli yargılamalar (*public law proceedings*) ve özel hukuk nitelikli yargılamalar (*private law proceedings*) ayrı ayrı tanımlanmıştır.

69 Amy Summerfield, 'The Representation of Children in Public Law Proceedings' (Ministry of Justice 2018) 1, 7–8. Family Procedure Rules 2010, r. 12.3; Children Act 1989, Section. 41(1). Kamu hukuku davalarında çocuk genellikle ikili temsil modeli (tandem model) olarak bilinen, hem masrafları kamu tarafından karşılanan hukukî temsilci (*legal representative*) hem de Cafcass vasisi (*Cafcass Guardian*) tarafından temsil edilir. Bkz. ibid 1. Ayrıca bkz. Andy Bilson and Sue

kendiliğinden taraf değildir, ancak mahkeme, çocuğun üstün yararına uygun görürse FPR r. 16.2 uyarınca onu yargılamaya taraf yapabilir.[70] Bu nedenle İngiltere ve Galler hukukunda çocuğun tek bir temsili yerine yargılamanın türüne göre farklı modellerin uygulandığını söylemek mümkündür.

Çocuğun dava vasisi (*children's guardian*), İngiltere'de Çocuk ve Aile Mahkemesi Danışma ve Destek Servisi (*Children and Family Court Advisory and Support Service-Cafcass*), Galler'de ise Cafcass Cymru bünyesinde görev yapan ve yerel idareden (*local authority*) bağımsız hareket eden bir görevlidir.[71] Dava vasileri uygulamada çoğunlukla çocuk ve aile alanında deneyimli sosyal hizmet uzmanlarıdır.[72] Dava vasisi, yerel idarenin delillerini ve bakım planını çocuğun menfaatleri yönünden bağımsız biçimde inceleyebilir, planın eksikliklerini ortaya koyabilir ve mahkemeye yerel idarenin önerisinden farklı bir değerlendirme sunabilir.[73]

Dava vasisinin görevi, çocuğun sözlerini mahkemeye aktarmakla sınırlı değildir.[74] Çocuğun yaşı ve anlayışı dikkate alınarak belirlenebilen istek ve duygularını mahkemeye bildirir ve çocuğun üstün yararına ilişkin kendi bağımsız değerlendirmesini sunar.[75] Vasi, çocuğun görüşüyle bağlı olmadığından, çocuğun istediği sonuç ile güvenliği veya gelişimi arasında çatışma bulunduğu kanaatine varırsa çocuğun isteğinden farklı bir öneride bulunabilir.[76]

Vasi ile avukat (*solicitor*) arasındaki ilişki çocuğun anlama yeteneğine göre değişebilir. Çocuk, avukatına doğrudan talimat verebilecek yeterli anlama yeteneğine (*sufficient understanding*) sahip değilse avukat, kural olarak dava vasisinin talimatları

White, 'Representing Children's Views and Best Interests in Court: An International Comparison' (2005) 14 Child Abuse Review 220, 223–224.

70 Family Procedure Rules 2010, r. 12.3 ve 16.2. FPR r. 16.2'ye göre mahkeme, çocuğun üstün yararına uygun olduğunu düşünürse çocuğu yargılamaya taraf yapabilir. Bu düzenleme, özel hukuk uyuşmazlıklarında çocuğun taraf sıfatının kendiliğinden doğmadığını göstermektedir.

71 Criminal Justice and Court Services Act 2000, s. 12; Children Act 2004, s. 35–38; Welsh Government, 'What We Do: Cafcass Cymru; James and Lane (n 65) 117, 120. İngiltere bakımından Cafcass'ın görevleri Criminal Justice and Court Services Act 2000 s. 12'de; Galler bakımından Cafcass Cymru'nun görevleri Children Act 2004 s. 35–38'de düzenlenmiştir.

72 ibid 119 dn 2. Yazarlar, İngiltere ve Galler'deki çocuk vasilerini, mahkeme tarafından atanan, çocuk ve aile alanında deneyimli sosyal hizmet uzmanları olarak tanımlamaktadır.

73 Summerfield (n 69) 3, 18. Araştırmada çocuk vasisinin yerel idarenin sunduğu delilleri ve bakım planını bağımsız biçimde incelemesi, gerektiğinde bunlara itiraz etmesi ve mahkemeye bağımsız bir değerlendirme sunması rolün temel unsurları arasında gösterilmektedir.

74 James and Lane (n 65) 123.

75 ibid 121, 127.

76 ibid. Bu durum somutlaştırarak; ihmal, cinsel istismar ve şiddet geçmişi olan 14 yaşındaki bir çocuğun bilişsel olarak anne-babasının yanına dönmek istediğini beyan etmesi hâlinde dahi, çocuğun güvenliğini riske atacak bir bakım planının vasilerce desteklenemeyeceği ifade edilmiştir. Bununla beraber bu gibi hâllerde çocuk, kendi avukatına talimat verme ve davasını mahkeme önünde savunma hakkına sahiptir. Bkz. ibid 127.

doğrultusunda hareket eder.[77] Buna karşılık çocuk avukatına talimat vermek istiyorsa ve avukat çocuğun bu konuda yeterli anlayışa sahip olduğu kanaatindeyse, avukat çocuğun doğrudan talimatları doğrultusunda hareket eder.[78][79]

Özel hukuk uyuşmazlıklarında ise durum daha farklıdır. Zira bu tür davalarda çocuk kural olarak yargılamanın tarafı değildir ve kamu hukuku davalarında olduğu gibi vasi-avukat modeli doğrudan uygulanmaz. Çocuğun görüşleri ve menfaatleri, gerekli görülmesi hâlinde, mahkemenin talep ettiği refah raporu (*welfare report*) ve uzman değerlendirmeleri aracılığıyla mahkemeye sunulabilir.[80] Bununla beraber FPR, r. 16.2 ve r. 16.4 gereğince mahkeme, çocuğun üstün yararının gerektirdiği istisnai hâllerde çocuğu yargılamaya taraf yapabilir; bu durumda kural olarak çocuk için bir dava vasisi atanır. Uygulama Yönergesi (Practice Direction), çocuğun taraf yapılmasının önemli güçlük içeren az sayıdaki davayla sınırlı olduğunu, özellikle çocuğun görüşlerinin raporla yeterince mahkemeye aktarılamaması veya menfaatlerinin yetişkin taraflarca gereği gibi temsil edilememesi durumlarında gündeme gelebileceğini belirtmektedir.[81] Sonuç olarak özel hukuk uyuşmazlıklarında çocuğun görüşlerinin mahkemeye ulaştırılması öncelikle bir refah raporu yoluyla sağlanmakta, çocuğun taraf hâline getirilerek dava vasisi aracılığıyla bağımsız biçimde temsil edilmesi ise istisnai durumlarla sınırlı kalmaktadır.

### C. Amerika Birleşik Devletleri'nde Çocuğun Temsili

Amerikan hukukunda aile hukuku yargılamalarında çocuğun temsili bakımından ülke genelinde geçerli tek ve yeknesak bir model bulunmamaktadır. Temsilcinin atanacağı hâller, taşıması gereken nitelikler, çocuğun davadaki konumu ve temsilcinin görevi eyaletler arasında farklılık göstermektedir.[82] Bu nedenle Amerikan hukukunda çocuğun temsili, yargılama konusuna göre farklılık gösterdiği[83] gibi her eyalette de farklı uygulamaların bulunduğu görülmektedir.

---

77 FPR r. 16.29(1).

78 FPR r. 16.29(2).

79 FPR r. 16.21 uyarınca çocuk vasisinin bu durumu mahkemeye bildirmesi gerekir; vasi, bundan sonra mahkemenin belirleyeceği görevleri yerine getirmeye ve yargılamaya mahkemenin belirlediği ölçüde katılmaya devam eder. Bu nedenle çocuğun avukatına doğrudan talimat vermesi, kamu hukuku kapsamındaki belirli yargılamalarda çocuk vasisinin görevinin kendiliğinden sona ermesi anlamına gelmemektedir. Bkz. FPR r. 16.6(2) ve 16.21. FPR r. 16.6(2).

80 Children Act 1989, section. 7; Family Procedure Rules 2010 (FPR), r. 16.33.

81 Practice Direction 16A, paras. 7.1–7.2.

82 Barbara Ann Atwood, 'The Uniform Representation of Children in Abuse, Neglect, and Custody Proceedings Act: Bridging the Divide Between Pragmatism and Idealism' (2008) 42 Family Law Quarterly 63, 64–65.

83 Shannan L Wilber, 'Independent Counsel for Children' (1993) 27 Family Law Quarterly 349, 352.Temsilcinin işlevi de yargılamanın türüne göre değişiklik göstermektedir. GAL'in çekişmeli yargılamalar ile California'daki *dependency* yargılamalarındaki farklı işlevleri hakkında bkz. Nicole Donins, 'Guardian Ad Litem' (2005) 25 Journal of Juvenile Law 96, 99.

Federal bir kanun olan Çocuk İstismarını Önleme ve Müdahale Kanunu'nda (*Child Abuse Prevention and Treatment Act- CAPTA*) uyarınca, istismar veya ihmal davasına konu olan her çocuğa *guardian ad litem* (GAL)[84] atanması zorunlu tutulmuştur.[85] Ayrıca bu tür davalarda çocuklar için GAL atanması, eyaletlerin çocuk istismarı ve ihmalinin önlenmesi ve müdahale amacıyla kullanacağı federal hibe fonu alma şartı hâline getirilmiştir.[86] Öte yandan düzenlemede temsilcinin mutlaka avukat olup olmayacağı,[87] hangi nitelikleri taşıması gerektiği ve temsil görevini hangi esaslara göre yerine getireceği başlangıçta ayrıntılı şekilde belirtilmemiştir. Bu nedenle eyaletlerde ilk zamanlarda her ne kadar vasi olarak avukat atansa da zamanla farklı meslekten kişilerin görevlendirilmesiyle başka temsil modelleri ortaya çıkmıştır.[88] CAPTA'nın getirdiği temsil güvencesi istismar ve ihmal davalarına ilişkin olduğundan, velâyet ve çocukla kişisel ilişki kurulması gibi aile hukuku kaynaklı uyuşmazlıklarda federal düzeyde temsil zorunluluğu bulunmamaktadır. Bu tür davalarda çocuğa temsilci atanması hususu hâkimlerin takdirine bırakılmıştır.[89]

---

84 Latince kökenli olan "*ad litem*", "dava için" anlamına gelmektedir. *Guardian ad litem* ise fiil ehliyetine sahip olmayan kişilerin menfaatlerinin korunması amacıyla mahkeme tarafından atanan kişiyi ifade eder. Bkz. William Halikias, 'The Guardian Ad Litem for Children in Divorce: Conceptualizing Duties, Roles, and Consultative Services' (1994) 32 Family and Conciliation Courts Review 490, 494. Bu yönüyle "*Guardian ad litem*"in Türk hukukunda kayyıma benzer bir işleve sahip olduğunu söylemek mümkündür.

85 Barbara Ann Atwood, 'Representing Children: The Ongoing Search for Clear and Workable Standards' (2005) 19 Journal of the American Academy of Matrimonial Lawyers 183, 188–189; Dennis W Moore, 'Guardian Ad Litem Representation of Children in Florida Dependency Courts' (2021) 8 Stetson Journal of Advocacy and the Law 3, 4; Merril Sobie, 'The Child Client: Representing Children in Child Protective Proceedings' (2006) 22 Touro Law Review 745, 752–753.

86 Bilson and White (n 69) 228; Atwood (n 85) 189; Atwood (n 82) 74.

87 CAPTA kapsamında temsil görevini avukattan başka avukat olmayan bir GAL ya da Court Appointed Special Advocate (CASA) gönüllüsünün de yerine getirebileceği belirtilmektedir. Öte yandan CASA gönüllülerinin hukukî yetki ve eğitim bakımından avukatlara oranla yetersiz kalabileceği ileri sürülmektedir. Bkz. Sobie (n 85) 753–755.

88 Bilson and White (n 69) 229; Atwood (n 85) 189.

89 Atwood (n 85) 193. Federal düzeyde bağlayıcı olmayan ve eyaletlere model oluşturmak üzere hazırlanan *Uniform Marriage and Divorce Act*'in 310. maddesi, mahkemeye çocuğun nafaka, velâyet ve kişisel ilişki kurulmasına ilişkin menfaatlerini temsil etmek üzere bir avukat atama yetkisi tanımaktadır. Hükme göre; "*Mahkeme, küçük veya bakıma muhtaç çocuğun nafakası, velayeti ve çocukla kişisel ilişki kurulması konularında çocuğun menfaatlerini temsil etmek üzere bir avukat atayabilir. Mahkeme, çocuğun avukatı lehine yargılama giderleri, avukatlık ücreti ve yapılan diğer masraflar hakkında bir ödeme kararı verir. Bu giderlerin anne veya babadan birine ya da her ikisine yükletilmesine karar verilir. Ancak giderlerden sorumlu olan tarafın ödeme gücünden yoksun olması hâlinde, yargılama giderleri, avukatlık ücreti ve diğer masraflar yetkili kurum tarafından karşılanır*." İlgili eyalet yasama organınca kabul edilmedikçe bağlayıcılık kazanmadığına dair bkz. Uniform Law Commission, 'About Us' https://www.uniformlaws.org/aboutulc/overview (erişim tarihi: 8 Eylül 2026): "The ULC can only propose—no uniform law is effective until a state legislature adopts it."Kuzey Carolina bakımından velâyet ve kişisel ilişki davalarında çocuğa avukat atanmasına ilişkin açık bir kanunî düzenleme bulunmadığı, yetkinin mahkemenin adaletin sağlanmasına yönelik doğal yetkisinden kaynaklanabileceği yönünde bkz. Identifying the Roles

Amerikan hukukunda çocuğa temsilci atanması kadar atanan bu temsilcinin hangi görevleri üstleneceği hususu da tartışmalıdır.[90] Atanan temsilcinin her zaman avukat olması zorunluluğu bulunmaması kadar, temsilcinin avukat olması hâlinde avukatın yükümlülükleri bakımından da tartışmalar bulunmaktadır.[91] Burada Amerikan hukukunda çocuğun temsilinde iki farklı yaklaşım öne çıkmaktadır: Bunlardan biri müvekkil yönlendirmeli avukatlık, diğeri ise çocuğun üstün yararını savunan temsilci (GAL).[92] Müvekkil yönlendirmeli sistemde avukat, karar verme yeterliliğine sahip olan çocuğun istekleri doğrultusunda hareket ederken[93] GAL, çocuğun beyan ettiği isteklerinden bağımsız olarak onun üstün yararına olduğu kanaatine vardığı şekilde hareket eder.[94] Ancak her iki modelin de kendisi içerisinde olumsuz yönleri olduğu belirtilmektedir. Bu çerçevede müvekkil yönlendirmeli modelin sakıncaları olarak; çocuğa yetişkinlere özgü karar alma sorumluluğu yüklenerek ikincil mağduriyete yol açılması, aile baskısı veya istismarcı ebeveyne duyulan duygusal bağlılık nedeniyle yanıltıcı beyanlarda bulunma riski, henüz kendisini ifade edemeyen küçük çocuklar bakımından işlevsiz kalması ve avukatı, çocuğun talepleri doğrultusunda onu yeniden tehlikeli bir ortama geri gönderme ikilemiyle baş başa bırakması gösterilmektedir.[95] Üstün yarar modelinin sakıncaları olarak ise; karar verme yeterliliğine sahip çocuğun

and Responsibilities of a Lawyer Appointed to Represent a Child or the Child's Best Interests in a Contested Custody or Visitation Case, 'Identifying the Roles and Responsibilities of a Lawyer Appointed to Represent a Child or the Child's Best Interests in a Contested Custody or Visitation Case' (North Carolina State Bar 2013) Formal Ethics Opinion 2012 Formal Ethics Opinion 9 ch Introduction.

90 Sobie (n 85) 746.

91 Halikias (n 84) 495–496.

92 Donald D Duquette, 'Legal Representation for Children in Protection Proceedings: Two Distinct Lawyer Roles Are Required' (2000) 34 Family Law Quarterly 441, 441; Sobie (n 85) 746–747; Atwood (n 82) 80.

93 Wilber (n 83) 353–354; Sobie (n 85) 795; Atwood (n 82) 82.

94 Sobie (n 85) 795; Atwood (n 82) 83. Bu modelde GAL, hukuki karar verme yeterliliği bulunmayan çocuk adına karar vermek üzere atanmakta ve çocuğun istekleriyle bağlı olmaksızın kendi üstün yarar değerlendirmesini savunmaktadır. Model, çocuğun kendi üstün yararını belirleyemediği, avukatın ise bunu belirlemeye daha elverişli olduğu varsayımına dayanmaktadır. Bkz. Wilber (n 83) 356. Ayrıca bkz. Atwood (n 85) 20; Duquette (n 92) 441. Velâyet Standartları (*Custody Standards)'*nda bir avukatın, çocuğun avukatı (*Child's Attorney*) ve çocuğun üstün yararı avukatı (*Best Interest Attorney*) olarak iki farklı sıfatla çocuğu temsil edebileceği öngörülmüş ve velâyet davalarında çocuğu avukat sıfatıyla temsil eden kişiler bakımından guardian ad litem teriminin kullanımı kaldırılmıştır. Söz konusu standartlar uyarınca, avukatın meslekî rolü ile uzman ya da araştırmacı rolünün karıştırılmaması amaçlanmıştır. Nitekim mahkemeye rapor sunan veya tanık sıfatıyla hareket eden bir avukatın artık "avukatlık" yapmadığı, bu nedenle geleneksel anlamda "guardian ad litem" olarak hareket eden avukatların avukatlık sıfatından bağımsız ayrı bir görev üstlendiği kabul edilmektedir. Bkz. Linda D Elrod, 'Raising the Bar for Lawyers Who Represent Children: ABA Standards of Practice for Custody Cases' (2003) 37 Family Law Quarterly 105, 115–117.

95 Duquette (n 92) 448–449.

görüş ve isteklerinin yeterince dikkate alınmaması, çocuğun istekleri ile avukatın üstün yarara ilişkin değerlendirmesinin çatışması hâlinde çocuk yerine avukat tarafından belirleme yapılması, avukata sınırları geniş bir takdir yetkisi tanınması ve bu durumun avukatın kendi değer yargılarını çocuğunkilerin yerine koymasına yol açabilmesi gösterilmektedir. Ayrıca üstün yarar kavramının geniş ve belirsiz olması, görüşlerini açıklayamayacak kadar küçük çocuklar bakımından temsilcinin değerlendirmesine yön verecek yeterli ve nesnel ölçütler sunmaması da bu modele yöneltilen eleştiriler arasındadır.[96]

Eyaletler arasında çocukların temsiline yönelik oluşan bu farklılıkları azaltmak ve özellikle avukat sıfatına sahip temsilcinin görevini tespit etmek amacıyla Amerikan Barolar Birliği (ABA) tarafından kabul edilen velâyet uyuşmazlıklarında çocukların temsiline ilişkin standartlarda "çocuk avukatı" (*Child's Attorney*) ile "üstün yarar avukatı" (*Best Interests Attorney*) birbirinden ayrılmıştır.[97] Çocuk avukatı, klasik avukat-müvekkil ilişkisi çerçevesinde çocuğun iradesi doğrultusunda hareket eder. Üstün yarar avukatı ise, çocuğun üstün yararını araştırır ve savunur.[98] Bununla birlikte söz konusu standartlar eyaletler açısından bağlayıcı nitelikte değildir.[99] Bu nedenle temsilcinin atanma koşulları, görevleri ve çocuğun görüşleriyle ne ölçüde bağlı olacağı konusunda eyaletler arasındaki farklılıkların olması her zaman mümkündür.

## III. TÜRK HUKUKUNDA ÇOCUĞUN DİNLENMESİ VE TEMSİLİ

Türk hukukunda çocuk, özellikle ana ve baba arasında görülen boşanma, velâyet ve kişisel ilişki uyuşmazlıklarında, verilecek karardan doğrudan etkilenmesine rağmen kural olarak davanın tarafı değildir.[100] Örneğin boşanma davası sonucunda verilecek olan velâyete ya da kişisel ilişki kurulmasına dair kararlar doğrudan çocuğu etkilemesine rağmen davanın tarafları ana ve babadır. Oysa bu tür kararların sonuçları çocuğu hayatının büyük bir bölümünde etkilemektedir.

Çocuğun yargılamadaki konumunun belirlenmesi için TMK m. 342/1 ile Hukuk Muhakemeleri Kanunu (HMK)[101] m. 50, 51 ve 52 hükümleri birlikte değerlendirilmelidir. TMK m. 342/1'e göre; "*Ana ve baba, velâyetleri çerçevesinde*

96 ibid 447–448.

97 American Bar Association, Section of Family Law (n 19) 133. Ayrıca bkz. Identifying the Roles and Responsibilities of a Lawyer Appointed to Represent a Child or the Child's Best Interests in a Contested Custody or Visitation Case (n 89) ch Opinion 1. Görüş, bu iki temsil rolü için anlamı belirsiz olan *guardian ad litem* kavramını kullanmaktan kaçınmaktadır.

98 American Bar Association, Section of Family Law (n 19) 133.

99 Farklı bir uyuşmazlığa ilişkin olarak ABA Standartları'nın yalnızca yol gösterici niteliğinde olduğuna dair bkz. *Strickland v. Washington*, 466 U.S. 668 (1984).

100 Caner Taşatan, 'Velayetin Değiştirilmesi' (2022) 28 Marmara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Hukuk Araştırmaları Dergisi 387, 390.

101 12.01.2011 kabul tarihli 6100 sayılı Kanun için bkz. 04.02.2011 tarihli ve 27836 sayılı Resmî Gazete.

*üçüncü kişilere karşı çocuklarının yasal temsilcisidirler*." HMK hükümleri uyarınca ise çocuk, taraf olduğu bir yargılamada kural olarak velâyet hakkını kullanan ana ve babası veya vesayet altında bulunuyorsa vasisi aracılığıyla temsil edilmektedir. Bu şekildeki bir temsil her ne kadar normal koşullarda çocuğun korunmasını sağlasa da sorun, çocuğun menfaati ile ana ve babanın ya da vasinin menfaatlerinin çatıştığı hâllerde ortaya çıkmaktadır. Bazı hâllerde ise çocuğun yararına olduğu düşüncesiyle hareket eden yasal temsilcinin görüşü ile çocuğun kendi görüşünü ayırt etmek zor hatta imkânsız olabilir. Dolayısıyla kanunî temsil ilişkisinin varlığının, çocuğun yargılamaya etkin katılımını sağladığını her koşulda söylemek mümkün olmayabilir.

Çocuğun yargılamaya etkin katılımını sağlayan araçlardan biri, kendisini ilgilendiren uyuşmazlıklarla ilgili görüşünün alınmasıdır. Anayasa ve uluslararası sözleşmelerden doğan esaslar yukarıda incelendiğinden, burada Türk hukukundaki özel düzenlemeler üzerinde durulmuştur. Bu kısımda, yukarıda belirtilen düzenlemelere ek olarak Türk hukukundaki şu hükümlere yer vermek gerekir: Çocuk Koruma Kanunu[102] (ÇKK) m. 4'te çocuk haklarının korunması amacıyla benimsenen temel ilkeler arasında çocuğun ve ailesinin herhangi bir nedenle ayrımcılığa tabi tutulmaması, çocuk hakkında yürütülen işlemlerde insan haklarına dayalı, adil, etkili ve süratli bir usul izlenmesi, çocuğun yaşına ve gelişimine uygun biçimde bilgilendirilmesi ve karar sürecine katılımının sağlanmasına yer verilmiştir. TMK'nın velâyetin kullanılmasına ilişkin m. 339/3 hükmünde de çocuğun karar süreçlerine katılımı düzenlenmiştir. Söz konusu hükme göre; "*Ana ve baba, olgunluğu ölçüsünde çocuğa hayatını düzenleme olanağı tanırlar; önemli konularda olabildiğince onun düşüncesini göz önünde tutarlar*." Bu hüküm doğrudan yargılamaya ilişkin bir düzenleme olmamakla birlikte çocuğun aile içindeki kararlara katılımı bakımından da hukuk sistemimizin çocuğun katılımını önemsediğini göstermektedir. Dolayısıyla daha önemli sonuçlar doğurması muhtemel olan özel hukuk uyuşmazlıklarında çocuğun dinlenilmesi daha doğal ve olağandır.

Çocuğun dinlenmesine ilişkin belirli bir yaş sınırı belirtilmemiş, "idrak çağı"[103] veya "yeterli idrak gücü"[104] kavramları kullanılmıştır. BMÇHS m. 12'de bu husus, "görüşlerini oluşturma yeteneğine sahip" olarak ifade edilmiştir. Dolayısıyla iç hukuk

---

[102] 03.07.2005 kabul tarihli 5395 sayılı Kanun için bkz. 15.07.2005 tarihli ve 25876 sayılı Resmî Gazete.

[103] Yargıtay kararlarında "idrak çağı" ifadesinin sıklıkla kullanıldığı görülmektedir. Örneğin bkz. Yargıtay 2. HD, 08.06.2017, E. 2017/3059, K. 2017/7002; Yargıtay HGK, 17.01.2019, E. 2017/2066, K. 2019/15 (Erişim Tarihi: 06.09.2026: Lexpera İçtihat Bankası).

[104] Çocuk Koruma Kanununa Göre Verilen Koruyucu ve Destekleyici Tedbir Kararlarının Uygulanması Hakkında Yönetmelik m. 8/8'de "yeterli idrak gücü" kavramına yer verilmiştir. Yargıtay'ın bazı kararlarında da bu ifadeyle karşılaşmak mümkündür. Bkz. Yargıtay HGK, 16.03.2012, E. 2011/884 K. 2012/197; Yargıtay 2. HD, 08.03.2010, 2009/2607 K. 2010/4380 (Erişim Tarihi: 06.09.2026: Lexpera İçtihat Bankası).

bakımından belirlenen bir yaş sınırı bazen BMÇHS m. 12 ile bağdaşmayabilir.[105] Zira esas olan çocuğun belirli bir konuda görüş oluşturabilme ve bunu ifade edebilme yeteneğidir.[106] Çocuğun idrak yeteneği, her somut olay bakımından çocuğun gelişim düzeyi, uyuşmazlığın niteliği ve açıklanması beklenen görüşün kapsamı dikkate alınarak belirlenmelidir. Bu değerlendirme sonucunda somut olay bakımından anlama yeteneğine sahip olduğu anlaşılan çocuğun görüşleri dikkate alınmalıdır.

Çocuğun görüşlerinin mahkemeye aktarılmasındaki en önemli araçlardan bir diğeri sosyal inceleme raporlarıdır. 4787 sayılı Aile Mahkemelerinin Kuruluş, Görev ve Yargılama Usullerine Dair Kanun[107] m. 5/1-3'e göre; "*Mahkemece verilecek diğer görevleri yapmak, üzere tercihen; evli ve çocuk sahibi, otuz yaşını doldurmuş ve aile sorunları alanında lisansüstü eğitim yapmış olanlar arasından Adalet Bakanlığınca adliyelerde görevlendirilen psikolog, pedagog ve sosyal çalışmacılardan yararlanır*." Ayrıca Adli Destek ve Mağdur Hizmetleri Yönetmeliği m. 36'da, aile mahkemesinin talebi üzerine adli destek görevlisinin sosyal inceleme yapması ve rapor hazırlaması, çocuğun dinlenilmesine katılması ve görüş bildirmesi imkânı tanınmıştır. SİR, çocuğun ve ebeveynlerinin yaşam koşulları, aile ilişkileri, barınma imkânları ile sosyal ve psikolojik durumlarının bir uzman tarafından değerlendirilmesini sağlaması nedeniyle somut olayda çocuğun üstün yararının tespitinde önemlidir.[108] Ancak SİR ile çocuğun dinlenilmesi ya da çocuğun temsili aynı işleve sahip değildir. Zira uzmanın görevi çocuğun görüşlerini savunmak veya onu yargılamada temsil etmek değildir. Ayrıca uzman çocuk adına delil sunamaz ve kanun yoluna başvuramaz. Çocuğun dinleneceği ortam bakımından ise onun kendisini rahat hissedeceği, düşünce ve görüşlerini baskı hissetmeksizin paylaşabileceği bir ortam olmalıdır.[109] Adli görüşme odalarının kullanılması, uygun uzmanların görüşmeye katılması ve çocuğun gelişim düzeyine uygun sorular yöneltilmesi bu amaca hizmet edebilir.[110] Öte yandan çocuğun dinlenilmesi kadar kaç kez dinlenildiği de önem taşımaktadır. Zira çocuğun bir konuda tekrar tekrar dinlenmesi ikincil mağduriyete neden olabilir.[111] Bu

[105] Mol (n 1) 90.

[106] Archard and Skivenes (n 35) 14; Mol (n 1) 90–93.

[107] 09.01.2003 kabul tarihli 4787 sayılı Kanun için bkz. 18.01.2003 tarihli ve 24997 sayılı Resmî Gazete.

[108] Yargıtay 2. HD, 24.02.2022, E. 2021/10606, K. 2022/1746 (Erişim Tarihi: 06.09.2026: Lexpera İçtihat Bankası).

[109] United Nations Committee on the Rights of the Child (n 10) paras 22–23.

[110] Nitekim Adli Destek ve Mağdur Hizmetleri Yönetmeliği m. 36/1-b'de aile mahkemesinin çocuğun beyanına yeniden başvurmak istemesi hâlinde beyanın adli görüşme odasında ve adli destek görevlisinin katılımıyla alınmasını düzenlenmiştir. Aynı maddenin (c) bendinde, çocuğun üstün yararı gözetilerek kendisini rahat ifade edebilmesi amacıyla duruşmaya hazırlanmasını ve uzmanın duruşmada bulunması öngörülmüştür.

[111] United Nations Committee on the Rights of the Child (n 10) para 24.

nedenle çocuk ile yapılan görüşmelerin planlı yapılması, çocuğun gerektiği kadar dinlenmesi önem taşımaktadır.

Türk hukukunda çocuğun temsili bakımından öngörülen kurumlardan biri TMK m. 426'da düzenlenen temsil kayyımlığıdır. Hükme göre vesayet makamı, kanunî temsilcinin menfaati ile küçüğün veya kısıtlının menfaati çatıştığında ilgilisinin isteği üzerine veya resen temsil kayyımı atar. Ancak bu hüküm, çocuğun tüm özel hukuk davalarına katılımını sağlayan genel bir temsil mekanizması değildir. Öte yandan temsil kayyımının görevi kural olarak atandığı işin tamamlanmasıyla sona ermektedir. Dolayısıyla temsil kayyımlığı, ana ve baba ile çocuk arasındaki menfaat çatışmasını belirli bir iş ile sınırlı olarak giderebilir; ancak mevcut hâliyle çocuğun yargılamaya etkin ve bağımsız katılımını güvence altına alan genel bir temsil mekanizması niteliğinde olduğunu söylemek mümkün değildir.

## SONUÇ

Çocuğu doğrudan etkileyen özel hukuk uyuşmazlıkları, yalnızca ana ve babanın hak ve yükümlülüklerini değil, çocuğun aile ilişkilerini ve sağlıklı gelişimini de etkilemektedir. Buna rağmen Türk hukukunda çocuk, velâyet, kişisel ilişki kurulması ve nafaka gibi davalarda doğrudan söz sahibi değildir. Hâkim tarafından dinlenmesi, sosyal inceleme raporu düzenlenmesi veya menfaat çatışması varsa temsil kayyımı atanabilmesi yahut çocuğun yasal temsili çocuk için önemli güvenceler olmakla beraber bunlar, çocuğun yargılama hakkında bilgilendirilmesi, görüşünün savunulması ya da haklarının etkin şekilde kullanılması gibi sürekli bir temsil işlevine sahip değildir.

Karşılaştırmalı hukuk incelendiğinde çocuğun temsiline ilişkin tek bir temsil modelinin bulunmadığı ancak etkili modellerin bazı ortak özellikler taşıdığı görülmüştür. Alman hukukundaki usul kayyımlığı, erken görevlendirme, çocukla süreç boyunca iletişim kurma ve gerektiğinde kanun yoluna başvurma yetkileriyle öne çıkmaktadır. İngiltere ve Galler'deki dava vasisi modeli, çocuğun istek ve duyguları ile üstün yararına ilişkin bağımsız değerlendirmenin birlikte mahkemeye sunulmasına imkân vermektedir. Amerikan hukukundaki çocuk avukatı ile üstün yarar temsilcisi ayrımı ise çocuğun açıkladığı görüşün savunulması ile onun üstün yararının belirlenmesi görevlerinin aynı kişide birleşmesinden doğabilecek çatışmayı ortaya çıkarmaktadır. Bu modeller, Türk hukuku bakımından yapılacak olası bir düzenlemede temsilcinin görevinin, yetkilerinin ve çocuğun görüşüyle ilişkisinin açıkça belirlenmesi gerektiğini göstermektedir. Bu kapsamda Türk hukuku için mahkemece yargılamanın mümkün olan en erken aşamasında görevlendirilecek bağımsız bir "çocuk usul temsilcisi" modelinin kabul edilmesi önerilebilir. Temsilcinin görevlendirilmesi, çocuğun menfaati ile yasal temsilcisinin menfaati arasında ciddi çatışma bulunması, velâyetin kaldırılması veya önemli ölçüde sınırlandırılması, kişisel ilişkinin kaldırılması veya ağır biçimde sınırlandırılması, aile içi şiddet ya da istismar iddiası bulunması ve çocuğun görüşünün mevcut araçlarla mahkemeye

güvenilir biçimde aktarılamaması hâllerinde zorunlu olmalıdır. Bunların dışındaki uyuşmazlıklarda mahkemeye, çocuğun üstün yararının gerektirdiği ölçüde temsilci görevlendirme yetkisi tanınmalı, temsilci atanmamasına ilişkin karar gerekçeli olmalıdır.

Çocuk usul temsilcisinin temel görevi, çocuğu yargılama süreci hakkında onun anlayabileceği şekilde bilgilendirmek, onunla güvene dayalı bir iletişim kurmak, çocuğun açıkladığı görüşü mahkemeye aktarmak ve diğer haklarını korumak olmalıdır. Görüş oluşturma ve temsilciye talimat verme bakımından yeterli olgunluğa sahip olan çocuğun temsilcisi kural olarak onun talimatları doğrultusunda hareket etmelidir. Diğer yandan çocuğun görüşü ile temsilcinin çocuğun üstüne yarara ilişkin değerlendirmesi arasında esaslı bir ayrılık varsa temsilci, bunu mahkemeye sunmalıdır. Bu hususta değerlendirme, sosyal inceleme raporundan da yararlanan hâkime ait olmalıdır. Bu doğrultuda temsilcinin işlevi ile uzman raporunun işlevi birbirinden ayrılmış olur.

Temsilci, dosya inceleme, delil sunabilme, duruşmalara katılabilme ve kanun yoluna başvurabilme gibi normal koşullarda bir avukatın yapması gereken tüm işlemleri yapabilmelidir. Ayrıca kararın içeriğini ve sonuçlarını çocuğa yaşına uygun biçimde açıklamak da görevin kapsamına dâhil edilmelidir. Bu konuda görevlendirilen avukat meslek içi eğitim almalı ve avukatın ücretinin kamu tarafından karşılanacağının güvence altına alınması gerekmektedir.

Önerilen temsil mekanizması, çocuğun hâkim tarafından doğrudan dinlenilmesinin veya sosyal inceleme raporunun yerine geçmemelidir. Bu güvenceler farklı işlevlere sahiptir ve gerektiğinde birlikte uygulanmalıdır. Çocuğun aynı konuda tekrar tekrar dinlenerek ikincil mağduriyet yaşamasını önlemek için bu aşamalar arasında bir sistem kurulmalı ve çocukla yapılacak görüşmeler gerektiği ölçüyle sınırlandırılmalıdır.

Sonuç olarak Türk hukukunda özel hukuk yargılamalarında çocuğun, hakkında karar verilen bir nesneden haklarını kullanabilen bir özneye dönüştürülmesi gerekir. Bunun için mevcut kanunî düzenlemeler yetersiz kalmaktadır. Bu nedenle atama şartları ve yetkileri açıkça düzenlenmiş bağımsız bir çocuk usul temsilciliği düzenlenmelidir. Bu yönde getirilecek bir düzenleme, BMÇHS m. 3 ve m. 12'den doğan yükümlülüklerin özel hukuk yargılamalarında etkili biçimde yerine getirilmesine ve çocuk dostu adalet anlayışının güçlendirilmesine katkı sağlayacaktır.

## KAYNAKÇA

American Bar Association, Section of Family Law, 'Standards of Practice for Lawyers Representing Children in Custody Cases' (2003) 37 *Family Law Quarterly* 131

Archard D and Skivenes M, 'Balancing a Child's Best Interests and a Child's Views' (2009) 17 International Journal of Children's Rights 1

Atwood BA, 'Representing Children: The Ongoing Search for Clear and Workable Standards' (2005) 19 Journal of the American Academy of Matrimonial Lawyers 183

Atwood BA, 'The Uniform Representation of Children in Abuse, Neglect, and Custody Proceedings Act: Bridging the Divide Between Pragmatism and Idealism' (2008) 42 Family Law Quarterly 63

Avrupa Konseyi, 'Avrupa Konseyi Bakanlar Komitesi Çocuk Dostu Adalete İlişkin Rehber' (Avrupa Konseyi 2013) Rehber ve Açıklayıcı Belge

Bahadır Z, 'BM Çocuk Haklarına Dair Sözleşme Çerçevesinde Medenî Usûl Hukuku Bakımından Çocuğun Katılım Hakkı' (2023) 70 Adalet Dergisi 213

Bala N, Birnbaum R and Bertrand L, 'Controversy About the Role of Children's Lawyers: Advocate or Best Interests Guardian? Comparing Practices in Two Canadian Jurisdictions with Different Policies for Lawyers' (2013) 51 Family Court Review 681

Beaucamp J, 'Prüfungsumfang Und Eingriffsintensität – Eine Analyse Kindschaftsrechtlicher Entscheidungen' *Das Bundesverfassungsgericht als kindschaftsrechtliche Superberufungsinstanz?* (Duncker & Humblot 2023)

Bilgin Ö, 'Çocuk Koruma Hizmetlerinde Çocuk İhbar ve Bildirimlerinin Değerlendirilmesi' (2020) 4 Türkiye Sosyal Hizmet Araştırmaları Dergisi 26

Bilson A and White S, 'Representing Children's Views and Best Interests in Court: An International Comparison' (2005) 14 Child Abuse Review 220

Committee on the Rights of the Child, 'General Comment No. 14 (2013) on the Right of the Child to Have His or Her Best Interests Taken as a Primary Consideration (Art. 3, Para. 1)' (United Nations 2013) General Comment CRC/C/GC/14

Donins N, 'Guardian Ad Litem' (2005) 25 Journal of Juvenile Law 96

Duquette DD, 'Legal Representation for Children in Protection Proceedings: Two Distinct Lawyer Roles Are Required' (2000) 34 Family Law Quarterly 441

Elrod LD, 'Raising the Bar for Lawyers Who Represent Children: ABA Standards of Practice for Custody Cases' (2003) 37 Family Law Quarterly 105

Erbay E, 'Çocukların Katılım Hakkı Üzerine Bir Türkiye Değerlendirmesi' (2013) 2 İnsan ve Toplum Bilimleri Araştırmaları Dergisi 38

Forschungsstelle Anwaltsrecht der Westfälischen Wilhelms-Universität Münster, 'Das Neue Verfahren in Familiensachen – von FGG Und ZPO Zum FamFG' (Michaela Mroß ed, Westfälische Wilhelms-Universität Münster, Rechtswissenschaftliche Fakultät 2009) Veranstaltungsbericht

Haarberg FL, 'Informing the Norwegian Debate on Children's Representation in Child Protection: Report to a Scoping Review' (Centre for Research on Discretion and Paternalism, Department of Government, University of Bergen 2024) Research Report

Halikias W, 'The Guardian Ad Litem for Children in Divorce: Conceptualizing Duties, Roles, and Consultative Services' (1994) 32 Family and Conciliation Courts Review 490

Haralambie AM, 'The Role of the Child's Attorney in Protecting the Child throughout the Litigation Process' (1995) 71 North Dakota Law Review 939

Haralambie AM and Nysse-Carris KL, 'Children's Legal Representation in Civil Litigation' in Bette L Bottoms, Margaret Bull Kovera and Bradley D McAuliff (eds), *Children, Social Science, and the Law* (Cambridge University Press 2002)

Henaghan M, 'Article 12 of the UN Convention on the Rights of Children: Where Have We Come from, Where Are We Now and Where to from Here?' (2017) 25 The International Journal of Children's Rights 537

Identifying the Roles and Responsibilities of a Lawyer Appointed to Represent a Child or the Child's Best Interests in a Contested Custody or Visitation Case, 'Identifying the Roles and Responsibilities of a Lawyer Appointed to Represent a Child or the Child's Best Interests in a Contested Custody or Visitation Case' (North Carolina State Bar 2013) Formal Ethics Opinion 2012 Formal Ethics Opinion 9

James H and Lane D, 'The Child's Guardian: Listening and Giving Weight to Children's Views' (2018) 26 International Journal of Children's Rights 117

Krappmann L, 'The Weight of the Child's View (Article 12 of the Convention on the Rights of the Child)' (2010) 18 The International Journal of Children's Rights 501

Lack K and Salgo L, 'Entwicklung Der Verfahrensbeistandschaft Seit Inkrafttreten Des FamFG: Empirische Grundlagen, Rechte Und Pflichten Des Verfahrensbeistands' (2012) 18 FPR 353

Lucker-Babel M-F, 'The Right of the Child to Express Views and to Be Heard: An Attempt to Interpret Article 12 of the UN Convention on the Rights of the Child' (1995) 3 International Journal of Children's Rights 391

McCafferty P, 'Implementing Article 12 of the United Nations Convention on the Rights of the Child in Child Protection Decision-Making: A Critical Analysis of the Challenges and Opportunities for Social Work' (2017) 23 Child Care in Practice 327

Menne M, 'Neues Recht Für Die Verfahrensbeistandschaft: Zur Reform Des § 158 FamFG Durch Den Regierungsentwurf Eines Gesetzes Zur Bekämpfung Sexualisierter Gewalt Gegen Kinder' (2020) 7 NZFam 1033

Mol C, 'Children's Representation in Family Law Proceedings: A Comparative Evaluation in Light of Article 12 of the United Nations Convention on the Rights of the Child' (2019) 27 The International Journal of Children's Rights 66

Moore DW, 'Guardian Ad Litem Representation of Children in Florida Dependency Courts' (2021) 8 Stetson Journal of Advocacy and the Law 3

Özdemir H and Ruhi AC, *Çocuk Hukuku (Ders Kitabı)* (7. Baskı, On İki Levha Yayıncılık 2024)

Schäder B, 'Kommentierung Zu § 158 FamFG: Verfahrensbeistand' in Sternal Werner (ed), *FamFG: Gesetz über das Verfahren in Familiensachen und in den Angelegenheiten der freiwilligen Gerichtsbarkeit – Kommentar* (22nd edn, CH Beck 2025)

Schumann E, 'Kommentierung Zu § 158 FamFG: Verfahrensbeistand' in Thomas Rauscher (ed), *Münchener Kommentar zum FamFG, Band 1: §§ 1–270* (4th edn, CH Beck 2025)

Sobie M, 'The Child Client: Representing Children in Child Protective Proceedings' (2006) 22 Touro Law Review 745

Stotzel M and Fegert JM, 'The Representation of the Legal Interests of Children and Adolescents in Germany: A Study of the Children's Guardian from a Child's Perspective' (2006) 20 International Journal of Law, Policy and the Family 201

Summerfield A, 'The Representation of Children in Public Law Proceedings' (Ministry of Justice 2018)

Taş H, 'Yargı Kararları Işığında Müdafiden Yararlanma Hakkı ve Zorunlu Müdafiliği Gerektiren Haller' (2022) 5 Selçuk Üniversitesi Adalet Meslek Yüksekokulu Dergisi 71

Taşatan C, 'Velayetin Değiştirilmesi' (2022) 28 Marmara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Hukuk Araştırmaları Dergisi 387

Taşatan C, *Çocuk Hukuku* (On İki Levha Yayıncılık 2025)

*The State of the World's Children* (Special Edition, Unisef)

Tuncer Kazancı İ, 'Hukukî Dinlenilme Hakkı ve Çocuğun Katılma Hakkı Bağlamında Yargılamada Çocuğun Dinlenilmesi' (2023) 9 Anadolu Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi 57

UNICEF, 'First Call for Children: World Declaration and Plan of Action from the World Summit for Children; Convention on the Rights of the Child' (1990) Declaration and Plan of Action

United Nations Children's Fund (UNICEF), 'UNICEF Child Protection Strategy (2021–2030)' (United Nations Children's Fund (UNICEF) 2021) Strategy

United Nations Committee on the Rights of the Child, 'General Comment No. 12 (2009): The Right of the Child to Be Heard' (United Nations 2009) General Comment CRC/C/GC/12

Wilber SL, 'Independent Counsel for Children' (1993) 27 Family Law Quarterly 349

Yağcıoğlu B, 'İsviçre ve Alman Hukuku Ile Karşılaştırmalı Olarak Anne-Babanın Kendisine Bırakılmayan Çocuk Hakkında Bilgilendirilme ve Bilgi Alma Hakkı' (2026) 75 Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi 1333

Zimmermann MJ, 'Die Novelle Zur Verfahrensbeistandschaft' (2020) 7 NZFam 1001

TAAD Yıl 17 . Sayı 68 . Ekim 2026
ISSN 1309-6826 - E-ISSN 3150-0919
Araştırma Makalesi/Research Article DOI: 10.54049/taad.2039462

# "ÇOCUĞUN AÇIK GELECEK HAKKI" VE TMK 339/3 ÇERÇEVESİNDE EBEVEYN YETKİLERİNİN SINIRLANDIRILMASI

*Child's Right to an Open Future and Limiting Parental Authority Under TCC 339/3*

**Nesli Beril ÖZEN ÇOLAK***

"*Çocuklar şekle sokulacak şeyler değil, serpilmeleri sağlanacak bireylerdir.*"
*Jess Lair*

## Özet

Velayet kavramı, tarihsel süreçte değişime uğramış ve ebeveynin çocuk üzerindeki mutlak bir hakkı olduğu kabulünden uzaklaşarak çocuğunun kişiliğini, üstün yararını koruyan bir kurum haline gelmiştir. Bu kapsamda günümüzde ebeveynlere çocuğa karşı çeşitli yükümlülükler yüklenmektedir. Özellikle bu konunun odağında çocuğun açık bir geleceğe sahip olma hakkı (right to an open future) kavramı ortaya çıkmıştır. Bu ilke uyarınca ebeveynin çocukları yetiştirirken çocuğun yetişkinlik döneminde sahip olabileceği imkanları ortadan kaldırmayacak şekilde davranması ve buna aykırı müdahalelerde bulunmaması gerekmektedir.

Çocuğu yetiştirme yetkisinin bir diğer sınırı da 4721 Sayılı Türk Medeni Kanunu madde 339/3'te yer alan "*Ana ve baba, olgunluğu ölçüsünde çocuğa hayatını düzenleme olanağı tanırlar…*" hükmüdür. Bu hüküm, ebeveynin velayet yetkisinin sınırını çizen genel bir norm niteliğindedir. Bu çalışmada, bu normun özel bir görünümü niteliğinde olan TMK m. 340 kapsamında ebeveyne verilen çocuğu yetiştirme yetkisinin çocuğun hayatına sınırsız müdahale etme yetkisinin olmadığı ve çocuğun olgunluğu ve açık gelecek hakkı kapsamında sınırlı bir yetki olduğu da ayrıca incelenmektedir.

Bu çalışma neticesinde ebeveynin yetiştirme yetkisinin sınırını çocuğun açık gelecek hakkı ve TMK m. 339/3 uyarınca çocuğa tanınan özerklik alanının oluşturduğu, çocuğun gelecekte telafisi imkânsız yaşam tercihlerini önceden engelleyen ebeveyn kararlarının hukuka aykırı sayılacağı ve çocuğun açık gelecek hakkının korunabilmesi için gerekli tedbirlerin alınabileceği sonucuna varılmaktadır.

**Anahtar Kelimeler:** Çocuğun açık gelecek hakkı kavramı, ebeveyn yetkileri, çocuğun yetiştirilmesi, çocuğun özerkliği, velayetin kapsamı

---

➢ *Bu makale Etik Kurul iznine tabi değildir/This article is not subject to Ethics Committee permission.*

➢ *Makale Geliş Tarihi/Article Received Date: 14.9.2026*

➢ *Yayın Kurulu Kabul Tarihi/Editorial Board Acceptance Date: 23.10.2026*

* Dr., Avukat, İstanbul Barosu, İstanbul/Türkiye, e-posta: nesliberilozen@gmail.com, https://orcid.org/0000-0003-1934-1035.

**Abstract**

Historically, the concept of parental custody has evolved from an absolute right of parents into an institution that safeguards the child's personality and best interests. Within this scope, modern law imposes various obligations on parents, centered around the concept of the "right to an open future." According to this principle, parents must raise their child without eliminating future adult opportunities or engaging in conflicting interventions.

Another boundary of parental authority is set forth in Article 339/3 of the Turkish Civil Code (TCC) No. 4721, stating, "*Parents shall allow the child to organize their life to the extent of their maturity...*". This serves as a general norm limiting custody rights. This study specifically examines how parental authority under TCC Art. 340, a specific manifestation of this general rule, does not grant unlimited interference, but remains restricted by the child's maturity and right to an open future.

Consequently, this study concludes that parental authority is bounded by the child's right to an open future and the autonomy granted under TCC Art. 339/3. Decisions prematurely blocking irreplaceable life choices are deemed unlawful, necessitating appropriate legal remedies to safeguard the child's open future.

**Keywords:** Child's right to an open future, parental authority, child rearing, child's autonomy, the scope of parental authority

## I. VELAYETİN TARİHSEL GELİŞİMİ

### A. Roma Hukukundan Günümüze Patria Potestas Mantığının Dönüşümü

Velayet kavramı, tarihsel süreçte değişen bir kavram olmuştur. Geçmişte velayetin, çocuk üzerinde mutlak hak tanıyan bir kavram olarak kabul edildiği görülmektedir[1]. Roma hukukunda ilk dönemlerde ebeveynin, çocuğunu satma, öldürme yetkisi gibi birçok yetkisi bulunmaktaydı ve bunun herhangi bir sınırı yoktu[2]. Patria Potestas denilen bu kavram, kısaca baba egemenliği anlamına gelmekteydi[3]. Bu bağlamda henüz çocuğun yararının değil aile babasının önceliklendirildiği bir dönem söz

[1] M. Kemal Oğuzman ve Nami Barlas, *Medeni Hukuk Giriş Kaynaklar Temel Kavramlar* (On İki Levha Yayıncılık 2023) 153; Gökhan Antalya ve Murat Topuz, *Medeni Hukuk*, C. 1 (Seçkin Yayıncılık 2024) 135; Turgut Akıntürk ve Derya Ateş, *Medeni Hukuk* (Beta 2023) 36.

[2] Bülent Tahiroğlu ve Belgin Erdoğmuş, *Roma Hukuku Dersleri* (Der Yayınları 2016) 157, 159; Ziya Umur, *Roma Hukuku Ders Notları* (Beta Yayıncılık 2010) 174; Sevgi Usta, *Velayet Hukuku* (On İki Levha Yayıncılık 2016) 37, 38; Şakir Berki, 'Romada Aile Hukuku' (1957) 14(1) Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi 114; Huriye Reyhan Demircioğlu, 'Velayet 'Müessessesi'nin Niteliğini Hak-Yüküm(lülük) İkileminin Dışında Yeniden Düşünmek' (2025) 11(1) Bahçeşehir Üniversitesi Hukuk Fakültesi 55; Halide Gökçe Kurtoğlu, *Roma Hukukunda Suç ve Ceza,* (Seçkin Yayıncılık 2017) 180; Özlem Söğütlü, *Roma Özel Hukuku,* (Seçkin Yayıncılık 2025) 251; Aydın İpek, 'Çocuk Haklarının Gelişimi ve Karşılaştırmalı Olarak Anayasal Açıdan Değerlendirilmesi' (2012) 20(1) Selçuk Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi 155.

[3] Umur (n 2) 168; Berki (n 2) 113; Usta (n 2) 37; Müberra Algan, *Anayasa Hukukunda Çocuk Hakları* (On İki Levha Yayıncılık 2021) 39; Selma Çetiner, 'Velayet Müessesinin Tarihi Gelişimi ve Hukuki Niteliği' (2017) 14 Dokuz Eylül Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, Prof. Dr. Şeref Ertaş'a Armağan 29; Elvan Sütken, 'Roma Aile Hukukunda Patria Potestas' (2019) 5 (1) Anadolu Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi 78, 79; Ayşe Ziyan, *Velayet İlişkisi Bağlamında Çocuğun Ebeveyni Tarafından Temsili* (On İki Levha Yayıncılık 2019) 3, 4.

konusuydu[4]. Yine ilk dönemlerde aile babasının yetkilerinin denetlenmesi mümkün olmadığından herhangi bir müdahale imkânı da bulunmamaktaydı[5].

Roma hukukunda ileri dönemlerde patria potestas kavramı değişime uğramıştır. Aile babasının, çocuğu terbiye amaçlı dövmesi halen mümkün iken çocuğu öldürebilmesi magistradan izin almasına bağlanmıştı[6]. Bu yetki İmparator I'inci Konstantin döneminde ise nihayet tamamen kaldırılmıştı[7].

Roma hukukundan sonra incelenebilecek bir diğer hukuk sistemi ise Cermen hukukudur. Cermen hukukunda da velayet sahibi baba olarak kabul edilmekle birlikte babanın yetkileri sınırsız olmayıp kendisine birtakım yükümlülükler yüklenmişti[8]. Baba, çocuğunu korumakla yükümlü olduğu gibi çocuğun temsili ve mallarının idaresi hususunda da yükümlülük altındaydı[9]. Ayrıca babanın bu mallarla ilgili vermiş olduğu zararlardan sorumluluğu da doğabilmekteydi[10].

Uzun süre devam eden baba hakimiyeti 19. yüzyıla geldiğimizde ise yerini anne ile babanın velayeti paylaşmasına bırakmıştır[11]. Ancak günümüze değin velayet kavramı halen dahi bir güç, otorite, egemenlik anlayışına dayanan bir kurum olarak kabul edilmekteydi[12]. Modern hayatta bu anlayıştan nihayet uzaklaşılmıştır.

Türk hukukunda da velayetin, geçmişte mutlak hak olduğu görüşü benimsenmişken, günümüzde hak-yüküm niteliğinde olduğu çoğunlukla kabul edilir hale gelmiştir[13]. Bu kavramdan anlaşılması gereken ise velayetin, içinde çeşitli hakları ve birtakım

---

4 Çetiner (n 3) 29; Algan (n 3) 39; Sütken (n 3) 79.

5 Algan (n 3) 39.

6 Berki (n 2) 115; Demircioğlu (n 2) 55.

7 Tahiroğlu ve Erdoğmuş (n 2) 160; Usta (n 2) 45; Sütken (n 3) 80; Algan (n 3) 41; Ziyan (n 3) 5.

8 Emine Akyüz, *Çocuk Hukuku, Çocukların Hakları ve Korunması* (Pegem Akademi 2021) 25; Çetiner (n 3) 30; Ziyan (n 3) 7; Demircioğlu (n 2) 56.

9 Usta (n 2) 42; Akyüz (n 8) 25; Saliha Okur Gümrükçüoğlu, 'Osmanlı Hukuk Uygulamasında Kadının Çocuğu Üzerindeki Velayet ve Vesayet Hakkı' 2022 12(1) Akdeniz Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi 113; Ziyan (n 3) 7.

10 Usta (n 2) 42; Akyüz (n 8) 25; Okur Gümrükçüoğlu (n 9) 113.

11 Usta (n 2) 47 vd.; Çetiner (n 3) 30; Özellikle öncü kabul edilebilecek ülkeler olan İngiltere ve Fransa'daki gelişmeler için bkz. Algan (n 3) 48 vd.

12 Demircioğlu (n 2) 58.

13 Rona Serozan, *Çocuk Hukuku* (Vedat Kitapçılık 2017) 250; Hüseyin Hatemi, *Medeni Hukuk'a Giriş* (On İki Levha Yayıncılık 2021) 138; Hüseyin Hatemi ve Burcu Kalkan Oğuztürk, *Aile Hukuku* (Vedat Kitapçılık 2013) 155; Canan Yılmaz, *Velayet Hukuku* (Seçkin Yayıncılık 2023) 24; İsviçre'de de velayet kavramının hak ve yükümlülükleri bir arada barındırdığı kabul edildiği görülmektedir. Bkz. Kurt Affolter-Fringeli ve Urs Vogel, 'Art 296' in Die elterliche Sorge / der Kindesschutz, Art. 296-317 ZGB - Das Kindesvermögen, Art. 318-327 ZGB - Minderjährige unter Vormundschaft, Art. 327a-327c ZGB Berner Kommentar (eds. Heinz Hausheer, Hans Peter Walter), (Stämpfli Verlag AG 2016) 5; Regina E. Aebi-Müller, 'Elterliche Sorge: Betreuungsrecht – Betreuungspflicht – Aufenthaltsbestimmungsrecht / I. - III.' in Elterliche Sorge, Betreuungsunterhalt, Vorsorgeausgleich und weitere Herausforderungen Symposium zum Familienrecht (eds. Alexandra Jungo, Christiana Fountoulakis), (Schulthess Juristische Medien AG 2018) 32.

yükümlülükleri barındıran bir kavram olduğudur. Bu hakların kullanılması da sınırsız olmayıp çeşitli sınırlandırmalara tabidir. Özellikle Serozan'ın velayet için yapmış olduğu tanıma biz de katılmaktayız. Bu tanım "*anne ve/veya babanın korunmayı gereksinen küçük ya da kısıtlı, evlilik içinde ya da dışında doğmuş çocukların bakımına, gereksinimlerinin karşılanmasına, çıkarlarının korunmasına, onların mallarının yönetilip kullanılmasına, değerlendirilmesine ve çocukların temsiline ilişkin hakların ve yükümlülüklerin toplamıdır*" şeklinde yapılmıştır[14].

**B. Ebeveyn Odaklı Velayet Anlayışından "Çocuğun Üstün Yararı" Odaklı Koruma Anlayışına Geçiş**

Tarihsel süreçte, nihayet, velayet ebeveyn odaklı bir kavram olmaktan çıkmış ve çocuğun üstün yararı öncelik haline getirilmiştir. Birleşmiş Milletler Çocuk Haklarına Dair Sözleşme (Sözleşme) m. 3'e göre "*Kamusal ya da özel sosyal yardım kuruluşları, mahkemeler, idari makamlar veya yasama organları tarafından yapılan ve çocukları ilgilendiren bütün faaliyetlerde, çocuğun yararı temel düşüncedir*". Sözleşme m. 18'e göre ise "*Çocuğun yetiştirilmesi ve geliştirilmesi sorumluluğu ilk önce ana–babaya ya da durum gerektiriyorsa yasal vasilere düşer. Bu kişiler her şeyden önce çocuğun yüksek yararını göz önünde tutarak hareket ederler*". Bu bağlamda çocuğun üstün yararı her somut olayda gözetilmesi gereken bir ilke haline gelmiştir[15].

Her ne kadar Anayasa'mız gereğince tarafı olduğumuz işbu Sözleşme iç hukuk kuralı haline gelmişse de TMK'de de çocuğun üstün yararını karşılayan bir düzenleme bulunmaktadır. TMK m. 339/1 uyarınca "*Ana ve baba, çocuğun bakım ve eğitimi konusunda onun menfaatini göz önünde tutarak gerekli kararları alır ve uygular*". İç hukuk kuralımız haline gelen Sözleşme'de çocuğun üstün yararının daha geniş yorumlandığı göz önünde bulundurularak TMK'deki düzenlemede yer alan bakım ve eğitim kavramları da geniş yorumlanmalı ve sadece bu kavramlar özelinde değil her türlü durum için çocuğun üstün yararı gözetilmelidir[16].

Her iki düzenlemede de çocuğun üstün yararının tanımlanmadığı görülmektedir[17]. Belirtmek gerekir ki bu kavramın tanımının yapılmamış olması kanaatimizce

---

14 Serozan (n 13) 250.

15 Sera Reyhani Yüksel, *Velayet Hakkının Anayasal Sınırları* (Legal Yayıncılık 2016) 92.

16 Nesli Beril Özen Çolak, 'Ebeveynlerin Sosyal Medyada Çocukları Üzerinden Elde Ettikleri Kazancın Çocuk Malları Kapsamında İncelenmesi' (2025) 16(61) 544; Öcal Apaydın ve Hışım'a göre de TMK m. 339/3 tam olarak Sözleşme'nin 12. maddesini karşılamamaktadır. Bu sebeple de TMK m. 339/3 hükmü ile m. 322 birlikte değerlendirilmelidir. Bkz. Bahar Öcal Apaydın ve Selin Hışım, 'Türk Aile Hukukunda Çocuğun Katılım Hakkı' iç Aslı Makaracı Başak, Seda Öktem Çevik ve Gülen Sinem Tek (Edr.) *Türk Medeni Kanunu Hükümlerinin Çocuk Hakları ile Uyumlaştırılması* (Seçkin Yayıncılık 2021) 306.

17 E. Gülçin Elçin, 'Çocuğun Menfaati Gereği Çocukla İlgili Uyuşmazlıklarda Görüşünün Alınmaması Gereken Durumlar' iç Evgen Gülçin Elçin ve Arzu Genç Arıdemir (edr) *Çocuk Hakları Çalışmaları – I –* (On İki Levha Yayıncılık 2017) 3; Hayrunnisa Özdemir ve Ahmet Cemal Ruhi, *Çocuk*

yerinde bir seçimdir. Zira her somut olayda çocuğun üstün yararı farklı anlamlara gelebilir[18]. Bu durum göz önünde bulundurulduğunda yasal bir düzenlemede yapılacak herhangi bir tanım çoğu zaman eksik kalabilecektir[19]. Çocuk Hakları Komitesi, 2013 yılında yayınlamış olduğu Genel Yorum no. 14'te (CRC/C/GC/14) de çocuğun üstün yararı ilkesinin "*...özel durum ve koşullara uygun değerlendirmeler gerektiren dinamik bir kavram*" olduğunu belirtmiştir[20]. Yine aynı belgede şu ifadelere yer vermiştir: "*Çocuğun yüksek yararı kavramı, hem Sözleşme'de öngörülen tüm hakların eksiksiz biçimde gerçekleşmesini hem de çocuğun bütünsel gelişimini amaçlamaktadır*"; "*Komite Devletlerden gelişmeyi şu şekilde yorumlamalarını beklemektedir: çocuğun fiziksel, zihinsel, manevi, ahlaki, psikolojik ve sosyal gelişimini birlikte kucaklayan bütünsel bir kavram*"[21]. Komite'nin diğer açıklamalarına göre ise çocuğun üstün yararı ilkesi üç ayaktan oluşmaktadır. Bunlar verilecek herhangi bir kararda çocuğun üstün yararı neyi gerektiriyorsa ona göre karar verilmesi, yasal bir düzenlemenin yorumlanması gerekiyorsa çocuğun üstün yararına göre yorum yapılması ve çocuğu etkileyecek her türlü karar ve politikada usule uygun değerlendirmeler yapılması, kararın gerekçesinde de somut bir biçimde bunun açıklanmasıdır[22].

Yargıtay kararlarına konu olan olaylarda da anne ve baba ile çocuğunun yararlarının çatışması durumunda çocuğun bedensel, fikri ve ahlaki gelişimini güvenceye alan üstün yararın esas alınması gerektiği belirtilerek bu yararın belirlenmesinde çocuğun farazi düşüncesinin (yetişkin olsa kendi lehine ne karar vereceğinin) kriter olarak kabul edilmesi gerektiği belirtilmektedir[23]. O halde çocuğun üstün yararı konusunda kanun koyucunun bilinçli olarak her somut olayı kendi içinde değerlendirmesi açısından hâkime takdir yetkisi tanıdığı görülmektedir[24].

Gerçekten de, her ne kadar yapılacak her türlü tanım eksik kalacaksa da, çocuğun üstün yararı tabirinden anlaşılması gereken çocuğun maddi ve manevi her türlü varlığının korunması için her somut olayda somut olayın şartlarına göre değerlendirilmesi gereken bir ilke olduğudur[25]. Bu kapsamda söz konusu ilke,

---

*Hukuku (Ders Kitabı)* (On İki Levha Yayıncılık 2024) 24; Ayşegül Gülhan, 'BM Çocuk Haklarına Dair Sözleşme'de Çocuğun Üstün Yararı İlkesinin Kapsamı ve İşlevleri' (2025) 8(2) Uluslararası Akademik Birikim Dergisi 220 vd.

18 Aynı yönde bkz. Serozan (n 13) 65, 66; Elçin (n 17) 3; Akyüz (n 8) 53; Özdemir ve Ruhi (n 17) 24 vd.

19 Elçin (n 17) 4; Akyüz (n 8) 53.

20 CRC/C/GC/14 3.

21 CRC/C/GC/14 3.

22 CRC/C/GC/14 4.

23 Yargıtay 2. HD., E. 2019/906 K. 2019/1745 T. 27.2.2019, Lexpera İçtihat Bankası.

24 Akyüz (n 8) 53; Usta (n 2) 142; Ebru Karaman, *Velayet Hakkı Bağlamında Çocuğun Üstün Yararı İlkesinin Anayasal Değerlendirmesi* (On İki Levha Yayıncılık 2023) 129.

25 Gülçin Elçin Grassinger, *Türk Medeni Kanununda Yer Alan Velayet Hükümleri Kapsamında Küçüğün Kişilik Varlığının Korunması İçin Tedbirler* (On İki Levha Yayıncılık 2009) 59.

çocuğun sadece anlık üstün yararının gözetilmesi anlamına gelmediği gibi bedensel, zihinsel, ruhani, sosyal, kültürel, ekonomik ve hukuki dâhil her türlü bakımdan sağlıklı bir birey olarak yetiştirilmesini ve gelişiminin sağlanmasını da gerekli kılmaktadır[26]. Söz gelimi boşanma davası neticesinde velayetin kime bırakılacağı veya ortak velayet kararına hükmedilip hükmedilmeyeceği[27], ebeveynlerin maddi ve manevi durumları ile birbirleriyle olan ilişkileri, hem mevcut durum hem de çocuğun geleceği göz önünde bulundurularak çocuğun üstün yararına göre belirlenir.

## II. ÇOCUĞUN AÇIK GELECEK HAKKI

### A. Joel Feinberg'in "Açık Gelecek Hakkı" (Right to an Open Future) Teorisi

Çocuğun açık gelecek hakkı kavramı ilk kez Joel Feinberg tarafından ortaya atılmıştır[28]. Bu kavram temel olarak çocuğun geleceğinde gerçekleşebilecek imkanların, çocukken ortadan kaldırılmaması anlamına gelmektedir[29]. Bu kapsamda çocuğun özerkliğinin engellenmemesi ve bunun korunması, gelecekteki imkanların kısıtlanmaması ve bunun yanında mümkün olduğunca bu imkanların artırılması esastır[30]. Feinberg, çocuğun açık gelecek hakkı kavramını çarpıcı bir örnekle de açıklamaktadır: henüz yürüyemeyen bir bebeğin ayaklarının kesilmesi neticesinde ileride yürüyecek olma imkanının elinden alınması, çocuğun açık gelecek hakkının ihlali niteliğindedir[31]. Görüldüğü üzere bedensel zararlar da çocuğun açık gelecek hakkının engellenmesi anlamına gelecektir. Ancak sadece bedensel değil, ruhani zararlar veya gelecekte mümkün olabilecek her türlü imkânın engellenmesi de bu kavrama dahildir.

Bu bağlamda, çocuğun açık gelecek hakkı, henüz çocukken, çocuğun ileride yetişkin olduğunda yapacağı seçimleri, çocuğun doğal gelişimi neticesinde ortaya çıkacak yetişkin için önceden korumaktadır. Zira o yetişkin henüz var olmasa da çocuğun potansiyelinde mevcuttur ve şimdi korunması gereken de bu gelecekteki özerkliktir.[32]

Tüm bu haller kapsamında, ebeveynin asıl yükümlülüğü, ileride doğabilecek imkânın ne olduğunun bir önemi bulunmaksızın, çocuğun potansiyel gelişimini

---

26 Serozan (n 13) 65; Özdemir ve Ruhi (n 17) 25; Karaman (n 24) 131; Gülhan (n 17) 225.

27 Boşanma davası neticesinde anne ve babanın talebi varsa ve çocuğun yararı bunu gerektiriyorsa hâkim, ortak velayete hükmedebilmektedir, bkz. Arzu Genç Arıdemir, 'Evlilik Birliğinin Boşanma ile Sona Ermesi Halinde Çocuğun Hukuki Durumu' iç Evgen Gülçin Elçin ve Arzu Genç Arıdemir (edr) *Çocuk Hakları Çalışmaları -I-* (On İki Levha Yayıncılık 2017) 147, 148.

28 Jason Chen, 'The Right to Self-Development: An Addition to the Child's Right to an Open Future' (2016) 47(4) Journal of Social Philosophy 439.

29 Joel Feinberg, 'The Child's Right to an Open Future' iç Joel Feinberg (Ed), *Freedom and Fulfillment: Philosophical Essays* (Princeton University Press 1992) 77, 78; Chen (n 28) 439.

30 Chen (n 28) 439.

31 Feinberg (n 29) 77.

32 Feinberg (n 29) 78.

kısıtlamadan gelecekte kendi adına karar verebileceği kapıları açık tutmaktır[33]. Hatta ebeveyn bu potansiyeli keşfetmek için çeşitli deneyler yapmalı ve buna göre çocuğa fırsatlar vermeli ve fırsatları da yaratmalıdır[34]. Lotz bu hususta özellikle, çocuğa küçükken seçenekler sunarak seçim yapma konusunda özerklik sağlanmasının, aşamalı olarak çocuğun karar alma kapasitesinin gelişmesini sağlayacağını vurgulamaktadır[35]. Söz gelimi yemek seçimi yaparken ona uygun üç yemeği seçenek olarak sunup çocuğun seçmesini sağlamak buna verilebilecek basit bir örnektir[36].

Bu noktada çocuğun zihinsel, bedensel gelişimi ve bireysel özellikleri de göz önünde bulundurulmalı ve çocuğun geleceğine yönelik alınacak her türlü karar, onun üstün yararı ve gelişim hakkı ile bağdaşacak şekilde alınmalıdır[37]. Kanımızca da ebeveynlik, çocuğun geleceğini kendi istekleri doğrultusunda belirlemek değil, çocuğun potansiyelini fark edip buna göre doğru yönlendirmeler yapabilmek ve çocuğun özerkliğine yer açabilmektir. Söz gelimi içine kapanık bir çocuğun sırf yetişkin olduğunda girişken ve sosyal olması için yapmak istemediği halde mutsuzluğu pahasına zorlayarak fazla sosyal aktiviteye maruz bırakmak veya yatılı okula göndermek yerinde olmayacaktır[38].

Sonuç olarak çocuğun geleceği, kendi benliğini belirleyebilmesi için mümkün olduğunca açık bırakılırsa ortaya çıkan yetişkin de büyük ölçüde özerk seçimlerinin bir sonucu olarak kendi hayatını belirleyebilen ve yönlendirebilen ve tam anlamıyla kendini gerçekleştirebilmiş bir yetişkin olabilecektir[39].

### B. Çocuğun Özerkliği Kavramı ve Hukuki Dayanağı

#### 1. Genel Olarak

Çocuğun özerkliği kavramı, Joel Feinberg'in "çocuğun açık gelecek hakkı" kavramı ile doğrudan araç-amaç bakımından ilişkilidir. Zira çocuğun yetişkin olduktan sonra kendi hayatını çizebilmesi, açık bir geleceğe sahip olabilmesi, daha çocuk iken karar alma özerkliğinin sağlanması ile mümkün olacaktır. Ebeveynin

---

33 Feinberg (n 29) 96; Chen'e göre ebeveynlerin çocuğun açık gelecek hakkı hususundaki ödevleri hem yapma hem de yapmama yükümlülüğünü barındırmaktadır. Ebeveynin yapma yükümlülüğü, çocuğa gelişebilmesi için seçenek sağlamak iken; yapmama yükümlülüğü çocuğun her yönden gelişiminin engellenmemesidir. Bkz. Chen (n 28) 452.

34 Feinberg (n 29) 96.

35 Mianna Lotz, 'Feinberg, Mills, and the Child's Right to an Open Future' (2006) 37(4) Journal of Social Philosophy 548.

36 Lotz (n 35) 548.

37 Feinberg (n 29) 94.

38 Paul Bou-Habib ve Serena Olsaretti, 'Autonomy and Children's Well-Being' iç Alexander Bagattini ve Colin Macleod (Edr.), *The Nature of Children's Well-Being: Theory and Practice* (Springer Science+Business Media Dordrecht 2015) 20, 21.

39 Feinberg (n 29) 97.

çocuğun olgunluğu, idrak kabiliyeti oranında özerkliğine saygı duyması da bu bakımdan önem taşımaktadır.

Raz'a göre bir bireyin özerkliğini sağlamasına katkıda bulunmak için üç ödev bulunmaktadır. Bunlar, onu zorlamamak ve manipüle etmemek, onun içsel yeteneklerini, söz gelimi bilgiyi özümseme, bilgiyi kullanma gücü, akıl yürütme yeteneklerini geliştirmesini sağlamak ve seçim yapabilmesi için yeterli sayıda seçenek sunmaktır[40]. Kanımızca ebeveynlerin, çocukların özerkliğini sağlamak için uyması gereken hususlar da bunlardır.

Türk hukukunda yasal düzenlemelerde açıkça özerklik kavramı kullanılmamış olsa da kullanılan ifadelerden normun koruma amacı itibariyle bu hakkın düzenlendiği sonucuna varabilmekteyiz. Bununla birlikte, daha önce de belirttiğimiz gibi, AY m. 90/son uyarınca BM Çocuk Hakları Sözleşmesi normları hukukumuzda iç hukuk kuralı haline geldiğinden öncelikle Sözleşme hükümlerinin incelenmesi yerinde olacaktır. Özellikle m. 5, 6 ve 12'nin bu konuları kapsadığı görülmektedir. Sözleşme'nin 5. maddesi uyarınca "*Taraf Devletler, bu Sözleşme'nin çocuğa tanıdığı haklar doğrultusunda* çocuğun yeteneklerinin geliştirilmesi ile uyumlu olarak, *çocuğa yol gösterme ve onu yönlendirme konusunda ana–babanın, yerel gelenekler öngörüyorsa uzak aile veya topluluk üyelerinin, yasal vasilerinin veya çocuktan hukuken sorumlu öteki kişilerin sorumluluklarına, haklarına ve ödevlerine saygı gösterirler*". Bu düzenleme, ebeveynlerin çocuğu yönlendirme ve ona rehberlik etmelerinin çocuğun kapasitesinin geliştikçe azalacağı, çocuğun gitgide karar alabilme kapasitesinin gelişeceğini belirtmektedir[41]. Bu kapasite geliştikçe de çocukların haklardan da buna göre yararlanması gündeme gelecektir. Bu düzenleme ile m. 12 esasen birlikte incelenmelidir. Zira Sözleşme m. 12'de belirtilen katılım hakkı ile çocuğun gelişimini öne alan m. 5 birbirini tamamlar niteliktedir[42].

Sözleşme'nin 6. maddesine göre ise "*Taraf Devletler, çocuğun hayatta kalması ve* gelişmesi için *mümkün olan azami çabayı gösterirler*". Sözleşme'nin 6. maddesinin ele alınmasının sebebi, hükmün gelişme kavramını güvence altına almış olmasıdır. Bu düzenlemeden anlaşılması gereken çocuğun maddi ve manevi varlığının geliştirilmesidir[43]. Düzenlemede özellikle sadece çocuğun hayatta kalması düzenlenmemiş, gelişmesine de önem verilmiştir. Keza çocuğun sadece biyolojik olarak yaşaması değil aynı zamanda çocuğun bireysel özerkliğe erişimindeki varoluşsal ve bütüncül gelişimi, başka bir deyişle yetiştirilmesi, kendini ve hayatını geliştirebilmesi de önemlidir[44].

---

40 Joseph Raz, *The Morality of Freedom* (Oxford University Press 1988) 408.

41 Feyza Coşkun Çuvaloğlu, *Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi Sisteminde Medeni Yargılamada Çocuğun Katılım Hakkı* (On İki Levha Yayıncılık 2023) 57.

42 Coşkun Çuvaloğlu (n 41) 58.

43 Akyüz (n 8) 52.

44 Akyüz (n 8) 53.

Sözleşme m. 12'ye göre ise "*Taraf Devletler, görüşlerini oluşturma yeteneğine sahip çocuğun kendini ilgilendiren her konuda* görüşlerini serbestçe ifade etme hakkı*nı bu görüşlere çocuğun yaşı ve olgunluk derecesine uygun olarak, gereken özen gösterilmek suretiyle tanırlar*"[45]. Bu düzenleme uyarınca çocukların görüşlerini serbestçe ifade etme hakkının tanınması, onun karar alma ve ifade etme sürecinin engellenmemesi, herhangi bir sınır koyulmaması, aksine bu süreçte ebeveynin destekleyici bir rol oynaması gerekmektedir[46].

TMK m. 339/3 uyarınca ise "*Ana ve baba,* olgunluğu ölçüsünde *çocuğa hayatını düzenleme olanağı tanırlar; önemli konularda olabildiğince onun düşüncesini göz önünde tutarlar*". Bu hüküm aynı zamanda ebeveynin TMK m. 342 kapsamındaki temsil yetkisinin de bir sınırıdır[47]. Hükümde sadece önemli konularda çocuğun görüşü alınacakmış gibi bir ifade bulunsa da kanımızca bu hüküm Sözleşme m. 12 ile birlikte yorumlanmalı ve çocuğu ilgilendiren her konuda görüşünün alınması gerektiği şeklinde anlaşılmalıdır[48]. Zira Sözleşme'nin iç hukuk kuralı haline geldiği göz önünde bulundurulduğunda böyle bir yorum yapılması mümkündür. Ancak bu iki düzenlemenin yeknesaklaştırılması bakımından TMK m. 339/3'teki "önemli" kelimesinin kaldırılarak "çocuğu ilgilendiren" ifadesi getirilmesi de yerinde olacaktır. Böylece çocuğu ilgilendiren her konuda onun görüşünün alınması sağlanabilir.

Çocuğun olgunluğu hususunun da ayrıca incelenmesi gerekmektedir. Feinberg de, çocuğun açık gelecek hakkı kavramını açıklarken kanımızca çocuğun olgunluğuna değinmektedir. Feinberg'e göre çocuk, aslında en başından beri kendini şekillendirirken buna katkıda bulunmaktadır ve bu katkı da çocuğun karakteri ve benliği geliştikçe artmaktadır[49]. Bu süreç de çocuğun tam olgunluğa

---

45 Çocuk Hakları Komitesi'nin 2009 yılında yayınlamış olduğu Genel Yorum No. 12'de (CRC/C/GC/12) de çocuğunun görüşünün alınmasının temel ilkelerden biri olduğunu ifade etmiştir: "*Tüm çocukların kendini ifade etme ve düşüncelerinin dikkate alınma hakkı, Sözleşme'nin temel değerlerinden birini teşkil eder. Çocuk Hakları Komitesi (Komite), ayrım görmeme, yaşam ve gelişim ile çocuğun yüksek yararının öncelikli düşünülmesi hakkları ile birlikte 12. Madde'yi Sözleşme'nin dört genel ilkesinden biri olarak belirlemiş olup, bu maddenin yalnızca bir hak tesis etmediğini, aynı zamanda diğer tüm hakların yorumlanması ve uygulanmasında da dikkate alınması gerekliliğini vurgular*".

46 Akyüz (n 8) 61; Özdemir ve Ruhi (n 17) 27; Usta (n 2) 146.

47 Elçin Grassinger (n 25) 40; Akyüz (n 8) 238.

48 Oktay Özdemir'e göre TMK m. 339 hükmü yeterli bir düzenleme değildir. Ancak Sözleşme Anayasa m. 90 uyarınca uygulandığından sözleşme hükmüne göre çocukların görüşleri alınacaktır. Bkz. Saibe Oktay Özdemir, 'Boşanma Davalarında Çocuklara İlişkin Kararlar Bakımından Çocuğun Dinlenme Hakkı' iç *Prof. Dr. Hüseyin Hatemi'ye Armağan II. Cilt* (Vedat Kitapçılık 2009) 1223, 1224; Öcal Apaydın ve Hışım'a göre TMK m. 339/3 ile TMK m. 322 birlikte değerlendirildiğinde Sözleşme'nin 12. maddesi ile uyumludur. Bkz. Öcal Apaydın ve Hışım (n 16) 306.

49 Feinberg (n 29) 96; Raz'a göre de bireyin özerk bir yaşam sürebilmesi için belirli bir derecede öz farkındalığına sahip olması gerekir. Bkz. Raz (n 40) 371; Aynı yönde bkz. Bou-Habib ve Olsaretti (n 38) 28.

ve yetişkinliğe ulaşması ile sona ermekte, artık kendi hayatını tamamen kendisi şekillendirebilecek duruma gelmektedir[50].

TMK m. 339/3 hükmü de işte olgunlaşan çocuğa hayatını düzenleme olanağı tanıyarak bu özerkliği güvence altına almakta ve ebeveynin çocuğun gelecekteki yaşam seçeneklerini kısıtlayıcı müdahalelerine bir sınır çizmektedir. 5395 S. Çocuk Koruma Kanunu (ÇKK) m. 13'e göre de "*Tedbir kararının verilmesinden önce* yeterli idrak gücüne sahip *olan çocuğun görüşü alınır, ilgililer dinlenebilir, çocuk hakkında sosyal inceleme raporu düzenlenmesi istenebilir*".

Tüm bu düzenlemeler neticesinde çocuğun görüşünün alınmasının, onun özerkliği için en önemli düzenlemelerden olduğunu söyleyebiliriz[51]. Çocuğun genel olarak kararları ve eylemleri kendisine ait olduğunda ve dolayısıyla geleceğini kendisi belirleyebildiğinde özerk olduğu söylenebilir[52]. Bu noktada ebeveynlerin, çocuklarını herhangi bir konuda karar alırken çeşitli yönlendirmeler veya baskılarla kararlarını etkilemesi halinde, bu durum çocuğun karar alabilme ve geleceğini belirleyebilme hususunda özerkliğinin ihlal edildiği anlamına gelebilir[53]. Söz gelimi, çoğu zaman ebeveynlerin, çocukların üniversite ve bölüm tercih edeceği zamanlarda ve hatta çok daha öncesinde yapmış olduğu yönlendirmeler, çocuğun serbestçe seçim yapmasını engellemektedir. Bu noktada ebeveynlerin, çocuklarının karakterini, özelliklerini, istediklerini çoğu zaman farkında dahi olmaksızın belli başlı mesleklere yönlendirmesi esasen çocuğun özerkliğinin ihlali olduğu gibi açık gelecek hakkını da ihlal etmektedir. Yine başka bir örnek vermek gerekirse hasta özerkliği, hastaların tedavi yöntemlerine karar verme, belirli doktorları seçme vb. yeteneği olarak kabul edildiğinden bir çocuğun da tedavi yöntemleri bakımından özerkliği bu alanlarda, şartları da var ise, mümkündür[54].

Çocuğun görüşünün alınması yanında ayrıca çocuğun özerkliği kavramına, çocuğun bir işleme onay vermesi de dahildir[55]. Gerçekten de halen gelişmekte olan

---

50 Feinberg (n 29) 96.

51 Serozan (n 13) 68; Özge Yücel, 'Çocuğun Yüksek (Üstün) Yararı Bağlamında Çocuğun İradesi' (2013) 2, Ufuk Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi 133.

52 Gerald Dworkin, 'The Nature of Autonomy' (2015) Nordic Journal of Studies in Educational Policy 11; Robert Young, *Personal Autonomy: Beyond Negative And Positive Liberty* (Taylor & Francis 2017) 8; Elçin Grassinger, (n 25) 20; Coşkun Çuvaloğlu (n 41) 55.

53 Dworkin (n 52) 11; Elçin Grassinger (n 25) 21; Çocuğun görüşünü bildirme hususunda özgürlüğünün önemli bir ayağını da baskı ve manipülasyona maruz kalmadan bunu gerçekleştirebilmesidir. Bkz. Öcal Apaydın ve Hışım (n 16) 291; Serkan Ekiz, 'Birleşmiş Milletler Çocuk Hakları Sözleşmesi Kapsamında Çocuğun Katılım Hakkı' (2024) 89(2) İzmir Barosu Dergisi 287.

54 Dworkin (n 52) 11.

55 Özdemir ve Ruhi (n 17) 26; Usta (n 2) 147; İpek Sağlam ve Gaye Tuğ Levent, 'Sınırlı Ehliyetsiz Küçüğün Ayırt Etme Gücünün Tespitinde Uluslararası Esasların Katılım Hakkı Çerçevesinde Değerlendirilmesi' iç Işıl Yelkenci, Fulya Erlüle, Ege Türel, İpek Sağlam, Egemen Işık, Başak Görgeç, Ekin Şentürk ve Dilara Zorlutuna (Edr.) *Prof. Dr. Serap Helvacı'nın Anısına Armağan* (On İki Levha Yayıncılık 2024) 741, 742.

çocuğun çoğu zaman yönlendirilmeye ihtiyacı olabilmektedir. Bu durumda, her ne kadar yasal düzenlemelerde açıkça kullanılmasa da, çocuğun görüşünün alınması ilkesi zamanla geliştirilerek katılım hakkı tabiri olarak kullanılır hale gelmiştir[56]. Dikkat edilmelidir ki katılım hakkı tabiri sadece çocuğun görüşünün alınmasından ibaret olmayıp çocuğun sürecin içinde yer almasını da kapsamaktadır. Başka bir deyişle katılım hakkı, çocuğun yalnızca dinlenmesini değil, görüşünün karar sürecinde dikkate alınmasını ve görüşüne somut olayın koşullarına göre gereken ağırlığın verilmesini ifade eder[57]. Ebeveynlerin çocuğun açık gelecek hakkını engellememek kaydıyla yapacakları yönlendirmelere, çocuğun onay vermesi ile de katılım hakkı sağlanır. Sözleşme'nin 5. maddesinde de ebeveynlere çocuğa yol gösterme ve yönlendirme yetkileri tanınmıştır. Ancak bu hususta da açıkça çocuğun yeteneklerinin geliştirmesi ile uygun olarak bu yetkinin kullanılması gerektiği belirtilerek sınırlama getirilmiştir.

Sonuç olarak ebeveynden beklenen, çocuğun kendi kararlarını alabilecek şekilde onu yetiştirmesi ve alacağı kararların sağlıklı olabilmesi için gerekli bilgileri çocuğa vermesidir[58]. Keza çocuğun görüşünü doğru ve serbestçe ifade edebilmesi için bilgilendirilmesi de şarttır[59]. Belirtmek gerekir ki Sözleşme'nin 17. maddesinde de çocuğun bilgiye erişim hakkının olduğu açıkça belirtilmiştir; ancak TMK'de buna dair bir düzenleme bulunmaması da eksikliktir[60].

### 2. Çocuğun Ayırt Etme Gücü

Yasal düzenlemeler kapsamında çocuğun görüşünün alınması için olgunluğu ölçüt olarak belirlenmiştir[61]. Çocuğun olgunluğunun, yaştan bağımsız olarak belirlenmesi

---

56 Usta (n 2)144; Öcal Apaydın ve Hışım (n 16) 285; Ekiz (n 53) 282; Zeynep Bahadır, 'BM Çocuk Haklarına Dair Sözleşme Çerçevesinde Medenî Usûl Hukuku Bakımından Çocuğun Katılım Hakkı' (2023) 70 Adalet Dergisi 217; Katrien Herbots ve Johan Put, 'The Participation Disc: A Concept Analysis of (a) Child ('s Right to) Participation' (2015) 23 International Journal of Children's Right 155; Haroon Rafique, 'Implementation of Child Right to Participation under UN Convention: Myth and Reality' (2019) 26 Journal of Political Studies 2; E. Kay M. Tisdall, Fiona Morrison ve Judy Warburton, 'Challenging Undue Influence? Rethinking Children's Participation in Contested Child Contact' (2021) 43 Journal of Social Welfare and Family Law 9.

57 Rona Serozan, 'Çocuğun Kişi Varlığının Aile Hukuku Alanında Korunmasında Yetersizlikler' iç *Prof. Dr. Kenan Tunçomağ'a Armağan* (Beta Basım Yayım Dağıtım 1997) 390; Coşkun Çuvaloğlu (n 41) 6 vd.; Özge Çelebi, *Vesayet Altına Alınan Küçüğün Katılım Hakkı* (On İki Levha Yayıncılık 2025) 91; Bahadır (n 56) 216, 217.

58 Akyüz (n 8) 228; Usta (n 2) 146; Bou-Habib ve Olsaretti (n 38) 30.

59 Usta (n 2) 157; Öcal Apaydın ve Hışım (n 16) 291; Ekiz (n 53) 289.

60 Oktay Özdemir (n 48) 1223; İdil Tuncer Kazancı, 'Hukukî Dinlenilme Hakkı ve Çocuğun Katılma Hakkı Bağlamında Yargılamada Çocuğun Dinlenilmesi' (2023) 9(1) Anadolu Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi 62.

61 Mustafa Dural, Tufan Öğüz ve Mustafa Alper Gümüş, *Türk Özel Hukuku Cilt III Aile Hukuku* (Filiz Kitabevi 2025) 397, 398; Reyhani Yüksel (n 15) 96; Usta (n 2) 144, 145; Yargıtay idrak çağı kavramını şu şekilde incelemektedir; "*Çocuğun üstün yararını belirlerken; onun bedensel, zihinsel, ruhsal, ahlaki ve toplumsal gelişiminin sağlanması amacının gözetilmesi gereklidir. Ana ve babanın yararları; ahlaki değer yargıları, sosyal konumları gibi durumları, çocuğun üstün*

gerekmektedir. Gerek uluslararası belgelerde gerekse de Türk hukukunda çocuğun ayırt etme gücüne ilişkin herhangi bir yaş sınırı getirilmemiştir[62]. Her ne kadar Sözleşme'de yaş ve olgunluk ölçüleri birlikte dikkate alınsa da TMK'de sadece olgunluktan bahsedilmektedir. Kanımızca yaştan bağımsız böyle bir düzenleme getirilmesi yerindedir. Söz gelimi 12 yaşındaki bir çocuk, bazı durumlarda 15 yaşındaki bir çocuktan daha olgun olabilir veya 12 yaşında bir çocuğun bazı konularda idrak yeteneği gelişmişken bazı konularda ise idrak yeteneğinin gelişmediği kabul edilebilir[63]. Bu kapsamda olgunluk kavramından anlaşılması gereken çocuğun anlayabilme ve değerlendirme kapasitesinin olmasıdır[64]. Bu sebeple ayırt etme gücü kavramını kısaca da olsa incelememiz gerekmektedir.

Ayırt etme gücü, yaştan bağımsız olarak varlığı aranan soyut ve nispi bir kavramdır[65]. Bu kavram, TMK m. 13'te "*Yaşının küçüklüğü yüzünden veya akıl*

*yararını etkilemediği ölçüde göz önünde tutulur. Velayet düzenlemesi kamu düzenine ilişkin olup, re'sen araştırma ilkesi geçerlidir. Birleşmiş Milletler Çocuk Hakları Sözleşmesinin 12. ve Çocuk Haklarının Kullanılmasına İlişkin Avrupa Sözleşmesinin 3. ve 6. maddeleri idrak çağındaki çocukların kendilerini ilgilendiren konularda görüşünün alınması ve görüşlerine gereken önemin verilmesini öngörmektedir. Bu nedenle ortak çocuğun bizzat ya da istinabe yoluyla eğitim, kültür, yaşam olanakları bakımından nerede yaşamak istediği konusunda bilgilendirilerek, velayet hakkındaki tercihinin hâkim tarafından kendisinden sorulması ... ve tüm deliller birlikte değerlendirilip, ebeveynlerinden hangisi yanında kalmasının çocuğun menfaatine olacağı tespit edilip, sonucuna göre karar verilmesi gerekirken, eksik inceleme ile yazılı şekilde karar verilmesi isabetli bulunmamıştır*", Yargıtay 2. HD., E. 2018/2775 K. 2019/4310 T. 9.4.2019, Lexpera İçtihat Bankası.

62 M. Kemal Oğuzman, Özer Seliçi ve Saibe Oktay Özdemir, *Kişiler Hukuku* (Filiz Kitabevi 2021) 60; Rona Serozan, *Medeni Hukuk* (Vedat Kitapçılık 2018) 430; Mustafa Dural ve Tufan Öğüz, *Türk Özel Hukuku Cilt II Kişiler Hukuku* (Filiz Kitabevi 2022) 58; Usta (n 2) 158; Sağlam ve Tuğ Levent (n 55) 741; Vehbi Umut Erkan ve İpek Yücer, 'Ayırt Etme Gücü' (2011) 60(3) Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi 489; Coşkun Çuvaloğlu (n 41) 36.

63 Yargıtay 2. Hukuk Dairesi vermiş olduğu bir kararında karara konu somut olaydaki 9 yaşındaki çocuk için şu ifadeleri kullanmıştır: "*... velayet konusunda idrak çağında bulunan ortak çocuk Kaan'ın eğitim, kültür, yaşam olanakları bakımından nerede yaşamak istediği konusunda bilgilendirilerek velayet hakkındaki görüşünün sorulması...*". Bkz. Yargıtay 2. HD. E. 2020/28, K. 2020/1504, T. 24.2.2020, Lexpera İçtihat Bankası; Yargıtay Hukuk Genel Kurulu 2012'de vermiş olduğu bir kararda 14 yaşındaki çocuk için de "*Somut olayda da, velayetinin değiştirilmesi talep edilen müşterek çocuk Beste 27.04.1998 doğumlu olup müşterek çocuğun idrak çağına geldiği açıktır*" ifadelerini kullanmıştır. Bkz. Yargıtay HGK., E. 2011/884, K. 2012/197, T. 16.3.2012, Lexpera İçtihat Bankası. Görüldüğü üzere kararlarda da farklı yaşlar için idrak kabiliyetinin olduğu sonucuna varılabilmektedir; İsviçre hukukunda da mesele ne kadar karmaşıksa, muhakeme yeteneğine yönelik beklentilerin o kadar yüksek olması gerektiği, konu önemsiz sonuçlar doğuruyorsa, muhakeme yeteneğine yönelik beklentinin daha düşük tutulması gerektiği belirtilmektedir. Bkz. Christophe A. Herzig, 'Das Kind in den familienrechtlichen Verfahren' iç Peter Gauch (Edr.) *AISUF - Arbeiten aus dem Iuristischen Seminar der Universität Freiburg Schweiz* (Schulthess Juristische Medien AG 2012) 47, 48; Aynı yönde bkz. Oğuzman, Seliçi ve Oktay Özdemir (n 62) 63; Alman hukukunda Bürgerliches Gesetzbuch (BGB) Art. 104'te sözleşme yapabilmek için gereken yaşın en az 7 olması gerektiği ifade edilmektedir.

64 Coşkun Çuvaloğlu (n 41) 43.

65 Haluk Tandoğan, *Türk Mesuliyet Hukuku* (Vedat Kitapçılık 2010) 57; Serozan, (n 62) 430; Dural ve Öğüz, (n 62) 58; Serap Helvacı, *Gerçek Kişiler* (Legal Yayıncılık 2021) 60; Usta (n 2) 158; Cem Baygın ve Ahmet Nar, *Medeni Hukuk Dersleri-I Başlangıç Hükümleri ve Kişiler Hukuku*

*hastalığı, akıl zayıflığı, sarhoşluk ya da bunlara benzer sebeplerden biriyle akla uygun biçimde davranma yeteneğinden yoksun olmayan herkes, bu Kanuna göre ayırt etme gücüne sahiptir*" ifadesi ile düzenlenmiş olup kısaca akla uygun davranma yeteneği olarak belirtilmiştir. Bununla birlikte, hükümde sadece akla uygun davranma hali değil ayrıca buna sebep olabilecek durumlar da belirtilmiştir. Bu sebeple kanunda sayılan haller ve o hallere benzeyen durumlar neticesinde akla davranma yeteneğinden yoksun olma durumu söz konusu olmalıdır ki kişinin ayırt etme gücünü haiz olmadığı kabul edilebilsin[66]. Kanun koyucu, bu hallerden biri olarak yaş küçüklüğünü göstermiş olsa da söz konusu hallerin varlığı tek başına ayırt etme gücünün bulunmadığı sonucunu doğurmamakta; bunların ayırt etme gücünün belirlenmesi bakımından önemi, somut olayda akla uygun biçimde davranma yeteneğini etkileyip etkilemediklerine göre belirlenmektedir[67]. Bu bakımdan da yaş bakımından sayısal bir belirleme yapılmadığı görülmektedir ve kanımızca da bu tercih yerindedir.

O halde çocuk çok küçük olsa dahi, kendisini ilgilendiren bir konuda görüşünün alınması ve bu görüşe verilecek ağırlığın belirlenmesi bakımından çocuğun anlayabilme ve değerlendirebilme kapasitesinin somut olayın özellikleri çerçevesinde değerlendirilmesi gerekmektedir. Söz gelimi 5 yaşındaki bir çocuğa alınacak kıyafetler seçilirken onun da görüşü alınarak onun zevkine göre kıyafetler alınması gayet doğaldır. Ancak yine beş yaşındaki bir çocuğun hangi okula devam edeceğine ilişkin kararın yalnızca çocuğun görüşü doğrultusunda verilmesi beklenemez.[68]

Bu bağlamda da çocuğun maddi manevi her türlü durumunun, ailesinin, sosyal çevresinin, yetiştirilme şeklinin vs. göz önünde bulundurulması gerekmektedir[69]. Zira her çocuğun yetiştiği ortam farklı olduğundan kendisini geliştirme kapasitesi

(Yetkin Yayınları 2022) 344; Oğuz Sadık Aydos, 'Ayırt Etme Gücü Ekseninde Yaş Etkeni' (2025) iç Kardelen Kıraç Tokabaş, Dilara Zorlutuna, Egemen Işık, Murat Akdi, Sema Aydın, Murat Topuz, Pelin Çavdar Lokumcu, Ekin Şentürk, Ege Türel, Işıl Yelkenci ve Ertuğrul Doğan Erzengin (Edr.) *Prof. Dr. O. Gökhan Antalya'ya Meslekte 50. Yıl Armağanı* (On İki Levha Yayıncılık 2025) 706; Sağlam ve Tuğ Levent (n 55) 741; Erkan ve Yücer (n 62) 485; Coşkun Çuvaloğlu (n 41) 36.

66 Oğuzman, Seliçi ve Oktay Özdemir (n 62) 57; Helvacı (n 65) 60.

67 Oğuzman, Seliçi ve Oktay Özdemir (n 62) 60; Helvacı (n 65) 61; Baygın ve Nar, (n 65) 342; Pakize Ezgi Akbulut, 'Ayırt Etme Gücünden Yoksunluğun Borçlar Hukukunda Hukuki İşlem Ehliyeti Bakımından Sonuçları ve Özellik Arz Eden Haller' (2025) 15(1) Süleyman Demirel Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi 412; Cengiz Koçhisaroğlu, 'Kusur İşleme Ehliyeti Olarak Ayırt Etme Gücünün Haksız Eylem Alanında Derecelendirilmesi' (2004) 53(4) Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi 8.

68 Doktrinde bu konuda en çok verilen örnek, çocuğun kırtasiye malzemesi satın alabilmesi normal kabul edilirken daha yüksek miktarda para harcanması gereken, söz gelimi bilgisayar alınması gibi satın almaları yapamayacağıdır. Bkz. Helvacı (n 65) 61; Baygın ve Nar (n 65) 342, 343; Oğuzman, Seliçi ve Oktay Özdemir (n 62) 60.

69 Serdar Nart, *Ayırt Etme Gücünden Yoksun Kimselerin Hukuki Sorumluluğu (Hakkaniyet Sorumluluğu)* (Adalet Yayınevi 2014) 27; Coşkun Çuvaloğlu (n 41) 43.

de bu bakımdan farklılık gösterebilmektedir[70]. Söz gelimi daha çok sorumluluk almasına izin verilen, bilgiye erişimi sağlanan, bununla da kalmayıp bu bilgiyi akıl süzgecinden geçirmesi için konuşma ve tartışma ortamı yaratabilen bir ailede büyüyen çocukla imkanları kısıtlı bir çocuğun olgunluğu da farklılık gösterebilecektir.

Raz'a göre bireylerin özerkliği bakımından ihtiyaç duyulan en önemli şey, seçeneklerinin farkında olması ve eylemlerinin hayatının gidişatını değiştirebileceğinin farkında olmasıdır[71]. Gerçekten de çocuğun görüşünün alınmasının uygun olup olmadığının belirlenmesinde çocuğun kusursuz derecede karar alabilmesi veya bir yetişkin gibi düşünebilmesi beklenmemelidir. Önemli olan çocuğun seçeneklerini ve bunların olası sonuçlarını fark edebilecek kapasitede olmasıdır. Tüm bunların neticesinde, her çocuk için bu belirleme tek bir kritere göre yapılamayacak, her somut durumda ayrı ayrı karar verilmesi gerekecektir. Bu sebepledir ki çocuğun idrak yeteneğinin belirlenmesi hukukumuzda hâkimin takdirine bırakılmıştır[72].

Ancak belirtmek gerekir ki önceki başlıkta da ifade ettiğimiz üzere çocuğun görüşünün alınması kavramı gelişerek çocuğun katılım hakkı kavramına evrildiğinden sadece çocuğun görüşünün alınması değil bu görüşün kararlara etkisi de önem arz etmektedir. Bu bakımdan çocuğun görüşünün alınması ve bu görüşlerin karara etkisi esasen farklı hususlardır. Bunlar çocuğun özerkliğinin iki ayağını oluşturmaktadır. Bu bakımdan ayırt etme gücü sadece çocuğun görüşünün alınması için değil, bu görüşe verilecek ağırlık bakımından da önemlidir. Zira çocuğun görüşünün alınması her görüşünün uygulanacağı anlamına da gelmemektedir[73]. Bu da bizi çocuğun üstün yararı ilkesine götürmektedir.

Çocuğun görüşünün alınması, esasen çocuğun üstün yararı ilkesine de dahil olan bir ilkedir[74]. Ancak bazı öyle haller olabilir ki çocuğun üstün yararı, görüşünün alınmasının önüne geçebilmektedir. Özellikle yasal düzenlemelerde belirtilen, çocuğun henüz olgunlaşmamış olması, yeterli ayırt etme gücüne erişmemiş olması halinde veya bazen de karar alınmasının gecikmesinde sakınca olması durumunda çocuğun görüşünün alınması, üstün yararına aykırılık teşkil edebilir[75]. Yine bazı

---

70 Coşkun Çuvaloğlu (n 41) 43; Akyüz'e göre çocuğun yetiştiği şehir dahi bu farklılığa neden olabilecektir. Zira daha büyük bir şehirde büyüyen bir çocuğun olanaklarının daha küçük şehirde büyüyen bir çocuğa göre daha fazla olması çocukların ayırt etme gücünü etkileyebilecektir. Bkz. Akyüz (n 8) 111.

71 Raz (n 40) 382.

72 Oğuzman, Seliçi ve Oktay Özdemir (n 62) 64; Serozan (n 62) 430; Dural ve Öğüz (n 62) 60, 61; Helvacı (n 65) 60, 61; Usta (n 2) 158; Akyüz (n 8) 111.

73 Kaldı ki çocuğu tamamen karar verici konumda bırakmak da onu zor durumda bırakabilecektir. Bu bakımdan çocuğun karara katılmasının sağlanması daha önemlidir. Bkz. Yücel (n 51) 134.

74 Serozan (n 13) 68; Burcu G. Özcan Büyüktanır, *Çocuğun Kişilik Hakkı ve Çocuğun Kişilik Hakkının Hukuka Aykırı Filllere Karşı Korunması* (Yetkin Yayınları 2019) 142; Öcal Apaydın ve Hışım (n 16) 295.

75 Serozan (n 13) 68; Öcal Apaydın ve Hışım (n 16) 295; Bou-Habib ve Olsaretti (n 38) 28.

durumlarda çocuğun görüşünün alınması ve tamamen buna uygun hareket edilmesi, çocuğun menfaatine uygun olmayabilir. Her ne kadar olgunluğu ölçüsünde çocuğun görüşü alınacaksa da bu görüş menfaatine aykırılık oluşturacak ise çocuğun görüşü yine dinlenilmekle birlikte dikkate alınmamalıdır[76].

Belirtmek gerekir ki bu noktada çocuğun ayırt etme gücünün bulunup bulunmamasına göre, açık gelecek hakkının varlığı ile bu hakkın kullanılmasına çocuğun bizzat katılımı arasında ayrım yapılması gerekmektedir. Tüm bu düzenlemelerde çocuğun özerkliği bakımından görüşünün alınması için idrak kabiliyetinin olması gerektiği belirtilse de çocuğun açık gelecek hakkı sadece ayırt etme gücüne sahip çocuklar için var olan bir hak değildir. Çocuklar doğdukları andan itibaren bu hakka sahiptirler. Bu sebeple ayırt etme gücü olmayan çocukların da açık gelecek haklarının korunması ebeveynlerin bir görevidir. Bu bakımdan ayırt etme gücü olmayan çocukların görüşünün alınamaması, ebeveynlere daha büyük bir yük yüklemektedir. Çocukları ayırt etme gücüne sahip olsun veya olmasın, onların gelişimlerini desteklemek ve gelecekte kendi kararlarını verebilecekleri koşulları sağlamak ebeveynlerin yükümlülüğüdür. Ayırt etme gücü olmayan çocuk bakımından ebeveynin rolü, çocuğun yerine onun geleceğine karar vermek değil; çocuğun ileride kendi geleceğine ilişkin kararları verebilmesini mümkün kılacak koşulları yaratmak olmalıdır. Bununla birlikte ayırt etme gücüne sahip olmayan çocuklar da çoğu zaman kendilerini farklı şekillerde ifade edebilmektedir. Özellikle çocuğun çizdiği resimler, oyunlarda verdiği tepkiler onu gözlemlemek ve ne istediğini bilmek açısından belirleyici olabilmektedir[77]. Bu nedenle ebeveynlerin çocuğun günlük yaşamda ortaya koyduğu davranışlarını da gözlemlemesi gerekmektedir.

Esasen ayırt etme gücüne sahip küçüklerin ehliyeti (TMK m. 16) ve özellikle şahsa sıkı sıkıya bağlı haklarını kullanma yetkileri de kanımızca çocuğun bireysel özerkliğinin medeni hukuktaki somut görünümleridir[78]. Ancak çocuğun karar alma sürecine katılımı ve görüşünün değerlendirilmesi, yalnızca fiil ehliyeti veya ayırt etme gücü meselesi değildir. Zira çocuğun görüşüne verilecek ağırlık belirlenirken; çocuğun ayırt etme gücü ve olgunluk derecesi, somut olayın niteliği ve çocuk için taşıdığı önem ile çocuğun üstün yararı bir bütün olarak incelenmelidir. Somut olayın çocuk üzerindeki etkileri ağırlaştıkça ve alınan karar çocuğun geleceğini doğrudan etkiledikçe, ebeveynin gözetim ve koruma görevi daha önemli hale gelecektir. Bu bakımdan çocuğun ayırt etme gücü bulunsa dahi, ifade ettiği görüşün kendi üstün menfaatine veya açık gelecek hakkına açıkça aykırı olduğu

---

76 Oktay Özdemir (n 48) 1237; Elçin Grassinger (n 25) 64; Özcan Büyüktanır (n 74) 142; İsmail Dede, *Çocuğun Velayet İlişkisinden Doğan Kişi Varlığı Zararlarının Tazmini* (On İki Levha Yayıncılık 2019), 58.

77 Akyüz (n 8) 61; Yücel (n 51) 122.

78 Aynı yönde bkz. Yücel (n 51) 134.

hallerde çocuğun anlık iradesi değil, gelecekteki özerkliğini koruyacak olan üstün yararı esas alınmalıdır[79].

## III. TÜRK MEDENİ KANUNU KAPSAMINDA EBEVEYNİN ÇOCUĞUNU YETİŞTİRME YETKİSİ VE ÇOCUĞUN ÖZERKLİĞİNİN ÇATIŞMASI

### A. Ebeveynin Yetiştirme Yetkisinin Sınırı Olarak Çocuğun Açık Geleceği

TMK m. 340 uyarınca "*Ana ve baba, çocuğu olanaklarına göre eğitirler ve onun bedensel, zihinsel, ruhsal, ahlâkî ve toplumsal gelişimini sağlar ve korurlar*"[80]. Belirtmek gerekir ki velayetin hak-yükümlülük niteliğinin en güzel örneklerinden biri bu hükümdür. Zira ebeveynin çocuğu eğitmesi hem bir yükümlülük iken hem de çocuğun eğitimini yönetme bakımından bir yetkidir[81].

Hükümde çocuğun eğitilmesi, sadece okul eğitimi anlamına gelmemekte, çocuğun iyi ve düzgün yetiştirilmesi, terbiye edilmesi gibi halleri de kapsamaktadır[82]. Önceki başlıklarda da sıklıkla ifade ettiğimiz üzere ebeveynlerin çocuğu eğitirken ve yetiştirirken çocuğun bedensel, zihinsel, ahlaki, toplumsal her anlamda gelişimini sağlaması gerekmektedir. Bu hususlar hükümde de açıkça belirtilmiştir. Tüm bunları sağlarken ebeveynden beklenen, mevcut imkanları dahilinde bu yükümlülüklerini yerine getirmesidir[83]. Ebeveynlerin olanakları, sadece maddi olanaklar olarak değerlendirilmemeli, onların sosyo-kültürel durumları ve yaşam şartları da incelenmelidir[84].

Ebeveynler, mevcut imkanları bahane ederek yükümlülüklerini en iyi seviyede yerine getirmekten de kaçınmamalıdırlar. Başka bir deyişle çocuklarını daha iyi olanaklarla yetiştirebilmeleri mümkünken daha düşük şartlarda yetiştirmeleri çocuk hakları için getirilen ilkelere, söz gelimi çocuğun üstün yararına, aykırılık oluşturacaktır. O halde burada ebeveynlerin olanaklarının bir sınır olmasıyla birlikte

---

79 Serozan (n 13) 65; Özdemir ve Ruhi (n 17) 25; Karaman (n 24) 131; Gülhan (n 17) 225.

80 Konumuzu aşmamak adına makalemizde bu hususa ayrıca yer verilmeyecek olsa da belirtmek gerekir ki çocuğun eğitim hakkı Anayasa m. 42 uyarınca da korumaya alınmış temel haklardandır. Bu sebepledir ki çocuğun eğitimine dair yükümlülük sadece ebeveynlere değil devlete de yüklenmiştir.

81 Dural, Öğüz ve Gümüş (n 61) 398; Mehmet Erdem ve İsmail Dede, 'Türk Medeni Kanunu Kapsamında Çocuğun Eğitim Hakkı ve Bu Hakkın Sınırlarına İlişkin Değerlendirmeler' iç Aslı Makaracı Başak, Seda Öktem Çevik ve Gülen Sinem Tek (Edr.) *Türk Medeni Kanunu Hükümlerinin Çocuk Hakları ile Uyumlaştırılması* (Seçkin Yayıncılık 2021) 254; Dede (n 76) 63.

82 Akyüz (n 8) 241; Usta (n 2) 274; Elçin Grassinger (n 25) 25 vd.; Yargıtay HGK, E. 2011/884, K. 2012/197, T. 16.3.2012, "*Ana ve babanın çocukların kişiliklerine ilişkin hak ve ödevleri, özellikle çocukların şahıslarına bakmak, onları görüp gözetmek, geçimlerini sağlamak, yetiştirilmelerini ve eğitimlerini gerçekleştirmektir. Bu bağlamda sağlayacağı eğitim ile istenilen ölçüde dürüst, kötü alışkanlıklardan uzak, iyi ahlak sahibi, çalışkan ve bilgili bir insan olarak yetiştirmek hak ve yükümlülüğü bulunmaktadır*", Lexpera İçtihat Bankası.

83 Akyüz (n 8) 241; Elçin Grassinger (n 25) 26.

84 Usta (n 2) 279.

çocuğun üstün yararının da her zaman olduğu gibi gözetilmesi gerekmektedir. Ebeveyn imkanlarının fazlasını yapmaya zorlanamayacağı gibi ebeveynden çocuğu yetiştirirken mümkün olduğunca çocuğun yeteneklerini öncelik olarak kabul etmesi ve buna da olabildiğince imkân sağlaması beklenmektedir[85]. Tüm bu süreçte çocuğun görüşüne de her zaman olgunluğu ölçütünde başvurulmalıdır[86].

Bu noktada çocuğun zihinsel, bedensel gelişimi ve bireysel özellikleri de göz önünde bulundurulmalı ve çocuğun geleceğine yönelik alınacak her türlü karar, onun üstün yararı ve gelişim hakkı ile bağdaşacak şekilde alınmalıdır[87]. Esasen ebeveynlik, çocuğun geleceğini kendi istekleri doğrultusunda belirlemek değil, çocuğun potansiyelini fark edip buna göre doğru yönlendirmeler yapabilmek ve çocuğun özerkliğine yer açabilmektir[88]. Daha önce açıklamış olduğumuz üzere çocuğun katılım hakkı, onun özerkliğinin ve açık gelecek hakkının en önemli parçasıdır. Ancak belirli olgunluk seviyesine ulaşmamış çocukların her ne kadar görüşünü belirtmesi yeterli seviyede olmayacaksa da bu noktada çocuğun düzgün yetiştirilmesinde görev yine ebeveynlere düşmektedir. Ebeveynlerin çocuğun görüşünü açıklayamıyor olmasından hareketle çocuğunun özelliklerini dikkate almadan onun hakkında kararlar alması doğru değildir[89]. Aksi takdirde bu durum çocuğun açık gelecek hakkının ihlali niteliğinde olacaktır. Kaldı ki çocuklar belirli bir olgunluk düzeyine ulaşmamış olsalar da kendilerince neyi isteyip istemediklerini belli edebilmektedirler. Bunları görmek de ebeveynin görevidir. Sonuç olarak ebeveynin TMK m. 340 kapsamındaki eğitim ve yetiştirme yetkisi de mutlak olmayıp TMK m. 339/3 ile çizilen genel sınıra ve çocuğun açık bir geleceğe sahip olma hakkına tabidir[90].

Uygulamada özellikle dini eğitim ve tıbbi müdahaleler söz konusu olduğunda velayetten doğan yetkilerin ve çocukların menfaatlerinin çatıştığı görülmektedir. Bu hususlardan da kısaca bahsetmek gerekmektedir. Dini eğitim, ebeveynin çocuğu eğitme yetkisine dahil olan hususlardan olmakla birlikte TMK'de ayrıca düzenlenmiştir. TMK m. 341'e göre "*Çocuğun dinî eğitimini belirleme hakkı ana ve babaya aittir. Ana ve babanın bu konudaki haklarını sınırlayacak her türlü sözleşme geçersizdir. Ergin, dinini seçmekte özgürdür*". Belirtmek gerekir ki, doktrinde de haklı olarak eleştirildiği üzere, velayete ilişkin düzenlemelerde yer

85 Akyüz (n 8) 241; Elçin Grassinger (n 25) 26; Erdem ve Dede (n 81) 257.

86 Akyüz (n 8) 241.

87 Elçin Grassinger (n 25) 29; Akyüz (n 8) 241; Erdem ve Dede (n 81) 257.

88 Aynı yönde bkz. Erdem ve Dede (n 81) 257; Dede (n 76) 57.

89 Bou-Habib ve Olsaretti bu durumu bilinci açık olmayan bir hastaya doktorun, hastanın isteğine uymayacağını bile bile bir müdahalede bulunmasına benzetmektedir. Bu durumda nasıl ki doktorun sorumluluğu gündeme gelecektir ebeveynlerin de henüz yeterli bilince sahip olmayan çocuklara iyilik adı altında yaptıklarının her zaman doğru olmayabileceğini belirtmektedir. Bkz. Bou-Habib ve Olsaretti (n 38) 25, 26.

90 Aynı yönde bkz. Özcan Büyüktanır (n 74) 174; Ümran Yıldırım Altun, *Velayet Hakkının Kötüye Kullanılması* (Adalet Yayınevi 2025) 110.

alan bu hükmün üçüncü fıkrası olan erginlerin dinini seçmekte özgür olduğu ifadesi düzenlenme yeri bakımından hatalıdır[91]. Bu bakımdan son fıkranın, mahkeme kararı neticesinde velayet altında bırakılan ergin kısıtlılar için düzenlendiği kabul edilmelidir[92]. Bu sebeple hükmün mefhumu muhalifinden ergin olmayanların dinini seçmekte özgür olmadığı sonucu ise çıkarılmamalıdır[93]. Ebeveynin dini eğitim vermesinde en önemli husus çocuğun ruhsal gelişiminin tehlikeye atılmamasıdır[94]. Bizim de katıldığımız görüşe göre çocuklar olgunluğu ölçüsünde dinini seçme hakkına da sahip kabul edilmeli ve dinini seçme, buna göre eğitim alıp almama gibi hususlar çocuğun iradesine bırakılmalıdır[95].

Tıbbi müdahaleler söz konusu olduğunda ise İngiliz hukukunda Gillick testi kapsamında böyle bir inceleme yapılabilmektedir. Bu test kapsamında 16 yaşından küçük çocukların tıbbi müdahaleye rıza verebilme hususunda olgunlukları tespit edilmekte ve buna göre hareket edilmektedir[96]. Başka bir deyişle 16 yaşından küçük çocuğun rıza gösterip gösteremeyeceğinin belirleyicisi, duygusal ve zihinsel olgunluğu ile önerilen tedaviyi anlama yeteneğidir[97]. İngiliz hukukunda, düzenleme öncesinde 16 yaşından büyük çocukların rızasının alınabileceği kabul edilmekteyken, 16 yaşından küçük çocukların da belirli hâllerde rıza gösterebileceklerinin göz önünde bulundurulması amacıyla yapılan düzenlemeler sonucunda Gillick testi geliştirilmiş ve uygulanmaya başlanmıştır[98]. Hukukumuzda ise yine tıbbi müdahaleye gösterilecek rıza için yasal düzenlemelerde bir yaş sınırı belirtilmemişse de çocuğun ayırt etme gücü olup olmadığına bakılmaksızın yasal temsilcisinin rızası aranmaktadır[99]. Ancak bu düzenlemeler doktrinde eleştirilmektedir. Zira tıbbi müdahaleye verilecek rıza kişiye sıkı sıkıya bağlı haklardan olup ayırt etme

91 Dede (n 76) 64.

92 Erdem ve Dede (n 81) 258; Dede (n 76) 64.

93 Erdem ve Dede (n 81) 259.

94 Elçin Grassinger (n 25) 37; Yıldırım Altun (n 90) 116.

95 Akyüz (n 8) 244.

96 Sağlam ve Tuğ Levent (n 55) 750; Ayşe Nilay Şenol, 'Sünnet ve Çocuğun Menfaati' (2019) 25(2) Marmara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Hukuk Araştırmaları Dergisi Prof. Dr. Ferit Hakan Baykal Armağanı 1342.

97 Marc A. Cornock, 'Fraser guidelines or Gillick competence?' (2007) 1(3) Journal of Children's and Young People's Nursing 142.

98 Cornock (n 97) 142.

99 1219 S. Tababet ve Şuabatı San'atlarının Tarzı İcrasına Dair Kanun m. 70: "*Tabipler, diş tabipleri ve dişçiler yapacakları her nevi ameliye için hastanın, hasta küçük veya tahtı hacirde ise veli veya vasisinin evvelemirde muvafakatını alırlar*". Hasta Hakları Yönetmeliği m. 24: "*Tıbbi müdahalelerde hastanın rızası gerekir. Hasta küçük veya mahcur ise velisinden veya vasisinden izin alınır*".

gücüne sahip kişiler tarafından bizzat rıza verilmesi gereken işlemlerdendir[100] ve tıbbi müdahaleye verilecek rıza çocuğun katılım hakkına dahildir[101].

### B. Sınır İhlali Halinde Çocuğun Açık Gelecek Hakkının Korunması

Çocuğun geleceğinin korunması bakımından velayet düzenlemelerine başvurulabileceği gibi kanımızca çocuğun açık bir geleceğe sahip olma hakkı, çocuğun küçüklük döneminde şekillenen ve yetişkin olduğunda tam özerkliğe ulaşan kişilik hakkının (TMK m. 23 vd.) özel bir görünümü olarak kabul edilmeli ve bunun ihlali halinde kişilik haklarının ihlalinden doğan hukuki imkanlara da başvurulabilmelidir[102]. Zira kanımızca kişilik hakkı, yalnızca çocuğun mevcut bedensel ve manevi varlığını değil; onun kişiliğini serbestçe geliştirme, gelecekteki yaşam tercihlerini özgür iradesiyle belirleme potansiyelini de güvence altına almaktadır[103]. Çocuğun geleceğini belirlemesi onun manevi kişilik değerlerinden biri olarak da kabul edilebilir. Ebeveynin bunu engellemesi halinde de çocuğun kişilik haklarının ihlal edildiği sonucuna varılarak TMK m. 24 vd. hükümlerine başvurulabilir. Bu hükümler kapsamında çocuk ebeveynden maddi ve manevi tazminat isteminde bulunabilir[104]. Doktrinde her ne kadar çocuk ile ailesi arasındaki ilişkide uygulanacak hükümlerin velayet hükümleri olduğu belirtilse de[105] tazminat bakımından velayet hükümlerinde bir düzenleme yer almaması sebebiyle kanımızca TMK m. 25'e başvurulabilmelidir.

Yine bazı durumlarda ebeveynin çocuğa yeterli maddi katkıda bulunmaması nedeniyle çocuğun açık gelecek hakkı ihlal ediliyor olabilir. Daha önce belirttiğimiz gibi çocuğun düzgün bir eğitim alması bu hak bakımından en önemli hususlardandır.

---

100 Özge Yücel, *Ayırt Etme Gücünden Yoksun Kişiler Adına Alınan Tıbbi Kararlarda Özerklik Hakkının Korunması ve Hasta Talimatları* (Seçkin Yayıncılık 2018) 53, 54; Zarife Şenocak, 'Küçüğün Tıbbi Müdahaleye Rızası' (2001) 50(4) Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi 74; Fatma Tülay Karakaş, *Kişiye Sıkı Sıkıya Bağlı Haklar* (Turhan Kitabevi 2015) 68.

101 Özcan Büyüktanır (n 74) 74 vd; Gaye Tuğ Levent, 'Çocuğun Tıbbi Müdahaleye Rızasının Katılım Hakkı Yönünden Analizi' iç Emir Göka, Uğur Orhan ve Hüseyin Can Aksoy (Edr.) *Bilkent Üniversitesi Hukuk Fakültesi II. Genç Hukukçular Araştırma Sempozyumu* "*Ceren Damar Şenel'in Anısına*" *26-27 Kasım 2021* (On İki Levha Yayıncılık 2022) 41; Şenocak (n 100) 76.

102 Temelinde çocuğun görüşünün alınması ile sağlanan çocuğun özerkliğinde de, çocuğun menfaatine rağmen görüşünün alınmaması ve buna bağlı olarak kararlar alınmasının engellenmesi de esasen çocuğun kişilik değerlerine aykırılık oluşturacaktır. Bkz. Dede (n 76) 60; Yine doktrinde çocuğun görüşünün alınmasının, yeni tabiriyle katılım hakkının, esasen çocuğun kişiliğine saygı gösterilmesi yükümlülüğü anlamına geldiği de belirtilmektedir. Bkz. Öcal Apaydın ve Hışım (n 16) 306.

103 Özcan Büyüktanır'a göre de çocuğun kişisel gelişiminin sağlanmasını isteme hakkı, eğitim hakkı, yakınları ile kişisel ilişki kurma hakkı, kökenini öğrenme hakkı, katılım hakkı gibi haklar da kişilik haklarına dahildir. Bkz. Özcan Büyüktanır (n 74) 37, 38; Aynı yönde bkz. Seda Gayretli Aydın, 'Çocuğun Kişiliği ve Ehliyeti' iç Ömer Korkut ve Seda Baş (Edr.) *Çocuk Hukuku Genel Esaslar* (Adalet Yayınevi 2025) 156.

104 Erdem ve Dede (n 81) 262.

105 Özcan Büyüktanır (n 74) 273; Akyüz (n 8) 130.

Çocuk, eğitimi için kendilerinden beklenen maddi desteği sağlamayan ebeveynden, nafaka da isteyebilir[106].

Velayete ilişkin hükümlerde ise çocuğun açık gelecek hakkına aykırılık halinde incelenebilecek imkanlar, TMK m. 346 ve devamında düzenlenmiştir. Kanun koyucu, TMK m. 346 uyarınca hâkime, çocuğun korunması için gerekli önlemleri alma yetkisi vermiştir. Bu bakımdan hâkim, somut olayın gerekliliklerine göre, çocuğun üstün yararı neyi gerektiriyorsa ona göre, karar verebilecektir[107]. Hâkim, bu kapsamda ebeveyni uyarabilir, onlara talimatlar verebilir, yol gösterebilir veya sadece yükümlülüklerini de hatırlatabilir[108]. Ancak hâkimin alabileceği önlemler bunlarla sınırlı değildir.

Söz gelimi çocuğun futbolda yetenekli olmasına rağmen ebeveynin çocuğun futbol oynamasını engellemesi durumunda çocuğun açık gelecek hakkı ihlal edilmiş olacaktır. Hatta futbol kulüplerinin alt yapısına girebilecekken ebeveynin çocuğun kulüplere kaydolmasını engellemesi, kulübe gidebilmesi için ayırabileceği vakti yeteneği olmayan, söz gelimi gitar kursu ile doldurması halinde bu ihlal meydana gelmiş olacaktır. Bu gibi durumlarda hâkimin müdahalesinin istenmesi mümkündür. Hâkim TMK m. 426 uyarınca çocuğa kayyım atayarak bu işlemlerin gerçekleştirilmesini sağlayabilir[109]. Zira bu ve bunun gibi tüm durumlar TMK m. 426'daki çıkar çatışmasına dahildir[110]. Başka bir deyişle ebeveyn ile çocuğun çıkarlarının çatışması halinde bu hüküm uyarınca çocuğa kayyım atanabilir[111].

---

106 Erdem ve Dede (n 81) 260.

107 Dural, Öğüz ve Gümüş (n 61) 405; Usta (n 2) 419; Özdemir ve Ruhi (n 17) 96; Özcan Büyüktanır (n 74) 269; Semih Yünlü, 'Soybağının Hükümleri: Genel Hükümler ve Tanıma' iç Metin İkizler ve Özlem Tüzüner (Edr.) *Medeni Hukuk II Aile Hukuku* (Adalet Yayınevi 2024) 404; Yıldırım Altun (n 90) 139.

108 Bilge Öztan, *Aile Hukuku* (Turhan Kitabevi 2015) 1141; Özdemir ve Ruhi (n 17) 96; Akyüz (n 8) 273.

109 Özge Yücel, *Çocuğun Kayyım Tarafından Temsili* (Turhan Kitabevi 2023) 47; Gayretli Aydın (n 103) 157; Her ne kadar TMK m. 345'te "*Çocuk ile ana veya baba arasında ya da ana ve babanın menfaatine olarak çocuk ile üçüncü kişi arasında yapılacak bir hukukî işlemle çocuğun borç altına girebilmesi, bir kayyımın katılmasına ve hâkimin onayına bağlıdır*" denilse de bu hüküm görüldüğü üzere sadece bir hukuki işlemle çocuğun borç altına girecek olmasıyla ilgilidir, bunun dışındaki hallerde uygulanması gereken madde TMK m. 426'dır. Bkz. M. Alper Gümüş, *Türk Medeni Hukukunda Kayyımlık* (Vedat Kitapçılık 2006) 41. Yine Gümüş'ün haklı olarak eleştirdiği üzere bu şekilde iki ayrı hüküm yerine ZGB Art. 306'da yer alan genel hüküm gibi bir düzenlemenin hukukumuzda düzenlenmesi yerinde olur ve böylece yeknesaklık da sağlanmış olurdu. Bkz. Gümüş (n 109) 42.

110 Adana BAM 2. HD., E. 2020/129, K. 2020/1155, T. 9.9.2020, "*...küçük K7'e Hatay 1. Sulh Hukuk Mahkemesinin 2018/1241 Esas, 2019/1035 Karar sayılı ilamı ile K8'un TMK'nun 426. m.si gereğince temsil kayyımı olarak atandığı,...dava velayetin kaldırılması davası olup yasal temsilci olan davalı anne ile çocuk arasında menfaat çatışması oluştuğundan küçüğe kayyım tayin ettirilmesinin isabetli olduğu,...*", Lexpera İçtihat Bankası.

111 Yücel (n 109) 47, 48.

Hâkim, ayrıca ebeveynleri uyarabileceği gibi belirli bir davranışa da yönlendirebilir, ihlalin devam etmesi halinde velayetin kaldırılacağını ihtar edebilir[112].

TMK m. 347'de yer alan "*Çocuğun bedensel ve zihinsel gelişmesi tehlikede bulunur…*" ifadesi çocuğun açık gelecek hakkı bakımından da uygulanabilir niteliktedir. Bu durumda hâkime verilen yetki ise çocuğun anne ve babadan alınması veya bir aile yanına veya bir kuruma yerleştirilmesine yönelik karar vermesidir. Ancak hâkimin bu yönde bir karar verebilmesi için TMK m. 346'daki önlemlerin yeterli olmaması veya yeterli olmayacak olmasıdır[113]. Bu durumda henüz tehlike doğmamış olsa dahi tehlikenin gerçekleşmesinin ciddi bir ihtimal dahilinde olması halinde hâkim TMK m. 347 uyarınca karar verebilir[114]. Hâkimin vereceği yerleştirme kararı neticesinde çocuğun velayet hakkı hala anne ve/veya babadadır; ancak artık onların çocuğu yetiştirme yetkileri ellerinden alınmıştır[115].

Tüm bu hallerin dahi yeterli olmadığı veya olmayacağı durumlarda hâkim son çare olarak TMK m. 348 uyarınca velayetin kaldırılmasına karar verebilir[116]. Bu düzenlemeye göre velayetin kaldırılmasının sebebi esasen velayetin kötüye kullanılmasıdır[117]. Hükümde velayetin kaldırılabileceği haller açıkça sayılmıştır. Buna göre ebeveynin deneyimsizliği, hastalığı, başka bir yerde bulunması veya benzeri sebeplerden biriyle velayet görevini gereği gibi yerine getirememesi veya çocuğa yeterli ilgiyi göstermemesi veya ona karşı yükümlülüklerini ağır biçimde savsaklaması hallerinde velayetin kaldırılması yönünde karar verebilecektir. Hükümde belirlenmiş her iki hal kapsamında da çocuğun açık gelecek hakkı ihlal edilebilecektir. Söz gelimi çocuğun alması gereken eğitimi alamaması bu hüküm kapsamında değerlendirilecektir[118].

Son olarak tüm bu hukuki yollara ayırt etme gücüne sahip çocuk başvurabilir[119]. Ayrıca çocuğun korunması bakımından ilgili herkes de bu konuda yetkili kabul edilmelidir[120]. Söz gelimi çocuğun açık gelecek hakkının ihlal edildiğini gören

---

112 Erdem ve Dede (n 81) 262.

113 Öztan (n 108) 1147; Usta (n 2) 450; Özdemir ve Ruhi (n 17) 97; Özcan Büyüktanır (n 74) 270, 271; Yıldırım Altun (n 90) 146 vd.

114 Özcan Büyüktanır (n 74) 271.

115 Öztan (n 108) 1148; Dural, Öğüz ve Gümüş (n 61) 406; Usta (n 2) 458; Özdemir ve Ruhi (n 17) 98; Yünlü (n 107) 406.

116 Serozan (n 62) 398; Öztan (n 108) 1152; Usta (n 2) 460; Yünlü (n 107) 407; Yıldırım Altun (n 90) 151; Özen Çolak (n 16) 558.

117 Özcan Büyüktanır (n 74) 271.

118 Öztan (n 108) 1154; Özcan Büyüktanır (n 74) 271.

119 Akyüz (n 8) 268; Özcan Büyüktanır (n 74) 274.

120 Dural, Öğüz ve Gümüş (n 61) 405; Usta (n 2) 425; Özdemir ve Ruhi (n 17) 93, 100; Akyüz (n 8) 269; Özcan Büyüktanır (n 74) 274.

öğretmeni de hukuki yollara başvurarak mahkemeleri harekete geçirtebilmelidir[121]. Hatta hâkim de re'sen harekete geçebilir[122].

## SONUÇ

Çocuğa bakış açısı zamanla çocuğun pasif bir hak nesnesi olmaktan çıkıp bağımsız bir hak öznesi haline gelmesi yönünde gelişmiştir. Gerek uluslararası düzenlemeler gerekse de iç hukuk kuralları ile çocuğun özerkliği ve çocuğun katılım hakkının önemi biraz daha kavranmıştır. Bu bakımdan ortaya çıkan çocuğun açık gelecek hakkı kavramı, ebeveyn yetkilerini sınırlandıran önemli bir ilkedir. Bu kapsamda ebeveynin çocukları yetiştirirken hem onun açık gelecek hakkını ihlal etmeme hem de çocuğun özerkliğini sağlayıp buna saygı duyma yükümlülüğü bulunmaktadır. Her ne kadar çocuğun açık gelecek hakkı yasal düzenlemelerde yer almıyorsa da bu husus çocuk haklarının gelişiminin doğal bir sonucudur.

TMK m. 339/3 de sadece çocuğun görüşünün alınmasıyla ilgili bir düzenleme değil, ebeveyn yetkilerini kısıtlayan genel bir norm niteliğinde ve aynı zamanda çocuğun açık gelecek hakkının bir parçasıdır. Bu bağlamda TMK m. 340 da bunun özel bir görünümüdür. Tüm bunlar kapsamında ulaşılan sonuç çocuğun olgunlaşma ölçütü dikkate alınarak her süreçte aktif olarak yer alması ve katılımının sağlanması gerektiği ve çocuğun da özerk bir birey olduğudur. Yeterli olgunluğa erişmemiş çocuklarda ise ebeveynlerin yine tamamen serbest olmadığı, çocuklarının tüm özelliklerini göz önünde bulundurarak onu hayata hazırlamaları ve ayırt etme gücü olsun veya olmasın hiçbir çocuğun açık gelecek hakkını ihlal etmemeleri gerektiği sonucuna ulaşılmıştır.

Çalışmamızda ulaştığımız en önemli sonuçlardan biri de ebeveynlerin çocukları yetiştirirken, çocuğun gelecekteki telafisi imkânsız yaşam tercihlerini önceden engelleyecek kararlardan kaçınmaları ve çocuğun eleştirel düşünme, bilgiye ulaşma ve bağımsız karar alma gibi içsel kapasitelerini geliştirme ve ona yeterli seçenekleri sunması gerektiğidir.

Diğer en önemli sonuç çocuğun açık bir geleceğe sahip olma hakkının, çocukluk döneminde şekillenen ve erginleşmeyle tam özerkliğe ulaşan kişilik hakkının özel bir görünümü olarak kabul edilmesi gerektiğidir. Bu bakımdan sadece velayete ilişkin hükümler ile değil TMK m. 24 vd. hükümleri ile de çocukların korunması sağlanabilir.

Ulaştığımız bir diğer sonuç, yasal düzenlemelerin normatif olarak yerinde ve bütüncül olduğudur. Lakin ne kadar hukuken çocukların hak öznesi olduğu birçok kez belirtilse de hala çoğu ebeveynin çocuk üzerinde otorite olduklarından hareketle çocuk yetiştirdiği ve hatta devletin ve dolayısıyla mahkemelerin de bu görüşte olduğu görülmektedir. Bu durum sadece yasal düzenlemelerin yeterli olmadığı,

---

[121] Serozan (n 62) 397; Akyüz (n 8) 269; Özcan Büyüktanır (n 74) 274.

[122] Dural, Öğüz ve Gümüş (n 61) 405, 409; Usta (n 2) 425; Akyüz (n 8) 269.

uygulamanın da ne kadar önemli olduğunun bir göstergesidir. Hal böyle olunca daha açık nitelikte bir düzenleme getirilmesi yerinde olacaktır. Ancak belirtmek isteriz ki ebeveynlerin de çocukların yetiştirilmesiyle ilgili bilinçlendirilmesi gerekmektedir. Çocukların düzgün yetiştirilmesi toplumsal gelişmenin de bir parçasıdır. Çocuklar iyi yetiştirilmedikçe toplumsal ilerleme katedilemez.

Mahkemeler de çoğu zaman ebeveyn yetkisinin sınırlandırılmasını yalnızca ağır ihmal veya fiziksel istismar halleriyle sınırlı tutmakta, çocuğun açık geleceğini ve özerkliğini zedeleyen ebeveyn müdahalelerini yetiştirme hakkının doğal bir parçası sayarak denetim dışı bırakmaktadır. Bu sonuca da incelediğimiz kararlar neticesinde ulaşmış bulunmaktayız. Mahkemelerin verdiği yanlış kararları inceleme konusu yapamamamızın en önemli sebebi bu konuların henüz hukuki başvurulara dahi konu olmaması ve dolayısıyla karar olmamasıdır. Çocukların açık gelecek haklarının ihlal edilip edilmediği, düzgün yetiştirilip yetiştirilmediğinin incelenmesi ve bu konular hakkında önlemler alınması da esasen devletlerin yükümlülüğüdür. Buna yönelik çalışmalar yapılması yerinde olacaktır.

O halde önerilerimiz;

1- Ebeveynlerin çocuk yetiştirme hususunda hukuk normları da gözetilerek devlet eliyle bilinçlendirilmeleri sağlanmalıdır. Bu da kamusal araçlarla ebeveynleri bilgilendirme, onlara rehberlik etme aracılığıyla sağlanabilecektir.

2- Çocuğun açık gelecek hakkı ve özerkliği, her ne kadar bu hakkı çocuk haklarının doğal bir sonucu olarak kabul etsek de, normatif bir düzenlemeye kavuşturulmalıdır. Bu kapsamda TMK m. 339 ve/veya TMK m. 340'a bu yönde bir fıkra eklenebilecektir. Söz gelimi, velinin çocuğu yetiştirirken onun gelecekteki imkanlarını kısıtlamamasına özen göstermesi ve çocuğun özerkliğine saygı duyması gerektiği belirtilebilecektir. Bunlara aykırılık hallerinin yaptırımlar kapsamına açıkça dahil edilmesi de uygun olacaktır.

3- TMK m. 339/3'te eksik olan çocuğun bilgilendirilmesi hususu maddeye eklenerek ebeveynlerin çocukları onu ilgilendiren konularda bilgilendirme yükümlülüğü olduğu belirtilmelidir.

4- TMK m. 339/3'teki "önemli" kelimesinin kaldırılarak "çocuğu ilgilendiren" ifadesi getirilmelidir.

5- Yargı organlarının, paternalist tutumu tamamen bırakıp sadece ağır ve fiziki zararlarda değil çocuğun duygusal, zihinsel yönlerden manipüle edildiği, özerkliğinin ihlal edildiği durumlarda da ihlal yönünde kararlar vermesi gerekmektedir.

6- Devletlerin çocukların açık gelecek haklarının ihlal edilip edilmediğini, çocukların düzgün yetiştirilip yetiştirilmediklerini denetleme mekanizmaları kurmaları gerekmektedir.

**KAYNAKÇA**

Aebi-Müller RE., 'Elterliche Sorge: Betreuungsrecht – Betreuungspflicht – Aufenthaltsbestimmungsrecht / I. - III.' in Elterliche Sorge, Betreuungsunterhalt, Vorsorgeausgleich und weitere Herausforderungen Symposium zum Familienrecht (eds. Alexandra Jungo, Christiana Fountoulakis), (Schulthess Juristische Medien AG 2018).

Affolter-Fringeli K ve Vogel U, 'Art 296' in Die elterliche Sorge / der Kindesschutz, Art. 296-317 ZGB - Das Kindesvermögen, Art. 318-327 ZGB - Minderjährige unter Vormundschaft, Art. 327a-327c ZGB Berner Kommentar (eds. Heinz Hausheer, Hans Peter Walter), (Stämpfli Verlag AG 2016)

Akbulut PE, 'Ayırt Etme Gücünden Yoksunluğun Borçlar Hukukunda Hukuki İşlem Ehliyeti Bakımından Sonuçları ve Özellik Arz Eden Haller' (2025) 15(1) Süleyman Demirel Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi 407-432

Akıntürk T ve Ateş D, *Medeni Hukuk* (Beta 2023).

Akyüz E, *Çocuk Hukuku, Çocukların Hakları ve Korunması* (Pegem Akademi 2021)

Algan M, *Anayasa Hukukunda Çocuk Hakları* (On İki Levha Yayıncılık 2021).

Antalya G ve Topuz M, *Medeni Hukuk*, C. 1 (Seçkin Yayıncılık 2024).

Aydos OS, 'Ayırt Etme Gücü Ekseninde Yaş Etkeni' (2025) iç Kardelen Kıraç Tokabaş, Dilara Zorlutuna, Egemen Işık, Murat Akdi, Sema Aydın, Murat Topuz, Pelin Çavdar Lokumcu, Ekin Şentürk, Ege Türel, Işıl Yelkenci ve Ertuğrul Doğan Erzengin (Edr.) *Prof. Dr. O. Gökhan Antalya'ya Meslekte 50. Yıl Armağanı* (On İki Levha Yayıncılık 2025) 703-711

Bahadır Z, 'BM Çocuk Haklarına Dair Sözleşme Çerçevesinde Medenî Usûl Hukuku Bakımından Çocuğun Katılım Hakkı' (2023) 70 Adalet Dergisi 213-254

Baygın C ve Nar A, *Medeni Hukuk Dersleri-I Başlangıç Hükümleri ve Kişiler Hukuku* (Yetkin Yayınları 2022)

Berki Ş, 'Romada Aile Hukuku' (1957) 14(1) Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi 111-121

Bou-Habib P ve Olsaretti S, 'Autonomy and Children's Well-Being' iç Alexander Bagattini ve Colin Macleod (Edr.), *The Nature of Children's Well-Being: Theory and Practice* (Springer Science+Business Media Dordrecht 2015) 15-33

Chen J, 'The Right to Self-Development: An Addition to the Child's Right to an Open Future' (2016) 47(4) Journal of Social Philosophy

Cornock MA, 'Fraser guidelines or Gillick competence?' (2007) 1(3) Journal of Children's and Young People's Nursing 142-142

Coşkun Çuvaloğlu F, *Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi Sisteminde Medeni Yargılamada Çocuğun Katılım Hakkı* (On İki Levha Yayıncılık 2023)

Çelebi Ö, *Vesayet Altına Alınan Küçüğün Katılım Hakkı* (On İki Levha Yayıncılık 2025)

Çetiner S, 'Velayet Müessesinin Tarihi Gelişimi ve Hukuki Niteliği' (2017) 14 Dokuz Eylül Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, Prof. Dr. Şeref Ertaş'a Armağan 25-46

Dede İ, *Çocuğun Velayet İlişkisinden Doğan Kişi Varlığı Zararlarının Tazmini* (On İki Levha Yayıncılık 2019)

Demircioğlu HR, 'Velayet 'Müessessesi'nin Niteliğini Hak-Yüküm(lülük) İkileminin Dışında Yeniden Düşünmek' (2025) 11(1) Bahçeşehir Üniversitesi Hukuk Fakültesi 49-88

Dural M ve Öğüz T, *Türk Özel Hukuku Cilt II Kişiler Hukuku* (Filiz Kitabevi 2022)

Dural M, Öğüz T ve Gümüş MA, *Türk Özel Hukuku, Cilt III, Aile Hukuku* (Filiz Kitabevi 2025).

Dworkin G, 'The Nature of Autonomy' (2015) Nordic Journal of Studies in Educational Policy 7-14

Ekiz S, 'Birleşmiş Milletler Çocuk Hakları Sözleşmesi Kapsamında Çocuğun Katılım Hakkı' (2024) 89(2) İzmir Barosu Dergisi 267-316

Elçin EG, 'Çocuğun Menfaati Gereği Çocukla İlgili Uyuşmazlıklarda Görüşünün Alınmaması Gereken Durumlar' iç Evgen Gülçin Elçin ve Arzu Genç Arıdemir (edr) Çocuk Hakları Çalışmaları – I – (On İki Levha Yayıncılık 2017)

Elçin Grassinger EG, *Türk Medeni Kanununda Yer Alan Velayet Hükümleri Kapsamında Küçüğün Kişilik Varlığının Korunması İçin Tedbirler* (On İki Levha Yayıncılık 2009)

Erdem M ve Dede İ, 'Türk Medeni Kanunu Kapsamında Çocuğun Eğitim Hakkı ve Bu Hakkın Sınırlarına İlişkin Değerlendirmeler' iç Aslı Makaracı Başak, Seda Öktem Çevik ve Gülen Sinem Tek (Edr.) *Türk Medeni Kanunu Hükümlerinin Çocuk Hakları ile Uyumlaştırılması* (Seçkin Yayıncılık 2021) 251-267

Erkan ve Yücer İ, 'Ayırt Etme Gücü' (2011) 60(3) Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi 485-522

Feinberg J, 'The Child's Right to an Open Future' iç Joel Feinberg (ed), Freedom and Fulfillment: Philosophical Essays (Princeton University Press 1992)

Gayretli Aydın S, 'Çocuğun Kişiliği ve Ehliyeti' iç Ömer Korkut ve Seda Baş (Edr.) *Çocuk Hukuku Genel Esaslar* (Adalet Yayınevi 2025) 135-172

Genç Arıdemir A, 'Evlilik Birliğinin Boşanma ile Sona Ermesi Halinde Çocuğun Hukuki Durumu' iç Evgen Gülçin Elçin ve Arzu Genç Arıdemir (edr) *Çocuk Hakları Çalışmaları -I-* (On İki Levha Yayıncılık 2017)

Gülhan A, 'BM Çocuk Haklarına Dair Sözleşme'de Çocuğun Üstün Yararı İlkesinin Kapsamı ve İşlevleri' (2025) 8(2) Uluslararası Akademik Birikim Dergisi 218-227

Hatemi H ve Kalkan Oğuztürk B, *Aile Hukuku* (Vedat Kitapçılık 2013).

Hatemi H, *Medeni Hukuk'a Giriş* (On İki Levha Yayıncılık 2021).

Helvacı S, *Gerçek Kişiler* (Legal Yayıncılık 2021)

Herbots K ve Put J, 'The Participation Disc: A Concept Analysis of (a) Child ('s Right to) Participation' (2015) 23 International Journal of Children's Right 154-188

Herzig CA, 'Das Kind in den familienrechtlichen Verfahren' iç Peter Gauch (Edr.) *AISUF - Arbeiten aus dem Iuristischen Seminar der Universität Freiburg Schweiz* (Schulthess Juristische Medien AG 2012) 47-66

İpek A, 'Çocuk Haklarının Gelişimi ve Karşılaştırmalı Olarak Anayasal Açıdan Değerlendirilmesi' (2012) 20(1) Selçuk Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi 151-173

Karakaş FT, *Kişiye Sıkı Sıkıya Bağlı Haklar* (Turhan Kitabevi 2015)

Karaman E, *Velayet Hakkı Bağlamında Çocuğun Üstün Yararı İlkesinin Anayasal Değerlendirmesi* (On İki Levha Yayıncılık 2023)

Koçhisaroğlu C, 'Kusur İşleme Ehliyeti Olarak Ayırt Etme Gücünün Haksız Eylem Alanında Derecelendirilmesi' (2004) 53(4) Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi 1-17

Kurtoğlu HG, Roma Hukukunda Suç ve Ceza, (Seçkin Yayıncılık 2017).

Lotz M, 'Feinberg, Mills, and the Child's Right to an Open Future' (2006) 37(4) Journal of Social Philosophy 537-551

Nart S, *Ayırt Etme Gücünden Yoksun Kimselerin Hukuki Sorumluluğu (Hakkaniyet Sorumluluğu)* (Adalet Yayınevi 2014)

Oğuzman MK ve Barlas N, *Medeni Hukuk Giriş Kaynaklar Temel Kavramlar* (On İki Levha Yayıncılık 2023).

Oğuzman MK, Seliçi Ö ve Oktay Özdemir S, *Kişiler Hukuku* (Filiz Kitabevi 2021)

Okur Gümrükçüoğlu S, 'Osmanlı Hukuk Uygulamasında Kadının Çocuğu Üzerindeki Velayet ve Vesayet Hakkı' 2022 12(1) Akdeniz Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi

Oktay Özdemir S, 'Boşanma Davalarında Çocuklara İlişkin Kararlar Bakımından Çocuğun Dinlenme Hakkı' iç *Prof. Dr. Hüseyin Hatemi'ye Armağan II. Cilt* (Vedat Kitapçılık 2009) 1219-1242

Öcal Apaydın B ve Hışım S, 'Türk Aile Hukukunda Çocuğun Katılım Hakkı' iç Aslı Makaracı Başak, Seda Öktem Çevik ve Gülen Sinem Tek (Edr.) *Türk Medeni Kanunu Hükümlerinin Çocuk Hakları ile Uyumlaştırılması* (Seçkin Yayıncılık 2021) 285-323

Özcan Büyüktanır BG, *Çocuğun Kişilik Hakkı ve Çocuğun Kişilik Hakkının Hukuka Aykırı Filllere Karşı Korunması* (Yetkin Yayınları 2019)

Özdemir H ve Ruhi AC, *Çocuk Hukuku (Ders Kitabı)* (On İki Levha Yayıncılık 2024).

Özen Çolak NB, 'Ebeveynlerin Sosyal Medyada Çocukları Üzerinden Elde Ettikleri Kazancın Çocuk Malları Kapsamında İncelenmesi' (2025) 16(61) 531-562

Öztan B, *Aile Hukuku* (Turhan Kitabevi 2015)

Reyhani Yüksel S, *Velayet Hakkının Anayasal Sınırları* (Legal Yayıncılık 2016)

Sağlam İ ve Tuğ Levent G, 'Sınırlı Ehliyetsiz Küçüğün Ayırt Etme Gücünün Tespitinde Uluslararası Esasların Katılım Hakkı Çerçevesinde Değerlendirilmesi' iç Işıl Yelkenci, Fulya Erlüle, Ege Türel, İpek Sağlam, Egemen Işık, Başak Görgeç, Ekin Şentürk ve Dilara Zorlutuna (Edr.) *Prof. Dr. Serap Helvacı'nın Anısına Armağan* (On İki Levha Yayıncılık 2024) 723-768.

Rafique H, 'Implementation of Child Right to Participation under UN Convention: Myth and Reality' (2019) 26 Journal of Political Studies 1-17

Serozan R, 'Çocuğun Kişi Varlığının Aile Hukuku Alanında Korunmasında Yetersizlikler' iç *Prof. Dr. Kenan Tunçomağ'a Armağan* (Beta Basım Yayım Dağıtım 1997) 381-406

Serozan R, *Çocuk Hukuku* (Vedat Kitapçılık 2017)

Serozan R, *Medeni Hukuk* (Vedat Kitapçılık 2018)

Söğütlü Ö, Roma Özel Hukuku, (Seçkin Yayıncılık 2025).

Sütken E, 'Roma Aile Hukukunda Patria Potestas' (2019) 5 (1) Anadolu Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi 67-100

Şenocak Z, 'Küçüğün Tıbbi Müdahaleye Rızası' (2001) 50(4) Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi 65-80

Şenol AN, 'Sünnet ve Çocuğun Menfaati' (2019) 25(2) Marmara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Hukuk Araştırmaları Dergisi Prof. Dr. Ferit Hakan Baykal Armağanı 1337-1357

Tahiroğlu B ve Erdoğmuş B, Roma Hukuku Dersleri (Der Yayınları 2016)

Tandoğan H, *Türk Mesuliyet Hukuku* (Vedat Kitapçılık 2010)

Tisdall EKM, Morrison F ve Warburton J, 'Challenging Undue Influence? Rethinking Children's Participation in Contested Child Contact' (2021) 43 Journal of Social Welfare and Family Law 8-22

Tuncer Kazancı İ, 'Hukukî Dinlenilme Hakkı ve Çocuğun Katılma Hakkı Bağlamında Yargılamada Çocuğun Dinlenilmesi' (2023) 9(1) Anadolu Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi 57-80

Umur Z, Roma Hukuku Ders Notları (Beta Yayıncılık 2010)

Usta S, Velayet Hukuku (On İki Levha Yayıncılık 2016)

Yıldırım Altun Ü, *Velayet Hakkının Kötüye Kullanılması* (Adalet Yayınevi 2025)

Yılmaz C, *Velayet Hukuku* (Seçkin Yayıncılık 2023)

Young R, *Personal Autonomy: Beyond Negative And Positive Liberty* (Taylor & Francis 2017)

Yücel Ö, *Çocuğun Kayyım Tarafından Temsili* (Turhan Kitabevi 2023)

Yücel Ö, *Ayırt Etme Gücünden Yoksun Kişiler Adına Alınan Tıbbi Kararlarda Özerklik Hakkının Korunması ve Hasta Talimatları* (Seçkin Yayıncılık 2018)

Yücel Ö, 'Çocuğun Yüksek (Üstün) Yararı Bağlamında Çocuğun İradesi' (2013) 2, Ufuk Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi 117-137

Yünlü S, 'Soybağının Hükümleri: Genel Hükümler ve Tanıma' iç Metin İkizler ve Özlem Tüzüner (Edr.) *Medeni Hukuk II Aile Hukuku* (Adalet Yayınevi 2024) 378-416

Ziyan A, *Velayet İlişkisi Bağlamında Çocuğun Ebeveyni Tarafından Temsili* (On İki Levha Yayıncılık 2019).

TAAD Yıl 17 . Sayı 68 . Ekim 2026
ISSN 1309-6826 - E-ISSN 3150-0919
İnceleme Makalesi/Review Article DOI: 10.54049/taad.1955048

# VELAYET UYUŞMAZLIKLARINDA ÇOCUĞUN ÜSTÜN YARARININ GEREKÇELENDİRİLMESİ: RİSK–ÇOCUK SESİ–SOSYAL İNCELEME MATRİSİ

*Justifying the Child's Best Interests in Custody Disputes: Risk–Child Voice–Social Investigation Matrix*

**Murat ERKOYUNCU***

## Öz

Velayet uyuşmazlıkları, çocuğun yaşam düzeni, bakım sürekliliği, güvenliği, ebeveynleriyle ilişkisi ve karar sürecine katılımı üzerinde doğrudan sonuçlar doğuran aile hukuku yargılamalarıdır. Çocuğun üstün yararı, Türk Medeni Kanunu'nun velayetin düzenlenmesi ve değiştirilmesi, kişisel ilişki ve çocuğun korunmasına ilişkin hükümleri ile çocuk hakları normlarında temel değerlendirme ölçütüdür ancak ilkenin yargısal işlev kazanması, somut olayın özellikleri üzerinden gerekçelendirilmesine bağlıdır. Bu çalışma, doktrinel ve normatif hukuk incelemesini disiplinlerarası kavramsal sentezle birleştirmektedir. Tam metni doğrulanabilen ulusal ve uluslararası literatür, mevzuat, kurumsal rehberler ile seçilmiş Anayasa Mahkemesi ve Yargıtay kararları birlikte değerlendirilmiştir. Çalışma, üstün yararın risklerin ayrıştırılması, çocuğun sesinin bağlam içinde değerlendirilmesi, sosyal inceleme bulgularının dayanak ve sınırlılıklarının açıklanması ve bu bulguların hukuki gerekçeye aktarılması yoluyla somutlaştırılabileceğini ileri sürmektedir. Bu amaçla geliştirilen Risk–Çocuk Sesi–Sosyal İnceleme Matrisi, hâkimin takdir yetkisini ikame etmeyen, sosyal hizmet bilgisini hukuki muhakemeye çocuk merkezli, riske duyarlı ve denetlenebilir biçimde taşıyan örnekleyici bir analitik çerçeve olarak önerilmektedir. Model, gerekçelendirme sürecinin açıklığını ve izlenebilirliğini güçlendirmeyi de amaçlamaktadır.

**Anahtar kelimeler:** Velayet, çocuğun üstün yararı, sosyal inceleme raporu, hukuki gerekçelendirme, çocuğun sesi, risk değerlendirmesi, sosyal hizmet, adli sosyal hizmet

## Abstract

Custody disputes are family law proceedings that directly affect children's living arrangements, continuity of care, safety, relationships with their parents, and participation in decision-making. The best interests of the child constitute a fundamental standard under the Turkish Civil Code provisions governing custody and its modification, parent–child contact, and child protection, as well as under child-rights norms; however, the principle acquires judicial significance only when it is justified in light of the circumstances of the individual case. This study combines doctrinal and normative legal analysis with interdisciplinary conceptual synthesis. It draws on national and

- *Bu makale Etik Kurul iznine tabi değildir/This article is not subject to Ethics Committee permission.*
- *Makale Geliş Tarihi/Article Received Date: 19.5.2026*
- *Yayın Kurulu Kabul Tarihi/Editorial Board Acceptance Date: 23.10.2026*

* Öğr. Gör. Dr., Hitit Üniversitesi, Sungurlu Meslek Yüksekokulu, Sosyal Hizmet ve Danışmanlık Bölümü, Sosyal Hizmetler Bölümü, Çorum/Türkiye, e-posta: muraterkoyuncu@hitit.edu.tr, https://orcid.org/0000-0001-8368-7685.

international literature whose full texts were available for verification, legislation, institutional guidance, and selected decisions of the Turkish Constitutional Court and Court of Cassation. The article argues that the best-interests standard can be concretized by differentiating risks, interpreting the child's voice in context, explaining the basis and limitations of social investigation findings, and linking those findings to legal reasoning. The Risk–Child Voice–Social Investigation Matrix is proposed as an illustrative analytical framework that supports rather than replaces judicial discretion and integrates social work knowledge into legal reasoning in a child-centred, risk-sensitive, and reviewable manner. The model also seeks to strengthen the transparency and traceability of the reasoning process.

**Keywords:** Custody, best interests of the child, social investigation report, judicial reasoning, voice of the child, risk assessment, social work, forensic social work

## GİRİŞ

Velayet yargılaması, çocuğun gündelik yaşamını ve gelişimsel çevresini doğrudan biçimlendiren aile hukuku süreçlerinden biridir. Boşanma veya ayrılık sonrasında mesele, sadece çocuğun hangi ebeveynle yaşayacağının belirlenmesinden ibaret değildir. Bakım sürekliliği, ebeveynler arasındaki çatışmanın çocuğa yansıması, şiddet ve ihmalden korunma, kişisel ilişki düzeni, okul ve sosyal çevrenin devamlılığı ve çocuğun yargısal süreçteki konumu aynı kararın farklı boyutlarını oluşturmaktadır. Kararın hukuki muhatapları ebeveynler olsa da gündelik sonuçlarını çocuk taşımaktadır. Dolayısıyla velayet, yetişkinler arasındaki hak dağılımından çok, çocuğun gelişimsel geleceğini korumaya yönelik bir hukuki muhakeme alanıdır.

Türk Medeni Kanunu'nun 182. maddesi, boşanma veya ayrılık hâlinde ana ve babanın hakları ile çocukla kişisel ilişkiyi düzenler ve kişisel ilişkide çocuğun sağlık, eğitim ve ahlak bakımından yararlarının esas tutulmasını öngörür.[1] TMK m.183 değişen olguların gerekli kıldığı önlemleri, m.323–324 kişisel ilişki hakkını, buna ilişkin yükümlülükleri ve ilişkinin reddi veya kaldırılması sebeplerini, m.346–348 ise çocuğun menfaati ve gelişimi tehlikeye düştüğünde kademeli koruma rejimini düzenlemektedir.[2] Velayet, kişisel ilişki ve koruma tedbirleri böylece çocuk yararı etrafında birleşmektedir. Hukuki normun üstün yararı esas alması ise sonucun kendiliğinden açıklık kazanmasını sağlamaz. Hangi olgunun neden koruyucu veya riskli görüldüğü ve sonuca nasıl bağlandığı gerekçede gösterilmelidir.

Velayet uyuşmazlıklarındaki gerekçelendirme ihtiyacı, hukuk bilgisinin yanında çocuğun ve ailenin yaşam gerçekliğine ilişkin uzmanlık bilgisini de gerekli kılmaktadır. 4787 sayılı Kanun'un 5. maddesi, 7188 sayılı Kanun'la değişen yapısıyla aile mahkemelerinin Adalet Bakanlığınca adliyelerde görevlendirilen

1 4721 sayılı Türk Medeni Kanunu, RG 8 Aralık 2001, Sayı 24607.

2 TMK (n 1); Yıldız Abik, 'Türk Medeni Kanunundaki Hükümler ve Çocuk Hukukundaki Temel İlkeler Çerçevesinde Velayette Çocuğun Yararı' in *Prof. Dr. Şener Akyol'a Armağan* (Filiz Kitabevi 2011) 1–73; Mustafa Dural, Tufan Öğüz and Mustafa Alper Gümüş, *Türk Özel Hukuku Cilt III: Aile Hukuku* (Gözden geçirilmiş 17. bası, Filiz Kitabevi 2022) 4–5, 365–368.

psikolog, pedagog ve sosyal çalışmacılardan yararlanmasını düzenlemektedir.[3] Adli Destek ve Mağdur Hizmetleri Yönetmeliği sosyal inceleme, raporlama, çocuğun dinlenilmesine destek ve gerektiğinde duruşmaya hazırlama görevlerini ayrıntılandırmaktadır.[4] Sosyal inceleme ise karar yetkisini uzmana devretmese de çocuğun ve ailenin yaşam koşullarına ilişkin bilgiyi hukuki değerlendirmeye elverişli hâle getirmektedir.

Çocuğun karar sürecindeki konumu muhakemenin katılım boyutunu açığa çıkarmaktadır. Çocuk Haklarının Kullanılmasına İlişkin Avrupa Sözleşmesi bilgi alma, danışılma, görüşünü ifade etme ve kararın olası sonuçları hakkında bilgilendirilme güvenceleri getirmektedir. Avrupa Konseyi çocuk dostu adalet rehberi de anlaşılabilir bilgi ve karar iletişimini desteklemektedir.[5] Görüşün oluşma koşulları, yaşam deneyimi ve gelişimsel özellikleriyle ilişkisi açıklanmadığında dinlenilmiş olmak ile karara katılmış olmak arasındaki mesafe kapanmaz. Bu bağlamda sosyal inceleme, çocuğun sözünü bağlamıyla birlikte hukuki değerlendirmeye taşıyabilen bir işlev üstlenmektedir.

Normatif ve kurumsal çerçevenin varlığı değerlendirme niteliğini tek başına güvence altına almamaktadır. Kayma'nın 292 adli destek görevlisine dayanan araştırması, velayet değerlendirmesinde eğitim ihtiyacını ve fiilen ayrılan sürenin gerekli görülen sürenin altında kaldığını göstermektedir.[6] Aynı çalışma, uygun çocuk görüşme mekânı ve ulaşım imkânındaki eksikliklerin bilgi toplamayı sınırlayabileceğini ortaya koymaktadır.[7] Aydos ve Köksal-Akyol ise gelişim ve katılım hakkına verilen öneme rağmen gelişimsel özelliklerin uzman kanaatine nasıl yansıdığının her zaman açık olmadığını saptamaktadır.[8] Temel sorun, sadece raporun hazırlanması değil, çok kaynaklı psikososyal bilginin üstün yarara ilişkin hukuki muhakemeye hangi analitik işlemle dönüştürüldüğüdür.

Çalışma, velayet yargılamasında çocuğun üstün yararının sosyal inceleme bulguları aracılığıyla nasıl hukuken gerekçelendirilebileceği sorusuna odaklanmaktadır. Özgün katkı, risk değerlendirmesi, çocuğun sesi ve sosyal inceleme bulgularını

---

3 4787 sayılı Aile Mahkemelerinin Kuruluş, Görev ve Yargılama Usullerine Dair Kanun, RG 18 Ocak 2003, Sayı 24997, m 5; 7188 sayılı Ceza Muhakemesi Kanunu ve Bazı Kanunlarda Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun, RG 24 Ekim 2019, Sayı 30928, m 14; Nur Feyzal Kesen and Özkan Bilgin, 'Adli Sistem İçerisinde Sosyal Çalışmacıların Bilirkişilik Uygulamaları' (2023) 37(2) Adli Tıp Dergisi 39, 49–51.

4 Adli Destek ve Mağdur Hizmetleri Yönetmeliği, RG 30 Nisan 2021, Sayı 31470, m 36.

5 Çocuk Haklarının Kullanılmasına İlişkin Avrupa Sözleşmesi, RG 1 Şubat 2001, Sayı 24305, m 1, 3, 6; Council of Europe, *Guidelines of the Committee of Ministers of the Council of Europe on Child-Friendly Justice* (adopted 17 November 2010, Council of Europe Publishing 2011).

6 Derya Kayma, 'Velayet Değerlendirme' (2023) 14(38) Süleyman Demirel Üniversitesi Vizyoner Dergisi 474, 483–484.

7 Kayma (n 6) 486, 490.

8 Sebahat Aydos and Aysel Köksal-Akyol, 'Velayet Kararlarında Yürütülen Süreç: Uzmanlar Ne Düşünüyor? Ne Yapıyor?' (2020) 31(3) Toplum ve Sosyal Hizmet 904.

hukuki gerekçelendirmeyle aynı analitik yapı içinde ilişkilendiren Risk–Çocuk Sesi–Sosyal İnceleme Matrisi'dir. Model, sosyal hizmet bilgisini hâkimin takdir yetkisini ikame etmeden karar muhakemesine taşımayı ve psikososyal olgu ile normatif ölçüt arasındaki bağlantıyı izlenebilir kılmayı amaçlamaktadır.

## I. HUKUKİ, KURAMSAL VE NORMATİF ÇERÇEVE

Velayet uyuşmazlıklarının hukuki değerlendirilmesi, çocuğun yaşamına ilişkin psikososyal bilginin hangi normatif ölçüt bakımından önem taşıdığının belirlenmesini gerektirmektedir. Hukuk, velayetin kapsamını, ebeveyn sorumluluğunun sınırlarını ve kararın yöneldiği koruyucu amacı ortaya koymaktadır. Sosyal hizmet bilgisi ise çocuğun bakım, güvenlik, ilişki ve gelişim koşullarını yaşam çevresi içinde görünür hâle getirmektedir. İki bilgi alanının kesiştiği noktada, soyut hukuk normunun belirli bir çocuk bakımından nasıl anlam kazandığı açıklanabilir hâle gelir. Bölümün hukuki ve kuramsal çerçevesi, ilerleyen bölümlerde ele alınacak çocuk sesi, risk ve sosyal inceleme bulgularının hangi ölçütlerle değerlendirileceğini belirleyen ortak zemini oluşturmaktadır.

IFSW ve IASSW tarafından kabul edilen küresel tanımda sosyal hizmet, toplumsal değişim ve gelişmeyi, toplumsal uyumu, insanların güçlendirilmesini ve özgürleştirilmesini destekleyen uygulamaya dayalı bir meslek ve akademik disiplin olarak tanımlanmaktadır.[9] Sosyal hizmet bilgisi bu çalışmada hukuki ölçütün yerine geçen bağımsız bir karar normu olarak değil, çocuğun yaşam koşullarını ve ilişkisel çevresini değerlendirmeye katkı sağlayan bir uzmanlık alanı olarak ele alınmaktadır.

### A. Velayetin Hukuki Niteliği: Hak, Ödev ve Koruma Sorumluluğu

Velayet, ana ve babaya çocuğun bakımı ve korunması amacıyla tanınan hak, yetki ve ödevlerin bütünüdür.[10] Bakım, eğitim, korunma, gelişim ve kişilik değerlerinin gözetilmesi ebeveynin serbest tasarruf alanı değil, çocuk yararı doğrultusunda yerine getirilen bir sorumluluktur.

Velayetin hak ve ödev niteliğinin birlikte okunması, uyuşmazlığın merkezine ebeveyn taleplerinden önce çocuğun yaşam koşullarını yerleştirmektedir. Bakımın sürekliliği, ebeveynin çocuğun ihtiyaçlarına yanıt verme kapasitesi, sağlık ve eğitim gereksinimlerinin karşılanma biçimi ile güvenli ilişki kurabilme becerisi, hukuki sorumluluğun gündelik yaşamdaki karşılığını oluşturmaktadır. Sosyal hizmet perspektifi de ebeveynlik sorumluluğunu soyut kişilik özelliklerinden

---

9 International Federation of Social Workers, 'Global Definition of Social Work' (2014) <https://www.ifsw.org/what-is-social-work/global-definition-of-social-work/> erişim 17 Ağustos 2026.

10 Özden Özer Taşkın, 'Velayet Hakkının Kullanılması, Velayetin Değiştirilmesi' (2020) 6(1) Anadolu Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi 239, 240–241; Abik (n 2) 1–73; Dural, Öğüz and Gümüş (n 2) 365–368.

çok, çocuğun yaşamında gözlenebilen bakım ve ilişki örüntüleri üzerinden anlamlandırmaya katkı sağlamaktadır.

Çocuk Haklarına Dair Sözleşme'nin 3. maddesi, çocukları ilgilendiren bütün faaliyetlerde üstün yararın temel düşüncelerden biri olmasını öngörür.[11] Uluslararası norm, velayetten doğan yetkilerin çocuk yararıyla sınırlı bir sorumluluk alanı olarak anlaşılmasını ve uyuşmazlıkta çocuğun haklarının da gözetilmesini desteklemektedir.

Üstün yararın velayet sorumluluğuna yön vermesi, ebeveyn yetkisinin kullanımını çocuğun mevcut ve gelecekteki gereksinimleriyle ilişkilendirmektedir. Hukuki statünün çocuk yaşamındaki karşılığı, bakımın nasıl sürdürüldüğü, gelişimin nasıl desteklendiği ve çocuğun değişen ihtiyaçlarına ebeveynlerin nasıl yanıt verdiği üzerinden belirginleşmektedir. Böylece velayet, yetişkinler arasındaki yetki dağılımından çocuğun korunması ve gelişiminin sürekliliğine uzanan daha geniş bir sorumluluk alanı kazanmaktadır.

Velayetin sorumluluk boyutu, aile yaşamındaki koşullar değiştiğinde mevcut düzenlemenin çocuk üzerindeki etkisinin yeniden değerlendirilmesini de gerekli kılmaktadır. Böyle bir değerlendirme, velayetin değiştirilmesi ve kaldırılması ile kişisel ilişkinin sınırlarının hangi olgular üzerinden belirlenebileceği sorusuna geçiş sağlamaktadır.

### B. Velayetin Düzenlenmesi, Değiştirilmesi, Kaldırılması ve Kişisel İlişki

Boşanma veya ayrılıkta velayet TMK m.182'ye, sonradan ortaya çıkan değişiklikler ve koruma ihtiyacı m.183 ile m.346–348'e dayanır. TMK m.183 yeni olguların gerekli kıldığı önlemlere, m.346–348 ise koruyucu tedbirlerden velayetin kaldırılmasına uzanan kademeli müdahaleye imkân vermektedir. Doktrinde velayetin değiştirilmesinde belirleyici ölçüt çocuğun güncel üstün yararıdır. Velayetin kaldırılması ise ebeveyni cezalandırmaktan ziyade çocuğu korumaya yönelen daha ağır bir müdahaledir.[12]

Kademeli müdahale anlayışı, hukuki sonucun çocuğun karşılaştığı riskin niteliği ve ağırlığıyla uyumlu biçimde kurulmasını gerektirmektedir. Daha önce verilmiş bir velayet kararı belirli bir dönemin koşullarını yansıtırken çocuğun yaşamı, bakım ilişkileri ve aile yapısı zaman içinde değişebilmektedir. Bakımın

---

[11] Birleşmiş Milletler Çocuk Haklarına Dair Sözleşme, 20 Kasım 1989, 1577 UNTS 3, m 3; UN Committee on the Rights of the Child, *General Comment No 14: The Right of the Child to Have His or Her Best Interests Taken as a Primary Consideration* (29 May 2013) UN Doc CRC/C/GC/14.

[12] TMK (n 1) m 183, 346–348; Mehmet Akçaal, 'Velâyetin Değiştirilmesi' (2022) 13(1) İnönü Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi 190; Caner Taşatan, 'Velayetin Değiştirilmesi' (2022) 28(1) Marmara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Hukuk Araştırmaları Dergisi 387; Cemil Çelik, 'Velayetin Kaldırılması' (2005) 54(1) Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi 255; Dural, Öğüz and Gümüş (n 2) 374–380.

aksaması, ebeveyn çatışmasının yoğunlaşması, sağlık ve eğitim koşullarındaki değişimler veya yeni güvenlik sorunları, mevcut düzenlemenin çocuk üzerindeki etkisinin yeniden değerlendirilmesini anlamlı hâle getirmektedir.

Psikososyal değerlendirme, değişimin çocuk bakımından taşıdığı anlamı ortaya koyarak hukuki müdahalenin olgusal temelini güçlendirmektedir. Ebeveyne ilişkin genel değerlendirmeler yerine yeni koşulların çocuğun güvenliği, bakım sürekliliği, duygusal dengesi ve gelişimsel ihtiyaçları üzerinde oluşturduğu etki önem kazanmaktadır. Böyle bir yaklaşım, müdahalenin kapsamı ile çocuğun gerçek yaşam koşulları arasında daha izlenebilir bir ilişki kurulmasına imkân vermektedir.

Çocuğun üstün yararı önceden belirlenmiş tek bir olguya veya değişmez ölçütler hiyerarşisine indirgenemez. Yaş ve gelişim, bakım geçmişi, ebeveyn davranışları, kardeş ilişkileri, yaşam çevresi ve risk göstergeleri somut olaya göre farklı ağırlık kazanabilir.[13] Sayım tahdidî nitelik taşımamaktadır. Gerekçelendirme bakımından önem taşıyan husus, ilgili olgunun çocuk açısından neden koruyucu, riskli veya nötr kabul edildiğinin açıklanmasıdır.

Ölçütlerin ağırlığının somut olaya göre değişmesi, yargısal değerlendirmeyi daha fazla açıklama gerektiren bir alana dönüştürmektedir. Aynı bakım düzeni, ekonomik olanak veya kardeş ilişkisi farklı yaş ve gelişim dönemlerindeki çocuklar bakımından farklı sonuçlar doğurabilir. Dolayısıyla olguların tek tek varlığından çok, çocuğun yaşamında nasıl bir araya geldikleri ve birbirlerini nasıl etkiledikleri önem kazanmaktadır.

Sosyal hizmetin kişi ve çevreyi birlikte ele alan yaklaşımı, söz konusu ilişkisel yapının anlaşılmasına katkı sağlamaktadır.[14] Çocuğun gündelik yaşamı aile ilişkileri, okul çevresi, bakım düzeni, sosyal destek ağı ve gelişimsel gereksinimleriyle birlikte değerlendirildiğinde üstün yararın somutlaştırılabileceği daha zengin bir olgusal zemin oluşmaktadır.

Kişisel ilişki de çocuk yararı ekseninde değerlendirilir. TMK m.323, velayeti altında bulunmayan veya kendisine bırakılmayan ana ya da babaya çocukla uygun kişisel ilişki isteme hakkı tanır. TMK m.324 ise diğer ebeveynle ilişkiyi zedelememe ve çocuğun eğitim ve yetiştirilmesini engellememe yükümlülüklerini düzenlemektedir. Çocuğun huzurunun tehlikeye girmesi, hakkın yükümlülüklere aykırı kullanılması, çocukla ciddi biçimde ilgilenilmemesi veya diğer önemli sebepler hâlinde ilişkinin reddi ya da kaldırılmasına imkân vermektedir.[15]

---

13 Ebru Ceylan, 'Türk Medeni Kanunu'nda Çocuğun Korunmasıyla İlgili Güncel Yargıtay Kararlarının Değerlendirilmesi' (2017) 19 Dokuz Eylül Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi 349; Özer Taşkın (n 10) 261; Özgün Çelebi, 'Cinsiyet Eşitliği ve Çocuğun Üstün Yararının Kesişim Noktası Olarak Boşanmada Velayetin Düzenlenmesi' (2021) 79(1) İstanbul Hukuk Mecmuası 27.

14 Selin Koçak, 'Sosyal Hizmette Çevre Kavramındaki Değişim' (2023) 23(61) Sosyal Politika Çalışmaları Dergisi 807, 811–813.

15 Ahmet Türkmen, 'Çocuğun Kişisel İlişki Kurma Hakkı' (2020) 26(2) Marmara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Hukuk Araştırmaları Dergisi 1126; Dural, Öğüz and Gümüş (n 2) 357–359.

Kişisel ilişkinin değerlendirilmesi, temasın kurulmasının ötesinde temasın çocuk bakımından taşıdığı niteliğe yönelmektedir. Görüşmenin sıklığı, süresi, gerçekleştiği ortam, geçişlerin nasıl yürütüldüğü ve çocuğun temas öncesi ile sonrasındaki duygusal durumu ilişkinin koruyucu veya zorlayıcı etkisini anlamaya yardımcı olmaktadır. Aynı temas düzeni bir çocuk için güven ve süreklilik sağlarken başka bir çocuk bakımından yoğun çatışma, korku veya duygusal yük oluşturabilmektedir.

Ebeveynle ilişkinin sürdürülmesi ile çocuğun güvenliğinin korunması aynı değerlendirme alanının birbirini tamamlayan unsurlarını oluşturmaktadır. Sağlıklı kişisel ilişki, çocuğun gelişimini destekleyen, ebeveyn çatışmasının yükünü sınırlandıran ve güven duygusunu koruyan ilişki koşullarıyla anlam kazanmaktadır. Dolayısıyla kişisel ilişkinin hukuki biçimi kadar çocuğun söz konusu ilişkiyi nasıl yaşadığı da değerlendirmede önem taşımaktadır.

7343 sayılı Kanun'la teslim ve kişisel ilişki kararlarının icra dairelerinden Adli Destek ve Mağdur Hizmetleri Müdürlüklerine taşınması da uygulamanın çocuk üzerindeki etkisini öne çıkaran kurumsal bir dönüşümdür.[16] Dikmen ve Cankurtaran'ın adli sosyal hizmet uzmanlarıyla yürüttükleri araştırmada, çocuk teslimi ve kişisel ilişki uygulamasının ADM bünyesine taşınması çocuk odaklı yaklaşımın güçlenmesi ve etik ilkelerin daha görünür hâle gelmesiyle ilişkilendirilmektedir.[17] Kurumsal değişiklik, aile hukukunda verilen kararların uygulanma biçiminin çocuk bakımından taşıdığı önemi daha görünür hâle getirmektedir. Görüşme ortamı, çocuğun hazırlanması, mesleki eşlik ve ebeveyn çatışmasının sınırlandırılması gibi unsurlar, kararın gündelik hayattaki uygulanma kalitesini doğrudan etkilemektedir. Sosyal hizmet bilgisi burada hukuki kararın çocuk açısından güvenli ve gelişimsel olarak uygun koşullarda hayata geçirilmesini destekleyen işlevsel bir alan oluşturmaktadır.

Kişisel ilişkinin nasıl yürütüldüğüne verilen önem, velayetin kimin tarafından kullanılacağı kadar velayet sorumluluğunun hangi ilişkisel koşullarda sürdürüleceğini de gündeme getirmektedir. Aynı soru boşanma sonrası ortak velayet bakımından daha belirgin bir değerlendirme alanına dönüşmektedir.

---

16 TMK (n 1) m 323–324; Türkmen (n 15); Levent Börü and Şafak Parlak Börü, 'Çocuk Teslimi ve Çocukla Kişisel İlişki Kurulmasına İlişkin Mahkeme Kararlarının Yerine Getirilmesi: Karşılaştırmalı Hukuk ve 7343 Sayılı Kanun'un Getirdiği Değişiklikler Çerçevesinde Değerlendirmeler' (2022) 71(3) Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi 1227; 7343 sayılı İcra ve İflas Kanunu ile Bazı Kanunlarda Değişiklik Yapılması Hakkında Kanun, RG 30 Kasım 2021, Sayı 31675; Hakan Albayrak and Esra Bulut, 'Çocuk Teslimi ve Çocukla Kişisel İlişki Kurulmasına Dair İlamların veya Tedbir Kararlarının Uygulanması' (2025) 16(62) Türkiye Adalet Akademisi Dergisi 297.

17 Ali Dikmen and Özlem Cankurtaran, 'Güçlenme Yaklaşımı Bağlamında Adli Sosyal Hizmet Uzmanlarının Çocuk Teslimi ve Çocukla Kişisel İlişki Kurulması Uygulamasına İlişkin Deneyimleri' (2026) 37(2) Toplum ve Sosyal Hizmet 397, 406–407.

### C. Ortak Velayetin Türk Hukukundaki Yeri ve Sınırları

Türk Medeni Kanunu, boşanma sonrası ortak velayeti açık ve ayrıntılı bir model olarak ayrıca düzenlememektedir. Bununla birlikte Ek 7 No.lu Protokol'ün iç hukuka dâhil edilmesi sonrasında gelişen yargı uygulamasında ortak velayet, Türk hukukunda uygulanabilir bir seçenek olarak ele alınmaktadır. Anayasa Mahkemesinin Hilal Erdaş kararında aktardığı Yargıtay 2. Hukuk Dairesi kararı da ortak velayetin Türk kamu düzenine açıkça aykırı sayılamayacağını kabul etmektedir.[18] TMK m.336/III'ün yorumu, ortak velayetin pozitif hukuk dayanağı ve uygulanma koşulları ise doktrinde tartışılmaya devam etmektedir.[19]

Hukuki imkânın kabul edilmesi, ortak velayetin somut çocuk bakımından nasıl işleyeceği sorusunu öne çıkarmaktadır. Ortak velayet, ebeveynlerin statü bakımından eşitliğinin yanında çocuğun bakımının, karar alma süreçlerinin ve gündelik yaşamının sürdürülebilir biçimde örgütlenmesini gerektirmektedir. Dolayısıyla hukuki modelin gerçek değeri, aile yaşamındaki uygulanabilirliği üzerinden belirginleşmektedir.

Çocuğun okulu, sağlık gereksinimleri, günlük bakım organizasyonu, ebeveynler arasındaki bilgi paylaşımı ve geçişlerin yönetimi gibi somut alanlar ortak velayetin işleyişini doğrudan etkilemektedir. Psikososyal değerlendirme de ortak velayetin soyut hukuki imkânından çok, söz konusu düzenlemenin çocuğun yaşamında ne ölçüde sürdürülebilir olduğunu anlamaya katkı sağlamaktadır.

Ortak velayetin uygulanabilir olması, her uyuşmazlıkta varsayılan çözüm olduğu anlamına gelmemektedir. Öztürk, doktrinde ortak talep veya rızanın birlikte velayetin koşulu olup olmadığı konusunda iki yaklaşım bulunduğunu belirtmekte ve kendi görüşü olarak gönüllülüğün önemli olmakla birlikte zorunlu nitelik taşımaması gerektiğini savunmaktadır.[20] Erlüle, tarafların ortak velayet konusunda anlaşmaları ve düzenlemenin çocuğun yararına uygun olması hâlinde hâkimin birlikte velayete karar verebilmesi gerektiğini belirtmektedir.[21] Birinci Uzun ise tek başına velayet ile birlikte velayet modellerinden birine önceden üs-

---

18 11 Nolu Protokol ile Değişik İnsan Haklarını ve Ana Hürriyetleri Korumaya Dair Sözleşmeye Ek 7 Nolu Protokolün Onaylanmasının Uygun Bulunduğuna Dair Kanun, Kanun No 6684, RG 25 Mart 2016, Sayı 29664; Ek 7 No.lu Protokol m 5; *Hilal Erdaş Başvurusu*, B No 2018/27658, Anayasa Mahkemesi, 6 Ekim 2021 (AYM kararında aktarılan Yargıtay 2 HD, E 2016/18474, K 2017/13800, 4 Aralık 2017), Anayasa Mahkemesi Kararlar Bilgi Bankası <https://www.kararlarbilgibankasi.anayasa.gov.tr/> erişim 11 Ağustos 2026; Huriye Reyhan Demircioğlu, 'Boşanmada Ortak (Birlikte) Velayetin Kabulü Sonrası Türk Hukukundaki Durum Üzerine Eleştirel Bir Değerlendirme' (2024) 15(59) Türkiye Adalet Akademisi Dergisi 301; Barış Can Öztürk, 'Birlikte Velayette Gönüllülük Prensibinin Yeri ve Anayasa Mahkemesi Kararının Değerlendirilmesi' (2022) 71(3) Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi 1017, 1034–1036.

19 Demircioğlu (n 18) 319–323.

20 Öztürk (n 18) 1026–1028, 1044–1045.

21 Fulya Erlüle, 'Alman, Avusturya ve İsviçre Medeni Kanunlarında Yapılan Revizyonlar ve Boşanmadan Sonra Birlikte Velayetin Kural Haline Gelmesi' (2021) 18(2) Yeditepe Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi 555, 568–569.

tünlük tanınmaması ve somut olayda çocuğun üstün yararını en iyi gerçekleştiren modelin tercih edilmesi gerektiği kanaatindedir.[22] Bu yaklaşımlar, ortak talep ve rızanın ağırlığı ile velayet modelinin seçiminde doktrinin tek bir çizgide birleşmediğini göstermektedir.

Doktrindeki ayrışma, ortak velayetin değerlendirilmesinde ebeveyn iradesinin yanında çocuğun yaşam koşullarının da merkezi önem taşıdığını göstermektedir. Ebeveynlerin iş birliği kurabilmesi uygulamanın sürdürülebilirliğini güçlendiren bir unsur oluştururken çatışmanın niteliği ve çocuğa yansıma biçimi de aynı derecede önemlidir. Değerlendirmenin ağırlık noktası böylece soyut bir gönüllülük tartışmasından çocuğun yaşadığı aile ilişkisinin işleyişine yönelmektedir.

Ortak velayete ilişkin temel soru, hukuki imkânın varlığından sonra "hangi koşullarda çocuk bakımından işlevsel bir düzen kurulabilir?" biçiminde gelişmektedir. Çocuğun mevcut bakım düzeni, ebeveynlerle ilişkisi, yaşamındaki süreklilik ve ebeveynlerin çocukla ilgili konularda karar üretme kapasitesi, söz konusu soruya verilecek cevabın psikososyal zeminini oluşturmaktadır.

Hilal Erdaş kararında aktarılan yargısal süreç, ortak velayetin somut olaydan bağımsız değerlendirilemeyeceğini göstermektedir. Hilal Erdaş başvurusuna konu Antalya Bölge Adliye Mahkemesi 2. Hukuk Dairesi, çocuğun fiilî yaşam düzenini, isteğini ve sosyal inceleme bulgularını dikkate almış, Anayasa Mahkemesi ise ortak velayetin çocuk yararına olduğuna ilişkin gerekçenin bilimsel görüş ve yeterli-objektif verilere dayanmasını, ebeveynlerin ve dinlenilebilecek yaştaki çocuğun beyanlarının alınmasını ve ebeveyn ihtilafının sürdürülebilirliğe etkisinin incelenmesini önemli görmüştür.[23]

Kararın özellikle önemli yönü, hukuki tercihin çocuğun gerçek yaşam koşullarıyla ilişkilendirilmesini gerekli kılmasıdır. Fiilî bakım düzeni, çocuğun mevcut yaşama uyumu, ebeveynlerle kurduğu ilişkiler ve bakım organizasyonunun sürdürülebilirliği hukuki gerekçeyi besleyen somut göstergelere dönüşmektedir. Ortak velayet tartışması böylece normatif imkân ile yaşantısal uygulanabilirlik arasında kurulan bağlantı üzerinden derinleşmektedir.

Sosyal hizmet perspektifi, ebeveynler arasında kategorik bir üstünlük sıralaması üretmekten çok önerilen bakım düzeninin çocuğun gündelik yaşamındaki muhtemel etkilerini değerlendirmeye katkı sağlamaktadır. Ortak velayetin çocuk açısından taşıdığı değer de ebeveyn eşitliğinin biçimsel görünümünden ziyade güvenli, sürdürülebilir ve gelişimi destekleyen bir bakım ilişkisi oluşturabilme kapasitesi üzerinden belirlenmektedir.

---

22 Tuba Birinci Uzun, 'Türk Medenî Kanunu'na Göre Velâyetin Kullanılması ve Çocuğun Yüksek (Üstün) Yararı İlkesi Doğrultusunda Boşanmada ve Evlilik Dışı İlişkide Birlikte Velâyet Modeli' (2016) 6(1) Hacettepe Hukuk Fakültesi Dergisi 135, 156.

23 *Hilal Erdaş* (n 18) paras 14, 48–51 (AYM kararında aktarılan Antalya BAM 2 HD, E 2017/2426, K 2018/1023, 13 Temmuz 2018); Öztürk (n 18) 1035–1047.

**D. Ekolojik ve Çocuk Hakları Temelli Değerlendirme Yaklaşımı**

Çalışmada ekolojik yaklaşım, çocuğun gelişimini aile, okul, sağlık sistemi, sosyal destek ağı ve adli sürecin yer aldığı çok boyutlu çevre içinde ele almak için kullanılmaktadır. Bronfenbrenner'in modeli farklı çevresel düzeyler arasındaki etkileşimi açıklayan kuramsal zemini sağlar.[24] Çocuk hakları temelli yaklaşım ise üstün yarar, yaşama ve gelişme, katılım ve şiddetten korunma güvenceleriyle normatif yön vermektedir.[25]

Ekolojik yaklaşım, velayet değerlendirmesinin çocuğun ebeveynlerle ilişkisinden daha geniş bir yaşam alanını kapsamasına katkı sağlamaktadır. Okul yaşamı, kardeş ilişkileri, sağlık gereksinimleri, bakım veren kişiler ve sosyal destek çevresi aynı gelişimsel bütünün birbiriyle bağlantılı parçalarını oluşturmaktadır. Bir alanda ortaya çıkan değişiklik diğer alanlardaki uyumu güçlendirebilmekte veya yeni güçlükler oluşturabilmektedir.

Çocuk hakları temelli yaklaşım ise elde edilen bilgilerin hangi normatif amaç doğrultusunda değerlendirileceğini belirginleştirmektedir. Çocuğun korunması, gelişiminin desteklenmesi ve görüşünün dikkate alınması aynı değerlendirme içinde birbirini tamamlayan hak alanlarıdır. Ekolojik perspektif inceleme alanını genişletirken hak temelli perspektif genişleyen bilginin çocuk bakımından taşıdığı hukuki anlamı belirlemektedir.

Ekolojik ve hak temelli yaklaşımın birlikte kullanılması, tek nedene indirgenmesi güç uyuşmazlıklarda önem kazanmaktadır. Yüksel Doğan ve Aytekin, ebeveyne yabancılaşma bağlamındaki riskleri farklı ekolojik düzeylerde inceleyerek çocuğun tutum ve davranışlarının çok katmanlı etkenlerle ilişkili olabileceğini göstermektedir.[26] Temas direnci veya reddi bu nedenle tek açıklamaya peşinen bağlanmamalıdır. Aile içi şiddet, ebeveyn davranışları, önceki ilişki örüntüsü, çatışmanın niteliği ve adli süreç gerektiğinde birlikte sınanmalıdır.[27]

Çocuğun bir ebeveynle temas kurmak istememesi, sonucu doğrudan açıklayan bir veri yerine nedenleri araştırılması gereken bir çocuk yaşantısı olarak ele alındığında daha güvenli bir değerlendirme alanı oluşmaktadır. Korku, geçmiş deneyimler, ebeveyn çatışması, sadakat baskısı, gelişimsel özellikler ve yönlendirici davranışlar aynı görünür davranışın arkasında farklı biçimlerde yer alabilir. Farklı açıklamaların somut bilgiler üzerinden karşılaştırılması, hem çocuğun

---

24 Urie Bronfenbrenner, 'Ecological Models of Human Development' in T Husen and T N Postlethwaite (eds), *International Encyclopedia of Education* (2nd edn, vol 3, Elsevier 1994) 1643.

25 Birleşmiş Milletler Çocuk Haklarına Dair Sözleşme (n 11) m 3, 6, 12, 19; *General Comment No 14* (n 11) para 5.

26 Raziye Yüksel Doğan and Çiğdem Aytekin, 'Ekolojik Sistem Kuramı Çerçevesinden Ebeveyn Yabancılaşmasına Genel Bir Bakış' (2021) 13(3) Psikiyatride Güncel Yaklaşımlar 551.

27 Yüksel Doğan and Aytekin (n 26); Matthew J Sullivan, Marsha Kline Pruett and Janet R Johnston, 'Parent-Child Contact Problems: Family Violence and Parental Alienating Behaviors Either/Or, Neither/Nor, Both/And, One in the Same?' (2024) 62(1) Family Court Review 68.

güvenliğini hem görüşünün gerçek anlamını koruyan daha dengeli bir muhakeme sağlamaktadır.

Sosyal incelemenin katkısı, olgulara erken bir kavramsal etiket vermekten çok farklı açıklamalar arasındaki ilişkileri ortaya koyabilmesinde belirginleşmektedir. Çocuğun beyanı, davranışı ve aile ilişkileri bağlam içinde ele alındığında risk değerlendirmesi daha açıklayıcı bir nitelik kazanmaktadır. Sonraki bölümde ayrıntılandırılacak risk yaklaşımının kuramsal temeli de söz konusu çok nedenli değerlendirmeye dayanmaktadır.

Bağlanma araştırmaları da bakım verenlerle kurulan ilişki ağlarını anlamaya katkı sağlamaktadır. Forslund, Hammarlund ve Granqvist, bağlanma kuramının mahkemelerde genel çerçeve bilgisi sunabileceğini, bireysel bağlanma kalitesi değerlendirmelerinin ise hangi ebeveynin daha iyi bakım vereceğini belirleyen geçerli tanısal kanıt sağlamadığını belirtmektedir.[28]

Bağlanma bilgisinin velayet değerlendirmesine en güçlü katkısı, çocuğun bakım ilişkilerinin niteliğini ve sürekliliğini anlamaya yardımcı olmasıdır. Bir ebeveyne güçlü yakınlık gösterilmesi, diğer ebeveynin bakım kapasitesine ilişkin doğrudan bir sonuç üretmemektedir. İlişkinin geçmişi, günlük bakım deneyimleri, çocuğun gelişim dönemi ve aile sistemindeki diğer önemli bağlar birlikte ele alındığında bağlanma verisinin anlamı daha sağlıklı biçimde kurulmaktadır.

Psikolojik kuramın hukuki değerlendirmedeki işlevi, çocuğun ilişkisel dünyasını açıklayan bilgi sağlamasıyla güç kazanmaktadır. Hukuki karar yetkisi ile psikososyal açıklamanın işlevsel sınırlarının korunması, disiplinlerarası değerlendirmenin güvenilirliğini artırmaktadır. Ekolojik ve ilişkisel bilgiler de hukuki değerlerini üstün yararın somutlaştırılması sürecinde kazanmaktadır.

### E. Üstün Yararın Gerekçelendirilmesi ve Normatif Sınırları

Çocuğun üstün yararının hukuki zemini genel bir çocuk merkezlilik söylemiyle sınırlı değildir. Anayasa m.41 çocuğun korunma ve bakımdan yararlanma hakkını, üstün yararına açıkça aykırı olmadıkça ana ve babasıyla kişisel ve doğrudan ilişki kurmasını ve şiddete karşı korunmasını güvence altına almaktadır. TMK'nın velayet, kişisel ilişki ve koruma hükümleri ile Çocuk Haklarına Dair Sözleşme m.3 çerçeveyi tamamlar.[29] Üstün yarar, karar sonucuna eklenen soyut bir formülden öte, somut olgular üzerinden gerekçelendirilmesi gereken hukuki ölçüttür.

---

[28] Tommie Forslund, Mårten Hammarlund and Pehr Granqvist, 'Admissibility of Attachment Theory, Research and Assessments in Child Custody Decision-Making? Yes and No!' (2021) 2021(180) New Directions for Child and Adolescent Development 125.

[29] Türkiye Cumhuriyeti Anayasası, 2709 sayılı Kanun, RG 9 Kasım 1982, Sayı 17863 (Mükerrer), m 41; TMK (n 1) m 182, 183, 323–324, 339–340, 346–348; Birleşmiş Milletler Çocuk Haklarına Dair Sözleşme (n 11) m 3.

Normatif çerçevenin ortak yönü, çocuğun bakım, korunma, gelişim ve aile ilişkilerini birbirinden kopuk alanlar hâlinde değerlendirmek yerine aynı yaşam bütününün bileşenleri olarak ele almasıdır. Bir karar seçeneğinin çocuk açısından taşıdığı değer, söz konusu alanların birlikte nasıl sonuç ürettiği açıklandığında görünür hâle gelmektedir. Üstün yarar böylece farklı hak ve ihtiyaçların çocuk yaşamındaki etkileşimini değerlendirmeye imkân veren bir hukuki odak oluşturmaktadır.

İlkenin geniş kapsamı aynı zamanda güçlü bir gerekçelendirme ihtiyacı oluşturmaktadır. Çocuğa ilişkin farklı olgular arasında nasıl bir ağırlıklandırma yapıldığı açıklanabildiğinde üstün yarar kavramı somut ve denetlenebilir bir karar ölçütü niteliği kazanmaktadır.

BM Çocuk Hakları Komitesi üstün yararı maddi hak, temel yorum ilkesi ve usul kuralı olarak açıklamaktadır. Maddi hak, çocuğun yararının öncelikli değerlendirilmesini; yorum ilkesi ise birden fazla anlam mümkün olduğunda çocuk haklarını en etkili koruyan yorumun tercih edilmesini gerektirir. Usul boyutu ise kararın çocuk üzerindeki olumlu ve olumsuz etkilerinin, kullanılan ölçütlerin ve çocuğun yararının diğer menfaatlerle nasıl tartıldığının gerekçede gösterilmesini istemektedir.[30]

Üçlü yapı, üstün yararın kararın sonunda kullanılan genel bir sonuç ifadesinden daha geniş bir işlev taşıdığını göstermektedir. Araştırılan bilgilerin seçimi, olgulara verilen ağırlık, alternatif kararların çocuk üzerindeki muhtemel etkileri ve ulaşılan sonucun gerekçelendirilmesi aynı standardın farklı aşamalarını oluşturmaktadır. Böylece üstün yarar, karar sonucunu ifade eden kavram olmanın yanında kararın nasıl kurulduğunu yönlendiren bir muhakeme ölçütüne dönüşmektedir.

Psikososyal değerlendirme de söz konusu muhakeme zincirinin olgusal ayağını beslemektedir. Uzmanın belirlediği risk, bakım örüntüsü veya ilişkisel özellik, çocuğun korunması, gelişimi, katılımı ve bakım sürekliliği gibi hukuki ölçütlerle ilişkilendirildiğinde anlam kazanmaktadır. Sosyal hizmet bilgisi ile hukuki değerlendirme arasındaki güçlü bağ, tam olarak olgu ile norm arasında kurulan açıklanabilir ilişkiden doğmaktadır.

Üstün yararın açık uçlu yapısı ihtiyat gerektirir. Daha iyi eğitim olanakları, bakım sürekliliği veya kişisel ilişkinin sürdürülmesi gibi iddialar soyut düzeyde makul görünebilir. Hukuki değerleri çocuğun fiilî yaşam deneyimi, güvenliği, gelişimsel gereksinimleri ve diğer olgularla ilişkilendirildiğinde ortaya çıkmaktadır. Bağlantı kurulduğunda üstün yarar retorik bir iddiadan olgu temelli hukuki muhakemeye dönüşmektedir.

Eğitim olanaklarının güçlü olduğu bir çevrenin çocuk bakımından taşıdığı değer, bakım ilişkilerinin sürekliliği, sosyal destek ağı, kardeş ilişkileri ve güvenlik

[30] *General Comment No 14* (n 11) para 6.

koşullarıyla birlikte değerlendirildiğinde daha sağlıklı biçimde belirlenmektedir. Benzer biçimde mevcut yaşam düzeninin sürekliliği, çocuğa sağladığı istikrar ve gelişimsel destek üzerinden anlam kazanmaktadır. Olumlu görünen her unsurun çocuğun bütün yaşam sistemi içindeki etkisinin değerlendirilmesi, üstün yararın somutlaştırılmasını güçlendirmektedir. Dolayısıyla değerlendirme, özelliklerin sıralanmasından çok söz konusu özelliklerin belirli çocuk bakımından nasıl bir araya geldiğini açıklamaya yönelmektedir. Risk–Çocuk Sesi–Sosyal İnceleme Matrisi'nin analitik gereksinimi de farklı olgular arasındaki ilişkinin hukuki gerekçede izlenebilir hâle getirilmesi ihtiyacından doğmaktadır.

Çocuğun üstün yararı ile ebeveynlerin aile hayatına ilişkin hakları arasında gerilim doğduğunda sonuç önceden varsayılamaz. Aile bağlarının sürdürülmesi önemli olmakla birlikte kişisel ilişkinin biçimi ve kapsamı güvenlik ve gelişimle birlikte değerlendirilmelidir.[31] Hilal Erdaş kararında da çocuk yararı ile ebeveyn menfaatleri arasındaki dengenin somut olaya ve yeterli, objektif verilere dayanması vurgulanmaktadır.

Dengeleme işlemi, ebeveyn haklarının çocuğun yaşamındaki etkileriyle birlikte değerlendirilmesini gerektirmektedir. Aile ilişkisinin sürdürülmesi çocuğun kimlik, aidiyet ve ilişki sürekliliği bakımından değer taşırken görüşmenin gerçekleşme koşulları da güvenlik, gelişim ve duygusal iyilik hâli bakımından önem kazanmaktadır. Yargısal tartma, söz konusu değerlerin somut çocuk bakımından nasıl kesiştiğini açıklayan güvenilir bilgilerle güçlenmektedir. Gürbüz ve Kırlıoğlu'nun aile ve çocuk mahkemelerinde çalışan meslek elemanlarıyla yürüttükleri araştırmada, sosyal hizmet uzmanlarının vakayı aile içi, toplumsal ve çevresel ilişkiler içinde bütüncül değerlendirmesi ayırt edici bir mesleki katkı olarak öne çıkmaktadır.[32]

Sosyal hizmet perspektifi, çocuğun yaşam koşullarını ve ilişkisel deneyimlerini bütüncül biçimde ortaya koyarak söz konusu dengelemeye olgusal derinlik kazandırmaktadır. Uzmanlık bilgisinin temel katkısı, hâkimin karar alanını belirlemekten çok kararın dayandığı çocuk yaşamını daha açık ve anlaşılır hâle getirmektir. Böylece psikososyal bulgu ile hukuki sonuç arasındaki bağlantı, gerekçeli kararın izlenebilir bir parçasına dönüşmektedir.

Ortaya konulan hukuki ve kuramsal çerçeve, ilerleyen bölümlerde ele alınacak çocuk sesi, risk değerlendirmesi ve sosyal inceleme raporunun işlevi için ortak referans noktası oluşturmaktadır. Çocuğun görüşü, risk göstergeleri ve uzmanlık bilgisi üstün yarar, güvenlik, bakım sorumluluğu ve katılım haklarıyla ilişkilendirildiğinde hukuki değerlendirmede belirgin bir anlam kazanmaktadır.

---

31 Türkiye Cumhuriyeti Anayasası (n 29) m 20, 41; TMK (n 1) m 323–324; *Hilal Erdaş* (n 18) paras 48–49.

32 Nurgül Gürbüz and Mehmet Kırlıoğlu, 'Aile ve Çocuk Mahkemelerinde Çalışan Meslek Elemanlarının Sosyal Hizmet Uzmanlarına Bakış Açısının İncelenmesi' (2022) 33(2) Toplum ve Sosyal Hizmet 483, 500–501.

Sosyal hizmet bilgisi çocuğun yaşam gerçekliğini görünür kılarken hukuk, söz konusu gerçekliğin hangi normatif ölçütler üzerinden değerlendirilmesi gerektiğini belirlemektedir.

İki disiplin arasındaki ilişki, makalenin temel gerekçelendirme problemini de ortaya çıkarmaktadır. Psikososyal olgunun hukuki gerekçeye taşınması, bilgilerin yan yana sıralanmasından daha kapsamlı bir analitik işlem gerektirmektedir. Bu bağlamda Risk–Çocuk Sesi–Sosyal İnceleme Matrisi, ilerleyen bölümlerde söz konusu ilişkinin nasıl yapılandırılabileceğini göstermek üzere kullanılacaktır.

## II. YÖNTEM, KAPSAM VE KAYNAK SEÇİM STRATEJİSİ

### A. Araştırma Deseni

Çalışma, doktrinel ve normatif hukuk incelemesini disiplinlerarası kavramsal sentezle birleştirmektedir. Mevzuat, içtihat ve aile-çocuk hukuku doktrini hukuki çerçeveyi, sosyal hizmet literatürü ise risk, katılım ve değerlendirme süreçlerinin psikososyal boyutlarını açıklamak üzere incelenmiştir. Yöntem, iki bilgi alanı arasındaki aktarımın sınırlarını belirlemeye yönelmektedir.

Yöntemsel tercih, velayet kararlarının tek bir bilgi alanına indirgenemeyen yapısına dayanır. Mendes ve Ormerod karar sürecini aile dinamikleri, aile mahkemesinin örgütsel-hukuki koşulları ve hukuki-psikososyal değerlendirme arasındaki etkileşimle ele alırken Kesen ve Bilgin sosyal incelemede kişinin aile ve sosyal çevresiyle birlikte, farklı bilgi kaynaklarından yararlanılarak değerlendirilmesini vurgular.[33] Hukuk normları ile sosyal hizmet bilgisinin birlikte incelenmesi bu çok katmanlı yapıya dayanmaktadır.

Kaynak türleri yöntemde farklı işlevler üstlenmektedir. Normatif, yargısal ve psikososyal bilgi araştırma sorusu çevresinde birlikte değerlendirilmektedir.

### B. Kaynak Havuzu ve Seçim Ölçütleri

Kaynak havuzu, tam metni doğrulanabilen ve araştırma problemine doğrudan katkı sağlayan çalışmalardan oluşturulmuştur. Seçimde sayısal kapsam yerine velayet, sosyal inceleme, katılım, risk ve gerekçelendirme bakımından analitik işlev esas alınmıştır.

Kaynakların statüleri ayrı tutulmuştur. Mevzuat normatif çerçeve, içtihat gerekçelendirme ölçütleri, doktrin yorum, ampirik sosyal hizmet çalışmaları psikososyal koşullar, uluslararası belgeler ise çocuk hakları ve mesleki standartlar bakımından kullanılmıştır.

Yargı kararları tam sayımlı bir içtihat araştırması için değil, hukuki gerekçelendirme eksenini Türk uygulamasında somutlaştırmak üzere amaçlı seçilmiştir.

---

[33] João A A Mendes and Thomas C Ormerod, 'Making Sense Out of Uncertainty: Cognitive Strategies in the Child Custody Decision-Making Process' (2024) 15 Frontiers in Psychology 1387549; Kesen and Bilgin, 'Adli Sistem İçerisinde Sosyal Çalışmacıların Bilirkişilik Uygulamaları' (n 3) 49–51.

Anayasa Mahkemesinin Hilal Erdaş, M.Ö., Özgür Özmen ile M.M.E. ve T.E. kararları, fiilî yaşam düzeni, uzman değerlendirmesi, çocuk beyanı, somut-objektif veri ve ilgili-yeterli gerekçe bağlantısı bakımından incelenmiştir. Yargıtay 2. Hukuk Dairesinin seçilmiş kararları ise çocuğun dinlenilmesi, 4787 m.5 kapsamındaki uzman incelemesi, yaşam koşullarının araştırılması, resen araştırma ve eksik inceleme denetimi bakımından değerlendirilmiştir.[34]

Kararlar gerekçelendirme örüntülerini görünür kılmaktadır. İçtihatlar modelin hukuki temas noktalarını somut olay üzerinden sınamaktadır.

Karar künyeleri ve erişim kaynakları ayrıca doğrulanmış, Anayasa Mahkemesi Kararlar Bilgi Bankası ile Yargıtay Karar Arama sistemi kullanılmıştır.[35] Seçim, sosyal inceleme, çocuk beyanı, yaşam koşulları, risk veya gerekçelendirme unsurlarından en az birini yargısal değerlendirmede görünür kılan kararlara yönelmiştir.

Resmî erişim karar aktarımının doğrulanabilirliğini güçlendirmektedir. Amaçlı seçim karar sayısından çok analitik çeşitliliğe yönelmektedir.

### C. Analitik İşlem Basamakları

Analiz üç basamakta yürütülmüştür. İlk basamakta kaynaklar hukuki norm, doktrinel yorum, yargısal ölçüt, ampirik veya mesleki bulgu ve kurumsal rehber olarak ayrıştırılmış, hukuki ağırlıkları ile analitik işlevleri belirlenmiştir.

İkinci basamakta içerik üstün yarar, çocuğun sesi, ayırıcı risk değerlendirmesi ve sosyal inceleme bulgularının hukuki gerekçeye aktarılması eksenlerinde karşılaştırılmıştır. Psikososyal bulgu ile hukuki ölçüt arasındaki bağ özellikle izlenmiştir.

Üçüncü basamakta eksenlerin kesişimleri belirlenerek matris oluşturulmuştur. Analiz, risk bulgusunun ağırlığını, çocuk görüşünün bağlamını ve sosyal inceleme kanaatinin dayanaklarını ayrılaştırarak aynı muhakeme içinde ilişkilendirmiştir.

### D. Model Geliştirme Yaklaşımı ve Sınırlılıklar

Çalışmanın özgün çıktısı, hukuk, çocuk hakları, katılım, risk ve uygulama literatürünün analitik sentezinden geliştirilen Risk–Çocuk Sesi–Sosyal İnceleme Matrisi'dir.

Kaynak seçimi doğrulanabilirlik ve araştırma problemine katkı ölçütlerine dayanmaktadır. Uluslararası çalışmalar üretildikleri hukuk ve uygulama koşulları gözetilerek kavramsal ve mesleki düzeyde kullanılmıştır.

---

[34] Yargıtay 2. HD, E 2016/20353, K 2017/544, T 17 Ocak 2017; Yargıtay 2. HD, E 2016/25093, K 2017/95, T 9 Ocak 2017; Yargıtay 2. HD, E 2021/10606, K 2022/1746, T 24 Şubat 2022; Yargıtay 2. HD, E 2022/1224, K 2022/3860, T 20 Nisan 2022, Yargıtay Karar Arama <https://karararama.yargitay.gov.tr/> erişim 11 Ağustos 2026.

[35] Anayasa Mahkemesi kararları Anayasa Mahkemesi Kararlar Bilgi Bankası <https://www.kararlarbilgibankasi.anayasa.gov.tr/>; Yargıtay kararları Yargıtay Karar Arama <https://karararama.yargitay.gov.tr/> üzerinden karar künyeleriyle kontrol edilmiştir (erişim 11 Ağustos 2026).

Matrisin uygulanabilirliği sonraki araştırmalarda ampirik olarak sınanabilecektir. Mevcut çalışma risk, çocuk sesi, sosyal inceleme bulgusu ve hukuki gerekçe arasındaki ilişkiyi kavramsal düzeyde görünür kılmaktadır.

Analiz, çocuğun sesi, sosyal inceleme bilgisinin yargısal işlevi ve ayırıcı risk değerlendirmesi olmak üzere üç bağlantılı alanı görünür kılmaktadır. İzleyen bölümler söz konusu alanları incelemekte, VI. bölümde aynı muhakeme içinde birleştirmektedir.

## III. ÇOCUĞUN SESİ: FORMAL DİNLEMEDEN YAŞANTISAL KATILIMA

### A. Dinlenilme Hakkının Normatif Anlamı

Çocuğun sesi, görüşün içeriği kadar oluştuğu psikososyal bağlamı da kapsamaktadır. Dinlenilme hakkı serbest ifade ve yaş ile olgunluğa uygun değerlendirmeyle işlerlik kazanmaktadır.

BM Çocuk Hakları Komitesi, ÇHS m.12'nin çocuğa kendisini ilgilendiren konularda görüşünü serbestçe ifade etme hakkı tanıdığını ve görüşe yaş ve olgunluğa göre gereken ağırlığın verilmesini öngördüğünü belirtir. Görüş açıklamak bir yükümlülük değildir; çocuk bu hakkı kullanmamayı tercih edebilir.[36] Açık tercih bildirilmemesi ilgisizlik olarak yorumlanmamalı, baskı, korku, bir ebeveyni üzme kaygısı ve çatışmanın duygusal yükü hesaba katılmalıdır. Sessizlik de katılımın anlamlandırılması gereken bir görünümüdür. Çocuğun konuşmasını güçleştiren ilişkisel koşullar ayrıca değerlendirilmelidir.

Dinlenilme hakkına ilişkin uluslararası güvenceler Türk hukukundan bağımsız değildir. ÇHS m.12 ile Çocuk Haklarının Kullanılmasına İlişkin Avrupa Sözleşmesi m.3 ve 6, Anayasa m.90/V ile birlikte değerlendirilir.[37] TMK m.339/III de çocuğun olgunluğu ölçüsünde önemli konulardaki düşüncesinin göz önünde tutulmasını öngörmektedir. Yargıtay, idrak çağındaki çocuğun görüşü, yaşam koşullarına ilişkin uzman incelemesi ve diğer delillerin birlikte değerlendirilmesini aramakta, Anayasa Mahkemesi de uygun yaş ve olgunluktaki beyanın velayet ve kişisel ilişki değerlendirmesinde dikkate alınmasına önem vermektedir.[38] Çocuğun görüşünün alınması, karar sonucunun onun tercihine bırakılması anlamına gelmemektedir. Mahkeme çocuğun görüşüyle bağlı değildir; çocuğun üstün yararı

---

36 UN Committee on the Rights of the Child, *General Comment No 12: The Right of the Child to Be Heard* (20 July 2009) UN Doc CRC/C/GC/12, paras 15–16, 28–30.

37 Türkiye Cumhuriyeti Anayasası (n 29) m 90/V; Birleşmiş Milletler Çocuk Haklarına Dair Sözleşme (n 11) m 12; Çocuk Haklarının Kullanılmasına İlişkin Avrupa Sözleşmesi (n 5) m 3, 6.

38 TMK (n 1) m 339/III; Dural, Öğüz and Gümüş (n 2) 368; Birleşmiş Milletler Çocuk Haklarına Dair Sözleşme (n 11) m 12; Çocuk Haklarının Kullanılmasına İlişkin Avrupa Sözleşmesi (n 5) m 3, 6; Yargıtay 2 HD, E 2016/20353, K 2017/544, 17 Ocak 2017 (n 34); *M.M.E. ve T.E. Başvurusu*, B No 2013/2910, Anayasa Mahkemesi, 5 Kasım 2015; *Özgür Özmen Başvurusu*, B No 2021/17601, Anayasa Mahkemesi, 10 Aralık 2024; erişim kaynakları için bkz n 35.

farklı bir sonucu gerektiriyorsa görüşün aksine karar verilebilir.[39] Görüşe değer verilmesi ile karar sonucunun belirlenmesi farklı işlevler taşımaktadır. Görüşe verilecek ağırlık, çocuğun yaşı ve olgunluğu, beyanın oluştuğu koşullar, uzman incelemesi, dosyadaki diğer deliller ve somut olayda üstün yararın gerektirdikleri birlikte değerlendirilerek belirlenmelidir.

Dinlenilme usulü çocuğun korunmasıyla birlikte ele alınmalıdır. Korkmaz Çetin ve Demirkaya, aile mahkemelerinde çocuk görüşünün çoğunlukla sosyal inceleme sırasında uzmanlarca alındığını ve usulün üstün yarara uygun yürütülmesi gerektiğini göstermektedir.[40] Amaç yalnız tercih cümlesi elde etmek değil, çocuğun örselenmeden ve gelişim düzeyine uygun biçimde kendini ifade edebileceği koşulları sağlamaktır.

Görüşmenin niteliği beyanın bağlamını doğrudan etkilemektedir. Koruyucu koşullar çocuğun baskı yaşamadan kendisini ifade etmesine alan açmaktadır.

### B. Çocuk Merkezlilik ile Çocuk Katılımı Arasındaki Analitik Ayrım

Çalışmada çocuk merkezlilik ile çocuk katılımı arasında analitik bir ayrım yapılmaktadır. Ayrım yerleşik iki bağımsız karar türü bulunduğu iddiasına dayanmaz. Çocuk merkezlilik değerlendirme sonucunun üstün yarara yönelmesini, çocuk katılımı ise bilgi edinme, görüş oluşturup ifade etme, görüşün ciddiyetle değerlendirilmesi ve süreçteki etkisinin anlaşılması için gereken güvenceleri ifade eder. Çocuk merkezlilik normatif amacı, katılım ise çocuğun sonuca götüren süreçteki konumunu açıklamaktadır.[41]

Analitik ayrım koruma ile katılımın farklı işlevlerini görünür kılmaktadır. Üstün yarar sonucu, katılım ise çocuğun muhakemedeki konumunu yönlendirmektedir.

Lundy modeli, çocuk katılımını alan, ses, dinleyici makam ve etki olmak üzere dört temel unsur üzerinden açıklamaktadır. Model, çocuğun görüşünü güvenli bir ortamda oluşturabilmesini, kendini ifade ederken desteklenmesini, görüşünün etkili olabilecek kişilere ulaşmasını ve değerlendirmede karşılık bulmasını kapsamaktadır.[42] Velayet bağlamında soru sadece çocuğun dinlenip dinlenmediği değil, sözünün hangi koşullarda üretildiği ve değerlendirmeye nasıl dâhil edildiğidir. Katılım ise tek görüşme anını aşan bir süreçtir. Sözün oluştuğu ortam ile değerlendirmedeki karşılığı birlikte önem taşımaktadır.

---

39 Remzi Demir, 'Türk Medeni Kanunu'na Göre Çocuğun Kişiliğinin Korunması' (2019) 9(2) Süleyman Demirel Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi 271, 278, 298.

40 Nurdan Korkmaz Çetin and Selen Demirkaya, 'Katılım Hakkı Bağlamında Aile Mahkemelerinde Çocukların Dinlenilmesi Usûlü' (2025) 22(2) Çağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi 97.

41 *General Comment No 14* (n 11); Laura Lundy, 'In Defence of Tokenism? Children's Right to Participate in Collective Decision-Making' (2018) 25(3) Childhood 340; *General Comment No 12* (n 36); Çocuk Haklarının Kullanılmasına İlişkin Avrupa Sözleşmesi (n 5) m 3, 6.

42 European Commission, *The Lundy Model of Child Participation* (European Commission 2022).

Tisdall, aile hukuku süreçlerinde hukuki katılım imkânları genişlese de çocuk görüşlerinin zayıflatılabildiğini veya hiç alınmayabildiğini tartışmaktadır.[43] Wågby Gräfe ise biçimsel katılım ile yaşanan katılım deneyiminin aynı olmayabileceğini göstermektedir.[44] Aile çatışmasının ilişkisel karmaşıklığı, suçluluk, koruma isteği, bağlılık ve aşırı sorumluluk duyguları hem katılım deneyimini hem beyanın anlamını etkileyebilmektedir.

Biçimsel dinleme yaşanan katılımı her zaman karşılamamaktadır. Beyanın anlamı ilişkisel yük ve duygusal roller içinde şekillenmektedir.

Alminde, yetişkin merkezli varsayımların çocuk perspektifini zayıflatabildiğini ve dinleme biçiminin katılım niteliğini etkilediğini savunmaktadır.[45] Çocuk yetişkin hukuk dilini aynı kavramlarla kullanmayabilir, suskunluk, çelişki veya kısa yanıtlar ilgisizlik ya da kararsızlık sayılmamalı, anlatı gelişimsel, ilişkisel ve duygusal bağlamıyla değerlendirilmelidir. Çocuğun anlatımı gelişimsel özellikleri içinde okunmalıdır. Sosyal hizmet açısından da mesleki değerlendirme, anlatının dili ile ilişkisel bağlamını birlikte çözümlemektedir.

Travma bilgisine dayalı yaklaşım tamamlayıcı bir çerçeve sunmaktadır. Sweeney ve arkadaşları yaklaşımı güven, saygı ve yeniden örselenmenin önlenmesi üzerinden temellendirir.[46] Şiddete tanıklık etmiş veya yoğun çatışmaya maruz kalmış çocuklarla görüşmede beyanın zorlanmaması ve güvenli mesleki ilişkinin kurulması, sözün ifade edilebildiği koşulların değerlendirilmesini sağlamaktadır. Travma duyarlılığı görüşmenin bilgi üretme koşullarını güçlendirmektedir. Güvenli ilişki çocuğun yaşantısını kendi ritminde aktarabilmesine imkân vermektedir.

Gerdts-Andresen'in incelemesi, çocuk görüşüne yaş, olgunluk ve diğer etkenler ışığında nasıl ağırlık verildiği konusunda açıklık eksikliğinin sürdüğünü göstermektedir.[47] Sosyal incelemede beyan sadece aktarılmamalı, yaş, olgunluk, ilişkisel bağlam ve risklerle değerlendirilerek görüşe verilen ağırlık açıklanmalıdır. Söz konusu ihtiyaç, katılım tartışmasını geri bildirim ve karar iletişimine taşımaktadır. Görüşe verilen ağırlığın açıklanması katılımın hukuki karşılığını görünür kılmaktadır. Çocuk beyanı böylece gerekçeli değerlendirmeye bağlanmaktadır.

---

43 E Kay M Tisdall, 'Subjects with Agency? Children's Participation in Family Law Proceedings' (2016) 38(4) Journal of Social Welfare and Family Law 362.

44 Angelica Wågby Gräfe, 'Experiences of Children's Formal and Lived Participation in Family Law Proceedings' (2025) 32(2) Childhood 230.

45 Sarah Alminde, 'Listening to Children: A Childist Analysis of Children's Participation in Family Law Cases' (2024) 13(3) Social Sciences 133.

46 Angela Sweeney, Beth Filson, Angela Kennedy, Lucie Collinson and Steve Gillard, 'A Paradigm Shift: Relationships in Trauma-Informed Mental Health Services' (2018) 24 BJPsych Advances 319.

47 Tina Gerdts-Andresen, 'A Scoping Review of When and How a Child's View Is Weighted in Decision-Making Processes in Law Proceedings' (2021) 129 Children and Youth Services Review 106197.

### C. Geri Bildirim ve Çocuk Dostu Karar İletişimi

Çocuğun katılımı görüşün alınmasıyla tamamlanmaz. BM Çocuk Hakları Komitesi, görüşe gereken ağırlığın verilmesinin sonucu olarak karar vericinin çocuğu sonuç hakkında bilgilendirmesi ve görüşünün nasıl değerlendirildiğini açıklaması gerektiğini belirtir.[48] Çocuk böylece yalnız bilgi alınan kişi değil, görüşünün süreçte ne anlama geldiğini anlayabilen hak öznesi olarak ele alınır. Geri bildirim katılımın karar sonrasındaki devamını oluşturmaktadır. Görüşünün nasıl karşılandığını anlaması çocuğun süreçteki özne konumunu güçlendirmektedir.

Çocuk Haklarının Kullanılmasına İlişkin Avrupa Sözleşmesi, çocuğun ilgili bilgileri alması, kendisine danışılması, görüşünü ifade edebilmesi ve görüşlerinin uygulanmasının olası sonuçları ile verilecek kararın olası sonuçları hakkında bilgilendirilmesini öngörmektedir. Avrupa Konseyi çocuk dostu adalet rehberi de görüşün akıbeti ve karar nedenlerinin yaş ve anlayış düzeyine uygun aktarılmasını çocuk dostu usulün parçası sayar.[49] Dinlenmek, istenen sonucun verileceği anlamına gelmemektedir. Önemli olan görüşün ciddiyetle ele alınması ve farklı sonucun çocuk açısından anlaşılabilir olmasıdır. Çocuk dostu iletişim ayrı bir usul kalitesi oluşturmaktadır. Yaşa uygun açıklama kararın çocuk yaşamındaki etkisini anlamlandırmayı kolaylaştırmaktadır.

Barlow ve Ewing, çocuk katılımlı aile arabuluculuğunda görüş alma yanında bilgiye erişim, danışılma ve karar sonrası geri bildirimi hak temelli katılımın parçası olarak tartışmaktadır.[50] Kaynak Türk aile mahkemelerine ilişkin normatif bir hukuk kaynağı değildir. Karşılaştırmalı değeri katılımın tek görüşme anına indirgenmesinin sınırını göstermesidir. Sosyal inceleme de çocuk görüşünün alındığı hâllerde beyanın oluşma koşullarını ve değerlendirmeye taşındığı bağlamı açıklayabilir. Geri bildirim katılımı tamamlayan bir halkadır.

Karar iletişimi, çocuğun kendisini etkileyen sonucun yaşamındaki anlamını anlayabilmesi bakımından önemlidir. Görüşüne verilen ağırlığın ve farklı bir sonucun nedenlerinin anlaşılabilir biçimde ortaya konulması katılımın sembolik kalmasını önlemeye katkı sağlar.[51] Dimopoulos da çocuğun kararın muhataplarından biri olarak görülmesini ve muhakemenin çocuk açısından erişilebilir hâle getirilmesini karar sonrası katılım bakımından önemli görmektedir.[52]

---

48 *General Comment No 12* (n 36) para 45.

49 Çocuk Haklarının Kullanılmasına İlişkin Avrupa Sözleşmesi (n 5) m 3, 6; Council of Europe, *Guidelines on Child-Friendly Justice* (n 5).

50 Anne Barlow and Jan Ewing, *Children's Voices, Family Disputes and Child-Inclusive Mediation: The Right to Be Heard* (Bristol University Press 2024).

51 *General Comment No 12* (n 36) para 45; Council of Europe, *Guidelines on Child-Friendly Justice* (n 5).

52 Georgina Dimopoulos, 'Writing Family Law Judgments for Children' (2025) 48(2) Melbourne University Law Review 385.

Çocuğun sesi gerekçelendirme sürecinin bir parçası olarak konumlanmaktadır. Görüşün bağlamı açıklandığında sosyal inceleme ile yargısal muhakeme arasındaki geçiş görünür hâle gelmektedir.

## IV. SOSYAL İNCELEME RAPORUNUN HUKUKİ DAYANAĞI VE YARGISAL İŞLEVİ

4787 sayılı Kanun m.5, aile mahkemelerinde yararlanılan psikolog, pedagog ve sosyal çalışmacıların mahkemece istenen konularda araştırma ve inceleme yapmasını, sonucunu bildirmesini ve gerekli hâllerde duruşmada görüş sunmasını öngörür. Adli Destek ve Mağdur Hizmetleri Yönetmeliği m.36/1-a, hâkimin talebi üzerine sosyal inceleme ve rapor hazırlanmasını düzenler.[53] Sosyal inceleme raporu böylece çocuk ve aileye ilişkin psikososyal olguları araştırıp uzmanlık bilgisiyle değerlendiren mesleki bir üründür.

Hukuki dayanak sosyal incelemeyi yargısal muhakemeye bağlı uzmanlık faaliyeti olarak konumlandırmaktadır. Mesleki katkı ise çocuk yaşamını hukuken değerlendirilebilir olgulara dönüştürmektedir.

Sosyal inceleme raporunun hukuki işlevi karar vermek değil, hâkimin değerlendireceği olgusal ve uzmanlığa dayalı bilgi zeminini genişletmektir. Taşatan, üstün yararın belirlenmesinin özel ve teknik bilgi gerektirebileceğini ve sosyal inceleme ile uzman raporlarının hâkimi bağlamadığını belirtmektedir.[54] Hukuki nitelendirme ve nihai karar yargı makamında kalırken uzmanlık bilgisi karar sorumluluğunu devralmadan muhakemeye katkı sağlamaktadır. Görev ayrımı sorumluluk sınırlarını netleştirmektedir. Hâkim hukuki sonucu kurarken uzman psikososyal zeminin açıklığını güçlendirmektedir.

Kesen ve Bilgin'in hâkimlerle yürüttüğü araştırma, sosyal çalışmacı raporlarına velayet, kişisel ilişki ve çocuk koruma alanlarında başvurulduğunu, şablon ifadeler ve yetersiz açıklama sorunlarının da görülebildiğini ortaya koymaktadır.[55] Raporun etkisi ile hukuki bağlayıcılığı ayrılmalıdır. Yargısal değer, belirli bir sonucu önceden üretmesinden değil, psikososyal olguların kaynağını, anlamını ve sınırlılıklarını açıklayabilmesinden doğmaktadır.

Rapor kalitesi açıklamanın niteliğiyle ilişkilidir. Kaynak, değerlendirme ve kanaat arasındaki açık bağ yargısal denetlenebilirliği güçlendirmektedir.

### A. Bilgi Toplama, Değerlendirme ve Mesleki Görüş Oluşturma

Sosyal incelemenin yargısal kullanıma elverişliliği, bilgi kaynağı ile değerlendirme ve mesleki görüş arasındaki ilişkinin izlenebilmesine bağlıdır. Kesen

53 4787 sayılı Kanun (n 3) m 5; Adli Destek ve Mağdur Hizmetleri Yönetmeliği (n 4) m 36/1-a.

54 Taşatan (n 12) 393–394.

55 Nur Feyzal Kesen and Özkan Bilgin, 'Sosyal Çalışmacıların Bilirkişilik Uygulamalarının Hâkimlerin Bakış Açısıyla Değerlendirilmesi' (2023) 34(2) Toplum ve Sosyal Hizmet 469, 478.

ve Bilgin, kişinin aile ve sosyal çevresi içinde değerlendirilmesini ve farklı bilgi kaynaklarından yararlanılmasını temel özellikler arasında ele almaktadır.[56] Dosyanın niteliğine göre görüşme, gözlem, ev incelemesi, okul-sağlık bilgileri ve sosyal destek ağı tek beyana bağımlılığı azaltabilir. Uzman görüşü, bilginin kaynağını ve değerlendirmede nasıl kullanıldığını açıkladığı ölçüde denetlenebilir hâle gelir. Çoklu veri farklı anlatıların karşılaştırılmasını sağlamaktadır. Kaynaklar arasındaki uyum ve ayrışmanın açıklanması mesleki kanaatin dayanaklarını güçlendirmektedir.

Karşılaştırmalı mesleki literatür de kapsam ve yöntemin açıklığına önem vermektedir. APA'nın 1994 tarihli kılavuzu yetkin, nesnel ve tarafsız uzmanlık kullanımını öne çıkaran bağlayıcı olmayan bir rehberdir.[57] AFCC'nin 2006 tarihli model standartları da Türk hukukunda norm kaynağı değildir ve hukuka aktarılmadıkça bağlayıcı değildir.[58] Bununla birlikte farklı veri toplama yöntemleri, yan kaynaklar, eksik veya sınırlı güvenilirlikteki veriler, görüşlerin dayanakları ve değerlendirme sınırlılıklarının gösterilmesi açısından karşılaştırmalı mesleki çerçeve sunar.[59] Karşılaştırmalı standartlar yöntemsel açıklık için ölçüt sunmaktadır. Türk hukuku bakımından işlevleri mesleki kaliteyi tartışan referanslarla sınırlıdır.

Bow ve Quinnell'in velayet değerlendirme raporları incelemesi, raporların çoğunlukla çoklu veri kaynaklarına dayandığını, okul gibi yan kaynaklar, ebeveyn–çocuk etkileşimi, çocuk öyküsü ve ilgili hukuki ölçütlerle bağlantı bakımından geliştirme alanları bulunduğunu göstermektedir.[60] Farklı bir hukuk sistemine ait çalışmanın değeri, model aktarmaktan çok veri–değerlendirme–sonuç ilişkisindeki açıklığın mesleki önemini göstermesidir. Raporun gücü veriler arasındaki analitik ilişkinin açıklanmasına dayanmaktadır. Öykü, yan kaynak ve gözlemlerin kanaate katkısı görünür olmalıdır.

Çok kaynaklı değerlendirme, özellikle şiddet veya çocuk–ebeveyn temas sorunu bulunan dosyalarda olası açıklamaların birbirine indirgenmeden sınanmasını gerektirir.[61] Söz konusu yapı alternatif açıklamaların birlikte sınanmasını sağlamaktadır. Böylece erken etiketleme azalmakta ve güvenlik değerlendirmesi güçlenmektedir.

---

56 Kesen and Bilgin, 'Adli Sistem İçerisinde Sosyal Çalışmacıların Bilirkişilik Uygulamaları' (n 3) 49–51.

57 American Psychological Association, 'Guidelines for Child Custody Evaluations in Divorce Proceedings' (1994) 49 American Psychologist 677.

58 Association of Family and Conciliation Courts, *Model Standards of Practice for Child Custody Evaluation* (AFCC 2006).

59 AFCC, *Model Standards* (n 58), sections I.1–I.3, 5, 11–12.

60 James N Bow and Francella A Quinnell, 'A Critical Review of Child Custody Evaluation Reports' (2002) 40(2) Family Court Review 164, 172–175.

61 Sullivan, Pruett and Johnston (n 27); Family Justice Council, *Guidance on Responding to a Child's Unexplained Reluctance, Resistance or Refusal to Spend Time with a Parent and Allegations of Alienating Behaviour* (Family Justice Council 2024).

**B. Türkiye'de Raporlama Koşulları ve Uygulama Sorunları**

Buz, Düzyurt ve Sağlam'ın Ankara Adliyesi araştırmasında çok yönlü bilgi toplandığı, ancak uygun oda ve görüşme mekânı eksikliğinin bazı görüşmelerin duruşma salonu, adliye kafeteryası, ev veya iş yerinde yapılmasına yol açabildiği saptanmıştır.[62] Koşullar mahremiyet ve görüşme niteliği bakımından önemlidir. Rapor kalitesi uzman becerisi kadar güvenli görüşme ve sağlıklı bilgi toplama imkânlarına da bağlıdır.

Görüşme ortamı üretilen bilginin niteliğini etkilemektedir. Mahremiyet ve güven yaşantıların sağlıklı aktarılmasını desteklemektedir.

İrem Bülbül ve Serhat Kaygusuz'un Adana Aile Mahkemesi sosyal inceleme raporlarına dayanan çalışmasında çocuk, ebeveyn ve aile üyeleriyle görüşmeler bilgi kaynakları arasında, çocuğun boşanma ve velayet kavramlarını gelişim düzeyine göre anlayıp anlamadığı da değerlendirme konusu arasındadır.[63] Çocuk beyanı yalnız ebeveyn tercihi olarak kaydedilmemeli, gelişimsel kapasite ve bağlamla birlikte anlamlandırılmalıdır. Gelişimsel anlamlandırma çocuğun sözünü kendi kavramsal kapasitesi içinde değerlendirmektedir. Anlama düzeyi ile beyan içeriği birlikte ele alınmaktadır.

Kayma'nın araştırması, güçlüklerin rapor yazım tekniğiyle sınırlı olmadığını, eğitim ihtiyacı ile fiilen ayrılabilen ve gerekli görülen süre arasındaki farkı,[64] görüşme odası ve ulaşım gibi kaynak eksikliklerinin ise bilgi toplamayı sınırlayabildiğini göstermektedir.[65] Sosyal inceleme niteliği, bireysel uzman yeterliliği kadar uzmanlığın kullanılabildiği kurumsal koşullara da bağlıdır. Kurumsal kapasite uzmanlık bilgisinin niteliğine de tesir edebilirken eğitim, zaman ve fiziksel koşullar da hukuki karara taşınan bilgi zincirini etkilemektedir.

**C. Sosyal İnceleme Bulgularının Gerekçeli Karara Aktarımı**

Sosyal inceleme raporunun yargısal değeri, dosyada bulunmasından çok bulguların gerekçede nasıl değerlendirildiğiyle ilişkilidir. Anayasa m.141/III gerekçeli kararı öngörür. Hilal Erdaş, M.Ö., Özgür Özmen ile M.M.E. ve T.E. birlikte okunduğunda takdirin somut ve objektif verilere dayanması, uzman görüşleri, fiilî yaşam koşulları, tarafların durumu, risk iddiaları ve uygun yaş-olgunluktaki çocuk beyanının değerlendirilmesi, sonucun ilgili ve yeterli gerekçeyle açıklan-

62 Sema Buz, Kübra Düzyurt and Mehmet Sağlam, 'Aile Mahkemesinde Çalışan Sosyal Çalışma Görevlilerinin Sosyal İnceleme Raporlarına İlişkin Değerlendirmeleri: Ankara Adliyesi Örneği' (2015) 26(2) Toplum ve Sosyal Hizmet 7, 27.

63 İrem Bülbül and Serhat Kaygusuz, 'Sosyal İnceleme Raporları Üzerinden Boşanma Sürecindeki Bireylere İlişkin Bir Değerlendirme: Adana Aile Mahkemesi Örneği' (2022) 2(1) Uluslararası Sosyal Hizmet Araştırmaları Dergisi 67, 78, 82.

64 Kayma (n 6) 483–484.

65 Kayma (n 6) 486, 490.

ması yönünde ortak çizgi ortaya çıkar.[66] Rapor bulgusunun değeri, hangi hukuki değerlendirmeye neden esas alındığının gerekçeden izlenebilmesinden doğmaktadır. Gerekçeye aktarım ayrı bir analitik aşamadır. Uzman bulgusunun hangi hukuki soruna karşılık geldiği açıklandığında bilgi karar metninde işlev kazanmaktadır.

Yargıtay 2. Hukuk Dairesinin E 2016/20353, K 2017/544 sayılı kararında idrak çağındaki çocuğun görüşünün alınması ve 4787 m.5 kapsamındaki uzmanlardan anne-baba yanındaki yaşam koşullarını değerlendiren sosyal inceleme raporu istenmesi gerektiği belirtilmiştir. E 2016/25093, K 2017/95 sayılı kararda da uzman değerlendirmesi olmadan velayet hakkında hüküm kurulması eksik inceleme sayılmıştır.[67] Kararlar, uzman incelemesinin çocuk beyanı ve fiilî yaşam koşullarındaki olgusal eksikleri tamamlama işlevini göstermektedir. Yargıtay çizgisi çocuk beyanı ile yaşam koşullarının birlikte araştırılmasını öne çıkarmaktadır. Böylece kararın olgusal zemini genişlemektedir.

Yargıtay 2. Hukuk Dairesinin E 2021/10606, K 2022/1746 ve E 2022/1224, K 2022/3860 sayılı kararlarında velayetin kamu düzenine ilişkin niteliği, resen araştırma ve yargılama sırasında ortaya çıkan gelişmelerin dikkate alınması öne çıkar.[68] Sosyal inceleme, çocuk beyanı, tarafların yaşam koşulları ve diğer delillerin birlikte değerlendirilmesi, kararın tek veri kaynağına indirgenemeyeceğini ve uzman bilgisinin karar yetkisini devralmadan olgusal tabanı tamamladığını göstermektedir. Resen araştırma da velayet değerlendirmesinin güncelliğini desteklemektedir. Sosyal inceleme değişen yaşam koşullarını kararın olgusal tabanına taşımaktadır.

Hilal Erdaş[69] kararındaki sosyal inceleme raporu, çocuğun fiilî yaşam düzeni, ebeveynleriyle ilişkisi, mevcut düzenden memnuniyeti, bakım ve sosyal destek koşulları ile ortak velayet değerlendirmesini birlikte içerir. Uzman önerisi ortak velayet sonucunu kendiliğinden belirlemez, ihtilafın niteliği, düzenlemenin sürdürülebilirliği ve üstün yarar ayrıca gerekçelendirilir. Rapor içeriği ortak velayetin uygulanabilirliğini günlük yaşam verileriyle sınamaktadır. Uzman önerisinin ağırlığı ihtilaf ve sürdürülebilirlikle ilişkilendirilmektedir.

Özgür Özmen[70] kararında uzman değerlendirmesinin kapsam ve yeterliliği öne çıkar. Anayasa Mahkemesi, ebeveyne ilişkin psikolojik durum ve alkol kul-

---

66 Türkiye Cumhuriyeti Anayasası (n 29) m 141/III; *Hilal Erdaş* (n 18) paras 48–51; *M.Ö. Başvurusu*, B No 2019/36657, Anayasa Mahkemesi, 19 Ekim 2023, paras 23–24, 27; *M.M.E. ve T.E.* (n 38) paras 166–168, 175; *Özgür Özmen* (n 38) paras 8, 11–12; kararların erişim kaynakları için bkz n 35.

67 Yargıtay 2 HD, E 2016/20353, K 2017/544, 17 Ocak 2017 (n 34); Yargıtay 2 HD, E 2016/25093, K 2017/95, 9 Ocak 2017 (n 34); erişim için bkz n 35.

68 Yargıtay 2 HD, E 2021/10606, K 2022/1746, 24 Şubat 2022 (n 34); Yargıtay 2 HD, E 2022/1224, K 2022/3860, 20 Nisan 2022 (n 34); erişim için bkz n 35.

69 *Hilal Erdaş* (n 18) para 9; ortak velayete ilişkin BAM gerekçesi için ayrıca para 14.

70 *Özgür Özmen* (n 38) paras 8, 11–12.

lanımı iddiaları, çocuğun fiilî yaşam koşulları, uzman görüşleri ve çocuk beyanı gibi verilerin yeterince araştırılıp araştırılmadığını incelemiştir. Karar, raporun varlığının tek başına yeterli olmadığını, belirleyici risk iddiaları ve güncel yaşam koşullarını değerlendirmeye elverişli kapsamda bilgi üretilmesi gerektiğini göstermektedir. Özgür Özmen rapor kapsamı ile risk araştırması arasındaki bağı görünür kılmaktadır.

## V. RİSK DEĞERLENDİRMESİ: ŞİDDET, TEMAS REDDİ VE YABANCILAŞTIRICI DAVRANIŞ İDDİALARI

### A. Temas Reddinin Çok Nedenli Yapısı

Velayet ve kişisel ilişki uyuşmazlıklarında temas isteksizliği birden fazla olgusal açıklamayla ilişkili olabilir. Aile içi şiddet, ihmal ve istismar, zararlı ebeveynlik, gelişimsel tepkiler, uzun süreli çatışma, sadakat baskısı, yönlendirme ve yabancılaştırıcı davranış iddiaları aynı dosyada farklı ağırlıklarda bulunabilir. Risk değerlendirmesi çocuğun yaşantısını, güvenliğini ve temas sorununun olgusal dayanaklarını başlangıç noktası olarak almaktadır.

Sullivan, Pruett ve Johnston, temas sorunlarını tek nedene veya aile içi şiddet ile yabancılaştırıcı davranış arasındaki keskin ikiliğe indirgemeyi değerlendirme hatası olarak görmektedir. Çok etkenli yaklaşım gelişimsel özellikler, şiddet-kötü muamele, ebeveynlik sorunları, çocuk ve ebeveyn özellikleri ile aile içi/dışı etkenlerin birlikte değerlendirilmesini, ilk açıklamaya erken sabitlenmenin doğrulama yanlılığını artırabileceğinin gözetilmesini gerektirir.[71] Çerçeve Türk hukukunda norm kaynağı değil, tek nedene dayalı muhakemenin sınırlarını gösteren disiplinlerarası bir açıklama aracıdır. Çok etkenli yaklaşım temas davranışını farklı açıklamalara açık tutmaktadır. Mesleki değerlendirme kanıt ve çocuk üzerindeki etki temelinde ilerlemektedir.

Cafcass'ın 2025 tarihli karşılaştırmalı rehberi de temas istememeye hızlı bir etiket uygulanmamasını ve birden fazla neden bulunabileceğini vurgular. Aile içi şiddet veya zararlı ebeveynlikten kaynaklanan korku, gelişimsel tepki, ebeveyne öfke, hizalanma, uzun süreli çatışma ve ilişkiyi sınırlayan ebeveyn davranışları olası açıklamalar arasındadır.[72] Yaş, gelişim düzeyi, önceki ilişki örüntüsü ve deneyim birlikte ele alındığında temas reddi, velayet sonucu değil nedenleri araştırılması gereken bir çocuk yaşantısı olarak değerlendirilmektedir.

Temas reddi öncelikle araştırma sorusu olarak ele alınmaktadır. Yaşantısal bağlam güvenlik ile ilişkiyi sürdürme hedefinin dengeli tartılmasını sağlamaktadır.

---

71 Sullivan, Pruett and Johnston (n 27) 72–73.

72 Cafcass, *Understanding Why a Child Does Not Want to Spend Family Time with a Parent: A Guide to Assessment* (Version 2, Cafcass 2025) 9–17.

**B. Yabancılaştırıcı Davranış İddialarında Olgusal Ayrıştırma ve Güvenlik**

Yabancılaştırıcı davranış iddiası, ilişkinin bozulmasına ilişkin olası açıklamalardan biridir. Family Justice Council'ın 2024 rehberi "ebeveyne yabancılaşma sendromu"nu kanıta dayalı tanı saymaz, yabancılaştırıcı davranışı somut davranış ve çocuk üzerindeki etki üzerinden inceler. Sonuca ulaşılabilmesi için çocuğun ilişkiye isteksiz, dirençli veya reddedici olması, tutumun reddedilen ebeveynin davranışlarından kaynaklanan haklı retle ya da çocuğun hizalanma, yakınlık, bağlanma veya başka olgusal etkeniyle açıklanamaması, diğer ebeveynin davranışlarının tutuma doğrudan veya dolaylı yol açması gerekir.[73] Kavram, çalışmada klinik tanı olmaktan ziyade dayanakları araştırılması gereken iddiayı ifade etmektedir. Olgusal ayrıştırmanın merkezinde çocuk güvenliği bulunmaktadır. Haklı uzaklaşma ile yönlendirici davranış farklı veri kümeleriyle sınanmaktadır.

Meier'in ABD'de yayımlanmış yargı kararlarını inceleyen çalışması, istismar iddialarına yabancılaştırma karşı iddiasının eşlik ettiği dosyalarda velayet sonuçları bakımından örüntüler göstermektedir.[74] Çalışma tek tek iddiaların doğruluğunu veya kararların isabetini belirlemese de, karşılaştırmalı değeri, şiddet ve istismar iddialarının yabancılaştırma söylemi içinde yeterince araştırılmadan ikincilleştirilmemesi gerektiğine ilişkin risk uyarısı sunmasıdır.

Sheehy ve Boyd'un Kanada aile hukuku kararları incelemesi de şiddet ile yabancılaşma iddialarının birlikte ileri sürüldüğü bazı dosyalarda şiddetin yeterince dikkate alınmadığı örüntüler saptamaktadır.[75] Türk hukuku bakımından normatif kaynak olmayan çalışma, yabancılaştırıcı davranış iddiasının çocuğun korkusu, şiddete maruziyeti ve güvenlik ihtiyacını açıklayan olguların yerine geçirilmesinin riskini göstermektedir. Kanada örneği şiddetin görünürlüğünü koruma gereğini güçlendirmektedir. Çocuğun korkusu ve güvenlik ihtiyacı kendi olgusal ağırlığıyla değerlendirilmelidir.

Türk hukukunda kişisel ilişkinin sınırı ve çocuğun korunması bağımsız normatif zemine sahiptir. TMK m.324 kişisel ilişkinin çocuğun huzurunu tehlikeye düşürdüğü veya diğer kanuni koşulların gerçekleştiği hâllerde ilişkinin sınırlandırılması ya da kaldırılmasına, m.346–348 ise menfaat ve gelişim tehlikesinde koruyucu müdahaleye imkân verir. Türkmen de ilişkinin üstün yarara göre belir-

---

73 Family Justice Council, *Guidance on Responding to a Child's Unexplained Reluctance, Resistance or Refusal to Spend Time with a Parent and Allegations of Alienating Behaviour* (n 61) paras 1–4, 10, 14–21, 74–75.

74 Joan S Meier, 'U.S. Child Custody Outcomes in Cases Involving Parental Alienation and Abuse Allegations: What Do the Data Show?' (2020) 42(1) Journal of Social Welfare and Family Law 92.

75 Elizabeth Sheehy and Susan B Boyd, 'Penalizing Women's Fear: Intimate Partner Violence and Parental Alienation in Canadian Child Custody Cases' (2020) 42(1) Journal of Social Welfare and Family Law 80.

lenmesi ve gerektiğinde gözetimli temasın değerlendirilmesini vurgular.[76] Demir, kişisel ilişkinin kurulmasındaki güçlüğün üçüncü kişinin gözetimiyle aşılabildiği durumlarda ilişkinin gözetim altında yürütülebileceğini belirtmektedir.[77] Temasın sürdürülmesi veya genişletilmesi güvenlikten bağımsız, kendiliğinden üstün bir amaç değildir. Koruma hükümleri temas biçiminin risk bulgularına göre farklılaştırılmasını sağlamaktadır. Psikososyal değerlendirme ise temasın çocuk üzerindeki etkisini hukuki müdahaleye bağlamaktadır.

Şiddet bağlamında 6284 sayılı Kanun daha özel koruma imkânları getirmektedir. m.5/1-ç, daha önce verilmiş kişisel ilişki kararı varsa ilişkinin refakatçi eşliğinde yapılması, sınırlandırılması veya kaldırılmasına, m.5/3 ise hâkimin ÇKK tedbirleriyle birlikte TMK uyarınca velayet, kayyım, nafaka ve kişisel ilişki hakkında karar vermesine imkân tanır.[78] Şiddet riski böylece soyut psikososyal değişken değil, doğrudan hukuki sonuç doğurabilen bir olgudur.

6284 şiddet bulgusunu kişisel ilişki düzenine doğrudan bağlamaktadır. Güvenlik değerlendirmesi mesleki gözlem ile hukuki korumayı ilişkilendirmektedir.

### C. Risk Değerlendirmesinde Mesleki Denge ve Kavramsal Açıklık

Mesleki denge her iddiayı olgusal dayanağı ve çocuk üzerindeki etkisiyle sınamayı gerektirmektedir. Güvenlik önceliği korunurken diğer makul açıklamalar da somut verilerle değerlendirilmektedir.

Sullivan, Pruett ve Johnston'un çok etkenli yaklaşımı, ilk açıklamaya sabitlenme ve yalnız doğrulayan verileri seçme riskini azaltmak için birden fazla hipotezin, destekleyen ve zayıflatan verilerle sınanmasını önerir.[79] Sosyal incelemede her önemli iddianın kaynağı, destekleyici ve karşıt bilgiler, makul alternatifler ile çocuğun güvenliği ve işlevselliğine etkisi ayrı gösterilmelidir. Muhakeme zinciri görünür olduğunda uzman kanaati kavramsal etiketten ayrılarak denetlenebilir mesleki değerlendirmeye dönüşecektir.

Hipotezlerin karşılaştırılması mesleki tarafsızlığı kanıta dayalı sınamayla kurmaktadır. Çocuğun beyanı yaş, olgunluk, ilişkisel bağlam ve güvenlik verileriyle anlamlandırılmaktadır. Ayırıcı muhakeme matrisin de yöntemsel gerekçesini oluşturmaktadır. Bu bağlamda VI. bölüm ayrıştırılan bilgi alanlarını aynı model içinde bütünleştirmektedir.

---

76 TMK (n 1) m 324, 346–348; Türkmen (n 15) 1136–1138, 1141–1142.

77 Remzi Demir, 'Türk Medeni Kanunu'na Göre Çocukla Kişisel İlişki Kurulması' (2020) 25(42) Dicle Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi 169, 188.

78 6284 sayılı Ailenin Korunması ve Kadına Karşı Şiddetin Önlenmesine Dair Kanun, RG 20 Mart 2012, Sayı 28239, m 1, 5/1-ç, 5/3.

79 Sullivan, Pruett and Johnston (n 27) 73.

## VI. RİSK–ÇOCUK SESİ–SOSYAL İNCELEME MATRİSİ: KAVRAMSAL MODEL ÖNERİSİ

### A. Modelin Amacı ve Kullanım Sınırı

Risk–Çocuk Sesi–Sosyal İnceleme Matrisi, sosyal incelemede üretilen psikososyal bilgi ile üstün yarara ilişkin hukuki muhakeme arasındaki bağlantıyı görünür kılmak için geliştirilmiştir. Matris, kanunda tahdidî sayılmış kriterler listesi, puanlama sistemi, karar algoritması veya ampirik olarak doğrulanmış ölçek değildir. TMK'nın velayet, bakım-gelişim, kişisel ilişki ve koruma hükümleri ile çocuk hakları normları esas alınarak çalışma kapsamında oluşturulan örnekleyici analitik çerçevedir.[80] Alanların ilgisi ve ağırlığı somut olaya göre değişir. Hiçbir bulgu önceden belirlenmiş karar sonucuna bağlanmaz. Model mevcut normlarla psikososyal bulgular arasındaki analitik yolu düzenlemektedir. Her eksen olgunun hangi hukuki soruya karşılık geldiğini görünür kılmaktadır.

Çocuğun sesi modelin temel bileşenlerinden biridir fakat sonucu kendiliğinden belirlemez. TMK m.339/III çocuğun olgunluğu ölçüsünde düşüncesinin gözetilmesini, ÇHS m.12 ve Çocuk Haklarının Kullanılmasına İlişkin Avrupa Sözleşmesi dinlenilme ve görüşe gereken ağırlığın verilmesi güvencelerini taşır. Türk yargı uygulaması da uygun yaş ve olgunluktaki beyanı uzman değerlendirmesi ve diğer bilgilerle birlikte ele alır.[81] Mahkeme görüşle bağlı değildir. Matris, görüşün oluşma koşullarını, verilen ağırlığı ve farklı sonucun üstün yarar bakımından gerekçesini görünür kılmaktadır. Çocuk görüşü ağırlığı açıklanması gereken katılım unsurudur. Oluşma koşulları ile hukuki sonuç arasındaki bağ karar etkisini görünür hâle getirmektedir.

İkinci tasarım ilkesi yöntemsel şeffaflıktır. Çoklu veri tek başına yeterli değildir. Bilginin kaynağı, birbirini destekleyen veya sınırlayan bilgiler ve belirsizlikler de gösterilmelidir. Bow ve Quinnell ile AFCC standartları, veri kaynağı, değerlendirme süreci ve görüş dayanaklarının açıklanmasının önemini desteklemektedir.[82] Amaç, mesleki kanaate götüren yolun izlenebilmesidir. Yöntemsel şeffaflık veri çokluğunu analitik açıklığa dönüştürmektedir. Kaynağı ve sınırı belirtilen bilgi mesleki kanaatin kuruluşunu görünür kılmaktadır.

Üçüncü tasarım ilkesi güvenlik duyarlılığıdır. Şiddet, ihmal, zararlı ebeveynlik, temas reddi ve yabancılaştırıcı davranış iddiaları tek açıklamaya indirgenmez. Güvenlik öncelenirken makul alternatifler de somut dayanaklarıyla sınanır.[83] Güvenlik

---

80 TMK (n 1) m 182–183, 323–324, 339–340, 346–348; Türkiye Cumhuriyeti Anayasası (n 29) m 41; *General Comment No 14* (n 11) paras 5–6.

81 TMK (n 1) m 339/III; Dural, Öğüz and Gümüş (n 2) 368; *General Comment No 12* (n 36) paras 28–30; Çocuk Haklarının Kullanılmasına İlişkin Avrupa Sözleşmesi (n 5) m 3, 6; Yargıtay 2 HD, E 2016/20353, K 2017/544, 17 Ocak 2017 (n 34); *M.M.E. ve T.E.* (n 38); *Özgür Özmen* (n 38).

82 Bow and Quinnell (n 60) 172–175; AFCC, *Model Standards* (n 58), sections 11–12.

83 Sullivan, Pruett and Johnston (n 27) 72–73; Family Justice Council (n 61) paras 10, 14–21.

duyarlılığı risklerin erken araştırılmasını sağlamaktadır. Alternatif açıklamaların karşılaştırılması değerlendirmeyi tek etikete bağlanan hatalardan korumaktadır.

Dördüncü tasarım ilkesi çocuk dostu karar iletişimine ilişkin usul duyarlılığıdır. Türk hukukunda her velayet kararının hâkim tarafından doğrudan çocuğa açıklanmasını emreden genel bir kanun hükmü bulunduğu ileri sürülmemektedir. BM Çocuk Hakları Komitesinin geri bildirim yaklaşımı, Çocuk Haklarının Kullanılmasına İlişkin Avrupa Sözleşmesi ve Avrupa Konseyi rehberi, çocuğun süreç ve sonuçlar hakkında anlayabileceği biçimde bilgilendirilmesini destekler.[84] Dimopoulos'un çocuk açısından erişilebilir karar iletişimine ilişkin yaklaşımıyla uyumlu olarak modelin bu boyuttaki işlevi çocuğun görüşüne verilen ağırlığın ve karar etkisinin çocuk dostu usul bakımından açıklanabilir olmasını güçlendirmektir.[85] Karar iletişimi katılımın tamamlayıcı boyutudur. Model görüşe verilen ağırlığı çocuk açısından anlaşılabilir gerekçeyle ilişkilendirmektedir.

### B. Matrisin Yapısı

Matris risk, çocuğun sesi ve sosyal inceleme bileşenlerinden oluşmaktadır. Üstün yarar üst normatif ölçüt, gerekçeye aktarım ise kesitsel kontroldür.

Tablo 1 yedi değerlendirme eksenini ayrı sorularla düzenlemektedir. Ortak velayet ve kişisel ilişki biçimleri, eksenlerden elde edilen bulgularla tartılan karar seçenekleridir.

**Tablo 1. Risk–Çocuk Sesi–Sosyal İnceleme Matrisi**

| Değerlendirme ekseni | Sosyal incelemede analitik soru | Hukuki ve normatif dayanak | Hukuki gerekçeye aktarım |
|---|---|---|---|
| Güvenlik | Çocuk fiziksel, duygusal veya cinsel yönden mevcut ya da öngörülebilir bir zarar riski altında mı? | TMK m.346–348, ÇHS m.3 ve 19 | Belirlenen güvenlik riski ile velayet ve kişisel ilişki seçeneği arasındaki bağlantı açıklanır. |
| Aile içi şiddet ve ihmal | Şiddet, korku, zorlayıcı kontrol, ihmal, istismar veya çocuğun şiddete tanıklığına ilişkin göstergeler var mı? | TMK m.324, 346–348, 6284 sayılı Kanun, ÇHS m.19 | İddiaların hangi verilerle araştırıldığı, çocuk üzerindeki etkileri ve karar bakımından taşıdığı ağırlık gösterilir. |
| Ebeveynlik kapasitesi | Bakım, istikrar, duygusal erişilebilirlik, sınır koyma, sağlık ve eğitim takibi ile sosyal destek kapasitesi yeterli mi? | TMK m.339–340, uzman değerlendirmesi bakımından 4787 sayılı Kanun m.5 | Hangi ebeveynlik göstergelerinin karar seçeneğini desteklediği veya sınırladığı açıklanır. |
| Çocuğun sesi | Çocuk ne söylüyor, neyi ifade etmekte güçlük yaşıyor ve görüşünü hangi koşullarda oluşturup açıklıyor? | TMK m.339/III*, ÇHS m.12, ÇHKİAS m.3 ve 6, ilgili yüksek yargı kararları | Görüşe verilen ağırlık yaş, olgunluk, görüşün oluştuğu koşullar ve diğer dosya verileriyle ilişkilendirilir. |

[84] *General Comment No 12* (n 36) para 45; Çocuk Haklarının Kullanılmasına İlişkin Avrupa Sözleşmesi (n 5) m 3; Council of Europe, *Guidelines on Child-Friendly Justice* (n 5).

[85] Dimopoulos (n 52).

| **Değerlendirme ekseni** | **Sosyal incelemede analitik soru** | **Hukuki ve normatif dayanak** | **Hukuki gerekçeye aktarım** |
|---|---|---|---|
| Sadakat çatışması ve baskı | Çocuğun beyanı korku, suçluluk, yönlendirme, koruma isteği veya bağlılık baskısından etkilenmiş olabilir mi? | ÇHS m.12, ÇHKİAS m.3 ve 6, 4787 sayılı Kanun m.5 kapsamında uzman değerlendirmesi | Beyanın ilişkisel bağlamı ve yorumlanmasını sınırlayan koşullar açıkça gösterilir. |
| Psikososyal işlevsellik | Okul, sağlık, davranış, kaygı, sosyal ilişkiler ve gelişimsel göstergeler çocuğun mevcut ve olası yaşam düzeni hakkında ne göstermektedir? | TMK m.183, 339–340, AYM'nin somut ve objektif veriye dayalı değerlendirme çizgisi | Gündelik yaşam verileri ile önerilen velayet veya kişisel ilişki düzeninin çocuk üzerindeki muhtemel etkisi ilişkilendirilir. |
| Kişisel ilişki güvenliği | Kişisel ilişkinin serbest, kademeli, destekli, refakatçi eşliğinde, sınırlı veya kaldırılmış biçimde düzenlenmesini gerektiren bir durum var mı? | TMK m.182/III, 323–324, şiddet bağlamında ve daha önce verilmiş bir kişisel ilişki kararı bulunması hâlinde 6284 sayılı Kanun m.5/1-ç | Temasın biçimi, süresi ve koşulları belirlenen riskler ve çocuğun güvenliğiyle ilişkilendirilerek açıklanır. |
| Gerekçeye aktarım — kesitsel kontrol | Sosyal inceleme bulgularının hangileri hukuki sonuç bakımından önem taşımakta ve bunlar karar gerekçesinde nasıl karşılık bulmaktadır? | Anayasa m.141/III, Genel Yorum No.14, M.Ö., Hilal Erdaş, Özgür Özmen ile M.M.E. ve T.E. kararları | Psikososyal bulgu ile hukuki sonuç arasında açık, izlenebilir ve denetlenebilir muhakeme bağı kurulur. |

** TMK m.339/III, ana ve babanın velayeti kullanırken çocuğun olgunluğu ölçüsünde düşüncesini göz önünde tutmasına ilişkin iç hukuk normudur. Hüküm, mahkemenin çocuğu dinlemesini düzenleyen doğrudan bir usul kuralı değildir. Yargısal süreçte çocuğun dinlenilmesine ve görüşünün değerlendirilmesine ilişkin güvenceler ayrıca ÇHS m.12, ÇHKİAS m.3 ve 6 ile ilgili yargı kararları çerçevesinde değerlendirilir.*

### C. Eksenlerin Analitik Açıklaması

Güvenlik ile aile içi şiddet ve ihmal eksenleri yakın ancak farklıdır. Güvenlik, mevcut veya öngörülebilir zararı, şiddet ve ihmal ekseni riskin kaynağını, niteliğini ve çocuk üzerindeki etkisini ayrıştırır. Temas istememenin nedenleri incelenirken şiddet, zararlı ebeveynlik ve diğer makul açıklamalar erken aşamada araştırılmalıdır.[86] Sosyal inceleme, şiddet veya ihmal iddiasını sıradan ebeveyn çatışmasına indirgemeden korku, kontrol, tanıklık, ihmal veya doğrudan zarar deneyimini ayrıca değerlendirmelidir.[87] Ayrım risk ile risk kaynağını farklılaştırmaktadır. Güvenlik olası zararı, şiddet ve ihmal ise zararın oluşumunu açıklamaktadır.

Ebeveynlik kapasitesi çocuğun psikososyal işlevselliğinden ayrılmaktadır. İlki bakım, güvenlik, duygusal erişilebilirlik, sınır koyma, sağlık-eğitim takibi ve sosyal destek gereksinimlerini karşılama kapasitesine yönelir. Kayma'nın bulguları bu çok boyutlu yapıyı göstermektedir.[88] Bağlanma bilgisi ilişki ağları ve bakım sürekliliğini anlamaya yardım edebilir ancak hangi ebeveynin daha iyi

86 Cafcass (n 72) 9–17; Family Justice Council (n 61) paras 14–21.

87 TMK (n 1) m 324, 346–348; 6284 sayılı Kanun (n 78) m 5/1-ç, 5/3.

88 Kayma (n 6) 491.

bakım vereceğini tanılayan sonuç üretemez.[89] Kapasite somut bakım göstergeleri üzerinden değerlendirilmelidir. Ebeveynlik kapasitesi ile çocuk işlevselliği farklı bilgi düzeyleridir. İlki bakımı, ikincisi bakım düzeninin çocuk yaşamındaki karşılığını göstermektedir.

Çocuğun sesi ile sadakat çatışması ve baskı da ayrı değerlendirilmelidir. İlk eksen görüşün içeriği, yaş-olgunluk ve katılım koşullarına, ikincisi sözün oluştuğu ilişkisel koşullara odaklanır. Lundy'nin alan, ses, dinleyici makam ve etki boyutları anlamlı katılımın koşullarını gösterir.[90] Aydos ve Köksal-Akyol'un aktardığı uzman değerlendirmeleri, çocuğun kendi fikrini ifade edip etmediği, ebeveyn etkisi ve kullandığı kavramları anlayıp anlamadığı gibi hususların önemini göstermektedir.[91] Korku, suçluluk veya koruma isteği beyanı otomatik geçersiz kılmamakta, yorumlanacağı bağlamı açıklamaktadır. Çocuk görüşü ile ilişkisel baskının ayrıştırılması hak ve bağlamı birlikte korumaktadır. Korku, suçluluk ve yönlendirme etkileri ayrıca değerlendirilmektedir.

Psikososyal işlevsellik, ebeveyn yeterliliğinden çok çocuğun gündelik yaşamındaki sonuçlara yönelir. Okul, sağlık, uyku-yeme düzeni, kaygı, davranış, sosyal ilişkiler ve gelişimsel uyum verileri mevcut veya önerilen yaşam düzeninin çocuk üzerindeki etkisini anlamaya yardım eder. Bülbül ve Kaygusuz'un sosyal inceleme raporları çalışması da gelişimsel değerlendirmelerin önemini destekler.[92] Ebeveynin bakım kapasitesi ile çocuğun o düzen içindeki fiilî işlevselliği ayrıldığında neden-sonuç bağlantısı daha açık kurulabilir. Psikososyal işlevsellik kararın gündelik sonuçlarını görünür kılmaktadır. Okul, sağlık ve sosyal uyum verileri düzenlemenin çocuk üzerindeki etkisini göstermektedir.

Kişisel ilişki güvenliği, risk bulgularının temas kararına nasıl dönüştürüleceği sorusuna odaklanır. Üstün yarar ilişkinin kurulması kadar içeriğini, koşullarını, değiştirilmesini ve kaldırılmasını da yönlendirir.[93] TMK m.324 ilişkiyi sınırlandırma veya kaldırmaya, şiddet bağlamında 6284 m.5/1-ç ise daha önce verilmiş kişisel ilişki kararı bulunduğunda refakat, sınırlandırma veya kaldırmaya hukuki zemin sağlar. Risk ile temasın biçimi, süresi ve koşulları arasındaki bağ ayrıca açıklanmalıdır. Kişisel ilişki güvenliği risk bulgusunu temas koşullarına çevirmektedir. Süre, biçim ve destek düzeyi güvenlikle ilişkilendirildiğinde gerekçe somutlaşmaktadır.

Gerekçeye aktarım diğer yedi eksenle aynı türden psikososyal alan değil, tümüne uygulanan kesitsel kontroldür. Üstün yararın gerekçede somutlaşması, verilerin toplanmasının yanında hangi veriye neden ağırlık verildiği ve sonuca

89 Forslund, Hammarlund and Granqvist (n 28).

90 European Commission (n 42).

91 Aydos and Köksal-Akyol (n 8).

92 Bülbül and Kaygusuz (n 63) 78, 82.

93 TMK (n 1) m 182/III, 323–324; 6284 sayılı Kanun (n 78) m 5/1-ç; Türkmen (n 15) 1136–1138.

nasıl bağlandığının açıklanmasını gerektirir. AYM kararlarında somut-objektif veri, uzman değerlendirmesi, fiilî yaşam koşulları, riskler ve çocuk beyanının sonuçla ilişkilendirilmesine yönelik ortak çizgi bulunmaktadır.[94] Matris, rapor bulgusu ile hüküm arasındaki muhakeme bağını izlenebilir kılmayı amaçlamaktadır. Kesitsel kontrol eksenleri tek muhakeme zincirinde birleştirmektedir. Bulguların ağırlığı ve hukuki etkisi açıklandığında denetlenebilirlik güçlenmektedir.

**D. Matrisin Analitik İşleyişi**

Matris, bilgi ve bağlamın oluşturulması, analitik ayrıştırma ve hukuki değerlendirmeye elverişli mesleki kanaatin kurulması olmak üzere üç bağlantılı işlem üzerinden uygulanmaktadır. Yeni bilgi ortaya çıktıkça aşamalar yeniden değerlendirilebilmektedir.

İlk işlem bilgi ve bağlamın oluşturulmasıdır. Akay ve arkadaşları, bütüncül çocuk değerlendirmesinde çoklu bilgi kaynaklarına ulaşmanın değerini vurgulamakta; ebeveynler, öğretmenler ile yakın ve uzak çevreyi bu kaynaklar arasında saymaktadır.[95] Çocuk, ebeveynler ve gerektiğinde kardeşler yanında okul, sağlık, sosyal hizmet ve diğer yardımcı kaynaklardan edinilen bilgiler yaşam çevresini çoklu veri temelinde değerlendirmeyi sağlamaktadır. Aydos ve Köksal-Akyol yardımcı kaynakların uzman kanaati bakımından önemini göstermektedir.[96] Sosyal inceleme böylece salt ebeveyn iddialarını karşılaştırmak yerine çocuğun aile, okul, sağlık, bakım ve destek çevresini incelemektedir. Bu bağlamda çoklu veri çocuğun yaşamını geniş bir çevrede değerlendirmektedir. Kaynakların uyum ve ayrışması açıklandığında bilgi toplama da analitik işlev kazanmaktadır.

İkinci işlem analitik ayrıştırmadır. Toplanan veriler yedi değerlendirme alanında sınıflandırılır, aralarındaki ilişkiler korunurken her bulgunun hangi soruya cevap verdiği ve mesleki kanaatteki işlevi açıklanır. Kayma'nın çalışmasında raporlamanın değerlendirme sürecinde en fazla zaman alan aşama olduğu görülmektedir.[97] Matris bakımından söz konusu bulgu, analitik ayrıştırma ile yazılı mesleki kanaat arasındaki bağlantının açık kurulmasının önemini desteklemektedir. Analitik ayrıştırma raporlamayı gerekçeli mesleki değerlendirmeye taşımaktadır. Her bulgunun işlevinin gösterilmesi yazılı kanaatin açıklığını güçlendirmektedir.

Son aşamada risk, çocuk görüşü, ebeveynlik kapasitesi, psikososyal yaşam verileri ve kişisel ilişki önerisinin dayanakları birlikte değerlendirilerek mesleki

---

94 Türkiye Cumhuriyeti Anayasası (n 29) m 141/III; *Hilal Erdaş* (n 18) paras 48–51; *M.Ö.* (n 66) paras 23–24, 27; *Özgür Özmen* (n 38) paras 8, 11–12; *M.M.E. ve T.E.* (n 38) paras 166–168, 175.

95 Osman Akay, Derya Bayrı Mengilli, Fatih Cebeci and Gülcan Urhan, 'Çocuk Çizimlerinin Ekolojik Yaklaşımla İlişkisinin Sosyal Hizmet Bağlamında Değerlendirilmesi' (2023) 4(1) Sosyal Politika ve Sosyal Hizmet Çalışmaları Dergisi 111, 113.

96 Aydos and Köksal-Akyol (n 8).

97 Kayma (n 6) 489–490.

kanaat oluşturulmaktadır. Sosyal hizmet uzmanı, olgusal dayanakları ve değerlendirme yolunu yargısal muhakemeye elverişli biçimde ortaya koymaktadır.

Hilal Erdaş ve M.Ö. kararları,[98] uzman görüşü, somut-objektif veri ve gerekçelendirme arasındaki bağlantıyı görünür kılar. Hilal Erdaş ortak velayetin çocuk yararına uygunluğunda bilimsel veriler, ebeveyn ve uygun yaştaki çocuk görüşleri, ihtilaf ve sürdürülebilirliği, M.Ö. ise özenli inceleme, ayrıntılı takdir gerekçesi ve yeterli bilimsel raporlarla objektif veri gereğini öne çıkarmaktadır. Kararlar uzman bilgisini araştırma ve gerekçelendirme kalitesiyle ilişkilendirmektedir. Somut veri ile takdir gerekçesi matrisin hukuki aktarımına karşılık gelmektedir.

Özgür Özmen ile M.M.E. ve T.E. kararlarında[99] fiilî yaşam koşulları, çocuk beyanı, uzman değerlendirmesi ve risk olgularının yargısal muhakemeye taşınması önem kazanmaktadır. Özgür Özmen ciddi risk iddialarının ve rapor yeterliliğinin araştırılmasını, M.M.E. ve T.E. velayet çatışmasının psikolojik etkileri, uzman raporları, olgunluk ve beyanın birlikte değerlendirilmesini göstermektedir. Kararlar, raporun varlığından çok belirleyici olguların ayrıştırılması ve sonuçla ilişkisinin açıklanması gerektiğine işaret etmektedir. Kararlar risk ve çocuk beyanını güncel yaşam koşullarıyla ilişkilendirmektedir. Matris ise psikososyal veri ile hukuki gerekçe arasındaki yolu görünür kılmaktadır.

## VII. TARTIŞMA

Analitik gövdenin birlikte okunması, velayet uyuşmazlıklarında belirleyici güçlüğün bilgi eksikliğinden çok farklı bilgi türlerinin hukuki ağırlığının açıklanmasında yoğunlaştığını göstermektedir. Maddi hak, yorum ilkesi ve usul kuralı boyutları birlikte düşünüldüğünde yalnız sonucun çocuk yararına olduğu değil, hangi olgular ve tartma işlemiyle sonuca ulaşıldığı gösterilmelidir.[100] Normatif ölçüt, araştırılan olgunun çocuk yaşamındaki karşılığı ve karara etkisi birlikte gösterildiğinde denetlenebilir bir gerekçelendirme standardına dönüşmektedir. Matris, sosyal inceleme bulgusunun hangi hukuki sorun bakımından anlam taşıdığını ve sonuca nasıl bağlandığını açıklarken Türk hukukunda ve sosyal inceleme literatüründe dağınık bulunan değerlendirme gereklerini izlenebilir muhakeme zincirinde birleştiren modeldir.

Hukuk ile sosyal hizmet aynı karar alanına farklı bilgi işlevleriyle katkı sunmaktadır. Türk hukukunda bakım-gelişim sorumluluğu, kişisel ilişkinin sınırları, koruma, çocuk görüşü ve değişen koşullar farklı normlarda, uzman bilgisinin kullanımı ise 4787 sayılı Kanun ve uygulama düzenlemelerinde karşılık bulur.[101]

---

98 *Hilal Erdaş* (n 18) paras 48–51; *M.Ö.* (n 66) paras 23–24, 27.

99 *Özgür Özmen* (n 38) paras 8, 11–12; *M.M.E. ve T.E.* (n 38) paras 166–167.

100 UN Committee on the Rights of the Child, *General Comment No 14* (n 11) paras 5–6; Türkiye Cumhuriyeti Anayasası (n 29) m 41/III–IV; TMK (n 1) m 182–183, 323–324, 339–340, 346–348; Birleşmiş Milletler Çocuk Haklarına Dair Sözleşme (n 11) m 3.

101 TMK (n 1) m 182–183, 323–324, 339–340, 346–348; 4787 sayılı Kanun (n 3) m 5; Adli Destek ve Mağdur Hizmetleri Yönetmeliği (n 4) m 36.

Normatif düzen çocuğun korunması, katılımı ve bakım ilişkileri için hukuki sınırı kurarken sosyal hizmet bilgisi söz konusu sınırların yaşantısal karşılığını ortaya çıkarmaktadır. Disiplinlerarası katkının özgün değeri, psikososyal bulgunun hangi hukuki soruya cevap verdiğinin açıklanmasında belirginleşmektedir. Matris, iki bilgi alanını gerekçelendirme sorumluluğunda buluşturan analitik bir köprü işlevi kazanmaktadır.

Sosyal inceleme raporunun tartışmadaki önemi, uzman görüşünün yargısal otoriteyle rekabetinden ziyade kararın olgusal temelini nasıl güçlendirdiği noktasında yoğunlaşmaktadır. Taşatan'ın değerlendirmesi ve Türkiye'deki uygulama araştırmaları birlikte okunduğunda sorun "rapor mu, hâkim mi karar verir?" ikiliği değildir.[102] Rapor kalitesi böylece mesleki teknik yeterliliğin yanında yargısal gerekçenin olgusal güvenilirliğini etkileyen bir unsur hâline gelmektedir. Görüşme koşulları, kaynak çeşitliliği, açıklanan sınırlılıklar ve mesleki kanaate giden yol, mahkemenin uzmanlık bilgisini hangi ağırlıkla değerlendireceğini doğrudan etkilemektedir. Uzmanlık otoritesi ile yargısal sorumluluk arasındaki sınır, raporun açıklanabilirliği arttıkça daha işlevsel hâle gelmektedir.

Çocuk görüşü ile risk değerlendirmesi birlikte ele alındığında ortak bir bilgi sorunu ortaya çıkmaktadır. Görünür beyanın hukuki ağırlığı, oluştuğu koşullar ve alternatif açıklamalarla birlikte belirlenmektedir. TMK m.339/III çocuk düşüncesinin medeni hukuktaki değerini gösterir. ÇHS m.12 ve ÇHKİAS normatif çerçeveyi, yüksek yargı uygulaması ise görüşün yaş, olgunluk ve somut olayla birlikte değerlendirilmesini iç hukukta somutlaştırır.[103] Katılımın yargısal değeri, görüşün kayda geçirilmesinden yaşantısal bağlamının anlaşılmasına doğru genişlemektedir. Sullivan, Pruett ve Johnston ile Family Justice Council, ilk açıklamaya sabitlenmenin ve yalnız doğrulayan verileri aramanın riskini göstermektedir.[104] İki kaynak hattının kesiştiği nokta, değerlendirmeyi beyanın içeriğinden bağlama, bağlamdan olası açıklamalara ve oradan hukuki ağırlığa taşıyan aşamalı muhakemedir. Çocuğun sözünün değerlendirilmesi ile güvenlik araştırması, aynı muhakemede farklı fakat birbirini besleyen işlevler üstlenmektedir. Aşamalı muhakeme, çocuğun sözünün anlamını korurken risk iddialarını somut dayanakları üzerinden sınamaya imkân vermektedir.

Ortak velayet, modelin sonuç üretme biçimini sınayan somut bir örnek sunmaktadır. İletişim ve iş birliği, çatışmanın niteliği, fiilî bakım düzeni ve sürdü-

---

[102] Taşatan (n 12) 393–394; Kesen and Bilgin, 'Sosyal Çalışmacıların Bilirkişilik Uygulamalarının Hâkimlerin Bakış Açısıyla Değerlendirilmesi' (n 55) 478; Kayma (n 6) 483–484, 486, 490; Buz, Düzyurt and Sağlam (n 62) 7, 27.

[103] TMK (n 1) m 339/III; Dural, Öğüz and Gümüş (n 2) 368; Birleşmiş Milletler Çocuk Haklarına Dair Sözleşme (n 11) m 12; Çocuk Haklarının Kullanılmasına İlişkin Avrupa Sözleşmesi (n 5) m 3, 6; Yargıtay 2 HD, E 2016/20353, K 2017/544, 17 Ocak 2017 (n 34); *Özgür Özmen* (n 38) para 8; *M.M.E. ve T.E.* (n 38) paras 167–168; European Commission (n 42); Wågby Gräfe (n 44).

[104] Sullivan, Pruett and Johnston (n 27) 72–73; Family Justice Council (n 61) paras 10, 14–21; TMK (n 1) m 324, 346–348; 6284 sayılı Kanun (n 78) m 5/1-ç, 5/3.

rülebilirlik ayrıca değerlendirilmelidir.[105] Hilal Erdaş[106] kararının önemi de soyut hukuki imkândan çok, somut olayda uygulanabilirlik ve çocuk yararının yeterli araştırma ve gerekçeyle gösterilmesi gerektiğini ortaya koymasıdır. Model, sonuç birliği aramaktan çok karar seçeneğinin hangi olgusal ve normatif bağlantıyla gerekçelendirildiğine odaklanmaktadır. Aynı olguların farklı dosyalarda farklı ağırlık kazanabilmesi, açıklama disiplininin sonuç standardizasyonundan daha belirleyici olduğunu göstermektedir. Ortak velayet bakımından yaklaşımın değeri, soyut uygulanabilirliği çocuğun günlük bakım düzeni ve sürdürülebilirlik koşullarıyla ilişkilendirmesinde ortaya çıkmaktadır.

Yüksek yargı kararları, modelin gerekçelendirme odağını Türk hukukundaki denetim ölçütleriyle buluşturmaktadır. M.Ö.[107] ayrıntılı takdir gerekçesi, yeterli bilimsel görüş ve objektif veri ile risk–üstün yarar bağını, Özgür Özmen[108] uzman incelemesinin ciddi risk iddialarını ve fiilî yaşam koşullarını araştırmaya elverişliliğini, M.M.E. ve T.E.[109] ise psikolojik deneyim, olgunluk, beyan ve uzman raporlarının üstün yarar ve ilgili-yeterli gerekçeyle ilişkisini görünür kılmaktadır. Yüksek yargı çizgisi, uzman verisinin kapsamını gerekçe yükümlülüğüyle birlikte değerlendiren bütünleşik bir denetim anlayışı ortaya koyar. Olgunun güvenilir biçimde kurulması ve hukuki ağırlığının açıklanması, modelin iki ardışık kalite eşiğini oluşturmaktadır. Raporun yargısal etkisi, uzman önerisinin kabul oranından çok bulgunun gerekçe içinde ne ölçüde açıklanabildiğiyle biçimlenmektedir.

Modelin uygulama değeri, kararın kuruluş yolunu karşılaştırılabilir hâle getirme potansiyelinde bulunmaktadır. Açıklık, izlenebilirlik, kaynak çeşitliliği ve gerekçe kalitesi, matrisin ileride ampirik olarak sınanabileceği gözlenebilir boyutlar sunmaktadır. Böylece matris, belirli karar sonuçlarını standardize eden bir araçtan ziyade gerekçelendirme kalitesini sistematik biçimde incelemeye açan analitik bir çerçeve olarak konumlanmaktadır.

## SONUÇ VE ÖNERİLER

Velayet uyuşmazlıklarında çocuğun üstün yararının korunması, sadece hangi ebeveyne velayet verileceğinin veya kişisel ilişkinin nasıl düzenleneceğinin belirlenmesiyle tamamlanmaz. Asıl mesele, ulaşılan sonucun çocuğun yaşam gerçekliği bakımından neden en uygun seçenek olduğunun ortaya konulabilmesidir. Üstün yararın soyut bir değer yargısından somut bir hukuki ölçüte dönüşebilmesi, çocuğun güvenliği, görüşü, bakım ve yaşam koşulları ile ilişkisel deneyimlerinin

[105] Öztürk (n 18) 1023–1028, 1045–1047; Demircioğlu (n 18) 319–321; Birinci Uzun (n 22) 148–155, 163–164.

[106] *Hilal Erdaş* (n 18) paras 48–51.

[107] *M.Ö.* (n 66) paras 23–24, 27.

[108] *Özgür Özmen* (n 38) paras 8, 11–12.

[109] *M.M.E. ve T.E.* (n 38) paras 166–168, 175.

araştırılmasını gerektirir. Elde edilen psikososyal bilginin hukuki muhakemede taşıdığı anlamın da açıkça gösterilmesi gerekir. Kararın çocuk yararına olduğunu söylemek ile neden çocuk yararına olduğunu göstermek arasındaki mesafe, velayet yargılamasının en kritik gerekçelendirme alanını oluşturmaktadır.

Risk–Çocuk Sesi–Sosyal İnceleme Matrisi, söz konusu mesafeyi azaltmaya yönelik kavramsal bir değerlendirme modeli sunmaktadır. Modelin asıl katkısı yeni velayet ölçütleri önermekten çok, hukuk ile sosyal hizmetin farklı bilgi üretme biçimlerini aynı muhakeme sürecinde buluşturmasıdır. Hukuk, kararın normatif sınırlarını ve sonuçlarını belirlerken sosyal inceleme çocuğun gündelik yaşamını, ilişkilerini, kaynaklarını, kırılganlıklarını ve risklerini açığa çıkarmaktadır. Matris iki alanı birbirinin yerine geçirmeden ilişkilendirmeyi amaçlar. Model, belirli bir sonucu tarif etmek yerine psikososyal bulgu ile hukuki sonuç arasındaki gerekçe bağını yapılandırmayı hedeflemektedir.

Sosyal inceleme raporunun değeri, önerisinin mahkeme tarafından benimsenip benimsenmemesinden çok, veri ile mesleki kanaat arasındaki analitik yolun açık ve izlenebilir olmasına bağlıdır. Yargısal karşılığı, belirleyici uzman bulgularının hangi hukuki değerlendirmede neden önem kazandığının gerekçeden anlaşılabilmesidir. Uzmanın mesleki değerlendirmesi ile hâkimin karar yetkisi arasındaki sağlıklı ilişki, yetki paylaşımından değil, görevlerin birbirini tamamlayan açıklık içinde yürütülmesinden doğmaktadır.

Uygulamanın güçlendirilmesi yalnız rapor şablonlarının değiştirilmesine indirgenmemelidir. Nitelikli sosyal inceleme için mahrem ve gelişimsel açıdan uygun görüşme ortamlarının sağlanması, incelemeye yeterli zaman ayrılması, okul, sağlık ve diğer yardımcı bilgi kaynaklarına erişimin kolaylaştırılması, adli destek görevlilerine sürekli eğitim ve mesleki süpervizyon imkânı sunulması önem taşır. Özellikle şiddet ve temas sorunlarının ayrıştırılması ile çocukla görüşme yürütme alanlarında uzmanlaşmanın desteklenmesi gerekir. Raporlamada katı bir form yerine veri kaynağı, değerlendirme, mesleki kanaat ve öneri arasındaki bağlantının izlenmesini sağlayan ortak fakat esnek bir yapı tercih edilmelidir. Mahkeme kararlarında uzman bulgularının nasıl değerlendirildiğinin açıkça gösterilmesi, sosyal incelemenin dosyada bulunan bir belge olmaktan çıkıp gerekçeli muhakemeye gerçekten katılmasını sağlayacaktır. Çocuğun katılım gösterdiği süreçlerde görüşüne verilen ağırlığın ve kararın yaşamındaki temel etkilerinin yaşına ve olgunluğuna uygun iletişim yollarıyla aktarılması, kanuni bir yükümlülük olarak değil çocuk dostu usul standardı bakımından, uygulamanın geliştirilmesi açısından önem taşımaktadır.

Araştırmanın kavramsal-normatif niteliği, sonraki çalışmalar için açık bir araştırma alanı oluşturmaktadır. Önerilen matrisin anonimleştirilmiş sosyal inceleme raporları ve mahkeme kararları üzerinde uygulanması, hangi değerlendirme alanlarının sıklıkla eksik kaldığını, çocuk görüşünün gerekçede nasıl karşılık bulduğunu, risk iddialarının ne ölçüde alternatif açıklamalarla sınandığını ve uzman

bulgularının hüküm sonucuna hangi yollarla taşındığını gösterebilir. Adli destek görevlileri ve hâkimlerle yürütülecek çalışmalar, modelin mesleki kullanılabilirliğini ve kurumsal engellerini inceleyebilir. Çocukların kendi deneyimlerini merkeze alan araştırmalar ise hukuken dinlenmiş olmak ile süreç içinde gerçekten duyulduğunu hissetmek arasındaki farkı daha somut biçimde ortaya koyabilir.

Velayet yargılamasının çocuk merkezliliği, karar metninde çocuğun adının geçmesinden ziyade çocuğun yaşam gerçekliğinin kararın gerekçesinde ne ölçüde görünür olduğu ile sınanır. Güvenliği araştırılmamış, sözü bağlamından koparılmış veya yaşam koşulları hukuki sonuçla ilişkilendirilmemiş bir çocuk için üstün yarar, güçlü bir ilke olmasına rağmen soyut kalabilir. Sosyal inceleme ile hukuki muhakeme arasındaki ilişkinin açıklık kazanması ise çocuğu ebeveynler arasındaki uyuşmazlığın konusu olmaktan çıkarıp hakları, deneyimleri ve gelişimsel gereksinimleriyle yargılamanın gerçek öznesi hâline getirecektir. Üstün yararın somut gücü, ilkenin ne kadar sık tekrarlandığından öte, çocuğun yaşamına ilişkin hangi gerçeklerin görüldüğünde, nasıl tartıldığında ve neden belirli bir hukuki sonuca bağlandığında ortaya çıkar.

## BEYANLAR

Etik kurul onayı: Çalışma, insan katılımcılardan veri toplanmasını gerektiren ampirik araştırma niteliği taşımayan kavramsal-normatif incelemedir ve etik kurul izni gerektirmemektedir.

Çıkar çatışması: Yazar, çalışmaya ilişkin çıkar çatışması bulunmadığını beyan eder.

Finansal destek: Çalışma için herhangi bir kurum veya kuruluştan finansal destek alınmamıştır.

Araştırma ve yayın etiği: Çalışmanın hazırlanması ve raporlanmasında araştırma ve yayın etiği ilkelerine uyulmuştur.

## KAYNAKÇA

### Mevzuat ve Yargı Kararları

Türkiye Cumhuriyeti Anayasası, 2709 sayılı Kanun, RG 9 Kasım 1982, Sayı 17863 (Mükerrer)

4721 sayılı Türk Medeni Kanunu, RG 8 Aralık 2001, Sayı 24607

4787 sayılı Aile Mahkemelerinin Kuruluş, Görev ve Yargılama Usullerine Dair Kanun, RG 18 Ocak 2003, Sayı 24997

6284 sayılı Ailenin Korunması ve Kadına Karşı Şiddetin Önlenmesine Dair Kanun, RG 20 Mart 2012, Sayı 28239

7188 sayılı Ceza Muhakemesi Kanunu ve Bazı Kanunlarda Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun, RG 24 Ekim 2019, Sayı 30928

7343 sayılı İcra ve İflas Kanunu ile Bazı Kanunlarda Değişiklik Yapılması Hakkında Kanun, RG 30 Kasım 2021, Sayı 31675

Adli Destek ve Mağdur Hizmetleri Yönetmeliği, RG 30 Nisan 2021, Sayı 31470

Birleşmiş Milletler Çocuk Haklarına Dair Sözleşme, 20 Kasım 1989, 1577 UNTS 3

Çocuk Haklarının Kullanılmasına İlişkin Avrupa Sözleşmesi, RG 1 Şubat 2001, Sayı 24305

11 Nolu Protokol ile Değişik İnsan Haklarını ve Ana Hürriyetleri Korumaya Dair Sözleşmeye Ek 7 Nolu Protokolün Onaylanmasının Uygun Bulunduğuna Dair Kanun, Kanun No 6684, RG 25 Mart 2016, Sayı 29664, Ek 7 No.lu Protokol, m 5 (Türkiye bakımından yürürlük: 1 Ağustos 2016)

M.M.E. ve T.E. Başvurusu, B No 2013/2910, Anayasa Mahkemesi, 5 Kasım 2015

Hilal Erdaş Başvurusu, B No 2018/27658, Anayasa Mahkemesi, 6 Ekim 2021

M.Ö. Başvurusu, B No 2019/36657, Anayasa Mahkemesi, 19 Ekim 2023

Özgür Özmen Başvurusu, B No 2021/17601, Anayasa Mahkemesi, 10 Aralık 2024

Yargıtay 2. Hukuk Dairesi, E 2016/20353, K 2017/544, T 17 Ocak 2017

Yargıtay 2. Hukuk Dairesi, E 2016/25093, K 2017/95, T 9 Ocak 2017

Yargıtay 2. Hukuk Dairesi, E 2021/10606, K 2022/1746, T 24 Şubat 2022

Yargıtay 2. Hukuk Dairesi, E 2022/1224, K 2022/3860, T 20 Nisan 2022

**İkincil Kaynaklar ve Kurumsal Belgeler**

Abik Y, 'Türk Medeni Kanunundaki Hükümler ve Çocuk Hukukundaki Temel İlkeler Çerçevesinde Velayette Çocuğun Yararı' in *Prof. Dr. Şener Akyol'a Armağan* (Filiz Kitabevi 2011) 1–73

Akay O, Bayrı Mengilli D, Cebeci F and Urhan G, 'Çocuk Çizimlerinin Ekolojik Yaklaşımla İlişkisinin Sosyal Hizmet Bağlamında Değerlendirilmesi' (2023) 4(1) Sosyal Politika ve Sosyal Hizmet Çalışmaları Dergisi 111

Akçaal M, 'Velâyetin Değiştirilmesi' (2022) 13(1) İnönü Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi 190

Albayrak H and Bulut E, 'Çocuk Teslimi ve Çocukla Kişisel İlişki Kurulmasına Dair İlamların veya Tedbir Kararlarının Uygulanması' (2025) 16(62) Türkiye Adalet Akademisi Dergisi 297

Alminde S, 'Listening to Children: A Childist Analysis of Children's Participation in Family Law Cases' (2024) 13(3) Social Sciences 133

American Psychological Association, 'Guidelines for Child Custody Evaluations in Divorce Proceedings' (1994) 49 American Psychologist 677

Association of Family and Conciliation Courts, *Model Standards of Practice for Child Custody Evaluation* (AFCC 2006)

Aydos S and Köksal-Akyol A, 'Velayet Kararlarında Yürütülen Süreç: Uzmanlar Ne Düşünüyor? Ne Yapıyor?' (2020) 31(3) Toplum ve Sosyal Hizmet 904

Barlow A and Ewing J, *Children's Voices, Family Disputes and Child-Inclusive Mediation: The Right to Be Heard* (Bristol University Press 2024)

Birinci Uzun T, 'Türk Medenî Kanunu'na Göre Velâyetin Kullanılması ve Çocuğun Yüksek (Üstün) Yararı İlkesi Doğrultusunda Boşanmada ve Evlilik Dışı İlişkide Birlikte Velâyet Modeli' (2016) 6(1) Hacettepe Hukuk Fakültesi Dergisi 135

Bow JN and Quinnell FA, 'A Critical Review of Child Custody Evaluation Reports' (2002) 40(2) Family Court Review 164

Börü L and Parlak Börü Ş, 'Çocuk Teslimi ve Çocukla Kişisel İlişki Kurulmasına İlişkin Mahkeme Kararlarının Yerine Getirilmesi: Karşılaştırmalı Hukuk ve 7343 Sayılı Kanun'un Getirdiği Değişiklikler Çerçevesinde Değerlendirmeler' (2022) 71(3) Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi 1227

Bronfenbrenner U, 'Ecological Models of Human Development' in T Husen and T N Postlethwaite (eds), *International Encyclopedia of Education* (2nd edn, vol 3, Elsevier 1994) 1643

Buz S, Düzyurt K and Sağlam M, 'Aile Mahkemesinde Çalışan Sosyal Çalışma Görevlilerinin Sosyal İnceleme Raporlarına İlişkin Değerlendirmeleri: Ankara Adliyesi Örneği' (2015) 26(2) Toplum ve Sosyal Hizmet 7

Bülbül İ and Kaygusuz S, 'Sosyal İnceleme Raporları Üzerinden Boşanma Sürecindeki Bireylere İlişkin Bir Değerlendirme: Adana Aile Mahkemesi Örneği' (2022) 2(1) Uluslararası Sosyal Hizmet Araştırmaları Dergisi 67

Cafcass, *Understanding Why a Child Does Not Want to Spend Family Time with a Parent: A Guide to Assessment* (Version 2, Cafcass 2025)

Ceylan E, 'Türk Medeni Kanunu'nda Çocuğun Korunmasıyla İlgili Güncel Yargıtay Kararlarının Değerlendirilmesi' (2017) 19 Dokuz Eylül Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi 349

Council of Europe, *Guidelines of the Committee of Ministers of the Council of Europe on Child-Friendly Justice* (adopted 17 November 2010, Council of Europe Publishing 2011)

Çelebi Ö, 'Cinsiyet Eşitliği ve Çocuğun Üstün Yararının Kesişim Noktası Olarak Boşanmada Velayetin Düzenlenmesi' (2021) 79(1) İstanbul Hukuk Mecmuası 27

Çelik C, 'Velayetin Kaldırılması' (2005) 54(1) Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi 255

Demir R, 'Türk Medeni Kanunu'na Göre Çocuğun Kişiliğinin Korunması' (2019) 9(2) Süleyman Demirel Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi 271

Demir R, 'Türk Medeni Kanunu'na Göre Çocukla Kişisel İlişki Kurulması' (2020) 25(42) Dicle Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi 169

Demircioğlu HR, 'Boşanmada Ortak (Birlikte) Velayetin Kabulü Sonrası Türk Hukukundaki Durum Üzerine Eleştirel Bir Değerlendirme' (2024) 15(59) Türkiye Adalet Akademisi Dergisi 301

Dikmen A and Cankurtaran Ö, 'Güçlenme Yaklaşımı Bağlamında Adli Sosyal Hizmet Uzmanlarının Çocuk Teslimi ve Çocukla Kişisel İlişki Kurulması Uygulamasına İlişkin Deneyimleri' (2026) 37(2) Toplum ve Sosyal Hizmet 397

Dimopoulos G, 'Writing Family Law Judgments for Children' (2025) 48(2) Melbourne University Law Review 385

Dural M, Öğüz T and Gümüş MA, *Türk Özel Hukuku Cilt III: Aile Hukuku* (Gözden geçirilmiş 17. bası, Filiz Kitabevi 2022)

Erlüle F, 'Alman, Avusturya ve İsviçre Medeni Kanunlarında Yapılan Revizyonlar ve Boşanmadan Sonra Birlikte Velayetin Kural Haline Gelmesi' (2021) 18(2) Yeditepe Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi 555

European Commission, *The Lundy Model of Child Participation* (European Commission 2022)

Family Justice Council, *Guidance on Responding to a Child's Unexplained Reluctance, Resistance or Refusal to Spend Time with a Parent and Allegations of Alienating Behaviour* (Family Justice Council 2024)

Forslund T, Hammarlund M and Granqvist P, 'Admissibility of Attachment Theory, Research and Assessments in Child Custody Decision-Making? Yes and No!' (2021) 2021(180) New Directions for Child and Adolescent Development 125

Gerdts-Andresen T, 'A Scoping Review of When and How a Child's View Is Weighted in Decision-Making Processes in Law Proceedings' (2021) 129 Children and Youth Services Review 106197

Gürbüz N and Kırlıoğlu M, 'Aile ve Çocuk Mahkemelerinde Çalışan Meslek Elemanlarının Sosyal Hizmet Uzmanlarına Bakış Açısının İncelenmesi' (2022) 33(2) Toplum ve Sosyal Hizmet 483

International Federation of Social Workers, 'Global Definition of Social Work' (2014) <https://www.ifsw.org/what-is-social-work/global-definition-of-social-work/> erişim 17 Ağustos 2026

Kayma D, 'Velayet Değerlendirme' (2023) 14(38) Süleyman Demirel Üniversitesi Vizyoner Dergisi 474

Kesen NF and Bilgin Ö, 'Adli Sistem İçerisinde Sosyal Çalışmacıların Bilirkişilik Uygulamaları' (2023) 37(2) Adli Tıp Dergisi 39

Kesen NF and Bilgin Ö, 'Sosyal Çalışmacıların Bilirkişilik Uygulamalarının Hâkimlerin Bakış Açısıyla Değerlendirilmesi' (2023) 34(2) Toplum ve Sosyal Hizmet 469

Koçak S, 'Sosyal Hizmette Çevre Kavramındaki Değişim' (2023) 23(61) Sosyal Politika Çalışmaları Dergisi 807

Korkmaz Çetin N and Demirkaya S, 'Katılım Hakkı Bağlamında Aile Mahkemelerinde Çocukların Dinlenilmesi Usûlü' (2025) 22(2) Çağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi 97

Lundy L, 'In Defence of Tokenism? Children's Right to Participate in Collective Decision-Making' (2018) 25(3) Childhood 340

Meier JS, 'U.S. Child Custody Outcomes in Cases Involving Parental Alienation and Abuse Allegations: What Do the Data Show?' (2020) 42(1) Journal of Social Welfare and Family Law 92

Mendes JAA and Ormerod TC, 'Making Sense Out of Uncertainty: Cognitive Strategies in the Child Custody Decision-Making Process' (2024) 15 Frontiers in Psychology 1387549

Özer Taşkın Ö, 'Velayet Hakkının Kullanılması, Velayetin Değiştirilmesi' (2020) 6(1) Anadolu Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi 239

Öztürk BC, 'Birlikte Velayette Gönüllülük Prensibinin Yeri ve Anayasa Mahkemesi Kararının Değerlendirilmesi' (2022) 71(3) Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi 1017

Sheehy E and Boyd SB, 'Penalizing Women's Fear: Intimate Partner Violence and Parental Alienation in Canadian Child Custody Cases' (2020) 42(1) Journal of Social Welfare and Family Law 80

Sullivan MJ, Pruett MK and Johnston JR, 'Parent-Child Contact Problems: Family Violence and Parental Alienating Behaviors Either/Or, Neither/Nor, Both/And, One in the Same?' (2024) 62(1) Family Court Review 68

Sweeney A, Filson B, Kennedy A, Collinson L and Gillard S, 'A Paradigm Shift: Relationships in Trauma-Informed Mental Health Services' (2018) 24 BJPsych Advances 319

Taşatan C, 'Velayetin Değiştirilmesi' (2022) 28(1) Marmara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Hukuk Araştırmaları Dergisi 387

Tisdall EKM, 'Subjects with Agency? Children's Participation in Family Law Proceedings' (2016) 38(4) Journal of Social Welfare and Family Law 362

Türkmen A, 'Çocuğun Kişisel İlişki Kurma Hakkı' (2020) 26(2) Marmara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Hukuk Araştırmaları Dergisi 1126

UN Committee on the Rights of the Child, *General Comment No 12: The Right of the Child to Be Heard* (20 July 2009) UN Doc CRC/C/GC/12

UN Committee on the Rights of the Child, *General Comment No 14: The Right of the Child to Have His or Her Best Interests Taken as a Primary Consideration* (29 May 2013) UN Doc CRC/C/GC/14

Wågby Gräfe A, 'Experiences of Children's Formal and Lived Participation in Family Law Proceedings' (2025) 32(2) Childhood 230

Yüksel Doğan R and Aytekin Ç, 'Ekolojik Sistem Kuramı Çerçevesinden Ebeveyn Yabancılaşmasına Genel Bir Bakış' (2021) 13(3) Psikiyatride Güncel Yaklaşımlar 551

TAAD Yıl 17 . Sayı 68 . Ekim 2026
ISSN 1309-6826 - E-ISSN 3150-0919
Araştırma Makalesi/Research Article DOI: 10.54049/taad.2027542

# ÇOCUĞA İLİŞKİN UYUŞMAZLIKLARDA UZLAŞMA TEMELLİ MODELLER VE TÜRK HUKUKU BAKIMINDAN DEĞERLENDİRMELER

*Settlement-Oriented Models in Child-Related Disputes and Evaluation Under Turkish Law*

**Zeynep ALBAYRAK AÇI***

## Özet

Çocuğa ilişkin uyuşmazlıklar davada üçüncü kişi konumunda olan çocuğun yaşamını doğrudan etkilemesi nedeniyle diğer özel hukuk uyuşmazlıklarından ayrılmaktadır. Bu çalışmada velayet, çocuk ile ebeveynleri arasındaki kişisel ilişki ve çocuğun bakımına ilişkin uyuşmazlıkların uzlaşma temelli yöntemlerle çözümü ele alınmaktadır. Çalışmada karşılaştırmalı hukuk yöntemi esas alınarak İsviçre, Japonya ve Avustralya hukuklarında benimsenen farklı kurumsal mekanizmalar incelenmiştir. İnceleme uzman desteği, çocuğun görüşünün alınması, uzlaşmanın denetimi ile şiddet ve istismar risklerinin değerlendirilmesi gibi unsurlar üzerinde yoğunlaşmaktadır. Son bölümde karşılaştırmalı hukukta tespit edilen hususlar Türk hukuku bakımından değerlendirilmiş; mevcut hukukî durum, sistemin sınırları ve uygulamada ortaya çıkan sorunlar ele alınmıştır. Bu çerçevede çocuğun üstün yararını merkeze alan ve koruyucu mekanizmalarla desteklenen uzlaşma temelli bir çözüm yapısının Türk hukukunda nasıl şekillendirilebileceğine ilişkin öneriler ortaya konulmuştur.

**Anahtar Kelimeler:** Çocuğun Üstün Yararı, Çocuk Hukuku, Uzlaşma, Arabuluculuk

## Abstract

Child-related disputes differ from other private law disputes because they directly affect the life of the child, who is positioned as a third party in the proceedings. This study examines the settlement-oriented resolution of disputes concerning custody, parent-child contact, and the care of the child. Adopting a comparative law methodology, the study analyses different institutional mechanisms developed in Swiss, Japanese, and Australian law. The analysis focuses on elements such as expert support, the ascertainment of the child's views, supervision of settlements, and the assessment of risks of violence and abuse. In the final part, the findings identified through the comparative analysis are evaluated from the perspective of Turkish law, with particular regard to the existing legal framework, the limitations of the current system, and problems arising in practice. Within this framework, the study puts forward proposals on how a settlement-oriented dispute resolution structure centred on the best interests of the child and supported by the necessary protective safeguards could be shaped in Turkish law.

**Keywords:** Best interests of the child, child law, settlement, mediation

- *Bu makale Etik Kurul iznine tabi değildir/This article is not subject to Ethics Committee permission.*
- *Makale Geliş Tarihi/Article Received Date: 28.8.2026*
- *Yayın Kurulu Kabul Tarihi/Editorial Board Acceptance Date: 23.10.2026*

* Dr. Arş. Gör., Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi, Hukuk Fakültesi, Özel Hukuk Bölümü, Medeni Usul ve İcra İflas Hukuku Ana Bilim Dalı, Ankara/Türkiye, e-posta: zeynep.albayrak@hbv.edu.tr, https://orcid.org/0000-0003-3809-1916.

## GİRİŞ

Çocuğa ilişkin uyuşmazlık kavramı çocuğun merkezde bulunduğu ve çözümünün çocuğun yaşam koşulları, bakımı, korunması veya ebeveynleriyle ilişkileri üzerinde sonuç doğurduğu uyuşmazlıkları ifade etmek üzere kullanılmaktadır. Bu kapsamda özellikle velayet, çocuk ile ebeveynleri arasındaki kişisel ilişkinin kurulması ve yürütülmesi ile çocuğun bakımına ilişkin meseleler ele alınmaktadır. Çocuğa ilişkin uyuşmazlıkları diğer özel hukuk uyuşmazlıklarından ayıran temel özellik çözümün bir hak öznesi olan çocuğu doğrudan etkilemesidir.

Çalışma aile hukuku uyuşmazlıklarının bütününü değil, çocuğa ilişkin uyuşmazlıkları merkeze almaktadır[1]. Türk hukukunda aile uyuşmazlıklarında özel bir uzlaşma modeline duyulan ihtiyaç daha önce de dile getirilmiş olmakla birlikte aradan geçen zamana rağmen bu ihtiyacın güncelliğini koruduğu görülmektedir. Çalışmanın amacı söz konusu tartışmayı güncel karşılaştırmalı hukuk verileri ışığında yeniden ele almak ve meseleyi yalnızca çocuğa ilişkin uyuşmazlıklar bakımından değerlendirmektir.

Söz konusu çerçevede ilk kısımda çocuğa ilişkin uyuşmazlıkların özellikleri üzerinde durulacak ve bu özelliklerin uzlaşma temelli çözüm yolları ile uyumu ele alınacaktır. İkinci kısımda karşılaştırmalı olarak çocuğa ilişkin uyuşmazlıklarda uzlaşma temelli modellere sahip hukuk sistemleri incelenecektir. Karşılaştırmalı hukuk incelemesinde amaç belirli bir yabancı hukuk sisteminin bütünüyle Türk hukukuna aktarılması veya tek bir modelin örnek alınması değildir. Bunun yerine farklı sistemlerde geliştirilen araçların, güvencelerin ve uzlaşmayı destekleyen mekanizmaların tespit edilmesi ve bunların Türk hukuku bakımından işlevsel olup olmadığının değerlendirilmesi hedeflenmektedir. Karşılaştırmalı hukuk incelemesinde bütün hukuk sistemlerinin kapsamlı biçimde ele alınması amaçlanmamaktadır. Bu çerçevede İsviçre, Japonya ve Avustralya hukukları, çocuğa ilişkin uyuşmazlıklarda uzlaşmayı destekleyen farklı kurumsal mekanizmaları göstermeleri nedeniyle ayrıntılı olarak incelenmiştir. Alman hukukundaki konuya ilişkin düzenlemelere ise ayrı bir ülke incelemesi yerine, çalışmanın ilgili bölümlerinde tamamlayıcı karşılaştırmalı hukuk verisi olarak yer verilmiştir. Üçüncü kısımda Türk hukuku bakımından öncelikle mevcut hukukî durum ortaya konulacak, mevcut sistemin sınırları ve uygulamada ortaya çıkan sorunlar ele alınacaktır. Son olarak karşılaştırmalı hukuk incelemesinden elde edilen verilerden yararlanılarak, çocuğa ilişkin uyuşmazlıklarda uzlaşma temelli yöntemlerin Türk hukukunda nasıl yapılandırılabileceğine ilişkin değerlendirmeler yapılacaktır.

[1] Aile hukukunun kapsamı boşanma ile boşanmanın kişisel ve malî sonuçlarını da içermekle birlikte, bu çalışmanın kapsamı boşanmanın çocuklara ilişkin sonuçları ile boşanma davasından bağımsız olarak görülebilen çocuk hukukuna ilişkin uyuşmazlıklarla sınırlandırılmıştır.

## I. ÇOCUĞA İLİŞKİN UYUŞMAZLIKLARDA DİKKATE ALINMASI GEREKEN HUSUSLAR

### A. Çocuğun Bir Hak Süjesi Olması ve Üstün Yararı

Çocuğa ilişkin aile hukuku uyuşmazlıkları usûl hukuku bakımından anne ve baba arasında cereyan eden iki taraflı uyuşmazlık niteliğindedir. Bununla birlikte, yargılama sonunda verilecek karardan doğrudan etkilenen kişi çocuktur. Bu yönüyle çocuğa ilişkin uyuşmazlıklar, tarafların yalnızca kendi sübjektif hak ve menfaatlerini ileri sürdüğü klasik iki taraflı özel hukuk uyuşmazlıklarından ayrılmaktadır. Söz konusu farklılığın temelinde, çocuk hukukunun çocuğu hak ve menfaatlere sahip bir hak süjesi olarak kabul etmesi yatmaktadır[2].

Çocuğun hukuk düzenindeki konumu tarihsel süreç içerisinde önemli bir değişim geçirmiştir[3]. Ebeveyn otoritesinin merkezde olduğu geleneksel anlayış zamanla çocuk haklarının merkezde olduğu bir anlayışa evrilmiştir[4]. Söz konusu sürecin en önemli dönüm noktalarından biri, 1989 tarihli Birleşmiş Milletler Çocuk Haklarına Dair Sözleşme'nin kabulü olmuştur. Sözleşme ile birlikte çocuk, kendisine özgü hak ve menfaatleri olan bir hak süjesi olarak kabul edilmiştir[5].

Hak süjesi olmak ile bu hakları bizzat kullanabilecek olgunluğa sahip olmak birbirinden farklı kavramlardır[6]. Çocuk hakların sahibi olmakla birlikte, gelişim sürecinde bulunması nedeniyle bu hakları kullanma ve sonuçlarını değerlendirme

---

2 UN Committee on the Rights of the Child General Comment No 12 (2009): The Right of the Child to Be Heard, CRC/C/GC/12 (20 July 2009) para 18. (Genel Yorum No. 12, Birleşmiş Milletler Çocuk Hakları Komitesi tarafından Çocuk Haklarına Dair Sözleşme'nin 12'nci maddesinde güvence altına alınan çocuğun görüşünün alınması hakkının kapsamını ve uygulanma biçimini açıklamak amacıyla kabul edilmiştir. Komite, Sözleşme'nin çocuğu hakların süjesi olarak kabul ettiğini belirtmektedir. Metin için bkz. https://digitallibrary.un.org/record/671444?v=pdf. Çocuğun, kendisini ilgilendiren uyuşmazlığın yalnız konusu değil, süreçte görüşüne yer verilmesi gereken bir hak süjesi olduğuna ilişkin bkz. Rona Serozan, *Çocuk Hukuku* (Genişletilmiş 2. Bası, Vedat Kitapçılık 2005), 68-69.

3 John Eekelaar, 'The Emergence of Children's Rights' (1986) 6(2) Oxford Journal of Legal Studies 161, 163.

4 Eekelaar (n 3) 163 vd.

5 Bu hususa ilişkin bkz. Birleşmiş Milletler Çocuk Haklarına Dair Sözleşme m. 5, 12-16. (Birleşmiş Milletler Çocuk Haklarına Dair Sözleşme, Birleşmiş Milletler Genel Kurulu'nun 20 Kasım 1989 tarih ve 44/25 sayılı Kararı ile kabul edilmiş ve 2 Eylül 1990 tarihinde yürürlüğe girmiştir. Türkiye Sözleşme'yi 14 Eylül 1990 tarihinde imzalamıştır. Sözleşme'nin onaylanmasının uygun bulunmasına ilişkin 9 Aralık 1994 tarih ve 4058 sayılı Kanun, 11 Aralık 1994 tarih ve 22138 sayılı Resmî Gazete'de; Sözleşme'nin onaylanmasına ilişkin 23 Aralık 1994 tarih ve 94/6423 sayılı Bakanlar Kurulu Kararı ile Sözleşme'nin Türkçe metni ise 27 Ocak 1995 tarih ve 22184 sayılı Resmî Gazete'de yayımlanmıştır. Onay belgesi 4 Nisan 1995 tarihinde Birleşmiş Milletler Genel Sekreterliği'ne tevdi edilmiş ve Sözleşme Türkiye bakımından 4 Mayıs 1995 tarihinde yürürlüğe girmiştir. Sözleşme metni için bkz. https://www.ohchr.org/en/instruments-mechanisms/instruments/convention-rights-child). Ayrıca bkz. UN Committee on the Rights of the Child General Comment No 12 (n 2) para 18.

6 S. Hülya İmamoğlu, 'Çocuğun Kişiliğinin Ana Babaya Karşı Korunması' (2005) 54(2) Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi 183, 191.

bakımından hukukî sınırlamalara tâbi olabilir[7]. Dolayısıyla çocuk hukukunda hak sahipliği ile karar verme kapasitesi arasında bir ayrım yapılmaktadır[8]. Bu yaklaşımın sonucu olarak ebeveynlere tanınan velayet yetkisi de çocuğun hak ve menfaatlerini korumaya yönelik bir sorumluluk olarak anlaşılmaktadır[9]. Çocuk hukukunda velayet, çocuğun bağımsız kişiliğinin gelişimini desteklemeyi ve haklarını korumayı amaçlayan bir ödev niteliği taşımaktadır[10].

Çocuğun hakları çocuk hukukunun temelini oluşturan "çocuğun üstün yararı" ilkesi çerçevesinde korunmaktadır. Çocuk hakları hukukunun merkezinde yer alan bu ilke çocuğa ilişkin tüm hususlarda gözetilmesi gereken temel ölçütlerden biridir[11]. Nitekim Birleşmiş Milletler Çocuk Haklarına Dair Sözleşme'nin 3'üncü maddesi uyarınca kurumlar, mahkemeler, idarî makamlar ve yasama organları tarafından çocukları ilgilendiren bütün faaliyetlerde çocuğun üstün yararı birincil değerlendirme ölçütü olarak dikkate alınmalıdır[12]. Böylece Sözleşme çocuk hakkında karar veren tüm kişi ve makamlara, alınacak kararın çocuk üzerindeki etkisini öncelikle değerlendirme ve çocuğun hak ile menfaatlerini karar sürecinin merkezine yerleştirme yükümlülüğü yüklemektedir[13].

Çocuk Hakları Komitesi'nin 14 Numaralı Genel Yorumu'nda üstün yarar ilkesinin üç yönlü bir işleve sahip olduğu belirtilmektedir[14]. İlk olarak çocuğun

---

7 Kıta Avrupası hukuk geleneğinde kişilerin hukukî statüsü, hak ehliyeti ile işlem yapabilme ehliyeti arasında yapılan kavramsal ayrım üzerine kuruludur. (Bu yönde bkz. Türk Medenî Kanunu m. 8-10; İsviçre Medenî Kanunu (Schweizerisches Zivilgesetzbuch – ZGB) m. 11-13; Alman Medenî Kanunu (Bürgerliches Gesetzbuch – BGB) § 1 ve §104 vd.).

8 Kathryn Hollingsworth, 'Theorising Children's Rights in Youth Justice: The Significance of Autonomy and Foundational Rights' (2013) 76(6) The Modern Law Review 1046, 1057-1058.

9 David Archard, "Children and Consent: Best Interests, Parents, and a Child's Views," in *Consenting Children: Autonomy, Responsibility*, Well-Being, ed. Lisa Forsberg, Isra Black, and Anthony Skelton (Liverpool: Liverpool University Press, 2025), 105, 110-111.

10 Archard (n 9) 111.

11 UN Committee on the Rights of the Child General Comment No 12 (n 2) para 2; UN Committee on the Rights of the Child, General Comment No 14 (2013) on the Right of the Child to Have His or Her Best Interests Taken as a Primary Consideration, CRC/C/GC/14 (29 May 2013), para 1, 17-24. (Genel Yorum No. 14, Çocuk Hakları Komitesi tarafından Çocuk Haklarına Dair Sözleşme'nin 3'üncü maddesinin birinci fıkrasında düzenlenen çocuğun üstün yararı ilkesinin kapsamını ve uygulanma biçimini açıklamak amacıyla kabul edilmiştir. Metin için bkz. https://digitallibrary.un.org/record/778523?v=pdf.)

12 BM Çocuk Hakları Komitesi'nin 14 Nolu Genel Yorumu çocuğun üstün yararı ilkesinin iki temel niteliğini açıkça ortaya koymaktadır: (i) Metinde geçen "shall be" ifadesi uyarınca çocuğun üstün yararının değerlendirilmesi idari makamlar ve mahkemeler açısından bağlayıcı bir hukukî yükümlülüktür. (ii) "Primary consideration" vurgusu gereği, çatışan menfaatlerin dengelenmesinde çocuğun yararına yüksek öncelik ve ağırlık verilmesi gerektiğini ifade etmektedir. Bu hususa ilişkin bkz. UN Committee on the Rights of the Child General Comment No 14 (n 11) para 36-39.

13 Jason M Pobjoy, 'The Best Interests of the Child Principle as an Independent Source of International Protection' (2015) 64(2) The International and Comparative Law Quarterly 327, 330.

14 Yorumdaki anılan işlevlere ilişkin bkz. UN Committee on the Rights of the Child General Comment No 14 (n 11) para 6.

kendisiyle ilgili bütün kararlarda üstün yararının öncelikli olarak değerlendirilmesini isteme hakkı bulunmaktadır. İkinci olarak üstün yarar ilkesi, bir hukuk kuralının çocuğun yararını en iyi gerçekleştiren şekilde yorumlanmasını gerektirmektedir. Son olarak ilke çocuk hakkında verilen kararların çocuğun üstün yararı bakımından gerekçelendirilmesini zorunlu kılan usulî bir güvence niteliğindedir.

Çocuğun üstün yararı içeriği önceden kesin olarak belirlenmiş tek tip bir ölçüt olmayıp, somut olayın özellikleri dikkate alınarak belirlenen dinamik bir kavramdır[15]. Bu nedenle üstün yararın belirlenmesinde çocuğun gelişimsel ihtiyaçları, yaş ve olgunluk düzeyi, aile çevresi, eğitim hayatı, psikolojik güvenliği ve gelecekteki gelişimi birlikte değerlendirilmelidir[16].

Çocuğun bir hak süjesi olarak kabul edilmesinin en önemli sonuçlarından biri, kendisini ilgilendiren karar alma süreçlerine katılma hakkına sahip olmasıdır[17]. Bu hakkın uluslararası hukukta temel dayanağını Birleşmiş Milletler Çocuk Haklarına Dair Sözleşme'nin 12'nci maddesi oluşturmaktadır. Anılan hüküm uyarınca görüşlerini oluşturma yeteneğine sahip çocuğun kendisini ilgilendiren her konuda görüşlerini serbestçe ifade etme hakkı vardır. Katılım hakkının etkili biçimde hayata geçirilebilmesi, görüşlerinin karar alma sürecinde gerçek anlamda dikkate alınmasını da gerektirir[18]. Dolayısıyla katılım hakkı, şeklî bir dinlenilme hakkından ibaret olmayıp, çocuğun görüşlerinin karar alma sürecine gerçekten yansıtılmasını amaçlayan usulî bir güvencedir[19]. Bununla birlikte katılım hakkı

---

15 Bu yönde bkz. UN Committee on the Rights of the Child General Comment No 14 (n 11) para 32.

16 UN Committee on the Rights of the Child, General Comment No 14 (n 11) para 53-54, 58-71, 77-84. Joan B Kelly, 'The Best Interests of the Child: A Concept in Search of Meaning' (1997) 35(4) Family and Conciliation Courts Review 377, 381; Eekelaar (n 3) 170; İmamoğlu (n 6) 192.

17 Katılma hakkının tanımı ve unsurları için ayrıca bkz. İdil Tuncer Kazancı, 'Hukukî Dinlenilme Hakkı ve Çocuğun Katılma Hakkı Bağlamında Yargılamada Çocuğun Dinlenilmesi' (2023) 9(1) Anadolu Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi 57, 61 vd.; Zeynep Bahadır, 'BM Çocuk Haklarına Dair Sözleşme Çerçevesinde Medenî Usûl Hukuku Bakımından Çocuğun Katılım Hakkı' (2023) 70 Adalet Dergisi 213, 216. Nur Bolayır ve Ekin Şentürk, 'Aile Hukukuna İlişkin Yargılamalarda Çocuğun Katılım Hakkı' (2026) 232 Bahçeşehir Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi 31, 33-34. Çocuğun yararının tespit edilmesinde onun görüşlerinin önemli olduğuna ilişkin bkz. Tolga Akkaya, 'Boşanma Davasında Alınabilecek Geçici Hukuki Korumalar veya Hakimin Müdahalesi Yoluyla Çocuğun Korunması Kapsamında Zorunlu Arabuluculuk ve Boşanma Süreci (Aile) Danışmanlığı' (2014) 4 Ankara Barosu Dergisi 23, 44, dn. 62.

18 Doktrinde geliştirilen bir modele göre bu hakkın gerçekleşebilmesi için çocuğa görüşlerini özgürce açıklayabileceği uygun bir ortamın sağlanması, görüşlerini ifade edebilmesine imkân verilmesi, bu görüşleri değerlendirecek yetkili kişiler tarafından dinlenmesi ve nihayet bu görüşlerin karar üzerinde gerçek bir etkiye sahip olması gerekir. Bu hususa ilişkin bkz. Laura Lundy, '"Voice" Is Not Enough: Conceptualising Article 12 of the United Nations Convention on the Rights of the Child' (2007) 33(6) British Educational Research Journal 927, 933 vd.

19 Katılma hakkının, hukukî dinlenilme hakkının bilgilendirilme ve dikkate alınma unsurları ile birlikte değerlendirilmesi gerektiğine ilişkin bkz. Serozan (n 2) 70; Tuncer Kazancı (n 17) 58-61.

çocuğa uyuşmazlığın sonucunu belirleme yetkisi tanımamaktadır[20]. Çocuğun görüşü karar verici bakımından dikkate alınması gereken bir unsurdur[21].

Çocuğun bir hak süjesi olarak kabul edilmesi üstün yarar ilkesinin çocuk hakkında alınan bütün kararların temel ölçütü hâline gelmesini ve çocuğun kendisini ilgilendiren süreçlere katılımının sağlanmasını zorunlu kılmaktadır. Bu yaklaşım, çocuğa ilişkin birincil sorumluluk kural olarak ebeveynlere ait olsa da[22] bu yetkinin mutlak nitelik taşımadığını göstermektedir[23]. Dolayısıyla ebeveynlerin çocuk hakkında vardıkları her anlaşma hukuk düzenince geçerli kabul edilmez. Ulaşılan çözümün çocuğun üstün yararına uygun olup olmadığının ayrıca denetlenmesi gerekmektedir. Anılan durum çocuğa ilişkin uyuşmazlıkların kamu düzeni boyutunu ve taraf iradesinin sınırlarını gündeme getirmektedir.

### B. Çocuğa İlişkin Uyuşmazlıkların Kamusal Niteliği ve Taraf İradesinin Sınırları

Çocuğa ilişkin aile hukuku uyuşmazlıklarını klasik özel hukuk ilişkilerinden ayıran bir özellik bu uyuşmazlıkların kamu düzenine ilişkin olmasıdır[24]. Velayet çocukla kişisel ilişki kurulması, bakım ve eğitim gibi konularda verilecek kararlar taraf sıfatına sahip olmamakla birlikte sürecin sonuçlarından doğrudan etkilenen çocuğun temel haklarını, gelişimini ve geleceğini belirlemektedir. Bu noktada devletin çocukların korunmasına yönelik yükümlülüğü devreye girmektedir.

Devletin çocukların korunmasına yönelik yükümlülüğü, anayasal ve uluslararası hukuktan kaynaklanan pozitif düzenlemelere dayanmaktadır. Anayasa'nın 41'inci maddesi devlete çocukların korunması için gerekli tedbirleri alma görevi yüklerken, Birleşmiş Milletler Çocuk Haklarına Dair Sözleşme'nin 3'üncü, 4'üncü, 18'inci ve 19'uncu maddeleri de çocuğun üstün yararını güvence altına alacak hukukî ve kurumsal mekanizmaların oluşturulmasını taraf devletlerin sorumluluğu olarak düzenlemektedir.

---

20 Bahadır (n 17) 217-218. Ayrıca çocukların hukuk sistemi içerisinde yetişkinlerle aynı anlamda tam özerk hak sahipleri olarak değerlendirilmediğine ilişkin bkz. Hollingsworth (n 8) 1046.

21 Çocuğun görüşünün dikkate alınmasının nedeni yalnızca daha isabetli bir karar verilmesi değildir. Çocuğun görüşü, onun bir hak süjesi ve kişilik sahibi bir birey olarak tanınmasının bir gereğidir. Bu yönde bkz. Archard (n 9) 116.

22 Anılan sonuca ulaşılan normlara ilişkin bkz. Birleşmiş Milletler Çocuk Haklarına Dair Sözleşme m. 5, 18/1; UN Committee on the Rights of the Child General Comment No 12 (n 2) para 84-85. Bununla birlikte çocuğun ana babaya verilmiş bir obje olmadığı ve bu sebeple her durumda kişiliğinin dikkate alınması gerektiğine ilişkin bkz. İmamoğlu (n 6) 193.

23 İmamoğlu (n 6) 192-193. Çocuğun özerklik menfaatinin mutlak olmadığı, menfaati sebebiyle sınırlandırılabileceğini ancak menfaatleri tehlikeye düşürmediği ölçüde çocuğun özerkliğine mümkün olan en geniş ölçüde riayet edilmesi gerektiğine ilişkin bkz. Eekelaar (n 3) 171 vd.

24 Serozan (n 2) 158-159; Mustafa Dural, Tufan Öğüz ve Mustafa Alper Gümüş, *Türk Özel Hukuku Cilt III: Aile Hukuku* (Filiz Kitabevi 2013) 4; Bilge Öztan, *Aile Hukuku* (5. Bası, Turhan Kitabevi 2004), 16-17.

Çocuğun bir hak süjesi olarak kabul edilmesi ve onun üstün yararının tüm işlemlerde temel değerlendirme ölçütü hâline gelmesi, uyuşmazlığın çözümünde taraf iradesinin mutlak kabul edilmesini engellemektedir[25]. Bunun doğal sonucu olarak çocuğun haklarının korunması yalnızca ebeveynlerin takdirine bırakılmamalıdır[26]. Devlet çocuğun üstün yararını güvence altına alacak hukukî ve kurumsal mekanizmaları oluşturmakla yükümlüdür.

Gelinen bu noktada velayet hakkı başta olmak üzere maddî hukukun ebeveynlere tanıdığı hak ve yetkilerin niteliği üzerinde durmak gerekmektedir. Zira velayetin hukukî niteliği, çocuğa ilişkin uyuşmazlıklarda taraf iradesinin sınırlarının belirlenmesi bakımından da önem taşımaktadır[27]. Çocuk hukuku anlayışında velayet ana ve babaya çocuk üzerinde sınırsız bir hâkimiyet sağlayan mutlak bir hak niteliğinde değildir[28]. Velayet çocuğun korunması, bakımı, yetiştirilmesi ve gelişiminin sağlanması amacıyla tanınmış, hak ve yükümlülüklerden oluşan bir kurum olarak kabul edilmektedir[29]. Bu nedenle velayetten doğan yetkiler serbestçe devredilebilen veya bunlardan feragat edilebilen yetkiler mahiyetinde değildir[30].

Velayetten doğan yetkilerin kullanılması ebeveynin serbest tercihine bırakılmış olmayıp, çocuğun üstün yararı bu yetkilerin kullanımının sınırını oluşturmaktadır[31]. Söz konusu çerçevede velayet başta olmak üzere ebeveynlerin çocuğa ilişkin hak ve yükümlülükleri çocuğun üstün yararı ile sınırlandırılmıştır. Bu sınır hem anılan hak ve yükümlülüklerin kullanımında hem de devrinde dikkate alınmalıdır. Kanaatimizce ebeveyn olmanın getirdiği hak ve yükümlülükler kanunun izin verdiği ölçüde ve çocuğun üstün yararına uygun olduğu sürece, taraflarca paylaşılabilir ve bu hususta anlaşmaya varılabilir. Taraflar arasında bu yönde varılan anlaşmaların

---

25 Ebeveynlik hak ve yetkisinin sınırının çocuğun üstün yararı olduğuna ilişkin bkz. Gaye Tuğ Levent, *Türk Medeni Hukukunda Çocuğun Katılım Hakkı* (Yetkin Yayınları 2023), 57-58.

26 Akkaya (n 17) 29; Duygu Dağlıoğlu, 'Aile Hukukuna İlişkin Uyuşmazlıklarda Arabuluculuk' (2020) 2(2) ASBÜ Hukuk Fakültesi Dergisi 551, 570.

27 Velayetin kamu düzenine ilişkin olduğuna dair bir karar için bkz. 2. YHD, E. 2011/20559, K. 2012/15187, 06.06.2012 (LegalBank, 25.08.2026). Velayetin kamu düzenine ilişkin olması nedeniyle re'sen araştırma ilkesinin geçerli olduğu yönünde ayrıca bkz. Murat Atalı/Efe Dırenisa, *Pekcanıtez Usûl Medenî Usûl Hukuku,* C IV (16. Bası, On İki Levha Yayıncılık 2025) 3765 vd. Velayetin değiştirilmesi hususunda ayrıca re'sen harekete geçme ilkesinin de uygulandığına ilişkin bkz. Ramazan Arslan, Ejder Yılmaz, Sema Taşpınar Ayvaz ve Emel Hanağası, *Medenî Usul Hukuku* (Güncellenmiş 11. Baskı, Yetkin Yayınları 2025) 162

28 Serozan (n 2) 253.

29 Velayet hakkı, üçüncü kişilere karşı ileri sürülebilme yönünden mutlak hak niteliği taşırken, çocuk üzerindeki yetkiler bakımından mutlak haklardan ayrılır. Bu yönde bkz. Serozan (n 2) 253; Derya Yakupoğlu, 'Velayetin Sınırı Olarak Çocuğun Katılım Hakkı', E Erdoğan, B Vural Çelenk ve Ö Özyüksel (ed), *Türk Hukukunda Çocuk* (Yetkin Yayınları 2022) 253, 262.

30 Yakupoğlu (n 29) 262.

31 Gülçin Elçin Grassinger, 'Çocuğun Menfaati Gereği Görüşünün Alınmaması Gereken Durumlar', İ Engin (ed), *Prof Dr Rona Serozan'a Armağan*, Cilt I (On İki Levha Yayıncılık 2010) 823, 829-832.

ve uygulamaların çocuğun üstün yararına uygun olup olmadığı devlet tarafından denetlenmelidir.

Nitekim uluslararası çocuk hakları belgelerinde ebeveynlere çocuğa ilişkin karar verme sorumluluğu tanınmıştır[32]. Devlet ise bu yapıyı destekleyen ve gerektiğinde denetleyen bir konumda bulunmaktadır[33]. Devletin görevi ebeveyn sorumluluğunun çocuğun üstün yararına uygun şekilde yerine getirilmesini güvence altına almaktır[34]. Bu sebeple devletin müdahalesi ancak ebeveyn sorumluluğunun çocuğun haklarını korumakta yetersiz kaldığı veya bu hakları ihlâl ettiği durumlarda devreye giren denetleyici bir fonksiyon taşımaktadır[35].

Çocuklara ilişkin uyuşmazlıklarda kamu düzeni etkisi, tarafların iradesini tamamen ortadan kaldıran bir ilke değildir. Nitekim ebeveynler velayet kapsamında çocuğun bakım ve eğitimi, temsili ve mallarının yönetimi konusunda geniş yetkilere sahip olmakla birlikte bu yetkilerin kullanımı çocuğun üstün yararı ile sınırlıdır. Devletin koruma yükümlülüğü taraf iradesinin çocuğun üstün yararı doğrultusunda kullanılmasını sağlayan bir çerçeve olarak ortaya çıkmaktadır.

Son olarak değinilmesi gereken husus, devletin koruma yükümlülüğü ile uyuşmazlığı sona erdirme görevinin birbirinden ayrılmasıdır[36]. Devlet uyuşmazlığı sona erdirme görevini alternatif yöntemleri destekleyerek yerine getirebilir. Buna karşılık devletin çocuğu koruma yükümlülüğü her durumda devam etmektedir. Dolayısıyla çocuğa ilişkin uyuşmazlıkların kamusal nitelik taşıması, tarafların uyuşmazlığı dostane yollarla çözmelerini doğrudan engelleyen bir sonuç doğurmamaktadır. Kamu düzenine ilişkin olmanın gerektirdiği husus ulaşılan uzlaşmanın çocuğun üstün yararına uygun olup olmadığını denetleyecek güvencelerin oluşturulmasıdır. Bu sebeple çocuk uyuşmazlıklarında önem arz eden nokta varılan uzlaşmanın hangi ölçütler ve denetim mekanizmaları çerçevesinde hukukî sonuç doğuracağının belirlenmesidir.

---

32 Anılan sonuca ulaşılan düzenlemelere ilişkin bkz. ÇHS m. 5, 18/1; UN Committee on the Rights of the Child General Comment No 12 (n 2) para 84-85.

33 Devletin çocuğun yararını gözetme yükümlülüğü, ebeveynlere ait yükümlülüklerin yerine geçen değil, onları tamamlayan bir nitelik taşır. Bu hususa ilişkin bkz. İmamoğlu (n 6) 194-195.

34 Bu hususa ilişkin bkz. ÇHS m. 3/2, 18/2 ve 19/1. Çocuğun üstün yararının katılım hakkının hem dayanağı hem de sınırı olduğuna ilişkin bkz. Bahadır (n 17) 223-224.

35 İmamoğlu (n 6) 195. Çocuğun üstün yararına riayet edilmesi yalnız ebeveynlerin sorumluluğuna bırakılmamıştır. Çocuğun menfaatinin tehlikeye düşmesi hâlinde devletin müdahalesine imkân veren koruyucu mekanizmalar da öngörülmüştür. Bu hususa ilişkin bkz. Vildan Peksöz, 'Çocuk Koruma Tedbirlerinin Medenî Usûl Hukuku Bakımından İncelenmesi', E Erdoğan, B Vural Çelenk ve Ö Özyüksel (ed), *Türk Hukukunda Çocuk* (Yetkin Yayınları 2022) 633, 633-635.

36 John Seymour, 'Parens Patriae and Wardship Powers: Their Nature and Origins' (1994) 14 Oxford Journal of Legal Studies 159, 161.

### C. Çocuk ile Ebeveyn Arasındaki İlişkinin Niteliği

Boşanma, eşler arasındaki evlilik ilişkisini sona erdirmekle birlikte çocuk ile ebeveynleri arasındaki hukukî ilişkiyi ve bu ilişkiden doğan sorumlulukları ortadan kaldırmaz[37]. Evlilik ilişkisinden farklı olarak ebeveynlik boşanmayla tamamlanan veya tasfiye edilen bir hukukî ilişki değildir. Çocuğun anne ve babasıyla olan kişisel ve hukukî bağı, boşanma sonrasında da devam eder. Ana ve babanın çocukla kişisel ilişki kurması taraflara tanınmış bir haktır[38]. Bu nedenle çocuğa ilişkin uyuşmazlıklar gelecekte de sürdürülmesi gereken bir aile ilişkisinin düzenlenmesini konu edinmektedir. Anılan sürekliliğin hukukî dayanaklarından birini Çocuk Haklarına Dair Sözleşme oluşturmaktadır. Sözleşme'nin 18'inci maddesi, çocuğun yetiştirilmesi ve gelişiminin sağlanması bakımından anne ve babanın ortak sorumluluğunu kabul etmektedir. Sözleşme'nin 9'uncu maddesi ise çocuğun üstün yararına aykırı olmadıkça ayrı yaşadığı ebeveyniyle düzenli kişisel ilişki ve doğrudan temas kurma hakkını güvence altına almaktadır.

Ebeveynlik ilişkisinin devamı, çocuğun yaşamını etkileyen konularda ebeveynler arasında belirli ölçüde bilgi paylaşımı ve koordinasyon kurulmasını gerekli kılar. Çocuğun eğitimi, sağlığı, kişisel ilişki düzeni ve yaşamındaki önemli değişiklikler, boşanma sonrasında da ebeveynler arasındaki iletişimin önemini koruduğu alanlardandır[39]. Bu durum, bütün kararların mutlaka birlikte alınacağı anlamına gelmez. Ancak çocuğun yaşamında istikrar ve öngörülebilirliğin korunması, ebeveynler arasında uygun bir iletişim ve koordinasyonun sürdürülmesini gerektirir[40].

Çocuğa ilişkin uyuşmazlıklarda hüküm çoğu kez ebeveynler arasındaki geçmiş bir ihtilafı sona erdirmenin yanında onların gelecekte çocukla ilgili ilişkilerini nasıl sürdüreceklerini de belirler[41]. Bununla birlikte söz konusu uyuşmazlıklarda yalnızca tarafların hak ve yükümlülüklerinin belirlenmesi değil, ebeveynler arasında gelecekte sürdürülebilecek bir iletişim ve iş birliği zemininin korunması da önem taşır[42]. Dolayısıyla bu uyuşmazlıklarda çözümün başarısı, oluşturulan düzenin sürdürülebilir olmasıyla da bağlantılıdır.

---

37 İlknur Serdar, 'Kişisel İlişki Kurma Hakkı' (2007) 9 Dokuz Eylül Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi Özel Sayı 739, 739-740.

38 Sanem Aksoy Dursun, 'Çocuk ile Kişisel İlişki Kurma Hakkı ve Uygulamadaki Sorunlar', Aslı Makaracı Başak, Seda Öktem Çevik ve Gülen Sinem Tek (ed), *Türk Medeni Kanunu Hükümlerinin Çocuk Hakları ile Uyumlaştırılması* (1. Bası, Seçkin Yayıncılık 2021) 183, 184.

39 Tuba Birinci Uzun, 'Türk Medenî Kanunu'na Göre Velâyetin Kullanılması ve Çocuğun Yüksek (Üstün) Yararı İlkesi Doğrultusunda Boşanmada ve Evlilik Dışı İlişkide Birlikte Velâyet Modeli' (2016) 6(1) Hacettepe Hukuk Fakültesi Dergisi 135, 149-150.

40 Akkaya (n 17) 28; Birinci Uzun (n 39) 149-150.

41 Süha Tanrıver, 'Alternatif Uyuşmazlık Çözüm Yolları: Arabuluculuk Kurumuna Hukukî ve Sosyolojik Bir Bakış', *Makalelerim (2006)* (1. Bası, Asil Yayıncılık 2007) 59, 77-78. Evliliğin sona ermesinin ebeveynlerin çocuk üzerindeki sorumluluğunu sona erdirmediğine ilişkin bkz. Birinci Uzun (n 39) 153.

42 Ebru Ceylan, "Türk Hukukunda Boşanmanın Hukuki Sonuçlarında Arabuluculuk" (2018) 16(190) Legal Hukuk Dergisi 4561, 4569.

Çocuğa ilişkin uyuşmazlıkların bir diğer özelliği zaman unsurunun taşıdığı önemdir. Yetişkinler bakımından az sayılabilecek bir süre, gelişimi hızla devam eden bir çocuk açısından oldukça uzun olabilir. Özellikle erken çocukluk döneminde süregelen belirsizlik çocuğun yaşam düzenini ve ebeveynleriyle kurduğu ilişkileri doğrudan etkileyebilir[43]. Yargılamanın uzaması ebeveynler arasındaki çatışmanın derinleşmesine ve çocuğun uzun süre istikrarsız bir ortamda kalmasına neden olabilir.

Çekişmeli yargılamanın temel işlevi taraflar arasındaki hukukî uyuşmazlığı bağlayıcı bir kararla sonuçlandırmaktır. Bununla birlikte çekişmeli yargılama tarafların birbirlerinin eksikliklerini ortaya koymaya yönelmelerine ve uyuşmazlığı bir kazanan-kaybeden mücadelesi olarak algılamalarına neden olabilir[44]. Böyle bir süreçte çocuğun ihtiyaçları geri planda kalabilir ve ebeveynler arasındaki husumet daha da derinleşebilir. Anılan duruma ek olarak çatışmanın çocuk üzerindeki olumsuz etkisi, özellikle çocuğun çatışmanın içine çekildiği ve diğer ebeveyni değersizleştiren davranışlara maruz bırakıldığı durumlarda artmaktadır[45]. Bu tespit uyuşmazlığın bir hükümle sona ermesinin ebeveynlik ilişkisinin sürdürülmesini her zaman sağlayamayacağını gösterir[46].

İlişkinin sürekliliği ve zaman unsurunun çocuk bakımından taşıdığı önem değerlendirildiğinde, çekişmeli yargılamanın her zaman çocuğun üstün yararına hizmet etmeyeceği açıktır[47]. Oysaki çocuğun üstün yararı, çocukla ebeveyn arasındaki ilişkinin kurulmasında, sürdürülmesinde ve gerektiğinde sınırlandırılmasında riayet edilmesi gereken bir ilkedir[48]. Çocuğa ilişkin uyuşmazlıklarda uzlaşma temelli çözüm, kazanan ve kaybeden yaratan çekişmeli bir süreç yerine mevcut ebeveyn-çocuk ilişkilerinin daha az zarar görmesine ve gelecekteki ilişkilerin korunmasına katkı sağlayabilir[49]. Gelinen aşama, ebeveynler arasındaki çatışmayı azaltmayı, gelecekteki ilişkiyi sürdürülebilir hâle getirmeyi ve çocuğun her iki ebeveyniyle olan bağını korumayı amaçlayan uzlaşma odaklı uyuşmazlık çözüm modellerinin

---

43 Çocuğun anne ve babasıyla düzenli ve sürekli ilişki kurması, duygusal gelişimi ve kimliğinin oluşumu bakımından önem taşımaktadır. Buna ilişkin bkz. Akkaya (n 17) 27; Gülen Sinem Tek ve Seda Gökçe Turan, 'Ebeveyne Yabancılaşma Sendromu ve Hukuki Değerlendirmesi', Aslı Makaracı Başak, Seda Öktem Çevik ve Gülen Sinem Tek (ed), *Türk Medeni Kanunu Hükümlerinin Çocuk Hakları ile Uyumlaştırılması* (1. Bası, Seçkin Yayıncılık 2021) 221, 222-224.

44 Akkaya (n 17) 31.

45 Joan B Kelly ve Robert E Emery, 'Children's Adjustment Following Divorce: Risk and Resilience Perspectives' (2003) 52 Family Relations 352, 353.

46 Akkaya (n 17) 31.

47 Çekişmeli sürecin ebeveynler arasındaki çatışmayı artırabilmesi ve çocuk üzerindeki olumsuz etkileri bakımından bkz. Akkaya (n 17) 31; Kelly ve Emery (n 45) 353.

48 Aksoy Dursun (n 38) 191-193.

49 Müzakere edilmiş çözümün çocuk bakımından çekişmeli yargılamaya göre sağlayabileceği avantajlara ilişkin bkz. Robert H Mnookin, 'Child-Custody Adjudication: Judicial Functions in the Face of Indeterminacy' (1975) 39 Law and Contemporary Problems 226, 288.

incelenmesini gerekli kılmaktadır[50]. Bu nedenle birçok hukuk sisteminde çocuğun üstün yararını esas alan alternatif çözüm yöntemleri geliştirilmektedir. Bir alt başlıkta söz konusu modeller, Türk hukuku bakımından yapılacak değerlendirmelere temel oluşturmak üzere karşılaştırmalı olarak incelenecektir.

## II. UZLAŞMA TEMELLİ ÇÖZÜM MODELLERİNİN İNCELENMESİ

### A. İsviçre Hukukunda Uzlaşma Temelli Çözüm Modeli

#### 1. Genel Olarak Uzlaştırma Kurumu ve Aile Uyuşmazlıklarının Durumu

İsviçre Medenî Usûl Kanunu, uyuşmazlıkların doğrudan yargısal sürece taşınmasından önce uzlaştırıcı yöntemlerle çözümlenmesini esas alan bir yaklaşımı benimsemiştir[51] (ZPO m.197 vd). Bu çerçevede sistem "önce uzlaştırma, sonra yargılama"[52] anlayışı üzerine kurulmuştur[53]. Dolayısıyla kural olarak davanın açılabilmesi için öncelikle uzlaştırma aşamasının tamamlanması gerekmektedir[54]. İsviçre hukukunda uzlaştırma kurumunun tercih edilmesinin temelinde, uyuşmazlıkların önemli bir kısmının mahkeme aşamasına geçmeden çözümlenebilmesi düşüncesi yer almaktadır[55]. Zira uzlaştırma yoluyla varılan çözümlerin, mahkeme kararlarına kıyasla daha kalıcı ve sürdürülebilir sonuçlar doğurduğu kabul edilmektedir[56].

Her ne kadar zorunlu uzlaştırma sistemi İsviçre hukukunda genel kural olarak benimsenmiş olsa da bazı uyuşmazlıklar bakımından istisnalar öngörülmüştür. Özellikle boşanma davaları, kişisel duruma ilişkin uyuşmazlıklar ve özel usûle

---

50 Aile uyuşmazlıklarında dostane çözüm yollarından yararlanılmasının faydalarına ilişkin bkz. Akkaya (n 17) 27-28; Ceylan (n 42) 4569; Mnookin (n 49) 288.

51 Urs Egli ve Oliver Mrose, Alexander Brunner, Ivo Schwander ve Moritz Vischer (ed), *Schweizerische Zivilprozessordnung ZPO: Kommentar* (3. Bası, Dike Verlag 2025), 1765-1766; James Thomas Peter, Regina E Aebi-Müller ve Christoph Müller (ed), *Schweizerische Zivilprozessordnung (Art. 1–352 ZPO sowie Art. 400–408 ZPO)* (2. Bası, Stämpfli 2026), 2334.

52 Christine Möhler, Myriam A Gehri, Ingrid Jent-Sørensen ve Martin Sarbach (ed), *ZPO Kommentar: Kommentar zur Schweizerischen Zivilprozessordnung* (3. Bası, Orell Füssli 2023), 563; Peter (n 51) 2334; Jörg Honegger, Thomas Sutter-Somm, Cordula Lötscher, Christoph Leuenberger ve Benedikt Seiler (ed), *Kommentar zur Schweizerischen Zivilprozessordnung (ZPO): Art. 1–218 ZPO* (4. Bası, Schulthess 2025) 1823.

53 Möhler (n 52) 563. ZPO m. 197, ZPO m. 198 anlamında bir istisna bulunmadığı veya taraflar ZPO m. 199 uyarınca uzlaştırmadan feragat etmedikleri sürece, mahkemeye başvurulmadan önce zorunlu olarak bir uzlaştırma sürecinin yürütülmesini öngörmektedir. Bu yönde bkz. Egli ve Mrose (n 51) 1766. İsviçre hukukunda zorunlu uzlaştırma kurumunun genel yapısı ve özellikleri hakkında ayrıca bkz. Efe Dırenisa, 'İsviçre Medenî Usûl Hukukundaki Zorunlu Uzlaştırma Kurumuna Genel Bir Bakış' (2021) 3(2) Türk-Alman Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi 51, 56 vd.

54 Uzlaştırma süreci dava şartı olarak kabul edilse de esasında uzlaştırmanın değil, uzlaştırma neticesinde alınan dava açma izninin dava şartı olduğuna ilişkin bkz. Egli ve Mrose (n 51) 1766.

55 Möhler (n 52) 564. Uzlaştırma ile uyuşmazlıkların çözüme kavuşma oranının yüzde elli civarında olduğuna ilişkin bkz. Egli ve Mrose (n 51) 1765.

56 Uzlaştırmanın amacının mahkeme sürecinden kaçınmak ve taraflar arasında dostane bir uyuşmazlık çözümünün olması gerektiğine ilişkin bkz. Möhler (n 52) 563; Honegger (n 52) 1823.

tâbi bazı işler zorunlu uzlaştırma kapsamı dışında bırakılmıştır[57]. Ayrıca belirli miktarın üzerindeki uyuşmazlıklarda tarafların anlaşarak uzlaştırma sürecinden feragat edebilmeleri mümkündür[58]. Nitekim 1 Ocak 2025 tarihinde yürürlüğe giren değişiklikle ZPO m. 198 lit. b bis yeniden düzenlenmiş; ergin olmayan ve ergin çocukların nafakasına ilişkin davalar ile diğer çocuk hukukuna ilişkin uyuşmazlıklar genel uzlaştırma usûlünün dışında bırakılmıştır[59]. Netice itibarıyla aile uyuşmazlıklarının önemli bir kısmı uyuşmazlıkların yargısal denetim gerektiren nitelikleri gereğince genel uzlaştırma sisteminden muaf tutulmuştur.

İsviçre Medenî Usûl Kanunu'nun 291'inci maddesinde çekişmeli boşanma davaları bakımından mahkeme tarafından yürütülen özel bir uzlaşma duruşması öngörülmüştür. Duruşma, boşanma davalarında uygulanmayan uzlaştırma usûlünün yerini almaktadır[60]. Bu müessese hem uzlaşma işlevini üstlenmekte hem de davanın sonraki seyrini belirlemektedir[61]. Bu nedenle uzlaşma duruşmasının boşanma yargılamasının temel ve zorunlu aşamalarından biri olduğu kabul edilmektedir[62].

### 2. İsviçre Hukukunda Çocuğa İlişkin Uyuşmazlıklarda Mahkeme ve Çocuk Koruma Makamı Bağlantılı Arabuluculuk

Çocuğa ilişkin uyuşmazlıkların genel uzlaştırma prosedürünün dışında bırakılması, İsviçre hukukunda bu uyuşmazlıkların uzlaşma yoluyla çözülmesinin reddedildiği anlamına gelmemektedir. İsviçre hukukunda çocuğa ilişkin uyuşmazlıklarda

---

57 Möhler (n 52) 563.

58 Möhler (n 52) 563.

59 İsviçre hukukunda zorunlu uzlaştırmanın kapsamı ve istisnaları hakkında ayrıca bkz. İdil Tuncer Kazancı, 'Hukukumuzda Dava Şartı Arabuluculuğun Uygulama Alanının Genişlemesi: Arabulucunun Rolü ve Zorunluluk Çerçevesinde İsviçre Hukuku ile Karşılaştırmalı Bir İnceleme' (2026) 30(2) Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi 809, 831 vd.

60 Boşanma davalarındaki bu uzlaşma duruşmasının, uzlaştırma usûlünün yerini aldığına ilişkin bkz. Dominik Gasser, Brigitte Rickli ve Christian Josi, *Schweizerische Zivilprozessordnung: Kurzkommentar* (3. Bası, Dike Verlag 2025), s.347; Thomas Fleischer, Myriam A Gehri, Ingrid Jent-Sørensen ve Martin Sarbach (ed), *ZPO Kommentar: Kommentar zur Schweizerischen Zivilprozessordnung* (3. Bası, Orell Füssli 2023), 844; Marga Burri, Thomas Sutter-Somm, Cordula Lötscher, Christoph Leuenberger ve Benedikt Seiler (ed), *Kommentar zur Schweizerischen Zivilprozessordnung (ZPO)* (4. Bası, Schulthess 2025), 2741. Bu yönde karar için bkz. BGE 138 III 366 E. 3.1.4. (Karar metni için bkz. https://www.swisslex.ch/de/, 05.06.2026).

61 Fleischer (n 60) 844; Annette Spycher, Regina E Aebi-Müller ve Christoph Müller (ed), *Schweizerische Zivilprozessordnung (Art. 1–352 ZPO sowie Art. 400–408 ZPO)* (2. Bası, Stämpfli 2026), 3264.

62 Gasser, Rickli ve Josi (n 60) 348; Fleischer (n 60) 844; Spycher (n 61) 3268. İsviçre Federal Mahkemesi bir kararında, uzlaşma duruşması yapılmadan cevap dilekçesinin talep edilmemesi gerektiğini hükme bağlamıştır. Karara göre uzlaşma duruşmasının amacı, yargılama süreci sertleşmeden önce taraflar arasında dostane bir çözüm yolu bulmaktır. Mahkemeye göre, tarafların dilekçeler teatisiyle karşılıklı iddialarını detaylandırmalarından evvel icra edilecek bir uzlaşma duruşması, uyuşmazlığı daha hızla çözecek ve boşanma davalarının niteliğine daha uygun düşecektir. Mahkemenin bu kararı, aynı zamanda, uzlaşma duruşmasının bir formalite olmadığını; bilakis çekişmeli boşanma davalarının yönünü çizen ve tarafları anlaşmaya teşvik eden bir kurum olduğunu göstermektedir. Karar için bkz. BGE 138 III 366 E. 3.2.2 (Karar metni için bkz. https://www.swisslex.ch/de/, 05.06.2026).

arabuluculuğa başvurunun hem mahkeme hem de çocuk koruma makamı sürecinde yapılmasına ilişkin hükümler mevcuttur. İsviçre Medenî Usûl Kanunu'nun 297'nci maddesi uyarınca çocuğa ilişkin bir karar alınması gereken durumlarda, mahkeme gerekli görmesi hâlinde ebeveynleri bir arabuluculuğa yönlendirebilir[63]. Bu yönlendirme tarafların arabuluculuğa gitmesi noktasında bir zorunluluk teşkil etmemektedir; ancak doktrinde klasik arabuluculuktan farklı olarak güçlü bir tavsiye niteliği taşıdığı ifade edilmektedir[64]. Zorunlu nitelikte bir arabuluculuk veya benzeri müdahale ise ancak çocuk koruma tedbiri olarak İsviçre Medenî Kanunu'nun 307/3 hükmü kapsamında gündeme gelebilmektedir.

İsviçre Medenî Usûl Kanunu'nun 296'ncı maddesi uyarınca mahkeme çocuğa ilişkin uyuşmazlıklarda vakıaları re'sen araştırmakta ve tarafların talepleriyle bağlı bulunmamaktadır. 297'nci madde ise mahkemenin ebeveynleri bir arabuluculuk denemesine yönlendirebilmesini öngörmektedir. Söz konusu sistematik, çocuğun korunmasına yönelik re'sen inceleme yükümlülüğünün arabuluculuğa başvurulmasına engel teşkil etmediğini göstermektedir[65]. Nitekim İsviçre Medenî Usûl Kanunu'nun 218'inci maddesi uyarınca gerekli malî imkânlardan yoksun olan tarafların, mahkemenin arabuluculuğu tavsiye etmesi şartıyla çocuk hukukuna ilişkin uyuşmazlıklarda ücretsiz arabuluculuktan yararlanması mümkündür[66].

İsviçre Medenî Kanunu'nun 314'üncü maddesine göre çocuk koruma makamı gerekli hâllerde ebeveynleri arabuluculuğa yönlendirebilmektedir[67]. Makam, arabuluculuğu yalnızca tavsiye edebileceği gibi, ebeveynleri bir arabuluculuk denemesine de yönlendirebilir[68]. Buna karşılık çocuğun korunması bakımından gerekli şartların bulunması hâlinde, bağlayıcı bir talimatla ebeveynlerin arabuluculuğa katılması da emredilebilir (ZGB m. 307/3). Buna göre çocuğun yararının tehlikeye düşmesi hâlinde İsviçre Medenî Kanunu'nun 307'nci maddesi kapsamında koruyucu tedbirlere başvurulması mümkündür[69]. Federal Mahkeme, ebeveynler arasındaki

---

63 Fleischer (n 60) 851; Gasser, Rickli ve Josi (n 60) 352.

64 Burada kullanılan "auffordern" ifadesinin, genel arabuluculuk düzenlemesindeki "empfehlen" ifadesinde daha güçlü bir yönlendirmeyi ifade ettiği ve çocuğun üstün yararına yönelik özel bir vurgu taşıdığı yönündeki görüş için bkz. Thomas Sutter-Somm ve Benedikt Seiler, *Handkommentar zur Schweizerischen Zivilprozessordnung: Art. 1–408 ZPO* (1. Bası, Schulthess 2021) 1228.

65 Sutter-Somm ve Seiler (n 64) 1228.

66 Fleischer (n 60) 851; Gasser, Rickli ve Josi (n 60) 352.

67 İsviçre hukukunda çocuk koruma makamı, çocuk koruma alanındaki görevleri yerine getiren ve kantonlar tarafından örgütlenen uzman bir makamdır. ZGB m. 440 çerçevesinde bu makamın uzmanlık esasına göre yapılandırılması ve kararlarını kural olarak en az üç üyeden oluşan bir kurul hâlinde vermesi öngörülmüştür. Kantonlar, çocuk koruma makamını idarî bir uzman makam veya mahkeme şeklinde örgütleyebilmektedir. Buna ilişkin bkz. Patrick Fassbind, Jolanta Kren Kostkiewicz, Stephan Wolf, Marc Amstutz ve Roland Fankhauser (ed), *ZGB Kommentar: Schweizerisches Zivilgesetzbuch* (4. Bası, Orell Füssli 2021), 1025.

68 Luca Maranta, *ZGB Kommentar: Schweizerisches Zivilgesetzbuch*, Art 314 (4. aktualisierte Aufl, Orell Füssli 2021) 719, 721.

69 Yvo Biderbost, Personen- und Familienrecht Art.1–456 ZGB – Partnerschaftsgesetz, Art 307, CHK – Handkommentar zum Schweizer Privatrecht (2023) 1067, 1076-1077.

ağır çatışmanın çocuğun yararını tehdit ettiği durumlarda, ebeveyn iletişimini geliştirmeye yönelik arabuluculuğun bu hüküm çerçevesinde uygulanabileceğini kabul etmektedir[70]. Bununla birlikte bu tür müdahaleler, taraf iradesine dayanan klasik arabuluculukla aynı nitelikte değildir[71]. Zira İsviçre Medenî Kanunu'nun 314'üncü maddesi kapsamında arabuluculuğa başvurulmasında belirleyici olan ebeveynler arasındaki uyuşmazlığın sona erdirilmesi değil çocuğun üstün yararına uygun bir çözüme ulaşılmasıdır[72]. Çözümün ebeveynler tarafından bizzat oluşturulmasının ise bu çözümün sürdürülebilirliğini artıracağı kabul edilmektedir [73]. İsviçre hukukunda çocuk koruma makamı önündeki arabuluculuk, somut olayın özelliklerine göre tavsiyeden zorunluluğa kadar değişen yoğunlukta uygulanabilmektedir[74]. Böylece arabuluculuk çocuğa ilişkin uyuşmazlıkların çözümünde mahkeme ve çocuk koruma makamıyla bağlantılı bir araç olarak kullanılmaktadır[75].

### B. Japonya Hukukunda Uzlaşma Temelli Çözüm Modeli

#### 1. Genel Olarak Japonya'da Aile Uyuşmazlıklarında Uzlaşma Sistemi

Japon hukukunda aile uyuşmazlıklarının çözümünde çekişmeli yargılama yerine uzlaşma temelli yöntemlerin tercih edilmesi uzun bir geçmişe dayanmaktadır[76]. İkinci Dünya Savaşı sonrasında gerçekleştirilen hukuk reformları çerçevesinde 1949 yılında kurulan aile mahkemelerinde, aile uyuşmazlıklarının çözümünde uzlaşmayı esas alan bir yaklaşım benimsenmiştir[77]. Japon hukukunda aile ilişkilerinin

---

70 Federal Mahkeme'ye göre, ebeveynlerin velayetin kullanılmasında iş birliği yükümlülüğünü ihlâl etmeleri hâlinde ZGB m. 307'ye dayanan koruyucu tedbirler kapsamında ebeveynlere terapiye, psikolojik desteğe veya arabuluculuğa katılma yönünde talimat verilmesi mümkündür. Bununla birlikte Mahkeme, bu tedbirlerin her durumda sonuç vermeyeceğini; özellikle ebeveynlerden birinin iş birliğini reddetmesi hâlinde arabuluculuk ve benzeri müdahalelerin etkisiz kalabileceğini de belirtmektedir. Bu hususta İsviçre Federal Mahkemesi kararı için bkz. BGE 142 III 197 E. 3.7 (Karar metni için bkz. https://www.swisslex.ch/de/, e.t. 05.06.2026).

71 Biderbost (n 69) 1114. ZPO m. 297 ve ZGB m. 314 maddelerinden farklı olarak ZGB m. 307 kapsamında hâkim arabuluculuğa başvuruyu zorunlu kılabilir. Bu yönde bkz. Gasser, Rickli ve Josi (n 60) 353.

72 Biderbost (n 69) 1114.

73 Biderbost (n 69) 1114.

74 Maranta (n 68) 719.

75 ZGB m. 315a uyarınca boşanma veya evlilik birliğinin korunmasına ilişkin bir yargılama sırasında ebeveynler ile çocuk arasındaki ilişkilerin düzenlenmesi gerekiyorsa, gerekli çocuk koruma tedbirlerini alma yetkisi de mahkemeye aittir. Mahkeme, çocuk koruma makamını tedbirin uygulanmasıyla görevlendirir. Buna karşılık çocuk koruma makamı, mahkeme sürecinden önce başlatılmış bir çocuk koruma sürecini devam ettirme ve mahkemenin zamanında müdahale edemeyeceği acil hâllerde gerekli tedbirleri alma yetkisini korur.

76 Masayuki Murayama, 'The Origins and Development of Family Conciliation in Japan: A Political Aspect' (2010) 32(2) Journal of Social Welfare & Family Law 143, 145-147; Supreme Court of Japan, *Guide to the Family Court of Japan 2023, 6* (https://www.courts.go.jp/english/vc-files/courts-en/Material/Guide_to_the_Family_Court_of_Japan_2023.pdf.)

77 Murayama (n 76) 147; Guide to the Family Court of Japan 2023 (n 76) 6.

yalnızca hukukî kurallar çerçevesinde değerlendirilemeyeceği, duygusal ve sosyal boyutlar da taşıdığı kabul edilmektedir[78]. Bu nedenle aile bireyleri arasındaki uyuşmazlıkların çekişmeli yargılama yoluyla çözülmesinin aile ilişkilerine zarar verebileceği düşüncesi hâkimdir[79].

Japon hukukunda aile uyuşmazlıklarının çözümüne ilişkin usulî çerçeve esas olarak 2011 tarihli Aile Uyuşmazlıkları Usul Kanunu (Domestic Relations Case Procedure Act, No. 52 of 2011) ile düzenlenmektedir[80]. 1 Ocak 2013 tarihinde yürürlüğe giren Kanun, aile mahkemelerince yürütülen çekişmesiz yargı ve uzlaştırma usûllerini, uzlaştırma komitelerinin yapısını, aile mahkemesi araştırma görevlilerinin sürece katılımını ve çocuğun görüşünün alınması dâhil olmak üzere aile yargılamasına özgü usulî kurumları düzenlemektedir. Bunun yanında aile mahkemelerinin ve aile mahkemesi uzmanlarının kurumsal yapısına ilişkin hükümler Mahkemeler Kanunu'nda, velayet, çocuğun bakımı ve çocukla kişisel ilişki kurulmasına ilişkin maddî hukuk hükümleri ise Japon Medenî Kanunu'nda yer almaktadır[81].

Söz konusu fikrin usûl hukukundaki yansıması, "uzlaştırma önceliği" ilkesi olarak ortaya çıkmaktadır[82]. Aile Uyuşmazlıkları Usûl Kanunu'nun 257'nci maddesinde "uzlaştırma önceliği" ilkesi açıkça düzenlenmiştir. Buna göre, 244'üncü madde uyarınca uzlaştırmaya elverişli olup dava konusu yapılacak aile uyuşmazlıklarında, özellikle boşanma gibi kişisel statü uyuşmazlıklarında, dava açılmadan önce aile mahkemesinde uzlaştırma yoluna başvurulması gerekmektedir. Velayet ve çocuğun bakımına ilişkin bazı uyuşmazlıklar ise uzlaştırma yanında aile mahkemesinin karar verme usûlüne de konu olabilmektedir[83]. Uzlaştırma girişiminin başarısızlıkla sonuçlanması hâlinde ise uyuşmazlığın niteliğine göre aile mahkemesinin karar verme usûlüne veya çekişmeli yargılamaya geçilebilmektedir[84].

---

78 Murayama (n 76) 147.

79 Murayama (n 76) 147. Japonya'da arabuluculuğun gelişimi, adlî arabuluculuk (chōtei) kurumunun yapısı ve arabuluculuk usulü hakkında daha geniş bilgi için bkz. Seda Özmumcu, *Uzak Doğu'da Arabuluculuk Anlayışı ile Türk Hukuk Sisteminde Arabuluculuk Kurumuna Genel Bir Bakış* (2. Bası, On İki Levha Yayıncılık 2012) 147-156.

80 Kanun metni için bkz. https://laws.e-gov.go.jp/law/423AC0000000052

81 Japon aile hukukunda ebeveynlerin boşanmasından sonra çocuğun bakımı ve yetiştirilmesine ilişkin önemli değişiklikler 2024 tarihli 33 sayılı Kanun (Act No. 33 of 2024) ile gerçekleştirilmiştir. Reform kapsamında ebeveynlerin çocuğun yetiştirilmesine ilişkin sorumlulukları ile velayet, çocuğun bakımı, nafaka, ebeveyn ile çocuk arasındaki kişisel ilişki, evlat edinme ve mal paylaşımına ilişkin hükümler yeniden düzenlenmiştir. Kanun 1 Nisan 2026 tarihinde yürürlüğe girmiştir. Bu hususa ilişkin Japon Adalet Bakanlığı'nın resmi sayfası için bkz. https://www.moj.go.jp/MINJI/minji07_00357. İlgili reformun ve düzenlemelerin İngilizce resmî reform özeti için bkz. https://www.moj.go.jp/content/001449162.pdf.

82 Satoshi Minamikata, 'Resolution of Disputes over Parental Rights and Duties in a Marital Dissolution Case in Japan: A Nonlitigious Approach in 'Chotei' (Family Court Mediation)' (2005) 39(2) Family Law Quarterly 489, 493; Guide to the Family Court of Japan 2023 (n 76) 11.

83 Guide to the Family Court of Japan 2023 (n 76) 14. Ayrıca bkz. Domestic Relations Case Procedure Act, Appended Table 2.

84 Minamikata (n 82) 495-496.

Japon hukukunda aile uyuşmazlıklarının çözümünde uygulanan uzlaştırma sistemi, aile mahkemeleri bünyesinde faaliyet gösteren uzlaştırma komiteleri aracılığıyla yürütülmektedir[85]. Sürecin mahkeme bünyesinde gerçekleştirilmesi, aile yargılamasının bir parçası olarak kabul edildiğini göstermektedir[86].

Uzlaştırma komiteleri kural olarak bir hâkim ile iki veya daha fazla uzlaştırma komiserinden oluşmaktadır[87]. Hâkim, sürecin hukukî çerçevesini sağlarken, taraflar arasındaki görüşmeler esas olarak komiserler tarafından yürütülmektedir[88]. Uzlaştırma komiserlerinin hukukçu olmaları zorunlu değildir[89]. Bunlar genellikle toplumda saygınlığı bulunan, belirli bir yaşam tecrübesine sahip ve aile ilişkileri konusunda sağduyulu değerlendirmeler yapabilecek kişiler arasından seçilmektedir[90].

Uzlaştırma görüşmeleri gizli olarak yürütülmekte ve komiserler taraflarla ayrı ayrı görüşerek müzakerelerin ilerlemesine katkı sağlamaktadır[91]. Sistem, tarafların sosyal ve kişisel ilişkilerini de dikkate alan bir yapıya sahiptir[92]. Uzlaştırma sonucunda taraflar arasında anlaşma sağlanması hâlinde düzenlenen tutanak Kanun'un öngördüğü hüküm etkisini doğurmaktadır[93].

**2. Uzman Desteği ve Çocuğun Korunması**

Japon aile yargılamasının ayırt edici özelliklerinden biri, uzmanların uzlaştırma sürecine aktif biçimde katılmasıdır[94]. Psikoloji, sosyoloji ve pedagoji gibi alanlarda eğitim alan uzmanlar, aile mahkemeleri bünyesinde görev yapmakta ve aile uyuşmazlıklarının sosyal ve psikolojik boyutlarının ortaya çıkarılmasına katkı sağlamaktadır[95].

Uzmanlar sürecin çeşitli aşamalarında görev üstlenmekte ve raporlar hazırlamaktadır. Taraflarla görüşmeler yapmakta, gerektiğinde ev ziyaretlerinde bulunmakta, çocukların aile ortamındaki durumlarını gözlemlemekte ve uyuşmazlığın

---

85 Minamikata (n 82) 493.

86 Guide to the Family Court of Japan 2023 (n 76) 11.

87 Minamikata (n 82) 493; Guide to the Family Court of Japan 2023 (n 76) 11. Uzlaştırma komitelerinin yapısına ilişkin olarak düzenleme Aile Uyuşmazlıkları Usûl Kanunu'nun 248'inci maddesinde yapılmıştır.

88 Minamikata (n 82) 494; Murayama (n 76) 146.

89 Guide to the Family Court of Japan 2023 (n 76) 12, 13; Minamikata (n 82) 493; Murayama (n 76) 149.

90 Guide to the Family Court of Japan 2023 (n 76) 13; Minamikata (n 82) 493; Murayama (n 76) 149.

91 Taimie L Bryant, 'Family Models, Family Dispute Resolution and Family Law in Japan' (1995) 14(1) UCLA Pacific Basin Law Journal 1, 17; Minamikata (n 82) 493.

92 Guide to the Family Court of Japan 2023 (n 76) 5.

93 Bu hususa ilişkin olarak bkz. Aile Uyuşmazlıkları Usûl Kanunu m. 268. Minamikata (n 82) 494; Guide to the Family Court of Japan 2023 (n 76) 11.

94 Guide to the Family Court of Japan 2023 (n 76) 8.

95 Tomiyuki Ogawa, 'The Japanese Family Court and Family Court Mediation System' (1995) 18(1) Hiroshima University of Economics Research Papers 79, 81.

altında yatan sosyal ve psikolojik nedenleri tespit etmeye çalışmaktadırlar[96]. Elde edilen veriler uzlaştırma komitesine sunularak karar verme ve uzlaştırma faaliyetlerine destek sağlamaktadır[97].

Özellikle velayet ve çocukla ilişkiye ilişkin uyuşmazlıklarda çocuğun üstün yararının belirlenmesinde uzman desteği önemli bir rol oynamaktadır[98]. Çocuğa ilişkin bir uyuşmazlıkta aile mahkemesi çocuğun görüşünü uygun yöntemlerle tespit etmeye çalışmakta ve bu görüşü çocuğun yaşı ve gelişim düzeyini dikkate alarak değerlendirmektedir[99]. Bu kural yalnızca mahkemenin karar verme aşamasıyla sınırlı değildir; uzlaştırma sürecinde de uygulanmaktadır[100].

### C. Avustralya Hukukunda Uzlaşma Temelli Çözüm Modeli

#### 1. Aile Hukuku Uyuşmazlık Çözüm Sistemi

Avustralya hukukunda çocuğa ilişkin karar almak isteyen tarafın mahkemeye başvurudan önce kural olarak bir aile uyuşmazlık çözüm sürecine katılımı zorunludur[101]. Bu zorunluluk 1975 tarihli Aile Hukuku Kanunu'nda düzenlenmiştir[102]. 1975 yılında, Avustralya aile hukukunda psikolog ve sosyal hizmet uzmanlarını bünyesinde barındıran ve uyuşmazlıkları daha az çekişmeli bir ortamda çözmeyi amaçlayan bir "yardımcı mahkeme" modeli tasarlanmıştır[103]. 2006 reformlarıyla uyuşmazlık çözümünün önemli bir bölümü mahkeme bünyesinden toplum temelli hizmetlere kaydırılmıştır[104]. Böylece, aile hukuku uyuşmazlıklarının mümkün olduğunca yargılama dışı yöntemlerle çözülmesi sistemin önceliği hâline getirilmiştir[105]. Bu çerçevede Aile Uyuşmazlık Çözümü (Family Dispute Resolution-FDR) süreci sistemin merkezine yerleştirilmiştir[106]. Avustralya'da FDR sisteminin temel hukukî çerçevesi Family Law Act 1975 (Cth), özellikle m. 10F ve m. 60I ile Family

96 Guide to the Family Court of Japan 2023 (n 76) 8-9.

97 Guide to the Family Court of Japan 2023 (n 76) 8.

98 Minamikata (n 82) 497-498. Ayrıca bkz. Guide to the Family Court of Japan 2023 (n 76) 9.

99 Bu yönde Aile Uyuşmazlıkları Usûl Kanunu'nun 258/1'inci maddesinin yaptığı atıf sebebiyle aile mahkemesi davalarında uygulanan aynı Kanun'un 65'inci maddesi uzlaştırma sürecinde uygulanmaktadır. Bu yönde ayrıca bkz. Guide to the Family Court of Japan 2023 (n 76) 9.

100 Guide to the Family Court of Japan 2023 (n 76) 9.

101 Amy Sixsmith ve Rachael Blakey, 'Family Mediation and Domestic Abuse: Lessons from Australia' (2025) 47(2–3) Journal of Social Welfare and Family Law 213, 214; Emily Schindeler, 'Unanswered Questions—Family Dispute Resolution in the Shadow of the Law' (2022) 44(1) Journal of Social Welfare and Family Law 84, 85; Lola Akin Ojelabi ve Judith Gutman, 'Family Dispute Resolution and Access to Justice in Australia' (2020) 16(2) International Journal of Law in Context 197, 203.

102 Schindeler (n 101) 85; Ojelabi ve Gutman (n 101) 197.

103 Sixsmith ve Blakey (n 101) 219; Ojelabi ve Gutman (n 101) 201.

104 Lawrie Moloney, 'From Helping Court to Community-Based Services: The 30-Year Evolution of Australia's Family Relationship Centres' (2013) 51(2) Family Court Review 214, 215.

105 Ojelabi ve Gutman (n 101) 197; Sixsmith ve Blakey (n 101) 219; Moloney (n 104) 215.

106 Ojelabi ve Gutman (n 101) 197; Sixsmith ve Blakey (n 101) 220; Moloney (n 104) 215.

Law (Family Dispute Resolution Practitioners) Regulations 2025 tarafından oluşturulmaktadır[107]. FDR, Family Law Act m.10F'de, ayrılık veya boşanmadan etkilenen kişilerin aralarındaki uyuşmazlıkları çözmelerine yardımcı olan, taraflardan bağımsız bir uygulayıcı tarafından yürütülen yargı dışı bir süreç olarak tanımlanmaktadır[108]. Uygulamada FDR büyük ölçüde kolaylaştırıcı arabuluculuk biçiminde yürütülmekle birlikte, mevzuatla düzenlenmiş özel statüsü ve uygulayıcıya yüklenen yükümlülükler nedeniyle klasik kolaylaştırıcı arabuluculuktan ayrılan özellikler de taşımaktadır[109]. Sistemin önemli özelliklerinden biri, anılan çözüm sürecinde tarafların "gerçek bir çaba" göstermiş olmasıdır[110].

Avustralya aile hukukunda uyuşmazlık çözüm sürecine katılım zorunluluğu boşanma davası ve mal paylaşım davaları için değil, yalnızca çocuğun velayeti ve çocukla kişisel ilişki kurulması gibi ebeveynliğe ilişkin davalarda söz konusudur[111]. 1975 tarihli Aile Hukuku Kanunu'nun 60I maddesi, çocuklarla ilgili bir ebeveynlik emri çıkarmak isteyen tarafların, mahkemeye başvurmadan bir uygulayıcı ile uyuşmazlık çözüm sürecine katılmalarını bir zorunluluk hâline getirmiştir[112].

FDR boşanma ve ayrılık süreçlerinde çocuğun üstün yararını esas alan uzmanlık temelli bir alternatif uyuşmazlık çözümü yöntemidir[113]. Çocuğa ilişkin uyuşmazlıklarda taraflar FDR hizmeti sunan kuruluşlara başvurabilmektedir. Aile İlişkileri Merkezleri (Family Relationship Centres-FRC) bu hizmetin başlıca sağlayıcılarından birini oluşturmaktadır[114]. Bu merkezler, uyuşmazlıkların mahkeme dışında çözülmesini sağlayacak şekilde yapılandırılmıştır[115]. Bununla birlikte merkezler devlet tarafından finanse edilmekte ve devletçe belirlenen esaslar çerçevesinde faaliyet göstermektedir[116]. FRC'de arabuluculuk aşamasına geçilmesinden önce her bir tarafla ayrı bir ön görüşme yapılabilmektedir[117]. Bu aşamada FDR'ye uygunluğun belirlenmesi amacıyla tarafların serbestçe müzakereye

[107] Family Law (Family Dispute Resolution Practitioners) Regulations 2025, 1 Nisan 2025 tarihinde yürürlüğe girmiş ve aynı tarihte 2008 tarihli önceki düzenlemenin yerini almıştır. FDR'nin somut uyuşmazlık bakımından uygunluğunun değerlendirilmesine ilişkin Kanun metni için bkz. https://www.legislation.gov.au/F2025L00304/, m. 20.

[108] Ojelabi ve Gutman (n 101) 197, 203–204.

[109] Ojelabi ve Gutman (n 101) 204; Schindeler (n 101) 86.

[110] Sixsmith ve Blakey (n 101) 214; Schindeler (n 101) 86.

[111] Schindeler (n 101) 86, 101; Sixsmith ve Blakey (n 101) 219–220; Ojelabi ve Gutman (n 101) 203.

[112] Schindeler (n 101) 86.

[113] Moloney (n 104) 214–216.

[114] Patrick Parkinson, *Family Law and the Indissolubility of Parenthood* (Cambridge University Press 2011) 190–191; Moloney (n 104) 215.

[115] Moloney (n 104) 214–216; Parkinson (n 114) 186–187.

[116] Parkinson (n 114) 187.

[117] Parkinson (n 114) 191; Schindeler (n 101) 88.

katılma kapasiteleri değerlendirilmektedir[118]. Değerlendirme sonucunda uyuşmazlığın FDR'ye uygun bulunması hâlinde taraflar müzakere sürecine geçebilmektedir[119].

**2. Çocuğa İlişkin İlkeler ve Koruyucu Mekanizmalar**

Avustralya aile hukukuna ilişkin 2006 reformlarının amaçları arasında, ebeveynlerin çocukları için en uygun düzenleme konusunda anlaşmalarının sağlanması, uyuşmazlıkların mümkün olduğunca çekişmeli olmayan yöntemlerle çözümlenmesi ve çocukların şiddet ve istismardan korunması da yer almıştır[120]. Doktrinde FDR uygulayıcısının tarafların kendi çözümlerini oluşturmalarına yardımcı olurken çocuğun üstün yararına odaklanması ve önerilen düzenlemeleri bu açıdan değerlendirmesi gerektiği belirtilmektedir[121]. Anılan özellik, FDR'nin klasik kolaylaştırıcı arabuluculuk anlayışından ayrılmasına ve uyuşmazlığın maddî sonucunun da önem taşımasına neden olmaktadır[122]. Bu çerçevede uygulayıcı bir taraftan tarafların kendi kararlarını vermelerine imkân sağlarken, diğer taraftan önerilen anlaşmanın çocuğun üstün yararına uygunluğunu da değerlendirmelidir[123].

Avustralya hukukunda uzlaşma, mutlak bir amaç olarak kabul edilmemektedir. Özellikle aile içi şiddet ve çocuk istismarı ya da bunlara ilişkin riskin bulunduğu uyuşmazlıklarda, dava öncesinde FDR'ye başvurma zorunluluğuna istisnalar tanınmaktadır[124]. Uygulayıcı aile içi şiddet ve istismar, taraflar arasındaki güç dengesizliği, sağlık ve güvenlik sorunları ile tarafların serbest müzakere kapasitesini etkileyebilecek diğer koşulları dikkate almaktadır[125]. Sürecin somut uyuşmazlık bakımından uygun olmadığı sonucuna varılması hâlinde FDR'nin başlatılmaması veya devam etmekte olan sürecin sona erdirilmesi mümkündür. Bu durumda uygulayıcı tarafından düzenlenen sertifika, uyuşmazlığın mahkemeye taşınabilmesine imkân sağlamaktadır[126].

Öte yandan aile içi şiddetin varlığı, her somut olayda FDR'nin doğrudan uygulanamayacağı anlamına da gelmemektedir. Avustralya uygulamasında uyuşmazlığın özelliklerine ve riskin yönetilebilir olup olmadığına göre birlikte arabuluculuk, mekik arabuluculuğu veya avukat destekli arabuluculuk gibi farklılaştırılmış modellerden yararlanılabilmektedir[127]. Bununla birlikte bazı uyuşmazlıkların arabuluculuğa konu edilmemesi veya güvenlik sorunları giderilmeden anlaşmayla

118 Schindeler (n 101) 88; Ojelabi ve Gutman (n 101) 210.

119 Parkinson (n 114) 190–191; Schindeler (n 101) 88.

120 Ojelabi ve Gutman (n 101) 203–204.

121 Ojelabi ve Gutman (n 101) 204, 210.

122 Ojelabi ve Gutman (n 101) 204.

123 Ojelabi ve Gutman (n 101) 210.

124 Sixsmith ve Blakey (n 101) 220.

125 Ojelabi ve Gutman (n 101) 210; Schindeler (n 101) 88.

126 Sixsmith ve Blakey (n 101) 220.

127 Sixsmith ve Blakey (n 101) 220.

sonuçlandırılmaması gerektiği, bazı vakaların ise uzman değerlendirmesi ya da doğrudan yargısal çözüm gerektirdiği de vurgulanmaktadır[128].

Riskin erken aşamada belirlenebilmesi amacıyla Avustralya uygulamasında çeşitli tarama ve değerlendirme araçları geliştirilmiştir. Bunlardan biri Family Law Detection of Overall Risk Screen (DOORS) sistemidir. DOORS şiddet ve istismar başta olmak üzere aile ilişkilerinin sona ermesi sırasında ortaya çıkabilecek güvenlik risklerinin belirlenmesine yönelik bir değerlendirme çerçevesi sunmaktadır[129]. İlk aşamada tarafların doldurduğu bir anket aracılığıyla risk alanlarının tespit edilmesi, ardından uygulayıcının bu bilgiler doğrultusunda daha ayrıntılı bir değerlendirme yapması öngörülmektedir[130]. Ayrıca risk ve uygunluk değerlendirmesinin, müzakere sırasında koşulların değişmesi ihtimali nedeniyle süreç boyunca gözden geçirilmesi gerekmektedir[131].

Avustralya modeli bu yönleriyle, çocuğa ilişkin uyuşmazlıklarda uzlaşma ile koruma arasında zorunlu bir karşıtlık bulunmadığını göstermektedir. Ebeveynlerin kendi çözümlerini geliştirmelerine alan tanınmakla birlikte bu alan, çocuğun üstün yararı, tarafların özgür ve güvenli katılımı ve uyuşmazlığın uzlaşmaya elverişliliğine ilişkin değerlendirmelerle sınırlandırılmaktadır.

## III. TÜRK HUKUKUNA İLİŞKİN DEĞERLENDİRMELER

### A. Çocuğu İlgilendiren Uyuşmazlıklarda Uzlaşma İhtiyacı

Türk hukukunda boşanma, velayetin düzenlenmesi veya değiştirilmesi ve çocukla kişisel ilişki kurulması gibi uyuşmazlıklar aile mahkemeleri tarafından çözümlenmektedir. 4787 sayılı Kanun, Türk Medenî Kanunu'nun aile hukukuna ilişkin hükümlerinden doğan dava ve işleri aile mahkemelerinin görev alanına dâhil etmiştir. Bununla birlikte Türk hukuku, aile uyuşmazlıklarında uzlaşmayı bütünüyle dışlamamaktadır. 4787 sayılı Kanun'un 7'nci maddesi aile mahkemesine, davanın esasına girilmeden önce sulhu teşvik etme görevi vermektedir[132]. Dolayısıyla mevcut sistemde uzlaşma, mahkeme önünde başlayan yargılama içinde başvurulabilecek bir imkân olarak düzenlenmiştir. Buna karşılık teşvikin yalnız uyuşmazlığın yargıya taşınmasından sonra devreye girmesi her durumda yeterli olmayabilir[133]. Oysa

128 Parkinson (n 114) 195.

129 Sixsmith ve Blakey (n 101) 222–223.

130 Sixsmith ve Blakey (n 101) 222–223.

131 Sixsmith ve Blakey (n 101) 224–225; Schindeler (n 101) 88.

132 Mevcut hukukta hâkimin sulhe teşvik görevinin, uygun uyuşmazlıklarda tarafların alternatif çözüm yöntemlerine yönlendirilmesini de kapsayabileceği öğretide kabul edilmektedir. Bu yönde bkz. Süha Tanrıver, 'Aile Mahkemesi Hâkimlerinin Sulhe Teşvik Ödevi', F Kaya, N Özdemir ve G Uygur (ed), *Kadınların ve Kız Çocuklarının İnsan Hakları: Kadına Yönelik Şiddet ve Ev-İçi Şiddet* (Savaş Yayınevi 2014) 111, 113.

133 İbrahim Ercan, 'Aile Mahkemesinde Uyuşmazlıkların Sulh Yoluyla Çözümlenmesi', *Prof Dr Yavuz Alangoya İçin Armağan* (Alkım Yayınevi 2007) 63, 93-94.

uyuşmazlığın niteliğine uygun biçimde daha erken aşamada çözüm üretilebilmesi, özellikle çocuğun yaşamının istikrarı bakımından önem taşımaktadır[134].

Anlaşmalı boşanma da taraf iradesine tanınan alanın önemli bir görünümüdür. Türk Medenî Kanunu'nun 166'ncı maddesi uyarınca eşler boşanmanın malî sonuçları ve çocukların durumuna ilişkin bir düzenleme üzerinde anlaşabilmektedir[135]. Bununla birlikte anlaşmanın sonuç doğurması hâkimin anlaşmayı uygun bulmasına bağlıdır[136]. Hâkimin tarafların ve çocukların menfaatlerini gözeterek değişiklik yapması, çocuğa ilişkin konularda taraf anlaşmasının hukukî denetimden bağımsız olmadığını göstermektedir[137].

Çekişmeli yargılama uyuşmazlığı bir hükümle sona erdirse de devam eden ebeveynlik ilişkisinde ortaya çıkan iletişim ve iş birliği sorunlarını her zaman ortadan kaldırmayabilir[138]. Zira hukukî uyuşmazlığın karara bağlanması ile aile içindeki çatışmanın fiilen çözülmesi her zaman aynı değildir. Buna karşılık velayet ve kişisel ilişkiye ilişkin kararların uygulanması, ebeveynlerin belirli ölçüde iş birliğini sürdürmelerini gerektirmektedir[139].

Mevcut yapıda ayrıca ebeveynlerin ailelerinin somut ihtiyaçlarına uygun ayrıntılı ve ileriye dönük düzenlemeler oluşturabilecekleri bir müzakere alanı bulunmamaktadır. Okul programı, tatiller, sağlıkla ilgili bilgi paylaşımı, iletişim yöntemi veya gelecekte ortaya çıkabilecek anlaşmazlıkların yönetimi gibi konuların taraflarca birlikte planlanması çekişmeli yargılamanın doğal işlevi değildir[140]. Bu

---

134 Özlem Acar Ünal, 'Benimle Boşanır Mısın?!: Boşanmanın Hukuki Sonuçları Bakımından Arabuluculuğun Uygulanabilirliği', Ali Yeşilırmak, Yeliz Bozkurt Gümrükçüoğlu, Gülnihal Ahter Yakacak ve Ömer Faruk Kafalı (ed), *Arabuluculuğun Geleceği Sempozyumu Bildiri Tam Metin Kitabı* (İbn Haldun Üniversitesi Yayınları 2021) 285, 303-304.

135 Çocuğa ilişkin meselelerin kamu düzeniyle bağlantılı olması, ebeveynlerin bu konularda herhangi bir düzenleme oluşturamayacağı anlamına gelmemektedir. Nitekim Yargıtay da anlaşmalı boşanma kapsamında tarafların malî sonuçları ve çocukların durumu hakkında düzenleme yapabileceklerini kabul etmektedir. Bu yönde karar için bkz. 2.YHD, E.2016/19146, K.2018/7097, 31.05.2018 (Legal Bank, 25.08.2026).

136 Huriye Reyhan Demircioğlu, '6325 Sayılı Kanun'un Türk Aile Hukuku Uyuşmazlıklarında Uygulanabilirliği', Ersin Erdoğan (ed), *Arabuluculuğun Geliştirilmesi Uluslararası Sempozyumu* (Pozitif Matbaacılık 2019) 53, 55.

137 Tarafların anlaşmış olmalarının hâkimin bu noktadaki takdir yetkisini kısıtlamadığına ilişkin bkz. Saibe Oktay Özdemir, 'Boşanma Davalarında Çocuklara İlişkin Kararlar Bakımından Çocuğun Dinlenilme Hakkı', *Prof Dr Hüseyin Hatemi'ye Armağan,* Cilt II (Vedat Kitapçılık 2009) 1219, 1239.

138 Uzlaşma temelli modelin amacının taraflar arasındaki ilişkinin korunması olduğuna dair bkz. Dağlıoğlu (n 26) 558. Çocuğun boşanma sürecinden olumsuz etkilenmesinde yalnız ayrılığın kendisi değil, ebeveynler arasındaki çatışmanın çocuk üzerinden sürdürülmesi de belirleyici olabilmektedir. Bu yönde bkz. Tek ve Turan (n 43) 225-227.

139 Ceylan (n 42) 4563.

140 Çocuk ve ebeveyn arasındaki ilişkinin niteliği dostane çözüm yöntemlerine duyulan ihtiyacı göstermektedir. Bu hususa ilişkin bkz. Erdem Şimşek, 'Aile Hukuku'na İlişkin Uyuşmazlıkların Çözümü İçin Düzenlenmesi Gereken, Ayrı Bir Arabuluculuk Kanunu ile İlgili Değerlendirme',

nedenle hüküm, uyuşmazlığı hukukî olarak sona erdirse dahi yeni ihtilafların doğmasını engellemez[141].

Tüm bu sebeplerle çocuğa ilişkin uyuşmazlıkların, somut olayın özellikleri elverdiği ölçüde, tarafların uzlaşmasıyla sona erdirilmesi çocuğun üstün yararının gerçekleştirilmesi bakımından daha elverişli bir çözüm oluşturabilir. Bununla birlikte uzlaşma uyuşmazlığın her durumda anlaşmayla sona erdirilmesini amaçlayan bir yöntem olarak anlaşılmamalıdır. Zira amaç iki taraf arasındaki uyuşmazlığın sona ermesi değil, çocuğun üstün yararının korunması olmalıdır. Bu sebeple uzlaşma sisteminin değeri çocuğun üstün yararına uygun, uygulanabilir ve sürdürülebilir bir düzen oluşturabilmesine bağlıdır. Daha açık bir anlatımla amaç yalnızca taraflar arasındaki uyuşmazlığın sona erdirilmesi değil, çocuğun üstün yararına uygun olduğu ölçüde çocuk ile ebeveynleri arasındaki ilişkinin korunması olmalıdır[142]. Nitekim uzlaşma temelli yöntemlerin işlevi yalnız uyuşmazlığın o anda sona erdirilmesiyle sınırlı değildir. Bazı çalışmalar, arabuluculuğun ebeveynler arası iletişim ve ebeveyn-çocuk ilişkileri üzerinde daha uzun süreli olumlu etkiler doğurabileceğini göstermektedir[143].

Karşılaştırmalı hukukta incelenen modeller de çocuğa ilişkin uyuşmazlıkların uzlaşma temelli yöntemlere kategorik olarak kapalı kabul edilmediğini göstermektedir[144]. İsviçre hukukunda arabuluculuğun mahkeme ve çocuk koruma makamıyla bağlantılı olarak kullanılabilmesi; Japon hukukunda uyuşmazlığın öncelikle aile mahkemesi bünyesindeki uzlaştırma sürecine yönlendirilmesi; Avustralya hukukunda çocukla ilgili uyuşmazlıklarda dava öncesi aile uyuşmazlık çözümünün öngörülmesi bu yaklaşımın farklı kurumsal görünümleridir. Bu örnekler, çocuğun üstün yararının ve uyuşmazlığın kamusal niteliğinin uzlaşmayı bütünüyle dışlamasını gerektirmediğini; aksine uzlaşmanın gerekli güvencelerle birlikte çocuk uyuşmazlıklarının çözüm araçlarından biri olarak düzenlenebileceğini göstermektedir.

---

Ersin Erdoğan (ed), *Arabuluculuğun Geliştirilmesi Uluslararası Sempozyumu* (Pozitif Matbaacılık 2019) 57, 59.

141 Ebeveynlerin çözümün oluşturulmasına katılmasının sürdürülebilirliği artıracağına ilişkin bkz. Mustafa Özbek, 'Avrupa Konseyi Bakanlar Komitesinin 'Aile Arabuluculuğu' Konulu Tavsiye Kararı' (2005) 7(2) Dokuz Eylül Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi 71, 79.

142 Özbek (n 141) 82.

143 Kelly ve Emery (n 45) 360.

144 Alman hukukunda çocuğa ilişkin belirli uyuşmazlıklarda uzlaşmaya dayalı çözüm açıkça teşvik edilmektedir. FamFG § 156 uyarınca mahkeme, çocuğun üstün yararına aykırı olmaması kaydıyla, özellikle velayet, çocuğun yerleşim yeri, kişisel ilişki ve çocuğun teslimine ilişkin uyuşmazlıklarda yargılamanın her aşamasında tarafların uzlaşmasına yönelik çaba göstermelidir. Düzenlemenin temelinde, ebeveynlerin kendi sorumlulukları altında oluşturdukları uzlaşmaya dayalı çözümlerin mahkeme kararlarına göre daha kolay benimsenebileceği ve uygulanabileceği düşüncesi bulunmaktadır. Bu yönde bkz. Matthias Schlünder, in Hahne/Schlögel/Schlünder (Hrsg), *BeckOK FamFG* (59. Edition, Stand: 01.09.2026) § 156 Rn. 1-2; Hans-Joachim Musielak/Helmut Borth/Martin Frank/Martin Frank, *FamFG* (8. Aufl. 2026) § 156 Rn. 1.

Türk hukuku bakımından çocuğa ilişkin uyuşmazlıklarda öngörülecek uzlaşma temelli sistemin, aile mahkemelerine entegre kurumsal bir yapı içinde düzenlenmesi uygun görünmektedir[145]. Tarafların mümkünse dava açılmadan önce doğrudan bu birime başvurabilmeleri, dava açılmışsa da hâkimin taraflar arasındaki karşılıklı iddia ve savunmalar yoğunlaşmadan tarafları bu yapıya yönlendirebilmesi düşünülebilir[146]. Tarafların ilk bilgilendirme ve değerlendirme görüşmesine katılmaları gerekli kılınmalı ancak uzlaşmaya varmaları veya süreci devam ettirmeleri zorunlu tutulmamalıdır. Süreç çocuk hukuku konusunda özel eğitim almış hukukçu ve diğer uzmanların görev yaptığı kurumsal bir birim tarafından yürütülmelidir. Mahkeme ile bu birim arasında kurumsal bir bağlantı bulunması, bir yandan tarafların sürece yönlendirilmesini ve uzlaşmanın teşvik edilmesini kolaylaştırırken diğer yandan çocuğun korunmasını gerektiren hâllerde yargısal müdahalenin gecikmesini önleyebilir. Tarafların bir uzlaşmaya ulaşmaları hâlinde ise bu sonuç çocuğun üstün yararına uygunluğu yönünden hâkim tarafından yapılacak yargısal denetimin ardından hukukî sonuç kazanmalıdır.

Genel arabuluculukta arabulucunun görevi tarafların ulaştıkları çözümün maddî bakımdan yerindeliğini denetlemek değildir. Nitekim 6325 sayılı Hukuk Uyuşmazlıklarında Arabuluculuk Kanunu uyarınca anlaşmanın kapsamı taraflarca belirlenmektedir (HUAK m. 18/1). Ayrıca anlaşma belgesinin icra edilebilirliği bakımından mahkemece yapılacak inceleme dahi, kural olarak anlaşmanın arabuluculuğa ve cebrî icraya elverişli olup olmadığıyla sınırlıdır (HUAK m. 18/3). Oysa çocuğa ilişkin uyuşmazlıklarda tarafların bir çözüm üzerinde anlaşmaları tek başına yeterli değildir. Taraflarca ulaşılan çözümün çocuğun üstün yararına uygunluğunun ayrıca denetlenmesi gerekir. Bu nedenle burada önerilen yapı, çocuğun üstün yararını merkeze alan, uzman desteği ve yargısal denetimle tamamlanan özel bir uyuşmazlık çözüm sistemi olarak tasarlanmalıdır. Kavramsal karışıklığı önlemek bakımından bu sistemin "arabuluculuk" olarak adlandırılması yerine, kendine özgü niteliğini yansıtan farklı bir kavramla ifade edilmesi daha isabetli olacaktır[147].

---

[145] Çocuğa ilişkin uyuşmazlıklarda modern yaklaşım, mahkemenin rolünü, yalnız ebeveynler arasında seçim yapan bir karar mercii olarak değil, uygun ebeveynlik düzenlemelerinin oluşturulmasını kolaylaştıran bir yapı olarak konumlandırmaktadır. Bu yöndeki görüş için bkz. Linda D Elrod ve Milfred D Dale, 'Paradigm Shifts and Pendulum Swings in Child Custody: The Interests of Children in the Balance' (2008) 42 Family Law Quarterly 381, 406.

[146] Şimşek (n 140) 70; Joan B Kelly, 'The Determination of Child Custody' (1994) 4 The Future of Children 121, 134-135. Bu hususa ilişkin İsviçre hukukunda yer alan görüş ve Federal Mahkeme kararı için bkz. yukarıda dn. 62.

[147] Aile hukuku uyuşmazlıklarında ayrı bir modele ihtiyaç olduğuna ilişkin görüş için bkz. Dağlıoğlu (n 26) 581; Mubin Burak Çelik, 'Türk Aile Hukuku'nda Arabuluculuğa Elverişlilik' (2025) 17(1) Hukuk ve İktisat Araştırmaları Dergisi 64, 89; Şimşek (n 140) 59. Aile hukukunda kaynaklanan tüm uyuşmazlıkların dar ve teknik anlamda arabuluculuk kapsamında değerlendirilmemesi ve başkaca dostane çözüm yolları düşünülmesi gerektiğine ilişkin bkz. Akkaya (n 17) 41. Mevcut HUAK rejiminin serbest tasarruf ölçütü üzerine kurulmasının, çocuğa ilişkin uyuşmazlıkların genel arabuluculuk modeli içinde ele alınmasını güçleştirdiğine ilişkin bkz. Çelik (n 147) 73-74.

**B. Uzman Desteğinin Kurumsallaştırılması**

Türk hukukunda çocuğa ilişkin uyuşmazlıklarda uzman desteğinden yararlanılması mevcut sisteme yabancı değildir[148]. 4787 sayılı Kanun'da aile mahkemelerinde uzmanlardan yararlanılması öngörülmüştür (m. 5). Velayet ve kişisel ilişkiye ilişkin uyuşmazlıklarda taraflar ve çocuklarla görüşülmesi ve elde edilen değerlendirmelerin mahkemeye sunulması mümkündür. Dolayısıyla Türk hukuku bakımından sorun uzman desteğinin bulunmamasından çok, bu desteğin uzlaşma temelli bir uyuşmazlık çözüm modeli içinde nasıl ve hangi aşamada kullanılacağının belirlenmemiş olmasıdır[149].

Çocuğa ilişkin uyuşmazlıkların özelliği, hukukî sorunlarla psikolojik ve sosyal sorunların iç içe geçmesidir. Velayet veya kişisel ilişkinin hukukî çerçevesinin belirlenmesi hâkimin görevi olmakla birlikte, çocuğun gelişimsel ihtiyaçlarının, ebeveynleriyle ilişkisinin, mevcut yaşam düzeninin ve aile içindeki iletişimin değerlendirilmesi yalnız hukuk bilgisiyle gerçekleştirilemez[150]. Bu nedenle uzmanlık bilgisi, uyuşmazlığın uzlaşma yoluyla çözüme elverişli olup olmadığının tespitinde önem taşımaktadır.

Uzman desteğinin bir başka gerekçesi, çocuğun üstün yararı ilkesinin somut olayda değerlendirilmesinde ortaya çıkmaktadır[151]. Üstün yarar hukukî bir ölçüt olmakla birlikte bunun çocuk bakımından neyi gerektirdiği çocuğun somut durumunun değerlendirilmesini gerektirir[152]. Çocuğun beyanının oluşma nedenlerinin belirlenmesi ve özellikle ebeveyn etkisi, korku veya başka faktörlerin birbirinden ayrılabilmesi uzman desteğinden yararlanılmasını gerektirebilir[153].

Uzman desteğinin işlevlerinden bir diğeri çocuğun görüşünün hangi yöntemle alınmasının üstün yararına uygun olduğunun belirlenmesidir. Çocuğun üstün

---

148 Ceylan (n 42) 4568.

149 Böyle bir sürecin başarıyla sonuçlanabilmesinin uzmanlığa dayalı bir sistemin kurulmasına bağlı olduğuna ilişkin bkz. Akkaya (n 17) 51. Hâlihazırdaki düzenlemelerimizde olan sulhe teşvikin uzman yetersizliği sebebiyle fiili olarak uygulanmadığına ilişkin bkz. Şimşek (n 140) 64. Türk hukukunda uzmanlık altyapısı bulunmasına rağmen etkin kullanımı noktasındaki sorunlar için bkz. Birinci Uzun (n 39) 159 dn. 89.

150 Akkaya (n 17) 42; Bahadır (n 17) 246. Uzmanların, uyuşmazlığa ilişkin özel bilgi sahibi olması gerektiğine ilişkin bkz. Özbek (n 141) 88. Uzmanların görevinin uyuşmazlığın hukukî tarafına ilişkin olmadığına dair bkz. Serdar (n 37) 745.

151 Çocuğun etkili katılımı, görüşünün mutlaka karar verici tarafından doğrudan alınmasını gerektirmez. Buna ilişkin bkz. Bahadır (n 17) 246.

152 Çocuğun üstün yararının çocuğun somut yaşam koşulları ile sosyal bilimlerin sağladığı veriler ışığında belirlenmesi gereğinden de kaynaklanmaktadır. Buna ilişkin bkz. Serozan (n 2) 65-67; Birinci Uzun (n 39) 156; Ercan (n 133) 92; Yakupoğlu (n 29) 271.

153 Aksoy Dursun (n 38) 190-191. Velayet değerlendirme sürecinde özellikle çocukla yapılan görüşmeler bakımından standartlaştırılmış yöntemlere ihtiyaç olduğuna ilişkin bir değerlendirme için bkz. Ceren Baydemir and Ercan Kocayörük, 'Evaluation of Family Relations in Custody Cases: Adapting The Structured Assessment Form for Children to Turkish Culture' (2023) 7(3*)* International Journal of Innovative Approaches in Education 114, 134.

yararının gerektirdiği hâllerde görüşün uygun biçimde uzman aracılığıyla alınması mümkündür[154]. Çocuğun psikolojik durumu, ebeveyn etkisi veya doğrudan görüşmenin yaratabileceği zarar riski, gerektiğinde uzman değerlendirmesiyle ortaya konulmalıdır[155]. Çocuğun katılım hakkının sağlanması bağlamında da çocuğun görüşü alınırken uzmanlardan yararlanılmalıdır[156].

Karşılaştırmalı hukukta incelenen modeller uzman desteğinin farklı işlevler üstlenebileceğini göstermektedir[157]. Japon hukukunda aile mahkemesi uzmanları taraflar ve çocukla görüşebilmekte, gerekli incelemeleri yapabilmekte, hâkime görüş sunmanın yanında uzlaştırma komitesinin çalışmalarını da destekleyebilmektedir. Avustralya modeli ise uzlaşma sürecine başlamadan önce risk taraması uzmanlar tarafından yapılmaktadır.

Kanaatimizce Türk hukukunda da kurumsallaşmış bir uzmanlık sistemi kurulmalıdır. Uzmanlar sürecin farklı aşamalarında farklı işlevlerle görev almalıdır. Bu kapsamda uzlaştırıcı uzman, elverişlilik ve risk değerlendirmesini yapan uzman, çocuğun görüşünü alan uzman ve çocuğun üstün yararının değerlendirilmesine katkı sunan uzman birbirinden ayrılmalıdır. Bu görevlerin farklı nitelik ve yöntemler gerektirmesi nedeniyle, uzmanlık işlevlerinin mümkün olduğunca hem kişi hem de kurumsal yapı bakımından farklılaştırılması uygun olacaktır. Sürecin başlangıcında taraflarla yapılacak görüşmeler yoluyla uyuşmazlığın uzlaşmaya elverişliliği, taraflar arasındaki güç dengesi, çocuğun özel ihtiyaçları ve sürecin güvenli biçimde yürütülüp yürütülemeyeceği değerlendirilmelidir. Uzlaşmaya elverişli uyuşmazlıklarda ise uzman, ebeveynlerin çocuğun ihtiyaçlarını dikkate alan uygulanabilir bir düzen geliştirmelerine yardımcı olmalıdır[158].

Bununla birlikte uzman, hâkimin veya ebeveynlerin yerine geçen bir karar verici olarak konumlandırılmamalıdır. Uzmanın temel işlevi, ebeveynlerin oluşturacakları çözüm seçeneklerinin çocuk üzerindeki muhtemel etkilerini ortaya koymak ve bu etkileri taraflar ile hâkim bakımından somutlaştırmaktır. Örneğin ebeveynlerin üzerinde uzlaşmayı düşündükleri bir düzenlemenin çocuğun yaşı, okul hayatı veya

---

154 Oktay Özdemir (n 137) 1234; Yakupoğlu (n 29) 302; Peksöz (n 35) 655-656; Bolayır ve Şentürk (n 17) 68.

155 Grassinger (n 31) 842-844.

156 Serdar (n 37) 750.

157 Alman hukukunda çocuk ve gençlik yardım hizmetleri ebeveynlerin uzlaşmaya dayalı bir düzenleme geliştirmelerine destek olmakta; ayrıca Verfahrensbeistand ve gerektiğinde bilirkişiler de uzlaşmanın sağlanmasına katkıda bulunmaktadır. Mahkeme, ebeveynlerin çocuk ve gençlik yardım hizmetleri bünyesindeki bir danışmanlığa katılmalarını da emredebilmektedir. Bu yönde bkz. Schlünder (n 144) § 156 Rn. 3-6. Alman hukukunda aile arabuluculuğunun disiplinler arası niteliği ile psiko-sosyal danışmanların arabuluculuk sürecindeki işlevi hakkında ayrıca bkz. İsmet Mazlum, 'Alman Hukuku'nda Aile Arabuluculuğu' (2020) 5(1-2) Çankaya Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, 2359, 2374.

158 Uzman destekli sürecin amacı ebeveynlerin psikolojik olarak tedavi edilmesi değil, çözümün kolaylaştırılması ve ebeveynlerin uygun bir düzenleme oluşturmasına yardımcı olunmasıdır. Bu yönde bkz. Mnookin (n 49) 288-289.

gelişimsel ihtiyaçları bakımından yaratabileceği güçlükler uzman tarafından görünür hâle getirilebilir. Uzmanın çocuğun psikolojik durumunu değerlendirmesi ve sürecin çocuk bakımından daha sağlıklı biçimde yürütülmesini sağlaması gerekir[159].

### C. Çocuğun Görüşünün Alınması ve Sürece Katılımı

Çocuğa ilişkin uyuşmazlıklarda uzlaşma temelli bir modelin çocuk odaklı olması, çocuğun görüşlerini ifade etme hakkına sahip bir hak öznesi olarak kabul edilmesini gerektirir[160]. Türk Medenî Kanunu'nun 339'uncu maddesi, ana ve babanın önemli konularda çocuğun düşüncesini olabildiğince göz önünde tutmasını öngörmektedir. Bunun yanında Türkiye'nin taraf olduğu Çocuk Haklarına Dair Sözleşme'nin 12'nci maddesi çocuğun görüşünü açıklama ve bu görüşün dikkate alınmasını isteme hakkını güvence altına almaktadır[161]. Çocuk Haklarının Kullanılmasına İlişkin Avrupa Sözleşmesi'nin 3'üncü maddesi, çocuğa kendisini etkileyen yargılamalarda ilgili bilgileri edinme, görüşünün sorulması ve görüşünü açıklama haklarını tanımakta; 6'ncı maddesi ise karar verecek makamın çocuğun görüşünü uygun yöntemle elde etmesini ve bu görüşe gereken ağırlığı vermesini öngörmektedir[162].

Çocuk Haklarının Kullanılmasına İlişkin Avrupa Sözleşmesi'nin 13'üncü maddesi, çocukları etkileyen uyuşmazlıklarda arabuluculuk ve diğer uyuşmazlık çözüm yöntemlerinin teşvik edilmesini öngörmektedir. Sözleşme'nin 11'inci maddesinde ise 3, 4 ve 9'uncu maddelerde öngörülen usulî güvencelerin çocukları etkileyen diğer organlar önündeki süreçlere genişletilmesi öngörülmektedir. Bu hükümler birlikte değerlendirildiğinde çocuğa ilişkin uyuşmazlıkların uzlaşma yoluyla çözülmesinde de çocuğun katılım hakkının ortadan kalkmadığı sonucuna ulaşılmaktadır[163].

---

159 Aksoy Dursun (n 38) 190, 197.

160 Çocuğun katılım hakkının yalnızca yargısal sürece ilişkin olmadığı, çocukla ilgili tüm süreçlerde uygun düştüğü ölçüde uygulanması gerektiğine ilişkin bkz. Özbek (n 141) 80; Tuncer Kazancı (n 17) 65; Bahadır (n 17) 223.

161 BM Çocuk Haklarına Dair Sözleşme hakkında detaylı bilgi için bkz. yukarıda dn.5.

162 Çocuk Haklarının Kullanılmasına İlişkin Avrupa Sözleşmesi (European Convention on the Exercise of Children's Rights, ETS No. 160), 25 Ocak 1996 tarihinde Strazburg'da imzaya açılmış ve 1 Temmuz 2000 tarihinde yürürlüğe girmiştir. Türkiye Sözleşme'yi 9 Haziran 1999 tarihinde imzalamış; Sözleşme'nin onaylanması 18 Ocak 2001 tarihli ve 4620 sayılı Kanunla uygun bulunmuş (RG 1.2.2001, S. 24305) ve Sözleşme 12 Mart 2002 tarihli ve 2002/3910 sayılı Bakanlar Kurulu Kararı ile onaylanmıştır (RG 2.5.2002, S. 24743). Onay belgesi 10 Haziran 2002 tarihinde tevdi edilmiş ve Sözleşme Türkiye bakımından 1 Ekim 2002 tarihinde yürürlüğe girmiştir. (Sözleşme metni için bkz. https://rm.coe.int/european-convention-on-the-exercise-of-children-s-rights/1680a40f72).

163 Şimşek (n 140) 71.

Çocuğun görüşünün alınması yalnız şeklen yerine getirilen bir işlem hâline gelmemelidir[164]. Çocuğa süreç hakkında bilgi verilmesi ve görüşünün nasıl değerlendirildiğinin yaşına uygun biçimde açıklanması gerçek bir katılımın gereğidir[165]. Çocuğun katılımı sağlandıktan sonra çocuğun görüşü dikkate alınmalıdır[166]. Çocuğun yaşı ve olgunluğu, görüşünün oluştuğu koşullar ve somut uyuşmazlığın özellikleri birlikte dikkate alınmalıdır[167].

Çocuğun görüşüne verilecek ağırlık her somut durumda ayrıca belirlenmelidir[168]. Çocuğun açıkladığı görüşün değerlendirilmesinde yalnız beyanın sonucu değil, bu görüşün hangi koşullarda ve hangi nedenlerle oluştuğu da araştırılmalıdır[169]. Çocuğun yeterli olgunlukta bulunmaması durumunda dahi, katılım hakkı ortadan kalkmadığı için katılımın uygun araçlarla sağlanması gerekir[170].

Çocuğun görüşünün alınma yöntemi belirlenirken ebeveynler arasındaki çatışmanın yoğunluğu, çocuğun anne-baba arasında seçime sürüklenip sürüklenmediği, görüşünün ebeveyn etkisi altında şekillenme ihtimali ve dinlenmenin çocuk üzerinde yaratabileceği psikolojik yük dikkate alınmalıdır[171]. Görüş açıklamanın çocuk bakımından bir yükümlülük değil kullanıp kullanmamaya kendisinin karar vereceği bir hak olduğu unutulmamalıdır[172]. Özellikle şiddet veya istismar iddiasının bulunduğu uyuşmazlıklarda çocuğun katılım yöntemi belirlenirken yeniden örselenme riskinin önlenmesi gerekir[173].

Çocuktan anne veya babası arasında seçim yapması, ebeveynlerden birinin talebini desteklemesi ya da uzlaşmanın içeriğini belirlemesi beklenmemelidir. Çocuğun sürece katılımı, karar verme sorumluluğunun çocuğa bırakılması anlamına gelmez[174].

---

164 Çocuğun görüşünün anlamlı biçimde alınabilmesi için, çocuğun konu, seçenekler ve bunların sonuçları hakkında bilgilendirilmesi gerektiğine ilişkin bkz. Tuğ Levent (n 25) 74.

165 Tuncer Kazancı (n 17) 62; Bahadır (n 17) 245-246.

166 Tuncer Kazancı (n 17) 72; Bahadır (n 17) 245-246.

167 Aksoy Dursun (n 38) 189. Anayasa Mahkemesi bir kararında çocuk belirli bir olgunluk düzeyine ulaşmışsa ve üstün yararına aykırı değilse, kişisel ilişki sürecinde çocuğun istek ve söylemlerinin dikkate alınmasının zorunlu olduğunu belirtmiştir. Karar için bkz. AYM, Cengiz Kılıç Başvurusu, B No 2013/3181, 03.02.2016 (RG, 16.03.2016, S 29655).

168 Yaş ve yaşın etkilerinin her somut durumda ayrıca değerlendirilmesi gerektiğine ilişkin bkz. Oktay Özdemir (n 137) 1231; Tuncer Kazancı (n 17) 63. Çocuğun açıkladığı görüş, kararın bu doğrultuda verilmesini gerektirmemekte; görüşün oluştuğu koşulların da değerlendirilmesi gerekmektedir. Bu hususta bkz. Aksoy Dursun (n 38) 189-190.

169 Tek ve Turan (n 43) 241-243.

170 Tuncer Kazancı (n 17) 63; Bahadır (n 17) 241.

171 Grassinger (n 31) 840-844.

172 UN Committee on the Rights of the Child General Comment No 12 (n 2) para 16. Çocuğun dinlenilmesi çocuğun menfaatlerini tehlikeye düşürüyorsa çocuk hiç dinlenmeyebilir. Bu hususta bkz. Aksoy Dursun (n 38) 189; Tuğ Levent (n 25) 74.

173 Tuğ Levent (n 25) 74.

174 Oktay Özdemir (n 137) 1231; Serdar (n 37) 750.

Zira çocuğun görüşü ile çocuğun üstün yararı aynı kavramlar değildir[175]. Görüş üstün yararın belirlenmesinde dikkate alınması gereken önemli bir unsurdur[176].

Türk hukukunda kurulacak uzlaşma temelli modelde çocuğun katılımı, ebeveynlerin anlaşmasına sonradan eklenen şeklî bir unsur olarak değil sürecin yapısal güvencelerinden biri olarak düzenlenmelidir. Çocuğun yaşına ve olgunluğuna uygun biçimde bilgilendirilmesi, görüş açıklamama konusunda özgür bırakılması, görüşünün güvenli bir yöntemle alınması ve ulaşılan çözümde görüşe uygun ağırlık verilmesi gerekir. Böyle bir düzenleme yalnız karşılaştırmalı hukukta görülen çocuk odaklı modellerle uyum sağlamak için değil, başta Çocuk Haklarına Dair Sözleşme ile Çocuk Haklarının Kullanılmasına İlişkin Avrupa Sözleşmesi olmak üzere Türkiye'nin taraf olduğu milletlerarası sözleşmelerden doğan yükümlülüklerin etkili biçimde yerine getirilmesi bakımından da gereklidir.

### D. Uzlaşmanın Yargısal Denetimi

Çocuğa ilişkin uyuşmazlıkların kamu düzenine ilişkin olması, bu uyuşmazlıklarda taraf iradesinin klasik özel hukuk uyuşmazlıklarına göre daha sınırlı bir işleve sahip olmasına yol açmaktadır[177]. Uyuşmazlığın konusu yalnız ebeveynlerin üzerinde serbestçe tasarruf edebilecekleri menfaatlerden oluşmadığından, hâkim çocuğun üstün yararını re'sen gözetmek ve gerekli araştırmayı yapmakla yükümlüdür. Bu nedenle ebeveynlerin çocuk hakkında bir uzlaşmaya varmış olmaları, mahkemeyi bu uzlaşmanın içeriğiyle bağlı hâle getirmez. Tarafların çözüm üretme iradesi korunmakla birlikte, ulaşılan çözümün çocuğun üstün yararına uygunluğunun denetlenmesi gerekir[178]. Türk hukukunda bu yaklaşımın en açık örneği anlaşmalı boşanmada görülmektedir. Türk Medenî Kanunu'nun 166'ncı maddesinin üçüncü fıkrası uyarınca hâkim, tarafları bizzat dinleyerek iradelerinin serbestçe açıklandığına kanaat getirmeli ve çocukların durumuna ilişkin düzenlemeyi uygun bulmalıdır[179].

---

175 Bahadır (n 17) 245-246. Bolayır ve Şentürk (n 17) 58. Bu yönde bir Yargıtay kararında *"..Birleşmiş Milletler Çocuk Hakları Sözleşmesinin 12. ve Çocuk Haklarının Kullanılmasına İlişkin Avrupa Sözleşmesinin 3. ve 6. maddeleri idrak çağındaki çocukların kendilerini ilgilendiren konularda görüşünün alınması ve görüşlerine gereken önemin verilmesini öngörmektedir. Çocukların üstün yararı gerektirdiği takdirde, görüşlerinin aksine karar verilmesi mümkündür. Velayet kamu düzenine ilişkin olup, re'sen araştırma ilkesi geçerlidir. Bu nedenle yargılama sırasında meydana gelen gelişmelerin bile göz önünde tutulması gerekir"* denilmiştir. Bkz. 2. YHD, E. 2016/17073, K. 2018/6023, 03.05.2018 (LegalBank, 25.08.2026).

176 Katılım hakkının çocuğun üstün yararının belirlenmesinin bir aracı olduğuna ilişkin bkz. Bahadır (n 17) 224; Ceylan (n 42) 4583-4584.

177 Çelik (n 147) 71. Öğretide, velayete ilişkin dava ve işlerin kamu düzenine ilişkin olması ve tarafların bunlar üzerinde serbestçe tasarruf edememeleri gerekçesiyle sulh ve arabuluculuğa elverişli olmadığı görüşü de savunulmaktadır. Bu yönde bkz. Tanrıver (n 132) 115. Bununla birlikte, kanaatimizce çocuğa ilişkin hakların ebeveynlerin serbest tasarrufuna bırakılmamış olması ile ebeveynlerin çocuğun üstün yararıyla sınırlı olmak üzere çözümün oluşturulmasına katılabilmeleri birbirinden ayrılmalıdır.

178 Özbek (n 141) 93; Akkaya (n 17) 29.

179 Oktay Özdemir (n 137) 1240; Ercan (n 133) 85-86; Ceylan (n 42) 4584. Velayete ilişkin konuların

Çocuğa ilişkin uyuşmazlıkların kamusal yönü, bu uyuşmazlıkların tamamen taraf iradelerine bırakılmasını engellemektedir. Bu noktada tarafların vardığı anlaşmanın, bir mahkeme tarafından denetlenmesi ile devletin çocuğu koruma yükümlülüğünü yerine getirmesi sağlanmalıdır[180]. Zira çocuğa ilişkin uyuşmazlığın çözümü ile çocuğun korunması devlet bakımından farklı işlevlerdir. Çocuğa ilişkin uyuşmazlığın çözümünün taraf iradesine ve uzman desteğine dayanan bir yapıya bırakılması, çocuğun korunmasını gerektiren hâllerde devletin yükümlülüğünün ortadan kalktığı anlamına gelmez[181]. Bu sebeple çocuğa ilişkin uzlaşmanın bağlayıcı sonuç doğurması, mahkeme denetimi ile tamamlanan özel bir mekanizma içerisinde ele alınmalıdır[182].

Ebeveynlerin aynı çözüm üzerinde anlaşmış olmaları, çözümün çocuk bakımından isabetli olduğunu göstermez. Çocuğun üstün yararı ilkesinin somut olayda gerçekleştirilmesi sürecinde ebeveynlerin ortak iradesi her zaman çocuk açısından en uygun sonucu doğurmayabilir[183]. Bunun temel nedeni, ebeveynlerin menfaatleri ile çocuğun yararının her zaman örtüşmemesidir[184]. Özellikle boşanma ve ayrılık süreçlerinde ebeveynler, devam eden çatışmanın etkisiyle kendi beklenti ve menfaatlerini farkında olmaksızın çocuğun üstün yararı ile özdeşleştirebilmektedir[185]. Bu nedenle ebeveynlerin iyi niyetli olmaları dahi, çocuğun ihtiyaçlarını her zaman objektif biçimde değerlendirebildikleri anlamına gelmemektedir[186]. Anılan sebepler, ulaşılan sonucun ayrıca çocuk bakımından değerlendirilmesini gerekli kılmaktadır[187].

---

anlaşmalı boşanma kapsamında ebeveynlerce müzakere edilebildiğine ilişkin bkz. Çelik (n 147) 84-85.

180 Benzer yönde bkz. Alper Uyumaz ve Kemal Erdoğan, 'Aile Hukukundan Doğan Uyuşmazlıkların Alternatif Çözüm Yolları' (2015) 17(1) Dokuz Eylül Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi 119, 162.

181 Mnookin (n 49) 265.

182 Dağlıoğlu (n 26) 566; Şimşek (n 140) 68-69.

183 Archard (n 9) 106; Eekelaar (n 3) 169; Kelly (n 16) 377. Çocuğun temsilci aracılığıyla dinlenmesi bakımından çocuk ile ebeveyni arasındaki olası çıkar çatışmasına ilişkin bkz. UN Committee on the Rights of the Child, General Comment No. 12 (n 2) para 36.

184 Kelly (n 16) 377.

185 Kelly (n 16) 377.

186 Kelly (n 16) 377; Eekelaar (n 3) 169.

187 UN Committee on the Rights of the Child, General Comment No 14 (n 11) para 46-48. Ayrıca bkz. Pobjoy (n 13) 338; Clare Huntington ve Elizabeth S Scott, 'The New Restatement of Children and the Law' (2020) 54(1–2) Family Law Quarterly 91, 110. Alman hukukunda da bu yönde bir düzenleme bulunmaktadır. FamFG § 156'ya göre Alman hukukunda kişisel ilişki ve çocuğun teslimine ilişkin uyuşmazlıklarda tarafların vardıkları düzenleme ancak mahkeme tarafından onaylanması hâlinde mahkemece onaylanmış sulh niteliği kazanmakta; kişisel ilişkiye ilişkin düzenleme ise ancak çocuğun üstün yararına aykırı olmadığı takdirde onaylanmaktadır. Bu düzenleme, tarafların uzlaşmaya dayalı çözüm üretmesine imkân tanınırken çocuğun üstün yararının mahkeme denetimiyle korunabileceğini göstermektedir. Bu yönde bkz. Schlünder (n 144) § 156 Rn. 8-9; Musielak/Borth/Frank/Frank (n 144) § 156 Rn. 8-10.

Velayet ve çocukla kişisel ilişki kurulması gibi çocuğun üstün yararının re'sen gözetildiği uyuşmazlıklarda re'sen araştırma ilkesi uygulanmaktadır[188]. Bu özellik, çocuğa ilişkin uyuşmazlıklarda varılan anlaşmaların da salt şeklî bir denetime tâbi tutulmasının yeterli olmayacağını düşündürmektedir. Ebeveynlerin çocuğa ilişkin yetkilerini onun üstün yararı doğrultusunda kullanmakla yükümlü olmaları ve hâkimin çocuğun menfaatini re'sen gözetme görevi birlikte değerlendirildiğinde, hâkimin anlaşmanın çocuğun üstün yararına uygunluğunu esastan incelemesi gerektiği kabul edilmelidir.

Hâkimin anlaşmanın esasına ilişkin yapacağı denetim, kendi takdir yetkisini kullanarak yeni bir sonuca ulaşma şeklinde olmamalıdır. Denetimin merkezinde anlaşmanın çocuğun üstün yararına uygunluğu bulunmalıdır[189]. Çocuğun yaşı, gelişim düzeyi, sağlık ve eğitim durumu, ebeveynleriyle ilişkileri ve yaşam koşulları değerlendirmede dikkate alınmalıdır. Maddî hukukun emredici sınırları ve çocuğun üstün yararı gözetilmek kaydıyla taraflar ebeveynlikten doğan görev ve yetkilerin somut kullanım ve yerine getirilme biçimi üzerinde anlaşabilmelidir. Zira hak ve yükümlülüklerin kaynağı maddî hukuktur ancak taraflar somut olarak bu yükümlülüğün nasıl yerine getirileceği hususunda anlaşabilirler[190].

Anlaşmanın uygulanabilir olması da denetimin bir parçasıdır. Özellikle kişisel ilişki veya çocuğun yaşam düzenine ilişkin hükümler, yeni uyuşmazlıklara yol açmayacak ölçüde açık olmalıdır. Çocuk bakımından önem taşıyan konuların yeterli açıklıkta düzenlenmiş olması ve oluşturulan çözümün aile yaşamının gerçek koşulları içerisinde uygulanabilir bulunması gereklidir.

Hâkim ayrıca çocuğun görüşünü açıklama imkânının sağlanıp sağlanmadığını ve bu görüşe yaşı ve olgunluğu ölçüsünde ağırlık verilip verilmediğini değerlendirebilmelidir. Bunun için çocuğun her durumda mahkeme tarafından

---

188 Yargıtay bir kararında doğrudan "*Velayet kamu düzenine ilişkin olup, re'sen araştırma ilkesi geçerlidir"* ifadesini kullanmıştır. Karar için bkz. 2. YHD, E. 2016/17073, K. 2018/6023, 03.05.2018 (LegalBank, 25.08.2026). Güray Erdönmez/Nur Bolayır, *Pekcanıtez Usûl Medenî Usûl Hukuku,* C II (16. Bası, On İki Levha Yayıncılık 2025) 1238-1239; Murat Atalı/İbrahim Ermenek/Ersin Erdoğan, *Medenî Usûl Hukuku* (Yetkin Yayınları 2024) 147. Çocuğa ilişkin koruma tedbirlerine ilişkin yargılamada re'sen harekete geçme ilkesinin uygulandığına ilişkin bkz. Peksöz (n 35) 651-652. Ayrıca bkz. Tuncer Kazancı (n 17) 74-76; Bolayır ve Şentürk (n 17) 89-90.

189 Acar Ünal (n 134) 301.

190 Yargıtay kararına konu olan olayda, ebeveynler anlaşmalı boşanma protokolünde çocuk için aylık 500 TL iştirak nafakası kararlaştırmışlar ve düzenleme hâkim tarafından onaylanmıştır. Sonradan baba nafakanın azaltılmasını istemiştir. Yargıtay, TMK m. 182/2 ve 328/1 çerçevesinde ebeveynin çocuğun bakım ve eğitim giderlerine katılma yükümlülüğünü vurguluyor ve sözleşmeyle kararlaştırılıp hâkim tarafından onaylanan nafakanın, koşullarda gerekli değişiklik olmaksızın kolayca azaltılamayacağını belirtiyor. Bkz. 3. YHD, E. 2015/16767, K. 2016/2660, 25.02.2016 (LegalBank, 25.08.2026).

yeniden dinlenmesi gerekli değildir[191]. Uzman aracılığıyla usûlüne uygun şekilde alınmış görüşten yararlanılması mümkündür[192].

Hâkim, anlaşmanın tarafların serbest iradesine dayanıp dayanmadığını değerlendirmelidir[193]. Bu konuda uzmanların yaptığı değerlendirme ve görüşler dikkatle incelenmelidir. Taraf iradesinin sakatlanmış olması, ciddi bir güvenlik riskinin bulunması ya da ulaşılan anlaşmanın uygulanamayacak ölçüde belirsiz olması hâlinde ise onay talebi reddedilmelidir.

Çocuğa ilişkin uyuşmazlıklarda yargısal denetim, uzlaşmanın kamusal yönünün temel güvencesini oluşturmaktadır. Ebeveynlere çözüm oluşturma imkânı tanınması, çocuğun hak ve menfaatlerinin onların tasarrufuna bırakıldığı anlamına gelmemelidir[194]. Mahkemenin görevi, taraf iradesinin serbestliğini, çocuğun katılımını, üstün yararı, uygulanabilirliği ve güvenliği denetleyerek kabul edilebilir bir uzlaşmaya hukukî etki kazandırmaktır. Böylece taraf iradesi korunurken, çocuğa ilişkin uyuşmazlıkların kamu düzeniyle bağlantısından kaynaklanan devletin koruma yükümlülüğü de sürdürülmüş olur.

### E. Şiddet ve İstismar Vakalarında Uzlaşmanın Sınırları

Çocuğa ilişkin uyuşmazlıklarda uzlaşma temelli yöntemlerin uygulanabilmesi, tarafların güvenli bir ortamda ve serbest iradeleriyle müzakere edebilmelerine bağlıdır. Güncel aile içi şiddet veya ciddi bir güvenlik riskinin bulunduğu durumlarda güvenli ve serbest müzakere koşullarının gerçekleştiğinden söz edilemez. Nitekim Hukuk Uyuşmazlıklarında Arabuluculuk Kanunu, aile içi şiddet iddiasını içeren uyuşmazlıkları arabuluculuğa elverişli görmemektedir. 6284 sayılı Kanun bakımından şiddet de yalnız fiziksel saldırıyla sınırlı olmayıp fiziksel, cinsel, psikolojik ve ekonomik zarar doğuran davranışlar, tehdit, baskı ve özgürlüğün keyfî engellenmesini de kapsamaktadır.

Şiddet ve kontrol davranışları her zaman dava dosyasına veya resmî kayıtlara yansımayabileceğinden, süreç başlamadan önce ayrıca bir uzlaşmaya elverişlilik ve risk değerlendirmesi yapılmalıdır. Bu değerlendirmenin amacı, somut olayda tarafların güvenli ve özgür bir müzakere yürütebileceklerini ve sürecin çocuk bakımından

---

191 Benzer yönde bir Yargıtay kararında *"....alıntı yapılan sözleşme hükümlerine göre çocuğun "doğrudan doğruya veya bir temsilci ya da uygun bir makam yoluyla", çocuk için elverişli durumlarda ve onun idrakine uygun bir usulde dinlenilmesi öngörülmüştür. Diğer bir anlatımla, özel bir engel bulunmadıkça, ayırt etme gücüne sahip çocuk, hâkim tarafından duruşmaya çağırılarak bizzat dinlenebileceği gibi bizzat mahkemeye getirtilmeden diğer şahıs ve kurumlar vasıtasıyla da çocuğun fikrinin alınması sağlanabilir"* denilmiştir. Bkz. YHGK, E. 2018/1072, K. 2019/185, 21.02.2019 (LegalBank, 25.08.2026).

192 Bu hususa ilişkin bkz. Bahadır (n 17) 238.

193 Şimşek (n 140) 69.

194 Tarafların çözümün oluşturulmasına katılması ile sonucun yargısal denetime tâbi tutulması birbirini dışlayan mekanizmalar değildir. Bu yönde bkz. Çelik (n 147) 84-86.

zarar riski oluşturmadığını belirlemektir[195]. Uzlaşma, tarafın önerilen çözümü bir yaptırım veya misilleme korkusu olmadan kabul ya da reddedebilmesini gerektirir[196]. Değerlendirme taraflarla ayrı ve gizli görüşmeler yapılarak gerçekleştirilmelidir. Aile içi şiddet geçmişi, devam eden tehditler, çocuğa yönelik zarar veya istismar riski, tarafların birbirlerinden duydukları korku, ekonomik bağımlılık, psikolojik baskı, mevcut koruma kararları ve tarafların özgürce karar verme kapasitesini etkileyebilecek diğer koşullar dikkate alınmalıdır. Özellikle güç dengesizliği ve aile içi şiddetin bulunduğu hâllerde uzlaşmaya yönlendirmenin tarafın güvenliği ve serbest iradesi bakımından sakınca yaratabileceği kabul edilmektedir[197].

Süreç başladıktan sonra belirli periyotlarla şiddet ve istismar konusunda risk değerlendirilmesi yenilenmelidir[198]. İlk görüşmede ortaya çıkmayan baskı veya tehditlerin müzakere sırasında anlaşılması mümkün olduğundan, yeniden değerlendirme yapılmalıdır[199]. Süreç sırasında yeni bir risk ortaya çıkması veya taraflardan birinin özgürce müzakere edemediğinin anlaşılması hâlinde uzlaşma derhâl sona erdirilmelidir[200]. Tarafların bir gerekçe göstermek zorunda kalmadan süreçten ayrılma hakkı bulunmalı ve bu tercih daha sonra kendileri aleyhine değerlendirilmemelidir.

Şiddet, istismar ya da iradeyi etkileyen durumların nitelendirilmesi taraflara bırakılmamalı; bu durumlar uzmanlar tarafından incelenmelidir[201]. Zira mağdur taraf, kendi tercih ettiği için değil daha fazla şiddete uğramamak, ekonomik desteği kaybetmemek veya çocuğuna zarar verilmesini önlemek amacıyla uzlaşmayı kabul edebilir[202]. Özellikle çocuğa yönelik şiddet veya istismar iddialarında çocuğun güvenliği ebeveynlerin uzlaşma isteğinin önünde tutulmalıdır[203]. Ebeveynlerin kişisel ilişkinin devamı konusunda anlaşmaları, mevcut riskleri ortadan kaldırmaz. Böyle durumlarda öncelikle yetkili makamlar tarafından koruma ihtiyacı değerlendirilerek gerekli tedbirler alınmalı; uzlaşma süreci bu tedbirlerin alınmasını geciktirmemelidir. Böyle bir durum söz konusu olduğunda

---

195 Şiddet ve istismar vakıalarında uzlaşmaya elverişlilik değerlendirilirken bunların serbest müzakere imkânı üzerindeki etkisinin de dikkate alınması gerektiğine ilişkin bkz. Şimşek (n 140) 71-73.

196 Benzer yönde bkz. Özbek (n 141) 89.

197 Elrod ve Dale (n 145) 408.

198 Bu noktada Avustralya modeline ilişkin bkz. yukarıda II.C.2.

199 Acar Ünal (n 134) 290-291.

200 Özbek (n 141) 89; Çelik (n 147) 88; Levent Börü, 'Kadına Karşı Şiddette Arabuluculuk Kurumuna İlişkin Bazı Değerlendirmeler' (2017) Özel Sayı Türkiye Barolar Birliği Dergisi 173, 190; Şamil Demir, 'Arabuluculuk ile Aile İçi Şiddet ve Uzlaşmaya Tabi Suçların İlişkisi' (2014) 2 Ankara Barosu Dergisi 213, 221.

201 Dağlıoğlu (n 26) 581 dn.86.

202 Şiddetin uzlaşmaya elverişlilik üzerindeki etkisi; bu olgunun tarafların güvenliği, serbest iradesi ve eşit koşullarda müzakere edebilme imkânı üzerindeki etkisiyle birlikte değerlendirilmelidir. Buna ilişkin bkz. Demir (n 200) 219.

203 Börü (n 200) 189-190.

koruyucu, adlî ve sosyal hizmet mekanizmalarına öncelik verilmelidir[204]. Buna karşılık geçmişte şiddet olgusunun bulunmasına rağmen güncel bir güvenlik riskinin bulunmadığının bağımsız uzman değerlendirmesiyle tespit edildiği istisnaî durumların ayrıca düzenlenip düzenlenmeyeceği değerlendirilebilir[205].

## SONUÇ

Çocuğa ilişkin uyuşmazlıklar çözümün çocuğu doğrudan etkilemesi nedeniyle diğer özel hukuk uyuşmazlıklarından ayrılmaktadır. Zira devletin çocuğun üstün yararını koruma yükümlülüğü söz konusudur. Bu sebeple taraflar çocuklar üzerindeki hak ve yükümlülüklerini kullanma noktasında serbest değildir. Diğer taraftan çocuğun haklarının ve üstün yararının korunması gerekliliği, ebeveynlerin çözümün oluşturulmasına katılmasını bütünüyle dışlamamaktadır.

Karşılaştırmalı olarak incelenen hukuk sistemleri çocuğa ilişkin uyuşmazlıklarda uzlaşmanın mümkün olduğunu göstermektedir. İsviçre hukukunda uzlaşmanın mahkeme ve çocuk koruma makamlarının gözetimiyle bağlantılı biçimde teşvik edilmesi; Japon hukukunda aile mahkemesi bünyesindeki uzmanların uzlaştırma sürecine aktif biçimde katılması; Avustralya hukukunda dava öncesi uyuşmazlık çözümünün, elverişlilik ve risk değerlendirmesiyle birlikte yapılandırılması dikkat çekmektedir. Bu sistemlerin ortak noktası, uzlaşmanın yalnızca ebeveynlerin iradelerine bırakılmaması ve çocuğun korunmasını sağlayacak güvencelerle çevrelenmesidir.

Türk hukukunda çocuğa ilişkin uyuşmazlıkların özelliklerini dikkate alan, mahkemeyle bağlantılı ve uzmanlık temelli özel bir uzlaşma modeline ihtiyaç bulunmaktadır. Böyle bir modelde amaç, uyuşmazlığın her hâlükârda anlaşmayla sona erdirilmesi olmamalıdır. Uzlaşmaya elverişli hâllerde ebeveynlerin çocuğun ihtiyaçlarını esas alan, uygulanabilir ve sürdürülebilir bir düzenleme üzerinde anlaşmaları hedeflenmelidir. Çocuğun üstün yararı ise sürecin bütün aşamalarında gözetilmesi gereken birincil ölçüt olmalıdır.

Uzmanlar sürecin farklı aşamalarında uzlaşmanın kolaylaştırılması, uyuşmazlığın uzlaşmaya elverişliliği ile risklerin değerlendirilmesi, çocuğun görüşünün alınması ve çocuğun üstün yararının belirlenmesi gibi farklı işlevler üstlenmelidir. Bu işlevlerin gerektirdiği uzmanlık ve yöntemlerin farklı olması nedeniyle, görevlerin ve görevlilerin ayrıştırılması gerekir.

Çocuk odaklı uzlaşma modelinde bir diğer unsur, çocuğun sürece etkili biçimde katılımıdır. Çocuğun kendisini etkileyen konularda görüşünü açıklayabilmesi ve bu görüşe somut duruma göre ağırlık verilmesi gerekmektedir. Çocuk yaşına ve

---

[204] Benzer yönde görüş için bkz. Tanrıver (n 132) 114. Uzlaşmaya elverişlilik değerlendirmesinin güç dengesizliklerinin tarama ve risk değerlendirmesi yoluyla belirlenmesi ve giderilemeyen bir dengesizlik hâlinde sürecin sona erdirilmesine ilişkin bkz. Şimşek (n 140) 72-73.

[205] Gerekli hallerde özel güvenceler oluşturulması gerektiğine ilişkin bkz. Börü (n 200) 191.

gelişim düzeyine uygun biçimde bilgilendirilmeli, güvenli bir ortamda görüşünü ifade edebilmeli ve bu görüş çözümün oluşturulmasında dikkate alınmalıdır.

Ebeveynler tarafından oluşturulan uzlaşmanın hukukî sonuç doğurması yargısal denetime bağlı tutulmalıdır. Çocuğa ilişkin uyuşmazlıkların kamusal yönü ve hâkimin çocuğun üstün yararını re'sen gözetme yükümlülüğü denetimi gerekli kılmaktadır. Bununla birlikte yargısal denetim, hâkimin tarafların yerine geçerek yeni bir düzenleme oluşturması şeklinde anlaşılmamalıdır. Denetim taraf iradesinin özgür biçimde oluşması, çocuğun katılımının sağlanması, anlaşmanın çocuğun üstün yararına uygunluğu ve uygulanabilirliği üzerinde yoğunlaşmalıdır. Böylelikle ebeveynlerin çözümü oluşturması ile devletin çocuğu koruma yükümlülüğü arasında bir denge kurulmalıdır.

Özellikle şiddet, istismar, güç dengesizliği veya taraflardan birinin serbest iradesini zedeleyen durumların bulunduğu hâllerde öncelik, uyuşmazlığın uzlaşmayla sona erdirilmesi değil, çocuğun ve mağdur ebeveynin güvenliğinin sağlanması olmalıdır. Bu nedenle elverişlilik ve risk değerlendirmesi, süreç boyunca tekrarlanan dinamik bir biçimde tasarlanmalıdır.

Türk hukukunda çocuğa ilişkin uyuşmazlıklar bakımından ihtiyaç duyulan yapı, erken aşamada erişilebilen ve mahkemeyle bağlantılı bir uzlaşma sürecini, işlevlerine göre farklılaşmış uzman desteğini, çocuğun etkili katılımını, elverişlilik ve risk değerlendirmesini ve uzlaşmanın yargısal denetimini bir araya getirmelidir. Böyle bir modelde ebeveynlerin çözümün oluşturulmasına katılması ile çocuğun korunmasına yönelik devletin yükümlülüğü birbirini tamamlayan unsurlar hâline gelir. Bu yaklaşım, bir yandan tarafların sürdürülebilir çözümler geliştirmesine imkân verirken, diğer yandan çocuğun haklarının ebeveynlerin iradesine terk edilmesini önleyerek uzlaşmayı çocuk odaklı bir çözüm mekanizması hâline getirebilir.

## KAYNAKLAR

Acar Ünal Ö, 'Benimle Boşanır Mısın?!: Boşanmanın Hukuki Sonuçları Bakımından Arabuluculuğun Uygulanabilirliği', A Yeşilırmak, Y Bozkurt Gümrükçüoğlu, GA Yakacak ve ÖF Kafalı (ed), *Arabuluculuğun Geleceği Sempozyumu Bildiri Tam Metin Kitabı* (İbn Haldun Üniversitesi Yayınları 2021) 285.

Akkaya T, 'Boşanma Davasında Alınabilecek Geçici Hukuki Korumalar veya Hâkimin Müdahalesi Yoluyla Çocuğun Korunması Kapsamında Zorunlu Arabuluculuk ve Boşanma Süreci (Aile) Danışmanlığı' (2014) 4 Ankara Barosu Dergisi 23.

Aksoy Dursun S, 'Çocuk ile Kişisel İlişki Kurma Hakkı ve Uygulamadaki Sorunlar', A Makaracı Başak, S Öktem Çevik ve GS Tek (ed), *Türk Medeni Kanunu Hükümlerinin Çocuk Hakları ile Uyumlaştırılması* (1. Bası, Seçkin Yayıncılık 2021) 183.

Archard D, 'Children and Consent: Best Interests, Parents, and a Child's Views' in L Forsberg, I Black and A Skelton (eds), *Consenting Children: Autonomy, Responsibility, Well-Being* (Liverpool University Press 2025).

Arslan R, Yılmaz E, Taşpınar Ayvaz S ve Hanağası E, *Medenî Usul Hukuku* (Güncellenmiş 11. Baskı, Yetkin Yayınları, Ankara 2025).

Atalı M ve Dırenisa E, *Pekcanıtez Usûl Medenî Usûl Hukuku,* Cilt IV (16. Bası, On İki Levha Yayıncılık 2025).

Atalı M, Ermenek İ ve Erdoğan E, *Medenî Usûl Hukuku* (Yetkin Yayınları 2024).

Bahadır Z, 'BM Çocuk Haklarına Dair Sözleşme Çerçevesinde Medenî Usûl Hukuku Bakımından Çocuğun Katılım Hakkı' (2023) 70 Adalet Dergisi 213.

Baydemir C and Kocayörük E, 'Evaluation of Family Relations in Custody Cases: Adapting The Structured Assessment Form for Children to Turkish Culture' (2023) 7(3) International Journal of Innovative Approaches in Education 114.

Biderbost Y, Arnet R, Breitschmid P ve Jungo A (ed), *Personen- und Familienrecht Art. 1–456 ZGB – Partnerschaftsgesetz, CHK – Handkommentar zum Schweizer Privatrecht* (4. Bası, Schulthess Juristische Medien AG 2023).

Birinci Uzun T, 'Türk Medenî Kanunu'na Göre Velâyetin Kullanılması ve Çocuğun Yüksek (Üstün) Yararı İlkesi Doğrultusunda Boşanmada ve Evlilik Dışı İlişkide Birlikte Velâyet Modeli' (2016) 6(1) Hacettepe Hukuk Fakültesi Dergisi 135.

Bolayır N ve Şentürk E, 'Aile Hukukuna İlişkin Yargılamalarda Çocuğun Katılım Hakkı' (2026) 232 Bahçeşehir Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi 31.

Börü L, 'Kadına Karşı Şiddette Arabuluculuk Kurumuna İlişkin Bazı Değerlendirmeler' (2017) Özel Sayı Türkiye Barolar Birliği Dergisi 173.

Bryant TL, 'Family Models, Family Dispute Resolution and Family Law in Japan' (1995) 14(1) UCLA Pacific Basin Law Journal 1.

Burri M, Sutter-Somm T, Lötscher C, Leuenberger C ve Seiler B (ed), *Kommentar zur Schweizerischen Zivilprozessordnung (ZPO)* (4. Bası, Schulthess 2025).

Ceylan E, 'Türk Hukukunda Boşanmanın Hukuki Sonuçlarında Arabuluculuk' (2018) 16(190) Legal Hukuk Dergisi 4561.

Çelik MB, 'Türk Aile Hukuku'nda Arabuluculuğa Elverişlilik' (2025) 17(1) Hukuk ve İktisat Araştırmaları Dergisi 64.

Dağlıoğlu D, 'Aile Hukukuna İlişkin Uyuşmazlıklarda Arabuluculuk' (2020) 2(2) ASBÜ Hukuk Fakültesi Dergisi 551.

Demir Ş, 'Arabuluculuk ile Aile İçi Şiddet ve Uzlaşmaya Tabi Suçların İlişkisi' (2014) 2 Ankara Barosu Dergisi 213.

Demircioğlu HR, '6325 Sayılı Kanun'un Türk Aile Hukuku Uyuşmazlıklarında Uygulanabilirliği', E Erdoğan (ed), *Arabuluculuğun Geliştirilmesi Uluslararası Sempozyumu* (Pozitif Matbaacılık 2019) 53.

Dırenisa E, 'İsviçre Medenî Usûl Hukukundaki Zorunlu Uzlaştırma Kurumuna Genel Bir Bakış' (2021) 3(2) Türk-Alman Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi 51.

Dural M, Öğüz T ve Gümüş MA, *Türk Özel Hukuku Cilt III: Aile Hukuku* (Filiz Kitabevi 2013).

Eekelaar J, 'The Emergence of Children's Rights' (1986) 6(2) Oxford Journal of Legal Studies 161.

Egli U ve Mrose O, Brunner A, Schwander I ve Vischer M (ed), *Schweizerische Zivilprozessordnung ZPO: Kommentar* (3. Bası, Dike Verlag 2025).

Elrod LD ve Dale MD, 'Paradigm Shifts and Pendulum Swings in Child Custody: The Interests of Children in the Balance' (2008) 42 Family Law Quarterly 381.

Ercan İ, 'Aile Mahkemesinde Uyuşmazlıkların Sulh Yoluyla Çözümlenmesi', *Prof Dr Yavuz Alangoya İçin Armağan* (Alkım Yayınevi 2007) 63.

Erdönmez G ve Bolayır N, *Pekcanıtez Usûl Medenî Usûl Hukuku*, Cilt II (16. Bası, On İki Levha Yayıncılık 2025).

Fassbind P, Kren Kostkiewicz J, Wolf S, Amstutz M ve Fankhauser R (ed), *ZGB Kommentar: Schweizerisches Zivilgesetzbuch* (4. Bası, Orell Füssli 2021).

Fleischer T, Gehri MA, Jent-Sørensen I ve Sarbach M (ed), *ZPO Kommentar: Kommentar zur Schweizerischen Zivilprozessordnung* (3. Bası, Orell Füssli 2023).

Gasser D, Rickli B ve Josi C, *Schweizerische Zivilprozessordnung: Kurzkommentar* (3. Bası, Dike Verlag 2025).

Grassinger G E, 'Çocuğun Menfaati Gereği Görüşünün Alınmaması Gereken Durumlar', İ Engin (ed), *Prof Dr Rona Serozan'a Armağan,* Cilt I (On İki Levha Yayıncılık 2010) 823.

Hollingsworth K, 'Theorising Children's Rights in Youth Justice: The Significance of Autonomy and Foundational Rights' (2013) 76(6) The Modern Law Review 1046.

Honegger J, Sutter-Somm T, Lötscher C, Leuenberger C ve Seiler B (ed), *Kommentar zur Schweizerischen Zivilprozessordnung (ZPO): Art. 1–218 ZPO* (4. Bası, Schulthess 2025).

Huntington C ve Scott ES, 'The New Restatement of Children and the Law' (2020) 54(1–2) Family Law Quarterly 91.

İmamoğlu SH, 'Çocuğun Kişiliğinin Ana Babaya Karşı Korunması' (2005) 54(2) Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi 183.

Kelly JB ve Emery RE, 'Children's Adjustment Following Divorce: Risk and Resilience Perspectives' (2003) 52 Family Relations 352.

Kelly JB, 'The Best Interests of the Child: A Concept in Search of Meaning' (1997) 35(4) Family and Conciliation Courts Review 377.

Kelly JB, 'The Determination of Child Custody' (1994) 4 The Future of Children 121.

Lundy L, '"Voice" Is Not Enough: Conceptualising Article 12 of the United Nations Convention on the Rights of the Child' (2007) 33(6) British Educational Research Journal 927.

Maranta L, *ZGB Kommentar: Schweizerisches Zivilgesetzbuch*, Art 314 (4.aktualisierte Aufl, Orell Füssli 2021).

Mazlum İ, 'Alman Hukuku'nda Aile Arabuluculuğu' (2020) 5(1-2) Çankaya Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi 2359.

Minamikata S, 'Resolution of Disputes over Parental Rights and Duties in a Marital Dissolution Case in Japan: A Nonlitigious Approach in 'Chotei' (Family Court Mediation)' (2005) 39(2) Family Law Quarterly 489.

Mnookin RH, 'Child-Custody Adjudication: Judicial Functions in the Face of Indeterminacy' (1975) 39 Law and Contemporary Problems 226.

Moloney L, 'From Helping Court to Community-Based Services: The 30-Year Evolution of Australia's Family Relationship Centres' (2013) 51(2) Family Court Review 214.

Möhler C, Gehri MA, Jent-Sørensen I ve Sarbach M (ed), *ZPO Kommentar: Kommentar zur Schweizerischen Zivilprozessordnung* (3.Bası, Orell Füssli 2023).

Murayama M, 'The Origins and Development of Family Conciliation in Japan: A Political Aspect' (2010) 32(2) Journal of Social Welfare & Family Law 143.

Musielak H-J, Borth H ve Frank M, *Familiengerichtliches Verfahren: 1. und 2. Buch,* Kommentar (8. Aufl., Verlag Franz Vahlen, München 2026).

Ogawa T, 'The Japanese Family Court and Family Court Mediation System' (1995) 18(1) Hiroshima University of Economics Research Papers 79.

Ojelabi LA ve Gutman J, 'Family Dispute Resolution and Access to Justice in Australia' (2020) 16(2) International Journal of Law in Context 197.

Oktay Özdemir S, 'Boşanma Davalarında Çocuklara İlişkin Kararlar Bakımından Çocuğun Dinlenilme Hakkı', *Prof Dr Hüseyin Hatemi'ye Armağan*, Cilt II (Vedat Kitapçılık 2009) 1219.

Özbek M, 'Avrupa Konseyi Bakanlar Komitesinin "Aile Arabuluculuğu" Konulu Tavsiye Kararı' (2005) 7(2) Dokuz Eylül Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi 71.

Özmumcu S, *Uzak Doğu'da Arabuluculuk Anlayışı ile Türk Hukuk Sisteminde Arabuluculuk Kurumuna Genel Bir Bakış* (2. Bası, On İki Levha Yayıncılık 2012).

Öztan B, *Aile Hukuku* (5. Bası, Turhan Kitabevi 2004).

Parkinson P, *Family Law and the Indissolubility of Parenthood* (Cambridge University Press 2011).

Peksöz V, 'Çocuk Koruma Tedbirlerinin Medenî Usûl Hukuku Bakımından İncelenmesi', E Erdoğan, B Vural Çelenk ve Ö Özyüksel (ed), *Türk Hukukunda Çocuk* (Yetkin Yayınları 2022) 633.

Peter JT, Aebi-Müller RE ve Müller C (ed), *Schweizerische Zivilprozessordnung (Art. 1–352 ZPO sowie Art. 400–408 ZPO)* (2. Bası, Stämpfli 2026).

Pobjoy JM, 'The Best Interests of the Child Principle as an Independent Source of International Protection' (2015) 64(2) The International and Comparative Law Quarterly 327.

Schindeler E, 'Unanswered Questions—Family Dispute Resolution in the Shadow of the Law' (2022) 44(1) Journal of Social Welfare and Family Law 84.

Schlünder M, in Hahne/Schlögel/Schlünder (Hrsg), *BeckOK FamFG* (59. Edition, Stand: 01.09.2026).

Serdar İ, 'Kişisel İlişki Kurma Hakkı' (2007) 9 Dokuz Eylül Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi Özel Sayı 739.

Serozan R, *Çocuk Hukuku* (Genişletilmiş 2. Bası, Vedat Kitapçılık 2005).

Seymour J, 'Parens Patriae and Wardship Powers: Their Nature and Origins' (1994) 14 *Oxford Journal of Legal Studies* 159.

Sixsmith A ve Blakey R, 'Family Mediation and Domestic Abuse: Lessons from Australia' (2025) 47(2–3) Journal of Social Welfare and Family Law 213.

Spycher A, Aebi-Müller RE ve Müller C (ed), *Schweizerische Zivilprozessordnung (Art. 1–352 ZPO sowie Art. 400–408 ZPO)* (2. Bası, Stämpfli 2026).

Supreme Court of Japan, Guide to the Family Court of Japan 2023 (2023) https://www.courts.go.jp/english/vc-files/courts-en/Material/Guide_to_the_Family_Court_of_Japan_2023.pdf

Sutter-Somm T ve Seiler B, *Handkommentar zur Schweizerischen Zivilprozessordnung: Art. 1–408 ZPO* (1. Bası, Schulthess 2021).

Şimşek E, 'Aile Hukuku'na İlişkin Uyuşmazlıkların Çözümü İçin Düzenlenmesi Gereken, Ayrı Bir Arabuluculuk Kanunu ile İlgili Değerlendirme', E Erdoğan (ed),

*Arabuluculuğun Geliştirilmesi Uluslararası Sempozyumu* (Pozitif Matbaacılık 2019) 57.

Tanrıver S, 'Aile Mahkemesi Hâkimlerinin Sulhe Teşvik Ödevi', F Kaya, N Özdemir ve G Uygur (ed), *Kadınların ve Kız Çocuklarının İnsan Hakları: Kadına Yönelik Şiddet ve Ev-İçi Şiddet* (Savaş Yayınevi 2014) 111.

Tanrıver S, 'Alternatif Uyuşmazlık Çözüm Yolları: Arabuluculuk Kurumuna Hukukî ve Sosyolojik Bir Bakış', *Makalelerim (2006)* (1. Bası, Asil Yayıncılık 2007) 59.

Tek GS ve Turan SG, 'Ebeveyne Yabancılaşma Sendromu ve Hukuki Değerlendirmesi', A Makaracı Başak, S Öktem Çevik ve GS Tek (ed), *Türk Medeni Kanunu Hükümlerinin Çocuk Hakları ile Uyumlaştırılması* (1. Bası, Seçkin Yayıncılık 2021) 221.

Tuğ Levent G, *Türk Medeni Hukukunda Çocuğun Katılım Hakkı* (1. Bası, Yetkin Yayınları 2023).

Tuncer Kazancı İ, 'Hukukî Dinlenilme Hakkı ve Çocuğun Katılma Hakkı Bağlamında Yargılamada Çocuğun Dinlenilmesi' (2023) 9(1) Anadolu Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi 57.

Tuncer Kazancı İ, 'Hukukumuzda Dava Şartı Arabuluculuğun Uygulama Alanının Genişlemesi: Arabulucunun Rolü ve Zorunluluk Çerçevesinde İsviçre Hukuku ile Karşılaştırmalı Bir İnceleme' (2026) 30(2) Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi 809.

UN Committee on the Rights of the Child, *General Comment No 12 (2009): The Right of the Child to Be Heard*, CRC/C/GC/12 (20 July 2009).

UN Committee on the Rights of the Child, *General Comment No 14 (2013) on the Right of the Child to Have His or Her Best Interests Taken as a Primary Consideration* CRC/C/GC/14 (29 May 2013).

Uyumaz A ve Erdoğan K, 'Aile Hukukundan Doğan Uyuşmazlıkların Alternatif Çözüm Yolları' (2015) 17(1) Dokuz Eylül Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi 119.

Yakupoğlu D, 'Velayetin Sınırı Olarak Çocuğun Katılım Hakkı', E Erdoğan, B Vural Çelenk ve Ö Özyüksel (ed), *Türk Hukukunda Çocuk* (Yetkin Yayınları 2022) 253.

TAAD Yıl 17 . Sayı 68 . Ekim 2026
ISSN 1309-6826 - E-ISSN 3150-0919
Araştırma Makalesi/Research Article DOI: 10.54049/taad.2029817

# DEMOKRATİK KATILIMIN YAŞ EŞİĞİ: ÇOCUĞUN KATILIM HAKKI İLE SEÇME HAKKININ ANAYASAL İKİLEMİ

*The Age Threshold for Democratic Participation: The Constitutional Dilemma Between the Child's Right to Participate and the Right to Vote*

**Gizem GÜNER YAŞAR***

## Özet

Bu çalışma, çocuğun katılım hakkı ile seçme hakkının kullanımında öngörülen sabit 18 yaş sınırı arasındaki anayasal ikilemi ölçülülük ilkesi çerçevesinde incelemektedir. Çağdaş hukuk sistemleri, çocuğu kendi yaşamını etkileyen süreçlerde aktif bir hak öznesi olarak kabul etmeye yönelmiştir. Bu eğilim, geleneksel korumacı yaklaşımdan belirgin bir kopuşu işaret etmektedir. Bu hukuki anlayışın temelini, Birleşmiş Milletler Çocuk Haklarına Dair Sözleşme'nin 12. maddesindeki katılım hakkı ile 5. maddesindeki çocuğun gelişen kapasitesi ilkesi oluşturur. Ancak çocukların karar süreçlerine katılımını destekleyen bu esnek ilkeler ile 1982 Anayasası'nın 67. maddesindeki katı 18 yaş kuralı arasında gerçek bir çatışma bulunmaktadır. Çalışmada söz konusu çatışma ölçülülük ilkesi çerçevesinde ele alınmakta ve sabit yaş sınırının, hedeflenen siyasi olgunluğun tespiti bakımından elverişlilik unsurunu ancak kısmen karşıladığı, gereklilik ve orantılılık unsurlarını ise karşılamadığı ortaya konmaktadır. Ölçülülük denetiminde tespit edilen bu dengesizliği gidermek amacıyla çalışmada, seçme yaşının doğrudan indirilmesi yerine Rehfeld'in kesirli oy hakkı modeli ve yerel seçimlerde seçme yaşının 16'ya indirilmesi önerisi tartışılmakta, her iki alternatifin gerekçeleri ayrı ayrı değerlendirilmektedir. Bunlara ek olarak çocuk meclisleri, dilekçe hakkı ve müstakil bir çocuk ombudsmanlığı gibi katılım mekanizmalarının çocuğu karar süreçlerinde daha güçlü bir konuma taşıyacağı ifade edilmektedir. Ancak bu mekanizmaların bağlayıcı hale getirilmesi gerektiği vurgulanmaktadır. Bu çerçevede özellikle bağımsız bir çocuk ombudsmanlığının anayasal güvenceye kavuşturulması önerilmekte; ancak bu koşulların sağlanması halinde söz konusu mekanizmalar anayasal bir çözüm olarak değerlendirilmektedir.

**Anahtar Kelimeler:** Çocuğun katılım hakkı, gelişen kapasite ilkesi, seçme hakkı, ölçülülük ilkesi

## Abstract

This study examines the constitutional dilemma between the child's right to participate and the fixed age threshold of eighteen prescribed for the right to vote, within the framework of the principle of proportionality. Contemporary legal systems increasingly recognize the child as an active rights-holder, marking a departure from the traditional protectionist paradigm. This understanding is grounded in Article 12 of the UN Convention on the Rights of the Child, which establishes the right to participate, and Article 5, which enshrines the principle of the child's evolving capacities. However, a genuine dilemma exists between these flexible principles, which

- *Bu makale Etik Kurul iznine tabi değildir/This article is not subject to Ethics Committee permission.*
- *Makale Geliş Tarihi/Article Received Date: 31.8.2026*
- *Yayın Kurulu Kabul Tarihi/Editorial Board Acceptance Date: 23.10.2026*

* Arş. Gör. Dr., Çukurova Üniversitesi, Hukuk Fakültesi, Kamu Hukuku Bölümü, Anayasa Hukuku Anabilim Dalı, Adana/Türkiye, e-posta: gizemguner48@gmail.com, https://orcid.org/0000-0001-9217-6801.

support the child's participation in decision-making, and the rigid eighteen-year rule of Article 67 of the 1982 Constitution. The study addresses this dilemma through the principle of proportionality. It demonstrates that the fixed age threshold satisfies suitability only partially, insofar as political maturity is concerned, while failing to satisfy necessity and proportionality in the strict sense. To remedy this disproportionality, the study discusses, as alternatives to directly lowering the voting age, Rehfeld's model of fractional voting and the proposal to lower the voting age to sixteen for local elections, evaluating the justifications underlying each alternative separately. It further argues that mechanisms such as children's parliaments, the right to petition, and an independent children's ombudsman would strengthen the child's position within decision-making processes, provided they are rendered binding. The study proposes a constitutional guarantee for an independent children's ombudsman and concludes that, under these conditions, such mechanisms may be regarded as a viable constitutional solution.

**Keywords:** Child's right to participation, evolving capacities, right to vote, principle of proportionality

## GİRİŞ

Çocuk hakları, yirminci yüzyılın ikinci yarısından itibaren köklü bir değişim geçirmiştir. Çocuğu yalnızca korunmaya muhtaç ve edilgen bir vesayet objesi sayan geleneksel yaklaşım terk edilmiştir. Bunun yerini, çocuğu kendi yaşamını ve içinde bulunduğu toplumu şekillendirme ehliyetine sahip bağımsız bir "anayasal hak öznesi" kabul eden çağdaş anlayış almıştır. Bu dönüşümün merkezinde Birleşmiş Milletler Çocuk Haklarına Dair Sözleşme'nin (ÇHS) 12. maddesinde düzenlenen katılım hakkı yer almaktadır[1]. Bireysel özerkliğin yansıması olarak kabul edilen bu hak, çocuğu karar mekanizmalarında pasif bir nesne olmaktan çıkarıp aktif bir özneye dönüştürür. Ancak çocuğun anayasal bir özne olduğu belirginleşse de katılım hakkının karşısına pozitif hukukun koyduğu siyasal yaş sınırı engeli çıkmaktadır.

Bugün ülkemizin de aralarında bulunduğu pek çok anayasal düzende, temel hak ve özgürlüklerin kullanılması yaşa dayalı sınırlamalara tabi tutulmuştur. 1982 Anayasası'nın 67. maddesinde düzenlenen 18 yaş şartı, bireyin siyasal bilince ulaştığı varsayılan "siyasi rüşt" eşiğini simgeler[2]. Ancak söz konusu sabit yaş sınırı, çocuğun olgunlaştıkça karar alma alanını genişleten "gelişen kapasite ilkesi" (evolving capacities) ile bağdaşmaz[3]. Katılım hakkı, çocuğun görüşlerine değer verilmesini zorunlu kılarken, 67. maddedeki yaş kuralı çocuğu siyasal iradenin en somut görünümü olan seçme hakkından tümüyle yoksun bırakmaktadır.

Söz konusu iki farklı hukuki yaklaşım, anayasa hukuku açısından çözülmesi gereken temel bir anayasal ikilemi ortaya çıkarmaktadır. Mevcut durum şu soruyu gündeme getirir: 18 yaş eşiği, hedeflenen siyasal olgunluk amacı bakımından el-

---

1 Birleşmiş Milletler Çocuk Hakları Komitesi, Genel Yorum No. 12 (2009): Çocuğun Görüşlerinin Dinlenilmesi Hakkı par. 3.

2 Yılmaz Aliefendioğlu, 'Temsili Demokrasinin 'Seçim' Ayağı' (2005) 60 Türkiye Barolar Birliği Dergisi 77; Erdoğan Teziç, *Anayasa Hukuku (Genel Esaslar)* (15. Bası Beta Basım Yayım Dağıtım 2012) 300.

3 Gerison Lansdown, *The Evolving Capacities of the Child* (Innocenti Research Centre 2005) 4-5.

verişli, gerekli ve orantılı bir sınırlama mıdır[4], yoksa çocuğun gelişen kapasitesi karşısında katılım hakkını zedeleyen ölçüsüz bir engel midir?

Çalışmada bu sorular, teorik çerçeveden somut çözüm önerilerine uzanan sistematik bir yöntemle ele alınmaktadır. Ulusal mevzuatın çocuk haklarına ilişkin kanun ve yönetmelik düzeyindeki alt düzenlemeleri çalışmanın kapsamı dışında tutulmakla birlikte; ilk bölümde çocuğun edilgen bir koruma nesnesinden hak öznesine dönüşüm süreci, uluslararası metinlerden 1982 Anayasası'na uzanan hukuki düzenlemeler ışığında incelenecektir. İkinci bölümde Türk hukukundaki mevcut düzenlemeler, dünyadaki genel eğilimler ve ülke örnekleri ışığında değerlendirilecektir. Üçüncü bölümde katılım hakkı ile kesin yaş kuralı arasındaki ikilem ortaya konularak 18 yaş sınırı ölçülülük testine tabi tutulacaktır. Son bölümde ise bu ikilemi aşmaya yönelik olarak yerel yönetimler düzeyinde kademeli katılım modeli, çocuk meclisleri ve çocuk ombudsmanlığı gibi alternatif mekanizmalar tartışılacaktır. Öte yandan çalışmanın odağını korumak amacıyla; seçilme yaşı, zorunlu oy yükümlülüğünün seçmenler bakımından ölçülülüğü ve kademeli oy modelinin Türk seçim sistemine teknik uyarlanması gibi anayasa ve seçim hukukunun kendine özgü diğer tartışma alanları çalışmanın sınırları dışında bırakılmıştır.

## I. KAVRAMSAL VE TEORİK ÇERÇEVE

### A. Anayasal Bir Özne Olarak Çocuk

Hukuk tarihinde çocuk, uzun yıllar boyunca yetişkinlerin iradesine ve vesayetine tabi pasif bir figür sayılmıştır[5]. Roma hukukuna dayanan bu geleneksel anlayış, çocuğu aile reisinin mutlak hakimiyetinde tutmuş, hatta onu babasının malvarlığının bir parçası olarak görmüştür[6]. Bu yaklaşım, çocuğu bugünün hak sahibi bir bireyinden ziyade geleceğin yetişkin adayı olarak değerlendirmekte ve onu aile içi vesayete hapsetmektedir.

Modern anayasa hukuku ise, söz konusu vesayetçi zihniyeti terk ederek çocuğun bağımsız bir hak öznesi olduğunu kabul etmiştir[7]. Çocuğun anayasal bir özne niteliği kazanması, onun doğuştan gelen ve devredilemez haklara sahip olması

---

4 Yüksel Metin, *Ölçülülük İlkesi: Karşılaştırmalı Bir Anayasa Hukuku İncelemesi* (Seçkin Yayıncılık 2002) 26 vd.

5 Müberra Algan, *Anayasa Hukukunda Çocuk Hakları* (On İki Levha Yayıncılık 2021) 60; Serkan Ekiz, 'Birleşmiş Milletler Çocuk Hakları Sözleşmesi Kapsamında Çocuğun Katılım Hakkı' (2021) 86(2) İzmir Barosu Dergisi 195.

6 Patria potestas kapsamında aile reisinin (pater familias) çocuk üzerindeki hakimiyeti, kişisel ilişkilerin yanı sıra malvarlığına ilişkin yetkileri de (çocuğun satılması, mancipatio yoluyla devredilmesi gibi) kapsamakta olup bu yönüyle kölelik kurumuna kısmen benzeşen mutlak bir hakimiyet biçimi olarak değerlendirilmektedir. Elvan Sütken, 'Roma Aile Hukukunda Patria Potestas' (2019) 5(1) Anadolu Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi 80.

7 Ekiz (n 5) 195.

esasına dayanır. Temelini insan onurundan alan bu yaklaşım, çocuğu edilgen bir koruma nesnesi olmaktan çıkarır ve onu hak sahibi eşit bir birey konumuna getirir. Devletin yükümlülükleri de bu zemin üzerine kurulur[8].

1982 Anayasası'nın 12. maddesinde yer alan "herkes" ifadesi, çocukları da temel hak ve özgürlüklerin asli sahibi kılar[9]. Çocuğun hak ehliyeti doğumla kazanıldığı için, rüşt veya erginlik şartına bağlı olmayan bu statü anayasal güvencelerin de temelini oluşturur[10]. Bu doğrultuda devlet, çocuğu sadece dış tehlikelerden korumakla yetinmemeli, onun maddi ve manevi varlığını geliştirerek özerk bir birey olmasına imkân tanımalıdır. Nitekim 2010 yılında yapılan anayasa değişikliğiyle 41. maddeye eklenen hükümler[11], çocuğun korunmasını ve üstün yararının gözetilmesini açıkça anayasal bir ilke haline getirmiştir. Çocuğun üstün yararının diğer menfaatler karşısında öncelikli tutulması hem hukuk devletinin hem de sosyal adalet anlayışının zorunlu bir gereğidir. Zira hukuk devleti bireyin temel haklarını kamu gücüne karşı güvenceye almayı, sosyal adalet ise toplumda kırılgan konumda olan çocuğu koruyarak fiilî eşitliği sağlamayı gerektirir.

Çocuğun anayasal bir özne olarak kabul edilmesi, onun yüksek yararının anne, baba veya kurumların haklarından bağımsız değerlendirilmesini gerektirir. Bu özerklik sayesinde çocuk, yargılama ve karar alma süreçlerinde dinlenilme hakkı elde ederek edilgen bir izleyici konumundan "görünür" bir aktöre dönüşür[12]. Çocuğun görüşlerine yaşı ve olgunluğu ölçüsünde değer verilmesi kritik bir husustur. Bu durum, çocuğun sürece şeklen katılmadığını, kararları etkileme iradesine sahip olduğunu gösterir. Dolayısıyla hakları bizzat kullanabilme yetkisi, katı bir biyolojik yaş sınırına dayanmamalı, çocuğun bireysel becerileri ve gelişen kapasitesi dikkate alınarak esnek biçimde değerlendirilmelidir.

---

8 Karacan'a göre, çocukların birer hak öznesi olarak kabul edilmesi, devletlerin onların mevcut koşullarını haklarını koruyucu biçimde dönüştürme sorumluluğu kapsamında tartışılmalıdır. Olcay Karacan, 'Çocuklar ve Hak Özneliği' İçinde Ömer Korkut ve Seda Baş (ed), *Çocuk Hukuku Genel Esaslar ve Güncel Meseleler* (Adalet Yayınevi 2024) 708-710.

9 Zafer Gören, 'Çocuğun Temel Hakları' (1998) 15 Anayasa Yargısı 113.

10 Zafer Gören, 'Çocukların Temel Haklarının Anayasal Garantisi' (2012) (22) İstanbul Ticaret Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi 63-64.

11 1982 Anayasası m. 41(3): "*Her çocuk, korunma ve bakımdan yararlanma, yüksek yararına açıkça aykırı olmadıkça, ana ve babasıyla kişisel ve doğrudan ilişki kurma ve sürdürme hakkına sahiptir*." (4): "*Devlet, her türlü istismara ve şiddete karşı çocukları koruyucu tedbirleri alır*."

12 Zeynep Bahadır, 'BM Çocuk Haklarına Dair Sözleşme Çerçevesinde Medeni Usul Hukuku Bakımından Çocuğun Katılım Hakkı' (2023) (70) Adalet Dergisi 214; İdil Tuncer Kazancı, 'Hukuki Dinlenilme Hakkı ve Çocuğun Katılma Hakkı Bağlamında Yargılamada Çocuğun Dinlenilmesi" (2023) 9(1) AndHD 58. Gören'e göre, temel haklarını kullanma ehliyetine sahip olan çocuklar, vasi veya anne-baba tarafından eğitilip disipline edildikleri süreçte yasal temsilcilerine saygı duymakla yükümlüdür. Bu bağımlılık ilişkisi nedeniyle, çocuğun durumu tam bir özerklik olarak nitelendirilemez. Gören (n 9) 136.

Çocuğun görünür kılındığı bir anayasa düzeninde, katılım hakkı artık çocuğa yetişkinler tarafından lütfedilen bir ayrıcalık değildir. Bu hak, çocuğun anayasal hakların öznesi olmasının doğrudan ve zorunlu bir sonucudur[13].

**B. Çocuğun Katılım Hakkı ve Gelişen Kapasite İlkesi (Evolving Capacities)**

Çocuk hakları doktrininde katılım, çocuğu yalnızca korunmaya muhtaç edilgen bir varlık gören geleneksel vesayetçi anlayıştan, onu kendi yaşamını ve toplumunu şekillendirme ehliyetine sahip aktif bir hak öznesi kabul eden çağdaş yaklaşıma geçişin başlangıç noktasıdır[14]. Anayasa hukuku açısından katılım hakkı ise bireysel özerkliğin ve insan onurunun doğrudan yansımasıdır[15]. Bu hak ayrıca çocuğun demokratik meşruiyet süreçlerine dahil edilmesinin de hukuki temelini oluşturur[16]. Söz konusu hak, idarenin veya yetişkinlerin lütfettiği pasif bir görüş bildirme imkânı değildir. Aksine çocuğun düşüncelerinin karar alma mekanizmalarında bağlayıcı olarak dikkate alınmasını gerektiren bir statüdür[17]. Katılım, çocuğa sadece konuşabileceği güvenli bir ortam sunmakla kalmaz; söylediklerinin muhataplarınca ciddiye alınmasını ve verilen kararları doğrudan etkilemesini de şart koşan kapsamlı bir süreçtir[18]. Lundy, konuyu ele aldığı çalışmasında ÇHS'nin 12. maddesini yalnızca görüş bildirme (ses) hakkına indirgemenin katılım hakkını daraltacağını savunarak bu kapsamlı yaklaşımı somutlaştırmıştır. Yazara göre bu hak dört unsuru birlikte gerektirir: Bunlar çocuğun görüşünü oluşturabileceği bir alan (space) tanınması, görüşünü ifade edebilmesi (voice), görüşünün dinleme yükümlülüğü bulunan bir muhataba ulaşması (audience) ve görüşün karara etki etmesidir (influence)[19].

Anayasal bir özne sayılan ve katılım hakkı güvenceye bağlanan çocuğun bu hakkı fiilen nasıl kullanacağı, gelişen kapasite ilkesiyle somutlaşır. Bu ilke, katılım hakkının soyut bir normatif temenniden çıkıp uygulamada karşılık bulmasını sağlar. Kısacası kavram, çocuğun olgunlaşma sürecine paralel biçimde kendi

---

13 Çocuğun anayasada görünür kılınmasına yönelik somut değişiklik önerileri için bkz. Selçuk Abdullah Evliyaoğlu, 'Çocuk ve Anayasa Üzerine Değerlendirmeler' İçinde *Türkiye Çocuk Yıllığı 2023-100 Yılın Çocukluk Tarihi* (Çocuk Vakfı Yayınları 2024) 185 vd.

14 Komite, bu Genel Yorum'da 12. maddenin çocuğa yalnızca görüşünü açıklama imkânı tanımadığını, bu görüşlerin "gerektiği gibi ağırlık" (due weight) taşıması gerektiğini ve sürecin sonunda alınan kararın çocuğun görüşünün nasıl dikkate alındığını açıklayan bir geri bildirimle tamamlanması gerektiğini vurgulamaktadır. Aksi hâlde katılımın yalnızca sembolik bir dinleme faaliyetine indirgeneceğini belirtilmektedir. Birleşmiş Milletler Çocuk Hakları Komitesi, Genel Yorum No. 12 (2009): Çocuğun Görüşlerinin Dinlenilmesi Hakkı par. 3.

15 Aoife Daly, 'Children, Autonomy and the Courts Beyond the Right to be Heard' (2018) 3 Stockholm Studies in Child Law and Children's Rights 12.

16 John Wall, *Give Children The Vote on Democratizing Democracy* (Bloomsbury Academy 2021) 12.

17 Laura Lundy, ''Voice' is not Enough: Conceptualising Article 12 of the United Nations Convention on the Rights of the Child' (2007) 33(6) British Educational Research Journal 928.

18 Lundy (n 17) 933.

19 Lundy (n 17) 927-942.

hayatı ve toplumsal düzen hakkındaki karar alma yetkisinin genişlemesi anlamına gelir[20]. ÇHS'nin 5. maddesi[21], anne ve babanın çocuğa vereceği yönlendirme ve rehberliğin çocuğun gelişen kapasitesiyle uyumlu olmasını şart koşar. İlke bu yönüyle, çocuğun haklarını bizzat kullanma yetkinliğinin olgunlaştıkça artacağı düşüncesinin dayanağını oluşturur. Ebeveyn rehberliği ise buna paralel biçimde kademeli olarak azalır[22]. Bu ilke çocuğu pasif bir obje saymak yerine olgunluk düzeyine göre kendi kararlarında söz sahibi olan bağımsız bir hak öznesi konumuna taşımaktadır. ÇHS, çocuğun yaşamını kontrol etme yeteneğinin sürekli gelişimini, onun hukuksal statüsünü belirleyen temel bir özellik ve yorum ilkesi sayar[23]. Nitekim Sözleşme sonrası hazırlanan anayasalar ve çocuk hakları mevzuatında çocuğun yaş ve gelişim seviyesi göz önünde bulundurularak kendi kararlarını alma hakkı esas alınmıştır. Günümüz çocuk hakları yaklaşımı, korumacı anlayışı tümüyle dışlamaz; bireysel özerkliğe saygı duyan ve çocuğu bağımsız bir kişi olarak kabul eden temele dayanır[24].

Gelişen kapasite ilkesinin yargısal alandaki ilk belirgin tezahürü, ÇHS'den önce İngiliz ortak hukukunda (Common Law) verilen *Gillick* kararıyla ortaya çıkmıştır. Kararda Lord Scarman, ebeveynin 16 yaşından küçük çocuğun tıbbi müdahalesine ilişkin karar alma yetkisinin, çocuğun önerilen işlemi tam olarak anlayabilecek olgunluk ve zekâ düzeyine erişmesiyle birlikte sona ereceğini ve yerini çocuğun bizzat karar verme hakkına bırakacağını belirtmiştir[25]. Bu ehliyetin varlığı soyut bir yaş sınırına değil, her somut olayda değerlendirilmesi gereken bir olgu sorununa bağlanmıştır[26].

Söz konusu ilke Türk hukukunda ÇHS'nin 12. maddesi ile ÇHKAS'nin 3. ve 6. maddeleri çerçevesinde, özellikle yargı uygulamasında "idrak çağı" kavramıyla somutlaşmıştır[27]. Sözleşmeler katı bir yaş sınırı getirmemekte, Çocuk Hakları Komitesi de alt sınır konulmamasını istemektedir. Yargıtay uygulamasında ise

---

20 Lansdown (n 3) 4-5.

21 ÇHS m. 5: *"Taraf Devletler, bu Sözleşmenin çocuğa tanıdığı haklar doğrultusunda çocuğun yeteneklerinin geliştirilmesi ile uyumlu olarak, çocuğa yol gösterme ve onu yönlendirme konusunda ana-babanın, yerel gelenekler öngörüyorsa uzak aile veya topluluk üyelerinin, yasal vasilerinin veya çocuktan hukuken sorumlu öteki kişilerin sorumluluklarına, haklarına ve ödevlerine saygı gösterirler."*

22 Olga Erenc, 'Lowering the Voting Age from Children's Rights Perspective' (2018) Advanced LL.M. Thesis Leiden Law School Netherlands 23.

23 Sheila Varadan, 'The Principle of Evolving Capacities under the UN Convention on the Rights of the Child' (2019) 27(2) International Journal of Children's Rights 306-338.

24 Michael Freeman, 'The Limits of Children's Rights' in Michael Freeman and Philip Veerman (eds) *The Ideologies of Children's Rights* (Martinus Nijhoff Publishers 1992) 37.

25 *Gillick v West Norfolk and Wisbech Area Health Authority* [1986] AC 112 (HL) 186.

26 *Gillick*, 188-189.

27 Nurdan Korkmaz Çetin ve Selen Demirkaya 'Katılım Hakkı Bağlamında Aile Mahkemelerinde Çocukların Dinlenilmesi Usûlü' (2025) 22(2) Çağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi 99, 103.

sekiz yaş fiilen eşik işlevi görmekte, idrak çağındaki çocuğun görüşüne başvurulmaması bozma sebebi sayılmakta, ancak bu eşik hâkimin takdir yetkisini ortadan kaldırmamaktadır[28]. Nitekim Yargıtay Hukuk Genel Kurulu bir kararında, dava tarihinde 8, bozma tarihinde 12 yaşında olan çocuğun davanın tüm aşamalarında idrak çağında olduğunu kabul etmiş, çocuğa danışılması ve görüşünü gerekçeleriyle ifade etme olanağı verilmesi gerektiğine hükmetmiştir[29].

Gelişen kapasite ilkesi gereğince, çocuğun idrak yeteneği dava tarihindeki durumla sabit tutulamaz. Yargıtay 2. Hukuk Dairesi de bir kararında, dava açıldığında 3 yaşında olan çocuğun yargılama aşamasında idrak çağına geldiğini saptamış ve karar tarihi itibarıyla yeterli araştırma yapılmamasını bozma sebebi saymıştır[30]. Benzer şekilde Anayasa Mahkemesi de uluslararası çocuk iadesine ilişkin bir bireysel başvuruda, karar anında 10 yaşında olan çocuğun idrak durumunun değerlendirilmeyerek 2 yaşındaymış gibi kabul edilmesi ve görüşünün alınmamasını eleştirmiştir[31].

Öte yandan katılım hakkı çerçevesinde çocuğun dinlenmesi, açıklanan iradenin mahkemeyi bağlaması sonucunu doğurmaz. Yargıtay Hukuk Genel Kurulu da 2002 doğumlu çocuğun beyanına karşın, kurulu düzeni ve sosyal inceleme raporundaki tespitleri esas alarak velayetin değiştirilmesi koşullarının oluşmadığı sonucuna varmış ve üstün yararın gerektirdiği hallerde çocuğun görüşünün aksine karar verilebileceğini kabul etmiştir[32]. Söz konusu içtihatlar, kapasitenin katı bir yaş kriterine değil, somut olayın özelliklerine ve bireysel olgunluğa bağlandığını ortaya koymaktadır.

Gelişen kapasite ilkesi doktrinde yapısal bir çelişki barındırması sebebiyle de eleştirilmektedir. İlkenin bir yandan çocuğun özerkliğini besleyen özgürleştirici bir araç sunduğu, diğer yandan kapasitesinin yetersiz bulunması halinde hak kullanımını kısıtlayan korumacı bir bariyere dönüşebildiği belirtilmektedir[33]. Buradaki temel risk, olgunluk değerlendirmesinin ebeveyn, yargıç veya devlet gibi yetişkinlerin öznel takdirine bırakılmasıdır[34]. Yargıtay'ın sekiz yaş eşiğini hâkimin takdir yetkisiyle esneterek uygulaması, bu riskin iç hukuktaki somut bir örneğidir[35].

---

28 Korkmaz Çetin ve Demirkaya (n 27) 103-104, dn. 18-19.

29 YHGK, 27.06.2018, E. 2017/3117, K. 2018/1278.

30 Yargıtay 2. HD, 12.09.2022, E. 2022/4850, K. 2022/6844.

31 AYM, İkinci Bölüm, Ayşegül Pervane Başvurusu B. No: 2017/37155, 30.09.2020.

32 YHGK, 23.05.2018, E. 2017/1567, K. 2018/1132.

33 Lansdown (n 3) 15.

34 Aoife Daly, 'Assessing Children's Capacity: Reconceptualising our Understanding through the UN Convention on the Rights of the Child' (2020) 28(3) The International Journal of Children's Rights, 471-499; Lansdown (n 13) 32.

35 Korkmaz Çetin ve Demirkaya (n 27) 103-104, dn. 18-19.

Bu eleştiriye paralel olarak ilkenin bir "hak arama ön şartı" biçiminde kurgulanması da hukuki riskler taşımaktadır[36]. Çocuğun haklarını kullanması için önce yeterli olgunlukta olduğunu kanıtlaması gerekirse, çocuk aktif bir hak öznesi olmaktan çıkarak yeniden yetişkinlerce olgunluk testine tabi tutulan pasif bir nesneye dönüşebilir. Bu nedenle gelişen kapasite ilkesi, çocuğun hak sahibi olup olmadığını denetleyen bir engel değil, sahip olduğu hakları hangi yöntemle kullanabileceğini gösteren bir rehber niteliğinde yorumlanmalıdır[37].

Bütün bu tartışmalara rağmen uluslararası hukuk, gelişen kapasite ilkesini çocuğun anayasal hakların öznesi olmasının ayrılmaz bir unsuru olarak kabul etmektedir. Bu yaklaşım, çocuğun yasal süreçleri bizzat başlatarak kendi adına hak arayabilmesine imkân tanıyan bir özerklik alanı yaratır[38]. Nitekim Avrupa ve Amerikan İnsan Hakları Sözleşmeleri çocuklara yargı organlarına doğrudan başvuru hakkı tanırken, Afrika Çocuğun Hakları ve Refahı Şartı bu yetkiyi ekonomik ve sosyal hak ihlallerini de kapsayacak şekilde genişletmiştir[39]. Türk hukukında ise bu ilkenin kanuni karşılığı, Türk Medeni Kanunu'nun 339. maddesinin üçüncü fıkrasında yer alan ana ve babanın olgunluğu ölçüsünde çocuğa hayatını düzenleme olanağı tanıma yükümlülüğüdür. Anayasal düzlemde bu süreç, çocuğun "temel hak ehliyeti"nden "temel hakları kullanma ehliyeti"ne doğru ilerleyen gelişimini temsil etmektedir[40].

Nitekim pozitif hukuk sistemlerindeki katı yaş sınırları, toplumsal gerçeklik ile siyasi rüşt kavramı arasında belirgin bir temsiliyet boşluğu doğurmaktadır. Bu boşluk, siyasi katılımın 18 yaşın dolmasıyla aniden kazanılan sabit bir ayrıcalık olmadığını, aksine bireyin gelişen kapasitesine paralel olarak kademeli biçimde tanınan ve tecrübeyle olgunlaşan dinamik bir süreç olduğunu kabul etmekle aşılabilir[41]. Gelişen kapasite ilkesi de tam bu noktada, çocuğu kısıtlayan otoriter bir sınır koymaktan ziyade, onun özerkliğini destekleyen ve haklarını bizzat kullanmasını sağlayan anayasal bir zemin sunmaktadır[42].

---

36 Federle'e göre hakkın kullanımını belirli bir yeterlilik veya olgunluk düzeyinin varlığına bağlamak, hak sahipliğini baştan dışlayıcı bir niteliğe büründürmekte ve yalnızca "yetkin" sayılanların taleplerini meşru kabul eden bir hiyerarşi yaratmaktadır. Yazar bu nedenle kapasiteyi hak sahipliğinin ön koşulu değil, gücü elinde bulunduranın gücü olmayana tanıdığı bir ayrıcalık ölçütü olarak görmekte ve hakların iktidarın dağılımına göre değil, en güçsüz olana doğru akması gerektiğini savunmaktadır. Katherine Hunt Federle, 'Rights Flow Downhill' (1994) 2(4) *International Journal of Children's Rights,* 343-368.

37 Sheila Varadan, (n 23) 310.

38 Philip E. Veerman, *The Rights of the Child and the Changing Image of Childhood* (Martinus Nijhoff Publishers 1992) 17-18.

39 1999 tarihli Afrika Çocuğun Hakları ve Refahı Şartı m.44/1.

40 Gören (n 9) 137.

41 Nicholas Munn, 'Political Inclusion as a Means of Generating Justice for Children' (2020) 3 Ethics, Politics& Society 111; Wall (n 16) 30.

42 Birleşmiş Milletler Çocuk Hakları Komitesi, Genel Yorum No.7 (2005): Erken Çocukluk Döneminde Çocuk Haklarının Uygulanması, 14.

### C. Katılım Hakkının Uluslararası ve Ulusal Dayanakları

#### a. Uluslararası Hukuk Düzenlemeleri

Uluslararası hukukta çocuk, 20. yüzyılın başından itibaren korunması gereken bir nesne anlayışından sıyrılarak bağımsız bir hak öznesi konumuna yükselmiştir[43]. Bu sürecin ilk somut adımı, çocukların korunmasına ve gelişimine ilişkin ilk ilkeleri uluslararası düzeyde ilan eden 1924 tarihli Cenevre Çocuk Hakları Bildirgesi'dir[44]. Sürecin devamında kabul edilen 1959 tarihli Birleşmiş Milletler Çocuk Hakları Bildirgesi ise "çocuğun üstün yararı" ilkesini merkeze alarak, çocukları ilgilendiren tüm hukuki tasarruflarda onların menfaatlerine öncelik verilmesi gerektiğini vurgulamıştır[45]. Süreç, 1989 tarihli ÇHS ile bağlayıcı bir hukuki rejime kavuşmuş ve bu Sözleşme çocuğu yetişkinlerin vesayetine tabi pasif bir figür olmaktan çıkarıp kendi haklarını kullanabilen aktif bir birey olarak konumlandırmıştır[46].

ÇHS'nin 12. maddesinde her ne kadar açıkça "katılım" sözcüğüne yer verilmemiş olsa da bu hüküm, çocuğun kendisini ilgilendiren her konuda görüş bildirmesini ve bu görüşe yaşı ile olgunluğuna uygun biçimde değer verilmesini güvence altına alarak katılım hakkının temel normatif dayanağını oluşturur[47]. Çocuğun toplumsal ve hukuki süreçlere dâhil olarak kendi yaşamını şekillendirmesini amaçlayan bu düzenleme, doktrinde haklı olarak katılım hakkının ana normu olarak kabul edilmektedir. Söz konusu madde, çocuğa yalnızca dinlenilme hakkı tanımakla kalmaz; idari ve yargısal karar organlarına da bu görüşleri dikkate alma yükümlülüğü yükleyerek hakkı somut bir hukuki güvenceye kavuşturur[48].

Uluslararası alandaki bu temel gelişmelere paralel olarak Avrupa bölgesel insan hakları hukukunda da önemli adımlar atılmıştır. Türkiye'nin de taraf olduğu

---

43 Ekingen'e göre, çocuk hakları 20. yüzyılın başından bu yana hızlı bir kurumsallaşma süreci yaşamıştır. Ayrı ceza ve eğitim sistemlerinin kurulmasıyla başlayan bu süreç, günümüzde teknolojik ve sosyo-ekonomik gelişmelerin etkisiyle uluslararası hukukun en kritik alanlarından biri haline gelmiştir. Bu konulara ilişkin ayrıntılı bilgi ve uluslararası hukuktaki koruma mekanizmalarının detayları için bkz. Erman Ekingen, 'Uluslararası Hukukta Çocuk Haklarının Korunması' İçinde Ömer Korkut ve Seda Baş (ed), *Çocuk Hukuku Genel Esaslar ve Güncel Meseleler* (Adalet Yayınevi 2024) 93-140.

44 Gören (n 10) 48; Ekiz (n 5) 198.

45 Ekiz (n 5) 198.

46 İnan'a göre, 1924 Cenevre Bildirgesi ile 1959 BM Bildirgesi, devletlerce kabul ve imza edilmiş olsalar da hukuki yaptırımdan yoksun, salt ilke niteliğinde belgelerdir. Buna karşın 1989 tarihli ÇHS, iç hukukta usulüne uygun onaylandıktan sonra taraf devletleri bağlayan bir andlaşma hükmüne kavuşarak çocuk haklarını ilk kez icra edilebilir bir hukuki rejime taşımıştır. Bu nitelik farkı, çocuğun salt ilan edilen ilkelerin öznesi olmaktan çıkıp hukuken talep edilebilir hakların sahibi haline gelişini simgelemektedir. Ali Naim İnan, 'Çocuk Haklarına Dair Sözleşme' (1995) 44(1) Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi 765.

47 Ekiz (n 5) 203.

48 Kamile Türkoğlu Üstün, 'Çocuğun İdari Karar Alma Süreçlerine Katılım Hakkı' İçinde Ersin Erdoğan, Belkıs Vural Çelenk ve Özgün Özyüksel (ed) *Türk Hukukunda Çocuk* (Yetkin Yayınları 2022) 43.

1996 tarihli Çocuk Haklarının Kullanılmasına İlişkin Avrupa Sözleşmesi[49], çocuğun katılım hakkını somut usuli güvencelere bağlayan en kritik metinlerden biridir. ÇHS'de yer alan esasların hayata geçirilmesini amaçlayan bu düzenleme, özellikle adli süreçlerde çocuğun katılımını sağlayacak kurumsal mekanizmalar öngörmektedir. ÇHS'nin kurduğu koruma rejimi, çocuğun süreçte yalnızca dinlenilmesini yeterli görmeyip yargılamanın konusu ve muhtemel sonuçları hakkında yaşına uygun biçimde bilgilendirilmesini de zorunlu kılmaktadır[50]. Bu çerçevede Sözleşme, "bilgilendirilme hakkını" katılımın vazgeçilmez bir ön koşulu ve tamamlayıcı bir unsuru olarak kabul eder.

Türkiye'nin de taraf olduğu 2003 tarihli Çocuklarla Kişisel İlişki Kurulmasına Dair Avrupa Sözleşmesi de katılım hakkını açıkça korur. Sözleşme'nin 6. maddesi, ayırt etme gücüne sahip çocuğun üstün yararına aykırı olmadıkça bilgilendirilmesini, görüşünün alınmasını ve bu görüşe yaşı ile olgunluğuna göre değer verilmesini zorunlu kılmaktadır. Öte yandan Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi metninde katılım hakkı doğrudan düzenlenmemiştir. Ancak Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi (AİHM), özel hayata ve aile hayatına saygı hakkını düzenleyen 8. madde kapsamında, çocuğun yargısal süreçlerde dinlenmesi gerektiğini içtihatlarıyla kabul etmektedir[51]. Katılım hakkı, bu yolla uluslararası yargı organlarınca da korunan dinamik bir nitelik kazanmıştır.

**b. 1982 Anayasası Çerçevesinde Çocuğun Katılım Hakkı**

Çocuğun katılım hakkı, kendisine ilişkin karar süreçlerinde görüşünün alınması, bu görüşün çocuğun yaşı ile gelişimine uygun şekilde değerlendirilmesi ve kararları etkileme imkânının tanınması anlamına gelen özerk bir haktır[52]. Bazı ülke anayasalarında bu hak açıkça düzenlenmişken, Türk anayasal düzeninde "çocuğun katılım hakkı" ismiyle doğrudan yer almaz[53]. Buna karşın hakkın en

---

49 Çocuk Haklarının Kullanılmasına İlişkin Avrupa Sözleşmesi, Türkiye adına 09.06.1999'da imzalanmış ve 18.01.2001'de onaylanmıştır. Sözleşmeye ilişkin 4620 sayılı Onay Kanunu ise 01.02.2001 tarih ve 24305 sayılı Resmî Gazete'de yayımlanarak yürürlüğe girmiştir

50 Tuncer Kazancı (n 12) 61.

51 AİHM, çocukların görüşlerinin alınması gerektiğini sadece iç hukuk kurallarına değil, uluslararası standartlara dayanarak vurgular. Bkz. AİHM, Şahin v. Almanya, B. No. 30943/96, 11.10.2001, par. 73; AİHM Sommerfeld v. Almanya, B. No. 31871/96, 8.7.2003, par. 71-72. Bu kararlarda Mahkeme, yerel mahkemelerin çocuğu bizzat dinlemeden karar vermesini, çocuğun katılım hakkının ve üstün yararının ihlali olarak nitelendirmiştir. Konuyla ilgili diğer kararları incelemek için bkz. Bahar Öcal Apaydın ve Selin Hışım, 'Türk Aile Hukukunda Çocuğun Katılım Hakkı' İçinde Aslı Makaracı Başa, Seda Öktem Çevik ve Gülen Sinem Tek (ed) *Türk Medeni Kanunu Hükümlerinin Çocuk Hakları ile Uyumlaştırılması* (Seçkin Yayıncılık 2021) 299 vd.

52 Müberra Akboğa Algan, 'Çocuğun Anayasal Hakları' İçinde Ömer Korkut ve Seda Baş (ed), *Çocuk Hukuku Genel Esaslar ve Güncel Meseleler* (Adalet Yayınevi 2024) 72.

53 1982 Anayasası'nın aksine, çocuğun katılım hakkını müstakil bir hak olarak tanıyan ve bu hakkı anayasal düzeyde açıkça tanzim eden ülkeler bulunmaktadır. Örneğin Norveç'teki anayasa yapım sürecinde kanun koyucu, söz konusu hakkın diğer insan haklarından türetilmesinin yetersiz kalacağı gerekçesiyle katılım hakkına ilişkin spesifik bir hükmün anayasa metnine dahil edilmesi gerektiğini

güçlü dayanağı 1982 Anayasası'nın 41. maddesidir. 2010 yılında yapılan değişiklikle[54] söz konusu maddeye eklenen "çocuğun üstün yararı" ilkesi ve hak arama özgürlüğü, çocuğu ilgilendiren adli ve idari süreçlerde onun dinlenilmesini hukuki bir zorunluluk haline getirmiştir. Anayasa Mahkemesi'nin konuya ilişkin emsal içtihatlarında da vurgulandığı üzere, karar süreçlerinde çocuğun dinlenmesi basit bir usul kuralı değildir. Bu adımın atlanmaması, devletin aile hayatına saygı hakkından doğan ödevlerinin doğrudan bir gereğidir. Nitekim AYM, Deniz Sarıoğlu başvurusunda çocuğun yaşadığı koşulların fiziki ve psikolojik gelişimine uygunluğunun tespiti açısından mahkemece dinlenilmemesini ve görüşünün alınmamasını aile hayatına saygı hakkının ihlali saymıştır[55].

Ulusal mevzuatın çocuk haklarına ilişkin kanun ve yönetmelik düzeyindeki detaylı düzenlemeleri bu çalışmanın kapsamı dışında tutulmakla birlikte[56], oluşabilecek anayasal boşluk gerektiğinde Anayasa'nın genel ilkeleri ve sistematiği içerisinde yorum yoluyla doldurulmaktadır. Örneğin Anayasa'nın 10. maddesindeki eşitlik ilkesi uyarınca temel hak ve özgürlüklerin öznesi olma noktasında çocuklar ile yetişkinler arasında bir ayrım yapılmamış, bu haklara herkes eşit bir şekilde sahip kılınmıştır[57]. Maddenin 3. fıkrasındaki çocuklar için alınacak özel tedbirlerin eşitlik ilkesine aykırı sayılamayacağına ilişkin kural ise çocuk katılımını güçlendirecek pozitif ayrımcılığa açık bir anayasal zemin sunmaktadır.

Anayasa'nın 12. maddesinde yer alan "herkes" ibaresi, çocukları da yaş veya rüşt farkı gözetmeksizin temel hak ve özgürlüklerin asli öznesi yapar. Bu ilkeler doğrultusunda katılım hakkının izlerini Anayasa'nın diğer hükümlerinde de görmek mümkündür. Çocuğun kendi yaşamına ilişkin karar alma süreçlerine dahil edilmesi, 17. maddede güvence altına alınan maddi ve manevi varlığı geliştirme hakkının doğrudan bir gereğidir. 25. maddedeki düşünce ve kanaat hürriyeti ile 26. maddedeki düşünceyi açıklama hürriyeti de, çocuk katılımının en temel anayasal araçlarını oluşturur.

---

vurgulamıştır. Akboğa Algan, (n 46) 73.

54 5.7.2010 tarihli ve 5982 Sayılı Türkiye Cumhuriyeti Anayasasının Bazı Maddelerinde Değişiklik Yapılması Hakkında Kanun, 27580 sayılı ve 13.5.2010 tarihli Resmi Gazete.

55 AYM, *Deniz Sarıcaoğlu*, B. No: 2017/35776, 2/6/2020, par. 42.

56 Türk hukukunda çocuğun katılım hakkı; Türk Medenî Kanunu'ndaki sınırlı düzenlemelerin (m. 322, 339/3, 450) ötesinde, çeşitli özel kanunlarla da güvence altına alınmıştır. Bu kapsamda 5395 sayılı Çocuk Koruma Kanunu (m. 13/2), 5271 sayılı Ceza Muhakemesi Kanunu (m. 52, 236) ve 6100 sayılı Hukuk Muhakemeleri Kanunu (m. 27) gibi metinlerde çocuğun dinlenilmesine; Dernekler Kanunu'nda (m. 3) ise örgütlenmesine yönelik somut hükümler mevcuttur. Katılım hakkına dair bu normatif çerçeve yalnızca kanun düzeyinde kalmamış; Çocuk Koruma Kanununa Göre Verilen Koruyucu ve Destekleyici Tedbir Kararlarının Uygulanması Hakkında Yönetmelik (m. 8/12) gibi ikincil mevzuatlarla da desteklenerek uygulama alanı genişletilmiştir.

57 Rona Serozan, *Çocuk Hukuku* (İkinci Basıdan Tıpkı Bası Vedat Kitapçılık 2017) 39; Emine Akyüz, *Çocuk Hukuku Çocuk Haklarının Korunması* (7. Baskı Pegem Akademi, 2020) 64.

Yargısal ve idari katılım boyutları ele alındığında Anayasa'nın 36. ve 74. maddesi öne çıkar. 36. maddede düzenlenen hak arama hürriyeti ve adil yargılanma hakkı uyarınca çocuklar, yargı organları önünde iddia ve savunmada bulunma hakkına sahip bağımsız bireylerdir. Katılım hakkı bu yönüyle yargılama hukukundaki "hukuki dinlenilme hakkı" ile bütünleşir. Son olarak 74. maddede güvence altına alınan dilekçe, bilgi edinme ve Kamu Denetçisine başvuru hakları, çocukların siyasal ve idari süreçlere katılımındaki yaş engellerini aşan, doğrudan kullanabilecekleri en somut anayasal katılım araçları niteliğindedir.

## II. SEÇME HAKKI VE YAŞ SINIRI: ULUSAL MEVZUAT VE DÜNYADAKİ MEVCUT DURUM

### A. Seçme Hakkının Anayasal Niteliği ve Kullanılmasında Yaş Sınırı

Seçme hakkı, bireyin devlet yönetimine katılarak kendi geleceğine yön vermesini sağlayan en temel siyasal haktır. Jellinek'in klasik haklar teorisindeki tasnifine göre bu hak, bireyin devlet yönetimine aktif şekilde katılarak siyasi kararlarda söz sahibi olmasını sağlayan bir "aktif statü hakkı"dır[58]. Klasik anayasa hukukunda bu hakkın niteliği, onu bir "hak" olarak nitelendiren halk egemenliği teorisi ile bir "ödev veya kamu görevi" olarak gören milli egemenlik teorisi çerçevesinde tartışılmaktadır. Türk anayasal sisteminde ise seçme hakkı, özellikle 1982 Anayasası ile birlikte hem bireysel bir hak hem de demokratik katılımı güçlendirmeyi amaçlayan bir ödev (mecburi oy) olarak hibrit bir yapıda düzenlenmiştir[59].

Seçimlerin temel ilkeleri, 1982 Anayasası'nın 67. maddesinde açıkça belirlenmiştir. Bu ilkelerden biri olan genel oy, teoride dil, din, ırk veya servet ayrımı gözetmeksizin her vatandaşın katılımını öngören "herkes için oy" anlamına gelir[60]. Ancak yaş gibi haklı, makul ve nesnel gerekçelerle getirilen sınırlamalar, bu ilkenin teknik bir istisnası olan "sınırlı oy" kavramını doğurur[61]. Seçme hakkının kullanılabilmesi için aranan asgari yaş şartı, doktrinde kişinin ulusal iradenin oluşumuna katkıda bulunabileceği bilince eriştiği varsayılan "siyasi rüşt" yaşı olarak tanımlanır[62]. Türk anayasal gelişim sürecinde ise seçmen yaşı, 18 ile 25 yaş arasında değişen dalgalı bir seyir izlemiştir.

Bu kavramsal temellerin Türk hukuk tarihindeki gelişimi, seçimlerin anayasal düzeyde ele alındığı ilk metin olan 1876 Kanun-ı Esasi'ye kadar uzanır[63]. Bu

---

58 Bülent Algan, *İnsan Hakları Kavramsal ve Kuramsal Çerçeve* (Adalet Yayınevi 2023) 77-78.

59 Seçme hakkının hukuki niteliğine ilişkin tartışmalar için bkz. Serkan Nebi Yıldırım, *Bir Siyasi Hak Olarak Seçme Hakkının Niteliği* (Adalet Yayınevi 2019) 21-24.

60 Ömer Anayurt, *Anayasa Hukuku Genel Kısım (Temel İlkeler, Kavram ve Kurumlar)* (7. Baskı Seçkin Yayıncılık 2024) 565.

61 Abdullah Sezer, 'Seçme Hakkının Yaş Bakımından Sınırlanması ve Osmanlı-Türkiye Anayasacılığındaki Evrimi' (2021) 27(2) Marmara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Hukuk Araştırmaları Dergisi 987.

62 Aliefendioğlu (n 2) 77.

63 Tuğba Aykanat ve Salih Korkmaz, 'Osmanlı Hukukunda Seçimler', (2024) 13(2) Akdeniz Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi 867.

metinde seçimlerin dört yılda bir gizli oyla (m. 66) yapılması öngörülse de, bu ilkeye riayet edilmemiş ve uygulamada kısıtlı oy ilkesi benimsenmiş, seçme hakkı yalnızca vergi veren ve kimsenin hizmetinde bulunmayan erkeklere tanınmıştır[64]. Buna ek olarak yürürlükteki iki dereceli seçim sistemi, halk iradesinin sandığa doğrudan yansımasını ve seçmenin süreçte aktif bir rol almasını engellemiştir[65]. Osmanlı dönemindeki bu ilk seçim deneyiminde gerek anayasal düzenlemelerde gerekse ilgili kanunlarda[66] seçmen yaşının 25 gibi yüksek bir eşikte belirlenmesi, katılımın dar tutulmak istendiğini gösterir. 1921 Anayasası'nda ise seçme hakkı ayrıntılı bir şekilde düzenlenmemiştir. Anayasa'da yalnızca Meclis üyelerinin iki yılda bir vilayet halkı tarafından seçileceği (m. 4) ve seçimlerin iki yılda bir gerçekleştirileceği (m. 5) hükümleri yer almıştır[67].

Cumhuriyet dönemiyle birlikte seçme hakkı, 1924 Anayasası'nın 10. maddesiyle ilk kez açık bir anayasal hükme bağlanmıştır. Aslında Cumhuriyet ilan edilmeden önce, 1923 yılındaki kanun değişikliğiyle seçmen yaşı 18'e indirilmiştir. Bu düzenlemeyle erkeklerle sınırlı da olsa medeni ve siyasi rüşt ilk kez eşitlenmiştir. 1924 Anayasası'nın ilk metni de bu 18 yaş sınırını korumuştur. Başlangıçta yalnızca erkeklere tanınan bu hak, 1934 yılıda yapılan anayasa değişikliğiyle kadınlara da tanınmıştır. Böylelikle Türk kadınına seçme ve seçilme hakkı parlamento seçimlerinde de tamamen tanınmış[68] ve seçme hakkı evrensel bir nitelik kazanmıştır. Bu genişlemeye karşın, aynı düzenlemeyle seçmen yaşının 18'den 22'ye yükseltilmesi, doktrinde hakların kapsamı bakımından bir gerileme olarak değerlendirilmektedir[69].

1961 Anayasası, seçim güvenliği ve demokratik ilkeler açısından Türk hukukunda bir dönüm noktası olmuştur. Bu dönemde tek dereceli seçim sistemi ve seçimlerin yargı denetiminde yapılması ilkesi ilk kez anayasal güvenceye bağlanmıştır (m. 55, 75). Böylece serbest, eşit, gizli, genel oy ve açık sayım gibi modern demokratik esaslar anayasal birer zorunluluk haline gelmiştir (m. 55). Seçme yaşının belirlenmesi ise doğrudan anayasa metninden çıkarılarak kanuna bırakılmış[70], ilgili seçim kanunu da bu sınırı 21 yaş olarak uygulamıştır.

---

64 Yasin Aydoğdu, *Seçim Sistemleri ve Türkiye* (Adalet Yayınevi 2015) 151.

65 Binnur Akkurt, '*Anayasa Hukukunda Seçme Hakkı*' (2010) Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Kamu Hukuku Anabilim Dalı, Yayımlanmış Yüksek Lisans Tezi 19-20.

66 Türk seçim hukukunun temelleri atılırken, seçimlere ilişkin usuller henüz müstakil bir kanun bulunmadığı için Kanun-ı Esâsi'den önce hazırlanan Talimatnâme ve Beyanname gibi ikincil düzenlemelerle belirlenmiştir. Anayasa'da seçme hakkının ayrıntıları kanuna bırakılmış olsa da asıl seçim kanunu padişah tarafından onaylanmadığı için uygulamada bu geçici metinler esas alınmıştır. Gerek bu ilk düzenlemelerde gerekse 1908 tarihli geçici yasada (Kanun-ı Muvakkat), seçmen yaşının 25 olarak belirlenmesi anayasal bir süreklilik arz etmiştir. Sezer (n 50) 994-995.

67 Akkurt (n 65) 21.

68 Aydoğdu (n 64) 166.

69 Sezer (n 61) 1001.

70 26.04.1961 tarihli 298 sayılı Seçimlerin Temel Hükümleri ve Seçmen Kütükleri Hakkında Kanun.

Seçme hakkı 1982 Anayasası'nın 67. maddesinde en kapsamlı haline ulaşmıştır. Bu düzenleme hem yurt içindeki hem de yurt dışındaki vatandaşların oy kullanabilmesine anayasal zemin sağlamıştır. Anayasa'nın ilk halinde 21 olan seçme yaşı kademeli olarak düşürülmüştür. Bu sınır önce 1987 değişikliğiyle 20'ye (m. 67/3) ardından 1995 yılında yapılan anayasa değişikliğiyle tekrar 18'e çekilmiştir (m. 67/3). Bu değişiklikle Türk hukukunda siyasi rüşt yaşı ile medeni rüşt yaşı yeniden eşitlenmiş ve dünya genelindeki eğilime uyum sağlanmıştır[71].

**B. Dünyada Seçme Yaşının Mevcut Durumu ve Eğilimler**

Seçme hakkı, demokratik sistemlerin temel yapı taşlarından biridir. Vatandaşların siyasal iradenin oluşumuna katılmasını sağlayan bu hak, küresel ölçekte kabul gören bir standarttır. Bununla birlikte, hakkın kullanımı ülkeden ülkeye farklılık gösterir. Özellikle seçmenlik sıfatının kazanılması için aranan yaş sınırı, devletlerin hukuki ve siyasi geleneklerine göre biçimlenir. Günümüzde genel eğilim, siyasi rüşt yaşının medeni rüşt yaşıyla eşitlenmesi yönündedir. Nitekim modern hukuk sistemlerinin %85'inden fazlası seçme yaşını 18 olarak uygular[72]. Söz konusu eşik Almanya[73], Amerika Birleşik Devletleri, Birleşik Krallık, Çin, Fransa, Japonya, Hindistan, İran[74], Kanada ve ülkemizin de aralarında bulunduğu pek çok ülkede uygulanır. İran gibi ülkelerde ise siyasal konjonktüre göre 15 ile 18 yaş arasında değişebilmektedir.

Uluslararası hukukta bu standart uygulamanın önemli dayanakları vardır. Önceki bölümlerde de ifade edildiği üzere ÇHS'nin 12. maddesi, doğrudan bir seçme hakkı düzenlemese de katılım hakkının doğal bir uzantısı olarak gençlerin siyasal karar alma süreçlerine dahil edilmesine dayanak oluşturur. Çocuk Hakları Komitesi de insan hakları eğitiminin yaygınlaştırılması ve engellerin kaldırılması

---

71 Sezer (n 61) 1004.

72 Pew Research Center, 'How Elections Work Around the World' (2020) https://www.pewresearch.org/short-reads/2020/10/30/from-voter-registration-to-mail-in-ballots-how-do-countries-around-the-world-run-their-elections/, Erişim Tarihi: 28.08.2026.

73 Almanya'da Avrupa Parlamentosu seçimleri için oy kullanma yaşı, Kasım 2022'de kabul edilen ve 2023 başında yürürlüğe giren Avrupa Seçim Yasası Değişikliği (Europawahlgesetz) ile 18'den 16'ya düşürülmüştür. Bu düzenleme ilk kez 9 Haziran 2024'teki seçimlerde uygulanmış ve yaklaşık 1,4 milyon genç ilk kez oy kullanma hakkı kazanmıştır. Federal genel seçimlerde ise 18 yaş sınırı halen devam etmekle birlikte, bu eşiğin düşürülmesine yönelik siyasi tartışmalar sürmektedir. European Parliamentary Research Service (EPRS), 'Voting Age for European Elections' (June 7 2023) https://epthinktank.eu/2023/06/07/voting-age-for-european-elections/ Erişim Tarihi: 28.08.2026.

74 İran'da seçme yaşı, 2007-2011 yılları arasında yapılan üç temel düzenlemeyle değişken bir seyir izlemiştir. Ocak 2007'de uluslararası standartlara ve askerlik yaşına uyum amacıyla 15'ten 18'e yükseltilen sınır, 2009'da siyasi gerekçelerle yeniden 15'e indirilmiştir. Ancak 2011 yılında yapılan son yasal değişiklikle seçme yaşı kalıcı olarak tekrar 18'e çıkarılmış ve o tarihten bu yana tüm seçimlerde bu eşik uygulanmıştır. Syracuse University, Middle Eastern Studies Program, 'Voting Age' Iran Data Portal https://irandataportal.syr.edu/voting-age Erişim Tarihi: 28.08.2026.

şartıyla seçme yaşının 18'in altına indirilmesini destekler[75]. Buna karşın, Venedik Komisyonu yaş sınırının belirlenmesini devletlerin takdirine bırakarak seçme yaşının en az reşit olma yaşında kazanılmasını tavsiye eder[76].

Uluslararası hukuktaki bu esneklik, küresel olarak yeni bir eğilimi beraberinde getirmektedir. Çocuk artık sadece korunmaya muhtaç bir figür olarak görülmez; toplumun geleceğini şekillendiren aktif bir hak öznesi olarak kabul edilir. Katılımcı demokrasiyi güçlendirmeyi amaçlayan bu yaklaşım, seçme yaşının 16 veya 17'ye indirilmesinin yolunu açmıştır[77]. Örneğin Arjantin, Avusturya, Brezilya, Küba ve Ekvador gibi pek çok ülke, seçme hakkını 16 yaşından itibaren tanımaya başlamıştır[78]. Doğu Timor, Kuzey Kore ve Yunanistan ise bu sınırı 17 yaş olarak belirlemiştir[79].

Bazı hukuk sistemlerinde seçim türüne veya kişisel duruma dayalı farklı uygulamalar mevcuttur. Örneğin İsrail'de yapılacak genel seçimlerde 18 yaş şartı aranırken, yerel seçimlerde bu sınır 17'ye iner[80]. Almanya'da da benzer bir uygulama görülür. Federal seçimlerde 18 yaş aranırken, pek çok eyalette yapılacak yerel seçimlerde 16 yaşındakilere oy kullanma hakkı tanınmıştır[81]. Hırvatistan, Bosna Hersek, Sırbistan ve Slovenya gibi Balkan ülkelerinde bireyler bir işte çalışmak kaydıyla seçmen olabilmektedir. Macaristan ve Endonezya'da ise erken yaşta oy kullanabilmek için evlilik şartı aranır[82].

Seçme yaşının 18'in üzerinde tutulduğu örnekler sınırlıdır. Solomon Adaları, seçme yaşını 19 olarak belirleyen dünyadaki tek ülkedir. Tayvan, Kamerun, Bahreyn ve Nauru'da oy kullanma yaşı 20'dir[83]. Birleşik Arap Emirlikleri, 25

---

75 Birleşmiş Milletler Çocuk Hakları Komitesi, Genel Yorum No. 20 (2017): Ergenlikte Çocuk Haklarının Uygulanması par. 24.

76 Code of Good Practice in Electrol Matters, Venice Commission Council of Europe Strasbourg 2025, 2, 14

77 Dünyada seçme yaşını 16'ya indiren ülkelerin uygulama sonuçlarını ve bu konudaki küresel tecrübeleri kapsamlı bir şekilde analiz eden bir çalışma için bkz. Jan Eichhorn and Johannes Bergh (eds.), *Lowering the Voting Age to 16: Learning from Real Experiences Worldwide* (Springer Nature 2019).

78 Brezilya, Arjantin ve Ekvador'da 16 yaşındaki bireyler için oy kullanmak isteğe bağlı bir haktır. Ancak bu durum 18 yaşından itibaren değişmekte ve oy kullanmak yasal bir zorunluluğa dönüşmektedir. Böylece gençler 18 yaşına kadar kendi istekleriyle, sonrasında ise zorunlu olarak siyasal sürece dahil olmaktadır. Voting Age by Country 2026, World Population Review https://worldpopulationreview.com/country-rankings/voting-age-by-country Erişim Tarihi: 28.08.2026.

79 Voting Age by Country 2026, World Population Review, https://worldpopulationreview.com/country-rankings/voting-age-by-country Erişim Tarihi: 28.08.2026.

80 Wall (n 16) 30.

81 Sezer (n 61) 989.

82 Wall (n 16) 30.

83 Voting Age by Country 2026, World Population Review https://worldpopulationreview.com/country-rankings/voting-age-by-country Erişim Tarihi: 28.08.2026.

yaş sınırı ile en yüksek seçme yaşına sahip ülkedir[84]. Seçilmiş bir parlamento bulunmayan Vatikan'da ise Papa, yalnızca 80 yaşını doldurmamış kardinallerden oluşan kurul tarafından seçilir[85].

## III. KATILIM HAKKI VE SEÇME YAŞI ARASINDAKİ ÇATIŞMA VE ÖLÇÜLÜLÜK DENETİMİ

### A. Anayasal Normların Çatışması: Katılım Hakkı ve Seçme Yaşı

Genel olarak "hak çatışması", belirli kişilere ait hakların aynı somut olayda aynı anda kullanılmasının mümkün olmaması, yani bu hakların birbiriyle bağdaşmaması durumudur[86]. "Anayasal normların çatışması" ise, aynı anayasal metinde yer alan iki farklı hükmün somut bir uyuşmazlığa uygulandığında birbiriyle bağdaşmayan sonuçlar doğurması durumunu ifade eder.

Karşılaştırmalı literatürde "Grundrechtskollision" veya "conflict of rights" kavramlarıyla karşılanan[87] ve Türk doktrininde de müstakil monografilere konu olan bu olgu, temelde iki kategoride ele alınmaktadır[88]. Bu geleneksel tasnife göre, eğer çatışan haklar bir şekilde uzlaştırılarak her ikisi de belirli oranda korunabiliyorsa "görünüşte çatışma", haklar birbirini bütünüyle dışlıyor ve kaçınılmaz olarak birinin diğerine tercih edilmesini gerektiriyorsa "gerçek çatışma" söz konusu olur[89].

Çatışma türünü tespit edebilmek için anayasa hukuku doktrinindeki kural-ilke ayrımından yararlanmak yol gösterici olacaktır. Buna göre kurallar, belirli bir olgusal durumda ne yapılması gerektiğini kesin olarak buyuran "tanımlayıcı" normlardır, dolayısıyla bir kural ya uygulanır ya da uygulanmaz. İlkeler ise kesin kurallardan farklı olarak, hukuki ve fiili imkânlar ölçüsünde mümkün olan en yüksek düzeyde ulaşılması amaçlanan hedeflerdir (optimization requirements). Bu yapısal fark nedeniyle, iki ilke çatıştığında biri diğerini tamamen geçersiz kılmaz. Bu durumda, her iki ilkenin sınırları gözetilerek, somut olayın özelliklerine göre hangisine öncelik verileceğini belirlemek amacıyla aralarında bir tartma ve dengeleme yapılması gerekir[90].

---

84 Voting Age by Country 2026, World Population Review https://worldpopulationreview.com/country-rankings/voting-age-by-country Erişim Tarihi: 28.08.2026.

85 Sezer (n 61) 989.

86 Hakların çatışması kavramını anayasal düzeyde ele alan ve kitap haline getirilen doktora çalışmaları için bkz. İsmail Köküsarı, *Anayasal Hakların Çatışması* (Adalet Yayınevi 2020); Sibel Yılmaz Coşkun, *Anayasal Hakların Çatışması* (Adalet Yayınevi 2023).

87 Köküsarı (n 86) 88.

88 Gerçek çatışma-görünüşte çatışma, hak çatışmaları ile ilgili çalışmalarda yer alan yaygın ayrımlardan biridir. Köküsarı (n 80) 111. Diğer ayrımlar için bkz. Köküsarı (n 86) 101 vd.

89 Köküsarı (n 86) 111-114; Yılmaz Coşkun (n 86) 80.

90 Robert Alexy, *A Theory of Constitutional Rights* (Oxford University Press 2002) 47-49.

Bu çerçeveden bakıldığında, Anayasa'nın 41. maddesinde ve dolaylı olarak 12, 17, 25, 26 ile 36. maddelerinde düzenlenen çocuğun katılım hakkı, doğası gereği bir ilke niteliği taşır. Bu nedenle çocuğun görüşünün önemi sabit bir sınırla belirlenemez. Bu ağırlık çocuğun yaşı ve olgunluk düzeyiyle doğru orantılı bir şekilde kademeli olarak artar[91]. Buna karşılık, Anayasa'nın 67. maddesinin üçüncü fıkrasında düzenlenen 18 yaş sınırı kesin bir kural niteliğindedir. Bu sınırın altında kalan her birey, bireysel olgunluğu, siyasal bilinci ya da toplumsal meselelere duyduğu ilgi ne kadar yüksek olursa olsun, seçme hakkından istisnasız ve tamamen hariç tutulur. Bu noktada, I. Bölümde ayrıntılı biçimde ele aldığımız gelişen kapasite ilkesinin öngördüğü bireyselleştirilmiş, kademeli ve esnek değerlendirme mantığı ile 67. maddenin öngördüğü mekanik, toptancı ve kesin yaş eşiği arasında yapısal bir gerilim doğar. Bu gerilim, yukarıda açıklanan tasnif bakımından görünüşte değil gerçek bir çatışma niteliğindedir. Çünkü her iki hüküm de 18 yaşın altındaki aynı özneye yönelik birbiriyle bağdaşmayan sonuçlar öngörmektedir. Hükümlerden ilki çocuğu kademeli bir özerklik sahibi olarak tanırken, diğeri onu bu özerkliğin en somut görünümünden tümüyle dışlamaktadır.

Bu gerilimin çözümü, hükümlerden birinin diğerini anayasal hiyerarşide geçersiz kılmasıyla değil, anayasal değerleri dengeleyen bir yaklaşımla mümkündür. Bu doğrultuda, Konrad Hesse tarafından Alman anayasa doktrinine kazandırılan ve değerini bugün de koruyan "pratik uyuşum ilkesi" nden (praktische konkordanz) yararlanılabilir[92]. Bu ilke uyarınca, çatışan iki anayasal değerden hiçbirine mutlak bir öncelik tanınmaz ve normlar arasında hiyerarşik bir derecelendirme yapılmaz. Haklar arasında bir çatışma yaşandığında, ilgili hükümler bir arada değerlendirilerek uyumlaştırma yoluyla ortak bir çözüm üretilebilir. Bu sayede, bir hakkın diğerini tamamen ortadan kaldırmasının önüne geçilir; her iki değerin de ölçülülük sınırları içinde, kendi etki alanlarını koruyarak optimal düzeyde varlığını sürdürebileceği dengeli bir zemin bulur[93]. Nitekim karşılaştırmalı hukukta da bu gerilim, hükümlerden birinin diğerini tümüyle bertaraf etmesi yoluyla değil, kademeli seçmen yaşı uygulamaları, yerel seçimlerde esnetilmiş yaş sınırları ve isteğe bağlı oy kullanma modelleri gibi ara çözümlerle yönetilmeye çalışılmaktadır. Bu denge arayışının anayasa hukukundaki somut aracı ise

---

91 Birleşmiş Milletler Çocuk Hakları Komitesi, Genel Yorum No. 12 (2009): Çocuğun Görüşlerinin Dinlenilmesi Hakkı par. 84.

92 İnsan haklarından birini diğerinde feda etmeyen ve bir denge bulmaya çalışan bu ilke hem Alman doktrininde hem de yargısal uygulamada büyük ölçüde kabul görmüştür. Zeynep Hazar, *İnsan Hakları Çatışmalarının Dengelenmesi ve Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi Uygulaması* (Adalet Yayınevi 2021) 111.

93 Pratik uyuşum ilkesinin hem Federal Alman Anayasa Mahkemesi hem de Türk Anayasa Mahkemesi kararlarındaki uygulaması hakkında fikir edinmek için bkz. Ömer Keskinsoy ve Semih Batur Kaya, 'Anayasa Mahkemesi Kararlarını Biçimlendirme Çabası Olarak Yorum' (2021) 11(1) Hacettepe HFD 86-88.

ölçülülük denetimidir. İzleyen başlıklarda bu denetim, önce sınırlamanın meşru amacı, ardından üç alt unsuruyla incelenecektir.

**B. Sınırlamanın Meşru Amacı ve Ölçülülük Testi**

1982 Anayasası'nın 13. maddesi temel hak ve özgürlüklere yönelik sınırlamaların sınırını çizerken kanunilik, Anayasa'nın sözüne ve ruhuna, demokratik toplum düzeninin ve laik Cumhuriyetin gereklerine uygunluk gibi şartların yanı sıra ölçülülük ilkesine de aykırı olunamayacağını öngörür. Doktrinde ise ölçülülük, devletin bireyin hak ve özgürlükleri ile kamu yararı arasında adil bir denge kurma yükümlülüğünün somut anayasal aracı olarak tanımlanmakta ve elverişlilik, gereklilik ile orantılılık olmak üzere üç alt ilkeden oluşan bir denetim şemasına dayanmaktadır[94]. Temel hak ve özgürlüklerin güvencesi olan bu denetim mekanizmasında ölçülülük testinin işletilebilmesi için öncelikle sınırlamanın meşru bir amaca dayanması gerekir. AİHM'in *Mathieu-Mohin* ve *Clerfayt v. Belçika* içtihadında da vurgulandığı üzere, seçme hakkına getirilen kısıtlamaların öncelikle hakkın özünü zedelemeyen meşru bir amaca dayanması ve ardından bu amaçla orantılı olması aranır[95]. Görüldüğü üzere meşru amaç, kamu gücünün hangi kamusal yararı hedeflediğini tespit eden bir ön şarttır. Ölçülülük denetimi ise, bu amaca ulaşmak için seçilen aracın uygunluğunu, zorunluluğunu ve dengesini sınayan esas incelemedir[96].

Seçme hakkının 18 yaşla sınırlandırılmasında izlenen meşru amaç, doktrinde geleneksel olarak "siyasi rüşt" kavramına dayandırılır. Buradaki kamusal yarar ise seçmen iradesinin manipülasyondan uzak, bağımsız ve olgun bir muhakemeyle sandığa yansımasını güvence altına almaktır. Ne var ki AİHM'in *Hirst v. Birleşik Krallık (No. 2)* kararında da önemle vurgulandığı üzere, sınırlamanın güttüğü amaç ne kadar meşru olursa olsun, bu amacın varlığı sınırlamayı tek başına hukuka uygun kılmaz. Uygulanan kategorik ve genel araçların ölçülülük sınavından geçmesi şarttır[97]. Dolayısıyla 18 yaş sınırında da asıl tartışma, siyasi rüşt amacının kendisinden ziyade bu amaca ulaşmak için "sabit bir yaş eşiği" belirlenmesinin ölçülülük testinin alt ilkelerini ne ölçüde karşıladığı noktasında toplanmaktadır.

Ölçülülük testinin ilk adımı olan elverişlilik ölçütü bakımından bir inceleme yapıldığında, yaş sınırı ile siyasi olgunluk arasındaki ilişkinin oldukça zayıf olduğu görülür. Bu konuda yapılan bazı çalışmalar, oy verme yetisinin 18 yaşından

94 Metin (n 4) 26 vd.

95 AİHM, Mathieu-Mohin and Clerfayt v. Belgium, B. No. 9267/81, 2.3.1987, par. 52-54.

96 Türk Anayasa Mahkemesi de bireysel başvuru içtihadında bu ayrımı açıkça gözetmekte, bir müdahalenin önce kanunilik ve meşru amaç şartlarını taşıyıp taşımadığının, ancak bu şartlar sağlandıktan sonra ölçülülük ilkesi bakımından değerlendirilmesi gerektiğini vurgulamaktadır. AYM, Ahmet Yıldırım, B. No: 2014/18135, 20/9/2017, par. 40.

97 AİHM, Hirst v. the United Kingdom (No. 2) [GC], B. No: 74025/01, 6.10.2005, par. 78-82.

çok önce geliştiğini, yetişkinler açısından ise bu kapasitelerin homojen biçimde dağılmadığını ortaya koymaktadır[98]. Buna göre olgunluğun doğrudan göstergesi olmayan sabit bir yaş kriterinin esas alınması, olgun gençlerin kapsam dışında kalmasına, yetişkinlerin ise doğrudan kapsama dahil edilmesine yol açmaktadır. Sonuçta, bu çalışmaların da ortaya koyduğu üzere, sabit yaş eşiği hedeflenen siyasi olgunluk amacına ulaşmak bakımından ancak kısmen elverişli bir araç niteliği taşır. Bu durum, incelemenin zorunlu olarak gereklilik aşamasına aktarılması sonucunu doğurmaktadır.

Sabit yaş eşiğinin amaca yalnızca kısmen elverişli olması, kuralın bu aşamada doğrudan anayasaya aykırılığını doğurmaz. Anayasa Mahkemesi elverişliliği, getirilen kuralın ulaşılmak istenen amacı gerçekleştirmek için elverişli olması biçiminde tanımlamaktadır[99]. Mahkeme uygulamada bu aşamayı çoğu kez ayrıntılı bir etkililik incelemesine girmeden geçmekte, kimi kararlarda ise doğrudan orantılılık incelemesine yönelmektedir. Nitekim Mahkeme, hükümlülere uygulanan disiplin cezalarını, bu tür fiillerin işlenmesini engelleyici ve caydırıcı nitelikte olduğu gerekçesiyle, amaç bakımından elverişli bulmuştur[100]. Öğretide de, özellikle Alman anayasa yargısı uygulamasına dayanılarak, aracın amacı bütünüyle gerçekleştirmesinin aranmadığı, istenen sonuca bir katkı sağlamasının yeterli olduğu belirtilmektedir[101]. Elverişlilik eşiğinin bu denli esnek tutulması karşısında, 18 yaş kuralının ilk denetim basamağını aşması olağandır. Dolayısıyla yaş ile olgunluk arasındaki uyumsuzluk, elverişlilik aşamasında tek başına bir ihlal tespiti doğurmaktan ziyade; incelemenin odağını gereklilik ve orantılılık basamaklarına taşımaktadır. Nitekim buradaki anayasal mesele, uygulanması eşitlik ilkesiyle çelişen ve yöntemsel olarak imkânsız olan bireysel olgunluk sınavları değil; 18 yaş kuralının, yaş eşiğinin 16'ya çekilmesi veya isteğe bağlı oy modelinin benimsenmesi gibi hakkı daha az kısıtlayan alternatifler karşısında gereklilik testini geçememesidir.

Gereklilik ölçütü, sınırlama aracına başvurmanın hedeflenen amaç bakımından zorunlu olmasını ve aynı amaca ulaşabilecek araçlar arasından hakkı en az kısıtlayan yöntemin seçilmesini arar[102]. Bilimsel araştırmalar oy kullanma için gereken

---

98 Vivian E. Hamilton, 'Democratic Inclusion, Cognitive Development, and the Age of Electoral Majority' (2011) 77(4), 2012, Brooklyn Law Review, 1449-1516.

99 Örnek kararlar için bkz. AYM, E.2022/133, K.2023/15, 25/1/2023, RG. 6/4/2023-32155, par. 13; AYM, E.2020/56, K.2023/108, 1/6/2023, par. 40.

100 AYM, E.2022/133, K.2023/15, 25/1/2023, RG 6/4/2023-32155, par.15. Anayasa Mahkemesi'nin norm denetimi kararlarında ölçülülük testini oluşturan alt ilkeleri ayrı ayrı ve sistematik biçimde uygulamak yerine, incelemeyi genel hatlarıyla veya yalnızca orantılılık ilkesi üzerinden yürütmesine ilişkin kararlar ve bu yöntemin eleştirisi için bkz. Yüksel Metin, 'Anayasa Mahkemesinin Norm Denetimi Kararlarında Hukuk Devletinin Unsuru Olarak Ölçülülük İlkesi' (2023) 40(1) Anayasa Yargısı 349-352.

101 Metin (n 4) 341-342.

102 Anayurt (60) 271.

zihinsel olgunluğun 16 yaşında tamamlandığını gösterirken[103], bazı hukukçular herhangi bir yaş sınırının haklı bir gerekçesi olamayacağını savunur[104]. Bu yaklaşıma göre yaş sınırı, herkesçe kabul edilen net bir tanımdan yoksun "siyasi olgunluk" kavramına dayanmakta ve çocukların demokratik gelişimini engelleyerek onları eksik bir yurttaşlığa mahkûm etmektedir. Bu nedenle söz konusu görüş, sabit bir yaş sınırı koymak yerine, yalnızca okuryazar olmayı ve oyunu tek başına kullanabilmeyi arayan biçimsel bir yeterlilik kriterini savunmaktadır[105]. İleri sürülen bu görüşe göre, mevcut 18 yaş sınırı bilimsel bir zorunluluktan ziyade tarihsel bir kabule dayanmaktadır[106]. Ayrıca çalışmanın ilerleyen kısımlarında da ele alınacağı üzere; yerel seçimlerdeki düşük yaş uygulamaları, kademeli oy modelleri ve çocuk meclisleri gibi alternatifler, aynı amaca gençleri tamamen dışlamadan da ulaşılabileceğini göstermektedir. Dolayısıyla hakkı daha az kısıtlayan bu tür seçenekler varken, mevcut katı 18 yaş sınırına başvurmanın zorunlu olduğunu söylemek ve bu kuralın gereklilik testini geçtiğini kabul etmek oldukça zordur.

Orantılılık ölçütünde ise sınırlamada kullanılan araç ile ulaşılmak istenen amaç arasında makul bir dengenin gözetilmesi şarttır[107]. Bu denge ancak bireye yüklenen külfet ile kamuya sağlanan yararın tartılmasıyla kurulabilir. Oysa 18 yaş kuralının bireye getirdiği külfet son derece ağırdır. Nitekim cezai ve mali sorumluluk yüklenen 16-17 yaş grubunun katılım hakkından tümüyle yoksun bırakılması ve periyodik seçimler sebebiyle ilk oylarını ancak 20'li yaşlarında kullanabilmeleri hak mahrumiyetini derinleştirmektedir. Buna karşılık 16-17 yaş grubunun seçmen kitlesinden çıkarılmasıyla ortalama seçmen olgunluğunda elde edileceği varsayılan kamu yararı oldukça sınırlı kalır. Bireye yüklenen ağır külfete karşılık kamunun sağladığı yararın bu derece sınırlı kalması ise araç ile amaç arasındaki dengenin bozulduğunu ve mevcut 18 yaş kuralının dar anlamda orantılılık testini geçmekte yetersiz kaldığını göstermektedir.

## IV. ÇOCUĞUN SİYASAL KATILIMININ GELECEĞİ VE ANAYASAL ÇÖZÜM ÖNERİLERİ

### A. Kademeli Siyasal Katılım Modeli

Demokrasinin gerçekten benimsenebilmesi için çocukların da siyasal süreçlere kademeli olarak dahil edilmesi gerekir. Oysa siyasi olgunluğun 18 yaşın doldurulmasıyla bir anda kazanıldığını varsaymak, çocuğun zihinsel gelişimiyle

---

103 Dana Kay Nelkin, 'What Should the Voting Age Be?' (2020) 8(2) Journal of Practical Ethics 1-29.

104 Philip Cook, 'Against a Minimum Voting Age' (2013) 16(3) Critical Review of International Social and Political Philosophy 439-458.

105 Cook (n 103) 450-452.

106 Venedik Komisyonu seçme hakkının en azından medeni rüşt yaşında tanınmasını önerirken, bu eşiğin somut olarak nerede çizileceğini devletlerin kendi takdirine bırakmaktadır. "Code of Good Practice in Electoral Matters", Venice Commission, Council of Europe, Strasbourg 2025, 2, 14.

107 Anayurt (n 60) 271.

bağdaşmayan yapay bir yaklaşımdır[108]. Bu mantığı bir kenara bırakıp çocuğun gelişen kapasitesiyle uyumlu bir katılım modeli oluşturmak, sağlıklı bir demokrasi için şarttır.

Bu konuda literatürdeki en somut öneri Andrew Rehfeld tarafından geliştirilen "kesirli oy hakkı" (fractional voting) modelidir. Bu modele göre siyasi olgunluk 12 yaş civarında başlar. Dolayısıyla bu yaştaki çocuklara tam oy yerine 1/7 oranında bir oy payı verilmesi ve bu payın 18 yaşına kadar her yıl kademeli olarak artırılarak tam oya ulaştırılması öngörülmektedir[109]. Yazara göre bu yöntem, çocuklara erken yaşta katılım bilinci kazandırırken tecrübesizlikten kaynaklanabilecek riskleri de ölçülülük ilkesine uygun biçimde dengeler[110].

Matematiksel sınırları olan bu modele alternatif olarak doktrinde çocukların doğumdan itibaren temsil edilmesini savunan vekalet modelleri de mevcuttur. Bu yaklaşımlar temelde şu soruda ayrışmaktadır: Çocuk adına oyu kim kullanır ve bu yetki ne zaman, nasıl çocuğun kendisine geçer? Demograf Paul Demeny'nin 1986'da önerdiği model (Demeny voting), çocukların nüfustaki ağırlığını siyasal güce dönüştürmek için oy hakkının reşit olana kadar ebeveynlerce vekaleten kullanılmasını öngörmektedir[111]. John Wall ise yaş sınırları yerine çocuğun öznel iradesini temel alan "vekaleten talep hakkı" (proxy-claim suffrage) modelini savunur[112]. Wall'un yaklaşımında doğumla birlikte ebeveyne geçen vekalet oyu, çocuk bizzat talep ettiği anda kendisine devredilir[113]. Buradaki geçiş süreci, çocuğun iradesi geliştikçe ebeveyn rehberliğinin aşamalı olarak sona ermesi esasına dayanmaktadır.

İki yaklaşım arasındaki temel fark, oy kullanma yetkisinin kimde kaldığı noktasında toplanmaktadır. Demeny modelinde yetki tümüyle ebeveynin takdirindedir ve çocuk pasif konumdadır. Wall'un önerisinde ise kontrol çocuğun iradesine bırakılarak çocuk aktif bir hak öznesi haline getirilir[114]. Ancak her iki model de ciddi anayasal meşruiyet tartışmalarını beraberinde getirmektedir. Zira vekalet sürecinde ebeveynlerin çocuğun gerçek iradesini mi yoksa kendi siyasi tercihlerini mi sandığa yansıttığını denetlemek imkansızdır.

Teoride tartışılan bu modeller kesirli veya vekaleten oy gibi karmaşık mekanizmalar öngörse de, uygulamada "gelişen kapasite ilkesi" çok daha sade bir

---

108 Steven Lecce, 'Should Democracy Grow up? Children and Voting Rights' (2009) 9(4) Intergenerational Justice Review 133.

109 Andrew Rehfeld, 'The Child as Democratic Citizen' (2011) 633(1) The Annals of the American Academy of Political and Social Science 158.

110 Rehfeld (n 109) 152, 163.

111 Erenc, (n 22) 15.

112 Wall (n 16) 170.

113 John Wall, 'Why Children and Youth Should Have the Right to Vote: An Argument for Proxy-Claim' (2014) 24(1) Children, Youth and Environments 119.

114 Wall (n 16) 181.

araç olan yerel yönetimlerde yaş eşiğinin düşürülmesiyle karşılık bulmuştur. Belediyeler, çocukların katılım hakkını en rahat kullanabileceği ve siyasi sorumlulukla ilk kez yüzleşebileceği alanlardır. Sundukları hizmetlerin doğrudan günlük hayata dokunması, yerel düzeyde söz sahibi olmayı merkezi yönetime kıyasla çok daha kolay ve anlamlı hale getirir[115]. Örneğin Almanya ve Norveç gibi ülkelerin bazı yerel seçimlerde seçme yaşını 16'ya indirmesi, gençlerin yaşadıkları kentin kararlarında söz sahibi olmalarını ve demokratik aidiyet duygusunu erkenden kazanmalarını hedeflemektedir[116]. Yine İskoçya'nın 2014 referandumunda oy yaşını 16'ya indirmesi, bu öngörünün pratikteki karşılığını gözlemleme imkânı sunmaktadır. 16-31 yaş aralığındaki 863 gencin incelendiği bir araştırmada, seçme hakkını 16 veya 17 yaşında kazanan bireylerin, ilk oy kullanmalarının üzerinden yedi yıl geçmesine rağmen 2021 İskoçya Parlamento Seçimlerinde akranlarına kıyasla sandığa gitme oranı belirgin şekilde daha yüksek çıkmıştır. Söz konusu etki sadece oy kullanma alışkanlığıyla sınırlı kalmış, imza toplama veya protestolara katılma gibi sandık dışındaki süreçlere yansımamıştır[117]. Bu sonuç, erken yaşta seçme hakkı tanımanın sadece kağıt üzerinde kalmadığını, gençlerin sandık alışkanlığını gerçekten pekiştirdiğini göstermesi açısından önemlidir.

Benzer şekilde Türkiye'de de yerel seçimlerde oy kullanma yaşının düşürülmesi, olgunluğun sadece yaşla ölçülemeyeceğini göstermek açısından önemli bir adım olacaktır. Nitekim Türkiye'deki 15-17 yaş arası yaklaşık 3,8 milyon genç düşünüldüğünde[118], bu düzenlemenin demokrasi açısından ne kadar büyük bir kesimi kapsayacağı açıkça görülmektedir. Böylece yerel yönetimler, gençlerin toplumsal meseleleri erkenden deneyimlediği birer okula dönüşebilecektir. Şüphesiz bu öneri, Anayasa'nın 67. maddesindeki 18 yaş şartı nedeniyle anayasal bir engelle karşılaşabilir. Ancak yapılacak bir anayasa değişikliğiyle yerel seçimlerde oy kullanma yaşının düşürülmesi, yerel yönetimlerin özerk ve yurttaşlık bilinci kazandıran yapısına oldukça uygun düşmektedir[119]. Hak ve özgürlükleri koruyan

---

115 Türkoğlu Üstün (48) 67.

116 Mehmet Emre Akbulut, 'Çocukların Siyasal Katılma Hakkı' (2024) Necmettin Erbakan Üniversitesi Sosyal Bilimler Üniversitesi Kamu Hukuku Anabilim Dalı, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi 71-72.

117 Adı geçen çalışmayı incelemek için bkz. Jan Eichhorn and Christine Huebner, 'Longer-Term Effects of Voting at Age 16: Higher Turnout Among Young People in Scotland' (2025) 13 Politics and Governance 1-18.

118 TÜİK verilerine dayanan çalışmada, 2022 yılı itibarıyla 15-17 yaş grubunda tam olarak 3.843.267 çocuğun yer aldığı ve bu kitlenin toplumsal katılıma hazırlanmasının kritik önem taşıdığı ifade edilmektedir. Esat İpek ve Ülkü İstiklal Ortakaya, 'Sayılarla Türkiye'nin 2000 Sonrası Çocuk Karnesi' İçinde *Türkiye Çocuk Yıllığı 2023-100 Yılın Çocukluk Tarihi* (Çocuk Vakfı Yayınları 2024) 2318-2319.

119 İsbir, yerel yönetimlerin özerk yapısının sadece idari bir yetki paylaşımından ibaret olmadığını, aynı zamanda doğrudan demokratik katılımı ve yurttaşlık bilincini besleyen bir işlev gördüğünü vurgulamaktadır. Begüm İsbir, 'Temsili Demokrasi Anlayışına Göre Yerel Yönetimlerde Özerklik' 2010 11 Dokuz Eylül Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi 1578-1582.

anayasal ilkeler, katılımı daraltan katı engeller olmaktan ziyade, temsili niteliği pekiştiren hukuki güvencelerdir. Bu çerçevede kanımızca yerel seçimlerde yaş eşiğinin düşürülmesi, ölçülülük ilkesine uygun şekilde katılımı artıracak ve demokrasiyi pekiştirecektir. Üstelik bu adım, çocukların kendilerini ilgilendiren kararlarda söz sahibi olmalarını sağlayarak birey olduklarını hissettirecektir.

Kademeli katılım modelinin başarısı, yalnızca yaş sınırının düşürülmesine bağlı değildir. En az bunun kadar önemli iki tamamlayıcı koşul daha vardır. Bunlardan ilki nitelikli yurttaşlık eğitimidir. Seçme yaşını 19'dan 18'e indiren Güney Kore örneği bu konuda iyi bir örnektir. Yapılan araştırmalar, lise çağında ve ailesiyle yaşayan genç seçmenlerin oy verme davranışında belirleyici unsurun yaş sınırından ziyade aldıkları sivil eğitimin niteliği olduğunu göstermiştir[120]. Dolayısıyla yaş sınırının düşürülmesi, ortaöğretim müfredatına dahil edilecek kapsamlı bir vatandaşlık eğitimiyle desteklenmelidir. Aksi takdirde bu düzenleme kağıt üzerinde kalmaktan öteye geçemeyecektir. İkinci koşul ise bu mekanizmaların gerçekten çalışmasıdır. Bu kapsamda öncelikle yerel yönetimler bünyesindeki çocuk meclisleri ve kent konseyleri gibi mekanizmaların göstermelik yapılar olmaktan çıkarılması gerekir[121]. Çocukların kentsel hizmetlerden yerel bütçeye kadar kendi hayatlarını ilgilendiren her alanda söz sahibi sayılması, bu işlevselliğin ilk şartıdır. Bu çerçevede devlete düşen görev, nitelikli eğitim ve katılım kanalları açarak çocukların haklarını bilen bireyler olarak yetişmesini sağlamaktır. Ebeveynlere düşen ise baskıcı bir yönlendirme yerine, çocuğun gelişen kapasitesine uygun ve eşitlikçi bir aile ortamı sunmaktır[122].

### B. Alternatif Katılım Mekanizmaları

Kademeli katılım fikri, soyut bir söylemden ibaret kalmamalı, somut kurumsal ve anayasal araçlarla desteklenmelidir. 1982 Anayasası'nın 74. maddesinde dilekçe hakkı düzenlenmiştir. Bu hak, çocuklar için siyasal katılımın önündeki yaş bariyerini aşan en doğrudan araçtır[123]. Dilekçe hakkının kullanımı mevzuatta herhangi bir yaş kısıtlamasına tabi tutulmamıştır. Böylece ayırt etme gücüne sahip her çocuk gerek bireysel beklentilerini gerekse kamusal alana ilişkin taleplerini TBMM'ye ya da yetkili kamu mercilerine doğrudan iletebilmektedir[124]. Ancak bu hakkın etkinliği, başvuruların idarece yalnızca kabul edilmesiyle sağlanamaz. Bu hakkın gerçek anlamda işlevsellik kazanması, idarenin çocuklardan gelen ta-

---

120 Dajung Sohn, 'Lowering The Voting Age Isn't Enough: Why Civic Education Matters' (2026) Policy Studies 1-17.

121 Ercüment Erbay, 'Çocukların Katılım Hakkı. Üzerine Bir Türkiye Değerlendirmesi' 2013 2(1) İnsan ve Toplum bilimleri Araştırmaları Dergisi 49.

122 Çocuk haklarının yaşama geçirilmesinde taraf ve sorumluların yükümlülük ilişkilerinin detaylı bir incelemesi için bkz. Algan (n 5) 568 vd.

123 Gören, (n 9) 131.

124 Algan (n 5) 162.

leplere gerekçeli ve "çocuk dostu" bir dille cevap verme yükümlülüğünü yerine getirmesine bağlıdır[125].

Katılım hakkını kullanmanın tek yolu bireysel yapılan başvurular değildir. Çocuk meclisleri ve kent konseyleri de bu alanı genişleten yapılardır. Bu mekanizmalar, katılımı siyasi partilerin veya parlamentonun dar sınırlarından çıkarmaya yardımcı olacaktır. Böylece çocuklar, mevcut temsil mekanizmalarının yetersiz kaldığı durumlarda, kendilerini ilgilendiren kararlara başka örgütlü yapılar aracılığıyla doğrudan dâhil olabilirler.

Yerel yönetimler düzeyinde faaliyet gösteren çocuk meclisleri ile 81 ilde kurulan Çocuk Hakları İl Çocuk Komiteleri tam da bu ihtiyaca karşılık gelen yapılardır. Örneğin Ankara Büyükşehir Belediyesi bünyesinde 1995 yılında kurulan ve zamanla yaygınlaşan ilk çocuk meclisi[126], çocuklara kent sorunları hakkında söz hakkı tanımıştır[127]. Benzer şekilde, Çocuk Hakları İl Komiteleri de yerel düzeyde, okullarda ve sivil toplumla iş birliği içinde çocuk haklarını tanıtmayı, akran eğitimleri ile farkındalık etkinlikleri düzenlemeyi ve karar alıcılarla diyalog kurarak kurumsal katılımı yaygınlaştırmayı amaçlamaktadır[128]. Ancak bu yapılar, uygulamada yetişkinlerin seçim düzenini taklit eden sembolik yapılar olmaktan öteye gidememektedir. Çünkü hem çocuk meclislerinin hem de il komitelerinin kararları bağlayıcı bir nitelik taşımamakta, idare açısından sadece birer tavsiye olarak kalmaktadır[129]. Bu mekanizmaları kâğıt üstünde kalmaktan kurtarmak, işlevsel hale getirmenin ön koşuludur. Bunun yolu ise çocukların aldığı tavsiye kararlarının, ilgili meclis gündemlerine alınmasını bağlayıcı bir usul kuralı haline getirmekten geçmektedir.

Okul ortamı, öğrencilerin kendilerini ilgilendiren karar süreçlerine katıldıkları ilk kamusal alandır. Öğrenciler burada demokrasi değerlerini ve sorumluluk duygusunu öğrenirler[130]. Erken yaşta edinilen bu deneyim, ulusal ve uluslarara-

---

125 Gizem Güner Yaşar, 'Anayasal Bir Hak Olarak Dilekçe Hakkının Etkinliğinin Değerlendirilmesi' (2023) 25(2) Anakara Hacı Bayram Veli Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi 789-822.

126 Türkiye'nin bu alandaki ilk örneği olan Ankara Büyükşehir Belediyesi Çocuk Meclisi, 1995 yılından beri faaliyet göstermektedir. Meclis, her yıl eylül ayında Ankara genelinden başvuran 9-14 yaş arası ilk ve ortaokul öğrencileri arasından yeni üyelerini seçerek dönem çalışmalarına başlamaktadır. Ankara Büyükşehir Belediyesi, 'Çocuk Meclisi' https://www.ankara.bel.tr/hizmetler/cocuk-hizmetleri/cocuk-meclisi Erişim Tarihi: 28.08.2026.

127 Türkoğlu Üstün (n 48) 68.

128 Çocuk Hakları İl Çocuk Komiteleri, ülke çapında çocuk katılımını sağlayan bir örgütlenmedir. 81 ilde faaliyet gösteren bu yapılar arasındaki eş güdümü sağlamak üzere "Çocuk Hakları Danışma Kurulu" oluşturulmuştur. T.C. Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı Çocuk hizmetleri Genel Müdürlüğü, 'Çocuk Hakları Rehberi' https://aileyili.gov.tr/media/nc1fcqii/çocuk-hakları-rehberi.pdf Erişim Tarihi: 28.08.2026.

129 Türkoğlu Üstün (n 48) 68.

130 BM Çocuk Hakları Komitesi tavsiyeleri doğrultusunda çocuk katılımını ve uygulama ortamlarını değerlendiren bir çalışma için bkz. Zihni Merey, 'Çocukların Katılım Hakkı' İçinde *Türkiye Çocuk*

sı ölçekteki kurumsal birtakım mekanizmalarla desteklenmektedir. Hindistan, Norveç, Slovenya ve Brezilya başta olmak üzere en az 30 ülkede ulusal veya yerel düzeyde çocuk parlamentoları faaliyet göstermektedir[131]. Gelişmiş ülkelerdeki çocuk parlamentoları, demokratik hakların fiilen uygulanmasından ziyade genellikle eğitici bir işleve sahiptir. Ancak bu ortamlarda bile süreç, yetişkinlerin çocukların fikirlerini daha kapsamlı bir şekilde dikkate almasını sağlamaktadır. Öte yandan, çocukların doğrudan siyasi güç kullanmalarına olanak tanıyan pek çok çocuk parlamentosu örneği de mevcuttur[132].

Türkiye'deki uygulamaya bakıldığında 2004 yılından itibaren 81 ilin meclis başkanlarının katılımıyla TBMM çatısı altında toplanan "Türkiye Öğrenci Meclisi" öne çıkmaktadır[133]. Bu oluşumun temel amacı, öğrencilerin okul yönetimine dair görüş bildirmesini sağlamaktır. Ancak uygulamada ciddi yapısal engellerle karşılaşılmıştır. Kurulların yasal altyapı eksiklikleri, meclisler için kurumsal bir güvence oluşturulmasını engellemiştir. Yaşanan bu yapısal ve yasal yetersizlikler nedeniyle işlevsiz hale gelen proje, 2019 yılında nihayet sonlandırılmıştır. Buna rağmen, meclislerin öğrencilerin siyasi hak bilincinin oluşmasına önemli katkılar sağladığı ifade edilmektedir[134].

---

*Yıllığı 2023-100 Yılın Çocukluk Tarihi* (Çocuk Vakfı Yayınları 2024) 400.

131 Gerison Lansdown, *Promoting Children's Participation in Democratic Decision-Making* (Innocenti insights 2001).

132 Örneğin Hindistan'ın Rajasthan bölgesindeki köy okullarında 1990'larda kurulan ilk çocuk parlamentolarından birinde, 6 ila 14 yaş arası çocuklar, topluluklarında önemli değişiklikler yaratan çocuk temsilcilerini seçmektedir. Çocuklar eğitim politikalarını değiştirmiş, yetersiz öğretmenleri işten çıkarmış, topluluk hizmetlerini iyileştirmiş ve yeni altyapı hizmetlerini finanse etmiştir. Asha Bajpai, *Child Rights in India: Law, Policy, and Practice* (Oxford University Press 2003) 469. Yine Bolivya'da 2004 yılında kurulan çocuk parlamentosunun temsilcileri, yetişkin ulusal meclisine düzenli olarak resmi tavsiyelerde bulunmaktadır. Jayashri Sarkarand and Blanca Mendoza, 'Bolivia's Children's Parliament: Bringing Participation to the National Stage' (2005) 15(2) Children, Youth and Environments 227–244. Brezilya'daki Barra Mansa şehri gibi daha yerel çocuk parlamentolarının bazılarında ise, çocuklarla ilgili konularda geniş yetkiler bulunmakta ve şehir bütçesinin bazı bölümlerini kontrol etmektedir. Yves Cabannes 'Children and Young People Build a Participatory Democracy in Latin American Cities' (2005) 15(2) Children, Youth and Environments 191. Yoksul topluluklardaki çocuk parlamentoları, belki de çocukların emek ve kamusal hayata daha derinden dahil olmaları nedeniyle, genellikle daha büyük bir gerçek güce sahiptirler.

133 Öğrencilerde demokrasi, çoğulculuk ve hoşgörü bilinci ile seçme-seçilme kültürünü geliştirmeyi hedefleyen "Demokrasi Eğitimi ve Okul Meclisleri Projesi", 13.01.2004 tarihli TBMM protokolüyle yürürlüğe girmiştir. Bu kapsamda her yıl Ulusal Egemenlik Haftası'nda toplanan 81 ilin meclis başkanları, "Türkiye Öğrenci Meclisi"ni kurar. TBMM Başkanı tarafından açılan ve çalışmalarını TBMM Genel Kurul Salonu'nda yürüten bu meclis, eğitim dünyasını ve öğrencileri ilgilendiren sorunları ulusal düzeyde masaya yatırır. Muammer Yıldız, 'Çocuğa Yönelik Ayrımcılığın Önlenmesinde Ders Kitapları ve Eğitim Araçlarının Rolü' İçinde *1. Türkiye Çocuk Hakları Kongresi-Yetişkinler Kitabı Cilt 1* (Çocuk Vakfı Yayınları 2011) 166.

134 Süleyman İnan, 'Çocuk Vatandaş-Gürbüz Çocuktan Hakbilir Çocuğa' İçinde *Türkiye Çocuk Yıllığı 2023-100 Yılın Çocukluk Tarihi* (Çocuk Vakfı Yayınları 2023) 86-87.

Uluslararası standartlar, çocuk haklarının etkin korunması için bağımsız ve uzmanlaşmış çocuk ombudsmanlığı kurumlarının kurulmasını zorunlu kılmaktadır. Bu kurumlar çocukların şikâyetlerini inceler ve tavsiye kararları alır[135]. Karşılaştırmalı hukukta bu kurumlar, çocuk yaşam alanlarını doğrudan denetleme ve çocukları bizzat dinleme yetkisine de sahiptir[136]. Küresel uygulamalarda, çocuklardan oluşan danışma kurulları aracılığıyla karar alıcılara doğrudan tavsiye kararları üretildiği de görülmektedir[137].

Karşılaştırmalı hukuktaki bu kurumsal gelişmelerin aksine Türkiye'de müstakil bir çocuk ombudsmanlığı bulunmamaktadır. Ülkemizde genel ombudsmanlık yapısı içinde bir denetçinin bu alanda görevlendirilmesiyle yetinilmiş; çocukların kuruma doğrudan başvurabilmesini kolaylaştırmak amacıyla çocuklara özel bir internet portalı oluşturulması gibi pratik adımlar atılmışsa da müstakil kurumsal bir yapıya geçilememiştir[138]. Bu düzenlemeyle çocukların, menfaat ihlali şartı aranmaksızın doğrudan şikâyet başvurusunda bulunabilmesinin önü açılmıştır[139]. Ne var ki mevcut yapı, genel bir ombudsmanlık çatısı altında kaldığı ve sadece bireysel şikayetler üzerine çalışabildiği için çocuk haklarının korunmasında yetersiz kalmaktadır. Demokratik bir hukuk devleti ve çocuk odaklı bir anayasa anlayışında müstakil bir çocuk ombudsmanlığı gereklidir. Bu kurum, yalnızca şikâyet toplamakla sınırlı kalmamalı; ihlallere karşı kendiliğinden harekete geçebilmeli, çocukların ihtiyaçlarını politikalara yansıtabilmeli ve politik bakımdan tam bağımsız bir yapıda anayasal güvenceye kavuşturulmalıdır.

Son olarak, hak ihlallerini uluslararası ve ulusal yargı mercilerine duyurabilmek, çocuk haklarını korumak için oldukça önemlidir. Bu kapsamda, karşılaştırmalı hukukta görülen "actio popularis" benzeri usullerle, ebeveyn dışındaki ilgili kişilerin ve sivil toplum örgütlerinin ihlalleri yargıya taşıyabilmesi öneri-

---

135 Çocuk ombudsmanının genel tanımı ve işlevleri hakkında bkz. S. Mustafa Önen ve Enis Ergüzel, 'İskandinavya Çocuk Ombudsmanlığı Sistemi ve Türkiye'ye Uygulanabilirliği' (2021) 7(14) Ombudsman Akademik 33.

136 Dünyadaki ilk örnek olarak 1981 yılında Norveç'te kurulan çocuk ombudsmanlığı sisteminin yetki ve sorumlulukları için bkz. Önen ve Ergüzel (n 135) 36-37.

137 Örneğin İzlanda Çocuk Ombudsmanlığı bünyesinde 13-18 yaş arası çocuklardan kurulan Danışma Grubu (Gençlik Konseyi), ombudsman ile düzenli toplanarak süreçte aktif rol oynamaktadır. Önen ve Ergüzel (n 135) 48.

138 6328 sayılı Kamu Denetçiliği Kurumu Kanunu uyarınca 2012 yılında kurulan kurum bünyesinde, kamu denetçilerinden biri "kadın ve çocuk hakları" alanında görevlendirilmiştir. Ayrıca çocukların hak arama mekanizmalarına doğrudan erişimini desteklemek amacıyla Kamu Denetçiliği Kurumu bünyesinde çocuklara özel bir web adresi (https://www.kdkcocuk.gov.tr) faaliyete geçirilmiştir. Gonca Kozanoğlu, 'İdarenin Denetlenmesi Çocuk Ombudsmanlığının Önemi' İçinde Ömer Korkut ve Seda Baş (ed) *Çocuk Hukuku Genel Esaslar ve Güncel Meseleler* (Adalet Yayınevi 2024) 801.

139 Kamu Denetçiliği Kurumu'nun UNICEF ile birlikte 2014 yılında hayata geçirdiği "kdkcocuk.gov.tr" özel internet portalı, esnek başvuru koşullarıyla çocukların doğrudan erişimine sunulmuştur. Kozanoğlu (n 138) 802.

lebilir[140]. Ayrıca Türkiye'de çocukların yaklaşık üçte birinin hala ciddi maddi yoksunluk içinde olduğu göz önüne alındığında[141], "çocuk bütçesi" veya "çocuk etki analizi[142]" gibi mali katılım araçlarının önemi daha da belirginleşmektedir. Ancak gerek bu dava usulü gerekse söz konusu yöntemler, çocukların içinde yer almadığı yetişkin odaklı yürütülen süreçlerdir. Dolayısıyla tüm bu araçların tasarımı, mutlaka çocukların görüşleri alınarak yapılmalıdır. Katılım ancak bu şekilde devletin mali ve yasama politikalarına etki edebilir. Bu koşul sağlandığı takdirde, sayılan mekanizmaların her biri çocuğun katılım hakkını salt usuli bir imkândan çıkarıp fiilen işleyen bir anayasal güvenceye dönüştürecektir.

## SONUÇ

Çocuk hakları doktrini, çocuğu pasif bir koruma nesnesi olarak gören anlayışı terk etmiştir. Modern anayasa hukuku da çocuğu doğuştan gelen haklara sahip bağımsız bir hak öznesi olarak kabul etmektedir. Ancak çalışmada ortaya konulduğu üzere, gelişen kapasite ilkesi ile 1982 Anayasası'nın 67. maddesindeki 18 yaş sınırı arasında çözülmesi gereken bir anayasal ikilem bulunmaktadır. Katılım hakkı çocuğun olgunluk düzeyine göre kademeli olarak genişleyen esnek bir hak anlayışına dayanır. Seçme yaşı ise bireysel farkları gözetmeyen sabit bir eşik getirir. Bu ikilem, görünüşte değil gerçek bir çatışmadır. Aynı çocuk bir yandan olgunluğu ölçüsünde görüşlerinin dikkate alınmasını isteyen bir özne sayılırken, diğer yandan seçme hakkından yaşı nedeniyle istisnasız dışlanmaktadır.

Çalışmada bu ikilemin çözüm yolu da gösterilmiştir. Hükümlerden birini geçersiz saymak yerine, iki anayasal değeri dengelemek gerekmektedir. Bu amaçla işletilen ölçülülük denetimi önemli bir sonuç ortaya koymuştur. Buna göre 18 yaş sınırı, siyasi rüşt amacı bakımından ancak kısmen elverişlidir. Gereklilik ve orantılılık testlerini ise karşılamamaktadır. Bu tespit, 18 yaş kuralının anayasal varlığını sorgulamamaktadır. Sorgulanan, kuralın istisnasız ve tek biçimli uygu-

---

140 Algan (n 5) 692.

141 Türkiye'de ciddi maddi yoksunluk içindeki çocukların oranı 2006 yılında %70,5 iken, 2022 yılında %35,3'e gerilemiştir. Ancak aynı dönemde gelir bazlı yoksulluk oranı %34,6'dan %9,2'ye, yoksul çocuk sayısı ise 7.000'in üzerinden 6.600'ün altına düşmüştür. Bu düşüşe rağmen ciddi maddi yoksunluk oranının hâlâ çocukların üçte birine yakın bir kesimi kapsaması, önemli bir yoksulluk sorununun devam ettiğine işaret etmektedir. İpek ve Ortakaya (n 118) 2381-2382.

142 BM Çocuk Haklarına Dair Sözleşme'deki "çocuğun yüksek yararı" ilkesini korumayı amaçlayan "çocuk etki analizi", devletin hazırladığı yasa, bütçe veya politikaların çocuklar üzerindeki olası etkilerini ölçen yenilikçi bir yöntemdir. Bu analizlerin, yasama ve bütçe süreçlerinin henüz en başında devlet mekanizmalarına dahil edilmesi ve resmi raporlar halinde parlamentoya sunulması gerekir. Sürecin kağıt üzerinde kalmaması için de sivil toplum, akademik kurumlar ve özellikle gençlik grupları tarafından bağımsız bir şekilde izlenmesi şarttır. Nihayetinde bu yöntem, devlet politikaları şekillenirken çocukların süreçlere dahil edilmesini ve çocuk haklarına kurumsal düzeyde duyarlı davranılmasını sağlayan önemli bir araçtır. Birleşmiş Milletler Çocuk Hakları Komitesi, Genel Yorum No. 5 (2003): Çocuk Haklarına Dair Sözleşme'nin Uygulanmasına Yönelik Genel Önlemler (Maddeler 4, 42 ve 44, Paragraf 6) par. 45-47.

lanışıdır. Karşılaştırmalı hukuktaki örnekler de bu katılığın zorunlu olmadığını göstermektedir. Örneğin, Avusturya, Arjantin ve Brezilya seçme yaşını 16'ya indirmiştir. Almanya ve İsrail ise en azından yerel seçimlerde daha düşük bir yaş sınırı uygulamaktadır.

Bu bulgulardan üç sonuç çıkarılabilir. Birincisi, 18 yaşın tek ve aşılmaz bir sınır olarak korunması gelişen kapasite ilkesiyle bağdaşmaz. Bu yüzden en azından yerel seçimler düzeyinde kademeli bir yaş uygulaması benimsenmelidir. İkincisi, yaş sınırının esnetilmesi tek başına yeterli değildir. Bu adım sivil eğitimle desteklenmeli, çocuk meclisleri, dilekçe hakkı ve çocuk ombudsmanlığı gibi mekanizmalar gerçek bir işleve kavuşturulmalıdır. Aksi hâlde yapılan değişiklik biçimsel bir adım olarak kalır. Üçüncüsü, katılım hakkı Türk anayasa hukukunda edilgen bir dinlenilme imkânı olarak görülmemelidir. Bu hak, kamu kararlarını fiilen etkileme imkânı tanıyan aktif bir statü hakkıdır. Çünkü çocuk, geleceğin adayı değildir, bugünün aktif bir yurttaşıdır.

Bu çalışma, seçme hakkı ile katılım hakkı arasındaki anayasal ikileme ve bu ikilemin ölçülülük ilkesi çerçevesinde denetlenmesine odaklanmıştır. Şüphesiz ki seçilme yaşının düşürülmesi, zorunlu oy uygulamasının genç seçmenler üzerindeki ölçülülüğü ve önerilen kademeli oy modelinin Türk seçim sistemine teknik uyarlanması gibi hususlar anayasa ve seçim hukuku bakımından kendine özgü yapısal sorunlar barındırmaktadır. Ele alınan bu teorik çerçevenin pratik boyutlarını tamamlayacak söz konusu başlıklar, literatürde müstakil akademik çalışmaların konusu olmayı ve derinleştirilmeyi beklemektedir.

## KAYNAKÇA

Akboğa Algan M, 'Çocuğun Anayasal Hakları' İçinde Ömer Korkut ve Seda Baş (ed), *Çocuk Hukuku Genel Esaslar ve Güncel Meseleler* (Adalet Yayınevi 2024) 35-92.

Akyüz E, *Çocuk Hukuku Çocuk Haklarının Korunması* (7. Baskı Pegem Akademi 2020).

Alexy R, A Theory of Constitutional Rights (Oxford University Press 2002) 47-49.

Algan B, *İnsan Hakları Kavramsal ve Kuramsal Çerçeve* (Adalet Yayınevi 2023).

Algan M, *Anayasa Hukukunda Çocuk Hakları* (On İki Levha Yayıncılık 2021).

Aliefendioğlu, Y, 'Temsili Demokrasinin 'Seçim' Ayağı' (2005) 60 Türkiye Barolar Birliği Dergisi 71-96.

Anayurt Ö, *Anayasa Hukuku Genel Kısım (Temel İlkeler, Kavram ve Kurumlar)* (7. Baskı Seçkin Yayıncılık 2024).

Ankara Büyükşehir Belediyesi, 'Çocuk Meclisi' https://www.ankara.bel.tr/hizmetler/cocuk-hizmetleri/cocuk-meclisi Erişim Tarihi: 28.08.2026.

Aydoğdu Y, *Seçim Sistemleri ve Türkiye* (Adalet Yayınevi 2015).

Aykanat T ve Korkmaz S, 'Osmanlı Hukukunda Seçimler' (2024) 13(2) Akdeniz Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi 847-875.

Bahadır Z, 'BM Çocuk Haklarına Dair Sözleşme Çerçevesinde Medeni Usul Hukuku Bakımından Çocuğun Katılım Hakkı' (2023) (70) Adalet Dergisi 213-254.

Bajpai A, *Child Rights in India: Law, Policy, and Practice* (Oxford University Press 2003).

Birleşmiş Milletler Çocuk Hakları Komitesi, Genel Yorum No. 5 (2003): Çocuk Haklarına Dair Sözleşme'nin Uygulanmasına Yönelik Genel Önlemler (Maddeler 4, 42 ve 44, Paragraf 6).

Birleşmiş Milletler Çocuk Hakları Komitesi, Genel Yorum No.7 (2005): Erken Çocukluk Döneminde Çocuk Haklarının Uygulanması.

Birleşmiş Milletler Çocuk Hakları Komitesi, Genel Yorum No. 12 (2009): Çocuğun Görüşlerinin Dinlenilmesi Hakkı.

Birleşmiş Milletler Çocuk Hakları Komitesi, Genel Yorum No. 20 (2017): Ergenlikte Çocuk Haklarının Uygulanması.

Cabannes Y, 'Children and Young People Build a Participatory Democracy in Latin American Cities' (2005) 15(2) Children, Youth and Environments 185–210.

Code of Good Practice in Electrol Matters, Venice Commission Council of Europe Strasbourg 2025.

Cook P, 'Against a Minimum Voting Age' (2013) 16(3) Critical Review of International Social and Political Philosophy 439-458.

Daly A, 'Children, Autonomy and the Courts Beyond the Right to be Heard' (2018) 3 Stockholm Studies in Child Law and Children's Rights 1-467.

Daly A, 'Assessing Children's Capacity: Reconceptualising our Understanding through the UN Convention on the Rights of the Child' (2020) 28(3) The International Journal of Children's Rights, 471-499.

Eichhorn J and Bergh J (eds.), *Lowering the Voting Age to 16: Learning from Real Experiences Worldwide* (Springer Nature 2019).

Eichhorn J and Huebner C, 'Longer-Term Effects of Voting at Age 16: Higher Turnout Among Young People in Scotland' (2025) 13 Politics and Governance 1-18.

Ekingen E, 'Uluslararası Hukukta Çocuk Haklarının Korunması' İçinde Ömer Korkut ve Seda Baş (ed), Çocuk Hukuku Genel Esaslar ve Güncel Meseleler (Adalet Yayınevi 2024) 93-140.

Ekiz S, 'Birleşmiş Milletler Çocuk Hakları Sözleşmesi Kapsamında Çocuğun Katılım Hakkı' (2021) 86(2) İzmir Barosu Dergisi 194-233.

Erbay E, 'Çocukların Katılım Hakkı. Üzerine Bir Türkiye Değerlendirmesi' 2013 2(1) İnsan ve Toplum Bilimleri Araştırmaları Dergisi 38-54.

Erenc O, 'Lowering the Voting Age from Children's Rights Perspective' (2018) Advanced LL.M. Thesis Leiden Law School Netherlands.

European Parliamentary Research Service (EPRS), 'Voting Age for European Elections' (June 7 2023) https://epthinktank.eu/2023/06/07/voting-age-for-european-elections/ Erişim Tarihi: 28.08.2026

Evliyaoğlu SA, 'Çocuk ve Anayasa Üzerine Değerlendirmeler' İçinde *Türkiye Çocuk Yıllığı 2023-100 Yılın Çocukluk Tarihi*, (Çocuk Vakfı Yayınları 2024) 178-189.

Federle KH, 'Rights Flow Downhill'(1994) 2(4) International Journal of Children's Rights, 343-368.

Freeman M, 'The Limits of Children's Rights' in Michael Freeman and Philip Veerman (eds) The Ideologies of Children's Rights (Martinus Nijhoff Publishers 1992) 29-36.

Gören Z, 'Çocuğun Temel Hakları' (1998) 15 Anayasa Yargısı 113-176.

Gören Z, 'Çocukların Temel Haklarının Anayasal Garantisi' (2012) (22) İstanbul Ticaret Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi 45-105.

Güner Yaşar G, 'Anayasal Bir Hak Olarak Dilekçe Hakkının Etkinliğinin Değerlendirilmesi' (2023) 25(2) Anakara Hacı Bayram Veli Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi 789-822.

Hamilton VE, 'Democratic Inclusion, Cognitive Development, and the Age of Electoral Majority' (2011) 77(4), 2012, Brooklyn Law Review, 1449-1516.

Hazar Z, *İnsan Hakları Çatışmalarının Dengelenmesi ve Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi Uygulaması* (Adalet Yayınevi 2021).

İnan AN, 'Çocuk Haklarına Dair Sözleşme' (1995) 44(1) Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi 765-778.

İnan S, 'Çocuk Vatandaş-Gürbüz Çocuktan Hakbilir Çocuğa' İçinde *Türkiye Çocuk Yıllığı 2023-100 Yılın Çocukluk Tarihi* (Çocuk Vakfı Yayınları 2023) 7-89.

İpek E ve Ortakaya Üİ, 'Sayılarla Türkiye'nin 2000 Sonrası Çocuk Karnesi' İçinde Türkiye Çocuk Yıllığı 2023-100 Yılın Çocukluk Tarihi (Çocuk Vakfı Yayınları 2024) 2311-2406.

İsbir B, 'Temsili Demokrasi Anlayışına Göre Yerel Yönetimlerde Özerklik' 2010 11 Dokuz Eylül Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi 1571-1599.

Karacan O, 'Çocuklar ve Hak Özneliği' İçinde Ömer Korkut ve Seda Baş (ed) *Çocuk Hukuku Genel Esaslar ve Güncel Meseleler* (Adalet Yayınevi, 2024) 701-711.

Keskinsoy Ö ve Kaya SB, 2021, 'Anayasa Mahkemesi Kararlarını Biçimlendirme Çabası Olarak Yorum' (2021) 11(1) Hacettepe HFD 63-105.

Korkmaz Çetin N ve Demirkaya S 'Katılım Hakkı Bağlamında Aile Mahkemelerinde Çocukların Dinlenilmesi Usûlü' (2025) 22(2) Çağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 97-115.

Kozanoğlu G 'İdarenin Denetlenmesi Çocuk Ombudsmanlığının Önemi' İçinde Ömer Korkut ve Seda Baş (ed) *Çocuk Hukuku Genel Esaslar ve Güncel Meseleler* (Adalet Yayınevi 2024) 785-811.

Köküsarı İ, *Anayasal Hakların Çatışması* (Adalet Yayınevi 2020).

Gerison Lansdown, *Promoting Children's Participation in Democratic Decision-Making* (Innocenti insights 2001).

Lansdown G, *The Evolving Capacities of the Child* (Innocenti Research Centre 2005).

Lecce S, 'Should Democracy Grow up? Children and Voting Rights' (2009) 9(4) IntergenerationalJustice Review 133-139.

Lundy L, ''Voice' is not Enough: Conceptualising Article 12 of the United Nations Convention on the Rights of the Child' (2007) 33(6) British Educational Research Journal 927-942.

Merey Z, 'Çocukların Katılım Hakkı' İçinde *Türkiye Çocuk Yıllığı 2023-100 Yılın Çocukluk Tarihi*, (Çocuk Vakfı Yayınları 2024) 397-408.

Metin Y, *Ölçülülük İlkesi: Karşılaştırmalı Bir Anayasa Hukuku İncelemesi* (Seçkin Yayıncılık 2002).

Metin, Y. 'Anayasa Mahkemesinin Norm Denetimi Kararlarında Hukuk Devletinin Unsuru Olarak Ölçülülük İlkesi' (2023) 40(1) Anayasa Yargısı 333-370.

Munn N, 'Political Inclusion as a Means of Generating Justice for Children' (2020) 3 Ethics, Politics &Society 111, 105-128.

Nelkin DK, 'What Should the Voting Age Be?'(2020) 8(2) Journal of Practical Ethics 1-29.

Öcal Apaydın B ve Hışım S, 'Türk Aile Hukukunda Çocuğun Katılım Hakkı' İçinde Aslı Makaracı Başa, Seda Öktem Çevik ve Gülen Sinem Tek (ed) Türk Medeni Kanunu Hükümlerinin Çocuk Hakları ile Uyumlaştırılması (Seçkin Yayıncılık 2021) 285-323.

Önen SM ve Ergüzel E, 'İskandinavya Çocuk Ombudsmanlığı Sistemi ve Türkiye'ye Uygulanabilirliği' (2021) 7(14) Ombudsman Akademik 33-65.

Pew Research Center, 'How Elections Work Around the World' (2020) https://www.pewresearch.org/short-reads/2020/10/30/from-voter-registration-to-mail-in-ballots-how-do-countries-around-the-world-run-their-elections/, Erişim Tarihi: 28.08.2026.

Rehfeld, A 'The Child as Democratic Citizen' (2011) 633(1) The Annals of the American Academy of Political and Social Science 141-166.

Sarkarand J and Mendoza B, 'Bolivia's Children's Parliament: Bringing Participation to the National Stage' (2005) 15(2) Children, Youth and Environments 227–244.

Serozan R, *Çocuk Hukuku* (İkinci Basıdan Tıpkı Bası Vedat Kitapçılık 2017).

Sezer A, 'Seçme Hakkının Yaş Bakımından Sınırlanması ve Osmanlı-Türkiye Anayasacılığındaki Evrimi' (2021) 27(2) Marmara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Hukuk Araştırmaları Dergisi 983-1012.

Sohn D, 'Lowering The Voting Age Isn't Enough: Why Civic Education Matters' (2026) Policy Studies 1-17

Sütken E, 'Roma Aile Hukukunda Patria Potestas' (2019) 5(1) Anadolu Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi 67-100.

Syracuse University, Middle Eastern Studies Program, 'Voting Age' Iran Data Portal https://irandataportal.syr.edu/voting-age Erişim Tarihi: 28.08.2026.

T.C. Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı Çocuk hizmetleri Genel Müdürlüğü, 'Çocuk Hakları Rehberi' https://aileyili.gov.tr/media/nc1fcqii/çocuk-hakları-rehberi.pdf Erişim Tarihi: 28.08.2026.

Teziç E, *Anayasa Hukuku (Genel Esaslar)* (15. Bası Beta Basım Yayım Dağıtım 2012).

Tuncer Kazancı İ, 'Hukuki Dinlenilme Hakkı ve Çocuğun Katılma Hakkı Bağlamında Yargılamada Çocuğun Dinlenilmesi" (2023) 9(1) AndHD 57-80.

Türkoğlu Üstün K, 'Çocuğun İdari Karar Alma Süreçlerine Katılım Hakkı' İçinde Ersin Erdoğan, Belkıs Vural Çelenk ve Özgün Özyüksel (ed) *Türk Hukukunda Çocuk* (Yetkin Yayınları 2022) 37-76.

Varadan S, 'The Principle of Evolving Capacities under the UN Convention on the Rights of the Child' (2019) 27(2) International Journal of Children's Rights 306-338.

Veerman PE, *The Rights of the Child and the Changing Image of Childhood* (Martinus Nijhoff Publishers 1992) 17-18.

Voting Age by Country 2026, World Population Review https://worldpopulationreview.com/country-rankings/voting-age-by-country Erişim Tarihi: 28.08.2026.

Wall J, 'Why Children and Youth Should Have the Right to Vote: An Argument for Proxy-Claim' (2014) 24(1) Children, Youth and Environments 108-123.

Wall J, *Give Children The Vote on Democratizing Democracy* (Bloomsbury Academy 2021).

Yıldırım SN, *Bir Siyasi Hak Olarak Seçme Hakkının Niteliği* (Adalet Yayınevi 2019).

Yıldız M, 'Çocuğa Yönelik Ayrımcılığın Önlenmesinde Ders Kitapları ve Eğitim Araçlarının Rolü' İçinde *1. Türkiye Çocuk Hakları Kongresi-Yetişkinler Kitabı Cilt 1* (Çocuk Vakfı Yayınları 2011) 161-170.

Yılmaz Coşkun S, *Anayasal Hakların Çatışması* (Adalet Yayınevi 2023).

TAAD Yıl 17 . Sayı 68 . Ekim 2026
ISSN 1309-6826 - E-ISSN 3150-0919
Araştırma Makalesi/Research Article DOI: 10.54049/taad.2000156

# VERGİ HUKUKUNUN ÇOCUK İLE İMTİHANI: ÜSTÜN YARAR İLKESİNİN VERGİLENDİRMEDEKİ İŞLEVİ

*Tax Law Tested by the Child: The Function of the Best Interests Principle in Taxation*

**Mehmet Emin TURAN***

## Özet

Bu çalışma, çocuğun üstün yararı ilkesinin vergi hukukundaki işlevini incelemektedir. Vergi normları geleneksel olarak aile birimi ve ebeveynin ödeme gücü üzerinden kurgulanmakta, çocuk ise bağımsız bir hak süjesi olarak değil, matrahı veya hesaplanan vergiyi düzelten bir unsur olarak dikkate alınmaktadır. Çalışmada, çocuğun üstün yararının (Çocuk Haklarına Dair Sözleşme m. 3) vergi hukukunda birbirinden ayrılması gereken dört alanda işleyebileceği ileri sürülmektedir; Gerçek yorum tereddütlerinde tercih ölçütü, Anayasa'nın 90. maddesinin beşinci fıkrası uyarınca istisnaî ve somut norm çatışmalarında uygulama önceliği, anayasallık denetiminde Anayasa'nın 41. maddesiyle birlikte destekleyici ölçü ve bireysel başvuruda yerleşik bir içtihat ölçütü. Çerçeve, asgari geçim indiriminden asgari ücret istisnasına geçiş ile çocuğun temel ihtiyaçlarına uygulanan katma değer vergisi bakımından, çocuğun üç hukukî konumu ayrılarak sınanmakta, geçişin bölüşüm etkisi hane tipi karşılaştırmasıyla ortaya konulmaktadır. Amerika Birleşik Devletleri, Fransa, Almanya, Norveç ve Birleşik Krallık örnekleri birincil mevzuat ve ilgili içtihat temelinde karşılaştırılmaktadır. Çalışma, matrahtan indirime dayalı teşvikler yerine hesaplanan vergiyi aşan kısmı iade edilen bir çocuk vergi mahsubunu ve çocuğu etkileyen malî düzenlemelerin çocuk etki değerlendirmesine tabi tutulmasını önermektedir.

**Anahtar Kelimeler:** Çocuğun üstün yararı, vergi adaleti, ödeme gücü ilkesi, çocuğa duyarlı vergilendirme, asgari geçim indirimi.

## Abstract

This study examines the function of the best interests of the child principle in tax law. Tax rules are traditionally built around the family unit and the parents' ability to pay, treating the child not as an independent rights-holder but as a factor adjusting the tax base or the tax due. The study argues that the principle (Article 3 of the Convention on the Rights of the Child) can operate in tax law through four channels that must be kept apart. It is a criterion of choice where a provision genuinely admits more than one reading, a treaty norm with priority of application under Article 90(5) of the Constitution in the exceptional case of a real and concrete conflict of norms, a supporting standard read with Article 41 in constitutionality review, and an established criterion

- *Bu makale Etik Kurul iznine tabi değildir/This article is not subject to Ethics Committee permission.*
- *Makale Geliş Tarihi/Article Received Date: 21.7.2026*
- *Yayın Kurulu Kabul Tarihi/Editorial Board Acceptance Date: 23.10.2026*

* Arş. Gör. Dr., Niğde Ömer Halisdemir Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, Maliye Bölümü, Mali Hukuk Ana Bilim Dalı, e-posta: mehmeteminturan@ohu.edu.tr, https://orcid.org/0000-0002-5396-2137.

in individual application. The framework is tested by separating three legal positions of the child, on the shift from the minimum living allowance to the minimum-wage exemption and on the value-added tax on children's basic needs. The United States, French, German, Norwegian and United Kingdom models are compared on the basis of primary legislation and case law. The study proposes replacing base deductions with a child tax offset whose excess over the computed tax is refunded, and a child rights impact assessment for fiscal measures affecting children.

**Keywords:** Best interests of the child, tax justice, ability-to-pay principle, child-responsive taxation, minimum living allowance.

## GİRİŞ

Vergi hukuku çoğu kez matrah ile oran arasındaki teknik bir ilişkiye indirgenmektedir. Oysa maliye politikası, devletin gelir toplama ve harcama yetkisi aracılığıyla ekonomik ve sosyal hakların gerçekleşme koşullarını belirleyen başlıca hukukî araçlardan biridir.[1] Verginin kaynak sağlama işlevi, sağlık ve eğitim gibi alanlarda kamu hizmetlerinin finansmanına imkân tanımakta,[2] devletin mevcut kaynaklarını azamî ölçüde harekete geçirip geçirmediği denetlenirken öncelikle sorgulanması gereken alanların başında da vergi politikası gelmektedir.[3] Ne var ki söz konusu kaynakların başlıca yararlanıcılarından biri olan çocuk, vergi sisteminin menfaatleri en az görünür kılınan süjesidir.

Türk anayasa hukukunda vergilendirmenin temel ölçütü malî güçtür. Anayasa herkesi, kamu giderlerini karşılamak üzere malî gücüne göre vergi ödemekle yükümlü kılmakta, vergi yükünün adaletli ve dengeli dağılımını ise maliye politikasının sosyal amacı saymaktadır.[4] Malî güce göre vergilendirmenin doğal gereği olan vergi adaleti, eşit durumda bulunanlara eşit, farklı durumda bulunanlara farklılıkları ölçüsünde muamele edilmesini emretmekte[5] ve ailenin korunması ile sosyal devlet ilkeleriyle birlikte vergi adaletinin ortak temelini teşkil etmektedir.[6] Çocuk ise, aşağıda ayrıntılandırılacağı üzere pozitif hukukta bizzat mükellef olabilmekle birlikte vergi politikası tasarımında kural olarak bağımsız bir hak süjesi görülmemekte ve ebeveynin ödeme gücünü azaltan bir bakım yükü olarak konumlandırılmaktadır.

Çocuğun vergi sistemi içindeki edilgen konumu Türk hukukuna özgü bir olgu değildir. Karşılaştırmalı veriler, 1970'li yılların ortasından bu yana pek çok ülkenin çocuğa yönelik desteğin bir bölümünü sosyal politika alanından gelir vergisi

1 Ignacio Saiz, 'Resourcing Rights: Combating Tax Injustice from a Human Rights Perspective' in Aoife Nolan, Rory O'Connell ve Colin Harvey (eds), *Human Rights and Public Finance: Budgets and the Promotion of Economic and Social Rights* (Hart Publishing 2013) 78.

2 Saiz (n 1) 81.

3 Saiz (n 1) 82.

4 1982 Anayasası, m 73/1-2.

5 Abdullah Tekbaş, 'Vergi Kanunlarının Tabi Olduğu Anayasal İlkeler' (2010) 12 (Özel Sayı) Dokuz Eylül Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi 123, 149.

6 Tekbaş (n 5) 132.

sistemine kaydırdığını ortaya koymaktadır.[7] Öğretide vergiselleşme (fiscalization) olarak adlandırılan bu süreçte destek giderek matrahtan indirim veya hesaplanan vergiden mahsup biçiminde düzenlenmiş,[8] ancak çocuk yine bağımsız bir hak süjesi olarak değil, ailenin vergi yükünü düzelten bir katsayı olarak görülmüştür.

Öğretide yer alan bir görüşe göre vergilendirme ile temel haklar arasındaki ilişki özellikle mülkiyet hakkı ve yükümlü hakları ekseninde işlenmiş[9] ve ödeme gücü ilkesinin kuramsal temelleri üzerine incelemeler yapılmıştır.[10] Çocuğun üstün yararı ilkesi ise ağırlıklı olarak aile hukuku, velayet ve koruma tedbirleri bağlamında ele alınmıştır. İlkenin Anayasa Mahkemesi kararlarındaki işlevini inceleyen çalışmalarda dahi konu vergi alanının dışında tutulmuştur.[11] Vergi öğretisinde ise çocuk, çoğunlukla ödeme gücünün bir düzeltici unsuru olarak ele alınmıştır.[12] Bu iki bakış açısının kesişimi, bir başka deyişle üstün yararın vergi normlarının yorumunda ve denetiminde doğrudan işletilmesi, öğretide sistematik biçimde ele alınmamış bir sorun olarak ortaya çıkmaktadır.

Bunun yanı sıra çocuğa yönelik kamu maliyesine duyulan ilgi son yıllarda belirgin biçimde artmaktadır. Birleşmiş Milletler Çocuk Hakları Komitesi, kamu bütçelemesini çocuk haklarının gerçekleştirilmesi bakımından müstakil bir Genel Yorum'a konu etmiştir.[13] Öğretide de bir devletin çocukların ekonomik ve sosyal haklarını azami mevcut kaynak ölçüsünde gerçekleştirip gerçekleştirmediğinin ancak bütçeden çocuklara ayrılan payın görünür kılınmasıyla saptanabileceği kabul edilmektedir.[14]

Bu tablo, birbirinden kopuk iki doktriner çizgiyi gözler önüne sermektedir: Çocuğu bir yük olarak gören vergi hukuku ile onu bağımsız bir hak süjesi sayan üstün yarar ilkesi. Çalışmada savunulan düşünce, çocuğun üstün yararının vergi

---

7 Tommy Ferrarini, Kenneth Nelson ve Helena Höög, 'The Fiscalization of Child Benefits in OECD Countries' (GINI Discussion Paper No 49, 2012) 7 <https://gini-research.org/wp-content/uploads/2021/03/DP_49_The-Fiscalization-of-Child-Benefits-in-OECD-Countries.pdf> erişim tarihi 18 Haziran 2026.

8 Ferrarini, Nelson ve Höög (n 7) 15.

9 Bkz. Billur Yaltı, *Vergi Yükümlüsünün Hakları* (Beta 2006).

10 Ayrıntılı bilgi için bkz. Funda Başaran Yavaşlar, *Gelir Vergilendirmesinin Temelleri* (Seçkin 2011).

11 Zeynep Hazar, 'İnsan Hakları Çatışmalarının Çözümlenmesinde Çocuğun Üstün Yararı İlkesinin İşlevi: Türk Anayasa Mahkemesi Kararları Çerçevesinde Bir Değerlendirme' (2022) 26(2) Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi 647.

12 Bu yaklaşım için bkz. Yusuf Karakoç, 'Anayasal Vergilendirme İlkeleri Üzerine Bir Değerlendirme' (2013) 15 (Özel Sayı) Dokuz Eylül Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi 1259, 1286-1287.

13 BM Çocuk Hakları Komitesi, 19 No'lu Genel Yorum (2016): Çocuk Haklarının Gerçekleştirilmesi İçin Kamu Bütçelemesi, BM Belgesi CRC/C/GC/19, par 74 ve 76.

14 Aoife Nolan, 'Economic and Social Rights, Budgets and the Convention on the Rights of the Child' (2013) 21(2) The International Journal of Children's Rights, çevrim içi ön-baskı metni 14, 16 <https://www.right-to-education.org/sites/right-to-education.org/files/resource-attachments/Nolan_ESR_Budgets_and_CRC_2013.pdf> erişim tarihi 20 Haziran 2026.

hukuku bakımından salt bir sosyal politika hedefi olmadığı, ilkenin (i) vergi normlarının yorumunda gözetilecek bir yorum ölçütü, (ii) Anayasa'nın 90. maddesinin beşinci fıkrasındaki koşullar gerçekleştiğinde uygulama önceliği taşıyan bir sözleşme normu (iii) anayasallık denetiminde Anayasa'nın 41. maddesiyle birlikte okunan destekleyici bir ölçü ve (iv) bireysel başvuruda yerleşik bir içtihat ölçütü olarak işlev görebileceğidir.

Bu düşünceyi soyut düzeyde bırakmamak amacıyla çalışma ilkeyi, çocuğun vergi ilişkisindeki üç hukukî konumu bakımından sınamaktadır. Birincisi, çocuğun kendi geliri veya serveti nedeniyle bizzat mükellef olduğu hâllerdir. Ağırlık noktasını oluşturan ikincisi, ücretlilerde aile yükünü kısmen gözeten asgari geçim indiriminin, asgari ücrete isabet eden ücret kısmının gelir vergisinden istisna edilmesiyle eş zamanlı olarak yürürlükten kaldırılmasının çocuklu ve dar gelirli haneler bakımından doğurduğu sonuçlardır. Üçüncüsü, çocuğun gıda, sağlık ve eğitim gereçleri gibi temel ihtiyaçlarına uygulanan katma değer vergisidir. Uluslararası öğretide çocuğa duyarlı (*child-responsive*) yaklaşım büyük ölçüde kamu harcaması ve bütçeleme boyutunda gelişmiş olup çalışma, bu duyarlılığın verginin gelir boyutuna taşınmasını ve bir çocuğa duyarlı vergilendirme (*child-responsive taxation*) çerçevesinin kurulmasını amaçlamaktadır.

Çalışmanın yöntemi, konunun sınırlarının baştan çizilmesini gerektirmektedir. Çocuğa yönelik desteğin matrahtan indirim, hesaplanan vergiden mahsup, mahsubu aşan kısmı iade edilen bir araç veya doğrudan bütçe transferi yoluyla mı sağlanacağı, kural olarak yasama organına ait bir kaynak tahsisi ve bölüşüm tercihidir ve bu yönüyle vergi politikasının alanına girer. Vergi hukukunun alanı ise bu tercihlerin kanunîlik, normlar hiyerarşisi, mükellefiyet, matrah, yorum ve yargısal denetim bakımından incelenmesidir. Her vergi normunun arkasında bir politika tercihi bulunması, o tercihi kendiliğinden bir hukuk normu hâline getirmez. Buna göre çalışmanın sorusu, çocuğun üstün yararının belirli bir vergi avantajını, oranı veya ödeme biçimini zorunlu kılıp kılmadığı değil, ilkenin yürürlükteki vergi hukukunda hangi hukukî kanallardan ve hangi sınırlar içinde işleyebileceğidir. Buna bağlı olarak metinde olan hukuk ile olması gereken hukuk ayrı tutulmuştur: I. ve III. bölümler yürürlükteki hukuka ilişkin normatif çözümlemedir. II. bölüm araçların hukukî nitelendirilmesiyle sınırlı kavramsal bir çerçeve kurmakta, araç tercihine ilişkin değerlendirmeleri ise olması gereken hukuka ilişkin sayarak V. bölüme bırakmaktadır. IV. bölüm karşılaştırmalı bir çözümleme, V. bölüm ise açıkça olması gereken hukuka ilişkin bir değerlendirmedir. Normatif çözümleme Anayasa, Çocuk Haklarına Dair Sözleşme, Anayasa Mahkemesi ve Danıştay içtihadı ile Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi kararlarına dayanmaktadır. Karşılaştırmalı bölümün işlevi ise hazır bir model önermek değil, araç tiplerinin hukukî niteliğini görünür kılmaktır.

Yürürlükteki hukuk bakımından savunulan görüş, anılan işlev kanallarının mevcut anayasal kaynaktan türetilebileceğidir. Türk yargısında çocuğun üstün

yararını bir vergi normunun yorumunda doğrudan esas alan yerleşik bir içtihat bulunmamakta olup çalışmanın özgünlüğü kısmen bu boşluktan doğmaktadır. Bununla birlikte Anayasa Mahkemesi bir yandan bireysel başvuru içtihadında üstün yararı yerleşik bir ölçüt olarak işletmekte,[15] öte yandan norm denetiminde ödeme gücü ve eşitlik ilkelerine dayalı bir vergi içtihadı sürdürmektedir.[16] Savunulan görüş, ayrı duran bu iki içtihat damarının vergi alanında birleştirilebileceğidir. İnceleme normatif ve kuramsal olup çocuğa özgü dolaylı vergi yükünün hane verileriyle nicel olarak ölçülmesi ayrı bir ampirik araştırmanın konusudur.

## I. KURAMSAL ÇERÇEVE: ÖDEME GÜCÜ İLKESİ VE ÇOCUĞUN ÜSTÜN YARARI

Çocuğa duyarlı bir vergilendirme çerçevesi, ödeme gücü ile üstün yarar arasındaki kavramsal ilişki açıklığa kavuşturulmadan kurulamayacaktır. İlk bakışta ayrı hukuk dallarına ait görünen bu iki ilke, çocuğun vergi karşısındaki konumu bakımından birbiriyle bağlantılıdır. Bölümde önce ödeme gücü ilkesi ile vergilendirme birimi sorunu ele alınmakta, ardından çocuğun vergi ilişkisindeki üç ayrı hukukî konumu ayrılmaktadır. Sonrasında üstün yararın vergi hukukuna hangi kanallarla taşınabileceği her kanalın sınırları ayrı ayrı gösterilmek suretiyle incelenmekte, konu ilgili anayasal hükümlerle birlikte değerlendirilmekte ve savunulan görüşe yöneltilebilecek itirazlar tartışılmaktadır.

### A. Ödeme Gücü İlkesi ve Vergilendirme Birimi Sorunu

Ödeme gücü ilkesi, Anayasa'nın 73. maddesinin birinci fıkrasında herkesin kamu giderlerini karşılamak üzere malî gücüne göre vergi ödemekle yükümlü tutulmasıyla anayasal dayanağını bulmaktadır.[17] Öğretide ilkenin ölçütü olan malî güç, kişinin gelir, servet ve harcamalarında beliren iktisadî gücü olarak tanımlanmaktadır.[18] Anayasa Mahkemesi de malî güce göre vergilendirmeyi, verginin kişilerin ekonomik ve kişisel durumlarına göre alınması biçiminde açıklamakta, gelir, servet ve harcamaları malî gücün göstergeleri saymaktadır.[19]

İlkenin normatif içeriği üç yönlüdür: Birincisi, vergi yükü soyut bir eşitliğin ötesinde mükellefin iktisadî durumuna uyarlanmak durumundadır. İkincisi, yasa

---

15 Marcus Frank Cerny [GK], B. No: 2013/5126, 2.7.2015; Murat Atılgan, B. No: 2013/9047, 7.5.2015. İçtihadın değerlendirmesi için bkz. Hazar (n 11) 658 vd.

16 AYM, E.1994/80, K.1995/27, 6.7.1995 (RG 2.2.1996, S 22542); AYM, E.2003/48, K.2003/76, 23.7.2003 (RG 11.9.2004, S 25580).

17 Anayasa'nın 73. maddesinin birinci fıkrasında yer alan terim "malî güç"tür. Öğretide aynı ölçüt yaygın olarak "ödeme gücü" terimiyle de anılmaktadır. Çalışmada iki terim eşanlamlı kullanılmakta; anayasal hükme ve Anayasa Mahkemesi kararlarına gönderme yapılan yerlerde metnin kendi terimi olan "malî güç" korunmaktadır.

18 Karakoç (n 12) 1286.

19 AYM, E.1994/80, K.1995/27 (n 16).

koyucu kişilere ödeme güçlerini aşan ölçüde vergi yükü yükleyememektedir.[20] Üçüncüsü, ödeme gücü ham gelirin tamamı üzerinden değil, ancak kişinin ve ailesinin asgari geçimini aşan kısım üzerinden doğmaktadır.[21] Bu üçüncü yön çalışma bakımından belirleyicidir. Zira çocuğun bakım ve gelişim maliyeti tam da bu asgari geçim eşiğinin içinde yer almaktadır. Öğretide ödeme gücünü kavrayarak vergi adaletini gerçekleştirmeye yönelik başlıca teknikler olarak asgari geçim indirimi, ayırma kuramı ve artan oranlı tarife gösterilmektedir.[22] Bunlardan ayırma kuramı gelirin kaynağına, artan oranlı tarife ise gelirin düzeyine göre yükü farklılaştırmaktadır. Mükellefin kişisel ve ailevî durumunu doğrudan gözeten teknik ise asgari geçim indirimidir. Çocuğun ödeme gücü üzerindeki etkisi de öncelikle bu teknik üzerinden görünür hâle gelmektedir.

Asgari geçim indirimi, kişinin kendisinin ve ailesinin asgari ihtiyaçlarını karşılamaya yetecek tutarın vergi dışında bırakılması esasına dayanmaktadır.[23][24] Teknik tek bir biçimde kurulmak zorunda değildir. Söz konusu tutar matrahtan indirilebileceği gibi, sabit bir oranla hesaplanarak hesaplanan vergiden mahsup edilebilmekte veya tarifenin ilk diliminin sıfır oranlı tutulması yoluyla sağlanabilmektedir. Biçim tercihi aşağıda gösterileceği üzere sağlanan avantajın hangi gelir grubuna ne ölçüde ulaşacağını belirlemektedir. Asgari geçimin vergi dışı bırakılması düşüncesi karşılaştırmalı hukukta anayasal düzeyde de karşılık bulmuştur. Alman Federal Anayasa Mahkemesi'ne göre gelir vergilendirmesinde ailenin asgari geçimine (*Existenzminimum*) karşılık gelen tutarın vergi dışı bırakılması zorunlu olup yalnızca bu tutarı aşan gelir vergilendirilebilir.[25] Alman Gelir Vergisi Kanunu da çocuğun maddî asgari geçimi ile bakım, eğitim ve öğretim ihtiyacına karşılık gelen tutarları vergiden istisna eden indirimler öngörmektedir.[26] Şu hâlde çocuğun bakım ve gelişim maliyeti, ilkesel olarak ebeveynin ödeme gücünü azaltan bir unsur olarak hesaba katılmak durumundadır.

Bununla birlikte asıl mesele, ödeme gücünün hangi birim üzerinden ölçüleceğidir. Gelir vergisinde ödeme gücü ya mükellefin kendi geliri üzerinden (bi-

---

[20] Nami Çağan, 'Türk Anayasası Açısından Vergileme Yetkisi' (1984) 1 Anayasa Yargısı 171, 182 <https://ayam.anayasa.gov.tr/media/6322/nami_cagan.pdf> erişim tarihi 3 Temmuz 2026.

[21] Karakoç (n 12) 1287.

[22] Karakoç (n 12) 1286-1287.

[23] Şerif Emre Gökçay, 'Türk Vergi Sisteminde Vergi Ödeme Gücüne Ulaşma Teknikleri' (2017) 4(3) Journal of Life Economics 113, 121.

[24] Öğretide teknik, genel adıyla "en az geçim indirimi" olarak da anılmaktadır. Çalışmada, 193 sayılı Gelir Vergisi Kanunu'nun mülga 32. maddesindeki kanunî adla uyum sağlamak üzere "asgari geçim indirimi" terimi tercih edilmiştir.

[25] BVerfGE 82, 60 (29.5.1990, 1 BvL 20/84 vd.); karara göre gelir vergilendirmesinde ailenin asgari geçimine karşılık gelen tutarın vergi dışı bırakılması zorunludur <https://www.servat.unibe.ch/dfr/bv082060.html> erişim tarihi 20 Haziran 2026.

[26] Alman Gelir Vergisi Kanunu (Einkommensteuergesetz — EStG) § 31 ve § 32/6 <https://dejure.org/gesetze/EStG/32.html> erişim tarihi 20 Haziran 2026.

reysel birim) ya da hanenin toplam geliri üzerinden (aile birimi) ölçülmektedir. Aile biriminin artan oranlı tarife karşısındaki etkisi, birleştirmenin bir bölme tekniğiyle tamamlanıp tamamlanmadığına bağlıdır. Eş ve çocukların gelirlerinin tek beyanda toplandığı ve tarifenin doğrudan bu toplam üzerine uygulandığı birleştirme, aynı toplam geliri daha yüksek dilimlere taşıyarak çok gelirli haneyi bireysel vergilendirmeye kıyasla ağırlaştırmaktadır. Toplam gelirin daha düşük dilimlerde vergilendirilmesi ve tek gelirli hanenin kayrılması sonucu ise ancak birleştirmenin eşler arası gelir bölüşümü veya aile bölümü tekniğiyle birlikte kurgulanması hâlinde doğmaktadır. Bireysel birim ise aile yükünü kendiliğinden gözetmemektedir. Bu nedenle bireysel birimi benimseyen sistemler, aile yükünü ayrı düzeltici araçlarla hesaba katmak durumunda kalmaktadır. 193 sayılı Gelir Vergisi Kanunu[27] bu sorunla tarihsel olarak da karşılaşmıştır: 1998 yılına kadar yürürlükte kalan aile reisi beyanı usulünde eş ve çocukların gelirleri aile reisinin beyanında birleştirilmekteydi. Bu usul 4369 sayılı Kanun'la kaldırılmış ve bireysel beyan esası benimsenmiştir.[28] Bireysel beyan esasında aile yükü, ayrı düzeltici araçlarla gözetilmiştir. 2008-2021 yılları arasında uygulanan asgari geçim indirimi bunların başında gelmekteydi.[29] Yıllık beyanname veren mükellefler bakımından eğitim ve sağlık harcamaları, beyan edilen gelirin yüzde onunu aşmamak üzere matrahtan indirilebilmekte[30] ve bakmakla yükümlü olunan engelli çocuk için engellilik indirimi tanınmaktadır.[31]

### B. Çocuğun Vergi İlişkisindeki Üç Hukukî Konumu

Çocuğun vergi hukukundaki konumu değerlendirildiğinde birbirinden ayrılması gereken üç ayrı hukukî konum söz konusudur. Bu ayrım, izleyen bölümlerde her uygulama alanının hangi konuma ilişkin olduğunu belirlemektedir. Birincisinde çocuk, vergi ilişkisinin doğrudan süjesidir. Vergi Usul Kanunu'na göre mükellefiyet ve vergi sorumluluğu için kanunî ehliyet şart değildir.[32] Küçükler, kendilerine ait gelir, servet veya harcama bulunması hâlinde bizzat vergi mükellefi olabilmektedir. Sosyal medya içerik üreticiliğinden elde edilen kazançların yaş şartı aranmaksızın gelir vergisine tabi olması bunun güncel bir örneğidir.[33] Bu

---

27 31.12.1960 tarihli ve 193 sayılı Gelir Vergisi Kanunu (RG 6.1.1961, S 10700).

28 193 sayılı Gelir Vergisi Kanunu, mülga m 93 (mülga: 4369 sayılı Kanun, m 82; RG 29.7.1998, S 23417 Mükerrer).

29 193 sayılı Gelir Vergisi Kanunu, mülga m 32 (mülga: 7349 sayılı Kanun, m 3). Hükme göre belirlenen toplam tutar ile gelir vergisi tarifesinin birinci gelir dilimine uygulanan oranın çarpılmasıyla bulunan tutar, hesaplanan vergiden mahsup edilmekteydi.

30 193 sayılı Gelir Vergisi Kanunu, m 89/1-2.

31 193 sayılı Gelir Vergisi Kanunu, m 31 ve m 89/1-3; bakmakla yükümlü olduğu engelli kişi bulunan hizmet erbabı, m 31'deki esaslara göre hesaplanan yıllık indirimden yararlanmaktadır.

32 4.1.1961 tarihli ve 213 sayılı Vergi Usul Kanunu (RG 10.1.1961, S 10703), m 9/1: "Mükellefiyet ve vergi sorumluluğu için kanuni ehliyet şart değildir."

33 193 sayılı Gelir Vergisi Kanunu, mükerrer m 20/B; Betül Açıkgöz, 'Sosyal Medya Platformları

konumda tartışılacak sorunlar kanunî temsil, vergisel ödevlerin temsilci tarafından yerine getirilmesi, çocuğa ait malvarlığının korunması ve usul güvenceleridir.

İkincisinde mükellef ebeveyndir. Çocuk, mükellefin şahsi ve ailevi durumunun ödeme gücüne etkisi bakımından hesaba katılmaktadır. Burada üstün yarar, mükellefiyetin kendisine değil ödeme gücünün ölçülmesine ve ailenin korunmasına ilişkin dolaylı bir değerlendirme unsurudur. Asgari geçim indirimi ile eğitim ve sağlık harcamalarına ilişkin indirim bu konum bakımından değerlendirilmelidir.

Üçüncüsünde ise çocuk hukukî mükellef değil, verginin ekonomik yükünün hane üzerinden yansıdığı tüketicidir. Katma değer vergisi bu konumun tipik örneği olup hukukî mükellef, vergi sorumlusu ve verginin ekonomik taşıyıcısı burada birbirinden ayrılmaktadır.

Üç konumda aynı hukukî sonuçlar doğmamaktadır. Birincisinde üstün yarar mükellefiyet hukukunun usul güvenceleri içinde, ikincisinde ödeme gücünün ölçülmesinde, üçüncüsünde ise yalnızca düzenleyici tercihlerin değerlendirilmesinde işlev görebilecektir. Üç konum, III. bölümde bu sıra izlenerek ayrı ayrı incelenmektedir. Ortak sorunları, yükümlülük doğuran ilişkilerde süje olarak tanınan çocuğun, vergi politikası tasarımında menfaatleri bağımsız olarak gözetilen bir birey sayılmamasıdır.

### C. Üstün Yararın Vergi Hukukuna Taşınması: İşlev Kanalları ve Sınırları

Üstün yararın çocuğu edilgen konumdan çıkarabilecek asıl gücü normatif niteliğinden ileri gelmektedir. Çocuk Hakları Komitesi üstün yararı üç boyutlu bir kavram olarak tanımlamaktadır: Aslî bir hak, temel bir yorum ilkesi ve bir usul kuralı.[34] Komite'ye göre yorum ilkesi boyutu, bir hukukî düzenlemenin birden fazla yoruma açık olması hâlinde çocuğun üstün yararına en etkili biçimde hizmet eden yorumun tercih edilmesini gerektirir.[35] Usul kuralı boyutu ise çocuğu etkileyecek her kararda, kararın çocuk üzerindeki olası etkilerinin değerlendirilmesini gerektirmektedir.[36] Türk öğretisinde de üstün yarar, çocuğu ilgilendiren her karar ve işlemde öncelikle gözetilmesi gereken bir rehber ilke olarak kabul edilmektedir.[37] Ne var ki bu boyutların vergi hukukunda hangi kanaldan ve hangi sınırlar içinde işleyebileceği, birbirinden ayrılması gereken dört ayrı soruna işaret etmektedir.

*1. Yorum ilkesi olarak üstün yarar ve vergi hukukunun yorum rejimi.* Üstün yararın yorum ilkesi boyutu, ilk bakışta bütün yargı kollarına taşınabilir görün-

Üzerinden Sunulan Online Hizmetlerin Vergisel Boyutu: Hukukî Çerçeve ve Uygulama Süreci' (2025) (123) Maliye ve Finans Yazıları 132, 139.

34 BM Çocuk Hakları Komitesi, 14 No'lu Genel Yorum (2013): Çocuğun Üstün Yararının Birincil Planda Gözetilmesi Hakkı, BM Belgesi CRC/C/GC/14, par 6.

35 CRC/C/GC/14 (n 34) par 6(b).

36 CRC/C/GC/14 (n 34) par 6(c).

37 Memduh Cemil Şirin, 'Çocuğun Yararı Gözüyle Çocuğun Yüksek Yararı İlkesine Bakış' (2019) 4(8) Çocuk ve Medeniyet 219.

mektedir. Ancak vergi hukukunun kendine özgü bir yorum rejimi bulunmaktadır: Vergi kanunları lafzı ve ruhu ile hüküm ifade eder. Lafzın açık olmadığı hâllerde hükümlerin konuluşundaki maksat, kanunun yapısındaki yeri ve diğer maddelerle bağlantısı göz önünde tutulur.[38] Verginin kanunîliği ilkesinin bir uzantısı olarak kıyas yoluyla vergi yükünün yaratılması veya genişletilmesi kabul edilmemektedir.[39] Danıştay da yerleşik içtihadında, muafiyet ve istisna hükümlerinin yorum yoluyla genişletilmesinin veya daraltılmasının verginin kanunîliği ilkesine aykırı düşeceğini vurgulamaktadır.[40] Şu hâlde üstün yarar, vergi hukukunda lafzın çizdiği sınırı aşan bir genişletici yorumun ya da kıyasın dayanağı yapılamaz. İlkenin meşru işlev alanı, Komite formülünün işaret ettiği alandır: Hükmün *birden fazla yoruma elverişli olduğu*, yani lafız ve sistematik içinde gerçek bir tereddüdün bulunduğu hâllerde çocuğun yararına en uygun yorumun tercih edilmesi. Bu yönüyle üstün yarar, vergi yargıcına yeni bir yetki vermemekte, hâlihazırda var olan takdir alanının hangi yönde kullanılacağını belirleyen bir ölçüt sunmaktadır.

*2. Uygulama önceliği: Anayasa'nın 90. maddesinin beşinci fıkrası.* Üstün yararın salt bir yorum tercihi olmanın ötesine geçebilmesinin ilk hukukî dayanağı, usulüne göre yürürlüğe konulmuş temel hak ve özgürlüklere ilişkin milletlerarası andlaşmalarla kanunların aynı konuda farklı hükümler içermesi hâlinde andlaşma hükümlerinin esas alınacağını öngören anayasal kuraldır.[41] Çocuk Haklarına Dair Sözleşme usulüne göre yürürlüğe konulmuş ve temel haklara ilişkin bir milletlerarası andlaşma olduğundan, Sözleşme'nin 3. maddesi bu hükmün kapsamında değerlendirilebilir.[42] Ne var ki kanalın hem kapsamı hem sınırları özenle çizilmelidir. Kapsam bakımından şu ayrım zorunludur: çalışmada yararlanılan uluslararası metinlerin tamamı aynı hukukî statüde değildir. Çocuk Hakları Komitesinin genel yorumları, Birleşmiş Milletler özel raportör raporları ile UNICEF ve OECD belgeleri milletlerarası andlaşma niteliği taşımamaktadır. Bu metinler kanuna üstün uygulanacak bağımsız normlar sayılamaz ve ancak Sözleşme hükümlerinin yorumunda yardımcı kaynak olarak kullanılabilir. Metin boyunca anılan belgelere bu sınırlı işlevle başvurulmaktadır. Aynı biçimde Avrupa İnsan

38 213 sayılı Vergi Usul Kanunu, m 3/A.

39 Erşah Toprak ve Ramazan Armağan, 'Vergi Hukukunda Yorum Kurallarının ve Ekonomik Yaklaşım İlkesinin Kullanılması Üzerine Bir Değerlendirme' (2019) 22(1) Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi 145; vergi hukukunda yorumun sınırları için ayrıca bkz. Yeliz Neslihan Akel, 'Vergi Hukukunda Yorum' (2017) (62) Maliye Araştırma Merkezi Konferansları 79, 101.

40 Danıştay 9. D., 26.11.2012, K.2012/7621; Danıştay 4. D., 24.12.2013, K.2013/10451: "Vergilendirme alanında muafiyet ve istisna hükümlerinin yorum yoluyla genişletilmesi veya daraltılması Anayasal güvence ifade eden verginin yasallığı ilkesine aykırı düşeceğinden…" (aktaran Emine Cin, 'Danıştay Kararları Işığında İdari Yorum' (2024) 12(2) Sakarya Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi 776, 787).

41 1982 Anayasası, m 90/5.

42 Yaşar Salihpaşaoğlu, 'Anayasa'nın 90. Maddesinin 5. Fıkrası ve Türk Yargı Uygulamasındaki Görünümü' (2022) 39(1) Anayasa Yargısı 339, 348.

Hakları Mahkemesi kararları da 90. maddenin beşinci fıkrası anlamında bağımsız birer norm değil, Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi hükümlerinin yorumuna ilişkin içtihattır.

Sınırlar bakımından üç husus belirtilmelidir: Birincisi, mekanizma çatışan kanun hükmünü yürürlükten kaldırmayan, yalnızca somut uyuşmazlıkta ihmal ettiren bir uygulama önceliğidir. İkincisi ve daha önemlisi, hükmün işletilebilmesi için kanun ile Sözleşme arasında aynı konuda gerçek ve somut bir norm çatışması bulunmalıdır. Sözleşme'nin 3. maddesi yapısı gereği bir ilke normu olup belirli bir matrah, oran, istisna veya mahsup hakkı öngörmediğinden böyle bir çatışma vergi hukukunda ancak istisnaî hâllerde gündeme gelebilecektir. Kanalın vergilendirme alanındaki pratik işlevi bu itibarla sınırlıdır. Üçüncüsü, kanal Anayasa'ya aykırılık denetiminin ikamesi değildir. Uyuşmazlığın kanunun bizzat Anayasa'ya aykırılığından kaynaklandığı hâllerde izlenecek yol Sözleşme'yi esas almak değil, itiraz yoluyla Anayasa Mahkemesi'ne başvurmaktır.[43]

*3. Anayasallık denetimi: Bağımsız ölçü norm değil, destekleyici ölçü.* Üstün yararın anayasallık denetimindeki konumu, uygulama önceliğinden ayrılmalıdır. Türk anayasa yargısında denetimin ölçüsü Anayasa'dır. Milletlerarası andlaşmaların denetimde bağımsız ölçü norm olarak kullanılıp kullanılamayacağı öğretide tartışmalı olup ağırlıklı görüş, andlaşmaların ancak anayasal ilkelerin anlamlandırılmasında destekleyici biçimde işlev görebileceği yönündedir.[44] Nitekim Anayasa Mahkemesi'nin uygulamasında da uluslararası insan hakları belgelerine, anayasal ilkeleri belirginleştiren destekleyici gerekçeler olarak başvurulduğu gözlenmektedir.[45] Şu hâlde Sözleşme'nin 3. maddesi bir vergi kanununun iptali için kendi başına ölçü olamaz. Ancak Anayasa'nın 41. maddesindeki çocuğun korunması ve yüksek yararı ile 73. maddedeki adaletli ve dengeli dağılım ölçütünün somutlaştırılmasında destekleyici bir işlev görebilir.[46] 41. maddedeki "yüksek yarar" ibaresi lafzen çocuğun ana ve babasıyla kişisel ilişki kurma hakkı bağlamında yer almaktadır. Ne var ki Anayasa Mahkemesi bireysel başvuru içtihadında bu ibareyi, maddenin bütünü ve Sözleşme ile birlikte, çocuğu ilgilendiren bütün işlemlerde gözetilecek genel bir ilke olarak okumaktadır.[47]

*4. Bireysel başvuru.* Nihayet üstün yarar, bireysel başvuru yolunda hâlihazırda işleyen bir ölçüttür. Bireysel başvurunun konusu, Anayasa ile Avrupa İnsan

---

43 1982 Anayasası, m 152/1.

44 Tartışma için bkz. Kemal Gözler, 'Türk Anayasa Yargısında Anayasallık Bloğu Kavramına İhtiyaç Var mıdır?' (2000) 55(3) Ankara Üniversitesi SBF Dergisi 81 <https://www.anayasa.gen.tr/blok.htm> erişim tarihi 24 Haziran 2026; yazar, uluslararası hukuk normlarının anayasallık bloğuna dâhil edilemeyeceği görüşündedir.

45 Hacı Can, 'Türk Hukuk Düzeninin Milletlerarası Hukuka Açıklığı' (2009) (12) Yasama Dergisi 5, 27-28.

46 1982 Anayasası, m 41 ve m 73/2.

47 Hazar (n 11) 658 vd.; Marcus Frank Cerny ve Murat Atılgan kararları için bkz. (n 15).

Hakları Sözleşmesi'nin ortak koruma alanına giren haklardır.[48] Çocuk Haklarına Dair Sözleşme bu alanda doğrudan bir başvuru hakkı doğurmamakla birlikte ortak koruma alanındaki hakların yorumunda dikkate alınmaktadır. Anayasa Mahkemesi, çocuğun üstün yararına ilişkin tespitin bu tür davalarda dikkate alınması gereken önemli bir unsur olduğunu açıkça ifade etmektedir.[49] Vergisel bir uyuşmazlıkta kanal, tipik olarak mülkiyet hakkı ile aile hayatına saygı hakkının birlikte ileri sürülmesi olacaktır. Ebeveynin taraf olduğu bir vergi uyuşmazlığında çocuğun kendi adına mağdur sıfatı taşıyıp taşımayacağı ise başvuru ehliyetine ilişkin, henüz işlenmemiş ayrı bir sorundur.

Bu dört kanal birlikte değerlendirildiğinde üstün yararın vergi hukukundaki işlevi gerçekçi sınırlarına oturmaktadır. Usul kuralı boyutu ise ağırlık noktasını yargı öncesine, düzenleme sürecine taşımakta ve çocuğu etkileyen vergi düzenlemelerinin hazırlanmasında bir tür çocuk etki değerlendirmesi yapılmasını gerektirmektedir.[50] İlkenin işlev alanının genişlemekte olduğu, güncel öğretinin ilkeyi çevre ve iklim politikası gibi düzenleyici alanlara dahi taşımasından da anlaşılmaktadır.[51]

### D. Anayasal Zemin: Eşitlik ve Ailenin Korunması Karşısında Vergi Ödevi

Vergi ödevini düzenleyen Anayasa'nın 73. maddesi sosyal devlet, eşitlik ve ailenin korunmasına ilişkin hükümlerle bir bütün hâlinde okunmalıdır.[52] Anayasa'nın 2. maddesinde yer alan sosyal hukuk devleti ilkesi, vergi yükünün dağıtımında sosyal adaletin gözetilmesini gerektirmektedir. Anayasa'nın 10. maddesindeki kanun önünde eşitlik ilkesi ise bu dağıtımda biçimsel değil, mükellefin durumunu esas alan maddî bir ölçütü zorunlu kılmaktadır. Anayasa'nın 41. maddesi devlete ailenin huzur ve refahı ile özellikle ananın ve çocukların korunması için gerekli tedbirleri alma ödevi yüklemekte, ayrıca her çocuğun korunma ve bakımdan yararlanma hakkını tanımaktadır. Vergi ödevini düzenleyen hüküm, bu güvencelerle birlikte okunduğunda çocuklu hanelerin ödeme gücündeki farklılığın vergi yükünde gözetilmesini gerektirmektedir.

Anayasa Mahkemesi vergide eşitliği, malî gücü aynı olanların aynı, farklı olanların ise ayrı oranda vergilendirilmesi biçiminde formüle etmektedir.[53] Öğ-

---

48 30.3.2011 tarihli ve 6216 sayılı Anayasa Mahkemesinin Kuruluşu ve Yargılama Usulleri Hakkında Kanun, m 45/1.

49 Murat Atılgan (n 15) § 43; aynı yönde Marcus Frank Cerny (n 15) § 41.

50 CRC/C/GC/14 (n 34) par 6(c).

51 Francesca Ippolito, 'The Best Interests of the Child: Another String to the Environmental and Climate Protection Bow?' (2022) QIL — Questions of International Law 5 <https://www.qil-qdi.org/the-best-interests-of-the-child-another-string-to-the-environmental-and-climate-protection-bow/> erişim tarihi 24 Haziran 2026.

52 1982 Anayasası, m 2, m 10, m 41 ve m 73.

53 AYM, E.1994/80, K.1995/27 (n 16).

retide sosyal devletin gelir, servet, harcama ve aile yükü gibi yönlerden farklı durumda bulunan kişilerin ne ölçüde farklı vergilendirileceği sorunuyla, yani dikey eşitlikle ilgilendiği belirtilmektedir.[54] Aile yükü bu değerlendirmenin açık bir unsuru,[55] çocuk ise söz konusu yükün asıl kaynağıdır. Çocuklu ve çocuksuz haneler ödeme gücü bakımından eşit durumda kabul edilemeyeceğinden, farkın vergi yükünde yeterince gözetilmemesi eşitlik ilkesiyle çelişki doğuracaktır. Ne var ki farkın hangi araçla (matrahtan indirim, vergiden mahsup veya doğrudan transfer) gözetileceği sorusu tek başına eşitlik ilkesiyle yanıtlanamaz. Üstün yarar ölçütünün katkısı tam bu noktada, araç seçimini çocuğa fiilen ulaşma ölçütüne bağlamasında ortaya çıkmaktadır. Bu kuramsal zemin, izleyen bölümde temellendirilecek "çocuğa duyarlı vergilendirme" kavramının dayanağını oluşturmaktadır.

### E. Savunulan Görüşe Yöneltilebilecek İtirazlar ve Değerlendirilmesi

Çocuğun üstün yararının vergi hukukuna taşınması yönündeki görüşe, hukuk tekniği bakımından bir dizi itiraz yöneltilebilir. İtirazların ortaya konulması, savunulan görüşün hem sınırlarını hem de işleyiş biçimini belirginleştirmektedir.

Yönelebilecek ilk itiraz, üstün yararın içeriğinin belirsiz bir kavram olduğu ve kanunîlik ile belirlilik ilkelerinin egemen olduğu vergi hukukunda yargıç öznelliğine neden olabileceği düşüncesidir. Ne var ki ilke, yukarıda çizilen sınırlar içinde kalmaktadır. Lafzı aşan yorumun veya kıyasın dayanağı olmayıp yalnızca gerçek yorum tereddütlerinde tercih ölçütüdür. Kaldı ki Komite, üstün yararın belirlenmesinde gözetilecek unsurları ayrıntılı biçimde sayarak ilkeyi keyfîlikten uzaklaştıran bir çerçeve ortaya koymuştur.[56]

İkinci itiraz, çocuğun vergiyle değil doğrudan kamu harcaması ve sosyal transferlerle korunması gerektiği, verginin bu amaç için yanlış bir araç olduğudur. Türkiye'de şartlı eğitim ve sağlık yardımları ile 2025 yılında yürürlüğe giren doğum yardımı programının varlığı, bu itiraza güncel bir görünüm kazandırmaktadır. Ancak itiraz, vergi ile harcamanın malî politikanın birbirini tamamlayan iki yüzü olduğunu göz ardı etmektedir: devletin çocuk için ayırdığı kaynak, harcadığı tutar kadar vergi yoluyla vazgeçtiği geliri de kapsamaktadır. Ayrıca çocuğun asgari geçim payının vergi dışı bırakılması niteliği gereği bir matrah sorunu olup transfer aracı bunun ikamesi değil tamamlayıcısıdır. Alman hukukundaki "en lehte olanı" denetimi, bu tamamlayıcılığın örneğidir.

Üçüncü itiraz, Sözleşme'nin 3. maddesinin devlete yön veren bir ilke hükmü olduğu, sübjektif ve dava edilebilir bir vergi hakkı doğurmadığı, bu nedenle uy-

---

54 Tekbaş (n 5) 131.

55 Çağan (n 20) 178-180.

56 CRC/C/GC/14 (n 34); Komite, üstün yararın belirlenmesinde gözetilecek unsurları (çocuğun görüşleri, kimliği, güvenliği, kırılganlık durumu ile sağlık ve eğitim hakkı gibi) ayrıntılı biçimde saymaktadır.

gulama önceliği kanalının vergi alanında işlemeyeceğidir. Bu itiraz kısmen haklıdır zira 3. maddenin bir vergi kuralıyla doğrudan çatışması istisnaîdir. İlkenin olağan işlevi yorum ve denetim düzeyindedir.

Dördüncü itiraz, açık uçlu bir ilkeye denetim işlevi tanımanın yargıyı yasa koyucunun yerine geçireceği, böylece malî politika tercihlerinin yargısallaştırılacağıdır. Anayasa Mahkemesi vergi politikası tercihlerinde yasa koyucuya geniş bir takdir alanı tanımaktadır. Nitekim yakın tarihte deprem nedeniyle getirilen ek verginin iptali istemini reddetmiştir.[57] Ancak aynı içtihat çizgisi denetimin büsbütün etkisiz olmadığını da göstermektedir. Mahkeme 2003 yılında ek motorlu taşıtlar vergisini iptal ederken malî gücü "ödeme gücünün kaynağı, dayanağı, nedeni ve varlık koşulu" olarak nitelemiştir.[58] Üstün yarar bu denetimde yargıca norm koyma yetkisi vermemekte, mevcut ölçütlerin (ödeme gücü, eşitlik, ailenin korunması) çocuğu ilgilendiren düzenlemelerde hangi yoğunlukta uygulanacağına yön veren destekleyici bir ölçü sunmaktadır.[59]

Beşinci itiraz, aile yükünün zaten ödeme gücü ilkesiyle gözetildiği ve üstün yararın buna kayda değer bir katkı sağlamadığı yönündedir. Ne var ki ödeme gücü ilkesi çocuğu, ebeveynin yükünü azaltan bir unsur olarak, yani hane merceğinden görmektedir. Üstün yarar ise çocuğu bağımsız bir hak süjesi olarak konumlandırarak hem ölçümün birimini hem de araç seçiminin yönünü değiştirmektedir. İki ilke çatışmamaktadır. Çalışma, ödeme gücü ilkesinin yerine geçmeyi değil, onu çocuk lehine yeniden yönlendirmeyi önermektedir.

## II. ÇOCUĞA YÖNELİK DESTEK ARAÇLARININ TÜRK VERGİ TEKNİĞİNDEKİ HUKUKÎ NİTELİĞİ

Önceki bölümde kurulan kuramsal ilişki, uygulanabilir bir çerçeveye dönüştürülmedikçe soyut kalacaktır. Bu bölümde alanın başlıca aracı olan vergi harcamaları ile bunların yol açtığı bölüşüm sorunları incelenmekte ve destek araçları Türk vergi tekniğine göre nitelendirilmektedir.

### A. Kavram ve Verginin Gelir Tarafı

Çocuğa yönelik kamu maliyesi (public finance for children) yaklaşımı, uluslararası kuruluşların uygulamasında büyük ölçüde harcama ve bütçe tarafında gelişmiş bulunmaktadır.[60] Ne var ki devletin bir çocuğa ayırdığı kaynak yalnızca doğrudan harcadığı tutardan ibaret olmayıp vergi yoluyla almaktan vazgeçtiği

---

57 AYM, E.2023/169, K.2024/82, 14.3.2024 (RG 19.4.2024, S 32522).

58 AYM, E.2003/48, K.2003/76 (n 16); kararla 4837 sayılı Kanun'un ek motorlu taşıtlar vergisine ilişkin 1. maddesi iptal edilmiştir.

59 UNICEF UK, Child Rights Impact Assessment: Template and Guidance for Local Authorities (Child Friendly Cities & Communities 2021) 5 <https://www.unicef.org.uk/child-friendly-cities> erişim tarihi 18 Haziran 2026.

60 UNICEF, Public Finance for Children (PF4C) (Bilgi Notu, 2019).

geliri de kapsamaktadır. Nitekim Çocuk Hakları Komitesi, taraf devletlerin çocuk haklarının gerçekleştirilmesi için vergiler dâhil iç kaynakları seferber etmesini istemekte, ailelerin ödeme gücünü dikkate almayan vergi rejimlerinin kaynak seferberliğinde hakkaniyetsizliğe yol açabileceğini vurgulamaktadır.[61] Azami mevcut kaynak ölçütünün vergilendirme yoluyla elde edilebilecek kaynakları da kapsadığı yönündeki değerlendirme aynı doğrultudadır.[62] Şu hâlde çocuğa duyarlı vergilendirme, çocuğun üstün yararının verginin gelir tarafında da gözetilmesini ifade etmekte olup harcama tarafındaki çocuğa duyarlı bütçelemenin ikamesi değil, gelir boyutundaki karşılığıdır.

Bu değerlendirme, ekonomik ve sosyal haklara ilişkin yerleşik ölçütlerin vergi alanına taşınması anlamına gelmektedir. Ekonomik, Sosyal ve Kültürel Haklar Komitesi'ne göre asgari çekirdek yükümlülük taraf devletlerin öncelikli ödevi olup[63] bilinçli biçimde geriye götürücü tedbirler ancak azami mevcut kaynaklar ışığında tam olarak gerekçelendirilmek suretiyle kabul edilebilmektedir.[64] Çocuğa duyarlı vergilendirme kavramı, bu ölçütlerin verginin gelir boyutunda uygulanmasını ifade etmektedir.

Bununla birlikte, çocuğun üstün yararının vergi hukukuna özgü yorum ölçütleriyle aynı düzlemde ele alınması isabetli değildir. Vergi normlarının yorumunda hükmün lafzı, sistematik bağlamı ve konuluş amacı ile vergilerin kanunîliği ilkesi belirleyicidir. Çocuğun üstün yararı, ancak hükmün lafzı ve sistematiğinin birden fazla hukuken mümkün yoruma elverişli olduğu durumlarda, Anayasa'ya ve uluslararası sözleşmelere uygun yorumun yardımcı ölçütlerinden biri olarak gündeme gelebilir. Bu sınırlı alanın dışında üstün yarar ilkesinin, kanunî bir istisnanın kapsamını genişletmeye, yeni bir mahsup hakkı oluşturmaya, vergi oranını değiştirmeye veya kanunda öngörülmeyen bir aile desteğini idari ya da yargısal yorum yoluyla ihdas etmeye dayanak oluşturamayacağı unutulmamalıdır. Bu nedenle çalışmada asgari geçim indirimi, katma değer vergisi oranları, iade edilebilir destekler ve çocuk etki değerlendirmesi hakkında yapılan açıklamalar, mevcut vergi normlarının yorumlanmasından ziyade kanun koyucunun vergi politikasını oluştururken gözetmesi önerilen anayasal ve politik tercihlere ilişkindir. Metnin izleyen bölümlerinde bu ayrım, her uygulama alanında ayrıca belirtilmektedir.

---

61 CRC/C/GC/19 (n 13) par 74 ve 76.

62 Magdalena Sepúlveda Carmona, Aşırı Yoksulluk ve İnsan Hakları Özel Raportörünün Raporu (BM Belgesi A/HRC/26/28, 2014) par 25 <https://www.right-docs.org/doc/a-hrc-26-28/> erişim tarihi 27 Haziran 2026.

63 BM Ekonomik, Sosyal ve Kültürel Haklar Komitesi, 3 No'lu Genel Yorum (1990): Taraf Devletlerin Yükümlülüklerinin Niteliği, par 10 <https://hrlibrary.umn.edu/gencomm/epcomm3.htm> erişim tarihi 27 Haziran 2026.

64 3 No'lu Genel Yorum (n 63) par 9.

### B. Başlıca Araç Olarak Vergi Harcamaları ve Bölüşüm Sorunu

Vergi tarafında çocuğu desteklemenin bir aracı vergi harcamalarıdır. Vergi harcaması, en genel anlamıyla muafiyet, istisna ve indirim gibi uygulamalar dolayısıyla devletin almaktan vazgeçtiği vergi gelirini ifade etmektedir.[65] Bir başka deyişle, standart vergi yapısından belirli amaçlarla yapılan ve gelir kaybı doğuran sapmalardır.[66] Bu yönüyle vergi harcamaları, işlevsel olarak doğrudan kamu harcamalarına benzer özellik taşımaktadır.

Bu benzerliğe rağmen vergi harcamalarının doğrudan harcamadan ayrılan iki sorunlu yönü vardır. Birincisi, görünürlük ve denetim sorunudur: Vergi harcamaları bütçede açık bir ödenek kalemi olarak yer almadığından, daha az denetlenebilir olan bu yola yönelme eğilimi doğabilmektedir.[67] Sorunun ölçeği de küçük değildir. Gelir İdaresi Başkanlığı'nın 2025 Yılı Vergi Harcamaları Raporu'na göre vazgeçilen vergi tutarı gayri safi yurt içi hasılanın yaklaşık yüzde 5,1'ine ulaşmıştır.[68]

İkincisi ve bu çalışma bakımından daha önemlisi bölüşüm sorunudur. Artan oranlı bir tarifede matrahtan yapılan indirimin sağladığı avantaj mükellefin marjinal oranına göre belirlendiğinden, indirilen her bir liranın vergisel değeri üst dilimdeki mükellef için alt dilimdekinden daha büyüktür. Bu "baş aşağı" yapı, çocuk için matrahtan indirim biçiminde tanınan bir desteğin en çok yüksek gelirli ebeveyni, en az ise en muhtaç durumdaki çocuğu koruması sonucunu doğurmaktadır. Nitekim teşvik amaçlı vergi harcamalarının iktisadî açıdan güçlü kesimleri hedef alma eğiliminde olduğu belirtilmektedir.[69] Sorun bütün vergi harcamalarına aynı biçimde içkin değildir. Sabit oranla hesaplanan ve hesaplanan vergiden mahsup edilen bir indirim avantajı vergi diliminden bağımsızlaştırdığından, sorunun asıl kaynağı desteğin matrahtan indirim biçiminde kurgulanmasıdır.

### C. Araç Seçimi: Matrahtan İndirim, Vergiden Mahsup ve İade Edilebilir Mahsup

Bölüşüm sorunu, araç seçiminin üstün yarar bakımından nötr olmadığını göstermektedir. Türk vergi tekniği bakımından dört araç birbirinden ayrılmalıdır: (i) matrahtan indirilen tutar, (ii) hesaplanan vergiden mahsup edilen ve mahsup edilemeyen kısmı iade edilmeyen tutar, (iii) hesaplanan vergiyi aşan kısmı hak sahibine ödenen tutar, (iv) vergi ilişkisi dışında yapılan doğrudan bütçe transferi. Karşılaştırmalı öğretide birinci araç için vergi indirimi (tax allowance), ikinci ve

---

65 Ebru Karaş ve Betül Hayrullahoğlu, 'Türkiye'de Vergi Harcamalarının İncelenmesi ve Vergilemede Adalet Açısından Değerlendirilmesi' (2021) (44) Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi 91, 92.

66 Özgür Saraç, 'Vergi Harcamaları ve İktisadi Etkileri' (2010) (159) Maliye Dergisi 262, 265.

67 Karaş ve Hayrullahoğlu (n 65) 95.

68 Gelir İdaresi Başkanlığı, 2025 Yılı Vergi Harcamaları Raporu (GİB 2025) <https://www.gib.gov.tr/kurumsal/planlar-ve-raporlar/vergi-harcamalari-raporlari> erişim tarihi 19 Haziran 2026.

69 Saraç (n 66) 271.

üçüncü araçlar için vergi kredisi (tax credit) terimi kullanılmaktaysa da "vergi kredisi" Türk vergi mevzuatında yerleşik bir kanun terimi değildir. Bu nedenle çalışmada araçlar teknik işleyişleriyle adlandırılmakta, ödünç terime yalnızca karşılaştırmalı hukuk bahsinde yer verilmektedir.

Matrahtan indirim yüksek geliri avantajlı hale getirirken, hesaplanan vergiden mahsup edilen bir indirim sağladığı avantajı vergi diliminden bağımsız kılarak daha yatay bir etki doğurmaktadır. Ancak mahsupla sınırlı bir indirim, vergi borcu bulunmayan veya çok düşük olan haneye ulaşamaz. Bu boşluğu kapatan araç, hesaplanan vergiyi aşan kısmı iade edilen (*refundable*) indirimdir. Aşan kısım, gelirleri vergi ödemeyecek kadar düşük olan hanelere nakden ödenmektedir.[70] Bu üçüncü araç, klasik mahsubun ötesine geçerek vergi sistemi üzerinden yürütülen bir sosyal transfere yaklaşmakta, karma niteliği hukukî rejimi bakımından da önem taşımaktadır. Bununla birlikte iade edilebilirlik tek başına yeterli değildir. Aracın bir asgari kazanç eşiğine bağlanması hâlinde en düşük gelirli haneler, yeterli kazançları bulunmadığı için destekten yine kısmen veya tamamen yararlanamayabilecektir.[71] Karşılaştırmalı bulgular da çocuğa yönelik desteğin vergi sistemine taşınmasının, tasarıma bağlı olarak dikey yeniden dağıtımı güçlendirebildiğini göstermektedir.[72] Şu hâlde çocuğa duyarlı bir vergilendirme, araç seçimini en muhtaç çocuğa fiilen ulaşma ölçütüne bağlamak durumundadır.

Araç seçiminin bölüşüm bakımından taşıdığı önem, Türk hukukundan somut bir örnekle görülebilir. Gelir Vergisi Kanunu, mükellefin kendisi, eşi ve küçük çocuklarına ilişkin eğitim ve sağlık harcamalarının beyan edilen gelirin yüzde onunu aşmamak kaydıyla matrahtan indirilmesine imkân tanımaktadır.[73] İlk bakışta çocuğun eğitim ve sağlık hakkını destekler görünen bu teşvik iki nedenle en muhtaç çocuğa ulaşamamaktadır. Matrahtan indirim olduğundan baş aşağı etkiyle en çok üst dilimdeki mükellefi korumakta, yalnızca yıllık beyanname veren mükelleflere açık olduğundan da ücretleri nihaî olarak tevkifat yoluyla vergilendirilen geniş ücretli kitlesini dışarıda bırakmaktadır.[74]

Bu sonucun ağırlığı, sorunun ölçeğiyle birlikte belirginleşmektedir. Türkiye İstatistik Kurumu verilerine göre 2024 yılında çocukların yüzde 31,9'u yoksulluk riski altındadır.[75] Bu veri bir hukuk normunun yorumuna ilişkin olmayıp, matrah-

---

70 Center on Budget and Policy Priorities, 'Policy Basics: Federal Tax Expenditures' (2020).

71 Tax Policy Center, 'What Is the Child Tax Credit?' (Briefing Book, 2025) <https://taxpolicycenter.org/briefing-book/what-child-tax-credit> erişim tarihi 27 Haziran 2026.

72 Ferrarini, Nelson ve Höög (n 7) 17-18.

73 193 sayılı Gelir Vergisi Kanunu, m 89/1-2; uygulama için bkz. Gelir İdaresi Başkanlığı, Gelir Vergisi Beyannamesinde İndirilecek Eğitim ve Sağlık Harcamaları Rehberi (GİB, t.y.).

74 GİB, Eğitim ve Sağlık Harcamaları Rehberi (n 73); rehberde, ücretleri nihaî olarak tevkif suretiyle vergilendirilen ücretlilerin bu indirimden yararlanamayacağı belirtilmektedir.

75 Türkiye İstatistik Kurumu, Türkiye'deki Çocuklar, 2024 (TÜİK 2025) 27 <https://www.tuik.gov.tr/media/announcements/Turkiye_Cocuk_2024TR.pdf> erişim tarihi 22 Haziran 2026.

tan indirime dayalı teşviklerden en yoksul haneye de fiilen ulaşan araçlara geçiş yönündeki politika önerisinin dayanağını oluşturmaktadır.

Bu yapı, kamu kaynaklarının dağılımıyla birlikte okunduğunda ayrıca anlam kazanmaktadır. Devlet vergi harcamaları yoluyla gayri safi yurt içi hasılanın yüzde 5,1'i düzeyinde bir gelirden vazgeçerken, çocuğa yönelik sosyal koruma harcamasının 2023 yılında bu hasılanın ancak yüzde 0,97'sine ulaşması öngörülmüştür.[76] İki gösterge doğrudan karşılaştırılabilir olmamakla birlikte, vazgeçilen vergi gelirlerinin önemli bir bölümünün tasarımı gereği en muhtaç çocuğa ulaşmaması, kanun koyucunun araç tercihine ilişkin bir vergi politikası sorunudur.

## III. ÜSTÜN YARAR ÖLÇÜTÜNÜN SINANMASI: ÇOCUĞUN HUKUKÎ KONUMLARI BAKIMINDAN TÜRK HUKUKU

Önceki bölümlerde temellendirilen üstün yarar ölçütü, bu bölümde çocuğun yukarıda ayrılan üç hukukî konumu bakımından ayrı ayrı sınanmaktadır. Birinci konum çocuğun bizzat mükellef olduğu hâllere, ikincisi asgari geçim indiriminden asgari ücret istisnasına geçişe, üçüncüsü ise çocuğun temel ihtiyaçlarına uygulanan katma değer vergisine ilişkindir.

### A. Birinci Konum: Çocuğun Bizzat Mükellef Olduğu Hâller

Çocuk, kendisine ait gelir, servet veya harcama bulunduğunda vergi ilişkisinin doğrudan süjesidir. Vergi Usul Kanunu mükellefiyet ve vergi sorumluluğu için kanunî ehliyet aramadığından küçüğün mükellefiyeti, fiil ehliyetinden bağımsız olarak doğmaktadır.[77] Miras veya bağış yoluyla edinilen taşınmazın kira geliri ile sosyal medya içerik üreticiliğinden elde edilen kazançlar bu konumun güncel örnekleridir.[78] Mükellefiyet çocuğa ait olmakla birlikte vergi ödevleri kanunî temsilci tarafından yerine getirilmektedir. Ödevin muhatabı ile hakkın sahibinin farklı kişiler olması iki sonuç doğurur. Birincisi, çocuğun hukukî durumu temsilcinin ifa davranışına bağlanmaktadır. İkincisi, temsilcinin ihmalinden doğan yükün çocuğun malvarlığına yansıması ihtimali gündeme gelmektedir.

Üstün yararın bu konumdaki işlevi, çocuğa kanunda öngörülmeyen bir muafiyet sağlamak değildir. İşlev, mükellefiyet hukukunun usul güvenceleri içinde belirmektedir. Tebligatın muhatabı, sürelerin işlemesi, çocuğa ait malvarlığının korunması ve ceza muhataplığı gibi hususlarda lafız birden fazla hukuken mümkün yoruma elverişli olduğunda, çocuğun malvarlığını ve hukukî korunmasını gözeten yorum tercih edilmelidir. Bireysel başvuru yolunda ise Anayasa Mahkemesi'nin yerleşik üstün yarar içtihadı, çocuğun malvarlığını etkileyen vergisel işlemler

---

[76] UNICEF, Child-Focused Budget Analysis in Türkiye (UNICEF Türkiye 2023) 27-30 <https://www.unicef.org/turkiye/en/reports/child-focused-budget-analysis-türkiye-0> erişim tarihi 23 Haziran 2026; rapordaki oranlar 2023 yılına ilişkin öngörülerdir.

[77] 213 sayılı Vergi Usul Kanunu (n 32).

[78] Bkz. (n 33).

bakımından da işletilebilir niteliktedir. Bu konum izleyen iki konumdan bir bakımdan ayrılır: Buradaki sorun bölüşüm değil, ödevin ifası ve usul güvencesidir.

### B. İkinci Konum: Mükellef Ebeveyn ve Asgari Geçim İndiriminden Asgari Ücret İstisnasına Geçiş

2008-2021 yılları arasında uygulanan asgari geçim indirimi, ücretlinin ödeme gücünü kendisinin ve ailesinin asgari geçimini gözeterek düzelten bir araçtı. Mülga hükme göre indirimin hesabında asgari ücretin yıllık brüt tutarının mükellefin kendisi için yüzde 50'si, çalışmayan ve geliri olmayan eşi için yüzde 10'u, ilk iki çocuğun her biri için yüzde 7,5'i, üçüncü çocuk için yüzde 10'u ve diğer çocukların her biri için yüzde 5'i esas alınmakta, bu toplamın gelir vergisi tarifesinin birinci dilimine uygulanan oranla (yüzde 15) çarpılmasıyla bulunan tutar, ücret üzerinden hesaplanan vergiden mahsup edilmekteydi.[79] Şu hâlde asgari geçim indirimi, teknik niteliği itibarıyla bir matrah indirimi değil, sabit oranla hesaplanan, hesaplanan vergiden mahsup edilen ve mahsup edilemeyen kısmı iade edilmeyen bir indirimdi.[80] Nitelendirme önemlidir zira indirimin birinci dilim oranıyla hesaplanması sağladığı avantajı marjinal dilimden bağımsız kıldığından araç baş aşağı etkiyi taşımıyordu. Buna karşılık iade edilmezlik, en düşük gelirli haneler bakımından sınırını oluşturuyordu. Medenî hâle ve özellikle çocuk sayısına göre farklılaşan yapısıyla indirim, sınırlı da olsa çocuğa duyarlı bir unsur barındırmaktaydı.[81] Asgari ücretlinin vergilendirilmesinin ödeme gücü ilkesiyle ilişkisi öğretide bir süredir tartışılmaktadır.[82]

Bu düzen, 7349 sayılı Kanun'la değişmiştir. Anılan Kanun, Gelir Vergisi Kanunu'nun 23. maddesine eklediği bentle, hizmet erbabının ücretinin, ödemenin yapıldığı ayda geçerli asgari ücretin brüt tutarından işçi sosyal güvenlik ve işsizlik sigortası primleri düşüldükten sonra kalan tutarına isabet eden kısmını gelir vergisinden istisna etmiş, buna paralel olarak asgari geçim indirimini düzenleyen 32. maddeyi 1.1.2022 tarihinden geçerli olmak üzere yürürlükten kaldırmıştır.[83] İki husus özellikle vurgulanmalıdır: Birincisi, istisna yalnızca asgari ücret düzeyinde çalışanlara özgü değildir. Ücret düzeyi ne olursa olsun bütün hizmet erbabının ücretinin asgari ücrete isabet eden kısmı istisna kapsamındadır. İkincisi, istisna

---

79 193 sayılı Gelir Vergisi Kanunu, mülga m 32; oranların uygulaması için bkz. 265 Seri No'lu Gelir Vergisi Genel Tebliği.

80 265 Seri No'lu Gelir Vergisi Genel Tebliği. Mahsup esasına dayalı bu yapıda indirim, hesaplanan vergiyle sınırlı olarak uygulanmakta; aşan kısım için iade öngörülmemekteydi.

81 Uygulamanın ayrıntısı için bkz. İmdat Türkay, 'Tüm Yönleriyle Asgari Geçim İndirimi Uygulaması' (2017) 3(5) İş ve Hayat 135.

82 Musa Gök ve A Zafer Yalçın, 'Türkiye'de Asgari Ücretliler Üzerindeki Vergi Yükünün Diğer Yükümlü Gruplarınki ile Karşılaştırılması' (2015) 13(1) Yönetim ve Ekonomi Araştırmaları Dergisi 219.

83 22.12.2021 tarihli ve 7349 sayılı Gelir Vergisi Kanunu ile Bazı Kanunlarda Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun (RG 25.12.2021, S 31700), m 2 ve m 3; 193 sayılı Gelir Vergisi Kanunu, m 23/1-(18).

çocuk sayısından ve medenî hâlden bağımsız, yeknesak bir avantaj sağlamaktadır. Önceki rejimdeki aile durumuna göre farklılaşma böylece ortadan kalkmış, çocuklu ve çocuksuz ücretli aynı vergi avantajından yararlanır hâle gelmiştir.

Geçişin bölüşüm etkisi, basit bir hane tipi karşılaştırmasıyla görülebilir (Tablo 1). 2021 yılında aylık brüt asgari ücret 3.577,50 TL, kesintiler sonrası gelir vergisi matrahı 3.040,88 TL ve birinci dilim oranıyla hesaplanan aylık vergi 456,13 TL idi.[84] Aynı yıl asgari geçim indirimi bekâr ücretli için aylık 268,31 TL, eşi çalışmayan ve iki çocuklu ücretli için 402,47 TL, eşi çalışmayan ve üç çocuklu ücretli için ise 456,13 TL olarak hesaplanmaktaydı. Dikkat çekici olan şudur: Eşi çalışmayan üç çocuklu asgari ücretlinin indirimi hesaplanan vergiye denk geldiğinden bu hane eski rejimde de fiilen gelir vergisi ödememekteydi. Dört ve daha fazla çocukta hesaben daha yüksek çıkan indirim ise iade edilmezlik nedeniyle hesaplanan vergiyle sınırlı kalmaktaydı. İstisna rejimi bütün bu haneler için vergiyi sıfırlamıştır. Şu hâlde geçişte tipik hane profilleri bakımından mutlak anlamda kaybeden yoktur. En büyük mutlak kazancı çocuksuz ücretliler elde etmiş, çok çocuklu asgari ücretli hanelerin kazancı sıfıra yakın kalmıştır. Ortadan kalkan şey, vergi avantajının çocuk sayısına göre farklılaşmasıdır.

Tablo 1. Asgari ücretlinin gelir vergisi yükü: Asgari geçim indirimi rejimi ile istisna rejiminin karşılaştırması (2021 parametreleri, aylık, TL)

| Hane tipi | AGİ tutarı | Eski rejimde ödenen vergi | İstisna rejiminde vergi | Aylık kazanç |
|---|---|---|---|---|
| Bekâr, çocuksuz | 268,31 | 187,82 | 0 | 187,82 |
| Evli (eş çalışmıyor), çocuksuz | 321,98 | 134,15 | 0 | 134,15 |
| Evli (eş çalışmıyor), 2 çocuk | 402,47 | 53,66 | 0 | 53,66 |
| Evli (eş çalışmıyor), 3 çocuk | 456,13 | 0,00 | 0 | 0,00 |
| Evli (eş çalışmıyor), 4 çocuk | 456,13 (hesaben 482,96) | 0,00 | 0 | 0,00 |

***Kaynak:*** *Yazar tarafından, 2021 yılı asgari ücreti (brüt 3.577,50 TL/ay) ve mülga GVK m. 32'deki oranlar esas alınarak hesaplanmıştır. Hesaplama, yılın ilk aylarına ilişkin olup birinci dilim (%15) varsayımına dayanmakta ve damga vergisi ile yıl içinde üst dilime geçişin etkileri ihmal edilmektedir. Dört çocuklu hanede hesaben 482,96 TL olan indirim, iade edilmezlik nedeniyle hesaplanan vergiyle sınırlıdır.*

Bu tablo, normatif değerlendirmenin zeminini belirlemektedir. Geriye götürme yasağı hakkın kullanım düzeyinde bir azalmayı esas aldığından,[85] tipik

[84] Asgari Ücret Tespit Komisyonu'nun 28.12.2020 tarihli ve 2020/1 sayılı Kararı (RG 30.12.2020, S 31350). Tablodaki vergi ve indirim tutarları bu parametrelerle yazar tarafından hesaplanmıştır.

[85] 3 No'lu Genel Yorum (n 63) par 9.

hane profillerinde mutlak kaybın bulunmadığı bu geçişi teknik anlamda geriye götürücü bir tedbir olarak nitelemek güçtür. Ancak geçişle birlikte vergi sistemi, ücretliler bakımından çocuğa özgülenmiş yegâne genel aracını yitirmiş ve çocuklu ve çocuksuz haneler, ödeme güçleri farklı olduğu hâlde özdeş vergisel muameleye tabi kılınmıştır. Anayasa Mahkemesi'nin yerleşik formülüyle vergide eşitlik, malî gücü aynı olanların aynı, farklı olanların ayrı vergilendirilmesini gerektirdiğinden[86] ve çocuk sayısının ödeme gücünü etkileyen bir kişisel durum unsuru olduğu açık olduğundan, yeknesak istisna eşitlik ilkesiyle gerilim içindedir. Buraya kadarki değerlendirme, yürürlükteki anayasa hukuku ölçütlerine dayanan bir hukukî değerlendirmedir.

Bundan sonrası ise vergi politikası düzlemine aittir ve bu nedenle iki düzlem burada özenle ayrılmalıdır. Çocuğa duyarlı bir araçtan çocuğa kayıtsız bir araca geçilirken, geçişin çocuklar üzerindeki etkisinin değerlendirildiğini gösteren bir kayıt bulunmamaktadır. Yürürlükteki hukuk yasama organına böyle bir kayıt tutma ödevi yüklememektedir. Üstün yararın usul kuralı boyutu[87] bir Komite genel yorumundan kaynaklandığından kanun koyucuyu bağlayan bir norm oluşturmamakta, ancak kanun koyucunun araç tercihinde gözetmesi önerilen bir ölçüt sunmakta ve geriye götürücü tedbirlere ilişkin uluslararası ölçütlerle de uyum göstermektedir.[88] Bu ölçütün bir çocuk etki değerlendirmesi kurumuna dönüştürülmesi önerisi, çalışmanın V. bölümünde olması gereken hukuk bakımından ele alınmaktadır.

Geçiş, ödeme gücü ilkesinden uzaklaşma anlamı da taşımaktadır. Burada kaydedilen husus hukukî bir sonuç değil, bir vergi politikası gözlemidir. Asgari ücret istisnasının yol açtığı gelir kaybının dolaylı vergilerle telafi edilmesi hâlinde yük, görece düşük gelirli kesimler üzerinde yoğunlaşacaktır. Zira dolaylı vergiler düşük gelirlilerin bütçeleri içinde daha büyük bir pay tutmaktadır.[89] Gözlem, birinci sınama alanı ile ikinci sınama alanı arasındaki bağı göstermekle birlikte, bundan doğrudan bir hukukî sonuç çıkarılmamaktadır.

Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi, evli olmayan bir babanın çocuğu için ödediği nafakayı vergi matrahından indirememesini, evli babaya tanınan imkândan haklı gerekçe olmaksızın yoksun bırakılma sayarak Sözleşme'nin 14. maddesinin 1 No'lu Protokol'ün 1. maddesiyle birlikte ihlali saymış[90], çocuk yardımına

86 AYM, E.1994/80, K.1995/27 (n 16).

87 CRC/C/GC/14 (n 34) par 6(c).

88 Sepúlveda Carmona (n 62) par 28.

89 Büşra Özden, Hale Balseven ve Fulya Çelebi, 'Dolaylı Vergilerin Gelir Dağılımına Etkisi: Türkiye Üzerine Ampirik Bir Analiz' (2023) (70) Maliye Çalışmaları Dergisi 84.

90 P.M. / Birleşik Krallık (AİHM, Başvuru No 6638/03, 19.7.2005).

erişimde oturma izninin türüne dayalı bir ayrımı da 14. maddenin 8. maddeyle birlikte ihlali olarak nitelendirmiştir.[91]

Mahkeme'nin yakın tarihli bir içtihadı, denetimin çocuğun durumuna dayalı ayrımcılığa da uzandığını göstermektedir. Ağır engelli çocuğunun ihtiyaçlarına uygun konut edinen babaya emlak vergisi istisnasının tanınmaması, çocuğun engelliliğine dayalı dolaylı ayrımcılık olarak 14. madde ile 1 No'lu Protokol'ün 1. maddesinin birlikte ihlali sayılmıştır.[92] Mahkeme genel ekonomik ve sosyal tedbirlerde taraf devletlere geniş bir takdir marjı tanımaktaysa da[93] anılan kararlar, çocuğa ve aileye ilişkin vergisel ayrımların bu marja rağmen ayrımcılık denetimine tabi olduğunu ortaya koymakta ve Türk hukukundaki düzenlemelerin bireysel başvuru yoluyla denetiminde de yol gösterici olmaktadır.

### C. Üçüncü Konum: Çocuğun Temel İhtiyaçlarında Katma Değer Vergisi

İkinci sınama alanı, çocuğun temel ihtiyaçlarına uygulanan katma değer vergisidir. Bu alanda çocuk hukukî mükellef değil, verginin ekonomik yükünün hane üzerinden yansıdığı tüketicidir. Buradaki çözümleme bu nedenle mükellefiyet hukukunun değil verginin bölüşüm etkisinin alanına girmekte, normatif sonucu da doğrudan bir mükellefiyet ölçütü olarak değil düzenleyici tercihlere yön veren bir ölçüt olarak belirmektedir. 3065 sayılı Katma Değer Vergisi Kanunu'nda kanunî oran yüzde 10 olup Cumhurbaşkanı bu oranı dört katına kadar artırmaya ve yüzde 1'e kadar indirmeye yetkilidir.[94] Bu yetki çerçevesinde 2023 yılında genel oran yüzde 20'ye, indirimli oran yüzde 10'a yükseltilmiş,[95] temel gıda maddelerinde oran ise 2022 yılında yüzde 1'e indirilmiştir.[96] Verginin çocuğun temel ihtiyaçları üzerindeki görünümü yeknesak değildir: basılı kitap ve süreli yayın teslimleri istisna kapsamında,[97] temel gıda yüzde 1 oranında vergilendirilirken kırtasiye ürünleri, giyim eşyası, hijyen ürünleri ve pek çok sağlık malzemesi genel veya indirimli oranda vergilendirilmeye devam etmektedir.

Katma değer vergisi bir tüketim vergisi olduğundan, gelirlerinin daha büyük bölümünü tüketime ayıran düşük gelirli hanelerin yükü görece ağırdır. Türkiye verileriyle yapılan ampirik çalışmalar, dolaylı vergilerin gelir dağılımını bozucu etkisini[98] ve katma değer vergisinin düşük gelirli haneler aleyhine işleyen ya-

---

91 Okpisz / Almanya (AİHM, Başvuru No 59140/00, 25.10.2005) § 34; aynı yönde Niedzwiecki / Almanya (AİHM, Başvuru No 58453/00, 25.10.2005) § 33.

92 Guberina / Hırvatistan (AİHM, Başvuru No 23682/13, 22.3.2016) § 78-79 ve 99.

93 Burden / Birleşik Krallık [BD] (AİHM, Başvuru No 13378/05, 29.4.2008) § 60.

94 25.10.1984 tarihli ve 3065 sayılı Katma Değer Vergisi Kanunu (RG 2.11.1984, S 18563), m 28.

95 7346 sayılı Cumhurbaşkanı Kararı (RG 7.7.2023, S 32241).

96 5189 sayılı Cumhurbaşkanı Kararı (RG 13.2.2022, S 31749).

97 3065 sayılı Katma Değer Vergisi Kanunu, m 13/1-(n); bent 7161 sayılı Kanun'la eklenmiş, 7166 sayılı Kanun'la bugünkü kapsamına kavuşmuştur.

98 Özden, Balseven ve Çelebi (n 89).

pısını[99] ortaya koymaktadır. Öğretide de vergi yükünün ağırlıklı olarak dolaylı vergilere dayanmasının vergilemede adaletten uzaklaşma sonucunu doğurduğu belirtilmektedir.[100] OECD bünyesinde yapılan kapsamlı bir çalışma ise indirimli oranların yeniden dağıtım aracı olarak hedefleme kapasitesinin sınırlarına işaret etmektedir, zira indirimli orandan mutlak tutar itibarıyla en çok, tüketimi yüksek olan varlıklı haneler yararlanmaktadır.[101] Yapı çocuk bakımından ayrıca ağırlaşmaktadır: katma değer vergisi hanedeki çocuk sayısını dikkate almadığından çok çocuklu ve dar gelirli hane, zorunlu tüketim sepeti üzerinden orantısız bir yük taşımaktadır.[102]

Üstün yarar ölçütünün bu alandaki işleyişi, kanal ayrımına sadık kalınarak somutlaştırılabilir. Yorum ilkesi düzeyinde ölçüt, oran listelerindeki kavramların kapsamına ilişkin tereddütlerde işlev görecektir. Bir ürünün indirimli orana tabi gıda maddeleri kapsamında değerlendirilip değerlendirilemeyeceğinin lafız ve sistematik içinde tereddütlü olduğu bir uyuşmazlıkta, çocuğun beslenmesi ve gelişimi bakımından zorunlu ürün lehine yorum üstün yararın gereğidir. Bu işleyiş, Danıştay'ın istisna hükümlerinin yorum yoluyla genişletilemeyeceği yönündeki içtihadıyla çelişmez,[103] zira söz konusu olan lafzın dışına çıkmak değil, lafzın bıraktığı tereddüt alanında tercih ölçütü kullanmaktır. Oranların düzeyine ilişkin tercihler ise yorumla düzeltilemeyecek, bu düzeydeki değerlendirme ancak düzenleyici işlemlerin yargısal denetiminde ve siyasal süreçte, çocuk etki değerlendirmesi aracılığıyla işletilebilecektir.

## IV. KARŞILAŞTIRMALI HUKUK: ÇOCUĞA YÖNELİK DESTEK MODELLERİ VE TÜRKİYE'NİN KONUMU

Çocuğa duyarlı bir vergilendirmenin araç seçiminde yol gösterebilecek yaklaşımlar aşağıda ülke örnekleri üzerinden incelenmektedir: İade edilebilir vergi mahsubu (Amerika Birleşik Devletleri), aile bölümü (Fransa), matrahtan indirim ile nakdî yardımı eklemleyen ikili sistem (Almanya), evrensel çocuk yardımı (Norveç) ve vergi içi araçtan transfere geçiş (Birleşik Krallık). Amaç, incelenen ülke sayısını çoğaltmak değil, araç tiplerini ve bunların üstün yarar ölçütü karşısındaki durumunu değerlendirmektir.[104]

---

99 Uğur Akkoç, Selçuk Gemicioğlu ve Burça Kızılırmak, 'Türkiye'de Dolaylı Vergi Yükü ve Dolaylı Vergilerin Artan Oranlılığı' (2023) 31(55) Sosyoekonomi 321.

100 Özalp Kılıç, 'Türkiye'de Vergi Adaleti' (2018) (66) Akademik Bakış Dergisi 396, 402.

101 OECD/Korea Institute of Public Finance, The Distributional Effects of Consumption Taxes in OECD Countries (OECD Tax Policy Studies No 22, OECD Publishing 2014).

102 Birleşmiş Milletler Çocuk Haklarına Dair Sözleşme (1989), m 6 ve m 27.

103 Bkz. (n 40).

104 Ferrarini, Nelson ve Höög (n 7) 7.

### A. Amerika Birleşik Devletleri: Kısmen İade Edilebilir Vergi Mahsubu

Amerikan federal hukukunda çocuk desteği, esas itibarıyla bir çocuk vergi kredisi (*child tax credit*) biçiminde örgütlenmiştir. Kredi, nitelikli çocuk başına 2.200 dolara kadar çıkmakta ve bunun 2026 yılı için 1.700 dolara kadar olan kısmı iade edilebilir nitelik taşımaktadır.[105] Ne var ki iade edilebilirlik bir kazanç eşiğine bağlanmıştır. Kanun, kredinin iade edilebilir kısmını mükellefin 2.500 doları aşan kazancının yüzde 15'i olarak hesaplamıştır.[106] Bunun sonucu, en düşük gelirli ve desteğe en çok ihtiyaç duyan hanelerin kredinin tamamından yararlanamamasıdır.[107]

Bu tasarım tercihinin sonuçları, 2021 yılındaki geçici genişleme deneyiminde gözlemlenmiştir. 2021'de kredi, altı yaşından küçük çocuklar için 3.600, altı-on yedi yaş için 3.000 dolara çıkarılmış ve kazanç eşiği kaldırılarak tam iade edilebilir hâle getirilmiştir.[108] Bu dönemde tamamlayıcı yoksulluk ölçütüne (*Supplemental Poverty Measure*) göre çocuk yoksulluğu 2020'deki yüzde 9,7'den 2021'de tarihî düşük düzey olan yüzde 5,2'ye inmiştir.[109] Genişleme sona erince oran 2022'de yüzde 12,4'e, 2023'te yüzde 13,7'ye çıkmış, 2024'te ise yüzde 13,4 ile 2023 düzeyinden istatistiksel olarak farklılaşmamıştır.[110] Veriler çalışmanın savını desteklemektedir: kazanç eşiğinin kaldırılıp aracın tam iade edilebilir kılınması desteği en yoksul çocuğa ulaştırmakta, eşiğe bağlı yapı ise tam da bu kesimi dışarıda bırakmaktadır.

### B. Fransa: Aile Bölümü (Quotient Familial)

Fransız modelinde hane geliri, ailenin bileşimine göre belirlenen bir pay (*part*) sayısına bölünmektedir. Artan oranlı tarife pay başına gelire uygulanmakta ve sonuç yeniden pay sayısıyla çarpılarak verginin nihaî tutarına ulaşılmaktadır.

---

105 Amerika Birleşik Devletleri Federal Vergi Kanunu (Internal Revenue Code), 26 U.S.C. § 24(h)(2) ve (h)(5) <https://www.law.cornell.edu/uscode/text/26/24> erişim tarihi 30 Haziran 2026; 2026 yılına ilişkin tutarlar için IRS, Rev. Proc. 2025-32, § 4.05 <https://www.irs.gov/pub/irs-drop/rp-25-32.pdf> erişim tarihi 30 Haziran 2026.

106 26 U.S.C. § 24(d)(1)(B)(i) ile birlikte § 24(h)(6).

107 Tax Policy Center (n 71).

108 2021 yılında yürürlükte olan hâliyle 26 U.S.C. § 24(i) (American Rescue Plan Act — Pub. L. 117-2 ile eklenmiş; 2025 tarihli Pub. L. 119-21 ile fıkra farklı bir içerikle yeniden düzenlenmiştir); uygulama için IRS, 'Tax Year 2021/Filing Season 2022 Child Tax Credit: Topic A' <https://www.irs.gov/credits-deductions/tax-year-2021-filing-season-2022-child-tax-credit-frequently-asked-questions-topic-a-2021-child-tax-credit-basics> erişim tarihi 30 Haziran 2026.

109 US Census Bureau, 'Child Poverty Fell to Record Low 5.2% in 2021' (13.9.2022) <https://www.census.gov/library/stories/2022/09/record-drop-in-child-poverty.html> erişim tarihi 30 Haziran 2026.

110 US Census Bureau, Poverty in the United States: 2023 (P60-283, 2024) <https://www.census.gov/library/publications/2024/demo/p60-283.html> erişim tarihi 30 Haziran 2026; US Census Bureau, Poverty in the United States: 2024 (P60-287, 2025) <https://www.census.gov/library/publications/2025/demo/p60-287.html> erişim tarihi 30 Haziran 2026.

Kanuna göre bakılan ilk iki çocuğun her biri yarımşar, üçüncü ve sonraki her çocuk birer tam pay eklemektedir.[111] Böylece hanedeki çocuk sayısı arttıkça pay başına gelir düşmekte ve ailenin tabi olduğu marjinal dilim gerilemektedir. Savunucularına göre düzenek aileye özel bir yardım niteliği taşımamakta, eşdeğer yaşam standardındaki farklı büyüklükteki aileler arasında vergi yükünün adil dağılımını sağlayan, artan oranlı verginin mantıkî bir bileşenini oluşturmaktadır.[112] Bununla birlikte avantaj bir üst sınıra (*plafonnement*) bağlanmıştır: Ek her yarım payın sağladığı vergi indirimi, 2025 yılı gelirlerinin vergilendirilmesinden itibaren 1.807 avro ile sınırlıdır.[113] Tavanın gerekçesi açıkça yeniden dağıtımdır. Tavan, matrah temelli aile desteklerinin baş aşağı etkisine karşı getirilmiş bir düzeltme olarak okunabilir.[114] Modelin üstün yarar ölçütü karşısındaki başlıca zaafı yapısaldır: vergi ödemeyen haneye aile bölümü hiçbir varlık aktaramamaktadır.

### C. Almanya: İkili Sistem ve "En Lehte Olanı" Denetimi

Alman sistemi, çocuğun asgari geçim düzeyinin vergi dışı bırakılmasını anayasal bir gereklilik olarak kavramaktadır. Federal Anayasa Mahkemesi'ne göre ailenin asgari geçimine karşılık gelen tutar gelir vergisinden istisna edilmek zorundadır ve yalnızca bu tutarı aşan gelir vergilendirilebilir.[115] Mahkeme 1998 tarihli kararıyla bu güvenceyi genişletmiş, çocuğun bakım ve eğitim ihtiyacının da ebeveynin vergilendirilebilir gelirinin dışında tutulması gerektiğine hükmetmiştir.[116] Gelir Vergisi Kanunu bu içtihadı iki araçla kurumsallaştırmaktadır: Çocuğun maddî asgari geçimi için ebeveyn başına 3.414 avro ve bakım, eğitim ile öğretim ihtiyacı için ebeveyn başına 1.464 avro tutarında matrah indirimleri (birlikte vergilendirilen eşlerde tutarlar iki katına çıkmaktadır)[117] ile nakdî çocuk yardımı (*Kindergeld*). Ayırt edici yön, vergi idaresinin resen yürüttüğü "en lehte olanı belirleme" denetimidir (*Günstigerprüfung*). İdare, çocuk indiriminin mi

---

111 Fransız Genel Vergi Kanunu (Code général des impôts) m 194; uygulama için BOFiP, BOI-IR-LIQ-10-20-20-10 <https://bofip.impots.gouv.fr/bofip/2028-PGP.html/identifiant=BOI-IR-LIQ-10-20-20-10-20140326> erişim tarihi 2 Temmuz 2026.

112 Henri Sterdyniak, 'In Defense of France's Family Quotient' (OFCE le Blog, 2012) <https://www.ofce.sciences-po.fr/blog/in-defense-of-frances-family-quotient/> erişim tarihi 2 Temmuz 2026.

113 Code général des impôts, m 197, I-2; güncel tutar için BOFiP, BOI-IR-LIQ-20-20-20 (7.4.2026 tarihli versiyon) <https://bofip.impots.gouv.fr/bofip/2494-PGP.html/identifiant=BOI-IR-LIQ-20-20-20-20260407> erişim tarihi 2 Temmuz 2026.

114 Denis Boisnault ve Anne Fichen, 'Children, Family Policy and Taxation: Transfers from the Welfare and Tax Redistribution System to Families in 2014' (2015) Trésor-Economics No 142, 7 <https://www.tresor.economie.gouv.fr/Articles/9eec0943-7d25-48cc-9782-ceadb285352c> erişim tarihi 2 Temmuz 2026.

115 BVerfGE 82, 60 (n 25).

116 BVerfGE 99, 216 (10.11.1998, 2 BvR 1057/91 vd.); karara göre çocuğun bakım (Betreuungsbedarf) ve eğitim (Erziehungsbedarf) ihtiyacı da ebeveynin vergilendirilebilir gelirinin dışında tutulmalıdır <https://www.servat.unibe.ch/dfr/bv099216.html> erişim tarihi 4 Temmuz 2026.

117 EStG § 32/6 (n 26).

yoksa nakdî yardımın mı mükellef bakımından daha elverişli olduğunu hesaplayıp lehte olanı uygulamakta, indirimin uygulandığı hâllerde alınmış çocuk yardımı tarhiyatta mahsup edilmektedir.[118] Model, ödeme gücü mantığını yeniden dağıtım mantığıyla birleştirmesi ve seçimi mükellef lehine idareye yüklemesi bakımından öğreticidir. Temel zaafı iki aracın birlikte yönetilmesinden doğan idarî karmaşıklıktır. Belirleyici yönü ise çocuğun asgari geçim payının vergi dışı bırakılmasını anayasal bir zorunluluk saymasıdır.

### D. Norveç: Evrensel Çocuk Yardımı

Norveç'te çocuk desteği vergi sisteminin içinden değil, gelir testine tabi olmayan evrensel bir sosyal yardım aracılığıyla sağlanmaktadır. Çocuk Yardımı Kanunu uyarınca yardım, on sekiz yaşından küçük bir çocuğun bakımını sürekli üstlenen kişiye,[119] hiçbir gelir veya ihtiyaç testine bağlı olmaksızın ve vergiden muaf biçimde ödenmektedir.[120] Model, çocuk desteğini vergi hukukunun tümüyle dışına çıkarması bakımından öğreticidir. Ne var ki evrensellik bir İskandinav değişmezi değildir. Danimarka'da çocuk ve genç yardımı, belirli bir eşiği aşan gelirlerde kademeli olarak azaltılmaktadır.[121] Norveç modeline yöneltilebilecek başlıca endişe ise yüksek vergi yükü ve malî sürdürülebilirliktir.

### E. Birleşik Krallık: Vergi İçi Araçtan Transfere Geçiş

Birleşik Krallık deneyimi, incelenen örneklere göre ters yönlü bir hareketi örneklemesi bakımından ayrıca ele alınmayı gerektirmektedir. Çocuk vergi kredisi (*child tax credit*) 5.4.2025 tarihi itibarıyla kaldırılarak destek, vergi sistemi dışındaki *Universal Credit*'e taşınmıştır.[122] Buna karşılık evrensel çocuk yardımı, belirli bir eşiği aşan gelirlerde kademeli olarak geri alınan bir vergi yükümlülüğüne bağlanmıştır.[123] Destek böylece bir yandan vergi kanalından çıkarılmış, öte

---

118 EStG § 31; uygulamanın açıklaması için Wissenschaftliche Dienste des Deutschen Bundestages, Questions about Child Benefits in Germany (WD 4 - 3000 - 025/25, 2025) 4 <https://www.bundestag.de/resource/blob/1105318/WD-4-025-25_EN-pdf.pdf> erişim tarihi 1 Temmuz 2026.

119 Norveç Çocuk Yardımı Kanunu (Lov 8 mars 2002 nr 4 om barnetrygd — barnetrygdloven); kanun hakkında bkz. Norveç Hükümeti (Regjeringen) <https://www.regjeringen.no/no/dokumenter/barnetrygdloven/id448391/> erişim tarihi 2 Temmuz 2026.

120 Norveç Hükümeti (Regjeringen), 'Child Benefit' <https://www.regjeringen.no/en/topics/families-and-children/innsiktsartikler/familiepolitikk/barnetrygd/id749570/> erişim tarihi 2 Temmuz 2026.

121 Borger.dk, 'Børne- og ungeydelse' <https://www.borger.dk/familie-og-boern/Familieydelser-oversigt/Boerne-ungeydelse> erişim tarihi 6 Temmuz 2026; 2026 yılında belirlenen eşiği (961.100 Danimarka kronu) aşan gelire sahip ebeveynin yardım payı, aşan kısmın yüzde 2'si oranında azaltılmaktadır.

122 GOV.UK, 'Tax credits ended on 5 April 2025' <https://www.gov.uk/tax-credits-have-ended> erişim tarihi 30 Haziran 2026.

123 Birleşik Krallık Income Tax (Earnings and Pensions) Act 2003, Kısım 10 Bölüm 8 (s 681B-681H; Finance Act 2012, Sch 1 ile eklenmiştir) <https://www.legislation.gov.uk/ukpga/2003/1/part/10/chapter/8> erişim tarihi 2 Temmuz 2026; eşikler için GOV.UK, 'High Income Child Benefit Charge' <https://www.gov.uk/child-benefit-tax-charge> erişim tarihi 2 Temmuz 2026.

yandan yüksek gelirlerde vergi kanalı üzerinden geri alınır hâle gelmiştir. Deneyim, vergi içi araçlar ile transfer araçları arasındaki sınırın geçişken olduğunu ve hukukî nitelendirmede belirleyici olanın aracın adı değil, kimden alınıp kime hangi ölçüte göre verildiği olduğunu göstermektedir. Türk hukuku bakımından da 2022 geçişi, araç değişikliğinin bölüşüm sonucunu aracın adından bağımsız olarak değiştirdiğini ortaya koymaktadır.

Tablo 2. Karşılaştırmalı analiz: Destek modelleri ve üstün yarar ölçütü

| Örnek | Temel araç | En yoksul çocuğa ulaşma | Başlıca zaaf |
|---|---|---|---|
| ABD | Hesaplanan vergiden mahsup, aşan kısmı kısmen iade edilen | Kısmî: Tam iade hâlinde güçlü | Kazanç eşiği en yoksulu dışlar |
| Fransa | Aile bölümü (quotient familial) | Zayıf: Vergi ödemeyen haneye ulaşmaz | Tavansız hâliyle yüksek geliri kayırır |
| Almanya | İkili sistem: yardım + indirim (en lehte olanı) | Güçlü: Asgari geçim anayasal güvence | İdarî karmaşıklık |
| Norveç | Evrensel, vergi dışı çocuk yardımı | Yüksek: Koşulsuz ve evrensel | Malî yük ve sürdürülebilirlik |
| Birleşik Krallık | Vergi içi mahsuptan doğrudan transfere geçiş | Kısmî: Transfer kanalının tasarımına bağlı | Kanallar arası sınırın belirsizleşmesi |
| Türkiye (2022 sonrası) | Yeknesak asgari ücret istisnası + kategorik nakdî yardımlar | Kısmî: Vergi tarafı çocuğa kayıtsız | Vergi ve transfer kanalları arasında eşgüdüm yok |

*"En yoksul çocuğa ulaşma" sütunu, bu bölümdeki çözümlemeye dayanan ve yazar tarafından oluşturulmuş nitel bir değerlendirmedir.*

### F. Türkiye'nin Konumu

Türk sistemi bu örneklerin hiçbirine tam olarak oturmamaktadır (Tablo 2). Vergi tarafında 2008-2021 döneminin asgari geçim indirimi, mahsup edilemeyen kısmı iade edilmeyen yapısıyla Amerikan tipi araca yakın bir mekanizmaydı ve 2022'deki geçiş bu aracı çocuğa kayıtsız yeknesak bir istisnayla ikame etmiştir. Harcama tarafında ise Türkiye araçsız değildir. 2003'ten bu yana uygulanan şartlı eğitim ve sağlık yardımları, ihtiyaç sahibi ailelere çocuklarının okula devamı ve düzenli sağlık kontrolü şartıyla ödeme yapan hedefli bir transfer programıdır.[124] 1.1.2025 ve sonrasında doğan çocuklar için yürürlüğe giren doğum yardımı ise gelir testine bağlı olmayan, çocuk sırasına göre farklılaşan bir nakdî destektir.[125]

[124] T.C. Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı, 'Şartlı Eğitim ve Sağlık Yardımları' <https://www.aile.gov.tr/sss/sosyal-yardimlar-genel-mudurlugu/sartli-egitim-saglik-yardimi/> erişim tarihi 10 Temmuz 2026; program 2003'ten bu yana 3294 sayılı Kanun kapsamındaki ihtiyaç sahibi hanelere uygulanmaktadır.

[125] 633 sayılı KHK, ek m 4; Doğum Yardımı Yönetmeliği (9721 sayılı Cumhurbaşkanı Kararı, RG 10.4.2025, S 32866); tutarlar için T.C. Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı, 'Yeni Doğum Yardımı' <https://www.aile.gov.tr/sss/sosyal-yardimlar-genel-mudurlugu/yeni-dogum-yardimi/> erişim tarihi

Türkiye böylece, transfer tarafında hem hedefli hem kategorik unsurlar barındıran ancak vergi tarafı çocuğa görece kayıtsız kalan ve iki kanal arasında "en lehte olanı" denetimine benzer bir eşgüdüm bulunmayan karma bir görünüm sergilemektedir.

Bu konum uluslararası verilerle belirginleşmektedir. Türkiye, çocuklarının beşte birinden fazlası yoksulluk içinde bulunan az sayıda OECD ülkesinden biri[126] ve aileye yönelik kamu harcamasını gayri safi yurt içi hasılanın yüzde 1'inin altında tutan ülkeler arasındadır.[127] Bu tablo, 2025 doğum yardımı reformunun vergi tarafındaki kayıtsızlığı telafi etmediğini görünür kılmaktadır.

Karşılaştırmalı deneyimin öğrettiği, hazır bir modelin aynen aktarılması değil, iade edilebilir bir mahsubun, evrensel bir unsurun ya da bunların Alman modelindeki gibi bir bileşiminin, hukuk aktarımı riskleri gözetilerek ve en muhtaç çocuğa fiilen ulaşma ölçütüne bağlanarak Türk anayasal çerçevesine uyarlanması gerektiğidir.

## V. OLMASI GEREKEN HUKUK BAKIMINDAN DEĞERLENDİRME VE ÖNERİLER

Bu bölümdeki değerlendirmeler, yürürlükteki normların yorumuna değil olması gereken hukuka ilişkindir. Öneriler, birinci bölümde ortaya konulan anayasal ölçütlerden türetilmekte, ancak verginin kanunîliği ilkesi gereği yorum yoluyla değil yalnızca kanunî düzenlemeyle gerçekleştirilebileceğinden kanun koyucuya yöneltilmektedir. Çözümleme, birbirini tamamlayan üç düzeyde reform önerisine ulaşmayı mümkün kılmaktadır: Matrahın belirlenmesine ilişkin kurumsal düzey, destek aracının seçimine ilişkin mekanizma düzeyi ve uyuşmazlıkların çözümü ile düzenleme sürecine ilişkin usul düzeyi. Üçüncü düzeyin yargısal boyutu ise yürürlükteki hukuk içinde, birinci bölümde çizilen sınırlar dâhilinde işletilebilir niteliktedir.

### A. Matrahın Belirlenmesi ve Çocuk Maliyeti Ölçütü

Ödeme gücü, çocuğun bakım ve gelişim maliyeti hesaba katılmadan sağlıklı biçimde ölçülemez. Asgari geçim düşüncesi, herkesin asgari bir hayat standardına duyduğu ihtiyacın vergi dışında bırakılmasını gerektirmekte[128] ve Alman anayasa içtihadı bu gerekliliğin çocuğun bakım ve eğitim ihtiyacını da kapsayacak

10 Temmuz 2026.

126 OECD, 'CO2.2: Child Poverty' (OECD Family Database, Kasım 2024) <https://webfs.oecd.org/els-com/Family_Database/CO_2_2_Child_Poverty.pdf> erişim tarihi 5 Temmuz 2026.

127 OECD, 'PF1.1: Public Spending on Family Benefits' (OECD Family Database, Şubat 2025) <https://webfs.oecd.org/els-com/Family_Database/PF1_1_Public_spending_on_family_benefits.pdf> erişim tarihi 5 Temmuz 2026.

128 Karakoç (n 12) 1287.

biçimde anayasal bir zorunluluk olarak kurulabileceğini göstermektedir.[129] Türk hukukunun mevcut görünümü ise bu bağlamda farklılaşmaktadır. Ücretlilerde çocuğa duyarlı genel araç kaldırılmış, eğitim ve sağlık indirimi beyanname verenlerle sınırlı kalmış, engelli çocuk indirimi tek bir duruma özgülenmiş, katma değer vergisi çocuk sayısına kayıtsız kalmıştır. Çalışmanın önerisi, çocuğun asgari geçim ve gelişim ihtiyaçlarını esas alan tek ve tutarlı bir "çocuk maliyeti" ölçütünün tanımlanması ve gelir vergisi yükü hesaplanırken, mükellef grupları arasında ayrım yaratmayacak biçimde uygulanmasıdır.

Önerinin gerekçesi ikilidir. Birincisi ölçme gerekçesidir: Ödeme gücü, çocuk maliyeti gözetilmeksizin ölçüldüğünde eşit gelirli fakat farklı hane bileşimine sahip mükellefler arasında dikey eşitlik sağlanamamakta ve eşitlik ilkesiyle gerilim doğmaktadır. İkincisi tutarlılık gerekçesidir: Hâlihazırda çocuğun maliyeti, birbirinden kopuk ve farklı mükellef gruplarına açık araçlarla kısmen gözetildiğinden aynı çocuk, ebeveyninin vergilendirilme usulüne göre farklı ölçüde korunmaktadır. Tek ölçüt, bu yatay eşitsizliği gidermesi ve düzenlemenin öngörülebilirliğini artırması bakımından yarar sağlayacaktır.

### B. Matrahtan İndirim Yerine İade Edilebilir Çocuk Vergi Mahsubu

Destek aracı, matrahtan indirim yerine sabit tutarlı, çocuk sayısına göre farklılaşan ve hesaplanan vergiyi aşan kısmı vergi borcu bulunmayan haneye de nakden ödenen bir çocuk vergi mahsubu biçiminde tasarlanmalıdır. Önerinin Türk uygulaması bakımından önemli bir kolaylığı vardır. 2008-2021 döneminin asgari geçim indirimi, işverenler eliyle aylık olarak uygulanan bir mahsup düzeneğinin idarî altyapısının kurulup on dört yıl boyunca işletildiğini göstermektedir. Önerilen araç bu kurumsal hafıza üzerine, yalnızca iade edilebilirlik eklenerek inşa edilebilir. Amerikan deneyiminin ortaya koyduğu üzere en muhtaç çocuğu dışlayabilecek asgari kazanç eşiği türü koşullardan kaçınılmalı[130] ve aracın çalışma teşvikleriyle ilişkisi, eşik yerine üst gelir gruplarına yönelik kademeli azaltımla kurulmalıdır. Önerinin beklenen faydası üç yönlüdür: Baş aşağı etkinin ortadan kalkmasıyla desteğin vergi diliminden bağımsızlaşması, vergi borcu bulunmayan hanelerin de kapsama alınmasıyla desteğin en yoksul çocuğa fiilen ulaşması ve tevkifat usulüyle vergilendirilen ücretlilerle beyanname verenler arasındaki kapsam farkının giderilmesi.

Dolaylı vergiler bakımından ise çocuğun temel ihtiyaçlarına ilişkin oran tercihleri gözden geçirilmelidir. Ancak indirimli oranların hedefleme kapasitesinin sınırlı olduğu gözetilerek[131] telafinin ağırlıklı olarak hedefli transferlerle ve önerilen mahsup yoluyla sağlanması tercih edilmelidir. Nihayet mevcut transfer

[129] BVerfGE 99, 216 (n 116).

[130] Tax Policy Center (n 71).

[131] OECD/KIPF (n 101).

araçları ile vergi kanalı arasında, Alman *Günstigerprüfung* deneyiminden esinlenen bir eşgüdüm mekanizması kurulmalı ve hanenin aldığı destek ile taşıdığı vergi yükü bütünleşik biçimde izlenmelidir.

### C. Usul Düzeyi: Yorum İlkesi ve Çocuk Etki Değerlendirmesi

Yargısal düzeyde vergi mahkemeleri, Danıştay ve Anayasa Mahkemesi, çocuğu ilgilendiren vergi uyuşmazlıklarında üstün yararı, birinci bölümde çizilen sınırlar içinde bir yorum ve dengeleme ölçütü olarak işletmelidir. Gerçek yorum tereddütlerinde çocuk lehine tercih, bireysel başvuruda mevcut içtihadın vergisel uyuşmazlıklara uygulanması ve istisnaî çatışma hâllerinde uygulama önceliği benimsenmelidir. Düzenleme düzeyinde ise çocuğu etkileyen vergi tasarılarının gerekçesinde, tedbirin çocuklar üzerindeki muhtemel etkilerini inceleyen bir çözümlemeye yer verilmelidir. Üstün yararın usul kuralı boyutu bunu öngörmekte[132] ve öğretide, çocukları etkileyen her yasa ve bütçe tahsisinin olası etkisini önceden değerlendiren sürekli bir çocuk etki değerlendirmesinin gerektiği vurgulanmaktadır.[133] Karşılaştırmalı uygulamada da bu tür değerlendirmeler bütçe süreçlerine taşınmıştır.[134] Böyle bir değerlendirme, ilkenin kural henüz konulurken gözetilmesini sağlayarak denetimi önleyici bir güvenceye dönüştürecektir.

## SONUÇ

Vergi normları çocuğu, menfaatleri bağımsız gözetilen bir süje olarak değil, ebeveynin ödeme gücünü azaltan bir bakım yükü olarak tanımaktadır. Çocuğun üstün yararı bu edilgen konumu değiştirebilecek normatif güce sahiptir. Ancak ilke, tek başına belirli bir vergi avantajını, oranı veya ödeme biçimini zorunlu kılan bir hukuk normu değildir. İlkenin vergi hukukundaki işlevi, bu olumsuz tespitin ardından kalan sınırlı alanda aranmalıdır.

Anılan alanda üstün yarar dört ayrı kanaldan işleyebilecek niteliktedir. Birincisi, vergi normlarının yorumunda gerçek tereddüt hâllerinde çocuk lehine tercihi gerektiren yardımcı ölçüt işlevidir. Diğer ikisi, anayasallık denetiminde Anayasa'nın 41. maddesiyle birlikte işleyen destekleyici ölçü ile bireysel başvuruda hâlihazırda yerleşik olan içtihat ölçütüdür. Dördüncüsü, Anayasa'nın 90. maddesinin beşinci fıkrasına dayanan uygulama önceliğidir. Bu öncelik ancak Sözleşme'nin bağlayıcı bir hükmü ile kanun arasında gerçek ve somut bir norm çatışması hâlinde doğacaktır. Komite genel yorumları ve benzeri belgeler bu kapsamda bağımsız norm değil, Sözleşme'nin yorumunda yardımcı kaynaktır. Sözleşme'nin 3. maddesi belirli bir matrah, oran veya mahsup hakkı öngörmediğinden böyle bir çatışma istisnaî olup kanalın vergi hukukundaki pratik işlevi sınırlıdır.

---

132 CRC/C/GC/14 (n 34) par 6(c).

133 Nolan (n 14) 14.

134 UNICEF UK (n 59) 5.

Kanalların birbirinden ayrı tutulması, ilkeye kanunîlik ve belirlilik ilkelerini aşan ya da yasama organının takdir alanına giren bir işlev yüklenmesini önlemektedir.

İlkenin doğuracağı hukukî sonuç, çocuğun somut ilişkideki konumuna göre de değişmektedir. Ebeveynin ödeme gücünde hesaba katılan çocuk ile verginin ekonomik yükünü hane üzerinden taşıyan çocuk aynı hukukî imkânlara sahip değildir. Türk hukuku bu üç konum bakımından ayrı ayrı sınanmıştır. Asgari geçim indiriminden yeknesak asgari ücret istisnasına geçiş, tipik hane profillerinde mutlak bir kayıp doğurmamakla birlikte vergi sistemini ücretliler bakımından çocuğa özgülenmiş yegâne genel aracından yoksun bırakmış, böylece çocuklu ve çocuksuz haneler ödeme güçleri farklı olduğu hâlde özdeş muameleye tabi tutulmuştur. Katma değer vergisi ise kitap istisnası ve gıdadaki indirimli oran dışında hanedeki çocuk varlığına kayıtsız kalmakta, üstün yarar burada ancak oran listelerindeki kavramların yorumunda işleyebilmektedir. Karşılaştırmalı ülke örneklerinin gösterdiği ise aracın adının değil, en yoksul çocuğa fiilen ulaşıp ulaşmadığının belirleyici olduğudur.

Bu tespitlerin sonuçları iki ayrı düzleme aittir. Yürürlükteki hukuk bakımından yargı yerleri, çocuğu ilgilendiren uyuşmazlıklarda üstün yararı yukarıda çizilen sınırlar içinde bir yorum ve dengeleme ölçütü olarak işletebilecek durumdadır. Bunun için yeni bir kanunî düzenlemeye ihtiyaç bulunmamaktadır. Buna karşılık araç tercihine ilişkin eksikliklerin giderilmesi yorumla mümkün değildir. Verginin kanunîliği ilkesi karşısında ne kanunda öngörülmeyen bir mahsup hakkı yaratılabilir ne de bir oran yargısal yorumla değiştirilebilir. Anayasa'nın 10., 41. ve 73. maddelerinden çıkan ölçüt kanun koyucuyu sonuç düzeyinde bağlamaktadır. Çocuğun bakım ve gelişim maliyeti ödeme gücünün ölçülmesinde hesaba katılmalı ve ödeme güçleri farklı olan haneler haklı bir neden bulunmaksızın özdeş muameleye tabi tutulmamalıdır. Bu sonucun hangi araçla sağlanacağı ise anayasal düzeyde belirlenmiş değildir. Matrahtan indirim, sabit oranla hesaplanan bir vergi mahsubu, tarifenin ilk diliminin sıfır oranlı tutulması, vergi dışı nakdî transferler ve bunların bileşimleri anılan ölçütü karşılayabilecek araçlar arasında yer almakta olup tercih kanun koyucunun takdir alanına aittir. Anayasallık denetiminde tartışma konusu olabilecek olan da aracın türü değil, seçilen araçla ulaşılan sonucun bu ölçütle bağdaşıp bağdaşmadığıdır.

Olması gereken hukuk bakımından bu çalışmada tercih edilen model ise şu unsurlardan oluşmaktadır: Çocuğun bakım ve gelişim maliyetini esas alan tek ve tutarlı bir çocuk maliyeti ölçütü tanımlanması, desteğin matrahtan indirim yerine sabit tutarlı, çocuk sayısına göre farklılaşan ve hesaplanan vergiyi aşan kısmı hak sahibine ödenen bir çocuk vergi mahsubuna dönüştürülmesi, vergi ile transfer kanalları arasında eşgüdüm sağlanması ve çocuğu etkileyen malî düzenlemelerin önceden çocuk etki değerlendirmesine tabi tutulmasıdır. Bu model, anayasal ölçütün zorunlu kıldığı tek çözüm olarak değil, çalışmada benimsenen ölçüt bakımından en elverişli yapı olduğu savunulmaktadır.

Çalışmanın vergi hukuku öğretisine katkısı, Anayasa Mahkemesi›nin bireysel başvuruda üstün yararı işleten içtihadı ile norm denetimindeki ödeme gücü ve eşitlik içtihadının aynı uyuşmazlıkta birlikte işletilebileceğini göstermesidir. Bu birleşme, çocuğun vergi sisteminin menfaatleri en az görünür kılınan süjesi olmaktan çıkıp hakları kendi başına gözetilen bir birey hâline gelmesinin hukukî yolu olup vergi adaletinin biçimsel eşitliğin ötesindeki maddî boyutunu oluşturmaktadır. Birinci konumda usul güvencelerinin ayrıntılı çözümlenmesi ile çocuğa özgü dolaylı vergi yükünün hane verileriyle ölçülmesi ise bu çerçeve üzerine kurulabilecek ayrı araştırma konularıdır.

## KAYNAKÇA

Açıkgöz B, ‘Sosyal Medya Platformları Üzerinden Sunulan Online Hizmetlerin Vergisel Boyutu: Hukukî Çerçeve ve Uygulama Süreci’ (2025) (123) Maliye ve Finans Yazıları 132

Akel YN, ‘Vergi Hukukunda Yorum’ (2017) (62) Maliye Araştırma Merkezi Konferansları 79

Akkoç U, Gemicioğlu S ve Kızılırmak B, ‘Türkiye’de Dolaylı Vergi Yükü ve Dolaylı Vergilerin Artan Oranlılığı’ (2023) 31(55) Sosyoekonomi 321

Başaran Yavaşlar F, *Gelir Vergilendirmesinin Temelleri* (Seçkin 2011)

Boisnault D ve Fichen A, ‘Children, Family Policy and Taxation: Transfers from the Welfare and Tax Redistribution System to Families in 2014’ (2015) Trésor-Economics No 142 <https://www.tresor.economie.gouv.fr/Articles/9eec0943-7d25-48cc-9782-ceadb285352c> erişim tarihi 2 Temmuz 2026

Borger.dk, ‘Børne- og ungeydelse’ <https://www.borger.dk/familie-og-boern/Familieydelser-oversigt/Boerne-ungeydelse> erişim tarihi 6 Temmuz 2026

Can H, ‘Türk Hukuk Düzeninin Milletlerarası Hukuka Açıklığı’ (2009) (12) Yasama Dergisi 5

Center on Budget and Policy Priorities, ‘Policy Basics: Federal Tax Expenditures’ (2020)

Cin E, ‘Danıştay Kararları Işığında İdari Yorum’ (2024) 12(2) Sakarya Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi 776

Çağan N, ‘Türk Anayasası Açısından Vergileme Yetkisi’ (1984) 1 Anayasa Yargısı 171 <https://ayam.anayasa.gov.tr/media/6322/nami_cagan.pdf> erişim tarihi 3 Temmuz 2026

Çocuk Hakları Komitesi, 14 No’lu Genel Yorum (2013): Çocuğun Üstün Yararının Birincil Planda Gözetilmesi Hakkı (CRC/C/GC/14)

Çocuk Hakları Komitesi, 19 No'lu Genel Yorum (2016): Çocuk Haklarının Gerçekleştirilmesi İçin Kamu Bütçelemesi (CRC/C/GC/19)

Ekonomik, Sosyal ve Kültürel Haklar Komitesi, 3 No'lu Genel Yorum (1990): Taraf Devletlerin Yükümlülüklerinin Niteliği (E/1991/23) <https://hrlibrary.umn.edu/gencomm/epcomm3.htm> erişim tarihi 27 Haziran 2026

Ferrarini T, Nelson K ve Höög H, 'The Fiscalization of Child Benefits in OECD Countries' (GINI Discussion Paper No 49, 2012) <https://gini-research.org/wp-content/uploads/2021/03/DP_49_The-Fiscalization-of-Child-Benefits-in-OECD-Countries.pdf> erişim tarihi 18 Haziran 2026

Gelir İdaresi Başkanlığı, 2025 Yılı Vergi Harcamaları Raporu (GİB 2025) <https://www.gib.gov.tr/kurumsal/planlar-ve-raporlar/vergi-harcamalari-raporlari> erişim tarihi 19 Haziran 2026

Gelir İdaresi Başkanlığı, Gelir Vergisi Beyannamesinde İndirilecek Eğitim ve Sağlık Harcamaları Rehberi (GİB, t.y.)

Gök M ve Yalçın AZ, 'Türkiye'de Asgari Ücretliler Üzerindeki Vergi Yükünün Diğer Yükümlü Gruplarınki ile Karşılaştırılması' (2015) 13(1) Yönetim ve Ekonomi Araştırmaları Dergisi 219

Gökçay ŞE, 'Türk Vergi Sisteminde Vergi Ödeme Gücüne Ulaşma Teknikleri' (2017) 4(3) Journal of Life Economics 113

Gözler K, 'Türk Anayasa Yargısında Anayasallık Bloğu Kavramına İhtiyaç Var mıdır?' (2000) 55(3) Ankara Üniversitesi SBF Dergisi 81 <https://www.anayasa.gen.tr/blok.htm> erişim tarihi 24 Haziran 2026

Hazar Z, 'İnsan Hakları Çatışmalarının Çözümlenmesinde Çocuğun Üstün Yararı İlkesinin İşlevi: Türk Anayasa Mahkemesi Kararları Çerçevesinde Bir Değerlendirme' (2022) 26(2) Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi 647

Ippolito F, 'The Best Interests of the Child: Another String to the Environmental and Climate Protection Bow?' (2022) QIL — Questions of International Law <https://www.qil-qdi.org/the-best-interests-of-the-child-another-string-to-the-environmental-and-climate-protection-bow/> erişim tarihi 24 Haziran 2026

Karakoç Y, 'Anayasal Vergilendirme İlkeleri Üzerine Bir Değerlendirme' (2013) 15 (Özel Sayı) Dokuz Eylül Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi 1259

Karaş E ve Hayrullahoğlu B, 'Türkiye'de Vergi Harcamalarının İncelenmesi ve Vergilemede Adalet Açısından Değerlendirilmesi' (2021) (44) Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi 91

Kılıç Ö, 'Türkiye'de Vergi Adaleti' (2018) (66) Akademik Bakış Dergisi 396

Nolan A, 'Economic and Social Rights, Budgets and the Convention on the Rights of the Child' (2013) 21(2) The International Journal of Children's Rights (ön-baskı metni) <https://www.right-to-education.org/sites/right-to-education.org/files/resource-attachments/Nolan_ESR_Budgets_and_CRC_2013.pdf> erişim tarihi 20 Haziran 2026

Norveç Hükümeti (Regjeringen), 'Child Benefit' <https://www.regjeringen.no/en/topics/families-and-children/innsiktsartikler/familiepolitikk/barnetrygd/id749570/> erişim tarihi 2 Temmuz 2026

OECD, 'CO2.2: Child Poverty' (OECD Family Database, Kasım 2024) <https://webfs.oecd.org/els-com/Family_Database/CO_2_2_Child_Poverty.pdf> erişim tarihi 5 Temmuz 2026

OECD, 'PF1.1: Public Spending on Family Benefits' (OECD Family Database, Şubat 2025) <https://webfs.oecd.org/els-com/Family_Database/PF1_1_Public_spending_on_family_benefits.pdf> erişim tarihi 5 Temmuz 2026

OECD/Korea Institute of Public Finance, *The Distributional Effects of Consumption Taxes in OECD Countries* (OECD Tax Policy Studies No 22, OECD Publishing 2014)

Özden B, Balseven H ve Çelebi F, 'Dolaylı Vergilerin Gelir Dağılımına Etkisi: Türkiye Üzerine Ampirik Bir Analiz' (2023) (70) Maliye Çalışmaları Dergisi 84

Saiz I, 'Resourcing Rights: Combating Tax Injustice from a Human Rights Perspective' in Nolan A, O'Connell R ve Harvey C (eds), *Human Rights and Public Finance: Budgets and the Promotion of Economic and Social Rights* (Hart Publishing 2013)

Salihpaşaoğlu Y, 'Anayasa'nın 90. Maddesinin 5. Fıkrası ve Türk Yargı Uygulamasındaki Görünümü' (2022) 39(1) Anayasa Yargısı 339

Saraç Ö, 'Vergi Harcamaları ve İktisadi Etkileri' (2010) (159) Maliye Dergisi 262

Sepúlveda Carmona M, Aşırı Yoksulluk ve İnsan Hakları Özel Raportörünün Raporu (BM Belgesi A/HRC/26/28, 2014) <https://www.right-docs.org/doc/a-hrc-26-28/> erişim tarihi 27 Haziran 2026

Sterdyniak H, 'In Defense of France's Family Quotient' (OFCE le Blog, 2012) <https://www.ofce.sciences-po.fr/blog/in-defense-of-frances-family-quotient/> erişim tarihi 2 Temmuz 2026

Şirin MC, 'Çocuğun Yararı Gözüyle Çocuğun Yüksek Yararı İlkesine Bakış' (2019) 4(8) Çocuk ve Medeniyet 219

T.C. Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı, 'Şartlı Eğitim ve Sağlık Yardımları' <https://www.aile.gov.tr/sss/sosyal-yardimlar-genel-mudurlugu/sartli-egitim-saglik-yardimi/> erişim tarihi 10 Temmuz 2026

T.C. Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı, 'Yeni Doğum Yardımı' <https://www.aile.gov.tr/sss/sosyal-yardimlar-genel-mudurlugu/yeni-dogum-yardimi/> erişim tarihi 10 Temmuz 2026

Tax Policy Center, 'What Is the Child Tax Credit?' (Briefing Book, 2025) <https://taxpolicycenter.org/briefing-book/what-child-tax-credit> erişim tarihi 27 Haziran 2026

Tekbaş A, 'Vergi Kanunlarının Tabi Olduğu Anayasal İlkeler' (2010) 12 (Özel Sayı) Dokuz Eylül Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi 123

Toprak E ve Armağan R, 'Vergi Hukukunda Yorum Kurallarının ve Ekonomik Yaklaşım İlkesinin Kullanılması Üzerine Bir Değerlendirme' (2019) 22(1) Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi 145

Türkay İ, 'Tüm Yönleriyle Asgari Geçim İndirimi Uygulaması' (2017) 3(5) İş ve Hayat 135

Türkiye İstatistik Kurumu, Türkiye'deki Çocuklar, 2024 (TÜİK 2025) <https://www.tuik.gov.tr/media/announcements/Turkiye_Cocuk_2024TR.pdf> erişim tarihi 22 Haziran 2026

UNICEF, Child-Focused Budget Analysis in Türkiye (UNICEF Türkiye 2023) <https://www.unicef.org/turkiye/en/reports/child-focused-budget-analysis-turkiye-0> erişim tarihi 23 Haziran 2026

UNICEF, Public Finance for Children (PF4C) (Bilgi Notu, 2019)

UNICEF UK, Child Rights Impact Assessment: Template and Guidance for Local Authorities (Child Friendly Cities & Communities 2021) <https://www.unicef.org.uk/child-friendly-cities> erişim tarihi 18 Haziran 2026

US Census Bureau, 'Child Poverty Fell to Record Low 5.2% in 2021' (2022) <https://www.census.gov/library/stories/2022/09/record-drop-in-child-poverty.html> erişim tarihi 30 Haziran 2026

US Census Bureau, Poverty in the United States: 2023 (P60-283, 2024) <https://www.census.gov/library/publications/2024/demo/p60-283.html> erişim tarihi 30 Haziran 2026

US Census Bureau, Poverty in the United States: 2024 (P60-287, 2025) <https://www.census.gov/library/publications/2025/demo/p60-287.html> erişim tarihi 30 Haziran 2026

Wissenschaftliche Dienste des Deutschen Bundestages, Questions about Child Benefits in Germany (WD 4 - 3000 - 025/25, 2025) <https://www.bundestag.de/resource/blob/1105318/WD-4-025-25_EN-pdf.pdf> erişim tarihi 1 Temmuz 2026

Yaltı B, *Vergi Yükümlüsünün Hakları* (Beta 2006)

TAAD Yıl 17 . Sayı 68 . Ekim 2026
ISSN 1309-6826 - E-ISSN 3150-0919
Araştırma Makalesi/Research Article DOI: 10.54049/taad.2013482

# ENGELLİ ÇOCUĞA BAKIM VEREN İŞÇİNİN ÇALIŞMA KOŞULLARININ UYARLANMASI VE BAKIM İZNİ

*Adjusting Working Conditions for Employees and Care Leave for an Employee's Child with a Disability*

**Sena Berfin TUNÇ***

## Özet

Engelli çocuğun bakımını üstlenen işçiler, çocuğun bakım, tedavi, eğitim ve rehabilitasyon ihtiyaçları ile çalışma yaşamından doğan yükümlülüklerini birlikte yürütmek durumundadır. Türk hukukunda bu işçilere bazı izin hakları tanınmış olmakla birlikte, çalışma saatlerinin veya vardiyaların değiştirilmesi, uzaktan ya da kısmi süreli çalışma gibi bakım sorumluluğuna uygun çalışma düzenlemelerini talep etme konusunda açık ve kapsamlı bir düzenleme bulunmamaktadır. Bu çalışma, engelli çocuğa bakım veren işçinin Türk iş hukukundaki konumunu incelemekte; Avrupa Birliği hukuku ve Avrupa Birliği Adalet Divanı kararları ışığında işverenin çalışma koşullarını uyarlama yükümlülüğünün kapsam ve sınırlarını değerlendirmektedir. Ayrıca mevcut düzenlemelerin yeterliliği tartışılarak Türk hukuku bakımından çözüm önerileri sunulmaktadır.

**Anahtar Kelimeler:** Engelli çocuğa bakım veren işçi, çalışma koşullarının uyarlanması, iş ve aile yaşamının uyumlaştırılması, bakım izni, makul düzenleme yükümlülüğü

## Abstract

Employees caring for a child with a disability must reconcile the child's care, treatment, education and rehabilitation needs with the obligations arising from working life. Although Turkish law grants certain leave entitlements to these employees, there is no clear and comprehensive regulation concerning their right to request working arrangements compatible with caregiving responsibilities, such as changes to working hours or shifts, remote work or part-time work. This study examines the legal position of employees caring for a child with a disability under Turkish labour law and evaluates, in light of European Union law and the case law of the Court of Justice of the European Union, the scope and limits of the employer's duty to adapt working conditions. It also assesses the adequacy of the existing legal framework and proposes solutions for Turkish law.

**Keywords:** Employees caring for a child with a disability, adaptation of working conditions, work–family reconciliation, care leave, duty of reasonable accommodation

---

- *Bu makale Etik Kurul iznine tabi değildir/This article is not subject to Ethics Committee permission.*
- *Makale Geliş Tarihi/Article Received Date: 7.8.2026*
- *Yayın Kurulu Kabul Tarihi/Editorial Board Acceptance Date: 23.10.2026*

* Arş. Gör., Dokuz Eylül Üniversitesi/Hukuk Fakültesi, Özel Hukuk Bölümü, İş ve Sosyal Güvenlik Hukuku Ana Bilim Dalı, İzmir/Türkiye, e-posta: senaberfin.tunc@deu.edu.tr, https://orcid.org/0009-0002-1623-2212.

## GİRİŞ

Engelli[1] bir çocuğun veya yakının bakımını üstlenmek, ebeveynlerin aile yaşamının yanı sıra çalışma düzenini ve iş hayatındaki konumunu da etkileyebilmektedir. Otizm spektrum bozukluğu, spinal musküler atrofi (SMA) ve benzeri doğuştan gelen hastalıklar ile çocukluk döneminde ortaya çıkan bazı sağlık sorunları, uzun süreli bakım, tedavi, eğitim ve rehabilitasyon ihtiyacını beraberinde getirebilmektedir[2]. Bu ihtiyaçların karşılanması kimi çocuklar bakımından ebeveynlerin düzenli veya sürekli desteğini gerekli kılmaktadır.

Bakımı üstlenen ebeveynin aynı zamanda işçi olması hâlinde, bakım sorumluluğu ile iş ilişkisinden doğan yükümlülüklerin bağdaştırılması güçleşebilmektedir. Özellikle çalışma saatleri, vardiyalar, gece çalışması ve işyerinde bulunma zorunluluğu; sağlık kontrolleri, tedavi, rehabilitasyon, özel eğitim ve günlük bakımın yürütülmesini zorlaştırarak izin kullanma veya devamsızlık gibi sonuçlara yol açabilmektedir. Bu nedenle işçinin ailevi yükümlülükleri ile işverenin işin düzenli yürütülmesine ilişkin menfaatlerinin birlikte gözetilmesi gerekmektedir[3].

---

1 Engellilik alanında daha kapsayıcı bir dilin benimsenmesi amacıyla "özel gereksinimli birey" ifadesinin güncel olarak kullanılmasıyla birlikte, uluslararası literatürde "disability", "handicap", ulusal mevzuat ve öğretide ise "engelli" ve özellikle önceki tarihli düzenlemelerde "özürlü" kavramlarına yer verildiği görülmektedir. Bu nedenle çalışmada, yürürlükteki mevzuatın terminolojisi ve konunun hukuki çerçevesiyle uyum sağlanması amacıyla "engelli" ifadesi tercih edilmiştir. 5378 sayılı Engelliler Hakkında Kanun'un (R.G., 07.07.2005, 25878) ilk yayım tarihinde kullanılan "özürlüler" ibaresinin, 25.04.2013 tarihli 6462 sayılı Kanun ve Kanun Hükmünde Kararnamelerde Yer Alan Engelli Bireylere Yönelik İbarelerin Değiştirilmesi Amacıyla Bazı Kanun ve Kanun Hükmünde Kararnamelerde Değişiklik Yapılmasına Dair Kanunla "engelliler" şeklinde değiştirilmesine ilişkin bkz. Şebnem Gökçe Boğlualcı, 'Koruma mı Dışlama mı? Çalışma Mevzuatımızda Kadını Koruyucu Kimi Düzenlemelerin Kadın İstihdamı ve AB Normları Açısından Değerlendirilmesi' (2017) 3(54) Çalışma ve Toplum 1263, 1276. Geniş bilgi için bkz. Fatma Kahraman Güloğlu, 'Engellilik Hakkında Kavramsal Karmaşanın Nedenleri ve Türkiye'deki Durum' (2022) 33(1) Toplum ve Sosyal Hizmet 291, 309–310. Ayrıca bkz. Yener Şişman, 'Özürlülük Alanında Kullanılan Kavramlar Üzerine Genel Bir Değerlendirme' (2012) 7(28) Sosyal Politika Çalışmaları Dergisi 69, 71.

2 İdil Yıldırım Arı, 'İşverenin Otizm Spektrum Bozukluğu Olan İşçilere Karşı Borçlarının Değerlendirilmesi' (2021) 1(2) Disiplinlerarası Yenilik Araştırmaları Dergisi 163; Arzu Arslan Ertürk, 'Türkiye'de SMA'lı Çocukların Tedavisi ve Yabancı Ülke Örnekleri' (2024) 30(2) MÜHFD 813; Şerife Yücesoy Özkan ve diğerleri, Otizm Spektrum Bozukluğu (Atilla Cavkaytar (ed), 2. Bası, Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı Engelli ve Yaşlı Hizmetleri Genel Müdürlüğü Ankara 2016); Engellilik ile hastalık birbiriyle bağlantılı olmakla birlikte özdeş kavramlar değildir. Bu nedenle işçinin engelli çocuğu ile hasta çocuğuna yönelik bakım sorumluluklarının ayrıştırılması gerekir. Uluslararası İşlevsellik, Engellilik ve Sağlık Sınıflandırması'nda (ICF) engellilik; yalnızca kişinin sağlık durumuna indirgenmeyen, bedensel işlev ve yapılardaki bozukluklar ile faaliyetlerin gerçekleştirilmesi ve toplumsal yaşama katılımda karşılaşılan güçlükleri kapsayan bir kavram olarak ele alınmakta; kişinin sağlık durumu ile kişisel ve çevresel koşulların etkileşimi sonucunda şekillendiği belirtilmektedir; bkz. Dünya Sağlık Örgütü 2011 Engellilik Raporu; ayrıca bkz. https://engelsiz.itu.edu.tr/yeti-farkliliklari (Access Date: 07.08.2026)

3 Fuat Özşenol ve diğerleri, 'Engelli Çocuğa Sahip Ailelerin Aile İşlevlerinin Değerlendirilmesi' (2003) 45(2) Gülhane Tıp Dergisi 156; Serap Kılıç, 'Fiziksel Engelli Çocuğun Evde Bakım Gereksiniminin Aileye Etkisi' (yayımlanmamış yüksek lisans tezi, Marmara Üniversitesi 2009); Eda

Türk hukukunda engelli çocuğu bulunan çalışanlara belirli mazeret izinleri tanınmış olmakla birlikte, bu çalışanlara özgü esnek çalışma imkânlarının kapsamlı biçimde düzenlenmemiş olması önemli bir boşluk oluşturmaktadır. Özellikle işçinin çalışma saatlerinin veya vardiyasının değiştirilmesini, kısmi süreli ya da uzaktan çalışmayı veya çalışma düzeninin başka bir biçimde uyarlanmasını talep edip edemeyeceği açık değildir. Bu durum, işverenin yönetim hakkı ile işçinin ailevi sorumlulukları, eşitlik hakkı ve çalışma hakkı arasında nasıl bir denge kurulması gerektiği sorununu gündeme getirmektedir.

Bu çalışma, engelli çocuğa bakım veren işçinin hukuki konumunu ve çalışma koşullarının bakım sorumluluğuna göre uyarlanması imkânını incelemektedir. Bu kapsamda engelli çocuk, bakım ihtiyacı ve bakım veren işçi kavramları açıklandıktan sonra uluslararası hukuk, Avrupa Birliği hukuku ve Türk hukukundaki koruma ele alınacak; ardından işçinin talep edebileceği çalışma düzeni değişiklikleri ile işverenin yükümlülüğünün kapsamı ve sınırları değerlendirilecektir. Böylece mevcut düzenlemelerin yetersizliği veya yeterli olup olmadığı sorununun ortaya konulması ve Türk iş hukuku bakımından uygulanabilir çözüm önerilerinin geliştirilmesi amaçlanmaktadır.

## I. ENGELLİ ÇOCUĞUN BAKIM İHTİYACI VE BAKIM VEREN İŞÇİNİN ÇALIŞMA KOŞULLARININ UYARLANMASI GEREĞİ

### A. Engelli Çocuk ve Bakım İhtiyacı

Engellilik, yalnızca kişinin sağlık durumuyla açıklanabilecek bir durum değildir. Kişinin yaşadığı sağlık sorunu kadar, içinde bulunduğu çevre, karşılaştığı engeller ve kendisine sunulan destekler de engelliliğin günlük yaşam üzerindeki etkisini belirlemektedir. Dünya Sağlık Örgütü, dünya genelinde yaklaşık 1,3 milyar kişinin, diğer bir ifadeyle her altı kişiden birinin önemli düzeyde engellilik yaşadığını belirtmektedir[4]. Bu sayı, engelliliğin toplumun sınırlı bir kesimini ilgilendiren istisnai bir durum olmadığını göstermektedir.

Aktaş, 'Fiziksel Engelli Çocuk ve Ailesinin Evde Bakım Gereksinimine Işık Tutucu Araştırmaların Sistematik İncelenmesi' (yayımlanmamış yüksek lisans tezi, Marmara Üniversitesi 2010); Şengül Cangür ve diğerleri, 'Düzce İlinde Bedensel ve/veya Zihinsel Engelli Bireylere Sahip Ailelerin Toplumsal Yaşama Katılımlarının Karşılaştırmalı Olarak Değerlendirilmesi' (2014) 3(3) Düzce Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü Dergisi 1; Harun Canarslan ve Emine Ahmetoğlu, 'Engelli Çocuğa Sahip Ailelerin Yaşam Kalitesinin İncelenmesi' (2015) 17(1) Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi 13; Esra Türe ve diğerleri, 'Kronik Hasta Çocuklara Bakım Verenlerin Bakım Verme Yükünün Değerlendirilmesi' (2018) 8(3) Bozok Tıp Dergisi 46; Nesrin Ağkaya Alahan, Rukuye Aylaz ve Gülsüm Yetiş, 'Kronik Hastalığı Olan Çocuğa Sahip Ebeveynlerin Bakım Verme Yükü' (2015) 4(2) Annals of Health Sciences Research 1; Yasemin Durduran ve Said Bodur, 'Engellilerin Engellilikleri Dışındaki Sağlık Sorunları: Karşılaştırmalı Bir Çalışma' (2009) 25(2) Selçuk Tıp Dergisi 69.

[4] WHO, Disability 7.03.2023, www.who.int (Access Date: 18.07.2026); Dünya nüfusunun yaklaşık %15'ini engelli bireylerin oluşturduğu ve bunların yaklaşık %80'inin çalışma çağında bulunduğuna ilişkin bkz. ILO, Disability and Work, www.ilo.org (Access Date: 18.07.2026)

Engellilik, bir hasar, hastalık veya sakatlık sonucunda, kişinin yaşına, cinsiyetine, sosyal ve kültürel durumuna göre kendisinin yapması beklenen aktiviteleri önleyen ve sınırlayan olumsuz durum olarak tanımlanmaktadır[5]. Ulusal ve uluslararası düzenlemelerde ise engellilik çok yönlü bir kavram olarak ele alınmaktadır. Uluslararası Çalışma Örgütü, engelli kişiyi fiziksel, duyusal, zihinsel veya düşünsel bir yetersizlik nedeniyle uygun bir işe girme, işini sürdürme ya da mesleğinde ilerleme imkânı önemli ölçüde azalan kişi olarak ifade etmekte ve engelliliği özellikle çalışma yaşamına katılım üzerindeki etkisi bakımından değerlendirmektedir[6].

Birleşmiş Milletler Engelli Hakları Sözleşmesi, engelli kişileri uzun süreli fiziksel, zihinsel, düşünsel veya duyusal yetersizlikleri bulunan ve bunların çevresel ya da toplumsal engellerle etkileşimi sonucunda topluma eşit koşullarda tam ve etkili katılımları güçleşen kişiler olarak kabul etmektedir[7]. Bu yaklaşımda engellilik yalnızca kişinin sağlık durumuna değil, çevresel ve toplumsal koşullara da bağlanmaktadır. Sözleşmede engelliliğe dayalı ayrımcılık, hak ve özgürlüklerden eşit biçimde yararlanmayı engelleyen veya güçleştiren ayrım, dışlama ve sınırlamaları kapsamakta; gerekli uygun düzenlemelerin sağlanmaması da ayrımcılığın bir biçimi olarak değerlendirilmektedir[8].

Dünya Sağlık Örgütü de engelliliği yalnızca biyolojik bir durum veya yalnızca toplumsal koşulların sonucu olarak görmemekte, kişinin sağlık durumu ile çevre-

---

5 Burcu Aykanat Girgin ve Serap Balcı, 'Fiziksel Engelli Çocuk ve Ailesinin Evde Bakım Gereksinimi' (2015) 4 Gümüşhane Üniversitesi Sağlık Bilimleri Dergisi 305, 307; Kağan Üstün ve diğerleri, 'Engelli Çocuğa Sahip Ebeveynlerin Bakım Yükü ve Fiziksel Aktivite Seviyesi Arasındaki İlişkinin Araştırılması' (2022) 6(3) Adnan Menderes Üniversitesi Sağlık Bilimleri Fakültesi Dergisi 488, 489. Engelliliğin tek bir tanımının bulunmadığı ve tıp, hukuk, psikoloji, sosyoloji gibi farklı disiplinlerde farklı biçimlerde ele alındığına ilişkin bkz. Selçuk Cengiz, 'Aile Dostu İş Hukuku Uygulamaları Kapsamında Bağımlı Bakım Uygulamaları' (2026) 84(1) İstanbul Hukuk Mecmuası 194, 221; Sevgi Dursun Ateş, 'Başka Birinin Sürekli Bakımına Muhtaç Derecede Ağır Engelli Çocuğu Bulunan Kadınların Sigortalılığa Bağlı Olan ve Olmayan Hakları' (2022) 7(2) YBHD 979, 990–1020; Esma Kıraç Adır, 'Ana Babanın Engelli Çocuğa Karşı Eğitim ve Bakım Yükümlülüğü: Türk Medeni Kanunu Hükümleri Çerçevesinde Bir İnceleme' (2025) 64 Türkiye Adalet Akademisi Dergisi 95, 98; Seda Ünlü, Aslıhan Bağçıvan ve Bülent Kara, 'Geçmişten Günümüze Türk Kültüründe Engelli Anlamlandırmaları' (2022) 6(1) Milli Kültür Araştırmaları Dergisi 96, 99.

6 ILO, 'Views of the ILO' (Panel III, Second Session of the Ad Hoc Committee on a Comprehensive and Integral International Convention on Protection and Promotion of the Rights of Persons with Disabilities, New York, 16–27.06.2003) https://www.un.org/esa/socdev/enable/rights/contribilopanel.htm (Access Date: 18.07.2026)

7 Convention on the Rights of Persons with Disabilities (adopted 13 December 2006, entered into force 3.05.2008) 2515 UNTS 3 (CRPD), arts 1–2, https://www.ohchr.org/en/instruments-mechanisms/instruments/convention-rights-persons-disabilities (Access Date: 07.08.2026)

8 Sosyal dışlanma için bkz. Merve Darıyemez, 'Sosyal Dışlanma Bağlamında Engellilerin Çalışma Hayatından Soyutlanması: Antalya Örneği' (yayınlanmamış yüksek lisans tezi, Süleyman Demirel Üniversitesi 2012); E Sibel Özmen, 'İşverenlerin Engelli Bireylerin İşe Alınması ve Birlikte Çalışılmasına Yönelik Tutumlarının Çeşitli Değişkenler Açısından Karşılaştırılması' (yayınlanmamış yüksek lisans tezi, Ankara Üniversitesi 1996).

sel ve kişisel etkenlerin karşılıklı etkileşiminden doğan çok yönlü bir olgu olarak açıklamaktadır[9]. Buna göre engellilik, vücut işlev veya yapılarındaki farklılıkların yanı sıra günlük faaliyetlerin yerine getirilmesinde ya da eğitim, çalışma ve toplumsal yaşama katılımda yaşanan güçlükler biçiminde ortaya çıkabilmekte; kronik hastalıklar ve ağır ruhsal rahatsızlıklar da bu kapsamda değerlendirilebilmektedir.

Ulusal mevzuatta engelli kavramı, 5378 sayılı Engelliler Hakkında Kanun[10]da, fiziksel, zihinsel, ruhsal veya duyusal yeti kayıpları ile toplumsal yaşama eşit koşullarda katılımı sınırlayan tutum ve çevre koşullarının etkileşiminden etkilenen bireyi ifade edecek biçimde tanımlanmıştır. Erişkinler İçin Engellilik Değerlendirmesi Hakkında Yönetmelik[11]te de benzer bir yaklaşım benimsenerek engellilik durumu, işlev kayıpları ve psikiyatrik tanıların uluslararası yöntemlere dayanan ölçütlerle değerlendirilmesi üzerinden açıklanmıştır. Böylece ulusal mevzuatta engellilik, bireysel sağlık ve işlev kayıplarının yanı sıra toplumsal ve çevresel koşulları da dikkate alan çok yönlü bir kavram olarak ele alınmaktadır.

Çocuklar bakımından mesele ayrıca ele alındığında; Dünya Sağlık Örgütü ile UNICEF tarafından 2023 yılında yayımlanan rapora göre, 2019 yılı itibarıyla dünya genelinde yaklaşık 317 milyon çocuk ve genç, gelişimsel engelliliğe yol açabilecek sağlık durumlarından etkilenmiştir[12]. Bununla birlikte engelli çocukların sayısını kesin olarak belirlemek her zaman mümkün değildir. Ülkelerin engelliliği farklı ölçütlere göre tanımlaması, bazı çocukların sağlık ve eğitim hizmetlerine ulaşamaması ve düzenli veri toplanmaması, gerçek sayının ortaya konulmasını güçleştirmektedir[13].

Engelli bir çocuğun bakım ihtiyacı, çocuğun engelinin türüne ve ağırlığına göre değişmektedir. Bazı çocuklar günlük yaşamlarını büyük ölçüde bağımsız biçimde

---

9 WHO, Disability: Report by the Secretariat (EB132/10, 30 November 2012, reproduced in A66/12, 11 March 2013) para 1 https://apps.who.int/gb/ebwha/pdf_files/WHA66/A66_12-en.pdf (Access Date: 18.07.2026)

10 07.07.2005, 25868 R.G.

11 20.02.2019, 30692 R.G.

12 Global Report On Children With Developmental Disabilities: From The Margins To The Mainstream. Geneva: WHO and the UNICEF, 2023. Licence: CC BY-NC-SA 3.0 IGO. www.who.int/publications/i/item/9789240080539 (Access Date: 18.07.2026); Zümrüt Başbakkal and Elif Bilsin, 'Dünyada ve Türkiye'de Engelli Çocuklar' (2014) 30(2) EGEHFD 65.

13 Çocuğun üstün yararına ilişkin ayrıca bkz. Memduh Cemil Şirin, 'Çocuğun Yararı Gözüyle Çocuğun Yüksek Yararı İlkesine Bakış' (2019) 2 Çocuk ve Medeniyet 219; Duygu Duran, 'Çocuğun Üstün Yararı İlkesi Kapsamında Türk Medeni Kanunu ve Çocuk Koruma Kanunu Hükümlerinin Uygulamaya Yansıması' (2025) 177 TBB 127; Ekin Tuna, Milletlerarası Özel Hukukta Çocuğun Üstün Yararı (Adalet Yayınevi 2024) 46; Emine Akyüz, Çocuk Hukuku: Çocukların Hakları ve Korunması (7. baskı, Pegem Akademi 2020) 53; Elif Ağca, 'Çocukların Korunması ve Ülkelerarası Evlat Edinme Konusunda İşbirliğine Dair Lahey Sözleşmesi Kapsamında Ülkelerarası Evlat Edinmede Usulî İşlemler' (2025) 3(2) TOGÜHFD 1, 7; Voica v Romania, 9256/19; Verhoeven v France, 19664/20; F.D. and H.C. v Portugal,18737/18; Neulinger and Shuruk v Switzerland [GC], 41615/07; X v Latvia [GC[, 27853/09; Šneersone and Kampanella v Italy, 14737/09.

sürdürebilirken bazıları kişisel bakım, sağlık kontrolleri, eğitim, rehabilitasyon ve ulaşım gibi konularda sürekli desteğe ihtiyaç duyabilmektedir[14]. Bu desteğin önemli bir bölümü çoğu zaman çocuğun anne veya babası tarafından sağlanmaktadır[15]. Dolayısıyla çocuğun engelliliği yalnızca çocuğun yaşamını değil, onun bakımını üstlenen aile bireylerinin günlük düzenini de doğrudan etkilemektedir.

Bakım ihtiyacının hukuken karşılanması, yalnızca bakıma muhtaç kişinin korunmasıyla sınırlı olmayıp bu sorumluluğu fiilen üstlenen aile bireylerinin de desteklenmesini gerektirir[16]. Bakımı üstlenen anne veya babanın aynı zamanda işçi olması hâlinde, çocuğun ihtiyaçları ile iş ilişkisinden doğan yükümlülükler çatışabilmektedir[17]. Çalışma saatleri, vardiyalar ve işyerinde bulunma zorunluluğu bakımın sürdürülmesini güçleştirebildiğinden, sorun yalnızca izin hakkıyla sınırlı değildir. Bu noktada asıl mesele, işçinin çalışma düzeninin bakım sorumluluğuna göre uyarlanıp uyarlanamayacağı ve işverenin bu konuda bir yükümlülüğünün bulunup bulunmadığıdır.

### B. Bakım Veren İşçi Kavramı

Engelli bireyler ve aileleri, ekonomik güçlüklerin yanı sıra toplumsal önyargı ve dışlanmadan kaynaklanan çok boyutlu sorunlarla da karşılaşmakta; bu durum toplumsal katılımı sınırlandırarak sosyal dışlanmayı derinleştirmektedir[18]. Bakım hizmetlerinin dünya genelinde ağırlıklı olarak kadınlar ve göçmenler tarafından yürütülmesi, kadına yüklenen geleneksel bakım rolünün çalışma yaşamına yansıyan sonuçlarından biri olarak değerlendirilmektedir[19]. Bakım verme, yalnızca

---

[14] Örneğin fiziksel engelli çocuklarla yapılan çalışmalarda, çocukların giyinme, tuvalet, yürüme, yemek yeme, banyo yapma, merdiven kullanma ve oturup kalkma gibi günlük yaşam faaliyetlerinde bağımsız olamadıkları; ayrıca işitme, görme ve konuşma sorunları yaşayabildikleri belirtilmektedir; bkz. Aykanat Girgin ve Balcı (n 5) 309.

[15] Engelliliğin hem çocuk hem de ebeveyn bakımından fiziksel, ruhsal, sosyal yönden etkilenmelerine ve çeşitli problemlere maruz kalmalarına neden olduğuna ilişkin bkz. Ibid 307.

[16] Mahmut Kabakcı, 'İş ile Aile Hayatının Bağdaştırılması: Bakım İzni' (2012) 1 Yalova Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi 57, 57.

[17] Bakıma muhtaçlığın diğer sosyal risklerden ayrılan yönünün aile fertlerini de etkilemesi olduğu yönünde bkz. ibid 61.

[18] Engelli ve yaşlı bireylerin sosyal dışlanmaya karşı korunmasının Bakanlığın görevleri arasında yer aldığına ilişkin bkz. T.C. Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı, 2024 Yılı Faaliyet Raporu (Strateji Geliştirme Başkanlığı 2025) 4 https://www.aile.gov.tr/media/197323/faaliyet-raporu-2024_son_28-02-2025.pdf accessed 6 August 2026; Mustafa Kemal Çoşkun, 'Engellilere Yönelik Hizmetler: Amasya Örneği' (yayınlanmamış yüksek lisans tezi, Sivas Cumhuriyet Üniversitesi 2010) 38–39; Gaye Burcu Yıldız, 'Türk İş Hukukunda Özürlülük ve Sağlık Durumuna Dayalı Ayrımcılık Yasağı' (2008) 10 Sicil 80; A Eda Manav, '2000/43, 2000/78, 2006/54 Sayılı AB Direktifleri Çerçevesinde İş Hukukunda Ayrımcılıkla Mücadele ve Türkiye'deki Uygulamalar' (2014) 15 DEÜHFD 731; engelli işçinin kendi özel durumuna göre performans değerlendirilmesi yapılması gerektiğine ilişkin bkz. Y. 9. HD., 21.04.2005, E. 2004/23961, K. 2005/14007 (www.legalbank.net) E. T. 06.08.2026.

[19] Çoşkun (n 18) 264; Cengiz (n 5) 227. Daha çok kadınlar ve gelinlerin bakım hizmetinde bulunmasına ilişkin bkz. Kabakcı (n 16) 62; Dursun Ateş (n 5) 1019. Somut olayda da ortak

günlük işlere yardımcı olmaktan ibaret olmayıp fiziksel ihtiyaçların karşılanması, duygusal destek ve gerektiğinde maddi yardım sağlanması gibi farklı sorumlulukları içeren çok yönlü bir süreçtir. Yaşlı, engelli veya kronik hastalığı bulunan bir aile ferdinin bakımını üstlenen kişi, artan sorumluluklar nedeniyle günlük yaşamını sürdürmekte zorlanabilmekte ve fiziksel ya da ruhsal bakım yüküyle karşı karşıya kalabilmektedir[20].

Türk sosyal güvenlik hukukunda bakım ilişkisine temas eden kavramlardan biri, 5510 sayılı Sosyal Sigortalar ve Genel Sağlık Sigortası Kanun[21]un 3. maddesinde düzenlenen "bakmakla yükümlü olduğu kişi" kavramıdır[22]. Hükümde gerekli şartları taşıyan eş, çocuk ve ana-baba bu kapsamda sayılmış; Kanun'a göre malul olduğu tespit edilen evli olmayan çocuklar bakımından yaş sınırı öngörülmemiştir. Bununla birlikte bu tanım, esas olarak genel sağlık sigortası yardımlarından sigortalı üzerinden yararlanabilecek kişilerin kapsamını belirlemektedir. Bu nedenle kavram, engelli çocuğa bakım veren işçinin ailevi bağlantısını açıklamak bakımından yardımcı niteliktedir.

Engelli çocuğa sahip ebeveynlerin bakım yükü ile çocuğun engel oranı[23] arasında pozitif bir ilişki bulunmuş ve çocuğun engel oranı arttıkça bakım yükünün de arttığı tespit edilmiştir[24]. Engelli çocuğun gelişimsel ve günlük yaşamla ilgili

çocuklarından birinin %99 engelli olduğu, bakım ve giderlerinin anne tarafından karşılandığı, engelli bakım ücretinin ödenmediği, nafaka artırımına karar verilmesi talebiyle açılan davaya ilişkin bkz. Y. 3. HD., 25.01.2017 tarih, E. 2016/10885, K. 2017/637 (www.lexpera.com.tr) E. T. 29.07.2026; Güney Avrupa refah rejiminde kamusal bakım hizmetlerinin sınırlı olması ve bakım sorumluluğunun büyük ölçüde aileye bırakılması, kadınların ücretli çalışma ile ücretsiz bakım emeğini birlikte üstlenmesine yol açmakta; bu durum literatürde "süper kadın" kavramıyla ifade edilmektedir. Türkiye'de de bakım hizmetlerinin yetersizliği, geleneksel toplumsal cinsiyet rolleri ve aile merkezli sosyal politikaların kadınların iş gücüne katılımını sınırlandırdığı belirtilmektedir; bkz. Sibel Taşkın, 'Güney Avrupa Refah Rejiminde Kadının İş Gücüne Katılımı: Evde ve İşte Var Olmak Zorunda Olan "Süper Kadınlar"' (2025) 5(1) UEPD 77; engelli bakımının sadece kadına özgü bir görev olarak düşünülmemesi gerektiği ve devletin sosyal yükümlülükleri çerçevesinde kamusal bir hizmet olarak yapılandırılmasına ilişkin bkz. Boğlualcı (n 1) 1292.

20 Üstün ve diğerleri (n 5) 489. Psikoloji ve ruhsal açıdan bkz. Sevinç Ulusoy ve diğerleri, 'Engelli Çocukların Bakımverenlerinde Başa Çıkma Tutumları ve Depresif Belirti Düzeylerinin Bakım Yükü ile İlişkisi' (2021) 10(1) Journal of Cognitive-Behavioral Psychotherapy and Research 1; ruhsal etkilere ilişkin bkz. Besey Ören ve Reyhan Aydın, 'Engelli Çocuğa Sahip Ebeveynlerde Bakım Veren Yükü ve Depresyon Durumlarının İncelenmesi' (2020) 7(3) Celal Bayar Üniversitesi Health Sciences Institute Journal 302.

21 16.06.2006, 26200 R.G.

22 5510 sayılı Kanun m. 3/1-10. Hükümde eş, belirli koşulları taşıyan çocuklar ile ana ve baba "bakmakla yükümlü olunan kişi" kapsamında sayılmakta; Kanun'a göre malul olduğu tespit edilen evli olmayan çocuklar bakımından yaş sınırı aranmamaktadır. Ayrıca bkz. Kamu Personelinin Genel Sağlık Sigortası Kapsamına Alınması Hakkında Tebliğ, 18.12.2009, 27436 R.G.

23 Çocuğun engellilik derecesini ölçen ölçektir. Örneğin WHO Disability Assessment Schedule, https://www.who.int/standards/classifications/international-classification-of-functioning-disability-and-health/who-disability-assessment-schedule (Access Date: 07.08.2026)

24 Üstün ve diğerleri (n 5) 494.

ihtiyaçları nedeniyle ebeveyn desteğine daha fazla gereksinim duyması, aile üzerinde süreklilik gösteren bir bakım yükü doğurmakta[25]; uygulamada çocuğun öz bakım faaliyetlerinin önemli bir bölümünün anneler tarafından üstlenilmesi ise annelerin kendilerine, diğer çocuklarına ve sosyal yaşamlarına ayırabildikleri zamanı önemli ölçüde sınırlandırmaktadır[26]. Nitekim bakım sorumluluğunun iş-yaşam dengesini olumsuz etkilediği bilinmekte; yapılan bir araştırmada da bakım verenlerin işten ayrılma eğilimi gösterdiği, iş ile bakım arasında denge kurmakta zorlandığı ve işe odaklanmakta güçlük yaşadığı ortaya konmuştur[27].

Evde Bakım Yardımı Yönetmeliği[28] m. 4/b,10'a göre bakım veren, bakıma muhtaç engelli bireyin bakımını üstlenen 18 yaşını doldurmuş akraba veya vasidir. Kural olarak bakım veren ile engelli bireyin aynı adreste yaşaması aranmakla birlikte, istisnai hâllerde gün içinde kolaylıkla ulaşılabilecek mesafede ikamet eden akraba veya vasi de bakım veren sayılabilmektedir. Engelli Bireylere Yönelik Özel Bakım Merkezleri Yönetmeliği[29] ise bakıma muhtaç engelli bireyi, günlük yaşamın olağan ve tekrar eden gerekliliklerini önemli ölçüde yerine getiremeyen ve başkasının desteği olmaksızın yaşamını sürdüremeyen tam bağımlı veya ağır engelli kişi olarak tanımlamaktadır. Engelli çocuğa veya yakınına bakım veren işçi ise bu sorumluluğu üstlenirken iş sözleşmesine bağlı olarak çalışmaya devam eden kişidir. 4857 sayılı İş Kanunu[30], analık, süt ve ücretsiz izin haklarının yanında engelli çocuğa bakım veren işçiler bakımından mazeret izni de öngörmektedir. Danıştay da bakıma muhtaç engelli kavramını, günlük yaşam gerekliliklerini önemli ölçüde yerine getiremeyen ve başkasının bakımına ihtiyaç duyan ağır engelli kişi olarak değerlendirmiş; bakmakla yükümlü olunan kişileri

---

25 Doğuştan ağır engelli ve % 82 oranında görme kaybı bulunan çocuğun günlük yaşam ve öz bakım faaliyetlerini önemli ölçüde tek başına yerine getiremediği gerekçesiyle evde bakım yardımının başvuru tarihinden itibaren bağlanmasına karar verilen olay için bkz. Y. 4. HD., 09.05.2019 tarih, E. 2018/5236, K. 2019/2712 (www.lexpera.com.tr) E. T. 29.07.2026

26 Annelerin babalarla karşılaştırıldığında daha çok öz bakım aktivitesi üstlendiğine ilişkin bkz. Aykanat Girgin ve Balcı (n 5) 312; ebeveynlerin aktivitelerini, mali durumlarını ve tüm davranış biçimlerini aileye yeni katılan bireyin ihtiyaçları doğrultusunda yeniden düzenlemek durumunda kalabilmesine ilişkin bkz. Üstün ve diğerleri (n 5) 494; geleneksel aile yapısında çocuk, yaşlı ve engelli bakımının çoğunlukla kadınlara, ailenin maddi ihtiyaçlarının karşılanmasının ise erkeklere atfedildiğine ilişkin bkz. Cengiz (n 5) 196. Avrupa Birliği 2019/1158 sayılı Ebeveynler ve Bakım Verenler İçin İş ve Özel Yaşam Dengesi Direktifinin, bakımın yalnızca kadına yüklenmemesi, ebeveynler arasında daha dengeli paylaşılması ve bakım verenlerin istihdamdan uzaklaşmadan desteklenmesi gerektiği yönünde bkz. Julie MacLeavy and Rosalie Ward, 'Revisiting "Low Politics": The Geopolitical Contours of the EU Work–Life Balance Directive' (2026) Journal of Industrial Relations 1, 3–4.

27 Ethem Ali Dölek ve diğerleri, 'Engelli Bireye Sahip Ailelerde Bakım Verenlerin Sosyal İşlevselliği Üzerine Nitel Bir Araştırma' (2025) 20(1) Akademik İncelemeler Dergisi 217, 232; Cengiz (n 5) 228.

28 26.05.2023, 32202 R. G.

29 04.11.2016, 29878 R.G.

30 10.06.2003, 25134 R. G.

ise aynı hanede yaşayan eş, çocuklar, ana-baba, torunlar ve diğer yakın akrabaları kapsayacak biçimde ele almıştır[31].

Engelli işçi ile engelli çocuğa bakım veren işçi arasındaki ayrım, Avrupa Birliği Adalet Divanının Coleman kararında açık biçimde ortaya konulmuştur[32]. Uyuşmazlıkta, 2000/78 sayılı Direktif'teki engelliliğe dayalı ayrımcılık yasağının yalnızca kendisi engelli olan çalışanları mı koruduğu, yoksa engelli çocuğunun bakımını esas olarak üstlenen bir işçiyi de kapsayıp kapsamadığı tartışılmıştır. Divan, Direktif'in belirli bir kişi grubunu değil, engellilik temelinde gerçekleşen ayrımcı muameleyi yasakladığını belirterek işçinin kendisinin engelli olmamasının koruma dışında kalmasına yol açmayacağını kabul etmiştir. Buna göre engelli çocuğunun bakımını büyük ölçüde üstlenen işçinin, çocuğunun engelliliği nedeniyle benzer durumdaki çalışanlara göre daha olumsuz muameleye maruz kalması bağlantılı doğrudan ayrımcılık; aynı sebeple maruz kaldığı istenmeyen davranışlar ise taciz kapsamında değerlendirilmektedir.

### C. Engelli Çocuğa Yönelik Evde Bakım ve Sosyal Hizmet

Engelli bireylere yönelik evde bakım hizmetleri, uluslararası kuruluşlar tarafından uzun süreli bakım ve sosyal korumanın bir parçası olarak ele alınmaktadır[33]. Uluslararası Çalışma Örgütü, bakımın bireyin kendi yaşam çevresinde sağlanmasının bağımsız yaşamı ve toplumsal katılımı desteklediğini belirtirken[34], Avrupa Yaşam ve Çalışma Koşullarını İyileştirme Vakfı aile üyeleri veya yakınlar tarafından karşılıksız sağlanan gayriresmî bakımın önemine dikkat çekmektedir[35]. Ekonomik İşbirliği ve Kalkınma Örgütü ise evde bakımı, günlük yaşamını tek başına sürdürmekte güçlük yaşayan kişilere sunulan kişisel bakım, sağlık izlemi ve destek hizmetlerinin bütünü olarak değerlendirmektedir[36].

Evde bakım desteği, bakım ihtiyacı bulunan engelli birey yerine bakım sorumluluğunu fiilen üstlenen yakını, vasisi veya diğer bakım verene sağlanmak-

---

31 Danıştay 10. D., E. 2011/9074 K. 2016/1082 T. 29.2.2016; Danıştay 10. D., E. 2012/2974 K. 2016/1083 T. 29.2.2016; Danıştay 10. D., E. 2010/13452 K. 2014/2352 T. 14.4.2014 (www.lexpera.com) E. T. 19.07.2026

32 S. Coleman v Attridge Law and Steve Law, C-303/06, 17 Temmuz 2008, eur-lex.europa.eu (Access Date: 18.07.2026). İşçinin ayrımcılığa ilişkin güçlü emareler ortaya koyması hâlinde, farklı muamelenin engellilik veya engelli çocuğuyla bağlantılı olmadığını ispat yükünün işverene geçtiği yönünde bkz. Boğlualcı (n 1) 1288.

33 Cengiz (n 5) 225.

34 Hülya Ağcasulu, 'Sosyal Politika Olarak Evde Bakım Hizmetleri: Ülke Örnekleri ve Türkiye' (2021) 26(2) SDÜİİBFD 167.

35 ibid 167.

36 Organisation for Economic Co-operation and Development, Is Care Affordable for Older People? (OECD Publishing 2024) 121; Ali Nazım Sözer, 'Sosyal Sigorta Hukukunda Son Bakım Hizmetleri (Hospiz): Almanya ve Türkiye Örneğinde Bir Değerlendirme' (2016) 74 İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi Mecmuası 1215, 1219.

tadır[37]. Türkiye'de bakım hizmetleri, hak temelli sosyal destekler çerçevesinde kurumda bakım ve evde bakım modelleriyle yürütülmektedir[38], [39]. Bunun yanında tam bağımlı veya ağır engelli olup mevzuatta öngörülen gelir koşullarını sağlayan kişilerin bakım giderlerinin kamu kaynaklarından karşılanmasına yönelik destekler de bulunmaktadır[40].

3294 sayılı Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışmayı Teşvik Kanunu[41] kapsamında engelli ve yaşlılara yönelik proje, yapım ve kiralama faaliyetleri için belirli gelirlerin bir kısmının Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışmayı Teşvik fonuna aktarılması öngörülmüş, fonun işleyişi ve kaynak dağıtımı yönetmeliklerle düzenlenmiştir[42]. Ancak 5510 sayılı Kanunu'nun yürürlüğe girmesiyle bakım hizmetlerinin büyük ölçüde Sosyal Güvenlik Kurumu eliyle yürütülmeye başlandığı, buna karşın sigortalıların bakmakla yükümlü olduğu aile bireylerinin bu güvenceden yararlanamadığı, dolayısıyla bakıma muhtaç bireylerin ihtiyaçlarına uygun, kapsayıcı ve uluslararası standartlara uyumlu evde bakım modellerinin geliştirilmesi zorunluluğunun ortaya çıktığı görülmektedir[43].

Primsiz sosyal güvenlik rejiminin başlıca araçları arasında sosyal yardımlar ve sosyal hizmetler yer almaktadır. Sosyal sigortalara kıyasla daha sınırlı ve daha

---

37 Dursun Ateş (n 5) 1018; Yunus Emre Öztürk, Şener Şentürk ve Yunus Macit, 'Evde Bakım Hizmeti Alan Engelli Bireye Sahip Ailelerin Bakım Verme Yüklerinin Belirlenmesi: Amasya Örneği' (2017) 1(1) TUSHAD 48.

38 Engelli bireylere yönelik bakımın hayırseverlik anlayışı yerine hak temelli sağlık ve sosyal hizmetler çerçevesinde ele alınması gerektiği yönünde bkz. Ertuğrul Yuvalı, 'Hak Temelli Sosyal Yardım ve Klientalizm' (2018) 135 TBB Dergisi 383, 401.

39 Alman Hukukunda evde bakımının tercih edilmesinin esas olduğuna ilişkin bkz. Kabakcı (n 16) 61; Yasemin Körtek, 'Alman Bakım Sigortası: Temel Veriler' içinde Ali Nazım Sözer, Yusuf Alper, Nagihan Durusoy Öztepe, Duygu Açık (eds), Sosyal Sigortalar Hukuku İncelemeleri V (Lykeion Yayınları 2025) 95; Sevil Doğan, 'Alman Bakım Sigortası: Evde Sağlanan Yardımlar' içinde Ali Nazım Sözer, Yusuf Alper, Nagihan Durusoy Öztepe, Duygu Açık (eds), Sosyal Sigortalar Hukuku İncelemeleri V (Lykeion Yayınları 2025) 109.

40 Cengiz (n 5) 223; Dursun Ateş (n 5) 1014. Evde bakım aylığına ilişkin bkz. Edip Aygüler ve Mustafa Çağrı Ayalp, 'Türkiye'deki Evde Bakım Aylığı Düzenlemesine Eleştirel Bir Yaklaşım' (2018) 16(3) Manisa Celal Bayar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi 1; Murat Özdamar ve Erden Çakar, 'Muhtaç Yaşlılar ile Engellilere Aylık Bağlanması ve Bunların Bakımını Üstlenenlere Evde Bakım Ücreti Ödenmesinin Şartları' (2015) 1(2) İş ve Hayat 169.

41 14.06.1984, 19134 R.G.

42 İstatistik için bkz. Türkiye Cumhuriyeti Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı, "Engelli ve Yaşlı İstatistik Bülteni", Ocak 2022, https://www.aile.gov.tr/media/98625/eyhgm_istatistik_bulteni_ocak_2022.pdf

43 Cengiz (n 5) 227. SGK'nun verdiği hizmetlere ilişkin ayrıca bkz. Veli Ağören, 'Bakım Sigortası ve Türkiye İçin Model Önerisi' [2017] 12 Sosyal Güvence 1, 3. Bakım sigortasına ilişkin bkz. Nurşen Caniklioğlu ve Canan Ünal, 'Karşılaştırmalı Hukuk Işığında Türk Hukukunda Bakım Sigortasının Kurulmasının Gerekliliği' içinde Süleyman Başterzi (ed), Prof Dr Sarper Süzek'e Armağan vol III (Beta 2011) 2267. Ayrıca bkz. Ferhat Şentürk, 'Bakım Sigortasının Sosyal Güvenlik Sistemine Etkisi' içinde Ali Nazım Sözer, Yusuf Alper, Nagihan Durusoy Öztepe, Duygu Açık (eds), Sosyal Sigortalar Hukuku İncelemeleri V (Lykeion Yayınları 2025) 23.

az örgütlü bir yapıya sahip olmakla birlikte sosyal yardımlar, sosyal güvenlik sistemi içerisinde önemli bir işlev üstlenmektedir. Sosyal yardımlar, sosyal sigortalardan farklı olarak genellikle vergilerle finanse edilmekte; herhangi bir karşılık aranmaksızın ihtiyaç içinde bulunan kişilere devlet tarafından sağlanmakta ve yararlananlardan mali katkı talep edilmemektedir[44]. Bununla birlikte sosyal yardım yöntemi, ihtiyaç sahiplerine sürekli gelir sağlamayı amaçlayan bir sistem olmayıp, muhtaçlık hâlinin mümkün olan en kısa sürede ortadan kaldırılmasını hedeflemektedir. Bu doğrultuda yardım alan kişinin yeniden çalışma ve kendi geçimini sağlayabilecek bir gelir elde etme imkânına kavuşması amaçlanmaktadır[45]. Sosyal hizmetler de sosyal yardımlar gibi sosyal güvenlik sistemi içerisinde önemli bir yere sahiptir. Sosyal yardımlar ağırlıklı olarak parasal edimler şeklinde sunulurken, sosyal hizmetler daha çok bireylere belirli hizmetlerin sağlanmasına yönelmektedir. Bununla birlikte iki yöntemin uygulamada kesin sınırlarla birbirinden ayrılması her zaman mümkün değildir[46].

Bakım hizmeti, engelli bireyin bakım ihtiyacının kamu tarafından karşılanmasına yönelik sosyal hizmeti, evde bakım desteği ise bu bakımın yakını tarafından fiilen üstlenilmesi hâlinde bakım verene yapılan ödemeyi ifade etmekte, ödeme bakım verene yönelse de sağlanan koruma engelli bireyin bakım ihtiyacına dayandığından sosyal yardım değil, sosyal hizmet niteliği taşımaktadır[47].

### D. Çalışma Koşullarının Uyarlanması ve Bakım İzni Verilmesi İhtiyacını Doğuran Nedenler

Engelli çocuğa bakım veren işçinin çalışma koşullarının uyarlanması ihtiyacı, bakım sorumluluğunun sürekliliği ve zaman zaman yoğunlaşmasından kaynaklanmaktadır. Çocuğun eğitim, sağlık, taşınma veya çalışma hayatına geçiş gibi süreçlerinde daha yoğun refakat gerekebilmesi, işçinin mevcut çalışma düzeniyle bakım yükümlülüğünü bağdaştırmasını güçleştirebilir[48]. Bu durum izin ihtiyacını artırabileceği gibi devamsızlık ve fesih uyuşmazlıklarına da yol açabilmekte-

---

44 M Refik Korkusuz ve Suat Uğur, Sosyal Güvenlik Hukuku (8. Bası, Ekin Yayıncılık 2022) 69.

45 ibid 70.

46 Ali Nazım Sözer, Türkiye'de Sosyal Hukuk (Ankara 1998) 32; A Can Tuncay, 'Bireysel Emeklilik Rejimi Üzerine' (2000) 14(2) Çimento İşveren Dergisi 14; İbid 71; ayrıca bkz. Ali Güzel ve diğerleri, Sosyal Güvenlik Hukuku, (19. Baskı Beta yayıncılık 2021), 896 vd.; Ali Nazım Sözer, Türk Sosyal Sigortalar Hukuku, (6. Baskı Beta yayıncılık 2023), 2; Kadir Arıcı, Türk Sosyal Güvenlik Hukuku, (Gazi Kitabevi 2022), 22.

47 Dursun Ateş (n 5) 1015; Murat Özdamar ve Erden Çakar, 'Muhtaç Yaşlılar ile Engellilere Aylık Bağlanması ve Bunların Bakımını Üstlenenlere Evde Bakım Ücreti Ödenmesinin Şartları' (2015) 1(2) İş ve Hayat 169, 180–181.

48 Avustralya bakımından, bağımlı çocukları bulunan iki ebeveynli ailelerde her iki ebeveynin iş gücüne katılımının yaygınlaştığı; çalışan kadın ve erkeklerin %40'tan fazlasının bağımlı çocuklarının bulunduğu ve çocuklu iki ebeveynli ailelerde babaların %90'dan fazlası ile annelerin yaklaşık üçte ikisinin iş gücüne katıldığına ilişkin bkz James G Barber, 'Australian Industrial Relations Policy and Workers with Family Responsibilities' (2004) 7(3) Community, Work & Family 275, 276.

dir. Nitekim Yargıtay'a yansıyan bir olayda, engelli çocuğunun başka bir yerde göreve başlaması nedeniyle sık sık izin alan işçinin iş sözleşmesinin devamsızlık gerekçesiyle feshedildiği görülmektedir[49]. Bu örnek, bakım ihtiyacının yoğunlaştığı dönemlerde çalışma saatleri veya vardiyanın değiştirilmesi, uzaktan ya da daha kısa süreli çalışma ve izin gibi tedbirlerin iş ilişkisinin devamı bakımından önemini göstermektedir[50].

Daha önce görülen Coleman kararında engelli çocuğuna bakım veren işçinin bağlantılı doğrudan ayrımcılığa ve tacize karşı korunacağı kabul edilmiş olmakla birlikte, işverenin bu işçinin çalışma koşullarını bakım sorumluluğuna göre değiştirmekle yükümlü olup olmadığı açıklığa kavuşturulmamıştır. Avrupa Birliği Adalet Divanı, Bervidi kararında bu tartışmayı ileriye taşıyarak engellilikle bağlantılı korumanın dolaylı ayrımcılığı da kapsadığını ve somut olayın koşullarına göre işverenden bakım veren işçinin çalışma düzeninde uygun değişiklikler yapmasının beklenebileceğini kabul etmiştir[51].

2019/1158 sayılı Ebeveynler ve Bakım Verenler İçin İş ve Özel Yaşam Dengesi Direktifi'nde öngörülen bakım izni, işçinin iş ilişkisini sona erdirmeden geçici olarak işten ayrılmasına imkân sağlamakla birlikte, yılda beş iş günüyle sınırlı tutulmuş ve izin süresi için ücret güvencesi öngörülmemiştir[52]. Bu nedenle

---

49 Somut olayda işçi, engelli çocuğunun engelli kamu personeli seçme sınavını kazanarak başka bir yerde göreve başlaması nedeniyle ona refakat etmek zorunda kaldığını belirtmiş; tanıklar da bu nedenle sık sık izin aldığını ve durumun işyeri yöneticilerince hoş karşılanmadığını ifade etmiştir. İşveren, iş sözleşmesini devamsızlık gerekçesiyle feshetmiş; Yargıtay ise işçinin imzasını taşıdığı ileri sürülen dilekçenin kendisine sorulması ve gerekli araştırmanın yapılması gerektiği gerekçesiyle hükmü bozmuştur. Karar, doğrudan çalışma koşullarının uyarlanmasına ilişkin bir yükümlülük öngörmemekle birlikte, bakım sorumluluğunun mevcut çalışma düzeniyle bağdaştırılamamasının devamsızlık ve fesih uyuşmazlığına dönüşebileceğini göstermektedir. Karar için bkz. Y. 9. HD., 10.07.2017 tarihli E. 2015/11164, K. 2017/12473 (www.lexpera.com.tr) E. T. 20.07.2026

50 Türk iş hukukunda işçinin kendi sağlık durumuna ilişkin uyuşmazlıklarda da çalışma ortamının sağlık raporuna uygun biçimde değiştirilmesi, iş ilişkisinin devamını sağlayabilecek bir tedbir olarak değerlendirilmektedir. Nitekim nemli ortamdan kuru ortama geçirilmesi öngörülen işçinin uygun ortamda çalıştırılmaya başlanmasının sağlık nedeniyle haklı fesih imkânını ortadan kaldırdığı; işitme kaybı bulunan bir işçinin de gürültülü bölümden sağlık durumuna uygun başka bir bölüme nakledilmesinden sonra yaptığı feshin haklı görülmediği belirtilmektedir. Doğrudan bakım veren işçilere ilişkin olmayan bu örnekler, iş ilişkisinin sürdürülmesi amacıyla çalışma yeri veya görevin işçinin kişisel ihtiyaçlarına göre değiştirilmesinin Türk iş hukukuna yabancı olmadığını göstermektedir; bkz. Hediye Ergin, 'Hastalık Riskinden Dolayı İşçinin İş Sözleşmesini Haklı Nedenle Feshi' (2014) 20(1) MÜHFD 177.

51 Court of Justice of the European Union, 'Discrimination at Work: The Rights of Persons with Disabilities to Protection against Indirect Discrimination Extend to Parents of Children with Disabilities' (Press Release No 119/25, 11 September 2025) https://curia.europa.eu/site/upload/docs/application/pdf/2025-09/cp250119en.pdf (Access Date: 18.07.2026)

52 MacLeavy and Ward (n 38) 3–4; Çocukların bakım ihtiyaçları farklılaştığından, bütün ebeveynlerin aynı süre ve koşullara tabi tutulması engelli veya uzun süreli hastalığı bulunan çocuklar bakımından yetersiz kalabilir. Bu nedenle izin ve esnek çalışma hükümlerinde yalnızca işçinin istihdamının korunması değil, çocuğun ihtiyaç duyduğu bakıma fiilen erişimi de gözetilmelidir; bkz. Alicia Hendricks, 'Unlocking the Potential of the EU Charter to Ensure Equal Treatment and Non-Discrimination between Children in Childcare Leave' (2025) 31(1–2) European Law Journal 42.

izin, kısa süreli bakım ihtiyaçlarının karşılanmasına katkı sağlayabilse de engelli bir çocuğun tedavi, rehabilitasyon, özel eğitim ve günlük bakım gibi süreklilik gösteren ihtiyaçlarına tek başına cevap verebilecek nitelikte değildir[53]. Engelli çocuğa bakım veren işçinin çalışma hayatında kalabilmesi bakımından asıl önem taşıyan husus, geçici izinlerin yanında çalışma sürelerinin, vardiyaların ve çalışma yerinin bakım ihtiyacına göre uyarlanabilmesidir.

İş Sağlığı ve Güvenliği Kanunu ile yapılan değişiklikler[54], engelli işçiler ile engelli yakını bulunan işçilerin kurum içi yer değişikliği taleplerine ilişkin düzenlemeler getirerek engellilik durumuna uygun çalışma koşullarının sağlanmasına yönelik bir koruma öngörmüştür. Çalışma koşullarının uyarlanmasına ilişkin talep, yalnızca işçinin kişisel tercihi olarak değerlendirilmemelidir. Talebin temelinde engelli çocuğun sağlık, eğitim veya bakım ihtiyaçlarının bulunması hâlinde, işverenin değerlendirmesi dolaylı olarak çocuğun bakıma erişimini de etkileyebilir. Bu durum talebin her durumda kabulünü gerektirmemekle birlikte, işverenin bakım ihtiyacını sıradan bir çalışma tercihiyle aynı düzeyde değerlendirmemesini; talebin amacı, bakım ihtiyacının ağırlığı ve önerilen değişikliğin işletme üzerindeki etkileri arasında somut bir denge kurmasını gerektirir[55].

Bakım ihtiyacının yoğunluğu, bazı durumlarda işçinin mevcut çalışma düzeni içinde mesleki faaliyetini sürdürmesini fiilen imkânsız hâle getirebilmekte; bu bakımdan bakım izni, iş görme borcunun geçici olarak durdurulması suretiyle çalışma düzeninin bakım sorumluluğuna uyarlanmasını sağlayan araçlardan birini oluşturmaktadır. Bununla birlikte bu iznin uygulamada kullanılabilir olması, izin süresinde ortaya çıkan gelir kaybının uygun bir sosyal güvenlik ödeneğiyle karşılanmasını da gerektirmektedir[56]. Sosyal devlet ilkesi gereğince bazı hallerde işçi işini göremese de ücreti ödenir[57]. Engelli çocuğun bakımına özgü izin,

---

53 Uyarlamanın türü ve kapsamı belirlenirken standart bir çözüm benimsenmemeli; çocuğun bakım ihtiyacının yoğunluğu, işçinin ailevi durumu, işin niteliği ve işyerinin imkânları birlikte değerlendirilmelidir. Ergin (n 46) 181-182.

54 6645 sayılı İş Sağlığı ve Güvenliği Kanunu ile Bazı Kanun ve Kanun Hükmünde Kararnamelerde Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun, m 79; 5620 sayılı Kamuda Geçici İş Pozisyonlarında Çalışanların Sürekli İşçi Kadrolarına veya Sözleşmeli Personel Statüsüne Geçirilmeleri, Geçici İşçi Çalıştırılması ile Bazı Kanunlarda Değişiklik Yapılması Hakkında Kanun, Ek m 2.

55 Hendricks (n 48) 54–57.

56 Case C-116/23 Sozialministeriumservice EU:C:2024:292, paras 15, 39–43 and 62, https://infocuria.curia.europa.eu/tabs/document/C/2023/C-0116-23-00000000RP-01-P-01/ARRET/284649-EN-1-html (Access Date: 28.07.2026)

57 Nuri Çelik, Nurşen Caniklioğlu, Talat Canbolat ve Ercüment Özkaraca, İş Hukuku Dersleri (36. baskı, Beta Yayıncılık 2023) 364-366; Hamdi Mollamahmutoğlu, Muhittin Astarlı ve Ulaş Baysal, İş Hukuku Ders Kitabı Cilt 1: Bireysel İş Hukuku (4. Bası, Lykeion Yayınları Ankara 2020) 91-92; Recep Makas, İş Sözleşmesinin Askıya Alınması ve Hukuki Sonuçları (Adalet Yayınevi 2023), 169-174. Bu durumlara örnek olarak hafta tatili, yıllık izin, UBGT, analık izni, mazeret izinleri, zorlayıcı nedenlerle verilen izinler, işçinin hastalığı hali, iş kazası sonrası iş göremezlik süreci gibi haller gösterilmiştir.

mazeret izninin bir uzantısı veya işverenin takdirine bağlı ücretsiz izin olarak değil, kanundan doğan bağımsız bir askı hâli olarak düzenlenmelidir. İş Kanunu m. 40'ta zorlayıcı sebepler nedeniyle (İş Kanunu m. 24/III ve m. 25/III) çalışılamayan dönemde bir haftaya kadar yarım ücret ödenmesi ve 6098 sayılı Türk Borçlar Kanunu[58] m. 409'da işçinin kusuru olmaksızın ortaya çıkan kısa süreli ifa engellerinde ücretin tamamen ortadan kaldırılmaması, bakım izninin ücret rejimi bakımından yol gösterici olabilmektedir[59]. Bu çerçevede kısa süreli bakım ihtiyaçlarında işveren tarafından yarım ücret ödenmesi; bakımın uzaması hâlinde ise gelir kaybının uygun bir sosyal güvenlik ödeneğiyle karşılanması daha dengeli bir çözüm olacaktır. Bakım ihtiyacının ücretsiz izne bırakılması ise uygun değildir. Zira ücretsiz izinde geçen sürelerin kural olarak yıllık izin ve kıdeme esas sürelerin hesabında dikkate alınmaması, bakım sorumluluğu bulunan işçinin ayrıca hak kaybına uğramasına yol açabilmektedir[60].

## II. ENGELLİ ÇOCUĞA BAKIM VEREN İŞÇİNİN KORUNMASINA İLİŞKİN ULUSLARARASI VE TÜRK HUKUKUNDAKİ DÜZENLEMELER

### A. Genel Olarak

Engelli bireylerin eşit haklardan yararlanabilmelerini ve çalışma hayatına katılımlarını güvence altına almaya yönelik özel koruma, zamanla uluslararası belgelere yansımış; yalnızca işe erişim değil, kişinin yetenek ve sağlık durumuna uygun bir işte çalışması ve istihdamını sürdürebilmesi de koruma kapsamında değerlendirilmiştir[61],[62]. Türkiye'de de özellikle 2005 yılından itibaren engelli bireylerin haklarının ve toplumsal yaşama katılımlarının güçlendirilmesine yönelik düzenlemeler geliştirilmiştir[63].

Bu alandaki temel uluslararası düzenlemelerden Birleşmiş Milletler Engelli Hakları Sözleşmesi[64], engelliliği yalnızca bakım veya sosyal yardım çerçevesinde

---

58 04.02.2011, 27836 R.G.

59 İş Kanunu m. 24/III, 25/III, 49/IV, Türk Borçlar Kanunu m. 408 ve 409 hükümlerine yönelik bkz. Kenan Tunçomağ ve Tankut Centel, "İş Hukukunun Esasları" (10. Baskı, Beta Yayıncılık İstanbul 2022) 123 vd.

60 Y. 9. HD., 13.03.2024 tarih ve E. 2024/2519, K. 2024/4740 (www.lexpera.com) E.T. 25.08.2026; Y. 9. HD., 21.11.2002 tarih ve E. 2002/7547, K. 2002/21908 (www.kazanci.com) E. T. 25.08.2026; Y. 9. HD., 29.06.2021 tarih ve E. 2021/3890, K. 2021/11056 (www.legalbank.net) E. T. 25.08.2026. Covid-19 dönemine özgü istisnai yaklaşım için Y. 9. HD., 29.05.2025 tarih ve E. 2025/3201, K. 2025/4965 (Kişisel Arşiv).

61 Ayşe Köme Akpulat, 'İşverenin Engelli İşçi Çalıştırma Yükümlülüğü' (2019) 77(2) İstanbul Hukuk Mecmuası 523, 529.

62 AB'nde engelliliğe yaklaşımın son otuz yılda değiştiğine ilişkin bkz. Hilmi Sözen, 'Avrupa Birliği (AB) Ülkelerinde Engellilere Yönelik Yasal Düzenlemeler: Fransa, İspanya ve Almanya Örneği' (2023) 3(2) Uluslararası Sosyal Hizmet Araştırmaları Dergisi 121, 125–128.

63 Akpulat (n 61) 529.

64 Convention on the Rights of Persons with Disabilities (adopted 13 December 2006, entered into force 3 May 2008) 2515 UNTS 3 (CRPD); Cengiz (n 5) 222.

değil; insan onuru, eşitlik, bireysel özerklik, bağımsız yaşam ve toplumsal katılım temelinde ele almaktadır[65]. Uluslararası Çalışma Örgütü ve Avrupa Birliği düzenlemeleri de engelli bireyler ile bakım verenlerin çalışma hayatına katılımının desteklenmesini ve bakım sorumluluklarının eşitlik ile ayrımcılık yasağı çerçevesinde gözetilmesini amaçlamaktadır[66].

### B. Uluslararası Düzenlemeler

#### 1. Uluslararası Çalışma Örgütü Düzenlemeleri

Usulüne uygun olarak onaylanmış uluslararası düzenlemeler, iş hukukunun kaynakları arasında yer almaktadır. Bu kapsamda Uluslararası Çalışma Örgütü (ILO), uluslararası çalışma standartlarının oluşturulması ve bunların uygulanmasının denetlenmesi yoluyla iş hukukunun gelişimine katkı sağlayan başlıca uluslararası kurumlardan biridir[67]. ILO tarafından kabul edilen sözleşmeleri onaylayan devletler ise bu sözleşme hükümlerini iç hukuklarında uygulama ve bunların yerine getirilmesi bakımından uluslararası denetime tabi olma yükümlülüğü altına girmektedir[68].

1981 yılında kabul edilen ve 11 Ağustos 1983 tarihinde yürürlüğe giren 156 sayılı Aile Sorumlulukları Olan İşçiler Sözleşmesi, ücretli çalışma ile aile sorumlulukları arasındaki ilişkinin ve bu ilişkinin çalışma hayatında eşitlik üzerindeki etkilerinin uluslararası düzeyde ele alındığı temel düzenlemelerden biridir[69]. Sözleşmenin kabulünden itibaren iş ve aile yaşamının bağdaştırılması, yalnızca ulusal hukuk sistemlerini ilgilendiren bir mesele olmaktan çıkarak akademik ve uluslararası hukuk bakımından giderek daha fazla önem kazanmıştır. Nitekim iş

---

65 ibid art. 19. Ayrıca bkz. Rosemary Kayess and Phillip French, 'Out of Darkness into Light? Introducing the Convention on the Rights of Persons with Disabilities' (2008) 8(1) Human Rights Law Review 1, 22.

66 Cengiz (n 5) 223. Engelli işçinin istihdamına ilişkin bkz. Muhammed Fatih Uşan, 'İş Hukukunda Sakat İstihdamı' (Doktora tezi, Selçuk Üniversitesi 1997); M Fatih Uşan, 'İş Hukukunda Özürlü İstihdamı Yöntemleri' (1998) 6(1–2) SÜHFD 851; Emel İslamoğlu, Yunus Yiğit ve Nazan Budak, 'Türkiye'de Engelli Bireylerin Çalışma Koşulları: Bizimköy Örneği' (2020) 18(37) Yönetim Bilimleri Dergisi 471; sakat statüsü ile işten çıkarılmaya ilişkin bkz. Y. 9. HD., 02.05.2005 tarihli E. 2005/12400, K. 2005/15118 (www.legalbank.net) E. T. 06.08.2026; Yasin Akyıldız, 'Çalışma Hayatında Engelli Bireylerin Yaşadıkları Sorunlar: Kırklareli Örneği' (2026) 29 Sosyal Güvence 2006.

67 Sarper Süzek ve Süleyman Başterzi, İş Hukuku (25. baskı, Beta Yayıncılık 2025), 95.

68 ibid 96.

69 Convention concerning Equal Opportunities and Equal Treatment for Men and Women Workers: Workers with Family Responsibilities (adopted 23 June 1981, entered into force 11 August 1983) ILO Convention No 156, 1331 UNTS 295; K Lee Adams, 'The Family Responsibilities Convention Reconsidered: The Work-Family Intersection in International Law Thirty Years On' (2014) 22(2) Cardozo Journal of International & Comparative Law 201, 201. Sözleşme 23 Haziran 1981'de kabul edilmiş ve 11 Ağustos 1983'te yürürlüğe girmiştir. (normlex.ilo.org) AD: 27.08.2026. Türkiye, 156 sayılı Sözleşme'ye taraf değildir; bkz ILO NORMLEX, 'Conventions Not Ratified by Türkiye' https://normlex.ilo.org/ AD: 27.08.2026.

ve aile yaşamı arasındaki çatışmanın ülke ve kültür sınırlarını aşan bir nitelik taşıdığı; çalışma hayatının sürdürülebilirliği bakımından aile sorumlulukları bulunan işçilerin istihdama katılımının da dikkate alınması gerektiği belirtilmektedir[70]. Sözleşme, aile sorumlulukları bulunan kişilerin ayrımcılığa uğramaksızın çalışma yaşamına katılabilmelerini ve mümkün olduğu ölçüde çalışma ile aile sorumlulukları arasında çatışma yaşamaksızın mesleki faaliyetlerini sürdürebilmelerini amaçlamaktadır[71]. Bu amaç yalnızca ayrımcılığın yasaklanmasıyla sınırlı tutulmamış; aile sorumlulukları bulunan işçilerin ihtiyaçlarının dikkate alınması, bakım[72] ve aile hizmetlerinin geliştirilmesi, kamuoyunun bu işçilerin karşılaştığı sorunlar konusunda bilgilendirilmesi ile mesleki rehberlik ve eğitim imkânlarının sağlanmasına yönelik tedbirler de öngörülmüştür[73].

156 sayılı Sözleşme'ye eşlik eden 165 sayılı Aile Sorumlulukları Olan İşçiler Tavsiye Kararı, bağlayıcı olmamakla birlikte Sözleşme'de benimsenen ilkeleri daha somut tedbirlerle geliştirmektedir[74]. Tavsiye Kararı, medeni durum ve aile sorumluluklarının istihdamda ayrımcılık veya fesih nedeni oluşturmamasını; aile sorumlulukları bulunan işçilerin işe erişim, mesleki ilerleme ve iş güvencesinde fırsat ve muamele eşitliğinden yararlanmasını öngörmektedir[75]. Bunun yanında iş ve aile sorumluluklarının bağdaştırılması amacıyla çalışma koşullarının ve çalışma sürelerinin uyarlanmasına yönelik tedbirler ile her iki ebeveynin yararlanabileceği ebeveyn izni ve bakıma ihtiyaç duyan çocuk veya yakın aile üyesinin hastalığı hâlinde izin imkânı tavsiye edilmektedir[76].

Konu kapsamında incelenen bakım izninin yanı sıra acil bakım izni, hastalık, kaza veya benzeri şekilde öngörülemeyen bir bakım ihtiyacının ortaya çıkması hâlinde, bakım veren işçinin belirli bir süre çalışmadan ayrılmasına imkân tanımaktadır. ILO düzenlemelerinde bu izin türü ayrıca ve ayrıntılı biçimde düzenlenmemiş olmakla birlikte, aile sorumlulukları bulunan çalışanların eşit fırsat ve muameleye sahip olması, bakım yükümlülükleri nedeniyle ayrımcılığa uğramaması ve çalışma hayatından

---

70 Adams (n 69) 204-205.

71 ibid 238-246; ILO Convention No 156, art 3.

72 Sözleşme açıkça çocukların yanı sıra bakıma muhtaç hasta veya yaşlı kişileri de kapsadığını belirtmektedir, bkz. Adrienne Cruz, Good Practices and Challenges on the Maternity Protection Convention, 2000 (No 183) and the Workers with Family Responsibilities Convention, 1981 (No 156): A Comparative Study (Working Paper 2/2012, International Labour Office, Bureau for Gender Equality 2012) 26.

73 Adams (n 69) 238- 246; LO Convention No 156, arts 5-7.

74 İbid 246; International Labour Organization, Workers with Family Responsibilities Recommendation, 1981 (No 165) (adopted 23 June 1981) https://normlex.ilo.org/dyn/nrmlx_en/f?p=NORMLEXPUB:12100:0::NO::P12100_ILO_CODE:R165

75 Adams (n 69) 246.

76 Workers with Family Responsibilities Recommendation (n 72) paras 17-23; Adams (n 69) 246-247. Tavsiye Kararı'nda ayrıca sosyal güvenlik uygulamalarında aile sorumluluklarının dikkate alınmasına yönelik önerilere yer verilmektedir; bu hususta bkz Adams (n 69) 248.

dışlanmaması çeşitli sözleşmelerle güvence altına alınmıştır[77]. Özellikle 156 Sayılı Aile Sorumlulukları Olan Çalışanlar Hakkında Sözleşme ve ilgili ILO düzenlemeleri birlikte değerlendirildiğinde, bakım sorumluluklarının işçinin mesleki konumunu olumsuz etkilemesini önlemeye yönelik bir koruma çerçevesi ortaya çıkmaktadır[78].

**2. Birleşmiş Milletler Düzenlemeleri**

Birleşmiş Milletler, çalışma yaşamına ilişkin normların geliştirilmesini esas olarak uzman kuruluşu olan Uluslararası Çalışma Örgütüne bırakmış olmakla birlikte, kabul ettiği genel nitelikli insan hakları belgelerinde çalışma ve sosyal güvenlik haklarına da yer vermiştir[79]. İnsan Hakları Evrensel Bildirgesi'nde çalışma, adil ve elverişli çalışma koşulları, eşit işe eşit ücret, dinlenme, ücretli izin, sendikal haklar ve sosyal güvenlik güvence altına alınmış; ayrıca Kadınlara Karşı Her Türlü Ayrımcılığın Önlenmesi Sözleşmesi[80], Çocuk Hakları Sözleşmesi[81] ve göçmen işçilerin korunmasına ilişkin Birleşmiş Milletler düzenlemelerinde de çalışma yaşamını ilgilendiren hükümler öngörülmüştür[82].

Birleşmiş Milletler belgelerinde aile yaşamının korunması ile çalışma hakkı arasındaki ilişki farklı düzenlemeler aracılığıyla ortaya konulmaktadır. İnsan Hakları Evrensel Bildirgesi'nde aile, toplumun doğal ve temel birimi olarak korunmuş; çalışma ve adil çalışma koşulları, dinlenme ve çalışma sürelerinin sınırlandırılması ile kişinin kendisi ve ailesi için yeterli yaşam standardına sahip olma hakları güvence altına alınmıştır[83]. Benzer şekilde Ekonomik, Sosyal ve Kültürel Haklar Uluslararası Sözleşmesi, adil ve elverişli çalışma koşullarını güvence altına alırken aileye, özellikle bakıma muhtaç çocukların yetiştirilmesi sürecinde, mümkün olan en geniş koruma ve yardımın sağlanmasını öngörmektedir[84].

---

77 www.ilo.org/sites/default/files/2026-02/Care%40Work%20Projesi%20Broşür%20TR%20%289%29.pdf E. T. 21.07.2026; ILO Care/Work Türkiye Projesi için bkz. www.ilo.org/tr/projects-and-partnerships/projects/building-resilient-and-care-supportive-workplaces-through-equality-and-care E. T. 21.07.2026

78 Workers with Family Responsibilities Convention 1981 (No 156) (adopted 23 June 1981, entered into force 11 August 1983) 1331 UNTS 295, https://normlex.ilo.org/dyn/nrmlx_en/f?p=NORMLEXPUB:12100:0::NO::P12100_ILO_CODE:C156 accessed 7 August 2026.

79 Süzek Başterzi (n 67) 105.

80 Convention on the Elimination of All Forms of Discrimination against Women (adopted 18 December 1979, entered into force 3 September 1981) 1249 UNTS 13 https://www.ohchr.org/en/instruments-mechanisms/instruments/convention-elimination-all-forms-discrimination-against-women accessed 27 August 2026.

81 Convention on the Rights of the Child (adopted 20 November 1989, entered into force 2 September 1990) 1577 UNTS 3 https://www.unicef.org/child-rights-convention/convention-text accessed 27 August 2026.

82 Süzek ve Başterzi (n 67) 105.

83 Universal Declaration of Human Rights (adopted 10 December 1948 UNGA Res 217 A(III)) arts 16, 23–25 https://www.un.org/en/about-us/universal-declaration-of-human-rights accessed 27 August 2026.

84 International Covenant on Economic, Social and Cultural Rights (adopted 16 December 1966, entered into force 3 January 1976) 993 UNTS 3, arts 7 and 10.

Bu çerçeve, Ekonomik, Sosyal ve Kültürel Haklar Komitesinin 23 sayılı Genel Yorumu ile çalışma ve aile sorumluluklarının bağdaştırılması bakımından daha somut hâle getirilmiştir. Komite; uygun fiyatlı çocuk ve bağımlı yetişkin bakım hizmetlerini, aile sorumluluklarıyla çalışma yaşamını uzlaştırmaya yönelik tedbirler arasında değerlendirmekte; çalışma sürelerinin sınırlandırılmasının iş, aile ve özel yaşam arasındaki dengeye hizmet ettiğini belirtmektedir. Ayrıca esnek çalışma saatleri, sıkıştırılmış çalışma haftası, iş paylaşımı, evden çalışma ve uzaktan çalışma gibi düzenlemelerin iş ve aile sorumlulukları arasındaki dengeye katkı sağlayabileceğini kabul etmekte; bu tedbirlerin kadın ve erkek işçilere eşit biçimde uygulanması gerektiğini vurgulamaktadır[85].

Kadınlara Karşı Her Türlü Ayrımcılığın Önlenmesi Sözleşmesi de çalışma ve aile sorumluluklarının bağdaştırılmasına doğrudan temas etmekte; taraf devletlerin ebeveynlerin aile yükümlülükleri ile çalışma yaşamını birlikte sürdürebilmelerini sağlayacak sosyal hizmetleri ve özellikle çocuk bakım hizmetlerini geliştirmelerini öngörmektedir. Çocuk Haklarına Dair Sözleşme ise ebeveynlerin çocuk yetiştirme sorumluluklarını yerine getirmelerinde devlet tarafından desteklenmelerini ve çalışan ebeveynlerin çocuklarının uygun bakım hizmetlerinden yararlanabilmesi için gerekli tedbirlerin alınmasını düzenlemektedir.

Birleşmiş Milletler bünyesindeki düzenlemeler birlikte değerlendirildiğinde, bakım ve çalışma yaşamına ilişkin korumanın yalnızca tek bir hak veya hukuki araç üzerinden kurulmadığı görülmektedir. Nitekim uluslararası normatif belgeleri inceleyen bir çalışmada, ilgili koruma alanlarının ayrımcılık yasağı ve eşitlik yanında sosyal koruma ile destekleyici çalışma ortamlarının oluşturulmasını da kapsadığı ortaya konulmuştur[86]. Bu çerçeve, bakım sorumluluğunun çalışma yaşamındaki etkilerinin yalnızca bireysel bir sorun olarak değil; eşitlik, sosyal koruma ve çalışma koşullarının birlikte değerlendirilmesini gerektiren çok boyutlu bir mesele olduğunu göstermektedir.

### 3. Avrupa Birliği Hukuku Düzenlemeleri

Avrupa Birliği hukuku, çalışma yaşamı ve sosyal politika alanında önemli bir uluslararası ve ulusüstü düzenleme kaynağı oluşturmaktadır. Birliğin kurucu antlaşmalarında iş ilişkileri ve sosyal politikaya ilişkin hükümlere yer verilmiş; zaman içerisinde kabul edilen antlaşmalarla bu alanın kapsamı genişletilmiştir. Avrupa Birliği iş hukukunun kaynakları arasında kurucu antlaşmaların yanı sıra Birlik organlarınca kabul edilen tüzük, yönerge ve kararlar ile Avrupa Birliği Adalet Divanı kararları yer almakta; tavsiye ve görüşler ise bağlayıcı nitelik taşı-

---

85 Committee on Economic, Social and Cultural Rights, 'General Comment No 23 (2016) on the Right to Just and Favourable Conditions of Work (Article 7 of the International Covenant on Economic, Social and Cultural Rights)' UN Doc E/C.12/GC/23, paras 32, 34, 36, 44 and 46.

86 Eric A Friedman and others, 'The Global Health and Care Worker Compact: Evidence Base and Policy Considerations' (2023) 8(7) BMJ Global Health e012337.

mamaktadır[87]. Özellikle yönergeler, üye devletlerin iş ve sosyal güvenlik hukuklarının belirli ortak standartlar doğrultusunda şekillenmesinde önemli bir işleve sahiptir. Türkiye bakımından da Avrupa Birliği müktesebatına uyum süreci, iş ve sosyal güvenlik mevzuatının gelişiminde etkili olmuştur[88].

Ailevi sorumlulukları bulunan çalışanların korunması, Gözden Geçirilmiş Avrupa Sosyal Şartı'nın 27. maddesinde de fırsat eşitliği ve eşit muamele hakkı çerçevesinde ele alınmıştır[89]. Hüküm uyarınca taraf devletlerin, bu çalışanların istihdama girebilmelerini ve çalışma hayatında kalabilmelerini sağlayacak önlemleri almaları, çalışma koşulları ile sosyal güvenliğe ilişkin ihtiyaçlarını gözetmeleri, çocuk bakım hizmetlerini geliştirmeleri ve ailevi sorumlulukların iş sözleşmesinin sona erdirilmesi için geçerli bir neden oluşturmasını önlemeleri gerekmektedir[90]. Bu yaklaşım, bakım sorumluluğunu işçinin özel yaşamına ait bir mesele olarak bırakmamakta, çalışma koşullarının belirlenmesinde ve iş ilişkisinin sürdürülmesinde dikkate alınması gereken bir unsur olarak kabul etmektedir.

Avrupa Birliğinin iş ve aile yaşamının bağdaştırılmasına ilişkin politikaları başlangıçta gebelik, doğum ve küçük çocuğun bakımı çevresinde şekillenmiş; bakım yükümlülüğü daha çok anneler üzerinden ele alınmıştır[91]. Ebeveyn ve babalık izinlerine ilişkin düzenlemeler zamanla gelişmiş olmakla birlikte, ciddi hastalığı veya engelliliği bulunan aile bireylerine bakım sağlayan çalışanların ihtiyaçları uzun süre bağlayıcı düzenlemelerin dışında kalmış; engelli çocuk bakımında da ağırlık anneye ek izin tanınmasına verilmiştir[92]. Bu bakımdan 2019/1158 sayılı Ebeveynler ve Bakım Verenler İçin İş ve Özel Yaşam Dengesi Direktifi, bakım veren çalışanları bağımsız bir koruma konusu hâline getirmesi bakımından önemli bir aşamadır[93].

---

87 Süzek ve Başterzi (n 67) 105–107.

88 ibid 105-107.

89 Ayşe Sarı, "Engelli Çocuğu/Yakını Olan Çalışanların Hakları", www.engelsizkariyer.com/BILGI-BANKASI/Engelli-Haklari/Engelli-Cocugu-Yakini-Olan-Calisanlarin-Haklari-325 E. T. 22.07.2026

90 Avrupa Konseyi, Avrupa Sosyal Şartı, Torino, 1961. Gözden Geçirilmiş Avrupa Sosyal Şartı, Strazburg, 03.05.1996, Türkçe metni için bkz. AYM, Avrupa Anlaşmaları Serisi - No. 35, www.anayasa.gov.tr/media/3680/avrupasosyalsarti.pdf E. T. 22.07.2026

91 Ivana Dobrotić and Merve Uzunalioğlu, 'One Size Fits Few: The Evolution of the European Union's Work–Life Balance Agenda over Three Decades' (2026) Social Politics: International Studies in Gender, State & Society jxag013, 1–23.

92 ibid 12.

93 Directive (EU) 2019/1158 of the European Parliament and of the Council of 20 June 2019 on work-life balance for parents and carers and repealing Council Directive 2010/18/EU, https://eur-lex.europa.eu/eli/dir/2019/1158/oj/eng E. T. 21.07.2026; Direktifin amacı için ayrıca bkz. https://eur-lex.europa.eu/EN/legal-content/summary/work-life-balance-for-parents-and-carers.html E. T. 21.07.2026. Bakım izni için bkz. Miguel De la Corte-Rodríguez, The Transposition of the Work-Life Balance Directive in EU Member States: A Long Way Ahead (European Commission, Directorate-General for Justice and Consumers, Publications Office of the European Union 2022) 96–105.

Direktifte iş ve aile yaşamının bağdaştırılmasına yönelik koruma üç temel eksen üzerinde şekillendirilmiştir. Bunlardan ilki, ebeveynlik ve bakım sorumluluklarıyla bağlantılı izin hakları; ikincisi, bakım yükümlülükleri nedeniyle çalışma düzeninin geçici olarak esnekleştirilmesine ilişkin haklar; üçüncüsü ise söz konusu hakların etkin biçimde kullanılmasını güvence altına alan koruyucu mekanizmalardır. Bu yönüyle Direktif, bakım sorumluluğunu yalnızca işçinin belirli sürelerle çalışmadan ayrılmasına imkân veren izinler üzerinden değil, çalışma ilişkisinin bakım ihtiyacına göre uyarlanması ve işçinin bu haklardan yararlanması nedeniyle dezavantajlı duruma düşürülmemesi çerçevesinde ele almaktadır[94].

Direktifin yaklaşımı, iş ve aile yaşamının bağdaştırılmasını yalnızca belirli izin sürelerinin tanınmasından ibaret görmemektedir. Öğretide, özellikle bakım sorumlulukları nedeniyle esnek çalışma talep edebilme imkânının, işçi ve işveren arasında çalışma düzeninin somut ihtiyaçlara göre belirlenmesine yönelik bir iş birliği mekanizması oluşturduğu; bu suretle iş ve aile yaşamının bağdaştırılmasına ilişkin güvencelerin sosyal haklar ekseninde güçlendirildiği belirtilmektedir[95]. Bu yaklaşım, engelli çocuğa bakım veren işçi bakımından da önem taşımaktadır. Zira uzun süreli bakım ihtiyacında işçinin korunması yalnızca izin hakkıyla değil, çalışma süresi ve çalışma biçiminin değişen bakım ihtiyacına göre uyarlanabilmesine imkân tanıyan araçlarla birlikte ele alınmalıdır.

Direktif, öngörülen izin ve esnek çalışma haklarının yalnızca tanınmasıyla yetinmemiş, bunların fiilen kullanılmasını güvence altına alan koruyucu hükümlere de yer vermiştir. Bu kapsamda babalık, ebeveyn ve bakım izinlerinden yararlanılması veya esnek çalışma talep hakkının kullanılması nedeniyle işçinin işten çıkarılmasına karşı koruma öngörülmüş; işçinin feshin bu hakların kullanılmasına dayandığını düşündüren olguları ortaya koyması hâlinde, feshin başka bir nedene dayandığını ispat yükü işverene yüklenmiştir[96]. Böylece Direktifte bakım ve aile sorumluluklarına ilişkin haklar, yalnızca izin veya çalışma düzeninin değiştirilmesini talep etme imkânı olarak değil, bu hakların kullanılmasının iş ilişkisi bakımından olumsuz sonuç doğurmasını engellemeye yönelik güvencelerle birlikte düzenlenmiştir.

Direktifte, bakım izni ile zorlayıcı sebeplere dayanan izin birbirinden ayrılmaktadır. Bakım izni, ciddi bir sağlık sorunu nedeniyle kişisel bakım veya desteğe ihtiyaç duyan bir yakının bakımını üstlenen çalışana belirli bir süre işten ayrılma

---

94 Sevil Doğan, İş Hukukunda İşçinin İş ve Aile Yaşamı Uyumunun Sağlanması (Seçkin Yayıncılık Ankara 2022) 68-69.

95 İbid 68-69. Bununla birlikte, Direktifin esnek çalışma bakımından işçiye esas itibarıyla bir talep hakkı tanıması ve işverenin gerekçeli olmak kaydıyla bu talebi reddedebilmesi, bakım ihtiyacının çalışma koşullarına fiilen yansıtılmasını her durumda güvence altına almaması yönündeki öğretideki görüşler için bkz. ibid 71 vd.

96 Directive (EU) 2019/1158, art 12; Doğan (n 94) 71 vd.

hakkı tanırken[97], zorlayıcı sebep izni hastalık veya kaza gibi işçinin derhal bulunmasını gerektiren acil ailevi durumlara yöneliktir. Üye devlet uygulamalarında izin süresi, yararlanabilecek kişiler ve bakım ihtiyacının ağırlığı farklı biçimlerde düzenlenmekle birlikte, ortak amaç bakım veren çalışanın geçici olarak işten uzaklaşması nedeniyle istihdamını kaybetmesini önlemek ve bakım ihtiyacı ile çalışma ilişkisinin devamı arasında makul bir denge kurmaktır[98].

Direktif ile bakım amacıyla esnek çalışma düzenlemelerinin talep edilebilmesine de olanak sağlanmıştır. Bu kapsamda çalışan, çalışma biçiminin uzaktan çalışma, esnek çalışma saatleri veya çalışma süresinin azaltılması yoluyla yeniden düzenlenmesini isteyebilmekte; işveren ise talebi süresi içinde incelemek, işçinin ve işletmenin ihtiyaçlarını birlikte değerlendirmek ve talebin reddedilmesi ya da ertelenmesi hâlinde kararının gerekçesini açıklamakla yükümlü bulunmaktadır[99]. Bununla birlikte Direktif, talep edilen çalışma düzeninin mutlaka sağlanmasını güvence altına almamakta, işçiye esas itibarıyla talebinin ciddi ve somut biçimde değerlendirilmesini isteme hakkı tanımaktadır.

Avrupa Birliği düzeyinde asgari hakların tanınması, bakım veren çalışanların bütün üye devletlerde aynı ölçüde korunduğu anlamına gelmemektedir. Direktifin ulusal hukuka aktarılmasında izinlerin ücretli olup olmaması, hak sahipliği koşulları, esnek çalışma taleplerinin değerlendirilmesi ve toplu pazarlığın rolü farklılaşabilmektedir[100]. Bazı üye devletler Direktifteki asgari korumanın ilerisine geçerken, bazılarında hakların daha sınırlı veya yararlanmayı güçleştiren koşullarla düzenlendiği görülmektedir[101]. Bu durum, engelli çocuğa bakım veren işçinin korunması bakımından yalnızca kanunda bir talep veya izin hakkına yer verilmesinin yeterli olmadığını; talebin hangi sürede ve hangi ölçütlere göre inceleneceğinin, ret kararının nasıl gerekçelendirileceğinin ve işverenin uygulanabilir başka bir çalışma düzeni önermekle yükümlü olup olmadığının da açıkça belirlenmesi gerektiğini göstermektedir.

---

97 Namık Hüseyinli ve Kezban Özçelik Kaynak, 'Türk Hukukunda Refakat İzni ve Uygulamadaki Yeri (Dokuz Eylül Üniversitesi Hastanesi Örneği)' (2020) 10(1) SGD 59, 61.

98 Directive (EU) 2019/1158 of the European Parliament and of the Council of 20 June 2019 on work-life balance for parents and carers and repealing Council Directive 2010/18/EU, https://eur-lex.europa.eu/eli/dir/2019/1158/oj/eng E. T. 21.07.2026; https://eur-lex.europa.eu/EN/legal-content/summary/work-life-balance-for-parents-and-carers.html E. T. 21.07.2026; De la Corte-Rodríguez (n 93) 104–106.

99 MacLeavy and Ward (n 38) 3–4. En yaygın esnek çalışma biçimleri arasında kısmi süreli, geçici, uzaktan, çağrı üzerine ve esnek zamanlı çalışma ile iş paylaşımının bulunduğuna ilişkin bkz. Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı, Ulusal İstihdam Stratejisi 2014–2023: Eylem Planları 2014–2016 (Çalışma Genel Müdürlüğü 2015) https://www.csgb.gov.tr/Media/4hcfqnwm/uis-ulusal-istihdam-stratejisi-2014-2023-eylem-planları-2014-2016.pdf (Access Date: 28.07.2026)

100 İbid 5-6.

101 İbid 7.

### C. Türk İş Hukukunda Mevcut Düzenlemeler

Türk hukukunda engelli bireylere yönelik korumanın anayasal dayanaklarından biri Anayasa[102]nın 61. maddesidir. Hükümde engelliler, yaşlılar ve korunmaya ihtiyaç duyan çocuklar devlet tarafından özel olarak korunması gereken kişiler arasında sayılmıştır. Anayasa'nın 56. maddesi ise sağlık hakkını güvence altına alarak devlete bireylerin beden ve ruh sağlığının korunmasına yönelik görevler yüklemektedir. Yaşama, maddi ve manevi varlığını koruma ve geliştirme hakkını düzenleyen 17. madde de bu korumanın anayasal dayanakları arasındadır. Bu esaslar doğrultusunda engelli bireylerin bakım ve sosyal hizmet ihtiyaçlarına ilişkin hukuki çerçeve, başta 2828 sayılı Sosyal Hizmetler Kanunu[103] olmak üzere çeşitli kanuni ve ikincil düzenlemelerle oluşturulmuştur[104].

Bakıma muhtaç aile bireylerinin bakımıyla ilgili olarak, çalışanların iş ve aile hayatlarını bağdaştıracak önlemlerin alınması, devletin anayasal bir ödevidir[105]. Anayasa m. 41'de aile toplumun temeli sayılarak huzur ve refah içinde yaşam için devletin alması gereken yükümlülüklerden bahsedilmiştir. Buna göre çalışanın işini kaybetme riskiyle karşılaşmaksızın bakıma muhtaç yakınına gerektiğinde fiilen destek olabilmesi, sosyal devlet ilkesinin somut bir yansıması olarak değerlendirilmesi gereken önemli bir güvence niteliği taşımakta olup aksi bir durumun, yani acil bir bakım ihtiyacı doğduğunda çalışanın işe gitme zorunluluğu nedeniyle âdeta çaresiz kalmasının, bu ilkeyle bağdaştırılması güçtür[106].

İş Hukuku mevzuatında ailevi sebeplerle işçiye izin verilmesi durumu oldukça yaygındır. Mazeret izinlerine geçmeden önce, İş Kanunu'nda düzenlenen diğer ücretli izin ve dinlenme sürelerine kısaca değinmek gerekir. Kanunda işçinin çalışmaksızın ücrete hak kazandığı yıllık ücretli izin, hafta tatili, ulusal bayram ve genel tatil günleri ile yeni iş arama izni ayrı ayrı düzenlenmiş, yıllık izin süreleri işçinin kıdemine göre on dört, yirmi veya yirmi altı gün (İş Kanunu m. 53), hafta tatili kesintisiz en az 24 saat (İş Kanunu m. 46), yeni iş arama izni ise günde en az iki saat olarak belirlenmiştir (İş Kanunu m. 27). Bu sürelerde işçinin iş görme

---

102 Türkiye Cumhuriyeti Anayasası, 09.11.1982, 17863 R.G.

103 27.05.1983, 18059 R. G.

104 Cengiz (n 5) 219. Engelli yakını bulunan çalışanın gece vardiyası ve nöbetinden de muaf tutulacağına ilişkin bkz. Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı, Engelli Çalışanlara ve Engelli Yakını Bulunan Çalışanlara Tanınan Diğer Haklar, www.aile.gov.tr/sss/engelli-ve-yasli-hizmetleri-genel-mudurlugu (E. T. 19.07.2026); ayrıca bkz. 2030 Engelsiz Vizyon Belgesi (3 December 2021) https://aile.gov.tr/media/135666/2030_engelsiz_vizyon_belgesi_.pdf accessed 6 August 2026; T.C. Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı, Engelli Hakları Ulusal Eylem Planı 2023–2025 (Engelli ve Yaşlı Hizmetleri Genel Müdürlüğü 2022) https://aile.gov.tr/media/133056/engelli_haklari_ulusal_eylem_plani_23-25.pdf accessed 6 August 2026.

105 Kabakcı (n 16) 62.

106 ibid 63.

borcu geçici olarak ortadan kalkmakta, buna karşılık ücret hakkı kanunda öngörülen esaslar çerçevesinde korunmaktadır[107].

İş Kanunu Ek m. 2'de işçiye evlenme[108] veya evlat edinme hâlinde üç gün; anne, baba, eş, kardeş ya da çocuğun ölümü hâlinde üç gün[109], eşinin doğum yapması hâlinde ise on gün ücretli mazeret izni tanınmıştır. Ayrıca engelli veya süreğen hastalığı bulunan çocuğun tedavisi hâlinde, sağlık raporuna dayanılarak ve çalışan ebeveynlerden yalnızca biri tarafından kullanılmak üzere yılda toplam on güne kadar ücretli mazeret izni verilmektedir[110]. İş Kanunu'nda mazeret izinleri, ölüm, evlenme, analık izni, doğum sonrasına ilişkin ücretsiz izin, süt izni, yol izni ve benzeri izin türleri arasında yer almakta; bazı izinlerde ücret ödeme borcunun ortadan kalkması nedeniyle iş sözleşmesinin askıda olduğu ve ücretsiz izne ilişkin hukuki sonuçların uygulandığı kabul edilmektedir[111]. Mazeret izni kanundan doğduğundan, koşulları gerçekleştiğinde işverenin izni kullandırmama yönünde takdir yetkisi bulunmamakta; işçinin ise izin sebebini işverene bildirmesi gerekmektedir[112]. Yargıtay kararlarında da haklı mazeretlerin ağırlıklı olarak ailevi nedenlere dayandığı görülmektedir[113].

İş Kanunu'nun 74. maddesinde kadın işçiye doğum öncesi ve sonrasında toplam 24 haftalık analık izni tanınmış; üç yaşını doldurmamış çocuğu evlat edinen eşlerden birine veya evlat edinene de sekiz haftalık izin hakkı tanınmıştır[114]. Analık izninin ardından işçinin talebi üzerine ilk çocuk için 60, ikinci çocuk için 120, üçüncü ve sonraki çocuklar için 180 gün süreyle haftalık çalışma süresinin yarısı kadar izin verilmekte; çoğul doğumda bu süreler 30'ar gün artmakta, çocuğun

---

107 Selin İstanbulluoğlu, 'İş Sözleşmelerinin Askıda Kalma Halleri' (2007) 4(15) Legal İSGHD 943, 956.

108 Basın İş Kanunu'nda işçinin çocuğunun evlenmesi hâlinde tanınan mazeret izninin, İş Kanunu bakımından da kıyasen uygulanması gerektiği yönünde bkz. Makas (n 57) 71.

109 Ölüm durumunda verilen mazeret izninin yakınlık seviyesine göre farklı süreler verilmesi gerektiğine ilişkin bkz. ibid 72.

110 Geniş bilgi için bkz. Duygu Erkan Şahin, '4857 Sayılı İş Kanunu Ek Madde 2'ye Göre Mazeret İzni Hakkı' (2025) 39 SOSBİLDER 268, 277–278.

111 İzzet Otru, İş Hukukunda Ücretsiz İzin (Seçkin Yayıncılık 2012), 97.

112 Makas (n 57) 74-75.

113 Y. 9.HD., 14.03.2011 tarihli E. 2009/7125, K. 2011/6658; Y. 22. HD., 02.03.2015 tarih, E. 2013/33052, K. 2015/8414; Y. 22. HD., 24.10.2018 tarihli E. 2017/15907, K. 2018/23134; Y. 22. HD., 11.04.2013 tarihli E. 2012/20371, K. 2013/7625, (www.lexpera.com.tr) E. T. 06.08.2026.

114 7578 sayılı Sosyal Hizmetler Kanunu ve Bazı Kanunlarda Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun (01.05.2026, 33240 R. G.); analık ve ebeveyn izinlerine ilişkin bkz. Çelik ve diğerleri (n 57) 841; A Can Tuncay, 'Çalışan Kadının Analık Durumunda İzin ve Ücret Güvencesi' [2005] 39 MESS 29, 39; Şükriye Esra Baskan, '4857 Sayılı İş Kanunu Kapsamında Analık İzni, Doğum Sonrası Ücretsiz İzinler ile Doğum ve Evlat Edinme Nedeniyle Kısmi Süreli Çalışma Hakkı' (2016) 15(2) MHFD 89, 95; Talat Canbolat ve Sema Deniz Özkan, 'Doğum Borçlanması Yapılabilecek Süreler' (2017) 3(6) İş ve Hayat Dergisi 105, 114; Makas (n 57) 87; Asiye Şahin Emir, İş ve Sosyal Güvenlik Hukukunda Analık (Adalet Yayınevi 2019) 107–108.

engelli doğması hâlinde ise 360 gün olarak uygulanmaktadır[115],[116]. Bu hakların kullanılabilmesi analık izninin sona ermesine, iş sözleşmesinin devamına ve işçinin talepte bulunmasına bağlı olup[117], işveren yarım çalışma talebini reddedememekte ve izin süresi birleştirilerek topluca kullanılamamaktadır[118]. Kanun koyucu yarım çalışma izni ile altı aya kadar ücretsiz izin hakkını birbirinden ayrı düzenlemiş[119], kadın işçiye, evlat edinme hâlinde ise eşlerden birine veya evlat edinene analık izninin ardından altı aya kadar ücretsiz izin kullanma imkânı tanımıştır[120]. Bu hak işçinin talebine bağlı olmakla birlikte işverenin onayına veya takdirine bırakılmamış, ücretsiz izin süresinin yıllık ücretli izin hesabında dikkate alınmayacağı kabul edilmiştir[121]. İş Kanunu m. 74/5›e benzer bir düzenlemenin aksine, mevzuatımızda çalışanın iş sözleşmesini sona erdirmeden muhtaç yakınına bakabilmesini sağlayan bir izin hakkı öngörülmemiş olup ücretsiz izin yoluyla iş sözleşmesinin askıya alınması, tarafların karşılıklı rızasına bağlı olması nedeniyle bu ihtiyaca gerçek bir güvence sunmaktan uzaktır[122].

---

115 Çelik ve diğerleri (n 57) 843.

116 Yusuf Yiğit ve Selda Topkaya, 'Türk İş Hukuku'nda Gebe ve Emziren Anne İşçilerin Korunmasına İlişkin Düzenlemeler' (2017) 6(14) Hak İş Uluslararası Emek ve Toplum Dergisi 47, 61.

117 Gizem Meral Kılınç, 'Doğuma Bağlı İzinler ve Kısmi Süreli Çalışma Uygulaması' (2023) 8(1) EskBD 121,126; Eda Manav Özdemir ve Canan Erdoğan, 'Türk Hukukunda Kadın Çalışanların Analığının Korunması' (2021) 45 Sicil 106, 111.

118 Çelik ve diğerleri (n 57) 844.

119 Barış Duman, '4857 Sayılı İş Kanunu Çerçevesinde Doğum ve Evlat Edinmeye Bağlı Yarım Çalışma İzni' (2019) 10(1) İnÜHFD 187, 197.

120 Çelik ve diğerleri (n 57) 844; tarafların anlaşmasıyla yapılan ücretsiz analık izninin yıllık izin süresine dahil edileceğine ilişkin bkz. Ece Sıla Hafızoğlu, 'Ücretsiz İzin' içinde Saim Ocak (ed), Zorlayıcı Sebeplerin İş İlişkisine Etkisi (Adalet Yayınevi 2023) 217, 226.

121 Canbolat ve Özkan (n 114) 113; Efe Yamakoğlu ve Eda Karaçöp, 'İş Hukukunda Ücretsiz İzin Uygulamaları' (2014) 20(1) MÜHFD 479, 486; Ömer Ekmekçi ve Esra Yiğit, Bireysel İş Hukuku (6th edn, On İki Levha Yayıncılık 2024), 588; Otru (n 111) 101; Makas (n 57) 81; Hafızoğlu (n 120) 226-227; Kadın memurun söz konusu izin hakkından yararlanmak istemesi hâlinde, kanuni şartların gerçekleşmiş olması idarenin ayrıca bir değerlendirme veya izin verme yetkisini ortadan kaldırmakta; usulüne uygun başvurunun yapılmasıyla birlikte izin hakkının kullanılması mümkün hâle gelmektedir; bu yöndeki kararlar için bkz. Y. 9. HD., 13.07.2009 tarihli E. 2008/36349, K. 2009/20734; ücretsiz analık izni vermeyen işverene karşı işçi haklı nedenle feshe başvurup kıdem tazminatı alabilir bkz. Y. 9. HD., 26.09.2008 tarihli E. 2007/27521, K. 2008/25157; Y. 9. HD., 26.09.2008 tarihli E. 2007/27521, K. 2008/25157; Y. 9. HD., 13.07.2009 tarihli E. 2008/36349, K. 2009/20734, (www.legalbank.net) E. T. 07.08.2026.

122 Kabakcı (n 16) 63-64. Ücretsiz izin konusunda geniş bilgi için bkz. Suat Uğur, 'Türk İş Hukukunda Ücretli ve Ücretsiz İzinler' (yayınlanmamış yüksek lisans tezi, Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi 1998); Savaş Taşkent, 'İş Sözleşmesinin Askıya Alınması ve Ücretsiz İzin Uygulaması' (2006) 1(3) Sicil 20; Sarper Süzek, 'İş Akdinin Askıya Alınması ve Ücretsiz İzinler' (2007) 9 (Özel Sayı) DEÜHFD 115; Otru, (n 111); Ünal Narmanlıoğlu, İş Hukuku: Ferdi İş İlişkileri I (5. baskı, Beta Yayıncılık 2014); Yamakoğlu ve Karaçöp, (n 121) 479; Ali Çöldemli, İş İlişkisinde Askı Halleri ve Pandemiye İlişkin Yasal Düzenlemeler (Adalet Yayınevi 2022); Pelin Kımız, 'Ücretsiz İzin' (yayınlanmamış yüksek lisans tezi, İstanbul Üniversitesi 2022); Hamdi Mollamahmutoğlu, M Astarlı ve Ulaş Baysal, İş Hukuku (Lykeion Yayıncılık 2022); Hafızoğlu (n 120) 217; Makas (n 57); Özgür Oğuz, Ücretsiz İzin (2. baskı, Legal Yayıncılık 2025); Sarper Süzek ve Süleyman Başterzi,

657 sayılı Devlet Memurları Kanunu[123], engelli bireyin bakımını üstlenen memurlara çeşitli haklar tanımaktadır. Buna göre, en az %70 oranında engelli veya süreğen hastalığı bulunan çocuğun rahatsızlanması hâlinde anne veya babadan birine, hastalık raporuna dayanılarak yılda 10 güne kadar mazeret izni verilmektedir (m. 104/E). Üç yaşını doldurmamış engelli çocuğu evlat edinen memura analık izni sonrasında belirli bir süre günlük çalışma süresinin yarısı kadar çalışma imkânı tanınmakta (m. 104/F); bakmakla yükümlü olduğu veya refakat edilmediğinde hayatı tehlikeye girecek yakınının ağır kaza geçirmesi ya da uzun süreli tedavi gerektiren hastalığa yakalanması hâlinde ise sağlık kurulu raporuyla üç aya, gerektiğinde bunun bir katına kadar uzatılabilen ücretli izin öngörülmektedir (m. 105). 5620 sayılı Kanun[124] ek m. 1'de de sürekli işçi kadrosundaki çalışanlara benzer koşullarda altı aya kadar, gerektiğinde bir katına kadar uzatılabilen ücretsiz izin hakkı tanınmıştır.

Görüldüğü üzere, kamu istihdamı bünyesinde bakım yükümlülüğüne ilişkin belirli bir düzenleme çabası mevcut olmakla birlikte, bu korumaların işçi statüsünde çalışanların tamamını kapsayacak nitelikte bütüncül ve sistematik bir çerçeveye henüz kavuşturulamadığı görülmektedir[125]. Bu eksiklik, bakım yükümlülüğü taşıyan işçileri istihdam ilişkisi içerisinde nispeten korumasız bir konuma sürüklemekte olup söz konusu boşluğun, tüm çalışanları kapsayacak biçimde giderilmesi gerekmektedir[126]. Bu noktada kısmi süreli çalışma modeli önemli bir çözüm aracı olarak öne çıkmaktadır; zira bu model, çalışanın iş ve bakım yükümlülükleri arasında denge kurmasına imkân tanımakla kalmayıp tükenmişlik ve stres gibi risklerin azaltılmasına da katkı sunmakta, bununla birlikte toplumsal cinsiyet eşitliğinin sağlanması bakımından da destekleyici bir işlev görmektedir[127]. Nitekim OECD üyesi ülkeler başta olmak üzere pek çok gelişmiş hukuk sisteminde, aile dostu istihdam politikalarının ayrılmaz bir parçası olarak kısmi süreli çalışmaya sıklıkla başvurulduğu görülmektedir[128]. Evde bakımın sürdürülebilir biçimde desteklenebilmesi için yalnızca esnek çalışma imkânlarının tanınması

İş Hukuku (25. baskı, Beta Yayıncılık 2025); Sena Berfin Tunç, Ücretsiz İzin (Seçkin Yayıncılık 2025); Emre Karabacak, İş Hukukunda Ücretsiz İzin (Adalet Yayınevi 2026).

123 23.07.1965, 12056 R.G.

124 21.04.2007, 26500 R. G.

125 Cengiz (n 5) 228. Ani ve öngörülemeyen bakım ihtiyacına özgü, bakım veren işçinin işini kaybetmeden alabileceği kısa süreli kriz bakım izninin mevcut olmadığına ilişkin bkz. Cengiz (n 5) 229.

126 Kabakcı (n 16) 64.

127 Kısmi süreli çalışmaya geçişte yazılı şeklin ispat koşulu olduğuna ilişkin bkz. ibid 75.

128 İş Hukuku ve aile haklarına ilişkin bkz. Dilek Baybora, 'Türkiye'de İşte Aile Haklarına Bakış (Son Yapılan Değişikliklerle)' (2017) 9(1) İşletme Araştırmaları Dergisi 221; Sebiha Kablay ve Yonca Elma, 'İş-Aile Yaşamı Dengesi ve Bunu Sağlamaya Yönelik Ülkemizdeki Uygulamalar' (2018) 2(2) Politik Ekonomik Kuram 77; Ayrıca bu ebeveynlerin ayrımcılığa maruz kalmaması için İş Kanununda eşitlik ve ayrımcılık konusunda bkz. Kübra Doğan Yenisey, 'İş Kanununda Eşitlik İlkesi ve Ayırımcılık Yasağı' (2006) 4(11) Çalışma ve Toplum 63.

yeterli değildir; bakım verenlere yönelik izin hakları ve mali desteklerin güçlendirilmesi, işverenlerin teşvik edilmesi, kurumsal bakım hizmetlerinden yararlanmanın kolaylaştırılması, bakım verenlerin sosyal güvenlik kapsamına alınması, prim esaslarının gelir kaybını önleyecek biçimde düzenlenmesi ve bakımda geçirilen sürelerin emeklilik bakımından karşılık bulması birlikte ele alınmalıdır[129].

## III. ÇALIŞMA KOŞULLARININ UYARLANMASININ KAPSAMI VE İŞVERENİN YÜKÜMLÜLÜĞÜ

### A. İşçi Tarafından Talep Edilebilecek Uyarlamalar

İşçi tarafından talep edilebilecek uyarlamaların belirlenmesinde, kamu personeline ilişkin düzenlemelerde benimsenen çözümler de yol gösterici olabilir. Nitekim 2010/2 sayılı Başbakanlık Genelgesi'nde, bakıma muhtaç engelli aile bireyi bulunan kamu görevlisine günlük bakım amacıyla izin kullanımında gerekli kolaylığın sağlanması ve bu durumdaki personelin mesai saatleri dışındaki nöbet görevi ile gece vardiyasından muaf tutulması öngörülmüştür[130]. Devlet Personel Başkanlığı da izin süresinin engelli yakının durumu, sunulacak bakımın niteliği ve personelin konumu gibi somut olayın özellikleri dikkate alınarak ilgili kurum tarafından belirlenebileceğini belirtmiştir[131]. Her ne kadar söz konusu düzenleme işçi statüsündeki çalışanlara doğrudan uygulanmasa da günlük bakım izni verilmesi, çalışma saatlerinin değiştirilmesi, vardiyanın yeniden düzenlenmesi ve gece çalışmasından muafiyet tanınması gibi tedbirlerin, engelli çocuğa bakım veren işçinin talep edebileceği uyarlamalar arasında değerlendirilmesine elverişli bir örnek oluşturmaktadır[132]. Avrupa Birliği hukukunda da çalışma zamanının bakım ihtiyacına göre yeniden düzenlenmesi, engelli çocuğa bakım veren işçi bakımından gündeme gelebilecek bir uyarlama olarak kabul edilmektedir. Avrupa Birliği Adalet Divanı Bervidi kararında, engelli çocuğa bakım veren işçi bakımından sabit çalışma saatlerinin somut olayın koşullarına göre makul bir

---

129 Çoşkun (n 18) 38–39; Cengiz (n 5) 227.

130 2010/02 sayılı Sendikal Gelişmeler Doğrultusunda Alınacak Önlemler hakkında Başbakanlık genelgesi (30.01.2010, 27478 R. G.)

131 Sarı, (n 89) 2–3.

132 DMK ek m. 39'da memura uygun bir kadroya atanma veya yer değişikliği talep etme imkânı tanınmış olması, özel sektör işçileri bakımından da çalışma veya görev yerinin değiştirilmesinin bakım sorumluluğu ile çalışma yaşamını bağdaştırabilecek uyarlamalar arasında değerlendirilebileceğini göstermektedir. Anayasa Mahkemesi de ağır hasta ve bakıma muhtaç annesinin bakımını üstlenen kamu görevlisinin bu sorumluluğu yerine getirmesinin kolaylaştırılmasını ve önündeki hukuki ve fiilî engellerin kaldırılmasını, aile hayatına saygı hakkından doğan pozitif yükümlülükler kapsamında değerlendirmiş; görevlendirme ve yer değişikliği işlemlerinde hizmet gerekleri ile çalışanın aile hayatına ilişkin menfaatleri arasında adil denge kurulması gerektiğini belirtmiştir. Somut olayda sağlık mazereti yeterince gözetilmeden yapılan görevlendirme nedeniyle aile hayatına saygı hakkının ihlal edildiğine karar verilmiştir; bkz. AYM Nurbani Fikri Başvurusu, 2014/2502 (11.10.2018) paras 48, 53–59.

uyarlama oluşturabileceğini kabul etmiştir[133]. Bununla birlikte bu yükümlülüğün sınırını, talep edilen düzenlemenin işveren bakımından orantısız bir yük doğurup doğurmaması belirlemektedir[134].

İşçinin bakım izni veya esneklik talep edebilmesi için sağlık kurulu raporu alması gerekmektedir. Bakım iznine dayanak oluşturan sağlık kurulu raporunda, refakatin tıbbi gerekçesi, refakat edilmemesi hâlinde hayati risk doğup doğmayacağı, hastanın sürekli ve yakın bakıma ihtiyaç duyup duymadığı, izin süresi ve gerekli görülüyorsa refakatçide bulunması gereken özel nitelikler belirtilmelidir[135].

Esnek çalışma düzenlemesi talep etme hakkı ile uygun düzenleme yapılmasını isteme hakkı aynı hukuki sonucu doğurmamaktadır[136]. Esnek çalışma talebi, işvereni işçinin isteğini incelemeye, tarafların menfaatlerini değerlendirmeye ve talep hakkında karar vermeye yönelten usule ilişkin bir hak niteliğindeyken uygun düzenleme yükümlülüğü, işçinin çalışma hayatına katılımını güçleştiren engelin somut olayın koşullarına uygun bir değişiklikle ortadan kaldırılmasını amaçlayan daha güçlü bir yükümlülüktür[137]. Bu nedenle esnek çalışma talebinin işletmeye ilişkin makul nedenlerle reddedilmesi mümkün olabilmekte, uygun düzenleme talebinin reddedilebilmesi için ise düzenlemenin işveren üzerinde orantısız bir yük meydana getireceğinin ortaya konulması gerekmektedir[138].

Çalışma sürelerinin azaltılması ve esnekleştirilmesi, işçinin sağlığının korunmasının yanı sıra aile yaşamına daha fazla zaman ayırabilmesi bakımından da iş hukukunun önemli tartışma alanlarından biridir[139]. Çalışma sürelerinde esneklik, çalışma zamanının sabit başlangıç ve bitiş saatlerine bağlı olmaksızın işin gerekleri ile tarafların ihtiyaçları doğrultusunda düzenlenebilmesini ifade etmektedir[140]. Bu yaklaşım, işletmenin çalışma süresini ihtiyaçlarına göre plan-

---

133 Marjo Ylhäinen, 'Indirect Discrimination and the Duty to Accommodate: Reframing the Boundaries of Directive 2000/78 in Bervidi and Pauni' (2026) European Labour Law Journal 1, 5; Case C-38/24 Bervidi EU:C:2025:690, paras 71–78.

134 ibid 5.

135 Bakım izninin refakat izni olarak da adlandırıldığına ilişkin bkz. Hüseyinli ve Özçelik Kaynak (n 97) 67.

136 Esnek çalışmaya ilişkin bkz. Jale Taşoğlu ve S Alp Limoncuoğlu, '4857 Sayılı Kanun Kapsamında Esnek Çalışma' (2010) 2(2) Sosyal ve Beşeri Bilimler Dergisi 77.

137 Lisa Waddington and Mark Bell, 'The Right to Request Flexible Working Arrangements under the Work-life Balance Directive – A Comparative Perspective' (2021) European Labour Law Journal 1, 2-5.

138 ibid 2-5.

139 Fevzi Demir ve Gülşen Gerşil, 'Çalışma Hayatında Esneklik ve Türk Hukukunda Esnek Çalışma' (2008) 16 KOSBED 68, 70; bu konuda ayrıca bkz. Cevdet İlhan Günay, 'Çalışma Sürelerinde Esneklik' (2004) 7(3) Kamu-İş İş Hukuku ve İktisat Dergisi 1.

140 Recai Başkan, 'Çalışma Barışı ve Esneklik Tartışmalarında Farklı Bir Yaklaşım' (1999) 15 Mercek 33 https://www.mess.org.tr/media/files/7316_XMCZ2R8XP015_temmuz_1999.pdf accessed 7 August 2026.

lamasına imkân verirken işçinin de çalışma zamanının belirlenmesinde kendi ihtiyaçlarının dikkate alınmasını sağlayarak iş-yaşam dengesinin kurulmasına katkı sunmaktadır[141]. Nitekim bakım sorumluluğunu ücretli çalışmayla birlikte yürüten çalışanlara ilişkin araştırmalarda, çalışma saatlerinin esnekleştirilmesi, gerektiğinde telefon kullanabilme ve evden çalışma imkânlarının bakım verenlerin öncelikli ihtiyaçları arasında yer aldığı belirtilmektedir[142].

Esnek çalışma düzeninde günlük çalışma süresi, işçinin mutlaka işbaşında bulunması gereken çekirdek (asıl) zaman ile çalışma saatlerini belirli sınırlar içinde kendisinin şekillendirebildiği esnek zaman olmak üzere iki bölümden oluşmaktadır[143]. Esnek zaman, işçinin işyerinde bulunmasının zorunlu olduğu çekirdek sürenin dışında kalan ve çalışma gününün başlangıç ve bitiş saatlerini belirli sınırlar içinde kendisinin belirleyebildiği zaman dilimini ifade etmektedir[144]. Bu tür çalışma düzenlerinin uygulandığı işyerlerinde, çalışanların işyerine bağlılık ve motivasyonlarının güçlendiği, buna karşılık işten ayrılma eğiliminin azaldığı yönünde bulgular bulunmaktadır[145]. Bu çerçevede esnek çalışma, çalışma zamanının yeri, süresi ve dağılımının tarafların karşılıklı iradeleri doğrultusunda yeniden düzenlenmesini ifade etmekte; esnekliğin düzeyi ise bu düzenlemenin işçi ve işverenin ihtiyaç ve tercihlerini ne ölçüde karşılayabildiğine göre belirlenmektedir[146]. Bununla birlikte esneklik, her durumda bakım sorumluluğu bulunan işçinin yararına sonuç doğurmamaktadır. İşverenin organizasyonel ihtiyaçları doğrultusunda tek taraflı biçimde geliştirilen esnek çalışma modellerinin, özel-

---

141 Tiziano Treu, 'Labour Flexibility in Europe' (1992) 131(4–5) International Labour Review 497; Muzaffer Koç, '4857 Sayılı İş Kanunundaki Esneklik Düzenlemeleri ve Uygulama Problemleri' (2016) 5(7) İnsan ve Toplum Bilimleri Araştırmaları Dergisi 2169; Tamer Bolat, Oya Aytemiz Seymen ve Oya İnci Bolat, 'Örgütlerde Esnek Çalışma Uygulamaları ve Buna İlişkin Olarak 4857 Sayılı İş Kanununda Getirilen Düzenlemelerin İncelenmesi' (2006) 8(1) Gazi Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi 1; Kamil Ufuk Bilgin ve Esra Nur Tuğan, 'Kadınların İş Performansı Sorunlarına Çözüm Açısından İş-Yaşam Dengeli Esnek Çalışma Düzenlemesi' (2021) 56(3) Üçüncü Sektör Sosyal Ekonomi Dergisi 1477.

142 Barber (n 48) 280.

143 Ahmet Cevat Acar, 'İki Kariyerli Aileler ve İşletmeler' (1994) 5(17) İstanbul Üniversitesi İşletme Fakültesi Dergisi 21 https://iupress.istanbul.edu.tr/journal/imj/article/iki-kariyerli-aileler-ve-isletmeler?id=812495 accessed 7 August 2026.

144 Demir ve Gerşil (n 139) 72; Ezgi Tatlıoğlu, 'Esnek Çalışmanın Avrupa Birliği ve Türkiye'de Uygulanabilirliği' (unpublished master's thesis, Uludağ University 2011).

145 ibid 72; Işıl Karatuna ve Oğuz Başol, 'Job Satisfaction of Part-Time vs. Full-Time Workers in Turkey: The Effect of Income and Work Status Satisfaction' (2017) 8(1) International Journal of Value Chain Management 58.

146 Yücel Öztürkoğlu, 'Tüm Yönleriyle Esnek Çalışma Modelleri' (2013) 1(1) Beykoz Akademi Dergisi 109. Nitekim aile sorumlulukları bulunan çalışanların korunmasına ilişkin karşılaştırmalı çalışmalarda, esnek çalışma saatleri, uzaktan çalışma ve azaltılmış çalışma sürelerinin iş ve bakım sorumluluklarının bağdaştırılmasına yönelik temel araçlar arasında değerlendirilmesi gerektiği savunulmaktadır, bkz. Anju Mary Paul, Jiang Haolie and Cynthia Chen, 'If Caring Begins at Home, Who Cares for the Carers? Introducing the Global Care Policy Index' (2022) 13(5) Global Policy 640, 654–655.

likle aile sorumluluğu bulunan çalışanlar bakımından çalışma ve bakım yükümlülüklerinin bağdaştırılmasını güçleştirebildiği de belirtilmektedir[147].

Çalışma koşullarının uyarlanması ise yalnızca çalışma süresinin azaltılmasından ibaret değildir. Avrupa Birliği hukukunda uygun düzenlemenin, çalışma zamanı düzeninin değiştirilmesi yanında görevlerin yeniden dağıtılması gibi örgütsel tedbirleri de kapsayabileceği kabul edilmektedir[148]. Bu nedenle bakım ihtiyacına verilecek yanıtın yalnızca kısmi süreli çalışmaya geçiş üzerinden değil, işçinin somut ihtiyacına göre çalışma süresi, çalışma zamanının dağılımı ve iş organizasyonunun birlikte değerlendirilmesi suretiyle belirlenmesi gerekir[149].

Öğretide esnek çalışma talep hakkının, işverene esas olarak talebi değerlendirme ve sonucunu açıklama yükümlülüğü getiren usuli nitelikte bir hak olduğu; buna karşılık uygun düzenleme yükümlülüğünün, işçinin çalışma yaşamına katılımını güçleştiren engelin somut olayın koşullarına uygun bir değişiklikle giderilmesini amaçlayan daha güçlü bir yükümlülük oluşturduğu belirtilmektedir[150]. Bu ayrım engelli çocuğa bakım veren işçi bakımından ayrıca önem taşımaktadır. Nitekim Avrupa Birliği Adalet Divanı, Bervidi kararında bakım veren işçi yönünden de makul uyarlama yükümlülüğünün doğabileceğini kabul etmiş ve bu yükümlülüğün işveren bakımından orantısız bir yük meydana getirmeyen uygun tedbirlerin alınmasını gerektirebileceğini belirtmiştir[151]. Bununla birlikte engelli çocuğa bakım veren işçi bakımından korumanın yalnızca böyle bir usuli talep hakkından mı ibaret olduğu, yoksa somut olayın koşullarına göre işverenin çalışma düzenini değiştirmesini gerektiren daha güçlü bir yükümlülüğün de doğup doğmayacağı ayrıca değerlendirilmelidir.

### B. İşverenin Yükümlülükleri

#### 1. Genel Olarak

İşverenin yükümlülüklerinin belirlenmesinde, engellilik hukukunda kabul edilen makul uyumlaştırma/düzenleme yaklaşımı yol göstericidir. Makul uyumlaştırma, kişinin iradesi dışında karşılaştığı dezavantajı gidermek amacıyla somut

---

147 Charlesworth'ün (1996) çalışması için bkz. Barber (n 48) 280; Çalışma süresinin azaltılması, tam süreli çalışmayı bakım sorumluluklarıyla bağdaştıramayan ebeveynler açısından çalışma yaşamında kalmayı sağlayabilecek araçlardan biridir. Bununla birlikte yarı zamanlı çalışma ücret ve kariyer olanakları bakımından olumsuz sonuçlar da doğurabileceğinden, uyarlamanın yalnızca çalışma süresinin azaltılmasıyla sınırlandırılmaması; işçinin çalışma saatleri ve çalışma yeri üzerinde belirli ölçüde söz sahibi olmasını sağlayan düzenlemelerin de dikkate alınması yönünde bkz. Anna Matysiak and Dorota Węziak-Białowolska, 'Country-Specific Conditions for Work and Family Reconciliation: An Attempt at Quantification' (2016) 32(4) European Journal of Population 475, 477–478.

148 Mark Bell, 'Adapting Work to the Worker: The Evolving EU Legal Framework on Accommodating Worker Diversity' (2018) 18(2–3) International Journal of Discrimination and the Law 124, 130–131.

149 ibid 130–131.

150 Waddington and Bell (n 137) 7–9; Bell (n 147) 136-137.

151 Ylhäinen (n 132) 5.

ihtiyaca uygun, gerekli ve elverişli tedbirlerin alınmasını ifade eder[152]. Bu yükümlülük, genel bir ayrıcalık veya pozitif ayrımcılık tedbiri olmayıp maddi eşitliğin sağlanması için bireysel durumun özelliklerine göre belirlenen bir çözümdür[153]. Bu yönüyle makul uyumlaştırma, eşitlik ilkesine istisna oluşturan bir uygulama değil, bireyler arasındaki farklılıkların dikkate alınmasını sağlayarak eşitlik ilkesinin etkinliğini güvence altına alan bir araçtır[154]. Talep edilen düzenlemenin amaçla bağlantılı olması, işyerinin imkânlarıyla bağdaşması ve işverene ölçüsüz bir külfet yüklememesi gerekir[155]. Makul uyumlaştırmanın değerlendirilmesinde yalnızca işverene yüklenen mali veya örgütsel külfetin değil, talep edilen düzenlemenin işçinin karşılaştığı engeli ortadan kaldırmaya elverişli ve etkili olup olmadığının da dikkate alınması gerekir[156]. Bu nedenle değerlendirme, bir yandan işçinin somut ihtiyacını ve düzenlemenin bu ihtiyacı karşılamadaki etkinliğini, diğer yandan işverenin büyüklüğü, ekonomik imkânları ve düzenlemenin maliyeti gibi unsurları birlikte gözeten bireyselleştirilmiş bir incelemeye dayanmalıdır[157]. Bakım veren işçiler bakımından karşılaştırmalı öğretide, bu bireyselleştirilmiş değerlendirmenin işçi ile işveren arasında iyi niyetli ve karşılıklı bir değerlendirme süreci içerisinde yürütülmesi gerektiği de savunulmaktadır[158]. Bu yaklaşıma göre işveren, işçinin talep ettiği düzenlemeyi aynen kabul etmekle yükümlü olmamakla birlikte, bakım ihtiyacını karşılayabilecek makul bir alternatifin bulunup bulunmadığını işçiyle birlikte değerlendirmelidir[159].

Engelli çocuğa bakım veren işçi bizzat engelli olmasa da çocuğun sürekli veya yoğun bakım ihtiyacı, çalışma yaşamında engellilikle bağlantılı bir dezavantaj

---

152 EU, 'Reasonable Accommodation for Staff with Disabilities' https://europa.eu/youreurope/business/hiring-managing-staff/employee-rights-representation/reasonable-accommodation/index_en.htm accessed 6 August 2026; ayrıca engellilerin engelli olmayanlara göre dezavantajlı durumunun kaldırılmasının makul uyumlaştırma olduğu yönünde bkz. Hande Heper, 'Engelli Bireylerin Çalışma Koşullarında Eşitliğin Sağlanması: Erişebilirlik ve Makul Uyumlaştırma' içinde Başak Baysal, Mustafa Keskin, Hande Heper ve Gizem Arslan (eds), Engelli Hakları I-II: 2023-2024 Akademik Yılı Konferansları (On İki Levha Yayıncılık 2025) 163, 170–171.

153 Shivaun Quinlivan, 'Reasonable Accommodation: An Integral Part of the Right to Education for Persons with Disabilities' in Gauthier de Beco, Shivaun Quinlivan and Janet E Lord (eds), The Right to Inclusive Education in International Human Rights Law (Cambridge University Press 2019) 169, 170.

154 Heper (n 151) 171.

155 Enes Ersöz, 'Engellilere Yönelik Ayrımcılık ve Makul Uyumlaştırma Kavramı' (2020) 3(2) NEÜHFD 149, 159–160.

156 Heper (n 151) 175-176.

157 ibid 175-176; Türk hukukunda da Engelliler Hakkında Kanun m. 14'te istihdama ilişkin hükümleri uyarınca engelli bireylerin çalışma yaşamında karşılaştıkları engellerin giderilmesine yönelik makul düzenlemelerin işverenler tarafından gerçekleştirilmesi zorunlu tutulmuş; makul düzenleme yükümlülüğüne uyulmaması ayrımcılık yasağıyla ilişkilendirilmiştir.

158 Abigail L Perdue, 'Caregiver Accommodation' (2023) 44(2) Berkeley Journal of Employment & Labor Law 207, 278–279.

159 ibid 278–279.

doğurabilir. Bu nedenle bireyselleştirme, gereklilik ve ölçülülük ilkeleri bu işçilerin çalışma koşullarının uyarlanmasında da esas alınmalı; işveren, durumdan haberdar edildiğinde işin ve işyerinin gerekleri ölçüsünde çalışma saatleri veya vardiyanın değiştirilmesi, uzaktan ya da kısmi süreli çalışma ve bakım ihtiyacına uygun izin gibi tedbirleri değerlendirmelidir[160]. Engelli çocuğun bakımından kaynaklanan ihtiyaçlar, işveren açısından çocuğa karşı bağımsız bir yükümlülük doğurmamakta; işverenin işçiye karşı mevcut borçlarının somut olayın özelliklerine göre değerlendirilmesini gerekli kılmaktadır. Bu nedenle çalışma koşullarının uyarlanmasına ilişkin talebin hukuki dayanağı, işverenin eşit davranma ve gözetme borçları çerçevesinde aranmalıdır.

**2. Eşit Davranma Borcu ve Ayrımcılık Yasağı**

Eşit davranma borcu aynı durumdaki kişilere aynı şekilde davranmak şeklinde tanımlanmıştır[161]. Eşit davranma ilkesi için çeşitli koşullar öngörülmüştür. İlk koşul olarak eşit davranmanın söz konusu olacağı işçiler arasında iç ilişkinin bulunması, ikinci koşul olarak işveren ile işçi arasında hukuki (iş) ilişkisinin olması öngörülmüştür[162]. İş Kanunu m. 5, iş ilişkisinde dil, ırk, renk, cinsiyet, engellilik, siyasal düşünce, felsefî inanç, din, mezhep ve benzeri sebeplere dayalı ayrımcılığı yasaklamaktadır[163]. Hüküm ayrıca esaslı bir neden bulunmadıkça tam ve kısmi süreli ya da belirli ve belirsiz süreli çalışanlar arasında farklı işlem yapılmasını engellemekte; cinsiyet ve gebelik nedeniyle doğrudan veya dolaylı ayrımcılığı da açıkça yasaklamaktadır. Eşit davranma borcunun ihlali hâlinde işçi, yoksun bırakıldığı hakların yanında dört aya kadar ücreti tutarında uygun bir tazminat talep edebilir. İşçi ayrımcılık ihtimalini güçlü biçimde ortaya koyduğunda ise aksini ispat yükü işverene geçmektedir.

6701 sayılı Türkiye İnsan Hakları ve Eşitlik Kurumu Kanunu[164] m. 6, işe başvuru aşamasından çalışma koşullarının belirlenmesine, meslekte yükselmeye, eğitim ve sosyal menfaatlere erişimden iş ilişkisinin sona ermesine kadar istihdama ilişkin tüm süreçlerde ayrımcılığı yasaklamaktadır. Hüküm ayrıca iş başvurusunun gebelik, annelik veya çocuk bakımı gerekçesiyle reddedilemeyeceğini açıkça düzenlemekte ve bu korumayı kamu istihdamı ile İş Kanunu kapsamı dışında kalan iş ilişkilerine de genişletmektedir. Eşit davranma borcu, bütün işçilere koşulsuz biçimde aynı şekilde davranılmasını gerektirmez. Objektif olarak farklı durumda bulunan işçilere, bu farklılığın gerektirdiği ölçüde farklı

---

160 Aile dostu iş hukuku uygulamaları çerçevesinde en çok karşılaşılan esnek çalışma şeklinin kısmi süreli çalışma olduğuna ilişkin bkz. Ufuk Aydın ve Seher Demirkaya, 'Çalışma Yaşamında Aile Dostu İş Hukuku Uygulamaları' (2017) 3(6) İş ve Hayat 72, 77.

161 Tunçomağ ve Centel (n 59) 156.

162 ibid 157.

163 Bu nedenlerin sınırlı olmayıp genel nitelikte sayıldığına ilişkin bkz. ibid 157.

164 20.04.2016, 29690 R. G.

davranılması da eşitlik ilkesinin bir gereği olabilir. Nitekim haklı ve objektif nedenlerin farklı muameleyi gerektirdiği hâllerde bu durumun işveren tarafından dikkate alınmaması da somut olayın özelliklerine göre eşit davranma borcunun ihlaline yol açabilir[165]. Bu bakımdan engelli çocuğun bakımından kaynaklanan özel ihtiyaçların dikkate alınması ve bu ihtiyaçlarla bağlantılı çalışma koşullarının farklılaştırılması, tek başına diğer işçiler bakımından eşit davranma borcunun ihlali olarak değerlendirilemez[166].

İkramiye, özel emekli aylığı, işverenin kendi isteğiyle yaptığı yaşlılık, evlenme, doğum gibi olaylarda sosyal yardımlarda haklı/objektif bir neden olmadıkça ayrım yapılmamalıdır[167]. Eşit davranma borcu aslında aynı nitelikte, aynı kıdem ve statüde çalışan işçiler arasında farklılık yaratmamaktır[168]. Yine işverenin fazla çalışma, tatil ve gece çalışmalarında aynı nitelikteki işçiler arasında ayrım yapmaması, işçiler arasında nöbetleşme usulüne başvurması gerekmektedir[169]. İşyeri uygulaması işçi bazında değil, işyeri bazında olduğundan, örneğin engelli çocuğu olan ve bakmakla yükümlü olup dezavantajlı konumda olan işçi de ikramiyeye eşitlik ilkesi gereği hak kazanır[170]. İşveren yönetim hakkını kullanırken veya disiplin cezalarını uygularken de eşit işlem yapma borcuna uygun davranmalıdır[171]. Aynı şekilde engelli işçi veya engelli çocuğu olan işçiye psikolojik taciz (mobbing) uygulanması da eşitlik ilkesine aykırılık oluşturur[172].

Eşit davranma borcu, iş ilişkisinin devamı kadar sona erdirilmesi aşamasında da önem taşımaktadır. Ayrım yasaklarından birine dayanılarak gerçekleştirilen fesih hukuka aykırı olduğu gibi, bu durumda eşitlik ilkesinin ihlali için işçiler arasında ayrıca bir karşılaştırma yapılması da gerekli değildir[173]. Dar anlamda eşit davranma borcu bakımından ise işveren, feshedilecek işçinin belirlenmesinde keyfî hareket edemez; aynı veya benzer durumda bulunan işçiler arasında yap-

---

165 Sarper Süzek, "İşverenin Eşit Davranma Borcu", Sicil, IV(12), 2008, 24-38, 26; Deniz Ugan Çatalkaya, 'İş Hukukunda Eşitlik İlkesinin İki Bileşeni: İşverenin Dar Anlamda Eşit Davranma Borcu ve Ayrım Yasağı' (2021) 2 Çalışma ve Toplum 859, 861.

166 Yasin Ulusoy ve Senar Çağırgan Tuncer, 'İş Hukukunda Eşit Davranma İlkesi' (2020) 7(2) Pamukkale Journal of Eurasian Socioeconomic Studies 86, 97

167 Tunçomağ ve Centel (n 59) 160; Ulusoy ve Çağırgan Tuncer (n 166) 97. Yargıtay da daha az ücret ödenmesi veya daha az zam durumunda da objektif nedene dayanmama halinde eşit davranma borcunu ihlal kararını vermektedir. Bkz. Y. 9. HD., 11.05.2016, E. 2016/1543, K. 2016/11750; Y. 9. HD., 09.03.2005, E. 2005/3551, K. 2005/7831.

168 Fevzi Demir, İş Hukuku ve Uygulaması, (7. Baskı Albi Yayınları 2014) 196; Mollamahmutoğlu ve diğerleri (n 53) 193;

169 Demir, (n 168) 193.

170 Süzek ve Başterzi (n 67) 530.

171 ibid 531; Y. 9. HD., 01.10.2007, E. 2007/14259, K. 2007/28745; Ugan Çatalkaya (n 165) 861-862.

172 ibid 531; Ayça İzmirlioğlu, "İşyerinde Psikolojik Tacizin Eşit Davranma İlkesi Bağlamında İncelenmesi", Arş. Gör. Ceren Damar Şenel Armağanı, 2, 2020, 1799-1819.

173 Süzek ve Başterzi (n 67) 532.

tığı tercihi objektif, adalet ve hakkaniyete uygun nedenlerle haklılaştırabilmelidir[174]. Bu çerçevede engelli çocuğun bakımından kaynaklanan izin veya çalışma koşullarının uyarlanması talebinin, işçinin aleyhine bir değerlendirme ölçütüne dönüştürülmemesi gerekir.

Eşit davranma borcu ile gözetme borcu, işverenin iş sözleşmesinden doğan ve birbirini tamamlayan yükümlülükleri olup, somut olayın özelliklerine göre iç içe geçebilmektedir[175]. Bu nedenle engelli çocuğun bakımından kaynaklanan ihtiyaçların iş ilişkisine yansıdığı hâllerde, işverenin yükümlülüklerinin yalnızca eşit davranma borcu üzerinden değil, işçinin kişiliğinin korunmasına yönelik gözetme borcuyla birlikte değerlendirilmesi gerekir.

### 3. Gözetme Borcu ve İşçinin Kişiliğinin Korunması

İşçinin sadakat borcuna karşılık gelen[176] işverenin işçiyi gözetme borcu işçiyi ve kişiliğini korumak aynı zamanda onun çıkarlarını zedeleyecek davranışlardan kaçınmak olarak ifade edilmektedir[177]. Genel bir düzenleme olan 6098 sayılı Türk Borçlar Kanunu m. 417 uyarınca işveren, işçinin kişiliğini korumak, işyerinde dürüstlük ilkesine uygun bir düzen sağlamak, işçiyi mobbing ve cinsel tacize karşı korumak ve gerekli iş sağlığı ve güvenliği önlemlerini almakla yükümlüdür. Bu yükümlülüklerin ihlali nedeniyle işçinin kişilik haklarının, vücut bütünlüğünün veya yaşamının zarar görmesi hâlinde sözleşmeye aykırılıktan doğan sorumluluk hükümleri uygulanır. İşverenin işçiyi gözetme borcu, sadakat borcunda olduğu gibi kapsamı önceden kesin biçimde belirlenemeyen ve somut olayın özelliklerine göre dürüstlük kuralı çerçevesinde şekillenen genel bir davranış yükümlülüğüdür[178].

Gözetme borcunun bir diğer görünümü, işçinin özel yaşamına ve kişisel verilerine saygı gösterilmesidir. 6698 sayılı Kişisel Verilerin Korunması Kanunu[179] m. 3/d'ye göre, kişisel veri, kimliği belirli veya belirlenebilir bir kişiye ilişkin her türlü bilgiyi kapsamakta; aile yaşamına ve çalışma hayatına ilişkin bilgiler

---

174 ibid 533-535; Ugan Çatalkaya (n 165) 864-866.

175 Atanur Karaahmetoğlu, "İşverenin Eşit Davranma Borcu ile Gözetme Borcu (İş Sağlığı ve Güvenliği Boyutuyla) Arasındaki İlişki ve İşverenin Bu Yükümlülüklerinin İş İlişkisinin Akıbetine Etkisi", USOBED 9(1), 2025, 103-127, 117-120.

176 Süzek ve Başterzi (n 67) 458; Demir, (n 128) 196; Mollamahmutoğlu ve diğerleri (n 53) 201; Şükran Ertürk, Bireysel İş Hukuku, (Yetkin Yayıncılık 2022) 245; Eyrenci ve diğerleri, Bireysel İş Hukuku, (11. Baskı Beta Yayıncılık 2024) 169; M. Fatih Uşan ve Canan Erdoğan, İş ve Sosyal Güvenlik Hukuku, (Seçkin Yayıncılık 2020) 138.

177 Süzek ve Başterzi (n 67) 458; Osman Uyaroğlu, 'Türk Borçlar Kanunu Madde 417 Bağlamında İşçinin Kişiliğinin Korunması' (2023) 14(54) Türkiye Adalet Akademisi Dergisi 315, 317.

178 Mollamahmutoğlu ve diğerleri, (n 53) 202; Narmanlıoğlu, (n 122) 320-323; Çelik ve diğerleri (n 57) 368; Seda Arslan, "İş Sağlığı ve Güvenliği Kanununa göre İşverenin Genel Yükümlülükleri", Marmara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Araştırmaları Dergisi, Prof. Dr. Ali Rıza Okur'a Armağan, 2014, 20(1), 774-801, s. 776.

179 07.04.2016, 29677 R.G.

de bu kapsamda değerlendirilmektedir[180]. Nitekim TBK m. 419, işverene işçiye ait kişisel verileri yalnızca işe yatkınlıkla bağlantılı olduğu veya iş sözleşmesinin ifası bakımından gerekli bulunduğu ölçüde kullanma yetkisi tanımaktadır. Bu nedenle engelli çocuğuna yönelik bakım ihtiyacını ileri süren işçiden talep edilecek bilgi ve belgeler de bakım izni veya çalışma koşullarının uyarlanması talebinin değerlendirilmesi için gerekli olanla sınırlı tutulmalıdır[181]. İşverenin gözetme borcuna aykırı davranması hâlinde ise, maddi-manevi tazminat, koşulları varsa sözleşmeye aykırılıktan ve/veya haksız fiilden doğan sorumluluk hükümleri gündeme gelebilecektir[182].

Engelli çocuğun bakımından kaynaklanan ihtiyaçların işveren açısından önemi, doğrudan çocuğa karşı bir yükümlülükten değil, bu durumun işçinin iş ilişkisi içerisindeki konumunu etkilemesinden kaynaklanmaktadır. Çalışma zamanı, işin görülme biçimi ve işyerindeki davranışlara ilişkin düzenlemeler kural olarak işverenin yönetim hakkı kapsamında olmakla birlikte, bu hak sınırsız olmayıp işçinin kişilik hakları ve dürüstlük kuralıyla çevrelenmiştir[183]. Nitekim gözetme borcu, işçinin özel yaşamının ve temel haklarının işverenden gelebilecek müdahalelere karşı korunmasını da kapsamaktadır[184]. Nitekim öğretide, işçinin kişiliğinin korunmasının gerekli kıldığı durumlarda daha ölçülü tedbirler kapsamında uzaktan çalışma veya çalışma sürelerinin yeniden düzenlenmesi gibi çalışma koşullarına ilişkin değişikliklerin gündeme gelebileceği de belirtilmektedir[185]. İşverenin yönetim hakkının işçinin özel yaşam alanına temas ettiği durumlarda, müdahalenin

---

180 Aydın Akgül, 'Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi Kararlarında Kişisel Verilerin Korunması Hakkı' (2014) 9(92) Terazi Hukuk Dergisi 72, 73-74; ayrıca kişisel verinin kimliği belirli veya belirlenebilir gerçek kişiye ilişkin her türlü bilgi şeklindeki tanımı için bkz Avrupa Parlamentosu ve Konsey Direktifi 95/46/EC, m 2(a), https://eur-lex.europa.eu/eli/dir/1995/46/oj/eng erişim tarihi 13 Temmuz 2026.

181 Kişisel veriler ve korunmasına ilişkin geniş bilgi için bkz. Gülsevil Alpagut, 'İşyerinde Kamera Gözetlemesi ve AİHM Kararları ile Tespit Edilen Esaslar' içinde Kübra Doğan Yenisey (ed), Prof. Dr. Savaş Taşkent'e Armağan (On İki Levha Yayıncılık İstanbul 2019) 275; İlke Gürsel, İşçinin Kişisel Verilerinin Korunması Hakkı (1. Bası, Adalet Yayınevi 2016); Erbil Beytar, İşçinin Kişiliğinin ve Kişisel Verilerinin Korunması (2. Bası, On İki Levha Yayıncılık İstanbul 2018); Yiğitcan Çankaya, İş İlişkisinde İşçinin Özel Yaşamının Gizliliği (1. Bası, Beta Basım Yayın İstanbul 2021); Gonca Gülsüm Çelik, 'İşverenin İşçinin Kişisel Verilerini Koruma Yükümlülüğü' (2025) 1 KONBARDER 31; A Eda Manav, 'İş İlişkisinde İşçinin Kişisel Verilerinin Korunması' (2015) 19(2) Gazi Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi 95.

182 Çelik ve diğerleri (n 57) 180; Murat Şen, 'İşverenin İşçiyi Koruma ve Gözetme Borcu Kapsamında İşçinin Kişiliğinin Korunmasına Aykırılık ve Sonuçları' (2012) 28 Sicil İş Hukuku Dergisi 129; Yeliz Bozkurt Gümrükçüoğlu, 'İş İlişkisinde İşçinin Kişisel Verilerinin Korunmasına İlişkin Sorunlar ve Kişisel Verilerin Korunması Kanunu' içinde Kübra Doğan Yenisey ve Seda Ergüneş Emrağ (ed), İş Hukukunda Yeni Yaklaşımlar (1. Bası, Beta Yayıncılık İstanbul 2017) 19, 96-97; Tunçomağ ve Centel (n 59) 152-155.

183 Seda Arslan Durmuş, "İşçinin Özel Yaşamının İş İlişkisine Etkisi", Dicle Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi", 25 (42), 2020, 135-168, 145-146.

184 ibid 148-149; Uyaroğlu (n 177) 319.

185 Uyaroğlu (n 177) 320.

meşru bir amaca dayanması, bu amaç bakımından gerekli ve elverişli olması ve işçinin kişilik haklarına ölçüsüz bir külfet yüklememesi gerekir[186]. Bu ölçütler, engelli çocuğun bakımından kaynaklanan ailevi durumun iş ilişkisine yansıdığı hâllerde de önem taşımaktadır. İşveren, bakım sorumluluğunu yalnızca iş organizasyonunu güçleştiren kişisel bir durum olarak değerlendirmemeli; çalışma koşullarının uyarlanmasına yönelik talebi işin gerekleri, işçinin özel ve aile yaşamının korunması ve ölçülülük ilkesi çerçevesinde ele almalıdır. Bununla birlikte bu yaklaşım, işverenin talep edilen her değişikliği kabul etmesi anlamına gelmemekte; talebin somut olayın özellikleri dikkate alınarak makul ve gerekçeli biçimde değerlendirilmesini gerektirmektedir.

## SONUÇ

Engelli bir çocuğun bakımı, belirli dönemlerle sınırlı olmayıp çocuğun sağlık, eğitim, rehabilitasyon ve günlük yaşam ihtiyaçlarına göre yoğunluğu değişen ve çoğu kez uzun yıllar süren bir sorumluluktur. Bu nedenle bakım veren anne veya babanın çalışma hayatındaki ihtiyaçları yalnızca kısa süreli izinlerle karşılanamaz. Türk iş hukukunda mazeret izni ve kısmi süreli çalışma gibi bazı imkânlar öngörülmüş olsa da mevcut düzenlemeler, bakım yükümlülüğünün sürekliliği ve ailelerin farklılaşan ihtiyaçları karşısında parçalı ve sınırlı kalmaktadır. Özellikle çalışma saatleri ve vardiyaların uyarlanması, uzaktan çalışma, çalışma süresinin geçici olarak azaltılması veya uygun bir bakım izni tanınması bakımından bütüncül bir hukuki çerçevenin bulunmaması, işçiyi çocuğunun bakımını sürdürmek ile istihdamını korumak arasında güç bir tercihle karşı karşıya bırakabilmektedir.

Bakım ihtiyacı, yalnızca yaşlanmaya özgü bir olgu olmayıp hastalık, engellilik, analık, kaza veya ölüm gibi farklı sosyal risklerin sonucu olarak yaşamın her döneminde ortaya çıkabilmektedir. Bu ihtiyaç, kişinin kronik hastalık, ileri yaş ya da ağır engellilik nedeniyle beslenme, giyinme, kişisel temizlik ve benzeri gündelik faaliyetleri tek başına sürdürememesi ve sürekli olarak bir başkasının desteğine gereksinim duyması hâlinde belirginleşmektedir[187]. Dolayısıyla bakım meselesi, yalnızca bakıma ihtiyaç duyan kişinin korunmasıyla sınırlı olmayıp bu

---

[186] Yusuf Yiğit, "Yargı Kararları Işığında İşçinin Sosyal Medya Paylaşımı Nedeniyle İş Sözleşmesinin İşverence Feshinin Koşulları", Dokuz Eylül Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, 26(2), 2024, 975-1019, 993-994; Ali Uçar, 'Özel Hayatın Gizliliği Hakkı ve İfade Özgürlüğü Bağlamında İşçinin Sosyal Medya Kullanımı Gerekçesiyle İş Sözleşmesinin Feshi' (2026) 84(2) Ankara Barosu Dergisi 1049; Mustafa Alp ve Dilek Dulay Yangın, 'Haklı Yahut Geçerli Fesih Nedeni Olarak İşyerinde Yaşanan Duygusal İlişkiler-Anayasa Mahkemesi ve Yargıtay Kararları Çerçevesinde Değerlendirmeler' (2021) 27(2) Marmara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Hukuk Araştırmaları Dergisi 1380; Nihat Seyhun Alp, 'İş Hukukunda İşçilerin Sosyal Medya Kullanımına İlişkin İşyeri İç Yönetmelikleri/Rehberler' (2025) 11(1) Anadolu Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi 57.

[187] Sait Dilik, 'Sosyal Güvenlikte Yeni Bir Sosyal Sigorta Kolu: Bakım Sigortası' (1998) 4(3) Kamu-İş İş Hukuku ve İktisat Dergisi 5.

sorumluluğu fiilen üstlenen aile bireylerinin çalışma yaşamındaki konumlarının da birlikte değerlendirilmesini gerektirmektedir[188].

Engelli çocuğun hastalanması hâlinde tanınan mazeret izni, geçici ihtiyaçların karşılanmasına hizmet etmekte; bakım sorumluluğunun uzun süreli niteliğine tek başına cevap vermemektedir. Kamu personeli bakımından öngörülen mesai içinde izin kolaylığı, nöbet ve gece vardiyasından muafiyet, refakat izni ve engellilik durumuna bağlı yer değişikliği imkânları, özel sektör işçileri yönünden de yol gösterici olmalıdır. Bu nedenle engelli çocuğa bakım veren işçiye somut bakım ihtiyacına göre kullanılabilecek bağımsız bir bakım izni tanınmalı; ayrıca çalışma saatlerinin veya vardiyanın değiştirilmesi, kısmi süreli ya da uzaktan çalışma ve gerektiğinde görev veya işyerinin değiştirilmesi gibi uyarlamaları talep etme imkânı sağlanmalıdır. Böylece işçinin bakım sorumluluğu nedeniyle çalışma hayatından çekilmek zorunda kalmadan istihdamını sürdürmesi desteklenebilir.

Engelli çocuğa bakım veren işçinin diğer ebeveynlerle bütünüyle aynı koşullara tabi tutulması, çocuğun farklılaşan bakım ihtiyacını göz ardı edebilir. Bu nedenle farklılaştırılmış izin süreleri, izinlerin bölünerek kullanılması ve çalışma saatlerinin bakım programına göre düzenlenmesi, eşitlik ilkesinden uzaklaşma değil, maddi eşitliğin sağlanmasına hizmet eden araçlar olarak değerlendirilmelidir[189]. Ayrıca ani ve öngörülemeyen bakım ihtiyaçlarında işçinin kısa süreli olarak çalışmadan ayrılmasını sağlayan bütüncül bir düzenleme bulunmadığından, kriz bakım izninin Türk hukukunda açıkça düzenlenmesi bakım veren işçilerin korunmasını güçlendirecektir[190].

## KAYNAKÇA

Acar AC, 'İki Kariyerli Aileler ve İşletmeler' (1994) 5(17) İstanbul Üniversitesi İşletme Fakültesi Dergisi 21 https://iupress.istanbul.edu.tr/journal/imj/article/iki-kariyerli-aileler-ve-isletmeler?id=812495 erişim tarihi 7 Ağustos 2026

Adams KL, 'The Family Responsibilities Convention Reconsidered: The Work-Family Intersection in International Law Thirty Years On' (2014) 22(2) Cardozo Journal of International & Comparative Law 201-260

Ağca E, 'Çocukların Korunması ve Ülkelerarası Evlat Edinme Konusunda İşbirliğine Dair Lahey Sözleşmesi Kapsamında Ülkelerarası Evlat Edinmede Usulî İşlemler' (2025) 3(2) Tokat Gaziosmanpaşa Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi 1

Ağcasulu H, 'Sosyal Politika Olarak Evde Bakım Hizmetleri: Ülke Örnekleri ve Türkiye' (2021) 26(2) Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi 167

188 Ağören (n 29) 55.

189 Hendricks (n 48) 54–57.

190 Cengiz (n 5) 229.

Ağören V, 'Bakım Sigortası ve Türkiye İçin Model Önerisi' [2017] 12 Sosyal Güvence 1

Akgül A, 'Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi Kararlarında Kişisel Verilerin Korunması Hakkı' (2014) 9(92) Terazi Hukuk Dergisi 72

Aktaş E, 'Fiziksel Engelli Çocuk ve Ailesinin Evde Bakım Gereksinimine Işık Tutucu Araştırmaların Sistematik İncelenmesi' (yayımlanmamış yüksek lisans tezi, Marmara Üniversitesi 2010)

Akyıldız Y, 'Çalışma Hayatında Engelli Bireylerin Yaşadıkları Sorunlar: Kırklareli Örneği' (2026) 29 Sosyal Güvence 2006

Akyüz E, Çocuk Hukuku: Çocukların Hakları ve Korunması (7. Bası, Pegem Akademi 2020)

Alahan NA, Aylaz R ve Yetiş G, 'Kronik Hastalığı Olan Çocuğa Sahip Ebeveynlerin Bakım Verme Yükü' (2015) 4(2) Annals of Health Sciences Research 1

Alp NS, 'İş Hukukunda İşçilerin Sosyal Medya Kullanımına İlişkin İşyeri İç Yönetmelikleri/Rehberler' (2025) 11(1) Anadolu Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi 57-83

Alp M ve Dulay Yangın D, 'Haklı Yahut Geçerli Fesih Nedeni Olarak İşyerinde Yaşanan Duygusal İlişkiler-Anayasa Mahkemesi ve Yargıtay Kararları Çerçevesinde Değerlendirmeler' (2021) 27(2) Marmara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Hukuk Araştırmaları Dergisi 1380-1415

Alpagut G, 'İşyerinde Kamera Gözetlemesi ve AİHM Kararları ile Tespit Edilen Esaslar' içinde Doğan Yenisey K (ed), Prof. Dr. Savaş Taşkent'e Armağan (On İki Levha Yayıncılık İstanbul 2019) 275-284

Arıcı K, Türk Sosyal Güvenlik Hukuku, (Gazi Kitabevi 2022).

Arslan Ertürk A, 'Türkiye'de SMA'lı Çocukların Tedavisi ve Yabancı Ülke Örnekleri' (2024) 30(2) Marmara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Hukuk Araştırmaları Dergisi 813

Arslan S, 'İş Sağlığı ve Güvenliği Kanununa Göre İşverenin Genel Yükümlülükleri' (2014) 20(1) (Prof Dr Ali Rıza Okur'a Armağan) Marmara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Hukuk Araştırmaları Dergisi 774-801.

Arslan Durmuş S, "İşçinin Özel Yaşamının İş İlişkisine Etkisi", Dicle Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi", 25 (42), 2020, 135-168

Aydın U ve Demirkaya S, 'Çalışma Yaşamında Aile Dostu İş Hukuku Uygulamaları' (2017) 3(6) İş ve Hayat 72

Aygüler E ve Ayalp MÇ, 'Türkiye'deki Evde Bakım Aylığı Düzenlemesine Eleştirel Bir Yaklaşım' (2018) 16(3) Manisa Celal Bayar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi 1

Aykanat Girgin B ve Balcı S, 'Fiziksel Engelli Çocuk ve Ailesinin Evde Bakım Gereksinimi' (2015) 4 Gümüşhane Üniversitesi Sağlık Bilimleri Dergisi 305

Baskan ŞE, '4857 Sayılı İş Kanunu Kapsamında Analık İzni, Doğum Sonrası Ücretsiz İzinler ile Doğum ve Evlat Edinme Nedeniyle Kısmi Süreli Çalışma Hakkı' (2016) 15(2) Maltepe Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi 89

Başbakkal Z ve Bilsin E, 'Dünyada ve Türkiye'de Engelli Çocuklar' (2014) 30(2) Ege Üniversitesi Hemşirelik Fakültesi Dergisi 65

Başkan R, 'Çalışma Barışı ve Esneklik Tartışmalarında Farklı Bir Yaklaşım' (1999) 15 Mercek 33 https://www.mess.org.tr/media/files/7316_XMCZ2R8XP015_temmuz_1999.pdf erişim tarihi 7 Ağustos 2026

Barber JG, 'Australian Industrial Relations Policy and Workers with Family Responsibilities' (2004) 7(3) Community, Work & Family 275–284

Baybora D, 'Türkiye'de İşte Aile Haklarına Bakış (Son Yapılan Değişikliklerle)' (2017) 9(1) İşletme Araştırmaları Dergisi 221

Bell M, 'Adapting Work to the Worker: The Evolving EU Legal Framework on Accommodating Worker Diversity' (2018) 18(2–3) International Journal of Discrimination and the Law 124

Beytar E, İşçinin Kişiliğinin ve Kişisel Verilerinin Korunması (2. Bası, On İki Levha Yayıncılık İstanbul 2018)

Bilgin KU ve Tuğan EN, 'Kadınların İş Performansı Sorunlarına Çözüm Açısından İş-Yaşam Dengeli Esnek Çalışma Düzenlemesi' (2021) 56(3) Üçüncü Sektör Sosyal Ekonomi Dergisi 1477

Boğlualcı ŞG, 'Koruma mı Dışlama mı? Çalışma Mevzuatımızda Kadını Koruyucu Kimi Düzenlemelerin Kadın İstihdamı ve AB Normları Açısından Değerlendirilmesi' (2017) 3(54) Çalışma ve Toplum 1263

Bolat T, Seymen OA ve Bolat Oİ, 'Örgütlerde Esnek Çalışma Uygulamaları ve Buna İlişkin Olarak 4857 Sayılı İş Kanununda Getirilen Düzenlemelerin İncelenmesi' (2006) 8(1) Gazi Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi 1

Bozkurt Gümrükçüoğlu Y, 'İş İlişkisinde İşçinin Kişisel Verilerinin Korunmasına İlişkin Sorunlar ve Kişisel Verilerin Korunması Kanunu' içinde Doğan Yenisey K ve Ergüneş Emrağ S (ed), İş Hukukunda Yeni Yaklaşımlar (1. Bası, Beta Yayıncılık İstanbul 2017) 19-100

Canarslan H ve Ahmetoğlu E, 'Engelli Çocuğa Sahip Ailelerin Yaşam Kalitesinin İncelenmesi' (2015) 17(1) Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi 13

Canbolat T ve Özkan SD, 'Doğum Borçlanması Yapılabilecek Süreler' (2017) 3(6) İş ve Hayat Dergisi 105

Cangür Ş ve diğerleri, 'Düzce İlinde Bedensel ve/veya Zihinsel Engelli Bireylere Sahip Ailelerin Toplumsal Yaşama Katılımlarının Karşılaştırmalı Olarak Değerlendirilmesi' (2014) 3(3) Düzce Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü Dergisi 1

Caniklioğlu N ve Ünal C, 'Karşılaştırmalı Hukuk Işığında Türk Hukukunda Bakım Sigortasının Kurulmasının Gerekliliği' içinde Süleyman Başterzi (ed), Prof Dr Sarper Süzek'e Armağan C III (Beta 2011) 2267

Cengiz S, 'Aile Dostu İş Hukuku Uygulamaları Kapsamında Bağımlı Bakım Uygulamaları' (2026) 84(1) İstanbul Hukuk Mecmuası 194.

Cruz A, Good Practices and Challenges on the Maternity Protection Convention, 2000 (No 183) and the Workers with Family Responsibilities Convention, 1981 (No 156): A Comparative Study (Working Paper 2/2012, International Labour Office, Bureau for Gender Equality 2012).

Çankaya Y, İş İlişkisinde İşçinin Özel Yaşamının Gizliliği (1. Bası, Beta Basım Yayın İstanbul 2021)

Çelik N, Caniklioğlu N, Canbolat T ve Özkaraca E, İş Hukuku Dersleri (36. Bası, Beta Yayıncılık 2023)

Çelik GG, 'İşverenin İşçinin Kişisel Verilerini Koruma Yükümlülüğü' (2025) 1 KONBARDER 31-54

Çoşkun MK, 'Engellilere Yönelik Hizmetler: Amasya Örneği' (yayımlanmamış yüksek lisans tezi, Sivas Cumhuriyet Üniversitesi 2010)

Çöldemli A, İş İlişkisinde Askı Halleri ve Pandemiye İlişkin Yasal Düzenlemeler (Adalet Yayınevi 2022)

Darıyemez M, 'Sosyal Dışlanma Bağlamında Engellilerin Çalışma Hayatından Soyutlanması: Antalya Örneği' (yayımlanmamış yüksek lisans tezi, Süleyman Demirel Üniversitesi 2012)

De la Corte-Rodríguez M, The Transposition of the Work-Life Balance Directive in EU Member States: A Long Way Ahead (European Commission, Directorate-General for Justice and Consumers, Publications Office of the European Union 2022)

Demir F ve Gerşil G, 'Çalışma Hayatında Esneklik ve Türk Hukukunda Esnek Çalışma' (2008) 16 Kocaeli Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi 68

Demir F, İş Hukuku ve Uygulaması (7. Bası, Albi Yayınları 2014)

Dilik S, 'Sosyal Güvenlikte Yeni Bir Sosyal Sigorta Kolu: Bakım Sigortası' (1998) 4(3) Kamu-İş İş Hukuku ve İktisat Dergisi, 1-15.

Dobrotić I and Uzunalioğlu M, 'One Size Fits Few: The Evolution of the European Union's Work–Life Balance Agenda over Three Decades' (2026) Social Politics: International Studies in Gender, State & Society jxag013

Doğan Yenisey K, 'İş Kanununda Eşitlik İlkesi ve Ayırımcılık Yasağı' (2006) 4(11) Çalışma ve Toplum 63

Doğan S, İş Hukukunda İşçinin İş ve Aile Yaşamı Uyumunun Sağlanması (Seçkin Yayıncılık Ankara 2022)

Doğan S, 'Alman Bakım Sigortası: Evde Sağlanan Yardımlar' içinde Ali Nazım Sözer, Yusuf Alper, Nagihan Durusoy Öztepe, Duygu Açık (eds), Sosyal Sigortalar Hukuku İncelemeleri V (Lykeion Yayınları 2025) 109

Dölek EA ve diğerleri, 'Engelli Bireye Sahip Ailelerde Bakım Verenlerin Sosyal İşlevselliği Üzerine Nitel Bir Araştırma' (2025) 20(1) Akademik İncelemeler Dergisi 217

Duman B, '4857 Sayılı İş Kanunu Çerçevesinde Doğum ve Evlat Edinmeye Bağlı Yarım Çalışma İzni' (2019) 10(1) İnönü Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi 187

Duran D, 'Çocuğun Üstün Yararı İlkesi Kapsamında Türk Medeni Kanunu ve Çocuk Koruma Kanunu Hükümlerinin Uygulamaya Yansıması' (2025) 177 Türkiye Barolar Birliği Dergisi 127

Durduran Y ve Bodur S, 'Engellilerin Engellilikleri Dışındaki Sağlık Sorunları: Karşılaştırmalı Bir Çalışma' (2009) 25(2) Selçuk Tıp Dergisi 69

Dursun Ateş S, 'Başka Birinin Sürekli Bakımına Muhtaç Derecede Ağır Engelli Çocuğu Bulunan Kadınların Sigortalılığa Bağlı Olan ve Olmayan Hakları' (2022) 7(2) Yıldırım Beyazıt Hukuk Dergisi 979

Ekmekçi Ö ve Yiğit E, Bireysel İş Hukuku (6. Bası, On İki Levha Yayıncılık 2024)

Ergin H, 'Hastalık Riskinden Dolayı İşçinin İş Sözleşmesini Haklı Nedenle Feshi' (2014) 20(1) Marmara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Hukuk Araştırmaları Dergisi 177

Erkan Şahin D, '4857 Sayılı İş Kanunu Ek Madde 2'ye Göre Mazeret İzni Hakkı' (2025) 39 Iğdır Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi 268

Ersöz E, 'Engellilere Yönelik Ayrımcılık ve Makul Uyumlaştırma Kavramı' (2020) 3(2) Necmettin Erbakan Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi 149

Ertürk Ş, Bireysel İş Hukuku (Yetkin Yayıncılık 2022)

Eyrenci Ö, Taşkent S ve Ulucan D, Bireysel İş Hukuku (5. Bası, Beta Yayıncılık 2014)

Friedman EA and others, 'The Global Health and Care Worker Compact: Evidence Base and Policy Considerations' (2023) 8(7) BMJ Global Health e012337.

Günay Cİ, 'Çalışma Sürelerinde Esneklik' (2004) 7(3) Kamu-İş İş Hukuku ve İktisat Dergisi 1

Gürsel İ, İşçinin Kişisel Verilerinin Korunması Hakkı (1. Bası, Adalet Yayınevi 2016)

Güzel A ve diğerleri, Sosyal Güvenlik Hukuku, (19. Baskı Beta yayıncılık 2021)

Hafızoğlu ES, 'Ücretsiz İzin' içinde Ocak S (ed), Zorlayıcı Sebeplerin İş İlişkisine Etkisi (Adalet Yayınevi 2023) 217

Hendricks A, 'Unlocking the Potential of the EU Charter to Ensure Equal Treatment and Non-Discrimination between Children in Childcare Leave' (2025) 31(1–2) European Law Journal 42

Heper H, 'Engelli Bireylerin Çalışma Koşullarında Eşitliğin Sağlanması: Erişebilirlik ve Makul Uyumlaştırma' içinde Başak Baysal, Mustafa Keskin, Hande Heper ve Gizem Arslan (eds), Engelli Hakları I-II: 2023-2024 Akademik Yılı Konferansları (On İki Levha Yayıncılık 2025) 163–188

Hüseyinli N ve Özçelik Kaynak K, 'Türk Hukukunda Refakat İzni ve Uygulamadaki Yeri (Dokuz Eylül Üniversitesi Hastanesi Örneği)' (2020) 10(1) Sosyal Güvenlik Dergisi 59

İslamoğlu E, Yiğit Y ve Budak N, 'Türkiye'de Engelli Bireylerin Çalışma Koşulları: Bizimköy Örneği' (2020) 18(37) Yönetim Bilimleri Dergisi 471

İstanbulluoğlu S, 'İş Sözleşmelerinin Askıda Kalma Halleri' (2007) 4(15) Legal İş ve Sosyal Güvenlik Hukuku Dergisi 943.

İzmirlioğlu A, "İşyerinde Psikolojik Tacizin Eşit Davranma İlkesi Bağlamında İncelenmesi", Arş. Gör. Ceren Damar Şenel Armağanı, 2, 2020, 1799-1819.

Kabakcı M, 'İş ile Aile Hayatının Bağdaştırılması: Bakım İzni' (2012) 1 Yalova Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi 57.

Kablay S ve Elma Y, 'İş-Aile Yaşamı Dengesi ve Bunu Sağlamaya Yönelik Ülkemizdeki Uygulamalar' (2018) 2(2) Politik Ekonomik Kuram 77

Kahraman Güloğlu F, 'Engellilik Hakkında Kavramsal Karmaşanın Nedenleri ve Türkiye'deki Durum' (2022) 33(1) Toplum ve Sosyal Hizmet 291.

Karaahmetoğlu A, "İşverenin Eşit Davranma Borcu ile Gözetme Borcu (İş Sağlığı ve Güvenliği Boyutuyla) Arasındaki İlişki ve İşverenin Bu Yükümlülüklerinin İş İlişkisinin Akıbetine Etkisi", USOBED 9(1), 2025, 103-127

Karabacak E, İş Hukukunda Ücretsiz İzin (Adalet Yayınevi 2026)

Karatuna I and Başol O, 'Job Satisfaction of Part-Time vs. Full-Time Workers in Turkey: The Effect of Income and Work Status Satisfaction' (2017) 8(1) International Journal of Value Chain Management 58

Kayess R and French P, 'Out of Darkness into Light? Introducing the Convention on the Rights of Persons with Disabilities' (2008) 8(1) Human Rights Law Review 1

Kılıç S, 'Fiziksel Engelli Çocuğun Evde Bakım Gereksiniminin Aileye Etkisi' (yayımlanmamış yüksek lisans tezi, Marmara Üniversitesi 2009)

Kılınç GM, 'Doğuma Bağlı İzinler ve Kısmi Süreli Çalışma Uygulaması' (2023) 8(1) Eskişehir Barosu Dergisi 121

Kımız P, 'Ücretsiz İzin' (yayımlanmamış yüksek lisans tezi, İstanbul Üniversitesi 2022)

Kıraç Adır E, 'Ana Babanın Engelli Çocuğa Karşı Eğitim ve Bakım Yükümlülüğü: Türk Medeni Kanunu Hükümleri Çerçevesinde Bir İnceleme' (2025) 64 Türkiye Adalet Akademisi Dergisi 95

Koç M, '4857 Sayılı İş Kanunundaki Esneklik Düzenlemeleri ve Uygulama Problemleri' (2016) 5(7) İnsan ve Toplum Bilimleri Araştırmaları Dergisi 2169

Korkusuz MR ve Uğur S, Sosyal Güvenlik Hukuku (8. Bası, Ekin Yayıncılık 2022).

Köme Akpulat A, 'İşverenin Engelli İşçi Çalıştırma Yükümlülüğü' (2019) 77(2) İstanbul Hukuk Mecmuası 523.

Körtek Y, 'Alman Bakım Sigortası: Temel Veriler' içinde Ali Nazım Sözer, Yusuf Alper, Nagihan Durusoy Öztepe, Duygu Açık (eds), Sosyal Sigortalar Hukuku İncelemeleri V (Lykeion Yayınları 2025) 95

MacLeavy J and Ward R, 'Revisiting "Low Politics": The Geopolitical Contours of the EU Work–Life Balance Directive' (2026) Journal of Industrial Relations 1

Makas R, İş Sözleşmesinin Askıya Alınması ve Hukuki Sonuçları (Adalet Yayınevi 2023)

Manav AE, '2000/43, 2000/78, 2006/54 Sayılı AB Direktifleri Çerçevesinde İş Hukukunda Ayrımcılıkla Mücadele ve Türkiye'deki Uygulamalar' (2014) 15 (Özel Sayı) Dokuz Eylül Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi 731

Manav AE, 'İş İlişkisinde İşçinin Kişisel Verilerinin Korunması' (2015) 19(2) Gazi Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi 95-136

Manav Özdemir E ve Erdoğan C, 'Türk Hukukunda Kadın Çalışanların Analığının Korunması' (2021) 45 Sicil İş Hukuku Dergisi 106

Matysiak A and Węziak-Białowolska D, 'Country-Specific Conditions for Work and Family Reconciliation: An Attempt at Quantification' (2016) 32(4) European Journal of Population 475–510

Mollamahmutoğlu H, Astarlı M ve Baysal U, İş Hukuku (Lykeion Yayıncılık 2022)

Mollamahmutoğlu H, Astarlı M ve Baysal U, İş Hukuku Ders Kitabı Cilt 1: Bireysel İş Hukuku (4. Bası, Lykeion Yayınları Ankara 2020). (Ders Kitabı)

Narmanlıoğlu Ü, İş Hukuku: Ferdi İş İlişkileri I (5. Bası, Beta Yayıncılık 2014)

Oğuz Ö, Ücretsiz İzin (2. Bası, Legal Yayıncılık 2025)

Otru İ, İş Hukukunda Ücretsiz İzin (Seçkin Yayıncılık 2012)

Ören B ve Aydın R, 'Engelli Çocuğa Sahip Ebeveynlerde Bakım Veren Yükü ve Depresyon Durumlarının İncelenmesi' (2020) 7(3) CBU-SBED: Celal Bayar University Health Sciences Institute Journal 302

Özdamar M ve Çakar E, 'Muhtaç Yaşlılar ile Engellilere Aylık Bağlanması ve Bunların Bakımını Üstlenenlere Evde Bakım Ücreti Ödenmesinin Şartları' (2015) 1(2) İş ve Hayat 169

Özmen ES, 'İşverenlerin Engelli Bireylerin İşe Alınması ve Birlikte Çalışılmasına Yönelik Tutumlarının Çeşitli Değişkenler Açısından Karşılaştırılması' (yayımlanmamış yüksek lisans tezi, Ankara Üniversitesi 1996)

Özşenol F ve diğerleri, 'Engelli Çocuğa Sahip Ailelerin Aile İşlevlerinin Değerlendirilmesi' (2003) 45(2) Gülhane Tıp Dergisi 156

Öztürk YE, Şentürk Ş ve Macit Y, 'Evde Bakım Hizmeti Alan Engelli Bireye Sahip Ailelerin Bakım Verme Yüklerinin Belirlenmesi: Amasya Örneği' (2017) 1(1) Türkiye Sosyal Hizmet Araştırmaları Dergisi 48

Öztürkoğlu Y, 'Tüm Yönleriyle Esnek Çalışma Modelleri' (2013) 1(1) Beykoz Akademi Dergisi 109

Paul AM, Haolie J and Chen C, 'If Caring Begins at Home, Who Cares for the Carers? Introducing the Global Care Policy Index' (2022) 13(5) Global Policy 640–655

Perdue AL, 'Caregiver Accommodation' (2023) 44(2) Berkeley Journal of Employment & Labor Law 207

Sözen H, 'Avrupa Birliği (AB) Ülkelerinde Engellilere Yönelik Yasal Düzenlemeler: Fransa, İspanya ve Almanya Örneği' (2023) 3(2) Uluslararası Sosyal Hizmet Araştırmaları Dergisi 121

Sözer AN, 'Sosyal Sigorta Hukukunda Son Bakım Hizmetleri (Hospiz): Almanya ve Türkiye Örneğinde Bir Değerlendirme' (2016) 74 (Prof Dr Fevzi Şahlanan'a Armağan) İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi Mecmuası 1215

Sözer AN, Türkiye'de Sosyal Hukuk (Ankara 1998)

Sözer AN, Türk Sosyal Sigortalar Hukuku, (6. Baskı Beta yayıncılık 2023)

Süzek S, 'İş Akdinin Askıya Alınması ve Ücretsiz İzinler' (2007) 9 (Özel Sayı) Dokuz Eylül Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi 115 (Askı)

Süzek S ve Başterzi S, İş Hukuku (25. Bası, Beta Yayıncılık 2025)

Süzek S, "İşverenin Eşit Davranma Borcu", Sicil, IV(12), 2008, 24-38 (Eşit Davranma)

Şahin Emir A, İş ve Sosyal Güvenlik Hukukunda Analık (Adalet Yayınevi 2019)

Şen M, 'İşverenin İşçiyi Koruma ve Gözetme Borcu Kapsamında İşçinin Kişiliğinin Korunmasına Aykırılık ve Sonuçları' (2012) 28 Sicil İş Hukuku Dergisi 129-139

Şentürk F, 'Bakım Sigortasının Sosyal Güvenlik Sistemine Etkisi' içinde Ali Nazım Sözer, Yusuf Alper, Nagihan Durusoy Öztepe, Duygu Açık (eds), Sosyal Sigortalar Hukuku İncelemeleri V (Lykeion Yayınları 2025) 23

Şirin MC, 'Çocuğun Yararı Gözüyle Çocuğun Yüksek Yararı İlkesine Bakış' (2019) 2 Çocuk ve Medeniyet 219

Şişman Y, 'Özürlülük Alanında Kullanılan Kavramlar Üzerine Genel Bir Değerlendirme' (2012) 7(28) Sosyal Politika Çalışmaları Dergisi 69

Taşkent S, 'İş Sözleşmesinin Askıya Alınması ve Ücretsiz İzin Uygulaması' (2006) 1(3) Sicil İş Hukuku Dergisi 20

Taşkın S, 'Güney Avrupa Refah Rejiminde Kadının İş Gücüne Katılımı: Evde ve İşte Var Olmak Zorunda Olan "Süper Kadınlar"' (2025) 5(1) Uluslararası Eşitlik Politikası Dergisi 77

Taşoğlu J ve Limoncuoğlu SA, '4857 Sayılı Kanun Kapsamında Esnek Çalışma' (2010) 2(2) Sosyal ve Beşeri Bilimler Dergisi 77

Tatlıoğlu E, 'Esnek Çalışmanın Avrupa Birliği ve Türkiye'de Uygulanabilirliği' (yayımlanmamış yüksek lisans tezi, Uludağ Üniversitesi 2011)

Treu T, 'Labour Flexibility in Europe' (1992) 131(4–5) International Labour Review 497

Tuna E, Milletlerarası Özel Hukukta Çocuğun Üstün Yararı (Adalet Yayınevi 2024)

Tuncay AC, 'Çalışan Kadının Analık Durumunda İzin ve Ücret Güvencesi' [2005] 39 MESS Mercek Dergisi 29

Tuncay AC, 'Bireysel Emeklilik Rejimi Üzerine' (2000) 14(2) Çimento İşveren Dergisi 14

Tunç SB, Ücretsiz İzin (Seçkin Yayıncılık 2025)

Tunçomağ K ve Centel T, İş Hukukunun Esasları, (10. Baskı Beta Yayıncılık 2022)

Türe E ve diğerleri, 'Kronik Hasta Çocuklara Bakım Verenlerin Bakım Verme Yükünün Değerlendirilmesi' (2018) 8(3) Bozok Tıp Dergisi 46

Uçar A, 'Özel Hayatın Gizliliği Hakkı ve İfade Özgürlüğü Bağlamında İşçinin Sosyal Medya Kullanımı Gerekçesiyle İş Sözleşmesinin Feshi' (2026) 84(2) Ankara Barosu Dergisi 1049-1166

Ugan Çatalkaya D, 'İş Hukukunda Eşitlik İlkesinin İki Bileşeni: İşverenin Dar Anlamda Eşit Davranma Borcu ve Ayrım Yasağı' (2021) 2 Çalışma ve Toplum 859

Uğur S, 'Türk İş Hukukunda Ücretli ve Ücretsiz İzinler' (yayımlanmamış yüksek lisans tezi, Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi 1998)

Ulusoy S ve diğerleri, 'Engelli Çocukların Bakımverenlerinde Başa Çıkma Tutumları ve Depresif Belirti Düzeylerinin Bakım Yükü ile İlişkisi' (2021) 10(1) Journal of Cognitive-Behavioral Psychotherapy and Research 1

Ulusoy Y ve Çağırgan Tuncer S, 'İş Hukukunda Eşit Davranma İlkesi' (2020) 7(2) Pamukkale Journal of Eurasian Socioeconomic Studies 86

Uşan MF, 'İş Hukukunda Sakat İstihdamı' (Doktora tezi, Selçuk Üniversitesi 1997)

Uşan MF, 'İş Hukukunda Özürlü İstihdamı Yöntemleri' (1998) 6(1–2) Selçuk Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi 851

Uşan MF ve Erdoğan C, İş ve Sosyal Güvenlik Hukuku (Seçkin Yayıncılık 2020)

Uyaroğlu O, 'Türk Borçlar Kanunu Madde 417 Bağlamında İşçinin Kişiliğinin Korunması' (2023) 14(54) Türkiye Adalet Akademisi Dergisi 315-338

Ünlü S, Bağçıvan A ve Kara B, 'Geçmişten Günümüze Türk Kültüründe Engelli Anlamlandırmaları' (2022) 6(1) Milli Kültür Araştırmaları Dergisi 96

Üstün K ve diğerleri, 'Engelli Çocuğa Sahip Ebeveynlerin Bakım Yükü ve Fiziksel Aktivite Seviyesi Arasındaki İlişkinin Araştırılması' (2022) 6(3) Adnan Menderes Üniversitesi Sağlık Bilimleri Fakültesi Dergisi 488.

Yamakoğlu E ve Karaçöp E, 'İş Hukukunda Ücretsiz İzin Uygulamaları' (2014) 20(1) Marmara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Hukuk Araştırmaları Dergisi 479

Yıldırım Arı İ, 'İşverenin Otizm Spektrum Bozukluğu Olan İşçilere Karşı Borçlarının Değerlendirilmesi' (2021) 1(2) Disiplinlerarası Yenilik Araştırmaları Dergisi 163

Yıldız GB, 'Türk İş Hukukunda Özürlülük ve Sağlık Durumuna Dayalı Ayrımcılık Yasağı' (2008) 10 Sicil İş Hukuku Dergisi 80

Yiğit Y ve Topkaya S, 'Türk İş Hukuku'nda Gebe ve Emziren Anne İşçilerin Korunmasına İlişkin Düzenlemeler' (2017) 6(14) Hak İş Uluslararası Emek ve Toplum Dergisi 47

Yiğit Y, "Yargı Kararları Işığında İşçinin Sosyal Medya Paylaşımı Nedeniyle İş Sözleşmesinin İşverence Feshinin Koşulları", Dokuz Eylül Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, 26(2), 2024, 975-1019

Ylhäinen M, 'Indirect Discrimination and the Duty to Accommodate: Reframing the Boundaries of Directive 2000/78 in Bervidi and Pauni' (2026) European Labour Law Journal 1

Yuvalı E, 'Hak Temelli Sosyal Yardım ve Klientalizm' (2018) 135 Türkiye Barolar Birliği Dergisi 383

Yücesoy Özkan Ş ve diğerleri, Otizm Spektrum Bozukluğu (Cavkaytar A (ed), 2. Bası, Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı Engelli ve Yaşlı Hizmetleri Genel Müdürlüğü 2016)

Waddington L and Bell M, 'The Right to Request Flexible Working Arrangements under the Work-life Balance Directive – A Comparative Perspective' (2021) European Labour Law Journal 1

Quinlivan S, 'Reasonable Accommodation: An Integral Part of the Right to Education for Persons with Disabilities' in de Beco G, Quinlivan S and Lord JE (eds), The Right to Inclusive Education in International Human Rights Law (Cambridge University Press 2019) 169

TAAD Yıl 17 . Sayı 68 . Ekim 2026
ISSN 1309-6826 - E-ISSN 3150-0919
Araştırma Makalesi/Research Article DOI: 10.54049/taad.2029462

# ÇOCUĞUN ÜSTÜN YARARI VE ANAYASAL DENETİMİ

*The Best Interests of the Child and Constitutional Review*

**Osman Nuri GÜVEN***

## Özet

"Çocuğun üstün yararı" ilkesi, çağdaş çocuk hakları hukukunun merkezinde yer alan ve çocuğu pasif bir koruma nesnesi olarak değil, hak sahibi bir özne olarak konumlandıran temel bir ilkedir. Bu çalışma, söz konusu ilkeyi anayasal denetim perspektifinden incelemekte ve ilkenin yalnızca soyut bir değer değil, anayasal yorum ve denetim süreçlerinde somut sonuçlar doğuran etkili bir ölçüt olduğunu ortaya koymayı amaçlamaktadır. Çalışmada öncelikle çocuk ve çocuk hakkı kavramlarının tarihsel ve hukuksal dönüşümü ele alınmakta; ardından çocuğun üstün yararı ilkesinin kavramsal ve normatif çerçevesi, Birleşmiş Milletler Çocuk Hakları Sözleşmesi ile Çocuk Hakları Komitesi'nin 14 No'lu Genel Yorumu ve Türk hukukundaki anayasal temeller ışığında değerlendirilmektedir. Bu bağlamda ilkenin asli bir hak, bir hukuk (yorum) ilkesi ve bir usul kuralı olma yönleri açıklanmaktadır. Son olarak ilkenin anayasal denetimdeki görünümü; Türk Anayasa Mahkemesi, Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi ve ABD Yüksek Mahkemesi kararları üzerinden, çatışan menfaatler ve denetim ölçütleri bakımından karşılaştırmalı olarak analiz edilmektedir. İnceleme sonucunda çocuğun üstün yararının, anayasal denetimde hem menfaatlerin maddi olarak dengelenmesine hizmet eden bir ölçüt hem de karar alma sürecinin gerekçelendirilmesini yönlendiren usulî bir güvence olarak işlev gördüğü; korumacı bir söylemin ötesinde hak temelli ve somutlaştırılabilir bir anayasal standart niteliği taşıdığı sonucuna ulaşılmaktadır.

**Anahtar Kelimeler:** Çocuğun üstün yararı, çocuk hakları, anayasal denetim

## Abstract

The best interests of the child is a fundamental principle at the heart of contemporary children's rights law, one that positions the child not as a passive object of protection but as a rights-bearing subject. This study examines that principle from the perspective of constitutional review and seeks to demonstrate that it is not merely an abstract value but an effective standard producing concrete results in the processes of constitutional interpretation and review. The study first addresses the historical and legal transformation of the concepts of the child and children's rights; it then evaluates the conceptual and normative framework of the best interests principle in the light of the United Nations Convention on the Rights of the Child, General Comment No 14 of the Committee on the Rights of the Child, and the constitutional foundations in Turkish law. In this context, the principle's dimensions as a substantive right, a legal (interpretive) principle, and a procedural rule are explained. Finally, the principle's manifestation in constitutional review is analysed comparatively through the cases of the Turkish Constitutional Court, the European Court of Human Rights, and

- *Bu makale Etik Kurul iznine tabi değildir/This article is not subject to Ethics Committee permission.*
- *Makale Geliş Tarihi/Article Received Date: 31.8.2026*
- *Yayın Kurulu Kabul Tarihi/Editorial Board Acceptance Date: 23.10.2026*

* Hâkim, Balıkesir Adliyesi, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Kamu Hukuku Ana Bilim Dalı Doktora Öğrencisi, İstanbul/Türkiye, e-posta: osmannurigvn@gmail.com, https://orcid.org/0000-0003-2463-9645.

the United States Supreme Court, with regard to competing interests and review criteria. The study concludes that the best interests of the child functions in constitutional review both as a criterion serving the substantive balancing of interests and as a procedural safeguard guiding the reasoning of decision-making, thus constituting a rights-based and concretisable constitutional standard beyond a merely protective rhetoric.

**Keywords:** Best interests of the child, children's rights, constitutional review

## GİRİŞ

Çocuğun üstün yararı ilkesi, çağdaş çocuk hakları hukukunun merkezinde yer alan ve çocuğu sadece korunması gereken pasif bir varlık olarak değil, hak sahibi bir özne olarak kabul eden temel bir yaklaşımdır. Bu ilke, çocukları ilgilendiren tüm kamusal ve özel işlemlerde, karar alma süreçlerinde ve yargısal faaliyetlerde çocuğun bedensel, zihinsel, duygusal ve sosyal gelişiminin öncelikli bir ölçüt olarak dikkate alınmasını gerekli kılmaktadır. Özellikle modern anayasal devlet anlayışı bakımından çocuğun üstün yararı, yalnızca aile hukuku veya çocuk koruma hukuku ile sınırlı olmayan; idare hukukundan ceza hukukuna, sosyal politikadan anayasal denetime kadar uzanan çok boyutlu bir normatif işleve sahiptir.

Çocuk haklarının tarihsel gelişimi incelendiğinde, çocuğun nesne konumundan çıkarılarak bağımsız hak öznesi haline gelmesi söz konusudur. Dünyada yaşanan sosyo-kültürel değişim bu sürecin ana etkeni olsa da süreçte, çocuğun üstün yararı ilkesinin belirleyici bir rol oynadığı görülmektedir. Ulusal ve uluslararası hukuk metinlerinde giderek daha görünür hâle gelen bu ilke, bir yandan çocuklara ilişkin maddi hakların yorumunda yol gösterici olmakta, diğer yandan karar alma süreçlerinde gözetilmesi zorunlu bir usul güvencesi niteliği taşımaktadır. Bununla birlikte, kavramın soyut ve esnek yapısı, ilkenin içeriğinin hangi ölçütlerle belirleneceği ve anayasal denetimde ne şekilde somutlaştırılacağı sorularını da beraberinde getirmektedir.

Bu çalışma, çocuğun üstün yararı ilkesini anayasal denetim perspektifinden incelemeyi amaçlamaktadır. Bu kapsamda öncelikle ilkeyi unsurlarına ayırmak gerekir. Çocuğun üstün yararıyla ilgili bir sonuca varılması için öncelikle çocuk kavramı ele alınmıştır. İlk olarak çocuk ve ilkenin görünür olduğu çocuk hakkı kavramları ele alınarak çocuk kavramının tarihsel dönüşümü ve hukuksal dönüşümü ortaya konulacaktır. İkinci bölümde üstün yarar unsurunun üzerinde durularak çocuğun üstün yararı ilkesinin kavramsal ve normatif çerçevesi incelenecek; Birleşmiş Milletler Çocuk Hakları Sözleşmesinde düzenlenen kavramın terminolojik olarak Türkçeye nasıl ve ne anlamda kazandırıldığı incelenecektir. Çocuğun üstün yararının asli bir hak, bir hukuk ilkesi ve bir usul kuralı olma yönleri çerçevesinde uluslararası hukukta ve Türk hukukunda üstün yararın belirlenme ölçütleri açıklanacaktır.

Son bölümde ise ilkenin anayasal denetimdeki görünümü; çatışan menfaatler, denetim yapılırken kullanılan ölçütler bakımından Türk Anayasa Mahkemesi, Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi ve ABD Yüksek Mahkemesi kararları üzerin-

den ayrı ayrı analiz edilecektir. Bu noktada anayasal denetim kavramının nasıl ele alındığının açıklanması gerekmektedir. Kavram, çocuklar üzerinde sonuç doğuran idari işlem ve kararların; temel hak ve özgürlükler, anayasal ilkeler ve uluslararası üst normlar ölçüt alınarak yargı denetimine tabi tutulması anlamında kullanılmıştır.

Çocuğun üstün yararı ilkesi medeni hukuk, ceza hukuku ve anayasa hukuku gibi birçok hukuk dalında yer edinebilmektedir. Farklı alanlardan yapılan çalışmaların bulunsa da çalışmamızda anayasal denetim özelindeki uygulama alanı ele alınmaktadır. Ayrıca yine daha önce literatürde ele alınan AYM ve AİHM kararlarının yanında ABD Yüksek Mahkemesi'nin kararlarının da karşılaştırmalı bir biçimde ele alınması, üstün yararın asli hak- yorum ilkesi- usul kuralı şeklinde formülize edilebilecek üçlü bir ayrım üzerinden ele alınması çalışmanın asıl amaçlarındandır.

Çocuğun üstün yararının hak çatışmaları ve anayasal yorum süreçlerindeki işlevi ortaya konulacaktır. Böylece çalışma, çocuğun üstün yararı ilkesinin yalnızca soyut bir değer değil, anayasal düzlemde somut sonuçlar doğuran etkili bir denetim ölçütü olduğunu göstermeyi hedeflemektedir.

## I. ÇOCUK VE ÇOCUK HAKLARI KAVRAMLARI

### A. Çocuk: Nesneden Özneye

Çocuk kavramı tarihsel süreç boyunca algısal olarak birçok değişime uğramıştır. Bu değişim nesne olarak kabul edilen çocuktan özne olarak kabul edilen çocuğa doğru olmuştur. İnsan bilinciyle ilgili bilimsel gelişmelerin gösterdiği üzere çocuklukta yaşanan iyi ve kötü olaylar insan psikolojisinde önemli yer edinmektedir[1]. Bu nedenle bireylerin çocukluk döneminde yaşadıkları hem o bireyin şahsi yaşamında hem de topluma yansıyan yönleriyle yadsınamaz bir önemdedir.

Türk Dil Kurumu'na göre çocuk *"Bebeklik ile erginlik arasındaki gelişme döneminde bulunan oğlan veya kız"* ile *"soy bakımından oğul veya kız, evlat"* şeklinde tanımlanmıştır[2]. Ulusal düzenlemelerimiz ve Çocuk Hakları Sözleşmesi'yle de belirlendiği üzere 18 yaşından küçük olan herkes çocuk olarak kabul edilmektedir. Türk hukukunda 5395 sayılı Kanunu'n 3. maddesinde ve Türk Ceza Kanunu'nun 6. maddesinde de aynı şekilde 18 yaşının altındaki kişilerin çocuk olarak kabul edileceği kabul edilmiştir. Çocukluk dönemi, Türk hukukunda TMK m. 28'e göre hak ehliyetinin kazanıldığı an olan tam ve sağ doğmak koşulu ile ana rahmine düştüğü andan itibaren başlar[3].

---

1 Süleyman Emre Zorlu ve Sena Bilgin, 'Çocuk hakları, tarihî gelişimi ve çocuk suçluluğu' (2024) 23(2) Gaziantep ÜniversitesiSosyal Bilimler Dergisi 763, 765.

2 Türk Dil Kurumu <https://sozluk.gov.tr/> erişim 20 Nisan 2026.

3 Nazlı Hilal Çelik ve Ümmügülsüm Kılıç, *Çocuk Hukuku -Seçimlik Dersler Dizisi-,* (1. Baskı, Seçkin, 2025) 17.

Çocuklar her dönemde toplumun kültürel ve sosyolojik yapısına göre değerlendirilmiş ve ona göre konumlandırılmıştır. Çocuk kavramının tarihsel gelişimine bakıldığında öncelikle kara Avrupa hukukunun temelini oluşturan Roma hukukunda aile reisinin *(pater familias)* çocuk üzerinde mülkiyet hakkına benzer bir yetkisinin olduğu kabul edilirdi[4]. İslam hukukunda ise çocuğun bakım yükümlüsü babadır. Baba yoksa öncelikle baba tarafından sonra anne tarafından akrabaları çocuğa bakmakla yükümlüdür. Osmanlı devletinde de çocuklar babalarının denetim ve velayeti altındadır. Ayrıca korunmaya ihtiyacı olan çocukların vakıflar aracılığıyla ihtiyaçları giderilmekteydi[5]. Tarihteki hukuk uygulamalarındaki bu örnekler arttırılabilecekse de ele alınacak örneklerde çocuğun genelde bir nesne, korunmaya muhtaç bir şey olarak görüldüğü anlaşıldığından anlatılan örneklerle yetinilmiştir[6].

Ortaçağ Avrupası'nda yine çocukların durumu antik çağdan farklı değildir. "Eksik yetişkinler" olarak görülen, bebeklikten çıktıktan sonra insanların daha küçüğü ve yetersizi olarak kabul edilen çocukluk anlayışı olduğu savunulmaktadır. Fransız sosyal tarihçi Philippe Aries resim sanatında çocukların yetişkinler gibi resmedilmesinden yola çıkarak, çocukların giysilerinde, oyuncaklarında, sanatta ve edebiyat gibi birçok alanda yetişkinlerden farklı görülmediği fikrini ortaya koymuştur[7].

Modern dönemde de çocukların toplumsal hayatta daha fazla yer alması, ölüm oranlarının azalması gibi etkilerle farklı bir grup olduğu kabul edilmeye başlamış ve 20. yüzyıla gelindiğinde çocuklarla ilgili felsefe, hukuk, eğitim ve psikoloji gibi birçok alanda çalışmalar hız kazanmıştır[8]. Çocuklar her zaman var olmuş ise de çocukluk modern bir kavram olarak karşımıza çıkmaktadır.

Çocuğun hem ebeveynlerinden hem de devletten ayrı bir birey olarak kabul edilmesi halinde çocuk haklarından, çocuğun üstün yararından ve dolayısıyla çocuğun üstün yararının bir anayasal ölçüte dönüşmesinden söz edebiliriz. Böylece devletin ailesinden farklı bir birey olan çocuk yararına müdahaleler etmesi hukuki bir zemine oturacaktır. Zayıf konumda olan çocuğun güçlü konumda olan ebeveynlerine karşı da bir koruma sağlanması gerekir[9].

---

4 Emine Akyüz, *Çocuk Hukuku Çocukların Hakları ve Korunması* (10. Baskı, Pegem Akademi 2025) 22.

5 Süleyman Emre Zorlu, 'Günümüz ve İslam Hukukunda Çocuk Hakları Karşılaştırmalı Bir İnceleme' (2013) 21(2) Selçuk Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi 125, 151.

6 Ayrıntılı bilgi için bkz. Zorlu ve Bilgin (n 1).

7 Akyüz, (n 4) 95. Bu fikre karşı çıkan ve ebevynlerle çocuklar arasında sıcak ilişkiler olduğunu iddia eden yazarlar da mevcuttur. bkz. Hicran Atatanır, 'Çocukluk olgusunun ve Çocuk Haklarının Tarihsel Gelişimi' (2022) 2(2) Uluslararası Sosyal Hizmet Araştırmaları Dergisi 205, 209.

8 Atatanır (n 7) 210.

9 Michael Freeman, 'The best interests of the child? Is the best interests of the child in the best interests of children?' (1997) 11(3) *International Journal of Law Policy and the Family* 360, 382.

Çocukluk kavramının mülkiyete konu olan bir nesneden hak sahibi olan bir özneye dönüşümünde doğrusal bir çizgi halinde gelişmeler olmasa ve toplumlar farklı süreçler sonucunda bir son kanaate varmış olsalar da günümüzde çocukluk kavramının önemi, değeri ve çocukların korunmaya değer birer özne oldukları yaygın bir şekilde evrensel olarak kabul edilmekte ve anayasal bir güvence ile korunmaktadır.

**B. Çocuk Hakları Kavramı**

Çocuk hukuku, farklı hukuk dallarında düzenlenen ve çocuklara özgü nitelik taşıyan hükümleri kapsayan bir alanı ifade etmektedir. Buna karşılık çocuk hakları, bir yandan çocuğa özgü hakları, diğer yandan ise insan hakları sistemi içerisinde çocuğun sahip olduğu ve yararlanabildiği hakları kapsamaktadır. Bu çerçevede çocuk hakları, çocuğun ahlaki, zihinsel, bedensel, duygusal, sosyal ve ekonomik yönlerden özgür ve sağlıklı bir biçimde gelişimini güvence altına alan hukuken korunan menfaatler olarak tanımlanabilir[10]. Çocuk haklarını düzenleyen çocuk hukuku dar anlamda anne, baba ve çocuk arasındaki görev ve sorumlulukları düzenleyen alan olarak, geniş anlamda ise özel hukuk, kamu hukuku, uluslararası hukuk gibi diğer tüm alanlarda çocukların haklarını düzenleyen kurallar bütünüdür [11].

Çocuk hakları öncelikle 19. Yüzyılda İngiltere'de çocuk işçileri geceleri çalışmasını yasaklayan kanun, 10 yaş altındaki çocukların madenlerde çalışmasını yasaklayan kanun gibi kanunlarla ortaya çıkmaya başlamıştır. Zamanla çocuk ve anne haklarının korunması için bir örgüt kurulması fikri gelişmiş ve 1912 yılında İsviçre'de bir toplantı gerçekleştikten sonra 1. Dünya Savaşının patlak vermesi ile çalışmalar kesintiye uğramıştır[12].

İsviçre'nin Zürih Kantonu'nda 1779 yılında yayımlanan bir emirname, çocuk hakları sahasında ortaya konulan ilk sosyal politika metni olarak kabul edilmektedir[13]. Bu metinden sonra çocuk haklarının gelişimi dünya çapında yaşanan travmatik olaylar neticesinde hız kazanmıştır. Birinci Dünya Savaşı'nın ardından 1924 yılında, Uluslararası Çocuk Hakları Bildirgesi "Cenevre Çocuk Hakları Bildirgesi" adıyla Milletler Cemiyeti tarafından kabul edilmiş. Bu bildirge Türkiye Cumhuriyeti adına Mustafa Kemal Atatürk tarafından imzalanmıştır. İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra da 1948 yılında "İkinci Çocuk Hakları Bildirisi" yayımlanmıştır. BM Genel Kurulu da 20 Kasım 1959 da Çocuk Hakları Bildirisi'ni kabul etmiştir. 20 Kasım 1989 da "Çocuk Haklarına Dair Sözleşme"nin kabul edilmesi

10 Zorlu ve Bilgin (n 1) 767.

11 Akyüz, (n 4) 5.

12 Atatanır (n 7) 213.

13 Erol Karaaslan, 'Çocuk İçin Bir Bakış: "Çocuğun Üstün Yararı" ile "Dinlenilme Hakkı" Kavramlarının AİHM ve İç Hukukumuzda Görünümü' (2020) 94(4) İstanbul Barosu Dergisi 79, 80.

uluslararası düzeyde çocuk haklarının kabul edilmesi yönünde atılan en büyük adımdır. Çocukların toplumsal yaşam içinde sosyal, ekonomik, siyasal, medeni ve kültürel aktörler olarak varlığını tanıyan bu sözleşme, insan haklarının gelişimi bakımından da önemli bir dönüm noktası niteliğindedir[14].

Çocukların sosyal güvenlik haklarının korunması, çocukların suça sürüklenmesinin önüne geçilmesi için BM Genel Kurulu 1985 yılında "Çocuk Ceza Adaleti Sisteminin Uygulanmasına İlişkin Asgari Standartlar" (Beijing Kuralları), ve 1990 yılında "Özgürlüğünden Yoksun Bırakılmış Çocukların Korunmasına İlişkin BM Kuralları" (Havana Kuralları) ve "Çocuk Suçluluğunun Önlenmesine İlişkin BM Yönlendirici İlkeleri" (Riyad İlkeleri) gibi birçok uluslararası düzenleme de mevcuttur[15].

Çocuk hakları olarak; çocuğun yaşam hakkı, çocuğun eşitlik hakkı, çocuğun üstün yararı gözetilerek çocuğun bakım ve himayesinin ebeveynlerine bırakılamayacağı ve denetiminin devlete bir pozitif yükümlülük olarak yüklendiği çocuğun himaye hakkı, çocuğun sosyal güvenlik tedavi ve yardım hakkı, eğitim hakkı ve hatta oyun hakkı gibi haklar sayılabilir[16].

## II. ÇOCUĞUN ÜSTÜN YARARI İLKESİ

### A. Kavramsal Çerçeve

Çocuğun özne olarak kabulü ve çocuk haklarına ilişkin gelişmeler sonrasında ortaya koyulan çocuğun üstün yararı ilkesi çocukla ilgili meselelerde ortaya çıkan çatışmaların çözümü için mecburen ortaya konulan bir ilkedir. Birleşmiş Milletler Çocuk Hakları Sözleşmesi'nde ve diğer uluslararası sözleşmelerde çocuğun üstün yararına ilişkin tek bir terim yerine "çocuğun yararı", "üstün yararı" veya "esenliği" gibi farklı terimler kullanılmıştır. Bu durum ilkenin esnek bir kavram olma özelliği bakımından önemlidir[17].

Çocuğun üstün yararı ilkesi Birleşmiş Milletler Çocuk Hakları Sözleşmesi'nin 3. maddesinde tanımlanmıştır. Madde Türkçe'ye;

*"Kamusal ya da özel sosyal yardım kuruluşları, mahkemeler, idari makamlar veya yasama organları tarafından yapılan ve çocukları ilgilendiren bütün faaliyetlerde, çocuğun yararı temel düşüncedir."* şeklinde çevrilmiştir[18].

---

14 Akyüz, (n 4) 43-44.

15 Atatanır (n 7) 215

16 Zorlu ve Bilgin (n 1) 770-772. Ayrıca ayrıntılı bilgi için bkz. Akyüz, (n 4), Ursula Kinkelly 'Protecting children's rights under the ECHR: the role of positive obligations' (2010) 61 *N. Ir. Legal Q.* 245.

17 Songül Serap Bakırcı Hepvar, 'Velayetin Kaldırılmasında Çocuğun Üstün Yararı İlkesinin Rolünün İncelenmesi' (2025) 7(2) Uluslararası Hukuk ve Sosyal Bilim Araştırmaları Dergisi 43, 46.

18 'Çocuk Haklarına Dair Sözleşme' <https://www.unicef.org/turkiye/%C3%A7ocuk-haklar%C4%B1na-dair- s%C3%B6zle%C5%9Fme> erişim 15 Nisan 2026.

Orijinal İngilizce metinde ise 3. madde;

*"In all actions concerning children, whether undertaken by public or private social welfare institutions, courts of law, administrative authorities or legislative bodies, the best interests of the child shall be a primary consideration."* şeklinde düzenlenmiştir[19].

Türkçe'ye yapılan bu çevirinin metnin amacıyla uyumlu olup olmadığı hususunu değerlendirecek olursak; öncelikle *"the best interests of the child"* ifadesini "çocuğun en iyi çıkarı", "çocuk için en iyisi" ya da "çocuğun en yüksek yararı" şeklinde de ifade edilebilecekse de yalnızca "çocuğun yararı" olarak ifade edilmiş olması terminolojik olarak eksik bir ifade olarak kalmıştır. 'Yüksek' ya da 'üstün' sıfatlarının bir bağlayıcılığı bulunmasa da kavramın niyetini ortaya koyması açısından önemlidir[20]. Çünkü birazdan daha ayrıntılı açıklanacak olduğu üzere karar vericiler tarafından dikkate alınacak bu ilkede çocuğun birden fazla yararının olduğu durumlarda onun en iyi, en yüksek, üstün olan yararının seçilmesi de ifade edilmek istenmektedir. Örneğin çocuğun ebeveynleriyle birlikte yaşaması onun yararınadır. Ancak ebeveynleriyle birlikte yaşadığı durumda çocuğun eğitimi devam etmiyor, sağlığı tehlikeye düşüyorsa çocuğun eğitim ve sağlık hakkının sağlanmasına ilişkin yararı daha üstün bir yarar olduğundan bu yarar tercih edilecektir. Sadece "çocuğun yararı" olarak ortaya koyulan ifade doktrinde, içtihatlarda ve mevzuatta içi doldurulan ve bizim de tercih etmiş olduğumuz "çocuğun üstün yararı" kavramını karşılamakta eksik kaldığı kanaatindeyiz.

Cümlenin ikinci kısmı olan *"shall be a primary consideration"* ifadesinde ise a primary ifadesinin temel düşünce olarak ifade edilmesini de doğru bulmuyoruz. Cümleciği, temel düşüncedir ifadesinden farklı olarak; "üstün düşüncedir" ,"öncelikli düşüncedir" ve "öncelikli bir düşüncedir" şeklinde de ifade edilebileceği göz önünde bulundurularak kavramın içeriğiyle ve madde koyucunun iradesiyle en uyumlu ifadenin hangisi olacağı incelenecek olursa;

- "*Üstün düşüncedir"*; şeklindeki ifadeden mutlak bir öncelik anlaşılmaktadır. Yani başkaca değerlendirme kriterleri olsa da çocuğun üstün yararının söz konusu olduğu durumlarda sadece bu ilkenin dikkate alınması gerektiği anlaşılmaktadır. Üstün düşünce *(the paramount consideration)* tabiri Birleşmiş Milletler'in 3. maddeye ilişkin 14 No'lu yorumunun 38. paragrafında[21] evlat edinme hususunda bu ilkenin nasıl yorumlanması gerektiğine ilişkin değerlendirme yapılırken "en başta", "üstün olarak" *(the paramount)* dikkate alınması gereken kriter olarak belirlenip öncelikli düşünce ile üstün

---

19 'Convention on the Rights of the Child' <https://www.ohchr.org/en/instruments-mechanisms/instruments/convention-rights-child> erişim 15 Nisan 2026.

20 Memduh Cemil Şirin, 'Çocuğun Yararı Gözüyle Çocuğun Yüksek Yararı İlkesine Bakış' (2019) 2 Çocuk ve Medeniyet 219, 220.

21 14 Nolu Genel Yorum, para 38 <https://www2.ohchr.org/english/bodies/crc/docs/gc/crc_c_gc_14_eng.pdf> erişim 18 Nisan 2026.

düşünce arasında bir hiyerarşi oluşturmuştur[22]. Bu nedenle tercih edilmesi gereken tabirin "üstün düşüncedir" tabiri olmadığı anlaşılmaktadır.

- *"Öncelikli düşüncedir"*; bu ifadeyi de bu düşünceye ilk önce bakılması gerekir diğer unsurlara sonradan bakılır şeklinde anlamak mümkündür. Ancak yine aşağıda daha detaylı açıklanacağı üzere başka değerlendirme kriterleriyle birlikte ele alınması gereken bir düşünce olarak kavramın tanımlaması yapılmıştır. Ayrıca cümlenin "shall be primary consideration" şeklinde *"a"* artikeli kullanılmadan kurulmamasının da bilinçli bir tercih olduğu ve doğru tabirin öncelikli düşüncedir tabiri de olmadığı düşüncesindeyiz.
- *"Öncelikli bir düşüncedir"* şeklindeki ifadeden ise başka öncelikli düşüncelerin de mevcut olduğu, çocuğun üstün yararının da bunlardan biri olduğu anlamı çıkmaktadır[23]. Uygulamada özellikle Anayasal organlarca kullanım şekli göz önüne alındığında; bazı çatışan haklar yönünden yapılan muhakemeler dikkate alındığından en doğru ifadenin "öncelikli bir düşüncedir" ifadesi olduğu kanaatindeyiz.

Çocuk Hakları Sözleşmesi'nin 3. maddesinin en temel gerekçelendirildiği ve çocuğun üstün yararı kavramının açıklandığı metin Birleşmiş Milletler Çocuk Hakları Komitesi tarafından ortaya konulan 14 No'lu Genel Yorumdur. Metnin Sivil Düşün programının katkısıyla Uluslararası Çocuk Merkezi tarafından yapılan çevirisinin[24] başlığı "Çocuğun yüksek yararının birinci planda dikkate alınması hakkı" olarak belirlenmiştir. *A Primary consideration* terimi bu kez birinci planda dikkate alınmıştır. Yukarıda da belirttiğimiz üzere bu ifadenin de kavramsal içerik olarak doğruyu yansıtmadığını düşünmekteyiz.

Çocuk Hakları Sözleşmesi'nde yer alan "çocukları ilgilendiren bütün faaliyetlerde" *(in all actions concerning children)* ifadesi, kökeni aile hukuku ve özellikle boşanma hukukuna dayanan söz konusu ilkenin kayda değer ölçüde genişletildiği şeklinde yorumlanmıştır. Çocuğun üstün yararı ilkesine Çocuk Hakları Sözleşmesi'nde bu kapsamda yer verilmiş olması, ilkenin artık yalnızca ulusal aile hukuku ile sınırlı kalmadığını; özel hukuk kaynaklı diğer alanlara, kamu hukukuna ve uluslararası insan hakları hukukuna da yayıldığını göstermektedir[25].

Çocuğun üstün yararı kavramıyla, çocuğun kısa vadeli, dar kapsamlı ve bireysel çıkarından çok; uzun vadeli, kapsamlı ve gelecekte içinde yer alacağı toplumsal

---

22 Matko Guštin 'The Best Interest of the Child in the Jurisprudence of the European Court of Human Rights in Adoption Cases' (2024) 2.1 *Central European Academy Law Review* 69, 76.

23 Şirin (n 20) 222.

24 <https://insanhaklariizleme.org/vt/yayin_view.php?editid1=738> erişim 18 Nisan 2026.

25 Zeynep Hazar, 'İnsan Hakları Çatışmalarının Çözümlenmesinde Çocuğun Üstün Yararı İlkesinin İşlevi: Türk Anayasa Mahkemesi Kararları Çerçevesinde Bir Değerlendirme' (2022) 26(2) Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi 647, 653.

çevre bakımından taşıdığı yararın ifade edilmesi amaçlanmaktadır. Bu kavram, çocuğun bedensel, zihinsel, duygusal, sosyal, kültürel, ahlaki, hukuki ve ekonomik yönlerden sağlıklı, dengeli ve özgür biçimde gelişmesini, ayrıca korunup gözetilmesini hedeflemektedir. Nitekim çocuğun menfaati, bakım, korunma, refah ve katılım haklarını da kapsayan geniş bir çerçevede ele alınmaktadır[26]. Çocuğun sevgiyle bakımı, makul bedensel, zihinsel ve duygusal gelişim, temel sağlık ve eğitim olanakları çocuğun üstün yararının vazgeçilmez unsurlarındandır [27].

Birleşmiş Milletler Çocuk Hakları Sözleşmesi ile diğer uluslararası sözleşmelerde, çocuğun üstün yararını karşılamak üzere tek ve kesin bir terime yer verilmemiş; bunun yerine "çocuğun yararı", "üstün yararı" ve "esenliği" gibi farklı ifadelere başvurulmuştur. Bu terminolojik çeşitlilik, söz konusu ilkenin esnek bir kavram olarak kabul edilmesine imkân tanımaktadır.

Çocuğun üstün yararı kavramı Türk hukukunda çeşitli şekillerde kendisini göstermekte ve farklı Anayasal temellere dayanmaktadır. Yürürlükteki mevzuat çerçevesinde çocuk hukukunda ilk olarak dikkate alınması gereken ilke, Anayasa'nın 2. maddesinde düzenlenen sosyal devlet ilkesidir. Gerçekten de çocukların korunmasına yönelik düzenlemeler, sosyal devlet ilkesinin en belirgin uygulama alanlarından birini oluşturmaktadır. Sosyal koruma kuralları, bir bütün olarak değerlendirildiğinde, diğer hukuk süjelerine kıyasla daha zayıf konumda bulunan çocuğun korunması söz konusu olduğunda onun lehine bir yaklaşım benimsemektedir.

Bunun yanında, Anayasa'nın "Kanun önünde eşitlik" kenar başlıklı 10. maddesinin üçüncü fıkrasında, çocuklar için alınacak tedbirlerin eşitlik ilkesine aykırılık teşkil etmeyeceği açıkça hükme bağlanmıştır. Ayrıca Anayasa'nın 41. maddesinde, çocukların korunmasına ilişkin meselelerde devletin, bu amacın gerçekleştirilmesi doğrultusunda çocuktan yana ve koruyucu bir tutum sergileme yükümlülüğü bulunduğu ifade edilmiştir.

Öte yandan Anayasa'nın 61. maddesinde devletin, korunmaya muhtaç çocukların topluma kazandırılması için gerekli her türlü tedbiri alacağı; 50. maddesinde küçüklerin çalışma şartları bakımından özel olarak korunacağı; 62. maddesinde yabancı ülkelerde çalışan Türk vatandaşlarının çocuklarının eğitimi, kültürel ihtiyaçları ve sosyal güvenliklerinin sağlanması, anavatanla bağlarının korunması ve yurda dönüşlerinde destek olunması amacıyla gerekli önlemlerin alınacağı; 141. maddesinde ise küçüklerin yargılanmasına ilişkin özel hükümlerin kanunla düzenleneceği belirtilmiştir. Tüm bu anayasal düzenlemelerin, çocuğun üstün yararını esas alan koruyucu hukuk çerçevesinin bir parçası olduğu kabul edilmelidir[28].

---

[26] Büşra Altınbay, 'Çocuğun Yüksek Yararı İlkesi Bağlamında Koruyucu Aile Kurumu' (2025) 64 Türkiye Adalet Akademisi Dergisi 309, 312.

[27] Akyüz, (n 4) 54.

[28] Altınbay (n 26) 315.

Türk mevzuatında çocuğun üstün yararı; 5395 sayılı Çocuk Koruma Kanunu'nun 4. maddesinde çocuğun yarar ve esenliği şeklinde, 4721 sayılı Türk Medeni Kanunu'nun velayet ve evlat edinmeye ilişkin 182., 305. ve 346. maddelerinde temel olarak düzenlenmiştir.

Çocuğun üstün yararının medeni hukuktan idare hukukuna kadar birçok alanda karşımıza çıkan ve dikkate alınması gereken bir ilke olduğu aşikârdır. Bu ilkenin hangi durumlarda ne şekilde dikkate alınacağına ilişkin düzenlemeler bulunsa da kavramın içeriğini doldurmak son tahlilde uygulayıcı olarak hâkimin ya da idarecinin takdirinde kalmaktadır.

### B. Normatif olarak Çocuğun Üstün Yararı

Çocuğun üstün yararı Çocuk Hakları Komitesi'nin 14 No'lu Genel Yorumunda asli bir hak, bir hukuk ilkesi ve bir usul kuralı olarak ele alınmıştır. Bir hak olarak çocuğun üstün yararı mahkemelerden talep edilebilir, insan hakları çatışmasına konu olabilir. Çocuğu etkileyen kararlarda, çocuk yararı ile diğer menfaatlerin çatışması durumunda; çocuğun üstün yararının öncelikli bir değerlendirme kriteri olarak ele alınması yasal bir haktır. Bu bağlamda, birden fazla çıkarın varlığı halinde çocuk lehine yapılacak olan yoruma birincil önem atfedilmelidir[29]. Hukuk ilkesini de bir yorum ilkesi olarak da kabul edip çocuğu ilgilendiren bütün olaylarda, çocuğun yararı merceğinden bakmak olarak kabul edebiliriz. Usul kuralı olarak ise karar verme sürecinin her aşamasında çocuğun üstün yararının gözetilmesi yükümlülüğü olarak kabul edilebilir[30]. Bu üç boyuttan asli bir hak olarak ele alınması, neden çocuğun yararının üstün tutulması hakkında bir yol gösterici olamamaktadır. Ayrıca hukuk ilkesi olarak yorumlanması da tek başına soyut bir ifade olarak kalmaktadır.

Bu boyutlardan en önemlisi çocuğun üstün yararı ilkesinin çocuğu ilgilendiren bütün meselelerde bir usul kuralı olarak değerlendirilmesi en önemli yönü olarak kabul edilebilir[31]. Bütün prosedürde tüm usuli süreçlerden ayrı olarak çocuğun faydasına olacak aksiyonları almayı sağlayan yönü de budur.

Sözleşmenin tarafı olan devletlere pozitif bir yükümlülük yükleyerek kamu kurumlarında verdikleri kararlarda uygulanan politikalarda ve hatta özel sektör tarafından verilen kararlarda dahi dikkate alınması gerektiği belirtilmiştir. Ayrıca öncelikli bir düşünce olarak dikkate alma konusunda devletlere bir takdir hakkı verilmemiş ve emredici bir hüküm olarak ortaya koyulmuştur[32].

---

29 Hazar (n 25) 661.

30 Hazar (n 25) 664.

31 Milka Sormunen 'Understanding the best interests of the child as a procedural obligation: the example of the European Court of Human Rights' (2020) 20.4 *Human Rights Law Review* 745, 758.

32 14 Nolu Genel Yorum (n 21) para 36.

Çocuğun üstün yararının kamu yararı kapsamında ele alınması, çocuklar lehine önemli bir dönüşüm sağlayacaktır. Bu yaklaşım sayesinde idare, çocukları kamu düzenini bozma ihtimali taşıyan hukuk nesneleri olarak değil, temel hakları korunması gereken hukuk özneleri olarak ele alabilecektir. Çocuğun yararı perspektifinden bakıldığında ise kamu düzeninin korunması, çocuğu sınırlayıcı tedbirlerin alınmasıyla değil; onun sosyal ve entelektüel gelişiminin öncelenmesiyle mümkün hâle gelecektir[33].

14 No'lu Genel Yorumun 15/f fıkrasında bu konuda görevli olan bütün kamu görevlilerine ve özellikle hakimlere bu konuda ayrıca eğitimler verilmesi gerektiği düzenlenmiştir. Buna göre devletin sadece uygulama yönünde bir pozitif yükümlülüğünden ziyade uygulayıcıların da eğitilmesi konusunda da bir pozitif yükümlülüğü mevcuttur.

Çocuğun üstün yararı ilkesinin dar yorumlanmaması, doğrudan ve dolaylı olarak çok geniş yorumlanması gerekmektedir. Ceza davalarında suça sürüklenen çocuk olarak davanın öznesi olması dışında anne babalarının durumundan etkilenen çocukları da kapsar bir şekilde yorumlanması gerekmektedir[34]. Örneğin sanık anne veya babanın tutukluluk durumu incelenirken, tedbirin ölçülü olup olmadığına ilişkin yapılacak incelemede varsa çocuklarının durumu bir kriter olarak ortaya konulabilir.

Çocuğun üstün yararı; çocukların birincil muhatap olarak yer aldığı velayet, evlat edinme, eğitim müfredatının belirlenmesi gibi alanlarda sonuçlardan en çok etkilenecek kişi çocuk olduğundan çocuğun yararının ilk öncelik olarak kabul edilmesi gerekmektedir. Bu durumda güvenlik gibi gerekçelerle çocuğun yararı geri plana atılmamalıdır[35]. Karardan başkalarıyla birlikte etkilenecek olan çocuk söz konusu olduğunda ise diğer kişilerin ya da kamunun yararından daha öncelikli değil birlikte göz önünde bulundurulması gereken bir yarar olarak değerlendirilmelidir. Örneğin imar planı yapılırken ulaşım hakkı, kişilerin mülkiyet hakkı, yaşlıların durumu gibi birçok yarar alanı söz konusuyken, çocuğun yararı da bu yararlarla birlikte ele alınması gereken yararlardan biri olarak göz önünde tutulmalıdır[36].

Genel Yorumda kavramın bilinçli olarak esnek ve uyarlanabilir bir şekilde kalması gerektiği ancak bu durumun ırkçı politikalara, anne babaların kötü kullanımına da yol açabileceğinden bahsedilmektedir[37]. Gerçekten de her bir kültüre ait özellikler, devletlerin politikaları, çocukların özel durumları ve daha birçok değişkenin söz konusu olduğu durumlarda verilecek kararların gerekçesi olarak

---

33 Şirin (n 20) 234.

34 Emily Buss 'How Do We Decide What Is in Children's Best Interests?' (2025) 51 *Harbinger* 2, 4.

35 Şirin (n 20) 227.

36 Şirin (n 20) 229.

37 14 Nolu Genel Yorum (n 21) para 34.

çocuğun üstün yararı gösterilse de esasen ilkenin çocuğun yararına kullanılması her zaman mümkün olamayabilir[38]. Bu nedenle ilkenin sadece bir politikacı ya da hukukçu gözüyle değil, kültürel, sosyolojik, psikolojik ve hatta ekonomik değerlendirmelerle uygulamaya sokulması gerekir.

Çocuğun üstün yararı belirlenirken her çocuğun içinde bulunduğu duruma özgü bir inceleme yapılmalıdır. Yaş, cinsiyet, olgunluk düzeyi, azınlık grubunda bulunup bulunmama, geniş aile bireylerinin olup olmaması gibi birçok toplumsal ve kültürel koşullar göz önünde bulundurulmalıdır. Üstün yarar belirlenirken çocuğun görüşlerinin, kimlik özelliklerinin dikkate alınması gerektiği, geniş anlamda aile ortamının korunması ve ilişkilerin sürdürülmesi gerektiği, çocuğun maddi ve fiziksel bakımının dışında sevgi ve güvenlik ihtiyacının da karşılanması, güvenliğinin sağlanması, engellilik, bir azınlık grubuna mensup olma gibi olumsuz durumların da dikkate alınması, çocuğun sağlık ve eğitim haklarının sağlanması gibi hususlar üstün yararın belirlenmesinde kilit rol oynayacaktır[39].

Çocuğun görüşünün alınması hususunda Yargıtay uygulaması da idrak çağında bulunan çocuğun kendisini ilgilendiren hususlarda muhakkak görüşünün alınması gerektiği yönündedir. İdrak çağının ne zaman başlayacağı tam olarak belirlenmemiş olsa da çocuğun bilişsel gelişimi, istikrarlı beyanları gibi hususlar idrak çağında olup olmadığı yönünde fikir verecektir[40]. Yargıtay Hukuk Genel Kurulu bir kararında[41] çocuğun görüşünün alınmasında dikkat edilecek kriterleri belirlemiştir. Üstün yarar belirlenmesinde çocuğun yeteneklerinin ve ilgi alanlarının değişebileceği göz önünde bulundurularak esnetilebilecek kararlar verilmesi gerekir[42].

Devlet olarak çocuğun ailesinin yanından alınması ve ilgili devlet kurumunda bakımının sağlanması kararı verilebilecekse de bu karar verilirken ilkenin çok ihtimamlı bir şekilde incelenmesi gerekir. Örneğin ekonomik gerekçeler çocuğun ailesinden alınması sebebi olamaz[43]. Ekonomik gerekçelerin ortadan kaldırılma-

---

38 Şirin (n 20) 229.

39 Bakırcı Hepvar (n 17) 47.

40 Bakırcı Hepvar (n 17) 48.

41 Yargıtay Hukuk Genel Kurulu, 2019/2-96 E., 2022/571 K., 19.4.2022. "*"Çocuğun görüşüne başvurulması" ilkesi ile ilgili olarak TMK'nın 339. maddesinin 3.fıkrasında "Ana ve baba, olgunluğu ölçüsünde çocuğa hayatını düzenleme olanağı tanırlar; önemli konularda olabildiğince onun düşüncesini göz önünde tutarlar" hükmü yer almaktadır. Hâl böyle olunca çocuğun konu olduğu bütün uyuşmazlıklarda, ayırtım gücüne sahip çocuğun kural olarak görüşünün alınması gereklidir. Bu prensip, çocuğun üstün yararının gözetilmesi için konulmuş bir hüküm olup, çocuğun yararı olduğu takdirde ve çocuğun menfaati bundan zarar görmediği sürece uygulanmalıdır. Çocuğun görüşünün alınması ilkesinin, çocuğun zoraki olarak "konuşturulması" uygulamasına dönüştürülmemelidir (Grassinger, Gülçin Elçin: Çocuğun Menfaati Gereği Görüşünün Alınmaması Gereken Durumlar, Rona Serozan'aArmağan, C. I, İstanbul 2010, s. 823-827)"*

42 14 No'lu Genel Yorum (n 21) para 84.

43 14 No'lu Genel Yorum (n 21) para 61.

sı için maddi yardım ve başkaca tedbirler öncelikli olarak incelenmelidir. 5395 sayılı Kanun'un 4/j maddesinde de aynı şekilde bakım tedbirinin son çare olarak uygulanması gerektiği düzenlenmiştir.

Çocuğun üstün yararının en çok başvurulduğu alanlardan biri olan velayet düzenlemesine ilişkin Yargıtay 2. Hukuk Dairesi içtihatlarında bedensel, fikri ve ahlaki olarak gelişimi yanında çocuk yetişkin olsaydı kendisi için neyi faydalı olarak görecektiyse üstün yararının da o olduğu görüşündedir[44].

Ayrıca kurumlarca yapılan incelemeler de karar verme sürecinin uzatılmaması ve en kısa sürede karar verilmesi gerektiği[45] ve yapılan değerlendirmenin mutlaka gerekçeli bir şekilde yapılmış olması gerektiği belirlenmiştir[46].

Devlet, çocukları korumaktan ziyade, onların korunmaya ihtiyaç duymayacağı güvenli bir ortamı inşa etmekle yükümlüdür. Bu amaçla idare, tüm süreçlerinde 'çocuğun üstün yararını' gözeterek risk faktörlerini kaynağında yok etmelidir[47]. Elbette bu yapılırken çocuğun üstün yararının mutlak ve sınırsız bir üstünlük tanınmadığı, çocuğun somut durumuna göre özenli ve öncelikli bir değerlendirme yapılması gerektiği de gözden kaçırılmamalıdır.

## III. ÇOCUĞUN ÜSTÜN YARARI İLKESİNİN ANAYASAL DENETİMDEKİ GÖRÜNÜMÜ

Mahkemelerce verilen kararlarda söz konusu bir çocuk olduğu zaman esas alınması gereken öncelikli yararlardan birisinin çocuğun üstün yararı olacağı aşikârdır. Ancak çocuğun üstün yararı ile birlikte başkaca yararların söz konusu olduğu ve bunların çatıştığı durumlarda hangi yarara üstünlük verileceği hakimlerin takdirindedir.

Çocuğun üstün yararı ilkesinin giderek daha belirgin biçimde etkili olduğu alanlardan biri de insan hakları çatışmalarıdır. Bir çocuğun insan hakları, üç farklı şekilde çatışmanın konusu olabilir. İlk olarak, çocuğa ait birden fazla insan hakkı arasında çatışma ortaya çıkabilir. İkinci olarak, çocuğun bir insan hakkı ile başka bir kişinin insan hakkı karşı karşıya gelebilir; bu diğer kişi çoğu durumda çocuğun ebeveynlerinden biridir. Ebeveynlerin çoğu zaman çocukların ahlaki ve bilişsel

---

44 Yargıtay 2. Hukuk Dairesi, 2022/2425 E, 2022/4163 K, 09.05.2022. *"Velayet düzenlemesinde, çocukla ana ve baba yararının çatışması halinde, çocuğun yararına üstünlük tanınması gereklidir. Çocuğun yararı ise, çocuğun bedensel, fikri ve ahlaki bakımdan en iyi şekilde gelişebilmesi ve böyle bir gelişmenin gerçekleştirilmesi için, çocuğa sosyal, ekonomik ve kültürel koşulların sağlanmış olmasıdır. Çocuğun bu konulardaki üstün yararını belirlerken çocuk yetişkin biri olsaydı, kendisini ilgilendiren bir olayda, kendi yararı için ne gibi bir karar verebilecekti ise, çocuk için karar makamındaki kişinin de aynı yönde vermesi gereken karar yani çocuğun farazi düşüncesi esas alınacaktır".*

45 14 No'lu Genel Yorum (n 21) para 93.

46 14 No'lu Genel Yorum (n 21) para 97.

47 Şirin (n 20) 235.

eğitimi konusunda karar verme hakları bulunsa da bu haklar çocuğun gelişim özellikleri ve yetenekleri yönünden sınırlıdır[48]. Bununla birlikte, istisnai bazı hâllerde başka bir çocuğun ya da yetişkinlerin insan hakları da çocuğun haklarıyla çatışabilir. Son olarak, çocuğun bir insan hakkı ile kamusal menfaatler arasında da çatışma meydana gelebilir. Çocuk Haklarına Dair Sözleşme'nin 3. maddesinde yer alan ve çocukları ilgilendiren bütün konularda gözetilmesi gereken çocuğun üstün yararı ilkesi, bu çatışma türlerinin tamamında dikkate alınmalıdır[49].

Çocuğu ilgilendiren davalarda çocuğun üstün yararının göz önünde bulundurulup bulundurulmadığına ilişkin üçlü bir inceleme yapılabilir. Birincisi çocuğun üstün yararının hiç dikkate alınmaması, ikincisi değerlendirmenin niteliğinin denetlenmesi, üçüncüsü de gerçekleşen müdahalenin çocuğun görüşü, müdahalenin son çare olması gibi kriterle uygun olarak yapılıp yapılmadığıdır[50].

Makalemizde ele aldığımız kararlar genel olarak ilkenin üçlü ayrımı olan asli hak- yorum ilkesi- usul kuralı bağlamında nasıl ele alındığı, çocuğun bağımsız bir hak öznesi olarak kabul edilme seviyesi, çocuğun üstün yararı ile hangi hak ve yararın çatıştığı, devletin koruma yükümlülüklerini, yükümlülüğünün kapsamının nasıl belirlendiği, usuli güvencelerin yeterince sağlanıp sağlanmadığı gibi ortak kriterler üzerinden karşılaştırılacaktır.

### A. Türk Anayasa Mahkemesindeki Görünümü

Türk Anayasa Mahkemesi ilkeyi ilk olarak kullandığı karar olan Murat Atılgan başvurusunda[51] "çocuğun üstün yararı" kavramını kullanmıştır[52]. Anayasa Mahkemesi'nin kavramsal tercih konusundaki terminolojik tutarsızlığı, emsal niteliğindeki Marcus Frank Cerny başvurusunda[53] açıkça görülmektedir. Mahkeme, aynı karar metni içerisinde aynı hukuki ilkeyi ifade etmek amacıyla 'çocuğun yüksek yararı', 'üstün menfaatleri', 'üstün yararı' ve 'yüksek menfaatleri' tabirlerini bir arada kullanarak kavramsal bütünlüğü sağlayamamıştır[54]. Daha önce de belirtildiği gibi farklı tabirlerin kullanılması bir yandan kavramın esnekliğini ortaya çıkarması açısından olumlu bir durum ise de aynı kararda ve aynı şeyi ifade etmek için farklı tabirler kullanılmasının terminolojik olarak uygun olmadığı kanaatindeyiz.

---

48 Peri Uran Murphy, 'Approaches of the ECtHR and the US Supreme Court to the Conflict between" The Best Interests of the Child and Parents' Rights" on the Home Education (Homeschooling)' (2024) 59 *Rev. Eur. & Comp. L.* 257, 262.

49 Hazar (n 25) 648.

50 Sormunen (n 31) 761.

51 *Murat Atılgan* [2.B.], B. No: 2013/9047, 07/05/2015, §§ 43.

52 Hazar (n 25) 655.

53 *Marcus Frank Cerny* [GK], B. No: 2013/5126, 02/07/2015.

54 Hazar (n 25) 656.

Türk Anayasa Mahkemesi'nin çocuğun üstün yararıyla ilgili kararlarında Anayasa'nın 20. maddesindeki Aile Hayatına Saygı Hakkı ve 41. maddesindeki Ailenin Korunması ve Çocuk Hakları esas alınmıştır[55]. Anayasa Mahkemesi çatışan menfaatler söz konusu olduğunda çocuğun üstün yararı öncelikli olarak gözetilerek bu menfaatler arasında adil bir dengenin kurulması gerektiğini belirtmiştir[56].

Anayasa Mahkemesi bazı kararlarında çocuğun üstün yararını maddi bir hak olarak ele almış ve diğer haklarla çatışması durumlarıyla ilgili değerlendirme yapmıştır. Örneğin C.K başvurusunda[57] çocukla kişisel ilişki kurulmasına karar verilen babanın anneye karşı şiddet eylemleri ve çocuğun da bu durumdan etkileniyor olması nedeniyle şiddetin önlenmesi amacını taşıması ve süre ile sınırlandırılması nedeniyle kişisel ilişkinin kaldırılmasının ölçülü olduğu sonucuna varmıştır.

Bu kararda babanın çocuğuyla kişisel ilişki kurması hakkı ile çocuğun üstün yararı arasındaki çatışmada bu şekilde çocuğun üstün yararına üstünlük tanınmıştır. Çocuğun üstün yararı değerlendirilmiş ise de çocuğun görüşünün alınmamış olması bir usulî güvence eksikliği olarak ele alınabilir. Ebeveynlerin ilişkisinin çocuğu da etkileyebilecek yönlerinin olduğu, ebeveynlerinden ayrı bir hak öznesi olarak kabul edilen çocuğun durumunun münferiden incelenmiş olması yönüyle de çocuğun bağımsız bir hak öznesi olarak kabul edildiği sonucuna varılabilir.

Figen Güneştaş ve Diğerleri Başvurusunda da Anayasa Mahkemesi, anne baba dışındaki diğer aile bireyleriyle çocuğun kişisel ilişki kurmasının fiilen geniş aile bireyleriyle çocuğun bir bağının bulunması ve bu bağın geliştirilmesinin çocuğun üstün yararına olması gerektiğine karar verilerek[58] anne babanın çocuk üzerindeki velayet hakkı kapsamındaki çocuğunu kiminle görüştüreceğine ilişkin hakkına karşılık; çocuğun geniş aile bireyleriyle görüşmesinin kültürel anlamdaki çocuğa katkısının daha önemli olduğu sonucuna varılmıştır.

Burada mahkeme çocuğun üstün yararının dikkate alındığı ancak niteliğinin uygun düşüp düşmediği konusunda bir inceleme yapmıştır. Çocuğun üstün yararının asli bir hak olarak ele alındığı bu kararda çocuğun görüşü bir uzmanın hazırladığı raporla alınmış ve usul kuralı olarak da süreçlerde ilke etkin bir şekilde kullanılmıştır.

Bir usul kuralı olarak da Anayasa Mahkemesi'nin Ayşegül Pervane Başvurusunda[59] karar verme sürecinde mahkemenin nasıl bir yol izlemesi gerektiği, her

---

55 Hazar (n 25) 657.

56 *Serpil Toros* [2.B.], B. No: 2013/6382, 09/03/2016, §§ 109.

57 *C.K.* [1.B.], B. No: 2016/3114, 18/07/2019, §§ 37.

58 *Figen Güneştaş ve Diğerleri* [2.B.], B. No: 2014/18376, 26/10/2017, §§ 30.

59 *Ayşegül Pervane* [2.B.], B. No: 2017/37155, 30/09/2020, §§ 38. *"Bu bakımdan, çocuğun iade edilip edilmeyeceğine karar verecek olan kamu makamlarının çocuğun üstün yararının korunması yönünden istisnaların gerçekleşip gerçekleşmediğini araştırarak ilgili ve yeterli gerekçelerle ortaya koymaları çok önemlidir. Bu bağlamda derece mahkemelerinin gerekçeleri, tarafların kanun yoluna başvuru imkanını etkili şekilde kullanabilmesini sağlayacak surette ayrıntılı olarak ortaya konulmalı;*

bir aşamada çocuğun üstün yararını nasıl tespit etmesi gerektiğine ilişkin olarak açıklamalarda bulunmuştur. Belirtilen bu usulî yöntemler sadece aile hukukunu ilgilendiren konularda değil, çocuğu ilgilendiren bütün konularda uygulanmalıdır.

Anayasa Mahkemesi, Serpil Toros kararında da[60] benzer bir yaklaşım sergilemiştir. Bu kararlardan da görüleceği üzere çocuğun üstün yararının usulî bir prosedür olarak dikkate alınmaması usulen bir eksiklik olarak kabul edilmelidir[61]. Sosyal çalışmacılardan sosyal inceleme raporları alınması, ilgili tanıkların dinlenilmesi gibi ilk akla gelen ve uygulanması gereken kuralların yanında somut olayın özelliklerine göre hastane raporlarının alınması, kurumlardan belgelerin getirtilmesi, gerekirse keşif yapılması da dahil birçok prosedürün uygulanması çocuğun üstün yararının ortaya çıkarılması için elzemdir.

Anayasa Mahkemesi Şükran İrge başvurusunda[62] üç yaşından daha küçük iki çocuğu olan bir annenin cezaevinde kaldığı sürede infazın ertelenmesini talep ettiği, mahkemece talebin reddine karar verildiği duruma ilişkin yaptığı değerlendirmede; koğuşun yapısı nedeniyle çocukların anne yanına gönderilemediğinin kamu makamlarınca kabul edildiği, mahpus kadının ceza infaz kurumunda tutulması ile çocuğun üstün yararı bakımından bir dengeleme yapılmadığı, infaz ertelemenin reddedilmesine rağmen ceza infaz kurumunun çocuğun yaşaması için uygun hale getirilmemesi ya da uygun bir kuruma naklinin sağlanmaması nedeniyle verilen kararın aile hayatına saygı hakkını ihlal etmiş olduğuna karar vermiştir.

Çocuğun söz konusu olduğu bütün somut olaylarda bu alan infaz hukuku da olsa çocuğun üstün yararının sağlanması konusunda devletin koruma yükümlülüğü vardır[63]. Devletin koruma yükümlülüğü kapsamında çocukların yaşayacağı yerlerin onlara uygun hale getirilmesi hususu da denetleme konusu yapılmıştır. Şükran İrge kararında çatışma konusu çocuğun annesiyle birlikte kalma konusundaki menfaatiyle, kamu yararına konulmuş bir infaz kuralının çatışmasıdır.

---

*çocuk hakkında psikolog, pedagog ve sosyal çalışmacı gibi bilirkişiler tarafından hazırlanmış yeterli açıklıktaki bilimsel görüşler ve raporlar, çocuğun mutat meskenindeki ve halen bulunduğu yerdeki yaşantısına ilişkin tanık anlatımları ve diğer araştırmaları gösteren somut, nesnel verilere dayandırılmalıdır. Bu konudaki diğer önemli husus ise çocuğun beyanlarının alınmasıdır. Şayet çocuğun dinlenebileceği uygun bir yaşa ve olgunluğa erişmiş bulunduğunun anlaşılması halinde geri dönmek isteyip istemediği konusundaki beyanları mutlaka dikkate alınmalıdır"*

60 *Serpil Toros,* §§ 136. *"anne ve çocuk arasındaki ilişkinin tamamen ortadan kaldırılmasını öngören kararların, anne ve çocuk arasında uzman raporlarında yer verilen tedbirler alınmak suretiyle tesis edilebilecek olan ilişkinin, çocuğun üstün yararı bağlamında nasıl bir menfi etkisi olacağı hususunda bir açıklamaya yer vermediği gibi bu ilişkiyi temin edebilecek olan alternatif tedbirlerin de değerlendirilmediği görülmektedir.(...) söz konusu kararlarda yer verilen gerekçelerin aile hayatına saygı hakkı bağlamında yeterli olmadığı, ayrıca kararın icra sürecinde yer alan ilgili idare tarafından özellikle çocuğun üstün yararı dikkate alınarak aile ilişkilerinin sürdürülebilirliği ve muhtemel bir yeniden bütünleşmenin temini amacıyla uygun olan adımların atılmadığı görülmektedir"*

61 Şirin (n 20) 238.

62 *Şükran İrge* [1.B], B No: 2016/8660, 07/11/2019.

63 Kinkelly (n 16) 245.

Karar çocuğun üstün yararının bir yorum ilkesi olma yönüyle idari kararlar alınırken göz önünde bulundurulmasına ilişkin bir örnek olarak ele alınabilir. Bu durumda ilk derece mahkemeleri yargılama yaparken çocuğun üstün yararını hiç dikkate almadan karar vermiştir.

Anayasa Mahkemesi'nin çocuğun üstün yararı bağlamında önem verdiği bir diğer husus, ceza yargılamasında çocuk odaklı soruşturma ve/veya kovuşturma yürütülmesidir. Nitekim Mahkeme, R.Ç. başvurusunda,[64] soruşturma aşamasında yapılması gereken araştırmaların gerçekleştirilmemesi ve delillerin gereği gibi değerlendirilmemesi nedeniyle, dava açılsın ya da açılmasın, ortaya çıkan eksikliğin Anayasa'nın 17. maddesinde güvence altına alınan kötü muamele yasağının ihlali sonucunu doğurabileceğini belirtmiştir.

Somut olayda başvurucu R.Ç., müşterek çocuklarının da bulunduğu eşiyle uzun süredir devam eden bir boşanma süreci içindedir. Yargılama sırasında müşterek çocuğun velayeti geçici olarak anneye bırakılmış, baba ile çocuk arasında kişisel ilişki kurulmasına karar verilmiştir. Bu karar uyarınca çocuk, yaz tatilinin bir bölümünü babası ve babasının ailesiyle birlikte köyde geçirmiştir. Çocuğun yeniden kendisine teslim edilmesinden sonra başvurucu, onda bazı davranış değişiklikleri fark etmiş ve bu nedenle sağlık kuruluşlarına başvurmuştur. Çocuk psikiyatrisi uzmanı tarafından yapılan muayene sonucunda, olayda bir istismar vakasının bulunduğu ortaya koyulmuştur. Bunun üzerine başvurucu, olay tarihinde beş yaşında olan oğlunun, yaz tatilinde birlikte kaldığı halasının oğlu tarafından -ki bu kişi de olay tarihinde on beş yaşından küçüktür- istismara uğradığı iddiasıyla kolluğa şikâyette bulunmuştur. Ancak savcılık, yürüttüğü soruşturmada başvurucunun eşi, suça sürüklenen çocuğun annesi ve diğer erkek kardeşlerinin beyanlarına dayanmış; ayrıca mağdur çocuğun köyde çekilen fotoğraflarında "mutlu" göründüğü yönünde özensiz ve yetersiz gerekçelerle kovuşturmaya yer olmadığına karar vermiştir.

Anayasa Mahkemesi bu olayda mağdurun ve failin çocuk olması nedeniyle delillerin değerlendirilmesinde daha hassas olunması gerektiği, soruşturma sonucunda bir dava açılmasa da çocuğun menfaati göz önünde bulundurularak devletin çocukları koruma yükümlülüğünün yerine getirilmesi gerektiğine karar vermiştir. Bu kararda yargı makamlarınca çocuğun üstün yararı hiç dikkate alınmadan dolayısıyla belirlenen usulî güvenceler uygulanmadan, bir yorum ilkesi olarak çocuğun üstün yararı ilkesi esas alınmadan bir sonuca varılmıştır.

Dalga Eda Yıldırım ve Özgün Yıldırım Başvurusunda[65] başvurucu Dalga Eda Yıldırım, evlilik birliği devam ederken eşinin rızası olmaksızın donör yoluyla çocuk sahibi olmuştur. Doğumdan yaklaşık üç yıl sonra taraflar arasında görülen boşanma davası sürecinde, davalı eş ile çocuk arasında biyolojik bağ bulunma-

---

64 *R.Ç.* [2.B], B. No: 2018/6688, 24/02/2021.

65 *Dalga Eda Yıldırım ve Özgün Yıldırım* [1.B.], B. No: 2014/5974, 26/12/2017.

dığı saptanmıştır. Başvurucu, bu tespite rağmen soybağının reddi ve boşanma süreçleri tamamlanana dek çocukla davalı eş arasında kurulan kişisel ilişkinin 'aile hayatına saygı hakkını' ihlal ettiğini ileri sürmüştür. Anayasa Mahkemesi ise incelemesinde, çocuğun üstün yararının soyut bir kavram olmadığını, her somut olayın kendine has özellikleri ve çocuğun güncel ihtiyaçları doğrultusunda belirlenmesi gerektiğini vurgulamıştır.

Mahkeme doğumundan itibaren çocuğu kendi çocuğu gibi yetiştiren davalı erkeğin soybağı reddi davası kesinleşene kadar kişisel ilişki kurulmasının aile hayatına saygı hakkını ihlal etmediği kanaatine varmıştır. Çocuğun uzun süredir baba olarak bildiği kişi ile görüşme hakkı ile biyolojik annenin velayet hakkı arasında çıkan bu hak çatışmasında üstünlük çocuğun üstün yararına verilmiştir. Kararda üstün yarar ilkesi hem asli bir hak hem de usul kuralı olarak ele alınmıştır. Soybağının reddi ve kişisel ilişki davalarında işletilen usulî süreçlerin üstün yararın ortaya çıkarılmasına yönelik olması gerektiği ortaya koyulmuştur.

Anayasa Mahkemesi Çocuk Hakları Sözleşmesine uygun olarak çocuğun üstün yararını bazı kararlarında asli bir hak, bazılarında bir yorum ilkesi bazılarında da bir usul kuralı olarak kullanmaktadır. İlk derece mahkemelerince talebin dikkate alınıp alınmadığı, alındıysa gerekli uygulamaların yapılıp yapılmadığı ve son olarak da bu incelemelerin gerçekten de çocuğun üstün yararına olup olmadığı konusunda değerlendirmeler yapmaktadır.

### B. Avrupa İnsan Hakları Mahkemesindeki Görünümü

Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi önüne gelen uyuşmazlıklarda temel sözleşme olan AİHS ile beraber Çocuk Hakları Sözleşmesi gibi uluslararası sözleşmeleri ve Uluslararası Adalet Divanı, İnsan Hakları Amerika Mahkemesi veya Birleşmiş Milletler İnsan Hakları Komitesi gibi birçok diğer yargı organının kararlarına atıfta bulunmaktadır[66]. AİHM, Neulinger ve Shuruk/İsviçre kararında çocuğun üstün yararı kavramını dayandırdığı uluslararası metinleri ayrıntılı bir şekilde açıklamıştır[67].

Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi çocuğun üstün yararına ilişkin uyuşmazlıklarda Anayasa Mahkemesinde olduğu gibi daha çok m.8 uyarınca özel hayata ve aile hayatına saygı hakkı kapsamında değerlendirme yapsa da AİHS m. 14 uyarınca ayrımcılık yasağı, m. 3 uyarınca insanlık dışı ya da aşağılayıcı muamele yasağı, m. 13 uyarınca etkili başvuru hakkı gibi haklar kapsamında da incelemeler yapmıştır[68].

---

66 Karaaslan (n 13) 90.

67 Ayrıntılı bilgi için bkz *Neulinger ve Shuruk/İsviçre,* B. No: 41615/07, 6/07/2010 §§ 48-54.

68 Karaaslan (n 13) 93.

AİHM, evlat edinmeye ilişkin Schwizgebel/İsviçre başvurusunda [69] 2002 yılında bir çocuk evlat edinen, bekâr ve kırk yedi yaşındaki başvurucunun, ileride evlat edinmek amacıyla ikinci bir çocuğu yanına alma talebinin reddedilmesini incelemiştir. Başvurucunun, Federal Mahkeme dâhil olmak üzere yaptığı tüm başvurular reddedilmiş; özellikle başvurucu ile evlat edinilmesi düşünülen çocuk arasındaki kırk altı ile kırk sekiz yıllık yaş farkının aşırı olduğu ve bunun çocuğun yararına uygun düşmediği kabul edilmiştir. Mahkeme, tek yaşayan kişilerin evlat edinmesi, evlat edinecek kişinin yaşı ve evlat edinen ile çocuk arasındaki yaş farkı konularında Avrupa Konseyi üyesi devletler arasında ortak bir yaklaşım bulunmadığını, bu nedenle devletlerin geniş bir takdir yetkisine sahip olduğunu belirtmiştir. Ayrıca İsviçre hukukunun ve somut olayda verilen kararların uluslararası hukukla uyumlu olduğu, ulusal makamların da çekişmeli bir yargılama sonucunda gerekçeli ve keyfî olmayan değerlendirmelerde bulunduğu ifade edilmiştir.

AİHM'e göre, karar verilirken yalnızca evlat edinilmesi düşünülen çocuğun değil, hâlihazırda evlat edinilmiş bulunan çocuğun yararı da gözetilmiştir. Federal Mahkeme, yaş farkını soyut ve katı bir ölçüt olarak değil, somut olayın koşullarına göre esnek biçimde ele almıştır. Bunun yanında, ikinci bir çocuğun sorumluluğunun başvurucu açısından ek bir yük doğuracağı ve çok çocuklu ailelerde sosyal sorunların daha sık görülebileceği yönündeki değerlendirmeler de makul bulunmuştur. Sonuç olarak Mahkeme, devletlerin bu alandaki geniş takdir payını ve çocuğun üstün yararının korunması gereğini dikkate alarak, başvurucuya ikinci bir çocuğu barındırma izni verilmemesinin orantılılık ilkesini ihlal etmediğine ve bu farklı muamelenin AİHS'in 14. maddesi anlamında ayrımcılık oluşturmadığına karar vermiştir.

Bu kararın asıl konusu ikinci evlat edinilmek istenen çocuk olsa da bu kararın sonuçları itibariyle ilk çocuğun durumunu da etkileyeceğinden onun üstün yararlarının da dikkate alınması gerekmektedir. Somut olayın asıl öznesi olmayan ilk evlat edinilen çocuk da bağımsız bir hak öznesi olarak ele alınmıştır. Yerel makamlarca hiç değerlendirmeye alınmayan bu hususu AİHM dikkate almıştır. Başvurucunun yararıyla çocuğun yararı arasında doğan bu çatışmada doğal olarak çocuğun yararına üstünlük verilmiştir. Bu şekilde çocuğun üstün yararını bir usul kuralı olarak ele aldığına ilişkin emsal bir içtihat oluşturulmuştur.

Strand Lobben/Norveç kararında[70] dava, biyolojik anne Strand Lobben'in oğlu X'in doğumundan kısa süre sonra acil koruyucu aileye yerleştirilmesi, ardından ebeveynlik sorumluluklarının kaldırılarak koruyucu aile tarafından evlat edinilmesine izin verilmesi hakkındadır. Norveç makamları, annenin bakım kapasitesinin yetersiz olduğunu ve X'in "savunmasız" bir çocuk olarak özel ilgiye ihtiyaç duyduğunu ileri sürerek evlat edinmenin çocuğun menfaatine olduğunu

---

69 *Schwizgebel/İsviçre, B.* No: 25762/07, 10/06/2010.

70 *Strand Lobben ve Diğerleri/ Norveç,* B.No: 37283/13, 10/09/2019.

savunmuştur. Ancak AİHM ailenin bir arada olması hedefinin bulunması gerektiği, annenin süreç içerisinde olumlu yönde değişmiş olması, başka bir çocuğuna güzel bakması gibi hususlar ele alınmadan eski raporlara dayanılmış olması ve çocuğun özel ihtiyaçlarının ne olduğu hususunda titiz bir değerlendirme yapılmaması nedeniyle aile hayatına saygı hakkının ihlal edildiği kanaatine varılmıştır.

AİHM annenin çocuğuyla birlikte yaşama hakkı ile mahkeme tarafından belirlenen çocuğun üstün yararı arasındaki çatışmanın daha ayrıntılı bir şekilde incelenmesi gerektiği sonucuna varmıştır. Bu kararda çocuğun biyolojik ailesiyle bağının korunması, başka ailede geçirdiği zamanın önemli bir kriter olmasına rağmen tek başına dikkate alınmaması gerektiği, uzman raporlarının güncel olması gerektiği gibi değerlendirmelerle çocuğun üstün yararı ile biyolojik ebeveynlerin aile hayatına saygı hakkı kapsamında bir inceleme yapılmıştır[71].

Yargı makamlarınca çocuğun üstün yararının ortaya çıkarılması için gerekli prosedürlerin önceden uygulanmış olmasını tek başına yeterli görmemiş ve bir usul ilkesi olarak çocuğun görüşünün ve alınan raporların da değişen şartlara ve zamana göre her seferinde yeniden ele alınması gerektiği ortaya koyulmuştur.

Partiff/Birleşik Krallık kararında[72] başvurucunun kızı P.K., nadir görülen ve genellikle ölümcül olan "Akut Nekrotizan Ensefalopati" (ANE) hastalığı nedeniyle ağır beyin hasarı almış ve kalıcı bitkisel hayata girmiştir. Hastane yönetimi, yaşam destek tedavisinin sonlandırılması için mahkemeye başvurmuş; anne ise çocuğun eve çıkarılmasını ve tedavinin devamını talep etmiştir. İngiliz Yüksek Mahkemesi ve AİHM bu talep karşısında çocuğun üstün yararını değerlendirirken sadece tıbbi değil, tıbbi olmayan menfaatlerini, muhtemel isteklerini ve yaşamın korunması yönündeki güçlü karineyi bir bütün olarak kabul ederek incelemesini yapmıştır. Çocuğun yaşamının devam etmesi için sürekli ve ağır müdahalelerin çocuk için bir yük olduğunu, çocuğun nerede olduğunu anlayacak bir bilinç kapasitesi bulunmadığından evde kalmasının kendisine bir yararının olmadığını, P.K.'nın acı hissetme ihtimali düşük olsa bile, hayatta tutulması için gereken sürekli müdahalelerin ve çocukluğun tadını çıkarma yetisinin tamamen kaybının, çocuk üzerinde devam eden ve süregelen bir zarar olduğu şeklinde değerlendirmelerde bulunarak başvuruyu kabul edilemez bulmuştur.

Karar, çocuğun üstün yararının bazen "yaşamı her ne pahasına olursa olsun sürdürmek" değil, çocuğun onurunu korumak ve ona fayda sağlamayan ağır tıbbi süreçleri sonlandırmak olabileceğini tescil etmiştir. Bu kararında AİHM ilkeyi asli bir hak olarak ele alarak çocuğun kendi menfaatleri arasında ortaya çıkan çatışmayı çözüme kavuşturmuştur. Çocuğun iradesini açıklayacak bir durumu olmasa dahi yaşam hakkının öznesi olarak kendisinin üstün yararı ebeveynlerin arzusundan üstün tutulmuştur.

---

71 Guštin (n 22) 86.

72 *Parfitt/Birleşik Krallık,* B. No: 18533/21, 20/04/2021.

AİHM evde eğitim ile ilgili Konrad ve diğerleri/ Almanya kararında[73] Hristiyan bir ailenin zorunlu eğitim kapsamındaki cinsel eğitim, akran zorbalığı gibi hususları öne sürerek çocuklarının evde eğitim almasını istediklerini ilgili idareye bildirmiş olmasına rağmen bu taleplerinin reddedildiği, Alman adli makamlarınca da bu talebin yerinde olmadığına karar verildiği, Federal Almanya Anayasa Mahkemesince de çocukların zorunlu eğitime katılmaları gerektiği kanaatine varılarak başvurucuların taleplerinin reddedilmesi üzerine AİHM'e başvurulmuştur. AİHM yapmış olduğu değerlendirmesinde zorunlu eğitim kapsamında sadece bilgi aktarımı yapılmadığı, çocukların sosyalleşmesi, toplum kurallarını öğrenmesi, yaşıtlarıyla vakit geçirmesi gibi çocuğun üstün yararına olacak birçok unsurun bulunduğu, bu nedenle bir hak ihlali bulunmadığı kanaatine varılmıştır.

Evde eğitimle ilgili vermiş olduğu Wunderlich/Almanya kararında [74] ise çocuklarını zorunlu eğitim için okula göndermek istemeyen ebeveynlere uygulanan idari para cezalarına rağmen çocuklarını okula göndermeme konusunda ısrarcı olmuşlardır. Yerel Alman makamlarınca çocuğun üstün yararının bu şekilde zedelendiği gerekçesiyle çocukları geçici olarak çocuk yurtlarına yerleştirilmiştir. Başvurucu aile yapılan müdahalenin orantısız ve çocuğun üstün yararına aykırı olduğu gerekçesiyle aile hayatına saygı hakkının ihlal edildiği gerekçesiyle AİHM'e başvurmuştur. AİHM yapmış olduğu incelemede bu konuda devletlerin takdir hakkı alanını göz önünde bulundurarak çocukların ebeveynlerin yanından ayrılma süresinin çok uzun olmadığı, çocukların zorunlu eğitime devam etmelerinin Konrad ve diğerleri başvurusunda olduğu gibi yararlarına olduğu gerekçesine dayanarak devletin yapmış olduğu bu müdahalenin ölçülü olduğu kanaatine varmıştır.

AİHM değerlendirmelerinde sosyal fayda, çocuğun demokratik bir vatandaş olması, devletin kabul ettiği toplum değerlerini daha fazla ön plana çıkarmaktadır. Böylece AİHM, çocukların çoğulcu toplumların demokratik vatandaşları olmasını öncelediği anlaşılmaktadır[75].

Evde eğitimle ilgili bu kararlarda çocuğun menfaatiyle hem velayet hakkı sahibi ebeveynin hakları arasında hem de kamusal menfaatler arasında ortaya çıkan bir çatışma ortaya çıkmıştır. AİHM çocuğun kamusal yönünü ön plana çıkararak bir kanaate varmıştır. Kamusal yönünün ön plana çıkarılması ile bağımsız bir hak öznesi olarak kabul edilme arasında bir ters oran olduğundan özne olarak kabul edilme düzeyinin bu kararlarda düşük olduğu kabul edilebilir. Ayrıca çocuğun görüşünün karar sürecine katılmamış olmasıyla da usul kuralı olma yönünün bu uygulamada geri planda kaldığı söylenebilir.

---

73 *Konrad ve Diğerleri/ Almanya*, B. No: 35504/03, 11/09/2006.

74 *Wunderlich/ Almanya*, B. No: 18925/15, 10/01/2019.

75 Murphy (n 48) 282.

Yukarıda da belirtildiği üzere kararlarda ele alınan müdahalelerde çocuğun üstün yararının dikkate alınıp alınmadığı, dikkate alındıysa gerekli usul kurallarının uygulanarak alınıp alınmadığı ve son olarak yapılan takdir hakkı kullanılırken gerekli denetlemeler yapılıp yapılmadığı göz önüne alınmalıdır. Örneğin Wunderlich/Almanya kararında üçüncü değerlendirme kriteri göz önüne alınarak bir inceleme yapılmıştır[76].

León Madrid/İspanya kararında[77] ebeveynler çocuğun soyadı sırası konusunda anlaşamadığında İspanyol yasaları uyarınca babanın soyadı otomatik olarak ilk sıraya yerleştirilmiştir. Yerel mahkeme inceleme yaparken çocuğun doğumundan itibaren bir yıldan fazla süre boyunca sadece annesinin soyadlarını taşıyarak bir kimlik oluşturmuş olmasını ve biyolojik babanın başlangıçta gebeliğin sonlandırılmasında ısrar etmesi ve babalığı hemen tanımamış olması hususlarının yeterince incelemeyerek çocuğun kimlik ve kişilik haklarına ilişkin yeterli inceleme yapmamıştır. Geleneksel aile kavramı ve toplumsal alışkanlıklar her ne kadar babanın soyadının önce gelmesi gerektiği yöneliminde ise de çocuğun üstün yararı temel alındığında otomatik soyadı sisteminin hem annenin hem de çocuğun AİHS m.8 uyarınca özel hayata saygı hakkının ve m. 14 uyarınca ayrımcılık yasağının ihlal ettiği sonucuna varmıştır.

Çocuğun kimlik oluşturma menfaatiyle bir usul kuralı arasında ortaya çıkan çatışmada çocuğun üstün yararının yeterince denetlenmeyerek yerel mahkemece karar verilmiştir. İlkenin mevcut usul kurallarının yanında bir usul kuralı olarak kabul edilmesi gerektiği bu kararla da görünür kılınmıştır.

Anayasa Mahkemesi'nin kararlarıyla Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi'nin kararları arasında hem dayanılan gerekçeler hem değerlendirme kriterleri bakımından bir paralellik bulunmaktadır. Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi kararlarında farklı devletlerin iç hukuk düzenlemeleriyle ilgili kararlar verilmektedir. Her bir hukuk düzeninin, kültürün farklı bir çocuk algısı olduğu, buna bağlı olarak da farklı üstün yarar çıkarımları bulunsa da AİHM devletlerin takdir yetkisinin sınırlarını, kültürlerin özelliklerini göz önünde bulundurarak ilkeye esnek bir alan tanıyarak incelemelerini yapmıştır.

Çocuğun üstün yararı ilkesi yalnızca neticeten ortaya çıkan durumlarla ilgili değil, aynı zamanda karar alma süreçlerinin kendisinin de denetlenmesini gerektirir. Ele alınan kararlardan da sadece bir hakkın doğru bir şekilde uygulanmasıyla ilgili değil, bütün bir yargı ve/veya idari işlem sürecinin bu ilkenin çevresinde şekillenmesi gerektiği anlaşılmaktadır.

---

[76] Sormunen (n 31) 765.

[77] *León Madrid/İspanya,* B. No: 30306/13, 26/10/2021.

### C. ABD Yüksek Mahkemesindeki Görünümü

Amerika Birleşik Devletleri Çocuk Hakları Sözleşmesini 1995 yılında imzalamış olduğu halde sözleşmeye onay vermemiş olan tek Birleşmiş Milletler devletidir[78]. Federal bir devlet olan ABD'nin eyaletlerinde bu hususta farklı uygulamalar bulunduğundan sözleşmenin içeriğine ilişkin kararlar mevcut olmasına rağmen Sözleşme onaylanmamıştır[79]. Bunun nedeni ABD hukukunda düzenlenmiş olan ve anayasal temeli olan ebeveyn haklarının Sözleşmede belirtilen haklarla çatışmasıdır. Sözleşmede, onaylanmamış olsa da gerek Federal Anayasa gerek eyalet Anayasaları gerek yasal düzenlemelerle tek bir ana metin olmasa da çocukların haklarını koruyan düzenlemeler mevcuttur[80]. ABD Yüksek Mahkemesi çocuk üstün yararını genellikle Anayasa 14. ek maddede düzenlenmiş bulunan özgürlük haklarıyla bağlantılı olarak değerlendirmiştir.

West Virginia State Board of Education/Barnette kararında[81] kamu okullarında okuyan çocukların ABD bayrağını selamlama ve bağlılık andını okumaya zorlanmasının ve bu eylemi gerçekleştirmeyen çocukların devamsız olarak sayılıp eğitim haklarının engellendiğine ilişkindir. Yehova Şahitleri inancına sahip olan çocukların bayrağı selamlamalarının dini inançlarına aykırı olduğu, selamlamayı reddetmelerinin başkalarının haklarıyla çatışmadığı, çocukların tutumunun barışçıl olduğu, asıl çatışmanın devlet otoritesi ile bireyin özgürlük alanı arasında olduğu belirlenmiştir. Kamusal eğitim için çocukların tek tip düşünceye zorlanamayacağı ve eğitim hakkının engellenemeyeceği söylenmiştir.

Devlet, çocuğun gelişimini sadakat gösterilerine zorlayarak değil, onun özgür düşünme, inanç oluşturma ve kişilik geliştirme alanını koruyarak gözetmelidir. Mahkeme de bu doğrultuda, resmi makamların siyaset, milliyetçilik veya din alanında neyin doğru olduğuna karar verip çocukları buna söz veya davranışla bağlılık göstermeye zorlayamayacağını belirtmiştir.

Çocuğun eğitim hakkı ile inancı da içinde bulunduran kimlik geliştirme hakları arasında doğan çatışmadan çocuğun üstün yararına olanın eğitim hakkı ve özgür düşünme alanı olduğuna karar verilmiştir. Çocuğun kendi yararlarının çatışması hususunda yapılan incelemede çocuğun üstün yararı merkezi bir konumda bulunmasa da asli bir hak olma yönüyle ele alınmıştır.

Pierce/Society of Sisters kararında[82] ise Oregon eyaleti 1922 yılında kabul ettiği ve 8 ila 16 yaş arasındaki tüm çocukların sadece devlet okullarına gitmesini zorunlu kılan "Zorunlu Eğitim Yasası" nı çıkarmıştır. Bu yasa, özel okulların (dini eğitim veren Society of Sisters ve askeri eğitim veren Hill Military

78 <https://indicators.ohchr.org/> erişim 23/03/2026.

79 Fatih Öztürk, *Yeni Anayasa İçin Yol Haritası* (3. Baskı, Filiz Kitabevi 2021) 300.

80 Buss (n 34) 5.

81 *West Virginia State Board of Education/Barnette* 319 US 624 (1943); Öztürk (n 79) 290.

82 *Pierce/Society of Sisters* 268 US 510 (1925); Öztürk (n 79) 299.

Academy gibi) faaliyetlerini fiilen imkânsız hale getirmiştir. Kararda çocukların devletin ideolojik hedefleri doğrultusunda yetiştirilen birer yaratık olmadığı belirtilerek, çocukların tek tipleştirilmesi yerine, ebeveynlerinin uygun gördüğü ve zararlı olmayan eğitim kurumlarında eğitim görmelerinin hakları olduğu ifade edilmiştir.

Ebeveynlerin çocuklarını geleceğe hazırlama ve eğitimlerini seçme konusunda haklarının ve yetkilerinin bulunduğu belirtilmiştir. Kamu yararına açıkça aykırı veya zararlı olmayan özel eğitim kurumlarını yasaklayarak ebeveyn-çocuk ilişkisine müdahale etmesi, 14. ek madde kapsamındaki özgürlük haklarının ihlali olarak görülmüştür. İlgili kararda çocuğun bağımsız bir hak öznesi olarak kabul edilmesi, kendi görüşünün de esas alınması, usulî süreçlerin üstün yarar ilkesi doğrultusunda ele alınması gibi hususlarda sınırlı bir değerlendirme yapıldığı sonucuna varılabilecektir.

Wisconsin/Yoder kararında[83] ABD Yüksek Mahkemesi, Amish ailelerin çocuklarını sekizinci sınıftan sonra zorunlu olarak liseye göndermelerini öngören Wisconsin düzenlemesinin, somut olay bakımından Anayasa'ya aykırı olduğuna karar vermiştir. Mahkemeye göre Amish ebeveynler, çocuklarını 14-16 yaş arasında devletin öngördüğü biçimde okulda tutmaya zorlandıklarında, din özgürlükleri ve çocuklarının dinsel yetiştirilmesine ilişkin ebeveyn yetkileri ağır biçimde etkilenmektedir Mahkeme, çocuğun korunmasını devletin her durumda daha fazla formel eğitim dayatmasıyla özdeşleştirmemiştir. Bunun yerine, somut olayda çocuğun refahı, ailesel ve dinsel çevresi içinde sağlıklı biçimde yetişmesi, toplumsal yaşam içinde üretken ve kendine yeterli bir birey hâline gelmesiyle birlikte değerlendirilmiştir. Bu nedenle Mahkeme, Wisconsin'in zorunlu eğitim kuralının Amish çocuklarına uygulanmasının ölçüsüz olduğuna hükmetmiştir.

Karar, günümüz çocuk hakları anlayışı açısından tamamen sorunsuz değildir. Nitekim kararda kısmi karşı oyda Yargıç Douglas, yalnızca ebeveynlerin ve topluluğun değil, çocuğun kendi tercih ve çıkarlarının da ayrıca dikkate alınması gerektiğini ima eden bir yaklaşım sergilemiştir. Bu nokta, çağdaş çocuk hakları hukukundaki "çocuğun görüşünün alınması" ilkesiyle de uyumludur. ABD Yüksek Mahkemesi sonuç olarak özgürlük odaklı bir yaklaşıma sahip olarak çocuklar üzerinde devletin müdahale ve takdir yetkisinin kısıtlı olduğu kanaatindedir[84]. Mahkeme çoğunluğunun görüşünde üstün yarar ilkesinin muhalif üye Douglas'ın da isabetli bir şekilde belirttiği üzere bir usul kuralı olarak ele alınmasında eksikliğinin olduğu söylenebilecektir.

In re Gault kararı[85] ABD Yüksek Mahkemesi'nin çocuk adalet sisteminde önemli bir dönüm noktası olan ve "çocuğun üstün yararı" kavramının "keyfi bir

83 *Wisconsin/Yoder* 406 US 205 (1972); Öztürk (n 79) 299.

84 Murphy (n 48) 284.

85 *In re Gault* 387 US 1 (1967).

korumacılık" değil, ancak "usuli güvenceler" ile sağlanabileceğini tescil eden tarihi bir karardır. Davaya konu olayda 15 yaşındaki Gerald Gault, komşusuna müstehcen telefon açtığı iddiasıyla tutuklanmış ve bir yetişkinin aynı suç için alacağı en fazla 2 aylık hapis cezası yerine, 21 yaşına kadar (yaklaşık 6 yıl kadar) bir ıslah evine gönderilmiştir. Çocuk mahkemeleri başlangıçta devletin "ebeveyn gibi" *(parens patriae)* hareket ederek çocuğu yargılamak yerine "terapi" uyguladığı varsayımına dayanıyordu. Ancak Yüksek Mahkeme, bu iyi niyetli motivasyonun uygulamada denetlenemeyen bir takdir yetkisine ve çocuğun temel haklarının ihlaline dönüştüğünü tespit etmiştir.

Çocuğun üstün yararının gerçekten çocuğun yararına olacak bir şekilde kullanılması bu gibi kararlar kendisini göstermektedir[86]. Bu noktada ilkenin yalnızca maddi sonuçları itibariyle değil; yargı sürecinin kendisinin de denetlenmesinin önemi de ortaya çıkmaktadır. Yerel mahkemece ele alınmayan hususun, Yüksek Mahkemece kuralın çocuğun yararına olup olmadığı noktasında incelenmesi, yorum ilkesi olma yönüyle çocuğun üstün yararının uygulama alanı bulduğu kararlardan biridir.

Haaland/Brackeen davası[87] Yerli (Kızılderili) çocukların evlat edinilmesi ve koruyucu aileye yerleştirilmesi süreçlerini düzenleyen federal bir yasa olan ICWA'nın (Yerli Çocuk Refahı Yasası) geçerliliği üzerinedir. Kongre bu yasayı, Yerli çocukların "haksız yere" ailelerinden ve kabilelerinden koparılarak Yerli olmayan ailelere verilmesinin yarattığı travmayı durdurmak amacıyla 1978'de çıkarmıştır. Kanuna göre, bir Yerli çocuğun yerleştirilmesinde öncelikle çocuğun geniş ailesi, sonra kendi kabilesinin diğer üyeleri en sonda ise diğer yerli ailelere verilmesi sıralamasına göre davranılması gerekmektedir. Geleneksel eyalet hukukunda hakimler, her vakayı çocuğun o anki bağları ve ihtiyaçları üzerinden çocuğun üstün yararı standartlarına göre ele alır. Başvurucu aileler ve Teksas eyaleti, ICWA'nın bu standartları devre dışı bıraktığını; çocuğu halihazırda bağ kurduğu sevgi dolu bir aileden ayırıp (sırf Yerli olduğu için) tanımadığı bir kabile üyesine vermenin çocuğun bireysel yararına zarar verdiğini savunmuştur.

Yasanın savunucuları ve Mahkeme çoğunluğu ise, bir Yerli çocuğun üstün yararının sadece anlık yerleşim yeriyle sınırlı olmadığını, kendi kültürel mirası ve kabilesiyle bağını sürdürmesinin çocuğun uzun vadeli esenliği ve kimlik gelişimi için hayati olduğunu vurgulamıştır. Kongre, Yerli çocukların kendi halkı içinde büyümesinin onların en yüksek menfaatine olduğu varsayımıyla hareket etmiştir.

Yargıç Alito çoğunluk kararına muhalif olarak çocukların çıkarlarını kabilenin bekasına feda ettiğini ileri sürmüştür. Mahkeme çoğunluğu çocuğun üstün yararı ilkesinin modern hukukta sadece fiziksel güvenlikle değil, aynı zamanda

---

86 Freeman (n 9) 364.

87 *Haaland/Brackeen,* 599 US ___ (2023).

kültürel süreklilik ve toplumsal aidiyet hakkıyla da ayrılmaz bir bütün olduğunu kabul ederek yasayı anayasaya aykırı bulmamıştır.

Yerel halkların kültürlerinin devamının sağlanması gerçekten toplum yararına olarak kabul edilse de çocukların yararının böyle bir yarara karşı feda edilmesinin ölçülü olup olmadığı konusunda tartışmalar mevcuttur[88]. Ancak kanaatimizce her bir somut olayı ayrı ayrı değerlendirmek gerekmekle birlikte bir çocuğun alışmış ve bağ kurmuş olduğu bir aileden alınarak soya dayalı bir anlayışla başka bir aileye verilmesi öncelikle çocuğun bağımsız bir hak öznesi olarak kabulü fikrini zayıflatacağı, karar alma süreçlerinde çocuğun görüşünün dikkate alınmaması, yargısal süreçlerde bir usul kuralı olarak ilkenin uygulanmaması gibi sebeplerle çocuğun üstün yararına uygun olmayacaktır.

ABD Yüksek Mahkemesi'nin çocuğun üstün yararı ile ilgili değerlendirmelerinde Türk AYM ve AİHM çizgisinden farklı bir yönelimde olduğu bu karar örneklerinden de anlaşılmaktadır. Çocuğun üstün yararı ile ebeveyn haklarının çatışmalarında özgürlük perspektifinden bakılarak ebeveyn haklarına üstünlük tanınmaktadır. Bu anlayış farkının temelinde ise çocuğun üstün yararının ne olduğuna 'kim' tarafından -devlet tarafından mı ebeveyn tarafından mı- karar verilecek tartışması yatmaktadır. Amerikan hukukunda devlet müdahalesini tamamen dışlamamakla birlikte ebeveynin daha fazla söz hakkı olduğu kabul edilmektedir[89].

Özellikle evde eğitim konusunda, AİHM devletin takdir yetkisini daha geniş tutarak zorunlu eğitimle ilgili bir emredici düzenleme varsa bu düzenlemenin çocuğun büyüdüğünde istenen, önceden belirlenen vatandaş profilindeki kişiye dönüşmesini hem toplum hem çocuk için yararlı bir şey olarak görürken ABD Yüksek Mahkemesi her bir topluluğun, inanç grubuna mensup ebeveynin vermiş olduğu karara üstünlük tanımaktadır.

Ancak yine de varılan sonuçlar farklı olsa da çocuğun üstün yararının ortaya çıkarılması yöntemi açısından hak çatışmalarının ele alınmasındaki usul, çocuğun görüşünün alınması, sosyal ve kültürel olguların dikkate alınması gibi hususlarda Türk AYM ve AİHM ile benzer yaklaşımlarda olduğu görülmektedir.

## SONUÇ

Bu çalışma, çocuğun üstün yararı ilkesini anayasal denetim bağlamında inceleyerek, ilkenin hem kuramsal hem de uygulamaya ilişkin boyutlarını ortaya koymayı amaçlamıştır. Bu çerçevede öncelikle çocuk ve çocuk hakları kavramlarının tarihsel ve hukuksal gelişimi ele alınmıştır. Çünkü çocuk ve çocuk haklarının ne olduğu, hangi toplumda nasıl bir görünümü olabileceği hususu çocuğun üstün yararının belirlenmesinde kilit bir rol oynamaktadır. Nitekim hem tarihsel

[88] Bkz. Emily J. Stolzenberg, 'Tribes, States, and Sovereigns' Interest in Children' (2023) 102 *NCL Rev.* 1093.

[89] Buss (n 34) 13.

olarak hem coğrafi ve kültürel olarak birçok farklı çocuk anlayışı ve bunlar gözetilerek oluşturulmaya çalışılan evrensel bir çocuk hakları anlayışı bulunduğu tespit edilmiştir. Özellikle çocuğun olayların bir nesnesi değil hak sahibi bir özne olduğu modern anlayışı bütün çocuk hakları ve dolayısıyla çocuğun üstün yararı ilkesinin temelini oluşturmaktadır.

Ardından çocuğun üstün yararı ilkesinin kavramsal içeriği ile uluslararası hukuk, Türk hukuku ve anayasal düzen içerisindeki normatif temelleri incelenmiştir. İlkenin anayasal denetimdeki görünümü, Anayasa Mahkemesi, Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi ve ABD Yüksek Mahkemesi kararları üzerinden değerlendirilerek, çocuğun üstün yararının soyut bir ilke olmanın ötesinde, anayasal yorum ve denetim süreçlerinde somut etkileri bulunan bir ölçüt niteliği taşıdığı gösterilmiştir. Özellikle çocuğun üstün yararının yalnızca maddi sonuca ilişkin bir kriter değil, karar alma sürecinin tamamına ilişkin usulî bir güvence olması oldukça önem arz etmektedir.

İnceleme sonucunda, çocuğun üstün yararı ilkesinin anayasal denetimde yalnızca tamamlayıcı bir değerlendirme unsuru değil, temel hak ve özgürlüklere ilişkin yorum faaliyetini yönlendiren asli bir ölçüt olduğu anlaşılmaktadır. Özellikle çocuğu etkileyen kamusal işlemler, yargısal kararlar ve normatif düzenlemeler bakımından bu ilke, devletin koruma yükümlülüklerinin, araştırma ve inceleme yükümlülüklerinin, karar alma süreçlerine katılımı sağlama yükümlülüklerinin, gerekçelendirme yükümlülüklerinin belirlenmesinde önemli bir işlev görmektedir.

Bununla birlikte ilkenin anayasal düzlemdeki rolü, ona mutlak ve sınırsız bir üstünlük tanınmasından ziyade, çocuğa ilişkin her türlü işlem ve kararda çocuğun durumunun öncelikli ve özenli biçimde ele alınmasını zorunlu kılmasında ortaya çıkmaktadır. Dolayısıyla çocuğun üstün yararı, anayasal denetimde hem maddi dengeleme ölçütü hem de karar alma sürecinin gerekçelendirilmesine yön veren usulî bir güvence niteliği taşıyan bir anayasal standarttır.

Çalışmanın son bölümünde incelenen Türk Anayasa Mahkemesi, Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi ve ABD Yüksek Mahkemesi kararları da bu tespiti doğrulamaktadır. Söz konusu içtihatlar, çocuğun üstün yararı ilkesinin yeknesak ve değişmez bir içerikten ziyade, somut olayın koşullarına göre biçimlenen dinamik bir anayasal standart olarak uygulandığını göstermektedir. Türk Anayasa Mahkemesi, özellikle aile hayatına saygı hakkı ve çocuğun korunması bağlamında ilkenin iç hukuktaki anayasal ağırlığını görünür kılarken; Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi, devletin takdir marjını çocuğun bireysel koşulları ve gelişimsel ihtiyaçlarıyla sınırlayan bir yaklaşım benimsemektedir. Yine de Anayasa Mahkemesi ve Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi arasında hem dayanak metinler hem iç hukuk benzerlikleri hem de dayanılan gerekçeler ve usulî güvenceler açısından benzer bir yaklaşım bulunmaktadır.

ABD Yüksek Mahkemesi kararları ise ebeveyn hakları, kamusal otorite ve çocuğun statüsü arasındaki gerilimi farklı anayasal bağlamlarda ele alarak ilkenin çoğul görünümlerini ortaya koymaktadır. Her ne kadar çocuğun üstün yararını önemli bir değerlendirme kriteri olarak ele almışsa da kararlarında çocuğu AYM ve AİHM kararlarına kıyasla çocuğun bağımsız bir hak öznesi olarak görünürlüğünün daha sınırlı kaldığı savunulabilir. Bu kararlar birlikte ele alındığında, çocuğun üstün yararı ilkesinin anayasal denetimde korumacı bir söylemden ibaret olmadığı; tersine, hak temelli, somutlaştırılabilir ve yargısal gerekçelendirmeyi şekillendiren etkili bir anayasal ölçüt olarak işlev gördüğü sonucuna ulaşılmaktadır.

## KAYNAKÇA

Akyüz E, *Çocuk Hukuku Çocukların Hakları ve Korunması* (10. Baskı, Pegem Akademi 2025).

Altınbay B, 'Çocuğun Yüksek Yararı İlkesi Bağlamında Koruyucu Aile Kurumu' (2025) 64 Türkiye Adalet Akademisi Dergisi 309.

Atatanır H, 'Çocukluk olgusunun ve çocuk haklarının tarihsel gelişimi' (2022) 2(2) Uluslararası Sosyal Hizmet Araştırmaları Dergisi 205.

Bakırcı Hepvar SS, 'Velayetin Kaldırılmasında Çocuğun Üstün Yararı İlkesinin Rolünün İncelenmesi' (2025) 7(2) Uluslararası Hukuk ve Sosyal Bilim Araştırmaları Dergisi 43.

Buss E, 'How Do We Decide What Is in Children's Best Interests?' (2025) 51 *Harbinger* 2.

Çelik NH ve Kılıç Ü, *Çocuk Hukuku -Seçimlik Dersler Dizisi-,* (1. Baskı, Seçkin, 2025).

Freeman M, 'The best interests of the child? Is the best interests of the child in the best interests of children?' (1997) 11(3) *International Journal of Law Policy and the Family* 360.

Guštin M, 'The Best Interest of the Child in the Jurisprudence of the European Court of Human Rights in Adoption Cases' (2024) 2.1 *Central European Academy Law Review* 69.

Hazar Z, 'İnsan Hakları Çatışmalarının Çözümlenmesinde Çocuğun Üstün Yararı İlkesinin İşlevi: Türk Anayasa Mahkemesi Kararları Çerçevesinde Bir Değerlendirme' (2022) 26(2) Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi 647.

Karaaslan E, 'Çocuk İçin Bir Bakış: "Çocuğun Üstün Yararı" ile "Dinlenilme Hakkı" Kavramlarının AİHM ve İç Hukukumuzda Görünümü' (2020) 94(4) İstanbul Barosu Dergisi 79.

Kinkelly U., 'Protecting children's rights under the ECHR: the role of positive obligations' (2010) 61 *N. Ir. Legal Q.* 245.

Murphy PU, 'Approaches of the ECtHR and the US Supreme Court to the Conflict between" The Best Interests of the Child and Parents' Rights" on the Home Education (Homeschooling)' (2024) 59 *Rev. Eur. & Comp. L.* 257.

Öztürk F, *Yeni Anayasa İçin Yol Haritası* (3. Baskı, Filiz Kitabevi 2021).

Sormunen M, 'Understanding the best interests of the child as a procedural obligation: the example of the European Court of Human Rights' (2020) 20.4 *Human Rights Law Review* 745.

Stolzenberg EJ, 'Tribes, States, and Sovereigns' Interest in Children' (2023) 102 *NCL Rev.* 1093.

Şirin MC, 'Çocuğun Yararı Gözüyle Çocuğun Yüksek Yararı İlkesine Bakış' (2019) 2 Çocuk ve Medeniyet 219.

Zorlu SE, 'Günümüz ve İslam Hukukunda Çocuk Hakları Karşılaştırmalı Bir İnceleme' (2013) 21(2) Selçuk Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi 125.

Zorlu SE ve Bilgin S, 'Çocuk hakları, tarihî gelişimi ve çocuk suçluluğu' (2024) 23(2) Gaziantep Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi 763.

**Çevrimiçi Kaynaklar**

'Çocuk Haklarına Dair Sözleşme' <https://www.unicef.org/turkiye/%C3%A7ocuk-haklar%C4%B1na-dair-s%C3%B6zle%C5%9Fme> erişim 15 Nisan 2026.

'Convention on the Rights of the Child' <https://www.ohchr.org/en/instruments-mechanisms/instruments/convention-rights-child> erişim 15 Nisan 2026.

14 Nolu Genel Yorum <https://www2.ohchr.org/english/bodies/crc/docs/gc/crc_c_gc_14_eng.pdf> erişim 18 Nisan 2026.

<https://insanhaklariizleme.org/vt/yayin_view.php?editid1=738> erişim 18 Nisan 2026.

<https://indicators.ohchr.org/> erişim 23 Mart 2026.

Türk Dil Kurumu <https://sozluk.gov.tr/> erişim 20 Nisan 2026.

**Mahkeme Kararları**

**Anayasa Mahkemesi Kararları**

*Ayşegül Pervane Başvurusu*, Başvuru No 2017/37155, 30.09.2020.

*C.K. Başvurusu*, Başvuru No 2016/3114, 18.07.2019.

*Dalga Eda Yıldırım ve Özgün Yıldırım Başvurusu*, Başvuru No 2014/5974, 26.12.2017.

*Figen Güneştaş ve Diğerleri Başvurusu*, Başvuru No 2014/18376, 26.10.2017.

*Marcus Frank Cerny Başvurusu*, Başvuru No 2013/5126, 02.07.2015.

*Murat Atılgan Başvurusu*, Başvuru No 2013/9047, 07.05.2015.

*R.Ç. Başvurusu*, Başvuru No 2018/6688, 24.02.2021.

*Serpil Toros Başvurusu*, Başvuru No 2013/2016, 09.03.2016.

*Şükran İrge Başvurusu*, Başvuru No 2016/8660, 07.11.2019.

**Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi Kararları**

*Konrad ve Diğerleri/ Almanya*, B. No: 35504/03, 11/09/2006.

*León Madrid v Spain*, B.No: 30306/13, 26/10/2021.

*Macatė v Lithuania*, B. No: 61435/19, 23/01/2023.

*Neulinger and Shuruk v Switzerland*, B. No: 41615/07, 6/7/2010.

*Parfitt v United Kingdom,* B. No: 18533/21, 20/04/2021.

*Schwizgebel v Switzerland,* B. No: 25762/07, 10/06/2010.

*Strand Lobben and Others v Norway* B. No: 37283/13, 10/09/2019.

*Wunderlich/ Almanya*, B. No: 18925/15, 10/01/2019.

**ABD Yüksek Mahkemesi Kararları**

*Haaland v Brackeen* 599 US ___ (2023).

*In re Gault* 387 US 1 (1967).

*Pierce v Society of Sisters* 268 US 510 (1925).

*West Virginia State Board of Education v Barnette* 319 US 624 (1943).

*Wisconsin v Yoder* 406 US 205 (1972).

TAAD Yıl 17 . Sayı 68 . Ekim 2026
ISSN 1309-6826 - E-ISSN 3150-0919
Araştırma Makalesi/Research Article DOI: 10.54049/taad.2038270

# ÇOCUK ADALETİNDE YÖNLENDİRME TEDBİRLERİ: HUKUKİ NİTELİK VE UYGULAMA REJİMİ

*Guidance Measures in Juvenile Justice: Legal Nature and Implementation Regime*

**Coşkun GÖZAĞAÇ***

## Özet

7593 sayılı Kanun ile 5395 sayılı Çocuk Koruma Kanunu'na (ÇKK) eklenen yönlendirme tedbirleri, çocuk adalet sistemindeki toplum temelli müdahale araçlarını adli süreçteki çocuklara yönelik yeni tedbirlerle çeşitlendirmektedir. Çalışmada sosyal ve toplumsal hizmetler, dijital risklerden korunma, kitap ve kütüphane faaliyetleri, çevreye saygı ve çevre temizliği ile bağımlılıkla mücadele tedbirlerinin hukuki niteliği ve uygulama rejimi incelenmektedir. Bu tedbirler, ceza sorumluluğu bulunmayan çocuklar bakımından çocuklara özgü güvenlik tedbiri, hükmün açıklanmasının geri bırakılması (HAGB) kararı verilen çocuklar bakımından ise denetimli serbestlik tedbiri olarak uygulanmaktadır. Çalışmada bu ikili yapı kanunilik, belirlilik, zaman bakımından uygulama, bireyselleştirme, sosyal inceleme, zorla çalıştırma yasağı, çocuğun katılımı, kanun yolu ve tedbir ihlalinin sonuçları yönlerinden değerlendirilmektedir. Ayrıca düzenleme, uluslararası çocuk adaleti standartları ile Alman, Hollanda, İngiltere ve Galler hukukundaki uygulamalarla karşılaştırılmaktadır. İnceleme sonucunda yönlendirme tedbirlerinin çocuğun gelişimini destekleyebilecek ve suçtan uzaklaştırabilecek önemli araçlar olduğu, ancak uygulama esaslarının açık ve yeknesak kurallara bağlanması gerektiği sonucuna ulaşılmaktadır. Bu kapsamda ÇKK m. 5/A'da öngörülen yönetmeliğin gecikmeksizin çıkarılması, sosyal inceleme raporlarının çocuğun güçlü yönlerini, becerilerini ve ilgi alanlarını kapsayacak biçimde geliştirilmesi, on iki yaşından küçük çocuklar bakımından asgari müdahale anlayışının benimsenmesi ve tedbir planının çocuğun etkili katılımıyla hazırlanması önerilmektedir.

**Anahtar Kelimeler:** Çocuk adaleti, suça sürüklenen çocuk, yönlendirme tedbirleri, çocuklara özgü güvenlik tedbirleri, ceza sorumluluğu, denetimli serbestlik, hükmün açıklanmasının geri bırakılması

## Abstract

The diversionary measures introduced into Law No. 5395 on Child Protection (Child Protection Law) by Law No. 7593 diversify the community-based intervention tools available within the juvenile justice system by introducing new measures for children involved in judicial proceedings. This study examines the legal nature and implementation regime of measures on social and community services, protection from digital risks, books and library activities, respect for the environment and environmental cleaning, and combating addiction. These measures are applied

- *Bu makale Etik Kurul iznine tabi değildir/This article is not subject to Ethics Committee permission.*
- *Makale Geliş Tarihi/Article Received Date: 12.9.2026*
- *Yayın Kurulu Kabul Tarihi/Editorial Board Acceptance Date: 23.10.2026*

* Hâkim, Ankara Adliyesi, Ankara/Türkiye, e-posta: coskungozagac@gmail.com, https://orcid.org/0009-0005-8933-3112.

as child-specific security measures to children who lack criminal responsibility and as probation measures to children for whom a decision to defer the pronouncement of the judgment (HAGB) has been rendered. The study evaluates this dual structure in terms of legality, legal certainty, temporal application, individualisation, social inquiry, the prohibition of forced labour, child participation, legal remedies, and the consequences of non-compliance with the measures. It also compares the Turkish framework with international juvenile justice standards and practices under German, Dutch, English and Welsh law. The study concludes that diversionary measures are important instruments capable of supporting children's development and facilitating their desistance from offending. Their implementation, however, needs to be governed by clear and uniform rules. Accordingly, the study recommends the prompt adoption of the regulation envisaged under Article 5/A of the Child Protection Law, the improvement of social inquiry reports so as to cover the child's strengths, skills, and interests, the adoption of a minimum-intervention approach for children under the age of twelve, and the preparation of the measure plan with the effective participation of the child.

**Keywords:** Juvenile justice, child in conflict with the law, diversionary measures, child-specific security measures, criminal responsibility, probation, deferment of the pronouncement of the judgment

## GİRİŞ

Çocuk adalet sistemi, adli süreçteki çocuğun esenliğinin gözetilmesini, sağlıklı gelişiminin desteklenmesini ve toplumla yeniden bütünleşmesinin sağlanmasını hedeflemektedir. Çocuk Haklarına Dair Sözleşme m. 40 çocuğun yaşı, onuru ve toplumsal bütünleşme ihtiyacı gözetilerek eğitici ve iyileştirici müdahalelerin geliştirilmesini öngörmektedir. Birleşmiş Milletler Çocuk Hakları Komitesinin 24 No.lu Genel Yorumu, asgari ceza sorumluluğu yaşının çok düşük belirlenmemesini ve uygun durumlarda adli süreç dışına yönlendirme mekanizmalarına öncelik verilmesini benimsemektedir. Pekin Kuralları ise çocuğa uygulanacak tedbirin fiilin ağırlığı, çocuğun koşulları ve ihtiyaçlarıyla orantılı olmasını öngörmektedir. Bu ilkeler, çocuk adaletinde eğitici, iyileştirici ve toplum temelli tedbirlerin önemini ortaya koymaktadır.[1]

Türk hukukunda çocukların ceza sorumluluğu 5237 sayılı Türk Ceza Kanunu (TCK) m. 31'de, çocuklara uygulanabilecek koruyucu ve destekleyici tedbirler ise ÇKK m. 5'te düzenlenmektedir. Çocuğun mümkün olduğu ölçüde aile çevresinden ayrılmaksızın korunmasını esas alan söz konusu tedbirler, ÇKK m. 11 uyarınca ceza sorumluluğu bulunmayan çocuklar hakkında çocuklara özgü güvenlik tedbiri niteliğiyle uygulanmaktadır.

7593 sayılı Kanun'la ÇKK'ya eklenen 5/A maddesiyle sosyal ve toplumsal hizmetler, dijital risklerden korunma, kitap ve kütüphane, çevreye saygı ve

[1] Çocuk Haklarına Dair Sözleşme, Birleşmiş Milletler Genel Kurulu, Karar No 44/25, Kabul Tarihi 20 Kasım 1989, Türkiye bakımından onay: 23 Aralık 1994 tarihli ve 94/6423 sayılı Bakanlar Kurulu Kararı, RG 27 Ocak 1995/22184, m 40(1), 40(3)(b) ve 40(4); Birleşmiş Milletler Çocuk Hakları Komitesi, Çocuk Adaleti Sisteminde Çocuk Haklarına İlişkin 24 No.lu Genel Yorum (18 Eylül 2019) CRC/C/GC/24, para 13-18 ve 21-24; Birleşmiş Milletler Genel Kurulu, Çocuk Adalet Sisteminin Uygulanması Hakkında Birleşmiş Milletler Asgari Standart Kuralları (Pekin Kuralları), 29 Kasım 1985 tarihli ve 40/33 sayılı Karar, kurallar 5.1 ve 17.1(a).

çevre temizliği ile bağımlılıkla mücadele alanlarında yönlendirme tedbirleri kabul edilmiştir. Bu tedbirlerle çocuğun korunması, gelişiminin desteklenmesi, toplumsal sorumluluk bilinci kazanması ve yeniden suç işleme riskinin azaltılması amaçlanmaktadır. Tedbirlerin çocuğa isnat edilen fiilin niteliği, kişisel özellikleri, ihtiyaçları ve risk durumu dikkate alınarak bireyselleştirilmesi öngörülmektedir.[2]

Yönlendirme tedbirlerinin kabul edilmesi, koruyucu ve destekleyici tedbirlerle ilişkili yeni hukuki sorunları da beraberinde getirmiştir. ÇKK m. 5/A'da yönlendirme tedbirleri ceza sorumluluğu bulunmayan çocuklar bakımından çocuklara özgü güvenlik tedbiri olarak tanımlanmıştır. ÇKK m. 23/2'de ise aynı tedbirlerden uygun görülen birinin veya birkaçının hükmün açıklanmasının geri bırakılması kararı verilen çocuklar hakkında denetimli serbestlik tedbiri olarak uygulanması kabul edilmiştir.[3] Böylece içerikleri aynı olan tedbirler, uygulanma dayanağına göre farklı hukuki nitelikler kazanmıştır.

Çalışmanın temel araştırma sorusu, aynı katalogda düzenlenen yönlendirme tedbirlerinin iki farklı hukuki statü altında uygulanmasının çocuk adaleti sisteminde doğurduğu sonuçların neler olduğu ve mevcut düzenlemenin kanunilik, belirlilik, ölçülülük, çocuğun üstün yararı ve katılım hakkı bakımından yeterli güvenceleri sağlayıp sağlamadığıdır. Bu kapsamda ceza sorumluluğu bulunmayan çocuk hakkında tedbir kararı verilebilmesi için isnat edilen fiilin nasıl belirleneceği, somut tedbir ihtiyacının hangi ölçütlerle ortaya konulacağı ve daha hafif bir müdahalenin yeterli olup olmadığının nasıl değerlendirileceği önem taşımaktadır. Yönlendirme tedbirleri ile koruyucu ve destekleyici tedbirler arasındaki ilişkinin kurulması da çalışmanın başlıca inceleme alanlarından birini oluşturmaktadır.

Düzenlemenin yakın tarihte kabul edilmiş olması nedeniyle yönlendirme tedbirlerini doğrudan inceleyen yerleşik bir yargı uygulaması, yeterli uygulama verisi ve geniş bir hakemli literatür henüz oluşmamıştır. Bu sınırlılık nedeniyle çalışmada dogmatik hukuk yöntemiyle kanun hükümleri, kanun teklifinin gerekçesi, yasama belgeleri, çocuk adaletine ilişkin ulusal literatür ve resmî belgeler birlikte değerlendirilmektedir. Uluslararası çocuk adaleti standartları, düzenlemenin incelenmesinde normatif ölçüt olarak kullanılmakta; karşılaştırmalı hukuk verilerinden ise Türk hukukuna ilişkin önerilerin geliştirilmesinde yararlanılmaktadır.

Çalışmada savunulan temel görüş, yönlendirme tedbirlerinin uygulanma dayanağına göre farklı hukuki nitelik ve sonuçlar kazanan ortak bir tedbir kataloğu olduğudur. Düzenlemenin çocuk adaletindeki toplum temelli, eğitici ve iyileştirici müdahale araçlarını çeşitlendirmesi önem taşımakla birlikte, tedbirlerin çocuğun

---

[2] Çocuk Koruma Kanunu ile Bazı Kanunlarda Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun Teklifi, TBMM, Dönem 28, Yasama Yılı 4, Esas No 2/3771, 14 Temmuz 2026, m 10 gerekçesi, https://cdn.tbmm.gov.tr/KKBSPublicFile/D28/Y4/T2/WebOnergeMetni/45e7910e-e4af-4cc1-ba93-e0fc84e03399.pdf Erişim Tarihi 22 Ağustos 2026.

[3] 5395 sayılı Çocuk Koruma Kanunu, Kabul Tarihi 3 Temmuz 2005, RG 15 Temmuz 2005/25876, m 5/A ve 23(2).

haklarını koruyacak biçimde uygulanabilmesi için karar ve uygulama koşullarının açıklaştırılması, sosyal incelemenin güçlendirilmesi ve çocuğun sürece etkili katılımının sağlanması gerekmektedir.

## I. YÖNLENDİRME TEDBİRLERİNİN NORMATİF ÇERÇEVESİ

### A. 7593 Sayılı Kanun'la Yapılan Değişiklik

7593 sayılı Çocuk Koruma Kanunu ile Bazı Kanunlarda Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun 18.8.2026 tarihli Resmî Gazete'de yayımlanarak m. 8 dışındaki hükümleri yürürlüğe girmiştir. İlgili Kanun m. 16 gereğince m. 8 ise 1.12.2026 tarihinde yürürlüğe girecektir. Kanun 17 maddeden oluşmakta ve çocukların kasten öldürme, neticesi sebebiyle ağırlaşmış yaralama suçlarına özgü ceza sorumlulukları, ailelerin bakım ve gözetimlerinden kaynaklanan sorumlulukları, çocukların infaz süreçleri, çocukların her türlü bıçak ve diğer kesici, delici ve bereleyici aletleri taşıması ile çocuklara satışının yasaklanması ve yönlendirme tedbirleri başta olmak üzere çeşitli düzenlemeleri içermektedir. Kanun m. 9 ile ilk kez Türk hukuk sistemine giren yönlendirme tedbirleri ÇKK m. 5/A olarak eklenerek koruyucu ve destekleyici tedbirlerin yanında konumlandırılmıştır.

Yönlendirme tedbirleri kapsamında sosyal ve toplumsal hizmetler, dijital risklerden korunma, kitap ve kütüphane, çevreye saygı ve çevre temizliği ile bağımlılıkla mücadele tedbirleri sayılmaktadır. İlk dört tedbirin uygulanmasında belirli süre veya faaliyet sınırları öngörülmekte, bağımlılık tedbirinde ise belirlenecek programın tamamlanması esas alınmaktadır. Tedbirlerin yerine getirilmesi Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı, Çevre, Şehircilik ve İklim Değişikliği Bakanlığı, Gençlik ve Spor Bakanlığı, Kültür ve Turizm Bakanlığı, Milli Eğitim Bakanlığı, Sağlık Bakanlığı, Tarım ve Orman Bakanlığı, Bilgi Teknolojileri ve İletişim Kurumu ile Siber Güvenlik Başkanlığı, yerel yönetimler, üniversiteler ve Yeşilay arasında dağıtılmaktadır.[4]

ÇKK'ya yeni eklenen 5/A maddesinin üçüncü fıkrası gereğince tedbirlerin yerine getirilmesinde 45'inci maddenin üçüncü ve dördüncü fıkraları uygulanacaktır. Kanun koyucu 7593 sayılı Kanun m. 14 ile ÇKK m. 45'e yeni eklenen üçüncü ve dördüncü fıkraların koruyucu ve destekleyici tedbirlerle birlikte yönlendirme tedbirleri içinde geçerli olacağını hüküm altına almıştır. Bu kapsamda tedbirlerin yerine getirilmesinde görev alacak ilgili kurum veya kuruluş gerekmesi hâlinde kolluktan yardım isteyecektir. Bununla birlikte hâkim veya mahkeme tarafından tedbir kararını uygulayacak bakanlık, kurum veya kuruluş belirlenerek verilen koruyucu ve destekleyici tedbir kararları ile yönlendirme tedbirleri, yerine getirilmesi amacıyla görevli kurum veya kuruluşa gönderilecek, kurumlar arası eş güdüm merkezî düzeyde Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı tarafından sağlanacak, il ve

[4] ÇKK (n 3) m 5/A.

ilçe düzeyindeki koordinasyon ile uygulamanın takibi ise vali ve kaymakamlar tarafından yürütülecektir.

### B. Koruyucu ve Destekleyici Tedbirlerle İlişkisi

ÇKK m. 5'te düzenlenen koruyucu ve destekleyici tedbirler, danışmanlık, eğitim, bakım, sağlık ve barınma olmak üzere beş farklı tedbirden oluşmaktadır. Bu tedbirlerin hareket noktası çocuğun korunma ihtiyacıdır. Yönlendirme tedbirleri ise adli sürece konu edilen bir fiille bağlantılı biçimde davranışın yeniden şekillendirilmesini hedeflemektedir. Yönlendirme tedbirleri ile çocuklara sorumluluk verilmekte, çocuğun aktif katılımı ile toplumsallaşmasının sağlanması amaçlanmaktadır. Yönlendirme tedbirlerini düzenleyen 5/A maddesinde kullanılan "yanında" sözcüğü, iki tedbir grubunun birlikte uygulanmasına izin vermekte, yönlendirme tedbirlerini koruyucu ve destekleyici tedbirlerin alt türü olmaktan ayırmaktadır. Fakat iki tedbir türü arasında amaç düzeyinde mutlak nitelikte bir ayrım bulunmamaktadır. Yönlendirme tedbirleri de koruyucu ve destekleyici tedbirler gibi çocuğun gelişimini, sağlığını ve toplumsal bağlarını korumayı hedeflemektedir. [5]

İki tedbir türü arasındaki ayrım, tedbirin tetikleyici koşulu ve adli süreçle bağlantısında belirginleşmektedir. Koruyucu ve destekleyici tedbirler, ister mağdur sıfatıyla ister suç isnadıyla hakkında herhangi bir adli süreç olmasından bağımsız olarak korunma ihtiyacı ortaya çıkan çocuklara verilirken yönlendirme tedbirlerinin verilebilmesi bir adli sürecin başlaması ve çocuğun ceza sorumluluğunun olmaması veya ceza sorumluluğu olan çocuğun da adli süreç sonunda hakkında HAGB kararı verilmesi ön koşuluna bağlıdır. Bununla birlikte koruyucu ve destekleyici tedbir kararları güvenlik tedbiri olarak verilebilirken yönlendirme tedbirleri hem güvenlik tedbiri hem de denetimli serbestlik tedbiri olarak uygulanmaktadır.

### C. Kişi ve Konu Bakımından Uygulama Alanı

ÇKK'da yönlendirme tedbirlerinin düzenlendiği 5/A maddesinin birinci fıkrası ve 23'üncü maddenin ikinci fıkrası gereğince yönlendirme tedbirleri sadece hakkında suç isnadı olan çocuklara uygulanmakta; mağdur çocuklara veya hiç adli sisteme girmeyen çocuklara uygulanmamaktadır. Yönlendirme tedbirleri ceza sorumluluğu olmayan adli süreçteki çocuklara yönelik çocuklara özgü güvenlik tedbiri olarak, ceza sorumluluğu olan çocuklara ise hakkında yapılan yargılama sonucunda HAGB kararı verildiğinde denetimli serbestlik tedbiri olarak uygulanmaktadır. Ceza sorumluluğu olmayan çocuğun kapsamı TCK m. 31 ve 33 ile belirlenmiştir. Bu kapsam, fiili işlediği sırada on iki yaşını doldurmamış çocuklar ile on iki yaşını doldurmuş fakat on beş yaşını doldurmamış olup fiilin hukuki

[5] Kanun Teklifi (n 2) m 10 gerekçesi; ÇKK (n 3) m 5 ve 5/A; TBMM Adalet Komisyonu, Çocuk Koruma Kanunu ile Bazı Kanunlarda Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun Teklifi Raporu, Sıra Sayısı 286 (2026); TBMM Tutanak Dergisi, 28. Dönem, 4. Yasama Yılı, 120 ve 121. Birleşimler (5-6 Ağustos 2026).

anlam ve sonuçlarını algılama veya davranışlarını yönlendirme yeteneği yeterince gelişmemiş çocukları içermektedir. Ayrıca çocuğun sağır ve dilsiz olması hâlinde on beş yaşını doldurmamışsa ceza sorumluluğu bulunmamaktadır. Sağır ve dilsiz olmakla birlikte çocuk, on beş yaşını doldurmuş fakat on sekiz yaşını doldurmamış olup fiilin hukuki anlam ve sonuçlarını algılama veya davranışlarını yönlendirme yeteneği yeterince gelişmemişse yine ceza sorumluluğu bulunmamaktadır.

Düzenleme, yönlendirme tedbirlerinin uygulanabileceği suçlar bakımından bir sınırlama getirmemektedir. Ancak denetimli serbestlik tedbiri olarak uygulanacak yönlendirme tedbirlerinde suçların hükmün açıklanmasının geri bırakılması kapsamında kalması gerekmektedir. Örneğin kasten öldürme suçu işleyen çocuğun ceza sorumluluğunun olmaması hâlinde hakkında yönlendirme tedbirleri uygulansa da ceza sorumluluğu olduğu durumlarda sonuç olarak belirlenen cezanın HAGB kapsamına girmesi mümkün olmadığı için bu durumda çocuğa yönlendirme tedbirleri de uygulanmayacaktır.

Gerek yönlendirme tedbirlerine gerekse koruyucu ve destekleyici tedbirlere karar verilirken fiilin niteliği, çocuğun kişisel özellikleri ve tedbirle ulaşılmak istenen amaç arasında makul ve ölçülü bir ilişki kurulmalıdır. Hafif nitelikteki bir fiil nedeniyle yoğun dijital gözetim uygulanması veya çocuğun eğitimini aksatacak ölçüde faaliyet yükümlülüğü öngörülmesi, tedbirin koruyucu ve eğitici amacını aşabilmektedir. Bu nedenle tedbir ihtiyacı somut olgularla gerekçelendirilmeli, seçilen tedbirin çocuğun yaşı ve gelişim düzeyiyle uyumu açıklanmalı ve daha hafif bir müdahalenin yeterli olup olmadığı değerlendirilmelidir.[6]

## II. YÖNLENDİRME TEDBİRLERİNİN HUKUKİ NİTELİĞİ

### A. Çocuklara Özgü Güvenlik Tedbiri Niteliği

Öğretide güvenlik tedbirlerine ilişkin genel ve kapsayıcı bir tanım üzerinde durulmasından çok, kurumun tarihsel gelişiminin, hukuki niteliğinin, cezayla ortak ve farklı yönlerinin, uygulama alanlarının ve mevzuatta öngörülen türlerinin açıklanması tercih edilmektedir. Güvenlik tedbirleri, toplumu ve kişinin kendisini koruma amacıyla suç olarak tanımlanan eylemin işlenmesinden sonra hâkim tarafından hükmedilen toplumsal savunma vasıtaları olarak tanımlanabilir. Güvenlik tedbirlerinin uygulanabilirlik şartları; kanunda suç olarak tanımlanan hukuka aykırı fiilin işlenmesi, güvenlik tedbirinin kanunda belirlenmiş olması, tehlikeli hâlin varlığı ve güvenlik tedbirine hâkim tarafından hükmedilmesidir.[7] Güvenlik tedbirlerinin dayanağı olan tehlikelilik hâli yalnızca çocuğun toplum için tehlike oluşturması şeklinde açıklanmamalıdır. Güvenlik tedbirleri çocuğun yeniden benzer davranışlara yönelme ihtimalini önleyerek sağlıklı gelişimini sağlamayı,

---

6 ÇKK (n 3) m 4(1)(b), (h) ve (i); Çocuk Haklarına Dair Sözleşme (n 1) m 3 ve 40(4).

7 Mehmet Emin Artuk, 'Güvenlik Tedbirleri' (2008) 12(1-2) Gazi Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi 461, 466-473.

eğitsel, sosyal veya tedavi edici müdahaleler ile çocuğun geleceği üzerindeki tehlikeyi ortadan kaldırmayı amaçlamaktadır.[8] Bu nedenle tedbir kararı verilirken hukuka aykırı fiil, çocuğun somut tedbir ihtiyacı, üstün yararı ve esenliği birlikte değerlendirilmelidir. Seçilen tedbir ile ulaşılmak istenen amaç arasında uygun ve ölçülü bir bağlantı kurulmalı ve çocuğun haklarına daha az müdahale eden bir aracın yeterli olup olmadığı ölçülülük ilkesi çerçevesinde araştırılmalıdır.[9]

Kanun koyucu, ÇKK m. 5/A kapsamındaki yönlendirme tedbirlerini ceza sorumluluğu olmayan çocuklar bakımından çocuklara özgü güvenlik tedbiri olarak açıkça nitelendirmektedir. TCK m. 31, ceza sorumluluğu bulunmayan çocuk hakkında ceza uygulanmasını engellemekte, çocuklara özgü güvenlik tedbirine izin vermektedir. TCK m. 56 ise çocuklara özgü güvenlik tedbirlerinin kapsamı ve uygulanması yönünden özel kanuna gönderme yapmaktadır. Bu normatif zincir, m. 5/A'daki katalog ile TCK'nin kusur ve yaptırım sistemini birbirine bağlamaktadır.

Bununla birlikte ÇKK m. 5 kapsamında düzenlenen koruyucu ve destekleyici tedbirlerde m. 11 göndermesi ile ceza sorumluluğu olmayan çocuklar bakımından güvenlik tedbiri olarak uygulanmaktadır. Yani 7593 sayılı Kanun'la yapılan değişiklik ile ÇKK'da ceza sorumluluğu olmayan çocuklara uygulanabilecek beş koruyucu ve destekleyici tedbir ile beş yönlendirme tedbiri güvenlik tedbiri işleviyle uygulanabilecektir. Bunlardan birine hükmedilebileceği gibi tehlikelilik durumunun ortadan kalkması için gerekmesi hâlinde birden fazlasına da hükmedilebilmektedir.

ÇKK m. 5'te belirlenen koruyucu ve destekleyici tedbirlerde bir süre sınırlaması belirlenmemişken m. 5/A'da belirlenen sosyal ve toplumsal hizmetler, kitap ve kütüphane, çevreye saygı ve çevre temizliği tedbirleri 20 saatten 300 saate; dijital risklerden korunma tedbiri ise üç aydan iki yıla kadar verilebilmektedir. Bu tedbirler verilirken çocuğun örgün eğitimine devam etmesi, tehlikelilik hâli ve işlenen fiil dikkate alınmalı, gerekmediği durumlarda üst sınırlardan belirlenerek ciddi hak sınırlamalarına yol açılmamalıdır. Aksi durumda güvenlik tedbirleri eylemin karşılığı olarak görülerek cezai boyutlara ulaşacak ve güvenlik tedbiri mahiyetini kaybedecektir.

### B. Denetimli Serbestlik Tedbiri Niteliği

Denetimli serbestlik, ceza muhakemesinin veya cezanın infazının farklı aşamalarında yetkili merci tarafından şüpheli, sanık ya da hükümlü hakkında verilen tedbir, yükümlülük ve seçenek yaptırımların, kişinin toplumla bağlantısı korunarak denetim ve takip altında yerine getirildiği, yeniden suç işlemesinin

---

[8] Süleyman Özar, 'Suça Sürüklenen Çocuğun Ceza ve Güvenlik Tedbiri Sorumluluğu' (2023) 14(55) Türkiye Adalet Akademisi Dergisi 111, 127-131.

[9] Çocuk Haklarına Dair Sözleşme (n 1) m 3 ve 40(1), (4).

önlenmesini, iyileştirilmesini ve topluma kazandırılmasını amaçlayan toplum temelli bir infaz sistemidir.[10]

ÇKK m. 23(2), HAGB kararı verilen çocuklar hakkında m. 5/A'da düzenlenen yönlendirme tedbirlerinden uygun görülen birinin veya birkaçının denetimli serbestlik tedbiri olarak uygulanmasını öngörmektedir. Bu durumda mahkemece çocuğun isnat edilen fiili işlediği ve ceza sorumluluğunun bulunduğu kabul edilerek bir mahkûmiyet hükmü kurulmakta, ancak bu hükmün açıklanması geri bırakılmaktadır. HAGB, müsadereye ilişkin hükümler saklı kalmak üzere, kurulan hükmün çocuk hakkında hukuki sonuç doğurmamasını ifade etmektedir.[11] Bu hâli ile yönlendirme tedbirleri ceza sorumluluğunun bulunmamasına bağlanan çocuklara özgü güvenlik tedbiri niteliğinden ayrılarak denetim süresi içinde çocuğun davranış değişikliğini, eğitimini, sosyal gelişimini ve toplumsal uyumunu destekleyen bir denetimli serbestlik yükümlülüğü niteliği kazanmaktadır.[12]

ÇKK m. 5/A'nın Ceza Muhakemesi Kanunu (CMK) m. 231'den farklı olarak "karar verilebilir" yerine "uygulanır" ifadesini kullanması, çocuk hakkında HAGB kararı verildiğinde m. 5/A'daki yönlendirme tedbirlerinden en az birine hükmedilmesinin zorunlu olup olmadığı sorununu ortaya çıkarmaktadır. Hükmün lafzı, mahkemeye tedbir uygulanıp uygulanmaması konusunda bir takdir yetkisi tanımaktan çok, uygulanacak tedbirin türünü ve sayısını belirleme yetkisi verdiği yönünde yorumlanmaya elverişlidir. Nitekim "uygun görülen biri veya birkaçı" ibaresi, mahkemenin somut çocuğa uygun tedbiri seçmesini gerektirmekte, "uygulanır" ibaresi ise seçilen tedbirin HAGB kararıyla birlikte uygulanmasını öngörmektedir.[13]

Aynı davranış kataloğunun iki statüde kullanılması, tedbirin adından çok uygulanma dayanağının belirleyici olduğunu göstermektedir. Güvenlik tedbiri kararında kusur yeteneğinin bulunmadığı tespit edilmekte, HAGB kararında ise fiil ve kusur saptanmaktadır. Birinci durumda amaç çocuğun ihtiyacına uygun koruma ve yönlendirme, ikinci durumda denetim süresinde yeniden suç davranışını önleme ve yükümlülüğe uyumu sağlamadır. Bu ayrım kararın gerekçesinde, kanun yolunda ve ihlalin sonuçlarında görünür kılınmalıdır.

---

10 5402 sayılı Denetimli Serbestlik Hizmetleri Kanunu, Kabul Tarihi 3 Temmuz 2005, RG 20 Temmuz 2005/25881, m 1, 11 ve 15/A; Denetimli Serbestlik Hizmetleri Yönetmeliği, RG 10 Kasım 2021/31655, m 4(1)(f) ve (g).

11 5271 sayılı Ceza Muhakemesi Kanunu, Kabul Tarihi 4 Aralık 2004, RG 17 Aralık 2004/25673, m 231(5), (8), (10) ve (11). Ayrıca bkz Yargıtay CGK, E 2008/11-250, K 2009/13, 3 Şubat 2009; Yargıtay CGK, E 2023/50, K 2024/78, 21 Şubat 2024.

12 Kanun Teklifi (n 2) m 13 gerekçesi.

13 ÇKK (n 3) m 5/A ve 23(2); CMK (n 11) m 231(8).

### C. Kanunilik ve Belirlilik İlkeleri Bakımından Yönlendirme Tedbirleri

Yönlendirme tedbirleri kapsamında düzenlenen sosyal ve toplumsal hizmetler, dijital risklerden korunma, kitap ve kütüphane, çevreye saygı ve çevre temizliği ile bağımlılıkla mücadele tedbirlerinin amaçları, temel içerikleri, uygulanma sürelerinin alt ve üst sınırları ve yerine getirilmesinden sorumlu kurumlar madde metninde belirlenmiştir. Bu nedenle tedbirlerin hukuki sonuç doğurması bakımından gerekli esaslı unsurların kanunda düzenlendiği ve düzenlemenin kanunilik ilkesini karşıladığı değerlendirilmektedir. Ancak Kanun metninde teknik ayrıntılar, idari süreçler, tedbirin bireyselleştirilmesine ilişkin ölçütler bakımından açıklık bulunmamaktadır. Kanun koyucu kanun ile belirlenmesi zorunluluğu olan temel esasları belirleyerek ilgili maddenin dördüncü fıkrasında uygulamaya ilişkin usul ve esasların Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı tarafından çıkarılacak yönetmelik ile düzenleneceğini hüküm altına almıştır. Kanaatimizce bu yöntem sayesinde kanunun değiştirilmesine gerek kalmadan uygulamada ortaya çıkan ihtiyaçlara daha hızlı cevap verilebilecektir.[14] Ancak çıkarılacak yönetmelik ile kanunda bulunmayan yeni bir yükümlülük veya temel hak sınırlaması ihdas edilemez.

Dördüncü fıkra gereğince çıkarılacak yönetmeliğin uygulamayı şekillendirecek bir yönetmelik olması sebebiyle en kısa sürede çıkarılması büyük önem taşımaktadır. Madde metninde geçen "psikososyal gelişime katkı sağlayacak görev", "riskli dijital mecra", "çeşitli takip yazılımları" ve "yetkililerce belirlenen eserler" ifadeleri uygulayıcı kuruma geniş takdir alanı bırakmaktadır. Yönetmelik düzenlenirken bu noktaların da belirlenmesi uygulama farklılıklarının oluşmamasını sağlayacaktır.

### D. Yönlendirme Tedbirlerinin Zaman Bakımından Uygulanması

ÇKK m. 5/A'da düzenlenen yönlendirme tedbirlerinin, ceza sorumluluğu bulunmayan çocuklar bakımından açıkça çocuklara özgü güvenlik tedbiri olarak nitelendirilmesi ve m. 23'te aynı tedbirlerin HAGB kararı verilen çocuklar hakkında denetimli serbestlik tedbiri olarak uygulanacağının öngörülmesi karşısında, bu tedbirlerin varlığını, türünü, kapsamını ve süresini belirleyen hükümlerin maddi ceza hukuku niteliğinde olduğu kabul edilmelidir.

Maddi ceza hukukunda zaman bakımından uygulamanın nasıl olacağı TCK m. 7'de düzenlenmiştir. Nitekim m. 7/3'te öngörülen "Hapis cezasının ertelenmesi, koşullu salıverilme ve tekerrürle ilgili olanlar hariç; infaz rejimine ilişkin hükümler, derhal uygulanır." hükmü gereğince ceza sorumluluğu olan çocuklar için verilecek HAGB kararları ile birlikte karar tarihinde yönlendirme tedbirleri yürürlükteyse uygulanması gerekmektedir. Suç tarihi Kanun'un yürürlük tarihinden önce olan adli süreçteki çocuklara da HAGB kararı ile birlikte yönlendirme tedbirleri uygulanmalıdır. Çünkü denetimli serbestlik, ceza ve güvenlik tedbirleri ile mahkemece belirlenen

[14] Anayasa Mahkemesinin 13 Temmuz 2023 tarihli ve E. 2022/47, K. 2023/124 sayılı kararı, RG 27 Eylül 2023/32322, para 20-23.

yükümlülüklerin kişinin toplumla bağları korunarak denetim ve takip altında yerine getirilmesini sağlayan toplum temelli bir infaz sistemidir. Bu sistem, hükümlünün yeniden suç işlemesinin önlenmesini, iyileştirilmesini ve topluma kazandırılmasını amaçlamaktadır.[15] Kanunda açıkça sayılarak derhâl uygulamanın haricinde tutulanlar arasında da denetimli serbestlik tedbirlerine yer verilmemiştir.

Bununla birlikte ceza sorumluluğu olmayan çocuklara güvenlik tedbiri olarak verilecek yönlendirme tedbirlerinde de yönlendirme tedbirleri ile ceza sorumluluğu olmayan çocuklar için beş farklı güvenlik tedbiri getirildiği ancak Kanun'un yürürlük tarihinden önce de koruyucu ve destekleyici tedbirlerin ceza sorumluluğu olmayan çocuklara güvenlik tedbiri olarak uygulanabildiğine dikkat etmek gerekir. ÇKK m. 5/A ile sosyal ve toplumsal hizmetler, dijital risklerden korunma, kitap ve kütüphane, çevreye saygı ve çevre temizliği ile bağımlılıkla mücadele alanlarında beş yeni yönlendirme tedbiri düzenlenerek ceza sorumluluğu olmayan çocuklara özgü güvenlik tedbiri kataloğu çeşitlendirilmiştir. Mevcut düzenlemede hem koruyucu ve destekleyici tedbirler hem de yönlendirme tedbirleri güvenlik tedbiri olarak uygulanabilmektedir. Dolayısıyla yeni düzenleme, ceza sorumluluğu bulunmayan çocuklar hakkında güvenlik tedbiri uygulanmasına ilişkin hukuki yetkiyi ilk kez oluşturmamakta, çocuğun ihtiyaçlarına göre seçilebilecek tedbirlerin kapsamını genişletmektedir. Bu devamlılık, yönlendirme tedbirlerinin zaman bakımından uygulanmasının değerlendirilmesinde önem taşımaktadır. Bununla birlikte güvenlik tedbiri kataloğunun genişletilmiş olması, sonradan kabul edilen her tedbirin geçmişte işlenen fiillere kendiliğinden uygulanmasını sağlamamaktadır. Önceki ve sonraki düzenlemeler, çocuğa uygulanabilecek tedbirin amacı, içeriği, süresi ve müdahale yoğunluğu bakımından somut olay üzerinden karşılaştırılmalıdır.

Kanaatimizce güvenlik tedbiri olarak uygulanacak yönlendirme tedbirleri ile güvenlik tedbiri olarak uygulanacak koruyucu ve destekleyici tedbirler arasında soyut ve değişmez bir lehe veya aleyhe sıralaması yapılamaz. Lehe düzenlemenin belirlenmesinde önceki ve sonraki kanun hükümleri somut olaya ayrı ayrı ve bir bütün hâlinde uygulanmalı, ortaya çıkan sonuçlar karşılaştırılmalıdır. Yönlendirme tedbirlerinin kurum bakımına alternatif, toplum temelli müdahaleler içermesi, bu tedbirlerin özellikle çocuğun aile ortamından alınmasını gerektiren bakım tedbirine göre daha lehe sonuç doğurmasına imkân sağlamaktadır. Nitekim bakım tedbiri, çocuğun resmî veya özel bakım yurduna ya da koruyucu aile hizmetlerinden yararlandırılmasına kadar uzanan yoğun bir müdahale niteliğindedir. Buna karşılık yönlendirme tedbirleri, kural olarak çocuğun aile ve toplum çevresindeki yaşamını sürdürmesine olanak tanımaktadır. Bununla birlikte eski düzenlemede danışmanlık

[15] Denetimli Serbestlik Hizmetleri Kanunu (n 10) m 1, 11 ve 15/A; Denetimli Serbestlik Hizmetleri Yönetmeliği (n 10) m 4(1)(f) ve (g); Muhammed Emre Tulay, 'Kanunilik İlkesi Işığında Ceza Hukuku Kurallarının Zaman Bakımından Uygulanması ve Delil Elde Etme Yöntemlerinde Zaman Bakımından Uygulanma Sorunu' (2016) 22(3) Marmara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Hukuk Araştırmaları Dergisi 2715, 2721-2722 ve 2728-2730.

ve eğitim gibi daha hafif koruyucu ve destekleyici tedbirlerin de bulunması, yeni tedbirlerin her durumda çocuğun lehine olduğu yönünde soyut bir kabulü engellemektedir. Ayrıca yönlendirme tedbirleri koruyucu ve destekleyici tedbirlerin yerine geçmemekte, bunların yanında uygulanabilmektedir. Bu nedenle lehe düzenleme, çocuğa fiilen uygulanabilecek tedbirlerin süresi, yoğunluğu, temel haklara etkisi ve birlikte uygulanma ihtimali somut olayda karşılaştırılarak belirlenmelidir. Eski düzenleme uyarınca bakım kuruluşuna yerleştirilmesi gündeme gelecek bir çocuğun toplum içinde uygulanabilecek uygun bir yönlendirme tedbiriyle desteklenmesi hâlinde, yeni düzenlemenin daha lehe olduğu kabul edilebilecektir. Yeni yönlendirme tedbirinin çocuğun ihtiyacına önceki tedbirlerden daha uygun karşılık vermesi, daha elverişli bir koruma ve rehabilitasyon imkânı sağlaması hâlinde suç tarihi yeni düzenleme öncesinde de olsa TCK m. 7/2 uyarınca lehe düzenleme olarak uygulanması gerekmektedir.[16]

### E. Yönlendirme Tedbirlerinin Zorla Çalıştırma Yasağı Kapsamında Değerlendirilmesi

Türkiye Cumhuriyeti Anayasası m. 18'de kimsenin zorla çalıştırılamayacağı ve angaryanın yasak olduğu düzenlenmektedir. Ancak kanunla belirlenme koşuluyla hükümlülük veya tutukluluk süresindeki çalıştırmalar bu yasağın dışında tutmaktadır. Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi (AİHS) m. 4/3-a hükmü sözleşmenin koşullarına uygun olarak özgürlüğünden yoksun bırakılma halinin olağan seyrinde ve koşullu salıverilme döneminde yaptırılan çalışmayı, Cebri veya Mecburi Çalıştırmaya İlişkin 29 Sayılı Uluslararası Çalışma Örgütü (ILO) Sözleşmesi'nin m. 2/2-c hükmü ise bir mahkûmiyet kararının sonucu olarak kamu makamının gözetim ve denetimi altında yaptırılan ve özel kişilerin emrine verilmeyen çalışmayı zorla çalıştırma yasağının istisnası kapsamında tutmaktadır.

HAGB kararının verilmesinden önce mahkemece bir mahkûmiyet hükmü kurulmakla birlikte, hükmün açıklanmasının geri bırakılması kurulan hükmün sanık hakkında hukuki sonuç doğurmamasını ifade etmektedir. Denetim süresinde kişinin sanık sıfatı devam etmekte, kişi hükümlü veya tutuklu statüsü kazanmamaktadır. Bu nedenle HAGB kapsamında uygulanan çalışma içerikli yönlendirme tedbirlerinin Anayasa m. 18/2'de hükümlülük ve tutukluluk süreleri için öngörülen istisna kapsamında değerlendirilmesi mümkün görünmemektedir.[17] Aynı şekilde ceza sorumluluğu olmayan çocuklar bakımından çocuklara özgü güvenlik tedbiri olarak uygulanan yönlendirme tedbirleri de bir mahkûmiyet hükmüne dayanmadığı ve bu

---

16 5237 sayılı Türk Ceza Kanunu, RG 12 Ekim 2004/25611, m 7(2); Nur Centel, Hamide Zafer ve Özlem Çakmut, Türk Ceza Hukukuna Giriş (8. Bası, Beta 2014) 108; Bahri Öztürk ve Mustafa Ruhan Erdem, Uygulamalı Ceza Hukuku ve Güvenlik Tedbirleri Hukuku (13. Baskı, Seçkin 2013) 124.

17 Muhammed Emre Tulay, 'Hükmün Açıklanmasının Geri Bırakılması: Yasal Şartların Yerindeliği ve Kararın Hukuki Etkileri Üzerine Bir Değerlendirme' (2021) 25(4) *Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi* 477, 478-481 ve 483-484; AYM, *Mehmethan Kamburoğlu Başvurusu* [GK], B No 2019/27554, 31 Ocak 2024, para 35-36, RG 7 Haziran 2024/32569.

çocuklar hükümlü veya tutuklu statüsünde bulunmadığı için Anayasa m. 18/2'de hükümlülük ve tutukluluk sürelerindeki çalıştırmalar bakımından öngörülen istisna kapsamında değerlendirilemez.

Zorla veya zorunlu çalışmanın belirlenmesinde temel ölçüt olarak, iş ya da hizmetin yaptırım tehdidi altında istenmesi ve kişinin bu iş ya da hizmeti kendi serbest iradesiyle üstlenmemiş olması aranmaktadır. Buradaki yaptırım tehdidi ceza yaptırımıyla birlikte çalışmayı reddetme veya yarıda bırakma hâlinde doğabilecek adli, idari ya da hukuki nitelikteki olumsuz sonuçları da kapsamaktadır. Ayrıca bir yükümlülüğün kanundan veya mahkeme kararından kaynaklanması, tek başına zorla çalışma yasağının ihlal edildiği sonucuna ulaşılması için yeterli değildir. Faaliyetin kabulünde gerçek ve özgür bir iradenin bulunup bulunmadığı, yükümlülüğün süresi ve yoğunluğu, kişinin işi reddetme imkânı ile reddin doğuracağı sonuçlar somut olayın bütün koşulları içinde değerlendirilmelidir.[18]

Yönlendirme tedbirine uyulmamasının sonucu, tedbirin hukuki niteliğine göre farklılaşmaktadır. ÇKK m. 5/A kapsamında çocuklara özgü güvenlik tedbiri olarak uygulanan yönlendirme tedbirlerine uyulmaması durumunda Kanun'da çocuğa uygulanacak özel bir yaptırım öngörülmemiştir. Tedbir kararının ihlal edilmesi hâlinde ilk önce ÇKK m. 45/3 kapsamında gerektiğinde kolluktan yardım istenebilecek veya mahkeme tarafından belirlenen tedbir kararı değiştirilebilecektir. Fakat aynı tedbirlerin ÇKK m. 23 kapsamında denetimli serbestlik tedbiri olarak uygulanması hâlinde, yükümlülüğe kasıtlı olarak uyulmaması CMK m. 231(11) uyarınca açıklanması geri bırakılan hükmün açıklanmasına yol açabilecektir. Bu durum yaptırım tehdidi unsurunu daha görünür hâle getirmektedir. Bununla birlikte tedbirlerin eğitici, iyileştirici ve toplumsal bütünleşmeyi destekleyici amaç taşıması nedeniyle kesin bir değerlendirme yalnızca çalışma unsurundan hareketle yapılamaz. Görevin çocuğun yaşı ve gelişim düzeyiyle uyumu, süresi ve yoğunluğu, eğitim hayatına etkisi, ücretsiz iş gücü sağlama aracına dönüşüp dönüşmediği, kamu gözetiminde yerine getirilip getirilmediği, çocuğun görüşü ve katılımı ile tedbire uymamanın hukuki ve fiili sonuçları birlikte değerlendirilmelidir.[19]

Kanaatimizce yönlendirme tedbirlerini yalnızca çalışma unsurunun olmasından hareketle zorla çalıştırma yasağı kapsamında değerlendirmek doğru değildir. Ancak tedbirlerin eğitici ve iyileştirici amaç taşıması dikkate alınarak çalışma içerikli bir yönlendirme tedbiri seçilmeden önce çocuk, anlayabileceği biçimde bilgilendirilmeli ve görüşüne yaşı ile olgunluğu ölçüsünde ağırlık verilmelidir. Çocuğun açıkça karşı çıktığı veya fiziksel, ruhsal ya da eğitimsel koşullarıyla bağdaşmayan bir görev yerine, çalışma unsuru taşımayan daha elverişli bir tedbir

---

[18] Cebri veya Mecburi Çalıştırma Hakkında 29 Sayılı Uluslararası Çalışma Örgütü Sözleşmesi, RG 23 Haziran 1998/23381, m 2(1); AYM, *Yasemin Balcı Başvurusu* [GK], B No 2014/8881, 25 Temmuz 2017, para 63-69.

[19] Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi (AİHM), *Van der Mussele/Belçika*, B No 8919/80, 23 Kasım 1983, para 32-40; Çocuk Haklarına Dair Sözleşme (n 1) m 12 ve 32.

tercih edilmelidir. Sosyal inceleme raporu (SİR) hazırlanmalı; tedbir, eğitim planına dayalı olarak uzman gözetiminde ve güvenli çalışma koşulları sağlanarak uygulanmalıdır.

## III. YÖNLENDİRME TEDBİRLERİNİN TÜRLERİ

### A. Sosyal ve Toplumsal Hizmetler Tedbiri

Sosyal ve toplumsal hizmetler tedbiri, çocuğun spor kulüpleri, gençlik merkezleri, spor tesisleri ve ilgili kamu kurumlarında 20 ila 300 saat arasında görev almasını öngörmektedir. Tedbirin eğitsel ve iyileştirici işlevini yerine getirebilmesi, çocuğa verilecek görevin onun yaşı, becerileri, eğitim durumu ve gelişimsel ihtiyaçları dikkate alınarak belirlenmesine bağlıdır.[20] Çocuğun bireysel özelliklerinden bağımsız olarak yalnızca kurumların olağan hizmet ihtiyacını karşılamaya yönelik tekdüze faaliyetlerin tercih edilmesi, tedbirin iyileştirme ve topluma kazandırma amacını zayıflatabilecektir.[21] Bu nedenle görevin içeriği, ulaşılması amaçlanan eğitsel hedefler ile uygulama ve denetim yöntemi önceden belirlenmeli, koruyucu ve destekleyici tedbirlerden danışmanlık tedbirinde olduğu gibi uygulama planı oluşturulmalı, süreç uzman desteğiyle yürütülmelidir.[22]

### B. Dijital Risklerden Korunma Tedbiri

Dijital risklerden korunma tedbiri, çocuğun kullandığı cihaz ve hatları bildirmesini, üç aydan az, iki yıldan fazla olmamak üzere cihaz hareketlerinin takip yazılımlarıyla kurumsal denetime açılmasını ve bazı platformlara erişimin engellenmesini kapsamaktadır. Düzenleme; iletişim, uygulama kullanımı, arama geçmişi ve üçüncü kişilerle temas gibi geniş bir veri alanına ulaşma kapasitesi taşıyabilecektir. Madde metninde geçen takip yazılımından çocuğun fiziksel konumunun elektronik araçlarla izlenmesi anlaşılmamalıdır. Burada çocuğun kullandığı telefon, bilgisayar, tablet ve benzeri cihazlardaki dijital faaliyetlerin takip yazılımları aracılığıyla denetlenmesi konu alınacaktır. Düzenleme, çocuğun siber zorbalık, dijital bağımlılık, çevrim içi istismar ve zararlı içerik gibi risklerden korunmasına hizmet edebilecek niteliktedir. Bu tedbir türünde önemli olan unsurlardan bir diğeri de cihazın tedbir kararından sonraki hareketlerinin tedbir kararı ile birlikte incelenecek olmasıdır.[23]

---

[20] ÇKK (n 3) m 5/A(2)(a); Denetimli Serbestlik Hizmetleri Yönetmeliği (n 10) m 65(1), (2) ve (5); Buket Abanoz Öztürk, 'Kamuya Yararlı Bir İşte Çalıştırma Yaptırımının Hukuki Düzenlemesi ve Etkililiği: Türk ve Hollanda Ceza Hukukunun Karşılaştırılması' (2023) 14(1) İnönü Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi 342, 353.

[21] Abanoz Öztürk (n 20) 342, 345-346, 356.

[22] Denetimli Serbestlik Hizmetleri Yönetmeliği (n 10) m 37 ve 65; Millî Eğitim Bakanlığı Özel Eğitim ve Rehberlik Hizmetleri Genel Müdürlüğü, *Danışmanlık Tedbiri Uygulamaları El Kitabı* (MEB 2015) 12-16, https://orgm.meb.gov.tr/meb_iys_dosyalar/2015_08/28114710_danmanlktedbiriuygulamalarelkitab26.8.15.pdf Erişim Tarihi 29 Ağustos 2026.

[23] ÇKK (n 3) m 5/A(2)(b).

Düzenlemede tedbirin amacının, temel yükümlülüklerin, asgari ve azami süre ile uygulayacak kurumların gösterilmesi müdahalenin kanuni çerçevesinin belirlenmesi bakımından önem taşımaktadır. Kanaatimizce kanun koyucunun yer verdiği "çeşitli takip yazılımları" ve "riskli olarak tanımlı dijital mecralar" ifadeleri yeterince açık olmamakla birlikte kanun koyucu tarafından sürekli değişen teknolojik imkânlar ve yeni ortaya çıkan dijital tehditler karşısında uygulamada ortaya çıkan ihtiyaçlara daha hızlı cevap verebilmek için uygulayıcı kurumlara takdir alanı olarak bırakılmıştır. Bu alanların ilgili maddenin dördüncü fıkrasında belirtildiği üzere Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı tarafından çıkarılacak yönetmelikle somutlaştırılması faydalı olacaktır. Bununla birlikte yönetmelikte yapılacak düzenlemelerin kanunda öngörülen tedbirlerin amaç, kapsam ve süre sınırlarına uygun olması, çocuk hakkında kanunda bulunmayan yeni bir yükümlülük oluşturmaması ve temel haklara yönelik müdahalenin kapsamını genişletmemesi gerekmektedir.

Tedbirin özel hayat, haberleşme ve kişisel verilerin korunması haklarıyla ilişkisi, düzenlemenin koruyucu amacını ortadan kaldırmamakta; uygulamanın çocuğun üstün yararı ve ölçülülük ilkeleri doğrultusunda yürütülmesini gerekli kılmaktadır. Yönetmelikte izlenecek veri kategorilerinin, yetkili kurum ve personelin, verilerin saklanma ve silinme süreleri ile raporlama yönteminin belirlenmesi tedbirlerin yeknesak biçimde uygulanmasını ve çocuklara sağlanacak korumanın güçlendirilmesini sağlayacaktır. Böylece kanunda belirlenen amaç, kapsam ve süre sınırları korunurken uygulamaya ilişkin teknik usuller güncel gelişmelere uyarlanabilecektir. Tedbirin çocuğun görüşü alınarak, SİR'de belirlenen somut dijital risklerle bağlantılı ve ihtiyaca uygun biçimde uygulanması, müdahalenin etkililiğini ve çocuk tarafından benimsenmesini de artırabilecektir.[24]

### C. Kitap ve Kütüphane Tedbiri

Kitap ve kütüphane tedbiri, çocuğun Kültür ve Turizm Bakanlığının koordinasyonunda 20 saatten 300 saate kadar psikososyal gelişimine katkı sağlayacak kütüphane veya okuma salonlarında görev almasını ya da yetkililerce belirlenen eserleri okumasını öngörmektedir.[25]

Çocuğun kütüphane ortamıyla düzenli biçimde ilişki kurması; çocuğun bilgi kaynaklarını tanımasına, boş zamanını verimli değerlendirmesine ve okuma alışkanlığı geliştirmesine katkı sağlayabilecektir. Nitekim araştırmalar, çocukların kütüphane kullanımı ile okumaya yönelik olumlu tutumları arasında anlamlı bir

[24] 2709 sayılı Türkiye Cumhuriyeti Anayasası, RG 9 Kasım 1982/17863 (Mükerrer), m 13, 20 ve 22; İnsan Haklarını ve Ana Hürriyetleri Koruma Sözleşmesi (Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi-AİHS), RG 19 Mart 1954/8662, m 8; Çocuk Haklarına Dair Sözleşme (n 1) m 3, 12 ve 16; 6698 sayılı Kişisel Verilerin Korunması Kanunu, RG 7 Nisan 2016/29677, m 4-6; ÇKK (n 3) m 4(1)(a), (b) ve (i), 5/A(4).

[25] ÇKK (n 3) m 5/A(2)(c).

ilişki bulunduğunu göstermektedir.[26] Belirlenen eserleri okuma tedbirinin usul ve esasları yönetmelikle belirlenirken yalnızca belirli sayıda kitabın tamamlanmasına indirgenmemeli, çocuğun okuduğunu anlama, eleştirel düşünme, kendisini ifade etme ve farklı yaşam deneyimlerini tanıma becerilerini geliştiren yapılandırılmış bir faaliyet olarak uygulanmalıdır. Nitekim çocuk edebiyatından yararlanılarak yürütülen bibliyoterapi çalışmalarında okuma faaliyetinin çocukların duygusal farkındalık, özdeşleşme, içgörü ve empati geliştirmelerine katkı sağlayabildiği belirtilmektedir.[27]

Bu açıklamalar çerçevesinde tedbirin amaçlarına ulaşabilmesi için seçilecek eserlerin çocuğun yaşı, okuryazarlık düzeyi, dili, gelişimsel özellikleri ve ilgi alanlarıyla uyumlu olması, çocuğun görüşünün eser seçiminde dikkate alınması ve okuma sürecinin cezalandırıcı bir sınama yerine rehberlik edici görüşmeler ve kültürel etkinliklerle desteklenmesi gerekmektedir. Bu sayede tedbir, çocuğun kütüphaneyi erişilebilir ve güvenli bir öğrenme ortamı olarak benimsemesi ve sürdürülebilir bir okuma kültürü kazanmasına katkı sağlayabilecektir.

**D. Çevreye Saygı ve Çevre Temizliği Tedbiri**

Çevreye saygı ve çevre temizliği tedbiri, çocuğun park, bahçe, sahil ve diğer kamusal alanların temizlik ve bakım faaliyetlerine 20 saatten 300 saate kadar katılmasını; bitki bakımı, ağaçlandırma ve çiçeklendirme çalışmalarında görev almasını öngörmektedir.[28]

Bu tedbir, yalnızca belirli bir işin yerine getirilmesine dayanan bir yükümlülük olarak değerlendirilmemelidir. Faaliyetin çevrenin korunmasına ilişkin bilgilendirme, uygulamalı öğrenme ve toplumsal katılım unsurlarıyla birlikte yürütülmesi, çocuğun çevre bilinci kazanmasına, ortak yaşam alanlarına yönelik sorumluluk geliştirmesine ve emeğinin somut sonuçlarını görmesine katkı sağlayabilecektir. Nitekim ilköğretim öğrencileri üzerinde gerçekleştirilen bir araştırmada, doğa deneyimine dayalı çevre eğitiminin öğrencilerin çevresel değerlere ve çevre sorunlarına yönelik farkındalıklarını artırdığı ve çevreye karşı sorumlu davranış eğilimlerini desteklediği belirlenmiştir.[29] Bu nedenle çocuğa verilecek görev, kurumun olağan temizlik veya bakım ihtiyacının karşılanmasına yönelmemeli; faaliyetin amacı, öğrenme hedefleri ve çocuğun süreçte kazanması beklenen beceriler önceden

---

[26] Müzeyyen Altunbay ve Aliye Uslu Üstten, 'Okuma Kültürünün Bir Göstergesi Olarak Kitaplık ve Kütüphane Kullanımı Üzerine Bir Araştırma' (2020) 8(3) *Ana Dili Eğitimi Dergisi* 916, 926, Tablo 14, https://doi.org/10.16916/aded.746742 Erişim tarihi 29 Ağustos 2026.

[27] Sedat Karagül, 'Çocuk Edebiyatı ve Bibliyoterapi' (2018) 3(6) Çocuk ve Medeniyet 43, 46-47, https://dergipark.org.tr/tr/pub/cm/article/807886 Erişim tarihi 29 Ağustos 2026.

[28] ÇKK (n 3) m 5/A(2)(d).

[29] Oğuz Özdemir, 'Doğa Deneyimine Dayalı Çevre Eğitiminin İlköğretim Öğrencilerinin Çevrelerine Yönelik Algı ve Davranışlarına Etkisi' (2010) 27 *Pamukkale Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi* 125, 130-134, https://dergipark.org.tr/tr/pub/pauefd/issue/11116/132935 Erişim Tarihi 29 Ağustos 2026.

belirlenmelidir. Görevin niteliği ve süresi çocuğun yaşı, sağlık durumu, fiziksel kapasitesi, eğitim programı ve görüşü dikkate alınarak bireyselleştirilmelidir.

Bununla birlikte faaliyet sırasında kullanılacak araçların güvenli olması, gerekli eğitimin verilmesi, uzman gözetiminin sağlanması, iklim koşullarının gözetilmesi ve uygun koruyucu donanımın temin edilmesi gerekmektedir. Koruyucu kıyafet ve ekipman yalnızca iş sağlığı ve güvenliği amacına hizmet etmeli; çocuğun tedbir uygulanan kişi olduğunu açıklayan ayırt edici veya damgalayıcı bir görünüm oluşturmamalıdır. Tedbirin okul devamını, dinlenme ve serbest zaman hakkını aksatmayacak biçimde planlanması da gerekmektedir.[30]

Bu güvenceler altında uygulanması hâlinde tedbir, çocuk bakımından cezalandırıcı bir çalışma biçimine dönüşmeden çevresel sorumluluk, dayanışma ve toplumsal aidiyet geliştiren eğitsel bir araç niteliği kazanabilecektir. Bu nedenle söz konusu tedbir bakımından çıkarılacak yönetmeliğin ve hazırlanacak uygulama el kitaplarının önemi ortaya çıkmaktadır.

### E. Tütün, Nikotin, Alkol, Kumar, Uyuşturucu ve Uyarıcı Madde ile Davranışsal Bağımlılık Tedbiri

Bu tedbir, çocuğun tütün, nikotin, alkol, kumar, uyuşturucu veya uyarıcı madde kullanımı ile davranışsal bağımlılıklara yönelik tedavi ve rehabilitasyonu için belirlenecek programlara katılmasını ve bu programları tamamlamasını öngörmektedir.[31]

Tedbirin amacı, çocuğu cezalandırmak veya belirli bir davranışı nedeniyle damgalamak yerine, bağımlılık riskinin erken dönemde belirlenmesini, çocuğun sağlığının korunmasını ve yaşadığı sosyal çevre içerisinde desteklenmesini sağlamaktır. Her kullanım davranışının bağımlılık kabul edilmesi ve yoğun bir tedavi programının uygulanması, tedbirin bireyselleştirilmesi ve ölçülülüğü ilkeleriyle bağdaşmayacaktır. Tedavi planı hazırlanırken çocuğa sağlık durumu, uygulanacak yöntem, programın süresi, beklenen yararlar ve muhtemel riskler anlayabileceği bir dille açıklanmalı; görüşüne yaşı ve olgunluk düzeyiyle orantılı biçimde ağırlık verilmelidir.[32] Böylece tedbir, çocuk üzerinde cezalandırıcı bir denetim kurulmasının aracı olmaktan çıkarak çocuğun sağlığını, gelişimini ve toplumsal uyumunu destekleyen tedavi edici ve rehabilite edici bir müdahale niteliği kazanabilecektir.

Düzenlemede dikkat edilmesi gereken önemli noktalardan birisi de tedbir kararını yerine getirecekler arasında Yeşilay'ın da belirtilmesidir. Türkiye Yeşilay Cemiyeti,

---

30 6331 sayılı İş Sağlığı ve Güvenliği Kanunu, RG 30 Haziran 2012/28339, m 4, 10 ve 17; Çocuk ve Genç İşçilerin Çalıştırılma Usul ve Esasları Hakkında Yönetmelik, RG 6 Nisan 2004/25425, m 5, 6; Çocuk Haklarına Dair Sözleşme (n 1) m 3, 28, 31 ve 32.

31 ÇKK (n 3) m 5/A(2)(e).

32 Hasta Hakları Yönetmeliği, RG 1 Ağustos 1998/23420, m 15, 21, 24 ve 26.

özel hukuk tüzel kişiliğine sahip ve kamu yararına çalışan dernek statüsünde bir sivil toplum kuruluşudur. Cemiyet, tütün, alkol, uyuşturucu madde, kumar ve teknoloji bağımlılıklarıyla mücadele amacıyla önleyici, eğitici ve rehabilite edici çalışmalar yürütmektedir.[33] Yönlendirme tedbirlerinin yerine getirilmesinde sivil toplum kuruluşlarının uzmanlık ve uygulama kapasitesinden yararlanılması, çocuk adaletinin toplum temelli ve iyileştirici niteliğini güçlendiren olumlu bir yaklaşımdır. Nitekim Pekin Kuralları, gönüllü birliklerin, bölgesel kuruluşların ve diğer toplumsal kaynakların çocuğun iyileştirilmesine katkı sağlamak amacıyla harekete geçirilmesini öngörmekte; Tokyo Kuralları da hapis dışı tedbirlerin geliştirilmesi ve uygulanmasında gönüllü kuruluşların desteklenmesini ve toplumun sürece katılımının teşvik edilmesini istemektedir. Bu çerçevede, özellikle bağımlılıkla mücadele konusunda uzmanlaşmış Türkiye Yeşilay Cemiyetinin ÇKK m. 5/A kapsamındaki uygulayıcı kuruluşlar arasında gösterilmesi, kamu hizmetlerinin sivil toplumun deneyimi ve toplumla kurduğu güçlü bağlarla tamamlanmasına imkân sağlamaktadır.[34]

## IV. TEDBİRE KARAR VERİLMESİ VE UYGULAMA REJİMİ

### A. Yetkili Merci ve Kararın Koşulları

Ceza sorumluluğu bulunmayan çocuk on iki yaşını doldurmamış ise hakkında güvenlik tedbiri olarak verilecek yönlendirme tedbiri soruşturmayı yürüten ve kovuşturmaya yer olmadığı kararı (KYOK) veren Cumhuriyet savcısı tarafından çocuk hâkiminden istenir. Çocuk hâkiminin olmadığı yerlerde tedbir kararları aile mahkemesinden, aile mahkemesinin de olmadığı yerlerde asliye hukuk mahkemesinden istenir ve bu mahkemeler tarafından karar verilir.[35] Çocuk eğer on iki yaşını doldurmuş ise hakkında kovuşturma aşamasına geçileceği için bu çocukların işlediği fiilin hukukî anlam ve sonuçlarını algılama ve bu fiille ilgili olarak davranışlarını yönlendirme yeteneğinin yokluğu tespiti yapılırsa davaya bakan mahkeme tarafından ceza verilmesine yer olmadığı kararı ve güvenlik tedbiri olarak yönlendirme tedbiri kararı verilir. Davaya bakan mahkemenin yetkisi, denetimli serbestlik tedbiri olarak uygulanacak yönlendirme tedbirleri bakımından da geçerlidir. Çünkü bir kişi hakkında HAGB kararı verilebilmesi için kovuşturma aşamasına geçilerek yapılacak yargılama sonunda hem ceza sorumluluğunun olması hem de fiilinin sübutuna ilişkin karar verilmiş olması gerekmektedir.

---

33 Türkiye Yeşilay Cemiyeti, Türkiye Yeşilay Cemiyeti Tüzüğü https://www.yesilay.org.tr/documents/file/YADosyalar/tuzuk_2015-da738b7b-ca3b-44f3-8ff4-3d2a25562291.pdf Erişim Tarihi 2 Eylül 2026; Türkiye Yeşilay Cemiyeti, 'Tarihçe' https://www.yesilay.org.tr/kurumsal/tarihce/ Erişim Tarihi 2 Eylül 2026.

34 Pekin Kuralları (n 1) kural 25.1; Hapis Dışı Önlemlerle İlgili Birleşmiş Milletler Asgari Standart Kuralları (Tokyo Kuralları), BM Genel Kurulunun 14 Aralık 1990 tarihli ve 45/110 sayılı Kararı, kurallar 17-18.

35 Türk Ceza Kanunu (n 16), m 31(1); ÇKK (n 3) m 7(1), 15(3), 26(3), geçici m 1(4).

Bununla birlikte on iki yaşını doldurmamış çocuk hakkında kovuşturma yürütülememesi, isnat edilen fiile ilişkin bir soruşturma yapılmasına ve delillerin toplanmasına engel oluşturmamaktadır. Çocuk hakkında güvenlik tedbiri uygulanmasının talep edilebilmesi için isnat edilen fiilin çocuk tarafından işlendiğini gösteren yeterli ve hukuka uygun delillerin bulunması, çocuğun suç tarihindeki yaşının belirlenmesi ve somut bir tedbir ihtiyacının ortaya konulması gerekmektedir. Aksi yaklaşım, beraat etmesi gereken çocuk hakkında hak sınırlayan tedbir kurulmasına yol açabilmektedir.[36]

**B. Sosyal İnceleme ve Bireyselleştirme**

SİR çocuğun içinde bulunduğu koşulların bütüncül biçimde değerlendirilmesini ve uygulanacak tedbirin bireyselleştirilmesini sağlayan temel araçlardan biridir. SİR'de çocuğun gelişim özellikleri, aile yapısı ve aile bireyleriyle ilişkileri, eğitim durumu, fiziksel ve ruhsal sağlığı, ekonomik koşulları, akran ilişkileri, boş zamanlarını geçirdiği çevre ve adli sürece neden olan etkenler birlikte değerlendirilmelidir.[37] Yönlendirme tedbirlerinin niteliği dikkate alındığında bu incelemenin çocuğun dijital çevresini, bağımlılık risklerini, mağduriyet ve örselenme deneyimlerini, sosyal destek kaynaklarını, ilgi alanlarını ve güçlü yönlerini de kapsaması gerekmektedir. Böylece rapor yalnızca çocuğun karşı karşıya bulunduğu riskleri belirleyen bir belge olmaktan çıkarak çocuğun gelişimini destekleyecek kaynakları ve uygulanabilir müdahale seçeneklerini ortaya koyan işlevsel bir değerlendirmeye dönüşebilecektir.

7593 sayılı Kanun ile ÇKK m. 35'te yapılan değişiklik sonucunda on beş yaşını doldurmamış çocuklar hakkında SİR düzenlenmesi zorunlu hâle getirilmiştir. On beş yaşını doldurmuş çocuk hakkında SİR düzenlenmemesi durumunda ise bunun gerekçesinin iddianamede veya kararda gösterilmesi öngörülmüştür.[38] Oluşturulacak raporların verilecek tedbirlerin bireyselleştirilmesinin önemli bir unsuru olduğu dikkate alınarak raporlar yalnızca standart formda yer alan bölümlerin kısa ve soyut ifadelerle doldurulmasından ibaret kalmamalıdır.

Her ne kadar Kanun ile on beş yaşını doldurmuş çocuklar hakkında SİR düzenlenmesi zorunluluğu bulunmasa da kanaatimizce çocuk hakkında HAGB kararı ile birlikte denetimli serbestlik tedbiri olarak yönlendirme tedbiri verilecek ise tedbirin bireyselleştirilmesi ve çocuğun ihtiyacı olan tedbirin belirlenmesi için SİR alınması ve raporda elde edilen bilgiler ile önerilen tedbir arasında açık bir bağlantı kurulması gerekmektedir.

---

36 Türkiye Cumhuriyeti Anayasası (n 24) m 38(4); Özar (n 8) 116-119.

37 ÇKK (n 3) m 35(1); Çocuk Koruma Kanununun Uygulanmasına İlişkin Usûl ve Esaslar Hakkında Yönetmelik, RG 24 Aralık 2006/26386, m 21.

38 ÇKK (n 3) m 35(3).

### C. Çocuğun Dinlenilmesi ve Katılımı

Yönlendirme tedbirlerinin türleri incelendiğinde çocuğun aktif olarak katıldığı ve sorumluluk aldığı görülmektedir. Bu sebeple tedbir kararı verilirken de çocuk tedbirin pasif nesnesi olarak konumlandırılamaz. Çocuğa tedbirin amacı, içeriği, süresi ve muhtemel sonuçları yaşına ve gelişim düzeyine uygun, açık ve anlaşılır bir dille anlatılmalı; görüşünü serbestçe açıklamasına ve karar sürecine etkili biçimde katılmasına imkân tanınmalıdır.[39]

Çocuğun görüşüne yaşı ve olgunluk düzeyiyle orantılı ağırlık verilmesi, talep ettiği sonucun mutlaka benimsenmesini gerektirmemekte; görüşünün değerlendirilmesini ve farklı bir karar verilmesi hâlinde bunun gerekçesinin açıklanmasını zorunlu kılmaktadır. Özellikle tedavi, dijital takip ve uzun süreli faaliyet içeren tedbirlerde çocuğun sürece katılımı, tedbirin bireyselleştirilmesine ve etkili biçimde uygulanmasına katkı sağlamaktadır.[40]

### D. Kurumlar Arası Koordinasyon ve Yönetmelik

Tedbirlerin çok sayıda kurum tarafından uygulanması çocukların çeşitli uzmanlık alanlarından ve hizmet kaynaklarından yararlanmasına imkân sağlamaktadır. Aynı yapı sorumluluğun dağılması, veri paylaşımının genişlemesi ve uygulama standartlarının farklılaşması riskini taşımaktadır. ÇKK m. 5/A'da yönlendirme tedbirlerinin yerine getirilmesinde m. 45'in üçüncü ve dördüncü fıkralarının uygulanacağı belirtilmiştir. Bu atıf uyarınca tedbirin uygulanması sırasında gerektiğinde kolluktan yardım istenebilecek; kurumlar arasındaki koordinasyon merkezde Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı, il ve ilçelerde ise vali ve kaymakam tarafından sağlanacaktır. Sekretarya hizmetleri de aile ve sosyal hizmetler il müdürlükleri tarafından yürütülecektir.[41] Merkezi koordinasyon, asgari hizmet standartları, uzman eğitimi, çocuk güvenliği politikası ve sonuçların bağımsız değerlendirilmesiyle desteklenmelidir. Bununla birlikte Kanun'da verilen yetkiye dayanılarak çıkarılacak yönetmelikte uygulama planlarının hazırlanması, kurumlar arası bildirim, personelin eğitimi ve raporlama biçimi gibi teknik ayrıntıların düzenlenmesi gerekmektedir.

### E. Kanun Yolu ve İhlalin Sonuçları

Tedbir kararına karşı etkili başvuru, kararın hem hukuki dayanağını hem de tedbirin ölçülülüğünü inceleyebilmelidir. Çocuğa karar ve başvuru yolu sade bir dille açıklanmalı, müdafi yardımı sağlanmalıdır. Tedbire aykırılığın sonucu m.

---

39 ÇKK (n 3) m 4(1)(a) ve (d), 5/A; Çocuk Haklarına Dair Sözleşme (n 1) m 12.

40 Çocuk Haklarına Dair Sözleşme (n 1) m 12; Birleşmiş Milletler Çocuk Hakları Komitesi, Çocuğun Dinlenilme Hakkına İlişkin 12 No.lu Genel Yorum (1 Temmuz 2009) CRC/C/GC/12, para 28-30 ve 45; Serkan Ekiz, 'Birleşmiş Milletler Çocuk Hakları Sözleşmesi Kapsamında Çocuğun Katılım Hakkı' (2024) 89(2) İzmir Barosu Dergisi 267, 294-297.

41 ÇKK (n 3) m 5/A(3) ve m 45(3) ve (4).

5/A'da açık biçimde gösterilmemektedir. Ancak denetimli serbestlik tedbiri olarak verilecek yönlendirme tedbirleri için CMK m. 231 hükümleri uygulanacaktır. Bu kapsamda verilen yönlendirme tedbirleri hükümle birlikte istinaf kanun yoluna tabidir. Ayrıca ilk derece mahkemesi sıfatıyla bölge adliye mahkemesi veya Yargıtay tarafından verilmesi hâlinde temyiz yoluna gidilebilecektir. Tedbirin ihlali, açıklanması geri bırakılan hükmün açıklanmasına yol açabilecektir.[42]

Yönlendirme tedbirlerinin güvenlik tedbiri olarak verilmesi hâlinde ise ÇKK m. 14 gereğince çocuk hâkimi tarafından alınan tedbir kararlarına karşı itiraz yoluna gidilebilmektedir.[43] CMK'nın itiraza ilişkin hükümleri uyarınca ilgililer kararı öğrendiği günden itibaren iki hafta içinde kararı veren mercie verecekleri dilekçe ile karara itiraz edebilmektedir. Tedbir kararının ihlal edilmesi hâlinde öncelikle m. 45/3 kapsamında gerektiğinde kolluktan yardım istenebilecek veya mahkeme tarafından belirlenen tedbir kararı değiştirilebilecektir.

## V. ULUSLARARASI STANDARTLAR VE SEÇİLMİŞ ÜLKE UYGULAMALARI

İncelemeye dâhil edilen Almanya, Hollanda ile İngiltere ve Galler, Türk hukukuyla aynı hukuk geleneğini veya bütünüyle örtüşen bir çocuk adaleti modelini temsil ettikleri düşüncesiyle seçilmemiştir. Ülke seçiminde, bu ülkelerin yönlendirme tedbirlerinin farklı işlevlerini ve uygulama biçimlerini karşılaştırmaya elverişli örnekler sunmaları belirleyici olmuştur. Alman hukukundaki eğitsel talimatlar, çocuğun davranışlarının yönlendirilmesi amacıyla getirilebilecek yükümlülüklerin içeriği, sınırları ve bireyselleştirilmesi bakımından önem taşımaktadır. Hollanda uygulaması, hafif nitelikteki fiiller karşısında yargılama dışı yönlendirme mekanizmalarının işleyişini ve asgari ceza sorumluluğu yaşının altındaki çocuklar bakımından sosyal hizmet temelli müdahalelerin rolünü göstermektedir. İngiltere ve Galler'deki panele yönlendirme modeli ise mahkûmiyet sonrasında onarıcı adalet anlayışıyla hazırlanan programın çocukla birlikte oluşturulmasına ve uygulanmasına ilişkin farklı bir yaklaşım sunmaktadır. Yapılan incelemede kapsamlı bir ülke hukuku incelemesi yerine, Türk hukukundaki yönlendirme tedbirlerinin değerlendirilmesine katkı sağlayabilecek belirli uygulama ve güvencelerin ortaya konulması hedeflenmektedir.

### A. Uluslararası Çocuk Adaleti Standartları

Çocuk Haklarına Dair Sözleşme m. 40, ceza kanununu ihlal ettiği iddia edilen veya kabul edilen çocuğa, toplumda yapıcı rol üstlenmesinin arzu edilir olduğu hususu göz önünde bulundurularak, onur ve değer duygusunu güçlendiren, yaşını ve yeniden topluma kazandırılmasını gözeten bir anlayışla yaklaşılmasını

[42] CMK (n 11) m 231(11) ve (12).

[43] ÇKK (n 3) m 14.

öngörmektedir. Sözleşme, uygun durumlarda ve gerekli hukuki güvenceler korunmak koşuluyla, çocukların yargısal kovuşturmaya başvurulmaksızın ele alınmasına imkân veren yöntemlerin geliştirilmesini teşvik etmekte; bakım, yönlendirme, gözetim, danışmanlık, eğitim ve diğer kurumsal bakım dışı seçeneklere yer verilmesini istemektedir.[44] Bu bakımdan yönlendirme tedbirleri, çocuğu işlediği fiil üzerinden değerlendirmemektedir. Bunun yerine onun eğitimini, psikososyal gelişimini, dijital güvenliğini, sağlık ihtiyaçlarını ve toplumla bağlarını birlikte gözeten geniş bir tedbir kataloğu oluşturması nedeniyle çocuk adalet sistemine önemli bir katkı sağlamaktadır. Çocuğun özgürlüğünden yoksun bırakılmadan toplum içinde desteklenmesine imkân veren bu tedbirler, doğru biçimde bireyselleştirildiğinde çocuğun tekrar suç işlemesini engelleyecek, tehlikelilik hâlini ortadan kaldıracak ve cezalandırıcı müdahalelere duyulan ihtiyacı azaltabilecektir. Pekin Kuralları, çocuğa gösterilecek tepkinin fiilin ağırlığının yanı sıra çocuğun içinde bulunduğu koşullar ve ihtiyaçlarla da orantılı olmasını, kurum bakımına alternatif çeşitli tedbirlerin geliştirilmesini ve çocuk adaleti alanında görev yapan personelin mesleki yeterliliğe sahip bulunmasını öngörmektedir.[45]

Riyad İlkeleri, çocukların suça yönelmesinin yalnızca ceza adaleti sistemi içinde çözülebilecek bir sorun olmadığını ortaya koymakta; önleyici politikaların aile, eğitim, toplum, sosyal hizmetler ve gençlik politikalarıyla birlikte yürütülmesini benimsemektedir.[46] Yönlendirme tedbirlerinin spor, kültür, okuma, çevre bilinci, dijital güvenlik ve bağımlılıkla mücadele gibi farklı alanları kapsaması, bu bütüncül önleme anlayışıyla önemli ölçüde örtüşmektedir. Tedbirlerin ilgili kamu kurumları, üniversiteler, yerel yönetimler ve uzman kuruluşlar aracılığıyla yerine getirilmesi de çocuğun gereksinimlerine farklı uzmanlık alanlarından yararlanılarak karşılık verilmesine olanak sağlamaktadır.

Havana Kuralları esas olarak özgürlüğünden yoksun bırakılan çocuklara ilişkin olduğundan yönlendirme tedbirleri bakımından daha sınırlı ve dolaylı bir değerlendirme ölçütü sunmaktadır. Buna karşılık Avrupa Konseyi Bakanlar Komitesinin CM/Rec(2008)11 sayılı Tavsiye Kararı, toplum içinde uygulanan yaptırım ve tedbirlerin kanuni temele dayanması, çocuğun yaşı ve bireysel koşullarıyla orantılı olması, çocuğun sürece katılımının sağlanması, kararların düzenli biçimde gözden geçirilmesi, kişisel verilerin korunması ve uygulamanın uzman personel eliyle yürütülmesi yönlerinden ayrıntılı standartlar getirmektedir. Bu standartlar çerçevesinde yönlendirme tedbirlerinin çocuk adaletine kazandırılması olumlu bir gelişme niteliği taşımakta; tedbirlerin başarısı ise çocuğun üstün yararını esas alan

---

44 Çocuk Haklarına Dair Sözleşme (n 1) m 40(1), 40(3)(b) ve 40(4).

45 Pekin Kuralları (n 1), kurallar 5.1, 17.1, 18.1 ve 22.1.

46 Birleşmiş Milletler Genel Kurulu, Çocuk Suçluluğunun Önlenmesine İlişkin Birleşmiş Milletler Yönlendirici İlkeleri *(Riyad İlkeleri),* 14 Aralık 1990 tarihli ve 45/112 sayılı Karar, ilkeler 2, 9, 11-13, 20-24, 32-35 ve 45-49.

bireyselleştirilmiş programların hazırlanmasına, nitelikli uzman desteğine ve etkili yargısal gözden geçirme mekanizmalarının kurulmasına bağlı bulunmaktadır.[47]

### B. Alman Hukukunda Eğitim Amaçlı Talimatlar

Alman Gençlik Mahkemeleri Kanunu (Jugendgerichtsgesetz-JGG) m. 9'da eğitim tedbirleri, talimat verilmesi ve eğitim yardımından yararlanılmasına karar verilmesi şeklinde iki gruba ayrılmaktadır. JGG m. 10'da düzenlenen talimatlar, gencin yaşam biçimini düzenlemek suretiyle eğitimini geliştirmeyi ve güvence altına almayı amaçlayan emir ve yasaklardan oluşmaktadır. Hâkim bu kapsamda gencin ikamet edeceği yerin belirlenmesine, bir aile veya kurum yanında kalmasına, eğitim veya çalışma yerine yerleşmesine, çalışma hizmetinde bulunmasına, belirli bir kişinin gözetim ve yardımına tabi tutulmasına, sosyal eğitim kursuna katılmasına, mağdurla uzlaşmak için çaba göstermesine, belirli kişilerle ilişki kurmamasına veya belirli yerlere gitmemesine ve trafik eğitimine katılmasına karar verebilmektedir. Kanundaki sayım sınırlı olmamakla birlikte, gence yaşam koşulları bakımından katlanamayacağı yükümlülüklerin getirilemeyeceği açıkça hükme bağlanmıştır. Bağımlılık tedavisi veya uzman tarafından yürütülen iyileştirici eğitim ise eğitimden sorumlu kişinin ve kanuni temsilcinin onayına bağlı tutulmuş; on altı yaşını dolduran gencin rızasının da kural olarak alınması öngörülmüştür.[48] Bu düzenlemeler, Alman gençlik ceza hukukunda yaptırımın ağırlığından önce gencin eğitimi ve yeniden suç işlemesinin önlenmesi amacının gözetildiğini göstermektedir.[49]

Alman hukukundaki eğitim talimatları ile Türk hukukundaki yönlendirme tedbirleri arasında amaç ve içerik bakımından önemli benzerlikler bulunmaktadır. Her iki sistem de toplum içinde uygulanabilen çalışma faaliyetlerine, sosyal eğitim ve gözetim programlarına, mağdurla veya toplumla ilişkilerin iyileştirilmesine ve bağımlılıkla mücadeleye yönelik araçlardan yararlanmaktadır. İki sistem arasındaki tedbirlerin muhatabı bakımından temel bir farklılık bulunmaktadır. Alman Ceza Kanunu m. 19 uyarınca fiili işlediği sırada on dört yaşını doldurmamış kişi kusur yeteneğinden yoksun sayılmakta ve JGG kapsamında ceza hukuku yaptırımlarına tabi tutulmamaktadır.[50] Türk hukuk sisteminde ise kusur yeteneği olan çocuklara HAGB kararının sonucunda yönlendirme tedbirleri uygulanabileceği gibi kusur

---

47 Avrupa Konseyi Bakanlar Komitesi, *Yaptırım veya Tedbirlere Tabi Çocuk Faillere İlişkin Avrupa Kuralları Hakkında CM/Rec(2008)11 Sayılı Tavsiye Kararı* (5 Kasım 2008) kurallar 2, 5-6, 18-19, 23.1-23.2, 26, 31.1 ve 39.1, https://rm.coe.int/09000016805d2716 Erişim Tarihi 6 Eylül 2026.

48 Bundesministerium der Justiz und für Verbraucherschutz ve Bundesamt für Justiz, *Jugendgerichtsgesetz (JGG)*, m 9-10 https://www.gesetze-im-internet.de/jgg/ Erişim Tarihi 6 Eylül 2026.

49 Kayıhan İçel, 'Federal Almanya'da Genç Suçlular İçin Ceza Hukuku' (1968) 34(1-4) İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi Mecmuası 156, 170-174.

50 Bundesministerium der Justiz und für Verbraucherschutz ve Bundesamt für Justiz, 'Strafgesetzbuch (StGB), 19. madde - Schuldunfähigkeit des Kindes' https://www.gesetze-im-internet.de/stgb/__19.html Erişim Tarihi 6 Eylül 2026; *Jugendgerichtsgesetz (JGG)* (n 48), 1(2).

yeteneğinden yoksun sayılan çocuklara da çocuklara özgü güvenlik tedbirleri olarak uygulanabilmektedir. On iki yaşından küçük çocuklarda kanun koyucu Cumhuriyet savcısı ve hâkimin takdirine bırakmış, ihtiyaç duyulması hâlinde Cumhuriyet savcısı talep edebilmekte ve güvenlik tedbiri uygulanmasının gerekliliğine çocuk hâkimi tarafından karar verilebilmektedir.[51]

Alman hukukunda öngörülen tedbir çeşitliliğinin uygulamaya aynı ölçüde yansımadığı görülmektedir. Alman genç ceza adaleti uygulamasına ilişkin araştırmalar, farklı toplum temelli müdahaleler arasında özellikle toplum hizmetinin öne çıktığını göstermektedir. Nitekim 2013 yılında genç mahkemelerince yaptırıma bağlanan çocuk ve genç yetişkinlerin en az yüzde kırkı hakkında toplum hizmetine karar verilmiştir. Toplum hizmetine tabi tutulanların sayısının diğer eğitsel tedbirlerin her birine tabi tutulanlardan altı ila sekiz kat fazla olduğu belirtilmektedir.[52] Daha yoğun uzman desteği gerektiren sosyal eğitim ve bireysel gözetim tedbirlerinin sınırlı uygulanması, tedbir çeşitliliğinin tek başına bireyselleştirilmiş bir uygulama sağlamadığını göstermektedir. Bu nedenle Türk hukukunda yönlendirme tedbirlerinin uygulanması sırasında kolaylıkla organize edilebilen çalışma faaliyetlerinin rutin biçimde tercih edilmemesi, SİR'de belirlenen ihtiyaçlara göre sosyal eğitim, gözetim, okuma ve bağımlılıkla mücadele seçeneklerinin de etkili biçimde değerlendirilmesi gerekmektedir.

Ayrıca öğretide, Alman hukukunda toplum hizmeti bakımından genel bir azami saat sınırının bulunmamasının, oldukça yüksek sürelerde çalışma yükümlülüğü kurulmasına ve bazı somut olaylarda ölçülülük ilkesinin ihlaline yol açabileceği belirtilmektedir.[53] Türk hukukunda yirmi ila üç yüz saatlik bir sınır öngörülmesi güvence sağlamakla birlikte uygulanacak sürenin çocuğun yaşı, eğitim ve sağlık durumu ile tedbirin eğitsel amacı gözetilerek bireyselleştirilmesi gerekmektedir.

### C. Hollanda Hukukunda Erken Müdahale ve HALT

Hollanda'da çocuk ceza hukukunun uygulanması on iki yaşın doldurulmasıyla başlamaktadır. Fiil tarihinde on iki yaşından küçük olan çocuklar hakkında ceza kovuşturması yürütülememektedir. Bununla birlikte, bu yaş grubundaki çocukların gerçekleştirdiği davranışlar bütünüyle karşılıksız bırakılmamakta; hafif nitelikteki olaylarda polis tarafından çocuk ve ailesiyle görüşülmekte, ihtiyaç duyulması hâlinde çocuk gençlik bakım hizmetlerine yönlendirilmektedir. Çocuğun davranışlarının veya içinde bulunduğu koşulların daha ciddi bir koruma ihtiyacı ortaya çıkarması durumunda ise aile gözetimi gibi çocuk koruma hukuku araçları uygulanabilmektedir.[54]

---

51 Türk Ceza Kanunu (n 16), m 31(1); ÇKK (n 3) m 7(1), 15(3), 26(3).

52 Frieder Dünkel, 'Youth Justice in Germany', *Oxford Handbook Topics in Criminology and Criminal Justice* (Oxford University Press 2016) 15-16.

53 Dünkel (n 52) 8.

54 Government of the Netherlands, 'Penalties for Juvenile Offenders' https://www.government.nl/

On iki yaşını doldurmuş çocuklar bakımından ise uygulanan HALT programı; hafif nitelikteki fiillere erken, eğitsel ve onarıcı bir karşılık verilmesini sağlayan yargılama dışı bir yönlendirme yöntemidir. Program kapsamında çocuk, davranışının sonuçlarını anlamaya yönelik görüşme ve öğrenme çalışmalarına katılabilmekte, mağdurdan özür dileyebilmekte ve meydana gelen zararın giderilmesine katkıda bulunabilmektedir. Çocuğun programa katılmayı reddetmesi veya programı başarıyla tamamlamaması durumunda ise dosya Cumhuriyet savcısına gönderilmekte ve ceza kovuşturması gündeme gelebilmektedir.[55] HALT programına uyulmaması sonucunda ceza kovuşturmasının ve yaptırım olasılığının gündeme gelebilmesi bakımından Hollanda'daki uygulama  Türk hukuk sisteminde HAGB kararı ile birlikte verilen yönlendirme tedbirlerine benzerlik göstermektedir. Türk hukuk sisteminden farkı HALT programında çocuk yargılama dışı olarak yönlendirilmekte programdan sonuç alınamaz ise ceza kovuşturması gündeme gelmektedir. Bununla birlikte HALT programında çocuğun katılımı biçimsel olarak kabulüne dayansa da programı reddetmesi hâlinde ceza kovuşturması olasılığının ortaya çıkması, bu kabulün bütünüyle serbest bir tercihle özdeşleştirilmesini güçleştirmektedir. Türk hukukunda HALT modelinden çıkarılabilecek başlıca sonuçlar; yönlendirme tedbirinin SİR'e dayandırılması, programın çocukla birlikte hazırlanması, faaliyetlerin çocuğun ihtiyaçlarıyla ilişkilendirilmesi ve müdahalenin mümkün olan en düşük yoğunlukta tutulmasıdır.

HALT'ın eğitici ve onarıcı amaçları, programın yeniden suç işlemeyi azalttığının peşinen kabul edilmesi için yeterli görülmemektedir. 2003-2004 yıllarında uygulanan HALT programı üzerinde yürütülen randomize saha araştırmasında, HALT'a katılan çocuklarla herhangi bir müdahaleye tabi tutulmayan çocuklar arasında genel yeniden suç işleme bakımından belirgin bir fark saptanmamış, mağdurdan özür dileme gibi bazı onarıcı unsurların ise daha olumlu sonuçlarla ilişkili olabileceği belirtilmiştir. Aynı saha araştırmasından elde edilen verilerin daha sonra uzun dönemli eğitim ve adli kayıtlarla birleştirilerek yeniden incelenmesi, programın yeniden suç işleme ve eğitim sonuçları üzerinde olumsuz etkiler meydana getirebildiğini ortaya koymuştur. Ancak bu bulgular HALT'ın 2003-2004 yıllarındaki uygulama biçimine ilişkin olduğundan güncel programa doğrudan genellenmemelidir. Programın içeriğinde yapılan değişikliklerin ardından güncel modelin etkililiği, çocuk haklarına uygunluğu ve öngörüldüğü biçimde uygulanıp

themes/justice-security-and-defence/sentences-and-non-punitive-orders/penalties-juvenile-offenders Erişim Tarihi 6 Eylül 2026.

55 Stichting Halt, 'Over Halt' https://www.halt.nl/over-halt Erişim Tarihi 6 Eylül 2026; Government of the Netherlands (n 54); Hollanda Ceza Kanunu (Wetboek van Strafrecht), m 77e https://wetten.overheid.nl/BWBR0001854/#BoekEerste_TiteldeelVIIIA_Artikel77e Erişim Tarihi 6 Eylül 2026; *Besluit aanwijzing Halt-feiten 2024* [HALT Kapsamındaki Fiillerin Belirlenmesine İlişkin 2024 Tarihli Karar], 14 Haziran 2024, *Staatsblad* 2024, 173 https://wetten.overheid.nl/BWBR0049846/ Erişim Tarihi 6 Eylül 2026.

uygulanmadığı kontrollü bir araştırmayla yeniden değerlendirilmektedir.[56] Bu tecrübe, Türk hukukunda yönlendirme tedbirlerinin sadece tamamlanma oranları üzerinden değerlendirilmemesi gerektiğini; yeniden suç işleme, eğitim hayatına devam, çocuğun katılımı, haklara uygunluk ve ortaya çıkabilecek olumsuz sonuçlar bakımından bağımsız biçimde izlenmesi gerektiğini göstermektedir.

### D. İngiltere ve Galler Hukukunda Referral Order

İngiltere ve Galler'de uygulanan *referral order*, suçluluğu mahkeme kararıyla belirlenen on sekiz yaşından küçük kişinin bir gençlik paneline (*youth offender panel*) yönlendirilmesini öngören, toplum içinde infaz edilen ve onarıcı adalet anlayışını esas alan bir yaptırımdır. Kararla birlikte gençlik adaleti ekibi belirlenmekte ve çocuk, bu ekip tarafından oluşturulan panelin toplantılarına katılmakla yükümlü tutulmaktadır. Panelde, çocukla birlikte bir gençlik fail sözleşmesi (*youth offender contract*) hazırlanmaktadır. Sözleşmede mağdura veya suçtan etkilenen kişilere yönelik maddi ya da başka biçimde giderim sağlanması, mağdurla arabuluculuk görüşmelerine katılım, ücretsiz çalışma, belirli yerlere gitmeme, belirlenen faaliyetleri yerine getirme ya da bazı faaliyetlerden kaçınma, suçun nedenlerini ve sonuçlarını anlamaya yönelik davranış programları ile eğitim ve gelişimi destekleyen çalışmalara katılma öngörülebilmektedir.[57]

Modelin ayırt edici yönü, uygulanacak faaliyetlerin bütün ayrıntılarıyla mahkeme tarafından tek taraflı biçimde belirlenmesi yerine, çocuğun ihtiyaçları, güçlü yönleri, görüşleri ve fiilin mağdur üzerindeki etkileri değerlendirilerek panel sürecinde somutlaştırılmasıdır. Çocuğun sözleşmenin hazırlanmasına katılması, davranışının sonuçlarını anlamasına, meydana gelen zararın giderilmesinde sorumluluk üstlenmesine ve yeniden suç işlemesini önleyecek hedeflerin belirlenmesine imkân sağlamaktadır.

Bununla birlikte sözleşmenin çocukla birlikte hazırlanması, sistemin bütünüyle gönüllü olduğu anlamına gelmemektedir. Sözleşme üzerinde anlaşma sağlanamaması veya sözleşmenin ihlal edilmesi hâlinde çocuk yeniden mahkemeye gönderilebilmektedir. Bu nedenle çocuğun katılımı, hakkında herhangi bir hukuki

---

[56] Benthe J van Delft, Kirti Zeijlmans, Jessica J Asscher, Ton Liefaard ve André M van der Laan, 'The Effectiveness of the Dutch Juvenile Diversion Program Halt: Study Protocol for a Randomized Controlled Trial' (2025) 13 *BMC Psychology* 819, PDF 2-4; Melvin Vooren, Iryna Rud, Ilja Cornelisz, Chris van Klaveren, Wim Groot ve Henriëtte Maassen van den Brink, 'The Effects of a Restorative Justice Programme (Halt) on Educational Outcomes and Recidivism of Young People' (2023) 19(3) *Journal of Experimental Criminology* 691, 693 ve 701-705.

[57] Sentencing Act 2020, ss 83, 86 ve 91-96 https://www.legislation.gov.uk/ukpga/2020/17/part/6/chapter/1 Erişim Tarihi 6 Eylül 2026; Youth Justice Board for England and Wales ve Ministry of Justice, Referral Order Guidance (Ekim 2018) 19-22 https://www.gov.uk/government/publications/young-offenders-referral-orders Erişim Tarihi 6 Eylül 2026.

sonuç doğurmayan serbest bir tercih niteliğinden ziyade, mahkemece verilen yaptırımın bireyselleştirilmesine etkili biçimde katılma imkânı olarak değerlendirilmelidir.[58]

Yönlendirme tedbirlerinin İngiltere ve Galler sisteminden ayrılan temel noktası ceza sorumluluğu olmayan çocuklara da güvenlik tedbiri olarak uygulanabilmesidir. İngiltere ve Galler sisteminde çocuğun suçluluğu belirlendikten sonra ceza yaptırımı olarak uygulanmaktadır. Bu yönüyle denetimli serbestlik tedbiri olarak verilen yönlendirme tedbirine benzemektedir. İngiltere ve Galler'de panele yönlendirme uygulamasına ilişkin ampirik araştırmalar, bu modelin çocuğun sürece etkin biçimde katılmasına ve davranışının mağdur üzerindeki sonuçlarını kavramasına elverişli olduğunu göstermektedir. Bununla birlikte araştırmalarda mağdurların sürece katılımının sınırlı kaldığı tespit edilmiştir.[59] Daha yakın tarihli saha araştırmaları da onarıcı adalet uygulamalarının etkinliğinin Gençlik Suçları Ekiplerinin kurumsal yapısı ve çalışma kültürüne göre farklılaşabildiğini göstermektedir. Bu alanda eğitimli ve görev yükü sınırlandırılmış personel istihdam eden birimlerde mağdur katılımı daha güçlü biçimde sağlanabilmektedir. Buna karşılık personel yetersizliği, onarıcı adalet görevinin diğer işler arasında ikincil konumda kalması, yöneticilerin uygulamayı yeterince desteklememesi ve yeknesak uygulama standartlarının bulunmaması, mağdurların sürecin dışında kalmasına yol açabilmektedir.[60]

### E. Türk Hukuku İçin Çıkarımlar

İncelenen modeller, çocuklara yönelik toplum temelli müdahalelerin başarısının yalnızca tedbir türlerinin çeşitlendirilmesine bağlı olmadığını göstermektedir. Bu sistemlerde tedbirin hukuki niteliği, uygulanacağı çocuk grubu, karar sürecine katılım, uzman desteği, gözden geçirme ve ihlalin sonuçları belirli güvencelere bağlanmaktadır. İncelenen ülkelerdeki deneyim ayrıca kanunda bir program adı veya katılım mekanizması bulunmasının tek başına etkililik sağlamadığını; uygulama sadakati, uzman niteliği, çocuğun gerçek katılımı ve düzenli sonuç değerlendirmesinin belirleyici olduğunu ortaya koymaktadır.

Türk hukukuna ilişkin yapılacak önemli çıkarımlardan biri, ceza sorumluluğu bulunmayan çocuklar hakkında uygulanacak güvenlik tedbirlerinin özel bir dikkatle belirlenmesi ve çocuğun yaşamı üzerindeki etkileri gözetilerek yerine getirilmesi gerektiğidir. On iki yaşını doldurmamış çocuk hakkında güvenlik tedbirine karar verilebilmesinin Cumhuriyet savcısının talebine ve çocuk hâkiminin değerlendirmesine bağlanması, tedbir ihtiyacının iki ayrı adli makam tarafından incelenmesini sağlayan usuli bir güvence oluşturmaktadır. Kanaatimizce çocuğun

---

58 *Referral Order Guidance* (n 57), 22-37.

59 Tim Newburn ve diğerleri, *The Introduction of Referral Orders into the Youth Justice System: Final Report* (Home Office Research Study 242, Home Office 2002) 36-40 ve 44-48.

60 Rebecca Banwell-Moore, 'The Delivery of Restorative Justice in Youth Offending Teams in England and Wales: Examining Disparities and Highlighting Best Practice' (2022) 11(4) *Laws* 60, PDF 4–5 ve 10–15.

üstün yararı, ölçülülük ve asgari müdahale ilkeleri gereğince öncelikle koruyucu ve destekleyici tedbirlerin çocuğun ihtiyacını karşılamaya yeterli olup olmadığı değerlendirilmelidir. Yönlendirme tedbirine ise somut bir tedbir ihtiyacının bulunması ve daha hafif müdahale araçlarının yetersiz kalacağının ortaya konulması hâlinde başvurulmalıdır. Hollanda'da on iki yaşından küçük çocukların ceza kovuşturması dışında tutulması ve ihtiyaç hâlinde gençlik bakım hizmetlerine yönlendirilmesi de ceza sorumluluğu bulunmayan çocuklar bakımından koruma ve sosyal hizmet araçlarına öncelik verilmesi yönündeki bu öneriyi desteklemektedir.

Alman sisteminde eğitim talimatlarının gencin yaşamını düzenleyerek eğitimini desteklemesi amaçlanmakta ve gence katlanamayacağı yükümlülüklerin getirilemeyeceği açıkça kabul edilmektedir. Bu yaklaşım Türk hukukunda yönlendirme tedbirlerinin bireyselleştirilmesi bakımından örnek alınabilir. Tedbirin türü, süresi ve uygulanma biçimi çocuğun yaşı, gelişim düzeyi, sağlık durumu, eğitim hayatı, aile koşulları, yetenekleri ve ilgi alanları gözetilerek belirlenmelidir. Ayrıca İngiltere ve Galler'de, panele yönlendirme kararından sonra uygulanacak programın gençlik adaleti ekibi tarafından çocukla birlikte hazırlanması dikkat çekmektedir. Bu doğrultuda Türk hukuku bakımından çıkarılabilecek sonuç, hazırlanacak SİR'lerde çocuğun yeteneklerine ve ilgi alanlarına yer verilmesi, tedbir önerisinin ise çocukla birlikte değerlendirilmesi gerektiğidir.

İncelenen modellerden çıkarılabilecek diğer bir sonuç, tedbir kararının değişmez bir yükümlülük olarak görülmemesi gerektiğidir. Türk hukuk sisteminde belirlenen koruyucu ve destekleyici tedbirler ile güvenlik tedbiri olarak verilecek yönlendirme tedbirleri her ne kadar ihlal veya yerine getirmeme durumunda değiştirilmeye açık olsa da HAGB kararı sonrası verilecek denetimli serbestlik tedbirleri ihlal hâlinde hükmün açıklanmasına yol açabilecektir. Bu aşamada mahkemeler tarafından çocuğun görüşünün alınması ve uygun mazeret hâlinde tedbirin değiştirilmesi yoluna gidilmelidir.

## SONUÇ

7593 sayılı Kanun ile ÇKK'ya eklenen yönlendirme tedbirleri, çocuk adalet sistemindeki toplum temelli, eğitici ve iyileştirici müdahale araçlarını çeşitlendiren önemli bir gelişmedir. Sosyal ve toplumsal hizmetler, dijital risklerden korunma, kitap ve kütüphane faaliyetleri, çevreye saygı ve çevre temizliği ile bağımlılıkla mücadele tedbirleri, çocuğun özgürlüğünden yoksun bırakılmadan desteklenmesine, yaptığı davranışın sonuçlarını anlamasına, sorumluluk almasına ve yeniden suç işleme riskinin azaltılmasına imkân sağlamaktadır.

Yönlendirme tedbirleri, uygulanma dayanağına göre farklı hukuki nitelik kazanan ortak bir tedbir kataloğudur. Bu tedbirler, ÇKK m. 5/A kapsamında ceza sorumluluğu bulunmayan çocuklar hakkında çocuklara özgü güvenlik tedbiri, ÇKK m. 23 kapsamında HAGB kararı verilen çocuklar hakkında ise denetimli serbestlik tedbiri olarak uygulanmaktadır. Bu ikili yapı, tedbirlerin karar koşulları,

zaman bakımından uygulanması, kanun yolu ve ihlalinin sonuçları yönünden ayrı değerlendirilmesini gerektirmektedir.

Tedbirlerin güvenlik tedbiri veya denetimli serbestlik tedbiri olarak nitelendirilmesi, kanunilik ve belirlilik ilkelerinin sağladığı güvenceleri ortadan kaldırmamaktadır. "Psikososyal gelişimine katkı sağlayacak görev", "riskli olarak tanımlı dijital mecralar", "çeşitli takip yazılımları" ve "yetkililerce belirlenen eserler" gibi ifadeler yönetmelikle somutlaştırılmalıdır. Yönlendirme tedbirlerinin HAGB kapsamında denetimli serbestlik tedbiri olarak uygulanması hâlinde, kanaatimizce infaz rejimine ilişkin niteliği nedeniyle TCK m. 7/3 uyarınca karar tarihinde yürürlükte bulunan hüküm uygulanmalıdır. Ceza sorumluluğu bulunmayan çocuklar bakımından ise ÇKK m. 5/A ile mevcut güvenlik tedbiri kataloğu çeşitlendirilmiştir. Bu durumda sosyal inceleme raporu ve çocuğun somut ihtiyaçları dikkate alınarak daha elverişli koruma sağlayan ve daha ağır bir sınırlama doğurmayan tedbirin seçilmesi gerektiğinden, TCK m. 7/2 kapsamında yapılacak karşılaştırma sonucunda çocuk lehine olan düzenleme uygulanmalıdır.

Tedbirlerin uygulanmasında temel ölçüt bireyselleştirmedir. Faaliyetin niteliği ile çocuğun yaşı, gelişim düzeyi, sağlık durumu, eğitim hayatı, becerileri, ilgi alanları ve ihtiyaçları arasında makul bir bağlantı kurulmalıdır. Sosyal ve toplumsal hizmetler ile çevre temizliği faaliyetleri, ücretsiz iş gücü sağlama aracına dönüşmeden eğitim, uygulamalı öğrenme ve toplumsal katılım unsurlarıyla yürütülmelidir. Kitap ve kütüphane tedbiri ise çocuğun okuma kültürünü desteklemelidir. Tedbirlerin amaçlarına ulaşmasında uygulayıcıların mesleki yeterliliği ve çocuğa yaklaşımı da belirleyici önem taşımaktadır. Bu nedenle tedbirlerin uygulanmasında görev alacak personele çocuk hakları, çocukla iletişim, gelişim psikolojisi, mahremiyet, damgalanmanın önlenmesi ve tedbirin bireyselleştirilmesi konularında düzenli eğitim verilmelidir. Ayrıca uygulayıcıların görev, yetki ve sorumlulukları açıkça belirlenmeli ve uygulama süreci uzman desteğiyle yürütülmelidir. Çalışma içerikli tedbirler bakımından çocuğun bilgilendirilmiş görüşü alınmalı, faaliyetin özel kişi veya kurumların olağan iş gücü ihtiyacını karşılaması önlenmeli ve çocuk açıkça karşı çıktığında daha hafif, çalışma unsuru taşımayan seçenekler öncelikle değerlendirilmelidir. Bu yaklaşım, çocuğun katılım hakkının yanında zorla çalıştırma yasağı bakımından doğabilecek tereddütleri de azaltacaktır.

On iki yaşını doldurmamış çocuklar hakkında güvenlik tedbirine karar verilmesi özel bir hassasiyet gerektirmektedir. Ceza kovuşturması yürütülememesi, isnat edilen fiilin çocuk tarafından işlendiğine ilişkin yeterli ve hukuka uygun bir tespit yapılması gerekliliğini ortadan kaldırmamaktadır. Fiilin sübutu ile çocuğun tedbire duyduğu ihtiyaç ayrı ayrı değerlendirilmelidir. Kanaatimizce bu yaş grubunda öncelikle koruyucu ve destekleyici tedbirlerin yeterli olup olmadığı araştırılmalı, yönlendirme tedbirine ancak somut bir ihtiyaç bulunması ve daha hafif araçların yetersiz kalması hâlinde başvurulmalıdır. Almanya ve Hollanda örneklerinde

asgari ceza sorumluluğu yaşının altındaki çocuklar bakımından koruma ve sosyal hizmet mekanizmalarının öne çıkması da bu yaklaşımı desteklemektedir.

SİR, uygulanacak tedbirin belirlenmesi ve bireyselleştirilmesi bakımından temel bir işleve sahiptir. Bu nedenle Çocuk Koruma Kanununun Uygulanmasına İlişkin Usûl ve Esaslar Hakkında Yönetmelik m. 21'de raporun içeriğinde yer verilmesi gereken hususlara, yönlendirme tedbirlerinin özelliklerinden kaynaklanan yeni değerlendirme alanları da eklenmelidir. Bu kapsamda çocuğun dijital çevresi, bağımlılık riskleri, güçlü yönleri, becerileri, ilgi alanları ve önerilen faaliyeti yerine getirme kapasitesi sosyal incelemeye dâhil edilmelidir. Ayrıca önerilen tedbir ile sosyal incelemede elde edilen bilgiler arasındaki bağlantı açıklanmalı ve daha hafif bir müdahalenin neden yeterli görülmediği gerekçelendirilmelidir.

Kanaatimizce çocuk, tedbir sürecinin pasif nesnesi olarak konumlandırılmamalıdır. Sosyal inceleme uzmanları tedbir önerisini hazırlarken çocuğun görüşünü almalı; yapabileceği faaliyetleri, ilgi duyduğu alanları ve programın eğitim ve aile hayatına etkilerini çocukla birlikte değerlendirmelidir. Çocuğun görüşü karar makamını her durumda bağlamamakla birlikte bu görüşün rapora yansıtılması ve farklı bir tedbir önerilmesi hâlinde bunun gerekçesinin açıklanması gerekmektedir. İngiltere ve Galler'de uygulanan panele yönlendirme modelinde programın çocukla birlikte hazırlanması, Türk hukuku bakımından yararlanılabilecek bir örnek oluşturmaktadır.

ÇKK m. 5/A(4) uyarınca çıkarılması gereken yönetmeliğin gecikmeksizin hazırlanması, düzenlemenin uygulanabilirliği bakımından en öncelikli önerimizi oluşturmaktadır. Yönetmelikte her tedbirin içeriği, uygulama planı, kurumların görev paylaşımı, uzman personelin nitelikleri, çocuğun ve ailesinin bilgilendirilmesi, raporlama ve yargısal gözden geçirme usulleri ayrıntılı biçimde düzenlenmelidir. Tedbirlerin çocuğun eğitim, sağlık, dinlenme ve serbest zaman haklarıyla uyumlu biçimde uygulanmasını sağlayacak asgari standartlar da belirlenmelidir.

Tedbir kararları değişmez yükümlülükler olarak görülmemelidir. Çocuğun eğitim, sağlık veya aile koşullarındaki değişiklikler nedeniyle ağırlaşan ya da işlevini kaybeden tedbir azaltılabilmeli, değiştirilebilmeli veya kaldırılabilmelidir. Kanaatimizce HAGB kapsamında tedbire uyulmamasının hükmün açıklanması gibi ağır bir sonuç doğurabileceği dikkate alınarak çocuğun mazereti, programın uygulanabilirliği ve kurumsal aksaklıklar araştırılmadan ihlal kararı verilmemelidir.

Sonuç olarak yönlendirme tedbirlerinin başarısı, tedbir kataloğunun genişliğinden çok, her çocuk için hak temelli ve uygulanabilir bir program hazırlanmasına bağlıdır. Kanaatimizce ÇKK m. 5/A'da öngörülen yönetmeliğin kapsamlı biçimde çıkarılması, SİR'leri düzenleyen Yönetmelik m. 21'in geliştirilmesi, on iki yaşından küçük çocuklar bakımından asgari müdahale anlayışının benimsenmesi ve çocuğun tedbir planının hazırlanmasına etkili biçimde katılması öncelikli ihtiyaçlardır. Bu güvencelerin sağlanması hâlinde yönlendirme tedbirleri, çocuğun gelişimini

destekleyen, toplumla bağlarını güçlendiren ve yeniden suç işlemesini önlemeye katkı sağlayan etkili bir çocuk adaleti aracına dönüşebilecektir.

## KAYNAKÇA

Abanoz Öztürk B, '*Kamuya Yararlı Bir İşte Çalıştırma Yaptırımının Hukuki Düzenlemesi ve Etkililiği: Türk ve Hollanda Ceza Hukukunun Karşılaştırılması'* (2023) 14(1) *İnönü Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi* 342.

Altunbay M ve Uslu Üstten A, 'Okuma Kültürünün Bir Göstergesi Olarak Kitaplık ve Kütüphane Kullanımı Üzerine Bir Araştırma' (2020) 8(3) *Ana Dili Eğitimi Dergisi* 916.

Anayasa Mahkemesi, E 2022/47, K 2023/124, 13 Temmuz 2023, RG 27 Eylül 2023/32322.

Anayasa Mahkemesi, Mehmethan Kamburoğlu Başvurusu [GK], B No 2019/27554, 31 Ocak 2024, RG 7 Haziran 2024/32569.

Anayasa Mahkemesi, Yasemin Balcı Başvurusu [GK], B No 2014/8881, 25 Temmuz 2017, RG 6 Ekim 2017/30202.

Artuk ME, 'Güvenlik Tedbirleri' (2008) 12(1-2) *Gazi Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi* 461.

Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi, Van der Mussele/Belçika, B No 8919/80, 23 Kasım 1983.

Avrupa Konseyi Bakanlar Komitesi, *Yaptırım veya Tedbirlere Tabi Çocuk Faillere İlişkin Avrupa Kuralları Hakkında CM/Rec(2008)11 Sayılı Tavsiye Kararı* (5 Kasım 2008).

Banwell-Moore R, 'The Delivery of Restorative Justice in Youth Offending Teams in England and Wales: Examining Disparities and Highlighting Best Practice' (2022) 11(4) Laws 60.

*Besluit aanwijzing Halt-feiten 2024* [HALT Kapsamındaki Fiillerin Belirlenmesine İlişkin 2024 Tarihli Karar], Staatsblad 2024, 173 (14 Haziran 2024) https://wetten.overheid.nl/BWBR0049846/ Erişim Tarihi 6 Eylül 2026.

Birleşmiş Milletler Çocuk Hakları Komitesi, *Çocuğun Dinlenilme Hakkına İlişkin 12 No.lu Genel Yorum* (1 Temmuz 2009) CRC/C/GC/12.

Birleşmiş Milletler Çocuk Hakları Komitesi, *Çocuk Adaleti Sisteminde Çocuk Haklarına İlişkin 24 No.lu Genel Yorum* (18 Eylül 2019) CRC/C/GC/24.

Birleşmiş Milletler Genel Kurulu, *Çocuk Adalet Sisteminin Uygulanması Hakkında Birleşmiş Milletler Asgari Standart Kuralları (Pekin Kuralları)*, 29 Kasım 1985 tarihli ve 40/33 sayılı Karar.

Birleşmiş Milletler Genel Kurulu, *Çocuk Haklarına Dair Sözleşme*, 20 Kasım 1989 tarihli ve 44/25 sayılı Karar, Türkiye bakımından onay: 23 Aralık 1994 tarihli ve 94/6423 sayılı Bakanlar Kurulu Kararı, RG 27 Ocak 1995/22184.

Birleşmiş Milletler Genel Kurulu, *Çocuk Suçluluğunun Önlenmesine İlişkin Birleşmiş Milletler Yönlendirici İlkeleri (Riyad İlkeleri)*, 14 Aralık 1990 tarihli ve 45/112 sayılı Karar.

Birleşmiş Milletler Genel Kurulu, *Hapis Dışı Önlemlerle İlgili Birleşmiş Milletler Asgari Standart Kuralları (Tokyo Kuralları)*, 14 Aralık 1990 tarihli ve 45/110 sayılı Karar.

Birleşmiş Milletler Genel Kurulu, Özgürlüğünden Yoksun Bırakılmış Çocukların Korunmasına İlişkin Birleşmiş Milletler Kuralları (Havana Kuralları), 14 Aralık 1990 tarihli ve 45/113 sayılı Karar.

Bundesministerium der Justiz und für Verbraucherschutz ve Bundesamt für Justiz, 'Strafgesetzbuch (StGB), 19. madde - Schuldunfähigkeit des Kindes' https://www.gesetze-im-internet.de/stgb/__19.html Erişim Tarihi 6 Eylül 2026.

Cebri veya Mecburi Çalıştırma Hakkında 29 Sayılı Uluslararası Çalışma Örgütü Sözleşmesi, RG 23 Haziran 1998/23381.

Centel N, Zafer H ve Çakmut Ö, *Türk Ceza Hukukuna Giriş* (8. Bası, Beta 2014).

Ceza Muhakemesi Kanunu, Kanun No 5271, RG 17 Aralık 2004/25673.

Çocuk Koruma Kanunu, Kanun No 5395, RG 15 Temmuz 2005/25876.

Çocuk Koruma Kanunu ile Bazı Kanunlarda Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun, Kanun No 7593, RG 18 Ağustos 2026/33344.

Çocuk Koruma Kanununun Uygulanmasına İlişkin Usûl ve Esaslar Hakkında Yönetmelik, RG 24 Aralık 2006/26386.

Çocuk ve Genç İşçilerin Çalıştırılma Usul ve Esasları Hakkında Yönetmelik, RG 6 Nisan 2004/25425.

Denetimli Serbestlik Hizmetleri Kanunu, Kanun No 5402, RG 20 Temmuz 2005/25881.

Denetimli Serbestlik Hizmetleri Yönetmeliği, RG 10 Kasım 2021/31655.

Dünkel F, 'Youth Justice in Germany' in Oxford Handbook Topics in Criminology and Criminal Justice (Oxford University Press 2016).

Ekiz S, 'Birleşmiş Milletler Çocuk Hakları Sözleşmesi Kapsamında Çocuğun Katılım Hakkı' (2024) 89(2) *İzmir Barosu Dergisi* 267.

Government of the Netherlands, 'Penalties for Juvenile Offenders' https://www.government.nl/themes/justice-security-and-defence/sentences-and-non-punitive-orders/penalties-juvenile-offenders Erişim Tarihi 6 Eylül 2026.

Hasta Hakları Yönetmeliği, RG 1 Ağustos 1998/23420.

Hollanda Ceza Kanunu (*Wetboek van Strafrecht*) https://wetten.overheid.nl/BWBR0001854/ Erişim Tarihi 6 Eylül 2026.

İçel K, 'Federal Almanya'da Genç Suçlular İçin Ceza Hukuku' (1968) 34(1-4) *İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi Mecmuası* 156.

İnsan Haklarını ve Ana Hürriyetleri Koruma Sözleşmesi (Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi), RG 19 Mart 1954/8662.

İş Sağlığı ve Güvenliği Kanunu, Kanun No 6331, RG 30 Haziran 2012/28339.

Karagül S, 'Çocuk Edebiyatı ve Bibliyoterapi' (2018) 3(6) *Çocuk ve Medeniyet* 43.

Kişisel Verilerin Korunması Kanunu, Kanun No 6698, RG 7 Nisan 2016/29677.

Millî Eğitim Bakanlığı Özel Eğitim ve Rehberlik Hizmetleri Genel Müdürlüğü, *Danışmanlık Tedbiri Uygulamaları El Kitabı* (MEB 2015) https://orgm.meb.gov.tr/meb_iys_dosyalar/2015_08/28114710_danmanlktedbiriuygulamalarelkitab26.8.15.pdf Erişim Tarihi 29 Ağustos 2026.

Youth Justice Board for England and Wales ve Ministry of Justice, Referral Order Guidance (Ekim 2018) https://www.gov.uk/government/publications/young-offenders-referral-orders Erişim Tarihi 6 Eylül 2026.

Newburn T et al, The Introduction of Referral Orders into the Youth Justice System: Final Report (Home Office Research Study 242, Home Office 2002).

Özar S, 'Suça Sürüklenen Çocuğun Ceza ve Güvenlik Tedbiri Sorumluluğu' (2023) 14(55) *Türkiye Adalet Akademisi Dergisi* 111.

Özdemir O, 'Doğa Deneyimine Dayalı Çevre Eğitiminin İlköğretim Öğrencilerinin Çevrelerine Yönelik Algı ve Davranışlarına Etkisi' (2010) 27 *Pamukkale Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi* 125.

Öztürk B ve Erdem MR, *Uygulamalı Ceza Hukuku ve Güvenlik Tedbirleri Hukuku* (13. Baskı, Seçkin 2013).

*Sentencing Act 2020* https://www.legislation.gov.uk/ukpga/2020/17 Erişim Tarihi 6 Eylül 2026.

Stichting Halt, 'Over Halt' https://www.halt.nl/over-halt Erişim Tarihi 6 Eylül 2026.

TBMM, *Çocuk Koruma Kanunu ile Bazı Kanunlarda Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun Teklifi*, Dönem 28, Yasama Yılı 4, Esas No 2/3771 (14 Temmuz 2026)

https://cdn.tbmm.gov.tr/KKBSPublicFile/D28/Y4/T2/WebOnergeMetni/45e7910e-e4af-4cc1-ba93-e0fc84e03399.pdf Erişim Tarihi 22 Ağustos 2026.

TBMM Adalet Komisyonu, *Çocuk Koruma Kanunu ile Bazı Kanunlarda Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun Teklifi Raporu*, Sıra Sayısı 286 (2026).

TBMM, *Tutanak Dergisi*, 28. Dönem, 4. Yasama Yılı, 120 ve 121. Birleşimler (5-6 Ağustos 2026).

Tulay ME, 'Hükmün Açıklanmasının Geri Bırakılması: Yasal Şartların Yerindeliği ve Kararın Hukuki Etkileri Üzerine Bir Değerlendirme' (2021) 25(4) Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi 477.

Tulay ME, 'Kanunilik İlkesi Işığında Ceza Hukuku Kurallarının Zaman Bakımından Uygulanması ve Delil Elde Etme Yöntemlerinde Zaman Bakımından Uygulanma Sorunu' (2016) 22(3) *Marmara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Hukuk Araştırmaları Dergisi* 2715.

Türk Ceza Kanunu, Kanun No 5237, RG 12 Ekim 2004/25611.

Türkiye Cumhuriyeti Anayasası, Kanun No 2709, RG 9 Kasım 1982/17863 (Mükerrer).

Türkiye Yeşilay Cemiyeti, 'Tarihçe' https://www.yesilay.org.tr/kurumsal/tarihce/ Erişim Tarihi 2 Eylül 2026.

Türkiye Yeşilay Cemiyeti, *Türkiye Yeşilay Cemiyeti Tüzüğü* https://www.yesilay.org.tr/documents/file/YADosyalar/tuzuk_2015-da738b7b-ca3b-44f3-8ff4-3d2a25562291.pdf Erişim Tarihi 2 Eylül 2026.

van Delft BJ, Zeijlmans K, Asscher JJ, Liefaard T ve van der Laan AM, 'The Effectiveness of the Dutch Juvenile Diversion Program Halt: Study Protocol for a Randomized Controlled Trial' (2025) 13 BMC Psychology 819.

Vooren M, Rud I, Cornelisz I, van Klaveren C, Groot W ve Maassen van den Brink H, 'The Effects of a Restorative Justice Programme (Halt) on Educational Outcomes and Recidivism of Young People' (2023) 19(3) Journal of Experimental Criminology 691.

Yargıtay Ceza Genel Kurulu, E 2008/11-250, K 2009/13, 3 Şubat 2009.

Yargıtay Ceza Genel Kurulu, E 2023/50, K 2024/78, 21 Şubat 2024.

# KAMU/ÖZEL HUKUK

TAAD Yıl 17 . Sayı 68 . Ekim 2026
ISSN 1309-6826 - E-ISSN 3150-0919
Araştırma Makalesi/Research Article DOI: 10.54049/taad.1955440

# GERÇEĞE AYKIRI SERBEST DOLAŞIMA GİRİŞ BEYANNAMESİNİN BELGEDE SAHTECİLİK SUÇLARI BAĞLAMINDA DEĞERLENDİRİLMESİ

*Assessment of Inaccurate Customs Declaration for Release for Free Circulation in the Context of the Crimes of Forgery of Documents*

**Hakan A. YAVUZ***
**Ahmet KILIÇ****

## Özet

İthal edilmek istenen eşyaya ilişkin bilgiler serbest dolaşıma giriş beyannamesine çeşitli nedenlerle gerçeğe aykırı şekilde yazılabilmektedir. Gümrük hukuku ile ceza hukukunun kesişim alanında yer alan bu durum, 5607 sayılı Kaçakçılıkla Mücadele Kanunu'ndaki suçların yanı sıra belgede sahtecilik suçları bakımından da önem arz etmektedir. Yargıtayın yerleşik içtihadı ve doktrindeki hâkim görüş, serbest dolaşıma giriş beyannamesinin resmi belge olduğu veya gümrük idaresi tarafından gerçekleştirilen bazı işlemlerden sonra bu niteliği kazandığı ve serbest dolaşıma giriş beyannamesindeki bilgilerin gerçeğe aykırı olduğu hallerde resmi belgede sahtecilik suçunun oluştuğu yönündedir. Ancak bu görüşlerin ve yargı kararlarının gerekçeleri çeşitlilik arz etmektedir. Çalışmamızda söz konusu görüşler ve yargı kararları bağlamında serbest dolaşıma giriş beyannamesinin niteliği tartışılmış ve beyannamenin gerçeğe aykırı olduğu hallerde 5237 sayılı Türk Ceza Kanunu'nun 204. maddesi ve devamında düzenlenen belgede sahtecilik suçlarının oluşmayacağı sonucuna varılmıştır. Ayrıca bu sonucun, serbest dolaşıma giriş beyannamesinin hem ithalatı gerçekleştiren kişi hem de gümrük müşaviri tarafından gerçeğe aykırı şekilde düzenlendiği haller için geçerli olduğu ifade edilmiştir.

**Anahtar kelimeler:** İthalat, resmi belge, özel belge, kaçakçılık, gümrük beyannamesi

## Abstract

Information on imported goods may be inaccurately written on the customs declaration for release for free circulation for various reasons. This situation, situated at the intersection of customs law and criminal law, is significant not only for crimes regulated by the Anti-Smuggling Code No. 5607 but also with respect to the crimes of forgery of documents. The settled case-law of the Court of Cassation and the prevailing view in doctrine hold that the customs declaration for release for free circulation is an official document or acquires official document status following

➢ *Bu makale Etik Kurul iznine tabi değildir/This article is not subject to Ethics Committee permission.*
➢ *Makale Geliş Tarihi/Article Received Date: 20.5.2026*
➢ *Yayın Kurulu Kabul Tarihi/Editorial Board Acceptance Date: 17.7.2026*

* Doç. Dr., Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi Hukuk Fakültesi, Ceza ve Ceza Muhakemesi Hukuku Ana Bilim Dalı, Ankara/Türkiye, e-posta: hayavuz@gmail.com, https://orcid.org/0000-0002-6613-0073.

** Arş. Gör. Dr., Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi Hukuk Fakültesi, Ceza ve Ceza Muhakemesi Hukuku Ana Bilim Dalı, Ankara/Türkiye, e-posta: a.kilic@aybu.edu.tr, https://orcid.org/0000-0002-4774-4985.

certain procedures carried out by the customs administration, and that the crime of forgery of official document occurs when the information in the customs declaration is inaccurate. However, the reasons of these views and judicial decisions vary. In this study, the nature of the customs declaration for release for free circulation is discussed in light of the relevant views and judicial decisions, and it is concluded that the crimes of forgery of documents, regulated in Article 204 and subsequent articles of the Turkish Penal Code No. 5237, do not occur when the customs declaration is inaccurate. It is further concluded that this result applies to cases in which the customs declaration for release for free circulation is prepared falsely by both the importer and the customs broker.

**Keywords:** Import, official document, private document, smuggling, customs declaration

## GİRİŞ

Türkiye Gümrük Bölgesine giren ve çıkan eşyalara ve taşıt araçlarına ilişkin Türk pozitif hukukunda çok sayıda düzenleme vardır. Bu düzenlemelere aykırı fiillerden bazıları 5607 sayılı Kaçakçılıkla Mücadele Kanunu'nda (KMK) suç olarak düzenlenmiştir[1]. Diğer yandan kaçakçılık fiillerinin belgede sahtecilik suçları bağlamında da değerlendirilmesine sıklıkla ihtiyaç duyulur. 5237 sayılı Türk Ceza Kanunu'nun (TCK) 212. ve KMK'nın 4/5. maddesindeki belgede sahtecilik suçlarından ayrıca cezaya hükmolunacağını öngören özel içtima hükümleri ise belgede sahtecilik suçlarına ilişkin değerlendirmenin önemini artırmaktadır.

Gümrük mevzuatındaki ayrıntılı düzenlemeler ve ihtimallerin çeşitliliği, dış ticaret faaliyetleri esnasında icra edilen fiillerden kaynaklanan cezai sorumluluğun tespitini zorlaştırmaktadır. Ayrıca dijitalleşme ve sadeleşme amacıyla gümrük işlemlerinde peyderpey yapılan değişiklikler ilgili işlemlerin niteliği üzerinde etki doğurmakta ve özellikle belgede sahtecilik suçları bağlamında yeni sorunları beraberinde getirmektedir. Bu durumun doktrinde kapsamlı şekilde ele alınmadığı ve uygulamada belgede sahtecilik suçlarına ilişkin değerlendirme yapılırken gümrük mevzuatındaki düzenlemelere yeteri kadar önem atfedilmediği söylenebilir. Çalışmamızın amacı, serbest dolaşıma giriş beyannamesinin gerçeğe aykırı olması halini gümrük mevzuatındaki düzenlemeleri dikkate alarak TCK'nın 204 ve devamı maddelerinde yer alan belgede sahtecilik suçları bağlamında değerlendirmektir.

## I. ÇALIŞMANIN SINIRLARI

Çalışmamızın üç temel sınırı bulunmaktadır. İlk olarak sadece serbest dolaşıma giriş beyannameleriyle sınırlı değerlendirme yapılacağı ifade edilmelidir. Gümrük işlemlerine ilişkin bir dijital dönüşüm sürecinin içinde olduğumuz söylenebilir. Bu dönüşümle birlikte bazı gümrük rejimlerine ilişkin süreçler elektronik ortamda yürütülmeye başlanmıştır. Bazı gümrük rejimlerinde beyanname ve beyannamenin ekini oluşturan belgeler artık elektronik ortamda gümrük idaresine

[1] KMK kapsamında düzenlenen suçlarla ilgili ayrıntılı bilgi için bkz. Hakan A. Yavuz ve Orbay Bahri Ulgar, *Uygulamada Kaçakçılıkla Mücadele Kanununda Düzenlenen Kaçakçılık Suçları* (2. bs, Adalet Yayınevi 2025) 37.

ibraz edilmektedir. Serbest dolaşıma giriş rejiminde ise dijitalleşmenin henüz tamamlanmadığı söylenebilir. Bu nedenle serbest dolaşıma giriş rejimi ile diğer gümrük rejimleri arasında bazı farklılıklar bulunmaktadır. Ancak serbest dolaşıma giriş beyannameleri için yapacağımız değerlendirmelerin kural olarak diğer gümrük rejimlerine ilişkin beyannameler bakımından da geçerli olduğu ifade edilmelidir. Buna bağlı olarak çalışmamızın bazı noktalarında diğer gümrük beyannamelerine yönelik görüşlere ve yargı kararlarına da yer verilecektir.

İkinci olarak çalışmamız, serbest dolaşıma giriş beyannamesinin gerçeğe aykırı olduğu hallerle sınırlıdır. Gümrük beyannamesi[2] üzerinde icra edilebilecek olan maddi sahtecilik niteliğindeki fiiller çalışmamızda incelenmeyecektir. Yine gümrük beyannamesinin ekini oluşturan belgeler üzerinde de belgede sahtecilik suçlarını oluşturan fiiller icra edilebilir. Ancak bu belgeler üzerinde icra edilen fiiller de çalışmamızın kapsamına dahil edilmemiştir.

Son olarak ise çalışmamız, TCK'nın 204 ve devamı maddelerinde yer alan belgede sahtecilik suçlarıyla sınırlıdır. Serbest dolaşıma giriş beyannamesinin gerçeğe aykırı olduğu hallerde özellikle KMK'nın 3. maddesindeki suçlar gündeme gelecektir. Ancak çalışmamızda bu suçlar ele alınmayacaktır.

Daha az vergi ödemek veya bazı gümrük yükümlülüklerinden kaçınmak amacıyla Gümrük Tarife İstatistik Pozisyonunun (GTİP)[3] veya eşyanın menşe ülkesinin beyannameye yanlış yazılması (GTİP saptırması, tarife saptırması veya menşe saptırması), birlikte ithal edilmek istenen eşyadan bazılarına beyannamede yer verilmemesi, ithal edilmek istenen eşyanın miktarının beyannamede düşük

---

[2] Çalışmamızda anlatım kolaylığı sağlamak amacıyla "serbest dolaşıma giriş beyannamesi" ifadesi yerine "beyanname" veya "gümrük beyannamesi" ifadeleri de yer yer tercih edilecektir.

[3] GTİP, gümrük beyannamesiyle gümrük idaresine bildirilen hususlardan biridir. Dünya Gümrük Örgütü tarafından uluslararası ticarete konu olan eşyaların yeknesak şekilde sınıflandırılabilmesi için Armonize Sistem Nomanklatürü geliştirilmiştir. Bu sistem esas alınarak hazırlanan Türk Gümrük Tarife Cetveli ile her bir eşya için on iki rakamdan oluşan GTİP (veya GTİP numarası) belirlenmiştir (Gümrük Yönetmeliği (GY) m. 32/1-g, Resmî Gazete, 07.10.2009, S. 27369); ayrıca bkz. Abdulkadir Tekin ve Ümit Engin Tekin, *4458 Sayılı Gümrük Kanunu'na Göre Gümrük İşlemleri* (5. bs, Seçkin Yayıncılık 2025) 57 vd. Bir eşya için uygulanacak vergiler ile eşyaya ilişkin izinler ve yükümlülükler GTİP ile belirlenmektedir. Bu nedenle gümrük işlemlerinin hukuka uygun şekilde gerçekleştirilebilmesi eşyaya ilişkin GTİP'in doğru şekilde tespit edilmesine bağlıdır (Muradiye Çevikçelik, *Gümrük Hukukunda İdari Faaliyet ve Uyuşmazlık Çözüm Yolları* (Seçkin Yayıncılık 2023) 227). Eşyanın gümrük idaresi tarafından muayene edilme amaçlarından biri de GTİP'in doğruluğunu incelemektir (GY m. 182/1).

gösterilmesi, ithalatı yasak eşyayı ülkeye sokmak için beyannameye gerçeğe aykırı bilgilerin yazılması söz konusu sınırlar içinde kalan ve çalışmamızın konusunu oluşturan olaylara örnek teşkil eder.

İthalatı gerçekleştiren kişinin veya gümrük müşavirinin dikkat ve özen yükümlülüğüne aykırı davranarak serbest dolaşıma giriş beyannamesini gerçeğe aykırı şekilde düzenlemesi mümkündür. Özellikle, uzmanlık gerektiren bir faaliyet olarak nitelendirilen[4] GTİP'in tespitinde hatalı değerlendirme yapılarak yanlış bir GTİP gümrük idaresine bildirilebilir. Sadece kasten işlenebilen TCK'nın 204. maddesi ve devamında yer alan belgede sahtecilik suçlarının bu hallerde oluşmayacağı açıktır[5]. Çalışmamızda da failin kasten hareket ettiği haller ele alınacaktır.

## II. BELGEDE SAHTECİLİK SUÇLARINA İLİŞKİN ÖZELLİK ARZ EDEN BAZI HUSUSLAR

Belgede sahtecilik suçları bağlamında tartışmalı olan ve çalışmanın konusu bakımından önem arz eden bazı hususların kısaca ele alınmasında yarar vardır. Çalışma kapsamında ileri süreceğimiz görüşler bu kabullere dayanacaktır.

### A. Elektronik Belge Üzerinde İcra Edilen Fiiller Belgede Sahtecilik Suçlarını Oluşturabilir Mi?

Elektronik belge, elektronik ortamda sayısal olarak kodlanmış şekilde bulunan ve hukuken anlamlı bir bütün oluşturan elektronik verilerdir[6]. Elektronik belgeler üzerinde icra edilen fiillerin belgede sahtecilik suçlarının konusunu oluşturup

---

4 Çevikçelik (n 3) 227.

5 Manevi unsur bakımından önem arz eden bağlayıcı tarife bilgisine ve küşat hakkına değinmekte yarar vardır. Dış ticaret gerçekleştirilmeden önce ilgili eşyanın GTİP'inin belirlenmesi için gümrük idaresine başvuruda bulunulabilir. (4458 sayılı Gümrük Kanunu (GK) m. 9, GY m. 28) Başvuru üzerine gümrük idaresi tarafından kural olarak altı yıl boyunca geçerli olan bağlayıcı tarife bilgisi verilir. Küşat hakkı ise beyan sahibine tanınan beyanda bulunmadan önce gümrüğe sunulmuş eşyayı inceleme ve eşyadan numune alma imkânını ifade eder. (GK m. 41, GY m. 87) Tek başına beyanda bulunmadan önce bu imkânlardan yararlanılmamış olması, gerçeğe aykırı beyanda bulunma fiilinin kasten icra edildiği anlamına gelmez. Söz konusu durum, dikkat ve özen yükümlülüğüne aykırı bir davranış olarak nitelendirilebilir. Bu ihtimalde belgede sahtecilik suçları oluşmayacaktır.

6 Gülfer Akın, 'Belgede Sahtecilik Suçlarının Konusu Olarak Elektronik/Dijital Belge' (2021) 3(1) *Bilişim Hukuku Dergisi* 90; Kübra Tunç, *Elektronik Belgede Sahtecilik* (Adalet Yayınevi 2025) 29.

oluşturamayacağı tartışmalıdır. Çalışmanın sınırlarını aşan bu hususta sadece kanaatimizi ifade etmekle yetineceğiz.

İnsanlar tarafından okunabilir olduğu için yazılılık şartını sağlayan, hukuken anlamlı bir içeriğe sahip olacak şekilde sonuçlandırılmış olan ve düzenleyeni belli veya belirlenebilir olan elektronik belgeler üzerinde belgede sahtecilik suçlarının işlenebileceği kanaatindeyiz. Bu bağlamda güvenli elektronik imzanın zorunluluk arz etmediği; elektronik belgenin belli bir gerçek kişi, tüzel kişi ya da makamın iradesini ortaya koymasının yeterli olduğu ifade edilmelidir[7].

Gümrük işlemlerindeki dijital dönüşüm, dış ticaret belgelerinin niteliğinde değişikliklere neden olmaktadır. Dijital dönüşümün temel amaçlarından biri gümrük işlemlerini kağıtsız şekilde gerçekleştirmektir. Buna bağlı olarak gümrük beyannamesinin gümrük idaresine ibraz edilme biçimi de değişmektedir. Bazı gümrük beyannameleri sadece elektronik belge olarak ibraz edilmekte, bazıları ise hem elektronik belge hem de fiziki belge olarak gümrük idaresine ibraz edilmektedir. Gümrük idaresinin beyanname üzerinde icra ettiği işlemler de bu duruma bağlı olarak farklılık arz etmektedir. Gümrük idaresi, elektronik belge olarak ibraz edilen beyanname üzerindeki işlemlerini elektronik ortamda gerçekleştirmektedir. Hem elektronik belge hem de fiziki belge şeklinde ibraz edilen beyanname için ise hem elektronik ortamda hem de fiziki belge üzerinde işlem tesis edilmektedir. Serbest dolaşıma giriş beyannameleri için her iki ihtimalin de mümkün olduğu belirtilmelidir.

**B. Sahte Belge-Gerçeğe Aykırı Belge Ayrımı (Maddi Sahtecilik-Fikri Sahtecilik Ayrımı)**

TCK'da düzenlenen belgede sahtecilik suçları bakımından sahte belge-gerçeğe aykırı belge ayrımı önem arz eder. Tartışmalı olmakla birlikte bu kavramlar yerine maddi sahtecilik-fikri sahtecilik kavramları da kullanılmaktadır. Bu hususta tartışmanın çalışmamızın kapsamını aştığı ifade edilmelidir[8].

---

7 Aynı yönde bkz. Murat Volkan Dülger, 'Belgede Sahtecilik Suçlarının Konusu Olarak Elektronik Belge' içinde Bahar Demirci Yetik ve Şule Derin (ed), *Belgede Sahtecilik ve Vergi Suçları Sempozyumu* (Yargıtay Cumhuriyet Başsavcılığı Yayınları 2020) 163 vd.; Olgun Değirmenci, 'Sahtecilik Suçlarında Belge Kavramı' içinde Bahar Demirci Yetik ve Şule Derin (ed), *Belgede Sahtecilik ve Vergi Suçları Sempozyumu* (Yargıtay Cumhuriyet Başsavcılığı Yayınları 2020) 151 vd. Elektronik imzaya dayalı bazı sınırlamalarla birlikte aynı yönde görüş için bkz. Tunç (n 6) 76. Doktrindeki görüşler için ayrıca bkz. Tunç (n 6) 63 vd.

8 Bu ayrımı reddeden görüş için bkz. Mahmut Koca ve İlhan Üzülmez, *Türk Ceza Hukuku Özel Hükümler* (8. bs, Adalet Yayınevi 2022) 848; Ahmet Gökcen, *Belgede Sahtecilik Suçları* (4. bs, Adalet Yayınevi 2016) 337. Maddi sahtecilik

Belgenin sahte olması (maddi sahtecilik), belgeyi gerçekte düzenleyen kişi ile belgede düzenleyen olarak görünen kişinin farklı olmasını ya da belgenin düzenlenmesinden sonra herhangi bir kişi tarafından belge üzerinde değişiklik yapılmasını ifade eder[9]. Belgeyi düzenleyen ile belgede düzenleyen olarak görünen kişi aynı olmasına rağmen belgenin içeriğinin gerçeğe uygun olmaması halinde ise gerçeğe aykırı belge (fikri sahtecilik, içerik sahteciliği) söz konusudur[10]. Belgenin gerçeğe aykırı olduğu hallerde sadece TCK'nın 204/2, 206 ve 210/2. maddelerinde yer alan suç tipleri oluşabilir[11]. TCK'nın 204 ve devamı maddelerinde yer alan diğer suç tiplerinin kanuni tanımında gerçeğe aykırı belge üzerinde icra edilen hareketler seçimlik hareket olarak yer almamaktadır. Örneğin, gerçeğe aykırı özel belge düzenlemek[12], gerçeğe aykırı resmi veya özel belgeyi kullanmak suç teşkil etmemektedir[13]. Ancak 213 sayılı Vergi Usul Kanunu'nun (VUK) 359. maddesindeki gibi gerçeğe aykırı belge düzenleme ve kullanma fiillerini suç haline getiren özel hükümlerin olduğu da ifade edilmelidir.

Serbest dolaşıma giriş beyannamesindeki bilgiler ile ithal edilmek istenen eşyanın uyumsuz olduğu hallerde beyanname gerçeğe aykırı belge niteliğini haiz olacaktır.

---

ve fikri sahtecilik kavramlarının yanlış olduğu, bunun yerine sahte belge ve gerçeğe aykırı belge kavramlarının kullanılması gerektiği yönündeki görüş için bkz. Başar Pancaroğlu, 'Sahte ve Gerçeğe Aykırı Belge Kavramlarının Ceza Hukuku Bağlamında Değerlendirilmesi ve Sonuçları' (2022) 28(2) *Marmara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Hukuk Araştırmaları Dergisi* 842 vd.

9 Devrim Güngör, *Resmi Belgelerde Sahtecilik Suçu* (Yetkin Yayınları 2010) 76; Fahri Gökçen Taner, 'Özel Belgelerde Sahtecilik Suçları Bağlamında Maddi Hasarlı Trafik Kazası Tespit Tutanakları (Kağıt ve Elektronik) ve Ortaya Çıkan Sorunlar' (2017) (35) *Ceza Hukuku Dergisi* 126; Mustafa Ruhan Erdem, 'Özel Belgede Düşünsel Sahteciliği (İçerik Sahteciliğinin) Cezalandırılabilirliği' içinde Bahar Demirci Yetik ve Şule Derin (ed), *Belgede Sahtecilik ve Vergi Suçları Sempozyumu* (Yargıtay Cumhuriyet Başsavcılığı Yayınları 2020) 194; Tuba Kelep Pekmez, *Belge Suçları* (On İki Levha Yayıncılık 2025) 131; Durmuş Tezcan, Mustafa Ruhan Erdem ve R. Murat Önok, *Teorik ve Pratik Ceza Özel Hukuku* (23. bs, Seçkin Yayıncılık 2025) 954.

10 Tezcan, Erdem ve Önok (n 9) 954; Kelep Pekmez (n 9) 131; Taner (n 9) 127.

11 Erdem (n 9) 203.

12 Tunç (n 6) 157.

13 Pancaroğlu (n 8) 830; Kelep Pekmez (n 9) 232. Gerçeğe aykırı resmi belgeyi kullanmanın TCK'nın 204/2. maddesindeki suçu oluşturacağı, ancak bu yönde ifadenin maddeye eklenmesinin daha uygun olacağı yönündeki görüş için bkz. Kelep Pekmez (n 9) 270.

### C. Resmi Belge-Özel Belge Ayrımı

TCK'daki belgede sahtecilik suçları ihdas edilirken resmi belge-özel belge ayrımı esas alınmıştır. Resmi belge, kamu görevlisi tarafından görevi gereği düzenlenen ve mevzuatta öngörülen kurallara uygun olan yazı şeklinde tanımlanmaktadır[14]. Bu özellikleri taşımayan belgeler ise özel belge olarak nitelendirilir[15]. Ancak söz konusu özellikleri taşımayan bazı belgelerin sahtecilik suçları bağlamında resmi belge hükmünde olduğunu belirten çeşitli düzenlemelerin olduğu da ifade edilmelidir. TCK'nın 210/1. maddesinde sayılan belgeler bu duruma örnek teşkil eder.

Çalışmamızın konusunu oluşturan fiillere ilişkin değerlendirme yapılabilmesi için öncelikle serbest dolaşıma giriş beyannamesinin niteliğinin tespit edilmesi gerekir.

## III. GENEL HATLARIYLA SERBEST DOLAŞIMA GİRİŞ REJİMİ

Serbest dolaşıma giriş rejimi GK'nın 3/15. maddesinde düzenlenen gümrük rejimlerinden biridir ve eşyanın kesin ithaline ilişkindir[16]. İthal edilmek istenen eşya, bu rejime tabi tutulmak suretiyle serbest dolaşımda bulunan eşya statüsünü kazanır. Türkiye Gümrük Bölgesine gelen eşyanın serbest dolaşıma girebilmesi için ticaret politikası önlemlerinin uygulanması, eşyanın ithali için öngörülen diğer işlemlerin tamamlanması ve kanunen ödenmesi gereken vergilerin tahsil edilmesi gerektiği GK'nın 74/1. maddesinde ifade edilmiştir.

Serbest dolaşıma giriş rejimine ilişkin hükümlerin uygulanabilmesi için öncelikle Türkiye Gümrük Bölgesine getirilen eşyanın gümrüğe sunulması ve bir gümrük beyanında bulunulması gerekir. GK'nın 59. maddesinde gümrük beyanının yazılı olarak, sözlü olarak, bilgisayar veri işleme tekniğiyle veya eşya sahibinin bu eşyayı bir gümrük rejimine tabi tutma isteğini ifade ettiği herhangi bir tasarruf yoluyla yapılabileceği ifade edilmektedir. Esas olan, gümrük beyanının bilgisayar veri işleme tekniğiyle yapılmasıdır (GY m. 112/2). Bu yöntem için Bilgisayarlı Gümrük Etkinlikleri (BİLGE) Sistemi oluşturulmuştur. Gümrük idaresinden alınan kod ve kullanıcı tarafından belirlenmiş şifre ile BİLGE sistemine girilir. Bu sistem aracılığıyla yapılan beyan, 5070 sayılı Elektronik İmza Kanunu'na uygun elektronik imzayla imzalanır (GY m. 3/1-ö, m. 112/2). Ancak günümüzde serbest dolaşıma giriş rejimi bağlamında yazılı beyan yöntemi ile bilgisayar ortamında veri

---

14 Kelep Pekmez (n 9) 74 vd.; Değirmenci (n 8) 142 vd.; Tezcan, Erdem ve Önok (n 9) 944. Doktrindeki bir görüş, mevzuatta öngörülen kurallara uygun olma şartının ayrıca zikredilmesini gereksiz bulmaktadır: bkz. Koca ve Üzülmez (n 8) 839.

15 Gökcen (n 8) 113; Koca ve Üzülmez (n 8) 841; Güngör (n 9) 62.

16 Raşit Gültekin, *Gümrük Kabahatleri* (Gazi Kitabevi 2019) 37.

işleme tekniği yönteminin iç içe geçtiği söylenebilir[17]. Çalışmamızda bilgisayar veri işleme tekniğiyle yapılmış beyanlar ele alınacaktır.

Gümrük beyannamesi, ithalatı gerçekleştiren kişi (ithalatçı) veya bu kişinin dolaylı temsilcisi olan gümrük müşaviri tarafından BİLGE sistemi aracılığıyla elektronik ortamda hazırlanıp tescil edilir. Tescil işlemiyle birlikte ilgili beyannameye sistem tarafından tescil tarihi ve sayısı verilir. Beyannamedeki bilgileri gümrük idaresine aktaran tescil işlemiyle birlikte beyanname kesinleşir ve beyan sahibi için bağlayıcı hale gelir[18]. Tescil tarihi, ilgili gümrük rejimine ilişkin hükümlerin uygulanmasında esas alınacak tarihtir (GK m. 61/2). BİLGE sistemi üzerinden yapılan tescil işlemiyle birlikte hem onay işlemi[19] gerçekleşmekte hem de sistem tarafından risk kriterlerine göre eşyanın kontrol edileceği hat belirlenmektedir[20]. Beyannamenin kontrolü için sarı veya kırmızı hattın belirlendiği durumlarda tescil edilen serbest dolaşıma giriş beyannamesi ve beyannamenin ekini oluşturan belgeler fiziki olarak gümrük idaresine teslim edilir. Beyanname ve beyannamenin ekleri ile gümrüğe sunulan eşya arasında uyumsuzluk tespit edilmezse ilgili gümrük memuru tarafından beyanname onaylanır. Yeşil hatta işlem gören beyanname ise kontrol işlemi yapılmaksızın bilişim sistemi tarafından onaylanmış statüye

---

17 Bkz. Ufuk Selen, *Gümrük İşlemleri ve Vergilendirilmesi* (8. bs, Ekin Kitabevi 2016) 49.

18 Selen (n 17) 61.

19 Geçmiş dönemde, tescil ve onay işlemleri birbirinden ayrı yapılmaktaydı. Tescil edilen beyanname ve ekleri gümrük idaresine sunulmakta, gümrük idaresi tarafından yapılan şekli incelemeden sonra kağıt nüshalar mühürlenmek ve imzalanmak suretiyle onay işlemi gerçekleştirilmekteydi. Bu işlemin sadece evrakın kaydının alınması anlamına geldiği, bu aşamada onayı güçleştirici bir muamelede bulunulamayacağı ifade edilmekteydi. Bkz. Selen (n 17) 60 vd.

20 Gümrük Yönetmeliği m. 180: *"(1) Beyanın kontrol türü ve kontrolle görevli memur, bilgisayar sistemi tarafından risk kriterlerine göre belirlenir. (2) Kontrol türleri: a) Kırmızı hat; eşyanın muayenesi ile birlikte belge kontrolünün de yapıldığı hattır. b) Sarı hat; muayeneye gerek görülmeksizin eşyaya ait beyanname ve eklerinin doğruluğunun ve birbiriyle uygunluğunun kontrol edildiği hattır. c)(Değişik:RG-7/10/2016-29850) Mavi hat; Bakanlıkça belirlenen onaylanmış kişi statüsüne sahip kişilerin ihracatta yararlandığı, eşyanın çıkış işlemlerinin tamamlanmasından önce belge kontrolüne veya muayeneye tabi tutulmadığı hattır. Mavi hatta işlem gören ihracat beyannamelerine ilişkin beyanın kontrolü, eşyanın çıkış işlemlerinin tamamlanmasını müteakip Bakanlıkça belirlenen usul ve esaslar dâhilinde gerçekleştirilir. ç) Yeşil hat; eşyanın belge kontrolüne veya muayeneye tabi tutulmadığı hattır. (3)(Değişik:RG-12/1/2017-29946) Yetkilendirilmiş yükümlü sertifikası sahipleri adına tescilli beyannamelere ilişkin kontroller öncelikli olarak yapılır."*

getirilir. Bu hatta işlem gören beyannamenin fiziki olarak gümrük idaresine ibraz edilmesi gerekmez. Mavi hatta da yeşil hatta olduğu gibi onay işleminden önce kontrol ve muayene işlemleri yoktur. Ancak günümüzde mavi hat, serbest dolaşıma giriş rejiminde uygulanmamaktadır. Beyannamenin onaylanmasından sonra ise vergiler ödenerek eşya üzerindeki gümrük gözetimi sona erdirilir.

## IV. BELGEDE SAHTECİLİK SUÇLARI BAĞLAMINDA SERBEST DOLAŞIMA GİRİŞ BEYANNAMESİNİN GERÇEĞE AYKIRI OLMASI: YARGITAYIN YAKLAŞIMI, DOKTRİNDEKİ GÖRÜŞLER VE KANAATİMİZ

Doktrindeki hâkim görüş ve Yargıtay içtihatları, serbest dolaşıma giriş beyannamesinin gerçeğe aykırı şekilde düzenlendiği ve kullanıldığı hallerde resmi belgede sahtecilik suçunun oluşacağı yönündedir. Ancak bu yöndeki görüşlerin ve içtihatların kapsamlı değerlendirmelere dayanmadığı ve çeşitli yönlerden çelişkili olduğu söylenebilir. Ayrıca beyannameye resmi belge vasfını kazandıran hususa ve fiilin hangi maddede ve fıkrada yer alan suçu oluşturduğuna ilişkin değerlendirmelerin gümrük beyannamesini düzenleyen kişiye bağlı olarak farklılık arz ettiği de ifade edilmelidir. Gümrük beyannamesinin resmi belge olup olmadığı sorusuyla beyannamenin gerçeğe aykırı olduğu hallerde TCK'nın 204 ve devamı maddelerinde yer alan suçların oluşup oluşmadığı sorusu arasında sıkı bir bağlantı vardır. Bu nedenle iki mesele birlikte ele alınacaktır. Ayrıca bu başlık altında önce ithalatı gerçekleştiren kişiye, ardından gümrük müşavirine ilişkin değerlendirme yapılacaktır.

Yargıtay, birçok kararında gümrük beyannamelerinin resmi belge niteliğinde olduğunu ifade etmekle yetinmektedir[21]. Yargıtay Ceza Genel Kurulunun yakın tarihli bir kararında[22], serbest dolaşıma giriş beyannamesinin hukuki niteliğine ilişkin bazı açıklamalar yer almaktadır. Söz konusu kararda, ithalatı gerçekleştiren kişilere isnat edilen gümrük beyannamesini gerçeğe aykırı şekilde düzenleme ve kullanma fiillerinin TCK'nın 204/1. maddesinde yer alan resmi belgede sahtecilik suçunu oluşturduğu kabul edilmiştir. Kararın ilgili bölümü şu şekildedir: *"Sanıkların, yetkilisi oldukları ... Gıda San. ve Tic. AŞ isimli firma adına tescilli Mersin Serbest Bölge Gümrük Müdürlüğünde mavi hat kriterlerine göre işlem gören 08.03.2013 tarihli IM…37 sayılı serbest dolaşıma giriş beyannamesi ile 361.760 kg pirinci hayvan yemi olarak beyan ettikleri, malın Mersin Serbest Bölgeden çıkartılmasını müteakip kapı önünde yapılan kontrolde araçlarda beyana aykırı olarak kırık*

---

[21] Bkz. Yargıtay 7. CD, 04.04.2023, E. 2020/5408, K. 2023/3227; Yargıtay 7. CD, 28.12.2022, E. 2022/9463, K. 2022/19416; Yargıtay 7. CD, 13.10.2020, E. 2016/14030, K. 2020/14428; Yargıtay 11. CD, 08.04.2019, E. 2017/9977, K. 2019/3586; Yargıtay 11. CD, 28.05.2012, E. 2012/7472, K. 2012/9918.

[22] Yargıtay CGK, 15.01.2025, E. 2023/520, K. 2025/25.

*pirinç cinsi mal bulunduğunun tespit edildiği ve sanıkların gümrük vergisini düşük ödemek kastıyla cinsini dava konusu gümrük beyannamesi ve ekinde yer alan sahte faturalarla değiştirdikleri malı yurda sokarken yakalandıkları şeklinde kabul edilen olayda; ... uyuşmazlığa konu gümrük giriş beyannamesinin sanıklar tarafından gümrük müşavirine verilen içerik itibarıyla sahte faturalara istinaden düzenlenen özel belge görünümünde olmakla birlikte sahte bir şekilde düzenlenmiş bulunan beyannamenin sanıklar tarafından kullanılması sonucunda, söz konusu belgeye dayanılarak gümrük idaresi tarafından yapılan onay işlemi ile bu beyannameye resmî belge niteliği kazandırıldığının ve oluşa göre müsnet suçun tüm unsurları itibarıyla oluştuğunun kabulünde zorunluluk bulunmaktadır. Bununla birlikte gümrük müşavirince düzenlenen beyannamenin, beyanın doğruluğunu ispat edici güce sahip olduğu nazara alındığında sanıklara isnat edilen eylemin resmî belgenin düzenlenmesinde yalan beyan suçunu değil, resmî belgede sahtecilik suçunu oluşturduğu kabul edilmelidir."*

Gümrük beyannamelerinin hukuki niteliğine ilişkin yüzeysel değerlendirme yapma eğiliminin bu karara da yansıdığı söylenebilir. Bu kararda da resmi belgenin sahip olması gereken şartlar serbest dolaşıma giriş beyannamesi özelinde tartışılmamıştır. Ayrıca beyannameye resmi belge niteliği kazandırdığı kabul edilen onay işlemiyle ithalat sürecindeki hangi aşamanın kastedildiği açıkça ifade edilmemiştir. Bu hususa ilişkin ihtimallerin ayrı ayrı değerlendirilmesinde yarar vardır.

Mezkûr kararda belirtilen onay işlemiyle tescil işlemi kastedilmiş olabilir. Kararda yer alan karşı oyda, gümrük beyannamesinin tescil işlemiyle birlikte resmi belge niteliği kazandığı açıkça belirtilmektedir. Doktrindeki bir görüş de gümrük beyannamesinin gümrük idaresi tarafından tescil edildiği anda resmi belge niteliği kazandığını, öncesinde ise beyannamenin özel belge olduğunu savunmaktadır[23]. Gümrük beyannameleri beyan sahibi tarafından BİLGE sistemi aracılığıyla tescil edilmektedir. Tescil işlemi, beyannamedeki bilgilerin gümrük idaresine aktarılmasını ve beyannamedeki bilgilerin beyan sahibi için bağlayıcı hale gelmesini ifade eder. Bu nitelikteki bir işlemin gümrük beyannamesini resmi belge haline getirdiği kabul edilemez. BİLGE sistemi tarafından beyannameye tescil tarihi ve sayısı verilmesi de belgenin niteliğini değiştirici bir etki doğurmaz. Bu kabul, tescil işleminin kamu görevlisi tarafından fiziki veya elektronik ortamda yapıldığı haller için de geçerlidir.

Tescil işlemi ile onay işleminin birbirinden ayrı olduğu dönemde ayrıca icra edilen onay işlemi ise fiziki olarak gümrük idaresine ibraz edilen beyannamenin evrak olarak kaydedilmesinden ibaret olan bir işlem niteliğini haizdi. Bu işlemin de bir belgeye resmi belge niteliği kazandırdığı söylenemez. Esasında tescil ve onay işlemlerinin birleştirilmesi, onay işleminin basit bir prosedürel işlem

[23] Candide Şentürk Akaner, *Kaçakçılıkla Mücadele Kanunu'nda Yer Alan İthalat Kaçakçılığı Suçları* (Seçkin Yayıncılık 2022) 217.

olduğunu ve bir belgeye resmi belge niteliği kazandırmaya elverişli olmadığını da göstermektedir. Dolayısıyla her iki işlem de birer kayıt işlemi niteliğindedir ve bir belgeye resmi belge vasfı kazandırmaya elverişli değildir.

Beyannameye resmi belge vasfı kazandırdığı kabul edilen işlem bakımından değerlendirilmesi gereken son husus, beyanın kontrol edilmesinden sonra yapılan onay niteliğindeki işlemdir. Serbest dolaşıma giriş beyannamesinin kırmızı ve sarı hatta işlem gördüğü hallerde belgelerin kontrol edilmesinden veya eşyanın muayene edilmesinden sonra kamu görevlisi tarafından beyanname üzerinde onay niteliğinde işlem tesis edilmektedir. Bu işlem, beyannamenin yeşil hatta işlem gördüğü hallerde ise bilişim sistemi tarafından otomatik olarak gerçekleştirilmektedir.

Doktrindeki bir görüş, gümrük beyannamesinin özel belge olduğunu, ancak gümrük idaresinin beyanname üzerinde veya beyannameye dayanarak bir işlem yapması halinde beyannamenin resmi belge niteliği kazanacağını, o zamana kadar işlenen özel belgede sahtecilik suçunun da bu işlemle birlikte resmi belgede sahtecilik suçuna dönüşeceğini ifade etmektedir[24]. Diğer yandan doktrinde, kamu görevlisi tarafından onaylanmanın özel bir belgeye resmi belge niteliği kazandırmayacağı[25]; sadece öneminden, işlevinden veya sunulduğu makamdan hareketle bir belgenin resmi belge olduğu sonucuna varılamayacağı belirtilmektedir[26]. Bir diğer görüş ise bazı belgelerin çifte nitelikte olduğunu, belgenin kamu görevlisi tarafından düzenlenen kısmının resmi, sivil kişi tarafından düzenlenen kısmının ise özel belge olarak kabul edilebileceğini savunmaktadır. Gümrük beyannameleri bu tür belgelere örnek olarak gösterilmektedir[27]. Yargıtayın da bazı belgeler için benzer yönde kararları vardır[28].

---

[24] Seyfettin Çilesiz, *Kaçakçılıkla Mücadele Kanunu Açıklaması* (3. bs, Adalet Yayınevi 2015) 538.

[25] Faruk Erem, *Ceza Hukuku Hususi Hükümler Cilt 2* (Ajans-Türk Matbaacılık 1968) 38; Zeki Hafızoğulları ve Muharrem Özen, *Türk Ceza Hukuku Özel Hükümler Topluma Karşı Suçlar* (4. bs, US-A Yayıncılık 2022) 184; Kelep Pekmez (n 9) 121. Yargıtayın da çeşitli belgelere ilişkin bu yönde kararları vardır: Yargıtay 11. CD, 18.12.2017, E. 2015/8527, K. 2017/9048; Yargıtay 11. CD, 18.01.2018, E. 2017/5897, K. 2018/442; Yargıtay 11. CD, 12.10.2020, E. 2018/212, K. 2020/5702; Yargıtay 11. CD, 04.10.2022, E. 2019/7201, K. 2022/15524.

[26] Rahime Erbaş, 'Gümrük Hukukunda Menşe Şahadetnamesi ve Belgede Sahtecilik Suçları' (2025) (63) *Türkiye Adalet Akademisi Dergisi* 83.

[27] Sahir Erman ve Çetin Özek, *Ceza Hukuku Özel Bölüm – Kamu Güvenine Karşı İşlenen Suçlar* (Dünya Basımevi 1996) 383; Gökcen (n 8) 108 vd.

[28] Bkz. Yargıtay 15. CD, 19.02.2019, E. 2018/8976, K. 2019/932.

Kanaatimizce de serbest dolaşıma giriş beyannamelerinin çifte nitelikte olduğu kabul edilmelidir. Beyanname, dış ticaret faaliyetine ilişkin bir iradeyi ortaya koymak amacıyla sivil kişiler tarafından hazırlanan özel belgedir. Gümrük idaresine sunulması veya kamu görevlisi tarafından onaylanması, beyannamenin bu niteliğini değiştirmez. Beyanname üzerinde icra edilen onay işlemi ise gümrük idaresinin ilgili dış ticaret faaliyetine izin verdiği yönündeki iradeyi ortaya koyar. Bu onay işlemi, bir bütün olarak beyannameyi gümrük idaresinin veya ilgili kamu görevlisinin beyanı haline getirmez. Ancak kamu görevlisinin veya gümrük idaresinin iradesini yazılı hale getirdiği için beyannamenin onay kısmının resmi belge niteliğini haiz olduğu ifade edilmelidir. Söz konusu onay işlemi bir kamu görevlisi tarafından yapılabileceği gibi gümrük idaresinin iradesini ortaya koyacak şekilde bilişim sistemi tarafından da yapılabilir. Her iki durumda da aynı sonuç doğacaktır. Ayrıca onaylanan beyannamenin elektronik belge olması, beyannamenin niteliği ve oluşacak suç bakımından önem arz etmez.

Serbest dolaşıma giriş beyannamesini gerçeğe aykırı şekilde düzenleme ve kullanma fiilleri beyannamenin özel belge niteliğini haiz bölümü üzerinde icra edilmektedir. Bu nedenle söz konusu fiillerin resmi belgede sahtecilik suçunu oluşturmayacağı kanaatindeyiz. Bu fiiller özel belgede sahtecilik suçu kapsamında değerlendirilmelidir. Ancak özel belgenin gerçeğe aykırı şekilde düzenlenmesi veya kullanılması, TCK'nın 207. maddesindeki özel belgede sahtecilik suçunun seçimlik hareketleri arasında yer almamaktadır. Bu nedenle gümrük beyannamesinin gerçeğe aykırı şekilde düzenlenmesi ve gümrük idaresine sunulması özel belgede sahtecilik suçunu oluşturmaz.

Bazı belgeler üzerinde icra edilen sahtecilik fiillerinin resmi belgede sahtecilik suçu kapsamında değerlendirileceğine veya bazı belgelerin resmi belge vasfını haiz olduğuna ilişkin özel hükümler vardır. TCK'nın 210/1. maddesindeki hükmün yanı sıra 2918 sayılı Karayolları Trafik Kanunu'nun 22/5. maddesi[29] ve 1211 sayılı Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası Kanunu'nun 66. maddesi[30] bu hükümlere örnek teşkil eder. Gümrük beyannameleri için benzer bir düzenlemenin olmadığı ifade edilmelidir.

Her ne kadar aksi görüşte olsak da Yargıtay kararlarına ve doktrindeki hâkim görüşe paralel şekilde gümrük idaresi tarafından üzerinde işlem tesis edilmesinden sonra serbest dolaşıma giriş beyannamesinin bir bütün olarak resmi belge niteliği kazandığı kabul edilecek olursa ithalatı gerçekleştiren kişinin (kamu görevlisi sıfatını haiz olmayan kişinin) beyannameyi gerçeğe aykırı şekilde düzenlemesi ve

---

29 *"Tescile ilişkin geçici belge, 5237 sayılı Türk Ceza Kanununun uygulanmasında resmî belge sayılır."*

30 *"Bankanın her türlü evrak, kayıt, defter ve senetleriyle bunlara dayanan hesap özetleri resmi belge sayılır."*

kullanmasının TCK'nın 204 ve devamı maddelerinde yer alan belgede sahtecilik suçlarını oluşturup oluşturmayacağının ayrıca ele alınmasında yarar vardır.

Gerçeğe aykırı resmi belge düzenlemek sadece TCK'nın 204/2. maddesinde seçimlik hareket olarak yer almaktadır ve bu suç kamu görevlileri tarafından işlenebilen bir özgü suçtur. İthalatı gerçekleştiren kişiler ise kamu görevlisi olmadıkları için bu suçun faili olamaz. Bu noktada söz konusu kişilerin dolaylı fail sıfatıyla TCK'nın 204/2. maddesindeki resmi belgede sahtecilik suçundan sorumlu olup olmayacağı sorusu gündeme gelir. Tartışmalı olan bu hususta[31] doğrudan kanaatimizi ifade etmek gerekirse, özel faillik vasfını taşımayan kişilerin özgü suçlarda dolaylı fail olamayacağı görüşüne katılıyoruz[32]. Ayrıca özel faillik vasfını taşıyan bir kamu görevlisinin kasten işlediği hukuka aykırı fiiline iştirak edilmediği sürece TCK'nın 40/2. maddesindeki hüküm nedeniyle ithalatı gerçekleştiren kişilerin TCK'nın 204/2. maddesindeki suçtan şerik olarak sorumlu tutulmaları da mümkün değildir[33]. Beyannamenin hangi hatta işlem gördüğünün bu değerlendirme bakımından önem arz etmediği de ifade edilmelidir. Bu nedenle gümrük beyannamesinin resmi belge olduğu kabul edilecek olsa bile ithalatçının gerçeğe aykırı beyanname düzenleme veya kullanma fiilleri resmi belgede sahtecilik suçunu (TCK m. 204/1-2) oluşturmaz. Yargıtay, yukarıda yer verilen kararda olduğu gibi, TCK'nın 204/1. maddesi ile 204/2. maddesinde yer alan suçlar arasındaki seçimlik hareketlere ilişkin farklılığı göz ardı ederek ithalatçı tarafından icra edilen gerçeğe aykırı belge üzerindeki fiilleri TCK'nın 204/1. maddesi kapsamında değerlendirmektedir. Bu yöndeki kararların kanunilik ilkesine aykırı olduğu kanaatindeyiz.

Söz konusu ihtimalde tartışılması gereken bir diğer suç tipi TCK'nın 206. maddesinde yer alan resmi belgenin düzenlenmesinde yalan beyan suçudur. Resmi belgenin düzenlenmesinde yalan beyan suçunun oluşabilmesi için kamu görevlisinin beyanın doğruluğunu araştırma yükümlülüğünün bulunmaması gerektiği madde gerekçesinde belirtilmektedir. Yine gerekçede, araştırma yükümlülüğü olduğu için gümrük muayene memuruna yalan beyanda bulunma fiilinin mezkûr suçu oluşturmayacağı örnek olarak verilmiştir. Suçun kanuni tanımında yer almayan

---

31 Doktrindeki görüş farklılığı için bkz. Özgün Özyüksel, *Türk Ceza Hukukunda Dolaylı Faillik* (Seçkin Yayıncılık 2021) 265.

32 Aynı yönde görüş için bkz. Mahmut Koca ve İlhan Üzülmez, *Türk Ceza Hukuku Genel Hükümler* (18. bs, Seçkin Yayıncılık 2025) 479; Kelep Pekmez (n 9) 265; Pancaroğlu (n 8) 835.

33 Aynı yönde görüş için bkz. Fatih Selami Mahmutoğlu ve Serra Karadeniz, *Türk Ceza Kanunu Genel Hükümler Şerhi* (2. bs, Beta Yayıncılık 2021) 994 vd.; Pancaroğlu (n 8) 835; Koca ve Üzülmez (n 32) 479.

bu ilave şart doktrinde kabul edilmiş[34] ve Yargıtay tarafından benimsenmiştir[35]. Buna göre gümrük beyannamesinin gerçeğe aykırı olduğu hallerde mezkûr suçun oluşabilmesi için gümrük idaresi bakımından beyannamenin doğruluğunu araştırma yükümlülüğünün olmaması gerekir.

Yargıtay Ceza Genel Kurulunun yukarıda yer verilen kararındaki azınlık görüşü; dava konusu olayda beyannamenin içerik yönünden gerçeği yansıtmadığı (fikri sahteciliğin olduğu), faillerin onaylanmış kişi statüsüne sahip oldukları için beyannamenin mavi hatta işlem gördüğü ve bu hatta kamu görevlilerinin araştırma yükümlülüğünün bulunmadığı gerekçesiyle somut olayda resmi belgenin düzenlenmesinde yalan beyan suçunun (TCK m. 206) oluştuğu yönündedir. Doktrindeki bir görüş de beyannamedeki bilgilerin gerçeğe aykırı olduğu hallerde resmi belgenin düzenlenmesinde yalan beyan suçunun oluşabileceğini ifade etmektedir[36].

GK'nın 10/A maddesinde gümrük idareleri için gümrük mevzuatının doğru uygulanmasını sağlamak amacıyla gerekli görülen gümrük kontrollerini risk analizini esas alarak yerine getirme yükümlülüğü öngörülmüştür. Bu yükümlülüğün yerine getirilmesinde gümrük idarelerinin sahip olduğu yetkiler GK'nın 65. maddesinde düzenlenmektedir[37]. Yine bu yükümlülüğün yerine getirilmesi bakımından GY'nin

---

[34] Veli Özer Özbek, Koray Doğan ve Pınar Bacaksız, *Türk Ceza Hukuku Özel Hükümler* (20. bs, Seçkin Yayıncılık 2025) 885; M. Emin Artuk, Ahmet Gökcen, M. Emin Alşahin ve Kerim Çakır, *Ceza Hukuku Özel Hükümler* (18. bs, Adalet Yayınevi 2019) 799; Koca ve Üzülmez (n 8) 874; Hafızoğulları ve Özen (n 25) 201; Kelep Pekmez (n 9) 331.

[35] Yargıtay CGK, 12.05.2015, E. 2013/469, K. 2015/154; Yargıtay 11. CD, 22.11.2023, E. 2020/5818, K. 2023/8555; Yargıtay 11. CD, 01.04.2021, E. 2018/5958, K. 2021/3339; Yargıtay 11. CD, 03.11.2025, E. 2025/2841, K. 2025/13737.

[36] Bkz. Çetin Arslan ve Yağmur Müge Erdoğan, 'Aldatıcı İşlem ve Davranışlarla Gümrük Vergileri Kısmen veya Tamamen Ödenmeksizin Ülkeye Eşya Sokma Suçu (5607 Sayılı KMK m. 3/2)' (2018) 44(3) *Yargıtay Dergisi* 560 vd.

[37] GK m. 65: *"1.Gümrük idareleri, beyanın doğruluğunu araştırmak üzere; a) Beyanname ile ilgili ve beyannameye ekli belgeleri kontrol edebilir ve beyannamenin içerdiği bilgilerin doğruluğunu araştırmak amacı ile beyan sahibinden diğer belgeleri de vermesini isteyebilir, b) Eşyayı muayene edebilir ve ayrıntılı muayene veya tahlil amacıyla numune alabilirler. 2. Beyanname kapsamı eşyanın muayene edilmesi halinde, muayene sonuçları, muayene edilmemesi halinde ise beyannamede yer alan bilgiler, eşyanın tabi olduğu gümrük rejimi hükümlerinin uygulanmasında esas alınır. 3. Kontrol amacıyla gümrük müfettişleri, gümrük müfettiş yardımcıları, kontrolörler, stajyer kontrolörler ve*

180. maddesinde kırmızı, sarı, mavi ve yeşil hat şeklinde kontrol türleri belirlenmiştir. Gümrük idarelerinin kırmızı ve sarı hatta işlem gören beyannamenin doğruluğunu araştırma yükümlülüğü olduğu açıktır. Yeşil hattın ise ayrıca değerlendirilmesi gerekir. Modern gümrük yaklaşımında, klasik gümrük yaklaşımının aksine, *risk analizine dayalı olarak az sayıda beyanın kontrol edilmesi ve güvenilir kişiler için çeşitli kolaylıkların sağlanması anlayışı* esas alınmaktadır[38]. Türk hukukunda da yetkilendirilmiş yükümlü sertifikasına sahip kişilere serbest dolaşıma giriş rejiminde yeşil hat uygulamasından yararlanma imkânı tanınmıştır[39]. Ancak bu imkân, yetkilendirilmiş yükümlü sertifikasına sahip kişilerin gümrük idaresinin denetimine tabi olmadığı anlamına gelmemektedir. Bu kişiler tarafından yapılan ithalat işlemleri için de risk analizi yapılmakta ve bu analize bağlı olarak beyanın yeşil hatta işlem görmesine gümrük idaresi tarafından izin verilmektedir[40]. Diğer bir deyişle yeşil hat uygulamasından yararlanma izni olan kişilerin beyannameleri için de belge kontrolü veya eşya muayenesi söz konusu olabilmekte[41] ve hattın türü,

---

*gümrük idare amirleri muayenesi yapılmış ve işlemleri tamamlanmış eşyanın ikinci muayenesini her zaman yapabilirler. Keza, sözü edilenler gümrük işlemlerini her aşamada denetlemeye yetkilidirler. 4. Beyannameyi kontrol edenler ile muayeneyi ve ikinci muayeneyi yapanlar, yaptıkları kontrolden veya muayeneden, gümrük vergilerinin hesaplanmasından ya da muafiyet hükümlerinin uygulanmasından, duruma göre tek başlarına veya müteselsilen sorumludurlar."*

38 Nevzat Saygılıoğlu ve Remzi Akçin, *Dış Ticaret ve Gümrük* (Cem Web Ofset 2015) 314.

39 Gümrük İşlemlerinin Kolaylaştırılması Yönetmeliği (GİKY) m. 143: *"(1) Yetkilendirilmiş yükümlü statüsü sahibi kişilere aşağıdaki beyanın kontrol türüne ilişkin kolaylıklardan yararlanma izni verilebilir. a) Yeşil hat uygulaması. b) Beyannamelerin belge kontrolüne tabi tutulması halinde, kontrollerin öncelikle yapılması. c) Beyanname kapsamı eşyanın muayeneye tabi tutulması halinde, muayenenin öncelikle yapılması."*

40 GİKY m. 144/1: *"Yetkilendirilmiş yükümlü statüsü sahibi kişiler tarafından verilen beyanlar yapılacak risk analizi sonuçlarına göre yeşil hatta işlem görebilir."*

41 GİKY m. 144/5: *"Gümrük idarelerince, belirli riskler ya da ilgili mevzuatta yer alan yükümlülükler dikkate alınarak, beyanın kontrol türüne ilişkin kolaylıklardan yararlanma izni bulunan yetkilendirilmiş yükümlünün gümrük beyannamesine yönelik olarak belge kontrolü veya bu beyanname kapsamı eşyaya ilişkin olarak muayene öngörülebilir. Belge kontrolünün öngörüldüğü durumlarda 145 inci maddenin üçüncü fıkrası, muayene öngörüldüğü durumlarda ise 146 ncı maddenin üçüncü fıkrası hükümleri dikkate alınır."*

beyannamenin tescil edilmesinden sonra gümrük idaresi tarafından belirlenmektedir[42]. Ayrıca GK'nın 10/A/2. maddesinde risk analizine dayanmaksızın ani ve rastgele gümrük kontrolleri yapılabileceği ifade edilmektedir. Bu nedenlerle bir kişinin yetkilendirilmiş yükümlü sertifikasına sahip olması ve beyannameyi tescil ederken yeşil hattan yararlanma ihtimalinin olması, gümrük idaresinin kontrol yükümlülüğünü ortadan kaldırmamakta, sadece yükümlülüğü esnetmektedir. Bu gerekçeyle beyannamenin yeşil hatta işlem görmesi halinde de resmi belgenin düzenlenmesinde yalan beyan suçunun oluşmayacağı kanaatindeyiz. Her ne kadar 2016 yılında[43] GY'nin 180/2-c maddesinde yapılan değişiklikle ithalat işlemlerinde mavi hat uygulaması sonlandırılmış olsa da yeşil hat için yapılan değerlendirmenin kural olarak mavi hat için de geçerli olduğu söylenebilir. Sonuç olarak hattın rengi fark etmeksizin gümrük idaresinin beyannamenin doğruluğunu araştırma yükümlülüğü altında olduğu ve bu nedenle beyannamedeki bilgilerin gerçeğe aykırı olduğu hallerde resmi belgenin düzenlenmesinde yalan beyan suçunun (TCK m. 206) oluşmayacağı kanaatindeyiz.

Serbest dolaşıma giriş beyannamesinin gerçeğe aykırı olduğu hallerde değerlendirilmesi gereken bir diğer husus, beyannamenin gümrük müşaviri tarafından kasten gerçeğe aykırı şekilde düzenlenmesidir. Yargıtay 7. Ceza Dairesi, gümrük müşaviri tarafından icra edilen gerçeğe aykırı şekilde gümrük beyannamesi düzenleme fiilinin TCK'nın 204/2. maddesinde yer alan resmi belgede sahtecilik suçunu oluşturduğunu kabul etmektedir. Bu kabul, GK'nın geçici 6/6. maddesindeki *"Gümrük müşavirleri ve gümrük müşavir yardımcıları, görevleri sırasında veya görevleri sebebiyle işledikleri suçlardan dolayı fillerinin niteliğine göre Türk Ceza Kanununun Devlet memurlarına ait hükümleri uyarınca cezalandırılır."* şeklindeki hükme dayanmaktadır[44]. Bu ve benzeri hükümlerin ilgili kişinin düzenlediği belgelere resmi belge niteliği kazandırıp kazandırmadığı ve/veya ilgili kişinin görevi gereği düzenlemeye yetkili olduğu belgeler üzerinde icra ettiği fiillerin

---

42 GK m. 114/3: *"Yeşil hattan yararlanma hakkı bulunan yetkilendirilmiş yükümlü sertifikası sahibi kişiler adına tescil edilen gümrük beyannamelerinin 44 no.lu kutusuna birinci fıkrada belirtilen belgeler kaydedilir. Muayene türü yeşil hat olarak belirlenen gümrük beyannamelerine birinci fıkrada belirtilen belgeler eklenmez. Ancak, ihracat ve antrepo rejimlerine ilişkin gümrük beyannameleri hariç olmak üzere muayene türünün sarı veya kırmızı hat olarak belirlendiği durumlarda 44 no.lu kutuya kaydedilen belgeler gümrük beyannamesi ile birlikte gümrük idaresine ibraz edilir."*

43 Bkz. Resmî Gazete, 07.10.2016, Sayı: 29850.

44 Bkz. Yargıtay 7. CD, 13.06.2024, E. 2021/2991, K. 2024/6393; Yargıtay 7. CD, 11.01.2023, E. 2022/14894, K. 2023/228. İhracat beyannamesine ilişkin bu yönde karar için bkz. Yargıtay 7. CD, 26.06.2025, E. 2021/4855, K. 2025/9710. Ayrıca bkz. Yargıtay 11. CD, 25.03.2024, E. 2023/3840, K. 2024/4017.

TCK'nın 204/2. maddesi kapsamında kalıp kalmadığı doktrinde tartışmalıdır. Bir görüşe göre bu türden hükümlerin olduğu hallerde ilgili kişilerin görev gereği düzenlediği belgeler resmi belge olarak kabul edilmelidir ve ilgili kişilerin bu belgeler üzerinde icra ettiği fiiller TCK'nın 204/2. maddesi kapsamında ele alınmalıdır[45]. Bu yöndeki bir görüş, GK'nın geçici 6/6. maddesindeki düzenleme nedeniyle gümrük müşavirlerinin beyanname üzerinde icra ettiği fiillerin TCK'nın 204/2. maddesi kapsamında değerlendirilmesi gerektiğini savunmaktadır[46]. Aksi yöndeki görüşe göre ise bu gibi hükümlerin ilgili kişilerin görevleri gereği düzenlediği belgelere resmi belge niteliği kazandırma amacı yoktur[47].

Kanaatimizce bu tür düzenlemeler ilgili kişilerin hukuki statüsünü değiştirmediği gibi bu kişilerin görevleri gereği düzenlediği belgeleri resmi belge haline getirmez. Bu nedenle GK'nın geçici 6/6. maddesindeki hükmün gümrük müşavirlerinin düzenlediği gümrük beyannamelerine resmi belge niteliği kazandırmadığı düşüncesindeyiz. Söz konusu hüküm sadece, kamu görevlileri tarafından işlenebilen özgü suçlar için aranan özel faillik vasfını cezai sorumluluğun tespitiyle sınırlı şekilde gümrük müşavirlerine tanımaktadır. Diğer bir deyişle söz konusu hüküm, özel faillik vasfına sahip olma (kamu görevlisi olma) hariç tüm unsurları gerçekleşmiş bir suçtan dolayı gümrük müşavirinin cezalandırılmasına imkân tanımaktadır. Gümrük müşavirinin gerçeğe aykırı beyanname düzenlediği hallerde resmi belgede sahtecilik suçunun konusunu oluşturabilecek bir resmi belge bulunmadığı için söz konusu hallerde TCK'nın 204/2. maddesindeki suçun unsurları oluşmaz. Sonuç olarak serbest dolaşıma giriş beyannamesinin ithalatçı tarafından düzenlenmesi ile gümrük müşaviri tarafından düzenlenmesi arasında belgede sahtecilik suçları bağlamında herhangi bir fark bulunmamaktadır.

---

45 Kelep Pekmez (n 9) 94 vd.; Artuk, Gökcen, Alşahin ve Çakır (n 35) 782.

46 Çilesiz (n 24) 182. *Koper*, bir yandan gümrük müşavirlerinin düzenleyip gümrük idaresine sunduğu beyannamelerin GK'nın geçici 6/6. maddesindeki hüküm nedeniyle resmi belge olduğunu ifade etmekte, diğer yandan ise aslında özel belge niteliğinde olan gümrük beyannamesinin gümrük müşaviri tarafından düzenlenip gümrük idaresine verilmesinden sonra işleme alındığı anda resmi belge niteliği kazandığını belirtmektedir. Bkz. Murat Koper, *Kaçakçılık Suçları, Kabahatleri ve Araç Müsaderesi* (Seçkin Yayıncılık 2026) 703.

47 İzzet Özgenç, 'Organize Sanayi Bölgesi Yönetim ve Denetim Organlarında Görev Yapan Kişilerin Hukuki Statüsüne ve Sorumluluk Rejimine İlişkin Tespit ve Değerlendirmeler' içinde Mahmut Koca (ed), *Prof. Dr. Mehmet Emin Artuk'a Armağan* (Seçkin Yayıncılık 2020) 721. *Gökcen*, bu tür hükümlerin belgelerin niteliğini değiştirme amacı taşımadığını savunmakla birlikte ilgili kişiler bakımından TCK'nın 204/2. maddesindeki hükmünün uygulanması gerektiğini ifade etmektedir: bkz. Gökcen (n 8) 108, 343.

Son olarak gümrük idaresi tarafından üzerinde işlem tesis edilmesinden sonra serbest dolaşıma giriş beyannamesinin resmi belge niteliği kazandığı kabul edilecek olursa ithalatçının beyannameyi gerçeğe aykırı şekilde düzenlemesi ve kullanması fiillerine ilişkin yukarıda yaptığımız değerlendirmenin gümrük müşaviri için de geçerli olduğu belirtilmelidir. Gümrük müşavirinin kamu görevlilerine ilişkin hükümler uyarınca cezalandırılacağını ifade eden GK'nın geçici 6/6. maddesindeki hüküm, gümrük müşavirinin TCK'nın 204/2. maddesindeki suçun müstakil veya dolaylı faili olabilmesi için yeterli değildir. Zira bu suçun oluşabilmesi için kamu görevlisi olan failin görevi gereği düzenlemeye yetkili olduğu belge üzerinde tipik fiili icra etmesi gerekir. GK'nın geçici 6/6. maddesindeki hüküm ise gümrük müşaviri için serbest dolaşıma giriş beyannamesine resmi belge niteliği kazandırma yetkisi tanımaz.

## SONUÇ

Çalışmamızda vardığımız sonuçlar şu şekilde sıralanabilir:

1. Serbest dolaşıma giriş beyannamesi özel belgedir. Zira beyanname, kamu görevlisi tarafından görevi nedeniyle düzenlenen bir belge değildir. Beyannamenin gümrük idaresine sunulması ve gümrük idaresinin denetiminde gerçekleştirilen dış ticaret faaliyetinde kullanılması, tek başına beyannamenin hukuki niteliğinde değişikliğe neden olmaz. Bunun yanı sıra gümrük beyannamelerinin resmi belge hükmünde olduğunu ifade eden bir kanuni düzenleme de yoktur. Bu kabul hem beyannamenin ithalatçı tarafından hem de gümrük müşaviri tarafından düzenlendiği haller için geçerlidir. Gümrük müşavirlerinin kamu görevlilerine ilişkin hükümler uyarınca cezalandırılacağı yönündeki GK'nın geçici 6/6. maddesindeki hüküm, gümrük müşavirlerine kamu görevlisi vasfı kazandırmaz ve gümrük müşavirlerinin düzenlediği belgelerin hukuki niteliğinde herhangi bir değişikliğe neden olmaz. Ancak serbest dolaşıma giriş beyannamesi üzerinde gümrük idaresinin ilgili dış ticaret faaliyetine izin verdiğini ortaya koyan onay niteliğinde bir işlem tesis ettiği durumda beyannamenin çifte nitelik arz edeceği kanaatindeyiz. Beyannamenin gümrük idaresinin onay iradesini gösteren kısmı resmi belge niteliğini haiz olacaktır. Ancak onay işlemi bir bütün olarak gümrük beyannamesini gümrük idaresinin irade beyanı haline getirmediği için gümrük beyannamesini bir bütün olarak resmi belgeye dönüştürmez. Ayrıca onay işleminin bir kamu görevlisi tarafından yapılması ile gümrük idaresine ait bilişim sistemi tarafından otomatik olarak yapılması arasında da bir farkın olmadığı düşüncesindeyiz. Zira bilişim sistemi tarafından yapılan onay işlemi de gümrük idaresinin iradesini ortaya koymaktadır.

2. Gerçeğe aykırı şekilde düzenlenerek gümrük idaresine sunulan serbest dolaşıma giriş beyannamesinin gümrük idaresi tarafından onaylanmasından sonra resmi belge niteliği kazanan kısmı ne sahtedir ne de gerçeğe aykırıdır. Bu nedenle söz konusu fiiller resmi belgede sahtecilik suçunu oluşturmaz. Beyannamenin özel belge niteliğini haiz kısmındaki gerçeğe aykırılık özel belgede sahtecilik

suçu kapsamında değerlendirilmelidir. TCK'nın 207. maddesindeki seçimlik hareketler arasında gerçeğe aykırı özel belge üzerinde icra edilen fiiller yer almamaktadır. Bu nedenle serbest dolaşıma giriş beyannamesinin gerçeğe aykırı şekilde düzenlenmesi ve kullanılması özel belgede sahtecilik suçunu oluşturmaz.

3. Her ne kadar aksi kanaatte olsak da Yargıtayın kararları ve doktrindeki hâkim görüşe paralel olarak gümrük idaresi tarafından icra edilen bir işlemden sonra (onay işlemi gibi) serbest dolaşıma giriş beyannamesinin bir bütün olarak resmi belge niteliği kazandığı görüşü kabul edilecek olur ise ithalatçı veya gümrük müşavirinin beyannameyi gerçeğe aykırı şekilde düzenlemesi ve/veya kullanması fiilleri bakımından şu şekilde bir değerlendirme yapılmalıdır:

3a. Resmi belgenin gerçeğe aykırı şekilde düzenlenmesi sadece TCK'nın 204/2. maddesinde seçimlik hareket olarak yer almaktadır. Bu suç bir özgü suçtur. İthalatçı kamu görevlisi vasfına sahip olmadığı için söz konusu suçun müstakil veya dolaylı faili olamaz. Kamu görevlisinin kasten tipik fiili icra etmediği hallerde TCK'nın 40. maddesinde yer alan bağlılık kuralının şartları sağlanmadığı için ise ithalatçı söz konusu suçtan şerik olarak da sorumlu tutulamaz. Bu değerlendirme, beyannamenin gümrük müşaviri tarafından düzenlendiği haller için de geçerlidir. GK'nın geçici 6/6. maddesindeki hüküm, beyannamenin gerçeğe aykırı olduğu hallerde gümrük müşavirinin TCK'nın 204/2. maddesindeki suçtan dolaylı fail olarak sorumlu tutulabilmesine imkân tanımaz. Zira söz konusu suçun oluşabilmesi için failin kamu görevlisi olması veya kamu görevlisi gibi cezalandırılabilmesi yeterli değildir. Buna ilaveten fiilin, failin görevi gereği düzenlemeye yetkili olduğu bir resmi belge üzerinde icra edilmesi gerekir. Ancak söz konusu ihtimalde bu şart gümrük müşaviri bakımından sağlanmamaktadır.

3b. Söz konusu ihtimal bakımından tartışılması gereken bir diğer suç, resmi belgenin düzenlenmesinde yalan beyan suçudur. Hangi hatta işlem gördüğü fark etmeksizin gümrük idaresinin beyannameyi kontrol etme yükümlülüğü vardır. Serbest dolaşıma giriş beyannamesinin yeşil hatta işlem görmesi, gümrük idaresinin kontrol yükümlülüğünü sadece esnetmektedir. Her ne kadar günümüzde serbest dolaşıma giriş beyannameleri mavi hatta işlem görmese de bu değerlendirme mavi hat için de kural olarak geçerlidir. Bu nedenle beyannamenin gerçeğe aykırı olduğu hallerde resmi belgenin düzenlenmesinde yalan beyan suçunun da oluşmayacağı kanaatindeyiz.

## KAYNAKÇA

Akın G, 'Belgede Sahtecilik Suçlarının Konusu Olarak Elektronik/Dijital Belge' (2021) 3(1) *Bilişim Hukuku Dergisi*.

Arslan Ç ve Erdoğan YM, 'Aldatıcı İşlem ve Davranışlarla Gümrük Vergileri Kısmen veya Tamamen Ödenmeksizin Ülkeye Eşya Sokma Suçu (5607 Sayılı KMK m. 3/2)' (2018) 44(3) *Yargıtay Dergisi*.

Artuk ME, Gökcen A, Alşahin ME ve Çakır K, *Ceza Hukuku Özel Hükümler* (18. bs, Adalet Yayınevi 2019).

Çevikçelik M, *Gümrük Hukukunda İdari Faaliyet ve Uyuşmazlık Çözüm Yolları* (Seçkin Yayıncılık 2023).

Çilesiz S, *Kaçakçılıkla Mücadele Kanunu Açıklaması* (3. bs, Adalet Yayınevi 2015).

Değirmenci O, 'Sahtecilik Suçlarında Belge Kavramı' içinde Bahar Demirci Yetik ve Şule Derin (ed), *Belgede Sahtecilik ve Vergi Suçları Sempozyumu* (Yargıtay Cumhuriyet Başsavcılığı Yayınları 2020).

Dülger MV, 'Belgede Sahtecilik Suçlarının Konusu Olarak Elektronik Belge' içinde Bahar Demirci Yetik ve Şule Derin (ed), *Belgede Sahtecilik ve Vergi Suçları Sempozyumu* (Yargıtay Cumhuriyet Başsavcılığı Yayınları 2020).

Erbaş R, 'Gümrük Hukukunda Menşe Şahadetnamesi ve Belgede Sahtecilik Suçları' (2025) (63) *Türkiye Adalet Akademisi Dergisi*.

Erdem MR, 'Özel Belgede Düşünsel Sahteciliği (İçerik Sahteciliğinin) Cezalandırılabilirliği' içinde Bahar Demirci Yetik ve Şule Derin (ed), *Belgede Sahtecilik ve Vergi Suçları Sempozyumu* (Yargıtay Cumhuriyet Başsavcılığı Yayınları 2020).

Erem F, *Ceza Hukuku Hususi Hükümler Cilt 2* (Ajans-Türk Matbaacılık 1968).

Erman S ve Özek Ç, *Ceza Hukuku Özel Bölüm – Kamu Güvenine Karşı İşlenen Suçlar* (Dünya Basımevi 1996).

Gökcen A, *Belgede Sahtecilik Suçları* (4. bs, Adalet Yayınevi 2016).

Gültekin R, *Gümrük Kabahatleri* (Gazi Kitabevi 2019).

Güngör D, *Resmi Belgelerde Sahtecilik Suçu* (Yetkin Yayınları 2010).

Hafızoğulları Z ve Özen M, *Türk Ceza Hukuku Özel Hükümler Topluma Karşı Suçlar* (4. bs, US-A Yayıncılık 2022).

Kelep Pekmez T, *Belge Suçları* (On İki Levha Yayıncılık 2025).

Koca M ve Üzülmez İ, *Türk Ceza Hukuku Genel Hükümler* (18. bs, Seçkin Yayıncılık 2025).

Koca M ve Üzülmez İ, *Türk Ceza Hukuku Özel Hükümler* (8. bs, Adalet Yayınevi 2022).

Koper M, *Kaçakçılık Suçları, Kabahatleri ve Araç Müsaderesi* (Seçkin Yayıncılık 2026).

Mahmutoğlu FS ve Karadeniz S, *Türk Ceza Kanunu Genel Hükümler Şerhi* (2. bs, Beta Yayıncılık 2021).

Özbek VÖ, Doğan K ve Bacaksız P, *Türk Ceza Hukuku Özel Hükümler* (20. bs, Seçkin Yayıncılık 2025).

Özgenç İ, 'Organize Sanayi Bölgesi Yönetim ve Denetim Organlarında Görev Yapan Kişilerin Hukuki Statüsüne ve Sorumluluk Rejimine İlişkin Tespit ve Değerlendirmeler' içinde Mahmut Koca (ed), *Prof. Dr. Mehmet Emin Artuk'a Armağan* (Seçkin Yayıncılık 2020).

Özyüksel Ö, *Türk Ceza Hukukunda Dolaylı Faillik* (Seçkin Yayıncılık 2021).

Pancaroğlu B, 'Sahte ve Gerçeğe Aykırı Belge Kavramlarının Ceza Hukuku Bağlamında Değerlendirilmesi ve Sonuçları' (2022) 28(2) *Marmara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Hukuk Araştırmaları Dergisi*.

Saygılıoğlu N ve Akçin R, *Dış Ticaret ve Gümrük* (Cem Web Ofset 2015).

Selen U, *Gümrük İşlemleri ve Vergilendirilmesi* (8. bs, Ekin Kitabevi 2016).

Şentürk Akaner C, *Kaçakçılıkla Mücadele Kanunu'nda Yer Alan İthalat Kaçakçılığı Suçları* (Seçkin Yayıncılık 2022).

Taner FG, 'Özel Belgelerde Sahtecilik Suçları Bağlamında Maddi Hasarlı Trafik Kazası Tespit Tutanakları (Kağıt ve Elektronik) ve Ortaya Çıkan Sorunlar' (2017) (35) *Ceza Hukuku Dergisi*.

Tekin A ve Tekin ÜE, *4458 Sayılı Gümrük Kanunu'na Göre Gümrük İşlemleri* (5. bs, Seçkin Yayıncılık 2025).

Tezcan D, Erdem MR ve Önok RM, *Teorik ve Pratik Ceza Özel Hukuku* (23. bs, Seçkin Yayıncılık 2025).

Tunç K, *Elektronik Belgede Sahtecilik* (Adalet Yayınevi 2025).

Yavuz HA ve Ulgar OB, *Uygulamada Kaçakçılıkla Mücadele Kanununda Düzenlenen Kaçakçılık Suçları* (2. bs, Adalet Yayınevi 2025).

TAAD Yıl 17 . Sayı 68 . Ekim 2026
ISSN 1309-6826 - E-ISSN 3150-0919
Araştırma Makalesi/Research Article DOI: 10.54049/taad.1950436

# BİLİŞİM SİSTEMLERİ VASITASIYLA İŞLENEN ISRARLI TAKİP SUÇU: TEKNOLOJİK SORUNLAR VE REFORM ÖNERİLERİ

*The Stalking Crimes Committed Through Information Systems: Technological Problems and Reform Proposals*

**İbrahim KORKMAZ***

## Özet

Israrlı takip, mağdurun rızası olmadan sürekli olarak devam eden ve mağdurun yaşam alanını sistematik bir şekilde kuşatarak psikolojik baskı oluşturan bir davranış biçimidir. Günümüzde, bilişim sistemlerinin sağladığı anonimlik ve mekândan bağımsızlık sayesinde, mağdur üzerinde kesintisiz bir siber şiddet uygulanabilmektedir. Bu çalışma, TCK m. 123/A'da düzenlenen ısrarlı takip suçunun işlenme türlerinden biri olan bilişim sistemleri vasıtasıyla işlenen ısrarlı takip suçunu kavramsal ve teorik temelleriyle incelemeyi, benzer suç ve eylemlerden (TCK m. 123, 105, 106, 134; mobbing; siber zorbalık; spam) farklarını göstermeyi, yeni dijital uygulamalar (doxxing, rıza dışı ifşa/intikam pornosu, deepfake taciz) ve teknoloji temelli araçların (botlar, GPS ve stalkerware, IoT, Metaverse/VR) yarattığı çeşitli sorunları inceleyerek Türk hukuku için reform ihtiyacını ortaya koymayı amaçlamaktadır. Mağdurun hem fiziksel hem de dijital huzur ve güvenliğini sağlamak amacıyla, bilişim sistemleri vasıtasıyla takip için TCK m. 123'ten ayrı, özgün bir düzenleme yapılması veya TCK m. 123/A'da yer alan "temas" kavramının izleme ve gözetlemeyi de içerecek şekilde genişletilmesi, "fiziken takip" teriminin teknolojik dolaylı takip ve sanal alanları kapsayacak şekilde güncellenmesi, yapay zekâ, bot, deepfake gibi yöntemler için özel dijital uzaklaştırma ve erişim yasakları düzenlenmesi, platform iş birliği ve dijital delil standartlarının güçlendirilmesi; bütüncül bir ceza politikası oluşturmak için çalışmamızda teklif edilen reform önerilerini oluşturmaktadır.

**Anahtar kelimeler:** Israrlı takip suçu, bilişim sistemleri, siber şiddet, dijital ayak izleri, dijital deliller

## Abstract

Stalking is a form of behavior that continues uninterrupted without the victim's consent, systematically encircling the victim's living space and creating psychological pressure. Today, thanks to the anonymity and geographical independence provided by information systems, uninterrupted cyberviolence can be inflicted on the victim. This study aims to examine the crime of stalking committed through information systems, one of the types of stalking regulated in Article 123/A of the Turkish Penal Code, from its conceptual and theoretical foundations; to demonstrate its differences from similar crimes and actions (Articles 123, 105, 106, 134 of the Turkish Penal Code; mobbing; cyberbullying; spam); and to highlight the need for reform in Turkish law by

- *Bu makale Etik Kurul iznine tabi değildir/This article is not subject to Ethics Committee permission.*
- *Makale Geliş Tarihi/Article Received Date: 15.4.2026*
- *Yayın Kurulu Kabul Tarihi/Editorial Board Acceptance Date: 17.7.2026*

* Dr. Öğr. Üyesi, İstanbul Beykent Üniversitesi, Hukuk Fakültesi, Ceza ve Ceza Muhakemesi Hukuku Ana Bilim Dalı, İstanbul/Türkiye, e-posta: ibrahimkorkmaz@beykent.edu.tr, https://orcid.org/0000-0002-5690-432X

examining the various problems created by new digital applications (doxxing, non-consensual disclosure/revenge pornography, deepfake harassment) and technology-based tools (bots, GPS and stalkerware, IoT, Metaverse/VR). The study also aims to address the need for reform in Turkish law regarding stalking through information systems, in order to ensure the physical and digital peace and security of the victim. The proposed reforms in our study to create a holistic criminal policy include; creating a separate, original regulation from Article 123; expanding the concept of "contact" in Article 123/A of the Turkish Penal Code to include monitoring and surveillance; updating the term "physical tracking" to encompass technological indirect tracking and virtual spaces; regulating specific digital removal and access restrictions for methods such as artificial intelligence, bots, and deepfakes; and strengthening platform cooperation and digital evidence standards.

**Keywords:** Stalking crime, information systems, cyber violence, digital footprints, digital evidence

## GİRİŞ

Israrlı takip (stalking), bir kimsenin rızası dışında gerçekleştirilen, süreklilik arz eden ve mağdurun yaşam alanını sistematik bir şekilde kuşatarak mağdur üzerinde psikolojik baskı kuran bir davranışlar bütünüdür.[1] Bu fiiller, zaman içinde tekrarlanarak ve belirli bir "ısrar" iradesiyle birleşerek, mağdurun ciddi bir huzursuzluk hissetmesine, güvenlik endişesi taşımasına ve sonucunda yaşam tarzını değiştirmek zorunda kalmasına neden olabilecek yoğunluğa erişebilir.[2] Geleneksel olarak fiziksel takip ve doğrudan temas kurma çabalarıyla tanımlanan bu suç türü, günümüzde bilişim sistemlerinin sunduğu olanaklar sayesinde, mekândan bağımsız, anonim ve kesintisiz bir siber şiddet biçimine dönüşerek bireyin özel hayatının gizliliğini ve hareket özgürlüğünü sürekli tehdit edebilir hale gelmiştir.[3]

Israrlı takip (stalking) eylemi, bir suç olmanın ötesinde, temelinde karmaşık psikolojik dinamikler ve sosyolojik çatışmalar barındıran davranışlar bütünüdür. İnsanların neden bir başkasını sistematik olarak takip ettiklerine dair yapılan araştırmalar, bu motivasyonun nadiren tek bir nedene dayandığını; çoğunlukla güç, kontrol, saplantı ve reddedilme duygularının bir bileşimi olduğunu göstermiştir.[4] Israrlı takip suçunu işleyen kişileri inceleyen araştırmalar, en yaygın fail tipinin "reddedilmiş takipçi" olduğunu *gö*stermektedir.[5] Bu tip vakalarda fail, biten

---

1 Ayşenur Cihan, 'Türk Ceza Hukuku Bağlamında Israrlı Takip Suçu (TCK Md. 123_A)' (2023) 13 Hasan Kalyoncu Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi 339; Murat Volkan Dülger, 'Normatif Düzenleme Açısından Israrlı Takip Suçu' (2023) 8 İstanbul Aydın Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi 21; Sezgi Demirkale, 'Israrlı Takip Suçu' (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Hasan Kalyoncu Üniversitesi 2024) 7.

2 Murat Balcı ve Kerim Çakır, 'Israrlı Takip Suçu (TCK m. 123/A)' (2022) 10 Kadir Has Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi 323.

3 Elif Gizem Gündoğdu, 'Bilişim Sistemlerinin Kullanılması Suretiyle İşlenen Takip Suçu' (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Bahçeşehir Üniversitesi 2025); Ayşe Güneş, 'As a Continuity of the Different Forms of Violence: Gender-Based Digital Violence Against Women' (2024) 5 Sosyal Mucit Academic Review 118 https://doi.org/10.54733/smar.1440636 (Erişim tarihi: 6 Mayıs 2026).

4 Cihan (n 1) 342; Nedim Havle, 'Israrın Psikolojik Anatomisi: Yargıtay İçtihatları Işığında TCK Madde 123'ün Sübjektif Unsurları' (2025) 7 Adli Bilimler ve Suç Araştırmaları Dergisi 221.

5 Havle (n 4) 233.

bir ilişkinin ardından duyduğu öfke veya ayrılığı kabullenememe haliyle, takip eylemini kaybettiği kontrolü yeniden kazanmanın bir yolu olarak kullanmaktadır.[6] Mağduru sürekli izlemek, onun yaşamına dair her ayrıntıya vakıf olmak ve mağdurun yaşam tarzını değiştirmesine yol a*çacak derecede bir korku atmosferi oluşturmak, fail için bir* "hükmetme" aracı haline gelmektedir.[7]

Diğer yandan, ısrarlı takibin arkasındaki motivasyon her zaman geçmiş bir ilişkiye olmayabilir. Bazı vakalarda fail, mağdurla arasında hiçbir bağ olmamasına rağmen, "erotomania" olarak adlandırılan ve mağdurun kendisine *âşık* olduğu yönündeki hayali inançlarla hareket edebilmektedir.[8] Bu tür "yakınlık arayan" failler için takip, hayali bir aşkı gerçeğe dönüştürme çabasıyken; "yetersiz takipçi" olarak tanımlanan bir diğer grup için ise takip etmek, sosyal beceri eksikliğini telafi etmeye yönelik bir yakınlık kurma yöntemidir.[9]

Dijital çağda bu motivasyonlar, bilişim sistemlerinin sağladığı anonimlik ve mağdura erişim kolaylığı ile takibi daha da tehlikeli bir boyuta dönüştürmüştür. Fail, fiziksel dünyada göze alamayacağı taciz eylemlerini, sanal dünyanın sunduğu "görünmezlik zırhı" altında çok daha düşük bir maliyet ve riskle gerçekleştirebilmektedir.[10] Siber takip vakalarında faillerin ana motivasyonu genellikle mağduru 7/24 gözetleyerek onda "her an izleniyorum" hissi yaratmak ve bu yolla sosyal çevresinden izole ederek psikolojik bir çöküşe sürüklemektir.[11] Sonuç olarak ısrarlı takip; failin kendi içsel boşluklarını, intikam arzularını veya kontrol dürtülerini mağdurun özgürlüğü pahasına tatmin etmeye çalıştığı, yıkıcı bir şiddet sarmalıdır.[12]

Israrlı takip (stalking), güncel hukuk doktrininde modern bir suç tipi olarak sınıflandırılmakla birlikte, bir davranış örüntüsü olarak kökenlerinin antik dönemlere kadar uzandığı gözlenmektedir. Bu bağlamda, söz konusu davranış örüntülerinin, binlerce yıl öncesinden itibaren tıp ve edebiyat disiplinlerinde yer aldığı görülmüştür. Hippocrates, Galen ve Plutarch gibi düşünürler, bu tür "takıntılı" davranışlara, *tıbbi bir bakış açısıyla* eserlerinde yer vermişlerdir.[13] Edebiyat ala-

---

6 Cihan (n 1) 342; Hamdiye Yılmaz İmret, 'Kadına Karşı Şiddetin Bir Türü Olarak Israrlı Takip Suçu (TCK'nın 123/A Maddesi)' (2024) 11 İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi 1 8.

7 Canan Sarı, 'Israrlı Takip Suçunun Kadına Yönelik Şiddetin Önlenmesindeki Önemi' (2025) Terazi Hukuk Dergisi 102; Dülger (n 1) 18.

8 Havle (n 4) 233; Dülger (n 1) 18.

9 Bilal Emre Can, 'Israrlı Takip Suçu' (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Yaşar Üniversitesi 2023); Havle (n 4) 233.

10 Gündoğdu (n 3) 10; Güneş (n 3) 16.

11 Güneş (n 3); Subhajit Panda, 'Towards a Cyberfeminist Framework for Addressing Gender-Based Violence in Social Media: An Introduction' (2023) <https://doi.org/10.4018/978-1-6684-8893-5.ch008>.

12 Dülger (n 1) 16; Sarı (n 7) 106.

13 Edward H Reynolds ve James V. Kinnier Wilson, 'Obsessive Compulsive Disorder and Psychopathic Behaviour in Babylon' (2012) 83 Journal of Neurology, Neurosurgery & Psychiatry 199.

nında ise Dante Alighieri, Petrarch ve Søren Kierkegaard gibi önemli şahsiyetlerin eserlerinde ve yaşam öykülerinde, ısrarlı takip davranışlarına benzer saplantılı bağlanma izlerine rastlanmıştır.[14] 19. yüzyılda Fransız psikiyatrist Esquirol, "erotomani"[15] kavramını tanımlayarak, eserlerinde bu davranışın klinik temellerini oluşturmuştur.[16] 20. yüzyılın başlarında, bu tür eylemler "sosyal saldırganlık" ve "zorbalık" bağlamında değerlendirilirken, "stalking" terimi ancak yüzyılın sonlarına doğru modern kriminoloji sözlüğüne girmiştir.[17]

*Çağımızda* teknoloji alanında meydana gelen gelişmeler sonucunda bilişim sistemleri ve sosyal medya, günlük yaşamın ayrılmaz bir parçası haline gelmiştir.[18] 2024 yılının sonlarına doğru ve 2025 yılının başlarında, dünya çapında aktif sosyal medya kullanıcılarının sayısının 5 milyarı aştığı bildirilmektedir. Bu veri, dünya nüfusunun yaklaşık %62,3'üne karşılık gelmektedir.[19] Her gün yaklaşık bir milyon yeni kullanıcının sosyal medya dünyasına adım atması, bilişim sistemlerinin toplumun en temel yapı taşlarına ne kadar hızlı bir şekilde entegre olduğunu ortaya koymaktadır.[20] Türkiye'de internet kullanım oranının %88,3'e ulaştığı tespit edilmiştir. 2025 yılı verilerine göre, ülkemizde 58,5 milyon kişi aktif olarak sosyal medya kullanmakta olup, bu sayı Türkiye nüfusunun %66,7'sine karşılık gelmektedir.[21]

Bu durum, bireylerin dijital platformlar üzerinde bıraktığı veri izlerinin hacmini artırırken, söz konusu verilerin kötüye kullanım potansiyelini de içinde barındırmaktadır.[22] Statista'ya göre, dünya genelinde internet kullanıcılarının günlük ortalama sosyal medya kullanım süresi 2012 yılında 90 dakika iken, 2023

---

14 Nesrin Duman, Hürmüs İrem Öçalan ve İlayda Çoban, 'Partner Israrlı Takibi Veya Stalklama: Mağdur ve Saldırgan Karakteristikleri ve Stalklama Taktikleri' (2023) 7 Yaşam Becerileri Psikoloji Dergisi 33 ; Selin Türkoğlu, 'Türk Ceza Hukuku Açısından Israrlı Takip' (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Galatasaray Üniversitesi 2019).

15 Bir kişinin kendisine âşık olduğuna dair hayali inanç.

16 Brendan D Kelly, 'Love as Delusion, Delusions of Love: Erotomania, Narcissism and Shame' (2018) 44 Medical Humanities 15 (Erişim Tarihi: 3 May 2026).

17 Hatice Demirdağ, 'Sosyal Medya Kullanımı ve Dijital Bir Hastalık Olarak Stalkıng' (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Bolu Abant İzzet Baysal Üniversitesi 2025) 43.

18 Venugeetha Y, Ranjeet Rathod ve Rishabh Kumar, 'Social Networking Sites in Daily Life: Benefits and Threats' [2022] Artificial Intelligence and Communication Technologies 51.

19 Miraç Fırat Çoğan, 'Türk Hukukunda Israrlı Takip Suçu' (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Erzincan Binali Yıldırım Üniversitesi 2024) 33.

20 Hilal Almarabeh ve Amjad Sulieman, 'The Impact Of Cyber Threats On Social Networking Sites' (2019) 10 International Journal of Advanced Research in Computer Science 1.

21 Gülden Demir, 'Ekranın Ötesindeki Gençlik: Dijital Medya Ve Gençlik Söylemlerine Eleştirel Bir Yaklaşım' (2025) 5 Journal of Communication Science Researches 253; Büşra Durmuş ve Damla Eyüboğlu, 'Çocuklarda Ekran ve Sosyal Medya Bağımlılığı' (2025) 47 Osmangazi Tıp Dergisi 65.

22 Özge Şenses ve İlknur Aydoğdu Karaaslan, 'Sosyal Medyada Stalklamak Üzerine Yapılan Bir Araştırma' (2022) 5 Sosyal, Beşerî ve İdari Bilimler Dergisi 1527.

yılında 151 dakikaya yükselmiştir.[23] Bu artış, bireylerin dijital ortamdaki takip edilebilirlik sürelerinin uzamasına yol açmaktadır.[24]

Dijital dünyada "takip edilebilir" (traceable) olmak, bireyin yaşamının neredeyse her anının veri haline gelmesi ciddi hukuki ve kriminolojik riskler barındırmaktadır. Bireylerin dijital ayak izi bırakması, sosyal medya paylaşımları, konum bildirimleri (check-in), etiketlemeler ve çevrimiçi alışkanlıklar vasıtasıyla gerçekleşmektedir.[25] Bu izler sayesinde fail bilişim sistemlerini kullanarak mağdurun günlük alışkanlıklarını, sosyal çevresini ve fiziksel yerini kolayca tespit edebilmektedir.[26]

Dijital platformlar, bireyin özel yaşamı ile kamusal alanı arasındaki sınırı muğlaklaştırmaktadır.[27] Kişisel verilerin korunmasına yönelik farkındalığın düşük olması kullanıcıların "gizlilik" yerine "etkileşim" odaklı hareket etmelerine yol açmaktadır. Failler mağdurları sosyal medya hesabını kapatsalar bile, geçmişte bıraktıkları dijital izler veya ortak arkadaşlar vasıtasıyla dolaylı olarak izleyebilmektedirler.[28]

Dijital dünyada takip edilebilir olmanın yarattığı bir diğer sorun ise failin anonimliğidir.[29] Mağdur dijital izleriyle tamamen "görünür" ve "takip edilebilir" durumdayken, fail sahte hesaplar, VPN veya proxy gibi araçlar arkasına gizlenebilmektedir.[30] Bu durum, mağdurun korku ve çaresizlik duygularını artırırken, adli makamların faili belirlemesini ve dijital kanıtların doğruluğunu sağlamasını zorlaştırmaktadır.[31]

Teknolojinin yaygınlaşması ve siber ortamın anonim yapısının oluşturduğu riskler, dünya genelinde birçok ülkede siber ısrarlı takip eylemlerinin suç haline getirilerek cezai yaptırımlarla caydırıcılıklarının artırılmasına çalışılmıştır.[32]

---

23 'Küresel Günlük Sosyal Medya Kullanımı 2025 | Statista' <https://www.statista.com/statistics/433871/daily-social-media-usage-worldwide/> (Erişim Tarihi 8 Mayıs 2026).

24 Özge Şenses ve diğerleri, 'Toplumsal Cinsiyet Bağlamında Siber Takip Üzerine Yapılan Bir Araştırma' (2023) 3 Türkiye Medya Akademisi Dergisi 185.

25 Türkoğlu (n 14) 18.

26 ibid.

27 Halil İbrahim Özbilger, 'Sosyal Medyada Kişisel Verilerin Korunmasına İlişkin Bir Araştırma' (2025) 7 Kişisel Verileri Koruma Dergisi 35 <https://dergipark.org.tr/en/pub/kvkd/article/1633255>.

28 Özge Ayas ve Nilüfer Mutlu, 'Siber Ortamda Kadınlara Karşı Gerçekleşen Israrlı Takip Suçunun Eleştirel Analizi' Cinsiyet Bağlamında Hukuka Eleştirel Bakış Sempozyumu (Atılım Üniversitesi, 2024).

29 Şaban Cankat Taşkın, 'Israrlı Takip Suçu' (2023) 10 İstanbul Medipol Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi 91.

30 Gündoğdu (n 3) 10.

31 Ayas ve Mutlu (n 28) 277.

32 Taşkın (n 29); Gündoğdu (n 3); Ayşenur Çalışkanlar Aşılıoğlu, 'Kadına Yönelik Şiddet Türlerinden Takip: 6284 Sayılı Kanun ve Türk Ceza Kanunu Önleme ve Koruma' (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Trakya Üniversitesi 2024); Panda (n 11).

Bu çalışmada, bilişim sistemleri aracılığıyla gerçekleştirilen ısrarlı takip suçunu, detaylı bir şekilde incelemeyi amaçlıyoruz. Çalışma kapsamında, öncelikle ısrarlı takip suçunun genel çerçevesi çizilecek, ardından bilişim sistemleri ve iletişim araçlarının bu suçun işlenmesindeki rolü tartışılacaktır. Daha sonra, siber ısrarlı takip suçuyla *mücadelede karşılaşılan zorluklar* değerlendirilecek ve çözüm önerileri sunulacaktır.

## I. KAVRAMSAL VE TEORİK ÇERÇEVE

Israrlı takip suçunun (TCK m. 123/A) hukuki sınırlarını ve koruduğu hukuki değeri tam anlamıyla belirlemek için, öncelikle bu suçun dayandığı kavramsal ve teorik temellerin açıklanması gerekmektedir. *Çünkü bu temeller, suçun hem maddi unsurlarının tanımlanmasında hem de dijitalleşen dünyada ortaya çıkan yeni biçimlerinin hukuki değerlendirilmesinde kritik bir anahtar işlevi görmektedir*.[33] Bu bölümde, ısrarlı takip eyleminin bireyin hareket özgürlüğü ve psikolojik bütünlüğü üzerinde nasıl sistematik bir baskı mekanizması oluşturduğunun açıklanması hedeflenmektedir.

Bu kapsamda, ilk olarak "ısrarlı takip" kavramının mahiyeti ve tarihsel gelişimi ele alınacak, daha sonra suçun maddi dünyadaki izdüşümü olan "fiziki takip" ile dijital dünyadaki karşılığı olan "siber takip" arasındaki kavramsal köprüler kurulacaktır. Sonrasında, suçun tipiklik unsurlarının ortaya çıkması bağlamında, ısrarlı takibin kişilerin huzur ve sükununu bozma (TCK m. 123), tehdit (TCK m. 106), cinsel taciz (TCK m. 105) ve özel hayatın gizliliğini ihlal (TCK m. 134) gibi benzer suç türlerinden hangi karakteristik özelliklerle ayrıldığı ve mobbing ile siber zorbalık gibi modern şiddet türleriyle olan ilişkisi ele alınacaktır. Son bölümde, siber takip ile yine bilişim sistemleri vasıtasıyla işlenen siber taciz, doxxing, izinsiz ifşa (intikam pornografisi) ve deepfake taciz gibi eylem türleri arasındaki ilişkiler incelenerek, siber takibin teorik sınırları güncel doktrinel tartışmalar çerçevesinde belirlenecektir. Bu teorik zemin, çalışmanın ilerleyen bölümlerinde ele alınacak olan uygulamadaki teknolojik sorunların ve reform önerilerinin hukuki tutarlılığını sağlamak açısından hayati bir önem taşımaktadır.

### A. Israrlı Takip Kavramı

Israrlı takip İngilizcede "stalking" kelimesinden gelmekte olup, eski İngilizcede avcılık bağlamında kullanılan, "sinsice yaklaşmak", "gizlice takip etmek" veya "yavaş ve sessiz adımlarla izlemek" fiillerine karşılık gelen "stalk"tan türemiştir.[34] Türk hukuk terminolojisinde ise bu kavramın karşılığı 'musallat olma', 'dadanma' veya 'sırnaşma' gibi eylemlerdir.[35] Başlangıçta avcılık terimi olarak kullanılan stalking kelimesi (avına gizlice yaklaşma), 1990'lı yıllarda ünlülerin

[33] Dülger (n 1) 36.

[34] Yılmaz İmret (n 6) 9.

[35] ibid.

saplantılı hayranları tarafından takip edilmesiyle hukuki bir anlam kazanmıştır.[36] Bu tür davranışlar, bireylerde korku ve kaygı yaratan, istenmeyen ve sürekli psikolojik ve fiziksel şiddet içeren bir bütün olarak değerlendirilmektedir.[37]

Israrlı takip kavramı uzun yıllardır bilinen bir olgu olmasına rağmen, hukuki terminolojideki anlamını yakın bir dönemde kazanmıştır.[38] Hukuki anlamda ısrarlı takip, tek bir eylemden ziyade bir "davranışlar örüntüsü" olarak tanımlanır.[39] Söz konusu örüntü, mağdurun rızasına aykırı şekilde tekrar eden, tehdit, taciz, cinsel taciz, gözetim veya istenmeyen iletişim içeren eylemleri kapsamaktadır.[40] Bu tür eylemlerin ortak özelliği, mağdur üzerinde korku, endişe veya huzursuzluk yaratma potansiyeli taşıması ve tekrar etmesi nedeniyle mağdurun yaşam kalitesini olumsuz olarak etkilemesidir.[41]

Türk Ceza Kanunu'nda bu kavram 'ısrarlı takip' olarak adlandırılmış ve madde metninde, bu eylemlerin mağdurda ciddi bir rahatsızlık veya güvenlik kaygısı yaratması durumunda suçun oluşacağı açıkça belirtilmiştir.[42]

### B. Israrlı Takip Kavramının Benzer Kavramlardan Farkı

Türk Ceza Kanunu'nun 123/A maddesiyle düzenlenen ısrarlı takip suçu, korunan hukuki değer ve suçun unsurları açısından kanundaki bazı suç tipleriyle benzerlik taşısa da, kendine özgü yapısı ve içerdiği ısrar unsuru ile bu suçlardan ayrılmaktadır.[43] Bu suçun diğerlerinden temel farkı, belirli bir eylemden ziyade, bir dizi tekrarlayan davranışın birleşerek mağdurda korku, endişe veya huzursuzluk hissi ortaya çıkarmasıdır.[44] Özellikle 6284 sayılı Ailenin Korunması ve Kadına Karşı Şiddetin Önlenmesine Dair Kanun'da "tek taraflı ısrarlı takip" olarak tanımlanan bu durum, failin, mağdurda ciddi bir huzursuzluk oluşturacak veya kendisinin veya aralarında aile bağı olsun veya olmasın yakınlarının güvenliğin-

---

36 Sarı (n 7) 107.

37 Demet Başar ve Nuray Sakallı Uğurlu, 'Israrlı Takip: Tanımı ve Sosyal Psikolojik Değişkenler ile İlişkileri' (2021) 24 Türk Psikoloji Yazıları 22.

38 "Stalking" terimi, modern hukuk terminolojisine ilk olarak 1990 yılında Amerika Birleşik Devletleri'nin Kaliforniya eyaletinde müstakil bir suç tipi olarak girmiş ve bu tarihten itibaren küresel düzeyde yasallaşma sürecine başlamıştır. Özellikle İstanbul Sözleşmesi›nin 34. maddesiyle getirilen «başka bir kişiye yönelik gerçekleştirilen ve bu kişinin güvenliğinden korkmasına neden olan kasıtlı bir davranışlar örüntüsünü suç haline getirme» yükümlülüğü, kavramın uluslararası hukukta standart bir tanıma kavuşmasında ve üye ülkelerin iç hukuk düzenlemelerinde ortak bir alt yapı oluşturulmasında dönüm noktası olmuştur.

39 Duman, Öçalan ve Çoban (n 14) 4.

40 Sarı (n 7) 108.

41 ibid.

42 Yusuf Gürleyen, 'Türk Ceza Kanunu'nda Israrlı Takip Suçu (TCK m. 123/A)' (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Bahçeşehir Üniversitesi 2024) 9.

43 Havle (n 4) 235.

44 Dülger (n 1) 25.

den endişe duymasına neden olabilecek her türlü fiziki takip veya haberleşme ve iletişim araçlarını, bilişim sistemlerini veya üçüncü kişileri kullanarak temas kurmaya çalışma eylemlerini kapsamaktadır.[45]

### 1. TCK m. 123 Kişilerin Huzur ve Sükununu Bozma Suçu

Israrlı takip suçu TCK m. 123'te tanzim edilen kişilerin huzur ve sükununu bozma suçundan farklılık arz etmektedir. Israrlı takip suçu oluşturulmadan önce, bu tür davranışlar TCK m. 123 çerçevesinde ele alınmaktaydı.[46] Bununla birlikte, TCK m. 123/A'nın, TCK m. 123'e kıyasla özel bir norm olarak kabul edildiği düşünülmektedir.[47] Bu iki suç arasındaki ilk fark ısrar unsurunun niteliğidir. TCK m. 123'te ısrar, suçun tek bir defa işlenmesiyle de oluşabilirken, ısrarlı takipte eylemlerin tekrarlayıcı ve süreklilik arz eden bir örüntü oluşturması zorunludur.[48] İki suç arasındaki bir diğer fark ise netice itibarıyla meydana gelen etkinin niteliğidir; zira TCK m. 123 kişilerin huzur ve sükununu bozmayı hedeflerken, TCK m. 123/A doğrudan mağdurun kendisini güvende hissetme hakkına yönelik daha ağır bir ihlali cezalandırmaktadır.[49] TCK m. 123'te düzenlenen suçun oluşumu için sadece huzur ve sükunun bozulması yeterlidir. Buna karşılık, ısrarlı takip suçunda ise mağdurun kendisinin veya yakınlarının güvenliğinden ciddi bir korku duyması, çaresizlik hissetmesi veya yaşam biçimini değiştirmek zorunda kalması gibi daha ağır ve spesifik neticelerden en az birinin gerçekleşmesi aranır.[50]

---

45 Betül Çelebi Dağ, 'Israrlı Takip İle Yetişkin Ebeveyn Kabul-Ret Algısı Arasındaki İlişkide Kişilik Bozukluklarının Aracı Rolü' (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Gedik Üniversitesi 2022) 14.

46 Yargıtay'ın 07.04.2025 tarih ve 2022/911 E., 2023/145 K. Kararına konu olayda sanık, eski birlikte yaşadığı müştekinin evine giderek, aracının camlarına vurarak ve uzaklaştırma kararına rağmen onu rahatsız ederek taciz etmiştir. Yerel mahkeme (İzmir 19. Asliye Ceza Mahkemesi), sanığı 2022 yılında Türk Ceza Kanunu'na yeni eklenen "Israrlı Takip" (TCK 123/A) suçundan cezalandırmıştır. Ancak sanığın bu eylemleri gerçekleştirdiği tarihler Aralık 2021 ve Ocak 2022'dir. "Israrlı Takip" suçu Türk Ceza Kanunu'na Mayıs 2022'de eklenmiştir. Yani sanık eylemi gerçekleştirdiğinde, hukuk sistemimizde henüz "Israrlı Takip" diye müstakil bir suç tipi bulunmamaktaydı. Bundan dolayı Yargıtay, Adalet Bakanlığı'nın "kanun yararına bozma" istemini haklı bularak kararı zaman bakımından uygulama hatasından dolayı bozmuştur Yargıtay kararında "TCK'nın 7/1. maddesi uyarınca, bir kimse işlendiği zaman kanunda suç sayılmayan bir fiilden dolayı cezalandırılamaz. Sanığın eylemleri "Israrlı Takip" suçundan değil, o tarihte yürürlükte olan "Kişilerin Huzur ve Sükununu Bozma" (TCK 123) suçu kapsamında değerlendirilmelidir" şeklinde belirtmiştir. Yargıtay'ın benzer nitelikteki kararları için bakınız. 12. CD., E. 2024/167 K. 2024/4106 T. 11.9.2024; 12. CD., E. 2023/5745 K. 2025/181 T. 7.1.2025.

47 Taşkın (n 29) 96; Aybike Berber Yörük, 'Mevzuatımızda Yeni Bir Suç Tipi: "Israrlı Takip"' (2025) 11 İstanbul Aydın Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi 169.

48 Ertuğrul Ünal, 'Israrlı Takip Suçunda Yer Alan Israr Kavramının Hukuki Niteliği ve Suç İçin Öngörülen Yaptırım Özelinde Tehdit Suçuyla İlişkisi Üzerine Bir Değerlendirme' (2024) 9 İstanbul Medeniyet Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi 549.

49 Cihan (n 1) 343.

50 Taşkın (n 29) 175. Yargıtay'ın tehdit ve ısrarlı takip suçu içeren kararları için bakınız. 9. CD., E. 2025/1274 K. 2025/6567 T. 15.9.2025; 23. CD., E. 2015/15811 K. 2016/7603 T. 13.6.2016; 6. CD., E. 2024/2435 K. 2024/8411 T. 2.7.2024; 6. CD., E. 2024/2371 K. 2024/7344 T. 10.6.2024.

**2. TCK m. 106 Tehdit Suçu**

Israrlı takip suçu, TCK m. 106'da düzenlenen tehdit suçundan da ayrılmaktadır. Tehdit suçunda gelecekte bir kötülüğün yapılacağına ilişkin beyan esas teşkil ederken, ısrarlı takipte bu tür bir beyan olmaksızın dahi mağdurda ciddi bir güvenlik endişesinin oluşmasına yol açabilen bir davranış örüntüsü mevcuttur.

Israrlı takip eylemleri genellikle örtülü bir tehdit unsuru içerse de, bu iki suç türü yapısal olarak farklılık göstermektedir.[51]İlk farklılık, suç tiplerinin kapsamına ilişkindir. Tehdit suçunun temelini mağdurun gelecekte bir kötülüğe maruz kalacağına dair bir beyan teşkil etmektedir. Israrlı takip suçunda ise, failin mutlaka bir kötülük yapacağına ilişkin beyanda bulunma zorunluluğu mevcut değildir. Fiziksel takip veya bilişim sistemleri üzerinden kesintisiz iletişim kurma gayretiyle mağdur üzerinde bir baskı oluşturulması söz konusudur.[52] İkinci farklılık, suç tiplerinin fiil yapılarındaki ayrım noktasında ortaya çıkmaktadır: Tehdit suçunun oluşumu ani bir fiilin icrasını gerektirmekte iken, ısrarlı takip suçunun varlığı tipik olarak bir süreci (davranış örüntüsünü) gerektirmektedir.[53] Eğer fail, mağduru takip ederken aynı zamanda tehdit ediyorsa, genel olarak TCK m. 123/A hükmü uygulanacaktır. Ancak, tehdit eylemi bağımsız ve belirgin bir ağırlık taşıyorsa, içtima müessesesi dikkate alınmalıdır.[54]

**3. TCK m. 105 Cinsel Taciz Suçu**

Israrlı takip suçu, cinsel taciz suçundan da farklıdır. Cinsel taciz suçu, mağdurun cinsel dokunulmazlığını ihlal eden davranışları kapsarken, ısrarlı takip suçunun temelinde mağdurun huzur ve güvenliğinin bozulması yatar.[55] Cinsel taciz suçunun oluşumu için failin cinsel bir saik ile hareket etmesi zorunludur.[56] Ancak, ısrarlı takip suçunda failin motivasyonunun önemli olmadığı kabul edilmektedir; çünkü failin öfke, intikam, saplantılı sevgi veya kontrol isteği gibi farklı nedenlerle hareket etmesi mümkündür.[57] İki suç türü arasındaki bir başka temel fark, işlenme şekillerinde ortaya çıkmaktadır. Cinsel taciz genellikle anlık bir eylem olabilmesine karşın, ısrarlı takip suçu niteliği gereği bir süreklilik ve tekerrür eden davranışlar bütünüdür.[58] Fail, mağdura cinsel içerikli olmayan mesajlar

---

51 Balcı ve Çakır (n 2) 325.

52 Ünal (n 48) 554; Dülger (n 1) 32.

53 Ünal (n 48) 555.

54 Muhammed Emre Tulay, 'Israrlı Takip Suçunun Suç Teorisi İle Uyumu Üzerine Bir Değerlendirme' (2024) 14 Süleyman Demirel Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi 57; Ayşe Tuğçe Boz Çelik, 'Türk Ceza Hukukunda Israrlı Takip Suçu' (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Gaziantep Üniversitesi 2025) 23.

55 Balcı ve Çakır (n 2) 326.

56 Çağlasın Yaldız, 'Yargıtay Kararları Işığında Cinsel Taciz Suçu ve İncelemesi' (2023) 7 The Journal of Social Science 213.

57 Duman, Öçalan ve Çoban (n 14) 4; Başar ve Uğurlu (n 41) 27.

58 Buket M Soygüt, 'Kadına Yönelik Erkek Şiddetinin Önlenmesi Bağlamında Stalking (Israrlı Takip) ve Cezasızlık Sorunu' (2020) 5 Çankaya Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi 2781.

gönderdiğinde veya yalnızca uzaktan izleme (stalking) yoluyla ısrarlı bir şekilde takip ettiğinde, bu durum ısrarlı takip suçunu oluşturur; ancak mesajların içeriği cinsel bir boyut kazandığında, bu eylem cinsel taciz suçuna dönüşmektedir.[59]

### 4. TCK m. 134 Özel Hayatın Gizliliğini İhlal Suçu

Israrlı takip suçu ile özel hayatın gizliliğini ihlal suçu arasında önemli farklılıklar bulunmaktadır. Bu iki suç tipini ayıran temel farklılık, suçları oluşturan fiillerin odak noktalarında belirginleşmektedir. Türk Ceza Kanunu'nun 134. maddesi bireyin mahremiyet alanına yönelik müdahale teşkil eden fiilleri (örneğin, izinsiz fotoğraf alma veya ses dinleme eylemleri) müeyyide altına alınmaktadır.[60] Israrlı takip suçunda ise, failin mağdurun mahrem alanına fiziki bir müdahalede bulunmaksızın dahi (örneğin, umumi bir alanda takibi yahut dijital iletişim mecraları aracılığıyla kesintisiz ileti gönderimi vasıtasıyla) mağdur üzerinde bir baskı unsuru oluşturması söz konusudur.[61] İki suç türü arasındaki bir başka fark, temas kurma eyleminin doğasında ortaya çıkmaktadır. Israrlı takip fiilinde failin motivasyonu çoğunlukla mağdurla bir temas tesis etme (fiziksel yahut dijital yollarla) gayesini taşırken[62], özel hayatın gizliliğini ihlal suçunda ise esas amaç, genellikle gizlilik arz eden bilgi veya görsellerin elde edilmesidir.[63]

### 5. İşyerinde Psikolojik Taciz (Mobbing)

Israrlı takip suçu iş yerinde psikolojik tacizden (mobbing) farklıdır. Mobbing ile ısrarlı takip arasındaki en temel fark, mekânsal bağlam ve failin amacı üzerinde yoğunlaşmaktadır. Mobbing, iş dünyasında ortaya çıkan ve bir çalışanın iş yerinden uzaklaştırılması ya da yıldırılması amacıyla gerçekleştirilen sistematik bir psikolojik baskı türünü ifade eder.[64] Oysa ısrarlı takip suçunda mağdur ile fail arasında bir iş ilişkisi olması gerekmezken, failin amacı genellikle mağdurun işten çıkarılmasını sağlamak değil, aksine, mağdur üzerinde tam bir kontrol kurmak ya da saplantılı bir ilişki geliştirmektir.[65] Ancak, Türk Ceza Kanunu'n-

---

59 Ayas ve Mutlu (n 28) 277; Taşkın (n 29) 98; Yargıtay'ın ısrarlı takip ve cinsel taciz suçlarını içeren kararları için bakınız. 1. CD., E. 2012/5963 K. 2013/3240 T. 17.04.2013; 14. CD., E. 2019/7006 K. 2019/13675 T. 26.12.2019; 6. CD., E. 2023/18458 K. 2024/2999 T. 5.3.2024; 1. B., B. 2014/2302 T. 9.11.2017.

60 Mustafa Alıcı, 'Özel Hayatından Dolayı Memura Disiplin Cezası Verilebilir Mi?' (2019) 5 Gümrük ve Ticaret Dergisi 44.

61 Dülger (n 1) 35; Başar ve Uğurlu (n 41) 28.

62 Gündoğdu (n 3) 8.

63 Can (n 9) 15; Yargıtay'ın ısrarlı takip ve özel hayatın gizliliğini ihlal suçları kararları için bakınız. 9. CD., E. 2023/10 K. 2023/1975 T. 4.4.2023; 6. CD., E. 2023/16555 K. 2024/596 T. 16.1.2024; CGK., E. 2023/355 K. 2023/492 T. 4.10.2023.

64 Hasan Yılmaz ve Abubekir Kaymaz, 'Kurumsal Bir Risk Unsuru: Mobbing (İş Yerinde Psikolojik Taciz)' [2016] Denetişim 73; Banu Özden, 'Türk İş Hukuku Kapsamında Psikolojik Taciz (Mobbing)' (2018) 5 Avrasya Sosyal ve Ekonomi Araştırmaları Dergisi 22.

65 Duman, Öçalan ve Çoban (n 14) 4.

da mobbing eylemi bağımsız bir suç olarak sınıflandırılmamışken, ısrarlı takip eylemi, TCK'nın 123/A maddesi çerçevesinde ayrı bir suç olarak yasal düzenlemeye tabi tutulmuştur.[66]

**6. Zorbalık**

Israrlı takip, zorbalıktan farklıdır. Zorbalık, genellikle bir kişinin fiziksel veya sosyal güç üstünlüğünü kullanarak başka bir kişiyi aşağılaması ya da üzerinde baskı kurması şeklinde tanımlanır. Bu tür eylemler genellikle eğitim ortamında ve akran grupları arasında fiziksel şiddet unsurlarıyla meydana gelmektedir.[67] Siber zorbalık, bilişim teknolojileri aracılığıyla itibar zedeleme veya psikolojik zarar verme amacı güden, modern şiddet olgusunun daha geniş bir biçimi olarak tanımlanır.[68] Israrlı takip eylemi, siber zorbalığın aksine, sadece dijital ortamla sınırlı kalmayıp, failin mağdurla 'iletişim kurma çabası' üzerine kuruludur.[69] Gerçekten de, zorbalık eylemlerinde mağdurun aşağılanması ana unsurken, ısrarlı takipte mağdurun yaşamının sürekli izlenmesi ve rızası dışında temas kurulması temel bir motivasyon olarak öne çıkmaktadır.[70]

**7. İstenmeyen Elektronik İleti Gönderme (Spam)**

Israrlı takip, spam olarak bilinen istenmeyen elektronik ileti göndermeden farklı bir hukuki özellik taşımaktadır. İstenmeyen elektronik ileti" (spam), genellikle ticari amaçlarla ve reklam içerikli olarak gönderilen mesajları kapsamaktadır.[71] Israrlı takip suçu (TCK m. 123/A), kasıtlı ve sürekli davranışlarla oluşmaktadır.[72] Ancak istenmeyen elektronik ileti göndermeden farklı olarak, ısrarlı takipte fail, mağdurun kimliğini hedef alarak ona ciddi bir huzursuzluk veya güvenlik kaygısı yaşatmaktadır.[73] Israrlı takip, spam eyleminden temas kurma biçimi yönünden de farklılaşmaktadır. Sosyal medya platformları üzerinden sürekli olarak "arkadaşlık isteği" gönderilmesi ya da mağdurun rızası dışında kişisel mesajlar yoluyla iletişimin sürdürülmesi, ısrarlı takip fiili kapsamına girmektedir. Ancak, genel nitelikteki ticari reklam mesajları, bu suçun "temas kurma" unsurunu taşımadığı

---

66 Süleyman Özar, 'Israrlı Takip Suçu (TCK m. 123/A) 2' (2022) 71 Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi 1397.

67 Can (n 9) 16; Mobbing ile ilgili Yargıtay kararları için bakınız. 9. HD., E. 2014/2273 K. 2014/14184 T. 5.5.2014; 22. HD., E. 2013/693 K. 2013/30811 T. 27.12.2013; 22. HD., E. 2014/2157 K. 2014/3434 T. 21.2.2014; HGK., E. 2014/110 K. 2015/2600 T. 11.11.2015.

68 Ayas ve Mutlu (n 28) 278.

69 Taşkın (n 29) 98.

70 Ayas ve Mutlu (n 28) 278; Zorbalık ile ilgili Yargıtay kararları için bakınız. 4. CD., E. 2012/25142 K. 2014/1335 T. 21.1.2014; 6. CD., E. 2014/15547 K. 2015/965 T. 3.2.2015; 18. CD., E. 2015/6408 K. 2015/13937 T. 21.12.2015; 4. HD., E. 2014/16557 K. 2015/1240 T. 2.2.2015.

71 Ünal Öztürk, 'Sanal Ortamda Haksız Rekabet Hâlleri' (2021) 1 Konya Barosu Dergisi 71.

72 Dülger (n 1) 35.

73 Ayas ve Mutlu (n 28) 279.

için değerlendirme dışı bırakılmaktadır; çünkü bu tür iletilerde bireyin kişiliğine yönelik takıntılı bir izleme modeli bulunmamaktadır.[74]

### C. Bilişim Sistemleri Vasıtasıyla İşlenen Israrlı Takip ve İlişkili Kavramlar

Dijitalleşme, geleneksel suç türlerini siber dünyaya taşırken, eylemin gerçekleştirilme biçimi, kullanılan teknoloji ve ihlal edilen hukuki değer doğrultusunda yeni alt kavramların oluşmasına olanak tanımıştır.[75] Bu kavramların her biri, bilişim sistemlerini bir araç olarak kullanırken, farklı saldırı kalıplarını temsil etmektedir. Özellikle ısrarlı takibin bilişim sistemleri aracılığıyla gerçekleştirilmesi siber zorbalık[76], siber taciz ve siber takip gibi terimlerle örtüştüğü düşünülmekle birlikte; bu kavramlar arasında hukuki nitelik ve uygulama açısından belirgin farklılıklar bulunmaktadır.[77]

#### 1. Bilişim Sistemleri Vasıtasıyla Israrlı Takip

Bilişim sistemleri vasıtasıyla ısrarlı takip, bilişim sistemlerinin (sosyal medya, e-posta, GPS, casus yazılımlar) bir kişi tarafından başka bir kişinin rızası dışında sistematik olarak izlenmesi ve onunla temas kurulmaya çalışılması olarak kabul edilmektedir.[78] Bu durum, failin mağdura fiziksel olarak yaklaşmadan da baskı uygulayabilmesine olanak tanımaktadır.[79] Buna göre e-posta, WhatsApp, Skype gibi platformların hem iletişim aracı hem de bilişim sistemi olarak değerlendirilebileceği dikkate alındığında, bu platformlar üzerinden ısrarlı biçimde mesaj gönderilmesiyle mağdurun huzur ve sükûnunun bozulması, ısrarlı takip suçunu teşkil etmektedir.[80] Bu suçun işleniş şeklinde fail, mağdurun dijital ayak izlerinin takibini, sürekli mesaj iletimini, sahte hesaplar üzerinden denetimi yahut mağdurun konumunun dijital araçlarla izlenmesini kapsayan eylemlerde bulunmaktadır.[81] Bilişim sistemleri aracılığıyla yapılan ısrarlı takip, benzer eylemlerden farklı olarak, mağdurla sürekli bir "iletişim kanalı" açık tutmayı ve ona her an izleniyormuş gibi hissettirerek psikolojik baskı kurmayı amaçlamaktadır.[82]

---

74 Çalışkanlar Aşılıoğlu (n 34) 18; Spam ile ilgili Yargıtay kararları için bakınız. 23. HD., E. 2014/546 K. 2014/4652 T. 17.06.2014; HGK., E. 2012/550 K. 2012/820 T. 21.11.2011; 4. HD., E. 2022/14023 K. 2024/13344 T. 19.12.2024; 11. HD., E. 2021/3731 K. 2022/9004 T. 13.12.2022.

75 Buket Cansu Uludağ ve Serdal Fidan, 'Rutin Aktiviteler Teorisi Bağlamında Dijitalleşen Dünyada Siber Suç Mağdurları' (2023) 4 Habitus Toplumbilim Dergisi 175.

76 Mihriban Hekim, 'Ceza Hukuku Açısından Siber Zorbalık' (2024) (Erişim Tarihi: 4 May 2026).

77 Ayas ve Mutlu (n 28) 278; Çoğan (n 17) 33.

78 Gündoğdu (n 3) 9.

79 Şule Karataş, 'Türk ve Alman Hukukunda Israrlı Takip Suçunun Ceza Genel Teorisi Açısından İncelenmesi' (2026) 16 Hacettepe Hukuk Fakültesi Dergisi 769.

80 Balcı ve Çakır (n 2) 326.

81 Taşkın (n 29) 99; Siber takip ile ilgili Yargıtay kararları için bakınız. 3. CD., E. 2021/9141 K. 2022/5934 T. 11.10.2022; 3. CD., E. 2021/12426 K. 2022/6939 T. 20.10.2022; 3. CD., E. 2021/13215 K. 2023/7582 T. 19.10.2023; 3. CD., E. 2022/11685 K. 2024/3488 T. 7.3.2024.

82 ibid.

**2. Siber Taciz**

Siber taciz, genellikle siber ısrarlı takibi de ihtiva eden daha geniş bir üst bir kategori olarak kabul edilir.[83] Siber taciz, çevrimiçi platformlarda rahatsız edici, tehditkâr veya düşmanca davranışları içerirken; ısrarlı takip, mağdurla sürekli iletişim kurarak onu huzursuz etme eylemlerine özellikle dikkat çeker. Siber taciz, genellikle tek seferlik bir eylemle de gerçekleşebilirken, siber ısrarlı takipte eylemlerin tekrarlayıcı ve süreklilik arz etmesi temel bir farklılaştırıcı nitelik oluşturmaktadır.[84]

Bu bağlamda siber takip, siber zorbalığın değil, siber tacizin bir türü olarak değerlendirilmelidir.[85] Siber tacizin işleniş şekli mağduru rahatsız edici, küçük düşürücü veya tehditkâr içerikli iletilerin tek seferlik veya kümülatif olarak gönderilmesini kapsar. Israrlı takipte 'izleme ve denetleme' unsuru ön planda tutulurken, siber tacizin odak noktası mağdurun huzur ve sükûnunu ihlal edici nitelikteki saldırgan içerikli mesajların bulunmasıdır.[86]

---

83 ibid.

84 Esra Solmaz Yiğit, 'Ergenlerin Bağlanma Stilleri İle Psikolojik İhtiyaçları Arasındaki İlişkide Israrlı Takip Edilmenin Aracılık Rolü' (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi 2024) 24; Yargıtay, siber taciz eylemlerini TCK m. 123/A maddesi yürürlüğe girmeden önce ağırlıklı olarak "Kişilerin Huzur ve Sükununu Bozma" veya içeriğinde cinsel motifler barındırması durumunda "Cinsel Taciz" suçları kapsamında değerlendirmekteydi. Yargıtay'ın yerleşik içtihatlarına göre; sosyal medya platformları üzerinden mağdura rızası dışında sistematik mesajlar gönderilmesi, sahte hesaplar açılarak dijital ortamda sürekli izlenmesi veya iletişim bilgilerinin rıza dışı paylaşılması gibi eylemler, mağdurun "ruhsal sükununu bozma kastı" taşıdığı sürece suçun maddi unsurunu oluşturmaktadır. Özellikle 12. Ceza Dairesi'nin kararlarında, siber tacizin cezalandırılabilmesi için eylemlerin belirli bir "yoğunluğa" ulaşması, süreklilik arz etmesi ve mağdurun huzurunu objektif olarak bozacak nitelikte olması gerektiği vurgulanmaktadır. Güncel kararlarda ise bilişim sistemleri vasıtasıyla gerçekleştirilen ve mağdurda ciddi bir korku ya da kaygı uyandıran bu tür siber zorbalık ve taciz faaliyetleri, artık müstakil bir suç tipi olan TCK m. 123/A bağlamında "ısrarlı bir davranış örüntüsü" olarak kabul edilerek yaptırıma tabi tutulmaktadır.

85 Taşkın (n 29) 101; Yargıtay'ın siber taciz kararları için bakınız. Yargıtay 12. Ceza Dairesi, 11.09.2024 tarihli, 2024/167 E., 2024/4106 K.: Farklı numaralardan sürekli arama ve mesaj atma yoluyla mağdurun psikolojik baskı altına alınmaya çalışıldığı vakada; TCK m. 123/A'nın yürürlükte olmadığı bir tarih için ısrarlı takipten hüküm kurulmasını usulden bozsa da mahkemelerin bu tür eylemleri ısrarlı takip olarak nitelendirme iradesini ortaya koymaktadır. Yargıtay 12. Ceza Dairesi, 25.12.2023 tarihli, 2023/874 E., 2023/5864 K.: Bilişim sistemleri aracılığıyla gerçekleştirilen takip ve taciz eylemlerinin hukuki değerlendirmesini içerir. Yargıtay Ceza Genel Kurulu, 13.02.2018 tarihli, 2014/4-821 E., 2018/45 K.: "Israr" kriterinin oluşması için gerekli olan yoğunluk, süreklilik ve eylemler arasındaki zaman aralığının tespiti konusunda emsal teşkil eden karardır. Yargıtay 4. Ceza Dairesi, 09.05.2016 tarihli, 2016/4715 E., 2016/9234 K.: Mağdurun telefon veya sosyal medya yoluyla rahatsız edilmesi eylemlerinde "ısrar" ve "sırf rahatsız etme kastı" unsurlarını değerlendirmiştir. Yargıtay, 23.11.2016 tarihli, 2015/37827 E., 2016/18068 K.: Dijital araçlarla yapılan temaslarda suçun maddi ve manevi unsurlarının belirlenmesine dair bir karardır. Yargıtay 18. Ceza Dairesi, 09.11.2021 tarihli, 2021/2474 E., 2021/7814 K.: Sosyal medya üzerinden gerçekleştirilen taciz eylemlerinin ispatı ve hukuki nitelemesi üzerinedir. Yargıtay 14. Ceza Dairesi, 28.01.2014 tarihli, 2012/8472 E., 2014/1008 K.: İnternet ve bilişim araçları kullanılarak yapılan cinsel içerikli taciz eylemlerine dair bir karardır.

86 Bahtiyar Münir Paltacı, 'Dijital Dünya'nın Tehditleri: Siber Zorbalık Ve Siber İstismar' (2024) 4 Orta Doğu ve Orta Asya-Kafkaslar Araştırma ve Uygulama Merkezi Dergisi 56; Solmaz Yiğit (n 84) 26.

### 3. Kişisel Bilgilerin İfşası (Doxxing)

Kişisel bilgilerin ifşası (doxxing), bir kişinin gerçek kimliğini, ev adresini, telefon numarasını veya diğer kişisel verilerinin, veri sahibinin rızası olmaksızın internet ortamında, genellikle hedef gösterme amacıyla paylaşılması eylemidir.[87] Bu davranış, siber takip eylemleriyle birleştiğinde mağdurun fiziksel güvenliğini dahi tehlikeye atabilecek ciddi sonuçlar doğurma potansiyeline sahiptir ve siber taciz kapsamındaki tehdit edici davranışların tamamlayıcı bir unsuru olarak ortaya çıkabilir.[88] Siber takipte failin asıl amacı mağdurun kamuoyuna ifşası değil, kişisel bilgilerini kullanarak onu izleme ve rahatsız etme eylemlerini gerçekleştirmek ve böylece mağdur üzerinde bir kontrol mekanizması oluşturmaktır.[89] Dolayısıyla, kişisel bilgilerin ifşasının (doxxing) siber zorbalık ve siber takibin bağımsız bir alt türü olmaktan ziyade, bu eylemlerin bir sonucu olarak mağdurun mahremiyetini ihlal eden ve genellikle ikincil bir zarar doğuran bir eylem olarak konumlandırılması gerektiği kanaatindeyiz.

Siber takip ise, mağdurun rızası hilafına gerçekleştirilen sürekli çevrimiçi izleme eylemlerini, sahte profiller vasıtasıyla temasa geçme teşebbüslerini veya dijital mecralarda mağdur hakkında saldırgan içerikli yorumlar yapılmasını ihtiva edebilir.[90] Doxxing eyleminin işleniş şekli incelendiğinde, failin mağdurun özel bilgilerini muhtelif yöntemlerle edinerek bu bilgilerin kamusal platformlarda teşhir edilmesi suretiyle gerçekleştiği görülmektedir.[91] Israrlı takipte fail mağdura

---

87 Paltacı (n 86) 59.

88 ibid.

89 Hivam Özkaya, 'Israrlı Takip Suçunun Düzenlenmesine İlişkin Kademeli Gelişim' (2023) 97 İstanbul Barosu Dergisi 149.

90 Feyzanur Ceylan Özden, 'Kadın Üniversite Öğrencilerinde Siber Obsesif Takip İle Travma Stres Bozukluğu ve Suç Korkusu Arasındaki İlişki' (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Üniversitesi-Cerrahpaşa 2025).

91 Paltacı (n 86) 60; Yargıtay içtihatlarında "Doxxing" olarak adlandırılan kişisel bilgilerin rıza dışı ifşası eylemlerini, ağırlıklı olarak TCK m. 136 ("Verileri hukuka aykırı olarak verme veya ele geçirme") ve eylemin içeriğine göre TCK m. 134 ("Özel hayatın gizliliğini ihlal") hükümleri çerçevesinde cezalandırılmaktadır. Yargıtay'ın bu konudaki en temel yerleşik görüşü, bir kişisel verinin (telefon numarası, adres, fotoğraf veya kimlik bilgileri) daha önceden kamuya açık bir alanda bulunmasının, bu verinin üçüncü kişiler tarafından her ne suretle olursa olsun rıza dışı yayılmasına hukuki meşruiyet kazandırmayacağı yönündedir. Kararlarda, mağdurun iletişim bilgilerinin internet sitelerinde veya sosyal medya platformlarında "ısrarlı bir şekilde" ve mağduru huzursuz edecek bir saikle paylaşılması, sadece veri ihlali olarak değil; aynı zamanda eylemin sürekliliğine göre cinsel taciz veya kişilerin huzur ve sükûnunu bozma suçlarıyla (güncel düzenlemede TCK m. 123/A Israrlı Takip) bağlantılı olarak değerlendirilmektedir. Özellikle siber zorbalık ve siber takibin bir aracı olarak kullanılan doxxing eylemleri, mağdurun dijital dünyadaki güvenliğini ve özel hayatının gizliliğini sistemli bir şekilde ihlal eden «zincirleme bir saldırı» olarak kabul edilerek ağır yaptırımlara tabi tutulmaktadır. Bu konudaki Yargıtay kararları için bakınız. 4. CD., E. 2021/26919 K. 2022/13965 T. 2.6.2022; 12. CD., E. 2015/4349 K. 2016/5349 T. 30.3.2016; 12. CD., E. 2015/13758 K. 2017/2514 T. 29.3.2017.

ulaşmaya çalışırken, doxxing eyleminde fail üçüncü kişilerin mağdura ulaşmasını veya ona zarar vermesini sağlayacak bir ortam hazırlamaktadır.[92]

**4. İntikam Pornosu / Rıza Dışı İfşa (Revenge Porn)**

İntikam pornosu / rıza dışı ifşa (revenge porn) normatif düzlemde "cinsel içerikli görüntülerin rıza dışı ifşası" olarak nitelendirilmektedir. Bu davranış, genellikle eski partnerler tarafından intikam veya aşağılama amacıyla, kişilerin özel nitelikli verisi olan görüntülerinin internette ifşa edilmesi şeklinde ortaya çıkmaktadır. Bu tür eylemler, mağdurlar üzerinde derin psikolojik travmalara ve sosyal dışlanmaya yol açabilmesinin yanı sıra, aynı zamanda siber taciz ve ısrarlı takip suçlarının bir parçası olarak da belirlenebilmektedir. Bu bağlamda, siber takip eylemleri sırasında elde edilen özel görüntülerin rıza dışı yayınlanması, ısrarlı takip suçunun nitelikli hâli olarak değerlendirilebilecek veya bazı ülkelerde bağımsız bir suç tipi olan cinsel içerikli görüntülerin rızaya aykırı ifşası suçunu da oluşturabilecektir.[93]

Bu tür eylemler, genellikle sona ermiş bir ilişkinin ardından failin elinde kalan özel görüntü veya videoları mağduru cezalandırmak ya da utandırmak amacıyla ifşa etmesiyle ortaya çıkmaktadır. Bu eylemde mağdurun cinsel dokunulmazlığı ve mahremiyet hakkı ihlal edilmektedir.[94] Bu eylem, ısrarlı takibin bir "aracı" yahut "aşaması" olarak değerlendirilebileceği gibi, bağımsız bir suç tipi olarak da anlaşılabilir.[95]

**5. Deepfake Taciz**

Deepfake taciz, yapay zekâ ve makine öğrenimi tekniklerinin kullanımıyla, bir kişinin yüzünün veya sesinin, rıza dışı bir şekilde, genellikle pornografik yahut itibar zedeleyici nitelikteki içeriklere sahip başka bir videoya entegrasyonu olarak

---

92 Ibid.

93 Tamer Soysal, 'Sanal Gerçeklik ve Artırılmış Gerçeklik Uygulamalarının Ceza Hukuku Üzerindeki Olası Etkileri Üzerine Bir Deneme' [2023] Türkiye Adalet Akademisi Dergisi 169; Ali Emrah Bozbayındır ve Murat Özok, 'Alman ve İtalyan Ceza Hukukunda Israrlı Takip Suçu' [2022] Galatasaray Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi 295.

94 Yargıtay "İntikam Pornosu" olarak adlandırılan rıza dışı ifşa eylemlerini ağırlıklı olarak TCK m. 134/2 ve TCK m. 136 maddeleri çerçevesinde ele almaktadır. Failin, mağdura ait özel videoları mağdurun ve ailesinin rızası dışında Facebook gibi platformlarda yayımlaması, TCK m. 134/2 kapsamında özel hayatın gizliliğini ihlal suçu olarak cezalandırılmaktadır (Yar. 12. CD., 2014/2926 E., 2014/19496 K.) Yargıtay, müstehcen içerikli görüntülerin ifşasında hangi maddenin uygulanacağı konusunda "özel hüküm" ilkesini gözetmektedir. Bir kararda Yargıtay, verileri hukuka aykırı olarak verme suçundan (m. 136) kurulan mahkumiyeti uygun bulurken; benzer nitelikteki başka vakaların özel hayatın gizliliğini ihlal kapsamında değerlendirilmesi gerektiğini, şikâyet yoksa düşme kararı verilmesi gerektiğini hatırlatmıştır (Yar. 12. CD., 2016/296 E., 2016/8375 K.) (Maviş, 2021). Genel eğilim, görüntünün içeriği "özel hayatın gizliliği" alanına giriyorsa m. 134'ün uygulanması yönündedir. Benzer yöndeki Yargıtay kararları için bakınız. 12. CD., E. 2013/25593 K. 2014/165 T. 13.1.2014; 12. CD., E. 2013/2773 K. 2013/26643 T. 25.11.2013; 12. CD., E. 2012/22781 K. 2013/22719 T. 7.10.2013.

95 Çalışkanlar Aşılıoğlu (n 34) 18.

tanımlanır. Bu teknolojiyle üretilen sahte görseller veya videolar, mağduru itibarsızlaştırmak, onu aşağılamak veya tehdit etmek amacıyla kullanılabilir; çünkü bu durum, siber tacizin en ileri ve yıkıcı biçimlerinden birini temsil etmektedir.[96] Bu tür taciz, genellikle bireyin kişisel ve profesyonel yaşamında ciddi tahribatlara yol açabilmekle birlikte, mağdurların kamuoyundaki imajını geri dönülemez biçimde zedeleyebilmektedir.

Özellikle, deepfake tacizinin ısrarlı takiple bağlantısı, bu tür manipüle edilmiş içeriklerin mağdura veya mağdurun çevresine sürekli olarak gönderilmesi yoluyla rahatsızlık yaratılması ve psikolojik baskı oluşturulması durumunda ortaya çıkmaktadır. Deepfake içeriğin intikam amacıyla oluşturularak yayılması hem siber taciz hem de rıza dışı pornografi bağlamında değerlendirilebilmektedir.[97] Deepfake tacizinin gerçekleştirilme şekline bakıldığında, failin mağdurun gerçek görüntüsüne sahip olmasa bile, onun fiziksel özelliklerini kullanarak sahte ama gerçekçi medya içerikleri oluşturduğu görülmektedir. [98] Klasik siber tacizden temel farkı, söz konusu eylemin esasını 'teknolojik manipülasyon' (yapay zekâ) teşkil etmesidir. Bu bağlamda, mağdurun fiilen bulunmadığı bir ortamda varmış gibi temsil edilmesiyle ortaya çıkan bu saldırı, ispatı güç ve etkisi çok daha kalıcı bir siber şiddet türü olarak nitelendirilmelidir.

### 6. Uygulamada Karşılaşılan Teknolojik Sorunlar

Bilişim sistemleri kullanılarak israrlı takip suçunun işlenmesi, bu suçun geleneksel yöntemlere kıyasla daha karmaşık, anonim ve mağdur üzerinde sürekli bir baskı oluşturacak bir düzeye ulaşmasına yol açmıştır.[99] Zira dijital dönüşümle birlikte fail, mağdurun karşısına fiziksel olarak çıkmak yerine, bilişim sistemlerinin sağladığı kolaylıklardan faydalanarak mağdurun yaşam alanını mekânsal ve zamansal sınırlamalardan bağımsız bir şekilde kontrol edebilmektedir.[100] Günümüzde yapay zeka ile üretilen sahte içeriklerin (deepfake) artışı, GPS tabanlı casus yazılımlar kullanılarak konum takibi yapılması ve IoT cihazlarının gözetleme araçlarına dönüşmesi, ceza adaleti sisteminde ciddi kanıt toplama ve tipiklik belirleme sorunlarına yol açmaktadır.[101]

---

96 Soysal (n 96) 188.

97 Beşir Babayiğit, 'Deepfake'in Ceza Hukuku Bakımından Değerlendirilmesi Ve De Lege Ferenda Öneriler' (2021) 25 Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi 655; Yargıtay 12. Ceza Dairesi, 11.09.2024 tarihli, 2024/167 E. ve 2024/4106 K. sayılı kararı, TCK m. 123/A (ısrarlı takip) maddesinin yürürlüğe girmesinden önceki eylemleri kapsasa da mahkemenin dijital platformlardaki süreklilik arz eden taciz eylemlerini ısrarlı takip olarak nitelendirme iradesini ortaya koyması bakımından kritiktir , Yine Yargıtay 15. Ceza Dairesi, 31.05.2016 tarihli, 2014/3867 E. ve 2016/5587 K. sayılı kararı da bilişim sistemleri aracılığıyla gerçekleştirilen müdahalelerin ve bu sistemlerin taciz/takip amaçlı kullanılmasının hukuki nitelemesine dair temel bir karardır.

98 Soysal (n 96) 189.

99 Güneş (n 3) 16.

100 Panda (n 11) 112.

101 'Artificial Intelligence: Technologies, Applications, and Challenges - Google Kitaplar', n.d. [Erişim: 6 Mayıs 2026].

Bu süreçte dijital şiddet, fiziksel şiddetin bir uzantısı olarak ortaya çıkarken, teknik imkanların failin kimliğini gizlemesini kolaylaştırması ve sınır ötesi eylemlerin yetki sorunlarına yol açması, mevcut soruşturma yöntemlerinin teknolojik gelişmelere ayak uyduracak şekilde güncellenmesi gerektiğini göstermektedir.[102] Bu bölümde, uygulamada karşılaşılan teknolojik engeller ve yeni nesil izleme yöntemlerinin hukuki yönlerinin ayrıntılı bir şekilde incelenmesi amaçlanmaktadır.

### D. Yapay Zekâ Destekli Takip

Yapay zekâ teknolojilerindeki hızlı gelişim, ısrarlı takip suçunun işleniş biçimlerini esaslı şekilde dönüştürmüş ve dijital şiddetin çok daha sofistike bir boyuta evrilmesini sağlamıştır. Bu teknolojiler, failin fiziksel varlığına veya sürekli manuel müdahalesine gerek kalmaksızın mağdur üzerinde kesintisiz bir baskı kurmasına olanak tanırken, hukuk sistemi açısından "tespit edilebilirlik" ve "ispat" gibi temel sorunların ortaya çıkmasına yol açmaktadır.[103]

#### 1. Deepfake ve Dijital Manipülasyon Sorunu

Yapay zekâ ile desteklenen izleme sistemlerinin en tehlikeli örneklerinden biri, deepfake teknolojisidir. Fail, mağdurun rızası dışında elde ettiği görselleri veya ses kayıtlarını yapay zekâ algoritmalarıyla manipüle ederek sahte pornografik içerikler (deepnude) veya itibar zedeleyici videolar üretebilmektedir.[104] Bu içeriklerin ısrarlı takip kapsamında bir "temas kurma" aracı olarak kullanılması, mağdurda yaratılan korku ve endişeyi derinleştirmektedir.[105] Ancak söz konusu içeriklerin "sahte" karakteristiği, bilişim suçları ile ısrarlı takip arasındaki sınırın muğlaklaşmasına sebebiyet vermekte; ekseriyetle eylem yalnızca "özel hayatın gizliliğini ihlal" kapsamında değerlendirilerek takibin sürekliliğinin göz ardı edildiği düşünülmektedir.[106]

#### 2. Otomatik Botlar ve "Israr"ın Mekanizasyonu

Yapay zekâ tabanlı botlar aracılığıyla, failin doğrudan ileti gönderme eylemine gerek duyulmaksızın, mağdura farklı platformlar üzerinden kısa zaman dilimlerinde binlerce mesajın iletilmesi mümkün hale gelmektedir.[107]

---

102 Yılmaz İmret (n 6) 25.

103 Dülger (n 1) 34; Gürleyen (n 46) 12.

104 Ali Murat Kırık ve Vahdet Özkoçak, 'Medya ve İletişim Bağlamında Yapay Zekâ Tarihi Ve Teknolojisi: Chatgpt Ve Deepfake İle Gelen Dijital Dönüşüm' [2023] Karadeniz Uluslararası Bilimsel Dergi 73.

105 Jennifer Laffier ve Aalyia Rehman, 'Deepfakes and Harm to Women' (2023) 3 Journal of Digital Life and Learning 1.

106 Soysal (n 96); Mustafa Evren Berk, 'Dijital Çağın Yeni Tehlikesi "Deepfake"' (2020) 16 OPUS Uluslararası Toplum Araştırmaları Dergisi 1508.

107 Esraa Alomari ve diğerleri, 'Botnet-Based Distributed Denial of Service (DDoS) Attacks on Web Servers: Classification and Art' (2012) 49 International Journal of Computer Applications 24; Barış Yetkin, 'Siyasal İletişimde Bilişimsel Propaganda: Türkiye'de 23 Haziran 2019 İstanbul Yerel Seçimleri ve Botlar, Cyborglar, Troller' (2020) 2020 İletişim Kuram ve Araştırma Dergisi 24.

Fail tarafından söz konusu botların kullanıma sunulduğunun ispatlanması teknik takip ve IP tespiti süreçlerinin karmaşıklığını artırmaktadır. Botlar aracılığıyla gerçekleştirilen bu yoğun iletişim, failin manuel eylemlerini taklit ettiğinden "ısrar" kriterini karşılarken, failin "bu eylemin kendisi tarafından yapılmadığı, bir sistem hatası veya üçüncü bir tarafın yazılımı sonucu meydana geldiği" yönündeki savunmalarına dayanak sağlayabilir.[108]

Modern yapay zekâ algoritmaları, sosyal medya platformlarının standart taciz filtrelerini bertaraf etmek amacıyla, mesaj içeriklerini sürekli olarak değiştirme (paraphrasing) suretiyle mağdura erişimini sürdürebilmektedir.[109]

**3. Veri Kazıma ve Profilleme**

Yapay zekâ, çevrimiçi cinsiyete dayalı şiddetin tespiti ve azaltılmasına yönelik olarak davranışsal analiz mekanizmaları vasıtasıyla mağdurun dijital ayak izlerini analiz etme olanağını sağlamaktadır.[110] Fail, bu profil sayesinde mağdurun bir sonraki adımını öngörebilmekte ve takibini bu verilere dayanarak çok daha stratejik bir şekilde sürdürmektedir. Bu durum, mağdurun kendisini sadece sanal dünyada değil, fiziksel dünyada da sürekli izlendiği hissini uyandırarak suçun sonucu olan "ciddi huzursuzluk" ve "yaşam tarzının değişmesi" hallerini kaçınılmaz kılmaktadır.[111]

**4. Kimliksizleştirme ve Anonimlik**

Yapay zekâ araçları, failin gerçek kimliğini gizleme eylemini (proxy kullanımı, otomatik hesap oluşturma gibi yöntemlerle) kolaylaştırmakta, bu durum ise kolluk kuvvetlerinin failin tespitini zorlaştırdığı kabul edilmektedir. Mağdurun, tacizcinin kim olduğunu bilememesi veya karşısında bir "algoritma" varmış gibi hissetmesi, yaşanan korku ve endişe (siber terör) boyutunu artırmaktadır.[112] Nitekim uygulamada, söz konusu "hayalet faillerin" tespiti noktasında uluslararası adli yardımlaşma süreçlerinin, teknolojinin dinamik ilerlemesi karşısında yetersiz kaldığı gözlemlenmektedir.[113]

---

108 Hari Venugopalan ve diğerleri, 'FP-Inconsistent: Measurement and Analysis of Fingerprint Inconsistencies in Evasive Bot Traffic' (2024) 1 Proceedings of ACM Conference (Conference'17) (Erişim Tarihi: 6 May 2026); Cebajel Tanan ve diğerleri, 'A Multi-Functional Web Tool for Comprehensive Threat Detection Through IP Address Analysis' [2024] 2024 IEEE Conference on Engineering Informatics, ICEI 2024.

109 Álvaro Huertas-García ve diğerleri, 'Countering Malicious Content Moderation Evasion in Online Social Networks: Simulation and Detection of Word Camouflage' (2022) 3525 CEUR Workshop Proceedings 10 (Erişim Tarih: 6 Mayıs 2026); Peter Jachim, Filipo Sharevski and Paige Treebridge, 'TrollHunter [Evader]: Automated Detection [Evasion] of Twitter Trolls During the COVID-19 Pandemic' (2020) 20 ACM International Conference Proceeding Series 59.

110 Rahul Manche ve diğerleri, 'Empowering Safe Online Spaces: AI in Gender Violence Detection and Prevention' (2025) 10 Journal of Science & Technology 39.

111 Cihan (n 1) 356; Yılmaz İmret (n 6) 26.

112 Güneş (n 3) 16; Panda (n 11) 112.

113 Dülger (n 1) 34.

**E. Konum Takibi**

Gelişen teknolojiyle birlikte, Küresel Konumlama Sistemi ve Bluetooth tabanlı takip cihazları, failin mağduru fiziksel olarak görmesine gerek kalmadan onun her adımını izlemesine olanak tanıyan en yaygın dijital takip araçları haline gelmiştir.[114] Bu teknolojiler, mağdurun hareket özgürlüğünü kısıtlamakta ve üzerinde kesintisiz bir gözetim baskısı tesis etmektedir. Bununla birlikte, Türk Ceza Kanunu'nun 123/A maddesi çerçevesinde söz konusu eylemlerin hukuki nitelendirilmesi, bilhassa uygulamada, teknolojik ve hukuki mahiyette çeşitli sorunları ihtiva etmektedir.

**1. "Fiziken Takip" ve Uzaktan Gözetleme Ayrımı**

TCK m. 123/A'da suçun seçimlik hareketlerinden biri "fiziken takip etmek" olarak düzenlenmiştir. Öğretideki temel tartışmalardan biri, failin mağduru bir GPS cihazı veya insansız hava aracı (drone) vasıtasıyla uzaktan izlemesinin bu kapsamda değerlendirilip değerlendirilemeyeceğidir.

Bir görüşe göre, "fiziki takip" terimi, failin fiziksel olarak ve doğrudan mağdurun peşinde olması anlamına gelmelidir; bu çerçevede, failin bulunduğu yerden dijital ağlar aracılığıyla mağdurun yerini izlemesi "fiziki takip" olarak değerlendirilmeyebilir.[115]

Diğer bir görüş, coğrafi sınırları aşan siber takip eyleminin, mağdur üzerinde fiziki takiple eşdeğer (hatta zaman zaman daha yoğun) bir psikolojik etki meydana getirdiğini ileri sürmektedir.[116] Bu açıdan bakıldığında, failin teknolojik araçlar kullanarak mağdurun yerini belirlemesi, modern bir takip yöntemi olarak değerlendirilmelidir.

**2. "Temas Kurmaya Çalışma" Şartının Yarattığı Boşluk**

Bilişim sistemleri aracılığıyla icra edilen ısrarlı takip suçunun unsurları arasında, kanun koyucu tarafından failin mağdurla "temas kurma teşebbüsü" şartı aranmaktadır.[117]

Mağdurun aracına veya çantasına gizlice bir konum takip cihazı yerleştirilip sadece izlenmesi durumunda, mağdurla aktif bir iletişim (mesaj, arama vb.) kurulmadığı sürece bu eylemin "temas kurma" olarak değerlendirilmemesi gerektiği görüşündeyiz.[118]

Mağdurun, gizli takip eylemini fark etmemesi durumunda, "ciddi bir huzursuzluk" veya "güvenlik endişesi"nin ortaya çıkmayacağı varsayımıyla, bu eylem TCK m. 123/A hükmünün kapsamına girmemektedir. Bu durum, failin eyleminin

---

114 Türkoğlu (n 14) 61.

115 Dülger (n 1) 34; Can (n 9) 20.

116 Dülger (n 1) 34.

117 Özar (n 69) 1428.

118 Gündoğdu (n 3) 27.

yalnızca fark edildiği anda (şartlar uygunsa) TCK m. 134 hükmünde düzenlenen "Özel Hayatın Gizliliğini İhlal" suçu kapsamında değerlendirilmesine olanak tanıyarak, ısrarlı takip kurumunun sistematik yapısına zarar vermektedir.[119]

**3. Donanımsal ve Yazılımsal Takip Zorlukları**

Konum takibi iki farklı şekilde gerçekleşmektedir. Bunlardan ilki donanımsal takiptir. Donanımsal takip, fail tarafından mağdurun eşyalarına (çanta, ceket cebi, araç altı) fiziksel bir cihaz yerleştirilmesidir. Cihazların küçülmesi ve pil ömürlerinin uzaması, bunların tespit edilmesini oldukça zorlaştırmaktadır..[120]

İkinci izleme yöntemi ise yazılım tabanlı izleme olarak adlandırılır. Bu yöntemde, mağdurun telefonuna veya tabletine casus yazılımlar yüklenir ve ardından konum bilgisi failin ekranına iletilir.[121] Bu çerçevede, failin mağdurun konum geçmişine erişmesiyle mağdurun günlük alışkanlıklarının analiz edilmesi ve takibin öngörülebilir bir seviyeye taşınması durumu söz konusu olmaktadır.[122]

Dijital anonimlik nedeniyle, konum takip cihazlarıyla işlenen suçlarda suçluyu tespit etmek oldukça güçleşmektedir.[123]

**F. Casus Yazılımlar**

Günümüzde "stalkerware" olarak da adlandırılan casus yazılımlar failin mağdurun rızası olmaksızın cihazına (telefon, tablet, bilgisayar) sızarak onun konumunu, mesajlarını, arama kayıtlarını ve hatta mikrofon/kamera aracılığıyla ortam seslerini takip etmeyi mümkün kılmaktadır.[124] Söz konusu yazılımların kullanımı, TCK m. 123/A hükmünde yer alan ısrarlı takip suçunun tipiklik unsurlarının somut olayda gerçekleşip gerçekleşmediği hususunda uygulamada ciddi hukuki ihtilaflara veya değerlendirmelere neden olmaktadır.

**1. "Temas Kurma" Şartı ile İlgili Tipiklik Sorunu**

TCK m. 123/A hükmü, bilişim sistemleri aracılığıyla işlenen suçlarda failin mağdurla "temas kurmaya çalışmasını" öngörmektedir.[125]

---

119 Can (n 9) 20.

120 Cynthia Fraser ve diğerleri, 'The New Age of Stalking: Technological Implications for Stalking' (2010) 61 Juvenile and Family Court Journal 39.

121 Can (n 9) 21.

122 Amab Kumar Ghosh, 'An Exploratory Study on the Concept and the Form of Stalking as a Cyber Crime' (2021) 4 International Journal of Law Management & Humanities 668.

123 Lazar Stošić ve Aleksandra Janković, 'Cybercrime in the Republic of Serbia: Prevalence, Situation and Perspectives' (2022) 19 Kultura polisa 82 (Erişim tarih: 7 Mayıs 2026).

124 Yufei Han, Kevin A Roundy ve Acar Tamersoy, 'Towards Stalkerware Detection with Precise Warnings' [2021] ACM International Conference Proceeding Series 957 (Erişim Tarihi: 7 Mayıs 2026).

125 Can (n 9) 22; Dülger (n 1) 35; TCK m. 123/A kapsamında düzenlenen "temas kurmaya çalışmak" seçimlik hareketine dair Yargıtay, eylemin siber ortamda ya da fiziksel araçlarla "ısrarlı" bir iletişim

Casus yazılımlar, doğaları gereği "hayalet modunda" (gizli) faaliyet göstermektedir. Bu durumda, failin mağdurun her adımını izlemesine karşın, mağdur ile doğrudan bir mesaj veya arama yoluyla aktif bir temas kurmaması halinde, söz konusu eylemin ısrarlı takip suçunu mu yoksa yalnızca TCK m. 134'te düzenlenen "Özel Hayatın Gizliliğini İhlal" suçunu mu oluşturacağı hukuki bir tartışma konusu olmaktadır.[126]

Öğretide, mağdurun izlendiğinden haberdar olmadığı ve failin bir iletişim çabasına girmediği durumlar itibarıyla, TCK m. 123/A'da düzenlenen "temas" unsurunun oluşmadığı, dolayısıyla mezkûr eylemlerin ancak bilişim suçları (m. 243-244) kapsamında cezalandırılması gerektiği görüşü kabul edilmektedir.[127]

**2. Çok Fonksiyonlu İhlaller**

Bu bağlamda, casus yazılım kullanımının genellikle tek bir suçla sınırlı kalmadığı, aksine bir suçlar silsilesini teşkil ettiği tespit edilmektedir. Yazılımın mağdurun cihazına yüklenmesi, TCK m. 243 uyarınca "bilişim sistemine hukuka

başlatma iradesi taşıyıp taşımadığına odaklanmaktadır. Özellikle siber takip vakalarında failin mağdurun rızası hilafına kurmaya çalıştığı bu tek taraflı irtibat girişimleri, suçun maddi unsuru olarak kabul edilmektedir. Yargıtay, temas kurma çabasının suç oluşturabilmesi için eylemlerin belirli bir yoğunluğa ve sürekliliğe ulaşması gerektiğini vurgulamaktadır. Yargıtay 12. CD, 25.12.2023 tarih, E. 2023/874, K. 2023/5864: Bilişim sistemleri aracılığıyla gerçekleştirilen takip ve taciz eylemlerinin m. 123/A kapsamında değerlendirilmesine dair güncel ve emsal bir karardır. Yargıtay 12. CD, 24.10.2023 tarih, E. 2023/1760, K. 2023/4352: Bu kararda Yargıtay, iki aylık bir sürede yapılan 6 aramanın, zaman aralığı ve toplam sayı itibarıyla "ısrarlı temas kurma" olarak kabul edilemeyeceğine hükmetmiştir. Yargıtay 12. CD: Mağdurun konuşmak istemediğini beyan etmesine rağmen 7 kez arayan ve mesaj atan sanığın eylemi, huzur ve sükunu bozma/ısrar kriteri (m. 123 temelinde) kapsamında suç sayılmıştır. Yargıtay 4. CD, 09.05.2016 tarih, E. 2016/4715, K. 2016/9234: Temas kurma çabasının "sırf rahatsız etme" kastı ile "ısrarlı" bir şekilde yapılması gerektiğini, aksi halde suçun unsurlarının oluşmayacağını belirtmiştir. Yargıtay kararlarında "temas" kavramı; telefon, SMS, e-posta ve sosyal medya üzerinden gönderilen içerikleri kapsamaktadır. Yargıtay 12. CD, 23.11.2016 tarih, E. 2015/37827, K. 2016/18068: Dijital araçlarla yapılan temaslarda suçun maddi ve manevi unsurlarının belirlenmesine dair bir içtihattır. Yargıtay 4. CD, 12.05.2014 tarih, E. 2012/34217, K. 2014/16130: Mağdurun "Gülçin" olmadığını söylemesine rağmen 2 gün içinde 4 ayrı mesaj gönderilmesini "ısrar" unsuru için yeterli görmüştür. Yargıtay 18. CD, 14.12.2016 tarih, E. 2015/27706, K. 2016/6459: Sanığın tek bir gün içinde (yaklaşık 1 saatlik dilimde) gönderdiği 3 adet mesajın, "ısrar" öğesini oluşturmayacağı ve dolayısıyla temas kurma çabasının bu madde kapsamında cezalandırılamayacağı yönünde bir bozma kararıdır. Yargıtay ve doktrin, temas kurma kriteri açısından şu ayrımı yapmaktadır. Algılanma Şartı: Failin mağdurla temas kurmuş sayılması için, mağdurun bu çabadan (mesajın iletilmesi, çağrının görülmesi vb.) haberdar olması gerekir. Mağdurun sosyal medya hesabını "gizlice" takip etmek veya paylaşımlarını izlemek (stalklamak), aktif bir temas kurma çabası içermediği sürece TCK 123/A kapsamında suç sayılmamaktadır. Üçüncü Kişiler Aracılığıyla Temas: Failin doğrudan değil, mağdurun çevresini veya üçüncü kişileri kullanarak mesaj iletmeye çalışması da «temas kurmaya çalışmak» seçimlik hareketi dahilinde kabul edilmektedir. Özetle Yargıtay; m. 123/A bağlamında «temas kurma»yı sadece sayısal bir tekrar olarak değil, mağdurun iradesini sakatlayan ve onu yaşam tarzını değiştirmeye zorlayan tek taraflı ve ısrarlı bir iletişim girişimi olarak yorumlamaktadır.

126 Dülger (n 1) 35.

127 Cihan (n 1) 358.

aykırı girme" suçunu oluşturduğu kabul edilmektedir.[128] Mesajların ve aramaların takibi, TCK m. 132-133 kapsamında haberleşmenin gizliliğini ihlal fiilini teşkil etmektedir. Mağdurun fotoğraflarının veya rehberinin ele geçirilmesi kişisel verilerin korunması hukukuna aykırılık teşkil etmektedir.[129] Uygulamada ise tüm bu ihlallerin 'ısrarlı takip' amacı altında tek bir ceza ile (fikri içtima) mi yoksa her birinden ayrı ayrı mı (gerçek içtima) cezalandırılacağı hususundaki tartışmalar yargılamaların karmaşıklığını artırmaktadır.[130]

**3. İspat ve Teknik Tespit Zorlukları**

Casus yazılımlar adli makamlar önünde kanıtlanması en zor takip yöntemlerinden biridir. Bu durum, failin tespitini ve eyleminin hukuki vasıflandırmasını zorlaştıran, özel teknik bilgi ve uzmanlık gerektiren adli bilişim incelemelerini kaçınılmaz kılmaktadır.

Birçok casus yazılım, "ebeveyn kontrolü" veya "kayıp cihaz bulma" maskesi altında pazarlanabilmektedir.[131] Fail ise, bu yazılımı mağdurun rızasıyla yüklediğini iddia ederek suç kastını gizleyebilmektedir.

Yazılımlar genellikle verileri anonim sunucular üzerinden faile aktardığı için, trafik bilgilerinin (logs) elde edilmesi ve fail ile cihaz arasındaki bağın kurulması uluslararası istinabe süreçlerini gerektirmekte, bu da soruşturmaları sekteye uğratmaktadır[132].

Yazılım cihazda bulunduğu sürece mağdurun izlenmesi sürmektedir; ancak ceza hukuku bağlamında "ısrar"ın yazılımın yalnızca bir kez yüklenmesiyle mi yoksa failin verileri her kontrol ettiğinde mi gerçekleşmiş sayılacağı konusunda kesin bir açıklık bulunmamaktadır.[133]

**4. Psikolojik Neticelerin Tespiti**

Israrlı takip suçunun oluşması için mağdurda "ciddi bir huzursuzluk" veya "güvenlik endişesi" meydana gelmesi zorunludur.[134]

---

128 Yörük (n 50) 178.

129 Geliş Tarihi ve Melisa Seval Meray, 'Ceza Hukukunda Siber Zorbalık' (2024) 2 Karatekin Hukuk Dergisi 77.

130 Cihan (n 1) 358.

131 Eva-Maria Maier, Leonie Maria Tanczer ve Lukas Daniel Klausner, 'Surveillance Disguised as Protection: A Comparative Analysis of Sideloaded and In-Store Parental Control Apps' (2025) 2025 Proceedings on Privacy Enhancing Technologies 107 (Erişim Tarihi: 7 Mayıs 2026).

132 Gündoğdu (n 3) 28.

133 Balcı ve Çakır (n 2) 327.

134 Gündoğdu (n 3) 28; Yargıtay ve öğreti, bu iki unsuru suçun tamamlanması için gerçekleşmesi zorunlu "neticeler" olarak kabul etmektedir. Netice Suçu Vurgusu: Israrlı takip suçu, önceki düzenleme olan TCK m. 123'ün aksine (ki m. 123 bir soyut tehlike suçudur), mağdur üzerinde somut bir etkinin doğmasını şart koşar. Madde gerekçesinde, suçun oluşabilmesi için ısrarlı takip fiilinin mağdur üzerinde ciddi bir huzursuzluk oluşturmasının veya kendisinin/yakınlarının güvenliğinden endişe duymasına neden olmasının şart olduğu açıkça belirtilmiştir. Bu durum, her somut olayda

Uygulamada ise, failin somut bir fiziki takip fiilinin mevcut olmaması durumunda dahi, bu "dijital kuşatma" niteliğindeki hâlin mağdur üzerinde meydana getirdiği yıkıcı etki, TCK m. 123/A hükmü kapsamındaki neticenin gerçekleştiğinin bir ispatı olarak kabul edilmelidir.[135]

### G. Metaverse/VR Ortamlarında Takip

Metaverse, kullanıcıların 3D avatarlar aracılığıyla anlık etkileşimde bulunabildikleri, sanal ve artırılmış gerçeklik teknolojilerinin birleşimiyle oluşan bir dijital dünya olarak tanımlanır[136]. Bu mecralar, ısrarlı takip suçunun işleniş biçimini fiziksel dünya ile dijital dünya arasındaki sınırları muğlaklaştırarak dönüştürmektedir; bu durum yeni tipolojik sorunların ortaya çıkmasına neden olmaktadır.[137]

#### 1. "Temas Kurma" ve "Fiziken Takip" Kavramlarının Genişlemesi

Türk Ceza Kanunu'nun (TCK) 123/A maddesi kapsamında suçun gerçekleşmesi için, failin "fiziken takip eylemini gerçekleştirmesi" ya da "bilişim sistemleri aracılığıyla temas tesis etme girişiminde bulunması" gereklidir. Metaverse ortamında bir failin, mağdurun avatarını sürekli takip etmesi, eriştiği sanal odalara dahil olması veya mağdurun avatarına ait kişisel alanı (virtual personal space) ısrarla ihlal etmesi hâlinde, bu tür eylemlerin hukuki nitelemesi ve mahiyeti bir tartışma konusudur.[138] Öğretide, sanal gerçeklik ortamlarında ısrarlı takibin ger-

---

hâkim tarafından ayrıca belirlenmelidir. Yargıtay, sükûn ve huzuru bozan eylemlerin psikolojik etkilerini şu kararlar ışığında değerlendirmektedir: YCGK 2012/1264 E. 2013/42 K.: Bu karar, bu tür suçların yarattığı zararın maddi değil "manevi" ve "psikolojik" olduğunu teyit eder (Havle, 2025). Bu yaklaşım, m. 123/A'daki ciddi huzursuzluk kriterinin tespitinde manevi zararın yeterli görüleceğine işaret etmektedir. YCGK 2014/821 E. 2018/45 K.: TCK m. 123'ün bir soyut tehlike suçu olduğunu vurgularken, yeni ihdas edilen m. 123/A düzenlemesinin bu tehlikenin "ciddi huzursuzluk" gibi somut bir neticeye dönüşmesini aradığını dolaylı olarak ortaya koyar. Yargıtay 4. CD. 2013/30598 E. 2014/32745 K. (12.11.2014): Eylemlerin "sırf huzur ve sükunu bozma" kastıyla yapılması gerektiğini, bu kastın ispatlanamadığı veya eylemin süreklilik arz etmediği durumlarda suçun oluşmayacağını vurgulamaktadır. Yargıtay ve madde gerekçesine göre, bir huzursuzluğun "ciddi" olup olmadığı şu ölçütlere göre tayin edilir: Yaşam Rutininin Bozulması: Mağdurun okul, iş veya konut değiştirmek zorunda kalması ciddi huzursuzluğun en net göstergesi kabul edilir. Güvenlik Algısının Sarsılması: Failin, mağdurun yakınlarının (babasının iş yeri vb.) fotoğraflarını çekip göndermesi gibi eylemler, doğrudan "güvenlik endişesi" yaratan hareketler olarak nitelendirilmektedir. Hâkimin Takdiri: Ciddi huzursuzluk ölçütü, her ne kadar soyut olsa da, hâkim tarafından dosya kapsamındaki deliller ve mağdurun psikolojik durumu gözetilerek belirlenmelidir. Özetle Yargıtay; m. 123/A kapsamında bir cezalandırma için eylemin nicelik (tekrar sayısı) ve nitelik (rahatsız edicilik düzeyi) itibarıyla mağdurun ruhsal bütünlüğünü bozacak seviyeye ulaştığının tespitini zorunlu kılmaktadır.

135 Balcı ve Çakır (n 2) 327.

136 AP Zen ve IM Miraj, 'The Legal Status of Metaverse Law and Its Implementation in Modern Era' [2023] Sustainable Development in Creative Industries: Embracing Digital Culture for Humanities 129 (Erişim Tarihi: 7 May 2026).

137 Pınar Bacaksız, 'Metaverse Ve Sanal Gerçeklik Ortamları Karşısında Ceza Hukuku' (2023) 14 İnönü Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi 289.

138 Bacaksız (n 140) 291; Metaverse ortamındaki etkileşimler, mevcut hukuk sisteminde "bilişim

çekleşmesi için fail ve mağdurun fiziksel olarak aynı ortamda bulunmasının bir koşul olmadığı; bilişim sistemleri üzerinden kurulan bu kesintisiz etkileşimin "temas kurma" unsuru kapsamında değerlendirilebileceği kabul edilmektedir.[139]

**2. Psikolojik Etki ve "Varlık" Duygusu**

Sanal gerçeklik teknolojileri, kullanıcıda "orada olma" (presence) duygusunu tetikleyerek yaşanan deneyimin gerçeklik hissinin artışına zemin hazırlamaktadır.[140] Metaverse platformlarında yaşanan taciz ve ısrarlı takip eylemlerinin, mağdur üzerinde fiziksel dünyadaki saldırılara benzer psikolojik ve duygusal travmalar (korku, endişe, huzursuzluk) yarattığı gözlemlenmiştir.[141] Gelişmiş dokunsal (haptik) cihazların kullanımıyla, sanal dünyadaki bir "temas"ın mağdur tarafından fiziksel bir his olarak algılanması, eylemin TCK m. 123/A'daki "ciddi huzursuzluk oluşturma" neticesinin çok daha hızlı gerçekleşmesine ivme kazandırmaktadır.[142]

**3. Anonimlik ve Kullanıcı Tespiti Zorlukları**

Metaverse platformlarının temel problemlerinden birini, faillerin avatarlar ardına gizlenerek anonimliklerini koruyabilmesi oluşturmaktadır.[143] Bir avatarın hangi gerçek kişi tarafından yönetildiğini belirlemek, platform sağlayıcısının iş birliğini, teknik veri analizini ve IP adresi takibini gerektirir.[144] Dijital kanıtların geçici niteliği, "avatarın kontrolünün kendisinde bulunmadığı" veya "eylemin bir sistem hatasından kaynaklandığı" gibi savunmaların yanlışlığını kanıtlamayı oldukça zor hale getirmektedir.[145]

---

sistemleri aracılığıyla işlenen suçlar" kapsamında değerlendirilmektedir. Yargıtay'ın genel stalking ve dijital taciz yaklaşımını yansıtan kararlar şunlardır: Yargıtay 14. Ceza Dairesi, 18.06.2014 tarihli, 2012/11724 E. ve 2014/8294 K. sayılı ilamı: Bilişim araçları kullanılarak gerçekleştirilen cinsel içerikli taciz eylemlerinin, mağdurun rızası hilafına ve süreklilik arz edecek şekilde yapılmasını cezalandırmaktadır (Soysal, 2023). Bu karar, sanal dünyadaki temasların hukuki karşılığına temel teşkil etmektedir. Yargıtay 4. Ceza Dairesi'nin 2021 tarihli kararları (Örn: 04.11.2021, 2021/26383 K.; 18.10.2021, 2021/24687 K.): Bu kararlar, ısrarlı takip suçunun (TCK m. 123/A) temelini oluşturan "ısrar" kriterinin ve mağdur üzerindeki psikolojik etkilerin tespiti açısından emsal kabul edilmektedir.

139 Bacaksız (n 140) 292.

140 Ufuk Çelikcan, 'Eğitimde ve Tıpta Sanal Gerçeklik Uygulamaları: Geçmişten Geleceğe Uzanan Bir İnceleme' (2022) 13 Dicle Üniversitesi Mühendislik Fakültesi Mühendislik Dergisi 235.

141 Muhammad Firkan Muhammad Muslim ve Indi Izza Afdania, 'Legal Construction of Criminal Prosecution Against Perpetrators of Rape in the Metaverse' (2024) 1 Peradaban Hukum Nusantara 60.

142 RK Venkatesan ve diğerleri, 'Haptic Feedback in a Virtual Crowd Scenario Improves the Emotional Response' (2023) 4.

143 MA Efremova ve diğerleri, 'Criminal-Legal Issues of Countering Crime in the Metaverse: Current State and Prospects of Development' (2025) 3 Journal of Digital Technologies and Law 187 (Erişim tarihi: 7 May 2026).

144 ibid.

145 Kedi Yang ve diğerleri, 'A Secure Authentication Framework to Guarantee the Traceability of Avatars in Metaverse' (2022) 18 IEEE Transactions on Information Forensics and Security 3817; Tayba Al Ali ve diğerleri 'Digital Forensic in A Virtual World; A Case of Metaverse and VR' (2023) 22 European Conference on Cyber Warfare and Security 12.

### 4. Yetki ve Yargı Yetkisi Problemi

Metaverse platformları genellikle merkezi olmayan bir yapı veya farklı ülkelerdeki sunucular aracılığıyla hizmet sunmaktadır. Fail ve mağdurun farklı ülkelerde yer alması durumunda, trafik bilgilerine ulaşım ve adli süreçlerin yürütülmesi için gerekli olan uluslararası adli yardımlaşma yöntemlerinin yavaşlığı, soruşturmaların etkinliğini olumsuz yönde etkileyebilir.[146] Mevcut ceza yasalarının "mekânsal" suç tanımlamaları, coğrafi sınırları olmayan bu sanal dünyadaki eylemleri kapsamakta yetersiz kalmakta ve bu durum, suçlular için bir "cezasızlık alanı" yaratma riskini taşımaktadır.[147]

## H. IoT Cihazlarıyla Gözetleme

Nesnelerin İnterneti, fiziksel nesnelerin birbirleriyle ve ağlarla bağlantılı olduğu, veri toplayıp paylaştığı devasa bir ekosistemi tanımlamaktadır. Akıllı ev sistemlerinden (kamera, termostat, kilit) giyilebilir teknolojilere kadar uzanan bu cihazlar, ısrarlı takip suçunun işlenişinde failin mağduru uzaktan, kesintisiz ve çoğu zaman mağdurun haberi olmaksızın izlemesine imkân sağlamaktadır.[148] Bu durum, TCK m. 123/A kapsamındaki "temas kurma" ve "bilişim sistemi kullanma" kavramlarının sınırlarını zorladığı kabul edilmekle birlikte, sınırlılıkları tartışılmaktadır.[149]

### 1. Pasif İzleme ve "Temas Kurma" Çıkmazı

TCK m. 123/A, bilişim sistemleri üzerinden işlenen suçlarda failin mağdurla "temas kurma' şartını aramaktadır.[150] Nesnelerin İnterneti (IoT) cihazları (örneğin akıllı bir ev termostatı veya ışık sistemi) üzerinden mağdurun evde olup olmadığını izleyen bir failin mağdura herhangi bir mesaj atmadığı veya doğrudan

---

146 Gündoğdu (n 3) 28.

147 Efremova ve diğerleri (n 146) 192; Zen ve Miraj (n 139) 21.

148 Julia Slupska ve Leonie Maria Tanczer, 'Threat Modeling Intimate Partner Violence: Tech Abuse as a Cybersecurity Challenge in the Internet of Things' [2021] The Emerald International Handbook of Technology-Facilitated Violence and Abuse 663.

149 Yargıtay, IoT cihazlarının temelini oluşturan uzaktan izleme ve kayıt alma eylemlerini "özel hayatın gizliliğini ihlal" suçu kapsamında değerlendirmektedir: Yargıtay 12. Ceza Dairesi, 2015/9708 E. ve 2016/10986 K. sayılı ilamı: Bu kararda Yargıtay, teknolojik araçlarla gerçekleştirilen gözetleme eylemlerinin özel hayatın gizliliğini ihlal suçunu oluşturduğuna hükmetmiştir. Öğretide, yeni ısrarlı takip düzenlemesiyle birlikte bu tür sistematik gözetleme eylemlerinin artık TCK m. 134 yerine m. 123/A kapsamında cezalandırılması gerektiği savunulmaktadır. Kapı Deliği Kamerası Vakası: Bir apartman dairesinin kapı gözetleme deliğine dışarıdan fark edilmeyecek şekilde yerleştirilen, ses ve görüntü kaydı yapan kamera düzeneğiyle ilgili olayda; Yargıtay sanıkların "güvenlik" savunmasını reddetmiş, karşı dairenin içini de görüntüleyebilen bu IoT benzeri düzeneği özel hayatın gizliliğini ihlal saymıştır. https://www.aa.com.tr/tr/gundem/yargitay-daire-girisine-kamera-yerlestirip-kayit-alan-apartman-yoneticisine-verilen-cezayi-onadi/3734516 / (Erişim Tarihi: 13.05.2026)

150 Özar (n 69) 1430.

etkileşime girmediği sürece, "temas kurma" unsurunun gerçekleşmediği değerlendirilmesi ihtimali bulunmaktadır.[151]

Failin, mağdurun evindeki akıllı kilidin log kayıtlarını inceleyerek eve giriş-çıkış saatlerini takip etmesi, teknik anlamda bir "temas" olmaktan ziyade, bir "izleme" eylemi olarak nitelendirilmelidir. Bu durum, ısrarlı takip suçu yerine yalnızca Türk Ceza Kanunu'nun 134. maddesinde düzenlenen özel hayatın gizliliğini ihlal suçu kapsamında değerlendirilmesi tehlikesi taşımaktadır.[152]

**2. Kontrol ve Psikolojik Tahakküm**

Nesnelerin İnterneti (IoT) cihazları, failin mağdurun yaşam alanına müdahale etmesine imkân tanıyarak, fiziksel takibe gerek duyulmaksızın 'ciddi huzursuzluğun' vuku bulmasına aracı olmaktadır.[153] Failin akıllı hoparlörler aracılığıyla mağdurun evine seslenmesi, ışıkları aniden açıp kapatması veya akıllı kilitleri mağdurun üzerine kilitlemesi gibi eylemler, mağdurda her an izlendiği ve kontrol edildiği algısının (omnipresence) oluşmasına yol açmaktadır.[154] Bu eylemlerin, mağdurun yaşam tarzını değiştirmesine (örneğin, akıllı cihazları kullanmayı bırakması veya evini terk etmesi gibi) yol açacak kadar ciddi bir baskı unsuru olduğu düşünülmektedir.[155]

**3. Bilişim Sistemi Kavramının Kapsamı**

Bilişim sistemlerinin kullanımı, ısrarlı takip suçunun işleniş yöntemlerinden biri olarak kabul edilmiştir..[156] Öğretide, bilişim sistemi kavramının yalnızca bilgisayar ve telefonlarla sınırlı kalmaması, bunun yerine veri işleme ve iletme yeteneğine sahip tüm Nesnelerin İnterneti (IoT) cihazlarını (örneğin, akıllı saatler, internete bağlı araçlar) kapsayacak şekilde genişletilmesi gerektiği görüşü yaygındır. Bu şekilde bir yorum yapılmadığında, suçun kapsamı teknolojik yenilikler karşısında daralacak ve IoT ile gerçekleştirilen sürekli izlemeler cezasız kalacaktır.[157]

**4. Dijital Delillerin Toplanması ve Adli Bilişim Sorunları**

Nesnelerin İnterneti (IoT) cihazları üzerinden gerçekleştirilen sürekli izleme sürecinin kanıtlanması, geleneksel bilişim sistemlerine kıyasla önemli zorluklar

---

151 Can (n 9) 23.

152 Can (n 9) 23; Gündoğdu (n 3) 29.

153 Isabel Straw ve Leonie Tanczer, 'Safeguarding Patients from Technology-Facilitated Abuse in Clinical Settings: A Narrative Review' (2023) 2 PLOS Digital Health e0000089 (Erişim Tarihi: 7 Mayıs 2026).

154 Eva Penzey Moog ve Danielle C Slakoff, 'As Technology Evolves, so Does Domestic Violence: Modern-Day Tech Abuse and Possible Solutions' [2021] The Emerald International Handbook of Technology-Facilitated Violence and Abuse 643.

155 Bozbayındır ve Özok (n 96) 302.

156 Gündoğdu (n 3) 34; Çoğan (n 17) 33.

157 Taşkın (n 29) 107.

barındırmaktadır.[158] Veriler, esas olarak ilgili cihazın içinde ve bulut tabanlı sunucularda muhafaza edilmektedir.[159] Birçok düşük maliyetli IoT cihazı, kayıtları yalnızca kısa bir süre saklamakta veya bu kayıtların üzerine yazmaktadır; bu durum, failin sürekli eylemlerinin kronolojik olarak kanıtlanmasını zorlaştırmaktadır..[160]Mağdurun, failin kendi adına kayıtlı bir hesabı (örneğin ortak kullanılan bir akıllı ev hesabı) üzerinden izlenildiğini kanıtlamak için bu hesaba erişim sağlaması, bazı durumlarda mağdurun da bilişim suçları kapsamında cezai sorumluluk üstlenmesine neden olabilir.[161]

Sonuç olarak, Nesnelerin İnterneti (IoT) cihazları aracılığıyla gerçekleştirilen gözetim faaliyetleri, fail ile mağdur arasındaki fiziksel ve dijital mesafeyi ortadan kaldırma potansiyeline sahip olsa da, Türk Ceza Kanunu'nun 123/A maddesinde yer alan "temas kurma" ifadesi, bu tür pasif ve sistematik gözetim eylemlerinin cezalandırılmasını engellemektedir..[162]

## II. TÜRK HUKUKU İÇİN REFORM ÖNERİLERİ

Türk Ceza Kanunu'na eklenen 123/A maddesi, ısrarlı takip mağdurlarını koruma konusunda yenilikçi bir adım olarak değerlendirilse de dijital şiddet ve takip teknolojilerinin sürekli değişen yapısı karşısında bazı yapısal ve prosedürel eksiklikler içerdiğini düşünüyoruz. Bu çerçevede, belirtilen eksikliklerin ortadan kaldırılması ve ilgili yasal düzenlemenin dijital çağın dinamikleriyle uyumlu hale getirilmesi amacıyla aşağıdaki reform taslaklarının kapsamlı bir şekilde tartışılması ve değerlendirilmesi gereklidir.

### A. Müstakil Bir "Siber Takip" Düzenlemesi İhtiyacı

Mevcut TCK m. 123/A, bilişim sistemlerini suçun icra edilme biçimlerinden (seçimlik hareket) biri olarak düzenlemektedir. Bununla birlikte, bilişim sistemleri aracılığıyla icra olunan takip eylemlerinin mahiyeti, fiziksel takipten belirgin farklılıklar arz etmektedir.

Öğretide, siber takibin kendine has dinamikleri (anonimlik, mekândan bağımsızlık, verilerin kalıcılığı) nedeniyle ayrı bir fıkra olarak düzenlenmesi veya müstakil bir "Siber Takip" maddesi oluşturulması gerektiği ileri sürülmektedir.[163] Mevcut "temas kurma" şartı, failin mağduru IoT cihazları veya casus yazılımlar

---

158 Saad Alabdulsalam ve diğerleri, 'Internet of Things Forensics – Challenges and a Case Study' 35 (Erişim Tarihi: 7 May 2026).

159 Sungbum Kim ve diğerleri, A Common Architecture-Based Smart Home Hardware Forensics for Scalable Investigations, (2024), doi:10.21203/RS.3.RS-4532459/V1.

160 Alabdulsalam ve diğerleri (n 161) 39.

161 Gündoğdu (n 3) 36.

162 Can (n 9) 24; Dülger (n 1) 35.

163 Dülger (n 1) 38; Can (n 9) 25.

aracılığıyla yalnızca "izlediği" (pasif gözetleme) durumları kapsamamaktadır.[164] Bu bağlamda reform kapsamında "mağdurun rızası olmaksızın dijital araçlarla izlenmesi, konum takibi veya verilerinin sistematik analizi" fiillerinin de suçun maddi unsuruna açıkça dahil edilmesi zorunluluk arz etmektedir.[165]

**B. Koruma Tedbirlerinin Artırılması ve Etkinleştirilmesi**

6284 sayılı Kanun kapsamında verilen koruma kararları çoğunlukla fiziksel alana özgü uygulanmaktadır. Mağdurun şikâyeti üzerine, failin mağdura dijital kanallardan ulaşmasını engelleyen tedbirlerin tatbiki yanında, failin mağdurun verilerine erişimini kısıtlayan "teknolojik erişim yasaklarının" düzenlenmesi gerekmektedir.[166] Adli makamların, şiddete dönüşme potansiyelini değerlendiren dijital risk analiz araçlarını kullanmaları ve yüksek riskli durumlarda failin bilişim sistemlerini kullanmasının adli kontrol olarak denetim altına alınması önerilmektedir.[167]

Anayasa Mahkemesi'nin, 2559 sayılı Polis Vazife ve Salahiyet Kanunu'nun Ek 6. maddesinde yer alan ve kolluk kuvvetlerine sosyal medya üzerinden "sanal devriye" faaliyetleri yürütme yetkisi tanıyan hükmü iptal etmesi, siber suçlarla mücadele ve özellikle siber ısrarlı takip (cyberstalking) vakalarının önlenmesi noktasında ciddi bir güvenlik açığı oluşturmuştur. Söz konusu iptal kararı, kişisel verilerin korunması ve mahremiyet hakkını temele alsa da dijital suçların anonimlik zırhı arkasına gizlenerek işlendiği günümüz koşullarında kolluğun proaktif müdahale kapasitesini önemli ölçüde zayıflatmıştır.

Israrlı takip suçunun (TCK m. 123/A) temelini oluşturan "ısrar" ve "davranış örüntüsü" kriterlerinin tespiti, ancak failin dijital ayak izlerinin ve kamuya açık platformlardaki sistemli tacizlerinin proaktif bir biçimde izlenmesiyle mümkündür.[168] Sanal devriye yetkisinin kaldırılmasıyla ortaya çıkan hukuki boşluk, adli makamları suçun işlenmesinden sonra devreye giren "reaktif" bir konuma itmiş; bu durum ise özellikle kadına yönelik şiddet vakalarında ısrarlı takibin daha ağır şiddet eylemlerine evrilmesini engelleyecek olan erken teşhis ve proaktif koruma mekanizmalarını sekteye uğratmıştır.[169] Netice itibarıyla, siber alanın "hukuksuz bir mecra" haline gelmemesi için, polisin sanal dünyadaki önleyici faaliyetlerinin mahremiyet dengesi korunarak ancak operasyonel etkinliği de yitirilmeden yasal bir zeminde yeniden tesisi bir zorunluluk arz etmektedir.[170]

---

164 Can (n 9) 25; Gündoğdu (n 3) 36.

165 Dülger (n 1) 38.

166 Panda (n 11) 114; Sarı (n 7) 109.

167 Yılmaz İmret (n 6) 26; Panda (n 11) 114.

168 Ünal (n 48) 555.

169 Sarı (n 7) 110.

170 Dülger (n 1) 42.

**C. Elektronik Uzaklaştırma Tedbirleri**

Geleneksel 'konuta yaklaşmama' kararlarının, dijital ortamda tatbik edilebilirliği ve etkinliği önemli ölçüde azalmaktadır. Bu nedenle, mağdurun dijital mahremiyetini ve güvenliğini temin etmek amacıyla failin belirli dijital platformlara, sosyal medya hesaplarına veya iletişim araçlarına erişiminin kısıtlanması gibi elektronik uzaklaştırma tedbirlerinin yasal bir zemine oturtulması zorunludur.

Failin dijital dünyada mağdurun profillerine, e-posta adreslerine veya dijital "kişisel alanına" (özellikle Metaverse'de) erişimini önleyici yazılımsal bariyerler ile IP tabanlı engelleme mekanizmaları yasal koruma tedbiri olarak ihdas edilmelidir.[171]

Failin mağdurun cihazlarına yüklediği casus yazılımlar (stalkerware) tespit edildiğinde, failin belirli cihazları kullanmasının yasaklanması veya cihazlarının düzenli olarak kontrol edilmesi bir koruma önlemi olarak uygulanabilir.[172]

**D. Dijital Delil Standartlarının Belirlenmesi**

Siber takip davalarında, delillerin geçici olması ve faillerin kimliklerini gizleyebilme olasılığı, ispat sürecini büyük ölçüde zorlaştırmakta ve bu durum, özel standartların belirlenmesini zorunlu kılmaktadır.[173] Ekran görüntüleri, log kayıtları, IoT veri geçmişi ve bulut sunucu dökümlerinin "hukuka uygun elde edilmiş delil" olarak kabul edilme süreçleri daha erişilebilir hale getirilmelidir. Bu bağlamda, adli bilişim uzmanlarının soruşturma aşamasına erken katılımının, bu verilerin özgünlüğünün belirlenmesi için gerekli olduğu kabul edilmektedir. "Uluslararası siber suçlar iş birliği" mekanizmalarının hızlandırılması ve yurt dışındaki sosyal medya veya Nesnelerin İnterneti (IoT) sağlayıcılarından veri elde edilmesi için bu tür verilerin adli süreçlerdeki geçerliliğinin standardizasyonunun zorunlu hale getirilmesi gerekmektedir.[174]

**E. Platform Sorumluluğu ve İş Birliği Yükümlülüğü**

Sosyal medya ve Metaverse platformları, suçların işlenmesi açısından bir "suç mahalli" olarak değerlendirilmektedir. Bu bağlamda, platform yöneticilerinin, ısrarlı takip ve siber taciz olaylarının önlenmesi, tespiti ve delillerin korunması konusunda belirli yasal sorumluluklar üstlenmeleri gerekmektedir.[175] Bunun dışında, platformların, ısrarlı takip ve taciz davranışlarını tespit eden algoritmalar geliştirmesi ve mağdurların bildirimlerine "derhal" (örneğin, 24 saat içinde)

---

171 Bacaksız (n 140) 293; Efremova ve diğerleri (n 146) 193.

172 Slupska ve Tanczer (n 151) 36; Can (n 9) 26.

173 Gündoğdu (n 3) 38.

174 Gündoğdu (n 3) 42; Efremova ve diğerleri (n 146) 192.

175 Şenol Güneci, 'Yeni Nesil Suç Alanı Olarak Metaverse: Hukuki Sınırlar, Sorumluluklar Ve Düzenleme İhtiyacı Sorumluluğu' [2026] Adalet Dergisi 1019.

yanıt verilmesinin yasal bir zorunluluk olarak düzenlenmesi gerekmektedir.[176] Ayrıca, şüpheli takip olaylarında, platformların trafik verilerini adli makamların talebinden önce belirli bir süre boyunca "saklama" yükümlülüğüne sahip olmaları gerekmektedir.[177] Platformların, "gizli izleme" yapan araçları (botlar, casus yazılım entegrasyonları) durdurmamaları durumunda, idari ve hukuki sorumluluklarının belirlenmesi gereklidir.[178]

### F. "Temas Kurma" Şartının "İzleme ve Gözetleme"yi Kapsayacak Şekilde Genişletilmesi

Mevcut düzenlemeye göre, bilişim sistemleri aracılığıyla işlenen suçun gerçekleşmesi, failin mağdurla "temas kurma girişiminde bulunması" şartına bağlıdır.[179] Casus yazılımlar (stalkerware), nesnelerin interneti (IoT) cihazları veya gizli GPS takibi kullanılarak gerçekleştirilen "pasif izleme" faaliyetleri, fail mağdurla doğrudan iletişim kurmadığı sürece suç kapsamına girmemektedir.[180]

Madde metnine "haberleşme araçlarını kullanarak temas kurmaya çalışmak" ifadesinin yanına "veya her türlü teknik araç vasıtasıyla mağdurun hareketlerini izlemek ya da gözetlemek" ibaresinin eklenmesi gerekmektedir.[181] Bu bağlamda, mağdurun bilgisi haricinde icra edilen dijital gözetleme faaliyetlerinin de ısrarlı takip hükmü dâhilinde cezalandırılabilirliğinin sağlanacağı düşünülmektedir.

### G. "Fiziken Takip" Kavramının Teknolojik Gelişmelere Göre Yeniden Tanımlanması

Mevcut yasal düzenlemede yer alan "fiziken takip" ibaresi, fail ile mağdurun aynı fiziksel mekânda bulunması gerekliliğini çağrıştırmaktadır. Metaverse, sanal gerçeklik ortamları ve drone ile yapılan takiplerde fail ile mağdur arasında fiziki bir temas veya yakınlık bulunmamaktadır, ancak mağdur nezdinde oluşturulan baskı, fiziki takip ile eşdeğer bir nitelik arz ettiği değerlendirilmektedir.[182]

"Fiziken" ibaresi yerine "doğrudan veya teknolojik araçlarla dolaylı olarak fiziksel veya sanal yakınlık kurarak takip etmek" ifadesinin tercih edilmesinin daha isabetli olacağı kanaatindeyiz.[183] Söz konusu değişiklik, Metaverse platform-

---

176 Panda (n 11) 114.

177 Gündoğdu (n 3)42.

178 Imane Fouad ve diğerleri, 'Missed by Filter Lists: Detecting Unknown Third-Party Trackers with Invisible Pixels' (2018) 2020 Proceedings on Privacy Enhancing Technologies 499; Leyla Keser Berber ve Ayça Atabey, 'Privacy Screening of Online Game Platforms: A Case Study of "Gamecell"' [2020] Annales de la Faculte de Droit d'Istanbul 181.

179 Dülger (n 1) 42.

180 Can (n 9) 27; Gündoğdu (n 3) 44.

181 Dülger (n 1) 42.

182 Dülger (n 1) 45; Bacaksız (n 140) 294.

183 Bacaksız (n 140) 294.

ları üzerinden gerçekleştirilen avatar takipleri ve insansız hava araçları vasıtasıyla icra edilen gözetleme faaliyetlerini tartışmasız biçimde suçun kapsamına dâhil edecektir.

### H. Yeni Nitelikli Haller ve Ağırlaştırılmış Sebeplerin Eklenmesi

Suçun işlenişinde kullanılan yöntemin ciddiyeti ve mağdurun savunmasız durumu dikkate alınarak ceza artırma nedenlerinin genişletilmesi gereklidir. Yapay zekâ araçlarıyla yapılan ısrarlı takip, deepfake içerikler veya otomatik bot sistemleri kullanılarak gerçekleştirildiğinde, cezanın bir kat artırılmasına yönelik bir düzenleme getirilmelidir.[184] Mağdurun cinsel yaşamı, sağlık bilgileri veya özel görüntülerinin baskı ve izleme aracı olarak kullanılması, suçun temel haline göre daha ağır bir cezayı gerektirir.[185] Bir yıldan uzun süren ısrar veya failin aynı mağdura karşı farklı dijital platformları sistematik olarak kullanması "nitelikli hal" olarak tanımlanmalıdır.[186]

### I. Usul Hükümleri ve Dijital Delil Güvenliğinin Sağlanması

Siber takip olaylarının kanıtlanması, dijital delillerin kolayca kaybolabilmesi nedeniyle ciddi zorluklar barındırmaktadır. Bilişim sistemleri üzerinden yapılan ısrarlı takip suçlarında, IP adresi ve trafik bilgilerini (log kayıtları) elde etmek için BTK ve servis sağlayıcılarla yapılan yazışmaların hızlandırılması amacıyla özel bir usul kanunu veya yönetmelik çıkarılması gerekmektedir.[187] Ayrıca, yurt dışındaki bulut sunucularında depolanan IoT verilerinin (örneğin, akıllı ev kayıtları) adli süreçlerde kullanılabilmesi için siber suçlar açısından uluslararası adli yardımlaşma süreçlerinin geliştirilmesi gerekmektedir.[188]

### J. Önleyici Tedbirlerin Dijital Alanda Etkinleştirilmesi

6284 sayılı Kanun kapsamında oluşturulan koruma önlemlerinin, dijital ortamın kendine has koşullarını da tam olarak içermesi gerekmektedir. Fail için sadece fiziksel uzaklaştırma değil, aynı zamanda "mağdurun sosyal medya hesaplarına yaklaşmama, IP tabanlı engelleme veya dijital iletişim araçlarını mağdur

---

184 Cihan (n 1) 358; Güneş (n 3) 18.

185 Cihan (n 1) 358; Dülger (n 1) 45.

186 Dülger (n 1) 46.

187 Gündoğdu (n 3) 46.

188 Pankaj Sharma ve Lalit Kumar Awasthi, 'IoT Forensics in Ambient Intelligence Environments: Legal Issues, Research Challenges and Future Directions' (2024) 16 Journal of Ambient Intelligence and Smart Environments 73; Maria Stoyanova ve diğerleri, 'A Survey on the Internet of Things (IoT) Forensics: Challenges, Approaches, and Open Issues' (2020) 22 IEEE Communications Surveys and Tutorials 1191.

aleyhine kullanmama" gibi dijital uzaklaştırma emirlerinin daha etkili bir şekilde uygulanması zorunludur.[189]

Failin mağdurun cihazına casus yazılım yüklediği belirlendiğinde, bu yazılımın kaldırılması ve failin bilişim sistemlerini kullanma yetkisinin belirli sürelerle sınırlandırılması adli kontrol tedbiri olarak düşünülmelidir.[190]

### K. "Israr" Kriterine Yönelik Objektif Kriterlerin Belirlenmesi

Uygulamada, 'ısrar' kriterinin nicel olarak belirlenmesindeki mevcut belirsizlik, yargı organları arasında içtihat birliğinin sağlanmasını engellemekte ve bu durum istikrarsızlığa neden olmaktadır.Yargıtay içtihatlarıyla desteklenerek, "ısrar" kavramının yalnızca sayısal bir tekrar (örneğin, üç kez arama) olarak değil, "mağdurun yaşam tarzını değiştirme zorunluluğu hissetmesi" veya "eylemlerin zaman içinde yayılması" gibi niteliksel ölçütlere dayanması gerektiği konusunun mevzuatımızda açık bir düzenlemeyle netleştirilmesi gerekmektedir.[191]

Söz konusu reform paketinin tatbiki ile Türk Ceza Hukuku'nun yalnızca fiziksel alandaki eylemleri değil, aynı zamanda dijital evrenin en ücra köşelerinde vuku bulan davranışları da kapsayıcı nitelikte, bütüncül bir koruma mekanizması tesis edeceği düşünülmektedir.

## SONUÇ

Türk Ceza Kanunu'na 7331 sayılı Kanun ile eklenen "Israrlı Takip" suçu (m. 123/A), bireyin huzur ve sükununu, iç barışını ve hareket özgürlüğünü koruma altına alan hayati bir düzenleme teşkil etmektedir. Bu çalışma kapsamında yapılan incelemeler, suçun geleneksel yöntemlerden ziyade bilişim sistemleri ve modern teknolojiler vasıtasıyla işlenmesinin, klasik ceza hukuku kavramlarını ciddi bir sınavla karşı karşıya bıraktığını ortaya koymuştur.[192] Zira, dijitalleşen dünyada fail ile mağdur arasındaki fiziksel mesafenin ortadan kalkması neticesinde; ısrarlı takip eylemi, mekânsal bağımlılıktan azade, anonim nitelikte ve mağdurun yaşam alanını sürekli kuşatan bir siber şiddet türüne (cyberstalking) dönüşmüştür.[193]

Çalışmanın ikinci bölümünde ayrıntılandırıldığı üzere, yapay zeka destekli manipülasyonlar (deepfake), otomatik botlar, casus yazılımlar, IoT cihazları ve Metaverse gibi sanal evrenler, suç tipinin kanuni tanımında yer alan "fiziken takip" ve "temas kurmaya çalışma" unsurları arasında gri alanların oluşumuna

---

189 Panda (n 11) 114; Sarı (n 7) 110.

190 Setyo Amirullah ve Sodikin Sodikin, 'The Principle of Legality vs. Digital Sentencing Innovation: The Dialectics of Revocation of Internet Access Rights as a Criminal Penalty in Cybercrime Cases' (2026) 7 SIGn Jurnal Hukum 1078.

191 Dülger (n 1) 53; Cihan (n 1) 358.

192 Cihan (n 1) 360; Dülger (n 1) 58.

193 Panda (n 11) 116; Güneş (n 3) 18.

yol açmaktadır.[194] Özellikle failin mağduru pasif olarak, hiçbir mesaj atmadan sadece dijital araçlarla izlemesi, mevcut yasal düzenlemedeki "temas" şartı nedeniyle çoğu zaman cezasızlık riski barındırmakta veya eylemin gerçek ağırlığını yansıtmaktan uzak biçimde, daha hafif suçlar kapsamında ele alınma ihtimalini doğurmaktadır.[195] Bu durumun, mağdurun yaşadığı "ciddi huzursuzluk" ve "güvenlik endişesi" neticelerini karşılamakta yetersiz kaldığı kanaatini taşımaktayız.[196]

Bu teknolojik ve hukuki darboğazların aşılması için çalışmamızda sunulan reform önerileri hayati önem taşımaktadır. Türk hukuku için önerdiğimiz temel değişiklikler şu şekilde özetlenebilir:

Tanımsal Genişleme: TCK m. 123/A'daki "temas kurma" şartı, pasif izleme ve gözetleme eylemlerini de kapsayacak şekilde güncellenmeli ve "fiziken takip" kavramının Metaverse ve VR dünyasındaki sanal yakınlığı içerecek biçimde genişletilmesi gerekmektedir.[197]

Müstakil Siber Düzenleme: Siber takibin kendine has dinamikleri göz önüne alınarak, ağırlaştırılmış bir nitelikli hal veya müstakil bir fıkra düzenlenmesi gerekmektedir.[198]

Teknolojik Koruma Tedbirleri: 6284 sayılı Kanun kapsamındaki tedbirler, "elektronik uzaklaştırma" ve "dijital geo-fencing" gibi failin sanal ortamdaki erişimini kısıtlayan yenilikçi müeyyideler ile takviye edilmesi gerekmektedir.

Usul ve İspat Standartları: Dijital delillerin uçuculuğu karşısında, platform sağlayıcılarının iş birliği yükümlülüğü artırılmalı ve adli bilişim süreçlerini hızlandıracak usulî kolaylıklar sağlanmalıdır.

Sonuç olarak, ısrarlı takip suçu yalnızca fiziki takibat eylemi olarak algılanan bir durum olmaktan çıkıp, mağdurun yaşam tarzını zorla değiştiren sistematik bir hak ihlalidir.[199] Bu bağlamda, ceza adaleti sisteminin, failin kullandığı yapay zeka ve IoT gibi teknolojik araçların gerisinde kalmaması; mağdurun hem fiziksel hem de dijital dünyadaki huzurunu teminat altına alacak dinamik ve vizyoner bir yasal çerçeve ile olanaklıdır.[200] Önerilen reformların hayata geçirilmesi, Türkiye'nin dijital şiddetle mücadeledeki kararlılığının pekiştirecektir ve ceza normlarının teknolojik gelişim karşısındaki caydırıcılığının muhafazasını sağlayacaktır.

194 Bacaksız (n 140) 294; Soysal (n 96) 192.

195 Can (n 9) 28.

196 Gündoğdu (n 3) 48.

197 Bacaksız (n 140) 296.

198 Güneş (n 3) 18.

199 Cihan (n 1) 360; Yılmaz İmret (n 6) 16.

200 Dülger (n 1) 59.

**KAYNAKÇA**

Alabdulsalam S ve diğerleri, 'Internet of Things Forensics – Challenges and a Case Study' 35 <https://doi.org/10.1007/978-3-319-99277-8_3> (Erişim Tarihi: 7 Mayıs 2026)

Ali T Al ve diğerleri, 'Digital Forensic in A Virtual World; A Case of Metaverse and VR' (2023) 22 European Conference on Cyber Warfare and Security 12 <https://doi.org/10.34190/ECCWS.22.1.1149> (Erişim Tarihi: 7 Mayıs 2026)

Alıcı M, 'Özel Hayatından Dolayı Memura Disiplin Cezası Verilebilir Mi?' (2019) 5 Gümrük ve Ticaret Dergisi 44 <https://dergipark.org.tr/tr/pub/gumrukticaret-dergisi/article/722635> (Erişim Tarihi: 4 Mayıs 2026)

Almarabeh H ve Sulieman A, 'The Impact of Cyber Threats on Social Networking Sıtes' (2019) 10 International Journal of Advanced Research in Computer Science 1 <https://doi.org/10.26483/IJARCS.V10I2.6384> (Erişim Tarihi: 3 Mayıs 2026)

Alomari E ve diğerleri, 'Botnet-Based Distributed Denial of Service (DDoS) Attacks on Web Servers: Classification and Art' (2012) 49 International Journal of Computer Applications 24 <https://doi.org/10.5120/7640-0724> (Erişim Tarihi: 6 Mayıs 2026)

Amirullah S ve Sodikin S, 'The Principle of Legality vs. Digital Sentencing Innovation: The Dialectics of Revocation of Internet Access Rights as a Criminal Penalty in Cybercrime Cases' (2026) 7 SIGn Jurnal Hukum 1078 <https://doi.org/10.37276/SJH.V7I2.553> (Erişim Tarihi: 7 Mayıs 2026)

'Artificial Intelligence: Technologies, Applications, and Challenges - Google Kitaplar' <https://books.google.com.tr/books?hl=tr&lr=&id=hJsIEQAAQBAJ&oi=fnd&pg=PP1&dq=Computer+Science+%26+Information+Technology+169+Artificial+Intelligence+and+Applications&ots=JqjC6P3ME4&sig=6NyxXRP9EmZSHNS2ZEM-mk1RbkU&redir_esc=y#v=onepage&q&f=false> (Erişim Tarihi: 6 Mayıs 2026)

Ayas Ö ve Mutlu N, 'Siber Ortamda Kadınlara Karşı Gerçekleşen Israrlı Takip Suçunun Eleştirel Analizi' *Cinsiyet Bağlamında Hukuka Eleştirel Bakış Sempozyumu* (Atılım Üniversites, 2024) <https://www.researchgate.net/publication/394844763_Siber_Ortamda_Kadinlara_Karsi_Gerceklesen_Israrli_Takip_Sucunun_Elestirel_Analizi-Tam_Metin> (Erişim Tarihi: 22 April 2026

Babayiğit B, 'Deepfake'in Ceza Hukuku Bakımından Değerlendirilmesi ve De Lege Ferenda Öneriler' (2021) 25 Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi 655 <https://doi.org/10.34246/AHBVUHFD.1018877> (Erişim Tarihi: 4 Mayıs 2026)

Bacaksız P, 'Metaverse ve Sanal Gerçeklik Ortamları Karşısında Ceza Hukuku' (2023) 14 İnönü Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi 289 <https://doi.org/10.21492/inuhfd.1187521>

Balcı M ve Çakır K, 'Israrlı Takip Suçu (TCK m. 123/A)' (2022) 10 Kadir Has Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi 323

Başar D. ve Uğurlu NS, 'Israrlı Takip: Tanımı ve Sosyal Psikolojik Değişkenler Ile İlişkileri' (2021) 24 Türk Psikoloji Yazıları 22 https://search.trdizin.gov.tr/tr/yayin/detay/507473/israrli-takip-tanimi-ve-sosyal-psikolojik-degiskenler-ile-iliskileri (Erişim Tarihi: 7 Mayıs 2026)

Berber LK ve Atabey A, 'Privacy Screening of Online Game Platforms: A Case Study of "Gamecell"' [2020] Annales de la Faculte de Droit d'Istanbul 181 <https://doi.org/10.26650/ANNALES.2020.69.0007> (Erişim Tarihi: 7 Mayıs 2026)

Berk ME, 'Dijital Çağın Yeni Tehlikesi "Deepfake"' (2020) 16 OPUS Uluslararası Toplum Araştırmaları Dergisi 1508 <https://doi.org/10.26466/OPUS.683819> (Erişim Tarihi: 6 Mayıs 2026)

Boz Çelik AT, 'Türk Ceza Hukukunda Israrlı Takip Suçu' (YayımlanmamışYüksek Lisans Tezi, Gaziantep Üniversitesi 2025)

Bozbayındır AE ve Özok M, 'Alman ve İtalyan Ceza Hukukunda Israrlı Takip Suçu' [2022] Galatasaray Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi 295 <https://rayp.adalet.gov.tr/resimler/1/dosya/insan-haklari-ep02-03-202115-14.pdf>

Çalışkanlar Aşılıoğlu A, 'Kadına Yönelik Şiddet Türlerinden Takip : 6284 Sayılı Kanun ve Türk Ceza Kanunu Önleme ve Koruma' (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Trakya Üniversitesi 2024)

Can BE, 'Israrlı Takip Suçu' (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Yaşar Üniversitesi 2023).

Çelebi Dağ B, 'Israrlı Takip ile Yetişkin Ebeveyn Kabul-Ret Algısı Arasındaki İlişkide Kişilik Bozukluklarının Aracı Rolü' (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Gedik Üniversitesi 2022)

Çelikcan U, 'Eğitimde ve Tıpta Sanal Gerçeklik Uygulamaları: Geçmişten Geleceğe Uzanan Bir İnceleme' (2022) 13 Dicle Üniversitesi Mühendislik Fakültesi Mühendislik Dergisi 235 <https://doi.org/10.24012/DUMF.1097748> (Erişim Tarihi: 7 Mayıs 2026)

Cihan A, 'Türk Ceza Hukuku Bağlamında Israrlı Takip Suçu (TCK Md. 123_A)' (2023) 13 Hasan Kalyoncu Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi 339

Çoğan MF, 'Türk Hukukunda Israrlı Takip Suçu' (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Erzincan Binali Yıldırım Üniversitesi 2024)

Demir G, 'Ekranın Ötesindeki Gençlik: Dijital Medya Ve Gençlik Söylemlerine Eleştirel Bir Yaklaşım' (2025) 5 Journal of Communication Science Researches 253 <https://doi.org/10.5281/zenodo.16786142> (Erişim Tarihi: 3 Mayıs 2026)

Demirdağ H, 'Sosyal Medya Kullanımı ve Dijital Bir Hastalık Olarak Stalking' (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Bolu Abant İzzet Baysal Üniversitesi 2025)

Demirkale S, 'Israrlı Takip Suçu' (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Hasan Kalyoncu Üniversitesi 2024)

Dülger MV, 'Normatif Düzenleme Açısından Israrlı Takip Suçu' (2023) 8 İstanbul Aydın Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi 21 https://dergipark.org.tr/tr/pub/iauhfd/article/1283800 (Erişim Tarihi: 3 Mayıs 2026)

Duman N, Öçalan Hİ ve Çoban İ, 'Partner Israrlı Takibi Veya Stalklama: Mağdur ve Saldırgan Karakteristikleri ve Stalklama Taktikleri' (2023) 7 Yaşam Becerileri Psikoloji Dergisi 33 https://doi.org/10.31461/ybpd.1291096 (Erişim Tarihi: 3 Mayıs 2026)

Durmuş B ve Eyüboğlu D, 'Çocuklarda Ekran ve Sosyal Medya Bağımlılığı' (2025) 47 Osmangazi Tıp Dergisi 65 https://doi.org/10.20515/otd.1749275 (Erişim Tarihi: 3 Mayıs 2026)

Efremova MA ve diğerleri, 'Criminal-Legal Issues of Countering Crime in the Metaverse: Current State and Prospects of Development' (2025) 3 Journal of Digital Technologies and Law 187 <https://doi.org/10.21202/JDTL.2025.8> (Erişim Tarihi: 7 Mayıs 2026)

Fouad I ve diğerleri, 'Missed by Filter Lists: Detecting Unknown Third-Party Trackers with Invisible Pixels' (2018) 2020 Proceedings on Privacy Enhancing Technologies 499 <https://doi.org/10.2478/popets-2020-0038> (Erişim Tarihi: 7 Mayıs 2026)

Fraser C ve diğerleri, 'The New Age of Stalking: Technological Implications for Stalking' (2010) 61 Juvenile and Family Court Journal 39 <https://doi.org/10.1111/J.1755-6988.2010.01051.X/FULL> (Erişim Tarihi: 24 April 2026

Ghosh AK, 'An Exploratory Study on the Concept and the Form of Stalking as a Cyber Crime' (2021) 4 International Journal of Law Management & Humanities 668

Gündoğdu EG, 'Bilişim Sistemlerinin Kullanılması Suretiyle İşlenen Takip Suçu' (Yüksek Lisans Tezi, Bahçeşehir Üniversitesi 2025)

Güneci Ş, 'Yeni Nesil Suç Alanı Olarak Metaverse: Hukuki Sınırlar, Sorumluluklar ve Düzenleme İhtiyacı Sorumluluğu' [2026] Adalet Dergisi 1019 <https://doi.org/10.57083/adaletdergisi.1919100>

Güneş A, 'As a Continuity of the Different Forms of Violence: Gender-Based Digital Violence Against Women' (2024) 5 Sosyal Mucit Academic Review 118 <https://doi.org/10.54733/smar.1440636>

Gürleyen Y, 'Türk Ceza Kanunu'nda Israrlı Takip Suçu (TCK M. 123/A)' (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Bahçeşehir Üniversitesi 2024)

Han Y, Roundy KA ve Tamersoy A, 'Towards Stalkerware Detection with Precise Warnings' [2021] ACM International Conference Proceeding Series 957 <https://doi.org/10.1145/3485832.3485901;PAGE:STRING:ARTICLE/CHAPTER> (Erişim Tarihi: 7 Mayıs 2026)

Havle N, 'Israrın Psikolojik Anatomisi: Yargıtay İçtihatları Işığında TCK Madde 123'ün Sübjektif Unsurları' (2025) 7 Adli Bilimler ve Suç Araştırmaları Dergisi 221

Hekim M, 'Ceza Hukuku Açısından Siber Zorbalık' (2024) <https://katalog.marmara.edu.tr/veriler/yordambt/cokluortam/9D/668242e456a7e.pdf> (Erişim Tarihi: 4 Mayıs 2026)

Huertas-García Á ve diğerleri, 'Countering Malicious Content Moderation Evasion in Online Social Networks: Simulation and Detection of Word Camouflage' (2022) 3525 CEUR Workshop Proceedings 10 <https://arxiv.org/pdf/2212.14727> (Erişim Tarihi: 6 Mayıs 2026)

Jachim P, Sharevski F ve Treebridge P, 'TrollHunter [Evader]: Automated Detection [Evasion] of Twitter Trolls During the COVID-19 Pandemic' (2020) 20 ACM International Conference Proceeding Series 59 <https://doi.org/10.1145/3442167.3442169> (Erişim Tarihi: 6 Mayıs 2026)

Karataş Ş, 'Türk ve Alman Hukukunda Israrlı Takip Suçunun Ceza Genel Teorisi Açısından İncelenmesİ' (2026) 16 Hacettepe Hukuk Fakültesi Dergisi 769

Kelly BD, 'Love as Delusion, Delusions of Love: Erotomania, Narcissism and Shame' (2018) 44 Medical Humanities 15 <https://doi.org/10.1136/MEDHUM-2017-011198> (Erişim Tarihi: 3 Mayıs 2026).

Kılıç A, 'Israrlı Takip Suçu (TCK M. 123/A)' (2022) 15 Suç ve Ceza 529 https://search.trdizin.gov.tr/tr/yayin/detay/1169250/israrli-takip-sucu-tck-m-123a (Erişim Tarihi: 3 Mayıs 2026).

Kim S ve diğerleri, 'A Common Architecture-Based Smart Home Hardware Forensics for Scalable Investigations' <https://doi.org/10.21203/RS.3.RS-4532459/V1> (Erişim Tarihi: 7 Mayıs 2026))

Kırık AM ve Özkoçak V, 'Medya Ve İletişim Bağlamında Yapay Zekâ Tarihi Ve Teknolojisi: Chatgpt ve Deepfake İle Gelen Dijital Dönüşüm' [2023] Karadeniz Uluslararası Bilimsel Dergi 73 <https://doi.org/10.17498/KDENIZ.1308471> (Erişim Tarihi: 6 Mayıs 2026)

'Küresel Günlük Sosyal Medya Kullanımı 2025 | Statista' <https://www.statista.com/statistics/433871/daily-social-media-usage-worldwide/> (Erişim Tarihi: 8 Mayıs 2026))

Laffier J ve Rehman A, 'Deepfakes and Harm to Women' (2023) 3 Journal of Digital Life and Learning 1 <https://doi.org/10.51357/JDLL.V3I1.218> (Erişim Tarihi: 6 Mayıs 2026))

Maier E-M, Tanczer LM ve Klausner LD, 'Surveillance Disguised as Protection: A Comparative Analysis of Sideloaded and In-Store Parental Control Apps' (2025) 2025 Proceedings on Privacy Enhancing Technologies 107 <https://doi.org/10.56553/POPETS-2025-0052> (Erişim Tarihi: 7 Mayıs 2026))

Manche R ve diğerleri, 'Empowering Safe Online Spaces: AI in Gender Violence Detection and Prevention' (2025) 10 Journal of Science & Technology 39 <https://doi.org/10.46243/JST.2025.V10.I02.PP39-50> (Erişim Tarihi: 6 Mayıs 2026)

Moog EP ve Slakoff DC, 'As Technology Evolves, so Does Domestic Violence: Modern-Day Tech Abuse and Possible Solutions' [2021] The Emerald International Handbook of Technology-Facilitated Violence and Abuse 643 <https://doi.org/10.1108/978-1-83982-848-520211047> (Erişim Tarihi: 7 Mayıs 2026)

Muhammad Muslim MF ve Izza Afdania I, 'Legal Construction of Criminal Prosecution Against Perpetrators of Rape in the Metaverse' (2024) 1 Peradaban Hukum Nusantara 60 <https://doi.org/10.62193/3AGA8D22> (Erişim Tarihi: 7 Mayıs 2026)

Özar S, 'Israrlı Takip Suçu (TCK m. 123_A) 2' (2022) 71 Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi 1397.

Özbilger Hİ, 'Sosyal Medyada Kişisel Verilerin Korunmasına İlişkin Bir Araştırma' (2025) 7 Kişisel Verileri Koruma Dergisi 35 https://dergipark.org.tr/en/pub/kvkd/article/1633255 (Erişim Tarihi: 7 Mayıs 2026)

Özden AB, 'Türk İş Hukuku Kapsamında Psikolojik Taciz (Mobbıng)' (2018) 5 Avrasya Sosyal ve Ekonomi Araştırmaları Dergisi 22 <https://dergipark.org.tr/tr/pub/asead/article/496209> (Erişim Tarihi: 4 Mayıs 2026)

Özden FC, 'Kadın Üniversite Öğrencilerinde Siber Obsesif Takip İle Travma Stres Bozukluğu ve Suç Korkusu Arasındaki İlişki' (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Üniversitesi-Cerrahpaşa 2025).

Özkaya H, 'Israrlı Takip Suçunun Düzenlenmesine İlişkin Kademeli Gelişim' (2023) 97 İstanbul Barosu Dergisi 149.

Öztürk Ü, 'Sanal Ortamda Haksız Rekabet Hâlleri' (2021) 1 Konya Barosu Dergisi 71 <https://dergipark.org.tr/tr/pub/konbarder/article/940762> (Erişim Tarihi: 4 Mayıs 2026)

Paltacı BM, 'Dijital Dünya'nın Tehditleri : Siber Zorbalık Ve Siber İstismar' (2024) 4 Orta Doğu ve Orta Asya-Kafkaslar Araştırma ve Uygulama Merkezi Dergisi 56 <https://doi.org/10.5281/ZENODO.12578849> (Erişim Tarihi: 4 Mayıs 2026)

Panda S, 'Towards a Cyberfeminist Framework for Addressing Gender-Based Violence in Social Media: An Introduction' (2023) <https://doi.org/10.4018/978-1-6684-8893-5.ch008>

Rani NSA ve diğerleri, 'Cyberstalking and Youth Behaviors via Social Media' (2022) 12 International Journal of Academic Research in Business and Social Sciences 1151 <https://doi.org/10.6007/IJARBSS/V12-I4/13014> (Erişim Tarihi: 4 Mayıs 2026)

Reva Z, 'Kadına Şiddetin Görünüş Şekli Olarak Israrlı Takip ve Filmlerde İşlenişi' (2025) 26 Kadın/Woman 2000 61 https://dergipark.org.tr/tr/pub/jws/article/1783112 (Erişim Tarihi: 3 Mayıs 2026)

Reynolds EH and Kinnier Wilson J V., 'Obsessive Compulsive Disorder and Psychopathic Behaviour in Babylon' (2012) 83 Journal of Neurology, Neurosurgery & Psychiatry 199 <https://doi.org/10.1136/JNNP-2011-300455> (Erişim Tarihi: 3 Mayıs 2026)

Sarı C, 'Israrlı Takip Suçunun Kadına Yönelik Şiddetin Önlenmesindeki Önemi' (2025) 0 Terazi Hukuk Dergisi 102.

Şenses Ö ve diğerleri, 'Toplumsal Cinsiyet Bağlamında Siber Takip Üzerine Yapılan Bir Araştırma' (2023) 3 Türkiye Medya Akademisi Dergisi 185 <https://doi.org/10.5281/ZENODO.8378628> (Erişim Tarihi: 23 Nisan 2026)

Şenses Ö ve Aydoğdu Karaaslan İ, 'Sosyal Medyada Stalklamak Üzerine Yapılan Bir Araştırma' (2022) 5 Sosyal, Beşeri ve İdari Bilimler Dergisi 1527 https://doi.org/10.26677/TR1010.2022.1114 (Erişim Tarihi: 3 Mayıs 2026)

Sharma P ve Kumar Awasthi L, 'IoT Forensics in Ambient Intelligence Environments: Legal Issues, Research Challenges and Future Directions' (2024) 16 Journal of Ambient Intelligence and Smart Environments 73 <https://doi.org/10.3233/AIS-220511;ISSUE:ISSUE:DOI> (Erişim Tarihi: 7 Mayıs 2026)

Slupska J ve Tanczer LM, 'Threat Modeling Intimate Partner Violence: Tech Abuse as a Cybersecurity Challenge in the Internet of Things' [2021] The Emerald International Handbook of Technology-Facilitated Violence and Abuse 663 <https://doi.org/10.1108/978-1-83982-848-520211049> (Erişim Tarihi: 7 Mayıs 2026).

Solmaz Yiğit E, 'Ergenlerin Bağlanma Stilleri İle Psikolojik İhtiyaçları Arasındaki İlişkide Israrlı Takip Edilmenin Aracılık Rolü' (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi 2024).

Soygüt BM, 'Kadına Yönelik Erkek Şiddetinin Önlenmesi Bağlamında Stalking (Israrlı Takip) ve Cezasızlık Sorunu' (2020) 5 Çankaya Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi 2781.

Soysal T, 'Sanal Gerçeklik ve Artırılmış Gerçeklik Uygulamalarının Ceza Hukuku Üzerindeki Olası Etkileri Üzerine Bir Deneme' [2023] Türkiye Adalet Akademisi Dergisi 169 <https://doi.org/10.54049/TAAD.1231807> (Erişim Tarihi: 4 Mayıs 2026).

Stošić L ve Janković A, 'Cybercrime in the Republic of Serbia: Prevalence, Situation and Perspectives' (2022) 19 Kultura polisa 82 <https://doi.org/10.51738/KPOLISA2022.19.4R.82SJ> (Erişim Tarihi: 7 Mayıs 2026).

Stoyanova M ve diğerleri, 'A Survey on the Internet of Things (IoT) Forensics: Challenges, Approaches, and Open Issues' (2020) 22 IEEE Communications Surveys and Tutorials 1191 <https://doi.org/10.1109/COMST.2019.2962586> (Erişim Tarihi: 7 Mayıs 2026).

Straw I ve Tanczer L, 'Safeguarding Patients from Technology-Facilitated Abuse in Clinical Settings: A Narrative Review' (2023) 2 PLOS Digital Health e0000089 <https://doi.org/10.1371/JOURNAL.PDIG.0000089> (Erişim Tarihi: 7 Mayıs 2026).

Tanan C ve diğerleri, 'A Multi-Functional Web Tool for Comprehensive Threat Detection Through IP Address Analysis' [2024] 2024 IEEE Conference on Engineering Informatics, ICEI 2024 <https://doi.org/10.1109/ICEI64305.2024.10912188> (Erişim Tarihi: 6 Mayıs 2026).

Tarihi G ve Meray MS, 'CEZA HUKUKUNDA SİBER ZORBALIK' (2024) 2 Karatekin Hukuk Dergisi 77 <https://doi.org/10.70011/KAHD.1361984> (Erişim Tarihi: 7 Mayıs 2026).

Taşkın ŞC, 'Israrlı Takip Suçu' (2023) 10 İstanbul Medipol Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi 91 https://doi.org/10.46547/imuhfd.2023.10.1.5 (Erişim Tarihi: 7 Mayıs 2026).

Tulay ME, 'Israrlı Takip Suçunun Suç Teorisi Ile Uyumu Üzerine Bir Değerlendirme' (2024) 14 Süleyman Demirel Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi 57.

Türkoğlu S, 'Türk Ceza Hukuku Açısından Israrlı Takip' (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Galatasaray Üniversitesi 2019)

Uludağ BC ve Fidan S, 'Rutin Aktiviteler Teorisi Bağlamında Dijitalleşen Dünyada Siber Suç Mağdurları' (2023) 4 Habitus Toplumbilim Dergisi 175 <https://dergipark.org.tr/tr/pub/habitus/article/1258093> (Erişim Tarihi: 4 Mayıs 2026)

Ünal E, 'Israrlı Takip Suçunda Yer Alan Israr Kavramının Hukuki Niteliği ve Suç İçin Öngörülen Yaptırım Özelinde Tehdit Suçuyla İlişkisi Üzerine Bir Değerlendirme' (2024) 9 İstanbul Medeniyet Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi 549.

Venkatesan RK ve diğerleri, 'Haptic Feedback in a Virtual Crowd Scenario Improves the Emotional Response' (2023) 4 Frontiers in Virtual Reality 1242587 <https://doi.org/10.3389/FRVIR.2023.1242587/TEXT> (Erişim Tarihi: 7 Mayıs 2026)

Venugopalan H ve diğerleri, 'FP-Inconsistent: Measurement and Analysis of Fingerprint Inconsistencies in Evasive Bot Traffic' (2024) 1 Proceedings of ACM Conference (Conference'17) <https://arxiv.org/pdf/2406.07647> (Erişim Tarihi: 6 Mayıs 2026)

Y V, Rathod R ve Kumar R, 'Social Networking Sites in Daily Life: Benefits and Threats' [2022] Artificial Intelligence and Communication Technologies 51 <https://doi.org/10.52458/978-81-955020-5-9-5> (Erişim Tarihi: 3 Mayıs 2026)

Yaldız Ç, 'Yargıtay Kararları Işığında Cinsel Taciz Suçu Ve İncelemesi' (2023) 7 The Journal of Social Science 213 <https://doi.org/10.30520/TJSOSCI.1346873> (Erişim Tarihi: 4 Mayıs 2026)

Yang K ve diğerleri, 'A Secure Authentication Framework to Guarantee the Traceability of Avatars in Metaverse' (2022) 18 IEEE Transactions on Information Forensics and Security 3817 <https://doi.org/10.1109/TIFS.2023.3288689> (Erişim Tarihi: 7 Mayıs 2026)

Yetkin B, 'Siyasal İletişimde Bilişimsel Propaganda: Türkiye'de 23 Haziran 2019 İstanbul Yerel Seçimleri ve Botlar, Cyborglar, Troller' (2020) 2020 İletişim Kuram ve Araştırma Dergisi 24 <https://doi.org/10.47998/IKAD.785151> (Erişim Tarihi: 6 Mayıs 2026)

Yılmaz H ve Kaymaz A, 'KURUMSAL BİR RİSK UNSURU: MOBBİNG (İŞ YERİNDE PSİKOLOJİK TACİZ)' [2016] Denetişim 73 <https://dergipark.org.tr/tr/pub/denetisim/article/240296> (Erişim Tarihi: 4 Mayıs 2026)

Yılmaz İmret H, 'Kadına Karşı Şiddetin Bir Türü Olarak Israrlı Takip Suçu (TCK'nın 123/A Maddesi)' (2024) 11 İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi 1.

Yörük AB, 'Mevzuatımızda Yeni Bir Suç Tipi: "Israrlı Takip"' (2025) 11 İstanbul Aydın Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi 169 https://dergipark.org.tr/tr/pub/iauhfd/article/1768018 (Erişim Tarihi: 4 Mayıs 2026).

Zen AP ve Miraj IM, 'The Legal Status of Metaverse Law and Its Implementation in Modern Era' [2023] Sustainable Development in Creative Industries: Embracing Digital Culture for Humanities 129 <https://doi.org/10.1201/9781003372486-24> (Erişim Tarihi: 7 Mayıs 2026)

TAAD Yıl 17 . Sayı 68 . Ekim 2026
ISSN 1309-6826 - E-ISSN 3150-0919
Araştırma Makalesi/Research Article DOI: 10.54049/taad.1933004

# BÜYÜKŞEHİR BELEDİYELERİNİN UYGULAMA İMAR PLANLARINI REDDETME YETKİSİNİN SINIRLARI

*The Limits on Metropolitan Municipalities' Authority to Reject Implementation Development Plan*

**Mahmut CEYLAN**[*]
**Bura Adem ATASOY**[**]
**Semih UZUN**[***]

## Özet

Bu çalışmada büyükşehir belediyelerinin uygulama imar planlarını reddetme yetkisinin hukuki dayanağı ve bu yetkinin kapsamı ile sınırları ele alınmıştır. 5216 sayılı Büyükşehir Belediyesi Kanunu'nda düzenlenen ve büyükşehir belediyesine tanınan onaylama yetkisinin zımni şekilde ret yetkisini içerip içermediği ve bu yetkinin mutlak şekilde kullanılıp kullanılamayacağı meselesi çözülmesi gereken önemli bir sorundur. Bu çerçevede iki farklı yargı kararı merkeze alınmak suretiyle sorun analiz edilmiş olup öteki yargı kararları ile çalışma zenginleştirilmiştir.

Çalışmada içtihat analizi ve normatif inceleme yöntemleri kullanılarak ret yetkisinin mahalli idareler arasındaki yetki kuralları özelinde sınırları ortaya konulmuştur. Bu kapsamda büyükşehir belediyesinin ret yetkisinin nazım imar planına uygunluk yönünden değerlendirilebileceği sonucuna ulaşılmıştır. Dolayısıyla çalışma, büyükşehir belediyelerinin uygulama imar planlarını ret yetkisini bütünüyle reddetmemektedir. Bu yetkinin sınırlandırılması gerektiği sonucuna ulaşılmıştır. Aksi durumda ret yetkisi, mağduriyetlere sebebiyet veren ve mahalli özerkliği zedeleyen bir araca dönüşme riskini taşımış olur. Netice itibariyle bu çalışma, büyükşehir belediyesine tanınan uygulama imar planlarını reddetme yetkisinin sınırlı, gerekçeli ve yargı denetimine açık bir denetim fonksiyonu olarak tanımlanması gerektiği fikrine istinat etmektedir.

Çalışma, büyükşehir belediyelerinin uygulama imar planlarını ve değişikliklerini reddetme yetkisini yetki unsuru ve mahalli özerklik bağlamında ele almak suretiyle özellikle "mutlak ve sınırsız ret" uygulamasının hukuki sınırları aştığını ortaya koymayı amaç edinmesi yönünden özgün değer taşımaktadır.

**Anahtar Kelimeler:** Nazım imar planı, uygulama imar planı, reddetme yetkisi, onaylama yetkisi

- *Bu makale Etik Kurul iznine tabi değildir/This article is not subject to Ethics Committee permission.*
- *Makale Geliş Tarihi/Article Received Date: 17.4.2026*
- *Yayın Kurulu Kabul Tarihi/Editorial Board Acceptance Date: 23.10.2026*

[*] Dr. Öğr. Üyesi, Recep Tayyip Erdoğan Üniversitesi, Hukuk Fakültesi, İdare Hukuku Ana Bilim Dalı, Rize/Türkiye, e-posta: dr.mahmutceylan@gmail.com, https://orcid.org/0000-0002-8278-611X.

[**] Arş. Gör. Dr., Karadeniz Teknik Üniversitesi, Harita Mühendisliği Bölümü Arazi Yönetimi Ana Bilim Dalı, Trabzon/Türkiye, e-posta: bugratasoy@ktu.edu.tr, https://orcid.org/0000-0001-5584-0427.

[***] YLSY Bursiyeri Yüksek Lisans Öğrencisi, Coğrafi Bilgi Bilimi ve Yer Gözlemi Fakültesi, Twente Üniversitesi, Enschede/Hollanda (MEB tarafından desteklenmektedir), e-posta: semihuzun8@gmail.com, https://orcid.org/0000-0002-0582-8857.

**Abstract**

This study examines the legal basis for metropolitan municipalities' authority to reject implementary development plans, as well as the scope and limits of this authority. A key issue to be resolved is whether the approval authority granted to metropolitan municipalities under the Metropolitan Municipality Law No. 5216 implicitly includes the authority to reject and whether this authority can be exercised absolutely. Within this framework, the issue has been analysed by focusing on two different court decisions, and the study has been enriched with other court decisions.

Using case law analysis and normative examination methods, the study has outlined the limits of the competence of rejection in terms of the rules of authority between local administrations. In this context, it can be concluded that the metropolitan municipality's competence of rejection can be evaluated in terms of compliance with the master development plan. Therefore, the study does not entirely reject the metropolitan municipality's authority to reject implementary development plans. It concludes that this authority should be limited. Otherwise, the authority to reject carries the risk of becoming an instrument that undermines local autonomy and causes grievances. Consequently, this study is based on the idea that the authority granted to metropolitan municipalities to reject implementary development plans should be defined as a limited, reasoned, and judicially reviewable supervisory function.

This study is distinctive in that it aims to reveal that the practice of 'absolute and unlimited rejection' exceeds legal boundaries by examining the authority of metropolitan municipalities to reject implementary development plans in the context of the elements of authority and local autonomy.

**Keywords:** Master development plan, implementary development plan, competence of rejection, competence of approval

## GİRİŞ

İmar planlaması, mahalli idareler arasındaki yetki paylaşımının belirgin şekilde ortaya çıktığı alanlardan birisidir. Büyükşehir belediyesi ile ilçe belediyesi arasındaki imar planı yapma ve onaylama ilişkisi sadece teknik bir koordinasyon olarak anlaşılmamalıdır. Bu ilişki, idare hukukundaki yetki kuralları bağlamında sınanmaktadır. 5216 sayılı Büyükşehir Belediyesi Kanunu, büyükşehirlerde bulunan ilçe belediyelerine uygulama imar planı yapma ve değiştirme/tadil etme yetkisi vermiş; büyükşehir belediyesine ise ilçe belediyesinin yaptığı bu planı "aynen" yahut "değiştirerek" onaylama yetkisi tanımıştır. Fakat bu düzenlemenin lafzında büyükşehir belediyesine ret yetkisi verilip verilmediği hususunda netlik bulunmamaktadır.

İmar planlamasından kaynaklanan uyuşmazlıklar, plan kararlarından doğrudan etkilenen kişilerin hukuki durumu ile yakından ilgilidir. Uygulama imar planının büyükşehir belediyesi tarafından reddedilmesi mülkiyet hakkı üzerinde doğrudan netice doğurabilmektedir. Dolayısıyla büyükşehir belediyesinin ret yetkisinin kullanımı karşısında kişilerin mülkiyet hakkından kaynaklı mağduriyetlerinin nasıl ele alınacağı önem arz etmektedir. Dolayısıyla ret yetkisi ile mağdurun haklılığı konusu arasındaki dengenin nasıl sağlanması gerektiğinin tespiti önem arz etmektedir.

Uygulamada büyükşehir belediyeleri uygulama imar planlarını reddedebilmektedir. Mevzuatın yorumundan ret yetkisinin çıkıp çıkmadığı, bu yetkinin varlığının kabulü durumunda sınırlarının olup olmadığının tespiti zaruridir. Bu sorular

ele alınırken Danıştay içtihatlarından istifade edilecektir. Fakat Samsun Bölge İdare Mahkemesi ve Danıştayın birer kararı merkeze alınmak suretiyle sorun incelenecektir.

İmar planlamasında büyükşehir belediyesinin uygulama imar planlarını inceleme ve onaylama yetkisi konusunda doktrin ve uygulamada ret yetkisinin kapsam ve sınırları sistematik olarak yeterince ele alınmamıştır. Fakat uygulamada imar planlarının mutlak ve sınırsız şekilde reddedilmesi şeklinde ortaya çıkan idari işlemler sadece planlar arasındaki uyum konusu ile ilgili değildir. Aynı zamanda idarenin takdir yetkisi, idari işlemin yetki unsuru ve mahalli özerklik konularıyla da alakalıdır. Bu sebeple ret yetkisinin kapsamına ilişkin uygulamadaki örneklerin eleştirisi önem arz etmektedir. Bütün bu özellikleri ile çalışma, özgünlük ortaya koymakta ve imar hukukunun önemli sorunlarından birini çözmeyi murat etmektedir.

Bu çalışmada yargı kararları ışığında büyükşehir belediyesinin uygulama imar planını ret yetkisinin hukuki dayanağı, kapsamı ve sınırlarının ele alınması amaç edinilmiştir. Çalışmada normatif incelemenin yanı sıra içtihat analizi yöntemi kullanılmıştır. Mevzuattaki hükümlerin nasıl yorumlanması gerektiği değerlendirilmiştir. Bu bağlamda büyükşehir belediyesinin ret yetkisinin mutlak veto yetkisini kapsayıp kapsamadığı ele alınmıştır.

## I. İMAR PLANLAMA SİSTEMİNDE HUKUKİ ÇERÇEVE

Planlama yetkisi, şehircilik ilkeleri doğrultusunda kamu düzeni ve kamu yararına uygun olarak kentsel gelişmeyi kontrol etmeyi amaçlamaktadır. Öte yandan bu yetki özel mülkiyeti kısıtlayan düzenleyici işlemler ortaya çıkarmaktadır. Bu sebeple imar planları, sadece teknik belgeler olmayıp çok katmanlı sonuçlar doğuran normatif etkiler ortaya çıkarır. Türk hukukunda planlama, kademeli bir yapı üzerine inşa edilmektedir. Farklı ölçeklere göre hazırlanan bu planlar arasında bir hiyerarşi bulunmaktadır. Ayrıca imar planlama sistemindeki bu kademeli yapı[1] mahalli idareler arasındaki yetki bölüşümünü de ortaya koyan bir sistemdir.

3194 sayılı İmar Kanunu'nun 6 ve 8. maddeleri ile Mekânsal Planlar Yapım Yönetmeliği'nin 6. maddesi, mekânsal planların kademelenmesini ve alt kademe planların üst kademe planların ana kararlarına uygunluğunu esas almaktadır. Nazım ve uygulama imar planları aynı planlama sürecinin farklı karar düzeylerini oluşturur. Nazım imar planı genel arazi kullanım ve ulaşım kararlarını belirlerken uygulama imar planı bu kararları uygulamaya elverişli ayrıntılarla geliştirir[2]. Nazım imar planı ile uygulama imar planı arasındaki bu ilişkiyi sadece teknik bir plan kademelenmesinin sonucu olarak görmek doğru değildir. Büyükşehir belediyesi ile ilçe belediyesi arasındaki hukuki ilişki ve planların hazırlanıp,

[1] Yakup Emre Çoruhlu, Bayram Uzun and Okan Yıldız, 'Zoning plan-based legal confiscation without expropriation in Turkey in light of ECHR decisions' (2020) (95) *Land Use Policy* 1, 8.

[2] 3194 sayılı İmar Kanunu m. 6 ve m. 8; Mekânsal Planlar Yapım Yönetmeliği m. 6.

onaylanıp, yürürlüğe girmesi aşamalarında ortaya çıkan yetki hudutları idare hukuku ilkeleri bağlamında ele alınmalıdır.

5216 sayılı Büyükşehir Belediyesi Kanunu'nda büyükşehir belediyesine tanınan uygulama imar planlarını inceleme ve onay yetkisinin ret yetkisini içerip içermediği ve içeriyorsa kapsamının ne olduğu meseleleri bakımından sistematik analizi gerektirmektedir. Plan kademelenmesi ve mahalli özerklik arasında tesis edilecek denge, büyükşehir belediyesinin müdahale yetkisinin kapsamı ve ilçe belediyesinin planlama alanındaki takdir yetkisini ortaya koymak bakımından kıymetlidir.

### A. Nazım İmar Planı – Uygulama İmar Planı Ayrımı

Şehirleşme süreçlerinin teknik ve hukuki araçları olarak ortaya çıkan imar planları mekânsal gelişmeleri yönlendirmeye yarayan önemli idari işlemlerdir. İmar planları, düzenleyici idari işlem özellikleri taşımaktadır. Zira düzenleyici idari işlemlerde olması gereken genel, soyut, kişilik dışı kural koyma ve doğurganlık özellikleri imar planlarında bulunmaktadır[3]. Bunun yanında imar planları, birel işlem özelliği de barındırmaktadır. İmar planları, kapsamlarındaki taşınmazların hukuki statüsünü belirledikleri ölçüde bireysel sonuçlar da doğurabildiğinden, öğretide karma nitelikli idari işlemler olarak da değerlendirilmektedir [4]. Hukuki sonuç doğurma bakımından ise düzenleyici idari işlem özelliği baskındır. Nitekim bu planlara karşı dava açıldığında idari yargı mercileri düzenleyici idari işlem özelliğini göz önünde bulundurmak suretiyle uyuşmazlıkları ele almaktadırlar[5].

Türk imar hukukunda planlama sistemi, kademeli yapıya sahiptir. Bu yapı içerisinde yer alan nazım imar planı ve uygulama imar planı arasında hem fonksiyonel hem de hiyerarşik ayrım vardır. Bu ayrım planların uygulanma biçimi, ölçeği ve kapsamı gibi konularda ortaya çıkmaktadır.

İmar planlarına ilişkin temel çerçeve 3194 sayılı İmar Kanunu'nda hüküm altına alınmıştır. Kanun'un 5. maddesinde nazım imar planı "varsa bölge planlarının mekâna ilişkin genel ilkelerine ve varsa çevre düzeni planlarına uygun olarak hâlihazır haritalar üzerine, yine varsa kadastral durumu işlenmiş olarak çizilen ve arazi parçalarının; genel kullanış biçimlerini, yerleşme alanlarının gelişme yön ve büyüklüklerini, nüfus yoğunlukları ve eşiklerini, ulaşım sistemlerini göstermek

---

[3] Gürsel Öngören, *Yargı Kararları Işığında İmar Hukuku* (Öngören Hukuk Yayınları 2020) 20; Danıştay İDDK, T.07.04.2022, E.2021/3392, K.2022/1331, <https://mevzuat.adalet.gov.tr> erişim tarihi 28 Şubat 2026.

[4] Aydın Gülan, *İdare Hukuku Ders Notları* (Yayınlanmamış 2018) 201.

[5] Örnek kararlar için bkz. Danıştay İDDK, T.07.04.2022, E.2021/3392, K.2022/1331, <https://mevzuat.adalet.gov.tr> erişim tarihi 28 Şubat 2026; Danıştay 6. Dairesi, T.18.09.2023, E.2022/7036, K.2023/6638, <https://mevzuat.adalet.gov.tr> erişim tarihi 28 Şubat 2026; Danıştay 6. Dairesi, T.05.10.2023, E.2022/2639, K.2023/7162, <https://mevzuat.adalet.gov.tr> erişim tarihi 28 Şubat 2026.

ve uygulama imar planlarının hazırlanmasına esas olmak üzere düzenlenen, plan hükümleri ve raporuyla beraber bütün olan plan" şeklinde tanımlanmıştır. Aynı maddede uygulama imar planı ise "tasdikli hâlihazır haritalar üzerine varsa kadastral durumu işlenmiş olarak nazım imar planı esaslarına göre çizilen ve çeşitli bölgelerin yapı adalarını, bunların yoğunluk ve düzenini, yolları ve uygulama için gerekli imar uygulama programlarına esas olacak uygulama etaplarını ve diğer bilgileri ayrıntıları ile gösteren plan" şeklinde tanımlanmıştır.

Mekânsal Planlar Yapım Yönetmeliği'nin madde 4/1-i hükmü uyarınca nazım imar planları "mevcut ise çevre düzeni planının genel ilke, hedef ve kararlarına uygun olarak, arazi parçalarının genel kullanış biçimlerini, başlıca bölge tiplerini, bölgelerin gelecekteki nüfus yoğunluklarını, çeşitli kentsel ve kırsal yerleşme alanlarının gelişme yön ve büyüklükleri ile ilkelerini, kentsel, sosyal ve teknik altyapı alanlarını, ulaşım sistemlerini göstermek ve uygulama imar planlarının hazırlanmasına esas olmak üzere, varsa kadastral durumu işlenmiş olarak 1/5.000 ölçekte, büyükşehir belediyelerinde 1/5000 ile 1/25.000 arasındaki her ölçekte, onaylı hâlihazır haritalar üzerine, plan notları ve ayrıntılı raporuyla bir bütün olarak hazırlanan" planlardır. Uygulama imar planları ise madde 4/1-k hükmü uyarınca "nazım imar planı ilke ve esaslarına uygun olarak yörenin koşulları ve planlama alanının genel özellikleri, yapının kullanım amacı ve ihtiyacı, erişilebilirlik, sürdürülebilirlik ve çevreye etkisi dikkate alınarak; yapılaşmaya ilişkin yapı adaları, kullanımları, yapı nizamı, bina yüksekliği, taban alanı katsayısı, kat alanı kat sayısı veya emsal, yapı yaklaşma mesafesi, ön cephe hattı, ifraz hattı, kademe hattı, ada ayrım çizgisi, taşıt, yaya ve bisiklet yolları, ulaşım ilişkileri, parkları, meydanları, kentsel, sosyal ve teknik altyapı alanlarını, gerektiğinde; parsel büyüklükleri, parsel cephesi ve derinliği, arka cephe hattı, yol kotu ve bu kotun altındaki kat adedi, bağımsız bölüm sayısı gibi yapılaşma ve uygulamaya ilişkin kararları, uygulama için gerekli imar uygulama programlarına esas olacak uygulama etaplarını ve diğer bilgileri ayrıntıları ile gösteren ve varsa kadastral durumu işlenmiş olarak 1/1.000 ölçekte onaylı hâlihazır haritalar üzerinde, plan notları ve ayrıntılı raporuyla bir bütün olarak hazırlanan" planlardır. Dolayısıyla uygulama imar planları, yapılaşmaya esas parsel bazlı hazırlanan imar durum belgesi ile 3194 sayılı İmar Kanunu'nun 18. maddesine dayalı olarak yapılan Arazi ve Arsa Düzenlemeleri (parselasyon) işleminin hukuksal altyapısını oluşturan bir kamu yararı belgesidir.

Planlar arası kademeli birliktelik, uygulama imar planının nazım imar planının ana kararlarını, sürekliliğini, bütünlüğünü ve genel işleyişini bozmamasını gerektirir. Buna karşılık nazım imar planında uygulama imar planına özgü bütün ayrıntıların bulunması beklenemez. Yönetmeliğin 23/1 maddesi, uygulamaya dönük ayrıntılı kararların uygulama imar planında belirlenmesini esas almaktadır.

İmar planları arasında yapılan bu ayrım, yetki paylaşımı hususunda önem arz etmektedir. Bu sebeple bu konu sadece planlama tekniği ile sınırlı olmayıp idare hukukunun genel esaslarını da ilgilendirmektedir.

**B. Büyükşehir – İlçe Belediyesi İlişkisinin Hukuki Niteliği**

Türkiye'deki büyükşehir sistemi mahalli idarelerin örgütlenme biçimini iki kademeli olarak öngörmüştür. Büyükşehir belediyesi ile ilçe belediyeleri ayrı kamu tüzel kişiliğini haizdir. Mahalli idarelerin anayasal dayanağı Anayasa'nın 127. maddesinde hüküm altına alınmıştır. Bu hükümde mahalli idarelerin merkezi idarenin idari vesayetine tabi olduğu düzenlenmiştir. Fakat Anayasa'daki bu vesayet yetkisi, merkezi idareye tanınmış olup mahalli idarelerin kendi aralarındaki ilişki özelinde düzenlenmemiştir.

Büyükşehir belediyesi ile ilçe belediyelerinin kanuni çerçevesi ise 5216 sayılı Büyükşehir Belediyesi Kanunu'nda düzenlenmiştir. Kanun'daki düzenlemeler incelendiğinde büyükşehir belediyesine özellikle il ölçeğinde hizmet etkinliğine sahip, belirli alansal büyüklük üstünde olan yerel işlevler ile belirli metre üstünde enkesitli olan yollara ilişkin mahalli hizmetleri sunmanın yanı sıra koordinasyon ve denetim yetkisi tanındığı (5216 s. Kanun m.3, m.11); ilçe belediyelerini ise daha ziyade uygulama ve mahalli hizmetlerin sunumunda yetkilendirdiği (5216 s. Kanun m.7) görülmektedir. Ayrıca bu iki mahalli idare arasında bir nevi ast-üst ilişkisine benzer bir hukuki ilişkinin kurulduğu, fonksiyonel yetki ayrımının tanındığı görülmektedir.

Doktrinde bu iki mahalli idare arasındaki hukuki ilişkinin mahiyeti hususunda farklı görüşler ileri sürülmüştür. Büyükşehir belediyesinin, ilçe belediyeleri üzerinde denetim ve onay yetkilerini idari vesayet benzeri bir yetki olarak benimseyen görüş bulunmaktadır[6]. Özellikle imar planlarının onaylanması ve reddedilmesi gibi yetkiler klasik idari vesayet müessesesine benzemektedir. Aradaki ilişkiyi doğrudan idari vesayet olarak nitelendiren yazarlar da bulunmaktadır[7]. Öteki görüş ise büyükşehir belediyesi ile ilçe belediyesi arasındaki ilişkinin idari vesayet olmadığı yönündedir[8].

---

6 Ender Ethem Atay, *İdare Hukuku* (3. Baskı Seçkin Yayıncılık 2022) 120; Hasan Nuri Yaşar, *İdare Hukuku* (Der Yayınları 2014) 489. Bu ilişkiye "yerel idari vesayet" diyen yazarlar da vardır. Bkz. Orhan Veli Alıcı, 'Büyükşehir Belediyesinin İlçe Belediyeleri Üzerindeki Denetim Yetkisinin Kavramsal Açıdan Değerlendirilmesi' (2012) (2) *Yerel Politikalar* 38, 50; Ali Başkaya, 'Büyükşehir Belediyesi ve İlçe Belediyeleri Arasındaki Yerel İdari Vesayet İlişkisi ve İmar Denetimi Örneği' (2016) 11(120) *Terazi Hukuk Dergisi* 14, 15 vd; Nusret İlker Çolak ve Gürsel Öngören, *İmar Planları İmar Uygulamaları ve İptal Davaları* (2. Baskı, Öngören Hukuk Yayınları 2014) 67-68. Yıldırım ve Çınarlı ise "iç idari vesayet" kavramını tercih etmiştir. Bkz. Ramazan Yıldırım ve Serkan Çınarlı, *Türk İdare Hukuku Dersleri Cilt: I* (Astana Yayınları 2018) 150.

7 Tahir Muratoğlu, *Teşkilat Planlama ve Uygulama Boyutuyla İmar Hukuku* (5. Baskı, Seçkin Yayıncılık 2025) 105; Serdar Yılmaz, *İmar Planlarının Hukuki Rejimi* (Seçkin Yayıncılık 2021) 677; Hacı Osman Tanrıverdi, *İmar Planlarının İdari ve Yargısal Denetimi* (Adalet Yayınevi 2024) 68-69. Halil Kalabalık, *İdare Hukuku Dersleri Cilt-I* (6. Baskı Seçkin Yayıncılık 2023) 102; Yıldızhan Yayla, *İdare Hukuku* (Beta Yayınları 2009) 382-383; Ali Ulusoy, *Türk İdare Hukuku* (5. Baskı Yetkin Yayınları 2022) 255-256.

8 Oğuz Sancakdar, *İmar Hukuku* (3. Baskı, Seçkin Yayıncılık 2025) 161; Muradiye Çevikçelik, 'Büyükşehir Belediyelerinin İlçe Belediyeleri Üzerindeki İmar Denetim Yetkisinin Hukuki Niteliği' (2024) 1(1) *TUDEJ* 100, 106 vd. Gözler, bir mahalli idarenin ötekinin üzerinde idari vesayet

Anayasa Mahkemesi ise bir kararında Anayasa'nın 127. maddesine dikkat çektikten sonra idari vesayetin merkezi idareye tanınan bir yetki olduğunu belirtmiş ve mahalli idarelerden birisi olan büyükşehir belediyesinin ilçe belediyesi üzerindeki yetkisinin idari vesayet olarak değerlendirilemeyeceğini ifade etmiştir[9].

Sonuç olarak Anayasa Mahkemesinin yaklaşımı uyarınca bu ilişki Anayasa'nın 127. maddesinde öngörülen klasik idari vesayet kapsamında değerlendirilmemektedir. Bununla birlikte büyükşehir belediyesine tanınan onay ve denetim yetkilerinin doğurduğu hukuki sonuçlar, öğretide belirtildiği üzere[10] bu ilişkinin vesayet benzeri nitelikte değerlendirilmesine imkân sağlamaktadır.

### C. 5216 Sayılı Kanun'da Ret Yetkisinin Konumlandırılması

Büyükşehir belediyelerinin uygulama imar planları hakkındaki yetkisi 5216 sayılı Büyükşehir Belediyesi Kanunu'nun 7. maddesinde hüküm altına alınmıştır. Bu maddenin (b) bendine göre büyükşehir belediyesi, çevre düzeni planına uygun olması şartıyla nazım imar planını yaptırmak, yapmak ve onaylamak suretiyle uygulamak; ilçe belediyeleri tarafından hazırlanan uygulama imar planlarını ve bu planlarda yapılacak olan değişiklikleri nazım imar planına uygunluk yönünden inceleyerek aynen yahut değiştirmek suretiyle onaylamak ve bunların uygulanmasını denetlemek yetkilerine sahiptir. Bu düzenlemede "ret" yetkisi açık bir şekilde belirtilmemiştir. Düzenlemede yer alan "aynen veya değiştirerek onaylamak" ibaresinin zımnen onay vermeme, bir diğer deyişle reddetme yetkisini kapsayıp kapsamadığının ortaya konulması gerekmektedir. Maddenin lafzına bakıldığında reddetme yetkisinin olmadığı görülmektedir. Fakat buradan yola çıkarak ret yetkisinin olmadığını peşinen söylemek isabetli olmaz. Ret yetkisinin olup olmadığının tayini için yorum yöntemleri kullanılmalıdır. Öte yandan büyükşehir belediyeleri uygulama imar planlarını incelerken sınırsız ve genel bir yetkiyi haiz değildir. Nitekim söz konusu hükümde uygulama imar planlarının, nazım plâna uygun olması gerektiği hüküm altına alınmıştır. Ayrıca yukarıda belirtildiği üzere "bu plânlarda yapılacak değişiklikleri, parselasyon plânlarını ve imar ıslah plânlarını aynen veya değiştirerek onaylamak ve uygulanmasını denetlemek; nazım imar

yetkisinin olduğunun kabulü durumunda mahalli idarelerin bağımsızlığı ve eşitlik ilkelerine aykırılık doğacağını; ayrıca bu durumun mahalli idarelerin özerkliğini zedeleyeceğini belirtmiştir. Bkz. Kemal Gözler, *İdare Hukuku C.I* (2. Baskı, Ekin Yayınevi 2019) 308; Oğuz Sancakdar, Lale Burcu Önüt, Eser Us-Doğan, Mine Kasapoğlu-Tarhan ve Serkan Seyhan, *İdare Hukuku Teorik Çalışma Kitabı* (10. Baskı, Seçkin Yayıncılık 2021) 125. Akyılmaz, Sezginer ve Kaya ise Danıştay ve Anayasa Mahkemesinin kararlarında bu denetim türünü idari vesayet olarak kabul etmediklerini belirtmişler fakat doğrudan bir kanaat belirtmemişlerdir. Bkz. Bahtiyar Akyılmaz, Murat Sezginer ve Cemil Kaya, *Türk İdare Hukuku* (19. Baskı Seçkin Yayıncılık 2025) 218-219.

9 "*İdari vesayet mahalli idareler üzerinde merkezi idareye tanınan bir yetki olduğuna göre bir mahalli idare olan büyükşehir belediyesine tanınan bu yetkinin vesayet içerisinde değerlendirilmesi mümkün değildir*." Bkz. Anayasa Mahkemesi, T.25.01.2007, E.2004/79, K.2007/6, RG Tarih-Sayı: 17.01.2008 – 26759.

10 Atay (n 6) 120; Yaşar (n 6) 489.

plânının yürürlüğe girdiği tarihten itibaren bir yıl içinde uygulama imar plânlarını ve parselasyon plânlarını yapmayan ilçe belediyelerinin uygulama imar plânlarını ve parselasyon plânlarını yapmak veya yaptırmak" yetkileri de vardır. Bu sebeple büyükşehir belediyesi tarafından yapılan denetim, uygulama imar planının nazım imar planına uygunluğu kapsamında yapılmalıdır.

Kanun'da "ret" kelimesinin kullanılmamış olmasının bilinçli bir tercih olduğunu söylemek gerekir. Bu açıdan bakıldığında madde kapsamında tanınacak ret yetkisinin bağımsız bir yetki olmayıp onay işleminin bir sonucu olduğu söylenebilir. Bu sebeple büyükşehir belediyesi, uygulama imar planında eğer nazım imar planına bir aykırılık tespit ederse ve bu aykırılık değiştirerek onaylamayı aşıyorsa onaylamama şeklinde sonuç ortaya çıkabilecektir. Dolayısıyla nazım imar planına uygun olan uygulama imar planını reddetme durumu, kanuni sınırların dışına taşmak anlamına gelir. Bu açıklamalardan da anlaşılacağı üzere 5216 sayılı Büyükşehir Belediyesi Kanunu'nda tanınan ret yetkisi, müstakil bir yetki değildir. Uygulama imar planlarının, nazım imar planına uygunluğu kapsamında yapılan denetim sonucunda ortaya çıkan onaylamamadan kaynaklanan bir yetkidir. Ret yetkisini bu şekilde izah etmek planlama hiyerarşisini güvence altına alan bir mekanizma olarak ortaya çıkmasına hizmet eder. Öte yandan ilçe belediyelerinin planlama alanındaki takdir yetkilerini de korur.

## II. RET YETKİSİNİN KAPSAMININ BULANIKLIĞI: SAMSUN BÖLGE İDARE MAHKEMESİ KARARI

İmar mevzuatında plan yapımına ilişkin hükümlerin değerlendirilmesi hâlinde imar planlarının çizili ve yazılı olmak üzere ikiye ayrılabileceğinden söz edilebilir[11]. Yazılı plan, çizili plan ile açıklanmayan hususlara ilişkin olup plan notları olarak nitelenmektedir[12]. Öte yandan, bilindiği üzere, planlama üst ölçekli çevre düzeni planı, il bütünü çevre düzeni planı, nazım imar planı ve uygulama imar planından oluşmakta olup; her plan kademesinde konut, ticaret, sanayi, resmi kurum alanları ile sosyal ve teknik altyapılardan oluşan arazi kullanım kararlarının mekandaki karşılığı her bir planlama basamağında ölçeğinin izin verdiği ayrıntıları yansıtacak şekilde semboller ile gösterilmektedir[13]. Bu semboller, ortak bir planlama dili olup, Mekânsal Planlar Yapım Yönetmeliği'nin Ek'inde yer almaktadır ki nazım imar planları gösterimi Ek-1ç ve uygulama imar planı gösterimleri ise Ek-1d bölümünde bulunmaktadır. Bu iki tabloda yer alan Gösterimler/Semboller/Lejant karşılaştırıldığında ölçeği gereği, 1/5000 ölçekli nazım imar planında gösterilemeyen bazı arazi kullanım fonksiyonlarının, 1/1000 ölçekli uygulama imar planında yer alabileceği ve bu durumun ölçeği gereği gösterilememe zorunluluğu

11 3194 sayılı İmar Kanunu m.5 ve m.8

12 Halil Kalabalık, *İmar Hukuku Dersleri* (13. Baskı, Seçkin Yayıncılık 2024) 111.

13 3194 sayılı İmar Kanunu m.5, m.6; Mekânsal Planlar Yapım Yönetmeliği m. 4, m. 7/1-b ve c, m. 10.

gereği planların kademeli birlikteliği ilkesine aykırılık teşkil etmemektedir. Bu tespitin somutlaşmış hâli şöyledir: 10 metrenin altındaki enkesite sahip yolların, nazım imar planında gösterilmesi gerekli değildir. Yani 7 metre ve daha dar yollar, trafo, cep otoparkları, refüjler vb. fonksiyonlar sadece uygulama imar planında yer alırlar. Ayrıca yapı nizamları, yoğunlukları ve kat yükseklikleri de uygulama imar planı aşamasında belirlenir[14]. Bunlara ilişkin uygulama imar planı değişiklikleri için nazım imar planı değişikliği gerekmemektedir ve uygulama imar planı değişikliklerinin, ilçe belediye meclisinde kabulü hâlinde büyükşehir belediye meclisindeki görüşmeler denetim ölçeği olan nazım imar planına uygunluk yönünden olması gerektiği için ve nazım planda da bu ayrıntılar yer almadığı için doğal olarak büyükşehir meclisinin bu plan değişikliğini uygun bularak ilçe belediye meclisi kararını onaması gerekir.

Diğer yandan planlar arasında hiyerarşik ilişkinin olduğu bilgisi planları yapan farklı makamlar arasındaki hukuki ilişkinin kapsam ve sınırlarını tartışmasız şekilde ortaya koymaya yetmemektedir. Örneğin nazım imar planlarındaki gösterimler ile uygulama imar planında ortaya konulacak olan ayrıntılandırma, idari makamlar arasındaki yetki paylaşımı yönünden uygulamada sorunlar doğurabilmektedir.

Burada önemli olan husus büyükşehir belediyesinin yetkisinin kapsam ve sınırlarını ortaya koyabilmektir. Ayrıca bir idari işlemin hukuka aykırı olması bu işleme muhatap olan kişinin mağduriyetine sebep olmaktadır. Bu kapsamda Samsun Bölge İdare Mahkemesinin bir kararı üzerinden değerlendirme yapılması meselenin anlaşılması yönünden isabetli olacaktır.

### A. Samsun Bölge İdare Mahkemesi Kararının Olay Örgüsü

Makaledeki tezin inşa edilmesinde kullanılan temel iki yargı kararından birisi Samsun Bölge İdare Mahkemesinin T.23.12.2025, E.2025/1468, K.2025/1770 sayılı kararıdır[15]. Bu karara konu olan uyuşmazlıkta büyükşehirde bulunan bir ilçe belediyesinde iki parselin ortasından geçen 7 metrelik imar yolunun kaldırılması talep edilmiştir. İlçe belediyesi davacının bu hususdaki itirazını kabul ederek yolun kaldırılması yönünde karar vermiştir. Fakat büyükşehir belediyesi bu kararı uygun bulmamış ve yolu korumuştur. Davacı, büyükşehir belediyesinin bu işleminin iptali için dava açmıştır.

Uyuşmazlığın istinat ettiği temel soru, büyükşehir belediyesinin, ilçe belediyesi tarafından hazırlanan uygulama imar planı ile ilgili kabul kararını nazım imar planına uygunluk bağlamında reddedip reddedemeyeceğine ilişkindir.

Doktrinde büyükşehir belediyesinin, ilçe belediyesi tarafından hazırlanmış olan imar planlarını reddetme yetkisinin olmadığı savunulmuştur[16]. Aksi yönde

---

14 Mekânsal Planlar Yapım Yönetmeliği m.4/1-k.

15 Samsun Bölge İdare Mahkemesi, T.23.12.2025, E.2025/1468, K.2025/1770, yayınlanmamış karar.

16 Tanrıverdi (n 7) 86; Nusret İlker Çolak, *İmar Hukuku* (2. Baskı, On İki Levha Yayıncılık 2014) 177.

görüş beyan ederek büyükşehir belediyesinin ret yetkisinin olduğunu kabul eden yazarlar da bulunmaktadır[17].

Uyuşmazlığa konu 7 metrelik yol yalnızca 1/1000 ölçekli revizyon ilave uygulama imar planında yer almaktadır. Bu yol, 1/5000 ölçekli nazım imar planı paftasında gösterilmemiştir. İlk derece mahkemesi yaptığı incelemede davacının iddiasını yerinde görmeyerek davanın reddine karar vermiştir. İstinaf aşamasında Samsun Bölge İdare Mahkemesi ise 5216 sayılı Büyükşehir Belediyesi Kanunu'nda büyükşehir belediyesinin denetiminin nazım imar planını uygulamakla sınırlı olduğuna dikkat çekmiştir. Ayrıca kararda davalı büyükşehir belediyesi tarafından aynen yahut değiştirerek kabul yetkisinin aşıldığı ifade edilmiştir. Nazım imar planında teknik karşılığı bulunmayan bir unsur yönünden büyükşehir belediyesinin nazım imar planına aykırılık denetimi yapmasının mümkün olmadığı sonucu doğmuştur. Sonuç olarak istinaf mercii, büyükşehir belediyesinin yetki sınırını aştığına hükmetmiştir. Özetle Bölge İdare Mahkemesi, ölçeği gereği nazım imar planında gösterilemeyen kullanım kararlarının sırf bu nedenle nazım imar planına aykırı sayılamayacağını kabul etmiş ve büyükşehir belediyesinin denetim sınırını aştığı sonucuna ulaşmıştır.

**B. Nazım İmar Planında Uygulama Düzeyindeki Ayrıntının Bulunmaması**

Nazım imar planı ile uygulama imar planı arasındaki ilişki 3194 sayılı İmar Kanunu'nun madde 5 ve 8 hükümleri ile 5216 sayılı Büyükşehir Belediyesi Kanunu'nun madde 7 ve 14 hükümlerinde ortaya konulan hiyerarşik plan dahilinde incelenmelidir. Bu hükümler dairesinde bakıldığında nazım imar planı, arazi kullanım kararlarını, genel yerleşme şemasını ve ulaşım sistemlerini ortaya koyan üst ölçekli plandır. Uygulama imar planı ise nazım imar planına uygun olmak koşuluyla parsel özelinde uygulamaya imkân veren alt ölçekli plandır.

5216 sayılı Büyükşehir Belediyesi Kanunu'nun 14. maddesinde büyükşehir belediyesinin, ilçe belediyeleri tarafından hazırlanan uygulama imar planlarını, nazım imar planlarına uygunluk yönünden inceleme yetkisinin olduğu düzenlenmiştir. Maddede ayrıca bu planların "aynen veya değiştirilerek" kabul edilebileceği düzenlenmiştir.

Mekânsal Planlar Yapım Yönetmeliği hükümlerine bakıldığında (m.7/1-b, m.23, m.24, EK-1ç) nazım imar planlarındaki gösterim gereği ulaşım aksının yahut belirli bir kullanım amacının plan paftasında açık bir şekilde işlenmiş ve plan notlarıyla da gösterilmiş olması gerekir. Bu durumda şayet belirli bir park, yol veya sosyal donatı alanı nazım imar planı paftasında sembolik, çizgisel ve lejant karşılığı olan şekilde ölçeği gereğince gösterilmemişse bu hususun nazım imar planı niteliği taşıyıp taşımadığı tartışılır duruma gelir. Bu durumda nazım imar planında teknik karşılığı olmayan bir düzenlemenin nazım imar planına aykırılığı

[17] Muratoğlu (n 7) 202, dn.396; Yılmaz (n 7) 676, dn.2133.

gerekçe gösterilerek reddedilip reddedilemeyeceği sorusu gündeme gelmektedir.

Nazım imar planında uygulama düzeyindeki ayrıntının bulunmaması durumunda büyükşehir belediyesinin ret yetkisi iki yönden kısıtlanır. Bunlardan ilki denetimin niteliği yönündendir. 5216 sayılı Büyükşehir Belediyesi Kanunu'nun 14. maddesi, büyükşehir belediyesine yerindelik değil, hukukilik denetimi yetkisi vermektedir. Nazım imar planında bulunmayan bir husus hakkında büyükşehir belediyesinin planın içeriğine karışarak ret kararı vermesi durumunda denetim yetkisinin sınırlarını aşmış olacaktır. Dolayısıyla bu hâlde, kanun koyucu tarafından gerek 3194 sayılı İmar Kanunu'nda gerekse 5216 sayılı Büyükşehir Belediyesi Kanunu'nda açıkça ortaya konulmamış olan mutlak, yani gerekçesiz ret yetkisi fiilen kullanılmış olacaktır ve bu durum hukuka uygun değildir.

Büyükşehir belediyesinin ret yetkisinin bir diğer kısıtı ise sebep unsurudur. Nazım imar planında teknik karşılığı olmayan bir düzenleme yönünden nazım imar planına aykırılık gerekçesinin ileri sürülmesi maddi ve hukuki temeli olmayan bir sebep yaratmaktan başka bir şey değildir. Dolayısıyla bu hâlde büyükşehir belediyesinin işlemi sebep unsuru yönünden de hukuka aykırı duruma gelir.

Nazım imar planında örneğin yol gibi belirli bir teknik detayın yer almamış olması uygulama imar planında bunun düzenlenemeyeceği anlamına gelmez. Zaten planlama kademelenmesinin bir neticesi olarak alt ölçekli planlarda detaylandırma yapılmaktadır. Şayet büyükşehir belediyesi, nazım imar planında düzenlenmeyen ve açıkça yasaklanmamış olan bir detayın uygulama imar planında bulunmasını yahut bulunmamasını ret gerekçesi olarak gösterirse hukuka uygun davranmış olmaz. Zira bu hâlde büyükşehir belediyesi hukuka uygunluk denetimi sınırlarını aşıp artık yerindelik denetimi yapmış olur. Ayrıca bu durumda ilçe belediyesinin takdir yetkisini ortadan kaldıran bir irade ortaya koymuş olur. Dolayısıyla nazım imar planında bir teknik detayın düzenlenmemiş ve bunun açıkça yasaklanmamış olması durumunu ilçe belediyesine ilgili alanda düzenleme serbestisi verildiği şeklinde anlamak gerekir. Aksi takdirde her bir detayın nazım imar planında düzenlenmesi gerekir şeklinde olumsuz ve teknik olarak uygulanamaz bir netice ortaya çıkar.

Kanun koyucu 5216 sayılı Büyükşehir Belediyesi Kanunu'nda "reddeder" kelimesini kullanmamıştır. Bunun yerine "aynen veya değiştirilerek" kabul edilmeyi hüküm altına almıştır. Kanun koyucunun bu tercihi, yapılacak denetimin düzeltici ve yapıcı özelliğini vurgulamak ve bununla kısıtlamaktır. Dolayısıyla denetim yapan makam, nazım imar planını yorumlayarak yeni plan normu ihdas edemez. Sadece hâlihazırdaki plan normuna aykırılığı denetleyebilir.

### C. Büyükşehir Belediyesinin Yetki Alanı Dışına Çıkması

Büyükşehir belediyesine tanınan normatif yetki çerçevesi 5216 sayılı Büyükşehir Belediyesi Kanunu'nda madde 7/1-b ve madde 14/son hükmünde açıkça ortaya konulmuştur. Bu hükümlere bakıldığında kanun koyucunun bilinçli bir şekilde "ret"

yerine "aynen veya değiştirerek kabul" yetkisini tanıdığını ve buradaki amacının büyükşehir belediyesine sınırsız veto yetkisi tanımak olmadığını söylemek yanlış olmayacaktır.

İlk olarak denetim yetkisi ile plan yapma yetkisi arasındaki ayrıma dikkat çekmek gerekir. Kanun koyucu, uygulama imar planı yapma yetkisini ilçe belediyesine tanımıştır. Büyükşehir belediyesi ise denetimle görevlidir. Büyükşehir belediyesine tanınan denetim yetkisi bağımsız uygulama imar planı yapma yetkisini kapsamamasına rağmen, ret yetkisinin sınırsız biçimde kullanılması, ilçe belediyesinin planlama serbestisini ortadan kaldırarak büyükşehir belediyesinin fiilen uygulama imar planı yapma yetkisini üstlenmesi sonucunu doğurmaktadır. Dolayısıyla ilçe belediyelerinin plan tesis etme özerkliğini de bu şartlar altında zedelemektedir. Ayrıca bu durum hukukilik denetimini, yerindelik denetimine kaydırma riskini de taşımaktadır. Şayet büyükşehir belediyesi uygulama imar planlarını bu şekilde reddederse ilçe belediyesinin planlama alanındaki takdirini ortadan kaldırmış olur.

5216 sayılı Büyükşehir Belediyesi Kanunu nazım imar planına uygunluk denetimini hüküm altına almıştır. Bu kurala rağmen plan kararının şehircilik ilkesi veya mali sonuçlar gibi gerekçelerle reddedilmesi hukukilik denetiminin aşıldığı ve yerindelik denetimi yapıldığı neticesini ortaya çıkarır.

Özetle, büyükşehir belediyesinin nazım imar planına uygunluk yönünden yapacağı denetimi aşması açık bir şekilde kanuni yetki sınırının aşımıdır. Bu durumda denetim yetkisi, plan yapma yetkisine evrilmiş olur. Ayrıca ilçe belediyesinin idari özerkliği zedelenmiş olur. Bütün bunların yanında kanun koyucunun özellikle tanımadığı "mutlak ret" yetkisinin fiili olarak uygulanması gibi bariz hukuka aykırılık doğar. Bu sebeple büyükşehir belediyesinin ret yetkisinin olduğu kabul edilse bile bu yetki sadece nazım imar planına uygunlukla sınırlı olup bunu aşan müdahaleler hukuka aykırılığı doğurur.

Burada büyükşehir belediye meclisi ile ilçe belediye meclisinin nasıl teşkil ettiğine parantez açmak gerekir. 2972 sayılı Mahalli İdareler ile Mahalle Muhtarlıkları ve İhtiyar Heyetleri Seçimi Hakkında Kanun madde 6/a hükmüne göre büyükşehir belediye meclisi, belediye sınırları içindeki ilçe belediye meclisinin üye sayısının her bir ilçe için beşte biri alınarak teşkil ettirilmektedir. Dolayısıyla ilçe belediyesinde uygulama imar planı hakkında karar veren bir meclis üyesinin, büyükşehir belediyesi meclisinde bu plan hakkında 5216 sayılı Büyükşehir Belediyesi Kanunu madde 14/son hükmüne istinaden karar verebilmesi ihtimal dahilindedir. Bu meclis üyesinin, ilçe belediye meclisinde kabul kararı verip, büyükşehir belediyesi meclisinde ise ret kararı verip veremeyeceği sorusu akla gelmektedir.

Öncelikle belirtmek gerekir ki farklı meclislerde aynı konuda farklı iradelerin ortaya konulamayacağına ilişkin bir hüküm bulunmamaktadır. Fakat bu durumun kimi zamanlarda tutarsızlık doğuracağı şüpheden uzaktır. Ayrıca bu durum objektiflik ve takdir yetkisinin yerinde kullanılıp kullanılmadığı hususlarında da şüpheler doğurabilecektir. Farklı irade ortaya koymak isteyen meclis üyesinin, gerekçesini

açıkça kararda yazması isabetli olacaktır. Hatta mevzuatta bu şartı zaruri hâle getirecek bir düzenlemenin yapılması uygun olacaktır. Bu sayede farklı yönde kararlar veren kişinin çelişkili hareket edip etmediği, hukuken geçerli bir sebebinin olup olmadığının tespiti kolaylıkla yapılabilecektir.

## III. RET YETKİSİNİN SINIRLARININ TAYİNİ ÇABASI: DANIŞTAY KARARI

Mevzuatta büyükşehir belediyesine tanınan uygulama imar planını aynen veya değiştirerek onaylama yetkisinin ret yetkisini içerip içermediği meselesi önemli sorunlara sebebiyet verebilmektedir. Ret yetkisinin varlığının kabulü durumunda bunun mutlak olup olmadığı ve mutlak değilse sınır ve kapsamının ne olduğu fevkalade önemli bir meseledir.

Uygulama imar planlarını mutlak ve sınırsız şekilde reddetme iradesi ciddi anlamda hukuka aykırı neticeler doğurabilir. Plan hiyerarşisini koruma amacıyla getirilmiş olan bir mekanizma kapsamındaki denetim yetkisi ile ilçe belediyesinin planlama alanındaki takdiri arasında bir denge kurulması önemlidir. Dolayısıyla uygulama imar planını mutlak ve sınırsız şekilde reddetme, bir diğer deyişle nazım imar planına aykırılık ortaya konulmaksızın uygulama imar planının onaylanmaması, ret yetkisinin sınırlarını ihlal anlamına gelebilmektedir. Bu sebeple ret yetkisinin varlığı ile bu yetkinin kapsam ve sınırları arasında yapılacak ayrım tesis edilen idari işlemin yetki bakımından hukuka uygun olması ve mahalli özerkliği koruma mekanizması olması bakımından önem arz etmektedir. Bu konu ise aşağıda Danıştayın bir kararı ekseninde incelenmiştir.

### A. Danıştay Altıncı Dairesi Kararının Olay Örgüsü

Makalenin istinat ettiği ikinci karar Danıştay 6. Dairesinin T.06.02.2018, E.2014/1818, K.2018/946 sayılı kararıdır[18]. Karara konu olan uyuşmazlıkta büyükşehirde bulunan ilçe belediyesi, 1/1000 ölçekli uygulama imar planı değişikliğini kabul etmiştir. Fakat büyükşehir belediyesi bu plan değişikliğini reddetmiştir. Ret gerekçesini, ilçe belediyesinin kamulaştırma külfetinden kaçınmak maksadıyla plan değişikliği yaptığına dayandırmıştır. İlk derece mahkemesi yaptığı inceleme sonucunda dava konusu işlemi iptal etmiş ve Danıştay bu kararı onamıştır.

Uyuşmazlığa konu olayda, taşınmaz çocuk bahçesi olarak öngörülmüştür. Fakat parsel üzerinde özel mülkiyete konu hisseler vardır. Plan değişikliği ile taşınmazın büyük bir kısmı çocuk bahçesi olarak korunmuş, özel mülkiyete konu olan bir kısmı ise rekreasyon alanı olarak gösterilmiştir. Fakat büyükşehir belediyesi, ilçe belediyesinin bu tasarrufunu planlama tekniği yönünden incelemek yerine mali sorumluluktan kaçınma özelinde incelemiştir. Dolayısıyla ret gerekçesi nazım imar planına aykırılık iddiası barındırmamaktadır. Ret gerekçesi, ilçe belediyesinin

[18] Danıştay 6. Dairesi, T.06.02.2018, E.2014/1818, K.2018/946, yayınlanmamış karar.

plan değişikliğiyle güttüğü amaca ilişkin değerlendirmeye dayandırılmıştır.

Danıştay yaptığı incelemede 5216 sayılı Büyükşehir Belediyesi Kanunu'nda madde 7/1-b ve madde 14/son hükümlerine değinerek büyükşehir belediyesinin, planları "aynen veya değiştirerek kabul" etme yetkisinin olduğunu belirtmiştir. Fakat hemen akabinde bu yetkinin plan tekliflerini reddetme yetkisini de kapsadığını ifade etmiştir. Ardından bu yetkinin sınırsız ve mutlak olmadığını, kamu hizmetinin gereklerine uygun olarak kamu yararını sağlamak maksadıyla kullanılabileceğini belirttikten sonra dava konusu işlemde yetkinin sınırsız ve mutlak kullanıldığı ve kamu yararına aykırı olduğunu belirtmiştir.

**B. Ret Yetkisinin Varlığı Meselesi**

Mevzuatta büyükşehir belediyesine tanınan uygulama imar planını "aynen veya değiştirerek" onaylama yetkisinin analizi önem arz etmektedir. Kanun metninde "ret" yetkisinin açıkça belirtilmemiş olması hakkında iki farklı yorum yapmak mümkündür. İlk olarak lafzi yorum tercih edildiğinde kanunda açıkça öngörülmediğinde hiçbir şekilde ret yetkisinin olmadığı sonucu ortaya çıkar. Zira lafzi yorum, bir normu sadece metindeki kelimelerin sözlük anlamı, dil bilgisi yapısı ve noktalama işaretleri üzerinden açıklar[19]. Lafzi yorumun yetersiz kaldığı durumda ise amaçsal yorum devreye girebilir. Amaçsal yorumda ise normun sadece yazılı metnine bağlı kalınmamakta normun getiriliş amacı, toplumsal ihtiyaçlar ve hukuki düzen içindeki fonksiyonu göz önünde bulundurulur[20]. Dolayısıyla amaçsal yorum benimsendiğinde onaylama yetkisinin zımni olarak onaylamama yetkisini içerdiği çıkarımına dayanılarak ret yetkisinin olduğu neticesine ulaşılabilir.

Danıştay, yukarıda verilen kararda planları "aynen veya değiştirerek onaylama" yetkisinin plan teklifini reddetme yetkisini de içerdiğini açık bir şekilde ifade etmiştir. Danıştayın bu içtihadına koşut olarak yakın tarihli bir İDDK kararında benzer gerekçeye istinat edildiği görülmektedir. Bu karara konu olan uyuşmazlıkta bölge idare mahkemesi, büyükşehir belediyesinin ret yetkisinin olmadığı gerekçesiyle kararında ısrar etmiş fakat İDDK aksi yönde içtihat ortaya koymuştur[21]. Daha eski tarihli bir uyuşmazlıkta da yine benzer şekildeki ısrar kararı sonucu uyuşmazlık İDDK'nın önüne gelmiş ve İDDK, büyükşehir belediyesinin ret yetkisinin olduğu sonucuna ulaşmıştı[22]. Son tahlilde Danıştay 6. Dairesinin bu içtihadının müstakar hâle

19 Yüksel Metin, *Anayasanın Yorumlanması* (Asil Yayıncılık 2008) 129.

20 Metin (n 19) 134-135.

21 "Büyükşehir belediyeleri, büyükşehir içindeki belediyelerin nazım imar planına uygun olarak hazırlayacakları uygulama imar planlarını, bu planlarda yapılacak değişiklikleri, parselasyon planlarını ve imar ıslah planlarını aynen veya değiştirerek onaylamak ve uygulanmasını denetlemekle görevli ve yetkili olup, planları aynen veya değiştirerek onaylamak yetkisinin, plan tekliflerini reddetme yetkisini de içerdiğinin kabulü gerekmektedir." Bkz. Danıştay İDDK, T.03.11.2025, E.2025/842, K.2025/2287, <https://mevzuat.adalet.gov.tr/> erişim tarihi 22 Şubat 2026.

22 Danıştay İDDK, T.20.05.2015, E.2013/938, K.2015/1947, <https://www.lexpera.com.tr/ictihat> erişim tarihi 27 Şubat 2026.

geldiğini söylemek yanlış olmayacaktır[23]. Görüldüğü üzere daha önceki tarihlerde de Danıştayın, büyükşehir belediyesinin, ilçe belediyesinin imar planlarını reddetme yetkisinin olduğunu kabul eden kararları vardı. Fakat Danıştay 6. Dairesinin T.06.02.2018, E.2014/1818, K.2018/946 sayılı kararı bu ret yetkisinin mutlak ve sınırsız olmadığını ortaya koymaktadır. Dolayısıyla Danıştayın kabul etmiş olduğu ret yetkisi mutlak bir veto değildir. Doktrinde büyükşehir belediyesinin ret yetkisine sahip olduğu hususunda benzer yaklaşım vardır[24]. Fakat bahse konu yazarlar sadece dipnotlarında bu hususa dikkat çekmişler ve bu konuda bir analiz yapmamışlardır.

Büyükşehir belediyesinin, ilçe belediyesi tarafından kabul edilen uygulama imar planlarını reddetme yetkisi 5216 sayılı Büyükşehir Belediyesi Kanunu'nda madde 7/1-b ve madde 14/son hükümlerinin sistematik yorumundan çıkarılabilir. Kanun'da geçen aynen veya değiştirerek onaylama ifadesi bir irade beyanını ifade eder. Planın onaylanmasında olduğu gibi onaylanmaması da irade beyanı olup hukuki sonuç doğurur. İdarenin, kendisine sunulan plan teklifini uygun bulmayarak işlem tesis etmesi durumu bir ret olarak nitelendirilir. Bu sebeple ret yetkisi, bağımsız bir veto yetkisi olmayıp onay yetkisinin tabii ve mantıki karşılığı niteliğindedir.

Hukukun genel ilkeleri, normun amaca uygun yorumu gerekliliği ve yetkinin bütünlüğü göz önüne alındığında onay yetkisinin, işlemi uygun bulmadığı takdirde hukuki sonuç doğurmasını engelleme yetkisini de kapsadığını kabul etmek gerekir. Aksi takdirde denetim yetkisi işlevsiz kalabilecektir. Dolayısıyla denetim makamı, işlemin hukuka aykırı olduğu kanaatine varırsa onayın verilmemesi, bir diğer ifadeyle işlemin reddedilmesi, onaylama yetkisinin tabii sonucudur. Bu durum kabul edilmezse onay makamı, hukuka aykırı olduğunu düşündüğü işlemi yürürlüğe koymak zorunda kalır ve bu durum denetim mekanizmasını anlamsız kılar. Fakat kanun koyucu onay yetkisi verirken ret yetkisini vermediğini açıkça ifade edebilir.

---

[23] Benzer yönde karar için bkz. Danıştay 6. Dairesi, T.01.12.2020, E.2018/6206, K.2020/11881, <https://mevzuat.adalet.gov.tr/> erişim tarihi 22 Şubat 2026; Danıştay 6. Dairesi, T.25.01.2013, E.2012/2658, K.2013/225, <https://www.lexpera.com.tr/ictihat> erişim tarihi 27 Şubat 2026; Danıştay 6. Dairesi, T.16.05.2019, E.2014/9775, K.2019/4342, <https://www.lexpera.com.tr/ictihat> erişim tarihi 27 Şubat 2026; Danıştay 6. Dairesi, T.14.07.2017, E.2017/997, K.2017/5816, <https://www.lexpera.com.tr/ictihat> erişim tarihi 27 Şubat 2026; Danıştay 6. Dairesi, T.26.12.2024, E.2021/8669, K.2024/8133, <https://www.lexpera.com.tr/ictihat> erişim tarihi 27 Şubat 2026; Danıştay 6. Dairesi, T.09.10.2025, E.2023/5089, K.2025/4857, <https://www.lexpera.com.tr/ictihat> erişim tarihi 27 Şubat 2026.
Başka kararlarda ise ilçe belediyenin imar planının büyükşehir tarafından reddine ilişkin işlemin iptali için açılan davalarda verilen davanın reddi kararları Danıştay tarafından onaylanmak suretiyle bu içtihadın takip edildiği görülmektedir. Örnek kararlar için bkz. Danıştay 6. Dairesi, T.30.09.2021, E.2017/6899, K.2021/10377, <https://mevzuat.adalet.gov.tr/> erişim tarihi 22 Şubat 2026; Danıştay 6. Dairesi, T.14.09.2021, E.2019/18238, K.2021/9391, <https://mevzuat.adalet.gov.tr/> erişim tarihi 22 Şubat 2026; Danıştay 6. Dairesi, T.03.03.2021, E.2016/1367, K.2021/2932, <https://mevzuat.adalet.gov.tr/> erişim tarihi 22 Şubat 2026.

[24] Muratoğlu (n 7) 202, dn.396; Yılmaz (n 7) 676, dn.2133.

Ancak çalışmanın konusunu oluşturan mevzuat hükümlerinde böyle bir hüküm bulunmadığından çoğu yapan azı da yapar ilkesi (*qui potest maius, potest etiam minus*)[25] gereğince onay yetkisinin, onaylamama; bir diğer ifadeyle ret yetkisini de içerdiğini kabul etmek gerekir.

Onay yetkisinin, ret yetkisini barındırdığı çıkarımı, denetim makamına sınırsız takdir yetkisi tanındığı anlamına gelmez. İdarenin kanuniliği ilkesi[26] bağlamında değerlendirme yapmak gerekir. Ret yetkisinin varlığını, sınırsız ve mutlak veto yetkisi olarak anlamak yanlış olacaktır. Dolayısıyla ret yetkisi, hukuken denetlenebilir somut verilere dayanmalıdır. Aksi takdirde mevzuatta öngörülmemiş olan mutlak ret yetkisi ortaya çıkmış olur. Bu durum mahalli idareler arasındaki yetki paylaşımını temelden sarsar. Dolayısıyla mutlak ret yetkisinin reddi hukuken zaruridir.

### C. İdari İşlemlerin Gerekçeli Olması İlkesi ve Mutlak Ret Yetkisi Arasındaki İlişki

İdari işlemlerde gerekçe ilkesi, kanunda belirtilmemiş olsa bile idari işlemde gerekçenin bulunması anlamına gelmektedir[27]. Kanun koyucunun işlemin sebebine değinmediği durumlarda idareye geniş takdir yetkisi verildiği ve gerekçenin yazılması zorunluluğunun olmadığı da dile getirilmekte olsa da bu durumda işlemin sebepsiz yapılabileceği sonucuna varılmamalıdır[28]. 5216 sayılı Büyükşehir Belediyesi Kanunu'nun madde 14/son hükmüne bakıldığında ilçe belediye meclisince alınan imara ilişkin olan işlemlerin büyükşehir belediye meclisinde nazım imar planına uygunluğu yönünden inceleneceği hüküm altına alınmıştır. Görüldüğü üzere Kanun'da, kapsam, "nazım imar planına uygunluğu" şeklinde ifade edilmiştir. Dolayısıyla kanun koyucunun bir hukuki ölçüt ortaya koyması sebebiyle idarenin bu durumda tesis edeceği işlemde gerekçesini belirtmesi gerektiğini ifade etmek gerekir.

İdarenin, işlemin sebebi yani gerekçesi hususunda takdir yetkisi olduğu durumlarda dahi gerekçeye dayanmadan işlem tesis edemeyeceği söylenmiştir[29]. Ayrıca idarenin, tesis etmiş olduğu işlemde takdir yetkisi olsa bile hangi gerekçe ile işlemi tesis ettiğini göstermek mecburiyetinde olduğu da dile getirilmiştir[30]. Nitekim Danıştay

---

25 Kemal Gözler, 'Yorum İlkeleri' (2012) *Anayasa Hukukunda Yorum ve Norm Somutlaşması* (TBB Yayınları 2012) 93.

26 Gözler (n 8) 151 vd.

27 Tekin Akıllıoğlu, 'Yönetsel İşlemlerde Gerekçe İlkesi' (1982) 15(2) AİD 7, 8.

28 Akıllıoğlu (n 27) 9.

29 Ramazan Çağlayan, 'Türk Hukukunda İdarenin Takdir Yetkisinin Yargısal Denetimi' (2003) 7(3-4) *AÜEHFD* 171, 184. Karahanoğulları, takdiri yetkinin idari güvencesi olarak idarenin yerinde olduğunu düşünerek tercih etmiş olduğu seçimi gerekçelendirmek zorunda olduğunu ifade etmiştir. Bkz. Onur Karahanoğulları, *İdare Hukuku* (Turhan Kitabevi 2022) 125.

30 Bahtiyar Akyılmaz, 'Takdir Yetkisinin Yargısal Denetimi' (1998) 1(1) SÜSBMYOD 23, 53. Akyılmaz aynı eserinde gerekçe ile sebep arasındaki farka da dikkat çekmiştir. Buna göre sebep unsuru hâkime, gerekçe ise ilgiliye yönelik bir fonksiyona sahiptir ve gerekçe gösterilmeden işlem

bir kararında işlemin gerekçesi hususunda idareye takdir yetkisi tanınmış olsa bile işlemin gerekçeye dayanması ve gerekçenin somut şekilde ortaya konulması gerektiğini hüküm altına almıştır[31]. Bir başka kararında ise takdir yetkisinin hizmet gerekleri ve kamu yararı gözetilmek suretiyle kullanılabileceğini belirttikten sonra dava konusu işlemin somut gerekçe gösterilmeden tesis edilmesinin hukuka aykırı olduğuna hükmetmiştir[32]. Büyükşehir belediyesinin, ilçe belediyesinin hazırlamış olduğu uygulama imar planını gerekçe belirtmeden reddetmesi durumunda bu ret işlemi denetlenebilirlikten ve somut ölçütlerden uzak hâle gelir. İdari işlemlerin bir gerekçeye dayanması ve gerekçenin de hukuka uygun olması gerekir[33]. Ayrıca belirtmek gerekir ki bütün idari işlemlerde idare gerekçesini açıkça belirtmelidir gibi bir iddia bu çalışmada savunulmamaktadır. Sadece büyükşehir belediyesinin, ilçe belediyesince hazırlanan uygulama imar planını reddetmesi işlemi özelinde değerlendirme yapılmıştır. Gerekçe, sadece işlemin dayanağını oluşturmaz, aynı zamanda idarenin sübjektif saiklerle hareket etmesinin önüne geçen bir hususdur. Bu sebeple uygulama imar planının hangi gerekçe ile reddedildiğinin gösterilmemiş olması durumunda hukuki güvenlik ve belirlilik zedelenmiş olur.

Büyükşehir belediyesinin imar planlarını reddetme hususunda mutlak yetkisinin olduğunu kabul etmek idari işlemlerin gerekçeli olması ilkesinin göz ardı edilmesi anlamına gelecektir. Zira bir makam her hâlükârda ret yetkisinin olduğunu düşünüyorsa gerekçe koyma yükümlülüğünün olmadığı sonucuna ulaşır. Bunun hukuka uygun olmadığı yukarıdaki izahlardan anlaşılmaktadır. Dolayısıyla yargı kararlarında ret yetkisinin mutlak olduğu yönünde yapılabilecek yorumlar, idari uygulamada bu yetkinin kanuni sınırlarının aşılması riskini doğurabilir.

### D. Mutlak Ret Yetkisinin Reddedilmesi

Uygulama imar planını reddetme yetkisinin varlığının kabul edilmesi plan hiyerarşisinin muhafazası yönünden işlevsel bir yaklaşımdır. Fakat bu ret yetkisinin sınırlarının da ortaya konulması gerekmektedir. Yukarıda değinilen kararda Danıştay birtakım kriterler belirlemiştir. Bunların isabetliliğinin analizi elzemdir.

Danıştayın, nazım imar planına açık aykırılığın yanında "kamu hizmetinin daha iyi, kaliteli ve etkin bir şekilde yürütmek" ve "kamu yararını sağlamak amacıyla kamu hizmetlerinin gereklerinin göz önünde tutulması"nı da ret yetkisinin

---

tesis edilebilecekken sebepsiz işlem ise olamaz. Bkz. Akyılmaz (n 30) 51. Tabii ki her idari işlemin tesis edilirken mutlaka gerekçesinin yazılmasının zorunlu olduğu bu çalışmada savunulmamaktadır. Çalışmada ileri sürülen argüman büyükşehir belediyesinin, ilçe belediyesinde hazırlanan uygulama imar planını gerekçe göstermeden reddetmesinin sakıncaları ortaya konulmaya çalışılmıştır.

31 Danıştay 6. Dairesi. T. 18.02.2021, E.2020/120, K.2021/2107, <https://mevzuat.adalet.gov.tr> erişim tarihi 27 Mart 2026.

32 Danıştay 8. Dairesi. T. 13.02.2025, E.2022/4630, K.2025/894, <https://mevzuat.adalet.gov.tr> erişim tarihi 27 Mart 2026.

33 Tahsin Bekir Balta, *İdare Hukukuna Giriş* (Sevinç Matbaası 1970) 167.

gerekçesi olarak ileri sürmesine bir parantez açmak gerekir. Danıştay her ne kadar mutlak ve sınırsız ret yetkisini kabul etmese de bu iki kriterin mutlak ve sınırsız ret yetkisine kapı aralayacak nitelikte olduğu düşüncesindeyiz. Zira gerek "kamu hizmetinin daha iyi işlemesi" gerekse "kamu yararının gereği" ifadeleri genel nitelikte olup bu ifadelerin kapsam ve sınırlarının somutlaştırılması gerekmektedir. Öte yandan mevzuatta bu kriterler onaylama veya onaylamamanın bir gerekçesi olarak düzenlenmemiştir. Özetle Danıştayın ret yetkisini kabul etmekle birlikte bu yetkinin mutlak ve sınırsız olmadığını vurgulaması isabetlidir. Bununla birlikte ortaya konulan kriterlerin kapsam ve sınırlarının yeterince belirgin olmaması, ret yetkisinin geniş yorumlanmasına yol açabilecek niteliktedir.

Mutlak ret yetkisinin reddi, bir diğer ifadeyle hiçbir gerekçe sunmaksızın ret yetkisinin reddi, kanunilik ilkesinin doğal bir neticesidir. Kanun koyucunun açıkça hüküm altına almadığı "mutlak veto" yetkisinin yorum yoluyla ortaya konulması idare hukukunda yetkinin kanuniliği ilkesine açıkça aykırıdır. İdare hukukunda yetkisiz olmak asıl, yetkili olmak ise istisnadır[34]. Anayasa, kanun veya cumhurbaşkanlığı kararnamesine dayanmayan bir yetki hukuka aykırıdır[35]. Yetkinin kanuniliği ilkesi imar uyuşmazlıkları bağlamında da Danıştay kararlarında görülmektedir[36]. Dolayısıyla onaylamanın doğal sonucu olarak onaylamama

---

[34] "İdare hukukunda yetkisizlik kural, yetkili olmak istisnadır." Bkz. Danıştay İDDK, T.10.11.2025, E.2025/711, K.2025/2418; <https://mevzuat.adalet.gov.tr> erişim tarihi 28 Şubat 2026; Danıştay 10. Dairesi. T.16.10.2025, E.2022/6521, K.2025/4591, <https://mevzuat.adalet.gov.tr> erişim tarihi 28 Şubat 2026.
"İdare Hukukunun bilinen ilkelerinden olan kanunilik ilkesi, idarelerin yetkilerini kanundan almak zorunda olduğunu ifade etmektedir." Bkz. Danıştay 6. Dairesi, T.02.07.2025, E.2022/8242, K.2025/3888, <https://mevzuat.adalet.gov.tr> erişim tarihi 22 Şubat 2026; Danıştay 6. Dairesi, T.13.05.2024, E.2020/5904, K.2024/2887, <https://mevzuat.adalet.gov.tr> erişim tarihi 28 Şubat 2026.

[35] Anayasa'nın 104. maddesinin on yedinci fıkrasındaki şartlara uygun olması koşuluyla cumhurbaşkanlığı kararnamesi ile yetki verilmesi mümkündür. Bkz. Gözler (n 8) 846-847.

[36] "Kanuni idare ilkesi gereği, görev ve yetki yasa ile belirlenecek bir husus olması nedeniyle Yönetmelik yoluyla görev ve yetki verilemeyeceği gibi yol boyu teşekküle ilişkin olarak Yönetmelikte atıf yapılan ilgili idare meclisinden anlaşılması gerekenin büyükşehir belediyesi olan yerlerde 5216 sayılı Yasanın 14. maddesinin 8. fıkrasında ifadesini bulduğu şekilde aynı zamanda büyükşehir belediye meclisi de olduğu sonucuna varıldığından temyize konu kararda isabet görülmemiştir." Bkz. Danıştay 6. Dairesi, T.24.02.2022, E.2018/5353, K.2022/2216, <https://mevzuat.adalet.gov.tr> erişim tarihi 22 Şubat 2026.
"Bu durumda, parselasyon yapma yetkisinin ilçe belediyesine ait olduğu, ilçe belediyesinin bu yetkisinin kanundan doğması nedeniyle kanun tarafından açıkça yetki verilmediği müddetçe bu hak ve görevini büyükşehir belediyesine devredemeyeceği, olaydaki gibi bir devrin kanunla verilen yetkinin idari işlemle kaldırılması sonucunu doğuracağı, bu durumun idarenin kanuna bağlı olma ilkesi ile bağdaşmayacağı açık olduğundan yetki devrine ilişkin işlemde ve büyükşehir belediyesince yapılan parselasyon işleminde hukuka uyarlık bulunmamaktadır." Bkz. Danıştay 6. Dairesi, T.28.01.2021, E.2017/3711, K.2021/808, <https://mevzuat.adalet.gov.tr> erişim tarihi 22 Şubat 2026.
"Parselasyon işlemlerinin ilçe belediyesince yapılacağı ve onaylanacağı ve ardından büyükşehir belediyesinin onayına sunulacağı kanunla düzenlendiğinden ve ilçe belediyesinin bu yetkisini büyükşehir belediyesine devredeceğine yönelik herhangi bir yasal düzenleme bulunmadığından yetki devri suretiyle büyükşehir belediyesince doğrudan yapılıp onaylanan parselasyon işleminde

şeklindeki ret yetkisini mutlak ve sınırsız olarak algılamak idare hukukunun genel esasları ile uyumlu değildir.

Öte yandan mutlak ret yetkisinin reddi, mahalli idareler arasındaki yetki paylaşımı açısından da önemlidir. Büyükşehir belediyesi ile ilçe belediyesi arasında yetki paylaşımı eksenli bir koordinasyon ilişkisi bulunmaktadır. Büyükşehir belediyesinin, plan tekliflerini objektif bir kritere bağlı olmaksızın reddedebileceğinin kabulü ilçe belediyelerinin plan yapma yetkisini anlamsız ve işlevsiz hâle getirecektir. Bu durum mevzuatta düzenlenen yetki paylaşımını da etkisiz kılacaktır.

### E. Saik Denetimi – Planlama İlkeleri Ayrımı

Planlama ilkeleri ve idare hukukunun genel esasları bağlamında değerlendirme yapıldığında büyükşehir belediyesinin ret yetkisini kullanırken somut ve objektif gerekçelere dayanması gerektiği belirtilmelidir. Planlama süreci, kamu yararına uygun olarak planlama ilkeleri ve üst ölçekli planlara uygunluk, mekânsal bütünlük gibi objektif kriterlere dayanmalıdır. Bir plan değişikliğinin reddi hukuki ölçütlere aykırılığın açık bir şekilde ortaya konulması ile mümkün olabilir. Soyut değerlendirmeler ise ret işleminin hukuki denetimini güçleştirebilir.

Danıştayın yukarıda bahsedilen kararında da belirtildiği üzere büyükşehir belediyesinin "kamulaştırma külfetinden kaçınmak, kamulaştırma bedelini ödememek amacıyla plan değişikliği kararını almış olduğu" gerekçesinin somut ve objektif planlama ölçütleriyle yeterince ilişkilendirilmediği söylenebilir. Hâlbuki idare hukukunda işlemler bir saikten ziyade hukuki ve teknik yönden değerlendirilir. Ayrıca bir planlamada kamulaştırma maliyetinin azaltılması saiki yetki ve usul saptırması olmaması şartıyla tek başına planlama ilkelerine aykırı değildir.

İmar hukukunda kamu yararı, idarenin objektif ve denetlenmesi mümkün gerekçelerine dayanmalıdır. Danıştayın, kararında bu gerekçeyi geçerli kabul etmemiş olmakla birlikte, ret yetkisinin kullanımında esas alınabilecek objektif ölçütlere ilişkin daha ayrıntılı bir değerlendirme ortaya koyması gerektiği düşünülmektedir.

## SONUÇ

Çalışmada incelenen iki yargı kararı ele alındığında büyükşehir belediyesinin uygulama imar planı ile ilgili yetkisi hakkında, yargının yaklaşımının iki husus üzerine inşa edildiğini söylemek mümkündür. Buna göre ret yetkisinin varlığı kabul edilir fakat bu yetki sınırsız ve mutlak değildir.

Samsun Bölge İdare Mahkemesi kararında ön plana çıkan husus, ret yetkisinin kapsamının genişletilmesi eleştirisidir. Kararda, büyükşehir belediyesinin denetim yetkisine ilişkin sınırları aştığı ve ilçe belediyesinin yetkisine müdahale ettiği görülmüştür. Bu karardan, ret yetkisinin sınırlı bir uygunluk denetim mekanizması olduğu sonucu ortaya çıkmaktadır.

---

hukuka uyarlık bulunmamaktadır." Danıştay 6. Dairesi, T.16.02.2021, E.2018/5528, K.2021/1898, <https://mevzuat.adalet.gov.tr> erişim tarihi 22 Şubat 2026.

Danıştayın kararında ise ret yetkisinin hukuki varlığı kabul edilmekte fakat sınırsız ve mutlak olmadığının altı çizilmektedir. Danıştay bu sayede yetkinin varlığını inkâr etmemekte ve bu yetkiyi hukuki çerçeveye hapsederek denge kurma çabası ortaya koymaktadır. Ancak Danıştayın ret gerekçesi olarak ortaya koyduğu "kamu hizmetinin daha iyi, kaliteli ve etkin bir şekilde yürütmek" ve "kamu yararını sağlamak amacıyla kamu hizmetlerinin gereklerinin göz önünde tutulması" kriterlerinin kapsam ve sınırlarının daha açık şekilde belirlenmesi gerektiği de ifade edilmelidir. Ayrıca mevzuatta bu kriterlerin ret gerekçesi olabileceğine ilişkin açık bir hüküm de bulunmamaktadır. Kamu hukukunda yetki, katı kurallara bağlı olduğu için kanunda açıkça düzenlenmesi gerekirdi. Zira aksi durumda yorum ve kıyasla yetki tanıma şeklinde bir durum ortaya çıkar. Ayrıca idare hukukunun genel ilkeleri bağlamında bu hususların göz önünde bulundurulabileceği ileri sürülebilir görünse de bu ifadelerin sınırsız ve mutlak ret yetkisi riskine kapı aralayabileceği gerçeği göz ardı edilmemelidir.

Onay yetkisi, işlemin hukuki varlığını kazanıp kazanmayacağını belirleyen kurucu yetkidir. Onay verme yetkisi, onay vermeme yetkisini de doğal olarak taşımaktadır. Fakat bu ret yetkisi, yetkinin normatif kapsamı dairesinde açıklanabilir olmalıdır. Zira idare hukukunda yetkinin kanuniliği önemli bir kriterdir. Dolayısıyla onay yetkisinin, mutlak ve sınırsız reddetme yetkisini içerdiği sonucuna varılmamalıdır.

Büyükşehir belediyesinin, uygulama imar planını reddetme yetkisi, kanundan türemiş olan sınırlı denetim fonksiyonuna dayanmaktadır. Fakat bu yetki objektif kriterlere istinat ettiği müddetçe meşru zemin bulur. Aksi durumda ret işlemi mevzuatın çizdiği yetki sınırını aşmış olacaktır.

## KAYNAKÇA

Akıllıoğlu T, 'Yönetsel İşlemlerde Gerekçe İlkesi' (1982) 15(2) AİD 7-19.

Akyılmaz B, 'Takdir Yetkisinin Yargısal Denetimi' (1998) 1(1) SÜSBMYOD 23-55.

Akyılmaz B, Sezginer M ve Kaya C, *Türk İdare Hukuku* (19. Baskı Seçkin Yayıncılık 2025).

Alıcı O V, 'Büyükşehir Belediyesinin İlçe Belediyeleri Üzerindeki Denetim Yetkisinin Kavramsal Açıdan Değerlendirilmesi' (2012) (2) *Yerel Politikalar* 38-52.

Atay E E, *İdare Hukuku* (3. Baskı Seçkin Yayıncılık 2022).

Balta T B, *İdare Hukukuna Giriş* (Sevinç Matbaası 1970).

Başkaya A, 'Büyükşehir Belediyesi ve İlçe Belediyeleri Arasındaki Yerel İdari Vesayet İlişkisi ve İmar Denetimi Örneği' (2016) 11(120) *Terazi Hukuk Dergisi* 14-26.

Çağlayan R, 'Türk Hukukunda İdarenin Takdir Yetkisinin Yargısal Denetimi' (2003) 7(3-4) *AÜEHFD* 171-208.

Çevikçelik M, 'Büyükşehir Belediyelerinin İlçe Belediyeleri Üzerindeki İmar Denetim Yetkisinin Hukuki Niteliği' (2024) 1(1) *TUDEJ* 100-119.

Çolak N İ ve Öngören G, *İmar Planları İmar Uygulamaları ve İptal Davaları* (2. Baskı, Öngören Hukuk Yayınları 2014).

Çolak N İ, *İmar Hukuku* (2. Baskı, On İki Levha Yayıncılık 2014).

Çoruhlu Y E, Uzun B and Yıldız O, 'Zoning plan-based legal confiscation without expropriation in Turkey in light of ECHR decisions' (2020) (95) *Land Use Policy* 1-12.

Gözler K, 'Yorum İlkeleri' (2012) *Anayasa Hukukunda Yorum ve Norm Somutlaşması* (TBB Yayınları 2012).

Gözler K, *İdare Hukuku C.I* (2. Baskı, Ekin Yayınevi 2019).

Gülan A, *İdare Hukuku Ders Notları* (Yayınlanmamış 2018).

Kalabalık H, *İdare Hukuku Dersleri Cilt-I* (6. Baskı Seçkin Yayıncılık 2023).

Kalabalık H, *İmar Hukuku Dersleri* (13. Baskı, Seçkin Yayıncılık 2024).

Karahanoğulları O, *İdare Hukuku* (Turhan Kitabevi 2022).

Metin Y, *Anayasanın Yorumlanması* (Asil Yayıncılık 2008).

Muratoğlu T, *Teşkilat Planlama ve Uygulama Boyutuyla İmar Hukuku* (5. Baskı, Seçkin Yayıncılık 2025).

Öngören G, *Yargı Kararları Işığında İmar Hukuku* (Öngören Hukuk Yayınları 2020).

Sancakdar O, *İmar Hukuku* (3. Baskı, Seçkin Yayıncılık 2025).

Sancakdar O, Önüt L B, Us-Doğan E, Kasapoğlu-Tarhan M ve Seyhan S, *İdare Hukuku Teorik Çalışma Kitabı* (10. Baskı, Seçkin Yayıncılık 2021).

Tanrıverdi H O, *İmar Planlarının İdari ve Yargısal Denetimi* (Adalet Yayınevi 2024).

Ulusoy A, *Türk İdare Hukuku* (5. Baskı Yetkin Yayınları 2022).

Yaşar H N, *İdare Hukuku* (Der Yayınları 2014).

Yayla Y, *İdare Hukuku* (Beta Yayınları 2009).

Yıldırım R ve Çınarlı S, *Türk İdare Hukuku Dersleri Cilt: I* (Astana Yayınları 2018).

Yılmaz S, *İmar Planlarının Hukuki Rejimi* (Seçkin Yayıncılık 2021).

TAAD Yıl 17 . Sayı 68 . Ekim 2026
ISSN 1309-6826 - E-ISSN 3150-0919
Araştırma Makalesi/Research Article DOI: 10.54049/taad.1902283

# ÇEVRİMİÇİ SİYASİ KAMPANYALARDA SEÇMENİN KİŞİSEL VERİLERİNİN KULLANIMI VE HUKUKİ SINIRLAR

*The Use of Voters' Personal Data in Online Political Campaigns and its Legal Limits*

**Aysel DEMİRCİ***

## Özet

Dijitalleşme süreci, seçim kampanyalarının yürütülme biçimini köklü şekilde dönüştürmüş; geleneksel propaganda yöntemlerinin yerini giderek daha fazla, çevrimiçi platformlarda yürütülen dijital reklam faaliyetleri almıştır. Bu dijital kampanyaların bir adım ötesinde, seçmenlerin kişisel verileri kullanılarak belirli seçmen gruplarına özel içeriklerin sunulduğu kişiselleştirilmiş siyasi reklamlar (micro-targeted political advertising) ortaya çıkmıştır. Son on yılda, bu tür hedeflenmiş reklamların demokratik sürecin bütünlüğü ve serbest seçim ilkesi açısından ciddi riskler doğurduğu vurgulanmıştır. Karşılaştırmalı hukuk incelemeleri, özellikle Avrupa Birliği'nde, hassas kişisel verilerin çevrimiçi seçim kampanyalarında kullanılmasına ilişkin sıkı düzenlemelerin getirildiğini göstermektedir. Bu makale, Türkiye'de kişiselleştirilmiş siyasi reklamların hazırlanması ve yayımı sürecinde kişisel veri kullanımının hukuka uygunluğunu değerlendirmekte ve mevcut Seçim Kanunu ile Kişisel Verilerin Korunması Kanunu (KVKK) çerçevesindeki boşluklara dikkat çekmektedir. Çalışmanın özgün katkısı, çevrimiçi seçim kampanyalarında kişiselleştirilmiş reklamların ve hassas verilerin kullanımına ilişkin açık bir hukuki çerçevenin oluşturulmasının aciliyetini vurgulamak ve bu alanın Türk hukukunda açıkça tanımlanmasına yönelik reform önerileri geliştirmektir.

**Anahtar kelimeler:** kişiselleştirilmiş siyasi reklam, mikro-hedefleme, hassas kişisel veri, dijital seçim kampanyaları, KVKK, seçim hukuku, demokratik bütünlük.

## Abstract

The process of digitalisation has fundamentally transformed the way election campaigns are conducted, with traditional methods of political campaigning increasingly being replaced by digital advertising activities carried out on online platforms. Beyond these digital campaigns, micro-targeted political advertising has emerged, whereby tailored content is delivered to specific groups of voters through the use of their personal data. Over the past decade, such targeted political advertising practices have been widely criticised for posing serious risks to the integrity of the democratic process and the principle of free and fair elections. Comparative legal studies, particularly within the European Union, demonstrate that strict regulatory frameworks have been introduced to limit the use of sensitive personal data in online election campaigns. This article examines the lawfulness of personal data processing in the preparation and dissemination of personalised political advertisements in Türkiye and highlights the regulatory gaps within

- *Bu makale Etik Kurul iznine tabi değildir/This article is not subject to Ethics Committee permission.*
- *Makale Geliş Tarihi/Article Received Date: 3.3.2026*
- *Yayın Kurulu Kabul Tarihi/Editorial Board Acceptance Date: 23.10.2026*

* Öğr. Gör. Dr., Yalova Üniversitesi, Hukuk Fakültesi/Kamu Hukuku Bölümü, Anayasa Hukuku Ana Bilim Dalı, e-posta: aysel.demirci@yalova.edu.tr, https://orcid.org/0009-0005-2207-2982.

the existing framework of the Election Law and the Law on the Protection of Personal Data (KVKK). The original contribution of this study lies in emphasising the urgent need for a clear legal framework governing the use of personalised political advertising and sensitive data in online election campaigns, and in developing reform proposals aimed at explicitly defining and regulating this area under Turkish law.

**Keywords:** Personalised political advertising, micro-targeting, sensitive personal data, digital election campaigns, Law on the Protection of Personal Data (KVKK), election law, democratic integrity

## GİRİŞ

Hedeflenmiş siyasi reklamlar (Micro-targeting political advertisement) dijital platformlarda siyasi parti veya adayların belirli seçmen gruplarına özel olarak tasarlanmış reklamlar göstermesini ifade eder. Bu yöntem ile büyük veri ve algoritmalar kullanılarak seçmenlerin demografik özellikleri, ilgi alanları, davranışları, sosyal medya etkileşimleri ve geçmiş tercihleri gibi kriterlere göre seçmen profilleri oluşturulur. Siyasi partiler ve reklam verenler, hedefledikleri kişinin değerleri veya endişeleriyle yankı uyandıracak şekilde tasarlanmış özel mesajlar oluşturur. Böylece her seçmen grubuna, onları en çok etkileyebilecek mesajlar gösterilir. Örneğin çevreye duyarlı bir kişiye iklim politikalarıyla ilgili, göç konusunda hassas birine ise göçle ilgili reklamlar gösterilir. Bu şekilde, mikro hedefleme, siyasi partilerin farklı kişilere farklı şeyler söylemesine olanak tanır ve böylece siyasi gündemler hakkında sağlıklı, ortak bir tartışma zemini ortadan kalkar.[1] Geleneksel siyasi reklamlardan farklı olarak, bu reklamlar genellikle yalnızca hedeflenen kişilere gösterilir. Kimin ne mesaj aldığı bilinmez. Herkes yalnızca kendi görüşünü destekleyen bilgilerle karşılaşır. Bu da bireylerin yalnızca kendi inançlarına uygun ve onları pekiştiren, kişiye özel olarak hedeflenmiş bilgilerle karşılaştıkları çevrim içi alanların içine hapsedilmesine sebep olur.

Bu makalede ilk olarak kişiselleştirilmiş siyasi reklam kavramı açıklanarak bu uygulamanın demokratik süreçler açısından doğurabileceği potansiyel fayda ve riskler tartışılacaktır. İkinci bölümde, karşılaştırmalı hukuk perspektifinden, özellikle Avrupa Birliği başta olmak üzere farklı hukuk sistemlerinde hedeflenmiş seçim reklamlarının nasıl düzenlendiği incelenecektir. Son bölümde ise, Türkiye'de çevrimiçi seçim kampanyalarında kişiselleştirilmiş reklamların hukuki durumuna odaklanılacak; mevcut mevzuattaki boşluklar analiz edilerek Seçim Kanunu ve KVKK'da yapılması gereken olası değişikliklere ilişkin değerlendirme ve önerilere yer verilecektir.

Bu çalışmada karşılaştırmalı hukuk incelemesine yer verilmesinin amacı, farklı hukuk sistemlerinin siyasi mikro-hedeflemeyi nasıl değerlendirdiğini, bu uygulamanın demokratik süreçler bakımından hangi riskleri doğurduğunu ve genel kişisel veri koruma kurallarının bu riskleri gidermede ne ölçüde yeterli kaldığını

[1] Éva Simon, 'Solutions for Regulating Microtargeted Political Advertising' (Civil Liberties Union for Europe, December 2020) 1–16 <https://www.liberties.eu> erişim tarihi: 6.01.2026.

ortaya koymaktır. Özellikle Avrupa Birliği'nde kapsamlı veri koruma kurallarının bulunmasına rağmen siyasi reklamların hedeflenmesi ve şeffaflığı alanında özel düzenlemelere ihtiyaç duyulması, siyasi mikro-hedeflemenin yalnızca kişisel verilerin işlenmesine ilişkin bir mesele olarak ele alınamayacağını göstermektedir. Bu inceleme, Türk hukukunda mevcut düzenlemelerin sınırlarını tespit etmeye ve siyasi reklamların şeffaflığı, hedefleme ölçütlerinin açıklanması, hassas verilere dayalı hedeflemenin sınırlandırılması ile platformların sorumluluğu bakımından geliştirilebilecek düzenleme önerileri için normatif bir zemin hazırlamaktadır.

## I. HEDEFLENMİŞ SİYASİ REKLAMCILIĞIN AVANTAJLARI VE SAKINCALARI

Siyasi mikro hedefleme, seçmenlerin belirli özelliklerine göre mikro gruplara ayrılması ve bu gruplara kişiselleştirilmiş içeriklerle yaklaşılması sürecidir.[2] Bu yöntem, bireylerin siyasi tercihlerini ve özelliklerini belirlemek için çevrim içi verilerin örneğin sosyal medya beğenileri, paylaşımları gibi toplanıp birleştirilmesine dayanır. Kampanyacılar bu verileri kullanarak hangi mesajın hangi grup için çekici olacağına dair varsayımlar oluşturur ve her grup için özel reklamlar hazırlar.

Seçmen gruplarının profillerinin çıkarılması, siyasi kampanyalarda uzun süredir başvurulan bir yöntem olmakla birlikte, sosyal medyanın yaygınlaşması siyasi kampanya aktörlerinin mikro hedefleme yoluyla seçmenlere daha geniş ve daha hassas biçimde ulaşmasını mümkün kılmıştır. Sosyal medya platformlarından ve veri aracıları gibi diğer kaynaklardan elde edilen tanımlanabilir veriler aracılığıyla, mikro hedefleme firmaları bireysel seçmen profilleri oluşturabilmekte; bu profillerden yararlanarak söz konusu seçmenleri etkilemeye yönelik kişiselleştirilmiş içerikler üretebilmekte ve paylaşabilmektedir. Teknolojik gelişmeler de siyasi reklamların belirli seçmen gruplarına veya bireylere yönelik olarak hazırlanması ve sunulması bakımından yeni imkânlar sağlamaktadır.

Bu nedenle hedeflenmiş siyasi reklamlar demokrasi için hem avantajları hem de dezavantajları olan bir olgu olarak tartışılmaktadır.[3] Siyasi katılımı ve siyasi ifade özgürlüğüne katkı sağlayabileceği düşünülse de bugüne kadar yapılmış çalışmalarda hedeflenmiş reklamların oluşturduğu faydalardan çok risklere dikkat

---

2 Hannah Decker, 'The Role of Content Personalisation in Political Social Media Campaigning: A Review of Political Microtargeting' (2025) 35 Zeitschrift für Politikwissenschaft 83–98.

3 Frederik J Zuiderveen Borgesius, Judith Möller, Sanne Kruikemeier, Ronan Ó Fathaigh, Kristina Irion, Tom Dobber, Balazs Bodo and Claes de Vreese, 'Online Political Microtargeting: Promises and Threats for Democracy' (2018) 14(1) Utrecht Law Review 82, Normann Witzleb and Moira Paterson, 'Micro-Targeting in Political Campaigns: Political Promise and Democratic Risk' in Uta Kohl and Jacob Eisler (eds), Data-Driven Personalisation in Markets, Politics and Law (Cambridge University Press 2021) 223–239. Jeff Chester and Kathryn C Montgomery, 'The Role of Digital Marketing in Political Campaigns' (2017) 6(4) *Internet Policy Review* https://doi.org/10.14763/2017.4.773.

çekilmiştir.[4] Bunların başlıcaları; seçmenlerin manipüle edilmesi riski, şeffaflık eksikliği, yanlış veya yanıltıcı bilgilerin yayılması, siyasi aktörler arasında haksız rekabetin ortaya çıkması, seçim süreçlerine yabancı müdahale ihtimali, kişisel verilerin hukuka aykırı biçimde kullanılması[5], sağlıklı bir siyasi tartışma ortamının zedelenmesi ve siyasi kutuplaşmanın artmasıdır.[6]

Veri odaklı kişiselleştirilmiş siyasi reklamlar, siyasi iletişimde yepyeni bir güç olarak karşımıza çıkmaktadır. Siyasi mikro hedefleme, seçmenlerin siyasal ilgisini artırma[7] ve siyasi partilerin ve hareketlerin potansiyel seçmenler ve destekçilerle iletişim kurmasını daha kolay ve daha etkili hale getirme potansiyeline sahiptir.[8] Bu sebeple hedeflenmiş siyasi içerikler siyasi sürece katılım ve politik ifade özgürlüğü açısından olumlu katkılarının olabileceği iddia edilmiştir.[9] Hedeflenmiş reklamlarla seçmene gerçekten gündemi, derdi olan konularda içeriğin gösterilmesi sağlanabilir. Böylece seçmen ilgilendiği konuda partinin ya da adayın ne düşündüğünü ögrenebilir.[10] Hedeflenmiş reklamlar sayesinde, televizyon gibi geleneksel iletişim araçlarıyla ulaşılması güç olan seçmen gruplarına daha etkin ve doğrudan erişim sağlanabilmektedir.[11] Daha somut olarak belirtmek gerekirse, dijital araçlar aracılığıyla genç seçmenlere, onları doğrudan ilgilendiren konulara ilişkin içerikler üretilerek ulaşılabilmektedir. Bunun yanı sıra, siyasetle yakından ilgilenmeyen seçmen gruplarına da hedeflenmiş reklamlar vasıtasıyla erişmek mümkündür. Hedeflenmiş reklamlar, geleneksel reklam araçlarına kıyasla daha düşük maliyetli ve daha erişilebilir olabilmektedir. Özellikle geleneksel medyanın belirli bir görüşün veya grubun etkisi altında bulunduğu toplumlarda, bu reklamlar seçmenlere alternatif kanallar üzerinden ulaşma imkânı sağlamaktadır. Hedeflenmiş reklamlar sayesinde, daha çeşitli görüş ve fikirlerin yer aldığı bir seçim kampanyası seçmenlere sunulabilmektedir. Ancak bu durum aynı zamanda bir dezavantaja da dönüşebilmektedir; zira farklı seçmen gruplarının birbirinden farklı konulara

---

4 Jamie Bartlett, Josh Smith and Rose Acton, *The Future of Political Campaigning* (Demos, July 2018) 38-41.

5 İbid 38.

6 Daniel Kreiss, 'Micro-Targeting, the Quantified Persuasion' (2017) 6(4) *Internet Policy Review* https://doi.org/10.14763/2017.4.774.

7 Jan Matthes, Melanie Hirsch, Marlis Stubenvoll, Alice Binder, Sanne Kruikemeier, Sophie Lecheler and Lukas Otto, 'Understanding the Democratic Role of Perceived Online Political Micro-Targeting: Longitudinal Effects on Trust in Democracy and Political Interest' (2022) 19(4) Journal of Information Technology & Politics 440-442.

8 İbid 84-86.

9 Borgesius et al, 'Online Political Microtargeting' (n 3) 84.

10 Borgesius et al, 'Online Political Microtargeting' (n 3) 86.

11 Melanie Hirsch, Marlis Stubenvoll, Alice Binder and Jörg Matthes, 'Beneficial or Harmful? How (Mis)Fit of Targeted Political Advertising on Social Media Shapes Voter Perceptions' (2024) 53(1) *Journal of Advertising* 19.

yönlendirilmesi, siyasi tartışmaların parçalanmasına ve daha anlaşılmaz hâle gelmesine yol açabilmektedir.

Fakat bu avantajlarının yanında demokrasi için birçok dezavantajı olduğunun altı çizilmiştir.[12] Siyasi mikro hedefleme ve içerik kişiselleştirme, on yıldan fazla süredir demokratik toplumlar için potansiyel bir tehdit olarak geniş çapta tartışılmaktadır.[13] Seçmenler açısından var olan riskler şunlardır: seçmenin mahremiyetini ihlal edilebilir ve seçmenin iradesini manipüle edilebilir veya bazı seçmen grupları görmezden gelinebilirler.[14]

Siyasi içerik kişiselleştirme, açık tartışmalar ve fikir alışverişi için potansiyel bir tehdit olarak sıkça dile getirilmektedir.[15] Platformlar, algoritmik tahminler aracılığıyla her bireye ilgi duyduğu veya ilgi duyabileceği içerikleri sunabilmektedir. Bu durum, bireylerin özellikle kendilerine hedeflenen, mevcut inançlarıyla uyumlu ve bu inançları pekiştiren bilgilere maruz kaldıkları çevrim içi alanlara hapsolmalarına yol açabilmektedir. Mikro hedefleme bu yönüyle, siyasi partilerin farklı seçmen gruplarına farklı mesajlar iletmesine imkân tanımakta ve siyasi gündemler hakkında sağlıklı bir kamusal tartışmanın yürütülmesini zorlaştırmaktadır. Her seçmen grubu kendi gündemine yönelirken, belirli bir grubun sürekli olarak aynı konuya ilişkin reklamlara maruz kalması, seçimin esas veya belirleyici meselesinin yalnızca bu konu olduğu yönünde yanlış bir algı oluşmasına neden olabilmektedir. Bu nedenle sağlıklı bir kamuoyu tartışmasının zayıflaması, seçimlerin adil ve eşit koşullarda yürütülmesini de tehlikeye atabilmektedir.

Şu somut örneklerle, hedeflenmiş siyasi reklamların seçmeni ne şekilde manipüle etme riski taşıdığı anlatılmaya çalışılmıştır.[16] Örnekte göçmen karşıtı ya da göçmenlerden hoşlanmayan kişiye ya da kişilere politikacının bu kişilere göçü kısıtlamayı planladığını söyleyen içerikler gösterilmektedir. Diğer yandan ise göçmenlik konusunda daha ilerici görüşlere sahip olduğunu düşündüğü seçmenlere ise, politikacının iş piyasasında göçmenlere yönelik ayrımcılığa karşı mücadele edeceğini söyleyen içerikler sunulur. Reklam, göçü sınırlama planından bu kişilere bahsetmez. Diğer bir örnekte ise işsiz insanlara yönelik reklamlarda, politikacının sosyal yardım alan kişilerin her ay aldığı para miktarını artıracağını söyleyen reklamlar gösterilir.[17] Diğer yandan, daha az vergi ödemeyi isteyen çalışanlara

---

12 Decker, 'The role of content personalisation' (n 2) 84-87.

13 International Institute for Democracy and Electoral Assistance (International IDEA), *Online Political Advertising and Microtargeting: The Latest Legal, Ethical, Political and Technological Evolutions* (Webinar Series Report, International IDEA 2020) 5.

14 İbid 5.

15 Solon Barocas, 'The Price of Precision: Voter Microtargeting and Its Potential Harms to the Democratic Process' (Proceedings of the First Edition Workshop on Politics, Elections and Data (PLEAD'12), ACM International Conference on Information and Knowledge Management, 2012).

16 Borgesius et al, 'Online Political Microtargeting' (n 3) 88.

17 Borgesius et al, 'Online Political Microtargeting' (n 3) 88.

ise, politikacının maksimum sosyal yardım süresini bir yılla sınırlayacağını, böylelikle vergileri düşürebileceğini söyleyen reklamlar gösterilir. Dolayısıyla, Mikro hedefleme, hedef kitle dışında kalan vatandaşların, diğer vatandaşların maruz kaldığı siyasi mesajlardan haberdar olmasını engeller. Bu durum, vatandaşların hangi bilgilerin kamuoyunda tartışıldığını bilme hakkını ellerinden alır ve onları siyasi tartışmanın dışında bırakır.[18]

Hedefli reklamcılık, insanları bir yankı odasında hapseder. Bu yankı odasında, varsayılan inançlarını yansıtan görüşler alırlar ve farklı bakış açıları edinme veya dengeli siyasi tartışmalara katılma şansı azalır.[19] Bireyler yalnızca kendilerine göre uyarlanmış bilgiler sunulduğu için, bilgiye erişimde bir sınırlamaya neden olur. Bu da farklı bakış açıları ve bilgi kaynakları dikkate alınarak bir görüş oluşturmayı zorlaştırır. Bu da toplumda artan bir kutuplaşmaya yol açar.[20] Siyasi içerik kişiselleştirme ve daha özel olarak siyasi mikro hedefleme, ideolojik bölünmelerin pekiştirilmesi konusunda endişelere yol açmaktadır.[21]

Özgür ve adil seçim ilkesi gereğince, seçmenin doğru bilgilendirilmesi, doğru bilgiye ulaşması esastır. Ancak bu şekilde seçmenin anlamlı bir şekilde bir tercihte bulunması beklenir. Hedeflenmiş siyasi reklamın seçmeni manipüle etme riski vardır.[22] Örneğin, mikro hedefleme bir siyasi partinin, yanıltıcı bir şekilde, kendisini farklı insanlara farklı bir tek konulu parti olarak sunmasını sağlayabilir. Aynı konuda farklı düşünen seçmen grubuna hoşlarına gidecek şekilde seçim vaadinde bulunan hedeflenmiş reklam sunulma riski vardır. Mesela bir siyasi parti yabancı düşmanı seçmenlere göçmenlerin suç işleme oranlarının çok yüksek olduğunu, bu sebeple göçmen karşıtı olduklarını anlatan bir reklamı gösterirken diğer yandan başka bir seçmen grubuna eş zamanlı olarak göçmenlerin toplumsal uyuma katkı sağladığını ileri süren çelişkili mesajlar iletebilmektedir. Bu sebeple demokratik kamusal alan, herkesin erişebildiği ortak bir söylem olmaktan çıkarak parçalı ve kapalı bilgi baloncuklarına dönüşmektedir.[23]

Mikro hedefleme, çevrimiçi yanlış bilgi ve dezenformasyonun ana sebebi olarak gösterilmektedir.[24] Yanlış veya yanıltıcı bilgilerin, seçmenlerin belirli konular hakkındaki algısını etkileyebileceği ve oy tercihlerini etkileyerek seçim

---

18 Judit Bayer, 'Double Harm to Voters: Data-Driven Micro-Targeting and Democratic Public Discourse' (2020) 9(1) *Internet Policy Review,* 4.

19 Simon, 'Solutions for Regulating' (n 1) 5.

20 Talia Bulka, 'Algorithms and Misinformation: The Constitutional Implications of Regulating Microtargeting' (2022) 32(4) Fordham Intellectual Property, Media and Entertainment Law Journal Art 6.

21 Decker, 'The role of content personalisation' (n 2) 90.

22 Borgesius et al, 'Online Political Microtargeting' (n 3) 87.

23 Bayer, 'Double Harm to Voters' (n 18) 2-3.

24 Bulka 'Algorithms and Misinformation' (n 20) 1114.

sonuçlarını değiştirebileceği belirtilmektedir.[25] Örneğin 2016 Başkanlık Seçiminde, Hillary Clinton'ın sağlık durumuyla ilgili yanlış iddialar veya Donald Trump'ı destekleyen sahte bilgiler nedeniyle önemli sayıda vatandaşın Clinton›a oy vermediği bulunmuştur.[26]

Hedeflenmiş reklamlar sayesinde belli seçmen grubunun direkt göz ardı edilmesi ve onlar için siyasi reklam sunulmaması söz konusu olabilir.[27] Bir siyasi kampanya, örneğin bir partinin belli seçmen grubunun kendisine oy vermelerini beklememesi veya belirli bir bölgede kazanmayı beklememesi nedeniyle belirli seçmen grupları için içerik üretmeyebilir.[28] Bir siyasi kampanya, belirli bir parti için harekete geçme olasılığı düşük olan vatandaşları görmezden gelebilir. Sonuç olarak, bu vatandaşlar yeterince bilgiye ulaşamamış olabilirler. Özetle, çevrimiçi siyasi mikro hedefleme ile bazı seçmenler dışlanabilirler.

Altı çizilmesi gereken diğer önemli bir husus da dijital çağda seçimlerin, seçim yarışının farklı bir boyut kazanmasıyla beraber, sosyal medya platformu sahiplerinin, hedeflenmiş içeriklerin hazırlanmasında çevrimiçi pazarlama şirketlerinin, kişisel verileri sunan şirketler[29] gibi yeni aracıların yeni bir güç olarak ortaya çıktıkları gerçeğidir.[30] Reklam içeriğinin kime gösterileceğine reklam verenin değil, çevrimiçi platformun yapay zeka algoritmalarının karar verdiği bir sisteme evrilmiştir.[31] Dijital alanda asıl güç sahibi olan aktörlerin bunlar olmaya başlaması da ayrıca üzerinde düşünülmesi gereken bir husus olarak karşımıza çıkmaktadır.

Yapılan bir çalışmada, kişiselleştirilmiş seçim reklamlarının demokrasi açısından doğurduğu mevcut risklerin, üretken yapay zekâ teknolojilerinin devreye girmesiyle birlikte siyasi mikro hedeflemenin çok daha kolay ve büyük ölçekte gerçekleştirilebilir hâle gelmesi nedeniyle arttığı ve bunun, seçimleri etkileme potansiyeli bakımından demokrasi açısından ciddi bir tehlike oluşturduğu vurgulanmaktadır.[32] Çalışmada, kişilik özelliklerine göre uyarlanmış siyasi mesajların, herkese aynı metnin gönderildiği reklamlara kıyasla daha ikna edici olduğu ortaya konulmaktadır.[33] Ayrıca ChatGPT gibi üretken yapay zekâ modellerinin, kişiye özel siyasi mesajları

---

25 Bulka 'Algorithms and Misinformation' (n 20) 1111.

26 Bulka 'Algorithms and Misinformation' (n 20) 1111.

27 Barocas, 'The Price of Precision' (n 15) 33.

28 Borgesius et al, 'Online Political Microtargeting' (n 3) 88.

29 Bartlett, Smith and Acton, *The Future of Political Campaigning* (n 4) 7.

30 Oana Goga, 'Disinformation, Micro-Targeting and Political Advertising in Online Platforms' in Eva Poptcheva and others, *AIvolution: AI and Digital Technologies in the European Union* (Renew Europe 2024) 21.

31 İbid 25.

32 A Simchon, M Edwards and S Lewandowsky, 'The persuasive effects of political microtargeting in the age of generative artificial intelligence' (2024) 3 *PNAS Nexus* 2.

33 İbid 2.

otomatik olarak ve çok büyük sayılarda üretebildiği belirtilmektedir.[34] Çalışmada, söz konusu etkinin tek tek bireyler üzerinde sınırlı görünse dahi yüz binlerce kişiye uygulandığında on binlerce seçmenin görüşünü değiştirebilecek ölçüde toplu bir etki yaratabildiği ortaya konulmaktadır.[35] Yazarlar, bu tür yapay zekâ destekli siyasi mesajların seçim bütünlüğünü tehdit ettiğini ve şeffaflık, kullanıcı farkındalığı ile uygun politika düzenlemeleri sağlanmadığı sürece söz konusu risklerin kontrol altına alınmasının güç olacağını vurgulamaktadır.[36]

Bu dezavantajlarının yanında en önemli husus mikro hedefleme yapan içeriklerin mahremiyeti tehdit etmesidir.[37] Çevrimiçi siyasi mikro hedefleme, seçmenlerin hassasiyetlerini ve siyasi tercihlerini tespit etmek amacıyla kişisel verilerin büyük ölçekte toplanmasını ve birleştirilmesini içermektedir. Bu süreçte belirli kriterleri karşılayan kişilerden oluşan hedef grupları oluşturulmakta ve reklam verenin tercih ettiği seçmen gruplarına kişiselleştirilmiş siyasi mesajlar sunulmaktadır. Ancak bu kapsamlı veri toplama ve işleme faaliyetleri, özel hayatın gizliliği ile kişisel verilerin korunması bakımından önemli riskler doğurabilmektedir. Ancak, seçmenler hakkında kişisel bilgilerin toplanması ve kullanılması, gizlilik haklarını da etkiler ve demokrasi için gerekli olan kişisel verilerin korunmasına müdahale edebilir.[38]

Son yıllarda farklı hukuk sistemlerinde ortaya çıkan dava ve şikâyetler, siyasi partilerin ve dijital reklam verenlerin kişisel verileri seçim kampanyalarında hukuka aykırı biçimde kullandıklarına ilişkin iddiaların soyut bir risk olmaktan çıkarak somut yargısal ve idari denetim süreçlerine konu olduğunu göstermektedir. Örneğin, 2022 Macaristan genel seçimleri sürecinde iktidardaki Fidesz partisinin seçmen verilerini kampanya faaliyetlerinde hukuka aykırı biçimde kullandığı yönündeki iddialar, hem ulusal veri koruma otoritesine yapılan başvurulara hem de uluslararası insan hakları raporlarına yansımıştır. Bu kapsamda Human Rights Watch tarafından yayımlanan "*Trapped in a Web"* başlıklı raporda, Macar hükümetinin kamu hizmetlerinin sunulması amacıyla vatandaşlardan topladığı kişisel verileri seçim kampanyası sürecinde siyasi mesajların yayılması amacıyla yeniden kullandığı belirtilmektedir.[39] Raporda örnek olarak, COVID-19 aşı kaydı, vergi yardımı başvuruları gibi işlemler sırasında verilen veriler kullanılarak seçmenlere

[34] İbid 2.

[35] İbid 3.

[36] İbid 3.

[37] JL Kröger, E Errenst, N Nau and S Ojanperä, 'Promises and Risks of Political Microtargeting' in *Mitigating the Risks of Political Microtargeting* (GIZ 2024) 10.

[38] Luiz Claudio Guimaraes e Silva, *Deceptive Influencing as a Harm to Democratic Politics: Warding off Political Manipulation through Micro-Targeting with a Limited Right Not to Be Profiled* (PhD thesis, King's College London 2024) 138.

[39] Human Rights Watch, Trapped in a Web: The Exploitation of Personal Data in Hungary's 2022 Elections (December 2022) <https://www.hrw.org/report/2022/12/01/trapped-web/exploitation-personal-data-hungarys-2022-elections> erişim tarihi: 26.10.2025.

Fidesz kampanyasını destekleyen mesajlar iletildiği belirtiliyor.[40] Raporda, kamu kaynaklarından elde edilen verilerin siyasi propaganda amacıyla kullanılmasının hukuka uygunluk, amaçla sınırlılık ve veri koruma ilkeleri bakımından ciddi insan hakları ve demokrasi sorunları doğurduğunun altı çizilmektedir.[41]

Benzer şekilde Türkiye'de de siyasi partilerin ve diğer siyasi aktörlerin seçim kampanyaları kapsamında kişisel verileri hukuka aykırı biçimde seçmenlere rıza dışı gönderilen siyasi içerikli kısa mesajlar ve aramalar, Kişisel Verileri Koruma Kurumu tarafından ele alınmıştır. Kişisel verileri koruma kurumunun yayınladığı Seçim Faaliyetlerinde Kişisel Verilerin Korunması adlı rehberde, siyasi partilerin de kişisel verilerin işlenmesi bakımından veri sorumlusu sıfatına haiz olduğu açıkça ortaya konmuştur. Bu kararlar, seçim kampanyası yürütülmesinin kişisel verilerin korunmasına ilişkin hukuki yükümlülükleri ortadan kaldırmadığını ve siyasi faaliyetlerin de veri koruma hukukunun sınırları içinde gerçekleştirilmesi gerektiği vurgulanmıştır.[42]

Bu nedenle, siyasi mikro hedefleme amacıyla kullanılacak kişisel verilerin hukuka uygun, şeffaf ve belirli bir amaçla elde edilmesi gerekmektedir. Seçim reklamlarında kullanılan kişisel verilerin hangi yöntemlerle işlendiği ve bu verilerin kullanımının hukuka uygun olup olmadığı, bu çalışmada incelenecektir. Makalede ayrıca, kişisel verilerin seçimle bağlantılı içeriklerin oluşturulmasında kullanılmasına ilişkin olarak karşılaştırmalı hukukta öngörülen düzenlemeler ve sınırlamalar ele alınacaktır. Bu inceleme sonucunda, Türk hukukunda kişisel verilerin seçim hukuku kapsamında kullanılmasına yönelik özel ve ayrı bir düzenleme ile koruma mekanizmasına ihtiyaç bulunup bulunmadığı değerlendirilecektir.

Hedeflenmiş reklamlar, bireylerin siyasi adaylar, politikalar, fikirler ve kamuoyunu ilgilendiren konular hakkındaki görüşlerini şekillendirmek amacıyla belirli kişi veya gruplara yöneltilen bir strateji olarak tanımlanmaktadır.[43]Hedeflenmiş reklam süreci üç aşamadan oluşmaktadır:[44], bunlar;

1) İlgili veri sahiplerine ilişkin kişisel verilerin toplanması;

2) Eldeki bu verilerin kullanılarak hangi veri grubuna hangi mesajın gönderileceğinin belirlenmesi

3) Belirlenen gruba özel hazırlanmış siyasi reklamın gösterilmesi

---

40 İbid 41-56.

41 İbid 79-81.

42 Kişisel Verileri Koruma Kurumu, Seçim Faaliyetlerinde Kişisel Verilerin Korunması Rehberi (Ankara 2023) <https://www.kvkk.gov.tr/Icerik/7701/Secim-Faaliyetlerinde-Kisisel-Verilerin-Korunmasi-Rehberi> erişim tarihi: 26.10.2025.

43 J M King, 'Microtargeted Political Ads: An Intractable Problem' (2022) 102 Boston University Law Review 1132.

44 Jacob Leon Kröger and others, Mitigating the Risks of Political Microtargeting – Guidance for Policymakers, Civil Society, and Development Cooperation (2024) SSRN Electronic Journal 11.

Kişiselleştirilmiş siyasi reklamın birinci aşaması seçmenler hakkında bilgi toplamayı içerir. Kişiselleştirilmiş siyasi reklamcılıkta kullanılan seçmen verileri; veri aracıları, sosyal medya etkileşimleri, çevrim içi takip araçları, platform içi kullanıcı davranışları, kamuya açık seçmen kayıtları ve tüketici davranışı verileri gibi farklı kaynaklardan toplanabilir. Daha somut ve güncel bir örnek verecek olursak mesela Guardian'da yer alan habere göre Reform UK partisinin internet sitesinde kullanılan Meta Pixel aracılığıyla ziyaretçilere ait belirli veriler Meta'ya aktarılmış ve bu veriler reklam hedefleme amacıyla işlenebilir hâle gelmiştir.[45] Bu durumda siyasi parti seçmenden doğrudan açık rıza almaksızın, dijital platformun reklam altyapısı üzerinden veri temelli segmentasyon imkânına kavuşmaktadır.

Diğer yandan kampanyalar verileri (isim, adres gibi) seçmen kayıtlarından edinebilir.[46] Seçmen kayıtlarındaki bilgilerin üçüncü taraflara nasıl sağlandığı konusunda ülkelerin farklı uygulamaları söz konusudur.[47] Bazı ülkelerde örneğin Fransa'da, seçmen listelerine erişim yalnızca ticari olmayan amaçlarla sağlanabilir ve bu durum dinamik bir testle değerlendirilir. Kanada'da ise yasalar, erişim için meşru amaçların statik bir tanımını sağlar ve diğer kullanımları suç sayar.[48] Birleşik Krallık seçmen listeleri geniş ölçüde erişilebilirken, diğerleri ticari kuruluşların erişimini kısıtlama eğilimindedir.[49] Birleşik Krallık da seçmen listeleri, siyasi partiler ve kampanyacılar dahil olmak üzere farklı gruplara geniş ölçüde açıktır. Açık kayıt, bir ücret karşılığında herhangi bir kişi tarafından satın alınabilir ve işletmeler, pazarlama firmaları ve çevrimiçi dizin firmaları tarafından rutin olarak edinilir. Türk hukukunda ise 298 sayılı Kanun'un 47. maddesinin dördüncü fıkrası uyarınca, seçimlere katılma yeterliliğine sahip siyasi partilere seçmen kütüğü örneği verilmesi mümkündür; Yüksek Seçim Kurulu ise 08/06/2016 tarihli ve 261 sayılı kararıyla bu yetkinin kullanımına ilişkin usul ve esasları belirlemiştir.[50]

Hedeflenmiş siyasi reklamın hazırlanmasının ikinci aşamasında, seçmenin kişisel verileri segmentlere ayrılır ve kullanıcılar gruplandırılır. Bu gruplandırma, seçmenlere ait kişisel bilgilere dayanmakta ve siyasi mesajların her bir seçmen grubuna daha etkili biçimde ulaştırılmasını amaçlamaktadır.[51] Bu reklamların hazırlanması için seçmenlerin sadece yaşı, adresi, kimlik bilgileri gibi genel

---

45 Shanti Das, 'Reform UK tracked private user information without consent' The Guardian (10 August 2024) <https://www.theguardian.com/politics/article/2024/aug/10/reform-uk-tracked-private-user-information-without-consent> erişim tarihi: 24.02.2026

46 Paolo Cavaliere et al, Micro-Targeting in Political Campaigns: A Comparative Analysis of Legal Frameworks (University of Edinburgh Law School and Privacy International, January 2021) 4.

47 İbid 4-5.

48 İbid 5.

49 Neil Johnston, Electoral Registers and Access to Them (House of Commons Library Research Briefing No 01020, 6 January 2026) 27-37.

50 298 sayılı Seçimlerin Temel Hükümleri ve Seçmen Kütükleri Hakkında Kanun m 47/4; Yüksek Seçim Kurulu Kararı, 8 Haziran 2016, K 2016/261.

51 Guimaraes e Silva, *Deceptive Influencing as a Harm to Democratic Politics* (n 38) 87.

kişisel verileri değil kişilerin belli bir siyasi görüşe yakın olup olmadıkları, etnik kökenleri, dini hassasiyetleri olup olmadığı gibi hassas kişisel bilgilerine göre gruplandırılmaktadırlar. Örneğin ABD toplumu için önemli tartışma konularında kürtaj, bireysel silahlanmanın kontrolü gibi konularda düşüncelerine göre verilerin sınıflandırılması ve istenilen seçmen profiline ulaşılması söz konusu olabilir. Gelişmiş veri analizi ve olasılıksal çıkarımlar yoluyla bireylerin cinsel yönelimi, dini inancı veya siyasi eğilimi gibi hassas bilgiler, bireyin bilgisi dışında tespit edilebilmektedir.[52] 2020 ABD Başkanlık seçimleri bağlamında siyasi mikro-hedefleme uygulamasına yönelik toplumsal tutumları kapsamlı bir şekilde incelendiği bir araştırmada seçmenlerin kişisel verilerinin siyasi kampanya mesajlarını kişiselleştirmek için kullanılmasına yönelik tutumlarının verinin türüne ve bireysel tercihlere göre önemli ölçüde değişmesine rağmen çoğu vatandaşın kişisel gizlilik endişeleri nedeniyle bu yöntemden rahatsızlık duyduğunu göstermiştir.[53]Amerika Birleşik Devletleri, Almanya ve Hollanda'daki seçmenlerin siyasi mikro hedefleme uygulamalarına yönelik tutumlarını karşılaştırmalı bir perspektifle incelendiği diğer bir araştırma da ise seçmenlerin, yaş ve demografik bilgiler gibi gözlemlenebilir veya kamuya açık bilgilerin reklam hedeflemesinde kullanılmasının genel olarak kabul edilebilir bulunduğunu, ancak cinsel yönelim gibi mahrem verilerin kullanımına büyük ölçüde karşı çıkıldığını göstermektedir.[54]

Cambridge Analytica skandalı, kişiselleştirilmiş siyasi reklamcılıkta seçmen verilerinin nasıl kullanılabileceğini gösteren çarpıcı bir örnektir. Bu vakada, milyonlarca Facebook kullanıcısına ait verilerin rıza ve şeffaflık ilkelerine aykırı biçimde elde edildiği ve bu verilerden hareketle seçmenlerin psikolojik eğilimlerine ilişkin profiller oluşturulduğu ileri sürülmüştür.[55] Seçmenler, kişilik özellikleri ve algılanan hassasiyetleri doğrultusunda farklı gruplara ayrılmış; daha sonra her gruba, o grubun korkularına, değerlerine veya kaygılarına hitap edecek şekilde özel siyasi mesajlar yöneltilmiştir.[56] Bu yönüyle Cambridge Analytica vakası, mikro-hedeflemenin veri koruma, seçmen mahremiyeti ve demokratik iradenin serbest oluşumu bakımından taşıdığı riskleri açıkça ortaya koymaktadır. Bu durum hem Birleşik Krallık Bilgi Komiserliği tarafından yürütülen resmî soruşturma

---

52 Bartlett, Smith and Acton, *The Future of Political Campaigning* (n 4) 26–28.

53 Rachel Gibson, Esmeralda Bon and Katharine Dommett, '"I always feel like somebody's watching me": What do the U.S. electorate know about political micro-targeting and how much do they care?' (2024) 4 *Journal of Quantitative Description: Digital Media* 1, 1.

54 Esmeralda Bon, Katharine Dommett, Rachel Gibson, Sanne Kruikemeier and Sophie Lecheler, 'Are Certain Types of Microtargeting More Acceptable? Comparing US, German, and Dutch Citizens' Attitudes' (2024) 12 *Media and Communication* Article 8520, 1.

55 Johanna Schwaiger, Regine Freiner and Sabine Trepte, 'Political Microtargeting and Online Privacy: A Theoretical Approach to Understanding Users' Privacy Behaviors' (2021) 9(4) Media and Communication 158-159.

56 İbid 158-159.

raporuyla[57] hem de Birleşik Krallık Parlamentosu Dijital, Kültür, Medya ve Spor Komitesi tarafından hazırlanan *Disinformation and 'fake news'* raporuyla[58] ortaya konulmuştur.

Sosyal medya platformları, siyasi mikro hedeflemeyi yalnızca yaş, cinsiyet veya coğrafya gibi klasik demografik filtrelerle sınırlı tutmamakta; bunun yerine kendine özgü hedefleme yöntemleri üzerinden yürütmektedirler.[59] Bunlar arasında, yalnızca belirli hedef kitlelere gösterilen ve kamuya açık olmayan, "karanlık reklamlar" (dark ads) olarak adlandırılan izole edilmiş siyasi reklamlar da yer almaktadır.[60] Bu reklamlar doğrudan "kamuya açık mesaj" değil, sadece bu gruba gösterilen özel siyasi reklamdır. Siyasi partilerin kendi veri setlerine dayalı olarak oluşturdukları hedef grupları ifade eden özel kitle hedefleme (*custom audiences*) ve bu gruplarla istatistiksel benzerlik gösteren yeni kitlelerin algoritmik olarak türetilmesini mümkün kılan benzer kitle hedefleme (*look-a-like audiences*), dijital mikro-hedefleme stratejilerinde sıklıkla başvurulan diğer yöntemlerdir.[61]

Mikro hedeflemenin son aşamasında ise, her profilin tespit edilen hassasiyetlerine odaklanan, insanların düşüncelerini ve siyasi muhakemelerini yanıltmaya yönelik kişiselleştirilmiş mesajlar oluşturulur ve gönderilir.[62]Örneğin 2016 ABD başkanlık seçimlerinde Trump'ın kampanyasında sosyal medya davranışları, çevrimiçi aramalar ve kamu kayıtları gibi çeşitli kaynaklardan gelen devasa miktarda veriyi kullanarak sofistike bir veri operasyonu yürüttüğü ortaya konulmuştur.[63] Cambridge Analytica gibi firmalarla çalışarak seçmenleri demografik, coğrafi ve psikografik profillerine göre mikro gruplara ayırmışlardır.[64] Kampanya, her bir seçmen grubunun özel korkularına, değerlerine ve ilgi alanlarına hitap eden mesajlar hazırlamıştır. Örneğin; Pas Kuşağı (Rust Belt) bölgesindeki işçi sınıfı seçmenlere "ekonomik kaygı ve iş kayıpları" odaklı mesajlar gönderilirken, Arizona gibi bölgelerdeki seçmenlere "sınır güvenliği ve göçmenlik" odaklı reklamlar sunulmuştur.[65] Abbas'a göre Donald Trump'ın 2016 ABD seçimlerindeki başarısı, geleneksel kampanya stratejilerinden saparak veri analitiği, psikolojik

---

57 Information Commissioner's Office, *Investigation into the Use of Data Analytics in Political Campaigns: A Report to Parliament* (Information Commissioner's Office, 6 November 2018) 7.

58 UK Parliament Digital, Culture, Media and Sport Committee, Disinformation and 'fake news' (House of Commons Paper 1791, 2019) <https://publications.parliament.uk/pa/cm201719/cmselect/cmcumeds/1791/179106.htm> erişim tarihi: 23.11.2025.

59 Bartlett, Smith and Acton, *The Future of Political Campaigning* (n 4) 27-37.

60 Chester and Montgomery, 'The Role of Digital Marketing in Political Campaigns' (n 3) 25.

61 Chester and Montgomery, 'The Role of Digital Marketing in Political Campaigns' (n 3) 25.

62 Guimaraes e Silva, *Deceptive Influencing as a Harm to Democratic Politics* (n 38) 87.

63 Ghadier M Abbas, 'The Influence of Political Advertising on Voter Behavior: A Study on How Targeted Ads Shape Voter Preferences and Engagement' (2024) 1(2) *Interdisciplinary Journal of Humanities, Media, and Political Science* 188.

64 İbid 188-189.

65 İbid 189.

profilleme ve sosyal medyanın son derece stratejik bir şekilde birleştirilmesine dayanmaktadır.[66]

Sosyal medya platformlarının kişisel verileri hangi yollarla elde ettiği sorusu, ülkelerin kişisel verilerin korunmasına ilişkin yeterli bir hukukî altyapıya sahip olup olmamasına göre farklı biçimlerde cevaplanabilmektedir. Bununla birlikte, konunun seçim süreçleri ve demokratik tartışma bakımından taşıdığı önem nedeniyle bazı ülkelerde, seçmenlere yönelik siyasi reklamlarda kullanılacak kişisel verilerin elde edilmesi ve işlenmesi özel düzenlemelere konu edilmiştir. Makalenin devam eden bölümünde, hedeflenmiş siyasi reklamlarda kişisel verilerin kullanılmasının karşılaştırmalı hukukta nasıl düzenlendiği incelenecektir.

## II. HEDEFLENMİŞ SİYASİ REKLAMLARIN KARŞILAŞTIRMALI HUKUKTA DÜZENLENMESİ

2018 yılında ortaya çıkan Cambridge Analytica skandalından bu yana, hedeflenmiş siyasi reklamlar seçimlere ilişkin tartışmaların merkezinde yer almaktadır. Söz konusu skandal, çarpıtılmış ve hedeflenmiş siyasi mesajlar aracılığıyla bireylerin görüşlerinin, bilgileri ve rızaları dışında etkilenebileceği ve yönlendirilebileceği yönündeki endişeleri görünür hâle getirmiştir. Bu gelişmeden sonra akademisyenler ve kanun koyucular, kötü niyetli aktörlerin adil seçimleri tehlikeye atmasını, siyasi tartışmaları çarpıtmasını, seçmenleri manipüle etmesini ve onları taraflı veya yanıltıcı bilgilerle yönlendirmesini önlemek amacıyla alınabilecek önlemleri tartışmaya devam etmektedir.

Siyasal mikro-hedeflemenin yol açtığı risklere karşı, tamamen yasaklama, belirli güvenceler altında kullanıma izin verme, seçmenlere çevrim içi reklam depoları üzerinden "opt-in" erişim imkânı tanıma, uluslarüstü ve bağlayıcı düzenlemeler oluşturma, özdenetim yerine etkili kamusal denetim mekanizmaları kurma ve demokratik süreci korumak amacıyla siyasi reklamları dar ve orantılı biçimde sınırlandırma gibi çeşitli yaklaşımlar önerilmektedir.[67] Hedeflenmiş siyasi reklamların yasal olarak kısıtlanması veya tamamen yasaklanması, riskleri ortadan kaldırmada teoride en etkili olanı olarak düşünülse[68]de dikkatli bir şekilde tasarlanmazsa, bu tür önlemler ifade özgürlüğü için önemli bir tehdit oluşturabileceğine dikkat çekilmektedir.[69] Hedeflenmiş siyasi reklamları düzenlerken, politika yapıcıların kamu yararı ile farklı temel haklar arasında hassas bir denge kurmalarının gerekliliğine dikkat çekilmiştir.[70]

---

66 İbid 188.

67 Bayer, 'Double Harm to Voters' (n 18) 11-12.

68 Bayer, 'Double Harm to Voters' (n 18) 11.

69 Jacob Leon Kröger, Emilia Errenst, Niklas Nau and Sanna Ojanperä, 'Regulating Political Microtargeting' in Mitigating the Risks of Political Microtargeting (GIZ 2024) 38-45.

70 İbid 38-45.

Çoğu ülkede siyasi mikro hedeflemeyi doğrudan ve kapsamlı biçimde düzenleyen özel bir mevzuat henüz bulunmamakla birlikte, birçok ülkede kişisel verilerin korunmasına ilişkin genel hukukî rejimler mevcuttur. Bu bağlamda, kişisel verilerin korunmasına yönelik düzenlemeler büyük önem taşımaktadır. Veri odaklı siyasi kampanyaların yaygınlaşması, kişisel verilerin gizliliği ve korunmasına ilişkin ilkelerin seçim süreçleri bakımından yeniden değerlendirilmesini gerekli kılmaktadır. Veri koruma kuralları, kişisel verilerin işlenmesini sınırlandırmakta ve veri işleme faaliyetlerinin gizlilik hakkı ile diğer temel hak ve menfaatler arasında denge kurulacak şekilde yürütülmesini gerektirmektedir. Bu nedenle hedeflenmiş siyasi reklamcılığın kapsamı ve yoğunluğu, ülkelerin benimsediği kişisel verilerin korunmasına ilişkin hukukî rejimlerden önemli ölçüde etkilenmektedir. Örneğin Almanya'da ve genel olarak AB'de güçlü veri koruma hukuku, siyasi mikro hedeflemeyi yapısal olarak sınırlandırırken[71]; ABD'de zayıf ve parçalı veri koruma sistemi, bu uygulamaların serbestçe gelişmesine imkân tanımaktadır.[72]

## A. AVRUPA BİRLİĞİ'NDE HEDEFLENMİŞ SİYASİ REKLAMLARIN DÜZENLENMESİ

Avrupa Birliği, Cambridge Analytica skandalının ardından çevrimiçi ortamda güvenli, şeffaf ve demokratik süreçlerle uyumlu bir dijital alan oluşturma gereği duymuştur. Bu skandal, seçmen verilerinin izinsiz işlenmesi yoluyla kişiselleştirilmiş siyasi reklamların hazırlanabileceğini göstermiştir. Bu sebeple veri koruma, şeffaflık ve seçim bütünlüğü kavramları Avrupa gündeminin merkezine yerleşmiştir. Avrupa Birliği, bu gelişmelerin ardından çevrimiçi siyasi reklamcılığın demokratik süreçler üzerindeki etkilerini düzenleme konusunda kararlı bir tutum sergilemiştir.

Bu kapsamda AB'nin normatif temeli öncelikle Genel Veri Koruma Tüzüğü (GDPR – Regulation (EU) ile atılmıştır. 2018 yılında yürürlüğe giren GDPR, kişisel verilerin işlenmesine dair genel kuralları belirlemiş, bireylerin veri işleme süreçleri üzerinde kontrol sahibi olmasını sağlamıştır. Tüzük, özellikle özel nitelikli kişisel verilerin örneğin siyasi görüş, dini inanç, sağlık durumu, cinsel yönelim, etnik köken gibi işlenmesini kural olarak yalnızca açık, özgürce verilmiş ve bilgilendirilmiş rıza durumunda tanımıştır.[73]

Ancak, zamanla siyasi mikro hedefleme uygulamaları, Avrupa Genel Veri Koruma Yönetmeliği'nin (GDPR) temel ilkeleriyle çeşitli noktalarda ciddi şekilde

---

71 S Kruschinski and A Haller, 'Restrictions on Data-Driven Political Micro-Targeting in Germany' (2023) *Internet Policy Review* 4-6.

72 Melinda Machado, Targeted Political Advertising and Data Protection Policies: A Comparison of Germany and the United States (Master's thesis, CIFE 2021) 19-20.

73 Regulation (EU) 2016/679 of the European Parliament and of the Council of 27 April 2016 on the protection of natural persons with regard to the processing of personal data (General Data Protection Regulation) [2016] OJ L119/1, art 9(1) and 9(2)(a).

çelişmektedir.[74] GDPR'ın 5. maddesi uyarınca veri işleme faaliyetlerinin hukuki bir dayanağı olmalıdır. Kişiselleştirilmiş siyasi reklamlarda ise kullanıcıların siyasi mikro hedeflemeye maruz kalmak için verdikleri rıza genellikle "özgürce verilmiş, belirli, bilgilendirilmiş ve açık" değildir.[75] Rıza, genellikle sosyal medya platformlarının genel kullanım koşullarının içine dahil edilmekte, kullanıcılar verilerinin tam olarak ne amaçla işlendiğini anlayamamaktadır.[76] GDPR'ın 5(1)(b) maddesi, verilerin belirli ve meşru amaçlar için toplanmasını ve bu amaçlar dışında kullanılmamasını gerektirir. Birçok platformda kullanıcı verileri başlangıçta ticari amaçlarla (örneğin reklam gösterimi) toplanmaktadır. Bu verilerin daha sonra kullanıcıya haber verilmeden siyasi reklamcılık için "ikincil bir işlem" olarak kullanılması, amaçla sınırlılık ilkesiyle çelişmektedir.[77] Veri Minimizasyonu ilkesi gereğince kişisel verilerin sadece amaçlanan hedef için gerekli olanla sınırlı ve yeterli olmasını şart koşar. Fakat kişisel siyasi reklamlar, doğası gereği devasa büyüklükte veri setlerine dayanır. Siyasi aktörler; konum, demografi, ilgi alanları ve çevrimiçi davranışlar gibi çok geniş yelpazede veriyi bir araya getirerek profil oluşturur ki bu durum, "sadece gerekli veriyi kullanma" kuralına aykırıdır. Veri sorumlusunun belirsizliği de diğer bir sorun olarak görülmüştür. Kişiselleştirilmiş siyasi reklam sürecine dahil olan çok sayıda aktör (siyasi partiler, sosyal medya platformları, veri brokerları) arasında kimin «veri sorumlusu» olduğu konusunda belirsizlik vardır. GDPR'ın 25. maddesine göre kişisel veriler, varsayılan olarak veri sorumlusu dışındaki kişilere erişilebilir olmamalıdır. GDPR Madde 22 uyarınca, her veri sahibi, profil oluşturma da dahil olmak üzere, tamamen otomatik işlemeye dayalı ve kendisi üzerinde hukuki veya benzer şekilde önemli bir etki doğuran bir karara tabi olmama hakkına sahiptir. Siyasi reklamlar söz konusu olduğunda, algoritmaların bir bireyin hangi siyasi mesajı göreceğine karar vermesi, o kişinin seçimlerdeki oy verme davranışını etkileyebileceği için bu madde kapsamında değerlendirilir[78]. GDPR madde 22, profil oluşturma süreçlerinin şeffaf ve birey tarafından kolayca anlaşılabilir olmasını gerektirir. Ancak kişiselleştirilmiş siyasi reklam uygulamalarında, algoritmaların nasıl çalıştığı ve hangi kriterlere göre kişiye özel siyasi reklam gösterildiği genellikle gizli kalmaktadır. Sonuç olarak, mevcut siyasi mikro hedefleme uygulamalarının GDPR'in veri koruma yükümlülüklerini yerine getirmediği ve bu durumun mevcut haliyle hukuka aykırı kabul edilebileceği değerlendirilmektedir.[79]

---

74 Cristina Blasi Casagran and Mathias Vermeulen, 'Reflections on the murky legal practices of political micro-targeting from a GDPR perspective' (2021) 11(4) *International Data Privacy Law* 352-354.

75 İbid 352-354.

76 İbid 352-354.

77 İbid 352-354.

78 İbid 357.

79 İbid 359.

Bu nedenle Genel Veri Koruma Yönetmeliği (GDPR), kişisel verilerin korunması için önemli bir zemin hazırlasa da, siyasi mikro hedeflemenin yarattığı karmaşık riskleri kamuoyunun parçalanması, seçmen manipülasyonu gibi tek başına çözmekte yetersiz kalmıştır.[80] Bu eksiklikleri gidermek amacıyla Avrupa Birliği, 13 Mart 2024 tarihinde Siyasi Reklamların Şeffaflığı ve Hedeflenmesi Tüzüğünü kabul etmiştir ve 10 Ekim 2025 itibarıyla uygulanmaya başlamıştır.[81] Bu Tüzük, Avrupa Birliği düzeyinde siyasi reklamların şeffaflığını artırmayı ve özellikle mikro hedefleme ile hedeflenmiş siyasi reklamcılığı sınırlamayı amaçlayan ilk kapsamlı ve doğrudan düzenleme niteliğini taşımaktadır. Bu düzenleme, siyasi reklamların dezenformasyon için bir "araç" olarak kullanılmasını engellemeyi ve siyasi reklam süreçlerini daha denetlenebilir kılmayı amaçlar.[82]

Avrupa *Siyasi Reklamcılığın Şeffaflığı ve Hedeflenmesine İlişkin Tüzük* ile çevrimiçi siyasi reklamcılıkta kullanılan kişisel verilerin toplanması, hedeflenmesi ve açıklanmasıyla ilgili katı kurallar getirilmiştir. Buna göre her siyasi reklamda, kimin tarafından finanse edildiği, hangi hedefleme kriterleriyle kimlere gösterildiği, ne kadar bütçe ayrıldığı ve hangi siyasi konuyla bağlantılı olduğu kamuya açıklanmak zorundadır.[83] Bu bilgiler, Avrupa Komisyonu tarafından kurulacak halka açık ve makine tarafından okunabilir bir Avrupa siyasi reklam veri tabanına kaydedilecektir. Uyumsuzluk hâlinde sponsorlar veya hizmet sağlayıcılar, küresel yıllık cirolarının %6'sına kadar para cezasına tabi tutulabilecektir.

Avrupa *Siyasi Reklamcılığın Şeffaflığı ve Hedeflenmesine İlişkin Tüzüğün* en önemli yeniliği, özel nitelikli kişisel verilerle mikro hedeflemeyi kesin olarak yasaklamasıdır.[84] GDPR'de bu veriler açık rıza alınarak işlenebilirken, *AB Siyasi Reklam Tüzüğü* bu istisnayı tamamen ortadan kaldırmıştır. Genel nitelikli kişisel veriler ise, ancak verinin doğrudan veri sahibinden toplanmış olması ve veri sahibinin siyasi reklam amacıyla işlenmesine açık rıza vermesi şartıyla kullanılabilir. Böylece siyasi görüş, dini inanç, etnik köken, sağlık durumu veya cinsel yönelim gibi veriler hiçbir şekilde siyasi reklam hedeflemesinde kullanılamaz. Bu yasak, açık rıza verilmiş olsa dahi geçerlidir. Ayrıca, ulusal kurallara göre belirlenen siyasi rüşt yaşının en az bir yıl altında olduğu veri sorumlusu tarafından makul

---

80 Tom Dobber, Ronan Ó Fathaigh and Frederik J Zuiderveen Borgesius, 'The regulation of online political micro-targeting in Europe' (2019) 8(4) Internet Policy Review 6.

81 Regulation (EU) 2024/900 of the European Parliament and of the Council of 13 March 2024 on the transparency and targeting of political advertising [2024] OJ L 900.

82 Sarah Eskens, 'The Role of the Regulation on the Transparency and Targeting of Political Advertising and European Media Freedom Act in the EU's Anti-Disinformation Strategy' (2025) 58 Computer Law & Security Review 106-185.

83 Regulation (EU) 2024/900 of the European Parliament and of the Council of 13 March 2024 on the transparency and targeting of political advertising [2024] OJ L, m. 12 and 13.

84 Avrupa Parlamentosu ve Konseyi'nin 13 Mart 2024 tarihli (AB) 2024/900 sayılı Siyasi Reklamcılığın Şeffaflığı ve Hedeflenmesine İlişkin Tüzüğü, AB Resmî Gazetesi L 900, m. 18.

bir kesinlikle bilinen veri sahiplerinin kişisel verilerinin işlenmesini içeren siyasi mikro hedefleme uygulamaları açıkça yasaklanmıştır.[85]

Böylece tüzüğün yürürlüğe girmesiyle birlikte, hassas kişisel verilere dayalı hedeflenmiş siyasi reklamcılık tamamen yasaklanmıştır. Bu kapsamda, örneğin Facebook üzerinden yalnızca "dini inancı Müslüman olan 18–24 yaş arası erkek seçmenlere" yönelik bir siyasi reklam gösterilmesi artık hiçbir şekilde mümkün değildir. Çünkü *AB Siyasi Reklam Tüzüğü*, siyasi görüş, dini inanç, etnik köken, sağlık durumu veya cinsel yönelim gibi özel nitelikli kişisel verilerin reklam hedeflemesinde kullanılmasını, açık rıza bulunsa dahi, kesin biçimde yasaklamıştır. Böyle bir veri temeli kullanılarak yapılan hedefleme, artık yalnızca GDPR ihlali değil, aynı zamanda *AB Siyasi Reklam Tüzüğü* kapsamında doğrudan yasaklanmış bir siyasi müdahale biçimi olarak değerlendirilmektedir. Dolayısıyla kullanıcı, "siyasi görüşüm temel alınarak bana reklam gösterilmesine izin veriyorum" şeklinde bir rıza beyanında bulunsa bile bu rıza geçerli değildir; zira bu tüzük, demokratik süreçlerin korunması amacıyla hassas veriler üzerinden herhangi bir hedefli siyasi iletişime izin vermemektedir.

Buna karşılık, özel nitelikli olmayan veriler örneğin yaş, konum gibi üzerinden siyasi hedefleme yapılabilir; ancak bu durumda da sıkı koşullar uygulanır. Veri, ilgili kişiden doğrudan toplanmalı ve kişinin siyasi reklam amacıyla veri işlenmesine ilişkin ayrı, açık ve özgürce verilmiş bir rızası bulunmalıdır. Kullanıcı rızasını kolayca geri alabilmeli ve reklam gösterildiğinde hangi verilere dayanılarak hedeflendiğini öğrenebilmelidir. Bu sayede bu tüzük bilgilendirilmiş onay ilkesini güçlendirerek seçmenlerin veri üzerindeki denetimini artırmıştır.

Avrupa Birliği'nde çevrim içi siyasi reklamcılık ve mikro hedefleme, yalnızca veri koruma kuralları bakımından değil, aynı zamanda şeffaflık, seçim bütünlüğü ve dezenformasyonla mücadele ekseninde de düzenlenmektedir.[86] Dijital Hizmetler Yasası (DSA), çevrim içi reklamlarda reklamın niteliğinin, reklamı verenin ve reklamın kullanıcıya gösterilmesinde kullanılan temel parametrelerin açıklanmasını zorunlu kılmakta[87]; ayrıca küçüklerin profillemeye dayalı reklamlarla hedeflenmesini yasaklamaktadır.[88] Çok büyük çevrim içi platformlar bakımından ise seçim süreçleri ve kamusal tartışma üzerindeki sistemik risklerin değerlendirilmesi ve azaltılması yükümlülüğü öngörülmektedir. Bunun yanında, Dezenformasyonla Mücadele Davranış Kuralları platformlar ve reklamcılık aktörleri için siyasi reklam şeffaflığını, dezenformasyon kaynaklarının reklam gelirlerinden yararlanmasının

---

85 Regulation (EU) 2024/900 m18, reşit olmayan kişilerin kişisel verilerine dayanılarak siyasi reklamlarla hedeflenmesini açıkça yasaklamaktadır.

86 International IDEA, *Online Political Advertising and Microtargeting* (n 13) 10-11.

87 Regulation (EU) 2022/2065 (Digital Services Act) [2022] OJ L 277/1, art 26(1)(a)–(d).

88 Regulation (EU) 2022/2065 (Digital Services Act) [2022] OJ L 277/1, art 28(2).

önlenmesini ve araştırmacıların veri erişiminin güçlendirilmesini hedeflemektedir.[89] Avrupa Demokrasi Eylem Planı da serbest ve adil seçimlerin korunması, medya çoğulculuğunun güçlendirilmesi ve dezenformasyonla mücadele edilmesi bakımından bu düzenlemelere yön veren genel politika çerçevesini oluşturmaktadır.

Bu düzenlemelerin amacı yalnızca bireylerin mahremiyetini korumak değil, aynı zamanda demokratik süreçlerin meşruiyetini sağlamaktır. Mikro hedeflemenin bireylerin bilişsel özgürlüklerini zedeleyerek seçimlerin serbestliğini tehdit edebileceği yönündeki eleştiriler, bu tüzüğün hazırlanmasında etkili olmuştur. Tüzük, bireylerin kişisel özelliklerinin veya zayıflıklarının sömürülerek bilgi manipülasyonu yapılmasını engellemeyi hedeflemektedir.[90] Genel görüş, Avrupa veri koruma sisteminin ABD'ye kıyasla mikro hedeflemeyi çok daha zor hale getirdiği yönündedir[91]. Çünkü Avrupa hukuku, kişisel verinin yalnızca adil, şeffaf ve sınırlı amaçlarla işlenmesine izin verir; siyasi görüş gibi hassas kategorilerde hiçbir esneklik tanımaz.

Siyasi partilerin seçim kampanyaları sırasında kişisel verileri hukuka uygun şekilde işlemediği iddiasıyla, çeşitli Avrupa ülkelerinde yargısal başvuruların ve idari şikâyetlerin gündeme geldiği görülmektedir. Örneğin 2023 yılında NOYB – Avrupa Dijital Haklar Merkezi (European Center for Digital Rights) tarafından yapılan bir dizi şikâyet, Almanya'daki başlıca siyasi partilerin 2021 federal seçimleri sırasında Facebook platformu üzerinden yürüttükleri mikro hedefleme uygulamalarını konu almıştır.[92] Şikâyetlerde, siyasi partilerin seçmenlerin siyasi görüşlerine ilişkin verileri doğrudan işlemeksizin, "vekil hedefleme (proxy targeting)" olarak nitelendirilen dolaylı çıkarım teknikleri yoluyla seçmen profilleri oluşturduğu ileri sürülmüştür. Bu kapsamda, bireylerin siyasi eğilimlerinin; beğenilen sayfalar, çevrimiçi etkileşim kalıpları ve yaşam tarzına ilişkin göstergeler gibi verilerden türetildiği iddia edilmektedir. Avrupa Dijital Haklar Merkezi, söz konusu uygulamaların, özel nitelikli kişisel veri olarak korunan siyasi görüş verilerinin işlenmesine ilişkin yasağı dolanır nitelikte olduğunu iddia etmiştir.[93] Henüz sonuçlanmamış olan bu başvuruların, özellikle Siyasi Reklamcılığın Şeffaflığı ve Hedeflenmesi Tüzüğünün yürürlüğe girmesi sonrasında siyasi aktörlerin dolaylı veri işleme ve

89 European Commission, *2022 Strengthened Code of Practice on Disinformation* (16 June 2022)

90 Eskens, 'The role of the Regulation on the transparency and targeting of political advertising' (n 82) 3-6.

91 Jacob Leon Kröger, Emilia Errenst, Niklas Nau and Sanna Ojanperä, 'Regulating Political Microtargeting' in Mitigating the Risks of Political Microtargeting (GIZ 2024) (n 69) 31, Chester and Montgomery, 'The Role of Digital Marketing in Political Campaigns' (n 3) 26.

92 NOYB – European Center for Digital Rights, Political microtargeting on Facebook: an election promise just for you! (noyb.eu, 21 March 2023) <https://noyb.eu/en/political-microtargeting-facebook-election-promise-just-you> erişim tarihi: 02 .01.2026.

93 İbid.

hedefleme pratiklerinin hukuki sınırlarının belirlenmesi bakımından önemli bir emsal potansiyeline sahip olduğu açıktır.

Benzer şekilde, Avrupa Dijital Haklar Merkezi, 2023 yılında Avrupa Komisyonu'nun X üzerinden yürüttüğü mikro hedefleme reklam kampanyasında veri sahiplerinin siyasi görüşleri gibi hassas kişisel verilerin hukuka aykırı şekilde işlendiği iddiasıyla Avrupa Veri Koruma Denetçisi'ne (EDPS) şikâyette bulunmuştur.[94]EDPS ise 13 Aralık 2024 tarihinde söz konusu reklam faaliyeti bağlamında GDPR'ın ihlal edildiğini tespit etmiştir.[95]

Sonuç olarak diyebiliriz ki, AB'de bu düzenlemeyle mikro hedeflemeli siyasi reklamcılığı sınırlandırmayı amaçlamıştır. 2025'e yaklaşırken Meta ve Google, yüksek uyum maliyetleri ve ağır yaptırımlar nedeniyle AB'de siyasi reklam faaliyetlerini durduracaklarını açıklamıştır.[96] Bu karar, *AB Siyasi Reklam Tüzüğünün* ilk pratik etkisidir.

AB'nin Siyasi Reklamların Şeffaflığı ve Hedeflenmesine ilişkin tüzük, önemli bir adım olsa da çevrimiçi siyasi manipülasyonun doğasını tam olarak yakalayamadığı ve temel eksiklik içerdiği gerekçesiyle eleştirilmektedir.[97] AB'nin yeni şeffaflık düzenlemesi, siyasi reklamların kim tarafından finanse edildiğinin ve hangi ölçütlerle hedeflendiğinin açıklanmasını zorunlu kılmaktadır. Bununla birlikte, düzenlemenin hesap verebilirlik bakımından hâlen yetersiz kaldığı; özellikle yanlış veya yanıltıcı siyasi içeriklere müdahale edilmesine ilişkin mekanizmaların yeterince açık ve belirli olmadığı ifade edilmektedir.[98] Ayrıca, yabancı devlet aktörlerinin veya Rusya kaynaklı dezenformasyon ağları gibi dış müdahale unsurlarının seçmen gruplarına gizlice nüfuz ederek mikro hedefleme faaliyetlerinde bulunmasının, yalnızca şeffaflık yükümlülükleriyle önlenemeyeceğine dikkat çekilmiştir. Bu çerçevede, AB'nin yabancı müdahale ve koordineli dezenformasyon faaliyetleriyle mücadele bakımından henüz yeterince etkili ve kapsamlı bir koruma mekanizması oluşturamadığı ifade edilmektedir.[99] Yazarlar, üç temel eksikliğe dikkat çekmektedir. İlk olarak, yeni düzenlemenin hâlen geleneksel veri koruma anlayışına dayandığı ve bu nedenle kullanıcı rızasına ilişkin sorunları yeterince çözemediği belirtilmektedir.

---

94 NOYB – European Center for Digital Rights, Complaint against the European Commission over targeted advertising on X (filed 2023; EDPS decision 13 December 2024) <https://noyb.eu/en/political-microtargeting-eu-commission-illegal> erişim tarihi: 26.05.2025.

95 İbid.

96 Meta Platforms, 'Ending Political, Electoral and Social Issue Advertising in the EU in Response to Incoming European Regulation' (Meta Newsroom, 25 July 2025) <https://about.fb.com/news/2025/07/ending-political-electoral-and-social-issue-advertising-in-the-eu/> erişim tarihi: 21.02.2026.

97 R Stephenson, J Rinceanu & M A Bovermann, 'Regulating Political Advertising in the EU: Transparency Without Accountability' (2025) 20 Eucrim – European Law Forum: Prevention • Investigation • Prosecution 90 <https://eucrim.eu/articles/regulating-political-advertising-in-the-eu/> erişim tarihi: 02.11.2026.

98 İbid.

99 İbid.

İnternette paylaşılan bilgilerin kontrolünün zamanla kaybedilmesi, verilen rızanın anlam ve etkinliğini zayıflatabilmektedir. Bu nedenle yalnızca "açık rıza" yeterli görülmemekte; tıpta kullanılan "bilgilendirilmiş rıza" standardına benzer, daha sıkı bir yaklaşımın benimsenmesi gerektiği savunulmaktadır. Buna göre, kişilere veri işleme faaliyetinin potansiyel riskleri ve faydaları hakkında açık, anlaşılır ve özet bilgi sunulmasını gerektiren bir bilgilendirilmiş rıza standardına ihtiyaç bulunduğu vurgulanmaktadır.[100] İkincisi, düzenlemenin sadece şeffaflığı hesap verebilirlik olmadan destekleme riski taşıdığını vurgulamaktadır. Bu denetleyici perspektif, "anlamlı şeffaflık" için elzemdir. Bireysel gizlilik yaklaşımı, seçim güvenliğini etkileyen yapısal tehditleri göz ardı eder. Bu nedenle, kullanıcı verilerini ve kişiselleştirilmiş içerikleri denetleyebilecek bağımsız bir "gözetim sistemi" eksikliğine dikkat çekilir. Son olarak yazarlar, düzenlemenin sadece ücretli reklamları kapsaması, kullanıcıların ücretsiz gönderileriyle yapılan siyasi tanıtımları kapsam dışı bıraktığının altını çizmişlerdir.[101] Bu durum, siyasi aktörlerin platformların ücretsiz gönderi işlevlerini kullanarak düzenlemeden kaçınmasına yol açabileceğine dikkat çekilmiştir.[102] Almanya'da AfD'li Maximilian Krah'ın TikTok başarısı ve Romanya Anayasa Mahkemesi'nin, aday Georgescu'nun kişisel TikTok hesabı yoluyla seçmen manipülasyonu nedeniyle seçimi iptal etmesi bu riske örnek olarak gösterilmektedir.[103]

### B. AMERİKA BİRLEŞİK DEVLETLERİ'NDE HEDEFLENMİŞ SİYASİ REKLAMLAR

Avrupa Birliği, hedeflenmiş siyasi reklamlara ilişkin düzenlemelerinde veri koruma ve şeffaflık eksenli bütüncül bir yaklaşım benimserken, Amerika Birleşik Devletleri'nde aynı mesele ifade özgürlüğü merkezli anayasal çerçeve içinde ele alınmaktadır. Amerika Birleşik Devletleri'nde federal düzeyde siyasi reklamların dar seçmen gruplarına mikro hedefleme yoluyla yönlendirilmesini doğrudan sınırlayan bir düzenleme bulunmamaktadır. Mevcut kampanya finansmanı yasaları, özellikle Federal Election Campaign Act (FECA) ve ilgili Federal Election Commission (FEC) kuralları, siyasi reklamların finansman kaynaklarının açıklanması ve şeffaflığın sağlanması gibi konulara odaklanmakta, ancak kampanyaların çevrimiçi reklamları hangi kriterlere göre ve kime yöneltebileceğine dair bir kısıtlama getirmemektedir.

Kongre'de son yıllarda mikro hedeflemeyi sınırlamayı hedefleyen bazı girişimler gündeme gelmiş fakat yasalaşmamıştır.[104] Federal düzeyde en fazla destek gören

100 İbid.

101 İbid.

102 İbid.

103 İbid.

104 Honest Ads Act, HR 4955, 117th Congress (2021–2022) <https://www.congress.gov/bill/117th-congress/house-bill/4955/all-info> erişim tarihi: 21.01.2026.

girişim olan Dürüst Reklamlar Yasası (Honest Ads Act) adlı kanun teklifi dijital platformlardaki siyasi reklamlar için TV ve radyo reklamlarında olduğu gibi sorumlu kişi bilgisinin yer almasını ve bu reklamların kamuya açık bir arşivde tutulmasını zorunlu kılmayı önermektedir. Ancak 2017, 2019 ve 2022'de çeşitli şekillerde Kongre gündemine gelmesine rağmen yasalaşamamıştır. Dolayısıyla federal hukukta siyasi mikro hedeflemeyi doğrudan sınırlayan veya yasaklayan bir düzenleme mevcut değildir; bu alan çoğunlukla bir sınırlı şeffaflık kuralları ile platformların gönüllü uygulamaları tarafından kısmen doldurulmaktadır.

ABD'de siyasi mikro hedeflemenin düzenlenememesinin temel nedeni, bu uygulamanın ABD Anayasası'nın Birinci Değişikliği kapsamında korunan siyasi ifade özgürlüğü içinde değerlendirilmesidir.[105] Mikro hedefli siyasi reklamlar, içerik itibarıyla politik ifade sayıldığından, Birinci Değişiklik tarafından güçlü biçimde korunmaktadır. Bu nedenle mahkemeler, siyasi nitelikteki ifade ve reklamlara getirilen sınırlamaları en katı anayasal denetim standardı olan dar katı denetim (strict scrutiny) çerçevesinde incelemektedir.[106]

Bu çerçevede devletin mikro hedeflemeyi doğrudan yasaklaması ya da içeriğine göre düzenlemesi, ancak zorunlu ve üstün bir kamu yararının varlığının gösterilmesi ve bu amaca ulaşmak için en az sınırlayıcı araçların kullanılması hâlinde mümkün olabilir.[107] Ancak mevcut yargı içtihadı ve anayasal doktrin, içerik temelli kısıtlamaların bu testi geçmesini son derece güç kılmaktadır. Nitekim akademik değerlendirmelerde de Kongre'nin mikro hedefli siyasi reklamları tamamen yasaklamaya veya içeriklerine göre düzenlemeye yönelik girişimlerinin, Birinci Değişiklik karşısında büyük olasılıkla Anayasa'ya aykırı bulunacağı ifade edilmektedir.[108]

J. M. King, mikro hedefli siyasi reklamların Amerikan demokrasisi açısından ciddi sorunlar yarattığını kabul etmekle birlikte, bu sorunun ABD Anayasası'nın Birinci Değişikliği çerçevesinde yapısal olarak çözümsüz olduğunu savunur.[109] King'e göre, mikro hedefli siyasi reklamları yasaklamaya veya hedefleme yöntemlerini sınırlamaya yönelik girişimler, siyasi konuşmanın en güçlü biçimde korunan ifade türlerinden biri olması nedeniyle içerik temelli kısıtlama sayılacak ve dar katı denetim (strict scrutiny) standardını geçemeyecektir.[110] Bu nedenle, devlet müdahalesi yoluyla mikro hedeflemenin doğrudan sınırlandırılması anayasal olarak büyük ölçüde mümkün değildir. King, çözümün konuşmayı bastırmak yerine konuşmayı daha şeffaf hâle getiren açıklama temelli düzenlemelerde aranması gerektiğini;

---

105 Chester and Montgomery, 'The Role of Digital Marketing in Political Campaigns' (n 3) 26.

106 Bulka 'Algorithms and Misinformation' (n 20) 1121.

107 Bulka 'Algorithms and Misinformation' (n 20) 1121 vd.

108 Bulka 'Algorithms and Misinformation' (n 20) 1134 vd.

109 King, 'Microtargeted Political Ads:' (n 43) 1129.

110 İbid 1133.

bu yaklaşımın, birinci değişikliğin öngördüğü karşı konuşma mekanizmasını güçlendirerek mikro hedeflemenin demokratik zararlarını azaltabilecek en az sınırlayıcı ve anayasal olarak ayakta kalabilir seçenek olduğunu ileri sürer.

Diğer yandan, örneğin Bulka da mikro hedeflemeyi sınırlamaya yönelik bir düzenlemenin anayasal olarak ayakta kalabilmesinin, ancak içerik-nötr ve gizlilik temelli bir yaklaşım benimsemesi hâlinde mümkün olabileceğini ileri sürülmektedir.[111] Örneğin, kullanıcı verilerinin hedefleme amacıyla kullanılmasını açık rızaya bağlayan bir gizlilik düzenlemesi bu kapsamda daha uygulanabilir görülmektedir. Korunan konuşma niteliği devam ettiği sürece, mikro hedefleme mekanizmasını doğrudan sınırlayan federal yasaların başarısız olacağının altını çizmiştir. Bu nedenle çözümün, kullanıcı farkındalığının artırılması, platformların daha fazla sorumluluk üstlenmesi ve gizlilik temelli düzenlemelerin güçlendirilmesinde olduğu ifade etmektedir.[112]

FTC doğrudan siyasi reklamları düzenleyemese de mikro hedefleme uygulamalarında kullanılan kişisel verilerin aldatıcı veya izinsiz yöntemlerle elde edilmesi hâlinde dolaylı olarak müdahil olabilmektedir. Cambridge Analytica olayı bu duruma örnektir. Şirketin milyonlarca Facebook kullanıcısının verisini izinsiz ve aldatıcı yöntemlerle toplayarak siyasi profil çıkarma ve mikro hedefleme amacıyla kullanması üzerine FTC müdahale etmiş; şirketin uygulamaları haksız ve aldatıcı bulunmuştur ve şirketi cezalandırmıştır.[113] Benzer şekilde Facebook da kullanıcı verilerinin usulsüz paylaşımı nedeniyle 2019 yılında FTC ile uzlaşmaya gitmiş, 5 milyar dolar ceza ödemiş ve gizlilik uygulamalarını sıkılaştırmayı kabul etmiştir.[114] Bu yaptırımlar mikro hedeflemenin kendisine değil, veri gizliliği ihlallerine yönelik olmasına rağmen, mikro hedeflemenin işleyişine dolaylı bir sınırlama getirmiştir.

Mikro hedefleme uygulamaları, demokratik süreçler üzerindeki etkileri bakımından hem akademik literatürde hem de çeşitli mahkeme kararlarında yoğun şekilde tartışılmaktadır. Uzmanların büyük bölümü, mikro hedefli reklamların seçmen kitlelerini dar segmentlere ayırarak kampanyaların her bir gruba farklı, çoğu zaman birbiriyle çelişkili mesajlar iletmesine imkân tanıdığını ve böylece ortak kamusal tartışma zemininin zayıfladığını vurgulamaktadır. Bu durum, "fikirler pazarı" olarak anılan ve Birinci Değişiklik teorisinin merkezinde yer alan geniş kamusal söylem alanının parçalanmasına yol açmaktadır. Mikro hedefleme, yanlış bilgilerin kamuya açık tartışma ortamında hızlıca düzeltilmesine engel olmakta;

---

111 Bulka 'Algorithms and Misinformation' (n 20) 1139 vd.

112 Bulka 'Algorithms and Misinformation' (n 20) 1145.

113 Machado, 'Targeted Political Advertising' (n 72) 38 vd.

114 Federal Trade Commission, 'FTC Imposes $5 Billion Penalty and Sweeping New Privacy Restrictions on Facebook' (FTC, 24 July 2019) <https://www.ftc.gov/news-events/news/press-releases/2019/07/ftc-imposes-5-billion-penalty-sweeping-new-privacy-restrictions-facebook> erişim tarihi: 21.02.2026.

farklı seçmen grupları birbirinden kopuk bilgi evrenlerinde yalnızca kendileriyle uyumlu mesajlarla karşılaşmaktadır.

Federal düzeyde siyasi reklamcılıkta mikro-hedeflemeye ilişkin kapsamlı ve bağlayıcı bir düzenlemenin bulunmaması, ABD'de eyaletleri bu alanda kendi hukuki çerçevelerini oluşturmaya sevk etmiştir. Ancak eyalet düzeyinde getirilen bu düzenlemeler, çoğu zaman ifade özgürlüğüne ilişkin anayasal güvencelerle çatıştıkları gerekçesiyle yargısal denetime konu olmuş ve iptal edilmiştir. Örneğin Maryland eyaletinde çevrimiçi siyasi reklamlara yönelik şeffaflık ve bildirim yükümlülükleri getiren düzenleme, federal temyiz mahkemesi tarafından Birinci Değişikliğe aykırı bulunarak yürürlükten kaldırılmıştır.[115] Bu karar, eyaletlerin dijital siyasi reklamcılık ve mikro-hedefleme alanında düzenleme yapma yönündeki çabalarının anayasal sınırlar nedeniyle önemli ölçüde kısıtlandığını göstermektedir.[116]

2024 ABD başkanlık seçimleri üzerine yapılan kapsamlı bir çalışmada Meta üzerinde yayımlanan 120.000'den fazla siyasi reklam incelenmiş ve mikro hedeflemenin seçmenlere sistematik biçimde farklı mesajlar iletilmesine yol açtığı somut örneklerle gösterilmiştir.[117] OpenAI GPT-4o aracılığıyla yapılan duyarlılık analizleri, reklam içeriklerinin yaş, cinsiyet ve eyalet gibi demografik değişkenlere göre önemli ölçüde farklılık gösterdiğini ortaya koymuştur. Çalışmada, kampanyaların seçmen özerkliğini nasıl aşındırdığını ve tutarsız anlatılar sunduğunu gösteren somut örnek verilmiştir; 2024 ABD Başkanlık Seçimi sırasında Kamala Harris'i hedef alan dış gruplar ve kampanyalar tarafından, farklı demografik özelliklere sahip seçmenlere farklı mesajlar yöneltilmiştir. Örneğin GOP yanlısı Future Coalition PAC tarafından finanse edilen bir reklam, Kamala Harris'i "Filistin yanlısı" olmakla suçlayan içeriklerle çoğunlukla Yahudi Amerikalı nüfusun yoğun olduğu Pennsylvania'da gösterilmiş; buna karşılık Michigan'daki Arap Amerikalı seçmenlerin yoğun olduğu bölgelerde Harris "İsrail yanlısı ve sertlik yanlısı" olarak tanıtılmıştır. Bu bulgular mikro hedeflemenin yalnızca farklı gruplara farklı mesajlar iletmekle kalmadığını, aynı aday hakkında birbirine tamamen zıt anlatılar üreterek seçmen özerkliğini zayıflatabildiğini göstermektedir. Bu çalışma, siyasi mikro hedeflemenin demokratik meşruiyeti aşındırdığını savunarak ve şeffaflık, tekrarlanabilirlik ve daha ileri uygulamaları teşvik etmek amacıyla acil düzenleyici denetim talep etmektedir.[118]

Sonuç olarak, ABD'de Avrupa Birliği'ndeki gibi kapsamlı bir veri koruma yasasının bulunmaması, mikro hedefleme ekosisteminin oluşumunda önemli

---

115 *Washington Post v McManus* 944 F.3d 506 (4th Cir 2019).

116 İbid.

117 Kate Davis, *A Case for Regulating Political Microtargeting: How the Messaging of Meta Ads in the 2024 U.S. Presidential Election Varied by Age, Gender, and State* (BA thesis, University of Chicago 2025) 38-39.

118 İbid 60.

bir rol oynamaktadır.[119] Veri komisyonculuğu büyük bir sektör hâline gelmiş olup, tüketicilerin kişisel bilgileri geniş ölçekte toplanıp satılabilmektedir. Bu kapsamda etnik köken, dini eğilim, sağlık durumu gibi hassas veriler dahi hukuken siyasi reklamcılıkta kullanılabilmektedir. Bu durum siyasi mikro hedeflemenin Amerikan demokrasisindeki kutuplaşmayı artırdığı ve seçmenleri yalnızca kendi fikirleriyle uyumlu mesajlarla karşılaştırarak ortak kamusal alanı zayıflattığı yönündeki eleştirileri güçlendirmektedir. Bu nedenle literatürde baskın görüş, mikro hedeflemenin tamamen yasaklanması yerine şeffaflık ve veri gizliliğini artırıcı önlemlerle demokratik risklerin azaltılabileceği yönündedir. Bu yaklaşım, seçim süreçlerinin şeffaflığının ve hesap verebilirliğinin korunması ile ifade özgürlüğünün korunması arasında daha dengeli bir çözüm olarak değerlendirilmektedir.

### C. HEDEFLENMİŞ SİYASİ REKLAM KONUSUNDA DİĞER ÜLKE ÖRNEKLERİ

Avustralya'da ise siyasi partilere tanınan "siyasi parti muafiyeti", dijital çağda seçmen verilerinin korunması ve siyasi mikro-hedefleme faaliyetlerinin denetlenmesi bakımından en tartışmalı düzenlemelerden biridir.[120] 1988 tarihli *Privacy Act 1988*'in 7C maddesi uyarınca, kayıtlı siyasi partiler ile belirli siyasi faaliyetler, kişisel verilerin toplanması, kullanılması ve paylaşılmasına ilişkin genel yükümlülüklerden muaf tutulmuştur. Bu muafiyetin gerekçesi, siyasi partilerin seçim kampanyalarını yürütebilmesi ve seçmenlerle etkili biçimde iletişim kurabilmesi için veri işleme bakımından daha esnek bir çerçeveye ihtiyaç duyduğu düşüncesidir. Ancak söz konusu düzenleme, siyasi partilere oldukça geniş bir hareket alanı tanımaktadır. Bu kapsamda partiler, seçmenlerden açık rıza almaksızın kişisel veri toplayabilmekte, veri aracılarından bilgi temin edebilmekte, bu verileri kampanya ve segmentasyon amacıyla kullanabilmekte ve üçüncü kişilerle paylaşabilmektedir. Bu muafiyet, kişisel verilerin siyasi manipülasyon amacıyla kötüye kullanılabileceği yönündeki endişeleri artırmaktadır. Witzleb ve Paterson ise söz konusu muafiyetlerin artık geçerli bir gerekçesinin kalmadığını ve siyasi aktörlerin de genel veri koruma standartlarına tabi tutulması gerektiğini savunmaktadır.[121]

Ülkelerin kişiselleştirilmiş siyasi reklamlara yönelik düzenleyici yaklaşımlarının karşılaştırmalı olarak incelenmesinde, bu alanda kısıtlayıcı ve önleyici bir düzenleme modeli benimseyen Filipinler örneğinin ele alınması özellikle önem arz etmektedir. Filipinler'de siyasi mikro hedefleme hem Seçim Komisyonu (COMELEC) hem de Ulusal Gizlilik Komisyonu (NPC) tarafından sınırlandırılmıştır. Filipinler Seçim

[119] Machado, 'Targeted Political Advertising' (n 72) 30.

[120] Melissa-Ellen Dowling, 'Mitigating Microtargeting: Political Microtargeting Law in Australia and New Zealand' (2024) 18 Regulation & Governance 994.

[121] Witzleb and Paterson, 'Micro-Targeting in Political Campaigns' (n 3) 9-10.

Komisyonu seçim dönemi propaganda ve dijital reklamcılık kurallarını belirleyen COMELEC Resolution No. 10730 adli bağlayıcı bir düzenleme yayımlamıştır.[122]

Bu düzenleme, siyasi reklamlarda davranışsal (behavioral) ve ilgi alanına dayalı (interest-based) hedeflemeyi açık biçimde yasaklamaktadır.[123] Buna göre adaylar ve siyasi partiler, Facebook, Google, YouTube, TikTok gibi platformlarda kullanıcıların çevrimiçi davranışları, etkileşim geçmişleri, arama kayıtları veya ilgi profilleri temelinde hedefleme yapamamaktadır. Böylece manipülatif kişiselleştirme riskinin azaltılması ve şeffaflık ile seçim adaletinin korunması amaçlanmıştır. Sosyal medya platformlarının kendilerine özgü hedefleme araçları ve yöntemleri aracılığıyla siyasi mikro-hedefleme yapılması yasaklanmıştır.[124] Üçüncü taraf veri brokerlarından elde edilen profil verileriyle hedefleme yapılması da açıkça engellenmiştir.[125] Bu yönüyle Filipinler, mikro hedeflemenin en problemli ve manipülatif biçimlerini doğrudan hedef alan nadir ülkelerden biridir.

Aynı süreçte Ulusal Gizlilik Komisyonu, *Data Privacy Act*'in yorumunu genişletmiş; kullanıcıların sosyal medyaya günlük kullanım için verdiği verilerin daha sonra siyasi profil çıkarma veya davranışsal hedefleme amacıyla kullanılmasını "makul beklentiyi aşan ve hukuka aykırı veri işleme" sayarak çok sıkı bir hukuki çerçeve oluşturmuştur.[126] Özellikle siyasi görüş, dini inanç, sağlık durumu gibi hassas kişisel verilerin siyasi kampanyalarda kullanılması yasaktır. Ayrıca kamuya açık kaynaklardan örneğin sosyal medya profilleri veri toplanması dahi otomatik bir rıza anlamına gelmemekte; bu tür verilerin kampanya amaçlı işlenmesi için açık ve bilgilendirilmiş rıza aranmaktadır. Bu yaklaşım, mikro hedeflemeyi veri koruma hukuku üzerinden de ciddi biçimde daraltmaktadır.

Ancak Filipinler'de mikro hedeflemeye ilişkin düzenlemelerin yasak getirildiği izlenimini vermesine rağmen bu yasağın istisnalarla etkisiz hâle geldiğini iddia edenler olmuştur.[127] COMELEC'in 10730 sayılı Kararı mikro hedeflemeyi yasakladığını belirtse de aynı düzenleme reklamların coğrafi konum, yaş ve cinsiyet gibi ölçütlere göre hedeflenmesine ve ayrıca tanımı yapılmamış bağlamsal hedeflemenin kullanılmasına izin vermektedir.[128] Sonuç olarak Filipinler'deki

---

122 Commission on Elections (COMELEC), Resolution No. 10730: Rules and Regulations on the Use of Social Media and Digital Platforms for Election Propaganda (Philippines, 5 January 2022).

123 İbid.

124 İbid.

125 İbid.

126 National Privacy Commission (NPC), Advisory Opinion No. 2021–03: Guidelines on the Processing of Personal Data for Election Campaigns and Partisan Political Activities (Philippines, 5 November 2021).

127 Ma Clarisse J Loro, Decoding the Digital Frontier: Legal Analysis of Microtargeting, Bots, and AI-Powered Election Propaganda in the Philippines (JD Thesis, University of San Carlos School of Law and Governance 2023) 24-38.

128 İbid 24-38.

düzenleme, mikro hedeflemeyi gerçekten sınırlayan bir sistem kurmak yerine, yasağın var olduğu ancak uygulamada kolayca aşılabildiği belirsiz ve zayıf bir çerçeve ortaya koyduğunu iddia edenler olmuştur.[129] Ayrıca mikro hedeflemenin dijital platformlarda nasıl tespit edileceği, ihlal hâlinde sorumluluğun aday, kampanya ekibi, üçüncü taraf ajans veya platform arasında nasıl dağıtılacağı ve yaptırım mekanizmalarının nasıl işletileceği konusunda net ve yerleşik bir uygulama pratiği henüz oluşmamıştır. Bu da yasağın fiilen ne ölçüde etkili olduğu konusunda belirsizlik yaratmaktadır. Bu nedenle Filipinler modeli, mikro hedeflemeyi tamamen ortadan kaldıran mutlak bir yasak rejimi olarak değil; davranışsal ve psikografik hedeflemeyi normatif düzeyde dışlayan, ancak demografik ve bağlamsal hedefleme kanalları üzerinden kişiselleştirmenin devam etmesine imkân tanıyan bir düzenleme modeli olarak düşünülebilir.

Aynı şekilde Güney Afrika ülkesi de Kişisel Verilerin Korunması Yasası kapsamında siyasi partilerin ve adayların yükümlülüklerini açıklayan resmi bir rehber yayınlamıştır.[130] İlgili düzenleme, siyasi oluşumları «sorumlu taraflar» olarak tanımlayarak, seçmen verilerinin işlenmesinde hesap verebilirlik, güvenlik ve şeffaflık gibi sekiz temel şartın uygulanmasını zorunlu kılar. Partilerin seçmenlere ait iletişim bilgilerini doğrudan kişilerden alması gerektiğini belirten metin, veri aracılarından alınan veya otomatik üretilen verilerin kullanımını yasaklamaktadır. Siyasi partiler, seçmenlerin siyasi eğilimlerini belirli faaliyetler için işleme hakkına sahip olsa da bağış toplama gibi doğrudan pazarlama faaliyetleri için mutlaka açık rıza almak zorundadır. Bu kaynak böylece, demokratik süreçlerde özel hayatın gizliliğini korumak amacıyla siyasi aktörlerin uyması gereken yasal sınırları çizmektedir.

Sonuç olarak bu kişiselleştirilmiş siyasi reklamların düzenlenmesinde şunlarla karşılaşmaktayız. Siyasi mikro hedeflemenin düzenlenmesi, demokratik seçimlerin dürüstlüğünü koruma amacı ile ifade özgürlüğü ve kişisel verilerin korunması gibi temel haklar arasında hassas bir denge kurulmasını gerektirir.[131] Literatürde de vurgulandığı üzere hedeflenmiş siyasi reklamların düzenlenmesine yönelik düzenleyici yaklaşımların ilk ve en zor aşaması, "siyasi reklam" kavramının hukuken tanımlanmasıdır. Bu tanımın içeriğe ve amaca (seçim kampanyası mı, yoksa sosyal meseleler mi), reklamı yayan aktöre (siyasi parti, sivil toplum kuruluşu, influencer) ve zamanlamaya (seçim dönemi veya olağan dönem) göre farklılaştırılması önemli sonuçlar doğurmaktadır.[132]

---

129 İbid 24-38.

130 Information Regulator (South Africa), Guidance Note on the Processing of Personal Information of a Voter by a Political Party in terms of the Protection of Personal Information Act 4 of 2013 (28 January 2019) https://www.justice.gov.za/inforeg/ erişim tarihi: 27 Aralık 2025.

131 Michael Harker, 'Political Advertising Revisited: Digital Campaigning and Protecting Democratic Discourse' (2020) 40(1) *Legal Studies* 51.

132 Kröger et al. 'Regulating Political Microtargeting' (n 69) 37.

Mikro hedeflemeye ilişkin akademik tartışmalarda ve bu alandaki düzenleyici girişimlerde ortak olarak öne çıkan ilk müdahale alanı, şeffaflığın sağlanmasıdır. Mikro hedeflenmiş siyasi reklamların demokratik tartışma üzerindeki olası olumsuz etkilerini azaltmak için öncelikle reklamın kaynağının, finansmanının, hedefleme ölçütlerinin ve ulaştığı seçmen grubunun görünür hâle getirilmesi gerektiğini vurgulamaktadır.[133] Örneğin Harker, öncelikle şeffaflığı artıran daha hafif müdahalelerin tercih edilmesini, bunların yetersiz kalması hâlinde ise mikro hedeflemeye yönelik daha sıkı sınırlamaların veya yasakların son çare olarak değerlendirilmesini önermektedir.[134]

Buna karşılık, gönderici kimliğinin ve hedefleme gerekçesinin açıkça belirtilmesi, seçmenlerin mesajı bağlamı içinde değerlendirmesine ve manipülatif içerikleri ayırt edebilmesine imkân tanımaktadır.[135] Bu nedenle şeffaflık, mikro hedeflemenin kendisini ortadan kaldırmaktan ziyade, seçmen farkındalığını artırarak rasyonel karar alma süreçlerini koruyan ve demokratik güveni güçlendiren temel bir düzenleyici araç olarak ortaya çıkmaktadır.[136] Yazarlar, bu tehditlere karşı haber platformlarında şeffaflığın zorunlu kılınmasını ve gönderici kimliklerinin açıkça belirtilmesini önermektedir. Sonuç olarak, artan siyasi rekabetin ve haber kaynağı farkındalığının, mikro hedeflemenin yıkıcı etkilerini azaltarak demokratik güveni koruyabileceği gösterilmektedir.[137] Seçmenler haberin kaynağını bilmediklerinde, radikal bir grubun dezenformasyonuna inanma veya ılımlı bir grubun dürüst bilgisini yanlışlıkla görmezden gelme riskiyle karşı karşıya kalırlar. Eğer seçmenler kaynağın siyasi pozisyonunun farkındaysa, radikal grupların mesajlarını görmezden gelerek manipülasyonu etkisiz kılabilirler.[138] Özellikle dinamik ve detaylı bilgilendirme içeren uyarıların, bireylerin sunulan içeriği eleştirel bir süzgeçten geçirmesine yardımcı olduğu vurgulanmaktadır.[139] Sonuç olarak, dijital kampanya süreçlerinde şeffaflığın artırılmasının, seçmenlerin manipülasyona karşı korunmasında ve demokratik süreçlerin sağlıklı işlemesinde kritik bir rol oynadığını savunmaktadır.[140]

Diğer yandan, çözüm olarak şeffaflığın gerekli fakat yeterli olmadığı veri koruma kurallarının sıkı bir şekilde uygulanması ve kullanıcıların bu tür hedeflemeler için

---

133 Harker "Political Advertising Revisited" (n 131) 34-36.

134 İbid 53.

135 Freek van Gils, Wieland Müller and Jens Prüfer, 'Microtargeting, Voters' Unawareness, and Democracy' (2025) 41(2) The Journal of Law, Economics, and Organization 634–653.

136 İbid 634-653.

137 İbid 634-653.

138 İbid 634-653.

139 Martin-Pieter Jansen, Yannic Meier and Nicole C Krämer, 'Seeing through the ad? An investigation of persuasion awareness, coping mechanisms, and credibility for targeted political advertisements' (2026) 45(7) *Behaviour & Information Technology* 1443-1445.

140 Guimaraes e Silva, *Deceptive Influencing as a Harm to Democratic Politics* (n 38) 269.

önceden açık rıza vermesi gerektiği vurgulanmaktadır.[141] Aksi halde, kullanıcı kontrolü ve rıza temelli modellerde ise kişisel verilerin kullanımına ilişkin bireysel özerkliği güçlendirmeyi amaçlamakla birlikte, rızanın çoğu zaman bilgilendirilmiş ve özgür olmadığı yönündeki eleştiriler nedeniyle sınırlı bir koruma sunduğu kabul edilmektedir.[142]

Son olarak, Bayer mikro hedeflemenin seçmenlerin bilgi edinme haklarına ve demokratik tartışma ortamına verdiği zararları ortadan kaldırmanın en kesin yolunun, bu aracın siyasal söylemde kullanılmasının tamamen yasaklanması olduğunu savunmaktadır.[143] Hassas veri kullanımının yasaklanması veya hedeflenmiş siyasi reklam seçim dönemlerinde kısmen ya da tamamen yasaklanması gibi kısıtlayıcı yaklaşımlar, riskleri azaltmada teoride en etkili araçlar olarak görülse de aşırı müdahaleci biçimde tasarlandıklarında ifade özgürlüğü bakımından ciddi sakıncalar doğurabileceğinin altı çizilmiştir.[144] Bu nedenle literatür, hedeflenmiş siyasi reklamın tek bir araçla değil; tanım, şeffaflık, sınırlama ve denetimi bir araya getiren karma ve çok katmanlı bir düzenleyici model ile ele alınması gerektiği sonucuna ulaşmaktadır.[145]

## III. TÜRK SEÇİM HUKUKUNDA MİKRO-HEDEFLEME UYGULAMALARI VE DÜZENLEME GEREKLİLİĞİ

Son on yılda Türkiye'deki siyasi partiler, Facebook, TikTok, X, Instagram ve YouTube gibi dijital platformların artan önemi nedeniyle kampanya faaliyetlerinin önemli bir bölümünü çevrim içi ortama taşımıştır.[146] Bununla birlikte, siyasi partilerin ve adayların çevrim içi kampanya faaliyetlerinde hedeflenmiş siyasi reklamlara ne ölçüde başvurduğu sorusu önem taşımaktadır?

Bu konuda başvurabileceğimiz tek kaynak sosyal medya platformlarının gönüllü olarak sunmuş oldukları reklam kütüphane arşivleridir. Fakat platformların sunduğu bilgilerin mikro hedefleme yöntemlerini anlamak için oldukça yüzeysel ve yetersiz kaldığı vurgulanmıştır.[147] Mevcut sistemin veri setlerini birleştirerek sunması, reklam harcamalarının ve kitle seçimlerinin tam olarak izlenmesini

---

141 Simon, 'Solutions for Regulating' (n 1) 12-13.

142 İbid 12-13.

143 Bayer, 'Double Harm to Voters' (n 18) 11.

144 Kröger et al. 'Regulating Political Microtargeting' (n 69) 44.

145 Christophe Marret, 'The Impact of Social Media on Elections: Disinformation and Micro-Targeting Advertising in the 2019 EU Elections' (NUPRI Working Paper 4, University of São Paulo 2020).

146 Mehmet Fatih Karaca, '2023 Cumhurbaşkanlığı Seçiminde Sosyal Medya Kullanımı: Instagram ve X Üzerine Bir İnceleme' (2024) 13(1) *İnönü Üniversitesi Uluslararası Sosyal Bilimler Dergisi* 140.

147 Somya Mehta and Kristofer Erickson, 'Can online political targeting be rendered transparent? Prospects for campaign oversight using the Facebook Ad Library' (2022) 11(1) *Internet Policy Review* 24-26.

zorlaştırdığı ve kamusal denetimi kısıtladığı altı çizilmiştir.[148] Örneğin Facebook Reklam Kütüphanesi, siyasi reklamcılıkta şeffaflığı artırmayı hedeflese de, sunulan verilerin niteliği ve kapsamı konusunda araştırmacılar tarafından tespit edilen önemli kısıtlamalar bulunmaktadır.[149] Reklam Kütüphanesi, bir reklam verenin belirli bir kitleye ulaşmak için hangi kriterleri (örneğin yüklenmiş listeler veya "Benzer Hedef Kitleler") seçtiğini açıkça belirtmemektedir.[150] Araştırmacılar hedefleme davranışını yalnızca reklamın gösterildiği kitleye bakarak tahmin etmeye çalışmakta; ancak bu görüntünün reklam verenin niyetinden mi yoksa Facebook'un kendi algoritmasından mı kaynaklandığı netleşmemektedir. Reklam verenlerin kullanımına sunulan detaylı hedefleme seçeneklerinin çoğu kütüphanede görünür değildir. Bu nedenle bir reklamın gerçekten mikro hedefleme içerip içermediğini kesin olarak belirlemek mümkün değildir.[151] Ayrıca reklamların tam olarak kaç kişiye ve ne sıklıkla gösterildiğini ortaya koyan ayrıntılı verilere araştırmacıların erişimi bulunmamaktadır.[152] Benzer şekilde, Google'ın Türkiye'de siyasi reklamlara ilişkin şeffaflık mekanizmaları bulunmakla birlikte, bu mekanizmalar hedefleme ölçütlerinin tümünü ve reklamların dağıtım sürecine ilişkin ayrıntılı bilgileri her zaman ortaya koymamaktadır. Bu nedenle, öncelikle bu alandaki şeffaflık eksikliğine dikkat çekilmelidir. Hangi siyasi partinin veya adayın, hangi tür hedeflenmiş reklamları, hangi seçmen gruplarına ve hangi ölçütlere dayanarak gösterdiğine ilişkin bilgilere daha açık ve kolay biçimde erişilebilmesi gerekmektedir. Bu çerçevede, siyasi partilerin ve adayların seçim kampanyalarında kişiselleştirilmiş siyasi reklamlardan ne ölçüde yararlandığının öncelikle şeffaflaştırılması önem taşımaktadır.

Platform verileri önemli olmakla birlikte, hedeflenmiş siyasi reklamların kullanım düzeyini tam olarak açıklamakta sınırlı kalmaktadır. Bu nedenle konuya ilişkin ampirik çalışmaların da incelenmesi gerekmektedir. Nitekim 2023 Türkiye genel seçimlerine yönelik bir ampirik çalışma, siyasi partilerin seçmeni bütüncül bir kamusal özne olarak değil; dini, ekonomik, kültürel ve sosyal kimlikler üzerinden parçalanmış hedef kitleler şeklinde ele aldığını ve dijital kampanya stratejilerini bu

148 İbid 15.

149 İbid 23.

150 İbid 22.

151 İbid 22.

152 Facebook, *Advertising policies: Political content* (Meta Business Help) https://tr-tr.facebook.com/business/help/736091520909332 erişim tarihi: 12.12.2025. Benzer sekilde, Almanya'daki reklam kütüphanesi üzerine yapılan çalışmada da Siyasi reklam şeffaflığı amacıyla oluşturulan "Political Ad Libraries" (örneğin Facebook'un reklam kütüphaneleri) demokratik denetim açısından önemli bir araç olmasına rağmen; mevcut halleriyle ciddi veri eksiklikleri, teknik sınırlılıklar ve standartlaşma problemleri nedeniyle gerçek anlamda şeffaflık sağlamaktan uzak oldugu vurgulanmistir. Bakiniz Juan Carlos Medina Serrano, Orestis Papakyriakopoulos and Simon Hegelich, 'Exploring Political Ad Libraries for Online Advertising Transparency' (Proceedings of the 2020 Conference on Fairness, Accountability, and Transparency (FAT '20)* (ACM New York 2020).

segmentasyon üzerine inşa ettiğini ortaya koymaktadır.[153] Etiket temelli gündem mühendisliği, bot destekli görünürlük artırımı ve veri odaklı analiz altyapısı birlikte değerlendirildiğinde, Türkiye'de fiilî bir mikro-hedefleme rejiminin oluştuğu iddia edilmektedir. Bu çalışma, siyasi reklamcılık ve iletişimin artık televizyon aracılığıyla herkese aynı mesajın iletilmesine dayanan kitlesel modelden uzaklaştığını; veri analitiği sayesinde seçmen gruplarının ekonomi, din, spor veya bayramlar gibi farklı ilgi alanlarına yönelik kişiselleştirilmiş mesajlarla hedeflendiği bir yapıya evrildiğini kanıtlarıyla ortaya koymaktadır.[154] Siyasal iletişimin tarihsel gelişimini ele alındığı bir çalışmada da benzer şekilde eskiden mesajların mümkün olduğunca geniş kitlelere ulaştırılması hedeflenirken, günümüzde her bir seçmene bireysel olarak ulaşma çabasının olduğu vurgulanmıştır.[155]

İkinci olarak siyasi partilerin ve adayların hangi hukuki sınırlar içinde seçmenlerin kişisel verilerini kullanarak seçmen gruplarına özel kişisel seçim reklamı hazırladığına bakılmalıdır. Seçim mevzuatımızda online platformlarda yapılan seçim reklamlarına ilişkin özel bir düzenleme yer almamaktadır. Seçim hukuku büyük ölçüde geleneksel medya kuruluşlarında gerçekleşen siyasi reklamlara odaklanıyor.[156] Siyasi reklamların son derece kişiselleştirilmiş bir şekilde sunulabildiği ve algoritmaların kullanıcılara sosyal medya platformlarında etkileşimde kalmalarını sağlayacak öncelikli içerikler gösterdiği çevrimiçi medya ortamına yeterince uyarlanmış değil.

2010 yılında 298 sayılı Kanun'a eklenen "Basın, iletişim araçları ve internette propaganda" başlıklı düzenlemeye göre, seçime katılan siyasi partiler ve bağımsız adaylar, propaganda süresinin sona ermesine kadar yazılı basında ilan ve reklam yoluyla veya internet sitesi açarak sözlü, yazılı ya da görüntülü propaganda yapabilirler. Aynı maddenin devamında, siyasi partilerin kendi üyeleri dışındaki seçmenlere sesli, görüntülü veya yazılı mesaj göndermesi yasaklanmıştır.

298 sayılı Kanun partilerin üyeleri dışındaki seçmene doğrudan elektronik iletişimle (SMS, arama, e-posta) propaganda yapılmasını yasaklamakta, buna karşılık sosyal medya ve çevrimiçi reklam ağları üzerinden davranışsal ve demografik hedefleme yapılmasını açıkça düzenlememektedir. Sonuç olarak Türkiye'de çevrimiçi siyasi reklamcılık, özellikle de Facebook, Instagram, X, Google gibi

---

153 Ali Najafi, Nihat Mugurtay, Yasser Zouzou, Ege Demirci, Serhat Demirkiran, Huseyin Alper Karadeniz and Onur Varol, 'First Public Dataset to Study 2023 Turkish General Election' (2024) 14 *Scientific Reports* 8794 https://doi.org/10.1038/s41598-024-58006-w erişim tarihi: 15 Ağustos 2026.

154 İbid 87-94.

155 Y Devran and ÖF Özcan, 'Siyasal İletişimde "Araç" Öncelliğinden "Mikro Hedefe" Uzanan Yaklaşımlar: Yapay Zeka Teknolojisinin Mikro Hedef Kitlenin Belirlenmesinde ve İletişiminde Kullanımı' (2020) 24(4) Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi 19-77.

156 Bakınız 298 sayılı seçimlerin temel hükümleri ve seçmen kütükleri hakkında kanunun secim propagandası başlıklı ikinci kısım m.49'dan m. 66'a kadar geleneksel propaganda ile ilgili detaylı düzenlemelere ver verilmiş.

platformlarda yürütülen hedefli kampanyalar bakımından seçim hukukunda belirgin bir "düzenleme boşluğu" mevcuttur; zamanlama ve genel propaganda yasakları dışında bu faaliyetler için özel bir şeffaflık, etiketleme, hedefleme kısıtı veya platform sorumluluğu rejimi öngörülmemektedir.

Kişisel verilerin seçim propagandasında kullanılması açısından dikkate alınması gereken bir diğer önemli mevzuat, Kişisel Verilerin Korunması Kanunu'dur. Fakat KVKK siyasi partilerin veya adayların seçmenlerin kişisel verilerini hangi amaçlarla, hangi hukuki sebebe dayalı olarak işleyebileceğini, bunları nasıl profil çıkarma veya hedefli reklam amaçlı kullanabileceğini doğrudan düzenleyen özel bir bölüm veya madde yoktur. 6698 sayılı Kişisel Verilerin Korunması Kanunu'nun genel hükümlerine bakmak gerekir. Buna göre siyasi aktörler, seçmen verilerini işlerken açık rıza veya kanunda öngörülen diğer işleme şartlarından birine dayanmak; aydınlatma yükümlülüğünü yerine getirmek, amaçla sınırlılık ve veri minimizasyonu ilkelerine uymak zorundadır. Etnik köken, siyasi düşünce, din veya sağlık bilgisi gibi özel nitelikli kişisel verilerin işlenmesi ise Kanun'un 6. maddesinde öngörülen şartların varlığına ve gerekli yeterli önlemlerin alınmasına bağlıdır.[157]

Online siyasi reklamcılıkta kişiselleştirilmiş hedefleme yapılırken kişisel verilerin kullanımına ilişkin olarak iki temel veri kaynağı arasında hukuki nitelik bakımından bir ayrım yapılması gerekmektedir. Birinci durumda, partiler seçmenin özel nitelikli olmayan örneğin adres, yaş, cinsiyet, e-posta adresi gibi genel nitelikli verilerine[158] dayanarak belli seçmen grubuna özgü siyasi reklam göstermişse, genel kural KVKK m. 5/1'deki kişisel veriler ilgili kişinin açık rızasının[159] olması gerekecektir. Ancak m.5/2'de sayılan hukuki sebeplerden birinin (örneğin kanunlarda açıkça öngörülmesi, sözleşmenin kurulması veya ifası için zorunluluk, veri sorumlusunun hukuki yükümlülüğünü yerine getirmesi, bir hakkın tesisi/kullanılması/korunması ya da veri sorumlusunun meşru menfaati) varlığı hâlinde açık rıza aranmaksızın da işlenebilir.

298 sayılı Kanun'un 47. maddesinin dördüncü fıkrasında; seçmen kütüklerinin seçimlere katılma yeterliliğini taşıyan siyasi partilerce talep edildiğinde paylaşılacağı öngörülmüştür. Partilerin bu verileri kanuni bir yetkiye dayanarak elde etmiş olduğu akla gelebilir. Bu erişimin sağlanmasındaki amaç, seçimlerin dürüstlüğünün

---

157 6698 sayılı Kişisel Verilerin Korunması Kanunu, m 4, 5, 6(4) ve 10.

158 Genel nitelikli kişisel veriler KVKK m. 6/1'de sinirli sayıda sayılmış olan özel nitelikli veriler dışında kalan verileri ifade etmektedir. Özel nitelikli veriler ise kanunda sınırlı sayıda sayılmıştır. Kanun m. 6/1: "kişilerin ırkı, etnik kökeni, siyasi düşüncesi, felsefi inancı, dini, mezhebi veya diğer inançları, kılık ve kıyafeti, dernek, vakıf ya da sendika üyeliği, sağlığı, cinsel hayatı, ceza mahkumiyeti ve güvenlik tedbirleriyle ilgili verileri ile biyometrik ve genetik verileri özel nitelikli kişisel veridir."

159 Açık rıza KVKK'nin m.3/1-a' da "Belirli bir konuya ilişkin, bilgilendirmeye dayanan ve özgür irade ile açıklanan rıza" olarak belirlenmiştir.

denetlenmesi ve sandık güvenliğinin etkin biçimde sağlanmasıdır. Bu nedenle, söz konusu erişimin seçmenlere yönelik propaganda faaliyetleri yürütülmesi veya kişisel verilerin siyasi iletişim amacıyla kullanılması bakımından tanınmış bir yetki olarak değerlendirilip değerlendirilemeyeceğinin ayrıca incelenmesi gerekmektedir.

Siyasi partiler, seçmenlere ilişkin kişisel verileri doğrudan kanuni bir yetkiye dayanarak elde etmektedir. Bu sebeple seçmen kütüğünde yer alan sınırlı demografik bilgiler, "kanunda öngörülme" (KVKK m.5/2-ç) hukuki sebebine dayanılarak işlenebilmekte olup, bu verilerin propaganda faaliyetleri kapsamında kullanılması ilk bakışta bir hukuka uygunluk sebebi teşkil ediyormuş gibi görünebilir. Zira siyasi partilerin seçmenlerle iletişim kurabilmesi demokratik sürecin doğal bir unsurudur ve bu amaçla işlenen veriler KVKK çerçevesinde istisnai olarak meşru kabul edilebilir. Ancak 298 sayılı Kanun m.47, seçmen listelerinin partilere verilmesini seçimlerin dürüstlüğünü denetleme amacıyla öngörmüştür. Kanaatimizce burada söz konusu verilerin dijital reklam hedeflemesi (pazarlama/propaganda) amacıyla kullanılıp kullanılamayacağı ve bunun "amaçla sınırlılık" ilkesini (KVKK m.4/2-ç) ihlal edip etmediği ayrıca değerlendirilmesi gerekmektedir.

İkinci durumda ise siyasi partiler, seçmen kütüklerinde yer almayan ve bireylerin özel nitelikli kişisel verileri niteliğindeki siyasi tercihlerine, sosyo-ekonomik konumlarına, davranışsal özelliklerine, ilgi alanlarına veya platformların algoritmik çıkarımlarına dayalı verileri kullanarak kişiselleştirilmiş siyasi reklam hedeflemesi yapmaktadır. İşsizlik durumu, meslek, gelir seviyesi, etnik aidiyet, dini eğilim, muhafazakâr veya seküler, sendika üyeliği ya da siyasi görüş gibi değişkenler KVKK m.6 anlamında özel nitelikli kişisel veri veya en azından "kişinin siyasi kanaatine ilişkin çıkarım" niteliği taşıdığından, bu tür verilerin işlenebilmesi ancak açık rıza ile mümkündür. Açık rıza KVKK'nin m. 3/1-a'da, "belirli bir konuya ilişkin, bilgilendirmeye dayanan ve özgür irade ile açıklanan rıza" seklinde tanımlanmıştır. İşleneceği ilgili kişi hangi amaç ve kapsamda ne ile ilgili olarak rıza verdiğini ve verisinin ne şekilde işleneceğini bilmeli ve buna göre rızasını açıklamalıdır. Bilgilendirmeye dayanma unsuru gereğince kişinin verisini işlenmesine rıza göstermeden önce konuya ilişkin yeterli düzeyde bilgi sahibi olması şeklinde açıklanabilir. Kişinin sadece konu üzerinde değil, aynı zamanda rızanın sonuçları üzerinde de tam bilgi sahibi olması gerekir. Genel ve belirsiz rıza beyanları KVKK bakımından geçerli kabul edilmez.

Buna göre seçmenin "kimlik, iletişim ve çevrimiçi davranış verilerimin siyasi parti X tarafından seçim kampanyası kapsamında kişiselleştirilmiş siyasi reklam gösterimi amacıyla işlenmesine rıza veriyorum." şeklinde rızasının siyasi reklam gösterimine ilişkin olması gerekir. KVKK m.10'daki aydınlatma yükümlülüğü yerine getirilmeden açık rıza geçerli olmaz. Buna göre hedeflenmiş siyasi reklam faaliyetlerinde ilgili kişinin, hangi kişisel verilerinin işleneceğini, bu verilerin hangi somut amaçlarla kullanılacağını, kendisi hakkında profil oluşturulup oluşturulmayacağını, otomatik

karar verme veya algoritmik değerlendirme süreçlerinin bulunup bulunmadığını, verilerin Meta veya Google gibi dijital platformlara aktarılıp aktarılmayacağını, yurt dışına veri aktarımı yapılıp yapılmayacağını ve verilerin ne kadar süreyle saklanacağını açık ve anlaşılır biçimde bilmesi gerekir. Aksi halde, örneğin kişi yalnızca bir bültene abone olduğunu düşünerek rıza verirken arka planda siyasi eğilim analizi yapılıyor ve kişiselleştirilmiş propaganda amacıyla profil çıkarılıyorsa, bu rıza bilgilendirmeye dayalı sayılamaz ve dolayısıyla KVKK anlamında geçerli bir açık rıza olarak değerlendirilemez.

Uygulamada siyasi partiler, açık rızayı doğrudan seçmenden almamakta; çoğu zaman sosyal medya ve dijital reklam platformlarının örneğin Meta, Google vb. kullanıcılarından ticari amaçlarla topladığı geniş veri kümelerine ve bu platformların oluşturduğu hedefleme segmentlerine dayanarak reklam vermektedir. Bu yöntem, hukuken geçerli bir açık rıza yerine platformlara verilen "genel nitelikli kullanım izinlerinin", siyasi propaganda amaçlı veri işlemeye dolaylı olarak taşınması anlamına geldiğinden, KVKK'nın açık rıza rejimi bakımından yeterli değildir. Açık rıza, KVKK uyarınca belirli bir konuya ilişkin, bilgilendirmeye dayanan ve özgür iradeyle açıklanan bir irade beyanı olmak zorundadır; platforma verilen geniş kapsamlı kullanım izinlerinin siyasi reklam hedeflemesi için kullanılmasına yönelik "örtülü veya dolaylı rıza" olarak yorumlanması hukuken mümkün değildir.

Bu nedenle, siyasi partilerin; seçmenin özel nitelikteki kişisel verilerine veya platformların algoritmik çıkarsamalarına dayalı mikro hedefleme faaliyetlerine KVKK bakımından açık rıza gerektirdiği hâlde, bu rızanın siyasi amaçla alınmamış olması nedeniyle hukuka aykırı olduğunu söylemek yanlış olmaz.

Bu nedenle Türkiye'de kişisel verilerin seçim propagandasında kullanımı, teoride KVKK'nın genel ilkeleriyle sınırlandırılmış olsa da siyasi faaliyetlerin kendine özgü statüsü, denetim pratiklerinin zayıflığı ve seçim kanunlarının dijital profil çıkarma, hedefleme tekniklerini hiç adını anmaması nedeniyle, uygulamada ciddi bir gri alan ve düzenleme boşluğu oluşturmaktadır. Partiler ve adaylar seçim kampanyalarında mikro hedefleme yaparken, bunların hukuki sınırları açık, net ve seçim hukuku düzeyinde özel olarak çizilmiş değildir.

## IV. KİŞİSELLEŞTİRİLMİŞ SİYASİ REKLAMCILIĞIN TÜRK SEÇİM HUKUKUNDA DÜZENLENMESİNE İLİŞKİN ÖNERİLER

Mikro hedeflemenin siyasi kampanyalarda kullanılması demokrasinin işleyişini önemli ölçüde bozma potansiyeli taşımaktadır. Bu durum, seçmen manipülasyonu ve bastırılması, kutuplaşmanın artması, yanlış bilginin yayılması ve uzun vadede seçmen katılımının düşmesine yol açabilir. Bu nedenle, genel veri koruma yasalarına güvenmek yerine, seçim kampanyaları bağlamında kişisel verilerin toplanması, saklanması, işlenmesi ve kullanılması sıkı düzenlemelere ve denetime tabi tutulmalıdır. Türkiye'de de diğer ülke örneklerinde olduğu gibi politik mikro-hedefleme sorunu, yalnızca genel veri koruma ilkeleriyle (KVKK

gibi) düzenlenerek çözülemez, demokratik kamusal tartışmanın sağlıklı işlemesi için özel bir seçim dönemi düzenlemesine ihtiyaç vardır.

Türkiye'deki tek açık düzenleme alanı, siyasi partilere seçmen kütüğü bilgilerinin verilmesine ilişkin çerçevedir. Partiler, YSK tarafından sağlanan seçmen listelerini almakta ve bu listelerde yer alan temel demografik verileri yaş, cinsiyet, ikamet gibi seçim faaliyetleri kapsamında kullanabilmektedir. Ancak bu verilerin dijital reklam hedeflemesinde nasıl kullanılabileceği kanunda detaylandırılmamıştır. Daha önemlisi, partilerin sosyal medya platformları üzerinden topladıkları veya üçüncü taraf veri sağlayıcılarından elde ettikleri ek kişisel verilerin nasıl kullanılacağı konusunda açık bir düzenleme bulunmadığı için uygulama tamamen gri bir alan hâline gelmiştir.

Diğer yandan siyasi görüş, etnik köken, din, mezhep gibi özel nitelikli veriler bakımından kişisel verilerin işlenmesi bakımından KVKK hükümleri geçerlidir; siyasi görüş gibi hassas kişisel verilerin işlenmesi için açık rıza gerekir. Ancak çevrimiçi siyasi reklamların verenin kim olduğunun veya hangi kişisel veri kategorilerine dayanıldığının görünmez olması nedeniyle KVKK'nın bu alanda etkin şekilde uygulanması pratikte mümkün olmamaktadır. Platformların sağladığı hedefleme seçenekleri ile partilerin kendi veri setlerini birleştirmesi konusunda açık bir kanuni sınır veya denetim mekanizması bulunmamaktadır. Yani hukuken hassas veriler üzerinden siyasi mesaj üretilmesi yasak olsa da bunun tespiti ve yaptırımı oldukça zordur.

Bu nedenle en sağlıklı yaklaşım, seçim mevzuatı ile veri koruma rejimini birbiriyle uyumlu şekilde değiştirerek öncelikle 'siyasi mikro-hedefleme' kavramını açıkça tanımlamaktır. Hassas kişisel veriler ile ilgi alanları ve davranışsal veriler kullanılarak yapılan siyasi mikro hedefleme reklamları bakımından, açık ve özel bir düzenleme yapılmasında fayda bulunmaktadır. Bu tür reklamlara ilişkin kuralların, kişisel verilerin korunmasına ilişkin mevzuatla uyumlu olacak şekilde, seçmenin açık ve aydınlatılmış rızasının alınmasını esas alması mümkündür. Özellikle hassas kişisel verilerin kullanıldığı durumlarda, seçmenin, kendisine gösterilen hedeflenmiş siyasi reklamın bu veriler temelinde sunulduğunun farkında olması önem taşımaktadır. Bu farkındalık, seçmen iradesinin serbestçe oluşabilmesi ve hedeflenmiş siyasi reklamların olası manipülatif etkilerinin sınırlandırılabilmesi açısından belirleyici bir rol oynamaktadır. Diğer bir seçenek olarak, Avrupa Birliği düzenlemeleriyle uyumlu biçimde, hedeflenmiş siyasi reklamlarda hassas kişisel verilerin kullanılması yasaklanabilir. Böylece siyasi görüş, dinî inanç, etnik köken, sağlık durumu, cinsel yönelim ve göçmenlik statüsü gibi hassas verilere dayanılarak kişiye özel siyasi reklamların oluşturulması ve sunulması önlenebilir.

Her ne kadar şu anda platformların inisiyatifiyle bu platformlarda yapılan siyasi reklamların arşivi tutulmuş olsa da bu meselenin platformların inisiyatifine bırakılmayacak kadar önemli olduğunun bilincinde olunması gerekir. Bu sebeple, platformlara kanuni yükümlülük getirilerek tüm dijital siyasi reklamların kamuya

açık bir "reklam kütüphanesinde" arşivlenmesi; reklamı veren kişi veya kuruluşun, reklamın yayımlanma tarihinin, içeriğinin ve hedefleme kriterlerinin geriye dönük olarak herkes tarafından incelenebilir hâle getirilmesi gerekmektedir. Özellikle de özel nitelikli kişisel veriler kullanılarak hedefleme yapılmışsa bunun izlenebilirliğini sağlayacak şeffaflık ve arşiv yükümlülükleri getirilmelidir. Somut olarak önerilebilecek tedbirler arasında partilere ve reklam veren platformlarına seçim dönemine ilişkin reklam arşivleri tutma, hedefleme kriterlerini açıklama ve denetim için erişilebilir kayıtlar sağlama zorunluluğu ile ihlaller için caydırıcı yaptırımların öngörülmesi yer almalıdır. Böylece hem seçmenin mahremiyeti korunur hem de demokratik tartışmanın eşit ve şeffaf koşulları sağlanır.

Televizyon ve radyoda uygulanan "sessizlik dönemi" kurallarının çevrimiçi reklam alanına da yansıtılıp yansıtılamayacağı ayrıca değerlendirilmesi gereken bir konudur. YSK, yayın yasağı saatleri ve propaganda yasakları gibi alanlarda yetkili olmakla birlikte, bu yetkinin sosyal medya ve dijital reklamlar bakımından nasıl uygulanacağı belirsizdir. Nitekim YSK seçimden önceki son 24 saatte propaganda yasağı gibi kararlar almakta ve bu kararlar RTÜK aracılığıyla ulusal yayınlara uygulanmaktadır. Fakat YSK'nın denetimi büyük ölçüde televizyon ve radyo yayınlarında eşitlik ilkesinin korunması ve kamu kaynaklarının kampanyalarda kullanılmasının önlenmesi gibi geleneksel ihlal alanlarıyla sınırlı kalmaktadır. Dijital ortamda ise sınırlar net değildir: Örneğin TikTok'ta yalnızca belirli bir yaş grubuna gösterilen sponsorlu bir videonun bu yasak kapsamında "siyasi reklam" sayılıp sayılmayacağı ya da hedeflenmiş bir Instagram hikâyesinin propaganda yasağına tabi olup olmadığı açık değildir. Mevzuat ve YSK uygulaması bu sorulara henüz kesin bir cevap vermemektedir. Çünkü henüz "mikro-hedefli dijital propaganda" ayrı bir kategori olarak tanımlanmış değildir. Bu durum, söz konusu faaliyetlerin etkin biçimde denetlenmesini güçleştirmekte ve özellikle son 24 saatlik propaganda yasağı döneminde sponsorlu siyasi içeriklerin sosyal medya platformlarında otomatik olarak durdurulup durdurulamayacağı sorusunu tartışmaya açmaktadır.

Bu düzenlemenin ihlali hâlinde, hem reklamı veren siyasi parti, aday veya üçüncü kişilerin hem de reklamı yayımlayan platformların sorumluluğu söz konusu olmalıdır. Türkiye'de hâlen platformlara yönelik özel bir sorumluluk mekanizması bulunmamaktadır. Bu nedenle, AB düzenlemelerinde olduğu gibi platformlara açık yükümlülükler getirilmesi ve bu yükümlülüklere uyulmaması hâlinde etkili finansal yaptırımlar öngörülmesi gerekmektedir.

Son olarak online seçim kampanyalarında kullanılan kişisel verilerimiz hakkında bir düzenleme yapıldığında kişiselleştirilmiş seçim reklamlarında ortaya çıkabilecek kişisel veri ihlallerinin hangi kurumsal otorite tarafından denetleneceği ve yaptırıma bağlanacağının da açıklığa kavuşturulması gerekmektedir.[160] Bu bağlamda, seçim

[160] Andrew Barclay, Rachel Gibson and Katherine Dommett, 'The regulatory ecosystem of data driven

sürecinin bütünlüğünden sorumlu olan seçim yönetim organları ile (örneğin Türkiye'de Yüksek Seçim Kurulu) kişisel verilerin korunmasına ilişkin uzmanlaşmış bağımsız denetim otoriteleri (Kişisel Verileri Koruma Kurumu) arasında yetki ve sorumluluk alanlarının kesiştiği gri bir alan ortaya çıkmaktadır. Seçim otoriteleri, kampanya faaliyetlerinin adilliğini ve eşitliğini sağlama konusunda kurumsal meşruiyete sahipken, veri koruma otoriteleri kişisel verilerin hukuka uygun işlenip işlenmediğini değerlendirme konusunda uzmanlığa sahiptir. Bu ikili yapı, mikro hedefleme gibi hem seçim güvenliğini hem de veri koruma hukukunu ilgilendiren karmaşık uygulamalarda kurumsal parçalanma ve sorumluluk boşluğu riskini beraberinde getirmektedir. Dolayısıyla, kişiselleştirilmiş siyasi reklamcılığın etkin biçimde denetlenebilmesi için ya kurumlar arası açık bir yetki paylaşımı ve iş birliği mekanizmasının tesis edilmesi ya da bu alana özgü bütüncül ve uzmanlaşmış bir denetim modelinin geliştirilmesi gerekmektedir.[161]

## SONUÇ

Siyasi mikro-hedefleme uygulamaları, kişilerin özel hayatının gizliliği ile demokratik kamusal tartışmanın bütünlüğü bakımından önemli riskler doğurmaktadır. Seçmenlerin kişisel verileri, çevrim içi davranışları, siyasi eğilimleri ve kimi durumlarda psikolojik özellikleri temelinde profillenmesi, bu verilerin şeffaf olmayan veya hukuka aykırı biçimde siyasi iletişim amacıyla kullanılmasına yol açabilmektedir.

Karşılaştırmalı hukuk incelemesi, özellikle Avrupa Birliği'nde genel veri koruma kurallarının varlığına rağmen siyasi reklamların kişiselleştirilmesi ve hedeflenmesi meselesinin ayrıca düzenlenmesi gerektiğinin kabul edildiğini göstermektedir. Bu yaklaşım, siyasi mikro-hedeflemenin yalnızca kişisel verilerin işlenmesine ilişkin bir mesele olmadığını; seçimlerin dürüstlüğü, siyasi eşitlik, kamusal tartışmanın bütünlüğü ve demokratik karar alma süreçlerinin korunmasıyla da doğrudan ilgili olduğunu ortaya koymaktadır. Bu nedenle Avrupa Birliği'nde geliştirilen reklam şeffaflığı, reklam arşivleri, hedefleme ölçütlerinin açıklanması, hassas kişisel verilere dayalı hedeflemenin sınırlandırılması ve platformlara yükümlülük getirilmesi gibi düzenlemeler, Türk hukukunda yapılacak düzenlemeler bakımından yol gösterici niteliktedir.

Türkiye'de mevcut seçim hukukunun dijital kampanya yöntemleri ve özellikle siyasi mikro-hedefleme karşısında yetersiz kaldığı görülmektedir. Bunun temel nedeni, mevcut yasal çerçevenin büyük ölçüde geleneksel seçim kampanyası araçlarına odaklanması; buna karşılık çevrim içi platformlarda yürütülen veri temelli siyasi iletişimin teknik, kişiselleştirilmiş ve çoğu zaman görünmez niteliğini yeterince dikkate almamasıdır. Kişisel verilerin siyasi amaçlarla işlenmesi, seçmenlerin

campaigning in the UK' (2023) Frontiers in Political Science (Original Research) 5-6.

161 İbid 5-6.

profillenmesi, çevrim içi reklamların hedefleme ölçütleri ve platformların bu süreçteki sorumluluğu bakımından açık düzenlemelerin bulunmaması, demokratik süreçler açısından önemli bir hukuki boşluk yaratmaktadır. Bu çerçevede Türkiye'de kişiselleştirilmiş siyasi reklamların şeffaflığını sağlamaya yönelik, tutarlı ve kapsamlı bir yasal çerçevenin oluşturulması gerekmektedir.

## KAYNAKÇA

Abbas GM, 'The Influence of Political Advertising on Voter Behavior: A Study on How Targeted Ads Shape Voter Preferences and Engagement' (2024) 1(2) Interdisciplinary Journal of Humanities, Media, and Political Science 185-193.

Barclay A, Gibson R and Dommett K, 'The regulatory ecosystem of data driven campaigning in the UK' (2023) Frontiers in Political Science 1-13.

Barocas S, 'The Price of Precision: Voter Microtargeting and Its Potential Harms to the Democratic Process' (2012) Proceedings of the First Edition Workshop on Politics, Elections and Data (PLEAD'12) ACM International Conference on Information and Knowledge Management 31-36.

Bartlett J, Smith J and Acton R, The Future of Political Campaigning (Demos, July 2018).

Bayer J, 'Double Harm to Voters: Data-Driven Micro-Targeting and Democratic Public Discourse' (2020) 9(1) Internet Policy Review 1-17.

Bulka T, 'Algorithms and Misinformation: The Constitutional Implications of Regulating Microtargeting' (2022) 32(4) Fordham Intellectual Property, Media and Entertainment Law Journal Article 6, 1107-1146.

Blasi Casagran C and Vermeulen M, 'Reflections on the murky legal practices of political micro-targeting from a GDPR perspective' (2021) 11(4) International Data Privacy Law 348-359.

Bon E, Dommett K, Gibson R, Kruikemeier S and Lecheler S, 'Are Certain Types of Microtargeting More Acceptable? Comparing US, German, and Dutch Citizens' Attitudes' (2024) 12 Media and Communication Article 8520, 1-19.

Campaign Legal Center, 'Defending Transparency Rules in Washington State (Washington State v Meta Platforms Inc)' <https://campaignlegal.org/cases-actions/defending-transparency-rules-washington-state-washington-state-v-meta-platforms-inc> erişim tarihi: 21.02.2026.

Cavaliere P, Mude H, Bonaventura I and Galindo Sanchez M, Micro-Targeting in Political Campaigns: A Comparative Analysis of Legal Frameworks, (2021) University of Edinburgh Law School and Privacy International 1-44.

Chester J and Montgomery KC, 'The Role of Digital Marketing in Political Campaigns' (2017) 6(4) Internet Policy Review https://doi.org/10.14763/2017.4.773.

Council of Europe, Guidelines on the Protection of Individuals with regard to the Processing of Personal Data by and for Political Campaigns <https://www.coe.int/en/web/data-protection/political-campaigns> erişim tarihi: 26.10.2025.

Das S, 'Reform UK tracked private user information without consent' The Guardian <https://www.theguardian.com/politics/article/2024/aug/10/reform-uk-tracked-private-user-information-without-consent> erişim tarihi: 24.02.2026.

Davis K, A Case for Regulating Political Microtargeting: How the Messaging of Meta Ads in the 2024 U.S. Presidential Election Varied by Age, Gender, and State (University of Chicago 2024) 1-84.

Decker H, 'The Role of Content Personalisation in Political Social Media Campaigning: A Review of Political Microtargeting' (2025) 35 Zeitschrift für Politikwissenschaft 83–98.

Devran Y and Özcan ÖF, 'Siyasal İletişimde "Araç" Öncelliğinden "Mikro Hedefe" Uzanan Yaklaşımlar: Yapay Zeka Teknolojisinin Mikro Hedef Kitlenin Belirlenmesinde ve İletişiminde Kullanımı' (2020) 24(4) Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi 1977-1992.

Dobber T, Ó Fathaigh R and Zuiderveen Borgesius FJ, 'The Regulation of Online Political Micro-Targeting in Europe' (2019) 8(4) Internet Policy Review. 1-20.

Dowling M-E, 'Mitigating microtargeting: Political microtargeting law in Australia and New Zealand' (2024) 18 Regulation & Governance 987-999.

Eskens S, 'The Role of the Regulation on the Transparency and Targeting of Political Advertising and the European Media Freedom Act in the EU's Anti-Disinformation Strategy' (2025) 58 Computer Law & Security Review 106-185.

European Union, Regulation (EU) of the European Parliament and of the Council on the Transparency and Targeting of Political Advertising (PE-CONS 90/23, 29 February 2024) <https://data.consilium.europa.eu/doc/document/PE-90-2023-INIT/en/pdf> erişim tarihi: 26.10.2025.

Federal Trade Commission, 'FTC Imposes $5 Billion Penalty and Sweeping New Privacy Restrictions on Facebook' (24 July 2019) <https://www.ftc.gov/news-events/news/press-releases/2019/07/ftc-imposes-5-billion-penalty-sweeping-new-privacy-restrictions-facebook> erişim tarihi: 21.02.2026.

Global Witness, 'Who micro-targeted political ads more: Trump or Biden campaign?' <https://www.globalwitness.org/en/blog/who-micro-targeted-political-ads-more-trump-or-biden-campaign/> erişim tarihi: 3.01.2026.

Gibson R, Bon E and Dommett K, '"I always feel like somebody's watching me": What do the U.S. electorate know about political micro-targeting and how much do they care?' (2024) 4 Journal of Quantitative Description: Digital Media 1-70.

Goga O, 'Disinformation, Micro-Targeting and Political Advertising in Online Platforms' in Eva Poptcheva and others, AIvolution: AI and Digital Technologies in the European Union (Renew Europe 2024) 21–28.

Guimaraes e Silva LC, Deceptive Influencing as a Harm to Democratic Politics: Warding off Political Manipulation through Micro-Targeting with a Limited Right Not to Be Profiled (PhD thesis, King's College London 2024) 1–284.

Harker M, 'Political Advertising Revisited: Digital Campaigning and Protecting Democratic Discourse' (2020) 40(1) Legal Studies 1-54.

Hirsch M, Stubenvoll M, Binder A and Matthes J, 'Beneficial or Harmful? How (Mis)Fit of Targeted Political Advertising on Social Media Shapes Voter Perceptions' (2024) 53(1) Journal of Advertising 19-35.

Human Rights Watch, Trapped in a Web: The Exploitation of Personal Data in Hungary's 2022 Elections (December 2022) <https://www.hrw.org/report/2022/12/01/trapped-web/exploitation-personal-data-hungarys-2022-elections> erişim tarihi: 26.10.2025.

Information Regulator (South Africa), Guidance Note on the Processing of Personal Information of a Voter by a Political Party in Terms of the Protection of Personal Information Act 4 of 2013 (28 January 2019).

Information Commissioner's Office, Investigation into the Use of Data Analytics in Political Campaigns: A Report to Parliament (Information Commissioner's Office, 6 November 2018).

International Institute for Democracy and Electoral Assistance (International IDEA), Online Political Advertising and Microtargeting: The Latest Legal, Ethical, Political and Technological Evolutions (Webinar Series Report, International IDEA 2020).

Jansen M-P, Meier Y and Krämer NC, 'Seeing through the ad? An investigation of persuasion awareness, coping mechanisms, and credibility for targeted political advertisements' (2026) 45(7) Behaviour & Information Technology 1431-1449.

Johnston N, Electoral Registers and Access to Them (House of Commons Library Research Briefing No 01020, 6 January 2026) 1-44.

Karaca MF, '2023 Cumhurbaşkanlığı Seçiminde Sosyal Medya Kullanımı: Instagram ve X Üzerine Bir İnceleme' (2024) 13(1) İnönü Üniversitesi Uluslararası Sosyal Bilimler Dergisi 136–175.

Kreiss D, 'Micro-Targeting, the Quantified Persuasion' (2017) 6(4) Internet Policy Review https://doi.org/10.14763/2017.4.774.

King JM, 'Microtargeted Political Ads: An Intractable Problem' (2020) 24 Boston University Law Review 102: 1129-1167.

Kişisel Verileri Koruma Kurumu, Seçim Faaliyetlerinde Kişisel Verilerin Korunması Rehberi (KVKK Yayınları No 45, Ankara 2023) <https://www.kvkk.gov.tr> erişim tarihi: 27.12.2025.

Kröger JL and others, 'Mitigating the Risks of Political Microtargeting – Guidance for Policymakers, Civil Society, and Development Cooperation' (SSRN Electronic Journal 2024) 1-64.

Kröger JL, Errenst E, Nau N and Ojanperä S, 'Promises and Risks of Political Microtargeting' in Mitigating the Risks of Political Microtargeting (GIZ 2024) 10–17.

Kröger JL, Errenst E, Nau N and Ojanperä S, 'Regulating Political Microtargeting' in Mitigating the Risks of Political Microtargeting (GIZ 2024) 31–49.

Kruschinski S and Haller A, 'Restrictions on Data-Driven Political Micro-Targeting in Germany' (2023) Internet Policy Review 1-23.

Machado M, 'Targeted Political Advertising and Data Protection Policies: A Comparison of Germany and the United States' (Centre International de Formation Européenne 2021) 1-70.

Marret C, 'The Impact of Social Media on Elections: Disinformation and Micro-Targeting Advertising in the 2019 EU Elections' (NUPRI Working Paper 4, University of São Paulo 2020) 1-21.

Matthes J, Hirsch M, Stubenvoll M, Binder A, Kruikemeier S, Lecheler S and Otto L, 'Understanding the democratic role of perceived online political micro-targeting: longitudinal effects on trust in democracy and political interest' (2022) 19(4) Journal of Information Technology & Politics 435-448.

Medina Serrano JC, Papakyriakopoulos O and Hegelich S, 'Exploring Political Ad Libraries for Online Advertising Transparency' (Proceedings of the 2020 Conference on Fairness, Accountability, and Transparency, ACM New York 2020).

Mehta S and Erickson K, 'Can online political targeting be rendered transparent? Prospects for campaign oversight using the Facebook Ad Library' (2022) 11(1) Internet Policy Review 1-31.

Meta Platforms, 'Ending Political, Electoral and Social Issue Advertising in the EU in Response to Incoming European Regulation' <https://about.fb.com/news/2025/07/ending-political-electoral-and-social-issue-advertising-in-the-eu/> erişim tarihi: 21.02.2026.

NOYB – European Center for Digital Rights, 'Political microtargeting on Facebook: An election promise just for you!' <https://noyb.eu/en/political-microtargeting-facebook-election-promise-just-you> erişim tarihi: 02.01.2026.

Office of Representative Anna G Eshoo, 'Rep Eshoo reintroduces legislation to ban microtargeted political ads' <https://eshoo.house.gov/media/press-releases/rep-eshoo-reintroduces-legislation-ban-microtargeted-political-ads> erişim tarihi: 03.01.2026.

Schwaiger J, Freiner R and Trepte S, 'Political Microtargeting and Online Privacy: A Theoretical Approach to Understanding Users' Privacy Behaviors' (2021) 9(4) Media and Communication 158–169.

Simchon A, Edwards M and Lewandowsky S, 'The persuasive effects of political microtargeting in the age of generative artificial intelligence' (2024) 3 PNAS Nexus 1, 1-5.

Simon E, 'Solutions for Regulating Microtargeted Political Advertising' (Civil Liberties Union for Europe December 2020) 1-16.

Stephenson R, Rinceanu J and Bovermann MA, 'Regulating Political Advertising in the EU: Transparency Without Accountability' (2025) 20 Eucrim – European Law Forum 90-97.

Van Gils F, Müller W and Prüfer J, 'Microtargeting, Voters' Unawareness, and Democracy' (2025) 41(2) Journal of Law, Economics, and Organization 634–653.

Najafi, A., Mugurtay, N., Zouzou, Y. *et al.* First public dataset to study 2023 Turkish general election. *Sci Rep* (2024) 14, 8794.

Witzleb N, Paterson M. Micro-targeting in Political Campaigns: Political Promise and Democratic Risk. In: Kohl U, Eisler J, eds. *Data-Driven Personalisation in Markets, Politics and Law*. Cambridge University Press; 2021:223-240.

Zuiderveen Borgesius FJ and others, 'Online Political Microtargeting: Promises and Threats for Democracy' (2018) 14(1) Utrecht Law Review 82-96.

TAAD Yıl 17 . Sayı 68 . Ekim 2026
ISSN 1309-6826 - E-ISSN 3150-0919
Araştırma Makalesi/Research Article DOI: 10.54049/taad.1948790

# KONUT EDİNMEYE YÖNELİK FİNANSAL KİRALAMA SÖZLEŞMELERİNDE KİRACININ "TÜKETİCİ", KİRALANANIN "KONUT" NİTELİĞİNİN TESPİTİ VE BUNUN HUKUKİ SONUÇLARI

*Determining The Lessee's 'Consumer' Status and the Leased Good's 'Residential' Character in Financial Leasing Agreements for Housing Acquisition and Their Legal Consequences*

**Feride DEMİRBAŞ***

## Öz

Finansal kiralama sözleşmesi 6361 sayılı "Finansal Kiralama, Faktoring, Finansman ve Tasarruf Finansman Şirketleri Kanunu"nda düzenlenen bir sözleşme olmanın yanı sıra, 6502 sayılı Tüketicinin Korunması Hakkında Kanun'da da tüketiciler için bir konut finansmanı yöntemi olarak düzenlenmiştir. Finansal kiralama yoluyla konut edinilmesi halinde, ortaya çıkan uyuşmazlıklara hangi hükümlerin uygulanacağının belirlenmesi, mevzuatta dağınık halde bulunan ve birbirini dışlayan hükümlerin bir bütün olarak yorumlanmasıyla mümkündür. 6361 sayılı Kanun, 6502 sayılı Kanun ve 6098 sayılı Türk Borçlar Kanunu finansal kiralama yoluyla konut edinmeye ilişkin uyuşmazlıklara doğrudan doğruya veya kıyasen uygulanabilecek pek çok hüküm içerir. Sayılan kanunların bir kısmı, bu kanunlarda yer alan bazı hükümlerin belirli bazı uyuşmazlıklar bakımından uygulanmayacağına ilişkin düzenlemeler içermektedir. Uygulanacak hükümlerin tespitinde finansal kiralama yoluyla konut edinenin tüketici sıfatına sahip olup olmaması ve finansman konusunun niteliği ayırt edicidir. Sözleşmenin tarafları ve konusundan hareketle bir nitelendirme yapılması, ortaya çıkan hukuki sonuçları büyük ölçüde farklılaştırmaktadır. Bahsi geçen farklılıklardan en önemlisi, kiracının finansal kiralama sözleşmesinden doğan bedel ödeme borcunun ifasında temerrüde düşmesi halinde 6361 sayılı Kanun'da ve 6502 sayılı Kanun'da öngörülen hukuki sonuçlar arasındadır. Bu çalışmada, finansal kiralama yoluyla konut edinmenin mevzuattaki yerinin açıklanması, sözleşmenin taraflarına ve konusuna göre yapılan değerlendirme neticesinde uyuşmazlıklara uygulanacak hukuk kurallarının belirlenmesi ve bu belirlemenin hukuki sonuçlarının ayrıntılı biçimde açıklanması amaçlanmaktadır.

**Anahtar Kelimeler:** Konut, finansal kiralama, konut finansmanı, tüketici işlemi, konut kredisi.

## Abstract

A financial leasing agreement, regulated under Law No. 6361 "Financial Leasing, Factoring, Financing and Savings Finance Companies Law", is also regulated as a housing finance method for consumers under Law No. 6502 "Consumer Protection Law". When acquiring a residence through financial leasing, determining which provisions will apply to disputes that arise is possible by interpreting the scattered and mutually exclusive provisions in the legislation as a whole. Law No.

- *Bu makale Etik Kurul iznine tabi değildir/This article is not subject to Ethics Committee permission.*
- *Makale Geliş Tarihi/Article Received Date: 15.4.2026*
- *Yayın Kurulu Kabul Tarihi/Editorial Board Acceptance Date: 17.7.2026*

* Doç. Dr., İzmir Bakırçay Üniversitesi Hukuk Fakültesi Medeni Hukuk Ana Bilim Dalı, İzmir/Türkiye, e-posta: feridedemirbas@gmail.com, https://orcid.org/0000-0002-4774-343X.

6361, Law No. 6502 and Turkish Code of Obligations No. 6098 contain many provisions that can be applied directly or by analogy to disputes regarding the acquisition of housing through financial leasing. Some of these laws include regulations stating that certain provisions within them will not apply to specific disputes. In identifying the applicable provisions, whether the acquirer of the residence through financial leasing qualifies as a consumer and the nature of the financing subject matter are distinctive factors. Depending on the parties and subject of the contract, the resulting legal consequences vary greatly. One of the most crucial differences mentioned pertains to the legal consequences stipulated in Law No. 6361 and Law No. 6502 when the lessee defaults on their payment obligations arising from the financial leasing agreement. This study aims to elucidate the position of acquiring housing through financial leasing within the legislation, determine the legal rules applicable to disputes based on the evaluation of the agreement's parties and subject matter, and explain in detail the legal consequences of this determination.

**Keywords:** Housing, leasing, housing finance, consumer transaction, mortgage

## I. FİNANSAL KİRALAMA YOLUYLA KONUT EDİNMENİN MEVZUATTAKİ YERİ

### A. GENEL OLARAK

Temelleri Anglo-Amerikan hukukuna dayanan finansal kiralama (leasing) sözleşmesi, ihtiyaç duyulan varlıkların teminine yönelik bir finansman yöntemi olarak ortaya çıkmıştır[1]. Bu sözleşmeyle, özellikle işletmelerin faaliyetleri için gerekli olan yatırım mallarını temin etmelerinin satın alma dışındaki bir yöntemle gerçekleştirilmesi ve bu varlıkların satın alınmasına gerek kalmaksızın kullanılması mümkün hale gelir[2]. Bu sayede kaynaklar daha verimli kullanılmakta ve güncel teknolojiler daha yakından takip edilebilmektedir.

Finansal kiralama sözleşmesi, Türk hukukunda ilk kez, 10.6.1985 tarihli 3226 sayılı Finansal Kiralama Kanunu'nda[3] düzenlenmiştir. 2000'li yıllardan itibaren, özellikle Avrupa Birliği'ne uyum sürecinin bir gereği olarak yoğun bir kanunlaşma hareketi yaşanmış ve Türk özel hukukunun temel kanunları olan yeni Türk Medeni Kanunu[4], Türk Borçlar Kanunu[5] başta olmak üzere pek çok kanun

---

1 Murat Aydoğdu ve Nalan Kahveci, *Tüketici Hukuku Dersleri* (1. Bası, Adalet 2021) 492. Finansal kiralama sözleşmesinin tarihinin daha eski çağlara dayandığı ve tarihçe hakkında bkz. Köksal Kocaağa, *Finansal Kiralama (Leasing) Sözleşmesi* (2. Baskı, Yetkin 2021) 23, finansal kiralamanın ortaya çıkışı ve gelişim süreci hakkında ayrıntılı açıklamalar için bkz. Gökhan Günay, 'Finansal Kiralama Sözleşmesinin Hukuki Niteliğine Dair Tartışmalar' (2023) İslam Tetkikleri Dergisi 13 (2) 640; M Argun Köteli, *Karşılaştırmalı Hukuk ve Türk Hukukunda Finansal Kiralama* (Kazancı 1991) 19; Betül Tiryaki, 'Leasing İşlemleri ile İlgili Avrupa Birliği Mevzuatının Türk Hukuku Bakımından Değerlendirilmesi' (2006) 10 (1-2) Gazi Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi 228 vd.

2 Kocaağa (n 1) 19, Lukas Metzler und Markus Schmuki, 'Das Immobilienleasing-Frage der Anwendbarkeit der zwingenden Bestimmungen des Mietrechts' (2005) AJP 579; Hüseyin Murat Develioğlu, H. M. D., Finansal Kiralama Sözleşmesinin Konusu ve Şekli ile İlgili Bazı Düşünceler, *Bahçeşehir Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 11(145) 461.

3 Finansal Kiralama Kanunu, Kanun Numarası: 3226, Kabul Tarihi: 21.11.2012, RG 10.6.1985/18795.

4 Türk Medeni Kanunu, Kanun Numarası:4721, Kabul Tarihi:22.11.2001, RG 8.12.2001/24607.

5 Türk Borçlar Kanunu, Kanun Numarası: 6098, Kabul Tarihi: 11.1.2011, RG 4.2.2011/27836.

yürürlüğe girmiştir. Bu temel kanunların değişmesiyle birlikte, başta Tüketicinin Korunması Hakkında Kanun[6] ve Sermaye Piyasası Kanunu[7] olmak üzere, pek çok kanun da değiştirilmiştir. 3226 sayılı Finansal Kiralama Kanunu da değişim sürecinden etkilenen kanunlardan biri olup mülga edilmiş, yerine 21.11.2012 tarihli ve 6361 sayılı Finansal Kiralama, Faktoring ve Finansman Şirketleri Kanunu[8] kabul edilmiştir. 6361 sayılı Kanun 7292 sayılı kanunla[9] tekrar değişikliğe uğramış ve Finansal Kiralama, Faktoring, Finansman ve Tasarruf Finansman Şirketleri Kanunu (FKFFTFŞK) adıyla bugünkü halini almıştır.

Finansal kiralama sözleşmesinin tarihsel gelişimi incelendiğinde, sözleşmenin esasen yatırım mallarının finansmanının sağlanmasına hizmet ettiği bilinmektedir. "Yatırım malı", öğretide, "*bir işletme bünyesinde ticari kullanıma özgülenen veya münhasıran profesyonel amaçlara hizmet eden mallar"* olarak tanımlanır[10]. Makine, teçhizat, tesisat gibi yatırıma yönelik malların finansmanı için finansal kiralama yoluna sıklıkla başvurulmaktadır.

*"Kişinin iş ve mesleği ile ilgili olmayan veya özel amaçlarına özgülenen mallar"* şeklinde tanımlanan[11] tüketim mallarının ise, finansal kiralamaya konu olamayacağı savunulur. Bu görüşün gerekçesi, finansal kiralamanın temel prensiplerinden biri olan "kendi kendini finanse etme"nin tüketim malları için söz konusu olamayacağıdır[12]. Zira finansal kiralama sözleşmesinde kiracı, malı çalıştırarak elde ettiği kâr sayesinde malın finansmanını sağlamaktadır, bu nedenle finansal kiralama yoluyla gelir getirici bir mal temin edilmiş olmalıdır. Bu düşünceden hareketle, finansal kiralamanın konusunun yalnızca yatırım malları olabileceği, taşınmazların da ancak yatırım malı olarak kullanılmak için finansal kiralama yoluyla edinilebileceği ileri sürülür[13].

---

6 Tüketicinin Korunması Hakkında Kanun, Kanun Numarası: 6502, Kabul Tarihi: 7.11.2013, RG 28.11.2013/28835.

7 Sermaye Piyasası Kanunu, Kanun Numarası: 6362, Kabul Tarihi: 6.12.2012, RG 30.12.2012/28513.

8 Finansal Kiralama, Faktoring ve Finansman Şirketleri Kanunu, Kabul Tarihi: 21.11.2012, RG 13.12. 2012/28496.

9 Finansal Kiralama, Faktoring, Finansman ve Tasarruf Finansman Şirketleri Kanunu, Kabul Tarihi: 4.3.2021, RG 7.3.2021/31416.

10 Erden Kuntalp, 'Finansal Kiralama Kanunu ve Tüketicinin Korunması Hakkında Kanuna Göre Tüketim ve Yatırım Malı Ayırımı' (1998) *Prof. Dr. Ali Bozer'e Armağan* (Banka ve Ticaret Hukuku Araştırma Enstitüsü 1998) 309.

11 Kuntalp Ayırım (n 10) 308.

12 Kocaağa (n 1) 48 ve 81; Köteli (n 1) 6-7; diğer ülke uygulamaları hakkında bkz. Atilla Altop, *Finansal Kiralama (Leasing) Sözleşmesi,* (Banka ve Ticaret Hukuku Araştırma Enstitüsü 1998) 67-68; Erden Kuntalp ve Gizem Pekgüçlü, 'Finansal Kiralama Kanunu'nun Uygulanmasında Ortaya Çıkan Bazı Önemli Sorunlar' (2000) 10 (4) BATİDER 5.

13 Mustafa Alper Gümüş, *6502 Sayılı Tüketicinin Korunması Hakkında Kanun Şerhi Cilt 1 (Madde 1-46)* (Vedat 2014) 221-222. İsviçre'de de finansal kiralama konusu taşınmazların konutlar değil, sadece ticari olarak kullanılabilen mülkler olabileceği hakkında bkz. Markus Hess, "Immobilien-Leasing und Formzwang (Leicht bearbeitete und ergänzte Fassung des Referates, gehalten an

3226 sayılı Finansal Kiralama Kanunu'nun yürürlükte olduğu dönemde hangi malların finansal kiralama sözleşmesinin konusu olabileceği, Kanunun 5. maddesinde düzenlenmekteydi. Buna göre taşınır ve taşınmaz mallar finansal kiralama sözleşmesine konu olabilirken, bu malların yatırım veya tüketim malı niteliği taşıması, hükümde yer verilen bir ayırım değildi. Öğretide, tüketim mallarının finansal kiralama sözleşmesine konu olamayacağı savunulmaktaydı[14]. Yatırım malı olarak taşınmaz malların finansal kiralama yoluyla finanse edilmesi, çoğu zaman bir taşınmazın satın alınması suretiyle değil de, yeni bir bina yapılması yoluyla gerçekleşmektedir[15]. Bu açıklamalardan hareketle, taşınmaz eşya niteliğindeki konutun finansal kiralama yoluyla edinilmesi, kanunun amacına aykırı görülmekteydi. Nitekim, bu düşünceye paralel biçimde, 4077 sayılı Tüketicinin Korunması Hakkında Kanun'un yürürlükte olduğu dönemde kanunun 10/B hükmü[16] kabul edilene dek finansal kiralama sözleşmeleri tüketici sözleşmesi olarak kabul edilmemekteydi[17]. Bununla birlikte, sözleşmenin yurt dışındaki uygulaması farklı şekillenmiş ve sözleşme, tüketicilerle de akdedilen ve tüketim mallarının da konu edildiği bir sözleşme haline gelmiştir[18].

6361 sayılı Finansal Kiralama, Faktoring ve Finansman Şirketleri Kanunu m. 3/1-ç'de finansal kiralama tanımlanmakta, m. 18 vd. hükümlerde finansal kiralama sözleşmesi düzenlenmektedir. Bu hükümlerde finansal kiralama söz-

---

der Jahrestagung des Verbandes Schweizerischer Grundbuchverwalter am 7. September 1990 in Weinfelden)" (1990) Schweizerische Zeitschrift für Beurkundungs- und Grundbuchrecht 1-2. Finansal kiralama sözleşmesi bakımından yatırım malı- tüketim malı ayırımının önemini kaybettiği, İsviçre'de 1.1.2003'te yürürlüğe giren Tüketici Kredisi Kanunu'nda (KKG) esas alınan tek ölçütün tüketici sıfatı ve eşyanın kullanım amacı olduğu hakkında bkz. Stengal Cornelia, *Anwendungsbereich des Konsumkreditgesetzes,* (1st, Schulthess Juristische Medien AG, 2014) N 223-224.

14 İlgili tartışmalar hakkında bkz. M Yeşim Atamer, *Kredi ve Diğer Finansman Sözleşmelerinde Tüketicinin Korunması* (On İki Levha 2016) 49-50. Ayrıca bkz. Altop Leasing (n 12) 68-69. Yazar, bu görüşün gerekçesi olarak zorunlu üçlü ilişkinin varlığını ve feshin mümkün olmadığı dört yıllık asgari sözleşme süresinin öngörülmüş olmasını, bunun da finansal kiralamayı dayanıklı tüketim mallarını edinebilmek için bir araç olarak kullanmayı engelleme amacını taşımasını göstermektedir.

15 Altop Leasing (n 12) 66; Tiryaki (n 1) 237; Finansal kiralamanın genellikle büyük mağaza, depo, otopark, otel vb. inşaatları gibi büyük ticari yatırım projelerinin finansmanı için benimsenen bir finansman yöntemi olduğu hakkında bkz. Metzler L und Schmuki (n 2) 580. Taşınmaz malların amortisman sürelerinin uzunluğu sebebeiyle finansal kiralama yoluyla kiralanmalarının yaygınlaşmadığı hakkında bkz. Köteli (n 1) 112.

16 Bu hüküm 21.2.2007 tarihinde 5582 sayılı Kanun'un 24. maddesi ile kabul edilmiştir. Bu maddeden finansal kiralama sözleşmesinin bir tüketici sözleşmesi olabileceği sonucu çıkmaktadır.

17 Murat Aydoğdu, *Konut Finansmanı Sistemi (Mortgage) Sistemin Tüketici Hukukuna Etkileri ve Sistemde Yer Alan Menkul Kıymetler* (Adalet 2010) 559.

18 Atamer (n 14) 50; Yavuz/Acar/Özen, s. 433; Aydoğdu ve Kahveci (n 1) 494. İsviçre'de Tüketici Kredisi Kanunu'nun uygulanabilmesi için finansal kiralama sözleşmesinin konusunun mutlaka taşınır eşya olması gerekir. Konu hakkında ayrıntılı açıklamalar için bkz. Peter Krummenacher, *Konsumentenleasing Zur Anwendbarkeit des Konsumkreditgesetzes und zwingender Bestimmungen des Mietrechts auf Konsumentenleasingverträge,* (1st, Schulthess Juristische Medien AG, 2007) N 25.

leşmesine konu olmak bakımından yatırım malları ile tüketim malları arasında bir ayırım yapılmadığı gibi, taşınır ve taşınmaz mallar arasında da ayrım yoktur. Hatta, kanunun kapsamına ilişkin m. 2/4 hükmünden konutların finansal kiralama yoluyla edinilebileceği ve sözleşmenin kiracı tarafının tüketiciler olabileceği açıkça anlaşılmaktadır.

6361 sayılı Kanun bakımından konut niteliğindeki taşınmazların finansal kiralama yoluyla edinilmesine bir engel bulunmamaktadır. Kanunun açık lafzı bu sonuca ulaştırmakla birlikte, finansal kiralama yoluyla tüketicilerin konut edinmesinin, finansal kiralama sözleşmesinin amacı ve ortaya çıkış nedeni göz önünde bulundurulduğunda, isabetli olup olmadığı tartışmalıdır[19].

Finansal kiralama sözleşmesine ilişkin mevzuat hükümleri bakımından pek çok tartışma mevcutken, öte tarafta da 7.11.2013 tarihli ve 6502 sayılı Tüketicinin Korunması Hakkında Kanun (TKHK) m. 32'de konut finansmanı sözleşmeleri arasında *"konutların finansal kiralama yoluyla tüketicilere kiralanması"* bir konut finansmanı yöntemi olarak açıkça düzenlenmiştir. Aşağıda, finansal kiralama yoluyla konut edinme halinde sözleşmenin tarafları ve konusundan hareketle hangi kanun hükümlerinin uygulanması gerektiğine ilişkin tespitler yer almaktadır.

## B. 6361 SAYILI KANUN VE 6502 SAYILI KANUN BAKIMINDAN FİNANSAL KİRALAMA YOLUYLA KONUT EDİNME

Finansal kiralama sözleşmesiyle konut finansmanı sağlanıp sağlanamayacağı hususu, 6361 sayılı Kanun'un konuya ilişkin hükümlerinin değerlendirilmesini gerektirir. FKFFTFŞK m. 3/1-ç uyarınca finansal kiralama, *"Bir finansal kiralama sözleşmesine dayalı olmak koşuluyla, bu Kanun veya ilgili mevzuat uyarınca yetkilendirilen kiralayan tarafından finansman sağlamaya yönelik olarak bir malın mülkiyetinin kira süresi sonunda kiracıya devredilmesi; kiracıya kira süresi sonunda malın rayiç bedelinden düşük bir bedelle satın alma hakkı tanınması; kiralama süresinin malın ekonomik ömrünün yüzde sekseninden daha büyük bir bölümünü kapsaması veya finansal kiralama sözleşmesine göre yapılacak kira ödemelerinin bugünkü değerlerinin toplamının malın rayiç bedelinin yüzde doksanından daha büyük bir değeri oluşturması hâllerinden herhangi birini sağlayan kiralama işlemini"* ifade eder. Bu faaliyeti konu alan finansal kiralama sözleşmesi ise Kanun'un 18. maddesinde "*kiralayanın, kiracının talebi ve seçimi üzerine üçüncü bir kişiden veya bizzat kiracıdan satın aldığı veya başka suretle temin ettiği veya daha önce mülkiyetine geçirmiş bulunduğu bir malın*

[19] Gündoğan Kırmızıtaş T, *6361 Sayılı Finansal Kiralama, Faktoring ve Finansman Şirketleri Kanunu'na Göre Finansal Kiralama Sözleşmesi,* (Yetkin 2017) 40-41; Gümüş Şerh (n 13) 11 ve 221-222. Bu tartışmanın 6361 sayılı Kanun'un yürürlüğe girmesiyle birlikte Türk hukuku bakımından bir anlamının kalmadığı hakkında bkz. Aydın Zevkliker ve Emre Gökyayla, *Borçlar Hukuku Özel Borç İlişkileri* (8. Baskı, Vedat 2020) 433.

*zilyetliğini, her türlü faydayı sağlamak üzere kira bedeli karşılığında, kiracıya bırakmasını öngören sözleşme*" olarak tanımlanır.

Sözleşmenin konusuna ilişkin m.19/1'de "*Sözleşmeye taşınır ve taşınmaz mallar konu olabilir.*" hükmü yer alırken aynı maddenin üçüncü fıkrasında *"Bütünleyici parça veya eklenti niteliklerine bakılmaksızın asli niteliğini koruyan her mal tek başına finansal kiralama sözleşmesinin konusu olabilir."* ifadesinden taşınmazların, asli niteliğini koruyan bütünleyici parça ve eklentilerin de finansal kiralama sözleşmesine konu olabileceği açıkça anlaşılmaktadır. Bu hüküm karşısında finansal kiralamaya konu olan malların, üretim faaliyetinde kullanılma zorunluluğunun bulunmadığı anlaşılmaktadır[20].

Yukarıda bahsi geçen hükümlerde, konut finansmanının finansal kiralama yoluyla sağlanmasına hukuki zemin oluşturulmakta ve aynı zamanda kanun hükümlerinin kapsamına ilişkin m. 2/4'te "*Konutların finansal kiralama yoluyla tüketicilere kiralanmasında, finansman şirketleri ve tasarruf finansman şirketlerinin konut finansmanı faaliyetlerine ilişkin olarak diğer kanunlarda yer alan hükümler saklıdır.*" hükmü ile doğrudan doğruya tüketicilerin konut edinmesinde bu kanunun uygulanıp uygulanmayacağı hususuna açıklık getirilmektedir. Buna göre, tüketicilerin finansal kiralama yoluyla konut edinmesinde özel düzenlemelere yollama yapılmıştır. *"Diğer kanunlarda yer alan hükümler"* olarak ifade edilen ilgili mevzuattan anlaşılması gereken ise, şüphesiz 6502 sayılı Tüketicinin Korunması Hakkında Kanun hükümleridir. Bu kapsama Türk Borçlar Kanunu'na ilişkin hükümlerin dahil olup olmadığı ise 6361 sayılı Kanun'un 34. maddesine göre belirlenir. Bu hüküm uyarınca Türk Borçlar Kanunu'nun "Kısmi Ödemeli Satışlar"a ilişkin hükümlerinin[21] finansal kiralama sözleşmesi hakkında uygulanmayacağı belirtilmiştir. Diğer taraftan, 6361 sayılı Kanun'dan daha sonra yürürlüğe girmiş olan 6502 sayılı Tüketicinin Korunması Hakkında Kanun'un taksitle satış sözleşmelerine ilişkin 17/2 hükmünde yer alan "*Tüketicinin, kira süresi sonunda bir malın mülkiyetini edinme zorunluluğunun bulunduğu finansal kiralama sözleşmeleri hakkında da bu Bölüm hükümleri uygulanır.*" ifadesiyle, tüketici işlemi niteliğindeki finansal kiralama sözleşmelerine, 6502 sayılı Tüketicinin Korunması Hakkında Kanun'un taksitle satışa ilişkin hükümlerinin uygulanacağı düzenlenmiştir. TBK m. 263/I'in *"Taksitle satışa ilişkin hükümler, aynı ekonomik amaçla yapılan işlemlere de uygulanır."* yönündeki açık lafzı karşısında, tüketicilerle akdedilen ve ekonomik amacı taksitle satışa çok benzeyen konut edinme amaçlı finansal kiralama sözleşmelerine öncelikle Tüketicinin Korunması Hakkında Kanun'un, daha sonra Türk Borçlar Kanunu'nun taksitle satışa ilişkin hükümlerin uygulanacağı sonucu çıkarılmaktadır[22]. Son olarak, 6502

[20] Zevkliler/Gökyayla (n 19) 433.

[21] Kanunun bu ayırımında taksitle satış ve ön ödemeli taksitle satış düzenlenmektedir.

[22] Atamer (n 14) 50.

sayılı Kanun m. 34/3'te yer alan "*Konut finansmanına yönelik finansal kiralama işlemlerinde 21/11/2012 tarihli ve 6361 sayılı Finansal Kiralama, Faktoring ve Finansman Şirketleri Kanununun 33 üncü maddesi uygulanmaz."* hükmünden hareketle, tüketicilerle akdedilen konut finansmanına yönelik finansal kiralama sözleşmelerine 6361 sayılı Kanun'un 33. maddesi hükmü dışındaki hükümlerinin uygulanabileceği anlaşılmaktadır.

Anılan kanun hükümlerinde yapılan yollamalar neticesinde ortaya çıkan karmaşık durumu sadeleştirerek ifade etmek gerekirse, aşağıdaki gibi bir tablo ortaya çıkar:

- Finansal kiralama yoluyla konut edinen tüketici değilse, 6361 sayılı Kanun'un finansal kiralama sözleşmesine ilişkin hükümleri uygulanır. Bir diğer ifadeyle, konut edinmeye yönelik finansal kiralama sözleşmesinin konut edinen tarafı ticari ve mesleki amaçlarla hareket eden gerçek veya tüzel kişi ise, bu kişi tüketici sıfatını taşımadığı için, uyuşmazlıklara 6361 sayılı Kanun'un finansal kiralamaya ilişkin hükümleri uygulanır. Bu kanunda hüküm bulunmayan hallerde, Türk Borçlar Kanunu'nun kısmi ödemeli satışlara ilişkin hükümleri uygulanmaz.

- Konut edinen tüketici ise, konut edinmeye yönelik finansal kiralama sözleşmelerine uygulanması gereken hukuk kurallarının neler olduğu tartışmalıdır. Öğretide kabul edilen bir görüşe göre[23], tüketicilerin finansal kiralama yoluyla konut edinmeleri halinde 6502 sayılı Kanun'un konut finansmanı sözleşmelerine ilişkin 32 vd. hükümleri uygulanır. Kanunda konuya ilişkin hüküm bulunmayan hallerde ise, başta, yine aynı kanunun taksitle satışa ilişkin hükümleri olmak üzere Türk Borçlar Kanunu'nun ilgili hükümleri uygulanır. Bu noktada tartışmalı olan husus, 6361 sayılı Kanun'un finansal kiralamaya ilişkin hükümlerinin uygulanıp uygulanmayacağına ilişkindir.

Öğretide savunulan bir görüşe[24] göre taraflardan birinin tüketici olduğu durumda 6361 sayılı Kanun'un hükümlerinin hiç uygulanmaması gerektiği, zira 6361 sayılı Kanun'un, sadece yatırım mallarının finansmanını düzenlediği belirtilmektedir. Kişisel ihtiyacı karşılamaya yönelik tüketim mallarına ilişkin finansal kiralama (tüketici leasingi) sözleşmesine uygulanması gereken kuralların 6361 sayılı Kanun'un ilgili hükümleri değil, taksitle satışa ilişkin TKHK m. 17/2 karşısında özel hüküm niteliği taşıyan m. 32 vd. hükümleri olduğu savunulmaktadır. Bu görüşe göre, 6361 sayılı kanun hükümlerinin, konut edinme amaçlı finansal kiralama sözleşmelerine, ancak 6502 sayılı Kanun'un 32-39. maddele-

---

23 Sezer Çabri, *6502 Sayılı Kanun'a Göre Tüketicinin Korunması Hakkında Kanun Şerhi* (Adalet 2016) 605.

24 Gümüş Şerh (n 13) 222; Ahmet Kalender, "6502 Sayılı TKHK Hükümlerine Göre Konut Finansmanı Sözleşmelerinin Karşılaştırılması" (2015) 23 (2) Selçuk Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi 221.

rinde hüküm bulunmayan hallerde, bünyesine uygun düştüğü ölçüde ve kıyasen uygulanabileceği ileri sürülmektedir[25].

Öğretide, savunulan bir diğer görüşe[26] göre ise, tüketim mallarına ilişkin kiralamanın hukuki niteliğinin, sözleşmenin sonunda malın mülkiyetinin kiracıya geçip geçmemesine göre kira-satım yahut olağan kira olarak tespit edilmesi gerekir. Kiracıya kira süresi sona erince malı satın alma hakkı tanınmadığı takdirde 6361 sayılı Kanun anlamında gerçek bir finansal kiralama sözleşmesinin bulunmadığı, bu işlemin tüketici leasingi olarak değerlendirilmesi gerektiği kabul edilir. Fakat 6361 sayılı kanunda tüketici leasingi açıkça düzenlenmediği için, bu durumda sözleşmenin, kanunun m. 3/b hükmü uyarınca faaliyet kiralaması olarak değerlendirilmesi ve bu sözleşmelere finansal kiralamaya ilişkin hükümlerin değil, olağan kiraya ilişkin hükümlerin uygulanması gerektiği ileri sürülmektedir. Bununla birlikte konut finansmanına ilişkin kiralama sözleşmelerinin, sözleşmenin konusunun yatırım malları olabileceğine ilişkin genel kurala istisna teşkil ettiği ve uyuşmazlıklara 6361 sayılı Kanun'un değil, 6502 sayılı Kanun'un uygulanması gerektiği; bu kanunlarda hüküm bulunmaması halinde ancak niteliğine uygun düştüğü ölçüde 6361 sayılı Kanun hükümlerinin -m. 33 hükmü hariç- uygulama alanı bulabileceği ileri sürülmektedir.

Konuya ilişkin olarak öğretide savunulan diğer bir görüşe göre[27] ise, 6361 sayılı Kanun'un tüketici işlemleri bakımından uygulanmasını sınırlayıcı herhangi bir hüküm yer almamaktadır; aksine, kanunun ikinci maddesinin dördüncü fıkrasından hareketle tüketicinin konut finansmanı sağlama hedefiyle hareket etmesi durumunda hem 6361 sayılı Kanun, hem de saklı tutulan ilgili mevzuat hükümleri (TKHK ve TBK) uygulanabilir. Bu görüşe göre, 6361 sayılı Kanun hem ticari ve mesleki amaçla hareket edenlere hem de tüketicilere uygulanmakla birlikte, sözleşmenin tarafı tüketici olduğunda, tüketiciyi koruyan özel hükümler dikkate alınmalıdır. Finansal kiralama sözleşmesi, ekonomik amaç bakımından her ne kadar taksitle satışa benzese de, bu sözleşmede "kiralayan"ın satıcı olmaması nedeniyle, sorumluluğunun da satıcının sorumluluğu gibi olmaması gerektiği ileri sürülmektedir[28]. Ayrıca 6502 sayılı Kanun m. 34/3 hükmündeki yollama nedeniyle tüketicilerle akdedilen konut edinme amaçlı finansal kiralama sözleşmelerine 6361 sayılı Kanun'un 33. maddesi uygulanmaz.

Türk hukukunda ağırlıklı olarak kabul edilen görüş, tüketicilerle akdedilen konut edinme amaçlı finansal kiralama sözleşmelerine öncelikle 6502 sayılı Ka-

25 Gümüş Şerh (n 13) 222.

26 Kocaağa (n 1) 81.

27 Atamer (n 14) 50-51.

28 Atamer (n 14) 51.

nun'un, daha sonra niteliğine uygun düştüğü ölçüde de 6361 sayılı Kanun hükümlerinin -m. 33 hariç- uygulanması gerektiği yönündedir[29].

Kanaatimizce yukarıda ifade edilen kanun hükümlerinin lafzı ve 6361 sayılı Kanun'dan daha sonra yürürlüğe giren 6502 sayılı Kanun'da kanun koyucunun iradesinin yorumlanması neticesinde tüketicilerin konut edinme amacıyla finansal kiralama sözleşmesi akdetmeleri halinde öncelikle 6502 sayılı Kanun ve 6098 sayılı Türk Borçlar Kanunu hükümleri uygulanmalıdır. 6361 sayılı Kanun hükümleri ise işin niteliğine uygun düştüğü ölçüde daha sınırlı biçimde uygulama alanı bulmalıdır. 6361 sayılı Kanun'un 34. maddesinde yer alan kısmi ödemeli satışlara ilişkin TBK hükümlerinin, finansal kiralama sözleşmeleri bakımından uygulanmayacağına ilişkin hükmün, sadece tarafı tüketici olmayan konut edinme amaçlı finansal kiralama sözleşmeleri bakımından uygulanması gerektiği kabul edilmelidir. Tüketicilerin taraf olduğu sözleşmelere ise, sırasıyla 6502 sayılı Kanun, bu kanunun 83/1 hükmünde yapılan yollama nedeniyle[30] Türk Borçlar Kanunu'nun hükümleri ve niteliğine uygun düştüğü ölçüde, sınırlı olarak 6361 sayılı Kanun -m. 33 hükmü hariç- uygulanmalıdır. Bir diğer ifadeyle, Türk Borçlar Kanunu'nun kısmi ödemeli satış sözleşmelerine ilişkin hükümleri, 6361 sayılı Kanun'un finansal kiralamaya ilişkin hükümlerinden önce uygulanmalıdır. Aksinin kabulü halinde, bütün bu kanunlar içinde en son kanunlaşan ve kanun koyucunun nihai iradesini gösteren 6502 sayılı Kanun'un taksitle satışa ilişkin hükümlerin uygulanmasını düzenleyen 17/2 hükmü bir anlam ifade etmezdi.

## C. FİNANSAL KİRALAMA YOLUYLA KONUT EDİNMENİN 6502 SAYILI KANUNDAKİ DİĞER KONUT FİNANSMANI YÖNTEMLERİ İÇİNDEKİ YERİ

6502 sayılı Kanun'un 32. maddesinde, tüketicilerin konut finansmanı sağlamasının yöntemleri düzenlenmektedir. Bunlardan ilki, tüketicilere kredi kullandırılması, ikincisi ise konutların finansal kiralama yoluyla tüketicilere kiralanmasıdır. Üçüncü yöntem, kredilerin yeniden finansmanı (refinansman) olarak kanunda sayılmakla birlikte, yeniden finansman esasen ilk finansman yönteminin yapılandırılması ile ilişkilidir. O halde, kanunda, başlıca iki konut finansmanı yönteminin öngörüldüğü anlaşılmaktadır. Ülkemizde sıklıkla uygulanan yöntem, tüketiciye kredi kullandırılmasıdır.

Konut finansmanı yöntemlerinde çoğu zaman uzun vadeli kredi kullandırılması karşılığında finansmanı sağlanan konut, kredi kuruluşu için teminat teşkil etmektedir. Tüketicinin konutu, kullandığı bir tüketici kredisine teminat olarak

---

29 Aydoğdu ve Kahveci (n 1) 494-495; Sezer Çabri, *Konut Finansmanı Sözleşmeleri* (On İki Levha 2010) 604-605, Murat Topuz, *Finansal Kiralama (Leasing) Sözleşmesi* (3. Baskı Seçkin 2023) 257.

30 6502 sayılı TKHK m. 83/1 uyarınca "*Bu Kanunda hüküm bulunmayan hallerde genel hükümler uygulanır.*".

göstermesi de mümkündür. Bu ihtimalde, 6502 sayılı Kanun m. 32 vd. hükümleri anlamında bir konutun finansmanı söz konusu değildir[31]. Fakat, madde metninde yer alan *"sahip oldukları konutların teminatı altında tüketicilere kredi kullandırılması"* ifadesinden hareketle, konutun teminat olarak gösterildiği tüketici kredilerinin de konut finansmanı sözleşmesi olarak nitelendirilmesi gerektiği ileri sürülür[32]. Bu görüşe göre tüketicinin konut edinmek için kredi kullanması şart olmayıp, başka bir ihtiyacı karşılama amacıyla alınan kredi borcunu teminat altına almak maksadıyla konutun ipotek ettirilmesi halinde de konut finansmanı sistemine dahil bir sözleşmenin var olduğu kabul edilir. Öğretide, bu ifadeden, tüketicilerin konut finanse etmek amacıyla konut niteliği taşıyan veya taşımayan herhangi bir taşınmazını, taşınmaz rehni ile teminat göstermesinin anlaşılması gerektiği de savunulmaktadır[33].

Kanaatimizce hükmün lafzından, tüketicilerin konut edinme amacıyla hareket ederek edindikleri konutun bizatihi kendisinin, sağlanan finansmana teminat teşkil ettiği bütün ilişkiler ile kendilerinin veya üçüncü kişilerin sahip oldukları taşınmazlara ilişkin olarak çıkarılacak ipotekli borç senedi veya irat senedinin teminat teşkil ettiği konut kredileri kastedilmektedir. İster tüketicinin kendisinin, isterse üçüncü kişinin konutunun konut kredisi haricinde bir başka krediye teminat olarak gösterildiği sözleşmelerin konut finansmanı sözleşmesi olarak değerlendirilmesi isabetli değildir. Zira bu ihtimalde hukuki işlemin odağında konutun finansmanı değil, konutun bir başka borca teminat teşkil etmesi vardır.

Konut finansmanının 6502 sayılı Kanun'un 32 vd. hükümlerine tâbi olması için bir konutu ticari ve mesleki olmayan amaçla edinmeye yönelik kredi kullanılması, tüketicinin ödeme planı dahilinde krediyi geri ödemeyi borçlanması ve tarafların bu yönde anlaşmış olmaları gerekir[34]. Tüketicilerin finansal kiralama yoluyla konut edinmeleri için, kiralayanın sözleşme konusu konutun zilyetliğini her türlü faydayı sağlamak üzere tüketiciye bırakması, tüketicinin (kiracının) sözleşmede kararlaştırılan kira bedelini ödemesi ve tarafların bu hususlarda anlaşması gerekir[35]. Sözleşme konusu konut, kiracının talebi veya seçimi üzerine

---

31 Bahsi geçen durumda konutun kredinin teminatı olmaktan başka bir fonksiyonunun bulunmadığı, TKHK m. 22 vd. anlamında tüketici kredisi işleminin mevcut olduğu hakkında bkz. Çabri Şerh (n 23) 598, Murat Aydoğdu, '*Konut Finansmanı Sistemi (Mortgage) ve Sözleşmeleri'* (2007) 9 (1) Dokuz Eylül Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi 30, dn 85.

32 Aydoğdu (n 31) 31; Çabri Şerh (n 23) 598. Yazar, isabetli olarak, ipotek edilen konutun tüketiciye veya tüketici olmayan bir kişiye ait olmasının önem arz etmediğini, önemli olanın, kullanılan kredinin tüketici kredisinin teminatını teşkil etmesi olduğunu ifade etmektedir. Öğretide savunulan bir diğer görüşe göre ise, teminat gösterilecek konutun tüketiciye ait olması gerektiği ileri sürülmektedir. Bkz. Yasemin Yılmaz, '6502 Sayılı Tüketicinin Korunması Hakkında Kanun Kapsamında Konut Finansmanı Sözleşmeleri' (2019) 77 (1) İstanbul Hukuk Mecmuası 403.

33 Gümüş Şerh (n 13) 222-223.

34 Çabri Şerh (n 23) 599 vd.

35 Çabri Konut (n 29) 44 vd.

kiralayan tarafından temin edilerek kiracının kullanımına sunulur. Sözleşmenin kurulduğu aşamada konut finansal kiralama şirketinin mülkiyetinde olabileceği gibi, üçüncü kişiye de ait olabilir. Bu ihtimalde kiralayan, konutun mülkiyetini edinerek zilyetliğini kiracıya devreder[36].

Yukarıdaki açıklamalardan da anlaşılacağı üzere, finansal kiralama yoluyla konut edinme yöntemi esasen bir kredi kullandırma işlemi niteliğindedir[37]. Bu yolla konut edinmenin çeşitli avantajları da bulunur. Avantajlardan ilki, tüketicilere, konut kredisi dışında alternatif bir konut finansmanı modeli sunulmasıdır. Özellikle, faiz hususunda hassasiyet taşıyan tüketicilerin, barınma ihtiyaçlarını gidermeleri ve konuta erişmeleri için finansal kiralama yöntemi önemli bir seçenektir. Finansal kiralama sözleşmesinin bir diğer avantajı da düşük maliyetli oluşudur[38]. Öte yandan özellikle kredi daralmasının yaşandığı dönemlerde, bankaların kredi vermekten kaçındıkları zamanlarda finansal kiralama yöntemi, konut edinmek için güçlü bir alternatife dönüşmektedir. Ayrıca, tüketici kredilerinde olduğunun aksine, finansal kiralama sözleşmelerinde tüketicinin, konutun değerinin belirli bir kısmı için değil, tamamı için finansman sağlaması mümkündür[39]. Finansal kiralama sözleşmesinde kiracının kira dönemi içinde ödeyeceği taksitler en başta belirli olduğu için, tüketicinin fiyat dalgalanmalarından veya değer kayıplarından etkilenmesi söz konusu olmaz[40]. Bu özellik, yüksek enflasyonun yaşandığı dönemlerde tüketicinin oldukça lehinedir.

Finansal kiralama yoluyla konut edinme yöntemi ülkemizde yeterince rağbet görmemektedir. Bunun en temel sebeplerinden biri, mülkiyetin -taraflar bu yönde anlaşmışsa- kira süresinin sonunda kiracıya geçmesidir[41]. Bu yöntemin, bünyesinde barındırdığı en büyük belirsizlik ise, konutun ayıplı olması halinde sorumluluk esasının tespiti meselesidir. Finansal kiralama sözleşmesinde kiralayanın ayıptan sorumlu olup olmayacağı, mevzuatta hem tüketicilerle hem de tacirlerle akdedilen sözleşmeler bakımından belirsizdir[42]. Bir diğer dezavantajlı husus ise,

---

36 Çabri Konut (n 29) 43. Sat ve geri kirala tipi finansal kiralama sözleşmesinin 6361 sayılı Kanun bakımından mümkün hale geldiği ve bu sayede kiracının mülkiyeti kendisinde bulunan malı finansal kiralama şirketine devredip sonra geri kiralayabildiği hakkında bkz. Develioğlu (n 2) 461; 3226 sayılı Kanun'un yürürlükte olduğu döneme ilişkin değerlendirmeler hakkında bkz. Kuntalp ve Pekgüçlü (n 12) 18 vd.

37 Atamer (n 14) 49; Çabri Şerh (n 23) 607. Sözleşmenin nakdi bir kredi kullandırma işlevinin bulunmadığı hakkında bkz. Ö Oğuzhan Meral, *Finansal Kiralama Yoluyla Yapılan Konut Finansmanı Sözleşmelerinde Tüketicinin Temerrüdüne Bağlanan Sonuçlar* (Adalet 2022) 149; Kalender (n 24) 221.

38 Gündoğan Kırmızıtaş (n 19) 34.

39 Meral (n 37) 149-150.

40 Meral (n 37) 150.

41 Kiracıya alım hakkı tanınmasının sözleşmenin tipik bir unsuru olmadığı hakkında bkz. Develioğlu (n 2) 463.

42 Atamer (n 14) 53; Meral (n 37) 152. 3226 sayılı Kanun'un yürürlükte olduğu dönemde akdedilen

konutun mülkiyetinin finansal kiralama sözleşmesinin sonunda tüketiciye geçmesinin kararlaştırılmadığı hallerde, taksitle satış sözleşmesine ilişkin tüketiciyi koruyucu nitelikteki hükümlerin uygulanmayacak olmasıdır[43]. Ayrıca, tüketicilerle finansal kiralama sözleşmesi yapılmasının vergi kayıplarına neden olduğu belirtilmektedir[44]. Finansman konusu konut sözleşme kurulmadan önce üçüncü kişinin mülkiyetinde olup sözleşmenin sonunda kiracıya alım hakkı tanınmışsa, iki kez tapu masrafı yapılmasının gerekmesi de bir diğer olumsuz yöndür. Sayılan nedenlerle bu yöntem henüz ülkemizde tam anlamıyla yaygınlık kazanmamıştır. Fakat günümüzde fiili durumun bu yönde olması, finansal kiralama yönteminin gelecekte yaygınlaşmayacağı anlamına gelmez.

## II. FİNANSAL KİRALAMA SÖZLEŞMESİNDE KİRACININ "TÜKETİCİ" SIFATININ BELİRLENMESİ

Finansal kiralama sözleşmesinin tarafları kiralayan ve kiracıdır. Sözleşmenin kiralayan tarafı, sadece katılım bankaları, kalkınma ve yatırım bankaları ile finansal kiralama şirketleri olabilir (6361 s. Kanun m. 3/1-d). Dolayısıyla kiralayan tarafın ticari ve mesleki amaçla hareket ettiği şüphesizdir. Kiracı taraf tüketici olduğu takdirde sözleşme, 6502 sayılı Kanun'un 32 vd. hükümlerine tâbi bir tüketici işlemi niteliği taşır. 6502 sayılı Kanun'un m. 3/1-k hükmünde "*Ticari ve mesleki olmayan amaçla hareket eden gerçek ya da tüzel kişi"* olarak tanımlanan tüketicinin konut edinme amacıyla hareket etmesi gerekir.

Gerçek kişinin ne zaman tüketici sıfatını taşıdığının tespiti, sözleşmeye uygulanacak hükümlere doğrudan doğruya etki eder. Öğretide, tacir sıfatını taşımayan gerçek kişilerin bir mal ya da hizmeti ticari yahut mesleki olmayan bir amaçla edinmesi, kullanması veya yararlanması, tüketici olarak nitelendirilmeleri için yeterli sayılmaktadır[45]. Bu bağlamda ilk olarak, tüketicinin finansmanını finansal

bir sözleşme ile alakalı olarak Yargıtay, kiralayanın ayıptan sorumlu olmayacağına hükmetmiştir. Bkz. Yargıtay 19 HD T 28.4.201 2015/16490 E 2016/7711 K (Kazancı).

43 Atamer (n 14) 53-54.

44 Topuz (n 29) 254.

45 Çabri Konut (n 29) 51-52; Mehmet Bahtiyar ve Levent Biçer, 'Adi İş/Ticari İş/ Tüketici İşlemi Ayrımı ve Bu Ayrımın Önemi' (2016) Marmara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Hukuk Araştırmaları Dergisi 22 (3) 402; Hasan Seçkin Ozanoğlu, 'Tüketim Sözleşmeleri Kavramı (Tüketicinin Korunması Hakkında Kanun'un Maddi Anlamda Uygulama Alanı)' (2001) 50 (1), Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi 59. Mal ve hizmetleri nihai olarak kullanmak ve tüketmek üzere satın alanların tüketici olarak nitelendirileceği hususunda bkz. Atilla Altop, 'Türk Hukukunda, Avrupa Birliği Hukukunda ve Uygulamada Tüketici Kavramı', (2004) 3 (1-2) İKÜ Hukuk Fakültesi Dergisi, Türk-Avusturya Hukuk Haftası Özel Sayısı 8; İpek Yücer Aktürk, 'Tüzelkişi Tacirin Tüketici Sıfatı' (2016) Gazi Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi 20 (2), 111 vd; ticari ve mesleki amaç taşıma hakkında ayrıntılı açıklamalar için bkz. Reyhan Tuhan Boz ve Esen Kabaş Tezcan, '6502 Sayılı Kanun Kapsamında Tüketici Kavramı ve Ticari veya Mesleki Amaçla Hareket Eden Kişilere Ticari veya Mesleki Amaç Olmaksızın Mal ve Hizmet Sunan Kişilerin Durumu' (2025)ASBÜ Hukuk Fakültesi Dergisi 7 (1) 26 vd.

kiralama yoluyla sağladığı konutta fiilen oturarak barınma ihtiyacını gidermesinin, tüketici mevzuatının uygulanması bakımından önem taşıyıp taşımadığı tespit edilmelidir. Tüketici, finansal kiralama yoluyla edindiği taşınmazda bizzat barınabilir. Fakat, işlemin tüketici işlemi olarak nitelendirilmesi için bizzat barınma şart değildir. Zira ülkemizde tüketicilerin yatırım amacıyla, bilhassa kira geliri elde etmek için konut edinmelerine sıklıkla rastlanır. Bu durumda da, 6502 sayılı Kanun m. 32'nin ilk cümlesinde ifade edilen tüketicinin konut edinme amacıyla hareket etmesi gerçekleşmiş sayılır ve işlem tüketici işlemi olarak nitelendirilir[46]. Benzer biçimde, tüketicinin, edindiği konutu bir müddet konuttan elde edeceği kira geliriyle finanse etmesi de sık rastlanan bir durumdur. Bu ihtimalde de asıl amacın barınma ihtiyacını gidermek ve işlemin tüketici işlemi olduğu kabul edilmektedir[47]. Bu noktada tüketicinin halihazırda başka konut ya da konutlara sahip olmasının önem arz edip etmediği de irdelenmelidir. Tüketici halihazırda bir konuta sahipken başka konutu ya da konutları finansal kiralama yoluyla edindiğinde, işlem tüketici işlemi olarak nitelendirilmelidir[48]. Çünkü, 6502 sayılı Kanun'da ne tüketicinin ekonomik durumu ne de bilgi düzeyi işlemin niteliğinin tespitinde dikkate alınır. Önemli olan, kişinin konut edinme amacı taşırken ticari ve mesleki amaçla hareket etmemesidir[49].

Öğretide, tüketici olarak nitelendirilebilecek kişinin malı bireysel yahut ailevi kullanımı veya tüketimi için nihai olarak yararlanmak amacıyla talep etmesi gerektiği, bu nedenle menfaat karşılığında satmak ya da devretmek üzere bir malın satın alınması halinde bu kişilerin tüketici sayılamayacağı ileri sürülmektedir[50]. Örneğin konut alıp satmayı meslek haline getiren kişi, tüketici olarak kabul edilmez ve işlem tüketici işlemi olarak nitelendirilemez. Böyle bir olasılıkta, bu ilişkiye tüketici mevzuatı uygulanmaz. Finansal kiralama yoluyla konut edinenin, bu konutu sırf kira geliri elde etmek için edinmesi ve üçüncü kişilere kiralaması halinde, işlemin tüketici işlemi olarak nitelendirilmemesi gerektiği savunulmaktadır[51]. Bu görüşe göre, konut tüketici tarafından barınma amacıyla edinilmiş olmakla birlikte, belirli bir süre elde edilecek kira geliriyle konut kredisinin (finansal kira bedelinin) ödenmesi amaçlanmışsa işlemin tüketici işlemi olarak nitelendirilmesi gerektiği ileri sürülür[52].

---

46 Gümüş Şerh (n 13); Topuz (n 29) 398. Öğretide Yılmaz, yatırım amacıyla konut edinilmesi halinde işlemin tüketici işlemi olmadığını savunmaktadır. Bkz. Yılmaz (n 32) 397.

47 Çabri Konut (n 29) 57; Yılmaz (n 32) 397.

48 Konuyla ilgili açıklamalar için bkz. Çabri Şerh (n 23) 94 vd.

49 Tüketici sıfatını taşıdığını iddia eden kişinin bunu ispat yükü altında olduğu hakkında bkz. Gümüş Şerh (n 13) 30.

50 Bahtiyar ve Biçer (n 45) 412; Çabri Konut (n 29) 57.

51 Çabri Şerh (n 23) 86; Aydoğdu Mortgage (n 17) 27-28, dpn 79.

52 Çabri Şerh (n 23) 86.

Kanaatimizce de finansal kiralama yoluyla edinilen konutun, kiracı tarafından kira geliri elde etme amacıyla üçüncü kişilere kiralanması halinde, bu kişinin tüketici olarak nitelendirilmesi bağlamında gelir elde etme amacıyla yahut konutu finanse etmek üzere hareket edilmiş olmasının anlamlı bir farkı bulunmamaktadır. Diğer bir ifadeyle, elde edilen kira gelirinin finansal kira bedellerinin ödenmesine sarf edilmiş olup olmadığı, hukuki olarak bir fark yaratmaz. Zira elde edilen kira, finansal kira bedelinin ödenmesine veya başka ihtiyaçlara sarf edilmiş olabileceği gibi tasarruf edilmiş de olabilir. Önemli olan finansal kiralama sözleşmesinin kiracısının, malvarlığında bu yolla bir artış gerçekleştirmiş olmasıdır. O halde, kanunda tek ölçüt olarak öngörülen "ticari ve mesleki olmayan bir amaçla hareket etme" ölçütünden hareket edilmeli ve salt konuttan gelir elde edilmiş olması, işlemin tüketici işlemi olarak nitelendirilmesine engel olmamalıdır. Bu nedenle edinme anında ticari veya mesleki amaçla hareket etmemekle birlikte, konuttan kira geliri elde eden edinen de tüketici olarak kabul edilmeli ve tüketici mevzuatı uygulanmalıdır[53].

Finansal kiralama yoluyla konut edinen gerçek kişi tacirse, bu kişilerin tüketici sıfatı taşıyıp taşımadığı değerlendirilmelidir. 6102 sayılı Türk Ticaret Kanunu'nun[54] 19. maddesinin 1. fıkrasında ticari iş karinesi düzenlenmiştir. Bahsi geçen *"Bir tacirin borçlarının ticari olması asıldır. Ancak, gerçek kişi olan bir tacir, işlemi yaptığı anda bunun ticari işletmesiyle ilgili olmadığını diğer tarafa açıkça bildirdiği veya işin ticari sayılmasına durum elverişli olmadığı takdirde borç adi sayılır."* hükmünden hareketle, kural olarak bu kişilerin işlemleri ticari iş sayılmalı[55], fakat tacirin işlemi yaptığı sırada bunun işletmesiyle ilgili olmadığını karşı tarafa bildirdiği yahut durumun buna elverdiği hallerde işlem tüketici işlemi olarak kabul edilmelidir[56]. Gerçek kişi tacir, konut edinmek amacıyla finansal kiralama sözleşmesi akdederse, bu işlem, onun ticari veya mesleki faaliyetiyle ilgili olmadığı için tüketici işlemi olarak nitelendirilir ve tüketici mevzuatı uygulama alanı bulur[57].

---

53 Yargıtay'ın konuya ilişkin bir kararında sadece gelir elde etme amacının güdülmesi, arsa payı karşılığı inşaat sözleşmesinin tüketici işlemi olarak nitelendirilmesine engel olarak görülmüştür Bkz. Yargıtay 23 HD T 3.7.2018 E 2015/10016 K 2018/3912 (Kazancı).

54 Türk Ticaret Kanunu, Kanun Numarası: 6102, Kabul Tarihi: 13.1.2011, RG 14.2.2011, S 27846.

55 Gerçek kişi tacirin ticarethanesi için vazgeçilmez olan faaliyetlerin ticari iş sayılması gerektiği hakkında bkz. Altop Tüketici (n 45) 9. Gerçek kişi tacirin, borç ilişkisinin mağdur olabilecek tarafı olarak görülmediği hakkında bkz. Ahmet Battal, 'Tüketicinin Korunması Hakkında Kanun Yönünden Tacirlerin Tüketici Sıfatı' *Prof. Dr. Ali Bozer'e Armağan* (Banka ve Ticaret Hukuku Araştırma Enstitüsü 1998) 320.

56 Aynı yönde bkz. Bahtiyar ve Biçer (n 45) 404; Yücer Aktürk (n 45) 123; Battal (n 55) 321. Bu yönde bkz. Yargıtay 13 HD T 13.10.2016 E 2016/13570 K 2016/18417 (Karararama); Yargıtay 20 HD T 3.5.2026 E 2016/2140 K 2016/5050 (Karararama)

57 Çabri Konut (n 29) 53.

Tüzel kişi tacirlerin tüketici sıfatı taşıyıp taşımayacağı hususu oldukça tartışmalıdır. Öğretide savunulan bir görüşe göre, TTK m. 19'dan çıkarılan tüzel kişi tacirin adi sahasının bulunmadığı sonucu karşısında, bu kişilerin hiçbir şekilde tüketici sıfatı taşımaması gerekir[58]. Yargıtay kararları da ağırlıklı olarak bu görüş doğrultusunda şekillenmiştir[59]. Diğer görüşe göre ise, işlemin ticari işletme ile alakalı olduğu veya böyle varsayıldığı hallerde bu işlemin tüketici işlemi olarak değerlendirilmemesi; fakat tüzel kişi tacirin tüketim amacıyla gerçekleştirdiği işlemlerin tüketici işlemi olarak değerlendirilmesi gerektiği ve kanunda belirtilen şartlar dahilinde tüketici mevzuatının uygulanmasının isabetli olacağı savunulmaktadır[60]. Bu görüşe göre, tüketimin amacının iktisadi faaliyet ile ilgisi, tüketici işlemi-ticari iş ayırımında ölçüt olarak kullanılmalıdır. Kanaatimizce ilk görüşe üstünlük tanınmalı, tüzel kişi tacirin finansal kiralama yoluyla konut edinmesi, faaliyetlerini yürütmek için bir mekân temini amacı taşısa dahi ticari iş olarak nitelendirilmeli ve işleme tüketici mevzuatı uygulanmamalıdır. Bu yönde konut teminine ilişkin sözleşme 6361 sayılı Kanun'a tâbi olmalıdır. Bu görüşten hareketle, tüzel kişi tacirin, çalışanlarına lojman temin etmek amacıyla finansal kiralama yoluyla konut edinmesine yönelik sözleşmeler tüketici işlemi olarak sayılmamalıdır.

Tacir olmayan tüzel kişilerin (derneklerin ve vakıfların) ticari işletme işletmedikleri müddetçe, mal ve hizmetleri özel amaçla edinecekleri kabul edilir[61]. Dolayısıyla bu mal ve hizmetleri edinmek üzere akdettikleri sözleşmeler tüketici işlemi niteliği taşır. Fakat edinilen mal "konut" olduğunda, tacir olmayan tüzel kişilerin tüketici olarak nitelendirilip nitelendirilemeyeceği tereddüt yaratmaktadır. Zira 4077 sayılı Tüketicinin Korunması Hakkında Kanun'un yürürlükte olduğu dönemde, tüzel kişilerin konut edinmelerinin söz konusu olamayacağı ileri sürülmekteydi[62]. Fakat bu görüş ilgili kanunun yürürlükte olduğu dönemde de eleştirilmekteydi. Bu eleştiriler günümüzde de güncelliğini sürdürmektedir. Zira tacir olmayan tüzel kişilerin, hattâ kamu tüzel kişilerinin faaliyetlerini sür-

---

58 Mehmet Akçaal ve Alper Uyumaz, '6502 Sayılı Tüketicinin Korunması Hakkında Kanun'un Bazı Hükümlerine (m. 1-16) İlişkin Bir İnceleme' (2013) 4 (2) İnönü Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi 245; Emel Tekten, 'Tüzel Kişi Tacirlerin Tüketici Sıfatı Sorunu ve Bu Kapsamda Taraf Oldukları Hukuki Uyuşmazlıkların Ticari/Tüketici Dava Şartı Arabuluculuğa Etkileri' (2023) 31 (1) Selçuk Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi 17; Battal (n 55) 323.

59 Yargıtay HGK T 9.7.2020 E 2017/913 K 2020/568 (Lexpera). Yargıtay, tüketici sıfatını değerlendirdiği bir kararında gerçek kişiler dışında tacir sıfatı bulunmayan tüzel kişilerin de konut amaçlı taşınmaz edinebileceklerine karar vermiştir: Yargıtay 7 HD E 2021/5707 K 2023/1103 (Lexpera).

60 Battal (n 55) 329-330; Ozanoğlu (n 45) 72; Çabri Şerh (n 23) 149; Altop Tüketici (n 45) 10; Yakup Bal, 'Tacirin Tüketici Sıfatı Sorunu' (2022) 13 (50) Türkiye Adalet Akademisi Dergisi 379; Yücer Aktürk (n 45) 125 vd.

61 Çabri Konut (n 29) 53; Akçaal ve Uyumaz (n 58) 246; Battal (n 55) 329; Tekten (n 58) 18; Altop Tüketici (n 45) 11; Battal (n 55) 324.

62 Seza Reisoğlu 'Konut Kredisi-Konut Finansmanı ve Uygulama Sorunları' (2008) (Prof. Dr. Turgut Akıntürk'e Armağan) 320.

dürebilmek için bir mekana ihtiyaç duydukları göz önünde bulundurulmalı ve bu kişilerin söz konusu mekanları temin edebilmek için yaptıkları işlemler tüketici işlemi olarak değerlendirilmelidir[63].

Tüketicinin konut edinmede karma amaç gütmesi halinde işlemin tüketici işlemi olup olmadığı değerlendirilmelidir. Konutu edinenin, bu yerde hem barınıp hem de ticari ve mesleki faaliyetlerini sürdürdüğü hallerde, özellikle *home office* olarak adlandırılan bir kullanım tarzının benimsendiği ihtimallerde, barınma amacı ağırlıkta ise işlemin tüketici işlemi niteliği taşıması gerektiği, ticari ve mesleki amacın ağır bastığı hallerde ise işlemin ticari iş olarak değerlendirilmesi gerektiği savunulan görüşlerden ilkidir. Bu görüşe göre[64], kanunun tüketiciyi koruma amacı göz önünde bulundurularak, ticari ve mesleki amaç büyük ölçüde ağır basmadığı müddetçe işlem tüketici işlemi olarak sayılmalıdır. Öğretide savunulan bir diğer görüşe göre ise, karma amacın söz konusu olduğu hallerde muhasebe tekniği bakımından ticari amacın ağır bastığı ve genel hükümlerin uygulanması (işlemin tüketici işlemi olarak sayılmaması) gerekir[65]. Kanaatimizce bu hususta objektif bir ölçüt olarak ilk başta konutun tapudaki vasfı dikkate alınmalı, taşınmaz imar planına göre ticari kullanıma tahsis edilmiş dükkân veya işyeri ise, işlem tüketici işlemi sayılmamalı, fakat edinildiğinde konut niteliğinde ise tüketici işlemi olarak sayılmalıdır. Daha sonra bu amacın değişmesi ya da karma amaçla kullanım, işlemin niteliğini değiştirmemelidir. Fakat işlemin yapıldığı sırada konut vasfındaki yerin sadece ticari ve mesleki amaçla kullanılması amacı güdülüyorsa, işlem tüketici işlemi sayılmamalıdır[66].

## III. FİNANSAL KİRALAMA SÖZLEŞMESİNDE KİRALANANIN "KONUT" NİTELİĞİNİN BELİRLENMESİ

### A. SÖZLEŞMENİN KONUSU

Konut edinmeye yönelik olarak akdedilen finansal kiralama sözleşmesinin konusunu, doğal olarak konutun oluşturması gerekir. Fakat konut kavramının içeriği her geçen gün değişmekte ve yeniden şekillenmektedir. Klasik anlamda konut kavramı, bir arazi üzerine inşa edilen bina yahut bina bölümü olarak anlamlandırılırken, günümüzde karavanlar, konteynerler, tekne veya yatlar da konut olarak kullanılmaktadır. Bu durumda konut olarak kullanılmak üzere edinilen eşyanın bir konut finansmanı sözleşmesi olarak finansal kiralama yoluyla finanse edilmesinin mümkün olup olmadığı değerlendirilmelidir.

---

63 Çabri Konut (n 29) 53. Tüzel kişilerin hangi amaçla edinirlerse edinsinler, taşınmazlarının konut sayılmaması gerektiği hakkında bkz. Reisoğlu (n 62) 320.

64 Çabri Şerh (n 23) 156-157; konut finansmanı özelinde olmamak üzere benzer yönde açıklamalar için bkz. Bal (n 60) 372.

65 Aydın Zevkliler ve Murat Aydoğdu, *Tüketicinin Korunması Hukuku* (3. Baskı, Seçkin 2004) 84-85.

66 Konuya ilişkin açıklamalar için bkz. Çabri Şerh (n 23) 157.

Konut kavramı ne 6361 sayılı Kanun'da ne de 6502 sayılı Kanun'da tanımlanmıştır. Öğretide konut, *"insanların barınma ihtiyaçlarını karşılamak üzere inşa edilen, etrafı ve üstü kapalı yapılar"* olarak tanımlanmaktadır[67]. Bir yapının konut olarak nitelendirilebilmesi için toprakla sağlam ve daimi bir bağlantı içinde olması gerektiği kabul edilir[68]. Dolayısıyla konut kavramı ile barınma ihtiyacını karşılamaya yönelik taşınmazlar kastedilmektedir. 6362 sayılı Sermaye Piyasası Kanunu'nun konut ve varlık finansmanına ilişkin 57. maddesinin birinci fıkrasında *"Konut finansmanı, konut edinmeleri amacıyla tüketicilere kredi kullandırılması, konutların finansal kiralama yoluyla tüketicilere kiralanması, sahip oldukları konutların teminatı altında tüketicilere kredi kullandırılması ve bu kredilerin yeniden finansmanı amacıyla kredi kullandırılmasıdır. Konut finansmanı kuruluşları, konut finansmanı fonları ve ipotek finansmanı kuruluşlarının bu kredilere ve alacaklara dayalı veya bunların teminatı altındaki işlemleri de bu kapsamdadır."* ifadesiyle, konutun krediye teminat sağlaması, bir finansman yöntemini konut finansmanı olarak nitelendirmek bakımından ölçüt olarak öngörülmüştür. Bu teminatın türü, maddenin 3. fıkrasında ifade edilmektedir. Bahsi geçen *"Konut finansmanı kuruluşları tarafından, konut edinme amacının yeterli bilgi ve belgeyle tespit edilmesi ve kullandırılan kredinin veya yapılan finansal kiralamanın ipotek veya Kurulca uygun görülen teminatlar ile güvence altına alınması zorunludur."* hükmünden hareketle, finansmanı sağlanan konutun taşınmaz niteliğinde olması gerektiği sonucuna ulaşılmaktadır[69]. O halde, finansal kiralama yoluyla finansmanı sağlanan taşınmazın, ipoteğe konu olabilmesi gerekir. Bu bakımdan finansal kiralama sözleşmesinin 6502 sayılı Kanun veya 6361 sayılı Kanun uyarınca akdedilmiş olması fark yaratmaz. Her iki kanun bakımından da finanse edilen konut, taşınmaz rehninin konusu olabilen bir eşya olmalıdır. TMK m. 853 uyarınca rehin hakkı, tapuya kayıtlı taşınmazlar üzerine kurulabilir. Hangi varlıkların hukuken taşınmaz olarak nitelendirildiği ise TMK m. 704 hükmünde düzenlenir. Buna göre arazi, tapu kütüğünde ayrı sayfaya kaydedilen bağımsız ve sürekli haklar ile kat mülkiyeti kütüğüne bağlı bağımsız bölümler taşınmaz olarak kabul edilir.

Konut niteliğindeki yapı müstakil bir yapı ise, bir bütün olarak arazinin bütünleyici parçası olur ve TMK m. 684/II uyarınca arazinin hukuki kaderine tâbîdir[70]. Benzer biçimde, TMK m. 704/I b.'e göre kat mülkiyetine tabi bağımsız bölümler de taşınmaz niteliği taşır ve bu taşınmazlar konut finansmanı sözleş-

---

67 Murat Doğan M, 'Kira Sözleşmesi' *Borçlar Hukuku Özel Hükümler* Editör: Turgut Öz (Seçkin 2023) 274.

68 Doğan (n 67) 274.

69 Yılmaz (n 32) 395. Hükümde her ne kadar ipotek ifadesi kullanılsa da, öğretide kredinin ipotekli borç senedi ve irat senedi ile teminat altına alınmasının da mümkün sayılması gerektiği savunulmaktadır. Bkz. Gümüş Şerh (n 13) 218-219.

70 Çabri Şerh (n 23) 625.

melerine konu olmaya elverişlidir[71]. Müstakil yapılar, kat mülkiyetine yahut kat irtifakına[72] konu yapılardaki bağımsız bölümler konut edinme amaçlı finansal kiralama sözleşmesine konu olabilir.

Tapu kütüğüne taşınmaz olarak kaydedilen üst hakkına istinaden edinilen konut, konut finansmanına yönelik finansal kiralama sözleşmesine konu olabilir[73]. Zira, tapuda ayrı sayfaya kaydedilen bağımsız ve sürekli haklar TMK m. 704/I b. 2 gereğince taşınmaz niteliğinde sayıldıkları için ipoteğe konu olabilir. Bu özellik, 6362 sayılı Sermaye Piyasası Kanunu'nda konut finansmanı sözleşmeleri bakımından teminat fonksiyonunun gerçekleşmesini sağlar. Fakat üst hakkı tapuda ayrı bir sayfaya kaydedilmemişse, bu takdirde, Sermaye Piyasası Kurulu'nca uygun görülen teminatlarla teminat altına alınmak koşuluyla konut edinme amaçlı finansal kiralama sözleşmesine konu olabilir[74].

Üzerinde konut niteliğinde yapı bulunan taşınmaz, özel mülkiyete konu olmakla birlikte, henüz kadastrosu tamamlanmamışsa, bu taşınmazın konut finansmanı sözleşmesine konu olabilmesi için öncelikle zabıt defterine kaydı gerekir[75]. Zabıt defterine kaydedilen taşınmazlar, ipoteğe konu olabilir, bu taşınmazlar üzerindeki ipotek işlemleri ipotek kayıt defterine kaydedilir[76].

Barınma amacıyla edinilen taşınır eşya niteliğindeki karavanlar, konteynerler veya yatlar konut finansmanı sözleşmesinin konusu olamaz[77]. Özellikle daimi olarak kalması amacıyla inşa edilmemiş kulübe vb. taşınır yapılar bütünleyici parça sayılmadıkları için konut finansmanı sözleşmesine de konu olmazlar[78].

---

71 Gümüş Şerh (n 13) 219.

72 Türk Hukuku'nda kat irtifakı, 634 sayılı Kat Mülkiyeti Kanunu'nun muhtelif hükümlerinde düzenlenir. Müessese her ne kadar bir "irtifak hakkı" olarak adlandırılsa da, paylı mülkiyet paylarına inşaat yapma ve kat mülkiyeti tesis etme borcu doğurması nedeniyle paya bağlı bir borç (ve alacak) olarak değerlendirilir. Kat irtifakı, irtifak haklarının olumlu edimleri asli edim olarak konu edinememesi nedeniyle teknik anlamda irtifak hakkı olarak değil, eşyaya bağlı borç olarak nitelendirilir. Bkz. Lale Sirmen, Eşya Hukuku (12. Baskı, Legem 2025) 659-660; M Kemal Oğuzman ve Özer Seliçi ve Saibe Oktay Özdemir, Eşya Hukuku (26. Baskı, Filiz 2024), N. 2146 vd. KMK m. 3/II'teki "Kat mülkiyeti ve kat irtifakı, bu mülkiyete konu olan anagayrimenkulün bağımsız bölümlerinden her birinin konum ve büyüklüklerine göre hesaplanan değerleri ile oranlı olarak projesinde tahsis edilen arsa payının ortak mülkiyet esaslarına göre açıkça gösterilmesi suretiyle kurulur." hükmünden, kat irtifakının paylı mülkiyet konusu arsa üzerinde henüz kat mülkiyetinin kurulmadığı bir aşamada kurulduğu açıkça anlaşılmaktadır. TMK m. 857 hükmünde pay üzerinde rehin hakkının kurulabileceği açıkça düzenlendiği için sonradan kat mülkiyetine konu edilecek bağımsız bölümlere özgülenen paylara bağlı olarak kurulan kat irtifakı, taşınmaz rehni ile teminat altına alınabildiği için konut finansmanı sözleşmelerine de konu olabilir.

73 Çabri Şerh (n 23) 640; Kocaağa (n 1) 70.

74 Gümüş Şerh (n 13) 219.

75 Gümüş Şerh (n 13) 220.

76 Çabri Şerh (n 23) 628.

77 Gümüş Şerh (n 13) 219.

78 Taşınır yapılar bütünleyici parça kuralının istisnasını oluştururlar. Bu nitelikteki büfe, kulübe, vb. arazinin değil, bunların malikine aittir. Bu hafif yapılar ayrı bir mülkiyet hakkının (taşınır

Fakat, bu eşyaların finansal kiralama sözleşmesine konu edilmesine hukuki bir engel bulunmamaktadır. Zira, akdedilecek sözleşmenin herhangi bir taşınırı konu alan finansal kiralama sözleşmesinden bir farkı yoktur, 6361 sayılı Kanun'un 18 vd. hükümleri uygulama alanı bulur. Sözleşme tüketici ile akdedilmiş ve taşınır barınma amacıyla kullanılmış olsa bile, bu sözleme bir tüketici işlemi olmasına rağmen 6502 sayılı Kanun m. 32 vd. hükümleri bağlamında konut finansmanı sözleşmesi değildir. Çünkü, 6502 sayılı Kanun'un tüketici işlemini tanımlayan m. 3/l hükmünde sınırlandırıcı bir ifade yer almamakta, *"Mal veya hizmet piyasalarında kamu tüzel kişileri de dâhil olmak üzere ticari veya mesleki amaçlarla hareket eden veya onun adına ya da hesabına hareket eden gerçek veya tüzel kişiler ile tüketiciler arasında kurulan, eser, taşıma, simsarlık, sigorta, vekâlet, bankacılık ve benzeri sözleşmeler de dâhil olmak üzere her türlü sözleşme ve hukuki işlem"* tüketici işlemi olarak kabul edilmektedir. Tüketiciyle akdedilen böyle bir sözleşme tüketici işlemi sayılmakla birlikte uygulanacak hükümlerin tespitinde malın mülkiyetinin kira süresi sonunda kiracıya geçip geçmemesine göre bir ayrım yapılması daha isabetlidir. Finansal kiralama süresinin sonunda taşınırın mülkiyetinin kiracıya (tüketiciye) geçeceği kararlaştırılmışsa, uygulanması gereken hükümler 6502 sayılı Kanun'un taksitle satışa ilişkin hükümleridir. Bu sonuca "*Tüketicinin, kira süresi sonunda bir malın mülkiyetini edinme zorunluluğunun bulunduğu finansal kiralama sözleşmeleri hakkında da bu Bölüm hükümleri uygulanır."* şeklindeki m. 17/2 hükmünden hareketle ulaşılmaktadır[79]. Finansal kiralama süresinin sonunda taşınırın mülkiyetinin kiracıya geçmeyeceği kararlaştırılmışsa, 6361 sayılı Kanun'un 18 vd. hükümleri uygulanmalıdır[80].

### B. BÜTÜNLEYİCİ PARÇA VE EKLENTİNİN DURUMU

Bütünleyici parça, TMK m. 684/II'de "*yerel adetlere göre asıl şeyin temel unsuru olan ve o şey yok edilmedikçe, zarara uğratılmadıkça veya yapısı değiştirilmedikçe ondan ayrılmasına olanak bulunmayan parça"* olarak tanımlanır. Bir şeyin bir başka şeyin bütünleyici parçası sayılabilmesi için bütünleyici parçanın maddi bir varlığının olması, asıl şeyle bütünleyici parça arasında dıştan görülebilen fizikî ve fonksiyonel bir bağlılığın bulunması ve asıl şeyin bulunduğu yerdeki yerel adetlere göre o şeyin bütünleyici parça olarak kabul edilmesi gerekir[81]. 6361 sayılı Kanun'un sözleşmenin konusuna ilişkin 19. maddesinin birinci fıkrasında "*Sözleşmeye taşınır ve taşınmaz mallar konu olabilir."* hükmü; aynı maddenin

---

mülkiyetinin) konusudur. Bkz. Sirmen (n 72) 553-554.

79 Çabri Şerh (n 23) 437. Finansal kiralamanın tüketici işlemi olamayacağı yönünde bkz. Gümüş Şerh (n 13) 158.

80 Bu çözüm tarzı 6361 sayılı Kanun'un "Uygulanmayacak Hükümler" başlıklı 34. madde hükmü ile de uyumludur.

81 Haluk Nami Nomer ve Mehmet Serkan Ergüne, *Eşya Hukuku* (10. Bası, On İki Levha 2023) N. 651; Kocaağa (n 1) 73; Sirmen (n 72) 373 vd.

ikinci fıkrasında ise *"Bütünleyici parça veya eklenti niteliklerine bakılmaksızın asli niteliğini koruyan her mal tek başına finansal kiralama sözleşmesinin konusu olabilir."* hükmü yer alır. TMK m. 684/I'de ise bir şeye malik olan kimsenin, o şeyin bütünleyici parçalarına da malik olacağı ifade edilmiştir.

Bütünleyici parçanın hukuki kaderi asıl şeyin hukuki kaderine bağlı olduğu için, asıl şey hakkındaki tasarruf işlemleri, kural olarak bütünleyici parçayı da doğrudan etkiler. Bir diğer ifadeyle asıl şey ile bütünleyici parça ayrı ayrı tasarruf işlemlerine konu edilemez[82]. Kural olarak asıl şeye ilişkin borçlandırıcı işlemlerin, bütünleyici parçayı da etkilemesidir[83]. Fakat bütünleyici parçanın, asıl şeyden ayrı olarak borçlandırıcı işlemlere konu edilmesi mümkündür[84]. Nitekim 6361sayılı Kanun'un m. 19/2 hükmünde, bütünleyici parçanın tek başına finansal kiralama sözleşmesine konu edilebilmesine imkân tanınmaktadır. Bir diğer ifadeyle, finansal kiralama sözleşmesine konu olabilmek bakımından, asıl şey ile bütünleyici parçanın hukuki kaderlerinin ayrılmasına hukuki zemin yaratılmıştır[85]. Fakat bu imkân, bütünleyici parçanın bağımsız niteliğini koruyabilmesi, üzerinde asıl şeyden bağımsız olarak fiili hakimiyet kurulabilmesi ihtimalinde gündeme gelebilir[86].

Konut edinmeye yönelik finansal kiralama sözleşmesi bakımından kiralanan şey konut niteliğinde bir taşınmaz olmak zorundadır. Dolayısıyla arazinin bütünleyici parçası olan konut niteliğindeki yapının asli niteliğini koruyan bir mal olarak tek başına finansal kiralama sözleşmesine konu edilip edilemeyeceği değerlendirilmelidir. Böyle bir yapının asli niteliğini koruması ifadesinden anlaşılması gereken, bütünleyici parçayı asıl şeyden ayırabilmek için asıl şeyi yok etmenin, yapısını değiştirmenin veya ona zarar vermenin gerekmemesidir[87]. Arazinin üzerindeki konut niteliğindeki yapının bu şekilde araziden ayrılması mümkün olmadığı için konutun, üzerinde yer aldığı araziden bağımsız olarak finansal kiralama sözleşmesine konu olması mümkün değildir. Çünkü konutun

---

82 Kocaağa (n 1) 75; Sirmen (n 72) 379; Nomer ve Ergüne (n 81) N. 652; Oğuzman/Seliçi/Oktay Özdemir (n 72) N 1183.

83 Kocaağa (n 1) 75; Sirmen (n 72) 379.

84 Nomer ve Ergüne (n 81) N 652; Oğuzman/Seliçi/Oktay Özdemir (n 72) N 1183.

85 Bütünleyici parçanın asıl şeyin hukuki kaderine tabi olmasının, ayni hak kazanımları bakımından geçerli olduğu; bu nedenle bütünleyici parçanın asıl şeyden bağımsız olarak sözleşmeye konu edilebileceği hakkında bkz. Topuz (n 29) 164. Bütünleyici parçanın finansal kiralama sözleşmesine konu olması hakkında bkz. Hasan Fehmi Erdoğmuş '6361 Sayılı Kanun ile Bütünleyici Parça ve Eklentinin Finansal Kiralama Sözleşmesine Konu Olması' (2014) 2 (2) Fatih Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi 50 vd.

86 Kocaağa (n 1) 75. Yazar, m. 19/2 hükmünün getiriliş amacının bağımsız niteliğini koruyabilmekle birlikte bütünleyici parça niteliği taşıyan şeylerin münferit olarak finansal kiralama sözleşmesine konu olabilmesini sağlamakla birlikte kiralanan şeyin mülkiyetinin asıl şeyin malikine ait olmasının önüne geçilmesi olduğunu ifade etmektedir.

87 Topuz (n 29) 162.

araziden ayrılıp bağımsız niteliğini koruyabilmesi, üzerinde asıl şeyden bağımsız olarak fiili hakimiyet kurulabilmesi olanaksızdır. Konut niteliğindeki yapı, tapu kütüğünde ayrı sayfaya kaydedilmiş bağımsız ve sürekli üst hakkı niteliğinde ise, bu hak, hukuken ayrı bir taşınmaz sayıldığı için bütünleyici parça değildir. Dolayısıyla bu ihtimalde 6361 sayılı Kanun m. 19/2 hükmünün uygulanmasını gerektirecek bir durum yoktur. Üst hakkı bağımsız olarak finansal kiralama sözleşmesinin konusu da olabilir[88], tasarruf işlemlerine de konu edilebilir.

Eklenti, TMK m. 686/2'de *"asıl şey malikinin anlaşılabilen arzusuna veya yerel âdetlere göre, işletilmesi, korunması veya yarar sağlaması için asıl şeye sürekli olarak özgülenen ve kullanılmasında birleştirme, takma veya başka bir biçimde asıl şeye bağlı kılınan taşınır mal"* olarak tanımlanır. Bir taşınırın eklenti sayılabilmesi için asıl şey ile eklenti arasında dışarıdan görülebilen bir bağlılık ve iki şey arasında ekonomik bir bütünlük gerekir. Eklenti niteliğindeki taşınır, asıl şeyle birleştiğinde dahi bağımsız varlığını sürdürür, bunlar ayrı mülkiyet haklarının konusu olabilir[89]. Fakat eklenti, asıl şeyin ekonomik amacına hizmet ettiği için asıl şeye ilişkin tasarruflar, aksi belirtilmedikçe eklentiyi de kapsar (TMK m. 686/1). Bununla birlikte eklentinin, asıl şeyden bağımsız olarak borçlandırıcı işlemlere ve tasarruf işlemlerine konu olmasına bir engel bulunmamaktadır[90]. Nitekim 6361sayılı Kanun'un m. 19/2 hükmüyle, eklentinin tek başına finansal kiralama sözleşmesine konu edilebilmesine imkân tanınmaktadır[91]. Bununla birlikte finansal kiralama sözleşmesine konu olan konutun eklentileri aksi belirtilmedikçe kiralayana aittir ve finansal kiralamanın konusudur. Konut niteliğindeki taşınmazın eklentisi, kiralayandan başka birine de ait olabilir, finansal kiralama sözleşmesinin kapsamının dışında bırakılabilir[92].

## IV. SÖZLEŞMEYE UYGULANACAK HÜKÜMLERİN BELİRLENMESİNİN SONUÇLARI

### A. GENEL OLARAK

Konut edinmeye yönelik finansal kiralama sözleşmelerine uygulanacak kanun hükümlerinin tespitinin nelere bağlı olarak değişkenlik gösterdiği yukarıda açıklanmıştır. Bu doğrultuda uygulanacak kanun hükümlerinin tespitinin sonuçları çeşitli açılardan farklılık gösterir. Bu farklılıklar özellikle sözleşmenin kuruluşu,

88 Köteli (n 1) 113; Topuz (n 29) 152. İsviçre uygulamasında kiracının kendi arazisi üzerinde finansal kiralama kuruluşuna kira süresi boyunca üst hakkı tanıyarak konut yaptırdığı, sürenin sonunda da bütünleyici parça ilkesi gereğince konutun mülkiyetinin kiracı tarafından kazanıldığı hakkında bkz. Meral (n 37) 146, dpn. 428.

89 Kocaağa (n 1) 77; Sirmen (n 72) 391; Nomer ve Ergüne (n 81) N. 669; Oğuzman/Seliçi/Oktay Özdemir (n 72) N 1203.

90 Sirmen (n 72) 391.

91 Topuz (n 29) 161-162.

92 Kocaağa (n 1) 76; Erdoğmuş (n 85) 82.

zorunlu içeriği, şekli, şerhi, temerrüt ve feshin hukuki sonuçları bakımındandır. Aşağıda bu hususlar ayrı ayrı incelenmektedir.

### B. SÖZLEŞMENİN KURULUŞU VE ZORUNLU İÇERİĞİ BAKIMINDAN FARKLAR

Her sözleşme gibi finansal kiralama sözleşmesinin de kurulabilmesi için tarafların, sözleşmenin objektif ve subjektif esaslı unsurları üzerinde anlaşma sağlamış olması gerekir. Dolayısıyla sözleşmenin içeriğinde bu unsurlar yer almalıdır. 6361 sayılı Kanun'un hükümlerinden hareketle, sözleşmenin objektif esaslı unsurları, finansal kiralamaya konu olan mal ve finansal kiralama beledidir. Bu hususlarda anlaşan tarafların kim olduklarının sözleşmeden açıkça anlaşılabilmesi, işin doğası gereğidir. 6361 sayılı Kanun'da finansal kiralama sözleşmesinin zorunlu içeriğine ilişkin herhangi bir hüküm yer almamaktadır. Fakat sözleşmenin konut edinme amacıyla hareket eden tüketicilerle akdedilmesi durumunda, sözleşmenin zorunlu içeriği, Konut Finansmanı Sözleşmeleri Yönetmeliği'nin 9. maddesine göre tayin edilir. Hükmün ilk fıkrasında içeriğe dahil olan hususular sayılmış olup, ikinci fıkrasında *"Konut finansmanına yönelik finansal kiralama işlemleri ile ilgili sözleşmelerde de, birinci fıkrada yer alan bilgilere, finansal kiralama işlemlerine karşılık gelen uygun ifadelerle yer verilir."* cümlesi ile, anılan içeriğin finansal kiralama sözleşmesi bakımından da sözleşmede yer alması gereken içerik olduğu belirtilmiştir. İlk fıkra hükmüne göre, *"(1) Konut finansmanı sözleşmesinin; sabit, değişken veya sabit ve değişken faizin birlikte uygulandığı kredi tiplerine göre, 6 ncı maddenin birinci fıkrasının (e), (ı), (j), (k) bentleri ve (l) bendinin (4) numaralı alt bendi ile (m) bendinin (8) numaralı alt bendinde yer alan bilgiler hariç olmak üzere, diğer bentlerinde yer alan bilgilerle birlikte aşağıda belirtilen hususları içermesi zorunludur:*

*a) Tüketicinin adı, soyadı, açık adresi, varsa telefon numarası ile diğer iletişim bilgileri,*

*b) Sözleşmenin eki olarak da verilebilecek ödeme planı,*

*c) Kredi alınmasına ilişkin şartlar,*

*ç) Sözleşme konusu konuta ilişkin genel bilgi,*

*d) Konut finansmanı sözleşmesinin bağlı kredi şeklinde olması halinde 15 inci maddede yer alan tüketicinin haklarına ve bu hakların kullanılmasına ilişkin açıklayıcı bilgi,*

*e) Taksit vadesinin, kanunlarda tatil olarak kabul edilen bir güne rastlaması durumunda kendiliğinden bu günü izleyen ve tatil olmayan ilk güne geçeceğine ilişkin bilgi,*

*f) Temerrüt hali de dahil olmak üzere konut finansmanı sözleşmelerine dayanılarak yapılan her türlü işlemde bileşik faiz uygulanamayacağına ilişkin bilgi,*

*g) Kredinin yabancı para birimi cinsinden kullandırılması durumunda, geri ödemeye ilişkin taksitlerin ve toplam kredi tutarının hesaplanmasında, hangi tarihteki kurun dikkate alınacağına ilişkin bilgi,*

*ğ) Tüketicinin uyuşmazlık konusundaki başvurusunu tüketici mahkemesine veya tüketici hakem heyetine yapabileceğine dair bilgi,*

*h) Konut finansmanı kuruluşu ile tüketici arasında kurulan sözleşmenin bir örneğinin düzenlenme tarihinden sonraki ilk yıl için tüketicinin ücretsiz olarak alma hakkı olduğuna ilişkin bilgi,*

*ı) Varsa tüketicilerin başvurabileceği diğer çözüm yollarına ilişkin bilgi."* sözleşmede yer almalıdır. O halde, finansal kiralama sözleşmesinin arz ettiği özellikler ve unsurlar bakımından yapılacak değişiklikler haricinde, esasen bu bilgilerin sözleşmede yer alması gerekir. Tüketiciyle akdedilen finansal kiralama sözleşmesinde, Yönetmelik'te belirtilen zorunlu içeriğe yer verilmemesinin yaptırımı, 6502 sayılı Kanun'un 4. maddesinin ilk fıkrasında düzenlenmiştir. Buna göre, *"Bu Kanunda yazılı olarak düzenlenmesi öngörülen sözleşmeler ile bilgilendirmeler en az on iki punto büyüklüğünde, anlaşılabilir bir dilde, açık, sade ve okunabilir bir şekilde düzenlenir ve bunların bir nüshası kâğıt üzerinde veya kalıcı veri saklayıcısı ile tüketiciye verilir. Sözleşmede bulunması gereken şartlardan bir veya birkaçının bulunmaması durumunda, eksiklik sözleşmenin geçerliliğini etkilemez. Bu eksiklik sözleşmeyi düzenleyen tarafından derhâl giderilir."*. Bu hükümden hareketle, sözleşmenin zorunlu içeriğinin öngörülme amacının tüketiciyi bilgilendirmek olduğu sonucuna ulaşılmaktadır. Bu yönüyle, bahsi geçen hükümler, nispi emredici nitelik taşır[93].

Ayrıca 6502 sayılı Kanun'un 33. maddesi uyarınca konut finansmanı kuruluşlarının tüketiciye, konut finansmanı sözleşmesinin koşullarını içeren sözleşme öncesi bilgi formunu, sözleşmenin kurulmasından makul bir süre önce vermesi zorunludur. Makul süre, her somut olay bakımından, işin niteliğine göre tespit edilmelidir. Bilgilendirme formunun içeriği Yönetmelik'in 6. maddesinde düzenlenir. Bilgilendirme yükümlülüğünün yerine getirilmemesinin yaptırımı, 6502 sayılı Kanun'un 77. maddesinde bu yükümlülüğün yerine getirilmemesinin yaptırımı idari para cezası olarak öngörülmüştür. 2026 yılı için bu tutar 19.827,00 TL'dir[94]. Öğretide, bilgilendirme yükümlülüğünü yerine getirmemenin tek yaptırımının idari para cezası olmadığı, yükümlülüğün hiç ya da makul sürede yerine getirilmemesi nedeniyle sözleşmenin de kesin hükümsüz olacağı ileri sürülmektedir[95].

---

93 Çabri Şerh (n 23) 653.

94 Bkz. *"6502 Sayılı Tüketicinin Korunması Hakkında Kanunun 77 nci Maddesine Göre 2026 Yılında Uygulanacak Olan İdari Para Cezalarına İlişkin Tebliğ*", RG. T. 23.12.2025/33116.

95 Çabri Şerh (n 23) 660. Yazar kesin hükümsüzlüğün sadece tüketici tarafından ileri sürülebileceğini savunmaktadır.

Tüketicilerle akdedilmeyen konut edinme amaçlı finansal kiralama sözleşmelerinde kiracıya bilgi formu verme yükümlülüğü bulunmamaktadır. Dolayısıyla, finansal kiralama sözleşmelerine uygulanacak hükümlerin tespiti, bu bakımdan önemli bir farklılık doğurmaktadır.

### C. SÖZLEŞMENİN ŞEKLİ BAKIMINDAN FARKLAR

6502 sayılı Kanun gereğince akdedilen konut edinmeye yönelik finansal kiralama sözleşmesinin şekli, m. 32/2'de "yazılı şekil" olarak ifade edilmiştir. Bunun yanı sıra Konut Finansmanı Sözleşmeleri Yönetmeliği[96] m. 8/2 gereğince sözleşmenin; en az on iki punto büyüklüğünde, anlaşılabilir bir dilde, açık, sade ve okunabilir bir şekilde düzenlenmesi ve bir örneğinin, kağıt üzerinde veya kalıcı veri saklayıcısı ile tüketiciye verilmesi zorunludur. 6361 sayılı Kanun'un 22. maddesinin ilk cümlesindeki "*Finansal kiralama sözleşmesi, yazılı veya uzaktan iletişim araçlarının kullanılması suretiyle mesafeli olarak ya da mesafeli olsun olmasın Kurulun yazılı şeklin yerine geçebileceğini belirlediği ve bir bilişim veya elektronik haberleşme cihazı üzerinden gerçekleştirilecek ve müşteri kimliğinin doğrulanmasına imkân verecek yöntemler yoluyla kurulacak şekilde düzenlenir ve buna ilişkin usul ve esaslar Kurul tarafından belirlenir*." hükmü ile, yazılı şekle ek olarak başka yollarla da bu sözleşmenin kurulabilmesine imkan tanınmıştır. Sözleşmenin, teknolojik imkanlar kullanılarak, dijital ortamda daha hızlı ve kolay biçimde akdedilebilmesi sağlanmıştır[97]. Kanunda öngörülen bu şeklin geçerlilik şekli olduğu kabul edilmektedir[98]. Kanunda öngörülen geçerlilik şekline aykırı sözleşme yapılması halinde sözleşme, TBK m. 12 hükmü uyarınca kesin hükümsüz olur[99]. Sözleşmede değişiklik yapılması da aynı şekil kurallarına tâbîdir[100].

Sözleşme süresi sonunda kira konusu malın mülkiyetinin kiracıya geçmesi için kiracıya bir alım hakkı tanındığı takdirde, sözleşmenin hangi şekilde akdedilmesi gerektiği tespit edilmelidir. Konut edinmeye yönelik finansal kiralama sözleşmesinin konusu taşınmaz eşya niteliğinde olduğundan, konuya ilişkin TBK m. 237/2 hükmü dikkate alınmalıdır. Bu hüküm uyarınca *"Taşınmaz satış vaadi, geri alım ve alım sözleşmeleri, resmi şekilde düzenlenmedikçe geçerli olmaz."*. Görüldüğü gibi, alım hakkı içeren bir sözleşmeye ilişkin resmi senedin hangi yet-

---

96 Konut Finansmanı Sözleşmeleri Yönetmeliği, RG T 28.5.2015/ 29369.

97 Kocaağa (n 1) 124. Kanun'un 22. maddesinin ilk halinde sözleşmenin yazılı şekilde yapılacağı düzenlenmişken, 18.6.2020 tarihli 7247 sayılı Kanun ile yapılan değişiklikle, Kurulun yazılı şeklin yerine geçebileceğini belirlediği ve bir bilişim veya elektronik haberleşme cihazı üzerinden gerçekleştirilecek ve müşteri kimliğinin doğrulanmasına imkân verecek yöntemler yoluyla da akdedilebilmesi mümkün hale gelmiştir.

98 Kocaağa (n 1) 124; Topuz (n 29) 265.

99 Topuz (n 29) 266.

100 Topuz (n 29) 264.

kili makam tarafından düzenleneceği hakkında bilgi, hükümde yer almamaktadır. Taşınmazlar üzerindeki ayni haklara ilişkin işlemlerde resmi şekil şartını sağlayacak makam, 2644 sayılı Tapu Kanunu m. 26 uyarınca tapu sicil müdürlükleridir[101]. Öğretide, savunulan birinci görüşe göre, alım sözleşmelerini düzenlemeye yetkili makam sadece tapu sicil müdürleridir[102]. Ancak 1513 sayılı Noterlik Kanunu m. 60/3 hükmünde noterlere taşınmaz satış vaadi sözleşmesi yapma yetkisinin verilmesinden hareketle, alım sözleşmesinin de noterler huzurunda resmi şekilde akdedilebileceği bir diğer görüş olarak gerek öğreti gerekse yargı kararlarında kabul edilmekteydi[103]. 23 Haziran 2022 tarihinde 7413 sayılı Kanun'la[104] Noterlik Kanunu m. 60/3 hükmü değiştirildiği gibi kanuna 61/A maddesi eklenmiştir. Bu hükümler, noterlere taşınmaz satış sözleşmesi yapma yetkisi verilmesine ilişkindir. Noterlik Kanunu'nda taşınmaz satış yetkisinin açıkça düzenlenmediği dönemde dahi alım hakkına ilişkin sözleşmenin noterde düzenleneceğinin kabul edildiği göz önünde bulundurulursa, bu düzenlemelerden sonra da aynı sonucun kabul edilebileceğine ulaşılabilir. Fakat öğretide savunulan üçüncü görüşe göre, alım hakkının dayandığı sözleşme, sadece yenilik doğuran hakkı tesis ettiği için, mülkiyeti devir borcu doğuran bir sözleşme olarak nitelendirilmemeli ve bu işlem tapu sicil müdürlüklerinde değil, noterlerde yapılmalıdır[105]. Zira NK m. 60/1 uyarınca *"yapılması kanunla başka bir makam, merci veya şahsa verilmemiş olan her nevi hukuki işlemler",* noterlerce gerçekleştirilir. Kanaatimizce de üçüncü görüşe üstünlük tanımak isabetlidir. O halde, kiracıya alım hakkı tanınan finansal kiralama sözleşmesi de noter huzurunda düzenleme şeklinde yapılmalıdır. Konut edinmeye yönelik bu sözleşme ister tüketici işlemi olsun ister olmasın, sözleşmenin sonunda kiracıya alım hakkı tanınmışsa, resmi şekilde yapılmalıdır. Fakat kiracıya böyle bir hak tanınmamışsa, sözleşme, tüketici işlemi olup olmamasına göre 6502 sayılı Kanun m. 32/2'de ve 6361 sayılı Kanun m. 22'de öngörülen şekilde akdedilebilir. Öğretide, finansal kiralama sözleşmesinin kiracıya alım

---

101 Öğretide Günday, alım hakkı sözleşmesinin TK m. 26'da geçen "mülkiyete mütedair" şeklindeki ifadenin kapsamında bir hukuki işlem olmadığını, alım hakkına ilişkin sözleşmenin konusunun mülkiyetin devri değil, yenilik doğuran hakkın tesisi olduğunu, bu nedenle alım hakkı sözleşmesinin taşınmaza ilişkin satış sözleşmesi olarak ele alınmasının isabetli olmadığını savunmaktadır. Bkz. Harun Mirsad Günday, *Alım Hakkı* (Adalet 2021).
291 vd.

102 Mustafa Alper Gümüş, *Borçlar Hukuku Özel Hükümler Cilt-I* (Vedat 2012) 158.

103 Aydoğdu Mortgage (n 17) 572; Develioğlu (n 2) 475; Mehmet Ayan, *Eşya Hukuku-II Mülkiyet* (9. Baskı Seçkin 2016) 426; geri alım hakkına ilişkin paralel bir karar için bkz. Yargıtay 14 HD, T 7.12.2016 E 2015/15856, K 2016/10198 (Kazancı); Sendi Yakuppur, "Taşınmaz Satış Sözleşmelerinin Noterlerde Yapılabilmesine Olanak Tanıyan Yeni Düzenleme ve Mevcut Duruma Etkileri", (2022) 10(2) Kadir Has Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi) <https://www.jurix.com.tr/article/33434?u=0&c=0> Erişim Tarihi 24 Nisan 2026.

104 Hâkimler ve Savcılar Kanunu ile Bazı Kanunlarda Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun, Kabul Tarihi: 23.6.2022, RG T 28.6.2022/32880.

105 Aynı yönde bkz. Günday (n 102) 293.

hakkı tanınmasına rağmen resmi şekilde değil de 6361 sayılı Kanun m. 22/1'de öngörülen şekilde yapılması halinde, sözleşmenin geçerliliğini koruyacağı; fakat resmi şekle uyulmayan alım hakkı bakımından kısmi hükümsüzlük yaptırımına tâbi olacağı ileri sürülmektedir[106].

### D. ŞERH VE ŞERHİN ETKİSİ

6361 sayılı Kanun m. 22/1, c. 2'de *"Taşınmaz mallara ilişkin sözleşmeler taşınmazın bulunduğu tapu kütüğünün şerhler hanesine, kendilerine mahsus özel sicili bulunan taşınır mallara dair sözleşmeler bu malların kayıtlı oldukları sicile tescil ve şerh olunur ve kiralayan tarafından ayrıca Birliğe bildirilir*."; m. 22/5'te ise "*Tescil veya şerhten sonra, üçüncü kişilerin finansal kiralama konusu mal üzerindeki ayni hak iktisapları kiralayana karşı ileri sürülemez*." hükmü yer almaktadır. Esasen finansal kiralama sözleşmesinden kaynaklanan kullanma hakkının tapuya şerhi, taşınmazın maliki durumunda olan kiralayanı koruyucu bir etki taşımaz. Çünkü hâlihazırda taşınmaz tapuda kiralayan adına kayıtlıdır. Ancak kiracının veya kiralayanın iflası yahut icra takibine uğramaları halinde şerhin ve söz konusu kanun hükmünün bir anlamı bulunur. 6361 sayılı Kanun'un m. 28/2. hükmüne göre "*Kiracı aleyhine icra yoluyla takip yapılması hâlinde, icra memuru, finansal kiralama konusu malların takibin dışında tutulmasına karar verir. İcra memurunun kararına karşı yedi gün içinde itiraz edilebilir*.". Kiracının iflas etmesi ya da hakkında icra takibinin başlaması halinde icra memurunun kira konusu taşınmazı takip dışında tutması için bu sözleşmeden doğan hakkın tapuya şerh edilmesi gerekir[107]. 6361 sayılı Kanun m. 26 hükmüne göre kiralayan iflas ettiğinde sözleşmenin, süresinin sonuna kadar masaya karşı ileri sürülebilmesi veya kiralayanın aleyhine icra takibi başlatılması halinde malların haciz dışında tutulabilmesi, bu sözleşmeden doğan hakkın tapu siciline şerh edilmiş olması halinde mümkündür[108].

Kanun'un m. 22/5 hükmündeki ifade öğretide eleştirilmektedir. Zira şerhin sağladığı korumadan sadece kiralayanın değil, bilakis kiracının da yararlanması gerektiği ileri sürülür[109]. Şerh, özellikle sözleşmenin kurulduğu fakat kiralayanın, kira konusu şeye henüz malik olmadığı dönemde kiralayanın korunmasına hizmet eder[110]. Zira finansal kiralama sözleşmesinde taşınmazın tapu kütüğündeki sayfasına kiracı lehine tescil edilecek bir ayni hak bulunmamaktadır. Çünkü sözleşme ile kiracıya sadece bir alacak hakkı tanınmaktadır. Dolayısıyla kiracı, malik durumundaki kiralayanın, konutun mülkiyetini üçüncü kişilere devretme tehlikesi

106 Kocaağa (n 1) 124.

107 Kocaağa (n 1) 144.

108 Kocaağa (n 1) 144.

109 Erden Kuntalp, *Finansal Kiralama Kanunu'na Göre Finansal Kiralama (Leasing)* Türkiye Bankalar Birliği 1988) 61; Topuz (n 29) 271.

110 Topuz (n 29) 271.

ile karşı karşıyadır. Her ne kadar 6361 sayılı Kanun m. 27'de *"Sözleşmede aksi öngörülmemişse kiralayan, malın mülkiyetini bir üçüncü kişiye devredemez. Sözleşmede bu yetkinin tanınması hâlinde, devir, ancak başka bir kiralayana yapılabilir. Devralan, sözleşme hükümlerine uymak zorundadır. Devrin kiracıya karşı geçerli olması onun haberdar edilmesine bağlıdır."* hükmü yer alsa da, sonuç değişmez. Buna göre sözleşme ile kiralananın üçüncü kişilere devri kararlaştırılabilir, fakat devralan kiralayan katılım bankaları, kalkınma ve yatırım bankaları ile finansal kiralama şirketleri olabilir. Devir tehlikesinin bertaraf edilmesi ve kiracının finansal kiralama sözleşmesinden doğan nispi hakkının güvence altına alınabilmesi için 6361 sayılı Kanun'da hakkın şerhine imkân tanınmıştır. Şerh sayesinde kiracının finansal kiralama sözleşmesinden doğan hakkı, eşyaya bağlı hak haline gelir ve şerhte öngörülen süre boyunca yeni müktesiplere karşı ileri sürülebilir[111].

## E. TEMERRÜT VE SÖZLEŞMENİN FESHİ BAKIMINDAN FARKLAR

Konut edinmeye yönelik finansal kiralama sözleşmesine uygulanacak hükümlerin arz ettiği en büyük farklılık, kiracının kira bedelini ödemede temerrüde düşmesi ve sözleşmenin feshi konularına ilişkindir. Tüketiciyle akdedilen konut finansmanı sözleşmesi ister finansal kiralama sözleşmesi ister konut kredisi sözleşmesi olsun, kiracının temerrüdünün sonuçları, ödenmeyen taksitlerin/kira bedellerinin ödenmesi, kalan borcun muaccel hale gelmesi ve sözleşmenin feshidir. 6502 sayılı Kanun'un 34. maddesinde tüketicinin temerrüdünün sonuçları[112] düzenlenir.

Tüketicinin temerrüde düşmesi neticesinde kiralayanın kalan borcun tamamını talep edebilmesi, bütün borçlarını ifa etmiş olmasına; tüketicinin birbirini izleyen en az iki taksidi ödemede temerrüde düşmesine, tüketiciye yapılan muacceliyet uyarısının[113] ardından verilen en az otuz günlük sürenin dolmasına ve kiralayanın kalan borcun tamamının ifasını talep etme hakkının sözleşmede saklı tutulmuş olmasına bağlıdır. Otuz günlük süre nispi emredici nitelikte olup, taraflarca tüketicinin aleyhine olacak biçimde aksinin kararlaştırılamayacağı kabul edilir[114]. 6361 sayılı Kanun'un m. 31 hükmüne göre ise, süre sonunda mülkiyetin kiracıya geçeceği kararlaştırılmışsa, bu süre altmış günden az olamaz. Süre sonunda mülkiyetin kiracıya geçeceğinin kararlaştırıldığı finansal kiralama sözleşmesi

---

111 Çabri Şerh (n 23) 649; Kocaağa (n 1) 145. Esasen 6361 sayılı Kanun'un m. 27 hükmü gereğince kiralananın devri oldukça sıkı şartlara bağlanmıştır. Fakat, buna rağmen kiralananın devri sebebiyle kiracının zarar görme tehlikesini bertaraf etmek için kiracının kullanma hakkının tapuya şerhi, koruyucu bir anlam taşır.

112 Borçlu temerrüde düştüğünde temerrüdün genel sonuçları olan aynen ifa ve para borçları için temerrüt faizinin talep edilmesi mümkündür. Bkz. Çabri Şerh (n 23) 572 vd; Meral, s 169.

113 Muacceliyet uyarısının herhangi bir şekil şartına bağlı olmadığı fakat tüketicinin gerektiği gibi bilgilendirilmesi ve ispat sorunu yaşanmaması için muacceliyet uyarısının noter aracılığıyla yapılmasının faydalı olduğu hakkında bkz. Meral (n 37) 176; Atamer (n 14) 197.

114 Gümüş Şerh (n 13) 227-228; Meral (n 37) 170-171.

tüketici işlemi niteliğinde ise, muacceliyet uyarısının ardından altmış günlük süre verilmesi zorunluluğu yoktur[115].

Bu şartlar gerçekleşmişse, kiracının verilen süre sonunda kira bedelinin tamamını ödeyip ödememesine göre hukuki sonuçlar farklılaşır. Tüketici muaccel hale gelen kira bedellerini süresinde öderse, her iki taraf da edimlerini ifa etmiş olacağı için sözleşme sona erer; süre sonunda mülkiyetin kiracıya geçeceği kararlaştırılmışsa kiralayanın konutun mülkiyetini devretmesi gerekir[116]. Bu bakımdan işlemin tüketici işlemi olup olmaması, herhangi bir fark yaratmaz.

Kiracı, öngörülen sürede muaccel hale gelen kira bedellerinin tamamını ödemezse, konut finansmanı kuruluşu, uygun bir sürede sözleşmeyi feshedebilir, feshetmeyerek ödenmeyen taksitlerin ifasını isteyebilir[117]. Sözleşme feshedilirse, 6362 sayılı Kanun uyarınca yetkilendirilmiş kişi veya kurumlara kıymet takdiri yaptırılır ve satıştan en az on iş günü önce takdir edilen kıymet tüketiciye bildirilir. Konut finansmanı kuruluşu, takdir edilen kıymeti dikkate alarak basiretli bir tacir gibi davranmak suretiyle konutun satışını gerçekleştirir, elde edilen bedelin kalan borcu aşan kısmı derhal tüketiciye ödenir. Ödemenin yapılmasının ardından tüketici veya konutun zilyetliğini devralmış olan üçüncü kişi, konutu tahliye etmekle yükümlüdür. Bu yükümlülüğün yerine getirilmemesi halinde tüketici veya üçüncü kişi durumundaki zilyetler aleyhine İİK m. 26-27 uyarınca icra yoluna başvurulabilir.

6361 sayılı Kanun'un 31/I hükmü gereğince kiracının temerrüde düşmesi nedeniyle sözleşmenin kiralayan tarafından feshedilebilmesi için kiracının kira bedelini ödememesi veya bir yıl içinde sözleşmede yer alan kira bedellerinden üçünü yahut üst üste ikisini zamanında ödememesi nedeniyle ihtar edilmiş olması gerekir. Fesih hakkının kullanılma şartları bakımından 6361 sayılı Kanun'un 6502 sayılı Kanun'a nazaran kiracı bakımından daha dezavantajlı olduğu anlaşılmaktadır.

6502 sayılı Kanun'un 34. maddesinin 3. fıkrasının son cümlesinde tüketiciyle akdedilen konut edinmeye yönelik finansal kiralama sözleşmelerine 6361 sayılı Kanun'un 33. maddesinin uygulanmayacağı açıkça belirtilmektedir. Finansal kiralama sözleşmesinin feshinin sonuçlarını düzenleyen hükümler ile 6502 sayılı Kanun'un 34. maddesinde öngörülen hukuki sonuçlardan esas olarak şu hususlarda ayrışmaktadır:

Öncelikle, tüketiciyle akdedilen sözleşme feshedildiğinde, kiralayanın malı derhal satışa çıkarması gerekir. Aksi halde kiralayanın 6502 sayılı Kanun'un m.

---

115 Öğretide Meral, altmış günlük sürenin tüketiciler bakımından öngörülmemiş olmasının, iki taksit ödenmemiş olma şartının öngörülmüş olması karşısında tüketicinin o kadar da aleyhine olmadığını belirtmektedir. Bkz. Meral (n 37) 182.

116 Meral (n 37) 177.

117 Bu ihtimalde fesih, sürenin geçmesinin otomatik olarak doğurduğu bir sonuç değildir. Kiralayan isterse sözleşmeyi feshetmeyebilir. Bkz. Çabri Şerh (n 23) 676; Meral (n 37) 180.

34 hükmünün kendisine sağladığı imkanlardan yararlanma hakkının sona ereceği kabul edilmektedir[118]. Öğretide, konut finansman kuruluşunun malı satışa çıkarmayarak alıkoyması veya üçüncü kişilere kiralaması halinde dahi, malın objektif değerinin borçtan düşülerek arta kalan kısmın tüketiciye verilmesi gerektiği savunulmaktadır[119]. 6361 sayılı Kanun uyarınca tüketici işlemi niteliğinde olmayan sözleşmeler bakımından ise, derhal satış zorunlu olmayıp, kiralayanın iade aldığı malı üçüncü kişilere finansal kiralama yoluyla kiralaması mümkündür.

Kanun maddeleri arasındaki bir diğer fark, 6361 sayılı Kanun'un 33. maddesi uyarınca kiralayanın satış bedelinden vadesi gelmemiş finansal kiralama bedellerini ile varsa bunu aşan zararlarının toplamını tahsil edebilmesidir. Satış bedeli bu alacak kalemlerini karşılamaya yetmezse, kiracı, kiralayana bu farkı öder. Satış bedeli bu alacak kalemlerinden fazlaysa, aradaki fark, kiralayan tarafından kiracıya ödenir. Tüketiciyle akdedilen sözleşmenin feshi halinde ise, elde edilen satış bedelinden sadece muaccel olmuş kira bedelleri istenebilir. Satış bedeli muaccel olmuş kira bedellerini karşılamaya yetmezse, eksik kalan kısmın tüketiciden talep edilebilmesi mümkün değildir[120]. Benzer biçimde, kiralayanın muaccel olan kira bedelleri dışında fesih nedeniyle uğradığı başkaca zararların satış bedelinden karşılayabileceğine ilişkin herhangi bir hüküm 6502 sayılı Kanun'da yer almamaktadır. Tüketiciyle yapılan finansal kiralama sözleşmesinin feshi halinde tüketici, muaccel hale gelen kira bedellerinden, malın satış bedeli ile sınırlı olarak sorumludur[121]. Eğer finansal kiralama sözleşmesi için başka bir teminat da gösterilmişse, tüketici işlemi niteliği taşıyan sözleşmelerde, kiralayan bu teminata başvuramaz[122]. Böyle bir sınırlandırma tüketiciyle akdedilmeyen sözleşmeler bakımından mevcut değildir.

Son olarak değinilmesi gereken bir husus da, 6502 sayılı Kanun'un 34. maddesinde sadece tüketicinin bedel ödeme borcunda temerrüde düşmesinin hukuki sonuçları düzenlenmişken, 6361 sayılı Kanun'un m. 31 hükmünde sözleşmenin ihlali halinde diğer tarafın sözleşmeyi devam ettirmesinin beklenemeyeceği hallerde, ona sözleşmeyi fesih hakkı tanınmıştır (m. 31 /II). Dolayısıyla 6361 sayılı Kanun'da tüketicinin bedel ödeme borcunu ödemede temerrüde düşmesinin özel sonuçlarının yanı sıra diğer yükümlülüklerini yerine getirmemesinin hukuki sonucu olarak kiralayana fesih hakkı tanındığı sonucuna ulaşılmaktadır. Fakat benzer bir düzenlemeye 6502 sayılı Kanun'da rastlanmamaktadır[123].

---

118 Meral (n 37) 184.

119 Atamer (n 14) 207; Meral (n 37) 185.

120 Çabri Şerh (n 23) 677-678; Gümüş Şerh (n 13) 228; Meral (n 37) 171.

121 Çabri Şerh (n 23) 678; Meral (n 37) 186.

122 Meral (n 37) 186-187.

123 Tüketicinin 6361 sayılı Kanun'un 31. maddesi uyarınca konut finansmanı kuruluşundan kaynaklanan sebeplerle sözleşmeyi feshetmesinin oldukça güç olduğu yönünde bkz. Meral (n 37) 188.

## SONUÇ

Finansal kiralama sözleşmesi 6361 sayılı Kanun'da düzenlenen bir sözleşmedir. Fakat bu kanun uyarınca finansmanı sağlanan varlıklar genellikle yatırım mallarıdır. Bu kanun uyarınca finansal kiralama sözleşmesinin konusunun tüketim malları ve tarafının tüketici olmasına bir engel bulunmamaktadır. Öğretide ise ancak yatırım mallarının bu sözleşmeye konu olabileceği savunulmaktadır. 6502 sayılı Kanun'a göre ise finansal kiralama yoluyla konut edinme, konut finansmanı yöntemlerinden biridir. 6502 sayılı Kanun'da bu finansman yönteminin açıkça öngörülmüş olmasıyla birlikte, yatırım malı niteliği taşımasa dahi, konutların finansal kiralama yoluyla ve tüketiciler tarafından edinilmesinde, pozitif hukuk bakımından hiçbir tereddüt kalmamıştır.

Finansal kiralama yoluyla konut edinilmesi halinde ortaya çıkan uyuşmazlıkların çözümünde sözleşmenin taraflarının tüketici sıfatını taşıyıp taşımaması, kiralama konusunun "konut" niteliği, uygulanacak hükümleri doğrudan doğruya etkilemektedir. Zira tarafın tüketici sıfatı ve taşınmazı konut edinme amacıyla edinmiş olması, işlemi tüketici işlemi olarak kabul etmenin gereğidir.

Sözleşmenin tüketici işlemi olarak kabul nitelenmesi halinde, 6502 sayılı Kanun'da açık hüküm bulunmayan hallerde uygulanacak hükümler Türk Borçlar Kanunu'nun taksitle satışa ilişkin hükümleridir. Sözleşme tüketici işlemi değilse, uyuşmazlığa uygulanacak hükümler, 6361 sayılı Kanun'un finansal kiralama sözleşmesine ilişkin hükümleridir. 6361 sayılı Kanun'a göre ise bu kanunda hüküm bulunmaması durumunda Türk Borçlar Kanunu'nun "Kısmi Ödemeli Satışlar"a ilişkin hükümlerinin finansal kiralama sözleşmesi hakkında uygulanmaz. Aynı konuya ilişkin ayrı ayrı kanunlarda yer alan ve birbirini dışlayan bu hükümler karşısında, sözleşmenin tüketici işlemi olarak nitelendirilmesi, son derece önemli ve derin farklılıklar yaratmaktadır. Bu nitelendirmenin doğru yapılabilmesi, sözleşmenin taraflarına ve konusuna ilişkin titizlikle yapılmış bir değerlendirmeyi gerektirir.

Gerçek kişilerin tüketici olarak sayılmaları için ticari ve mesleki amaçla hareket etmemeleri ve konut edinme amacı taşımalar gerekir. Gerçek kişi tüketicilerin bu yolla edindikleri konutu fiilen kullanmaları şart olmayıp, kiraya vermeleri mümkündür. Bu ihtimalde, işlem tüketici işlemi niteliğini kaybetmez. Gerçek kişi tacir, konut edinmek amacıyla finansal kiralama sözleşmesi akdederse, bu işlem, onun ticari veya mesleki faaliyetiyle ilgili olmadığı için tüketici işlemi olarak nitelendirilir ve tüketici mevzuatı uygulama alanı bulur. Tüzel kişi tacirin finansal kiralama yoluyla konut edinmesi, her zaman ticari iş olarak nitelendirilmeli ve işleme tüketici mevzuatı uygulanmamalıdır. Tacir olmayan tüzel kişilerin ise faaliyetlerini sürdürebilmek için bir mekâna ihtiyaç duydukları göz önünde bulundurulmalı ve bu kişilerin söz konusu mekanları temin edebilmek için yaptıkları işlemler tüketici işlemi olarak değerlendirilmelidir.

Barınma amacıyla edinilen konutun taşınmaz niteliğinde olması gerekir. Aksi halde 6502 sayılı Kanun bakımından konut finansmanı sözleşmesi kurulmuş olmaz. Finansal kiralama yoluyla finansmanı sağlanan taşınmaz, ipoteğe konu olabilmelidir. Bu bakımdan finansal kiralama sözleşmesinin 6502 sayılı Kanun veya 6361 sayılı kanun uyarınca akdedilmiş olması fark yaratmaz. Her iki kanun bakımından da finanse edilen konut, taşınmaz rehninin konusu olabilen bir eşya olmalıdır. Barınma amacıyla edinilen taşınır eşya niteliğindeki karavanlar, konteynerler veya yatların finansal kiralama sözleşmesine konu edilmesine hukuki bir engel bulunmamaktadır. Zira, bu durumda akdedilecek sözleşmenin herhangi bir taşınırı konu alan finansal kiralama sözleşmesinden bir farkı yoktur, 6361 sayılı Kanun'un 18 vd. hükümleri uygulama alanı bulur. Sözleşme tüketici ile akdedilmiş ve taşınır barınma amacıyla kullanılmış olsa bile, bu sözleme bir tüketici işlemi olmasına rağmen 6502 sayılı Kanun m. 32 vd. hükümleri bağlamında konut finansmanı sözleşmesi değildir.

Finansal kiralama sözleşmesinde malik durumundaki kiralayan, asıl şey ve bütünleyici parçanın da maliki olmalıdır. Halbuki, 6361sayılı Kanun'un m. 19/3 hükmünde, bütünleyici parça ve eklentinin tek başına finansal kiralama sözleşmesine konu edilebilmesine imkân tanınmaktadır. Bu sayede, finansal kiralama sözleşmesine konu olabilmek bakımından, asıl şey ile bütünleyici parça ve eklentinin hukuki kaderlerinin ayrılmasına hukuki zemin yaratılmıştır. Arazinin üzerindeki konut niteliğindeki yapının araziden ayrılması mümkün olmadığı için konutun, üzerinde yer aldığı araziden bağımsız biçimde finansal kiralama sözleşmesine konu olması mümkün değildir. Konut, tapu kütüğünde ayrı sayfaya kaydedilmiş bağımsız ve sürekli üst hakkı niteliğinde ise, bu hak, hukuken ayrı bir taşınmaz sayıldığı için bütünleyici parça değildir. Dolayısıyla 6361 sayılı Kanun m. 19/3 hükmü, bu ihtimalde de uygulanmaz. Bu istisnai durum dışında genel prensip, bütünleyici parçaların tamamının, asıl şeyle birlikte finansal kiralamanın konusu olmasıdır. Eklenti, daima bir taşınır eşya olacağı için, finansal kiralama sözleşmesine konu olan konutun eklentileri de aksi belirtilmedikçe kiralayana aittir.

Konut edinmeye yönelik finansal kiralama sözleşmesinin tüketici işlemi olup olmaması sözleşmenin zorunlu içeriği, şekli, şerhi, temerrüt ve feshin hukuki sonuçları bakımından farklara neden olur. Tüketicilerle akdedilen konut edinme amaçlı finansal kiralama sözleşmelerinde kiracıya bilgi formu verme yükümlülüğü bulunurken, tüketicilerle akdedilmeyen sözleşmeler için böyle bir yükümlülük bulunmamaktadır. 6361 sayılı Kanun'da finansal kiralama sözleşmesinin zorunlu içeriğine ilişkin herhangi bir hüküm yer almazken, sözleşmenin konut edinme amacıyla hareket eden tüketicilerle akdedilmesi durumunda, sözleşmenin zorunlu içeriği, Konut Finansmanı Sözleşmeleri Yönetmeliği'nin 9. maddesine göre oluşturulmalıdır. 6502 sayılı kanun bakımından sözleşmenin yazılı şekilde akdedilebileceği düzenlenmişken, 6361 sayılı Kanun uyarınca sözleşmenin teknolojik imkanlar kullanılarak, dijital ortamda hazırlanmasına imkân tanınmıştır.

Finansal kiralama sözleşmenin feshi halinde kiralayanın, satış bedelinden vadesi gelmemiş finansal kiralama bedellerini ile varsa bunu aşan zararlarının toplamını tahsil edebilmesi 6361 sayılı Kanun bakımından mümkündür. Satış bedeli bu alacak kalemlerini karşılamaya yetmezse, kiracı, kiralayana bu farkı öder. Satış bedeli bu alacak kalemlerinden fazlaysa, aradaki fark, kiralayan tarafından kiracıya ödenir. Tüketiciyle akdedilen sözleşmenin feshi halinde ise, elde edilen satış bedelinden sadece muaccel olmuş kira bedelleri istenebilir. Satış bedeli muaccel olmuş kira bedellerini karşılamaya yetmezse, eksik kalan kısmın tüketiciden talep edilebilmesi mümkün değildir.

## KAYNAKÇA

Akçaal M ve Uyumaz A, '6502 Sayılı Tüketicinin Korunması Hakkında Kanun'un Bazı Hükümlerine (m. 1-16) İlişkin Bir İnceleme' (2013) 4 (2) İnönü Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi 241-276.

Altop A, *Finansal Kiralama (Leasing) Sözleşmesi,* (Banka ve Ticaret Hukuku Araştırma Enstitüsü 1998) (Leasing).

Altop A, 'Türk Hukukunda, Avrupa Birliği Hukukunda ve Uygulamada Tüketici Kavramı', (2004) 3 (1-2) İKÜ Hukuk Fakültesi Dergisi, Türk-Avusturya Hukuk Haftası Özel Sayısı 3-14 (Tüketici).

Atamer YM, *Kredi ve Diğer Finansman Sözleşmelerinde Tüketicinin Korunması* (On İki Levha 2016).

Ayan M, *Eşya Hukuku-II Mülkiyet* (9. Baskı Seçkin 2016).

Aydoğdu M ve Kahveci N, *Tüketici Hukuku Dersleri* (Adalet 2021).

Aydoğdu M, '*Konut Finansmanı Sistemi (Mortgage) ve Sözleşmeleri'* (2007) 9(1) Dokuz Eylül Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi 1-52 (Sözleşme).

Aydoğdu M, *Konut Finansmanı Sistemi (Mortgage) Sistemin Tüketici Hukukuna Etkileri ve Sistemde Yer Alan Menkul Kıymetler* (Adalet 2010) (Mortgage).

Bahtiyar M ve Biçer L, 'Adi İş/Ticari İş/ Tüketici İşlemi Ayrımı ve Bu Ayrımın Önemi' (2016) 22 (3) Marmara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Hukuk Araştırmaları Dergisi 395-436.

Bal Y, "Tacirin Tüketici Sıfatı Sorunu' (2022) 13 (50) Türkiye Adalet Akademisi Dergisi 365-384.

Battal A, 'Tüketicinin Korunması Hakkında Kanun Yönünden Tacirlerin Tüketici Sıfatı' *Prof. Dr. Ali Bozer'e Armağan* (Banka ve Ticaret Hukuku Araştırma Enstitüsü 1998) 313-332.

Cornelia S, *Anwendungsbereich des Konsumkreditgesetzes,* (Schulthess Juristische Medien AG 2014).

Çabri S, *6502 Sayılı Kanun'a Göre Tüketicinin Korunması Hakkında Kanun Şerhi* (Adalet 2016) (Şerh).

Çabri S, *Konut Finansmanı Sözleşmeleri* (On İki Levha 2010) (Konut).

Develioğlu HM, 'Finansal Kiralama Sözleşmesinin Konusu ve Şekli ile İlgili Bazı Düşünceler' (2016) 11(145) Bahçeşehir Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi 459-480.

Doğan M, 'Kira Sözleşmesi' *Borçlar Hukuku Özel Hükümler* Editör: Turgut Öz (Seçkin 2023).

Erdoğmuş HF, '6361 Sayılı Kanun ile Bütünleyici Parça ve Eklentinin Finansal Kiralama Sözleşmesine Konu Olması' (2014) 2 (2) Fatih Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi 49-68.

Gümüş MA, *6502 Sayılı Tüketicinin Korunması Hakkında Kanun Şerhi Cilt 1 (Madde 1-46)* (Vedat 2014) (Şerh).

Gümüş MA, *Borçlar Hukuku Özel Hükümler Cilt-I*, (Vedat 2012) (C.I).

Günay G, 'Finansal Kiralama Sözleşmesinin Hukuki Niteliğine Dair Tartışmalar' (2023) 13 (2) İslam Tetkikleri Dergisi 633-663.

Günday, HM, *Alım Hakkı* (Adalet 2021).

Gündoğan Kırmızıtaş T, *6361 Sayılı Finansal Kiralama, Faktoring ve Finansman Şirketleri Kanunu'na Göre Finansal Kiralama Sözleşmesi,* (Yetkin 2017).

Hess M, *"Immobilien-Leasing und Formzwang (Leicht bearbeitete und ergänzte Fassung des Referates, gehalten an der Jahrestagung des Verbandes Schweizerischer Grundbuchverwalter am 7. September 1990 in Weinfelden)"* (1990) (1), Schweizerische Zeitschrift für Beurkundungs- und Grundbuchrecht, 1-19.

Kalender A, '6502 Sayılı TKHK Hükümlerine Göre Konut Finansmanı Sözleşmelerinin Karşılaştırılması' (2015) 23(2) Selçuk Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi 203-239.

Kocaağa K, *Finansal Kiralama (Leasing) Sözleşmesi* (2. Baskı, Yetkin 2021).

Köteli A M, *Karşılaştırmalı Hukuk ve Türk Hukukunda Finansal Kiralama* (Kazancı 1991).

Krummenacher P, *Konsumentenleasing Zur Anwendbarkeit des Konsumkreditgesetzes und zwingender Bestimmungen des Mietrechts auf Konsumentenleasingverträge,* (Schulthess Juristische Medien AG 2007).

Kuntalp E ve Pekgüçlü G, 'Finansal Kiralama Kanunu'nun Uygulanmasında Ortaya Çıkan Bazı Önemli Sorunlar' (2000) 10 (4) BATİDER 5-23.

Kuntalp E, 'Finansal Kiralama Kanunu ve Tüketicinin Korunması Hakkında Kanuna Göre Tüketim ve Yatırım Malı Ayırımı', *Prof. Dr. Ali Bozer'e Armağan* (Banka ve Ticaret Hukuku Araştırma Enstitüsü 1998) 287-311 (Ayırım).

Kuntalp E, *Finansal Kiralama Kanunu'na Göre Finansal Kiralama (Leasing)* Türkiye Bankalar Birliği 1988) (Leasing).

Meral ÖO, *Finansal Kiralama Yoluyla Yapılan Konut Finansmanı Sözleşmelerinde Tüketicinin Temerrüdüne Bağlanan Sonuçlar* (Adalet 2022).

Metzler L und Schmuki M, 'Das Immobilienleasing- Frage der Anwendbarkeit der zwingenden Bestimmungen des Mietrechts' (2005) AJP 579-583.

Nomer HN ve Ergüne M S, *Eşya Hukuku* (10. Bası, On İki Levha 2023).

Oğuzman MK ve Seliçi Ö ve Oktay Özdemir S, *Eşya Hukuku* (26. Baskı, Filiz 2024).

Ozanoğlu HS, 'Tüketim Sözleşmeleri Kavramı (Tüketicinin Korunması Hakkında Kanun'un Maddi Anlamda Uygulama Alanı)' (2001) 50 (1), Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi 55-90.

Reisoğlu S, 'Konut Kredisi-Konut Finansmanı ve Uygulama Sorunları' (2008) (Prof. Dr. Turgut Akıntürk'e Armağan) 319-332.

Sirmen L, *Eşya Hukuku* (12. Baskı, Legem 2025)

Tekten E, 'Tüzel Kişi Tacirlerin Tüketici Sıfatı Sorunu ve Bu Kapsamda Taraf Oldukları Hukuki Uyuşmazlıkların Ticari/Tüketici Dava Şartı Arabuluculuğa Etkileri' (2023) 31 (1) Selçuk Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi 1-34.

Tiryaki B, 'Leasing İşlemleri ile İlgili Avrupa Birliği Mevzuatının Türk Hukuku Bakımından Değerlendirilmesi' (2006) 10 (1-2) Gazi Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi 227-252.

Tuhan Boz R ve Kabaş Tezcan E '6502 Sayılı Kanun Kapsamında Tüketici Kavramı ve Ticari veya Mesleki Amaçla Hareket Eden Kişilere Ticari veya Mesleki Amaç Olmaksızın Mal ve Hizmet Sunan Kişilerin Durumu' (2025) 7 (1) ASBÜ Hukuk Fakültesi Dergisi 21-40.

Topuz M, *Finansal Kiralama (Leasing) Sözleşmesi* (3. Baskı Seçkin 2023).

Yakuppur S, 'Taşınmaz Satış Sözleşmelerinin Noterlerde Yapılabilmesine Olanak Tanıyan Yeni Düzenleme ve Mevcut Duruma Etkileri' (2022) 10 (2) Kadir Has Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi 649-665.

Yılmaz Y, '6502 Sayılı Tüketicinin Korunması Hakkında Kanun Kapsamında Konut Finansmanı Sözleşmeleri'(2019) 77 (1) İstanbul Hukuk Mecmuası 389-424.

Yücer Aktürk İ, 'Tüzelkişi Tacirin Tüketici Sıfatı' (2016) 20 (2) Gazi Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi 103-128.

Zevkliker A ve Gökyayla E, *Borçlar Hukuku Özel Borç İlişkileri* (8. Baskı, Vedat 2020).

Zevkliler A ve Aydoğdu M, *Tüketicinin Korunması Hukuku* (3. Baskı, Seçkin 2004).

**Elektronik Kaynaklar**

https://lib.kazanci.com.tr

https://www.jurix.com.tr

https://www.lexpera.com.tr

https://kararara ma.yargitay.gov.tr

TAAD Yıl 17 . Sayı 68 . Ekim 2026
ISSN 1309-6826 - E-ISSN 3150-0919
Araştırma Makalesi/Research Article DOI: 10.54049/taad.1931197

# ÖZEL GÜVENLİK GÖREVLİSİ KİMLİK KARTI VE ÇALIŞMA İZNİNİN VALİLİKÇE İPTALİ NEDENİYLE İŞVERENİN FESİH HAKKI

*Employer's Right to Terminate the Employment Contract Based on the Revocation of Private Security Certificate and Work Permit by the Governorship*

**Doğukan KÜÇÜK***

## Özet

Kamu güvenliğini tamamlayıcı mahiyetteki özel güvenlik hizmetleri, münhasıran bu alanda yetkilendirilmiş özel güvenlik personeli eliyle yürütülmektedir. 5188 sayılı Özel Güvenlik Hizmetlerine Dair Kanun; bu hizmetin ifasına yönelik izin, ruhsatlandırma ve denetim süreçlerini düzenlemenin yanı sıra, özel güvenlik görevlisi olabilmek için gerekli olan şartları da hüküm altına almaktadır. İlgili yasal şartları haiz olan adaylara valilikçe çalışma izni verilmekte ve bu izin, özel güvenlik kimlik kartı ile belgelenmektedir. Buna karşın; kanunda öngörülen şartların sonradan kaybedilmesi, çalışma izninin iptalini ve kimlik kartının geri alınmasını beraberinde getirmektedir. Özel güvenlik görevlilerinin kanunen belirlenen koruma ve güvenlik hizmetleri dışında çalıştırılmasının yasaklanmış olması ve bu yasağa aykırılık halinde işverenler için hapis cezası öngörülmesi, çalışma izni iptal edilen işçinin istihdamını mümkün kılmamaktadır. Söz konusu durum, işveren için iş sözleşmesinin feshini kaçınılmaz bir hukuki süreç haline getirmektedir. Bu doğrultuda çalışma kapsamında; çalışma izni ve kimlik kartı iptal edilen özel güvenlik görevlisinin iş sözleşmesinin 4857 sayılı İş Kanunu'nun hangi hükümleri uyarınca feshedilebileceği, yargı kararları ve doktrindeki görüşler ışığında analiz edilecektir.

**Anahtar Kelimeler:** Özel güvenlik görevlisi, işçi, çalışma izni ve kimlik kartı iptali, geçerli nedenle fesih, haklı nedenle fesih

## Abstract

Private security services, which complement public safety, are carried out exclusively by authorized private security guards. Private Security Services Code, No. 5188, not only regulates the procedures for granting permits, licensing, and auditing these services but also stipulates the mandatory requirements for becoming a private security guard. Candidates who meet the relevant legal requirements are granted a work permit by the governorship, which is then certified by a private security identity card. Conversely, the subsequent loss of the conditions prescribed by law entails the cancellation of the work permit and the seizure of the identity card. Since private security guards are prohibited from being employed in duties other than the protection and security

- *Bu makale Etik Kurul iznine tabi değildir/This article is not subject to Ethics Committee permission.*
- *Makale Geliş Tarihi/Article Received Date: 15.4.2026*
- *Yayın Kurulu Kabul Tarihi/Editorial Board Acceptance Date: 23.10.2026*

* Dr. Öğr. Üyesi, Anadolu Üniversitesi Hukuk Fakültesi, İş ve Sosyal Güvenlik Hukuku Ana Bilim Dalı, Eskişehir/Türkiye, e-posta: dogukankucuk@anadolu.edu.tr, https://orcid.org/0000-0002-3024-6285.

services specified in the Code, and employers may face imprisonment for non-compliance, it becomes legally impossible to continue the employment of an employee whose permit has been revoked. Consequently, this situation renders the termination of the employment contract an inevitable legal process for the employer. In this regard, this study analyzes, considering judicial precedents and legal doctrine, under which provisions of the Labour Code, No. 4857 the employment contract of a private security guard whose work permit and identity card have been cancelled can be terminated.

**Keywords:** Private security guard, employee, revocation of work permit and identity card, termination for valid reason, termination for just cause

## GİRİŞ

Türk Dil Kurumu Sözlüğü'nde "*Toplum yaşamında yasal düzenin aksamadan yürütülmesi, kişilerin korkusuzca yaşayabilmesi durumu; emniyet*"[1] anlamına gelen güvenlik kavramı, hukuki açıdan devletin, dış güvenlik olarak kendi bağımsızlığını sağlaması yanında iç güvenliği tesis etme faaliyetleri olarak ifade edilmektedir.[2] İdare hukukunda "kamu düzeni" olarak adlandırılan iç güvenliğin amacı; kamu güvenliğinin, kamu huzurunun ve kamu sağlığının korunması, sorunsuz biçimde sürdürülmesi ve bozulması durumunda eski hale geri döndürülmesidir.[3] Görüldüğü üzere, genel manadaki kamu düzeni anlayışının unsurlarından birisini "kamu güvenliği" oluşturmaktadır.

Kamu güvenliği; bireylerin, özel yahut kamusal alanda olup olmadığına bakılmadan, can ve mallarına herhangi bir zarar geleceği korkusu olmadan huzur içinde yaşamaları için gerekli tedbirlerin alınmasıdır.[4] Bu çerçevede, devletin kamu güvenliğini sağlayabilmek adına yürüttüğü faaliyetler ise kolluk faaliyetleridir.[5] Kolluk faaliyetleri, kolluk gücü tarafından gerçekleştirilmektedir. Kolluk gücünün gerçekleştirdiği güvenlik hizmeti ise polis, jandarma ve sahil güvenlikten oluşan genel kolluk; belediye zabıtası ya da gümrük muhafaza gibi özel kolluk ile köy korucuları, çarşı ve mahalle bekçileri gibi yardımcı kolluk vasıtasıyla sağlanmaktadır.[6] Ancak, günümüzde kolluk gücünün her zaman ve her yerde kamu güvenliğini sağlayabilmesi pek mümkün değildir.[7] Çünkü, sanayileşme ve teknolojik gelişmeler

1 Türk Dil Kurumu Sözlüğü için bkz. <https://sozluk.gov.tr> Erişim Tarihi 03.02.2026.

2 İlhan Üzülmez, *Özel Güvenlik Hukuku* (1. Baskı, Seçkin Yayıncılık 2021) 14; Ramazan Çağlayan, *Kolluk ve Özel Güvenlik Hukuku* (1. Baskı, Seçkin Yayıncılık 2022) 20.

3 Yahya Kazım Zabunoğlu, *İdare Hukuku (Cilt 1)* (1. Baskı, Yetkin Basımevi 2012) 539; Oğuz Sancakdar, *İdare Hukuku Teorik Çalışma Kitabı* (Genişletilmiş ve Güncellenmiş 2. Baskı, Seçkin Yayıncılık 2012) 621; Kemal Gözler ve Gürsel Kaplan, *İdare Hukuku Dersleri* (Güncellenmiş 26. Baskı, Ekin Kitapevi Yayınları 2024) 525.

4 Gözler ve Kaplan (n 3) 525.

5 Gözler ve Kaplan (n 3) 524.

6 Kadri Dalgıç, *5188 Sayılı Özel Güvenlik Hizmetlerine Dair Kanuna Göre Türkiye'de Özel Güvenlik Hizmetleri* (1. Baskı, Mavi Copy Center 2012) 10.

7 Feridun Yenisey, *Kolluk Hukuku* (2. Baskı, Beta Yayınevi 2015) 99; Turgut Tan ve Bahar Bayazıt, *İdare Hukuku* (11. Baskı, Turhan Kitapevi 2023) 401.

ışığında yeni güvenlik ihtiyaçları ortaya çıkmış ve güvenlik hizmeti için yapılan harcamaların maaliyeti artmıştır.[8] Öte yandan, kişilerin can ve mal güvenliğini korumak devletin asli görevleri arasında olsa da canını ve malını korumak isteyen kişilere ayrıca imkân sağlanmalıdır. Bu nedenle, genel kolluğu tamamlayıcı ve ona yardımcı olacak şekilde özel güvenlik hizmetlerinin önü açılmıştır.

Doktrinde özel güvenlik hizmeti; kolluk gücü yanında, kanunun verdiği yetkiler çerçevesinde, özel ya da kamu tüzel kişilerinin can ve/veya mal güvenliğinin ücret karşılığında, özel ya da tüzel kişiler tarafından sağlandığı koruma hizmeti biçiminde tanımlanmaktadır.[9] Sözü edilen tanımdan da anlaşılacağı üzere özel güvenlik hizmeti, öncelikle genel kolluğu tamamlayıcı niteliği haizdir. Söz konusu husus, Türk hukukunda özel güvenlik hizmetlerine ilişkin temel kanun olan 5188 sayılı Özel Güvenlik Hizmetlerine Dair Kanun[10] (5188 sayılı Kanun) md. 1 hükmünde belirtilmektedir. Nitekim mezkûr madde, 5188 sayılı Kanun'un amacının "*kamu güvenliğini tamamlayıcı mahiyetteki özel güvenlik hizmetlerinin yerine getirilmesine ilişkin esas ve usullerin belirlenmesi*" olduğunu vurgulamaktadır. Öte yandan, kolluk yetkisinin kullanılmasının devletin tekelinde olması hasebiyle özel güvenlik hizmetinin sunulması izne bağlanmaktadır. Bu durum, 5188 sayılı Kanun'un kapsamının belirlendiği md. 2'de, "*Bu Kanun, özel güvenlik izninin verilmesine, bu hizmeti yerine getirecek kişi ve kuruluşların ruhsatlandırılmasına ve denetlenmesine ilişkin hususları kapsar*" şeklinde ifade edilmektedir. Özel güvenlik hizmetine ilişkin özelliklerden bir diğeri ise 5188 sayılı Kanun md. 3 düzenlemesi gereği özel güvenlik hizmetlerinin; özel kişiler, kurum veya kuruluşlar bünyesinde kurulan özel güvenlik birimleri veya özel güvenlik hizmeti sunan şirketler vasıtasıyla gördürülebilmesidir. Söz konusu hizmet ise bu kişilerce istihdam edilen personel eliyle sağlanmaktadır. Bu personel ise özel güvenlik görevlisi olarak adlandırılmaktadır.

Özel güvenlik hizmetlerinin icrasında temel özne konumunda bulunan özel güvenlik görevlileri, çalışma yaşamında çok boyutlu hukuki sorunlarla karşılaşabilmektedir. Bu problemlerden birisi, iş sözleşmesinin feshine ilişkindir. Aşağıda görüleceği üzere özel güvenlik görevlileri, güvenlik hizmeti verebilmek için çeşitli şartlar taşımalı ve bu şartları da iş sözleşmesinin devamı sürece korumalıdır. İlgili şartlardan birisinin kaybı ile özel güvenlik görevlilerinin çalışma izinleri ve kimlik kartları valilik tarafından iptal edebilmekte; iptal kararına binaen de işverenler iş sözleşmeleri feshedilebilmektedir. Lakin valilik tarafından tesis edilen iptal işlemleri sonrasında işverenlerce gerçekleştirilen fesihlerin hukuki niteliği hususunda doktrinde ve yargı kararlarında görüş birliği sağlanamamıştır. Mevcut tartışmalar; iptal işleminin, fesih için geçerli neden mi yoksa haklı neden

8 Üzülmez (n 2) 30; Dalgıç (n 6) 27.

9 Dalgıç (n 6) 28.

10 Yayımlandığı RG. Tarih: 26.06.2004, S. 25504.

mi teşkil ettiği noktasında toplanmaktadır. Çalışmamızda, öncelikle özel güvenlik görevlisinin hukuki statüsüne değinilecek; akabinde, çalışma izni ve kimlik kartının iptali durumunda işverenin başvurabileceği fesih türü incelenecektir. Daha sonrasında, iş sözleşmesinin tarafları arasında çıkan uyuşmazlığın görüleceği yargı kolu belirlenecektir.

## I. ÖZEL GÜVENLİK GÖREVLİSİNİN HUKUKİ STATÜSÜ

Güvenlik hizmeti, devletin temel fonksiyonları arasında yer aldığı için idare hukukunda kural olarak "kolluk yetkilerinin devredilemezliği ilkesi" geçerlidir. Sözü edilen ilke, devletin egemenliğinin bir parçası sayılan güvenlik hizmetinin ve bu bağlamda gerçekleştirilen kolluk hizmetinin özel şahıslar tarafından görülmemesi gerektiğini ifade etmektedir.[11] Dolayısıyla kolluk faaliyetleri, kamu gücünün kullanılmasını gerektirdiğinden, bu hizmet kamu görevlileri tarafından yerine getirilmelidir. Keza, 1982 Anayasası[12] md. 128 hükmü gereğince "*Devletin, kamu iktisadi teşebbüsleri ve diğer kamu tüzelkişilerinin genel idare esaslarına göre yürütmekle yükümlü oldukları kamu hizmetlerinin gerektirdiği asli ve sürekli görevler, memurlar ve diğer kamu görevlileri eliyle*" görülmelidir. Esas olan, kolluk faaliyetlerinin memurlar ve diğer kamu görevlileri vasıtasıyla gerçekleştirilmesidir. Bu vesileyle kamu düzeninin sağlanması görevini icra eden özel güvenlik görevlilerinin hukuki statüsü, idare hukukunun kapsamında mı ele alınmalıdır?

Yukarıda belirtilen soruya cevap verebilmek adına öncelikle kolluk yetkilerinin devredilemezliği ilkesinin mutlak bir ilke olup olmadığı belirlenmelidir. Doktrindeki bir görüşe göre, kolluk görevinin özel güvenlik şirketlerine devredilebilmesi, anılan ilkeye aykırılık teşkil etmemektedir. Söz konusu ilke, temelde içtihadî nitelik taşıdığından, mahkemelerin ürettiği bu ilkeye istisna getirilebilir. Dahası, kolluk görevinin özel güvenlik şirketlerine devri idari bir karara değil, kanuna dayanmaktadır. Sayılan nedenlerle özel güvenlik hizmetleri, kolluk yetkilerinin devredilemezliği ilkesine getirilmiş hukuka uygun bir istisnadır.[13] İdarenin denetim yetkisinin özel kişilere devrinin mümkün olup olmadığını inceleyen bir diğer görüşe göre ise kimi yasal düzenlemeler, özel hukuk kişilerinin de kolluk faaliyetlerinin parçası haline gelmesini sağlamaktadır. Kanunla güvenlik hizmetini yerine getirecek kişilere özel hukuk kurallarının uygulanması imkânının tanınması, anayasaya uygunluk açısından tartışmalı olsa da idarenin denetim yetkisinin özel kişilere devri 1982 Anayasası md. 47 ışığında da değerlendirilmelidir.[14] Doktrindeki bu

---

11 Miraç Çelik, 'İdare Hukuku Perspektifinden Üniversitelerdeki Özel Güvenlik Uygulaması' (2025) 3(1) *TRÜHFD* 143, 146.

12 Yayımlandığı RG. Tarih: 09.11.1982, S. 17863.

13 Gözler ve Kaplan (n 3) 531.

14 Elvin Evrim Dalkılıç, 'İdarenin Denetim Yetkisinin Özel Kişilere Devrine Anayasa Mahkemesi'nin Yaklaşımı' (2013) 2 *Ankara Barosu Dergisi* 105, 108-115. 1982 Anayasası md. 47/4, "*Devlet, kamu iktisadi teşebbüsleri ve diğer kamu tüzelkişileri tarafından yürütülen yatırım ve hizmetlerden*

görüşler ışığında, kolluk yetkisinin özel güvenlik şirketlerine devredilebilmesinin mümkün olduğunun kabulü gereklidir.

5188 sayılı Kanun incelendiğinde, özel güvenlik görevlilerinin hukuki statüsünün işçi yahut kamu görevlisi olduğu yönünde açıkça herhangi bir ifade yer almamaktadır. İlgili Kanun md. 23 hükmü, özel güvenlik görevlilerinin görevleriyle bağlantılı olarak işledikleri suçlardan dolayı "kamu görevlisi" gibi; kendilerine karşı görevleri hasebiyle suç işleyenlerin "kamu görevlisine karşı" suç işlemiş gibi cezalandırılacağını öngörmektedir. Ancak, bir kimsenin kamu görevlisi gibi cezalandırılması, o kişiyi kamu görevlisi yapmayacağı açıktır.[15] Keza; sözü edilen kanun ifadelerinden, taraflar arasında özel hukuk ilişkisi kurulabileceği izlenimi doğmaktadır. Örneğin; md. 3/2'de "*istihdam edilecek personel*"; md. 5/4'te "*özel güvenlik görevlisi istihdam edilen*"; md. 5/6'da "*Özel güvenlik şirketleri ... istihdam edecekleri özel güvenlik görevlilerinin*" yahut md. 11'de "*Özel güvenlik görevlisi olarak istihdam edilecekler*" ifadeleri yer almaktadır. Görüldüğü üzere, kanunda idare hukukunca kullanılan "atama" terimi yerine "istihdam" terimi tercih edilmektedir. Ayrıca md. 11 kuralı gereğince, özel güvenlik görevlilerine "çalışma izni" valilik tarafından verilmektedir. Dahası, tazminat kenar başlığını taşıyan md. 15'e göre "*yaralanan, engelli hâle gelen özel güvenlik görevlilerine veya ölen özel güvenlik görevlisinin kanunî mirasçılarına, iş sözleşmesinde veya toplu iş sözleşmesinde belirlenen miktar ve esaslar çerçevesinde*" tazminat ödenmektedir. Söz konusu düzenlemeler ışığında; özel güvenlik görevlileri ile kendilerini çalıştıran kişiler arasındaki hukuki ilişkinin "iş ilişkisi" niteliği taşıyabileceği ve bu kişilerin hukuken "işçi" statüsünde olabileceği açıktır.[16] Dolayısıyla özel güvenlik görevlileri ile kendilerini istihdam eden kişiler arasında iş sözleşmesi de akdedilebileceğinden, bu kişiler bir yandan da 4857 sayılı İş Kanunu'nun[17] (İş Kanunu) kapsamına girebilecektir.

Bilindiği üzere iş sözleşmesinin tarafları işveren[18] ve işçidir[19]. Öncelikle, 5188 sayılı Kanun md. 3, "*Kişilerin silahlı personel tarafından korunması, kurum ve kuruluşlar bünyesinde özel güvenlik birimi kurulması veya güvenlik hizmetinin şirketlere gördürülmesi özel güvenlik komisyonunun kararı üzerine valinin iznine bağlıdır*" hükmüne yer vermektedir. İlgili düzenleme neticesinde hem

*hangilerinin özel hukuk sözleşmeleri ile gerçek veya tüzelkişilere yaptırılabileceği veya devredilebileceği kanunla belirlenir*" hükmünü ihtiva etmektedir.

15 Çelik (n 11) 152.

16 Ercan Akyiğit, 'Özel Güvenlik Görevlilerinin Hukuki Konumu (İş Hukuku Açısından Bir İnceleme)' (2000) *TÜHİS* 7, 7; Üzülmez (n 2) 91; Tan ve Bayazıt (n 7) 402; Çelik (n 11) 152; Çağlayan (n 2) 206.

17 Yayımlandığı RG. Tarih: 10.06.2003, S. 25134.

18 İş Kanunu md. 2/1 hükmünden hareketle *"... işçi çalıştıran gerçek veya tüzel kişiye yahut tüzel kişiliği olmayan kurum ve kuruluşlar*", işveren sıfatını haizdir.

19 İş Kanunu md. 2/1 düzenlemesi gereğince işçi, "*bir iş sözleşmesine dayanarak çalışan gerçek kişi*"dir.

gerçek hem de tüzel kişiler işveren olabilmektedir. Gerçek kişilerin özel güvenlik hizmetinden yararlanabilmesi yukarıdaki maddede yer bulan "*kişilerin silahlı personel tarafından korunması"* ifadesinden hareketle mümkündür.[20] Gerçek kişinin güvenlik hizmetlerinden yararlanabilmesi ise iki yolla olabilmektedir. Bunlardan ilki, gerçek kişi ile özel güvenlik görevlisi arasında bir iş ilişkisinin kurulmasıdır. Burada özel güvenlik görevlisinin işvereni doğrudan doğruya gerçek kişidir. İkinci yol ise gerçek kişinin özel güvenlik şirketlerinden hizmet satın almasıdır. Burada ise işçi (özel güvenlik görevlisi), işveren (özel güvenlik şirketi) ve gerçek kişi (hizmet satın alan) arasında üçlü ilişki kurulmaktadır.

5188 sayılı Kanun md. 3 çerçevesinde yer alan "şirketlere" ile "kurum ve kuruluşlar" terimlerinden hareketle özel hukuk ve kamu hukuku tüzel kişileri işveren sıfatını alabilecektir. 5188 sayılı Kanun'un uygulanmasına yönelik usul ve esasların belirlendiği Özel Güvenlik Hizmetlerine Dair Kanunun Uygulanmasına İlişkin Yönetmelik[21] (Özel Güvenlik Hizmetleri Yönetmeliği) md. 4/1 uyarınca özel güvenlik şirketi; "*Türk Ticaret Kanunu'na göre kurulan ve üçüncü kişilere koruma ve güvenlik hizmeti veren*" şirketlerdir. Ayrıca, 5188 sayılı Kanun md. 5 icabı, "*şirket hisselerinin nama yazılı olması ve faaliyet alanının münhasıran koruma ve güvenlik hizmeti olması zorunludur*". Görüldüğü üzere, özel güvenlik görevlisi istihdam eden şirket 6102 sayılı Türk Ticaret Kanunu[22] md. 124 gereği komandit, kollektif, limited, anonim veya kooperatif türünden birisi olmalı; şirketin sunacağı hizmet münhasıran koruma ve güvenlik hizmeti olmalı ve şirket hisse çıkaracaksa hisseler nama yazılı düzenlenmelidir. Bununla birlikte, özel güvenlik şirketleri 5188 sayılı Kanun md. 5/1 kapsamında şubeler açabilmektedir. Bu durum "*Özel güvenlik şirketleri, şubelerini bir ay içinde Bakanlığa ve ilgili valiliğe yazılı olarak; hisse devirlerini bir ay içinde Bakanlığa bildirirler*" biçiminde belirtilmektedir. Ancak, şubelerin tüzel kişiliği bulunmadığından özel güvenlik görevlisinin işvereni özel güvenlik şirketi olacaktır. Keza, yabancı şirketler de Türkiye'de özel güvenlik hizmeti verebilmektedir. Söz konusu hizmeti verebilmeleri ise 5188 sayılı Kanun md. 5/2 ve Özel Güvenlik Hizmetleri Yönetmeliği md. 11 gereğince mütekabiliyet esasına dayanmaktadır.

İdare hukuku kurallarına göre kurulan ve faaliyette bulunan kamu hukuku tüzel kişileri, "*kurum ve kuruluşlar bünyesinde özel güvenlik birimi kurulması"* ifadesinden hareketle çalıştırdıkları özel güvenlik görevlilerinin işvereni olabilecektir. Bu kapsamda, Özel Güvenlik Hizmetleri Yönetmeliği md. 4/1 özel güvenlik birimini "*Bir kurum veya kuruluşun güvenliğini sağlamak üzere, kendi bünyesinde kurulan birim*" şeklinde tanımlamaktadır. İlgili kurum ve kuruluşlarda çalışan

[20] Bu imkân, 1982 Anayasası md. 17/1'de yer bulan "*Herkes, yaşama, maddi ve manevi varlığını koruma ve geliştirme hakkına sahiptir*" düzenlemesinin de bir uzantısıdır. Bkz. Çağlayan (n 2) 182.

[21] Yayımlandığı RG. Tarih: 07.10.2004, S. 25606.

[22] Yayımlandığı RG. Tarih: 14.02.2011, S. 27846.

özel güvenlik görevlilerinin statüleri ise 657 sayılı Devlet Memurları Kanunu[23] (657 sayılı Kanun) md. 4 düzenlemesi ışığında memur, sözleşmeli personel yahut işçi olabilmektedir. Bu çalışmada işçi statüsünde çalışan özel güvenlik görevlileri incelendiğinden, 657 sayılı Kanun md. 4/D hükmüne göre işçi *"(A), (B) ve (C) fıkralarında belirtilenler dışında kalan ve ilgili mevzuatı gereğince tahsis edilen sürekli işçi kadrolarında belirsiz süreli iş sözleşmeleriyle çalıştırılan sürekli işçiler ile mevsimlik veya kampanya işlerinde ya da orman yangınıyla mücadele hizmetlerinde ilgili mevzuatına göre geçici iş pozisyonlarında altı aydan az olmak üzere belirli süreli iş sözleşmeleriyle çalıştırılan geçici işçilerdir*". Keza aynı fıkra gereği, bu kişiler hakkında 657 sayılı Kanun hükümleri uygulanmamaktadır. Dolayısıyla özel güvenlik birimlerinde işçi olarak çalışan özel güvenlik görevlileri, İş Kanunu'na tabi olacaktır. Öte yandan bir kurum ve kuruluş, özel güvenlik birimi kurmadan özel güvenlik şirketlerinden hizmet alımı yoluyla güvenlik faaliyetlerini gördürebilmektedir. Bu durum 5188 sayılı Kanun md. 3'te "*kurum ve kuruluşlar bünyesinde özel güvenlik birimi kurulması veya güvenlik hizmetinin şirketlere gördürülmesi*" şeklinde yer almaktadır. Eğer kamu kurum ve kuruluşu güvenlik hizmetini şirketlere gördürürse; işçi (özel güvenlik görevlisi), işveren (özel güvenlik şirketi) ve kamu kurum ve kuruluşu arasında üçlü ilişki doğacaktır.

Özel güvenlik hizmetlerinin verilmesi amacıyla kurulan iş ilişkisinin taraflarından diğeri, işçi statüsündeki özel güvenlik görevlisidir. Özel Güvenlik Hizmetleri Yönetmeliği md. 4 hükmüne göre özel güvenlik görevlisi, "*Kanun kapsamında özel koruma ve güvenlik hizmetini yerine getirmek amacıyla istihdam edilen kişilerdir*". İş Kanunu md. 2/1'de yer alan işçi tanımından da hareketle özel güvenlik görevlisi, bir iş sözleşmesine dayanarak özel koruma ve güvenlik hizmetini yerine getirmek amacıyla çalışan gerçek kişi şeklinde tanımlanabilecektir.

5188 sayılı Kanun md. 10, bir kimsenin özel güvenlik görevlisi vasfını taşıyabilmesi için gerekli olan şartları belirlemektedir.[24] Bu maddeye göre özel güvenlik görevlisi olabilmek için aşağıdaki koşulları taşımak gerekmektedir:

• Türkiye Cumhuriyeti vatandaşı olmak.

• Silahsız olarak görev yapacaklar için en az sekiz yıllık ilköğretim veya ortaokul; silahlı olarak görev yapacaklar için en az lise veya dengi okul mezunu olmak.

• On sekiz yaşını doldurmuş olmak.[25]

---

23 Yayımlandığı RG. Tarih: 23.07.1965, S. 12056.

24 Özel güvenlik görevlilerinde aranan şartlar hakkında bkz. Süheyla Zorlu ve Süleyman Emre Zorlu, 'Özel Güvenlik Sözleşmesinde Gerekli Şartlara Sahip Özel Güvenlik Görevlisi Görevlendirme Borcu ve Bu Bağlamda Özel Güvenlik Görevlisinde Bulunması Gereken Nitelikler' (2020) 28(1) *SÜHFD* 161, 164 vd.

25 Ateşli Silahlar ve Bıçaklar ile Diğer Aletler Hakkında Yönetmelik md. 16'da ateşli silah ve mermilerini taşıma ya da bulundurma izni verilmeyecek kişiler sıralanmaktadır. Bu kişiler arasında yirmi bir yaşını bitirmemiş olanlar da bulunmaktadır. Öte yandan, ilgili Kanun md. 4 hükmüne göre "*silah ruhsatı alınmasına engel hali bulunmayan, yirmi bir yaşını doldurmuş her Türk vatandaşı*

• 26/9/2004 tarihli ve 5237 sayılı Türk Ceza Kanunu[26] md. 53'te belirtilen süreler geçmiş olsa bile; 1) Kasten işlenen bir suçtan dolayı bir yıl veya daha fazla süreyle hapis cezasına mahkûm olmamak; 2) Affa uğramış olsa bile Devletin güvenliğine, Anayasal düzene ve bu düzenin işleyişine, özel hayata ve hayatın gizli alanına ve cinsel dokunulmazlığa karşı suçlar ile uyuşturucu veya uyarıcı madde suçları, zimmet, irtikâp, rüşvet, hırsızlık, dolandırıcılık, sahtecilik, güveni kötüye kullanma, hileli iflas, ihaleye fesat karıştırma, edimin ifasına fesat karıştırma, suçtan kaynaklanan malvarlığı değerlerini aklama, kaçakçılık ve fuhuş suçlarından mahkûm olmamak veya bu suçlardan hakkında hükmün açıklanmasının geri bırakılması kararı verilmemiş olmak; 3) Devletin güvenliğine, anayasal düzene ve bu düzenin işleyişine, özel hayata ve hayatın gizli alanına, cinsel dokunulmazlığa karşı suçlar ile uyuşturucu veya uyarıcı madde suçlarından dolayı hakkında devam etmekte olan bir kovuşturma bulunmamak.

• Görevin yapılmasına engel olabilecek vücut ve akıl hastalığı ile engelli bulunmamak.

• 5188 sayılı Kanun md. 14'te belirtilen özel güvenlik temel eğitimini başarıyla tamamlamış olmak.

• Güvenlik soruşturması olumlu olmak.

5188 sayılı Kanun md. 10 düzenlemesindeki şartları taşıyan kişilere valilikçe çalışma izni verilmektedir. Uygulamada en çok karşılaşılan problemlerden bir tanesi ise çalışma izninin valilik tarafından iptal edilmesidir. 5188 sayılı Kanun md. 11/4 hükmü uyarınca "*özel güvenlik görevlisi olabilme şartlarını taşımadığı veya bu şartlardan herhangi birini sonradan kaybettiği tespit edilenlerin kimliği*" iptal edilmektedir. Dolayısıyla bir idari işlem olan kimlik iptalinin hukuka uygun olup olmadığı ya da iptal işlemi sonrası gerçekleştirilen feshin türünün ne olduğu gibi yansımalar önem arz edebilmektedir.

## II. ÖZEL GÜVENLİK GÖREVLİSİNİN ÇALIŞMA İZNİNİN VE KİMLİK KARTININ İPTALİNİN İŞ SÖZLEŞMESİNİN FESHİNE ETKİSİ

### A. Genel Olarak

İş Kanunu md. 8/1 düzenlemesine göre iş sözleşmesi; "*bir tarafın (işçi) bağımlı olarak iş görmeyi, diğer tarafın (işveren) da ücret ödemeyi üstlenmesinden oluşan sözleşmedir*". Sözü edilen tanım, iş sözleşmesinin esaslı unsurlarını iş görme, ücret ve bağımlılık olarak belirlemektedir. Ancak bu unsurlar yanında, iş sözleşmesinin yapılmasına dair çeşitli sınırlamalar getirilebilmektedir. Diğer bir deyişle, bir sözleşmeyi sözleşme yapan unsurlarla birlikte, sözleşmenin hüküm

*bulundurmak amacıyla silah*" satın alabilmektedir. Dolayısıyla silahlı görev yapacak özel güvenlik görevlisi en az yirmi bir yaşında olmalıdır.

[26] Yayımlandığı RG. Tarih: 12.10.2004, S. 25611.

ifade edebilmesi için kimi geçerlilik şartları aranabilmektedir. Örneğin TBK md. 27 gereği iş sözleşmesi, kanunun emredici hükümlerine, ahlaka, kamu düzenine, kişilik haklarına aykırı veya konusu imkânsız olmamalıdır. Geçerlilik şartlarının yanında kanun koyucu bazen de işçinin iş görme borcunu yerine getirebilmesi için resmi makamlardan alınmış bir belgeyi talep edebilmektedir. Bu belgelerden birisi ise çalışma iznidir.

Çalışma izni kenar başlığını taşıyan 5188 sayılı Kanun md. 11/1 amir hükmü gereği "*Özel güvenlik görevlisi olarak istihdam edilecekler ... hakkında valilikçe güvenlik soruşturması ve arşiv araştırması yapılır. Soruşturma sonucu olumlu olanlara, bu Kanunun 14'üncü maddesinde belirtilen özel güvenlik temel eğitimini başarıyla bitirmiş olmak şartıyla valilikçe çalışma izni*" verilmektedir. Görüldüğü üzere, özel güvenlik görevlisi olabilmek için ilgili koşulları taşıyan kişiler çalışma izni aldıktan sonra görevlerini ifa edebilmektedir. Bununla birlikte çalışma iznine sahip güvenlik görevlilerine, 5188 sayılı Kanun md. 12 gereğince valilik tarafından kimlik kartı düzenlenmektedir. Kimlik kartında, güvenlik görevlisinin adı, soyadı ve görevini silahlı ya da silahsız gerçekleştirdiği yazmaktadır. Özel güvenlik görevlisi, 5188 sayılı Kanun'dan doğan yetkilerini kullanabilmek için de kimlik kartını yanında taşımalıdır. Aksi durumda, md. 12/1 hükmü uyarınca "*üzerinde kimlik kartı olmayan özel güvenlik görevlileri Kanunun 7'nci maddesinde sayılan yetkileri*" kullanamamaktadır.

Çalışma izni ve kimlik kartı olan özel güvenlik görevlilerinin güvenlik hizmetini ifaya devam edebilmesi için çalışma izinlerinin ve kimlik kartlarının iptal edilmemesi gerekmektedir. 5188 sayılı Kanun md. 11/4 hükmü uyarınca, "*... özel güvenlik görevlisi olabilme şartlarını taşımadığı veya bu şartlardan herhangi birini sonradan kaybettiği tespit edilenlerin kimliği*" iptal edilmektedir. Böylece özel güvenlik görevlisi, çalışma izninin ve kimlik kartının iptaliyle birlikte, artık iş görme edimini yerine getiremeyecektir. 5188 sayılı Kanun md. 16 hükmüne göre "*Özel güvenlik personeli, Kanunda belirtilen koruma ve güvenlik hizmetleri dışında başka bir işte*" de çalıştırılamamaktadır. Bu itibarla, özel güvenlik görevlisi vasfını yitirmiş işçinin iş sözleşmesi, işverenin işçiyi herhangi bir başka işte çalıştırma yükümlüğü olmadığından, işveren tarafından feshedilebilecektir.[27] Burada değerlendirilmesi gereken nokta; çalışma izni ve kimlik kartı iptalinin, fesih için geçerli neden mi yoksa haklı neden mi teşkil edeceğidir. Şayet haklı neden olarak kabul edilirse, İş Kanunu md. 25'in hangi fıkrası çerçevesinde fesih gerçekleştirilebilecektir? Bu sorular ışığında aşağıda, yargı kararlarında sıkça karşılaşılan çalışma izni ve kimlik kartı iptali durumları üzerinden değerlendirme yapılacaktır.

[27] Detaylı bilgi için bkz. Bölüm II-B.

**B. Özel Güvenlik Görevlisinin Yenileme Eğitimine Katılmaması Nedeniyle Kimlik Kartının İptali**

5188 sayılı Kanun ve Özel Güvenlik Hizmetleri Yönetmeliği, özel güvenlik görevlilerinin yenileme eğitimine katılmasını zorunlu tutmaktadır. Bu bağlamda, 5188 sayılı Kanun md. 11, 12 ve 14 hükümleriyle Özel Güvenlik Hizmetleri Yönetmeliği md. 17, 21 ve 34 düzenlemeleri gereği özel güvenlik görevlileri, her beş yılda bir eğitime katılarak kimlik kartı ile çalışma izinlerini yenilemelidir. Dolayısıyla yenileme eğitimine katılmak, iş ilişkisinin devamı için şart olarak kabul edilmelidir. Eğer özel güvenlik görevlisi yenileme eğitimine katılmazsa iş görme edimini gerçekleştiremeyecek ve bu nedenle işveren için fesih hakkı doğabilecektir. Bu çerçevede, işverenin gerçekleştireceği fesih türünün ne olacağı sorusu gündeme gelecektir.

Yargı kararları incelendiğinde; yenileme eğitimine katılmama nedeniyle işveren tarafından gerçekleştirilen feshin türü hakkında birbirinden farklı kararlar mevcuttur. Kararların toplandığı ilk görüş; yenileme eğitimine katılmamanın fesih için "geçerli neden" teşkil ettiğini kabul eden görüştür. Yargıtay 22. Hukuk Dairesi 2016 yılında; sadece yenileme eğitimine katılmamanın değil, genel olarak sonradan çalışma şartlarının kaybedilmesi sebebiyle yapılan feshin ancak geçerli nedene dayanabileceğine hükmetmiştir.[28] 2019 yılında Ankara Bölge Adliye Mahkemesi, yenileme eğitimine katılmama nedeniyle yapılan feshin türünü kendisi belirlemese de ilk derece mahkemesinin vermiş olduğu feshin haklı nedene dayandığına dair kararı kaldırarak istinaf başvurusunu kabul etmiştir. Bölge Adliye Mahkemesine göre kimlik kartının süresinin dolması özel güvenlik hizmetinin ifasını engellemekte, ancak davacı özel güvenlik görevlisi olma yeterliliğini kaybetmemektedir. Nitekim işçi yenileme eğitimine katılmadığında, bu hâl tek başına işçinin özel güvenlik görevlisi olma niteliklerini kaybettiği şeklinde yorumlanamaz. Dolayısıyla davalı işveren tarafından gerçekleştirilen feshin haklı nedene dayandığı kabul edilemez.[29]Gaziantep Bölge Adliye Mahkemesi'nin 2020 yılında verdiği kararda da benzer şekilde, feshin ancak geçerli nedene dayanabileceği belirtilmiştir. Bu kapsamda somut olayda; özel güvenlik görevlisi olan işçi, beş yıllık süresi dolmasına rağmen yenileme eğitimine katılmamıştır. İşveren de kimlik kartı olmadığı için davacıyı çalıştıramayacağını belirterek, iş sözleşmesini geçerli sebebe dayanarak feshetmiştir. Davacının feshin geçersizliğinin tespiti ile işe iadesine karar verilmesi talebiyle açtığı davada ilk derece mahkemesi; kimlik kartının iptal edilmesiyle birlikte, ilgili mevzuat uyarınca, özel güvenlik yetkilerinin kullanılmasının ve bu sıfatla işçinin istihdam edilmesinin imkânsız hale gelmesi gerekçesiyle feshin geçerli nedene dayandığı sonucuna ulaşmıştır. İstinaf mahkemesi ise ilk derece

[28] Yargıtay 22. HD, 25.11.2019 Tarih, 2016/22643 Esas, 2019/21413 Karar (*www.lexpera.com*).

[29] Ankara Bölge Adliye Mahkemesi 8. HD, 03.04.2019 Tarih, 2018/381 Esas, 2019/871 Karar (*www.lexpera.com*).

mahkemesinin kararını yerinde bulurken, durumu işçinin mesleki yetersizliği açısından incelemiştir.[30]

İkinci görüş ise özel güvenlik kimlik kartı süresinin dolmasına rağmen yenileme yapılmamasını, İş Kanunu md. 25/III kapsamında "zorlayıcı neden" olarak kabul eden görüştür. 9. Hukuk Dairesi 2012 yılında verdiği bir kararda; işverenin, kimlik kartı süresi dolmasına rağmen yenilemeyen özel güvenlik görevlisini bu haliyle çalıştırmasına imkân bulunmaması hasebiyle bu durumu, İş Kanunu md. 25/III kapsamında zorlayıcı neden kabul etmiş ve gerçekleştirilen feshi, haklı nedenle derhal fesih olarak nitelendirmiştir.[31] Benzer bir görüş 2016 yılında 7. Hukuk Dairesi tarafından paylaşılmış; iş sözleşmesinin, İş Kanunu 25/III bendi uyarınca feshedilebileceğini onaylamıştır.[32] Öte yandan 2018 yılında 22. Hukuk Dairesi, 2016 yılında vermiş olduğu karardan farklı yönde, yenileme eğitimine katılmama nedeniyle yapılan feshin zorlayıcı nedene dayanabileceği sonucuna ulaşmıştır.[33] Bununla birlikte Bursa Bölge Adliye Mahkemesi de 2019 yılında verdiği kararda, bu görüşe paralel bir tutum sergilemiştir.[34] İstanbul Bölge Adliye Mahkemesi de 2020 yılında verdiği kararda, çalışma izin süresi sona eren personelin çalıştırılması 5188 sayılı Kanun md. 19 hükmüne aykırılık oluşturduğundan, kimlik kartının süresi dolduğu halde yenilenmemesini İş Kanunu md. 25/III kapsamında zorlayıcı

---

30 "*... Yargıtay 22. Hukuk Dairesi'nin 2012/30553 Esas, 2013/28462 Karar 09/12/2013 tarihli kararında "Davacının iş sözleşmesinin İşçinin mesleki yetersizliği açısından geçerli fesih nedeninin oluşabilmesi için sözleşme ile üstlenilen iş ediminin usulüne uygun ifası için gerekli olan mesleki kabiliyet ve uygunluğun iş sözleşmesinin feshedildiği anda işçide kısmen veya tamamen mevcut olmaması gerekir. Bu suretle iş sözleşmesinde tarafların edim mübadele ilişkisinin önemli ölçüde işveren aleyhine bozulması gerekir. Mesleki uygunluk yokluğu, soyut olarak ele alınmalı, somut iş ilişkisine ve bununla bağlantılı borçlanılan iş edimiyle ilişkilendirilerek değerlendirilmelidir. İşyerinde çalışma metodunun değiştirilmesi nedeniyle, işçinin, yeni mesleki eğitim alması imkânı sağlanmasına rağmen, borçlanılan iş ediminin ifası için gerekli olan mesleki bilgiyi kısa sürede kazanabilecek durumda olmaması halinde de mesleki açıdan uygunluğun olmadığı kabul edilir.*" Gaziantep Bölge Adliye Mahkemesi 8. HD, 27.05.2020 Tarih, 2019/2242 Esas, 2020/578 Karar (*www.lexpera.com*).

31 Yargıtay 9. HD, 15.10.2014 Tarih, 2012/32048 Esas, 2014/29723 Karar (*www.lexpera.com*).

32 "*... Kabule göre de; davacının sertifikasının yenilenmemesi nedeniyle iş akdinin feshi durumunda, işçinin iş sözleşmesinin zorlayıcı nedenlerle 25/III bendi uyarınca feshi halinde, işverenin bildirim şartına uyma ya da ihbar tazminatı yükümlülükleri bulunmamaktadır. Ancak, 1475 sayılı Yasanın 14'üncü maddesi uyarınca kıdem tazminatının ödenmesi gerekir. Bu durumda da davacının ihbar tazminatı talebinin reddi gerekmektedir.*" Yargıtay 7. HD, 28.03.2016 Tarih, 2015/6755 Esas, 2016/7185 Karar (*www.lexpera.com*).

33 "*... Bu durumda ... akdinin işveren tarafından 4857 sayılı Yasa'nın 25/III bendi uyarınca zorlayıcı nedenlerle feshedildiği anlaşılmaktadır. Bu nedenle kıdem tazminatı isteğinin kabulü yerinde ise de 4857 sayılı Yasa 25/III gereğince ... akdinin zorlayıcı sebeplerle feshedildiğinde işverenin bildirim şartına uyma ya da ihbar tazminatı ödeme yükümlüğü bulunmamaktadır. Bu nedenle ihbar tazminatı talebinin reddi gerekirken kabulüne karar verilmesi hatalı olup bozmayı gerektirmiştir.*" Yargıtay 22. HD, 23.10.2018 Tarih, 2018/12781 Esas, 2018/22946 Karar (*www.lexpera.com*).

34 Bursa Bölge Adliye Mahkemesi 3. HD, 05.07.2019 Tarih, 2019/20 Esas, 2019/1766 Karar (*www.lexpera.com*).

neden olarak değerlendirmiştir.[35] Bununla birlikte 9. Hukuk Dairesi, 2012 yılında verdiği kararını 2021 yılında devam ettirmiş, gösterilen fesih nedenini zorlayıcı neden çerçevesinde ele almıştır.[36]

Doktrinde de feshin türünün ne olabileceği hakkında çeşitli değerlendirmeler bulunmaktadır. Bu görüşlerden birine göre işveren, iş sözleşmesini, koşullara uymak kaydıyla geçerli nedene dayanarak feshedebilecektir. Bu kapsamda işveren, özellikle feshin son çare olması ilkesi kapsamında alması gereken tüm önlemleri almalıdır.[37] Örneğin; özel güvenlik görevlisi yenileme eğitimi sonrası yapılan sınavdan kalmışsa işveren, işçinin yetersizliğine dayanarak iş sözleşmesini hemen feshetmemeli, yakın zaman içerisinde yinelenecek olan bir sonraki sınav sonucunu beklemelidir.[38] Bir başka görüşe göre, özel güvenlik görevlisinin kimlik kartının iptali sebebiyle gerçekleştirilecek fesihte, feshin yapıldığı andaki koşullar esas alınmalıdır.[39] Öncelikle, işçinin başka bir işte çalıştırılma olanağı bulunuyorsa işçi bu işte istihdam edilmelidir; zira bu durum, feshin son çare olması ilkesinin gereğidir.[40] Öte yandan idare, çoğu kez somut gerekçelere dayanmadan çalışma izinlerini iptal edebilmekte; bu idari işlemler mahkemeler tarafından hukuka aykırı bulunabilmektedir. Dolayısıyla işçinin olabildiğince korunması esas alınmalı; lakin bütün riskler de işverenin üzerinde bırakılmamalıdır.[41] Eğer işçinin başka işlerde çalışma olanağı olmadığı sonucuna varılıyorsa işveren iş sözleşmesini geçerli nedene dayanarak feshedebilmelidir.[42] Bir diğer görüşe göre ise kimlik kartının iptali nedeniyle yapılan fesihlerde mahkemelerin zorlayıcı nedene dayanması doğru değildir.[43] Çünkü güvenlik kartının iptali; yenileme eğitimine katılmama gibi işçinin kendi kusurundan kaynaklanıyorsa, zorlayıcı nedenin unsurları olan öngörülemezlik ve kaçınılmazlık ortadan kalkmaktadır.[44] Burada işverenin

---

35 İstanbul Bölge Adliye Mahkemesi 26. HD, 03.11.2020 Tarih, 018/2644 Esas, 2020/1807 Karar (*www.lexpera.com*).

36 "*... Dairenin son güncel görüşüne, güvenlik sertifikasının herhangi bir sebeple yenilenmemesi üzerine özel güvenlik görevlisinin çalıştırılması işveren açısından mümkün olamayacağından 4857 Sayılı İş Kanunu'nun 25/III maddesi kapsamına iş sözleşmesi feshedilebilir.*" Yargıtay 9. HD, 04.02.2021 Tarih, 2016/35636 Esas, 2021/3450 Karar (*www.lexpera.com*).

37 Zorlu ve Zorlu (n 24) 177.

38 Zorlu ve Zorlu (n 24) 178.

39 Ebru Erener Yılmaz, 'İşçinin Yetersizliğinden Kaynaklanan Geçerli Sebeple Fesih', Saim Ocak (ed) *İş Güvencesi Hukuku* (1. Baskı, Adalet Yayınevi 2025) 479.

40 Erener Yılmaz (n 39) 478.

41 Erener Yılmaz (n 39) 478.

42 Erener Yılmaz (n 39) 478.

43 Hasan Kayırgan, *Bireysel İş Hukukunda Zorunlu ve Zorlayıcı Nedenler* (2. Baskı, On İki Levha Yayıncılık 2021) 132-138.

44 Kayırgan (n 43) 135.

başvuracağı fesih; İş Kanunu md. 25'te düzenlenen, işçinin kusurlu davranışı nedeniyle devamsızlığa dayanan haklı nedenle fesih olmalıdır.[45]

Kanımızca işveren, özel güvenlik görevlisinin iş sözleşmesini, yenileme eğitimine katılmaması nedeniyle sona erdirebilecektir. İşverenin, iş ilişkisinin esaslı unsurlarından olan iş görme edimini yerine getiremeyen işçiyle daha fazla çalışmak istememesi pek doğaldır. Fakat iş sözleşmesinin sona erme hâli, işverenin feshiyle mümkün olabilecektir. Nitekim iş sözleşmesini fesih dışında sona erdiren durumlar; tarafların anlaşması, işçinin ölümü ve belirli süreli sözleşmelerde sürenin bitimidir. Özel güvenlik görevlisinin yenileme eğitimine katılmaması nedeniyle iş görme edimini yerine getirememesi, bu durumlar kapsamında değerlendirilemeyecektir. Keza işçinin, iş ilişkisini kendi iradesiyle sona erdirmesi mümkün olsa da bu hâlin, hayatın olağan akışında görülmesi pek muhtemel değildir. Netice itibarıyla işveren feshi gündeme gelebilecektir.

Feshin türü belirlenmeden önce çalışma izni ve kimlik kartı iptal edilen özel güvenlik görevlisinin, tarafların karşılıklı rızası ve sözleşmenin tadili yoluyla kesintisiz şekilde başka bir görevde, örneğin ofis personeli olarak istihdam edilmesinin önünde yasal bir engel bulunup bulunmadığı da değerlendirilmelidir. Bu bağlamda işçinin, rızasıyla ofis personeli olarak çalışmaya devam etmesine doğrudan bir yasal engel bulunmamaktadır. Ancak bu durum, tarafların iradesiyle yeni bir iş sözleşmesi akdedilmesi ya da mevcut sözleşmenin esaslı unsurlarının karşılıklı rıza ile değiştirilmesi anlamına gelmektedir. Böyle bir değişiklik, tarafların ortak iradesiyle mümkün olmakla birlikte, işverenin bunu yapmakla yükümlü tutulması mümkün değildir. Öte yandan 5188 sayılı Kanun md. 16 düzenlemesinin, kişinin aktif olarak özel güvenlik görevlisi sıfatıyla çalışmaya devam ettiği esnada kendisine başka iş yaptırılmasını yasakladığı, yenileme eğitimine katılmama nedeniyle kimliğin iptali sonrasında ise işçinin zaten bu sıfatı kaybedeceği için anılan maddenin yasaklayıcı kapsamından çıkacağı ileri sürülebilir. Ancak kanun koyucunun, kimlik kartı iptali sonrasında işçinin başka bir pozisyonda istihdam edilmesinin önünde herhangi bir yasaklama getirmemesi, işveren açısından işçiyi başka bir görevde çalıştırma hususunda yükümlülük de doğurmamaktadır. Öncelikle, taraflar arasındaki iş sözleşmesinin edim konusu, en başından itibaren kamusal izne tabi özel güvenlik faaliyetlerinin yerine getirilmesidir. Bu iznin kaybıyla birlikte edim konusu ortadan kalkmaktadır. Bununla birlikte, iş hukukunda feshin son çare olması ilkesi gereği işçinin başka bir kadroda istihdam edilebilmesi, geçerli fesih hallerinde uygulama alanı bulmaktadır. Aşağıda da açıklanacağı üzere, yenileme eğitimine katılmayarak yasal çalışma şartını ve mesleki sıfatını kendi eylemleriyle kaybeden işçiye, fesihte son çare ilkesini işleterek başka bir pozisyon teklif edilmesi işverene zorunlu kılınamaz. İşvereni, kendi kusuruyla edimini imkânsızlaştıran işçi için yeni bir kadro tahsis etmeye veya mevcut organizasyon

[45] Kayırgan (n 43) 135.

yapısını değiştirmeye zorlamak mümkün değildir. Yapılan feshin, haklı nedenle derhal fesih olduğu kabul edildiğinde ise işverenden iş ilişkisini sürdürmesi zaten beklenemeyecektir. Dolayısıyla, işverenin sözleşmeyi feshetmeksizin başka bir görevde çalıştırma alternatifi bir hukuki yükümlülük olarak değerlendirilmemelidir.

İşveren tarafından gerçekleştirilecek feshin ise "haklı nedenle derhal fesih" olduğunun kabulü gereklidir. Çünkü 5188 sayılı Kanun ve Özel Güvenlik Hizmetleri Yönetmeliği hükümlerine baktığımızda, özel güvenlik görevlisinin yenileme eğitimine katılmaması kimlik kartının iptali için bir nedendir. Ayrıca 5188 sayılı Kanun md. 16; "*Özel güvenlik personeli, Kanunda belirtilen koruma ve güvenlik hizmetleri dışında başka bir işte çalıştırılamaz*" hükmünü içermektedir. Madde gerekçesinde de "*Özel koruma ve güvenlik personelini koruma ve güvenlik hizmetleri dışında çalıştırma yasağı getirilmektedir*" denilerek, bu kişilerin başka bir işte çalıştırılmayacağı belirtilmektedir. Dolayısıyla özel güvenlik görevlisi, ancak güvenlik hizmetlerini yerine getirebilecektir. Bunun yanında sözü edilen Kanun md. 19/1-(c) bendinde; "*Bu Kanunun 11 inci maddesine göre çalışma izni verilmeyen kişileri özel güvenlik görevlisi olarak istihdam eden kişi, kurum, kuruluş veya şirketlerin yetkilileri, üç aydan bir yıla kadar hapis cezası ile cezalandırılır*" ifadesine yer verilmektedir. Feshin geçerli nedenle fesih olamamasının bir diğer nedeni ise, geçerli nedenle feshin iş görme ediminin imkânsızlaştığı halleri değil, güçleştiği halleri kapsamasıdır. Örneğin işçinin yetersizliğine ilişkin bir neden ortaya çıktığında, fesihte son çare ilkesi gereği başka bir işte çalıştırılma olanağının olup olmadığı aranmaktadır. Lakin kanunun lafzı, işçinin başka bir işte çalıştırılmasını engellemektedir. Öte yandan işverenden; çalışma izni bulunmayan ve koruma ile güvenlik hizmetleri dışında başka bir iş ifa etmesi yasaklanan özel güvenlik görevlisini ceza alma pahasına çalıştırması beklenemeyecektir. Sonuç olarak işveren; yenileme eğitimine katılmamış özel güvenlik görevlisinin iş sözleşmesini, haklı nedenle derhal feshedebilme hakkına sahip olmalıdır.

İşverenin haklı nedenle derhal fesih hakkının bulunduğu sonucundan hareketle; "İşveren, İş Kanunu md. 25'in hangi bendi kapsamında iş sözleşmesini feshedebilir?" sorusu cevaplanmalıdır. Mahkeme kararları ışığında öne çıkan ilk cevap; özel güvenlik görevlisinin yenileme eğitimine katılmaması durumunun "zorlayıcı neden" olarak görülmesidir. Bu vesileyle öncelikle zorlayıcı neden kavramına değinilmelidir. İş Kanunu md. 25/III; "*İşçiyi işyerinde bir haftadan fazla süre ile çalışmaktan alıkoyan zorlayıcı bir sebebin ortaya çıkmasını*" işveren açısından haklı neden kabul etmektedir. Lakin söz konusu Kanun, zorlayıcı nedeni tanımlamamaktadır. Kavrama ilişkin tanım, Kısa Çalışma ve Kısa Çalışma Ödeneğine İlişkin Usul ve Esaslar Hakkında Yönetmelik'te[46] yer almaktadır. Mezkûr Yönetmelik md. 2/1-(g) bendinde zorlayıcı neden, "*İşverenin kendi sevk ve idaresinden kaynaklanmayan, önceden kestirilemeyen, bunun sonucu olarak bertaraf edilmesine imkân bulunmayan, geçici olarak çalışma süresinin azaltılması veya faaliyetin tamamen veya kısmen*

[46] Yayımlandığı RG. Tarih: 11.06.2024, S. 32573.

*durdurulması ile sonuçlanan dışsal etkilerden kaynaklanan dönemsel durumları ya da işyerinin fiziken doğrudan olumsuz etkilendiği deprem, yangın, su baskını, heyelan, salgın hastalık, seferberlik ve benzeri durumlar*" biçiminde ifade edilmektedir. Sözü edilen tanımdan hareketle İş Kanunu md. 25/III anlamında zorlayıcı neden; dışarıdan gelen, kaçınılamayan ve öngörülemeyen, meydana gelmesinde işçinin kusurunun bulunmadığı ve etkisini işçinin şahsında gösteren durumlardır.[47]

Doktrinde de zorlayıcı neden unsurları arasında; olağanüstü bir olayın meydana gelmesi, olayın borçlunun faaliyet ve işletmesi dışında gerçekleşmesi, olayın borcun ifasını engelleyecek nitelikte olması, olay ile borcun ifa edilememesi arasında illiyet bağı olması, olayın mutlak ve kaçınılmaz olarak borcun ihlaline neden olması, olayın doğuracağı sonuçların öngörülemez olması ve olayın meydana gelmesinde herhangi bir kusurun bulunmaması gösterilmektedir.[48] Mahkemeler de doktrindeki görüşleri paylaşmakta; zorlayıcı neden olarak kaçınılamayan ve önceden öngörülemeyen nedenleri benimsemektedir. Özellikle, işçinin kendi eylemi sonucu olan iş görememe hali zorlayıcı neden kabul edilmemekte; dış etkenlere bağlı ve işçinin işini görmesine engel olan harici nedenler zorlayıcı neden olarak değerlendirilmektedir.[49] Bu bağlamda, İş Kanunu md. 25/III çerçevesinde işçiyi çalışmaktan alıkoyan nedenler işçinin çevresinde meydana gelmelidir.[50] İşyerinden kaynaklanan ve çalışmayı önleyen nedenler ilgili fıkra kapsamında değerlendirilemez.[51] Bununla birlikte, işçiyi işyerinde çalışmaktan alıkoyan nedenlerin geçici yahut daimî olması yönünden bir ayrıma gidilmemelidir.[52]

---

47 Ertuğrul Yuvalı, 'İş Hukukunda Zorlayıcı Neden ve Zorunlu Neden Kavramları ile Bu Kavramların İş Sözleşmeleri Üzerinde Etkileri' (2012) 12(3) *Kamu-İş* 1, 2; Çiğdem Yorulmaz, 'Türk İş Hukukunda Zorlayıcı Neden Kapsamında Yeni Koronavirüs Salgınının Değerlendirilmesi' 2020 28(3) *SÜHFD* 1343, 1347; Talat Canbolat ve Hasan Kayıran, 'Koronavirüs Salgınının İş Sözleşmesi ile İşçi İşveren İlişkilerine Etkisi Sonuçları' 2020 5(1) *ÇÜHFD* 637, 639; Hamdi Mollamahmutoğlu, Muhittin Astarlı ve Ulaş Baysal, *İş Hukuku* (Güncellenmiş 7. Baskı, Lykeion Yayıncılık 2022) 853; Nuri Çelik, Nurşen Caniklioğlu, Talat Canbolat ve Ercüment Özkaraca, *İş Hukuku Dersleri* (Yenilenmiş 36. Bası, Beta Yayınevi 2023) 645; Sarper Süzek ve Süleyman Başterzi, *İş Hukuku* (24. Baskı, Beta Yayınevi 2024) 735.

48 Kayırgan (n 43) 14-27; Yuvalı (n 47) 4-7.

49 "*... Zira öğreti ve uygulamada "mücbir sebep" olarak genellikle kaçınılamayan ve önceden öngörülemeyen doğal ya da hukuki (Örneğin; deprem, yangın, kaza, karantinaya alınma vs.) nedenler benimsenmiş ve özellikle işçinin kendi eyleminin sonucu olan iş görememe hali zorlayıcı neden kabul edilmemiş, dış etkenlere bağlı, işçinin işini görmesine engel olan harici nedenler mücbir sebep olarak değerlendirilmiştir.*" Yargıtay 9. HD, 10.04.2013 Tarih, 2011/5857 Esas, 2013/11535 Karar (*www.lexpera.com*).

50 Emine Tuncay Senyen Kaplan, *Bireysel İş Hukuku* (Gözden Geçirilmiş-Güncellenmiş 12. Baskı, Yetkin Yayınları 2022) 464; Ömer Ekmekçi ve Esra Yiğit, *Bireysel İş Hukuku* (Güncellenmiş 5. Baskı, On İki Levha Yayıncılık 2023) 807.

51 Yargıtay 9. HD, 03.07.2018 Tarih, 2016/3450 Esas, 2018/14618 Karar; Yargıtay 9. HD, 20.11.2018 Tarih, 2016/14140 Esas, 2018/21011 Karar; Yargıtay 9. HD, 06.06.2022 Tarih, 2022/6003 Esas, 2022/7078 Karar; İstanbul Bölge Adliye Mahkemesi, 25. HD, 15.10.2020 Tarih, 2018/191 Esas, 2020/1414 Karar (*www.lexpera.com*).

52 Yargıtay 9. HD, 09.04.2013 Tarih, 2012/9643 Esas, 2013/11448 Karar (*www.lexpera.com*).

Bir olayın zorlayıcı neden olarak kabul edilebilmesi için gerekli olan koşullar göz önüne alındığında, özel güvenlik görevlisinin yenileme eğitimine katılmaması nedeniyle kimlik kartının iptal edilmesinin zorlayıcı neden olarak kabul edilmesi kanımızca mümkün değildir. Doktrinde de izah edildiği üzere, bir olayın zorlayıcı neden olarak telakki edilmesi için işçinin olayın meydana gelmesinde herhangi bir kusuru bulunmamalıdır.[53] Özel güvenlik görevlileri her beş yılda bir yenileme eğitimine katılacağını bilmektedir. Anılan düzenleme 5188 sayılı Kanun ve Özel Güvenlik Hizmetleri Yönetmeliği'nde de açıkça yer almaktadır. Bu nedenle, yenileme eğitimine kendi isteğiyle katılmayan özel güvenlik görevlisinin kusursuz olduğunu söylemek mümkün görünmemektedir. Dolayısıyla işverenin haklı nedenle derhal feshin hukuki dayanağı İş Kanunu md. 25/III olamayacaktır.

Özel güvenlik görevlisinin yenileme eğitimine kendi isteğiyle katılmaması nedeniyle kimlik kartı iptal edilmişse işveren; İş Kanunu md. 25/II-(h)'de yer alan, "*İşçinin yapmakla ödevli bulunduğu görevleri kendisine hatırlatıldığı halde yapmamakta ısrar etmesi*" bendine dayanarak sözleşmeyi feshedebileceği kanaatindeyiz. İlgili bentte geçen "*ödevli bulunduğu görev*" terimine baktığımızda ödev; yapılması ve yerine getirilmesi gereken davranış biçimiyken, görev ise bir kimsenin yaptığı iştir. Bu çerçevede ödevli bulunulan görev; işçinin, iş sözleşmesi şümulünde üstlendiği iş görme edimini yerine getirirken gerçekleştirmesi lâzım olan davranışlardır.[54] Ancak ödevli bulunulan görevler sadece bu çerçevede değerlendirilmemelidir. İşçinin mevzuattan kaynaklanan ödevlerini yerine getirmesi de bu kapsamdadır.[55] Dolayısıyla eğer mevzuat gereği işin ifası için sertifika alınmalıysa yahut çalışma izni yenilenmeliyse bu yükümlülüklerin yerine getirilmesi, işçi için ödevli bulunduğu görevler arasındadır. Diğer bir deyişle, görev tanımı dar yorumlanmamalı; doğrudan işle irtibatlı olmamakla birlikte mevzuatın, toplu iş sözleşmesinin ya da örf ve âdetin yüklemiş olduğu görevler de bu bağlamda düşünülmelidir. Aynı zamanda, işçinin yapmakla ödevli bulunduğu görevleri yapmamasının haklı neden olarak kabul edilebilmesi için işveren tarafından bu görevler işçiye yazılı yahut sözlü biçimde hatırlatılmalıdır.[56] Hatırlatmada özel güvenlik görevlisine; yenileme eğitimine katılması gerektiği ve katılmaması durumunda yasal zorunluluk sebebiyle özel güvenlik hizmeti veremeyeceği bildirilmelidir. Ayrıca özel güvenlik görevlisine bu eğitimi alması için makul süre tanınmalıdır. Makul süre içerisinde özel güvenlik görevlisinin yenileme eğitimi almama eylemi, hatırlatmanın ardından devamlılık arz etmelidir. Bununla birlikte, hatırlatmanın işçiye yazılı şekilde yapılması ispat açısından fayda sağlayacaktır.

---

53 Kayırgan (n 43) 135; Yuvalı (n 47) 16.

54 Öner Eyrenci, Savaş Taşkent, Devrim Ulucan ve Esra Baskan, *İş Hukuku* (11. Baskı, Beta Yayınevi 2024) 246.

55 Süzek ve Başterzi (n 47) 732; Senyen Kaplan (n 50) 462; Mollamahmutoğlu, Astarlı ve Baysal (n 47) 874.

56 Çelik, Caniklioğlu, Canbolat ve Özkaraca (n 47) 667; Ekmekçi ve Yiğit (n 50) 803.

İşverenin hatırlatma yükümlülüğünün ve buna bağlı olarak işçinin kusurunun tespitinde rol oynayan bir diğer kritik husus ise yenileme eğitimi ücretinin kim tarafından ödeneceği sorunudur. 5188 sayılı Kanun, yenileme eğitimi ücretinin kim tarafından karşılanacağını düzenlememektedir. Anılan Kanun md. 14/2; eğitimin, ücret karşılığında İçişleri Bakanlığınca ya da bu Bakanlıktan faaliyet izni almış özel eğitim kurumlarınca verilebileceğini ifade etmektedir. Aynı şekilde Özel Güvenlik Hizmetleri Yönetmeliği ek md. 1 de özel güvenlik eğitim, sınav ve belgelendirme ücretlerinin Bakanlıkça belirleneceğini hükme bağlamaktadır. Dolayısıyla mevzuat, "Eğitim ücretini kim öder?" sorusuna doğrudan bir cevap vermemektedir.

Yenileme eğitimi ücretinin hangi tarafça karşılanacağı sorununa ilişkin olarak, eğer bu ücretin işverence ödenmesi gerektiği kabul edilirse ve işveren bu yükümlülüğünü yerine getirmekten kaçınırsa, işçinin "görevini yapmamakta ısrar ettiğinden" ya da "kusurlu olduğundan" söz edilemeyecektir. Bu durumda işverenin İş Kanunu'nun 25/II-(h) maddesi uyarınca yapacağı fesih haksız hale gelecektir. Buna karşılık, ücretin işçi tarafından ödenmesi gerektiği kabul edilirse, işçinin kusurundan söz edilebilecek ve ücretin ödenmemesi nedeniyle eğitime katılamayan işçinin iş sözleşmesi, İş Kanunu md. 25/II-(h) uyarınca feshedilebilecektir.

Kanımızca, yenileme eğitimi ücretinin işveren tarafından ödenmek zorunda olmadığı ve bu mali yükün doğrudan özel güvenlik görevlisine ait olduğu kabul edilmelidir. İşçinin, iş sözleşmesinden doğan iş görme edimini ifa edebilmesi için gerekli olan mesleki vasıfları ve yasal yeterlilikleri taşıması kendi sorumluluğundadır. Mesleğin icrası için aranan diploma, ehliyet veya çalışma izni gibi kişiye bağlı belgelerin idame ettirilmesi maliyeti işçiye ait olmalıdır. Nitekim 5188 sayılı Kanun'da işverene bu yönde emredici bir mali yükümlülük yüklenmemiştir. Söz konusu Kanun yalnızca md. 21'de, özel güvenlik mali sorumluluk sigortası gibi sınırlı alanlarda işverenin mali sorumluluğunu açıkça düzenlemektedir. İş hukuku kapsamında işverenin karşılamakla yükümlü olduğu eğitim masrafları ise örneğin iş sağlığı ve güvenliği eğitimlerinde olduğu gibi kamusal ödevlerle sınırlıdır. Genel kural bu olmakla birlikte eğer toplu iş sözleşmesinde yahut iş sözleşmesinde eğitim ücretinin işveren tarafından karşılanacağına dair özel bir hüküm bulunuyorsa, bu durumda işveren yenileme eğitimi ücretinden sorumlu tutulabilecektir.

Yenileme eğitimleriyle alakalı üzerinde durulması gereken bir diğer durum, valilik onayının yenilenme süresinin bitiminden sonra gelmesidir. Konuyla ilgili yargı önüne gelen somut olayda; davacının kimlik kartının geçerlilik süresi 09.03.2017 tarihinde son bulmuştur. Davacı, güvenlik sertifikası süresi dolmadan yenileme eğitimi için kursa gitmiş; sınava girmiş ve bu sınavda başarılı olmuştur. Her ne kadar 03.03.2017 tarihinde eğitim sertifikası düzenlenmiş olsa da valilik, 30.03.2017 tarihinde sertifikayı onaylamış ve 06.04.2017 tarihinde güvenlik görevlisine teslim etmiştir. Buna rağmen işveren, kimlik kartının geçerlilik süresi içerisinde

yenilenmemesi nedeniyle iş sözleşmesini İş Kanunu md. 25/III hükmü uyarınca feshetmiştir. Açılan işe iade davasında İstanbul Bölge Adliye Mahkemesi, ilk derece mahkemesinin kararına katılarak, kimlik kartının yenilenmesinin gecikmesinde işçinin herhangi bir kastının bulunmadığı ve işverenin fesihte son çare ilkesine de uymadığı gerekçeleriyle yapılan feshi haksız bulmuş ve davalının istinaf başvurusunu reddetmiştir.[57] Benzer bir uyuşmazlıkta ise özel güvenlik görevlisi, yenileme eğitimi sonrası yapılan sınava girmek için talepte bulunmuş, ancak kontenjan doluluğu nedeniyle sınava girememiştir. Müteakiben çalışma izninin bitimine kadar herhangi bir yenileme yapamayan işçinin iş sözleşmesi feshedilmiştir. Davayı inceleyen Yargıtay 9. Hukuk Dairesi'ne göre her ne kadar davacı sınav ücretini yatırmış olsa da kontenjan doluluğu sebebiyle sınava girilemeyip çalışma belgesinin uzatılmaması, İş Kanunu md. 25/III kapsamında zorlayıcı neden olarak kabul edilmelidir.[58]

Burada değerlendirilmesi gereken husus; işçinin herhangi bir kusuru bulunmasa dahi kimlik kartını alamamış olmasının, işveren bakımından iş sözleşmesinin feshi için haklı neden teşkil edip etmeyeceğidir. Yukarıda ifade edilen mahkeme kararları ışığında kanaatimizce 9. Hukuk Dairesi'nin yorumu yerindedir. İdarenin gecikmesi nedeniyle kimlik kartının verilememesi, İş Kanunu md. 25/III çerçevesinde zorlayıcı neden olarak kabul edilmelidir. Çünkü meydana gelen zorlayıcı neden işçinin iradesi dışında, onun çevresinde oluşmaktadır ve işçi, herhangi bir kusuru olmadan iş görme borcunu yerine getirememektedir.

İşçinin herhangi bir kusuru bulunmadığı yukarıdaki gibi durumlarda tartışılması yerinde olan bir diğer durum; haklı nedenle derhal fesihlerde, fesihte son çare ilkesinin gözetilip gözetilemeyeceğidir. Doktrindeki bir görüşe göre haklı nedenle derhal fesihlerde, fesihte son çare ilkesi gözetilemez.[59] Çünkü, burada "çekilemezlik" unsuru ile "fesihte son çare ilkesi" birbiriyle çelişmektedir. Özellikle, ahlak ve iyiniyet kuralları ve benzeri sebepler ortaya çıktığında taraflar arasındaki güven ilişkisi zaten çökmüştür.[60] Güven ilişkisinin çöktüğü durumlarda taraflardan iş sözleşmesinin devamını sağlamaya yönelik adımlar atması beklenmemelidir. İş ilişkisinin devamı işveren için zaten çekilmez durumda değilse, ancak söz konusu durum iş akışını olumsuz etkiliyorsa, bu durumda haklı nedenle derhal fesih mümkün olmayacağından fesihte son çare ilkesi dikkate alınabilir.[61] Benzer bir görüş de

---

57 İstanbul Bölge Adliye Mahkemesi 26. HD, 13.09.2018 Tarih, 2017/2508 Esas, 2018/1226 Karar (*www.lexpera.com*).

58 Yargıtay 9. HD, 15.05.2019 Tarih, 2017/11091 Esas, 2019/11043 Karar (*www.lexpera.com*).

59 Ş. Esra Baskan, *İş Sözleşmesinin Feshinde Son Çare (Ultima Ratio) İlkesi* (1. Baskı, Legal Yayıncılık 2021) 110.

60 Baskan (n 59) 110.

61 Yazar ayrıca haklı nedenle fesihte son çare ilkesinin uygulanmamasının hakkaniyete aykırı sonuçlar doğurabileceğini ifade etmektedir. Örneğin; kıdemi yüksek bir işçinin, iki gün üst üste işe gelmemesi nedeniyle İş Kanunu md. 25/II-(g) bendi kapsamında iş sözleşmesinin derhal feshi adaletsiz sonuç

haklı nedenle derhal fesihte ilgili ilkenin uygulanmaması gerektiğini; zira kanun koyucunun öngördüğü şartların gerçekleştiğini; dolayısıyla bu gibi durumlarda kanun koyucunun iradesine üstünlük tanınması icap ettiğini savunmaktadır.[62]

İkinci bir görüşe göre; haklı nedenle derhal fesihte de fesih hakkı ölçülülük ilkesi çerçevesinde kullanılmalı ve fesihte son çare ilkesi gözetilmelidir.[63] Her ne kadar İş Kanunu md. 25, ölçülülük denetiminin yapılmasını engelleyebilecek nitelikte katı biçimde düzenlenmişse de hâkim; somut olayın özelliğini göre fesih için temel olan işçi davranışının ağırlığı ile fesih arasında ölçüsüzlük olup olmadığını denetlemelidir.[64] Keza, geçerli nedenle yapılan fesihlerde dahi fesihte son çare olması ilkesine riayet edilmesi gerektiği göz önüne alındığında, haklı neden iddiasıyla yapılan fesihlerde de bu ilke dikkate alınmalıdır.[65] Benzer bir görüşe göre de haklı nedenle derhal fesihlerde fesih hakkı, fesihte son çare ilkesine uygun kullanılmalıdır.[66] Buna göre; işçinin gerçekleştirmiş olduğu davranış ile işverenin karar verdiği yaptırım arasında orantı bulunmalıdır.[67] Eğer davranış ile yaptırım arasında ölçüsüzlük varsa bu durumun hukuka uygun olduğu söylenemeyecektir. Özellikle haklı nedenle derhal feshin sonuçları göz önüne alındığında ilgili ilkenin gözetilmesi yerinde olacaktır.[68]

Kanımızca haklı nedenle derhal fesihlerde, işverenin fesihte son çare ilkesine uyması gerekmemektedir. Kanun sistematiğine bakıldığında kanun koyucu; haklı neden oluşturacak durumları tahdidi şekilde belirlemektedir. Burada sıralanan durum ve koşullardan biri ortaya çıktığında haklı nedenin varlığı yasal olarak kabul edilmektedir; nitekim İş Kanunu md. 25/I, II ve IV bu kapsamdadır. Örneğin md. 25/IV gereği, işçinin gözaltına alınması halinde devamsızlığın md. 17'deki bildirim süresini aştığı an, iş ilişkisinin işveren açısından artık çekilemez duruma geldiği kanun koyucu tarafından varsayılmaktadır. Öte yandan sözü edilen Kanun md. 25/II'de "*ve benzerleri*" ibaresi kullanıldığı için dürüstlük kurallarına göre iş ilişkisinin sürdürülmesi beklenemeyen bir durum ortaya çıktıysa işveren, işçinin iş sözleşmesini haklı sebeple derhal feshedebilecektir. Dolayısıyla hâkim; md. 25/II'de sayılan koşullar haricinde, bu koşullara benzeyen ve dürüstlük kurallarına

doğurabilecektir. Ancak, buradaki temel problem, kanun metninin yazılışındadır. Hâkime hiçbir takdir hakkının tanınmadığı kanun metni eleştiriye açıktır. Baskan (n 59) 111-112.

62 F. Burcu Savaş, *İş Sözleşmesinin İşveren Tarafından Haklı Nedenle Feshi* (1. Baskı, Beta Yayınevi 2012) 51.

63 Muhittin Astarlı, 'İş İlişkisinin Sona Ermesi ve Kıdem Tazminatı' *Yargıtay'ın İş Hukuku ve Sosyal Güvenlik Hukuku Kararlarının Değerlendirilmesi* 2015 (1. Baskı, On İki Levha Yayıncılık 2016) 290; Deniz Ugan Çatalkaya, *İş Hukukunda Ölçülülük İlkesi* (1. Baskı, Beta Yayınevi 2019) 504.

64 Ugan Çatalkaya (n 63) 504.

65 Ugan Çatalkaya (n 63) 504.

66 Hazal Tolu, *İş Sözleşmesinin Haksız Feshi* (1. Baskı, Beta Yayınevi 2017) 160.

67 Tolu (n 66) 160.

68 Tolu (n 66) 160.

göre iş ilişkisinin sürdürülmesi beklenemeyen durumlarda da haklı nedenin varlığını kabul edebilecektir.

Özel güvenlik görevlisi açısından durum değerlendirildiğinde; herhangi bir kusuru bulunmayan personelin kimlik kartının valilikçe zamanında gönderilmemesi nedeniyle iş sözleşmesinin haklı nedenle derhal feshedilmesi adaletsiz görünmektedir. Ancak İş Kanunu md. 25/III hükmü hâkime takdir yetkisi tanımayan yapıda olduğundan, işçinin kusursuzluğu haklı nedeni ortadan kaldırmamaktadır. Yukarıda da ifade edildiği üzere kanun metninin ele alınış şekli, hâkimin takdir yetkisini fazlasıyla sınırlamaktadır. Yapılması gereken; mevcut yasal metnin, hâkime takdir yetkisi verecek şekilde tadil edilmesidir.

### C. Özel Güvenlik Görevlisinin İş İlişkisi Devam Ederken Suç İşlemesi Nedeniyle Kimlik Kartının İptali

5188 sayılı Kanun md. 10 ve 11 düzenlemeleri birlikte incelendiğinde; özel güvenlik görevlisinin iş ilişkisi devam ederken suç işlemesinin, çalışma izninin ve kimlik kartının iptaline neden olabileceği anlaşılmaktadır. Örneğin; Türk Ceza Kanunu md. 53'te öngörülen hak yoksunluğu süreleri dolmuş olsa dahi, özel güvenlik görevlisinin kasten işlenen bir suçtan dolayı bir yıl veya daha fazla süreyle hapis cezasına mahkûm edilmesi ya da affa uğramış olsa bile maddede sayılan katalog suçlardan mahkûmiyetinin bulunması veya bu suçlar hakkında hükmün açıklanmasının geri bırakılması kararı verilmesi; mesleği icra edebilme şartlarının kaybı niteliğindedir. Bunun yanı sıra; devletin güvenliği, anayasal düzen, özel hayatın gizliliği, cinsel dokunulmazlık ve uyuşturucu veya uyarıcı madde suçlarından dolayı hakkında derdest bir kovuşturma bulunan kişinin, bu süreç neticeleninceye kadar özel güvenlik hizmetini ifa etmesi mümkün görülmemiştir. Diğer taraftan, Ateşli Silahlar ve Bıçaklar ile Diğer Aletler Hakkında Yönetmelik[69] md. 16/4 hükmü uyarınca belirli suçlardan dolayı hakkında kovuşturma yürütülen, millî güvenliğe tehdit oluşturan terör örgütlerine aidiyeti veya irtibatı nedeniyle görevden uzaklaştırılan ya da 6284 sayılı Ailenin Korunması ve Kadına Karşı Şiddetin Önlenmesine Dair Kanun[70] kapsamında hakkında tedbir kararı verilen kişilerin silah ruhsatı işlemleri askıya alınmaktadır.

Öncelikle, özel güvenlik görevlisi hakkında devletin güvenliği, anayasal düzen, özel hayatın gizliliği, cinsel dokunulmazlık ve uyuşturucu madde suçlarından dolayı "derdest bir kovuşturma bulunması", çalışma izni ve kimlik kartının iptaline sebebiyet verebilmektedir. Bu nedenle kimlik kartı iptal edilen işçinin iş sözleşmesi haklı nedenle derhal feshedilebilecektir. Anılan aşamada feshin İş Kanunu'nun hangi hükmüne dayandırılacağı önem arz etmektedir. Kanımızca, her ne kadar belirli suç şüpheleri nedeniyle hakkında derdest bir kovuşturma bulunan özel

[69] Yayımlandığı RG. Tarih: 01.06.1991, S. 20888.

[70] Yayımlandığı RG. Tarih: 20.03.2012, S. 28239.

güvenlik görevlisinin kimlik kartı hakkında valilikçe iptal kararı verilmiş olsa da ceza yargılamasının temel ilkelerinden olan masumiyet karinesi uyarınca işçinin kusurlu olduğu henüz hukuken sabit değildir. Dolayısıyla işveren iş sözleşmesini, işçinin kusuruna dayanmayan ancak iş görme edimini engelleyen bu durumu zorlayıcı neden sayarak, İş Kanunu md. 25/III uyarınca feshedebilecektir.

Bir önceki paragraftaki hukuki mantık, özel güvenlik görevlisinin "*terör örgütlerine veya Millî Güvenlik Kurulunca devletin milli güvenliğine karşı faaliyette bulunduğuna karar verilen yapı, oluşum veya gruplara üyeliği, mensubiyeti, iltisakı yahut irtibatı olduğu iddiasıyla gözaltına alınması veya tutuklanması*" hallerinde de geçerlidir. Valilik tarafından çalışma izni ve kimlik kartının iptal edilmesi halinde, yaşanan bu süreç İş Kanunu md. 25/III çerçevesinde zorlayıcı neden olarak nitelendirilebilecektir. Bununla birlikte işveren, iş sözleşmesini md. 25/IV kapsamında da feshedebilecektir. İlgili bent uyarınca, işçinin gözaltına alınması ya da tutuklanması nedeniyle oluşan devamsızlığın 17. maddedeki bildirim süresini aşması işveren için haklı fesih nedeni sayılmaktadır. Bu hakkın doğumu için öncelikle işçinin bir suç şüphesiyle fiilen gözaltına alınmış yahut tutuklanmış olması gerekmektedir. Söz konusu tedbirlerin hukuka uygunluğunun veya yerindeliğinin fesih hakkı bakımından önemi bulunmamaktadır.[71] Akabinde; işçinin devamsızlığı, İş Kanunu md. 17'de yer alan bildirim sürelerini aşmalıdır.[72] Dolayısıyla öncelikle işçinin işyerindeki kıdemi hesaplanacak, bu kıdem süresine göre gözaltına alınmanın veya tutuklanmanın üzerinden iki ile sekiz hafta arasında değişen bir süre geçecek, devamında işveren feshe başvurabilecektir.[73] Şayet bildirim süreleri iş ya da toplu iş sözleşmesiyle artırılmışsa, bekleme süresinin bu artırılmış süreler üzerinden hesaplanması gerekmektedir.[74]

---

71 Ercan Akyiğit, 'İş Sözleşmesinin Tutukluluk ve Gözaltına Alınma Nedeniyle İşverence Feshi (İş Kanunu m. 25/IV Üzerine Bir Deneme)' (2009) 16 *Sicil* 53, 55. İşçinin gözaltına alınacağı veya tutuklanacağı inancıyla işe gelmemesi bu kapsamda değerlendirilmez. Akyiğit (n 71) 55 ve 57.

72 İş Kanunu md. 17 düzenlemesine göre belirsiz süreli iş sözleşmelerinin feshinden önce durumun diğer tarafa bildirilmesi gerekmektedir. Bildirimin yapılmasından itibaren iş sözleşmeleri; "*a) İşi altı aydan az sürmüş olan işçi için, bildirimin diğer tarafa yapılmasından başlayarak iki hafta sonra; b) İşi altı aydan bir buçuk yıla kadar sürmüş olan işçi için, bildirimin diğer tarafa yapılmasından başlayarak dört hafta sonra; c) İşi bir buçuk yıldan üç yıla kadar sürmüş olan işçi için, bildirimin diğer tarafa yapılmasından başlayarak altı hafta sonra; d) İşi üç yıldan fazla sürmüş işçi için, bildirim yapılmasından başlayarak sekiz hafta sonra*" feshedilmiş sayılmaktadır.

73 "*... Yukarıda da belirtildiği üzere, 4857 sayılı Kanun'un 25. maddesinin (IV) numaralı bendinde, işçinin gözaltına alınması veya tutuklanması üzerine devamsızlığın aynı Kanun'un 17. maddesinde sözü edilen bildirim süresini aşması durumunda, işverenin derhal fesih hakkının olduğu hükme bağlanmıştır. Davacının, altı aydan fazla hapis cezası öngören yüz kızartıcı nitelikteki sahte para bulundurmak suçundan 04.10.2010-21.01.2011 tarihleri yüz dokuz gün tutuklu kaldığı ve bu sürenin 4857 sayılı Kanun'un 17. maddesinde belirtilen bildirim süresini aştığı anlaşıldığından iş sözleşmesinin davalı işveren tarafından haklı sebeple feshedildiği görülmektedir.*" Yargıtay 22. HD, 17.09.2013 Tarih, 2013/21752 Esas, 2013/19125 Karar (*www.lexpera.com*).

74 "*... Bildirim önellerinin sözleşme hükmü ile arttırılmış olması halinde, 4857 sayılı İş Kanunu'nun 25/IV maddesi uygulaması yönünden arttırılmış sürelerin dikkate alınması gerekir. Başka bir*

Doktrinde İş Kanunu md. 25/IV bağlamında tartışılan bir diğer husus, kesinleşmiş mahkûmiyet halinin bu bent kapsamında değerlendirilip değerlendirilemeyeceğidir. Bir başka ifadeyle; örneğin terör örgütü üyeliği nedeniyle hakkında mahkûmiyet kararı verilen özel güvenlik görevlisinin iş sözleşmesi, md. 25/IV hükmü uyarınca feshedilebilir mi? Doktrindeki bir görüş; ilgili bendin gözaltı ve tutukluluk hallerini ele alması karşısında, mahkûmiyet durumuna evleviyetle uygulanması gerektiğini savunmaktadır.[75] Buna karşın diğer görüş; md. 25/IV hükmünün sınırlayıcı bir şekilde sadece gözaltı ve tutukluluk hallerini kapsadığını, mahkûmiyet halinin ise bu bent şümulünde olmadığını ileri sürmektedir.[76] Kesinleşmiş cezanın infazı nedeniyle işe devam edememe durumu, ancak md. 25/III amir hükmü kapsamında değerlendirilmelidir. Kanımızca da İş Kanunu md. 25/IV hükmü yalnızca gözaltı ve tutukluluk hâllerini düzenlemekte, mahkûmiyet halini ise ihtiva etmemektedir. Dolayısıyla mahkûmiyet kararı zorlayıcı neden olarak kabul edilmelidir.

Özel güvenlik görevlisinin "iş ilişkisi devam ederken suç işlemesi" nedeniyle valilik tarafından kimlik kartının iptal edilmesi yargı kararlarına konu olmuştur. Bu bağlamda somut olayda, özel güvenlik görevlisi olarak çalışan davacı, karşılıksız yararlanma suçu işlemiş; işveren, işçinin adli sicil kaydını valiliğe bildirmiş ve neticede valilikçe işçinin kimlik kartı iptal edilmiştir. Kartın iptal edildiğinin işverene tebliğ edilmesiyle birlikte işveren de iş sözleşmesini İş Kanunu md. 25/II-(h) uyarınca feshetmiştir. Yargıtay 22. Hukuk Dairesi, özel güvenlik kartının iptal edilmesiyle birlikte işçinin güvenlik görevlisi olarak çalıştırılmasının hukuken imkânsız hale geldiğini vurgulayarak, gerçekleştirilen feshi İş Kanunu md. 25/III kapsamında değerlendirmiştir.[77] Aynı Mahkeme 2019 yılında ise davacının yargılandığı davadan ceza alması nedeniyle kimlik kartının iptali edilmesi durumunu fesih için geçerli sebep olarak irdelemiştir.[78]

Özel güvenlik görevlisinin iş ilişkisi devam ederken suç işlemesi nedeniyle kimlik kartının valilik tarafından iptal edilmesi, işveren için iş sözleşmesini haklı nedenle derhal feshetme imkânı tanımaktadır. Özel güvenlik görevlisinin

---

*anlatımla işverenin derhal fesih hakkı ancak, tutukluluk süresinin arttırılmış ihbar önellerini aşması halinde ortaya çıkar.*" Yargıtay 9. HD, 02.05.2011 Tarih, 2009/12385 Esas, 2011/12782 Karar (*www.lexpera.com*). Aksi yöndeki görüş için bkz. Eyrenci, Taşkent, Ulucan ve Baskan (n 54) 247.

75 Akyiğit (n 71) 57.

76 "*... Belirtmek gerekir ki; işyeri dışında ve işyeri ile ilgisiz bir suçtan dolayı kesinleşen hükmün infazı çerçevesinde cezaevine girilmesi hali, İş Kanunu 25/IV kapsamında değildir. Mahkûmiyet hali işçiden kaynaklanmakta olup bir haftayı aştığı takdirde işçiyi çalışmaktan alıkoyan zorlayıcı neden vardır. Zira, işyeri dışında işyeri ile ilgisiz suçun infazı için işe devamsızlık söz konusu olup devamsızlık iradi değildir. İşçinin iş sözleşmesinin zorlayıcı nedenlerle 25/III bendi uyarınca feshi halinde, işverenin bildirim şartına uyma ya da ihbar tazminatı yükümlülükleri bulunmamaktadır. Derhal fesih hakkı vardır. Ancak, az yukarıda açıklandığı üzere mülga 1475 sayılı Yasanın 14'üncü maddesi uyarınca kıdem tazminatının ödenmesi gerekir.*" Yargıtay 9. HD, 08.04.2021 Tarih, 2020/5440 Esas, 2021/7876 Karar (*www.lexpera.com*).

77 Yargıtay 22. HD, 04.02.2014, 2013/2499 Esas, 2014/1389 Karar (*www.lexpera.com*).

78 Yargıtay 22. HD, 25.11.2019, 2016/22643 Esas, 2019/21413 Karar (*www.lexpera.com*).

yenileme eğitimine katılmaması hasebiyle kimlik kartının yenilenmemesi durumuna ilişkin yukarıda yapılan hukuki değerlendirmeler, bu başlık altında ele alınan süreçler bakımından geçerliliğini korumaktadır.[79] Bu doğrultuda; iş ilişkisi devam ederken işlenen suçlar karşısında işverene fesih imkânı tanıyan düzenleme ise İş Kanunu md. 25/II-(f) bendi olabilecektir. Sözü edilen bent "*İşçinin, işyerinde, yedi günden fazla hapisle cezalandırılan ve cezası ertelenmeyen bir suç işlemesini*" derhal fesih için haklı neden olarak kabul etmektedir. Bu bent kapsamında iş sözleşmesinin feshedilebilmesi için öncelikle kesinleşmiş bir mahkûmiyet hükmünün varlığı gerekmektedir. İşçi hakkında yürütülen adli süreç neticesinde tesis edilen kovuşturmaya yer olmadığı, kamu davasının açılmasının ertelenmesi yahut hükmün açıklanmasının geri bırakılması gibi kararlar, bu bent kapsamında kabul edilemeyecektir. Benzer şekilde, hapis cezasının adli para cezasına çevrildiği yahut doğrudan adli para cezasına hükmedildiği durumlarda da iş görme edimini engelleyen kesinleşmiş bir infaz süreci bulunmadığından, işverenin bu maddeye dayanarak fesih yoluna gitmesi mümkün değildir.[80] İkinci olarak, mahkeme tarafından verilen mahkûmiyet kararının yedi günü aşan bir hürriyeti bağlayıcı cezayı ihtiva etmesi gerekmektedir. Son olarak, suç işyerinde işlenmelidir. İşyeri tanımından[81] hareketle suçun, asıl işin yapıldığı yer, işyerine bağlı yer, eklenti yahut araçlarda işlenmiş olması aranmalıdır. Dolayısıyla eğer özel güvenlik görevlisi işyerinde bir suç işlemişse, işlediği suç yedi günden fazla hapisle cezalandırılmışsa ve hakkında tesis edilen mahkûmiyet kararı kesinleşmişse işveren md. 25/II-(f) hükmüne dayanarak iş sözleşmesini derhal feshedebilmelidir. İşçinin işlediği suç işyeri sınırlarında değilse, yukarıda ifade edildiği üzere, kesinleşmiş cezanın infazı nedeniyle işe devam edememe durumu İş Kanunu md. 25/III hükmü kapsamında değerlendirilmelidir.[82]

Görevi sürerken suç işlediği iddiasıyla iş sözleşmesi feshedilen özel güvenlik görevlisi hakkında kimi zaman beraat veya ceza verilmesine yer olmadığı kararı verilebilmektedir. Bu noktada, ceza mahkemesince tesis edilen beraat veya ceza verilmesine yer olmadığı hükmünün, iş mahkemesinde görülmekte olan işe iade davası üzerindeki etkisi ayrı bir tartışma konusudur. Yargının önüne gelen bir davada, özel güvenlik görevlisinin kimlik kartı, hakkında yürütülen yargılama neticesinde valilik tarafından iptal edilmiş; işveren de idarenin aldığı bu karara

---

79 Bkz. Bölüm III-B.

80 Ufuk Aydın ve Burcu Ezer, *Bireysel İş Hukuku* (Genişletilmiş-Güncellenmiş 8. Baskı, Nisan Kitapevi 2025) 432; Süzek ve Başterzi (n 47) 729.

81 İş Kanunu md. 2/1 hükmü işyerini "*işveren tarafından mal veya hizmet üretmek amacıyla maddî olan ve olmayan unsurlar ile işçinin birlikte örgütlendiği birim*" olarak tanımlamaktadır. Bununla birlikte sözü edilen madde; "*İşverenin işyerinde ürettiği mal veya hizmet ile nitelik yönünden bağlılığı bulunan ve aynı yönetim altında örgütlenen yerler (işyerine bağlı yerler) ile dinlenme, çocuk emzirme, yemek, uyku, yıkanma, muayene ve bakım, beden ve meslekî eğitim ve avlu gibi diğer eklentileri ve araçları"* da işyerinden saymaktadır.

82 Bkz. Bölüm III-B.

istinaden iş sözleşmesini feshetmiştir. İlk derece mahkemesinin, yapılan feshi geçerli fesih olarak kabul etmesi üzerine davacı bu kararı istinaf etmiştir. Gaziantep Bölge Adliye Mahkemesi; mevzuat gereği kimlik kartı olmadan çalışılamamasını yeterlilik ve elverişlilik sorunu olarak kabul etmiş; ceza davasında delil yetersizliği nedeniyle verilen beraat kararının, feshin geçersizliği sonucunu doğurmayacağına hükmetmiştir. Çünkü fesih tarihi itibarıyla işçinin kimlik kartı iptal edilmiş ve dolayısıyla davacıyı özel güvenlik görevlisi olarak çalıştırılabilmek imkânsız hale gelmiştir.[83] Kanımızca da feshin dayanağı olan idari işlemin sonradan ortadan kalkması, feshin haklılığını ya da geçerliliğini etkilememelidir. Zira feshin yargısal denetiminde, işverenin fesih iradesini açıkladığı andaki koşullar ve somut veriler esas alınmalıdır.

### Ç. Özel Güvenlik Görevlisinin Güvenlik Soruşturmasının Olumsuz Sonuçlanması Nedeniyle Kimlik Kartının İptali

5188 sayılı Kanun md. 11 hükmü gereği; özel güvenlik görevlisi olarak işe alınacaklar hakkında valilikçe güvenlik soruşturması ve arşiv araştırması yapılmaktadır. Ayrıca valilik, daha sonra ihtiyaç duyması halinde güvenlik soruşturması ve arşiv araştırmasını yenilemektedir. Özellikle 2016 yılında gerçekleşen darbe teşebbüsü akabinde; "*terör örgütlerine veya Milli Güvenlik Kurulunca Devletin milli güvenliğine karşı faaliyette bulunduğuna karar verilen yapı, oluşum veya gruplara üyeliği, mensubiyeti veya iltisakı yahut bunlarla irtibatı olduğu değerlendirilen*" özel güvenlik görevlilerinin iş ilişkisine son verilmiştir.[84] Bu kapsamda iş sözleşmesi son verilen özel güvenlik görevlileri işe iade davası açmış ve mahkemeler konu hakkında çeşitli kararlar vermiştir.

Özel güvenlik görevlilerinin çalışma izni ve kimlik kartlarının iptali üzerine açılan davalar incelendiğinde, mahkemeler arasında görüş birliği bulunmamaktadır. Konuyla alakalı somut bir olayda, hakkında yapılan tahkikat ve araştırma neticesinde güvenlik soruşturması olumsuz sonuçlanan işçinin iş sözleşmesi haklı nedenle derhal feshedilmiştir. Gaziantep Bölge Adliye Mahkemesi, özel güvenlik görevlisinin çalışma izninin iptal edilmesini ve kimliğine el konulmasını, "yeterlilik ve elverişlilik sorunu" olarak değerlendirmiş; işveren tarafından yapılan feshi, geçerli fesih olarak nitelendirmiştir.[85] Bir diğer somut olayda ise havalimanında çalışan davacının kimlik kartı, terör örgütü mensubu bir kişinin cenazesine katılması nedeniyle iptal

---

83 Gaziantep Bölge Adliye Mahkemesi, 9. HD, 02.12.2020 Tarih, 2019/1987 Esas, 2020/855 Karar (*www.lexpera.com*).

84 6749 sayılı Olağanüstü Hal Kapsamında Alınan Tedbirlere İlişkin Kanun Hükmünde Kararnamenin Değiştirilerek Kabul Edilmesine Dair Kanun md. 4/1 kapsamında görevi sona erdirilenlerin, aynı maddenin üçüncü fıkrası icabı "*özel güvenlik şirketlerinin kurucusu, ortağı ve çalışanı*" olması yasaklanmıştır.

85 Gaziantep Bölge Adliye Mahkemesi 14. HD, 22.10.2020 Tarih, 2019/1823 Esas, 2020/630 Karar (*www.lexpera.com*).

edilmiş ve bu nedenle davacının iş sözleşmesi feshedilmiştir. İlk derece mahkemesi; idari kararla işin yapıldığı yere girme olanağının fiilen kalmamasını, fesih için geçerli neden olarak kabul etmiştir. Ankara Bölge Adliye Mahkemesi de benzer bir yorumla yapılan feshin geçerli olduğuna hükmetmiştir.[86] Özel güvenlik görevlisinin çalışma izni ve kimlik kartının Kanun Hükmünde Kararname kapsamında güvenlik nedeniyle iptal edildiği bir başka olayda Diyarbakır Bölge Adliye Mahkemesi; bu durumu İş Kanunu md. 25/III uyarınca, işçiyi işyerinde bir haftadan fazla süre ile çalışmaktan alıkoyan zorlayıcı neden olarak nitelendirmiştir.[87]

Özel güvenlik görevlisinin çalışma izni ve kimlik kartının, güvenlik soruşturması ve arşiv araştırmasının olumsuz sonuçlanması nedeniyle iptal edilmesiyle işveren, işçinin iş sözleşmesini sona erdirebilecektir. Yukarıda, özel güvenlik görevlisinin kusuru bulunmaksızın idarenin işlemiyle kimlik kartının iptal edildiği hâle ilişkin yapılan değerlendirmeler, burada da kıyasen geçerli olacaktır. Dolayısıyla çalışma izni ve kimlik kartı iptal edilen işçinin iş sözleşmesi, işveren tarafından haklı nedenle derhal feshedilebilmelidir. Ele alınması gereken bir diğer husus, feshin İş Kanunu md. 25›in hangi bendi kapsamında değerlendirileceğidir. Kanımızca da güvenlik soruşturması ve arşiv araştırmasının olumsuz sonuçlanması nedeniyle çalışma izninin iptal edilmesi, İş Kanunu md. 25/III uyarınca zorlayıcı neden olarak kabul edilmelidir.

### D. Özel Güvenlik Görevlisinin Görevin Yapılmasına Engel Olabilecek Seviyede Sağlığını Kaybetmesi Nedeniyle Kimlik Kartının İptali

5188 sayılı Kanun, özel güvenlik hizmetinin ifası için işçinin, görevin yerine getirilmesine engel teşkil edebilecek vücut veya akıl hastalığının bulunmamasını ve sonradan bu nitelikte bir engelin ortaya çıkmamasını şart koşmaktadır. Anılan Kanun uyarınca böyle bir durumun ortaya çıkması halinde, özel güvenlik görevlisinin çalışma izni ve kimlik kartı valilikçe iptal edilmektedir. Bu noktada, söz konusu iptal kararı üzerine gerçekleştirilecek feshin hukuki niteliği belirlenmelidir.

Özel güvenlik görevlisinin, görevin yapılmasına engel olabilecek seviyede sağlığını kaybetmesi nedeniyle iş sözleşmesinin feshedilmesiyle ilgili görülen davada davacı, iş dışı bir kaza neticesinde görme kaybı yaşamıştır. Bu durum üzerine valilik, görevin ifasına engel sağlık sorunu oluştuğu gerekçesiyle işçinin özel güvenlik kimlik kartını iptal etmiştir. İşveren ise idari karara dayanarak, işçinin mevcut statüsüyle çalıştırılmasının yasal olarak imkânsız hale geldiği gerekçesiyle iş sözleşmesini feshetmiştir. İşçi tarafından açılan işe iade davası kapsamında Yargıtay, görevin ifasına engel sağlık sorunu nedeniyle kimlik kartının iptal edilmesini

---

86 Ankara Bölge Adliye Mahkemesi 7. HD, 11.09.2018 Tarih, 2018/3088 Esas, K. 2018/2222 Karar (*www.lexpera.com*).

87 Diyarbakır Bölge Adliye Mahkemesi 8. HD, 30.12.2020 Tarih, 2020/1686 Esas, 2020/1225 Karar (*www.lexpera.com*).

İş Kanunu md. 25/III kapsamında zorlayıcı neden olarak değerlendirmiştir.[88] Yargıtayın bu kararı çerçevesinde, özel güvenlik görevlisinin görevin yapılmasına engel olabilecek seviyede sağlığını kaybetmesi nedeniyle gerçekleştirilecek fesih, md. 25/I mi, 25/II mi yoksa 25/III kapsamında mı olacaktır?

Özel güvenlik görevlisi sağlığını kasten kaybetmişse işveren, somut olayın özelliğine göre, İş Kanunu md. 25/I'de yer alan sağlık sebeplerine dayanarak iş sözleşmesini feshedebilecektir. Bahse konu fıkraya göre işverenin derhal fesih hakkı; "*a) İşçinin kendi kastından veya derli toplu olmayan yaşayışından yahut içkiye düşkünlüğünden doğacak bir hastalığa yakalanması veya engelli hâle gelmesi durumunda, bu sebeple doğacak devamsızlığın ardı ardına üç iş günü veya bir ayda beş iş gününden fazla sürmesi; b) İşçinin tutulduğu hastalığın tedavi edilemeyecek nitelikte olduğu ve işyerinde çalışmasında sakınca bulunduğunun Sağlık Kurulunca saptanması durumunda; (a) alt bendinde sayılan sebepler dışında işçinin hastalık, kaza, doğum ve gebelik gibi hallerde işveren için iş sözleşmesini bildirimsiz fesih hakkı; belirtilen hallerin işçinin işyerindeki çalışma süresine göre 17nci maddedeki bildirim sürelerini altı hafta aşmasından sonra"* doğmaktadır.

İş Kanunu md. 25/I-a bendi, işçinin kendi kusuruna dayalı olarak hastalanması veya engelli hale gelmesi durumunu kast, derli toplu olmayan yaşayış ve içkiye düşkünlük olmak üzere üç başlık altında düzenlemektedir. Bu bağlamda kast, işçinin bilerek ve isteyerek sağlığını bozması halini ifade ederken (örneğin intihara teşebbüs sonucu oluşan engellilik)[89], derli toplu olmayan yaşayış ise eğlence, kumar, uyuşturucu madde kullanımı ya da aşırı yorgunluğa sebebiyet veren alışkanlıklar gibi iş görme edimini yerine getirmesini aksatan ve süreklilik arz eden yaşam tarzını nitelemektedir[90]. İçkiye düşkünlük ise alkol tüketiminin sosyal sınırları aşarak bağımlılık veya düzenli alışkanlık haline gelmesi durumudur.[91] İlgili bendin uygulanabilmesi için işçi bu üç halden biri neticesinde hastalığa yakalanmalı yahut engelli hale gelmelidir.[92] Ayrıca bu durum, ardı ardına üç iş

---

88 Yargıtay 9. HD, 19.06.2013 Tarih, 2011/16385 Esas, 2013/19093 Karar (*www.lexpera.com*).

89 Haluk Hadi Sümer, 'Yargıtay Kararlarının Işığı Altında İşçinin İşe Devamsızlığı Nedeniyle Hizmet Sözleşmesinin Feshi' in *Prof. Dr. Metin Kutal'a Armağan* (TÜHİS 1998) 203; Şükran Ertürk, 'İşçinin İş Sözleşmesinin İşveren Tarafından Hastalık ve Özellikle AIDS Hastalığı Sebebiyle Feshedilmesi ve Sonuçları' 2002 4(2) *DEÜHFD* 1, 2; Nurşen Caniklioğlu, *Hastalık ve Sakatlığın Hizmet Akdine Etkisi* (1. Baskı, Beta Yayıncılık 2002) 238; Serhat Kartal, *Türk Hukukunda İş Sözleşmesinin Sağlık Sebepleriyle Sona Ermesi* (1. Baskı, On İki Levha Yayıncılık 2020) 108; Çelik, Caniklioğlu, Canbolat ve Özkaraca (n 47) 647; Senyen Kaplan (n 50) 453; Ekmekçi ve Yiğit (n 50) 776.

90 Caniklioğlu (n 89) 240; Ertürk (n 89) 3; Süzek ve Başterzi (n 47) 721.

91 Caniklioğlu (n 89) 242; Sümer (n 89) 204; Mollamahmutoğlu, Astarlı ve Baysal (n 47) 855.

92 "*... Somut olayda, davacının iş sözleşmesin derli toplu yaşantısı olmaması ve ateşli silahla vurularak yaralandığı, buna bağlı olarak sağlık sebebiyle tedavi altına alınarak habersiz üç gün işe gelmemesi nedeniyle 4857 sayılı Yasa'nın 25/I-a maddesi uyarınca feshedilmiştir. Davacının dosya kapsamındaki ifade tutanakları ile davalı işverenin 26/02/2014 tarihli davacının devamsızlığını belirten tutanak dikkate alındığında davacının işyerine üç gün devamsızlık yaptığı, işverenin bildirimsiz fesih hakkının doğduğu, ...*" 22. HD, 18.04.2019 Tarih, 2016/11628 Esas, 2019/9176 Karar (*www.lexpera.com*).

günü veya bir ayda beş iş günü sınırını aşan devamsızlığa yol açmalıdır. Maddede geçen "bir ay", işçinin yukarıda ifade edilen nedenlerden dolayı işe gidemediği ilk günü takip eden bir aylık süre olarak kabul edilmelidir.[93] Bu koşulların birlikte gerçekleşmesi durumunda işveren, özel güvenlik görevlisinin iş sözleşmesini İş Kanunu md. 25/I-(a) bendine dayanarak feshedebilecektir.

İşçinin kusuru bulunmaksızın hastalanması yahut kaza geçirmesi ya da kadın işçinin analık halleri, iş sözleşmesini işveren tarafından haklı nedenle derhal feshedilmesi noktasında hukuki bir zemin oluşturmaktadır. İşçi, İş Kanunu md. 25/I-(a) bendinde belirtilen durumlar haricinde hastalığa yakalanmış veyahut kaza geçirmişse işveren iş sözleşmesini işçinin kıdemine göre belirlenen bildirim süresini altı hafta aştıktan sonra feshedebilecektir. Dolayısıyla herhangi bir kastı olmadan da kaza geçiren yahut hastalığa yakalanan işçinin iş sözleşmesi feshedilirken öncelikle işyerindeki kıdemi hesaplanacak; akabinde İş Kanunu md. 17'de bu kıdem süresine karşılık gelen bildirim süresi bulunacak ve bu süreye altı hafta eklenecektir.[94] Gebelik ve doğum durumlarında işverenin sözleşmeyi feshetme yetkisi ise İş Kanunu md. 74 hükmünde belirtilen sürelerin üzerine, bildirim süresi ve altı haftanın eklenmesiyle bulunan toplam sürenin sonunda başlamaktadır.

İşverenin, İş Kanunu md. 25/I-(b) bendi kapsamında iş sözleşmesini feshedilebilmesi için ise üç koşul bir arada bulunmalıdır. Öncelikle işçi, tıbbi açıdan tedavisi mümkün olmayan bir hastalığa yakalanmalıdır. Tıp bilimi, ilgili hastalığı henüz tedavi edecek bir çare bulamamışsa; hastalığın tedavisi mümkün olmadığı kabul edilmektedir.[95] Hastalığa yakalanma bakımından işçinin kusurunun bulunup bulunmadığı yahut hastalığın işyerinden ya da yapılan işten kaynaklanıp kaynaklanmadığı aranmamaktadır.[96] İkinci olarak, bu hastalığın, işçinin işyerinde çalışmasını objektif olarak sakıncalı hale getirmelidir. Dolayısıyla eğer işçi, sağlık durumuna uygun başka yerde çalıştırılabiliyorsa işveren bu bende dayanarak iş sözleşmesini sona erdiremeyecektir.[97] Son olarak, bu durum Sağlık Kurulu raporu

---

93 Sakarya Bölge Adliye Mahkemesi, 10. HD, 17.06.2020 Tarih, 2019/1452 Esas, 2020/478 Karar (*www.lexpera.com*).

94 "*... Davacının doğum istirahatının bitmesinden sonra, 30/08/2018-17/01/2019 tarihleri arasında kesintisiz olarak toplam 141 gün raporlu olduğu sabit olup, davacının kıdeminin 3 yıldan fazla olması nedeniyle 8 haftalık ihbar öneli bulunmaktadır. Raporlu olunan sürenin ihbar önelini 6 hafta aşması durumunda işverenin haklı nedenle fesih hakkının bulunduğu, buna göre davacının istirahatli olup işe devam edemediği sürenin 141 gün olup, 8+6 haftayı aştığı, bu nedenle feshin 25/I uyarınca haklı nedene dayandığı anlaşıldığından davanın reddine dair karar yerindedir.*" İstanbul Bölge Adliye Mahkemesi, 28. HD, 16.12.2020 Tarih, 2020/2392 Esas, 2020/2170 Karar (*www.lexpera.com*).

95 Haluk Hadi Sümer, 'İş Sözleşmesinin İşveren Tarafından Sağlık Sebepleri ile Feshi' (2007) 2(8) *Sicil* 66, 68.

96 Muharrem Emre Ulusoy, 'İşverenin Bildirimsiz Fesih Hakkı Bakımından "İşçinin HIV Enfeksiyonunun" Değerlendirilmesi' (2025) 15(2) *Hacettepe Hukuk Fakültesi Dergisi* 303, 312.

97 Çelik, Caniklioğlu, Canbolat ve Özkaraca (n 47) 648.

ile belgelendirilmelidir.[98] Yargıtay uygulamaları doğrultusunda, işyeri hekimi raporu bu noktada yeterli görülmemekte, mutlaka kurul kararı aranmaktadır.[99] Bu noktada doktrinde ele alınan bir tartışma; işçinin, iş sözleşmesinin İş Kanunu md. 25/I-b bendine dayanarak feshedilebilmesi için belirli bir süre devamsızlık yapmasının gerekip gerekmeyeceği üzerine olmuştur. Bir görüş; işçinin işyerinde çalışmasının sakıncalı olduğu ve hastalığının tedavi edilemeyeceği sağlık kurulu raporu ile tespit edilmiş olsa dahi; iş sözleşmesinin feshedilebilmesi için bekleme süresinin dolması şarttır. Bir başka deyişle, söz konusu sağlık sorunu nedeniyle gerçekleşen devamsızlığın, işçinin kıdemine göre belirlenen bildirim süresini altı hafta aşması gerekmektedir.[100] Bizim de katıldığımız aksi görüşe göre ise yukarıda belirtilen üç koşulun aynı anda gerçekleşmesiyle birlikte herhangi bir bekleme süresini doldurmadan işverenin haklı nedenle derhal fesih hakkı doğmalıdır.[101]

Özel güvenlik görevlisinin herhangi bir kusuru olmaksızın sağlığını kaybetmesi sebebiyle valilik tarafından çalışma izni ve kimlik kartı iptal edilmişse, bu durumda işveren iş sözleşmesini İş Kanunu md. 25/III uyarınca da feshedebilir. Çünkü, yukarıda da ifade edildiği üzere, meydana gelen zorlayıcı neden işçinin iradesi dışında, onun çevresinde oluşmaktadır ve işçi, herhangi bir kusuru olmadan iş görme borcunu yerine getirememektedir. Görüldüğü üzere özel güvenlik görevlisinin kastı olmadan sağlığını kaybetmişse işveren hem 25/III'e hem de 25/1'e göre feshedebilir. Eğer İş Kanunu md. 25/I-(a) bendinde dayanılmışsa işveren işçinin kıdemine göre belirlenen bildirim süresini altı hafta aşmasını bekleyecek; İş Kanunu md. 25/III bendine dayanmışsa çalışmaktan alıkoyan zorlayıcı bir sebebin ortaya çıkması üzerinden bir hafta geçmesi yeterli olacaktır.

## III. UYUŞMAZLIĞIN ÇÖZÜMÜNDE GÖREVLİ YARGI YERİNİN BELİRLENMESİ

Özel güvenlik hizmetinin verilmesiyle bağlantılı olarak irdelenebilecek önemli düzenlemelerden bir tanesi asıl işveren-alt işverenlik kurumudur.[102] İş Kanunu md. 2/6'daki asıl işverenlik-alt işverenlik ilişkisi tanımından da anlaşılacağı

---

98 "*... 4857 sayılı Kanunda işçinin tedavisi imkânsız bir hastalığa tutulması hali düzenlenmiştir. İşçinin tutulduğu hastalığın tedavisinin bulunmaması yanında, işyerinde çalışmasının sakıncalı olması da sağlık kurulunca belirlenmelidir. 4857 sayılı Kanunu'nun 25/I-b maddesindeki bu düzenlemeye göre her iki şartın da bir arada bulunması gerekir.*" Bursa Bölge Adliye Mahkemesi, 3. HD, 09.09.2020 Tarih, 2019/3985 Esas, 2020/1254 Karar (*www.lexpera.com*).

99 "*... İşveren sağlık kurulu dışında herhangi bir rapora istinaden iş sözleşmesini feshedemez.*" Sakarya Bölge Adliye Mahkemesi, 9. HD, 17.11.2020 Tarih, 2019/3252 Esas, 2020/1422 T. 17.11.2020 Karar (*www.lexpera.com*).

100 Ercan Akyiğit, *Türk İş Hukukunda İş Güvencesi (İşe İade)* (1. Baskı, Seçkin 2007) 137.

101 Sümer (n 89) 69; Kartal (n 89) 132.

102 Asıl işveren-alt işveren ilişkisi hakkında bkz. Sarper Süzek, 'Alt İşveren İlişkisinin Kurulması' (2010) 25 *Legal İSSGHD* 11, 13 vd.; Hande Bahar Aykaç, *İş Hukukunda Alt İşveren* (1. Baskı, Beta Yayınevi 2011) 3 vd.; Nurşen Caniklioğlu, 'Asıl İşveren Alt İşveren İlişkisinin Unsurları-Unsur Yokluğunun ve Geçersizliğin Sonuçları' (2023) 50 *Sicil* 11, 14 vd.

üzere işverenler; ya işletmenin ve işin gereği ile teknolojik nedenlerle uzmanlık gerektiren asıl işin bir bölümünü ya da herhangi bir koşul aranmaksızın yardımcı işleri alt işverene verebilmektedir.[103] Bu bağlamda, özel güvenlik hizmeti, somut olayın özelliğine göre, yardımcı iş olarak kabul edilmekte ve bu hizmetler alt işverenin işçileri tarafından yerine getirilebilmektedir.[104] Özellikle kamu kurum ve kuruluşlarında özel güvenlik hizmeti, 4734 sayılı Kamu İhale Kanunu[105] kapsamında hizmet alımı vasıtasıyla gerçekleştirilebilmektedir.

Kamu kurum ve kuruluşlarında asıl işveren-alt işveren ilişkisinin yarattığı problemler karşısında 2017 yılında 696 sayılı Kanun Hükmünde Kararname (696 sayılı KHK) md. 127 ile 375 sayılı Kanun Hükmünde Kararname'ye eklenen geçici md. 23 ile kamu kurumlarında çalışan alt işveren işçilerinin kadroya alınması kararlaştırılmıştır.[106] Böylece, alt işveren nezdinde çalışan işçilere 657 sayılı Kanun md. 4/D kapsamında sürekli işçi kadrolarına geçiş imkânı sağlanmıştır. Bu gelişmenin akabinde; sürekli işçi kadrosunda görev yaparken özel güvenlik kimlik kartı iptal edilen ve iş sözleşmesi feshedilen personelin, söz konusu idari işlemin iptali ve işe iade talebiyle idari yargı mercilerinde dava açtıkları gözlemlenmiştir. Bu bağlamda mahkemeler, sürekli işçi kadrosunda görev yapan güvenlik görevlilerinin işe iadesiyle ilgili görevli olacak mahkemenin neresi olacağını belirlemek durumda kalmıştır.

Uyuşmazlık Mahkemesinin konu ile ilgili önüne gelen somut olayda, 696 sayılı KHK kapsamında sürekli işçi kadrosundayken özel güvenlik kimlik kartı iptal edilen özel güvenlik görevlisi, idari işlemin iptali ve işe iadesi için idare mahkemesinde dava açmıştır. İdare mahkemesi, "*davalı idare bünyesinde sürekli işçi kadrosunda güvenlik görevlisi olarak çalışan davacının sözleşmesinin feshine ilişkin işlemin; davalı idare tarafından kamu gücüne dayalı re'sen tesis edildiği, dolayısıyla bakılmakta olan davanın görüm ve çözümünün idari yargının görev alanında bulunduğu*" gerekçesiyle davaya bakmakta kendisinin görevli olduğu yönünde kararı vermiştir. Davalı idare ise olumlu görev uyuşmazlığı çıkarılması istemiyle başvuruda bulunmuştur. Yüksek Mahkeme yaptığı yargılamada, 657 sayılı Kanun'un istihdam usullerinden birisinin işçi olduğu, ancak işçilerin

---

103 Süzek (n 106) 17.

104 Hande Bahar Aykaç, 'Alt İşveren İlişkisinde Asıl İş-Yardımcı İş Ayrımı' (2015) 46(3) *Çalışma ve Toplum* 95, 101. "*... Yardımcı iş olan güvenlik işinin alt işverene verilmesine engel bir durum bulunmamaktadır.*" Yargıtay 22. HD, 30.04.2013 Tarih, 2013/5321Esas, 2013/9219 Karar (*www.lexpera.com*). "*... Yardımcı işlerden olan güvenlik işinin iç güvenlik ve dış güvenlik olarak ikiye ayrılarak dış güvenliğin alt işverene verilmesine engel bir durum da söz konusu değildir.*" Yargıtay 9. HD, 14.11.2018 Tarih, 2018/4890 Esas, 2018/20580 Karar (*www.lexpera.com*).

105 Yayımlandığı RG. Tarih: 22.01.2002, S. 24648.

106 Ayrıca bkz. Selçuk Ertan, '696 Sayılı KHK ile Kamuya Geçen İşçilerin Mali Hakları ve Hukuki Durumu' (2019) 10(5) *Emek Araştırma Dergisi (GEAD)* 51, 54; Bayram Coşkun, Çiğdem Pank Yıldırım ve Eyüp Şen, '696 Sayılı KHK ve 7079 Sayılı Kanunun Türkiye'de Kamu Sektörü İstihdamına Etkisi' (2022) 11(2) *Ekonomi ve Yönetim Araştırmaları Dergisi* 15, 27 vd.

bu kanuna tabi olmadığı; kamuda çalışan işçilere uygulanacak özel bir kanun bulunmaması hasebiyle bu kişilere İş Kanunu hükümlerinin uygulanacağı; taraflar arasındaki ilişkinin iş ilişkisi olması nedeniyle yapılan feshin özel hukuk işlemi olduğu; aksine bir düşüncenin, idare tarafından yapılacak tüm işlemlerin idari işlem niteliğine büründüreceği ve bunun da özel hukuk alanına dahil bulunan uyuşmazlıkların da idari yargı denetimine yol açacağı; sonuç olarak, taraf arasında özel hukuk ilişkisi bulunması nedeniyle görevli yargı yerinin adli yargı yeri olduğu sonucuna varmıştır.[107] Bu görüşü destekleyebilecek bir başka kararda Bölge İdare Mahkemesi, özel güvenlik kartının ve çalışma izninin iptali işlemine karşı açılan davada her ne kadar valilikçe gerçekleştirilen idari işlem mahkemece iptal edilmiş olsa da bu durumun tek başına iş sözleşmesinin feshini geçersiz kılmayacağı ve iş sözleşmesinin feshine karşı ayrıca iş mahkemesinde dava açılması gerektiği sonucuna varmıştır.[108]

Yukarıda ifade edilen kararlar ışığında, kanımızca da kamu kurum ve kuruluşunda iş sözleşmesiyle çalışan özel güvenlik görevlisinin, işvereni veya işveren vekilleri arasında, iş ilişkisi nedeniyle sözleşmeden ya da mevzuattan doğacak her türlü hukuk uyuşmazlıklarında açılacak davanın adli yargı yerinde görülmesi gerekmektedir. Çünkü; idare, üstlendikleri kamu hizmetlerini ifa etmek amacıyla özel hukuk hükümlerine tabi sözleşmeler de akdedebilmektedir. Bu sebeple, idarenin gerçekleştiği her işlem idare hukuku kapsamında olmamaktadır. Keza 657 sayılı Sayılı Kanun; kamu hizmetlerinin memurlar, sözleşmeli personel ve işçiler eliyle görülebileceğini düzenlemektedir. Bu sebeple kamu hizmetini gerçekleştiren kişiler sadece memurlar olmayacak; işçiler de kamu hizmeti yürütebilecektir. Ayrıca, söz konusu Kanun uyarınca işçiler, 657 sayılı Kanun kapsamı dışında tutulmaktadır. Dolayısıyla işvereni kamu kurum ve kuruluşu olan işçilere uygulanacak özel bir kanun da olmadığından bu kişiler İş Kanunu çerçevesinde değerlendirilecektir.

---

[107] Uyuşmazlık Mahkemesi Hukuk Bölümü, 16.10.2023 Tarih, 2023/448 Esas, 2023/650 Karar (*www.lexpera.com*). Benzer yönde bkz. Uyuşmazlık Mahkemesi Hukuk Bölümü, 19.06.2023 Tarih, 2022/265 Esas, 2023/487 Karar (*www.lexpera.com*).

[108] Gaziantep Bölge İdare Mahkemesi, 4. İDD, 22.12.2020 Tarih, 2020/3677 Esas, 2020/5875 Karar (*www.lexpera.com*). Ayrıca bkz. "*… Bakılan davada öncelikle, işe iade davalarında verilen işe iade kararının hukuki niteliğinin ve iş sözleşmesine etkisinin belirlenmesi gerekmektedir … Bu halde de yani işe iade davasını kazanıp yasal süre içerisinde işverene işe iade istemiyle başvuran işçinin talebinin işveren tarafından kabul edilmemesi halinde iş akdinin hangi tarih itibariyle feshedildiğinin tespiti önem arz etmektedir. İş Mahkemelerince feshin geçersizliğine ve işçinin işe iadesine karar verilmekle, iş sözleşmesinin kesintisiz devam ettiği ve işe başlatmama halinde feshin bu tarihte gerçekleştiği kabul edilmelidir.*" Konya Bölge İdare Mahkemesi, 5. İDD, 15.01.2020 Tarih, 2019/511 Esas, 2020/52 Karar (*www.lexpera.com*). "*… Davacı hakkında davalı idare tarafından iş akdinin feshine dayanak gösterilen özel güvenlik kimlik kartının iptali ve buna ilişkin işlemin idari yargı yerince denetlenmesi hususu iş akdinin feshi ile işe iade isteminin özel hukuk niteliğini ortadan kaldırmamaktadır. Aksine bir düşünce, işverenin salt bir kamu kuruluşu olması nedeniyle, statü hukukuna tabi olmayan personel hakkındaki tüm işlemlerin idari işlem niteliğinde görülerek, özel hukuk alanına dahil bulunan uyuşmazlıkların da idari yargı denetimine tabi kılınması sonucunu doğurur.*" Danıştay 12. D, 12.03.2025 Tarih, 2022/5837 Esas, 2025/1409 Karar (*www.lexpera.com*).

Sonuç olarak, işvereni kamu kurum ve kuruluşu olan ve aralarında iş ilişkisi bulunan özel güvenlik görevlileri, işe iade gibi iş hukukundan doğan davaları adli yargının parçası olan iş mahkemelerinde açmalıdır.

SONUÇ

Devletin genel kolluk gücünün yanı sıra; özel veya kamu tüzel kişilerinin can ve mal güvenliğini belirli bir ücret karşılığında sağlayan özel güvenlik hizmetleri, münhasıran bu alanda çalışan özel güvenlik personeli vasıtasıyla sunulmaktadır. Belirli yönleriyle kamu hizmeti yerine getiren bu görevlilerin hukuki statüsü, ilk bakışta idare hukukunun alanına giriyor görünse de bu kişiler aynı zamanda iş hukukuna tabi süjeler de olabilmektedir. Nitekim 5188 sayılı Kanun, özel güvenlik görevlilerini ceza hukuku uygulaması bakımından "kamu görevlisi" saymış olsa da bu nitelendirme söz konusu kişilere kendiliğinden idari bir statü kazandırmamaktadır. Keza mezkûr Kanunda, "atama" yerine "istihdam" teriminin kullanılması ve tazminatların iş sözleşmesi çerçevesinde belirlenmesi, ilişkinin temelinde özel hukuk hükümlerinin de yatabileceğini göstermektedir. Dolayısıyla valilikçe verilen çalışma iznine bağlı olarak taraflar arasında tesis edilen ilişki, bir iş ilişkisi niteliği de taşıyabilmektedir.

Özel güvenlik hizmetleri için temel kanun olan 5188 sayılı Kanun, bu mesleğin icra edilebilmesi için gerekli şartları belirlemektedir. İlgili Kanun, söz konusu şartların yalnızca göreve başlarken değil, görevin ifası süresince de muhafaza edilmesini zorunlu kılmaktadır. Bu şartların kaybedilmesi durumunda, özel güvenlik görevlisinin çalışma izni ve kimlik kartı valilikçe iptal edilmektedir. Mesleğin icrası için zorunlu olan çalışma izni ve kimlik kartının valilikçe iptal edilmesi, işvereni iş sözleşmesini feshetme aşamasına getirmektedir.

5188 sayılı Kanun'un ve Özel Güvenlik Hizmetleri Yönetmeliği'nin özel güvenlik hizmetinin ifası için aradığı şartlardan bir tanesi yenileme eğitimine katılınmasıdır. Yenileme eğitimine katılmama nedeniyle işveren tarafından yapılan feshin türü bakımındansa farklı görüşler bulunmaktadır. Bunlardan ilki, yenileme eğitimine katılmamanın fesih için geçerli neden teşkil ettiğidir. Diğeri ise İş Kanunu md. 25/III kapsamında zorlayıcı neden görülmesidir. Öncelikle, özel güvenlik görevlisinin yenileme eğitimine katılmaması, çalışma izni ve kimlik kartının iptaline yol açarak iş görme edimini hukuken imkânsız hale getirmektedir. 5188 sayılı Kanun, çalışma izni olmayan personelin istihdam edilmesini işveren için hapis cezası olarak öngörmekte ve bu personelin başka bir işte çalıştırılması da yasaklamaktadır. Burada feshin geçerli nedenle fesih olamamasının nedeni, geçerli nedenle feshin iş görme ediminin imkânsızlaştığı halleri değil, güçleştiği halleri kapsamasıdır. Örneğin işçinin yetersizliğine ilişkin bir neden ortaya çıktığında, fesihte son çare ilkesi gereği başka bir işte çalıştırılma olanağının olup olmadığı aranmaktadır. Lakin kanunun lafzı, işçinin başka bir işte çalıştırılmasını engellemektedir. Dolayısıyla yapılacak fesih İş Kanunu kapsamında "haklı nedenle derhal fesih" olabileceği kabul edilmelidir.

Özel güvenlik görevlisinin yenileme eğitimine kendi isteğiyle katılmaması, İş Kanunu md. 25/II-(h) bendi kapsamında "*işçinin hatırlatıldığı halde görevini yapmamakta ısrar etmesi*" şeklinde değerlendirilebilir. Burada görev kavramı dar yorumlanmamalı; yalnızca iş sözleşmesinden doğan borçları değil, mevzuattan kaynaklanan yükümlülükleri de kapsamalıdır. Ancak, bu maddeye dayalı bir feshin haklı neden kabul edilebilmesi için işverenin işçiye yazılı hatırlatma yaparak eğitimi tamamlaması için makul süre tanıması ve işçinin buna rağmen eğitimi almama konusundaki ısrarını sürdürmesi şarttır. Dolayısıyla, yasal bir zorunluluk olan yenileme eğitiminin işçi tarafından ihmal edilmesi, işverene iş sözleşmesini haklı nedenle derhal feshetme yetkisi tanımaktadır. Öte yandan, idarenin gecikmesi nedeniyle işçiye kimlik kartının verilememiş olması durumu, İş Kanunu md. 25/III kapsamında zorlayıcı neden kabul edilmelidir. Zira söz konusu neden, işçinin iradesi dışında ve şahsi çevresinde oluşmakta; işçinin, bu durumun ortaya çıkmasında herhangi kusuru bulunmamaktadır.

Özel güvenlik görevlisinin belirli suçlardan dolayı hakkında derdest bir kovuşturma bulunması nedeniyle çalışma izninin iptal edilmesi de iş görme ediminin yerine getirilmesini engellemektedir. Bu süreçte, masumiyet karinesi uyarınca işçiye doğrudan kusur atfedilemese de kimlik kartının iptali fesih için zorlayıcı neden teşkil etmektedir. Dolayısıyla işveren, iş sözleşmesini işçinin şahsi kusurundan ziyade bu nesnel imkânsızlığa dayanarak, İş Kanunu md. 25/III uyarınca haklı nedenle derhal feshedebilir. Öte yandan, özel güvenlik görevlisinin suç işlemesi nedeniyle kimlik kartının iptal edildiği hallerde; eğer suç işyerinde işlenmişse ve yedi günden fazla hapis cezası kesinleşip ertelenmemişse, fesih md. 25/II-(f) kapsamında da gerçekleştirilebilecektir. Suçun işyeri dışında işlendiği durumlarda ise söz konusu bent uygulanamayacak; ancak kesinleşmiş cezanın infazı nedeniyle işe devam edilememesi durumu md. 25/III kapsamında zorlayıcı neden teşkil edebilecektir. Öte yandan ceza yargılamasının beraat veya ceza verilmesine yer olmadığı kararıyla sonuçlanması; iş sözleşmesi suç iddiasına istinaden feshedilmiş olan işçi bakımından, kural olarak feshi haksız fesih haline getirmemelidir. Çünkü feshin yargısal denetiminde fesih anındaki şartlar esas alındığından, işverenin iradesini somutlaştırdığı tarihteki hukuki ve idari gerçeklikler belirleyici olmalıdır.

Valilikçe çalışma izni ve kimlik kartının iptaline yol açan sağlık sorunları karşısında; feshin hukuki dayanağı belirlenirken işçinin kusur durumu belirleyici rol oynamaktadır. İşçinin, kendi kusurlu davranışları neticesinde görevini icra etmesini engelleyecek düzeyde sağlık kaybına uğraması ve bu durumun valilikçe çalışma izni ile kimlik kartının iptaline sebebiyet vermesi halinde; işveren, iş sözleşmesini İş Kanunu md. 25/I uyarınca feshedebilir. Buna karşılık, işçiye herhangi bir kusur atfedilemeyecek şekilde sağlığın yitirilmesi sonucu çalışma izni ve kimlik kartı iptal edilmişse, bu durum İş Kanunu md. 25/III hükmü uyarınca zorlayıcı neden kapsamında ya da 25/I bağlamında değerlendirilebilir.

Son olarak, kamu kurumlarında iş sözleşmesiyle istihdam edilen özel güvenlik görevlileri ile idare arasındaki uyuşmazlıkların çözüm mercii adli yargıdır. Zira idarenin her işlemi idare hukuku kapsamında olmayıp, idarenin özel hukuk hükümlerine tabi sözleşmeler akdetmesi mümkündür. 657 sayılı Kanun'un işçileri kapsam dışında tutması ve bu kişilere uygulanacak özel bir kanun bulunmaması nedeniyle söz konusu personel İş Kanunu hükümlerine tabi olacaktır. Bu hukuki statünün bir gereği olarak; işe iade talepleri dahil olmak üzere iş hukukundan doğan tüm ihtilaflar, adli yargı mercilerinde karara bağlanmalıdır.

## KAYNAKÇA

Akyiğit E, 'İş Sözleşmesinin Tutukluluk ve Gözaltına Alınma Nedeniyle İşverence Feshi (İş Kanunu m. 25/IV Üzerine Bir Deneme)' (2009) 16 *Sicil* 53-62

Akyiğit E, 'Özel Güvenlik Görevlilerinin Hukuki Konumu (İş Hukuku Açısından Bir İnceleme)' (2000) *TÜHİS* 7-31

Akyiğit E, *Türk İş Hukukunda İş Güvencesi (İşe İade)* (1. Baskı, Seçkin Yayıncılık 2007)

Astarlı M, 'İş İlişkisinin Sona Ermesi ve Kıdem Tazminatı' *Yargıtay'ın İş Hukuku ve Sosyal Güvenlik Hukuku Kararlarının Değerlendirilmesi* 2015 (1. Baskı, On İki Levha Yayıncılık 2016)

Aydın U ve Ezer B, *Bireysel İş Hukuku* (Genişletilmiş-Güncellenmiş 8. Baskı, Nisan Kitapevi 2025)

Aykaç H B, 'Alt İşveren İlişkisinde Asıl İş-Yardımcı İş Ayrımı' (2015) 46(3) *Çalışma ve Toplum* 95-122

Aykaç H B, *İş Hukukunda Alt İşveren* (1. Baskı, Beta Yayınevi 2011)

Baskan Ş E, *İş Sözleşmesinin Feshinde Son Çare (Ultima Ratio) İlkesi* (1.Baskı, Legal Yayıncılık 2021)

Canbolat T ve Kayırgan H, 'Koronavirüs Salgınının İş Sözleşmesi ile İşçi İşveren İlişkilerine Etkisi Sonuçları' 2020 5(1) *ÇÜHFD* 637-688

Caniklioğlu N, 'Asıl İşveren Alt İşveren İlişkisinin Unsurları-Unsur Yokluğunun ve Geçersizliğin Sonuçları' (2023) 50 *Sicil* 11-42

Caniklioğlu N, *Hastalık ve Sakatlığın Hizmet Akdine Etkisi* (1. Baskı, Beta Yayıncılık 2002)

Coşkun B, Pank Yıldırım Ç ve Şen E, '696 Sayılı KHK ve 7079 Sayılı Kanunun Türkiye'de Kamu Sektörü İstihdamına Etkisi' (2022) 11(2) *Ekonomi ve Yönetim Araştırmaları Dergisi* 15-37

Çağlayan R, *Kolluk ve Özel Güvenlik Hukuku* (1. Baskı, Seçkin Yayıncılık 2022)

Çelik M, 'İdare Hukuku Perspektifinden Üniversitelerdeki Özel Güvenlik Uygulaması' (2025) 3(1) *TRÜHFD* 143-177

Çelik N, Caniklioğlu N, Canbolat T ve Özkaraca E, *İş Hukuku Dersleri* (Yenilenmiş 36. Bası, Beta Yayınevi 2023)

Dalgıç K, *5188 Sayılı Özel Güvenlik Hizmetlerine Dair Kanuna Göre Türkiye'de Özel Güvenlik Hizmetleri* (1. Baskı, Mavi Copy Center 2012)

Dalkılıç E E, 'İdarenin Denetim Yetkisinin Özel Kişilere Devrine Anayasa Mahkemesi'nin Yaklaşımı' (2013) 2 Ankara Barosu Dergisi 105-123

Ekmekçi Ö ve Yiğit E, *Bireysel İş Hukuku* (Güncellenmiş 5. Baskı, On İki Levha Yayıncılık 2023)

Erener Yılmaz E, 'İşçinin Yetersizliğinden Kaynaklanan Geçerli Sebeple Fesih', Saim Ocak (ed) *İş Güvencesi Hukuku* (1. Baskı, Adalet Yayınevi 2025)

Ertan S, '696 Sayılı KHK ile Kamuya Geçen İşçilerin Mali Hakları ve Hukuki Durumu' (2019) 10(5) *Emek Araştırma Dergisi (GEAD)* 51-61

Ertürk Ş, 'İşçinin İş Sözleşmesinin İşveren Tarafından Hastalık ve Özellikle AIDS Hastalığı Sebebiyle Feshedilmesi ve Sonuçları' 2002 4(2) *DEÜHFD* 1-26

Eyrenci Ö, Taşkent S, Ulucan D ve Baskan E, *İş Hukuku* (11. Baskı, Beta Yayınevi 2024)

Gözler K ve Kaplan G, *İdare Hukuku Dersleri* (Güncellenmiş 26. Baskı, Ekin Kitapevi Yayınları 2024)

Kartal S, *Türk Hukukunda İş Sözleşmesinin Sağlık Sebepleriyle Sona Ermesi* (1. Baskı, On İki Levha Yayıncılık 2020)

Kayırgan H, *Bireysel İş Hukukunda Zorunlu ve Zorlayıcı Nedenler* (2. Baskı, On İki Levha Yayıncılık 2021)

Makas R, 'Türk Borçlar Kanunu ve İş Kanununa Göre İşçinin Özen Borcu ve Borca Aykırılığın Hukuki Sonuçları' 2012 16(4) *Gazi Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi* 149-180

Mollamahmutoğlu H, Astarlı M ve Baysal U, *İş Hukuku* (Güncellenmiş 7. Baskı, Lykeion Yayıncılık 2022)

Sancakdar O, *İdare Hukuku Teorik Çalışma Kitabı* (Genişletilmiş ve Güncellenmiş 2. Baskı, Seçkin Yayıncılık 2012)

Savaş F B, *İş Sözleşmesinin İşveren Tarafından Haklı Nedenle Feshi* (1. Baskı, Beta Yayınevi 2012)

Senyen Kaplan E T, *Bireysel İş Hukuku* (Gözden Geçirilmiş-Güncellenmiş 12. Baskı, Yetkin Yayınları 2022)

Sümer H H, 'İş Sözleşmesinin İşveren Tarafından Sağlık Sebepleri ile Feshi' (2007) 2(8) *Sicil* 66-73

Sümer H H, 'Yargıtay Kararlarının Işığı Altında İşçinin İşe Devamsızlığı Nedeniyle Hizmet Sözleşmesinin Feshi' in *Prof. Dr. Metin Kutal'a Armağan* (TÜHİS 1998)

Süzek S, 'Alt İşveren İlişkisinin Kurulması' (2010) 25 *Legal İSSGHD* 11-30

Süzek S ve Başterzi S, *İş Hukuku* (24. Baskı, Beta Yayınevi 2024)

Tan T ve Bayazıt B, *İdare Hukuku* (11. Baskı, Turhan Kitapevi 2023)

Tolu H, *İş Sözleşmesinin Haksız Feshi* (1. Baskı, Beta Yayınevi 2017)

Ugan Çatalkaya D, *İş Hukukunda Ölçülülük İlkesi* (1. Baskı, Beta Yayınevi 2019)

Ulusoy M E, 'İşverenin Bildirimsiz Fesih Hakkı Bakımından "İşçinin HIV Enfeksiyonunun" Değerlendirilmesi' (2025) 15(2) *Hacettepe Hukuk Fakültesi Dergisi* 303-344

Üzülmez İ, *Özel Güvenlik Hukuku* (1. Baskı, Seçkin Yayıncılık 2021)

Yenisey F, *Kolluk Hukuku* (2. Baskı, Beta Yayınevi 2015)

Yorulmaz Ç, 'Türk İş Hukukunda Zorlayıcı Neden Kapsamında Yeni Koronavirüs Salgınının Değerlendirilmesi' 2020 28(3) *SÜHFD* 1343-1382

Zabunoğlu Y Z, *İdare Hukuku (Cilt 1)* (1. Baskı, Yetkin Basımevi 2012)

Zorlu S ve Zorlu S E, 'Özel Güvenlik Sözleşmesinde Gerekli Şartlara Sahip Özel Güvenlik Görevlisi Görevlendirme Borcu ve Bu Bağlamda Özel Güvenlik Görevlisinde Bulunması Gereken Nitelikler' (2020) 28(1) *SÜHFD* 161-185

## ÇOCUK HUKUKU

1. **Biyolojik Olarak "Ebeveyn" Hukuken "Üçüncü Kişi": Evlat Edinme Sonrası Genetik Ana Babanın Çocukla Kişisel İlişki Kurma Hakkı**
   Biologically a "Parent," Legally a "Third Party": The Biological Parents' Right of Contact with the Child Following Adoption
   **Doç. Dr. Derya ATEŞ**
2. **Boşanma Sonrası Çocukla Birlikte Yer Değiştirme ve Yer Değiştirmenin Ebeveyn Haklarına Etkisi**
   Relocation with the Child Following Divorce and its Impact on Parental Rights
   **Doç. Dr. Yıldız ABİK; Arş. Gör. Seher BAGAÇ İÇEN**
3. **Dijital Ortamda Çocukların Silahlı Gruplara Alınması: "Gönüllü" Katılımın Hukuki Sınırları**
   Recruitment of Children into Armed Groups in Digital Environments: The Legal Limits of "Voluntary" Participation
   **Doç. Dr. Perçem ARMAN**
4. **Ana ve Babanın Birlikte Türk Vatandaşlığını Kazanmasının Çocuklara Etkisi: "Kazanır" İfadesinin Bağlayıcılığı ve Karar Tarihi Kriterinin Eleştirisi**
   The Effect of the Joint Acquisition of Turkish Citizenship by Mother and Father on Children: The Mandatory Nature of the Expression "Shall Acquire" and A Critique of the Criterion of the Decision Date
   **Dr. Öğr. Üyesi Elif Hande ALTINTAŞ AÇIKGÖZ**
5. **Çocukların Suça Sürüklenmesinin Önlenmesinde Kolluğun Rolü: Güvenlik ve Adalet Dengesi**
   The Role of Law Enforcement in Preventing Children's Involvement in Crime: Balancing Security and Justice
   **Dr. Öğr. Üyesi Mehmet DEMİRBAŞ**
6. **Türk Medeni Kanunu'nun 338. Maddesine Göre Üvey Ebeveynin Hak ve Yükümlülükleri**
   The Rights and Obligations of a Stepparent under Article 338 of the Turkish Civil Code
   **Dr. Öğr. Üyesi İmge Hazal YILMAZ TEKİN**
7. **Ananın Gebelik Ve Doğumdan Kaynaklanan Mali Haklarına İlişkin Uyuşmazlıklarda Türk Mahkemelerinin Milletlerarası Yetkisi ve Aşkın Yetki Sorunu**
   The International Jurisdiction of Turkish Courts in Disputes Concerning the Mother's Financial Rights Resulting from Pregnancy and Childbirth and the Problem of Exorbitant Jurisdiction
   **Dr. Öğr. Üyesi Şule ARSLAN**
8. **İçerik Üreticisi Çocukların Dijital Gelirlerinin Çocuk Malları Rejimindeki Hukuki Niteliği ve Korunması**
   The Legal Nature and Protection of Child Content Creators' Digital Income under the Child Property Regime
   **Dr. Öğr. Üyesi Azim ÖNCÜ**
9. **Yerel Yönetimlerin İnsan Hakları Yükümlülükleri Bağlamında Çocuğun Kent Hakkı**
   The Child's Right to the City in the Context of Local Governments' Human Rights Obligations
   **Dr. Öğr. Üyesi Anıl Güven YÜKSEL**
10. **Çocuk Düşürtme Suçunun Çocuk Hakları Perspektifinden Değerlendirilmesi**
    An Assessment of the Crime of Abortion from the Perspective of Children's Rights
    **Dr. Öğr. Üyesi Murat Saltuk BİLGİLİ; Mehmed Burak BİLGİLİ; Av. Bahar ERDOĞDU BİLGİLİ**
11. **Özel Hukuk Yargılamalarında Çocuğun Bağımsız Temsili: Türk Hukuku İçin Karşılaştırmalı Model Önerisi**
    Independent Representation of the Child in Private Law Proceedings:A Comparative Model Proposal for Turkish Law
    **Dr. Öğr. Üyesi Yasemin MARAŞLI**
12. **"Çocuğun Açık Gelecek Hakkı" ve TMK 339/3 Çerçevesinde Ebeveyn Yetkilerinin Sınırlandırılması**
    Child's Right to an Open Future and Limiting Parental Authority Under TCC 339/3
    **Dr. Nesli Beril ÖZEN ÇOLAK**
13. **Velayet Uyuşmazlıklarında Çocuğun Üstün Yararının Gerekçelendirilmesi: Risk–Çocuk Sesi–Sosyal İnceleme Matrisi**
    Justifying the Child's Best Interests in Custody Disputes: Risk–Child Voice–Social Investigation Matrix
    **Öğr. Gör. Dr. Murat ERKOYUNCU**
14. **Çocuğa İlişkin Uyuşmazlıklarda Uzlaşma Temelli Modeller ve Türk Hukuku Bakımından Değerlendirmeler**
    Settlement-Oriented Models in Child-Related Disputes and Evaluation Under Turkish Law
    **Dr. Arş. Gör. Zeynep ALBAYRAK AÇI**
15. **Demokratik Katılımın Yaş Eşiği: Çocuğun Katılım Hakkı ile Seçme Hakkının Anayasal İkilemi**
    The Age Threshold for Democratic Participation: The Constitutional Dilemma Between the Child's Right to Participate and the Right to Vote
    **Arş. Gör. Dr. Gizem GÜNER YAŞAR**
16. **Vergi Hukukunun Çocuk ile İmtihanı: Üstün Yarar İlkesinin Vergilendirmedeki İşlevi**
    Tax Law Tested by the Child: The Function of the Best Interests Principle in Taxation
    **Arş. Gör. Dr. Mehmet Emin TURAN**
17. **Engelli Çocuğa Bakım Veren İşçinin Çalışma Koşullarının Uyarlanması ve Bakım İzni**
    Adjusting Working Conditions for Employees and Care Leave for an Employee's Child with a Disability
    **Arş. Gör. Sena Berfin TUNÇ**
18. **Çocuğun Üstün Yararı ve Anayasal Denetimi**
    The Best Interests of the Child and Constitutional Review
    **Osman Nuri GÜVEN**
19. **Çocuk Adaletinde Yönlendirme Tedbirleri: Hukuki Nitelik ve Uygulama Rejimi**
    Guidance Measures in Juvenile Justice: Legal Nature and Implementation Regime
    **Coşkun GÖZAĞAÇ**

## KAMU/ÖZEL HUKUK

20. **Gerçeğe Aykırı Serbest Dolaşıma Giriş Beyannamesinin Belgede Sahtecilik Suçları Bağlamında Değerlendirilmesi**
    Assessment of Inaccurate Customs Declaration for Release for Free Circulation in the Context of the Crimes of Forgery of Documents
    **Doç. Dr. Hakan A. YAVUZ; Arş. Gör. Dr. Ahmet KILIÇ**
21. **Bilişim Sistemleri Vasıtasıyla İşlenen Israrlı Takip Suçu: Teknolojik Sorunlar ve Reform Önerileri**
    The Stalking Crimes Committed Through Information Systems: Technological Problems and Reform Proposals
    **Dr. Öğr. Üyesi İbrahim KORKMAZ**
22. **Büyükşehir Belediyelerinin Uygulama İmar Planlarını Reddetme Yetkisinin Sınırları**
    The Limits on Metropolitan Municipalities' Authority to Reject Implementation Development Plan
    **Dr. Öğr. Üyesi Mahmut CEYLAN; Arş. Gör. Dr. Bura Adem ATASOY; Semih UZUN**
23. **Çevrimiçi Siyasi Kampanyalarda Seçmenin Kişisel Verilerinin Kullanımı ve Hukuki Sınırlar**
    The Use of Voters' Personal Data in Online Political Campaigns and its Legal Limits
    **Öğr. Gör. Dr. Aysel DEMİRCİ**
24. **Konut Edinmeye Yönelik Finansal Kiralama Sözleşmelerinde Kiracının "Tüketici", Kiralananın "Konut" Niteliğinin Tespiti ve Bunun Hukuki Sonuçları**
    Determining The Lessee's 'Consumer' Status and the Leased Good's 'Residential' Character in Financial Leasing Agreements for Housing Acquisition and Their Legal Consequences
    **Doç. Dr. Feride DEMİRBAŞ**
25. **Özel Güvenlik Görevlisi Kimlik Kartı ve Çalışma İzninin Valilikçe İptali Nedeniyle İşverenin Fesih Hakkı**
    Employer's Right to Terminate the Employment Contract Based on the Revocation of Private Security Certificate and Work Permit by the Governorship
    **Dr. Öğr. Üyesi Doğukan KÜÇÜK**

Ahlatlıbel Mahallesi
İncek Şehit Savcı Mehmet Selim Kiraz Bulvarı
06095 Çankaya/ANKARA - TÜRKİYE
T. +90 (312) 489 81 80 • F. +90 (312) 489 81 01
yayin.taa.gov.tr

ISSN:1309-6826 e-ISSN:3150-0919